This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

1282.

Per. 3977 e. 184
1834 (2)

1282

Per. 3977 e. 184
1834 (2)

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1834.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij

G. S. LEENEMAN VAN DER KROE

en

J. W. IJNTEMA.

1834.

BIBLIOTHECA · BODLEIANA

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

Gedachten bij den aanvang des Jaars. Bl. 1
Mensch- en Zedekundige Beschouwing der Geschiedenis van KASPAR HAUSER. Door N. SWART. 5
De IJzeren Spoorweg van *St. Etienne* naar *Lyon*. 20
Mislukte Proeve van een' Psychischen Barometer. 30
Nieuwere Bijzonderheden, wegens *Moskou*. 37
Vergelijking der Magt van *Portugal* en *Nederland* in 1648. 41
Herinnering. Naar THOMAS MOORE. Door B. T. LUBLINK WEDDIK. *Dichtstukje.* 42
De Koekoek en de Musschen. *Eene Fabel.* 43
De Kabaal. Door G. H. NAGEL. *Dichtstukje.* 44
De Stoomballon. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtstukje.* 45
Verhandeling, over Vrouwe K. W. BILDERDIJK, beschouwd als Kinderdichteres. Door K. SYBRANDI. 49
Treurige Verschijnselen in eenige Oorden van *Noord-Amerika*. 68
Het Leven is iets ernstigs. Door M. J. 73
Duitsche Schrijvers, met *Fransch-Engelsche* Brillen. Door A. C. W. STARING. 79
Ontzettende Menigte van Ratten te *Parijs*. 80
Kleine Bijdrage tot de Natuurlijke Historie. Door J. C. HONIGH. 82
Het Vloo-Proces. 83
Heldenmoed van eenen *Jezuit*. 91
Neêrlands Koning. 92
Verkettering. Door A. C. W. STARING. 94
Het aardsche Leven van den Kunstenaar. Naar GÖTHE. Door B. T. LUBLINK WEDDIK. 94
Kerkeraads Vergadering. 96
Voorlezing, over de verscheidene Uitleggingen, welke aan Woorden of Zaken kunnen worden gegeven, gehouden te *Gouda*, door L. 97
Iets, rakende Jonkheer ROGIER GERARD VAN POLANEN. 116

I N H O U D.

Iets, aangaande het vermeende Grafschrift van MARGARITA, Dochter van MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK. 118
De *Homöopathische* Geneeswijze. 120
Een woord, naar aanleiding van het stukje: *Zou het Lager Onderwijs ook nog iets te wenschen overlaten?* 126
Karakterkunde. Door B. T. L. W. 133
Wederklank van eene *Ode aan* BILDERDIJK. 140
De *Parijzenaar* in den Schouwburg, bij de vertooning van een stuk van VICTOR HUGO. 143
Eigen Vonnis. 145
Kinderlijke Zin. 145
Afscheidgroet aan de Afgevaardigden der Afdeelingen van het *Nederlandsch* Genootschap: *Tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen*, door W. H. WARNSINCK, BZ. 146
Tranen. 147
De *Donau*. Door A. DEENIK. 148
Op eenen Dichter, die andere Dichters in dichtmaat hekelt. 148
De Kraai en de Slak. 148
Over den waren *Liberaal* als Burger. Voorlezing, door J. BOEKE, *Leeraar der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Amsterdam*. 149
De *Tarentula*. 170
Aankomst van NAPOLEON op het Eiland *St. Helena*. Door T. H. BROOKE, *Esq*. 174
Mislukte Proeve van een' Psychischen Thermometer. 177
De *Kastiliaansche* Vrouw. 187
Anecdote van den Dichter der *Nachtgedachten*, YOUNG. 188
't Is geen goud, alwat er blinkt. Door P. MABÉ, J^R. 189
BONTON. Door GYSB^T. RUYS. 191
Aan den Slaap. 196
Bij het Graf van een' Ledigganger. 196
Verhandeling, over eene Natuurkundige Beschouwing van den Zedelijken Mensch. (Tweede deel: *Werktuigkunde*.) Door S. STRATINGH, EZ. 197
Tafereelen uit het Maatschappelijk Leven der *Noord-Amerikanen*. — *De Aankomst te New-York*. 218
Uittreksel uit eenen Brief van * * * uit *Parijs*, van den 29 Januarij 1834. 222
Oproeping naar *Griekenland*. Door B. T. L. W. 227
De Aalmoes, of de Hand der Voorzienigheid. *Eene ware Geschiedenis*. 231

INHOUD.

Zucht naar Hooger. Door G. VAN ENST KONING. 239
Als het diep verloopt, verzet men de bakens. Door P. MABÉ, J[r]. 241
Het Geluk van den Dichter. Door W. R. VAN HOËVELL, *Cand. in de Theol.* 242
Hoe lamme Vrijers loopen leeren. 244
De Pest te *Athene*, de Zwarte Dood en de Cholera in *Europa* voorgefteld als eene proeve van den zedelijken invloed van Volksrampen in de Oudheid, iu de Middeleeuwen en in onze dagen. 245
Aanmerkingen, over het Voorftel van den Heer VAN SENDEN, om op Pinkfter 1833 algemeen te vieren het Achttiende Eeuwfeest van de Goddelijke invoering des Christendoms in de wereld. Door B. VAN WILLES, Predikant te *Lekkerkerk*. 267
Wat deed men in *Bengale* en in *Siam* bij het heerfchen der *Cholera?* 276
MARGARETA GODEWIJK. 277
Tafereelen uit het Maatfchappelijk Leven der *Noord-Amerikanen.* — De *Broad-way.* (*Vervolg van bl.* 222.) 279
De Aalmoes, of de Hand der Voorzienigheid. (*Vervolg en flot van bl.* 239.) 285
Iets over zekere *Utrechtfche* Akademietafereelen. 291
LEOPOLD en de *Belgen*, of het *Brusfelsch* Plunderfpel van 6 April, 1834. 297
Zamenfpraak tusfchen eenen Dichter en het Rijmwoord. Door B. T. L. W. 299
Magister artis ingenique largitor. 300
Bij het optrekken der *Belgen* naar onze grenzen. Door BARNOUW. 300
De groote Aardbeving te *Lisfabon* van 1755. 301
Tafereelen uit het Maatfchappelijk Leven der *Noord-Amerikanen.* — *De Broederfchappen, of Vereenigingen van Getuigen.* — *De Yankey.* (*Vervolg van bl.* 285.) 317
't Geen dat er geweest is, hetzelfde zal er zijn; en 't geen dat er gedaan is, hetzelfde zal er gedaan worden: zoodat er niets nieuws is onder de zonne. PRED. I: 9. 325
Brief aan HILLETJE van een' Onbekende, over zekere Teekenen dezes Tijds. 334
De Luchtreis. 337

INHOUD.

BELSAZAR's Gezigt. Naar *Lord* BYRON. Door B. T. L. W. 341
De Grieven van den gemoedelijken Portretschilder in een waar Voorval aanschouwelijk gemaakt. 342
Het Lot der Dichters in *Engeland*. Volgens ALLAN CUNNINGHAM. 347
Een Wenk nopens de Letterkundige Centen-kramerij. 347
W. HERSCHEL's *Quartet*. 348
Geschied- en Oordeelkundige Beschouwing der *Nederlandsche* Dichtkunst. Door Mr. A. F. SIFFLÉ, te *Middelburg*. 349
Begrafenisplegtigheden. Medegedeeld door J. S. SWAAGMAN, Predikant te *Stadskanaal*. 374
Mislukte Proeve van een Psychisch-Microscopisch Onderzoek. 377
MARTIN onder zijne wilde Beesten. 384
Verhaal van eene treffende Gebeurtenis, in *Mexiko* voorgevallen. 388
Brief van B. FRANKLIN aan B. WEBB. 392
Zeldzame Redding. 393
De Sultan tot inkeer gebragt. 394
Verveling. 395
Wensch. Naar MATTHISON. Door J. W. MULLER, te *Rotterdam*. 395
Antwoord op de vraag: Waar zoudt ge 't liefst uwe woonplaats kiezen? 396
NEHEMIA, een Voorbeeld van edele werkzaamheid voor het Vaderland. Eene Voorlezing, door den Eerw. P. FEENSTA, PZ. *Leeraar bij de Doopsgezinden te Leer*. 397
Iets over HOGARTH, den vermaarden *Engelschen* Schilder en Graveur, geboren in 1697, overleden in 1764. 415
Tafereelen uit het Maatschappelijk Leven der *Noord-Amerikanen*. — *Huurhuizen*. — *Opvoeding*. (*Vervolg van bl.* 325.) 418
Verslag over de vijfentwintig verloopene jaren van het bestaan der Inrigting *voor Vrouwen door Vrouwen* te *Rotterdam*. 424
Verhaal van eene treffende Gebeurtenis, in *Mexiko* voorgevallen. (*Vervolg en slot van bl.* 392.) 430
Regtsgeding. Als Bijdrage voorgelezen te *Gouda*. 436
Het aardsche Leven van den Kunstenaar. Naar GÖTHE. Door B. T. L. W. 440
De Vrouwen. 442

INHOUD.

Weren alle Geleerden zoo ! 442
Chineesch Probatum. 443
De Koe en de Ooijevaar. *Eene Fabel.* 443
De *Engelsche* Schuld. 444
Het Menschelijk Hart. 444
Arme en rijke Zondaren. 444
Redevoering, over den invloed der Dichtkunst op de vermeerdering van de genoegens des Huiselijken Levens. Door J. VAN HARDERWIJK, RZ. 445
Iets over DANIËL WAEYWEL en eene wiskundige Ontdekking, door hem gedaan. Door H. M. C. VAN OOSTERZEE, *Predikant te Elkerzee.* 464
Over de groote menigte Sprinkhanen, die zich dikwerf in de omstreken van *Marseille* vertoonen. 468
Aanmerkingen, over het Voorstel van VAN SENDEN, om op Pinkster 1833 algemeen te vieren het Achttiende Eeuwfeest van de Goddelijke invoering des Christendoms in de wereld. (*Vervolg van bl.* 276.) 471
Tafereelen uit het Maatschappelijk Leven der *Noord-Amerikanen.* — *Museums en Schouwburgen.* (*Vervolg van bl.* 423.) 477
Eene Lofrede, die veel van eene Satire heeft, van eenen *Engelschman*, op de zoogenaamde *Penny-Magazines.* 480
Waterschouwburg te *Londen.* 486
Neêrlands Koning. Door J. KRAMERS, JZ., te *Schoonhoven.* 487
De Schijnheiligheid ontmaskerd. Naar COWPER. 492
Iets over JOH. V: 3, 4. Door H. M. C. VAN OOSTERZEE, *Predikant te Elkerzee.* 493
Waarnemingen over de Schimmel. 499
Gedragingen van HILLETJE onder zekere Teekenen des Tijds. Briefsgewijze medegedeeld aan den *Spectator* te *Rotterdam.* 501
Tafereelen uit het Maatschappelijk Leven der *Noord-Amerikanen.* — *Bezoek bij eenen Prediker*, *en Theegezelschap.* (*Vervolg van bl.* 480.) 509
Aanmerkingen, over het Voorstel van VAN SENDEN, om op Pinkster 1833 algemeen te vieren het Achttiende Eeuwfeest van de Goddelijke invoering des Christendoms in de wereld. (*Vervolg en slot van bl.* 477.) 514
De Haan als Lastdier beschouwd. 521
Het Huisbewind der Gemalin van CROMWELL. 532

I N H O U D.

Oorſprong van den Eerſten April, als Feestdag der Gekken. 533
Gevaarlijk Biljartſpel te *Parijs*. 533
De Held dezer Eeuw. 534
Maria, of het Herbergsmeisje. Verhaal. Naar het *Engelsch* van SOUTHEY, door J. W. IJNTEMA. 536
De Spreekzaal. Door G. H. NAGEL. 539
De Prins en de arme Vrouw. 540
Bij het zien van een geſchilderd Bloemſtuk. 540
Verhandeling, over den ſmaak voor het Nationale. Door F. SMEER, te *Rotterdam*. 541
Iets, over het Eiland *Texel*. Door M. J. 556
Uittrekſel uit eenige Berigten en Aanteekeningen over de IJzeren Wegen, die in verſchillende Staten van het Vasteland van *Europa* enz. begonnen of ontworpen zijn, enz. Door D. REINHOLD. 564
Iets, voor Tooneelbeminnaars, over de vermaarde Blijſpelſpeelſter MARS, te *Parijs*. 568
Proeven van een nieuw ſatyriek Woordenboek. 575
Onſterfelijkheid. Door W. H. WARNSINCK, BZ. 579
Bij de Feestviering van het vijftigjarige beſtaan der Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen*. 582
Aan de *Belgen*, bij den voorgenomen bouw van een Koninklijk Paleis te *Ostende*. 584
De *Belgiſche Jury*, alle Boosdoeners vrijſprekende. 584
Verhandeling, over den ſmaak voor het Nationale. (*Vervolg en ſlot van bl.* 556.) 585
Toepasſing, na den verklaarden 72ſten *Pſalm*, bijzonderlijk het 16de vers, op 's Konings Verjaardag, 24 Aug. 1834. Door F. HOEKSTRA, te *Harlingen*. 597
Herinnering aan den *Zweedſchen* Natuuronderzoeker CAREL LINNAEUS. 603
Tafereelen uit het Maatſchappelijk Leven der *Noord-Amerikanen*. — *De Zondag te New-York*. — *Rangzucht*. — *Loterij*. (*Vervolg van bl.* 514.) 609
Iets over de *Parijſche Omnibus-restaurans*. 616
Nog iets over de wiskundige Ontdekking van DANIËL WAEYWEL. 617
BEETHOVEN's laatſte poging. 619
Anekdote wegens HENDRIK IV. 619
De Herfst. Door B. T. L. W. *Dichtſtukje*. 620
Het Lot der Vinken. *Dichtſtukje*. 622
Het Hout en het Vuur. *Fabel*. 628
De Dichter en zijn Vriend. *Puntdicht*. 628

INHOUD.

Leerrede, over JOANN. III: 29b. 30, ter Bevestiging van den eersten Leeraar der nieuw gevestigde Gemeente *Dedemsvaart*. Door B. VAN WILLES, Predikant te *Lekkerkerk*. 629
Geschiedenis van den *Godesberg*. 646
Opmerking ter Bladvulling. 653
Schrander overleg bij wilde Eenden. 654
TALLEYRAND. 655
De Sneeuwoogst van *Napels*. 663
Eenige Bijzonderheden uit den Levensloop van HENRIËTTE SONNTAG. 668
Iets over Orgels. 670
Schoonheden van eigen' en vreemden grond. 671
Ter bevestiging van REHABEAM's nederlaag door den *Egyptischen* Koning SISAK. 673
Iets over niets. 674
GELDOLPH DE KORTENAAR. 675
Hollands Lob. Door L. L...Z, te *P. zu O.....* 678
LOOTS. Door J. W. IJNTEMA. 680
Op een' Grijsaard, die nooit dokterde. 680
Waarschuwing aan Minnaars. 680
Over den zin der herhaalde Bede van onzen Zaligmaker in *Gethsemané*, MATTH. XXVI: 39 en 42. Door A. STOLKER, te *Rotterdam*. 681
Iets over de Mazelen. Door A. G. BROCX, *M. D.* te *Hardinxveld*. 694
Uittreksel uit een oud Boekje. Medegedeeld door G. D. J. SCHOTEL, te *Dordrecht*. 698
Tafereelen uit het Maatschappelijk Leven der *Noord-Amerikanen*. — *Volksfeest*. — *Verdraagzaamheid*, *enz*. (*Vervolg van bl.* 616.) 703
De Sneeuwoogst van *Napels*. (*Vervolg en slot van bl.* 667.) 707
TALLEYRAND. (*Vervolg en slot van bl.* 663.) 710
Verhaal wegens een Huisgezin ten tijde der zware Pestziekte te *Londen* in den jare 1665. 720
Op CORNELIS LOOTS. Door L. VAN DEN BROEK, te *Rotterdam*. 723
De beste School. 724
Ongelijke Huwelijken. 724
Aan den Hervormde, over zijn Gesprek met een' Doopsgezinde, geplaatst in den *Recensent* voor 1834. No. 3. 725

INHOUD.

Kort Geschiedkundig Verslag van de Quadratuur des Cirkels. Door H. VAN BLANKEN, te *Zwolle*. 732
Geneeskundige Mededeeling. Door A. G. BROCX, *M. D.* te *Hardinxveld*. 740
Verhaal wegens een Huisgezin ten tijde der zware Pestziekte te *Londen* in den jare 1665. (*Vervolg en slot van bl.* 723.) 741
's Menschen blijvend Wezen. *Dichtstuk*. Door Mr. A. F. SIFFLÉ, te *Middelburg*. 750
Voorval met eene Slang. 755
Onmenschelijke Krijgstucht. *Eene echte Anekdote*. 755
Homöopathische Anekdote. 756

MENGELWERK.

GEDACHTEN BIJ DEN AANVANG DES JAARS.

Op den laatſten dag des jaars is doorgaans elk, die niet geheel verwilderd is of onnadenkend en ligtzinnig daarhenen leeft, tot heiligen ernst geſtemd. Een jaar, een zoo aanmerkelijk deel van onzen leeftijd hier beneden, ligt weder achter ons. Wij overzien nog eens die ganſche reeks van maanden, weken, dagen, uren. Verſchillende gewaarwordingen beſtormen onze ziel. Wij herinneren ons zoo menig doorgeworſteld leed, zoo menigen genoten zegen..... zoo menig bedreven kwaad en onherſtelbaar verzuim. Wij zijn zóó vele ſchreden nader aan ons graf en de eeuwigheid..... Geen wonder, dat wij tot ernst, tot heiligen ernst geſtemd zijn, als de laatſte klokſlag ons in de ooren bromt, en het jaar voor eeuwig van ons afſcheid neemt!

In eene andere ſtemming vindt ons veelal de eerſte dag des jaars. Velerlei beſlommeringen en afleidingen ſtoren onze ſtille afzondering. 't Is een dag van woelige drukte, waarop wij maar zelden aan ons eigen nadenken worden overgelaten, en naauwelijks gelegenheid vinden, om eenige oogenblikken tot onszelven in te keeren. Ééne vraag nogtans is er, die ons in die bezige ledigheid beſtendig voor den geest zweeft, en ook meermalen van de lippen vloeit: *wat zal het nieuwe jaar ons brengen?* Wij zien rond in onzen huiſelijken kring. Zal de vreugde daar ongeſtoord blijven, deze en die zijnen lang gekoesterden wensch vervuld zien, en, als wij op den laatſten avond van dit jaar de hoofden onzer geliefden tellen, geen dierbaar hoofd worden gemist? Wij ſlaan het oog verder, en ſtaren op ons Vaderland. Zal eindelijk de ſtaat van onzekerheid ophouden, waarin wij nu ſedert meer dan drie jaren verkeeren? Zal *Oud-Nederland*, van *België* afgeſcheiden, de vruchten plukken van betoonde ſtandvastig-

heid, eendragt en heldenmoed? Zal de nog altijd raadselachtige en vreeselijke Ziekte, die in het vorige jaar ten tweeden male zoo vele slagtoffers onder ons heeft geveld, op nieuw binnen onze landpalen hare verwoestingen aanregten? Nog verder slaan wij den blik, en denken aan ons werelddeel. Zullen uit *Frankrijk*, die heillooze stookplaats van gedurige onrust en verwarring, geen nieuwe pestwalmen opstijgen? Zal de onzalige broedertwist in *Portugal* bijgelegd, de burgerkrijg in het wreed geteisterde *Spanje* gestaakt worden? Zullen de staatkundige woelingen in *Duitschland* een einde nemen? Zal het vuur des oproers, dat in *Grootbrittanje* smeult, nog gelukkig gedoofd worden, of in vlammen uitbarsten?...... Wat zal het nieuwe jaar aan ons en de onzen, wat aan ons Vaderland en werelddeel brengen? Zoo vragen wij — maar zoeken vruchteloos het antwoord!

Wij staan als aan den ingang van een doodsch en donker dal, waaruit ons oog geen enkele lichtstraal, ons oor geen het minste geluid opvangt. Waar wij den blik wenden en met ingehouden adem luisteren, overal de donkerheid en de stilte des grafs! Wij raden wel, en gissen, en verdiepen ons in berekeningen en vermoedens omtrent de waarschijnlijke toekomst; en naarmate onze ziel meer tot droefgeestigheid of vrolijkheid gestemd is, stellen wij ons treurige of verblijdende uitkomsten voor. Maar ten laatste moeten wij toch erkennen, dat het slechts droombeelden zijn, die wij onszelven scheppen; dat wij gissen en raden, — anders niet! Zoo schijnt het dan ten slotte, dat die zoo algemeene en gewone vraag bij den aanvang des jaars nergens toe dienen kan, dan om ons te overtuigen van onze nietigheid en kortzigtigheid, en ons dat woord van den gewijden Zanger der Oudheid te herinneren: *Wij zijn van gisteren en weten niets!*

Maar neen! zoo is het niet. Wien het ernst is met de vraag: *wat zal het nieuwe jaar ons brengen?* dien geven Rede en Godsdienst dit drievoudig antwoord: *nieuwen zegen*, *nieuwen kommer*, *nieuwe pligten*.

Verſchillend is der menſchen levenslot. De één ziet zich met de gunſten des Hemels als overladen, en ſchijnt naauwelijks verdriet en zorg bij ondervinding te kennen. De ander heeft met ramp op ramp te worſtelen, en dreigt onder den last der zorgen te bezwijken. Maar niemands leven is zóó arm aan vreugde, dat hij niet ieder jaar — wat zeggen wij? — elken dag ſtoffe vinden zou, om God te danken voor genoten zegen. Zoo wij het waar en wezenlijk geluk maar van ſchijngenot weten te onderſcheiden; zoo wij maar niet altijd buitengewone en bijzondere weldaden eiſchen, en ondankbaar voorbijzien of geringachten, wat eene goede Voorzienigheid ons dagelijks uit onverpligte liefde ſchenkt! Hier komt ons de vrome CLAUDIUS voor den geest, zoo als hij zich elken Nieuwjaarsmorgen op een' ſteen aan den weg nederzet, met zijn' wandelſtaf voor zich in het zand ſchrijft, en er aan denkt, hoe hij in het verloopen jaar de zon zoo dikwijls heeft zien opgaan, en de maan, en zoo vele bloemen en regenbogen heeft gezien, en zoo dikwijls de lucht ingeademd en uit de beek gedronken heeft, — en dan met beide handen zijn hoofd ontbloot en in zijne muts kijkt!.... Lezer! is het u ernst met de vraag: *wat zal het nieuwe jaar mij brengen?* wij antwoorden u, met het onwraakbaar gezag van een' Profeet: *nieuwen zegen!*

Hoe voorſpoedig en rijk gezegend ons levenslot ook wezen moge, de lijdensbeker gaat tot allen rond. Verdriet en vreugde wisſelen elkander af. Ook het ſchijnbaar ongeſtoord genot van den gelukkigſten ſterveling is met moeiten en zorgen doorweven. Niemand gaat van rampen vrij. Wij moeten ons wapenen tegen het ongeluk, en in den voorſpoed krachten verzamelen voor den tegenſpoed. Bij de intrede des jaars houde dan ook een iegelijk onzer zich daarop voorbereid. Op de vraag: *wat zal het nieuwe jaar ons brengen?* past het antwoord: *nieuwen kommer!*

Veelvuldig en hoogst gewigtig zijn de pligten, elk

onzer in zijnen ſtand en kring hier beneden opgelegd. Van den eerſten ſtaatsdienaar tot den geringſten daglooner vindt elk zijn werk, welks ijverige behartiging God en de Maatſchappij van hem vorderen. Nooit is onze aardſche levenstaak afgedaan, zoolang het bloed door onze aderen ſtroomt. Zij eindigt eerst bij het graf, waar eene andere wereld zich voor ons ontſluit, een hooger beſtaan en werkkring ons verbeidt. Voor die toekomende wereld moeten we hier gevormd worden. En de eeuwige Voorzienigheid, die alle onze lotgevallen regelt, plaatst ons telkens in zulke omſtandigheden en betrekkingen, als het meest geſchikt zijn, om ons tot dien hoogeren werkkring op te leiden. Gelukkig hij, die zich alzoo leiden laat, en onder alle zijne aardſche zorgen en bemoeijingen niet vergeet, waartoe hij eigenlijk op deze wereld is geplaatst, van waar hij komt en waar hij henengaat! Dat wij het onszelven op dezen eerſten dag des jaars herinneren, en ons daardoor ſterken tot de onvermoeide behartiging onzer groote en gewigtige levenstaak! Vragen wij: *wat zal het nieuwe jaar ons brengen?* Onder al het onzekere is dit ontwijfelbaar zeker: *nieuwe pligten!*

Daarmede zijn nu wel onze overige vragen niet beantwoord, noch onze wenſchen, om in de verborgen toekomst door te dringen, en de gebeurtenisſen in ons huisgezin, in ons Vaderland en werelddeel vooruit te zien, bevredigd. Maar worden zij niet ijdel en nietig in onze oogen, als wij verder en hooger den blik ſlaan, en, boven de aarde en al het aardſche ons verheffende, hemelwaarts zien? Lezer! *wij hebben hier geen blijvende plaats, maar zoeken de toekomende.* In dezen geest wenſchen wij u een gelukkig, rijk gezegend Nieuwjaar!

MENSCH- EN ZEDEKUNDIGE BESCHOUWING DER GESCHIEDENIS VAN KASPAR HAUSER.

Door

N. SWART.

Toen de eerſte menſchen de eerſte zonde hadden begaan, werden zij uit het paradijs van rust en overvloed verdreven, om met allerlei gebrek en moeite te worſtelen, in het zweet huns aanſchijns brood te eten, zich te kleeden en te huisvesten. Toen derzelver eerstgeborene het eerſte broederbloed had doen ſtroomen, vlugtte hij naar een afgelegen oord, waar hem de vrees eene ſtad, dat is, eene verſterkte woning, en, naarmate hij vermenigvuldigde, meer vereenigde woningen deed ſtichten; en het was bij zijn ſtedenbewonend geſlacht, dat niet ſlechts het zwaard ter verdediging, maar ook andere kunſten van nut en genoegen werden uitgevonden. Ik zou er misſchien kunnen bijvoegen, de goddeloosheid der menſchen gaf aanleiding tot het bouwen des eerſten ſchips, en, indien hier eene gisſing geoorloofd zij, hun twist verſpreidde hen over den aardbodem. Doch, houden wij ons bij deze hooge oudheid en deels duistere gebeurtenisſen liefst niet langer op. Bepalen wij ons bij de latere geſchiedenis. Het is derzelver uitſpraak, die ons den oorlog, de veroveringen der geweldenaars (het ontzettendſte inderdaad, wat de wereld kent) als het voorname middel tot verbinding der verſtrooide volksſtammen, tot vereeniging en langzame verbroedering van verſchillende natiën, tot daarſtelling van groote en nuttige werken, tot beſchaving en vermenigvuldigd genot leert kennen. En, hoe ook de dichters der oudheid den waaghals mogen vloeken, die het eerst balk aan balk verbond, om den breeden ſtroom over- en ſtraks den woedenden oceaan in te varen; hoe zeer het blijken moge, dat rooverij de eerſte vrucht, en de voorlooper van allen zeehandel was,

die nog immer, door begeerlijkheid gevoed, ten koste van vele menſchenlevens beſtaat: wie onzer beſchouwt denzelven niet als eene bron van overvloed en genot, die ons eerst regt heerſchappij over al de bewoners en voortbrengſels der aarde ſchenkt, het menschdom wederom maakt tot één geſlacht, en tot het hemelſche geſchenk der Openbaring toe, eens tot ééne natie bepaald, meer en meer aan allen mededeelt? Ja, de zucht naar goud heeft niet ſlechts nieuwe werelddeelen ontdekt en het brein op allerlei kunst en uitvinding geſpitst, maar ook, bij de dwaze pogingen om het zelf te maken, allerlei ontdekking aan de nuttigſte wetenſchap toegevoegd en ons met vele onbekende ſtoffen verrijkt.

Zoo komt het goede veelzins uit het kwade voort, en weet de groote beſchikker van alles de woelingen der boosheid zelve zoo te beſturen, dat zij, als de ſtormen en onweders in de natuur, heilzame uitkomſten hebben. Wat wonder, dat wij op nieuw bevordering der belangrijkſte wetenſchap, de kennis van den mensch, aan eene der onbegrijpelijkſte, maar tevens verfoeijelijkſte handelingen te danken hebben? De zaak zal ligt weinigen geheel niet, velen wel ten volle bekend zijn, daar het voornaamſte werkje over de gebeurtenis reeds in onze taal overgebragt en bovendien ginds en elders over dezelve gehandeld is. Het verſchijnſel nogtans is, naar mijn oordeel, belangrijk genoeg, om bij herhaling en uit verſchillende oogpunten beſchouwd te worden. Ik bedoel de geſchiedenis van KASPAR HAUSER (*), die ik daartoe vooraf in eenige algemeene trekken aan u zal pogen voor te ſtellen.

Op zekeren ſtillen namiddag zag een burgerman te *Neurenberg*, in een afgelegen gedeelte der ſtad, digt bij de poort, een jong mensch, in gemeene boerſche kleeding,

(*) Zie: KASPAR HAUSER, *voorbeeld eener misdaad, gepleegd tegen de geestvermogens of het zieleleven eens menſchen.* Door ANSELM RITTER VON FEUERBACH. Naar het *Hoogduitsch.* Te *Amſterdam*, bij TEN BRINK EN DE VRIES. 1832.

in zulker voege daarheen gaan, dat hij hem in den eerſten opſlag voor zwaar beſchonken moest aanzien. Zijn gang was uiterst gebrekkig, met voorover gebogene houding en uitgeſpreide, ſtaag bewogene armen, als om hem op de been te houden; terwijl ook het gezigt, bij nadering, geheel ontſteld ſcheen. Zoo als hij zich tot hem begaf, hield de ongelukkige hem een' brief tegen; althans hij ontdekte dien in zijne hand en nam denzelven, welke aan zekeren Officier in de ſtad gerigt was. De burger beſloot, hem derwaarts te brengen, en poogde onderweg eenig geſprek met hem aan te knoopen, maar kreeg geen of zoodanig antwoord, waaruit hij niets bepaalds kon opmaken. De bedoelde krijgsman was niet te huis; deszelfs bediende wist even zoo min, als zijn geleider tot hiertoe, met hem teregt te komen, maar beſpeurde duidelijk verregaande vermoeidheid, honger en dorst, als ook pijn aan de, door het loopen, gewonde voeten, bij den ongelukkige, voorzag hem dus van ſpijs en drank, en bragt hem vervolgens in den ſtal, waar hij, op het ſtroo nedergeworpen, terſtond in diepe rust geraakte. Bij de tehuiskomst van den Ritmeester, las deze den brief, die hem echter, bij veel duisters en vreemds, geen ander licht gaf, dan dat deze jonge mensch bij zijne afdeeling, uit ligte ruiterij beſtaande, wenschte in dienst te treden. Zijne kinderen vertelden hem intusſchen veel van den jongen wildeman, en trokken hem bijna mede naar den ſtal. Hier vond men den mensch nog even diep ſlapende, en het kostte groote moeite, hem te doen ontwaken. Met verbazing en welgevallen zag hij thans het ſchitterend krijgsgewaad van den Officier aan, maar antwoordde op alle zijne vragen, even veel wat dezelve inhielden, niet anders dan: „ Ruiter wil ik zijn, zoo als mijn vader," of: „ Ik weet het niet." Van achteren bleek, dat hij ook deze klanken, de eenige, die naar woorden geleken, als een papegaai voortbragt, zonder ze zelf te verſtaan. De Ritmeester zond hem naar de Policie, waar hij, als een onbekende, een verlorene of verlatene, bij voorraad werd bewaard. Na verſchillende gisſingen en proeven,

moest men hem houden voor een bijna pasgeboren kind naar het verstand, bij eene ligchaamsontwikkeling van zestien of zeventien jaren. Zoo ver men heeft kunnen nagaan, had hij inderdaad dezen ouderdom bereikt; maar, schoon hij in het vervolg heeft leeren spreken en op menschelijke wijze denken, hij herinnert zich van die vroegere jaren bijna niets. Alwat men, door hem, met genoegzame zekerheid heeft kunnen te weten komen, is, dat hij van zijne vroegste jeugd af in eene naauwe en donkere plaats is besloten geweest, waar hij zich wakende of slapende steeds in eene zittende houding bevond, waar hij nooit iemand zag of hoorde, maar zijn brood en water bij het ontwaken naast zich, en van tijd tot tijd, na een' dieperen slaap, blijkbaar het gevolg van middelen, in zijnen drank gemengd, zijn linnen en leger gereinigd vond. Slechts een houten paardje was het speeltuig, dat hem gedurende zijn korte wakkerzijn bezig hield, dat hij met allerlei snippers gaarne opsierde, en waarvoor hij eene zekere hartstogtelijke genegenheid had opgevat, welke hem, te *Neurenberg* soortgelijke voorwerpen op nieuw verkregen hebbende, langen tijd bijbleef, en ten laatste in gelijke zucht voor levende paarden overging, die hij dan ook bijna dadelijk als een meester wist te berijden. Eens, in den laatsten tijd zijner gevangenis, had hij zijn spel zoo luidruchtig gedreven, dat hij daarover (dit schijnt hij begrepen te hebben) kastijding onderging, waarvan het likteeken, bij zijne verschijning in het openbaar, nog zigtbaar was. Welligt heeft dit aanleiding gegeven, dat men het noodig achtte hem te verwijderen. Want kort daarna had de man, bij wien hij altijd geweest was, (zoodanig was naderhand zijne bestendige uitdrukking) hem van achteren aangevat en op zijne beenen gezet, die met de zijne in zulkervoege beurtelings vooruitduwende, dat het eenigzins naar loopen geleek, en blijkbaar strekken moest, om KASPAR dit te leeren. Vervolgens was hij van daar vervoerd en der stad *Neurenberg* ingezonden; maar op welke wijze dit plaats gehad, en hoe vele uren of dagen

de reis geduurd had, hoedanige dorpen of landſtreken hij door, ja welken weg of poort hij ingekomen was, daarvan wist hij niets te zeggen. Het licht verblindde hem en deed hem door pijn de oogen ſluiten; de buitenlucht had hem bovendien, zoo het ſcheen, aanvankelijk van zichzelv' doen vallen; en zoo hij daarna misſchien op een rijtuig geworpen is, dan zal hem deze beweging, die immer, als bij kinderen, zulke werking op hem deed, gevoegd bij vermoeijenis door het voor hem pijnlijke aankleeden, vooral met kwalijk pasſende laarzen, en ligt ook kunstmiddelen, wel bijna aanhoudend hebben doen ſlapen en ſluimeren. Zonder hieromtrent iets te kunnen bepalen, meende men toch uit een en ander, bij hem gevonden, te mogen opmaken, dat hij niet in de nabuurſchap was opgeſloten geweest.

Wij voegen hier nog maar alleen bij, dat hij eenigen *tijd*, *als* bewaarling der ſtad, in een vertrek van een' toren aan den ſtadsmuur als opgeſloten bleef, waar hem dagelijks eene menigte van menſchen bezocht, die elk op zijne wijze proeven op zijn verſtand of denk- en handelwijze namen; tot dat hij bij een bevoegd man, een Leeraar aan het daar gevestigde Gymnaſium, ter inwoning en beſturing werd beſteld en in noodige kundigheden onderwezen. — Dit zij vooreerst genoeg van het algemeen beloop zijner geſchiedenis. Slaan wij het voorwerp zelf thans wat oplettender gade.

Wij kennen den mensch ſedert lang in zeer verſchillenden toeſtand. Slaan wij hem ook in den algemeenen ſtaat der maatſchappelijke beſchaving gade, zoo is er nogtans tusſchen den weelderigen rijke en den noesten arbeider, geharden zeeman en eenzamen hutbewoner — tusſchen een' NEWTON of DE GROOT en een' *Noordbrabandſchen* boer — tusſchen den ſtillen vrome, die voor liefdadigheid leeft, en den woesten roover in de *Apennijnen* een hemelsbreed verſchil. Daarenboven leert ons de oude geſchiedenis reeds eenvoudige herdersvolken, beſchaafde *Grieken* en Barbaren van verſchillende vorming kennen. *Maar vooral de nieuwere* historie, die der

moest men hem houden voor een bijna pasgeboren kind naar het verſtand, bij eene ligchaamsontwikkeling van zestien of zeventiën jaren. Zoo ver men heeft kunnen nagaan, had hij inderdaad dezen ouderdom bereikt; maar, ſchoon hij in het vervolg heeft leeren ſpreken en op menſchelijke wijze denken, hij herinnert zich van die vroegere jaren bijna niets. Alwat men, door hem, met genoegzame zekerheid heeft kunnen te weten komen, is, dat hij van zijne vroegſte jeugd af in eene naauwe en donkere plaats is beſloten geweest, waar hij zich wakende of ſlapende ſteeds in eene zittende houding bevond, waar hij nooit iemand zag of hoorde, maar zijn brood en water bij het ontwaken naast zich, en van tijd tot tijd, na een' dieperen ſlaap, blijkbaar het gevolg van middelen, in zijnen drank gemengd, zijn linnen en leger gereinigd vond. Slechts een houten paardje was het ſpeeltuig, dat hem gedurende zijn korte wakkerzijn bezig hield, dat hij met allerlei ſnippers gaarne opſierde, en waarvoor hij eene zekere hartstogtelijke genegenheid had opgevat, welke hem, te *Neurenberg* ſoortgelijke voorwerpen op nieuw verkregen hebbende, langen tijd bijbleef, en ten laatſte in gelijke zucht voor levende paarden overging, die hij dan ook bijna dadelijk als een meester wist te berijden. Eens, in den laatſten tijd zijner gevangenis, had hij zijn ſpel zoo luidruchtig gedreven, dat hij daarover (dit ſchijnt hij begrepen te hebben) kastijding onderging, waarvan het likteeken, bij zijne verſchijning in het openbaar, nog zigtbaar was. Welligt heeft dit aanleiding gegeven, dat men het noodig achtte hem te verwijderen. Want kort daarna had de man, bij wien hij altijd geweest was, (zoodanig was naderhand zijne beſtendige uitdrukking) hem van achteren aangevat en op zijne beenen gezet, die met de zijne in zulkervoege beurtelings vooruitduwende, dat het eenigzins naar loopen geleek, en blijkbaar ſtrekken moest, om KASPAR dit te leeren. Vervolgens was hij van daar vervoerd en der ſtad *Neurenberg* ingezonden; maar op welke wijze dit plaats gehad, en hoe vele uren of dagen

de reis geduurd had, hoedanige dorpen of landſtreken hij door, ja welken weg of poort hij ingekomen was, daarvan wist hij niets te zeggen. Het licht verblindde hem en deed hem door pijn de oogen ſluiten; de buitenlucht had hem bovendien, zoo het ſcheen, aanvankelijk van zichzelv' doen vallen; en zoo hij daarna misſchien op een rijtuig geworpen is, dan zal hem deze beweging, die immer, als bij kinderen, zulke werking op hem deed, gevoegd bij vermoeijenis door het voor hem pijnlijke aankleeden, vooral met kwalijk pasſende laarzen, en ligt ook kunstmiddelen, wel bijna aanhoudend hebben doen ſlapen en ſluimeren. Zonder hieromtrent iets te kunnen bepalen, meende men toch uit een en ander, bij hem gevonden, te mogen opmaken, dat hij niet in de nabuurſchap was opgeſloten geweest.

Wij voegen hier nog maar alleen bij, dat hij eenigen tijd, als bewaarling der ſtad, in een vertrek van een' toren aan den ſtadsmuur als opgeſloten bleef, waar hem dagelijks eene menigte van menſchen bezocht, die elk op zijne wijze proeven op zijn verſtand of denk- en handelwijze namen; tot dat hij bij een bevoegd man, een Leeraar aan het daar gevestigde Gymnaſium, ter inwoning en beſturing werd beſteld en in noodige kundigheden onderwezen. — Dit zij vooreerst genoeg van het algemeen beloop zijner geſchiedenis. Slaan wij het voorwerp zelf thans wat oplettender gade.

Wij kennen den mensch ſedert lang in zeer verſchillenden toeſtand. Slaan wij hem ook in den algemeenen *ſtaat* der maatſchappelijke beſchaving gade, zoo is er nogtans tusſchen den weelderigen rijke en den noesten arbeider, geharden zeeman en eenzamen hutbewoner — tusſchen een' NEWTON of DE GROOT en een' *Noordbrabandſchen* boer — tusſchen den ſtillen vrome, die voor liefdadigheid leeft, en den woesten roover in de *Apennijnen* een hemelsbreed verſchil. Daarenboven leert ons de oude geſchiedenis reeds eenvoudige herdersvolken, beſchaafde *Grieken* en Barbaren van verſchillende vorming kennen. Maar vooral de nieuwere historie, die der

werking: hield men hem de noordpool voor, zoo tastte hij naar den omtrek van den hartkuil, rukte zijn kleed open, en zeide, dat het was, alsof er een luchtſtroom van hem uitging. De zuidpool werkte minder ſterk, en het gevoel was, alsof hem iets toewaaide. Ook het dierlijk magnetismus wordt gezegd hem zeer krachtig te hebben aangedaan, en zelfs de aanraking b. v. van eene kat, of de plaatſing van zijn ligchaam op een paard, en vooral het verſchijnen bij eene verzameling van vreemde dieren, met name het klapperen van de vergramde ratelſlang, veroorzaakten onderſcheidene gewaarwordingen in zijn ligchaam, welke aan ſchrik of vrees met geenen grond konden worden toegeſchreven.

Alle deze bijzonderheden zijn hoogst opmerkelijk, niet zoo zeer als behoorende tot de menſchelijke natuur in het algemeen — want wij mogen KASPAR als eene plant aanmerken, in eene trekkas gekweekt; en hoe langer hij, als andere menſchen, in de open wereld en meer en meer volgens hunne gebruiken leefde, hoe meer hij hun in allen deele gelijk werd — maar als bewijzen eener oorſpronkelijke vatbaarheid.

Wat zijn' geest aangaat, dezelve was geheel ongeoefend, maar van eene vlugheid, vooral ten aanzien van het geheugen, die verbaasd doet ſtaan. Met regt verwonderen wij ons over het kind, dat in de eerſte jaren zoo oneindig veel leert, dat al ſpoedig eene geheele taal meester is, en hoort het teſſens twee of drie ſpreken, of verwisſelt het ſpoedig de eene met de andere landſtreek, zich alle even vaardig eigen maakt. Hetzelfde had bij dit volwasſen kind plaats; de grond, die immer braak gelegen had, bragt aanvankelijk de rijkſte vrucht voort; ſchoon de menigte van denkbeelden, die hem op eens overſtroomde, door duizenden van nieuwsgierigen bezocht en met allerlei proeven en vragen gekweld wordende, natuurlijk zekere verwarring bij hem te weeg bragt, die hem ook met de taal nog wonderlijker, dan het ſtamelend kind, deed omſpringen. Nog in zijne gevangenis had men hem, onbekend met welk oogmerk,

eenig fchrijven geleerd. Volgens zijn later verhaal, had de man, bij wien hij altijd geweest was, op zekeren tijd, iets wits voor hem neërgelegd, vervolgens hem iets anders tusfchen duim en vinger geplaatst, en daarop, zijne hand besturende, die over het wit bewogen. Bij des mans verdwijnen, ontdekte KASPAR de vreemde trekken; en dit was voor hem genoeg, om zelf dit fpel gedurig te herhalen en even zulke figuren voort te brengen: eene bijzonderheid, die bij zijne eerfte verfchijning in de wereld niet weinig bevreemding en zelfs vermoeden baarde, of de vreemdeling geene valfche rol fpeëlde. Want, toen de Policie bij zijne komst tot haar niet wist, wat van het wonderverfchijnfel te maken, en hem, onder andere proeven, ook inkt, pen en papier voorlegde, vatte hij die terftond vrolijk op, en fchreef met tamelijk welgevormde letteren: *Kaspar Haufer*, zonder nogtans tot iets meer bewogen te kunnen worden. Schrijven, en zelfs teekenen, bleef dan ook lang eene hoofdbezigheid voor hem, waarin hij, vóór alle hulp of aanwijzing, door bloote volharding reeds niet kwalijk flaagde.

Doch verregaand was voor het overige zijne onkunde, of wel gebrek aan begrip der zaken. Hij zag, maar onderfcheidde in vele opzigten niet. Het platte kwam hem even als het ronde, het afgelegene als het nabijzijnde voor. Het uitzigt van zijn verblijf in den toren, op eene heerlijke afwisfeling van berg en dal, bosch en beemd, fcheen hem als een gefloten luik, waarop men allerlei voorwerpen en kleuren had gefmeerd en dat hij zeer leelijk noemde. Alwat hij van dieren, vogels of dergelijke zag, werd onder flechts twee benamingen, die van *mensch* of *ros* (paard), vervat, gelijk wij vroeger zagen, zijne oudfte en meest geliefde kennis. Ja, wat meer zegt, het duurde zeer lang, eer hij het onderfcheid tusfchen, levende, bewerktuigde en doode voorwerpen leerde kennen. Aan allen fchreef hij gelijkelijk gevoel en opmerking toe; zijne houten paarden moesten eten en drinken; de fneeuw zelfs, die hij als witte verf wilde oprapen, had hem in de vingers gebeten, en het

Christusbeeld op het kruis, boven de kerkdeur geplaatst, deed hem smeeken hetzelve af te nemen. De geschiedenis, die wij van hem bezitten, laat onze nieuwsgierigheid op vele punten, ten aanzien eener voortgaande behandeling en gestadige vordering in kennis, onbevredigd, en er moet te dezen veel gebrekkigs hebben plaats gehad. Doch, na verloop van twee of drie jaren, schijnt hij het verlies van zoo vele tamelijk wel te hebben ingehaald; zoodat hij in eene beschaafde maatschappij en gezelschap geene geheel ongepaste rol speelt.

Eer wij dit gedeelte van onze beschouwing eindigen, nog ééne bijzonderheid. Bij de eerste verschijning onder menschen, had HAUSER een zeer dierlijk voorkomen. Zijn uitzigt was gemeen; zijn gelaat, als het in rust was, zonder eenige uitdrukking; mond en kin staken vooruit, en de strakke blik teekende enkel stompheid. Dan, deze vorm en hoedanigheid veranderden na eenigen tijd, en de afbeelding, die nu, van hem genomen, het berigt versiert, doet ons eene regelmatige, bijna fraaije en beminnelijke gedaante kennen.

Hoe behaagde hem het leven in de wereld? Over weinige zaken valt zoo moeijelijk te beslissen, als over menschelijk geluk. De een noemt de aarde een paradijs, de ander een tranendal. De omstandigheden zelve, die hierover zouden kunnen schijnen te beslissen, doen ons vaak het tegendeel onzer verwachtingen kennen. De zwaarmoedigheid, de afkeer van het leven en de zelfmoord zijn gewis menigvuldiger onder de troetelkinderen der weelde, dan onder hen, die een hard, werkzaam en moeijelijk leven leiden. Hoe groot mag dan wel het wezenlijk verlies zijn, dat de arme, de min beschaafde en inzonderheid de wilde, die zijn leven meest slapend doorbrengt, bij het gemis van zoo vele genietingen lijdt, als den meer gezegenden ten dienste staan? Raadplegen wij KASPAR en zijne ondervinding over deze zaak; zijn ongeluk in de langdurige opsluiting blijkt ons bloot-telijk van ontkennenden aard te zijn geweest; geene verveling, geene begeerte, niets schijnt hem bijzonder

gekweld te hebben. Hij verlangde een' geruimen tijd blijkbaar naar zijne kooi terug; duldde niet, dat men van den man, bij wien hij altijd geweest was, als zijnen mishandelaar, met afkeer sprak, en betuigde, dat hij in de wereld (zoo noemde hij het tooneel des openbaren levens) oneindig meer geleden had, dan ooit in dat donker verblijf. Hier pijnigde niet alleen het licht zijne oogen, de beweging zijne daaraan ongewone voeten, vele vreemde geuren zijnen ongeoefenden reuk; maar ook de veelvuldige vragen aan hem gedaan, de proeven op hem genomen, en de eigene inspanningen, kwelden zijn ligt vermoeid hoofd. En schrijven wij dit ook voor een groot gedeelte op rekening van zijnen bijzonderen toestand, zoo op eens in den ongewonen stroom van aandoeningen zijnde geworpen, de zaken zelve, de vermoeijenissen en kwellingen, die het openbare leven in de maatschappij oplevert, bestaan toch ook voor ons. Van den anderen *kant*, *echter*, verschaften hem velerlei voorwerpen, die hij leerde kennen, velerlei oefeningen, op welke hij zich toeleide, een blijkbaar genoegen. Het eerste gezigt, b. v., van den hemel bij nacht, met sterren bezaaid, dat hem, die gewoon was zich met de duisternis ter ruste te begeven, eerst laat te beurte viel, maakte eenen onbeschrijfelijken indruk op hem. Ook beklaagde hij zich, in dezen lateren tijd, wel opregtelijk over zijne verloren jeugd en zoo veel genot, als hij gedurende dezelve had kunnen smaken. Inzonderheid betreurde hij, nadat hij eenmaal in een huisgezin was opgenomen, het gemis van dierbare betrekkingen; en, wat misschien vreemd luidt, niets van het beschaafde leven behaagde hem, van het eerste oogenblik af, dat het hem ten deel werd, zoo zeer, als een goed, gemakkelijk bed. Ja! opmerkelijk is het, dat hij ook nu voor het eerst met droomen schijnt bekend te zijn geworden, die hij, niet onnatuurlijk, voor wezenlijk gebeurde voorvallen hield, en ze als zoodanig aan zijnen huismeester mededeelde. Een aanval op het leven van dit eenige voorwerp in de geschiedenis schijnt hem in *het vervolg* bijzonder tot

neerslagtigheid te hebben gestemd, die zelfs op zijn voorkomen invloed had, en hem, die nog naauwelijks drie jaren het licht kan hebben gezien, reeds als in een' afnemenden staat van bloei door den berigtgever doet voorstellen.

Ziet daar dus de spreuk der oudheid bevestigd, dat de Goden het goede dezes levens niet dan voor moeite en arbeid verkoopen! Ziet daar die weldadige inrigting der natuur op nieuw aangewezen, dat onkunde van dat goede alle begeerte daarnaar onder houdt; dat, hoe minder wij van der jeugd aan genieten, hoe minder wij behoeven; en dat meerdere rust en kalmte des gemoeds voor geen klein gedeelte het genot der schatten vergoedt, welke anderen zich geopend zien! Zestien of zeventien jaren der strengste gevangenis, der volstrektste berooving van alle gewenscht genot, der vreeselijkste eentoonigheid van een geheel werkeloos leven, waren voor HAUSER als een droom voorbijgegaan, van welken hij geenerlei geheugen had behouden.

Eindelijk vroegen wij naar zijne gemoedsgesteldheid, zijne overhelling tot deugd of ondeugd, tot liefde of haat. — Het is bekend, dat de gevoelens der wijsgeeren over des menschen natuurlijken aanleg in dit opzigt hemelsbreed verschillen. De een schrijft alle kwaad, de ander meest alle goed aan de opvoeding toe. De een schetst ons den mensch in den zoogenaamden natuurstaat als een even zoo onschuldig en liefderijk wezen, als de ander hem woest en vijandig afmaalt tegen alles, wat hij ontmoet. En, schoon de geschiedenis der zeevaart en ontdekkingen ons met eene menigte volksstammen heeft bekend gemaakt, die op een' zeer lagen trap van beschaving stonden, zij heeft dit vraagstuk maar gebrekkig opgehelderd. Wij vinden het eene, de woestheid en vijandelijkheid, zoo wel als het andere; terwijl ook de zachtheid van den *Peruaan* of *Vriendeneilander* niet zelden met groote ondeugden gepaard gaat. Wij treffen inderdaad den mensch, uit zichzelven alleen ontwikkeld, nergens aan. Omstandigheden en volksgebruiken of bij-

zondere lotgevallen hebben hem altijd reeds op eene bepaalde wijze gevormd. Een mensch, als KASPAR, in volstrekte afzondering en onkunde opgekweekt, is dan, ook van deze zijde, een opmerkenswaardig verschijnsel. En is de regel, hiervan af te leiden, ook nog niet als algemeen geldig te beschouwen; beroept men zich daartegen op de bijzondere geaardheid van elken mensch, op het bepaalde voedsel, dat bij hem uit brood en water bestond, op eenen toestand, die zoo geheel eenig, en als kunstmatig, tot op den laatsten tijd zijner opsluiting, vrij van alle kwelling en terging was, — eene wezenlijk aangeërfde boosheid en ontaarding der natuur zelve zou zich toch niet kunnen verborgen houden. Maar de jongeling, van welken wij hier spreken, kende geen' haat. Hoezeer, bij zijne geweldadige ontrukking aan de eenzaamheid, ook inderdaad mishandeld, hij verlangde slechts, dat de man, bij wien hij altijd geweest was, nu hij eenmaal de wereld gezien en daar zoo veel geleerd had, hem in zijne kooi terugvoerde; en toen hij eindelijk te dezen van denkwijze veranderde, en zich over het verlies van jeugd, betrekkingen en verloren tijd bitter beklaagde, was echter het hoogste kwaad, dat hij zijnen mishandelaars toewenschte: voor een' korten tijd, door opsluiting, het gemis te leeren kennen, dat zij hem hadden doen ondervinden. Ja, in zijne ijlhoofdigheid, na den aanval op zijn leven, bij welken hij inderdaad eene wond aan het hoofd ontving, vloeide zijn mond nog van de betuiging over, dat hij alle menschen lief, ja, ook zijnen moordenaar, en, wien hij in denzelfden schoen te vooronderstellen, den roover zijner jeugd en van zoo vele dierbare betrekkingen, lief had! . . . .

Zoo stond het met de gezellige aandoening van zijn hart, die zich, in zijne onkunde, zelfs tot doode voorwerpen uitstrekte; zoodat hij den man bestrafte, die een' boom met zijne bijl neêrhakte of besnoeide, en het kalken paardje, welks bek door het gewaande drinken geleden had, hem tranen afperste. En niet anders schijnt

het met andere eigenschappen gelegen te zijn geweest, die zich bij het dier, den barbaar of den wilde dikwijls ongunstig vertoonen. Hij was in alles hoogstgezeggelijk en volgzaam, schijnt van zinnelijke liefde geen denkbeeld gehad te hebben, (schoon hij echter, bij wat meerdere ontwikkeling, hoogst schaamachtig was) en betoonde eene zeldzame zucht voor orde en zindelijkheid.

Wien komt, bij zulk eene beminnelijke onschuld van dit geheel ongevormde wezen, des Heilands taal, bij het omhelzen der kleinen, niet voor den geest: „ derzulken is het koningrijk Gods; indien gij niet verandert en wordt gelijk de kinderkens, zoo kunt gij in hetzelve geenszins ingaan." ?

En dit brengt ons op nog ééne aanmerking. Men heeft gevraagd: is de Godsdienst een natuurlijk voortbrengsel van 's menschen geest en hart, of is zij eene vrucht van hooger onderwijs? — Een Christenwijsgeer (*) wil, dat de aanblik van de wonderen der schepping den eersten onbedorven mensch tot de dadelijke overtuiging van eenen aanbiddelijken Werkmeester zou hebben gebragt. De fabel van MAHOMED leert, dat ABRAHAM, uit vrees voor NIMROD, in een donker hol opgevoed, bij zijne eerste verschijning en beschouwing van den hemel, tot de ijdelheid van afgoderij en Veelgodendom zou hebben besloten. En nog in den laatsten tijd verscheen een werkje voor de jeugd in het licht, waarbij ditzelfde denkbeeld, als leiddraad tot de kennisse Gods uit de natuur, werd gebezigd. *Hendrik van Eichenfels*, zoo heet de jeugdige held van dit boekje (†), vroeg bij alles, wat hij zag en hoogelijk bewonderde: wie heeft dat gemaakt? Bij de zon: wie heeft die heerlijke lamp daar opgehangen? Bij den regen: wie besproeit alzoo, als met een' verbazenden gieter, het verdorde gewas? Waarop de vrome kluizenaar, bij wien

(*) EBERHARD, *Neue Apologie des* SOCRATES.

(†) *Hoe Hendrik van Eichenfels tot de kennisse Gods kwam.* Te *Amsterdam*, bij G. J. A. BEIJERINCK.

hij was ontvlugt, hem God en zijne eigenſchappen doet kennen.

Met grond bepalen wij ons daarom bij het onderzoek: hoe beſtond KASPAR te dezen aanzien? En het antwoord is: de ſtraks vermelde vraag ontvloeide werkelijk zijne lippen, toen hij voor het eerst den ſterrenhemel aanſchouwde; gelijk zij hem, bij menig heerlijk voortbrengſel der natuur, dezulke vooral, die met menſchenwerk eenigzins zijn te vergelijken, reeds meermalen ontvloeid was. Ondertusſchen viel het niet zoo gansch gemakkelijk, hem omtrent het onzigtbare en toch overaltegenwoordig Wezen te voldoen, dat men hem als de oorzaak van alles roemde. Deels te zinnelijk, om zich tot het geestenrijk te verheffen, deels te verſtandig, om niet allerlei zwarigheid te opperen, ſchijnt hij bovendien, omtrent dit onderwijs, in geene gelukkige handen te zijn gevallen. Slechts de eenvoudige leiding van den man, bij wien hij inwoonde, en die hem eerst op de werking van zijn' eigen onzigtbaren wil op de onderſcheidene deelen zijns ligchaams opmerkzaam maakte, om hem vervolgens dien almagtigen wil, welke alles beheerscht, eenigzins te doen begrijpen, deed de eerſte kiem des geloofs bij hem ontſpruiten, welke vervolgens tot eene redelijke Godskennis ontwikkeld is.

En alzoo ſchijnt zijn voorbeeld, als een gepast middel, die waarheid te verkondigen, welke inderdaad met de geſchiedenis het beste overeenſtemt, dat de aanleg tot geloof en godsvrucht bij den mensch beſtaat, maar dat dezelve leiding, van boven, noodig heeft; ja dat, waar het hemelſche licht ondergaat en voor bloot menſchelijken fakkelglans plaats maakt, het geloof ſtraks in bijgeloof, de Godsdienst in afgoderij ontaart.

Hier eindigen wij onze beſchouwingen. Dezelve zullen hun, die gelegenheid hadden, bij de lezing des berigts, ſoortgelijke te maken, welligt min belangrijk voorkomen. Inderdaad, zij liggen zoo zeer voor de hand, dat een ieder dezelve gemakkelijk ontdekt, en, bij het doorloopen van het allezins onderhoudende

en fraaije werkje, als vruchten onder vele bloemen vergadert. De vraag zelve: hoedanig is de mensch in onverbasterden, ongevormden en echter volwasfen ftaat? is gewis niet onbelangrijk. En hoe beklagelijk, zoo wel als onbegrijpelijk, het wreede befluit moge zijn, hetwelk KASPAR HAUSER eerst zoo lang opfloot, toen onbefchermd ter vreemde wereld inftiet, om eindelijk nog, waarfchijnlijk uit vrees voor ontdekking, op zijn leven toe te leggen, de vrucht van dat alles is niet zonder leering.

In hoe vele opzigten doet zij ons de weldadigheid der natuur, de goedheid van den Schepper erkennen! Hoe verwijst zij ons daarentegen op onszelven, op de menfchelijke, vrijwillige verkeerdheid, als de fprinkader van zonde en ellende! Hoe fpoort zij ons aan, om de regte kennisfe Gods in Zijn eigen onderwijs te zoeken! En hoe verftrekt ons dus deze gefchiedenis eener boosheid, in een' donkeren hoek door weinige onverlaten gepleegd, tot een nieuw ftaal van licht uit duisternis, van algemeene winst uit bijzonder verlies, van menfchelijk kwaad bedenken, door God ten goede gekeerd! Wel dan, bezigen wij ze daartoe; en wen ooit de overmagt en het geweld ons verdrukken, blinke onze deugd in den tegenfpoed te meerder uit, ja zij bepaaldelijk in deze dagen het lijden des vaderlands het verblijden van volken en eeuwen, het behoud van orde en regt de zegepraal der ware vrijheid!

DE IJZEREN SPOORWEG VAN ST. ETIENNE NAAR LYON. (*)

De fpoorweg begint te *St. Etienne* omtrent ter plaatfe, waar de gewone wagenweg uitloopt. Daar echter laatst-

(*) Wij nemen dit niet onaardig gefteld ftukje uit een buitenlandsch tijdfchrift over, zonder daarom alle ftellingen en redeneringen goed te keuren. De geest der eeuw helt

genoemde in een zoo oneffen land vele bogten maakt, wijkt de ijzerbaan weldra van denzelven af, en nadert flechts nu en dan weder. De oude wagenweg is thans een bijweg, die weinig gebruikt wordt. Onlangs (1 Maart 1833) hebben de ondernemers der *diligences* zich genoodzaakt gezien, bekend te maken, dat zij wegens de mededinging van den ijzeren fpoorweg niet langer kunnen volhouden. Een gelijk lot wacht alle ondernemingen van dien aard. De ijzeren fpoorwegen zullen dezelve vernietigen. Die van de gegrondheid dezer ftelling overtuigd wil worden, doe met mij het reisje van *St. Etienne* naar *Lyon* langs den nieuwen weg.

Men ftelle zich eenen dag voor, waarop men bijzonder wel te moede is; want gezondheid des ligchaams en kalmte van geest heeft men noodig, om behoorlijk op te merken en juist te oordeelen. Welaan dan, een weinig fpoed gemaakt; flechts tweemaal daags rijden tot nu toe de wagens op den ijzeren fpoorweg — *le chemin de fer part*, zegt de *Franschman*; maar weldra zal het getal wagens verdubbeld moeten worden. Spoedig! de fpoorweg wacht op niemand langer dan vijf minuten, en men bedenke, dat men naauwelijks afgereden is, of men bevindt zich ter beftemde plaatfe.

In een groot koetshuis ftaan de rijtuigen; nemen wij plaats! De wagen heeft onderfcheidene afdeelingen; vóór zitten wij met ons zesfen, ieder zeer gemakkelijk, als in eene foort

thans over, om nieuwigheden te bewonderen en hoog te verheffen. Men kan te fterk gehecht zijn aan het oude, maar ook te driftig ijveren voor het nieuwe. Daar is dezer dagen, zelfs in de gewone nieuwsbladen, (*Arnhemfche Courant* en *Alg. Handelsblad*) getwist over eenen aan te leggen fpoorweg van *Amfterdam* naar *Keulen* (binnen 10 uren!). De *Keulfche* Courant, waaruit wij, tot onze regtmatige bevreemding, *het eerst* dit groot ontwerp, voor ons *Nederlanders* zoo belangrijk, in al de bijzonderheden vernamen, rept mede van den fpoorweg van *St. Etienne*. Niet vóór of tegen ons verklarende, merken wij flechts aan, dat alles, wat een voorftander van ftoomwagens hier aanvoert, plaatfelijk, en derhalve niet op elken fpoorweg toepasfelijk is. Alleen bij volkomen gelijke omftandigheden mag men gelijke uitkomften verwachten.

In het *Mengelwerk* van dit Tijdfchrift voor 1832, bl. 303—306, zijn eenige bijzonderheden aangaande fpoorwegen in *Engeland* medegedeeld.

van armſtoel; op den bok ziet men den voerman in *uniform*, met eene trompet in de hand; midden in den wagen vinden vierentwintig perſonen plaats genoeg; achter zitten weder zes, gelijk vóór, en hier is een *conducteur*, insgelijks in *uniform*, met eene trompet. De reizigers worden opgeroepen — ieder plaatst zich; de eerſte wagen is vol, een tweede volgt, een derde, een vierde nog, tot dat allen, die van de gelegenheid gebruik willen maken, geplaatst zijn. De opbrengst van den ſpoorweg bedraagt reeds 45,000 *francs* maandelijks.

Heeft ieder plaats genomen, en zijn dan alle wagens achtervolgens aan elkander vastgemaakt, zoo blaast de voorſte *conducteur* op de trompet, en dit teeken wordt door allen herhaald. Op hetzelfde oogenblik draait of windt ieder *conducteur* eene met het rad in verband ſtaande ſchroef, door middel van een nevens hem geplaatst handvatſel, op; iemand, die daarbij ſtaat, — ditmaal was het een zestienjarige knaap — geeft aan den eerſten wagen een' ſtoot, en nu komt deze in beweging, en alle de daaraan gehechte rijtuigen volgen. In den beginne gaat het langzaam, doch weldra ſneller en ſneller, en eindelijk vliegend ſnel. Waarlijk, het ſchijnt als een tooverwerk te zijn, zoo pijlſnel voortgedreven te worden, en toch niets te zien, dat trekt, en zoo zacht en gemakkelijk, zonder horten of ſtooten — alles zoo geheel anders, dan op een gewoon rijtuig! Ter wederzijden van den weg ziet men de oude boomen op de rotſen, ziet men de ten deele uitgebrokene rotswanden, ziet men hoopen ſteenkolen als voorbijzweven. Nu eens bemerkt men regts en links eenen afgrond, zestig en meer voeten diep; dan weder rijdt men een donker, onafzienbaar gewelf in; want de ſpoorweg loopt regtuit, en is onbuigzaam, als het noodlot. Het gaat ſteeds regtuit, zonder eenigen zijſprong — over dalen, door bergen. Het is, alsof BOSSUET'S krachtige ſtem wordt gehoorzaamd, daar die roept: *Marche, marche, marche!* Men rijdt zoo ſnel, dat menigeen duizelt en beeft van angst. Wat ik gevoelde, toen ik de eerſte maal het waagde op zoodanige manier te reizen, kan ik niet met woorden uitdrukken. Met zoo wonderbare ſnelheid door zoo vele bergen te rijden, over zoo vele diepten te zweven of glijden, en dat door middel van twee nevens elkander loopende ijzeren ſtaven! Deze ſtaven zijn elk twaalf voet lang en rusten op posten. Nevens de baan liggen eene menigte

daarvan in gereedheid, om die, welke mogten breken, te vervangen. Het herftellen kan dus in zeer korten tijd geschieden. De fchuring der wielen is naauwelijks merkbaar; offchoon wij nog in wagens reden, welke niet op veren hingen. Wat zal het eenmaal zijn, wanneer men op deze baan ook fraaije *Engelfche* kalesfen gebruikt! De wagens op den fpoorweg zijn van gewone rijtuigen flechts onderfcheiden door het maakfel der wielen. Dezelve worden namelijk geheel van ijzer vervaardigd, en hebben de randen een weinig omgebogen, zoodat er in het midden eene kleine goot ontftaat, waardoor ze juist op de beide onderliggende ftaven pasfen. Dit overfteken der randen houdt den wagen in het fpoor. Ik moest mij het meest hierover verwonderen, dat alles zoo eenvoudig is.

Bij onze fnelle vaart vonden wij den tijd niet, om nog eenen blik te werpen op de merkwaardige ftad, welke wij zoo even verlieten — op *St. Etienne*; en het is inderdaad jammer, in zekeren zin, dat men zoo fpoedig wegijlt. Welk eene menigte van belangrijke fabrijken ligt hier achter ons, hoe vele ijzergieterijen, hoe vele klinkende aanbeelden, hoe vele werkplaatfen van zijdewevers! Hoe vele verwers, fmeden en wevers zijn daar op de been — hoe vele raderen en molenfteenen in beweging! Een verwonderlijk geraas — overal leven en beweging! Daar wordt het koper geflagen, het hout kunftig gefneden, de zijde geweven, het ftaal geflepen, geboord, gewonden, gepolijst, het ijzer gefmolten, gegoten, geflagen, op menigvuldige wijze bewerkt — ijzerdraad, zijde, katoen, vlas en *tule* gefponnen en verarbeid. Dag aan dag, van den op- tot den ondergang der zon, ontftaat hier eene ongemeen groote hoeveelheid voortbrengfelen van allerlei aard. Eene merkwaardige ftad is dit *St. Etienne!* Geraas en bedrijvigheid, groote welvaart, huifelijkheid, hebzucht, Christelijke vroomheid, belagchelijke twijfelarij — alles nevens en onder elkander! Hier heerfchen ftrenge zeden bij onmetelijken rijkdom; hier ziet men met minachting neder op alles, wat van het gewone dagelijkfche leven afwijkt; hier is de mensch vlijtig, werkzaam, onvermoeid, koelbloedig, ongemeen gierig; voor de hoogere genoegens des gezelligen levens heeft hij geenen fmaak, en van eenige kunst, die flechts *kunst* is en geen onmiddellijk voordeel aanbrengt, naauwelijks eenig begrip, maar *fpeculeert* zoo veel te meer op alles, wat op en onder de aarde is. Zonderlinge

plaats? nooit en nergens ter wereld rekent men zoo veel en zoo goed, en weet daarbij minder, dan hier..... Doch de stoomwagen heeft ons reeds verre van den rook en van het gewoel der stad verwijderd, en als men omziet, is *St. Etienne* niets meer, dan eene dikke wolk van stof en steenkolen-damp.

Naauwelijks heeft men eene mijl afgelegd, dat wil zeggen, naauwelijks *eenige minuten* gezeten, of men rijdt eensklaps onder een donker gewelf, dat een huiveringwekkend aanzien heeft. Een ieder make zich gereed — wikkelt u in uwe mantels; het gaat thans door eenen berg, welke niet minder dan 4600 voet breed is. Deze berg, *door* welken men de baan moest leiden, was het eerste beletsel van beduidenis, dat de ondernemers van den spoorweg ontmoetten. Geruimen tijd stonden zij besluiteloos — lang overwogen zij, of men niet door middel van schuinsche banen daarover zou kunnen komen, even als bij den spoorweg van *Roanne*; eindelijk begreep men, midden door den berg eenen weg te moeten openen, en den berg, als 't ware, te doorboren. Welk een arbeid was dit!

Wil men vasten steen doorboren, zoo heeft men, als slechts eenmaal de rots gebroken is, gewonnen spel. Kent men den graad der hardheid, zoo is te berekenen, hoe veel geld en tijd er wordt vereischt, om het geheele werk te voltooijen. Doch hier, in dezen vochtigen, sedert honderden van jaren doorwoelden en ondermijnden bodem, waar overal de grond wegzakte, was alle berekening, elke raming vruchteloos. Meermalen, wanneer men meende te vorderen, stortte alles in. Hierdoor bevonden de werklieden zich telkens in groot gevaar. Hadden deze menschen niet zoo veel bekwaamheid en volharding aan den dag gelegd — had men niet over die verbazende sommen kunnen beschikken, het reuzenwerk zou nooit tot stand gekomen zijn.

Eindelijk dan kwam men alle zwarigheden te boven. Met de weggegravene aarde werden de gaten en diepten in de nabijheid gevuld. Een vast gewelf loopt thans 4600 voet midden door den berg. Onder dit gewelf en ter zijde, regts en links, ziet men een dozijn openingen, die zoo vele koolmijnen zijn. Thans behoeft men hier slechts op den bodem te slaan, zoo heeft men steenkolen, en wel van de beste soort. Ook te dezen opzigte heeft er eene wezenlijke omwenteling plaats gehad. Vóór weinige jaren nog zou iemand door ge-

heel *St. Etienne* uitgelagchen zijn geworden, die voorzegd had, dat men eenmaal gelijkgronds in de koolmijnen zoude gaan, en niet meer langs diepe schachten, in een' slingerenden emmer, met eene walmende lamp in de hand, onder gevaar van door den opstijgenden emmer gestooten te worden, in die onderaardsche steden behoeven neder te dalen. Ja, eene koolmijn te bezoeken, was voorheen een moeijelijk werk. Langzaam daalde men dan neder in de vochtige diepte; langzaam ook steeg men weder naar boven. Zorgvuldig moest men de wanden en de opwaarts getrokkene kolen trachten te vermijden. Doch thans keert men zich onder dit gewelf regts of links, en is midden in de mijn. Zoo geraakt dan de tot nu toe in de ingewanden der aarde verborgen steenkool, welke men anders met zoo veel moeite naar boven bragt, regtuit op den spoorweg, die dezelve met ongemeenen spoed naar zuid en noord doet vervoeren. Het is geenszins te berekenen, wat hierdoor aan tijd, menschen, geld, gevaar en arbeid bespaard wordt; te meer nog, daar in deze op den spoorweg uitloopende groeven weder kleine ijzerbanen aangelegd zijn, voor de schuifkarren, welke de vrachten tot op den hoofdweg brengen. Op deze wijze kan een last steenkolen in de mijn uitgehouwen, vervoerd, overgeladen, en op de *Rhône* of *Loire* gebragt worden — alles in één' dag. Dit geeft eenig begrip van de onmetelijke voordeelen van een' ijzeren spoorweg. Men bedenke hierbij voorts, dat in de gansche landstreek, door welke de ijzerbaan loopt, alle eigenaars van koolmijnen, zandgroeven, glasblazerijen, *quincaillerie*-fabrijken, kortom allen, die fabrijk-voortbrengselen ter markt voeren, waarbij de vracht een aanmerkelijk gedeelte van de waarde der goederen uitmaakt, bijzondere ijzerbanen voor zich, hulpspoorwegen aanleggen, welke van hunne fabrijken naar den hoofdweg loopen.

Doch keeren wij terug tot ons gewelf onder den berg. Is men er binnengereden en zit men vóór op den wagen, zoo verzuime men niet, om te zien naar het daglicht. Vooruit heerscht dikke duisternis; doch keert men zich om, zoo heeft men het merkwaardig schouwspel van een verrassend uitwerksel des lichts. Het is, alsof men door het glas van eene tooverlantaarn in de verte een onafzienbaar landschap aanschouwde. In de schitterende, liefelijke zonnestralen liggen, achter de opening des gewelfs, in de verte, fraai verlichte heuvels met zacht-groene boomen, enz. Zoolang de

Tunnel onder den *Theems* niet gereed is, blijft de doorboorde berg van *St. Etienne* de schoonste *camera obscura* van de wereld.

Op eene zoo schilderachtige reis hebben de geringste omstandigheden soms hare eigene bijzondere belangrijkheid; en zoo moet ik dan ook, als naauwkeurig berigtgever, doen opmerken, dat de onvoorzigtige of misschien al te vurige reiziger, wanneer hij zich, bij het rijden onder het donkere gewelf, met iets anders, dan met de uitwerksels van deze *camera obscura*, bezig houdt, zich aan gevaar blootstelt. Toen ik de tweede maal door den berg reed, waren alle wagens digt bezet. Het was witte donderdag. Verreweg de meeste reizigers deden vermaakshalve dit togtje. — Eer ik mijn wedervaren vertel, moet ik nog te kennen geven, dat het 4600 voet lange gewelf 4000 voet regtuit loopt. Op deze plaats neemt de spoorweg, die tot hiertoe in dezelfde lijn voortging, plotselijk eene wending; en daar het einde van het gewelf nu nog slechts 600 voet verwijderd is, wordt men eensklaps, geheel onverwacht, in vergelijking der vorige donkerheid, door een' lichtstroom als overgoten; en hierbij kan het iemand, die niet op zijne hoede is, zeer slecht vergaan!

Plotseling dan werd ik uit mijne overdenkingen gewekt door het luid gelach mijner reisgenooten. Ik keerde mij om, en zag, hoe eene jonge vrouw haar van schaamte gloeijend gelaat in hare handen poogde te verbergen. Zij had zich, naar het scheen, in al te groot vertrouwen op de donkerheid, eenen kus laten ontrooven, en was, bij de onverwachte wending van de baan, verrast geworden. Een zwarte kroeskop zat onbevangen naast haar. Het lagchen duurde intusschen voort, tot dat de wagen buiten het gewelf reed; doch naauwelijks waren wij weder onder het ruime dak des hemels, of de jonge man wees de lagchers te regt met een paar woorden: *Mijne Heeren!* zeide hij, op de verlegene vrouw wijzende, *ik heb de eer, u mijne vrouw voor te stellen.* En zoo was het ook; hij had haar den vorigen dag te *St. Etienne* gehuwd, en reisde nu met haar naar *St. Chaumont*, eene kleine stad, welke het naast, wanneer men uit het gewelf komt, ter linkerhand ligt.

Wij stegen hier, te *St. Chaumont*, af, en bezigtigden twee fabrijken, die, elk in hare soort, wonderen van kunstvlijt zijn. In de eene vervaardigt men staafijzer, in de andere

lint. Het ijzer, uit het gebergte aldaar gehaald en gesmolten, is eerst nog een ruwe klomp met scheuren en oneffenheden; het moet, eer men het tot staven kan verarbeiden, nog eens omgesmolten worden. Dit nu geschiedt hier. Dan komt het in dikke brokken onder een' geweldig grooten, zichzelv' bewegenden hamer, en wordt door dezen platgeslagen. Vervolgens geraakt het onder rollen van verschillende dikte, en zoo wordt de ruwe klomp allengs gevormd tot eene lange staaf. Gisteren werd misschien dit ijzer langs den spoorweg herwaarts gevoerd, en morgen welligt is het zelf eene staaf van het spoor op de ijzerbaan. Juist dit maakt deze spoorwegen alhier in bergachtige oorden zoo ongemeen belangrijk, dat alles *door*, en wederkeerig alles *voor* dezelve geschiedt — dat ze even zoo vele diensten vorderen, als ze zelve aanbieden. Het is inderdaad opmerkelijk, te zien, hoe de spoorweg en de bodem, waarover dezelve loopt, elkander noodig hebben: de ijzerbaan verhoogt de waarde van den grond, en de grond verschaft kolen, ijzer, vrachtgoederen voor den weg. Zonder de steenkolen van *St. Etienne* zoude hier geen ijzeren spoorweg zijn, en omgekeerd, zonder den spoorweg leverde *St. Etienne* niet half zoo veel steenkolen.

Hebben wij het gloeijende ijzerwerk, den springenden vonkenregen en al dat vervaarlijk geraas achter ons, zoo wenden wij ons ter linkerzijde en gaan over eene aardige brug naar beneden. Wij staan voor de lintweverij van RICHARD CHAMBOVET en treden binnen. In plaats van de zware hamerslagen bij de ijzerbewerking, hooren wij hier een veel zachter geluid — in plaats van gloeijende ijzeren stangen, bewegen zich duizende aardige kleine spoelen. Wakker en onrustig snellen zij elkander na, dansen en huppelen, en stooten toch nooit tegen elkander. Het schijnt een tooverwerk te zijn — zoo schielijk vliegt het door elkander. En alle deze spoelen snorren, ten einde uit linnen, katoenen of zijden draden lint vervaardigd worde. Breekt toevallig één van de honderdduizend draden, zoo blijven terstond alle de met den afgebrokenen verbondene draden, benevens derzelver spoelen, staan, tot dat eene arbeidster komt en de beide einden weder zamenknoopt. Dan geraken oogenblikkelijk de stilstaande spoelen weder in beweging en snorren dag en nacht voort. Twee of drie vrouwspersonen bestuven gemakkelijk het gansche werk, waartoe zonder de *machine* zeer vele menschenhanden zouden vereischt worden. Ik vroeg eene

MISLUKTE PROEVE VAN EEN PSYCHISCHEN BAROMETER.

Een Barometer is een nuttig huismeubel. Ik herinner mij nog klaar, hoe mijn grootvader zaliger in zijn gebloemden slaaprok altijd 's morgens het wijzertje naar de kwik regelde, en dan zijn hoofd schudde of in de handen wreef, al naar dat zijn stomme weerwijzer hem goed of slecht weêr voorspelde. De man hechtte daaraan zoo sterk, dat, al was het ook het heerlijkste weêr van de wereld, hij niet veelen konde, dat men dit zeide, als zijn weerglas daarmede in tegenspraak was. Hij zeide dan doorgaans: „ Dat *schijnt* zoo, jongetje; laat u toch niet door den uiterlijken schijn bedriegen;" en ik hield veel te veel van den braven, ouden man, om hem van zijn ongelijk te overtuigen, als het naderhand bleek, dat hij zich bedrogen had.

Even veranderlijk, neen, nog veel veranderlijker dan het weêr, is de mensch. Dikwijls heb ik dit aan mijzelven bespeurd. Het kleinste, vooral kan mij soms uit mijne vrolijke stemming brengen. Als mijne versch gestopte pijp bij het hieltje afbreekt; als ik onder het studeren telkens het verkeerde deel van mijne *Dictionnaires* in de hand krijg; als midden in eene mooije passage de kwint van mijne viool tegen mijne vingers springt, — dat alles kan soms eene aanmerkelijke verandering in mijne luim te weeg brengen, en het lukt mij niet altoos, mijne gemoedsstemming door de gulden les van HORATIUS, *non sibi submittere res, sed se submittere rebus*, (*) weder in de regte plooi te brengen. Zoo gebeurt het mij niet zelden, dat mijn gemoedsbarometer, van mooi weêr tot orkaan, op één dag al de tusschenwijzingen doorloopt; waaruit ik dan besluit, dat ik inwendig nog veranderlijker ben dan het weêr daar buiten.

Mooi weêr.

Of de maan bewoond is of niet, daarover zijn de geleerden het oneens. Dit is zeker, dat, als zij op een' schoonen avond mij met haar' zilverschijn zoo vriendelijk toelonkt, ik dikwijls vleugelen gewenscht heb, om naar haar toe te vliegen. Maar mijn wijfje met onze kleine pullen, alle goede menschen en mijne viool moesten meê. Anders stel ik de reis

(*) Zich naar de omstandigheden te schikken, en niet te willen, dat de omstandigheden ons ondergeschikt zijn.

nog liever wat uit. Duizendmaal heb ik mijzelv' al wel afgevraagd: vanwaar toch dat zonderlinge gevoel, die zachte weemoed, dat nameloos verlangen, dat onuitſprekelijk genieten? Doch altoos bleef ik mij het antwoord ſchuldig. Vóór eenigen tijd meende ik er den ſleutel van gevonden te hebben. Een van mijn jongens had een mees gevangen en liet mij zijne vangst zien. Het arme beest trippelde, fladderde, tjilpte, dat het mij door de ziel ging. Op eens was het mij, als voer een electrieke ſchok door mijne leden. Mij dacht ik voelde eenige gelijkenis in den toeſtand van het dier en den mijnen. Even als dat dier zijne gevangenis, kwam mij de wereld dikwijls zoo eng, zoo bekrompen, zoo kooiachtig voor. Het was mij dan, als gevoelde ik, dat er nog eene andere wereld was, oneindig zoo in tijd als ruimte, even oneindig in de edelſte genietingen; en mij daarin onſtoffelijk en vrij te bewegen, als een vogel in de lucht, dat kwam mij altoos zoo regt ſchoon, zoo aanlokkelijk voor, en de voorſmaak van dien gelukſtaat, dit, ik gevoelde het met geheel mijne ziel, was de bron, waaruit die ſtille weemoed, dat rustelooze en nimmer voldane verlangen, die onuitſprekelijke gewaarwordingen, zoo rijk in het zaligst genot, zoo mildelijk voortvloeiden. En als nu de maan boven zilveren wolkjes daar zoo zachtkens langs het azuren gewelf des hemels dreef, was het mij, alsof ze mij toeriep: *Werp de aardſche boeijen af, en drijf op de onvermoeide wieken der gedachte opwaarts, om u in eene zee van licht en waarheid te baden!*

Is het nu nog vreemd, dat ik wel eens gewenscht heb naar de maan te vliegen, die mij zoo vriendelijk toeſpreekt?

Menigeen zal dat al heel ſentimenteel vinden. Ja, ik vind dat zelf ook wel eens. Maar ſentimenteel of niet, nooit ben ik gelukkiger, dan in die gemoedsſtemming. Moeite, zorgen en kommer zijn dan vergeten; diepverholen zielsbezwaren weggeruimd; de ſtorm der driften is bedaard; eene liefelijke hoop ontſluit mij eene toekomst, ſchoon als het dagende morgenrood, en mijne ziel is zoo vol liefde, dat ik zou wenſchen een BRIAREUS (*) te zijn, om de geheele wereld aan mijn hart te drukken, ofſchoon mijne vrouw dat misſchien niet heel aardig zou vinden.

Als het toeval u ooit in mijne woning brengt, waarde Lezer, en gij ziet mij, na een zuur dagwerk, met de zelfvol-

(*) BRIAREUS had honderd armen.

doening op het gelaat, voor den knappenden haard zitten, in het vuur de laatste lichtende stipjes van het bijna uitgebrande hout mogende, met een' arm om mijn wijfje geslagen met haar' zuigeling aan de borst, dan moogt gij gerust gelooven, dat mijn gemoedsbarometer op *mooi weêr* staat.

Bestendig. Goed weêr.

's Morgens stap ik fiksch het bed uit, kijk naar buiten, wrijf, al is het juist niet koud, de handen, loop een paar maal op een' kippedraf het huis door, en ga daarna bij mijne vrouw, die altijd vroeg ter bane is, onder eene stichtelijke lectuur ontbijten.

Een ezel is in vele opzigten al een zeer benijdenswaardig dier. Dat kalme, dat bedaarde, dat geduldige — waarlijk men moet over zijne eigene gelijkmatigheid al bijzonder tevreden zijn, om daarnaar niet soms te wenschen. Men behoeft daarom niet, op een' hartstogtelijken toon, uit te roepen: *Och of ik een ezel ware!* maar ik reken toch den man gelukkig, die onder de slagen van het lot zoo gelaten blijft als vriend langoor onder den knuppel van zijnen drijver. Socrates moet het daarin al vrij ver gebragt hebben. Zijne vrouw, gelijk bekend is, overlaadde hem eens met scheldwoorden; en toen hij, om den storm te ontwijken, de deur uitging, stortte zij een kan water op zijn hoofd uit. Een ander had zich daarover zeker eens regt boos gemaakt. Hij niet. Hij zeide alleen, dat hij wel gedacht had, dat op zulke hevige donderslagen een slagregen volgen zou: iets, dat ik, in aanmerking genomen het onmetelijk onderscheid, dat er tusschen mij en Socrates bestaat, al vrij gelijkstel met de gelatenheid, waarmede ik onlangs, toen mijn boterham met den boterkant op het kleed viel, er de haartjes voorzigtig één voor één afpluisde. De barometer stond toen op goed weêr.

Een goede, kernachtige zedelijke lectuur in den morgen heeft een' onbegrijpelijken invloed op den geheelen dag. Het geeft aan onze gedachten den deftigen, gelijkmatigen gang van een trekschuit, aan onze driften den sukkeldraf van het jaagpaard, waardoor de lijn voor breken bewaard wordt, en wij dus zonder stoornis naar onze bestemming worden gevoerd. Voltaire, daar ik anders juist niet hoog meê loop, zegt ergens niet onaardig, dat de driften de winden zijn, die de zeilen van het vaartuig doen zwellen. Zij kun-

nen het, zegt hij, ſomwijlen doen ſchipbreuk lijden, maar zonder dezelve werd het niet voortgeſtuwd. Voor die ſchipbreuk nu moet ons de vestiging onzer gedachten in het morgenuur bewaren, en zij zal zulks, zoo wij ſlechts het oog onzer ziel rigten op waardige voorbeelden; allermeest, zoo wij het, met inſpanning van geheel ons denkvermogen, vestigen op het eenige waarachtige toonbeeld van alle volmaaktheid, dat van eeuwigheid tot eeuwigheid onveranderd in de oneindige ruimte, onmetelijk en oneindig als die ruimte zelve, zetelt. — Zoo wij den indruk van hetgeen ons oog, door de Godsdienst gelouterd, daar aanſchouwt, in ons gemoed levendig houden, zal in onze handelingen, hoe flaauw dan ook, als 't ware een afdrukſel zigtbaar zijn van 't geen wij daar zagen, en de dag onzes levens, zóó begonnen, zal in beſtendigheid den ſchoonſten lentedag evenaren.

Veranderlijk.

Mijn kleine mops is een allerliefst aanhalig diertje, en ik heb er mijn' ſchik in, hem met zijn roode halsbandje met rammelende belletjes door de kamer te zien trippelen, om zich daarna met eene ſtreelende zelfvoldoening, alsof hij wonder wat uitgevoerd had, met uitgeſtrekte pooten in eene deftige bedaardheid op het tapijt neder te vlijen. Die kalme ſtemming is echter doorgaans bij het dier van korten duur. Een hard ſchellen, een miaauwende kat, een onbeduidend geritſel in huis kan het dier in zulk een' verbazenden gloed van ijver doen ontvlammen, dat vaak alle poging, om het tot bedaren te brengen, vruchteloos is. Die hevige aanval wordt dan gewoonlijk met een allengs afnemend knorren beſloten, tot dat eindelijk de oude welbehagelijke houding weder wordt aangenomen.

Waarde Lezer, ik gevoel de behoefte, u mijn hart uit te ſtorten, en u met een droevig *helaas!* te verzekeren, dat ik in dit opzigt veel van mijn' mops heb. Er zijn in het dagelijksch leven duizend kleinigheden, die vaak zoo wonderlijk zamenloopen, alsof er iemand achter het ſcherm zat, die ze ons toezond, om ons gemelijk te maken. Onlangs nog moest ik aan een hoog perſonaadje een' brief ſchrijven, 't geen mij, den Hemel zij dank, zelden overkomt. Ik begin op een kladje, en pijnig mij af, om den man mijn verzoek op eene behoorlijke wijze, zonder grootſpraak of laagheid en toch eenigzins

vleijend, voor te ſtellen. Waarlijk een zure arbeid! Aan ieder haar hangt mij een bange druppel zweet. Onverhoopt gaat het goed. Victoria! denk ik, ik ben klaar. Toen een pen keurig vermaakt, een velletje velijn genomen, vlug geſchreven, om het vermoeden te ontgaan van er lang op gedacht te hebben, en onderteekend. Daar geeft plotſeling mijne vrouw een' gil. Ik ontſtel hevig. *Een ſpin! een ſpin!* — *O, anders niet?* — Ach, waarde Lezer, mijne pen was op het ſchrift gevallen, en een lange, leelijke, afgrijſelijke klad..... Genoeg. Ik denk, 't is niets. Met de uiterſte bedaardheid een ander vel genomen en overgeſchreven. Nieuwe ramp! Reeds bij den tweeden regel ſla ik een paar woorden over. Andermaal begonnen, terwijl ik mijzelv' al voorpreek: *bedaard, bedaard gebleven*. Den Hemel zij dank, het loopt ten einde toe goed af. Nu nog gelakt. In mijne verbeelding zie ik het onnavolgbaar geſneden ſteenen wapen van mijn' grootvader reeds voorbeeldeloos afgedrukt. De eerſte maal gaat het lak te vroeg uit. Bij de tweede proef, ai! daar valt mij een brandende druppel op mijn' vinger, twee drie druppels op mijn' brief. Schier wanhopig laat ik mij in mijn' ſtoel achterover vallen.

Om uit mijne knorrige ſtemming te geraken, zoek ik mijne viool op. De a-ſnaar is ſtuk. Ik wil de meid uitzenden, om ér een te halen. Die is bezig aan de wasch. Klimmend misnoegen. Eindelijk neem ik mijne toevlugt tot SENECA *de Ira*. Al dadelijk treft mij zijne beſchrijving van den toornige: die vlammende, vonkelende oogen, die bloedroode kleur over het geheele gelaat, die bevende lippen, dat zamendrukken der tanden, dat te berge rijzen der haren, die gedrongen en hijgende adem. Genoeg, genoeg, denk ik; de Hemel beware mij, dat het zoover zou komen! Ik neem mijn' hoed, ga de deur uit, en kom opgeruimd weêr te huis.

De apothekers ſchrijven op hunne rekeningen: *iteretur*. Om u getrouw het overige gedeelte van den dag op te biechten, waarde Lezer, moet ik zuchtend zeggen: iteretur, iteretur, iteretur!

Veel regen en wind.

Niet altijd plast uit zwang're wolken
  Op 't glibb'rig land de regen neêr.
Niet duurzaam roert de wind de kolken
  Van 't hevig opgeruide meer.

Niet dag aan dag zendt 't barre Noorden
Den ſtorm, die 't eikenwoud ontkleedt,
En 't ſpelend beekje aan zijne boorden
Met broze en kille kluisters ſmeedt.

Regt zoo, vader HORATIUS of *Pseudo*-HORATIUS! maar was het ook zoo niet, wie zou het dan niet wel eens te benaauwd krijgen?

Ik heb een' ſchromelijken hekel aan zoogenaamde familiaire ſoupé's. Spreekt men weinig, dan is het: hij heeft zitten kijken als een ſops. Spreekt men veel, men heeft zich van het diſcours geëmpareerd. Denkt men bij zijn ſpel, men ſpeelt geïntereſſeerd. Speelt men gedachteloos, men verliest het reſpect uit het oog. Eet men ſmakelijk, men kent zijn wereld niet. Eet men weinig, men is zoo kieskeurig. Is men galant, dan kijkt vrouwlief zuur. Is men afgemeten, dan is men ſtijf. 't Is volmaakt de oude man met zijn' ezel bij LAFONTAINE (*). Ik heb het dan ook al zoo ver gebragt, dat ik mij aan al dat bedillen niet ſtoor, en, als ik dien nergens anders vinden kan, mijn' troost aan tafel in mijne flesch zoek. Had ik nu maar een goede maag; maar, helaas! ik moet dien lavenden troost van het liefelijke druivenſap bitter bezuren, en des anderen daags ſtaat mijn barometer op *veel regen en wind.*

Loom, met roode oogen en bleeke kaken, ſtap ik gemelijk een uur te laat uit de veren. Had ik toch maar met mijn lieve wijfje bij een knappend vuur ons eenvoudig avondbrood genomen! zucht ik, terwijl ik mijn beſlagen tong in den ſpiegel bekijk. — Hadt gij dat niet kunnen doen, ezel, die gij zijt! is het onbeſchofte antwoord van mijn wederik. — Ja, maar men kan zich toch niet van de wereld afzonderen. — Waarom niet van *die* wereld? — Daarop raak

(*) Zoo gaat het den *Redacteur* van dit Tijdſchrift ook, met betrekking tot zijne *Correspondentie* op den omſlag. Toen hij gemotiveerd verſlag gaf van het ingezondene, vond men dit meermalen ongevallig voor de zenders: dezen was hij te ſcherp, genen te flaauw; dezen te ſtreng, dien te rekkelijk. En nu hij alle beoordeeling achterwege laat, beklaagt men zich, ſchoon te onregt, dat elks bijdragen met de *prullaria* worden gelijk geſteld! — *Aanteek. van den Redacteur.*

ik aan het malen, aan het knorren op mijzelven. Ach, waarde Lezer, 't is beter met de geheele wereld dan met zichzelv' overhoop te liggen!

Bij heel slecht weder, dat blijft aanhouden, zegt men, dat de kippen niet schuilen, maar zich gemoedelijk laten nat regenen. Eveneens laat ik dan de veren hangen, en niets, zelfs mijne viool kan mij niet opbeuren.

Mijn eenige troost is dan:

Niet altijd vloeit van meidenlippen
Een vriendelijke boodschap neêr.
Niet duurzaam stoot men op de klippen
Van 't: *Neem het zoo voor lief, Mijnheer!*
Niet dag aan dag zendt 't vat der druiven
Een' plas, die 't sap der maag verzuurt,
Die 't bloed ons naar het hoofd doet stuiven
En 't hart voor elk genot ommuurt.

Ja, en dat is wel gelukkig.

Orkaan.

Rampzalige toestand van een' eerstbeginnend' Schrijver! De hevigste storm op zee is een liefelijk lentekoeltje, in vergelijking van de tallooze rukwinden, die uit alle streken van het kompas met onweêrstaanbaar geweld op 's mans gemoed losstormen. Hoop en vrees wisselen elkander gestadig af met de snelheid van den bliksem. Eigenliefde, eer- en roemzucht breken woedend als uit Aeool's kluizen los, en vallen met toomelooze vaart van alle zijden op de havelooze kiel aan, die het onderstond op den klipvollen en onmetelijken letteroceaan den gevaarvollen togt te wagen. Nijd en censuur dagen loeijend en gierend uit zee op, als wilden zij den roekeloozen bootsman met geweld, zelfs ten koste van een schipbreuk, naar de haven terugslingeren. Vergeefs! Die eenmaal de veilige reede verliet, hope op geen' terugtogt meer. Zijn leven lang zal hij op de onstuimige baren dobberen.

Was men nu terstond een statige zesennegentiger, die door zijn stevig maaksel de stormen trotseert, en met zijne dreigende geschutpoorten zijne vijanden tot zwijgen brengt, ja dan was het ligt te ondernemen. Maar neen; op een broze visschershulk moet men den eersten togt wagen, en, van

talllooze klippen omringd, op de genade van ſtormen en vijanden daar heen drijven.

Als ik dat alles bedenk, waarde Heer Redacteur, dan breekt mij van alle kanten het angstzweet uit, en met een ſmartvol gevoel jammer ik: *Ach mij dwaas! roekeloos en vermetel heb ik mij in dien maalſtroom van gevaren geſtort.* Red gij mij daaruit, bid ik u, en, zoo u mijn nederig hulkje voor de reis te ligt gebouwd voorkomt, verbrand dan mijn geſchrijf, al moest dan ook bij het uitkomen der volgende *Letteroefening* mijn barometer op *orkaan* ſtaan. Of zendt gij mij in het ruime ſop, vergun mij dan althans mij ſchuil te houden onder het gebruikelijke teeken van de onbekende in de vergelijking; dan blijft mij nog altijd de terugtogt naar de veilige haven ontſloten. (*)

X.

(*) Volgaarne ſtellen wij de haven van ons Tijdſchrift open voor zulke waar. De geestige en menschkundige Steller mag zich, onzes oordeels, verzekerd houden van goed en graag vertier. Wij noodigen hem alzoo minzaam uit tot eene tweede bezending, vooral van proza-artikelen; met name voor de *Platoniſche Fragmenten, gewijzigd naar den geest der Eeuw.* — *Redact.*

NIEUWERE BIJZONDERHEDEN, WEGENS MOSKOU.

In *Moskou* is alles niet zoo duur, als te *Petersburg*; doch men zou in de *Rusſiſche* herbergen alhier te vergeefs behoorlijke bediening, zindelijkheid en welingerigte kamers verwachten. De herbergier is niet gewoon, vreemdelingen zoo te ontvangen, als in andere landen. En hiervoor beſtaat ook eene zeer natuurlijke reden. De reizende *Rus* heeft ſlechts een paar kamers noodig — bedden, wijn, thee, koffij, vleesch, wildbraad, gevogelte, enz. gelijk ook eenen kok en andere bedienden, brengt hij zelf mede. De herbergier verdient dus aan hem niet veel meer, dan de kamerhuur, die echter hoog genoeg is.

Men begrijpt ligt, dat het nieuwe *Moskou* beter en regelmatiger, dan het oude, gebouwd werd; evenwel vindt men hier nog oude, naauwe, kromme, donkere, morſige ſtraten, aan welke men de ſporen van den verſchrikkelijken brand van 1812 bemerkt. De puinhoopen van tachtig of honderd huizen zijn nog zoo vele herinneringen van den verderfelijken veldtogt en van de gruwelen der *Franſchen*.

Het *Kremlin*, benevens het Keizerlijk paleis, het tuighuis, de wapenkamer, en vele bijzondere huizen, winkels en bergplaatsen van koopmansgoederen, is met een' zeer hoogen muur omgeven, waarop vele oude en sterke torentjes zijn, die met groene, gladde dakpannen statig prijken. Buiten dezen muur, aan den eenen kant, waar vroeger eene ondiepe gracht lag, uit welke stinkende dampen opstegen, is thans een *Engelsche* aanleg gemaakt, om tot eene aangename wandelplaats te dienen. Andere partijen, onder den naam van *boulevards* bekend, strekken zich tusschen de oude en nieuwe stad uit. Ook zijn hier en daar in de stad groote en aangename tuinen, die altijd voor ieder openstaan. Fraaije fonteinen werden bij de *Nikolai*-poort, bij de *Iverische*, en voor den grooten *Peters*-schouwburg aangelegd. Het nieuwe houten straatplaveisel, dat in *Petersburg* het rijden door de schoone straat van *Newsky* en elders zoo gemakkelijk maakt, wordt ook hier reeds ingevoerd.

Koffijhuizen, zoo als in andere landen, en huizen, waar men niet alleen om te eten en te drinken, maar om de gezellige verkeering gaat, ontbreken hier, even als in *Petersburg*, geheelenal. Suikerbakkerswinkels, in welke men alle soorten van fijn gebak, thee, koffij, chocolade, ijs, wijn en andere dranken vindt, gelijk ook de *Duitsche*, *Russische* en *Fransche* nieuwspapieren, vervangen eenigermate de plaats daarvan; doch zelden ziet men er talrijk gezelschap. Ook heerscht hier geene levendige vrolijkheid en vertrouwelijke mededeeling van gedachten, maar doorgaans een geheimzinnig, somber en wantrouwend stilzwijgen. In *Duitschland* vindt men gezellige, mededeelende vreugde, in *Frankrijk* uitgelatene vrolijkheid, en in *Italië* snapachtige blijmoedigheid; doch hier staat veelal koele ernst op het gelaat der jeugdige schoonen geteekend, en zachte weemoed zweeft op het strakke gelaat des jongelings.

Een groot ongemak voor *Moskou* is het gemis van bronnen en van frisch, goed drinkwater; hetgeen evenwel door waterleidingen te verhelpen ware, alzoo slechts eenige mijlen van de stad zuiver en gezond bronwater wordt gevonden. Den gemeenen *Rus* schijnt het echter vrij onverschillig te zijn, of het water uit eenen put of uit eene bron, uit eene rivier of beek genomen wordt.

Die *Rusland* en de *Russen* wil leeren kennen, moet het *Russische* volk in *Moskou*, niet in *Petersburg*, waarnemen. Hier leeft de rijke Adel benevens de menigte van deszelfs

onderhoorigen — hier is de zetel van den eigenlijk *Russischen* handel, van fabrijken, manufacturen enz. Het aantal der alhier levende vreemdelingen heeft, in verhouding tot de *Russen*, zeer weinig te beduiden, en zal, *Duitschers*, *Franschen*, *Engelschen* en *Italianen* te zamen gerekend, naauwelijks vijfduizend bedragen, daar men wel vijftigduizend van dezelven in *Petersburg* mag stellen.

De gastvrijheid is hier nog grooter, dan in *Petersburg*, en dezelfde, als in het overige *Rusland*. Maar ook in geen land heeft men daaraan zoo zeer behoefte, dewijl herbergen en plaatsen van uitspanning of vermaak nog op den benedensten trap staan, en men slechts zelden in zoodanige toefplaats eene welaangeregte tafel zal vinden. Doch gezellige familiekringen zijn, zoo in *Moskou* als in *Petersburg*, zeer menigvuldig en ook onontbeerlijk, daar men het grootste gedeelte van het jaar, wanneer het gure weder het uitgaan en genot in de vrije natuur verbiedt, in huis moet doorbrengen, en er, uitgenomen den schouwburg, des winters geene openbare plaatsen van vermaak zijn. Men treft daarom des middags en des avonds in elk huis gasten aan, die zich in het *Russisch* of *Fransch*, zelden in het *Duitsch*, met elkander onderhouden. In *Rusland* heerscht niet het begrip, dat de gast aan den gastheer dank schuldig is; meermalen dankt de laatste den eersten voor zijne moeite, dat hij bij hem gekomen is, en voor de opoffering van zijnen tijd. In vele *Russische* huizen is het eene ingevoerde gewoonte, één' of twee dagen in de week te bepalen, op welke men vrienden en bekenden des middags ontvangt. Deze worden eens voor altijd ten eten genoodigd, en dan behoeft naderhand nooit weder eene uitnoodiging te geschieden. In de vasten, niettegenstaande geboren *Russen* dezelve zeer streng houden, wordt in zoodanige huizen gewoonlijk ook vleesch opgedischt, dewijl er onder de gasten andere personen kunnen zijn. Welke eene tegemoetkoming en vriendelijke verdraagzaamheid! — Voor den inlander, die geene eigene huishouding heeft, gelijk ook voor den eenigzins beschaafden vreemdeling, die nergens zoo gemakkelijk, als in *Rusland*, belangrijke kennis kan maken, blijft dus zelden een dag over, waarop hij in eene herberg moet eten; en juist hierom eet men in dezelven, te *Moskou* en te *Petersburg*, zoo slecht en treft er zoo weinig gezelschap aan, dewijl de gastvrijheid in bijzondere huizen zoo groot en zoo algemeen is. In deze gezellige kringen vindt men evenwel niet altijd die ongedwongene vrolijkheid, welke in zuidelijker

landen van *Europa* het genoegen der gezelligheid zoo zeer verhoogt; de *Rus* is ook hier, gelijk in alle betrekkingen des levens, ernsthaftig, dikwijls koel, wantrouwend en niet open van aard. Daarentegen heeft hij weder andere zeer goede eigenschappen: hij is vatbaar voor beschaving, leerzaam, onbekrompen, goedhartig; hij toont edelmoedigheid, zelfs met opoffering, weldadigheid tot kwistens toe, onbaatzuchtige, verhevene vaderlandsliefde; hij ondersteunt gaarne kunsten en wetenschappen, en schat talenten, kunde en geleerdheid.

Merkwaardig is in *Moskou* het plaveisel der straten, bestaande uit steenen van verschillende soorten en kleuren, als bazalt, steenkoralen, enz.

De lengte van deze groote stad is van het zuidoosten naar het noordwesten 1½ *Duitsche* mijl, en de omtrek bijna 5½ mijlen. Sedert den zwaren brand van 1812 tot nu toe is hier veel drokte in het bouwen. Meermalen ziet men een groot gebouw, waarvan in Mei de grondslag werd gelegd, in den herfst reeds onder dak. Het luchtgestel maakt dezen spoed noodzakelijk. De meeste huizen zijn van steen. Vóór den brand stonden er 9212, waarvan de vlammen 5406 verteerden. Sedert dien tijd tot nu toe zijn er 8640 nieuwe gebouwd; zoodat het geheele aantal thans over de 12,400 bedraagt. Kerken zijn er 270, waarvan sommigen koepels met vier of vijf torentjes hebben. Rekent men hierbij 21 kloosters, 55 hospitalen en nog eene menigte gebouwen van de kroon, zoo zal men eenigermate zich kunnen verbeelden, hoedanigen indruk het gezigt der stad op eenen afstand moet maken, wanneer het oog bij zonneschijn de ontelbare torens en torentjes, koepels en kruisen aanschouwt. *Moskou* heeft binnen de stad 1000 tuinen, 188 oranjeriën en trekkasfen, 305 vijvers en waterkommen, 8412 koopmanswinkels, 478 herbergen, 28 wijnhuizen, 316 groentewinkels, 150 kroegen, 140 bakkerijen, 195 moestuinen, 56 openbare baden, 5173 lantaarnen, 4091 bijzondere en 56 openbare fonteinen; — 16 groote en breede hoofdstraten loopen uit het midden der stad naar de poorten. De stad is verdeeld in twintig wijken, waarin men 158 grootere en 610 dwars- of kleinere straten telt. Behalve den gedurigen aanbouw in onderscheidene gedeelten der stad, is er thans in de nabijheid van het *Kremlin* eene geheel nieuwe wijk ontstaan.

De bevolking beloopt thans, in den herfst, 247,000 zie-

len; maar in den winter, als de Adel met eene menigte van bedienden, en vele kooplieden en kramers, die des zomers in andere steden van het Rijk rondreizen, teruggekeerd zijn, klimt het aantal tot 500,000 en meer personen.

VERGELIJKING DER MAGT VAN PORTUGAL EN NEDERLAND IN 1648.

(Uit de Redevoering van den *Portugeschen* Jezuit VIEYRA in eene Kabinetsvergadering van Keizer JAN IV., over de vraag, of men *Brazilië* af zou staan. Bij SOUTHEY, *Hist. of Brazil*, Vol. II. p. 225.)

„Wij (de *Portugezen*) kunnen misschien nog ééne uitrusting ter zee doen; *Holland* vele. De *Westindische* Compagnie moge arm zijn; de *Oostindische* is rijk, en zal ons alles, wat wij in *Indië* nog hebben, ontnemen. *Kastilië* maakt een' onteerenden vrede met *Holland*, liever dan dat land en *Frankrijk* te gelijk tot vijand te hebben. *Frankrijk* lijdt liever van *Holland* verongelijkingen, dan zich bloot te stellen, om tevens met hetzelve en *Spanje* in oorlog te komen; en wij, die nooit onze krachten berekenen, wij zouden oorlog met hen voeren! Zonder twijfel zouden *Spanje* en *Holland*, wanneer zij vereenigd waren, de wereld veroveren; en wij denken die beide tegenstand te kunnen bieden! Waar zijn onze soldaten? Bij elke verontrustende tijding moet men de studenten van de Hoogescholen, handwerkslieden uit hunne winkels, boeren van den ploeg nemen. Waar is ons geld? In dit jaar alleen zijn zestig schepen (door de *Hollanders*) genomen. Acht jaren zijn er verloopen, sedert wij ons van *Spanje* bevrijd hebben, en nog zijn de grenzen niet bevestigd, nog is *Lisfabon* niet in staat van verdediging — bij gebrek aan middelen. Vergelijk hiermede 's vijands hulpbronnen! In *Holland* heeft men *veertienduizend* schepen; in *Portugal* geen honderdvijftig. In *Oostindië* hebben de *Hollanders* meer dan *honderd* oorlogsschepen tusschen de 24 en 50 stukken; wij geen *één*. In *Braziliё* hebben zij zestig schepen, waaronder vele groote; wij zeven, zoo wij ze nog hebben. Zij zijn van de *Spaansche* magt ontslagen, die nog geheel tegen ons gerigt is. Zij hebben in *Europa* geen' vijand; wij geenen vriend. Zij hebben meer

dan tweemaal honderdduizend zeelieden; wij vierduizend. Zij hebben overvloed van krijgsbehoeften; wij niets, behalve 't geen wij van hen koopen. Zij hebben uitmuntende Ingenieurs, beste Officieren, uitstekende soldaten; wij wel goede soldaten in *Brazilië*, maar geene bevelhebbers. In 't kort: de *Hollanders* hebben hunne vlijt, hunne nijverheid, hunne zucht naar voordeel, hunne eendragt, hunne liefde voor 't algemeen welzijn; wij, onze tweedragt, onzen nijd, onze verwaandheid, onze nalatigheid, en ons eeuwig uitsluitend eigenbelang."

VIEYRA was in *Holland* geweest. Zijn raad, *Pernambuco*, in *Braziliё*, te verkoopen, en dan ook alles in *Indië* te behouden, zou waarschijnlijk voor *Portugal* nuttig geweest zijn. Thans won dit Rijk het eerstgenoemde land, maar verloor daarvoor *Ceylon*, *Coromandel* en geheel *Malabaar*.

HERINNERING.

Toen eens ons zwevend schip, op 't schuimend nat gedragen,
Werd tegen wind en stroom gevoerd naar 't vreemd gebied,
Was 't of de ranke kiel haar zwijgend leed ging klagen
Aan 't wijkend eiland in het nevelgraauw verschiet:
Zoo grijpt de bitt're rouw in 't afgefolterd harte,
Als 't uur van scheiden slaat, het uur der wrange smarte;
Zoo keert de ziel, waar zij zich ook bevindt,
Terug naar hen, nog innig diep bemind.

Wanneer bij 't vriendenmaal de beker wordt geheven,
En menig zoet gesprek naar vroeger tijd ons voert;
Wanneer een stille traan den glimlach heeft verdreven,
En zachte weemoed heerscht bij scherts en gulle boert;
Wanneer elk schoon verbond, bij jeugd en kracht gesloten,
Ons weêr beseffen doet, wat eenmaal is genoten, —
O, zalig dan de dronk, gewijd aan d' ed'len vriend,
Door 't gloeijend hart nog innig diep bemind!

Wanneer we in 't vreemd gewest een' schoonen berg ontmoeten,
Een eiland of een dal, waar ziel en oog geniet;
Wanneer we een heerlijk land met dankb're vreugd' begroeten,
Waar alles bloeit en tiert, alleen de liefde niet, —
O, dan gevoelt het hart, wat heil ons waar' gegeven,
In dat gezegend land in kalm genot te leven,
Maar slechts met hen, zoo warm bemind,
In wie ons hart zich wedervindt!

Gelijk de wand'laar naar de duistere oosterkimmen,
Terugziet, als de zon reeds flaauwer ſtralen ſchiet,
En als de ſchem'ring komt, met nachtelijke ſchimmen,
Den laatſten gloed met ſtille vreugde in 't hart geniet,
Zoo wordt een kalm genot den ſterv'ling aangeboden,
Wanneer een dag der vreugd', de laatſte, is heengevloden;
Dan keert de ziel, die weemoed zalig vindt,
Nog eens terug naar alles, wat zij mint.

LUBLINK WEDDIK.

Naar het *Engelsch* van THOMAS MOORE.

DE KOEKOEK EN DE MUSSCHEN.

Eene Fabel.

De Koekoek zat eens, hoog verheven,
Bij najaarsweêr, in 't woud, en dacht aan 't geen hij was:
Hij had zijn beeld gezien in 't zilver van den plas;
Wat welbron van genot kon dat gezigt hem geven!
Hij ſpringt van tak op tak, meest met zichzelv' voldaan;
Hij ziet behaaglijk neêr op 't ſchoon van zijn pluimaadje,
En 't: „*koekoek! koekoek!*" rolt door heel de lustboschhaadje;
Hij ſtrijkt den ſnavel op, en — vangt met ſpreken aan:

„ Wat ben ik ſchoon van zang en veren!
„ Verheven boven 't laag gebroed
„ Van Musſchen, die in 't woud zich dag op dag vermeêren,
„ En wier getjilp ik, lacy! hooren moet!
„ De Nachtegaal, ja, hij heeft regt in 't bosch te leven;
„ 't Is zijn gebied, hem door de Goden zelv' gegeven;
„ *Hem* dank ik, dat mijn toon zóó zacht, zóó roerend klinkt.
„ Dan, ach! het ſchoon verdween, waarin de Lente blinkt,
„ En Philomela zwijgt, in de eertijds groene dreven,
„ Thans dor en naar, en waar de nacht op nederzinkt!

„ Wel hoor ik ſomtijds nog eene enkle Lijster kwelen;
„ Wel paar ik aan zijn' zang den nagalm van mijn lied,
„ En 't ſmeltend: *koekoek!*" ruischt door hooggetopte abeelen;
„ Maar Philomela is er niet:
„ Zij zwijgt! — wat nooit gepeild verdriet!
„ 't Is wanhoop, die alleen den Koekoek overſchiet!...

„ Dan, duldbaar nog die ſmart en 't hijgend boezemjagen,
„ Bleef nu voortaan en beemd en akker ſtom;
„ Maar 't lage Muschgebroed kwelt mij bij nacht en dagen,
„ En, wijken ze al een poos, ras keert de zwerm weêrom.

„ Slechts éêns in 't jaar deed Philomeel zich hooren;
„ Maar 't Musſchenheer, vereend in koor bij koor,
„ Als had dat tjilpend tuig mijn' ondergang gezworen,
„ Zwermt, lijder! maand op maand de ſtille dreven door!
„ O Lijster! trouwe vriend! wat baat het, dat wij zingen?
„ Het ſnatrend Musſchenras ſmaadt onzen Godenzang;
„ Zij tjilpen eeuwig voort, zij huppelen en ſpringen,
„ En hun geſnater maakt ons 't leven zuur en bang!

„ o Jupiter! verhoor mij, op mijn ſmeeken!
„ Wil op het ſchenziek rot in feilen toorn ontſteken!
„ Wil de eer van *mijn* geſlacht en dat der Lijsters wreken
„ Op wie (o gruwel!) dus Apollo's eer belaagt!
„ Geef Gij dien God, die Python eens deed bukken,
„ Verlof, om Musch bij Musch, als Vinken, kaal te plukken,
„ En hun (wat wellust!) dan den gorgel digt te drukken!
„ Ach! 't is een Koekoek, die 't U vraagt!"

De Musſchen hoorden dus den ijdlen ſnorker ſmeeken;
't Gebed bleef onverhoord — men zegt, het kwam te ſpa':
Maar toen de ſmeekling zweeg, den hoogen olm ontweken,
Begon het tjilpend kroost, *in chorus*, los te breken,
En riep den kakelaar zijn: „ *koekoek!*" ſchatrend na.

Vraagt iemand naar *moraal*, die fablen ons doen lezen;
Vindt men haar niet op Aard', zij moet bij de ENG'LEN wezen!...

F. X.

DE KABAAL.

Hoe bloedig ook en *energiek*,
Hoezeer met ach en wee gekruid,
Werd zeker treurſpel door 't publiek
Verwelkomd met een ſchel gefluit.

Een hoopje kabalisten ſlechts
Klapte onverſchrokken in de hand,
Doch oogstte daarvoor links en regts
Bij 't morrend volk ſlechts ſpot en ſchand'.

Een hunner, die een wijl met kracht
Zijn handgeklap weêrgalmen liet,
Riep toen, als had hij zich bedacht:
„ Dat ſtuk verdient het ſpelen niet;

„ Het is een prulwerk, op mijne eer!
„ De auteur een zot *in folio*."
En nu applaudisſeert hij weêr,
En roept als dol: „ *Bravo! bravo!*"

Een buurman ziet verbaasd hem aan,
En zegt: „ Zoo 'k u verzoeken mag,
„ Doe mij de reden eens verſtaan
„ Van zulk *inconſequent* gedrag." —

„ Hoor, beste maat, — maar ſtil er van! —
„ Voor 't handgeklap betaalt men mij:
„ Ik klap dus, als een eerlijk man;
„ Maar 't is een vod, daar blijf ik bij."

O. H. NAGEL.

DE STOOMBALLON.

Ja! ver heeft 's menſchen ſchranderheid
En vlijt het reeds gebragt:
Hij zeilt de wijde wereld rond,
Trots ſtorm en langen nacht.

Hem kommert windſtreek, noch getij,
Noch branding meer, noch ſtroom:
Hij zegt: „ Op dien ſtond ben ik daar!"
En maakt zijn dienaars ſtoom.

En, niet voldaan met paardenkracht
En ſnelheid, denkt hij door,
Vermenigvuldigt kracht en ſpoed,
En vliegt langs 't ijzerſpoor.

En, lagchend met het oponthoud
Door heuvel, diep of vaart,
Smeedt hij, Natuur ten fpijt, een' weg,
En hangt dien boven de aard'.

Ja, waar het alheerfchend goud
Voor zijne magt niet buigt,
Draagt zijn vernuft de zege weg,
Offchoon 't ontwerp mislukt.

Getuig het, Theems! die op uw' rug
Zijn zeekasteelen draagt,
Hoe 's menfchen brein, zoo diep als ftout,
Uw ingewand belaagt!

Geen afgrond, die de fchepping heugt,
Geen wereld in uw diep
Weêrhield den delver, wiens vernuft
Den ftouten Tunnel fchiep.

En waar de Handel vleugels eischt,
Daar zeil en ftoom voor zwicht,
Neemt hij der duiven wiek te baat,
Of feinen, fnel als 't licht.

o Montgolfier! wiens vliegend brein
Het eerst den Luchtbol vond,
Ach, waarom bleef uw vindingskracht
Onvruchtbaar, tot deez' ftond!

Maar neen — men zweeft zoo hoog en ver —
Gewis, de tijd is daar,
Dat men, door geld noch goed bezwaard,
Van hier naar boven vaar'!

Een prijsvraag flechts, of ridderband,
Voor die het luchtroer vindt,
Dan zweven we, als de dagkapel,
Op vleug'len van den wind.

Dat zal een goedkoop leven zijn!
Geen Diligences meer;
Geen ftraatweg, duur van onderhoud;
Geen tol voor heen en weêr.

Geen poortgeld, dat den ambachtsman
  Zoo menig ſnaps ontgrist,
En waar de nijv're kastelein
  Zoo menig flesch door mist.

Geen koppig of onbandig ros
  Jaagt toorn of angst ons aan;
Geen ſchooijer op den heerenweg,
  Door niemand meer begaan.

Geen loome trekſchuit, naar 't model
  Van Noach's Ark gebouwd,
Waar rein en onrein, tegen dank,
  Elkaar gezelſchap houdt;

Waar men des zondags, vaak geſtuwd
  Als haring in de ton,
Vijf uren zwoegt voor 't kort genot
  Van Haarlems lieve zon.

Wat zeg ik? Wekt de lust ons aan,
  Men drinkt ('t is digt bij huis)
Ligt in Parijs een kopje thee,
  En is vóór donker thuis.

Of lokt ons Belgiës Paradijs,
  Men huurt een' blaauwen kiel,
En keert, en zegt: „Gelukkig land,
„ Waar zóó de liefde viel!"

En wien het hier ſoms niet bevalt,
  Wie luchtkasteelen bouwt,
Dien maakte ik kapitein der boot,
  Als met de zaak vertrouwd.

En wien een lastig crediteur
  Zijn rust geſtaag verſtoort,
Die abonneert zich bij het veer,
  En zoekt de Zon in 't Noord'!

De pogcher, of de ſpeculant
  Op fondſen in de Maan,
Vangt zeker eene ontdekkingsreis
  Naar zijne goed'ren aan.

Men lagch' niet, neen! Een Duitsch vernuft
Zag, door zijn teleskoop,
Reeds huizen, sterkten, steden, zelfs
Maanmenschen bij den hoop.

Dat volkje is wis verbazend rijk,
Beschaafd, geslepen, fijn:
Wat slokt de lieve Maan niet op!
Daar moeten schatten zijn.

Zoo zegt men, bij een deficit:
„ Het geld is naar de Maan;"
Welnu, men ruste een luchtvloot uit,
En haal'n 't er weêr van daan!

Doch, vóór die vloot nog luchtreê is,
Wat lust, wat zaligheid
Is niet, komt eens de zaak tot stand,
Ons jong geslacht bereid!

Als ganzen, in een' digten drom,
Trekt dan het minziek volk
Naar de eerb're, reine, teed're Maan,
Steeds der verliefden tolk.

Één voordeel nog zij hier vermeld,
Een' beter' zanger waard':
De dichtgeest, die niet opwaarts wil,
Door 't logge stof bezwaard, —

Hij krijgt gewis, voor kippevlerk,
Eene ad'laarswiek in steê:
Want als het lijf naar boven vaart,
Dan moet de geest wel meê.

Ook ik, nog steeds aan de aard' geboeid,
Wie weet, wat ik vermogt?
Och, was het roer van 't schip maar klaar!
Ik deed den eersten togt.

J. W. IJNTEMA.

Voor een klein gedeelte naar het Hoogduitsch.

MENGELWERK.

VERHANDELING,

OVER

VROUWE K. W. BILDERDIJK,

BESCHOUWD ALS KINDERDICHTERES,

Door

K. SYBRANDI. (*)

Het is eene opmerking, die wij dagelijks door de ondervinding kunnen bevestigd zien, dat de kinderwereld het tooneel is, waarop zich de vrouw in hare hooge waarde ontwikkelt. In hoe vele andere betrekkingen de man door talenten en vermogens, door natuurlijken aanleg of verkregene kundigheden boven de vrouw moge ſchitteren, in alles, wat het kind betreft, althans in de jaren der vroegſte ontwikkeling, mogen de vrouwelijke ſcherpzinnigheid, hare gave van opmerking, haar juist en fijn gevoel gezegd worden, boven die des mans, den lof van juistheid en gepastheid te verdienen, en tot de belangrijkſte uitkomſten, ten opzigte der ligchamelijke, verſtandelijke en zedelijke opvoeding, te geleiden. Het was dus niets meer, dan eene openhartige erkentenis der waarheid, maar waarin voor velen zijner ambtsbroederen eene gewigtige les lag opgeſloten, toen een beroemd vaderlandsch Geneesheer van onze dagen, niet minder merkwaardig wegens zijne diepe kennis van het menſchelijke hart en leven, dan geacht om zijne geneeskundige bekwaamheden, ergens ſchreef: „ Gelukkig de Arts, die, alwat hij in zijne dikke boeken geleerd heeft vergetende,

(*) Uitgeſproken bij gelegenheid van eene Prijsuitdeeling aan de Kinderen der School van het Departement *Nijmegen* der Maatſchappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, Oct. 1833.

bij het kinderbedje zijne wetenſchap der moeder afziet! Veranderingen in gelaat, houding, kleur, ſtem, welke den ſcherpzinnigſten Arts ontſnappen, zullen het moederlijke oog en oor treffen, en de moederlijke arm zal beter, dan de fijnſte balans, af- en toenemen van kracht en vleesch op een haar bepalen."

Wat in deze woorden ten aanzien van den ligchamelijken toeſtand van het kind wordt beweerd, dat laat zich met evenveel regt op het verſtandelijke en zedelijke toepasſen. Gewoonlijk zal de moeder elke ontwikkeling van de geestvermogens van haren lieveling naauwkeuriger en juister opmerken, dan de vader dit, ook bij den besten wil, vermag. Gewoonlijk zijn haar, indien zij althans door geene dwaze en verkeerde vooringenomenheid is verblind, de eigenſchappen, neigingen, driften en hartstogten van het kinderlijke gemoed, van derzelver kwade zoo wel als goede zijde, reeds volkomen bekend, wanneer de aandacht van den vader ter naauwernood op dezelve gevestigd is.

De oorzaken van dit verſchijnſel zijn niet moeijelijk te ontdekken. Het huisgezin is de geheele wereld der vrouw; daarin leeft en beweegt zij zich; het is de kring, waartoe zich hare meeste gedachten bepalen, het voorname tooneel, dat haar ter beſchouwing wordt aangeboden, en dat zij, door liefde gedreven, met telkens vernieuwd genoegen beſchouwt. De man, daarentegen, vindt in ruimeren werkkring meestal zijne bezigheden; hij wordt door duizende omſtandigheden in de gedurige opmerking van het kind verhinderd, en is veeltijds buiten de gelegenheid, om het, gelijk de moeder, op ieder oogenblik en in elke bijzonderheid te beſpieden. Wij doen daarbij voorzeker aan ons geſlacht geen onregt, wanneer wij beweren, dat de meerdere vastheid en ſterkte van het mannelijke karakter, hetwelk eene meerdere ruwheid en grofte van gevoel en gewaarwording, van beweging en beſtaan medebrengt, van zelve aanleiding geven, om de fijne, dikwijls vlugtige werkingen der kinderlijke ziel minder op te merken. Dat is de gemakkelijker en aangename taak

der vrouw, die in gevoel en zin dikwijls zoo veel meer van het kinderlijke behoudt.

Met bijzondere belangſtelling behooren wij dan ook de voortbrengſels van den vrouwelijken geest te beſchouwen, wanneer deze ons de vruchten zijner opmerkingen voor of uit de kinderwereld mededeelt. Waar eene ſchrandere en begaafde vrouw zich daartoe verledigt, die door huisſelijke of andere betrekking in de gelegenheid was geſteld, om het kinderlijke verſtand en gemoed te leeren kennen, daar mogen wij verwachten in zijne ſoort iets voortreffelijks te zullen vinden, hetwelk onze naauwkeurige beſchouwing en waardering ten volle verdient. Deze gedachten bewogen mij, om, te dezer gelegenheid, voor eenige oogenblikken, uwe aandacht te bepalen bij *Vrouwe* KATHARINA WILHELMINA BILDERDIJK, *beſchouwd als Kinderdichteres.* Ik achtte dit onderwerp niet geheel vreemd aan het kinderfeest van dit uur. Ik durfde daarbij rekenen op de belangſtelling van mijne Hoorders en Hoorderesſen, die voor het meerendeel tot de kinderwereld in naauwe betrekking ſtaan; en ik hoopte daardoor gelegenheid te hebben, om ook de jeugd, hier thans tegenwoordig, van tijd tot tijd niet onaangenaam te onderhouden. Hoort gij mij dan, meergevorderden van jaren, met goedgunſtige en toegevende aandacht; en gij, lieve kinderen, bedwingt uw ongeduld nog eenige oogenblikken, en luistert in ſtilte naar datgene, wat in mijne rede ook voor u geſchikt en welgevallig zijn mag!

Men zou kunnen vragen, of in eenen tijd, waarin zooveel en zooveel voortreffelijks voor de jeugd wordt geſchreven, de taal der dichtkunst nog moet te hulp geroepen worden, om het aantal der kinderleesboekjes te vergrooten. Is zij daartoe wel geſchikt, en kan zij met vrucht tot dat oogmerk worden aangewend? Voorzeker niet, wanneer wij haar beperken tot die verhevener of althans gekunſtelder manier van ſpreken, die bijna in elke taal de poëzij tot het moeijelijkſte gedeelte harer letterkunde maakt; niet, wanneer wij ſlechts de hoogere ſoorten der dichtkunst als zoodanig willen erkennen, en die,

welke lager bij den grond zweven en zich niet tot hoogere sferen verheffen, als harer onwaardig, verwerpen. Het zoude dan dwaasheid zijn, van gedichten voor kinderen te spreken; en dat, hetwelk niet zelden zelfs voor den beschaafden en ontwikkelden man te hoog is, of waaraan hij althans moeijelijk duidelijke en bepaalde begrippen weet te hechten, zou ongetwijfeld voor het kind geheel onverstaanbaar zijn. Maar er bestaat eene poëzij der natuur, de ongekunstelde taal des eenvoudigen gevoels; zij is zoo oud, als het menschelijke geslacht zelve, en werd en wordt welligt daar vooral gevonden, waar de maatschappij nog in hare kindschheid zich bevindt. Om haar te verstaan, is geene vergevorderde ontwikkeling noodig; en de *Indiaan*, voor wien de voortbrengsels van hooggeroemde dichters welligt enkel raadsels zouden zijn, zou u in eene taal kunnen toespreken, die in dichterlijke waarde daarvoor geenszins behoefde te wijken. Het is ook in dit opzigt met den mensch in het bijzonder, als met het menschdom in het algemeen: de kindschheid van het menschelijke geslacht heeft groote overeenkomst met die van elken afzonderlijken mensch. De poëzij, die in de wilde bosschen van *Amerika* zou gesproken worden, zou het kenmerk dragen van de tooneelen, die de sprekers omringden; daarvan zou elke uitdrukking, elke beeldspraak, elke schoonheid ontleend zijn. Wilt gij poëzij voor kinderen, ook deze zij ontleend van datgene, wat binnen den gezigtskring van den jeugdigen mensch valt; ook deze zoeke daar onderwerpen, woorden en sieraden. Wie gedichten voor kinderen wil zamenstellen, *moet zich geheel in de kinderwereld weten te verplaatsen; — waar hij haar zelve niet ten tooneele voert, moeten de onderwerpen, die hij behandelt, toch altijd binnen den kring der kinderlijke bevatting blijven; — hij moet in taal en toon den kinderlijken geest weten uit te drukken;* eindelijk — *hij moet zijne poëzij aan zedelijke bedoelingen dienstbaar maken.* Waar deze vier kenmerken gevonden worden, daar is de vraag overtollig, of de taal der dichtkunst

voor kinderen gefchikt zij. De ondervinding beantwoordt haar luide en bevestigend. Ter naauwernood is het kind de gave der fpraak in eenige volkomenheid meester, of het fchept vermaak in het hooren van gedichtjes, voor deszelfs leeftijd en begrip gefchikt; het fchept vermaak, om ze, hoe gebrekkig dan ook in den beginne, na te zeggen, en zij prenten zich als van zelve in het kinderlijke geheugen, prenten zich daarin zoo vast, dat ook in volwasfen leeftijd, bij de minfte herinnering, het geheel den man weder voor den geest ftaat. Zoo gaat het met de onovertroffene meesterftukken van onzen HIERONYMUS VAN ALPHEN, en ik kan er niet aan twijfelen, of in den huisfelijken kring van velen uwer herhaalt de kindermond nog dikwijls zijne bevallige woorden: *Die perzik gaf mijn vader mij;* of zijne naïve taal: *Hoe dankbaar is mijn kleine hond;* of het diep gevoelde en aandoenlijke: *Wanneer ik, neêrgezeten, bedaard het beeld aanfchouwe van mijne lieve moeder*, enz.

Wij kunnen dus niet anders, dan elke poging toejuichen, die er met gelukkig gevolg ter uitbreiding eener dergelijke lectuur wordt aangewend; en wanneer het bundeltje van Vrouwe BILDERDIJK, onder den titel van *Gedichten voor Kinderen* uitgegeven, aan de zoo aanftonds opgenoemde kenmerken voldoet, zoo mogen wij haar den lof van Kinderdichteres, den lof van der jeugd nuttig te zijn geweest, niet weigeren. Wij willen dan hare ftukjes aan de opgegevene vereischten toetfen.

Het eerfte, wat wij van den dichter voor kinderen meenden te mogen en te moeten vorderen, was dit, *dat hij zich geheel in de kinderwereld moet weten te verplaatfen.* Mishage u deze uitdrukking van kinderwereld niet, T., noch acht haar te ftout en te grootsch, ter beteekening van eene geringe zaak. Inderdaad, wie in het leven en zijn der kinderen niet geheel vreemdeling is, zal er gereedelijk eene wereld in het klein erkennen. Gij vindt daar bezigheden en uitfpanningen, ftrijd van hartstogten en belangen, evenzeer als in de maatfchappij der volwasfenen. En waarin beftaat dan het groote verfchil tus-

ſchen de bejagingen en bemoeijingen van latere jaren en tusſchen die van den kinderlijken leeftijd? Ach, wij menſchen blijven in zoo vele opzigten dezelfde; en met hetzelfde regt, waarmede het kind de mensch in het klein mag worden genoemd, verdienen wij zoo dikwijls den naam van groote kinderen. De voorwerpen, naar welke onze verlangens en begeerten zich uitſtrekken, zijn wel van gedaante veranderd, maar het meerendeel daarvan is inderdaad weinig of niet belangrijker, dan de wenſchen van den ontluikenden knaap of het ſpelende meisje; en, tot het einde genaderd, zullen wij er geene hoogere waarde aan hechten, dan wij thans aan het ſpeelgoed des kinds en aan de voorwerpen van deszelfs begeerten toekennen. Voor het kind althans, zoo lang het den kinderlijken zin nog heeft behouden, die in onze dagen, bij de overdrevene zucht naar ſchielijke vorderingen, misſchien maar al te ſpoedig verloren gaat, is de kring, waarin het zich beweegt, even belangrijk, als voor u datgene, wat u zelve omringt. Het kent nog geene andere betrekkingen en voorwerpen, en de kinderlijke ziel is er geheel mede vervuld. Zijne kleine bezigheden, de lesſen, die hij voor den meester moet leeren, zijn voor den knaap niet minder gewigtig, dan de ſtudie van den geleerde in zijn boekvertrek, de berekeningen des handelaars op zijn kantoor, de bezigheden van elken volwasſenen in zijnen kring. De jongen geniet zijne genoegens met hoepel en drijfſtol, met hobbelpaard of houten wapentuig, het meisje haar ſpel met pop en wieg, met winkeltje of huisraad, met niet minder vreugde en belangſtelling, dan de bejaarde zijne kostbare en prachtige vermaken, die zoo dikwijls van niet hooger gewigt zijn, dan de ſpelen der kindschheid. Treedt die kleine maatſchappij binnen; gij zult er de botſing van ſtrijdige belangen en hartstogten evenzeer aantreffen, als in uwe eigene kringen. Het verlies van het ſpeelgoed is voor het kind, wat voor u het gemis van hooggewaardeerde bezitting zijn zou; de koperen legpenning, wat voor u het gouden muntſtuk is; de teleurgeſtelde hoop op kin-

derlijk genot, wat voor u de verijdeling is van de ſchoonſte verwachtingen; voorbijgang en miskenning in de kinderlijke ſpelen, wat voor u de krenking der eerzucht in uwe maatſchappelijke betrekkingen zijn zou; de woelingen van kinderlijke driften en neigingen, voor het zedelijke misſchien niet minder belangrijk, dan de ſtorm der hartstogten in den mannelijken boezem. Wie dan voor het opkomende geſlacht wil ſchrijven, die moet in deze kleine wereld als te huis zijn, indien hij zich althans van der kinderen aandacht en belangſtelling wil verzekeren. Hij moet geen vreemdeling zijn in hunne bezigheden of genoegens; ſchijnbaar moeten zij hem evenzeer belang inboezemen, en ook geen enkel woord moet het verraden, dat hij zich boven hen verheven acht, of ze ſlechts gebrekkig heeft leeren kennen. Gelijk de volwasſene den tooneelſpeler geenen misſlag tegen het kostuum kwijtſcheldt, even zoo vordert het kind, waar het zichzelven en zijn bedrijf vindt afgeteekend, onopgeſmukte natuur en waarheid. Dat het geenszins altijd eene gemakkelijke taak is voor hem, die reeds lange de jaren der kindschheid, en met hen derzelver gedachten en ſpelen en manieren, ontwasſen is, om zich daarin op nieuw zoo geheel te verplaatſen, dat hij er als met kinderlijke kennis en belangſtelling over ſpreke en nimmer zijne meerderheid verrade, gevoelt ieder, die begrijpt, hoe moeijelijk het is, om in de voortbrengſels van zijnen geest zijn eigen karakter, denk- en handelwijze als geheel te verzaken. Inderdaad, ik geloof, dat juist hierin de reden te zoeken is, dat zoo vele gedichten voor kinderen mislukte proeven moeten genoemd worden, omdat de dichter, reeds door maat en rijm gebonden, zich daarenboven geheel buiten zijne ſfeer moet bewegen, zal hij in waarheid voor kinderen ſchrijven. Maar behoef ik het u dan ook nog te herinneren, hoe vele voorregten in dit opzigt de moeder boven alle anderen bezit? Zij beweegt zich bijna in geen' anderen kring, dan in dien harer kinderen. Met hen leeft zij, als 't ware,

hare eigene kindschheid op nieuw. Zij is onophoudelijk bij hunne spelen tegenwoordig, ja deelt daarin zelve, om het genoegen van haar kroost te verhoogen. Zij regelt hunne werkzaamheden, tempert en bestuurt elke uitbarsting der kinderlijke driften en hartstogten; met één woord, zij maakt, als 't ware, mede een lid uit van die kinderwereld, die in zoo vele opzigten gelijk is aan, en tevens in even vele opzigten verschilt van de maatschappij der volwassenen. Verwonderen zal het ons dan ook niet, T., dat Mevrouw BILDERDIJK, zelve moeder van verscheidene kinderen, die zij, helaas, op één na, allen overleefde, in hare gedichtjes, waar het pas gaf, die kinderwereld naar het leven wist af te schilderen. Misschien zou men het mogen betreuren, dat het aantal der stukjes, waar zij de kinderen zelve geheel als handelende doet optreden, niet grooter is; maar ontkennen zullen wij het niet, dat zij daar, waar zij deze allezins verkieslijke inkleeding gebruikte, ons de kleine maatschappij als 't ware binnenvoert. Het geldt daar evenzeer, als bij den volwassen mensch, dat goed en kwaad er is ondereengemengd, en ook in de kinderwereld worden boozen en goeden gevonden. Beider deugden en gebreken zijn naar hunnen leeftijd gewijzigd, en moeten naar dezen worden afgeteekend. En waarlijk, Vrouwe BILDERDIJK wist beide treffend voor te stellen. Het zijn inderdaad kinderen, die er handelen. Hoort zelve de taal van het ordelijke kind, dat gereed staat naar zijne legerstede te gaan:

'k Heb mijn speelgoed reeds geborgen
En mijn boekjes, dat ik morgen
Alles weêr in orde vind.
Moest ik zoeken
Naar mijn boeken,
'k Heette vast een flordig kind.

'k Hou mijn kleertjes bij elkander;
'k Gooi het een niet op het ander;

Alles leg ik netjes weg.
In den blinden
Kan ik 't vinden,
Als ik weet, waar ik het leg.

Is dit niet de natuurlijke taal van den kindermond, waarin zich de zorgvuldigheid en netheid tot alle de kinderbelangen uitſtrekt, en ſpeelgoed en boekjes en kleertjes naauwkeurig verzorgt? En zouden wij het daarbij mogen voorbijzien, dat wij hier de taal van een meisje hooren? Juist dit teekent ons de fijne opmerkſter, dat de Dichteres geenen knaap, gewoonlijk wilder en woester, maar de ſtillere dochter heeft gekozen, wie zij de lieve en zachte woorden in den mond legt. Intusſchen waren haar de driften en hartstogten en de gemoedsgeſteldheid van de jeugdige knapen evenmin onbekend; en waar zij deze in hunne verſchillende karakters wilde ten tooneele voeren, drukte zij de natuur met evenveel waarheid en getrouwheid uit. Het is, alsof wij in het midden der ſpelende jeugd worden verplaatst, en hier den onbeſuisden, ginds den zwakkeren, elders den bedaarderen knaap aanſchouwen. Naar mijne herinneringen althans is het volgende tooneel als der kinderſpelen afgezien, en velen uwer zullen zich welligt ſoortgelijke van hun eigen kroost en deszelfs ſpeelmakkers voor den geest brengen:

Eens brak de wilde Ferdinand
Zijn fraaije zweep aan ſtukken.
Toen zocht hij fluks zijns broeders zweep,
Die hij met beide handen greep,
Hem met geweld te ontrukken.

De brave Willem ſtond er bij,
Wien zulk een onregt griefde;
Hij haastte zich naar Ferdinand,
En nam hem minzaam bij de hand,
Met broederlijke liefde.

Bedenk, dus ſprak hij, wat gij doet,
  En vraag uw eigen harte,
Toen laatst uw makker bij u kwam,
Die met geweld uw ſpeelgoed nam,
  Of dat u toen niet ſmartte?

Gelukkig was de wilde knaap
  Gevoelig voor 't vermanen.
Hij bloosde, zag met ſchaamte neêr,
En gaf zijn broeder 't zijne weêr,
  Met de oogen vol van tranen.

Toevallig kwam zijn vader aan,
  Die gaarne braafheid loonde.
Hij prees des braven Willem's aard,
En Ferdinand kreeg zweep en paard,
  Omdat hij rouw betoonde!

Ik moet mij bij deze beide proeven bepalen, om u aan te toonen, dat Mevrouw BILDERDIJK in de kinderwereld geenszins eene vreemdelinge was. Offchoon het mij niet moeijelijk zoude vallen, het getal der voorbeelden te vermeerderen, en u te doen zien, hoe zij ook andere driften en hartstogten van den kinderlijken leeftijd wist uit te drukken en werkzaam ten tooneele te voeren, zoo is het er echter verre van verwijderd, dat zij zich daartoe in hare kindergedichtjes zoude hebben bepaald. Met eenen wenk gaf ik het u reeds te kennen, dat zij, in vergelijking althans, niet te vele van dergelijke ſtukjes had vervaardigd. In een aantal harer kindergedichtjes is zij het zelve, die tot de jeugd ſpreekt, zonder zich van de inkleeding van een of ander verhaal te bedienen. Misſchien wordt er over de meerdere of mindere gepastheid hiervan verſchillend geoordeeld; en wanneer ik den vrij algemeen heerſchenden ſmaak onzes tijds in aanmerking neem, zal, geloof ik, dit oordeel bij velen ongunſtig uitvallen. Bij jong en oud bepaalt zich de lectuur grootendeels tot werken van verbeelding en verdichting. Het aantal van romans van allerlei gehalte

en foort, voor allerlei jaren en fmaak vermeerdert fchier dagelijks. Gelooft niet, dat ik den geftrengen zedemeester zou willen fpelen, en derzelver lezing *onvoorwaardelijk* afkeuren. Integendeel, gaarne erken ik, dat een goed gefchreven roman mij niet zelden eenige uren van uitfpanning aangenaam heeft doen flijten. Maar ook hier, gelijk overal, zal wel elke overdrijving fchadelijk zijn. Men is begonnen, romans en verhalen, ook in het zedelijke, tot veelvuldige, misfchien hier en daar bijna tot uitfluitende lectuur te maken. In verhalen en verhaaltjes worden aan het kind deszelfs pligten voorgehouden; in romantifchen vorm worden de waarfchuwingen en vermaningen voor jongelingen en maagden ingekleed; ja zelfs voor den volwasfenen maakt men van die inkleeding tot zulke oogmerken gebruik. Ook hier wil ik geenszins onvoorwaardelijk een veroordeelend vonnis uitfpreken. Ter afwisfeling kan zulk een vorm en inkleeding niet ongepast worden geacht. Doch de meer en meer toenemende algemeenheid van deze manier van handelen fchijnt mij de nadeeligfte uitwerking voor verftand en hart te kunnen hebben. Niet ongegrond toch, geloof ik, is de vrees, dat het grootfte aantal der lezers te veel aan den vorm van het gelezene blijve hechten, zonder zich om het wezenlijke en innerlijke te bekommeren. De nieuwsgierigheid wordt door de behagelijke inkleeding overprikkeld; gevoel en verbeelding worden te veel en te vroegtijdig opgewekt, en de gefchiktheid voor grondige (folide) en degelijke lectuur gaat verloren. Ach, bedachten alle ouders daarvan regt het nadeelige, hoezeer zouden zij zich wachten van althans aan hunne nog jeugdige kinderen eigenlijk dus genoemde *romans* in handen te geven! Zelfs bij de lezing van zoogenaamde zedelijke verhalen valt deze fchadelijke ftrekking gemakkelijk op te merken: het kind, de knaap, ja de jongeling verflindt, als 't ware, het boek, maar flaat gereedelijk de tusfchengevlochtene zedekundige aanmerkingen over, die de fchrijver zich gerustelijk had kunnen befparen, en bekommert zich weinig over de *zedelijke bedoeling* van het gefchrift.

Vraagt men, hoe men dit meer en meer toenemende gevaar best te keer ga, ik geloof, dat het middel vooral daarin bestaat, dat men vroegtijdig het kind aan het lezen van ernstiger geschriften gewenne, daardoor trachte het verstand en het nadenken op te wekken, en de te vroegtijdige ontwikkeling van gevoel en verbeelding, waardoor verstandelijke ontwikkeling maar al te zeer belemmerd wordt, tegenwerke.

Deze algemeene aanmerking achtte ik hier geenszins eene ongepaste uitweiding, omdat zij strekken kan, niet ter verontschuldiging, maar ter regtvaardiging van Mevrouwe BILDERDIJK's handelwijze, wanneer zij in hare kindergedichten zoo dikwijls den vorm van verhaal laat varen en die van ernstige toespraak aangrijpt. Wij achten dit, bij gepaste afwisseling, veeleer eene deugd ook bij hem of haar, die voor kinderen schrijft, maar meenden, als een noodzakelijk vereischte, te moeten vorderen, dat de aldus behandelde onderwerpen *binnen den kring der kinderlijke bevatting blijven.* Moeijelijk is het voorzeker, om hier de juiste grenslijn te bepalen, en veel hangt er af van den leeftijd, voor welken zij bestemd zijn. Intusschen, zoo zeer men zich hier ook voor het te veel en te hoog hebbe te wachten, evenzeer en misschien nog meer hoede men zich voor het al te geringe en lage. Het is met de vermogens der kinderlijke ziel, in zeker opzigt, als met de krachten van den magneetsteen. Blijven deze ongebruikt, zoo verminderen zij; terwijl de aantrekkingskracht, bij trapswijze vermeerdering van het aangehangene gewigt, als 't ware toeneemt. Zoo gaat het met het verstandelijke begrip van het kind insgelijks. Wordt het geoefend, zoo groeit het schier met elken dag aan, en gedurig toenemende moeijelijkheid van voorwerpen is dus van het uiterste belang. Dit mogen wij dan ook bij de beoordeeling der behandelde onderwerpen in de kindergedichten, waarover wij spreken, niet uit het oog verliezen. „Het zijn gedichtjes voor kinderen," lezen wij te regt in de voorrede; „dat het „daarom juist geen *kinderlijke*" (liever *kinderachtige*)

„ gedichtjes behoeven te zijn, zullen zij gevoelen, die „ weten, wat het is, de vatbaarheid van het verstand „ in een kind te ontwikkelen en tot hooger op te lei- „ den." Misschien heeft Mevrouw BILDERDIJK (want waarom zouden wij het gebrekkige niet evenzeer als het voortreffelijke aanwijzen?) in een enkel, schoon zeldzaam, geval te dezen aanzien zich te verre laten vervoeren, en zou een enkel stukje, als boven de kinderlijke bevatting, moeten worden gewraakt... Maar over het algemeen heeft zij in dit opzigt uitnemend het leerzame met het bevattelijke weten te paren. Neen, het is voor het kind niet te hoog, wanneer zij nu eens de kinderlijke ziel in gebeden tot den troon des Hemelvaders voert, dan weder de jeugd op de liefde van God en JEZUS wijst en tot wederliefde aanspoort. Het ligt niet buiten den kring der kinderlijke bevatting, als zij in het voorbeeld der spin, die telkens haar gedurig verwoest web weder aanvangt, tot geduld, in het voorbeeld van de mier tot tijdige werkzaamheid opwekt. Het is noch ontijdig noch ongepast, als zij *liefde tot de ouders* tot het onderwerp van haar gedicht verkiest, of *aandacht bij Gods woord* van de jeugd eischt, of haar reeds vroeg met de kracht van *het geweten* zoekt bekend te maken... *Veracht geen arme! geloof geen lasteraar!* zijn lessen, die niet te vroeg het kind kunnen worden ingeprent.

Gij gevoelt zelve, T., dat hier veel, ja dat misschien hier bijna alles afhangt van de wijze, waarop alle deze onderwerpen worden behandeld. Er zijn menschen, die de eenvoudigste zaken door hunne voordragt duister en onverstaanbaar doen worden; terwijl anderen, daarentegen, de gave bezitten, om zelfs diepzinnige beschouwingen, door geleidelijkheid en gemakkelijkheid van voorstelling, ook voor de bevatting van mingeoefenden geschikt te maken. Dit laatste is voorzeker voor ieder, die voor het publiek, hetzij als spreker, hetzij als schrijver, optreedt, eene zeer wenschelijke eigenschap, die misschien maar al te dikwijls aan de zucht naar sierlijkheid en hoogdravendheid wordt opgeofferd. Men ver-

warre haar vooral niet met alles, wat naar platheid zweemt: het *eenvoudige*, dat in ieder werk van kunst en smaak het kenmerk van het *ware* en *schoone* behoort te wezen, vordert ongetwijfeld eene hooge mate van gekuischtheid. Het is daarmede als met de kleeding der bevallige maagd: hoe eenvoudiger deze is, des te meer verhoogt zij hare natuurlijke bevalligheden; maar ook elke onachtzaamheid, elk gebrek aan netheid valt des te sterker in het oog en verdient des te gestrenger berisping. Wanneer wij dan vooral van hem, die voor kinderen schrijft of dicht, eenvoudigheid en natuurlijkheid vorderen, zoo achte men deze niet door kinderachtige taal bereikt. Gelijk het bij de genezing van ziekten en kwalen dikwijls gaat, dat men meer vermag door onthouding, dan door dadelijke middelen, zoo is ook hier het vermijden van deze en gene dingen van meer belang, dan opzettelijk streven naar het eenvoudige. Dit laatste verliest zich meestal of in platheid of in gezochtheid en gekunsteldheid. Maar de kinderdichter wachte zich voor het gebruiken van figuren en beelden, die elders de sieraden zijner dichtstukken zouden uitmaken, maar die voor het kinderlijke begrip te kunstig of te hoog moeten worden geacht. Hij vermijde het bezigen van verhevene of gezochte woorden en uitdrukkingen, en vergenoege zich met de eenvoudige taal des gezonden verstands te spreken en zich niet te zeer door dichterlijk vuur te laten wegslepen. Voorzeker is dit geene gemakkelijke taak, vooral voor den genen, die gewoon is, zich in zijne poëzij hooger te verheffen; en misschien is in dit opzigt onze VAN ALPHEN bezwaarlijk te evenaren en wel nooit te overtreffen. Vraagt gij nu, hoe Mevrouw BILDERDIJK zich te dezen aanzien heeft gekweten; wij willen u zelve door eenige proeven laten oordeelen. Met vertrouwen durf ik zeggen, dat zij dikwijls, dat zij meestal *in taal en toon den kinderlijken geest heeft uitgedrukt*; en misschien worden alleen die enkele stukjes, wier onderwerpen ik reeds, als boven de bevatting der kinderen, moest afkeuren, ont-

ſierd door woorden, als: *het glimzand des Pactools*, *Circes tooverkunst* en wat dies meer zij; woorden, waaraan het kind gewisſelijk geenen zin weet te hechten. Over het algemeen, echter, heeft zij den juisten toon uitnemend gevat, en de moeder, die weet, hoe en op welke wijze haar kroost moet worden toegeſproken en in het harte getroffen, ſpreekt bijna op elke bladzijde. Als zij, bij voorbeeld, het kind op het geduld der ſpin wil opmerkzaam maken, die haar kunſtig net, eerst door de dienstmaagd en vervolgens door den hond verſtoord, geduldig op nieuw aanvangt, zoo luidt hare taal:

Kom hier, gij lieve, kleine meid,
En zie eens diertjens nijverheid!
En als Mama u taakjes zet,
En gij niet op uw' arbeid let,
Of dat ge u al te haastig rept,
En 't geen gij naait, verbroddeld hebt,
En moet dan weêr van nieuw af aan
Beginnen, wat gij hadt gedaan,
Toon dan geen onwil of verdriet:
Want brave kind'ren doen dit niet.
En zoo gij ooit iets leeren wilt,
Zoo acht die moeite niet verſpild,
Maar ſla het ſpinnekopjen ga,
En denk op haar geduld eens na;
Begin de taak, u opgeleid,
Met d' eigen lust en lijdzaamheid:
Want alles valt wel eens zoo ligt,
Hetgeen men met geduld verrigt.

Waarlijk (en zoo is het meestal) hier is eenvoudigheid en natuurlijkheid met bevalligheid gepaard; en terwijl gij er niet ligt een woord zoudt aanwijzen, dat het kinderlijke begrip te hoog was, zoo zoudt gij er even min een kunnen aantoonen, dat door mindere gekuischtheid of door platheid afkeuring verdiende. Wij bewonderen deze gave nog meer, wanneer niet zij zelve, maar het kind ſprekende wordt ingevoerd, omdat daarbij nog zoo

veel moet worden vermeden, dat wel bij het hooren voor hetzelve niet onverstaanbaar is, maar dat echter vreemd is aan deszelfs eigene wijze van uitdrukking. Doch mogen wij dezen arbeid niet zelfs met de beste voortbrengsels van dien aard vergelijken, als wij *het dankbare kind* aldus hooren spreken:

Toen ik zoo klein als broertjen was,
Dat moeder aan haar' boezem voedstert;
Toen heeft zij met dezelfde zorg
Ook mij gevoed, ook mij gekoesterd.
Als broertje onrustig is en schreit,
Dan geeft hem moeder duizend kussen,
En zit, geheele nachten door,
Hem op haar' schoot in slaap te sussen.
Want broertjen schreit uit stoutheid niet:
Dat kleintjen weet nog van geen dwingen;
Dan had hem moeder ook niet lief,
En zou geen zuija voor hem zingen.
Maar kwelt hem pijn of ongemak,
Zijn mondjen kan het nog niet klagen;
En als hij dorst of honger heeft,
Hij kan nog om geen voedsel vragen.
Maar moeder zorgt, dat niets hem deert;
't Verveelt haar nooit hem op te passen.
Ook mij heeft zij zoo teêr verzorgd:
Hoe ware ik anders opgewassen!
Ik heb haar daarom hartlijk lief,
En zal haar liefde nooit vergeten.
Ach, zoo ik haar bedroeven kon,
Dan moest ik wel ondankbaar heeten!

Ook daar, waar het kind met kinderlijke weetgierigheid naar opheldering van het onverklaarbare vraagt, en deze door de moeder wordt gegeven, is de taal van beide even natuurlijk en eenvoudig, en meermalen hebben mij de volgende aandoenlijke regelen getroffen:

Het kind.

Wat is dood zijn, lieve moeder?
Als een kind, met de oogjens digt,
Met zoo koude, bleeke lipjens,
In een houten kistjen ligt?

De moeder.

Dat is dood zijn, ja, mijn zoontjen!
  Als men ſterft, verſtijft het bloed,
En dan volgt die ijsb're koude,
  Die den mensch verbleeken doet.

Het kind.

Als ik ſlaap, gij wekt mij weder;
  En toen broer in 't kistjen lag,
Maakte moeder hem niet wakker,
  En hij ſliep door nacht en dag.
Waarom, zeg mij, lieve moeder,
  Hield hij de oogjens altijd toe?
Wordt, die dood is, nooit weêr levend?
  Zeg dan, moeder, zeg mij hoe?

De moeder.

Neen, mijn kind! de dooden wekken,
  Kan geen moeder, dierb're knaap!
Neen, Gods ſtem alleen, Gods almagt
  Wekt de dooden uit hunn' ſlaap.
Eens wordt al wie dood is wakker;
  En die God hier regt bemint,
Leeft dan altijd in den hemel,
  En heeft Jezus tot zijn' vrind!

Doch ik moet mij van meerdere proeven onthouden, indien ik van uwe aandacht niet te veel zoude vergen. Trouwens, de gegevene voorbeelden zijn ook tot mijn oogmerk voldoende, en brengen ons tevens als van zelve tot de beſchouwing van het laatſte vereischte, hetwelk ik van den dichter voor kinderen vorderde; dat hij, namelijk, *zijne poëzij aan zedelijke bedoelingen dienstbaar make.* Ik zal toch weinig behoeven in het midden te brengen, om deze vordering te regtvaardigen. Het is waar, in vele opzigten is de poëzij voor ons volwasſenen eene zaak van uitſpanning, en wij beſchouwen ook de meeste dichtbundels uit dit oogpunt. Ik

acht dit noch onnatuurlijk, noch ook berispelijk: als ontspanning van ernstiger en gewigtiger bezigheden, behoudt de dichtkunst ook dán nog hare waarde. Maar eenigzins anders is dit met den kinderlijken leeftijd. Dat is de belangrijke tijd, waarin het zaad van kennis en deugd wordt uitgestrooid, dat in latere jaren, dat voor het geheele leven, voor de eeuwigheid vruchten moet dragen. Die oogenblikken, zij zijn kostbaar, omdat zij snel vervliegen en nimmer wederkeeren. Het is dan van belang, om geene gelegenheid te laten voorbijgaan, die in die jaren tot ontwikkeling des verstands of tot veredeling des harten wordt aangeboden. Het spelende leeren, bij dadelijk onderwijs misschien wel eens te ver gedreven, kan bij de uitspanningen van het kind niet genoeg in het oog worden gehouden. En zouden wij dan mogen voorbijzien, hoeveel aanleiding daartoe de taal der kinderpoëzij geven kan? Indien het toch waar is, wat ik vroeger over de geschiktheid van dichtstukjes voor kinderen heb gezegd, zoo is daarmede een ruim veld vooral voor zedelijk onderrigt geopend. Aangenaam onderhoudende, prenten zich de vermaningen, lessen en waarschuwingen als van zelve in het geheugen, en vinden hare toepassing reeds dadelijk in het kinderleven, en dikwijls nog meer later in volwassen leeftijd, als de vruchten van het jeugdige zaad rijpen. Zoo worde de poëzij voor kinderen, wat zij in de kindschheid van het menschelijke geslacht voor het menschdom in het algemeen was, — de leermeesteresse der beschaving, der zedelijkheid, der Godsdienst! En nu, T., in welk opzigt Mevrouw BILDERDIJK ook beneden haren voorganger VAN ALPHEN moge gebleven zijn, hier verdient zij althans met hem te worden gelijk gesteld. Slaat het bundeltje harer kindergedichtjes op; op elke bladzijde vindt gij rijken voorraad van bewijzen, dat godsvrucht en deugd in het jeugdige hart aan te kweeken hare grootste, hare eenige bedoeling was. Hier stelt zij de goede en prijsselijke hoedanigheden der kinderziel in eenvoudige en bevallige voorbeelden voor, en laat het

van hare jeugdige lezers over, om zelve de toepasſing te maken; of het waarſchuwend en afſchrikkend tooneel van kinderlijke en geſtrafte ondeugd vermaant, als met luider ſtemme, tegen het kwade. Elders is zij, niet de ſtrenge zedepreekſter, maar de moederlijke vriendin, die met eenvoudigen ernst en op liefderijken en zachten toon onderwijst en leert. Zoo ſpoort zij nu eens aan tot orde en werkzaamheid, dan weder tot geduld en volharding; hier tot waarheidsliefde, ginds tot gehoorzaamheid, elders tot liefde en dankbaarheid jegens ouders en weldoeners. Nu wekt zij bij het kind mededoogen op met den ongelukkigen, dan liefde voor de deugd, afkeer van de zonde, eerbied voor Gods majesteit, of voor Zijne ſtem in het binnenſte van het menſchelijke hart. Bovenal ſtrooit zij in hare kindergedichtjes de zaden van Godsdienst in de kinderlijke ziel. Zij aarzelt niet, reeds vroegtijdig het kind met God en Zijn gebod bekend te maken, het op Zijne liefde, op JEZUS, den Kindervriend, en op de grondwaarheden des Christendoms te wijzen. En geldt het ook hier niet, dat die eerſte jeugdige indrukken bijna door het geheele leven bijblijven? Is ook dit niet de ſchoone taak der moeder, het kind met de eerſte denkbeelden van God en Godsdienst te vervullen, en den grondſlag te leggen, waarop later alle godsdienſtige kennis wordt gebouwd? O, wél dan de moeder, die alzoo haar kroost den hemelſchen Vader leert bidden en danken, Hem en Zijnen Zoon leert liefhebben en op Hem kinderlijk en gerust vertrouwen! Heil haar, die alzoo voor de kinderwereld ſchrijft en werkt!

Ja, T., lof zij ook Vrouwe BILDERDIJK voor hare pogingen ten behoeve onzer vaderlandſche jeugd! Uit hare kindergedichtjes leeren wij haar kennen, als teedere Moeder, als verſtandige Kindervriendin, als vrome en liefderijke Christinne. Mogten hare edele bedoelingen bij de lieve jeugd meer en meer bereikt worden, en velen, ook in rijperen leeftijd, harer en harer heilzame lesſen zegenende gedachtig zijn!

TREURIGE VERSCHIJNSELEN IN EENIGE OORDEN VAN NOORD-AMERIKA.

In die oorden van *Amerika* vooral, waar landontginning en bevolking eerst van lateren tijd dagteekenen, laat het maatschappelijk leven nog zeer veel te wenschen over. Vervulling van de eerste noodwendigheden houdt den geheelen mensch te zeer bezig, dan dat men daar reeds veel verstandelijke en zedelijke ontwikkeling zou kunnen verwachten. Daar ontbreekt inzonderheid die godsdienstige veredeling, welke door de regte kennis van het Christendom wordt bevorderd. Men weet, dat Kerk en Staat gescheiden zijn in de Nieuwe Wereld. De mannen, die vele bezigheden hebben en ruwere vermaken najagen, vervallen ligt tot onverschilligheid; de vrouwen hellen veelal tot dweeperij over. Onbeperkt is de vrijheid in het godsdienstige; doch men ziet daar verschijnselen, welke den menschenvriend bedroeven. In de steden zijn scharen van predikers, die, om opgang te maken, hunne toevlugt tot een wild- en stuitend marktgeschreeuw nemen; op het land, waar de woningen verre van elkander liggen, is dikwerf een volslagen gebrek aan kerken en godsdienstig onderwijs. De sekten in de steden zijn bijkans ontelbaar; deze hebben elk een eigen kerkelijk bestuur, en gewoonlijk staat *hij* aan het hoofd, die het krachtigst op de hartstogten weet te werken. Ook moet ieder burger zich bij eenen aanhang voegen; anders heet hij geen *Christen*. Op het land daarentegen, bijzonder in de westelijke Staten, heeft het volk geene andere gelegenheid, om stichting te erlangen, dan in de zoogenaamde *camp-meetings* (veld-vergaderingen), welke, naar luid der berigten van reizigers, wel eens in eene soort van Saturnaliën ontaarden. En niet veel beter schijnen de *revivals* (wedergeboorten) in de steden te zijn. Uitgezonderd de Episcopalen, Katholieken, Unitarissen en Kwakers, hebben die tooneelen, in meerdere of mindere mate, bij alle andere sekten plaats. Daar zijn predikers,

welke, op zekere tijden, ſchaarswijze de ſteden van de Vereenigde Staten rondtrekken. Gewoonlijk nemen zij hunnen intrek bij geloofsgenooten, en elken avond, dien men niet in het bedehuis doorbrengt, wijdt men aan zoogenaamde *aandachtsoefeningen*, die elders *gezelſchappen* genoemd zouden worden. Daar wordt dan gegeten, gedronken, gebeden, gezongen, gebiecht en bekeerd. Van deze *revivals*, of opwekkingen van het godsdienſtig leven, ſpreekt men weken lang vooraf; want, daar er in de westelijke ſteden geene ſchouwburgen gevonden worden, en ſocieteiten en openbare wandelingen niet in gebruik zijn, blijft de kerk de eenige plaats, waar de vrouwen haar pronkgewaad kunnen toonen. Deze wedergeboorten dus, benevens het veelvuldig kerkgaan, de tegenwoordigheid van zoo vele vreemde predikers enz., brengen eenige verandering in haar eentoonig leven. Het volgende tooneel, door eene *Engelſche* reizigſter, *Mistreſs* TROLLOPE, bij zoodanige gelegenheid in eene Presbyteriaanſche kerk bijgewoond, kan den lezer een duidelijk begrip van de overhelling tot geestdrijverij in dat zonderlinge land geven:

Het was in den zomer. De godsdienstoefening, die wij, op bijzondere aanbeveling, wilden bijwonen, nam eerst met de avondſchemering eenen aanvang. De kerk was ſterk verlicht en tot ſtikkens toe vol. Wij zagen drie predikers nevens elkander op eene ſoort van tooneel ſtaan, hetwelk, met een fraai rood voorhangſel voorzien, omtrent ter hoogte van een' gewonen predikſtoel, ter plaatſe van het altaar, zich verhief. Wij plaatſten ons digt bij het hek, dat het ſpreekgeſtoelte omgeeft. De in het midden ſtaande prediker bad. Het gebed was overdreven hartstogtelijk, en de manier van uitdrukken aanſtootelijk, ſoms gemeen. Daarop werd een lied gezongen, en een ander leeraar trad op, om te prediken. Hij toonde veel welſprekendheid, maar welſprekendheid van eenen verſchrikkelijken aard. Hij beſchreef met ontzettende naauwkeurigheid de laatſte oogenblikken van het verdwijnend leven, en ſchilderde daarop den voortgang

der ontbinding na den dood met eene waarheid, die walgelijk was voor het gevoel. Op eenmaal viel hij uit den tot nu toe rustigen, beschrijvenden toon in een gillend geschreeuw van ontsteltenis. Hij boog zich voorover, alsof hij naar iets aan den voet des kansels zag, en deelde ons daarop mede, wat hij aanschouwde in den afgrond, die zich voor hem scheen te openen. Dit was buiten twijfel voor hem een zeer gelukkige inval, om de beschrijving van de hel des te levendiger te maken. Toen kwamen alle beelden, welke vuur, vlammen, zwavel, gesmolten lood, gloeijende tangen aan de daaronder trillende zenuwen konden aanbieden. Het zweet liep hem bij stroomen van het aangezigt; zijne oogen rolden wild in het hoofd; de mond schuimde, en alle zijne gelaatstrekken teekenden eene zoo groote ontroering, als hij ooit zou kunnen gevoelen, indien hij het beschrevene met eigene oogen aanschouwde — de voorstelling was, in hare soort, voortreffelijk. Hij wierp eindelijk een' smeekenden blik op zijne beide ambtgenooten, alsof hij te kennen wilde geven, dat hij afgemat was, en daarop zette hij zich neder, het zweet van zijn aangezigt afdroogende. Weldra stonden de beide anderen op, en begonnen een lied aan te heffen. Het duurde eenige seconden, eer de Gemeente, als naar gewoonte, mede kon invallen; bleek van ontsteltenis waren alle aangezigten. Nadat het lied geëindigd was, plaatste zich een hunner in het midden, en vroeg de toehoorders op eenen slependen, temenden toon, of datgene, wat hun geliefde broeder had gezegd, hun ter harte was gegaan — of zij de hel vermijden wilden, welke hij hun had vertoond? „Komt dan," voer hij voort, de armen naar hen uitstrekkende, „komt dan en belooft het ons, en wij willen u JEZUS wijzen, den lieven JEZUS, die er u van bevrijden zal! Maar gij moet tot Hem komen! Gij moet u niet schamen, tot Hem te komen! Heden avond nog zult gij het Hem zeggen, dat gij u zijner niet schaamt! Wij willen u den weg banen; wij willen de bank vrij maken, waarop berouwhebbende

zondären zich mogen nederzetten! Komt dan, komt op de bank des berouws; komt! komt! komt!"..

Men zong op nieuw, terwijl een van de drie predikers een paar lange banken voor het hek deed ontruimen, en de lieden, die daarop gezeten hadden, terugwees. Intusſchen eindigde ook dit lied, en andermaal werd de Gemeente opgeroepen, om zich over JEZUS niet te ſchamen, maar op de bank des berouws plaats te nemen en zich aan de borst des Heeren te leggen. „Wij willen," ſprak de prediker, „nog eenmaal zingen, om u tijd te geven." Men zong weder. Nu ontſtond overal in de kerk eene beweging, die in den beginne ſlechts zacht was, doch allengs meer merkbaar werd. Jonge meisjes ſtonden op, gingen weder zitten, en ſtonden nog eens op. Toen kwamen de arme ſchepſels zachtkens van hare zitplaatſen, waggelden met gevouwen handen, met hangende hoofden, aan alle leden bevende, en hoe meer zij naderden, hoe luider men haar zuchten en ſnikken hoorde. Eindelijk zetteden zij zich neder op de bank des berouws. Het gezang hield op. Twee van de predikers traden van het tooneel af, keerden zich de een ter regter-, de ander ter linkerhand, en begonnen de bedeesdere meisjes iets in het oor te fluisteren. Wat zij zeiden, was niet te verſtaan; maar het zuchten en ſnikken werd daarbij ſteeds luider en akeliger. Jonge meisjes met bleeke en ontſtelde gelaatstrekken vielen eerst op de knieën en dan op het aangezigt neder; men hoorde haar angſtig ſchreeuwen; en daar tusſchen riep nu en dan eene kermende ſtem, op een jammervollen, hartbrekenden toon: *o, Heere* JEZUS! *help mij!* De twee predikers gingen ſteeds onder dezelven heen en weder, maar klommen van tijd tot tijd op de banken, en verkondigden, met de geweldige ſtem van eenen marktſchreeuwer, *de blijde boodſchap der verlosſing*, waarop dan, uit alle gedeelten des gebouws, uit ſchorre kelen, een wedergalm antwoordde: *Amen! lof en prijs! amen!* terwijl de ter aarde gevallene boetelingen aanhoudend zachte toeſpraak en van tijd tot tijd

dan eene hersenschim ware! Waaruit bestaat ons leven? Is het niet uit tijd, uit elkander, van ons geboorte- tot ons sterfuur, onophoudelijk opvolgende oogenblikken, van welke één enkel terug te roepen zoo onmogelijk is als de zon tegen te houden op hare baan? Zou men daarom niet moeten denken, dat de tijd als iets overkostbaars zou gewaardeerd, en het kwalijk besteden of nutteloos verbeuzelen van denzelven met alle mogelijke zorgvuldigheid zoude vermeden worden? En wat ziet men, integendeel, in het algemeen gebeuren? Dat de menschen geen acht slaan op het snel verloopen van den tijd, veel meer, dan noodig is, van denzelven verslapen, een groot gedeelte in ledigheid en verveling laten wegglijden, een ander groot gedeelte met kinderachtige zoogenaamde vermakelijkheden doorbrengen! Uitspanning te genieten, is volkomen geoorloofd, en wordt geenszins door onze heilige Christelijke Godsdienst verboden; maar uitspanning zonder voorafgegane inspanning is niet denkbaar; en evenwel noemen velen uitspanning, hetzij eene ellendige werkeloosheid, hetzij eene waarlijk zondige tijdverbeuzeling, trachten naar niets dan vermaak, en hollen, om zoo te spreken, het leven dansende en zingende door! Misschien zal men mij hier de tegenwerping maken, dat echter, in eene beschaafde maatschappij althans, ieder mensch, over het algemeen, deszelfs ambts- of beroeps- of huisselijke bezigheden heeft, en dagelijks werkt, hetzij in het waarnemen van dat ambt, of in het uitvoeren van dat beroep, of in het vervullen dier huisselijke verpligtingen. Mijn wederantwoord is, dat op verre na niet altijd al dat werken behoorlijk in verband gebragt wordt met het begrip, dat het leven iets ernstigs is. Trouwens, hoe dikwijls wordt er niet, op welke wijze dan ook, gesloofd om wereldsche eer, of om geld, of om lof te bejagen! Hoe onzuiver zijn niet dikwijls de bronnen der werkzaamheid; hoe onzuiver de genietingen, die men zich werkende voorstelt! Zoodra het uitzigt op ons eeuwig bestaan bij eenige onzer bemoeijingen uit het oog verloren wordt, of zoodra men tegenstrijdig met de eeuwige belangen handelt, bewijst men even zeer, als wanneer men alleen aan vermaak en verstrooijing denkt, dat men geen besef heeft van het ernstige des levens. Het zij mij vergund op mijne beurt te vragen: de hofambtenaar, die zijne dagen slijt in het wachten op de wenken van zijnen Vorst, en zich hoovaardig aanstelt,

als ware hij een bij uitſtek nuttig lid der maatſchappij; de handelaar, die dag en nacht onledig is met berekenen van hetgene hem het meeste geldelijke voordeel zou kunnen aanbrengen; de huisvader, die onophoudelijk peinst over hetgene hem en zijn gezin den tijd op de niet nuttigſte, maar aangenaamſte wijze kan doen ſlijten, — zonder dat bij den een' of ander' van die allen tijd of lust tot nadenken over de groote beſtemming van ons allen overblijft, — zouden zij wel naar eisch het ernſtige van het leven beſeffen? Wereldsch belang is bij hen hoofdzaak. Het wordt, willen wij gaarne gelooven, in gemoede behartigd, en in overeenkomst met ieders pligtbeſef. Maar wordt er wel bij gedacht: Al het wereldſche is ijdelheid: ik ben hier niet alleen om voor het wereldſche te zorgen; eene hoogere beſtemming roept mij tot bemoeijingen van ernſtiger aard? Zoo neen, dan ſlooft men voor hetgene vergankelijk is, en verliest de ernſtige zijde van het leven uit het oog. En de vrouwen? Wanneer die in de hoogſte ſtanden meest hare kleedij beſtuderen, geſtadig er op uit zijn, om zich nieuwe ſieraden aan te ſchaffen en haar ligchaam op het bevalligſte te tooijen; des morgens naar de vermakelijkheden van den avond, en des avonds naar die van den volgenden dag verlangend uitzien; voorts genieten alwat er van wereldſche verſtrooijingen te genieten valt, — wanneer die in de lagere ſtanden op gewin en geldelijk voordeel uitſluitend hare gedachten vestigen, wat zij ſoms overgegaard hebben in buitenſporigheid of uitgelatene vrolijkheid verbrasſen: wat wordt er bij haar van het ernſtige des levens? Ernst evenwel is geene ſomberheid; de laatſte ſluit de vrolijkheid buiten, de eerſte is er volkomen beſtaanbaar mede: dit zeg ik, ten einde men mij wél begrijpe, en verſta, dat ik het boven geſchetſte tafereel niet opgehangen heb, om als 't ware eene blaam te werpen op het waarnemen ieder van zijn beroep; of op het toegeven aan de zucht naar genot, welke ieder' mensch natuurlijk eigen is; gezegd tafereel werd eenigzins wat ſomber gekleurd, om het contrast te beter te doen uitkomen tusſchen een leven *zonder*, en een leven *in* ernst doorgebragt; want hij of zij, die dit laatſte doen wil, behoort, bij ambtsbezigheid, beroepsuitoefening, huiſelijke bemoeijing, ja ſtreven naar roem of vermaak, met dat alles niet zoo uitſluitend ingenomen te wezen, dat alle nadenken over het kortſtondige van ons aanzijn op aarde,

over het in zichzelve beuzelachtige van alle louter aardfche bemoeijingen of belangen, en over hetgene ons na het fcheiden uit dit leven wacht, er bij verloren ga, of enkel bij voorbijgaande vlagen, zonder vrucht te dragen, oprijze. Wederom herhaal ik, men verfta mij wél. Ik verlang geenszins, dat ieder mensch van afgetrokkene overpeinzingen zijne geftadige bezigheid make, of het genot des levens verbittere door het onafgebroken denken aan den dood; maar dit flechts, dat bij alles, wat hij doe, de ernftige ftrekking des levens hem voor den geest zweve, en invloed op zijne handelingen, bemoeijingen, uitfpanningen hebbe, op zulk eene wijze, dat hij nooit het leven op aarde als een op zichzelf ftaand tijdvak, dat zonder gevaar verbeuzeld kan worden, befchouwe; nooit een verloren uur als iets onbeduidends aanzie; nooit als eene onverfchillige zaak aanmerke, of de tijd al dan niet nuttig befteed worde. „ Wat zal ik doen?" roept vaak de in overvloed zich badende ledigganger al geeuwende uit: „ ik heb „ geld genoeg; ik behoef niet te arbeiden; ik behoef mij „ met geene lastige bezigheid, die mijne vrijheid belem„ meren zou, te kwellen." O, hij bedenke, hoe veel er te leeren en te weten is; hoe iemand, die met alle magt zich op het verkrijgen van volkomene kennis, in één enkel vak flechts, toelegt, nimmer die volmaaktheid bereikt; hoe het wél befteden der toevertrouwde talenten door den Heiland zelven als pligt wordt afgemaald! — „ Het is voor „ mij nog te vroeg, om mij aan eenige gezette bezigheid „ over te geven," zegt soms een jongeling, die in ruime omftandigheden verkeert: „ nog moet ik genieten, wat mij „ het leven biedt; met de jaren komen de zorgen van „ zelve; dan is het werkenstijd!" Maar weet hij, die zorgelooze, dat hij de jaren, die hij wacht, bereiken zal? weet hij, dat zijn voorbereidingstijd zeer lang zal wezen, en dat hij nog lust en gefchiktheid hebben zal, om het leven als iets ernftigs te gaan befchouwen en gebruiken, nadat hij zich aan lediggang en tijdverkwisting zal hebben gewend? — „ Het is voor mij te laat," fpreekt weleens een roekelooze grijsaard: „ wat zal ik nu nog doen? mijne „ geestvermogens zijn verftompt; mijn geheugen fchiet dik„ wijls te kort; ik heb, al mijn leven door, mij op ge„ zelfchappen en in fchouwburgen laten vinden, met het „ bezoeken der openbare wandelplaatfen het grootfte deel

„ mijner voormiddagen, met kaartſpelen mijne meeste avon-
„ den doorgebragt; gewoonte is mij eene tweede natuur
„ geworden; ik moet voortgaan gelijk ik begonnen heb!"
Die onvoorzigtige! Was hij dan als mensch op de aarde geplaatst om zóó te leven, om het edele geſchenk des aanzijns zoo weinig te achten, als ware er niets ernſtigs mede verknocht? O, hoe zal het hem, hoe zal het allen, die het leven op aarde verbeuzelden, grieven, wanneer hun ſterfuur dáár zal zijn, als zij zich ongeſchikt gevoelen, en dat door eigene ſchuld, om een' verhevener werkkring in te treden! „ Werkt terwijl het dag is," gebiedt Hij, die in zijn eigen onvermoeid werkzaam leven almede een voorbeeld gegeven heeft, dat behoort nagevolgd te worden, in zoo ver het na te volgen is, inzonderheid door allen, die, in Hem geloovende, van een beſtaan na het leven op aarde verzekerd zijn, en zoo, al ware het tegen wil en dank, noodzakelijk erkennen moeten, dat het leven iets ernſtigs is. En zoude men, de leefwijze en het gebruiken van den tijd van eene overgroote menigte menſchen naauwkeurig gadeſlaande, wel zeggen, dat het voorſchrift en het voorbeeld van JEZUS hun geſtadig, zoo als dit behoort te zijn, voor oogen was? In waarheid neen! Zal niet, wie zich tot eene reis bereidt, (die vergelijking is niet nieuw, maar juist, en in deszelfs toepasſing gewigtig genoeg om herhaald te worden) zich de dagen, die zijn vertrek vooraf gaan, ten nutte maken, alles bedenken, wat hem noodig is, om zijne nieuwe loopbaan zonder overgroote bekommering te kunnen intreden, zich van alles voorzien, wat hem in de onbekende gewesten, die hij meent te bezoeken, zou kunnen te ſtade komen? Maakt niet elk welberaden man, terwijl hij nog gezond en in het volle genot der levenskrachten is, beſchikkingen over zijn tijdelijk goed, waaraan hij zelf den naam geeft van *uiterſte wil*, eensdeels in de overtuiging, dat hij vroeg of laat ſterven zal, anderdeels ten einde hij, ſtervende, zijn hoofd in zoo verre gerustelijk zal kunnen nederleggen, dat zijne bezittingen nu in de regte handen zullen komen? En zou de mensch, zou de Christen vooral, zonder zich te bezondigen en als een onzinnige te handelen, onnadenkend en zorgeloos, met opzigt tot hetgene hem, na de levensreis op aarde en na het gebruiken van zijn wereldsch goed, te wachten ſtaat, kunnen voortleven, als ware zijn leven niet iets ernſtigers,

dan dat van eene plant, die ontluikt, bloemen, soms vruchten, soms ook wel geene vruchten voortbrengt, dan verwelkt en vergaat!? O, waarlijk neen! De adeldom onzer natuur eischt iets beters; onze eernaam van Christen gedoogt eene geringschatting en verbeuzeling des levens niet. Of heeft JEZUS te vergeefs geleerd, gewerkt en geleden? vergeefs door Zijne opstanding de waarheid van ons leven na den dood aan het licht gebragt en bezegeld? vergeefs beloofd, dat Zijne getrouwen Hem in de woningen, die Hij bij den Vader ging bereiden, volgen zouden? O, wie in Hem gelooft, moet noodzakelijk het aardsche leven als iets ernstigs aanzien! Gewennen wij ons dan meer en meer, dit te doen; treden wij omzigtig, maar welgemoed, nadenkend, maar eene betamelijke vreugde niet afwijzende, met ernst, maar in opgeruimdheid des harten, op onze loopbaan voort, ten einde wij onder die getrouwen mogen gerekend worden, voor wie, aan het einde dier loopbaan, de kroon der overwinning opgehangen is! — Eene maand van een nieuw jaar is weder voorbijgegaan. Hoe ontzettend vele uren, in het oude jaar, ja in de eerste maand van het nieuwe doorleefd, zijn welligt van velen doorgebragt, alsof het leven gansch niet iets ernstigs ware! Velen zijn echter, hetzij plotseling, hetzij na het doorstaan van een meer of min langdurig lijden, van dit aardsche tooneel naar eene andere bestemming overgegaan. Die het nieuwe jaar intraden, weten niet, hoe vele uren nog te hunner beschikking staan; weten niet, of zij het einde van den zich geopend hebbenden jaarkring hier beneden bereiken zullen. O, dat zij dan ten minste zich aan het voorbeeld van anderen spiegelen, niet verzuimen alle uren op hoogen prijs te stellen, en zichzelven voortaan het verwijt sparen van het leven niet als iets ernstigs te hebben aangezien! Laat voor ons allen de klokslag, die het einde van een' dag en de geboorte van een' nieuwen dag aankondigt, wezen als eene stem, die uit den Hemel roept: „Menschenkind! let op uwe gangen! Houd in gedachte, wat u hier ernstigs te doen, hier namaals heerlijks te wachten staat! Dank God voor het genoten goede; verheug u in het goede, dat u, onverdiend, nog te beurt vallen zal: maar let op ieder oogenblik; verbeuzel er niet één, als van geen belang zijnde! Uit eene aaneenschakeling van oogenblikken bestaat uw leven op aarde, en dat leven moet u iets ernstigs zijn, want het is eene voorbereiding tot een eeuwig leven."

M. J.

DUITSCHE SCHRIJVERS, MET FRANSCH-ENGELSCHE BRILLEN.

PÖLITZ, in zijn *Algem. Neues Repertorium für* 1833, *No.* 15, op den eerſten Aug. 1833 het zesde Deel van VENTURINI's *Chronik* recenſerende, ſchreef daaruit, zonder eenige teregtwijzing, de volgende echtjakobijnſche Leugen en toebehoor af: „In de meeste voorſteden van den Haag zag men, in den korten Veldtogt (van 10 dagen), ooren en vingers aan de deurposten geſpijkerd, welke van de ligchamen der geſneuvelde Belgen waren afgeſneden. In bijgevoegde opſchriften waren dag en uur vermeld, waarop deze zegeteekenen veroverd waren. Uit barmhartigheid ſtuurt men Zendelingen naar Afrika en Amerika; — zendt ze liever naar Holland in de nabijheid."

Was het dezen Mannen om WAARHEID te doen geweest, dan hadden zij vóór en tégen gelezen, en, behalve het ſchandblad, den Bruſſelſchen *Courrier*, ook den *Lynx* en het *Journal de la Haye*. Sedert 30 Sept. 1831 ſtond de weg voor hen open, om zich door laatstgemeld Papier, No. 234, te laten inlichten. Dat zij, geen licht zoekende, zich aan de eer van een braaf en achtingwaardig Volk vergrepen hebben, moge dan ter dezer plaats mede gedacht blijven — ook door de volgende min ernſtige regels:

Door Venturini en door Pölitz aangeklaagd,
Als ware 't mes bij ons geſcherpt op Belgiſche ooren,
Krijgt 's Gravenhaag een ſtrafſermoen te hooren:
Dra komt de Boetgezant uit Duitschland opgedaagd.
Reeds zie ik hem de grenzen overſtappen!
Hij meent het goed met u! vergeld dit, Hagenaar;
En, zoo de Man, te Delft (*), het *Bedlam* mogt ontſnappen,
Heb *gratis* Nieskruid voor hem klaar.

(*) Als op den weg naar den Haag liggend, en een verblijf bezittend, dat, gelijk het wijdbekende *Bedlam*-Hospitaal te Londen, tot huisvesting ſtrekt, voor die niet wel bij zinnen zijn.

A. C. W. STARING.

ONTZETTENDE MENIGTE VAN RATTEN TE PARIJS.

Het is onmogelijk, flechts eenigermate bij gisfing te ramen, hoeveel het getal van deze dieren wel beloopt in de hoofdftad van *Frankrijk;* maar dat het verbazend groot moet zijn, kan blijken uit de daadzaken, die wij zullen bijbrengen.

Men heeft weleens den wensch geuit, dat de flagthuizen op zekeren afftand van *Parijs* verwijderd mogten worden, doch van dit plan afgezien, voornamelijk uit vreeze, dat de nabuurfchap er gevaarlijke gevolgen van zoude ondervinden, indien dat vraatachtig gedierte eensklaps van het gewone voedfel beroofd wierd. De krengen der paarden, die elken dag fterven of gedood worden, (en fomtijds bedraagt dit getal 35) vindt men den volgenden morgen tot op de beenderen verflonden. Als men nu in aanmerking neemt, dat de ratten eene groote hoeveelheid van de peesachtige deelen en ingewanden, die uit de flagthuizen op den vuilnishoop geworpen worden, opeten, en als voorts berekend wordt, wat eene enkele rat verteert, kan men eenig denkbeeld maken van de verbazende menigte dezer dieren. Zekere DUSSAUSSOIS, eigenaar van een flagthuis, heeft trouwens eene nog betere proeve genomen. Een gedeelte van zijn gebouw is omgeven door fterke muren, waarin beneden eenige gaten gemaakt zijn, om tot het in- en uitgaan der ratten te dienen. Binnen deze, alzoo ingeflotene, plaats wierp hij twee of drie doode paarden. Na eerst voorzigtig en zoo ftil mogelijk alle gaten gefłopt te hebben, trad hij, vergezeld van eenige zijner werklieden, die ieder in de eene hand eene fakkel, in de andere eenen ftok hadden, op het plein, en begon, de deur achter zich gefloten hebbende, eene algemeene jagt en flagting. Het was niet noodig, te mikken; want, hoe men ook floeg in het wilde, elke flag trof zeker ééne rat; en de genen, die over den muur wilden klimmen, waren genoodzaakt, zich te laten vallen, wanneer men de brandende fakkels van onderen tegen hen hield. Door herhaling van dit middel, telkens na verloop van vijf dagen, doodde hij in den tijd van eene maand 16,050 ratten. In één' nacht werden er 2,650 geveld, en het bedrag van vier jagten was 9,101. Als men nu onderftelt, dat de krengen van paarden, die op andere plaatfen te *Parijs* liggen en elken nacht verflonden worden, even veel ratten aantrekken, moet het aantal ongemeen groot zijn. Deze dieren heb-

ben, even als de konijnen, in de naburige velden zich verblijven gemaakt. Al de omringende hoogten zijn als ondermijnd en bewoond tot op verren afſtand. Ook ondergraven zij muren en gebouwen. Alleen door bijzondere voorzorgen te gebruiken — door den grond met gebroken fleſchen te vullen — is het genoemden DUSSAUSSOIS gelukt, een klein huisje, dat aan zijne ſlagterij belendde, voor inſtorten te beveiligen. De menigte der ratten is zoo groot, dat zij niet allen in de nabijheid der ſlagthuizen zich kunnen ophouden. Daar zijn veel betreden en welbekende rattenpaden, welke van de plaatſen, waar de paarden gedood worden, tot op eenen afſtand van eenige honderd ſchreden, dwars over de velden leiden. Men bemerkt die vooral bij nat weder, wanneer dezelve met een kleiachtig ſlijk bedekt zijn, dat aan de pooten der ratten kleeft, wanneer deze uit hare holen komen.

Merkwaardig is de voorkeur, welke deze dieren aan eenig bijzonder gedeelte van het paard geven; zij beginnen ſteeds met de oogen, drinken het daarin vervatte vocht, en eten het vet, dat achter in de oogholte is. Daar is geen voorbeeld, dat een dood paard eenen nacht over ligt, en de oogen des morgens niet verſlonden zijn. Gedurende eene ſtrenge vorst, toen het onmogelijk was de paarden te villen en open te ſnijden, die eenigen tijd aan de lucht blootgeſteld waren geweest, en toen het gevolgelijk ook voor de ratten moeijelijk werd zich met paardenvleesch te voeden, wisten zij zich op volgende wijze te redden: zij drongen namelijk in het ligchaam, of door de wond, zoo het dier met een mes in de borst doodgeſtoken, of door den endeldarm, zoo het anders geſtorven en de huid niet afgetrokken was. Dan huisden zij daar binnen en verſlonden het vleesch, zoodat, toen het begon te dooijen, de werklieden niets vonden dan vel en geraamte, zoo geheel van vleesch ontdaan, alsof een bekwaam ontleedkundige aan het werk ware geweest.

De ratten vermenigvuldigen zeer ſterk. De wijfjes werpen vijf of zes malen in het jaar. Bij eenigen, die wij openden, vonden wij 14, 16 tot 18 jongen. Men behoeft ſlechts den grond met den voet een weinig om te roeren, om ratten te ontmoeten. De ſtoutheid en vraatzucht van deze dieren gaat bijkans alle verbeelding te boven. Het volgende geval moge er ten bewijze van ſtrekken. De Heer MAGENDIE, zelf naar *Montfaucon* gegaan zijnde, om twaalf ratten te krijgen, waarmede hij proeven wilde doen, had die te zamen in

een kistje laten werpen. Bij zijne tehuiskomst opende hij hetzelve en vond slechts drie ratten; de anderen waren door deze verslonden, en er bleef niets over, dan de staarten en beenderen.

Zou men nu, dit berigt in aanmerking nemende, niet mogen vragen: Is er reden, om te vreezen, wat de ratten doen zouden, in geval van verwijdering der slagthuizen op grooteren afstand van *Parijs*? Mag er niet op de natuurlijke vraatzucht van deze dieren gerekend worden? Zullen zij, wanneer de honger prikkelt, elkander niet verslinden in hare holen, even als in het kistje van MAGENDIE? Ook zal de zucht naar winst mede toebrengen tot derzelver verdelging, daar de bontwerkers thans begeerig naar de vellen schijnen. Vóór eenigen tijd verkochten de werklieden van DUSSAUSSOIS die voor drie *francs* en vijftien *sous* het honderd. (*)

(*) Als men datgene, wat de ratten lokt en voedt, slechts verwijdert, zullen ook zij zelve verhuizen. Men behoeft dus in *Parijs* niet zoo zeer te vreezen, dat die vraatzuchtige dieren groote schade zullen aanregten, wanneer men de doode paarden — derzelver voornaamste voedsel — op eenigen afstand van de stad laat brengen.

KLEINE BIJDRAGE TOT DE NATUURLIJKE HISTORIE.

Aan den Heer Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Weledel Heer!

Als eene bijzonderheid, de Natuurlijke Historie betreffende, kan ik UEd. melden, dat zich in den *Wieringerwaard* bij den landman S. DISSEL een driejarig koebeest bevindt, waarbij nimmer een stier geweest is, die derhalve ook nooit gekalfd heeft, en nogtans dagelijks goede melk geeft.

Nimmer van zulk een geval gehoord hebbende, en voor de waarheid van het boven gemelde instaande, achtte ik zulks der mededeeling niet onwaardig; het aan UEd. overlatende, of UEd. zulks een plaatsje in uw geacht Tijdschrift waardig keurt.

Met hoogachting heb ik de eer mij te noemen

Schagerbrug in de Zijpe, den 2den van Wintermaand 1833.

UEd. dienstv. Dienaar
J. C. HONIGH. (*)

(*) De zaak schijnt niet zóó zeldzaam, als men zoude meenen.

Ons

HET VLOO-PROCES. (*)

(*Gazette des Tribunaux*, 22 Nov. 1833.)

Regtbank van Correctionéle Policie te Parijs, *6de Kamer*, *onder het Voorzitterschap van den Heer* PÉRIGNON; *Zitting van 21 Nov.*

Eene zeer ongemeene zaak bragt heden voor de Correctionéle Regtbank de bestuurders van twee dramatische ondernemingen, mededingers in roem en voorspoed. Het gold hier niets minder, dan het *Buitengewoon Schouwspel der arbeidende Vlooijen*, vertoond door den Heer MAESTRO, op het Beursplein, No. 27, ter eene, en de *Tentoonstelling der nijvere Vlooijen van Londen*, *onder de bescherming der Koninklijke Familie en des Adels van Grootbrittanje*, enz. waarop de Heer BERLOLOTTO dagelijks het publiek vergast, in de straat *Richelieu*, No. 10, ter andere zijde.

Ten einde het wufte publiek te lokken en te boeijen, deed de Heer MAESTRO, door geheel *Parijs*, geweldig groote biljetten aanplakken van dezen inhoud: „ Buitengewoon Schouwspel der arbeidende Vlooijen, de eenige, welke eene zeer „ groote vermaardheid, en de eer verworven hebben der bescherming van al de Mogendheden van *Europa*.

Ons althans werd berigt, dat zulks ook bij Ezelinnen en Geiten gebeurde; en ons is het geval bekend van eenen Hond, bij welken zulks zelfs meermalen plaats grijpt, en die alsdan even boosaardig is als eene Teef, die werkelijk jongen heeft. — *Redact.*

(*) Wij vragen onzen Lezeren geene verschooning voor de overname van dit zonderling Pleidooi. De *Franschen* toch, die zich der wereld dagelijks in zulk een hatelijk en bejammerenswaardig licht vertoonen, hebben ook hunne belagchelijke zijde. Van dien kant nu aanschouwt men ze hier; en men kan niet ontkennen, dat de beuzelachtigste zaak, welke misschien ooit voor eenige Regtbank, behalve voor eene *Fransche*, bepleit werd, hier op eene zoo naïve wijze is voorgesteld, dat zij niet missen kan, de lachspieren onzer meer ernstige, maar ook oneindig meer *solide* Natie in beweging te brengen. — *Vert.*

„ Het publiek zij gewaarschuwd, zijne Tentoonstelling niet „ te verwarren met die van een' *kwakzalver* in de straat *Richelieu*, als zijnde eene slechte en gemeene kopij van de „ zijne, te eenemaal de belangstelling des publieks onwaardig.

„ Men aanschouwt eene groote Balzaal, in welke twee „ vlooijen gekleed als Dames, en twee andere als Heeren, „ een wals uitvoeren. Tien vlooijen, in het orkest, bespelen verschillende instrumenten van geëvenredigde grootte. „ De muzijk is van ROSSINI en duidelijk hoorbaar. De zaal „ is met smaak versierd en door lusters verlicht.

„ Het rijtuig van den Hertog VAN NORTHUMBERLAND, „ getrokken door vier vlooijen, geheel getuigd; de koetsier „ en voorrijder, desgelijks vlooijen, in Hertogelijke liverei; „ de eerste houdt eene zweep, om zijn vierspan te kastijden.

„ Twee vlooijen beslechten eene zaak van eer, den degen „ in de hand.

„ Eene andere, in een blaauw kleedje, haalt een' emmer „ water op uit een' put.

„ Een olifant van verbazende grootte, door twee vlooijen „ voortgesleept.

„ Men ziet den Dey van *Algiers* in groot kostuum, een' „ schepter in de hand, te paard gestegen op eene vloo, wel„ ker tuigen van goud zijn.

„ Een groot gouden stuk geschut, getrokken door twee „ vlooijen.

„ De vertoonplaats is alle dagen open, van 10 ure des „ morgens tot 10 ure des avonds.

„ De *entrée* is 1 *fr*. per persoon; voor kinderen de helft."

De Heer BERLOLOTTO bleef niet achterlijk, maar verspreidde alom biljetten van nagenoeg denzelfden inhoud, doch waarin alleen het woord *charlatan* zorgvuldig vermeden, en door dat van *individu* vervangen werd. Bij hem zaten, in stede van tien, twaalf vlooijen in het orkest. Bij hem zag men ook nog vier vlooijen, aan eene tafel zittende en eene partij *piquet* spelende; een driemast oorlogsschip van 120 stukken geschut, voorzien van alle zeilen, touwwerk, enz. getrokken door eene enkele vloo; den Hertog VAN WELLINGTON, met zijne twee *Aides-de-camp*, op geheel van goud getuigde vlooijen gestegen; de degens van zijne Duëllisten waren van staal; een steekspel, uitgevoerd door vlooijen in verschillend kostuum, enz.; terwijl hij voorts verzekert, dat de bevalligheid en juistheid der verrigtingen, gevoegd bij de

overgroote moeijelijkheid, gelegen in het onderwijzen en kleeden van zoo kleine insekten, alles overtreffen, wat zich denken laat.

De lezing dezer beide authentieke stukken bragt natuurlijk de liefhebbers in eene groote verlegenheid; eene wreede onzekerheid deed hen onophoudelijk van het Beursplein naar de straat *Richelieu*, en omgekeerd, zich begeven.

Intusschen nam de Heer BERLOLOTTO, geweldig gegriefd door den bijnaam van *kwakzalver*, die in groote letteren op de aanplakbiljetten van den Heer MAESTRO prijkte, de zaak zeer ernstig op, dagvaardde laatstgemelden, en dwong hem alzoo, zijne gewigtige werkzaamheden te verlaten, om zich op de bank der beschuldigden te komen nederzetten, waar ook zijn beschuldiger in persoon verscheen.

De Voorzitter doet den aanklager de gewone vragen. BERLOLOTTO beantwoordt dezelve.

De Voorzitter. Welk is uw beroep?

BERLOLOTTO, (met veel deftigheid.) Ik laat vlooijen zien. (Men lacht.)

Voorzitter. Waarover beklaagt ge u?

BERLOLOTTO. Hier moet een kwakzalver zijn. De Heer MAESTRO verwijt *mij*, dit te zijn; en ik, ik houd er *hem* voor. Één van ons beiden moet dus een kwakzalver zijn. Ik gedraag mij aan de uitspraak des Geregts.

De Heer MAESTRO, op zijne beurt door den Voorzitter ondervraagd, staat met veel drift op, en zegt: „Mijne Heeren! Lang heb ik te *Londen* een' tak van nijverheid uitgeoefend, ten doel hebbende, op een klein tooneel, de zegepralen en vermeesteringen van Keizer NAPOLEON te vertoonen. Men sprak mij van de onderneming van den Heer BERLOLOTTO. Ik ging die zien, en vond ze niet slecht. Later bekroop mij de lust, naar *Frankrijk* over te steken. Ik gevoelde, dat ik tot iets beters, dan hetgeen de Heer BERLOLOTTO had verrigt, bekwaam was; en wel des te levendiger, daar ik, van mijne kindschheid af, bestendig veel smaak en geschiktheid had voor de opvoeding van verschillende insekten. Zoo onderwees ik, op het Collegie, l....n, vlooijen enz. (Zich tot de vergadering wendende.) Men geve mij eene vloo, en ik zal haar, op staanden voet, op de schrijftafel zelve van Mijnheer den Voorzitter, doen werken (een luid, aanhoudend gelach); terwijl het den Heere BERLOLOTTO veel tijds kost, om ze te onderwijzen.

en te vormen. Ik heb dus mijne kleine Tentoonstelling ondernomen en tot stand gebragt, en vermeen in waarheid niet, den Heere BERLOLOTTO eenig onregt te hebben aangedaan, met vóór hem te *Parijs* mijne arbeidende vlooijen te vertoonen."

De Heer BARILLON, Advocaat van BERLOLOTTO, neemt het woord:

„ Mijne Heeren! Gij zijt ongetwijfeld reeds ingewijd in de „ gewigtige debatten, tot wier behandeling gij heden als „ Overheidspersonen geroepen zijt. Immers, er is nagenoeg „ geen inwoner van *Parijs*, die niet aan zijn huis de biljetten heeft ontvangen, welke ik u als lasterlijk kom aanklagen. Dezelve hebben u gewisselijk kenbaar gemaakt, „ dat er in *Parijs* twee troepen Acteurs bestaan van eene „ gansch bijzondere soort, bekend bij den naam van *arbeidende vlooijen;* maar, hetgeen die biljetten u niet „ voldoende hebben verklaard, en hetgeen ik in last heb „ u te bewijzen, is, dat er, met betrekking tot de Heeren BERLOLOTTO en MAESTRO, een uitvinder is en „ een namaker, een eerlijk man, die belasterd, en een eerlijk man, die een lasteraar is. Oordeelt zelve, Mijne „ Heeren, wat hij is van die beiden, voor wien ik mij „ hier vertoone!

„ De Heer BERLOLOTTO had aan zijnen vader het „ geheim te danken van het vernuftig beroep, thans door „ hem gedreven. Reeds in den jare 1815 vertoonde een „ *Genuees*, met name BRUNO, met wien de vader geassocieerd was, te *Parijs* nijvere vlooijen; de zoon, die „ van zijnen vader verkregen kennis zich ten nutte makende, deed reuzenschreden in de opvoeding der vlooijen. „ Nooit had iemand vóór hem eene vloo leeren putten, „ een paar leeren duëlléren, een orkest zamengesteld uit muzikale vlooijen! Hij bepaalde zich niet tot het werktuigelijke: een geschrift, verleden jaar te *Londen* door „ hem uitgegeven, getuigt, dat hij dit insekt als diepdenkend Natuurkundige heeft bestudeerd. Naauwkeurig beschrijft hij daarin deszelfs maaksel, zeden en gewoonten; „ in één woord, hij heeft op de vloo de zielkunde toegepast, zoo als men zulks tegenwoordig op den mensch „ doet. Vanhier, dat zijn roem welhaast zoo zeer steeg, „ dat hij zich vereerd vond met de bescherming der *Grootbrittannische* Koninklijke Familie, van den Adel en alle

„ aanzienlijke perfonadjen van *Londen*; waaronder met name
„ Prinfes AUGUSTA, en de Hertog VAN GLOCESTER,
„ Zoodat gedurende meer dan twee jaren zijne Tentoon-
„ ftelling van Vlooijen beftendig een' verbazenden toeloop
„ had, en, als 't ware, eene Volksinrigting is geworden.

„ Te *Londen* maakte de Heer BERLOLOTTO, voor het
„ eerst, kennis met den Heer MAESTRO. Deze fpecu-
„ leerde, op geheel verfchillende wijze, op de algemeene
„ nieuwsgierigheid: hij vertoonde aan *Londens* bevolking
„ *de Veroveringen van* NAPOLEON. Maar het fchijnt, dat
„ te *Londen* zoo wel, als elders, de betoovering, aan dien
„ grooten naam verbonden, door te groote verfpilling, ein-
„ delijk uitgeput raakte, en dat de glorie van NAPOLEON
„ MAESTRO geen brood meer gaf. Hij nam daarom de
„ toevlugt tot een' anderen tak van nijverheid, aangemoe-
„ digd door het voorbeeld van BERLOLOTTO. Hem be-
„ ving eene *jeukte*, om het publiek nijvere vlooijen te
„ vertoonen. Hij zeide *Londen* voor *Parijs* vaarwel, en
„ NAPOLEON voor arbeidende vlooijen! Het ftond hem
„ ongetwijfeld vrij, aldus van het oneindig groote af te
„ dalen tot het oneindig kleine; maar niet, den voorfpoed
„ van anderen te ondermijnen, door, ten koste van den Heer
„ BERLOLOTTO, te *Parijs*, letterlijk diens aankondigingen
„ te kopiëren; hem, een nieuweling in het vak, die, vóór
„ zijne komst alhier, naauwelijks eene mannelijke van eene
„ vrouwelijke vloo wist te onderfcheiden; (en het fchijnt,
„ dat deze onderfcheiding, in het belang der kunst, van
„ het hoogfte gewigt is.) En ondertusfchen vermeet hij
„ zich de bewering, dat hij de eenige bezitter is van vlooi-
„ jen, die een' *Europefchen* roem hebben verworven!

„ De Heer BERLOLOTTO kon niet onverfchillig blij-
„ ven bij zoo veel onbefchaamdheid. Hij vernam te *Lon-
„ den*, dat men te *Parijs* zijne aanfpraak op de gunst des
„ publieks overweldigde. Men gevoelt, hoezeer hem deze
„ naäping moest *fteken*! Hij fcheept zich onmiddellijk,
„ met zijn oorlogsfchip van honderdtwintig ftukken, zijn'
„ olifant, zijne Balzaal en heel zijn microscopisch gevolg,
„ in op de pakketboot, en komt te *Parijs*, vast beraden,
„ om eenen namaker, ftout genoeg om zich met de ve-
„ deren van eenen roem te tooijen, dien hij nooit behaald
„ had, rekenfchap af te vorderen. De aankondiging van
„ MAESTRO dien ten gevolge, u, Mijne Heeren, bekend,

„ waarin hij den Heer BERLOLOTTO een' *kwakzalver*
„ noemde, — deze beleediging deed de maat des onbescheids
„ overloopen. BERLOLOTTO gaf zijner regtmatige ver-
„ ontwaardiginge lucht in de krachtigste bewoordingen. Ziet
„ hier het antwoord van MAESTRO: „ *Gode zij dank,*
„ *ik win veel gelds; ik sta in de gunst van al de dagbla-*
„ *den; heden zelfs staat er een groot artikel, te mijnen*
„ *voordeele, in een groot blad, van den Heer* JULES JANIN;
„ *in de* Temps *staat er ook een. Ik waarschuw u, dat,*
„ *zoo ge het ongeluk hebt, mij te mijnent te komen belee-*
„ *digen, ik u de hersenpan met eene pistool zal verbrijze-*
„ *len, vóór dat ge nog een woord gesproken hebt. Op die*
„ *wijze zult ge ondervinden, dat een eerlijk man zijn*
„ *woord houdt.*"

MAESTRO, (met drift.) Ik heb 't gezegd en ik zal woord houden.

BERLOLOTTO. Gij hoort het

MAESTRO, (op zijne bank springende.) Ik houd woord, Mijnheer; ik houd woord!

De Heer BARILLON, (vervolgende.) „ Op ontvangst van
„ dezen niet zeer beleefden brief, begreep de Heer BER-
„ LOLOTTO, dat het beter ware, met dusdanig man, den
„ vorm van een regterlijk duël te omhelzen, en voor u,
„ Mijne Heeren, den laster te bestrijden met de wapenen,
„ welke hem de waarheid zoo wel, als de bewustheid van
„ zijn goed regt verschaffen."

De Advocaat besluit met tegen MAESTRO te concluéren tot 3000 *fr.* schavergoeding en het aanplakken van het vonnis.

MAESTRO scheen van nieuws ter prooije aan de levendigste gemoedsbeweging: 't was alsof de springzieke geest van een der woeligste van zijne Acteurs in hem gevaren was!

De Heer PLIN, FAURIE, Advocaat van den Heer MAESTRO, heeft het woord:

„ Mijne partij heeft in zijn pleidooi alles uitgeput, wat
„ deze zaak *bijtends* heeft. Mij rest niets meer, dan u,
„ Mijne Heeren, de zeer eenvoudige taal van waarheid en
„ rede te doen hooren. De Heer BERLOLOTTO was te
„ *Londen*, toen hij vernam, dat de Heer MAESTRO zich
„ te *Parijs* bevond, en dáár, met zijne *Fransche* vlooijen,
„ goede zaken deed. Terstond was hij bedacht, hem te
„ gaan verdringen. Hij borg zijne *Engelsche* vlooijen, zij-

„ nen Hertog VAN WELLINGTON, zijne Duëllisten, zijne
„ muzikanten, zijne danferesfen in zijne mouw, ftak het ka-
„ naal over, en kwam te *Parijs*. Bij zijne komst verfpreidde
„ hij alom berigten, in welke hij hoog opgaf van de meer-
„ derheid van zijn genie, van zijne aanhoudende ftudiën,
„ van de voorbeeldelooze kunst, waardoor het hem ge-
„ lukt was, der vlooijen het fpringen af te leeren, door
„ dezelve drie dagen in een rad op te fluiten....."

MAESTRO. Beklagelijk! Goede Hemel! beklagelijk!

BERLOLOTTO. Gij zijt het, die beklag en medelijden wekt: uwe vlooijen weten niet, wat werken is.

MAESTRO. Zoudt ge mij willen doen gelooven, *mij*, dat uwe vlooijen niet meer fpringen?.... Beklagelijk, *mio caro!* beklagelijk!

De Heer PLINE FAURIE, (voortgaande.) „ Het was den
„ Heere BERLOLOTTO geoorloofd, zich zelven te prijzen;
„ maar het ftond hem niet vrij, zijne *Engelfche* vlooijen te
„ prijzen, ten koste van onze *Franfche* vlooijen....."

BERLOLOTTO. De mijne zijn bekend. Ik heb er eene verkocht aan Graaf DEMIDOFF. De uwe zijn niet eens menfchen-vlooijen: uw hond verfchaft u uwe Acteurs!

De Heer PLINE FAURIE vervolgt zijn pleit, onophoudelijk in de rede gevallen door beide partijen. Hij beweert, dat hier geen laster plaats greep. MAESTRO heeft BERLOLOTTO met den naam van kwakzalver beftempeld, maar dusdoende hem bij zijnen waren naam genoemd.

De Heer DESCLOZEAUX, Advocaat des Konings, bepaalt zich tot de behandeling der zaak uit een regtskundig oogpunt. Hij is van meening, dat het misdrijf van laster bewezen is, en befluit tot het toepasfen op MAESTRO van de ftraffen, bij de wet gevorderd.

De Regtbank verwijdert zich, om te raadplegen. Gedurende deze fchorfing der zitting is het ftrijdperk geopend voor de heftige wederzijdfche aanvallen der partijen. Beiden fpreken met vuur, elk tot de hem omringenden, over de voortreffelijkheid van hun opvoedingsftelfel, de uitgebreidheid hunner werkzaamheden, den voorfpoed hunner onderneming enz.; maar, weldra elkander naderende, ontftaat er een levendige en koddige twist tusfchen beiden:

MAESTRO. *Gij* zijt de kwakzalver, Mijnheer! Er is geen vonnis noodig, om dit te bewijzen.

BERLOLOTTO. Gij zijt een ellendige weetniet, mijn

„ waarin hij den Heer BERLOLOTTO een' *kwakzalver* „ noemde, — deze beleediging deed de maat des onbefcheids „ overloopen. BERLOLOTTO gaf zijner regtmatige ver„ ontwaardiginge lucht in de krachtigfte bewoordingen. Ziet „ hier het antwoord van MAESTRO: „ *Gode zij dank,* „ *ik win veel gelds; ik fta in de gunst van al de dagbla-* „ *den; heden zelfs ftaat er een groot artikel, te mijnen* „ *voordeele, in een groot blad, van den Heer* JULES JANIN; „ *in de* Temps *ftaat er ook een. Ik waarfchuw u, dat,* „ *zoo ge het ongeluk hebt, mij te mijnent te komen beleediigen, ik u de herfenpan met eene pistool zal verbrijze-* „ *len, vóór dat ge nog een woord gefproken hebt. Op die* „ *wijze zult ge ondervinden, dat een eerlijk man zijn* „ *woord houdt.*"

MAESTRO, (met drift.) Ik heb 't gezegd en ik zal woord houden.

BERLOLOTTO. Gij hoort het

MAESTRO, (op zijne bank fpringende.) Ik houd woord, Mijnheer; ik houd woord!

De Heer BARILLON, (vervolgende.) „ Op ontvangst van „ dezen niet zeer beleefden brief, begreep de Heer BER„ LOLOTTO, dat het beter ware, met dusdanig man, den „ vorm van een regterlijk duël te omhelzen, en voor u, „ Mijne Heeren, den laster te beftrijden met de wapenen, „ welke hem de waarheid zoo wel, als de bewustheid van „ zijn goed regt verfchaffen."

De Advocaat befluit met tegen MAESTRO te concluéren tot 3000 *fr.* fchavergoeding en het aanplakken van het vonnis.

MAESTRO fcheen van nieuws ter proolje aan de levendigfte gemoedsbewegingen 't was alsof de fpringzieke geest van een der woeligfte van zijne Acteurs in hem gevaren was!

De Heer PLINE FAURIE, Advocaat van den Heer MAESTRO, heeft het woord:

„ Mijne partij heeft in zijn pleidooi alles uitgeput, wat „ deze zaak bijtends heeft. Mij rest niets meer, dan u, „ Mijne Heeren, de zeer eenvoudige taal van waarheid en „ rede te doen hooren. De Heer BERLOLOTTO was te „ *Londen*, toen hij vernam, dat de Heer MAESTRO zich „ te *Parijs* bevond, en dáár, met zijne *Franfche* vlooijen, „ goede zaken deed. Terftond was hij bedacht, hem te „ gaan verdringen. Hij borg zijne *Engelfche* vlooijen, zij-

„ nen Hertog VAN WELLINGTON, zijne Duëllisten, zijne
„ muzikanten, zijne danferesfen in zijne mouw, ftak het ka-
„ naal over, en kwam te *Parijs*. Bij zijne komst verfpreidde
„ hij alom berigten, in welke hij hoog opgaf van de meer-
„ derheid van zijn genie, van zijne aanhoudende ftudiën,
„ van de voorbeeldelooze kunst, waardoor het hem ge-
„ lukt was, der vlooijen het fpringen af te leeren, door
„ dezelve drie dagen in een rad op te fluiten....."

MAESTRO. Beklagelijk! Goede Hemel! beklagelijk!

BERLOLOTTO. Gij zijt het, die beklag en medelijden wekt: uwe vlooijen weten niet, wat werken is.

MAESTRO. Zoudt ge mij willen doen gelooven, *mij*, dat uwe vlooijen niet meer fpringen?..... Beklagelijk, *mio caro!* beklagelijk!

De Heer FLINE FAURIE, (voortgaande.) „ Het was den „ Heere BERLOLOTTO geoorloofd, zichzelven te prijzen; „ maar het ftond hem niet vrij, zijne *Engelfche* vlooijen te „ prijzen, ten koste van onze *Franfche* vlooijen....."

BERLOLOTTO. De mijne zijn bekend. Ik heb er eene verkocht aan Graaf DEMIDOFF. De uwe zijn niet eens menfchen-vlooijen: uw hond verfchaft u uwe Acteurs!

De Heer FLINE FAURIE vervolgt zijn pleit, onophoudelijk in de rede gevallen door beide partijen. Hij beweert, dat hier geen laster plaats greep. MAESTRO heeft BERLOLOTTO met den naam van kwakzalver beftempeld, maar dusdoende hem bij zijnen waren naam genoemd.

De Heer DESCLOZEAUX, Advocaat des Konings, bepaalt zich tot de behandeling der zaak uit een regtskundig oogpunt. Hij is van meening, dat het misdrijf van laster bewezen is, en befluit tot het toepasfen op MAESTRO van de ftraffen, bij de wet gevorderd.

De Regtbank verwijdert zich, om te raadplegen. Gedurende deze fchorfing der zitting is het ftrijdperk geopend voor de heftige wederzijdfche aanvallen der partijen. Beiden fpreken met vuur, elk tot de hem omringenden, over de voortreffelijkheid van hun opvoedingsftelfel, de uitgebreidheid hunner werkzaamheden, den voorfpoed hunner onderneming enz.; maar, weldra elkander naderende, ontftaat er een levendige en koddige twist tusfchen beiden:

MAESTRO. *Gij* zijt de kwakzalver, Mijnheer! Er is geen vonnis noodig, om dit te bewijzen.

BERLOLOTTO. Gij zijt een ellendige weetniet, mijn

heen, in wiens takken de twee mannen zaten, en begon op te klimmen. Er was geene redding mogelijk; maar de slang leunde te veel op een' tak; deze brak, en stortte met zijnen last in de golven. Ondertusschen bleef het water op dezelfde hoogte. Twee dagen verliepen, en in het midden van den tweeden nacht kwam een der *Indianen*, die den Priester verzeld hadden, bij het licht van den blikfem naar den boom toezwemmen, zeggende, dat zes zijner makkers, waaronder sommigen nog ongedoopt, (en dus, naar de leer der *Roomsche* Kerk, verloren) in doodsgevaar verkeerden. De *Jezuit* bindt daarop zijnen leerling aan den tak vast, laat zich in het water af, en zwemt naar die ongelukkigen toe; hij doopt de ongedoopten, neemt den gedoopten de biecht af, en geeft hun de *absolutie*. Kort daarna verdronken vijf dier menschen. Toen hij weder zwemmende aan zijnen boom kwam, had het water reeds den hals van zijnen katechizant bereikt; hij bond hem los, en deed hem eenen hoogeren tak bereiken. Eindelijk begon het water te vallen, en ORTEGAS kon weder naar land zwemmen. Doch tegen de doornentakken van het nu uit het water uitstekende geboomte bekwam hij eene wond in zijn been, die gedurende de 22 jaren zijner volgende moeijelijke loopbaan nimmer volkomen genas. Het uitgestane doodsgevaar had zijnen ijver voor het heil der *Indianen* niet verflaauwd.

Deze man was een *Jezuit*. Hij en velen zijner broederen in *Paraguay* waren even zoo wel leden der ware Kerk van CHRISTUS, als de Zendelingen der Broedergemeente, der *Methodisten*, en van andere Protestantsche Genootschappen, die het Christendom zoeken uit te breiden. Eere, wien eere toekomt!

NEÊRLANDS KONING.

Si fractus illabatur orbis
Impavidum ferient ruinae.

HOR.

Laat vrij de logen 't licht bedekken
Met zwarten nevel, en bevlekken
Den zuiv'ren glans van Willem's naam:
De zon der waarheid zal niet zinken;
Zij blijft in eeuw'gen luister blinken,
En zuivert eens van valsche blaam.

Dra zal zij op haar' gulden wagen
Van 's hemels boog den nevel vagen,
  Die voor een poos haar licht bedekt.
Dra wordt door 't gloeijen van haar ſtralen,
Die van de azuren tranſen dalen,
  De ſluimerende Faam gewekt.

De Faam, die 't hoofd bergt in de wolken,
Die met haar' voet des afgronds kolken
  Betreedt, pijlſneller in haar vlugt
Dan 't licht, zal luid, uit duizend monden,
Den lof van Neêrlands Vorst verkonden
  En doen weêrgalmen door de lucht;

Van Neêrlands Vorst, van Neêrlands Vader,
De liefde en roem zijns volks te gader;
  Die van de ſteile baan van 't regt
Niet wijkt, ſchoon de aard' ſpatte uit haar naven;
Die d' adel van zijn' naam zal ſtaven,
  Hoe 't hagch'lijk pleit ook word' beſlecht.

Als onder 't ſlikk'rend ſtargewemel
De maan aan d' onbewolkten hemel,
  Zoo ſchittert in der Vorſten rij
Oranje: Europe, in 't nachtlijk duister,
Aanſchouwt verbaasd dien milden luister,
  En wenscht zich eenen Vorst als Hij.

Zóó 't vorstlijk hoofdſieraad te dragen,
Te midden van de woeste vlagen
  Van 't lot, was Nasſau's kroost bewaard.
Treedt nader, wufte Vorſtenhat'ren,
En hoort uit duizend monden ſchat'ren
  Den lof van d' eêlſten Vorst op aard'!

Van d' edelſte van Willem's loten,
Die, waardiglijk dien ſtam ontſproten,
  Het roer klemt in de ſterke vuist,
't Geteisterd ſchip behoedt voor ſtranden,
En 't eenmaal veilig aan doet landen,
  Hoe hevig ook de branding bruist;

Die niet vermetel en verwaten
Op eigen kracht zich wil verlaten,

Maar ned'rig fleunt op hooger Magt;
Die niet, dan na godvruchte bede,
Het flagzwaard rukt uit de enge fcheede,
En kalm de onzek're toekomst wacht.

Spaar, fpaar, o God! zijn dierbaar leven!
Nooit werd een levensdraad geweven,
Wiens breuk meer rouw en tranen fpelt.
Een Cherubijnen-wacht omvleug'le
Zijn' achtb'ren fchedel, en beteug'le
Het toom'loos hollend vreemd geweld!

December, 1822. B.

VERKETTERING.

(De *Almanak voor het Schoone en Goede* in eene Courant aangekondigd.)

Vrij-denken of *een Vrijgeest* wezen —
Staatkundig of *een Staatsman* zijn —
Ging eens voor VIERL, „'t ga flechts voor TWEE nadezen,"
Stond laatst in een Courant te lezen,
En 't fmaadlijk uiteind van een' KETTER wordt het mijn,
Tuigt WEILAND (*) niet voor mij, en redt mij uit de pijn.

(*) Het Woordenboek, op *Vrijdenker* en *Staatsman*.

A. C. W. STARING.

HET AARDSCHE LEVEN VAN DEN KUNSTENAAR.

Eerfte Bedrijf.

Vóór zonsopgang.

(De kunftenaar is aan zijn fchilderwerk; hij heeft juist de afbeelding eener lijvige, leelijke, kokette, fcheelziende Dame voor zich geplaatst; bij de eerfte penfeelftreek houdt hij op.)

Ik wil, ik kan niet meer! Welk een gelaat — neen, neen!
Zoo haatlijk en misvormd, zoo walglijk, zoo gemeen!

(Hij zet de fchilderij op zijde.)

Zou ik dit hemelsch morgenuur zoo roekeloos bederven,
Daar vrouw en kind, in zoeten flaap gefust,
Nog niet door huis en kamer zwerven,
En alles nog van 't dagwerk rust? —
Mijn lieve vrouw, mijn dierb're kind'ren, flulmert veilig!

(Hij gaat naar het geopende venfter.)

Hoe klopt en gloeit mij 't hart zoo warm en heilig!
Aurora overfpreidt met glanfen de aard';
Een hoog genot dringt in mijn borst; het oog ontwaart
Der fchepping heerlijkheid — hoe fchoon is 't om mij henen!
Laat mij, Natuur! door u betooverd, bidden, weenen!

(Hij plaatst een levensgroot beeld der Venus Urania voor zich.)

Uw aanblik, mijn Godin! bezielt mijn gansch beftaan;
Het vuur, 't genot der jeugd blaast ge in mijn' boezem aan;
Gelijk een bruidegom de bruid aan 't harte prangt
En met den gloed der min omvangt,
Zoo min ik u. — Wanneer 't penfeel uw beeld volmaakt,
Dan voel ik, hoe mijn binnenst' blaakt;
Gij zijt mijn ik, ja meer! — 'k dring tot uw wezen in,
Oorfpronklijk, godlijk fchoon, der wereld koningin!
En 'k zoude u ooit verlaten? U, voor geld,
Voor nietig goud, zien kwijnen in 't geweld
Van dwazen, opdat ge aan den bonten wand zoudt hangen,
En van den zot, ter loops, een' blik van gunst ontvangen?...

Maar ach! mijn kind'ren.... Gij, Godin! gij zult ze voeden;
Ik zal met u naar 't huis des rijken fpoeden,
En dwing hem 't wigtig goudftuk af;
Dan heb ik brood, dat ik hun gaarne rijklijk gaf...
Maar hij *bezit* u niet — neen! ik, ik blijf bezitter!
Hij heeft u flechts *gekocht*. Valt dan ook 't fcheiden bitter,
Die fcheppingskracht, dat vuur blijft toch mijn eigendom;
'k Befchouw u nog, mijn beeld! — 'k befchouw u, en verftom,
Verzonken in dat fchoon, uw afdruk, o Natuur!
Wat zaligend genot, wat heerlijk levensuur!

(Men hoort in de naastbij gelegene kamer een klein kind fchreeuwen, etc. etc.! De kunftenaar, verfchrikt:)

O, lieve Hemel!

(*Des kunstenaars vrouw, ontwakende, spreekt uit het naaste vertrek:*)

'T Is reeds dag; nu opgestaan!
Zijt gij reeds op, mijn lief? Kom, blaas het vuur wat aan;
Hang fluks den ketel op, — wat sprokkelhout er bij;
Terwijl kook ik voor 't kleine volk de brij.

(*De kunstenaar, nog verdiept in de beschouwing der schilderij:*)

Godin!

(*Zijn oudste zoontje springt uit het bed, komt barrevoets voor den dag, en zegt:*)

Wacht, lieve vader! 'k help u zoo meteen.

(*De kunstenaar, nog in dezelfde houding:*)

Godin, hoe schoon......

(*De knaap, ongeduldig:*)

Waar blijft gij, vaderlief?

(*De kunstenaar, zuchtende:*)

In Gods naam dan, maar naar de keuken heen!

LUBLINK WEDDIK.

(Vrij gevolgd naar het *Hoogduitsch* van GÖTHE.)

KERKERAADS VERGADERING.

A.
De man is zwak en zacht van stem.
B.
Hij spreekt zeer hoorbaar en met klem.
A.
De helft der preek ging vast te loor.
B.
't Ligt zekerlijk aan uw gehoor.
A.
Ik hoor zeer scherp: de kerk was klein.
B.
Zij zal zwaar te bepreken zijn.
A.
'k Zat geen tien schreden van den stoel.
B.
Er was ook vreeslijk veel gewoel.
A.
Gij schijnt wél met den man gediend...
B.
'k Ben, onder ons, met hem bevriend,

MENGELWERK.

VOORLEZING, OVER DE VERSCHEIDENE UITLEGGINGEN, WELKE AAN WOORDEN OF ZAKEN KUNNEN WORDEN GEGEVEN. (*)

Zeer geachte Hoorders en Hoorderesſen!

Wat is een kommenijs-winkel? Ik doe die vraag, om, zoo als men zegt, aan den praat te komen; en wat men tot dat einde begint te vragen, is doorgaans vraag naar den bekenden weg. Zoo weet gij allen, en ik weet het ook, een kommenijs-winkel is zoodanige winkel, waar, meest in het klein, allerlei drooge en vette waren verkocht worden, die men dagelijks noodig heeft. Evenwel, niet zoo zeer de zaak, als wel het woord *kommenij*, deed mij die vraag doen. Niet *kommenij* maar *komenij* vond ik geſpeld bij den Hoogleeraar SIEGENBEEK, en juist die ſpelling maakte mij de beteekenis van het woord raadſelachtig. Ik dacht bij mijzelven: zou het ook afkomen van het Latijnſche bijwoord *cominus*, hetwelk beteekent *van nabij*, *digtbij*, *op ſtaanden voet*, en derhalve zoo veel beteekenen als een winkeltje in de buurt, dat bij de hand is, en waar men op ſtaanden voet allerlei kleine benoodigdheden kan krijgen? Dit intusſchen bleef mij ſlechts gisſing, en het ſcheen mij ook niet meer dan gisſing toe, toen ik dat woord van twee Nederduitſche werkwoorden, *komen* en *eiſchen*, zag afgeleid; zoodat het een *kom- en eisch-winkel* werd — een winkel, waar men maar te *komen* en te *eiſchen* heeft, om (mits voor geld, want wie wou anders zoodanigen winkel doen?) te krijgen, wat men verlangt.

Met die uitlegging, op den klank van het woord af,

(*) Uitgeſproken te *Gouda*, in het Departement der Maatſchappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, den 12 November, 1833.

heb ik mij tot hiertoe niet kunnen bevredigen. Men zou, meer op de zaak lettende, misschien met evenveel grond zoodanigen winkel eenen winkel noemen kunnen *tot nut van 't algemeen*, en zoo zouden omgekeerd, bij wijze van beeldspraak, de Departementen onzer loffelijke Maatschappij ook *kommenijs-winkels* heeten kunnen.

Die beteekenis, van *komen* en *eischen* afgeleid, heb ik niet alleen, zoo als de menschen zeggen, in een boek gelezen, maar ook naderhand in meer dan ééne advertentie, bij welke de openbare verkooping van eenen welbeklanten *kom- en eisch-winkel* werd aangekondigd: en daar zulke advertentiën doorgaans door Notarisfen worden gesteld, zou men wel haast op het verlangen komen, dat deze zaak eens door eene Kamer van Notarisfen mogt worden uitgewezen: maar, om naar de afdoening van zulk eene zaak te wachten, zou geduld noodig zijn, en dat kon mij niet baten voor dit uur en deze bijeenkomst.

Omdat ik had begonnen te denken aan eenen winkel *tot nut van 't algemeen*, ben ik naderhand weêr op het denkbeeld gekomen, om tot het Latijn terug te keeren, en het te vinden in het woord *communis*, hetwelk toch *algemeen* beteekent, en ook, gelijk het Fransche woord *commun*, iets, dat boven anderen niet verheven is; derhalve een winkel voor *Jan Alleman*. Ik heb toen eens aangeklopt aan het Woordenboek van onzen spraakkundigen WEILAND; maar bij het opendoen kreeg ik belet, ten aanzien der stellige beteekenis van het woord; alleenlijk op de vloermat merkende, dat deze ook, als SIEGENBEEK, *komenij* spelt. Daarop ben ik advies gaan nemen bij BILDERDIJK; omdat hij een man was, die nog al wat wist, en nog al eenige woorden kon anatomiseren, en wiens knorrige luimen, vertrouw ik, spoediger zullen vergeven, dan de schat zijner kennis en talenten vergeten worden. Deze taalkundige gaf mij meer licht, en zijne uitlegging deed mij gelooven, dat ik met mijn Latijnsche woord *communis* misschien niet geheelenal de plank mis was. BILDERDIJK leidt het af van de Engelsche benaming *common aid*, dat wil zeggen *gemeene*

toevlugt, gegeven aan die ſoort van kramen of winkels van allerlei dagelijkſche levensbehoeften, welke met de hulptroepen uit *Engeland* tot ons overgebragt werden, en die wij gewoon zijn *zoetelaarskramen* of *marketenten* te noemen.

Nu vraagt gij misſchien, waartoe die uitweiding over een enkel woord, en welk onderwerp zal er behandeld worden, dat daartoe betrekking heeft? T.! de verſchillende verklaringen van dat woord bragten mij juist op mijn onderwerp. Ik wilde u ſlechts dóór den kommenijswinkel tot het onderwerp, als tot een binnenvertrek, heenleiden; en nu maar aanſtonds het binnenvertrek intredende, maak ik u bekend, dat ik ſpreken wilde *over de verſcheidene uitleggingen, welke aan woorden of zaken kunnen worden gegeven.* Daarover zal ik *eerst* het een en ander aanmerken, om dan *ten tweede* te handelen over de *oorzaken* van die verſcheidenheid en *eenige gevolgen* daaruit te trekken. Wij kunnen ons in dat binnenvertrek zóó plaatſen, dat wij tegelijk het oog op den winkel houden, en als wij daaruit wat noodig hebben, het dan ook terſtond bij de hand hebben. Ik verzoek derhalve uwe aandacht, en hoop, dat gij u in dat binnenvertrek niet vervelen zult.

I. De woorden, T.! dienen om de zaken uit te drukken; maar ik merk *vooreerst* aan, dat men uit ſommige woorden niet aanſtonds de beteekenis van de zaak kan begrijpen; en wel, omdat die woorden in den grond geheel iets anders uitdrukken, maar bij overdragt of bij toeval eene nieuwe beteekenis hebben gekregen. Wij hebben het eerſte al in het woord *kommenij* gezien: ik heb daarbij doen opmerken, dat BILDERDIJK nog al woorden ontleden kon, en dat bleek mij op nieuw, toen ik zijne zoogenaamde *Geſchiedenis des Vaderlands* las. In zijne *Ophelderingen en Bijvoegſels tot het eerſte Deel* heeft hij eene uitweiding over *het leenregt*, en daarbij heeft hij van verſcheidene woorden de oorſprongen ontwikkeld, van welke ik u hier een paar voorbeelden wil opgeven:

De *leenen* beſtonden grootendeels uit landen of land-

goederen, die door den Oppervorst, als Leenheer, aan mindere Vorsten of adellijke *mannen* werden uitgegeven: maar in de veertiende eeuw, zegt die Geleerde, begon men ook leenen uit te geven aan *vrouwen*, die dan *konkel-leenen* of *spil-leenen* genoemd werden. De *konkel* is de spil, waarop het vlas gewonden werd, aan het spinnewiel, dat in die dagen door adellijke vrouwen zeer gehanteerd werd. Vandaar het woord *konkelen*, toegepast op de praatjes van de spinsters, ook vrouwen van den minderen stand in lateren tijd..... [vandaar ook wel het woord *konkeltje*, aan den koffijketel gegeven, bij welken zulke praatjes worden uitgelokt] en vermits onder zulke praatjes niet altijd waarheid en goede trouw werden behartigd, verstond men verder door *konkelen* ook, als men in 't geheim iets door slinksche wegen trachtte te bereiken. (*) Het konkelen schijnt alzoo van adellijke afkomst te zijn, en, schoon het leenstelsel vervallen is, zijn er echter nog vele menschen, adellijke en onadellijke, ja zelfs geheele geslachten, bij welke het konkelen, ook niet in den besten zin opgevat, eene soort van erfelijk leen schijnt te zijn.

Men had in die tijden ook *burgt-leenen* of *kastelenijen*, en voor den Keizer, als Opperleenheer, stonden alle burgten, sloten of kasteelen en steden van het Rijk altijd open. Vandaar, wordt er gezegd, is de naam *keizer* aan zoodanigen sleutel gegeven, die op alle sloten past, en ook wel een *looper* genoemd wordt. Zulk een sleutel is intusschen een gevaarlijk ding, als hij niet in goede handen is, en menschen, die aan zulken sleutel gelijk zijn, mag men wel altijd een weinigje nagaan.

Wat den vorigen leeftijd van velen onzer betreffe, ook daarin zijn voorbeelden.

Zoo is, T.! het woord *keezen* een bekend woord geworden, afkomstig van CORNELIS DE GIJZELAAR, die na zijnen dood tot de Geschiedenis behoort. Van den

(*) Zou ook daarvan afkomen de triviale uitdrukking: *iemand een konkel geven*, eenen onverdienden, onvoorzienen en grievenden slag toebrengen?

Dordrechtschen Pensionaris is het woord *keezen* de naam geworden, somwijlen van de aristokratische, maar wel inzonderheid van de volkspartij, die beide tegen den Stadhouder gezind waren. Wij verblijden ons intusschen, dat de tijden voorbij zijn, waarin *gekeesd* en *gecontrakeesd* werd, en wenschen die niet terug!

Allerdolste menschen — ook dit, T.! weet gij — waren naderhand in *Frankrijk* de *Jacobijnen*. Die naam heeft ook al een raar transport ondergaan. Gij moet weten, dat het tweede klooster der orde van DOMINICUS te *Parijs* in de *St. Jacobs*-straat is gesticht geworden. Vandaar werden de *Dominikaner*-monniken in *Parijs Jacobins* geheeten; en, toen de ultra-revolutionairen in dat klooster hunne vergaderplaats vestigden, hebben zij dien naam overgenomen. Wij mogen ook wel lijden, dat die mannen maar uitsterven; want als er tegen tijgers *Citoyen* gespeeld en *getutoyeerd* moet worden.... dat *tu* en *toi* kwam in dien tijd de menschen duur te staan!

Van alle deze voorbeelden zou men uit de namen, zonder nadere kennis of verklaring, tot derzelver beteekenis niet kunnen besluiten.

Ik merk *ten tweede* aan, dat de zaak zelve, die door duidelijke of onduidelijke woorden wordt uitgedrukt, in haren aard goed of kwaad kan wezen. Somwijlen, ja, zijn de kundigheden van *goed* en *kwaad* betrekkelijk: wat goed voor den eenen is, kan kwaad voor den ander' zijn; en als ik door het raam van de binnenkamer in den kommenijs-winkel zie, dan valt mijn oog op winkelwaren; onder anderen op de kaas, die voor de gezondheid van den eenen mensch niet schadelijk, en voor die van den ander' wel schadelijk is. De eene mensch nu vindt er geene zwarigheid in, om de kaas heel dik, en dikker dan naar behooren, te snijden; terwijl een ander daaromtrent zeer huiverig en bang is voor de onaangename gevolgen, die dat hebben kan *of* voor het ligchaam *of* voor de ziel, al naar dat men de beteekenis van het woord *kaassnijden* wil opvatten. *Wil opvatten* zeg ik, want tusschen eene zaak te *willen opvatten* en te *moeten op-*

vatten is een groot onderfcheid. Ik denk hier aan hetgeen wij *zedelijk* goed of kwaad noemen. Ieder mensch, die gezond verftand bezit, en door opmerking den aard en de uitwerkfelen van beide heeft leeren kennen, zal daarvan gevoel hebben, en, een eerlijk hart bezittende, het goede *goed* en het kwade *kwaad* noemen. En nogtans zijn er zoogenaamde wijsgeeren geweest, die dat gevoel niet eerbiedigden, maar aan *goed* en *kwaad* eene beteekenis gaven, waardoor alle ware zedelijkheid zou moeten vervallen. Volgens HELVETIUS, onder anderen, rustte de geheele zedekunde op den onbewegelijken grondflag van perfoonlijk eigenbelang. „ De deugd," zeide hij, „ is „ niets anders dan een onmiddellijk uitwerkfel van de ei- „ genliefde, gegrond op het gevoel van eigene kracht." Maar zoo doet men een gevoel, door echte befchaving gekweekt, geweld aan. Het eigen hart van zoodanige theoristen fpreekt fomwijlen hunne ftellingen tegen; want de menfchelijke goedwilligheid komt er tegen op, en er zijn wel voorbeelden van dezulken, die zich daardoor geheel lieten verrasfen. EWALD verhaalt, onder anderen, in een zijner fchriften, (*) dat hij eens met eenen, bij zijn fchrijven reeds overleden, Profesfor had geredetwist over het onderfcheid tusfchen deugd en ondeugd; tegen welk onderfcheid die Profesfor zich nagenoeg met dezelfde gronden verklaard had, die meermalen in openbare gefchriften bekend gemaakt en ook wederlegd waren. „ Ook ik," zegt EWALD, „ zocht zijne fofismen te wederleggen, „ en begon eindelijk driftig te worden; maar een bedaard, „ verftandig vriend, die naast mij zat, ftiet mij aan, „ en fluisterde mij in, dat ik zwijgen zou, want dat „ hij den man *zichzelven* wilde laten wederleggen. Ik „ zweeg: mijn vriend, het gefprek opvattende, verhaal- „ de, na eenige wendingen, geheel ergeloos, hoe een „ man, op eene verre reis gaande, zijn geld, zijne „ vrouw en zijne kinderen aan eenen vriend had toever-

(*) *Handboek voor Jongelingen, Mannen en Vaders*, Ifte D. bl. 247.

„ trouwd, en hoe die vriend 's mans geld ontvreemd, zijne
„ vrouw verleid, en zijne kinderen in een weeshuis ge-
„ bragt had. Hij noemde tijd, plaats, omftandigheden
„ en alles. „ O, die hond!" riep de Profesfor; „ ik
„ hoop, dat hij op het rad zit." — „ Wel nu," zeide
„ de ander, „ hij zou immers even goed een hond zijn
„ geweest, wanneer hij de vrouw zijns vriends met zijn
„ leven verdedigd, zijn geld op zekere renten gezet, en
„ zijne kinderen zorgvuldig opgevoed had?" — „ Dat kan
„ flechts een hond zeggen — gij zegt dat niet in ernst."
„ Zoo ging de Profesfor in zijne gevoelige, maar fchoone
„ hevigheid voort. Hij was wederlegd. Ons lagchen be-
„ fchaamde hem, maar hij lachte toch eindelijk mede.
„ Zoo onwrikbaar was in den man het geloof aan het
„ wezenlijk onderfcheid tusfchen deugd en ondeugd, niet-
„ tegenftaande zijne theorie, en ik denk, het is bij alle
„ menfchen zoo." Wij vereenigen ons, T.! met deze gedachte, en verklaren tevens te hopen, dat er niet vele zulke Profesforen mogen gevonden worden, of, zoo zij er zijn, dat zij zichzelven fpoedig mogen uitlagchen.

Ik merk *ten derde* aan, dat eene zaak goed kan zijn, maar door overdreven gunftige uitlegging kwaad kan gemaakt worden, of integendeel door ongunftige uitlegging in waarde kan rijzen.

Wat het eerfte betreffe, ik denk hier aan de *vaderlandsliefde*, die edele deugd, wanneer zij in verband wordt gebragt met die wereldburgerlijke beginfelen, die door het Christendom worden aangeprezen: maar was niet in aloude tijden de vaderlandsliefde eene bron van allerlei gruwelen, aan welke men alle regten der menschheid, ten aanzien van vreemde volken, ja ook van eigene bloedverwanten, opofferde? Ik fpreek niet van de wreedheden der *Spartanen*, zoo wel moeders als vaders, omtrent hunne zonen, uit zoogenaamde vaderlandsliefde ten toon gefpreid. Ook moge onder de oude *Romeinen* de houding van JUNIUS BRUTUS, ten aanzien van zijne zonen, in den geest des tijds eenige regtvaardiging vinden; maar als in lateren tijd CICERO leert, dat van

alle maatſchappelijke deugden geene pligten gewigtiger en dierbaarder zijn, dan die jegens het vaderland, zoodat daaraan alle andere pligten moeten worden opgeofferd, (*) en met dien naam allerlei onregtvaardigheden omtrent overmeesterde natiën zijn vergoelijkt geworden, wie kan aan zulk eene vaderlandsliefde hulde doen, en wie bedroeft zich niet, als hij de veroveringszucht der hedendaagſche ſtaatkunde, onder dien edelen naam, nog zulke ſporen ziet volgen?

Integendeel, zeide ik, kan eene goede zaak door ongunſtige uitlegging in waarde rijzen. Men heeft de leer van het Christendom berispelijk gevonden, omdat zij geene vaderlandsliefde gebood; maar even als men den naam *Christenen*, *Mesſianen*, aanhangers van eenen Koning, die aan een kruis zijn leven had geëindigd, eerst als een ſcheldnaam gegeven, tot eenen eernaam heeft aangenomen, zoo moest het veeleer de waarde van het Christendom rijzen doen, dat het niet regelregt de vaderlandsliefde geboden heeft in eenen tijd, waarin, gelijk wij gezegd hebben, aan het woord *vaderlandsliefde* zulke ellendige denkbeelden gehecht werden. Het predikte integendeel algemeene menſchenliefde, die geenszins eene redelijke vaderlandsliefde uitſloot; en eene lèer, die geene oproeren begunſtigt, maar een ſtil en gerust leven bedoelt, zal zoo wel aan de belangen des vaderlands als aan het heil der volken bevorderlijk zijn.

Vaderlandsliefde — uit dat beginſel had de Graaf LAMORAAL VAN EGMOND gehandeld, ter goeder trouw zich op eenen ALVA verlatende, die hem ſpoedig met den Grave VAN HOORN te *Brusſel* het hoofd deed afſlaan; maar toen in lateren tijd EGMOND's ontaarde zoon, van wege FILIPS II, aan het hoofd eener *Spaanſche* hulpbende, te *Parijs* zijne intrede deed, om de *oproerlingen* tegen HENDRIK IV te helpen, en in de aanſpraak, die hem gedaan werd, de lof van zijnen vader gemeld werd, toen viel hij den ſpreker in de rede:

(*) *De Officiis*, L. I. C. 17.

„ Spreek mij van hem niet," zeide hij; „ hij heeft den „ dood verdiend: hij was een rebel." Waar een zoon zóó van zijnen vermoorden vader ſprak, en zijns vaders gedrag zóó verklaarde, en zulke beginſelen aan den dag leide, daar kon de verdenking niet achterblijven, dat het goede geſchuwd werd, en eene booze zaak voorgeſtaan.

Ik merk eindelijk *ten vierde* aan, dat eene zaak kwaad kan zijn, maar dat het kwaad, door hetzelve bij de uitlegging grooter te maken, vermindert in de oogen van anderen, of integendeel door eene gunſtige uitlegging het kwaad te meerder als gevaarlijk kan beſchouwd worden.

Wat het eerſte aanga, zoo kan iemand ſchuldig zijn, maar zijne ſchuld kan hem zóó hoog worden aangerekend, dat, als hij daarvan de gevolgen draagt, medelijden en verontwaardiging worden opgewekt. Die b. v. het verſchrikkelijk uiteinde weten der *Deenſche* Graven, STRUENSEE en BRAND, zullen dat toeſtemmen. STRUENSEE in het bijzonder was een man, dien het niet aan vaderlandsliefde ontbrak; maar eergierigheid en dorst naar gezag bedierven hem, en hij zou met zijne uitſtekende talenten een groot Staatsman geweest zijn, indien CHRISTIAAN VII niet zulk een zorgeloos Koning en zulk een onverſchillig Echtgenoot ware geweest: maar zoo wel het eindelijk lot van MATHILDA als de ijſelijke doodſtraf der beide Graven, door de wraakzucht van Hofkabalen veroorzaakt, zijn door de Geſchiedenis als onredelijk gelaakt geworden.

Zoo vallen de menſchen in uiterſten, wanneer hartstogten het oordeel benevelen; en wordt integendeel aan het kwaad eene gunſtige benaming of uitlegging gegeven, het kwade is daardoor te meer als gevaarlijk te beſchouwen. Het misbruik eener toenemende beſchaving was vooral onder de *Franſchen* zeer vindingrijk, om aan ſlechte dingen en verregaande zedeloosheden verzachtende, ja bevallige namen te geven; en het verkeerde, dat bij onze voorzaten, ook door mannen van ſtaat en rang, met ruiterlijke woorden werd uitgedrukt, dient

men onder ons ook al te bewimpelen of bij omfchrijving te zeggen, wil men niet als onbefchaafd worden aangemerkt. Vernis en verw intusfchen maken het hout niet inwendig deugdzaam, maar doen al ligt het vermoeden ontftaan, dat er kwaad in het hout zelve fchuilt; fchoon het waar zij, dat, wanneer het hout niet geverwd is, het kwade dan te beter kan gezien, uitgezaagd en herfteld worden.

Evenwel, fchoon er in het gebruiken van vernis en kleuren met den tijd eene andere wijziging komt, het gebruik zelf is niet nieuw, maar van ouden datum. Zoo heeft de Godsdienst bij velen afkeer verwekt, omdat de Kerk, waar dezelve naauw met den Staat verbonden was, de Godsdienst als een fluitje gebruikte, waarmede de vogelaar het pluimgedierte in de flagkooi krijgt, om er vervolgens naar welgevallen mede te handelen: maar al wat mooi fchijnt, is daarom niet deugdzaam, en al wat leelijk genoemd wordt, is nog aanftonds niet te verwerpen; en hoe daaromtrent verder te oordeelen en handelen, wil ik in een *tweede* ftuk aanwijzen.

II. Ik zou *ten andere* fpreken over de *oorzaken* der verfcheidene uitleggingen, die aan *woorden* of *zaken* worden gegeven, en over *eenige gevolgen*, daaruit te trekken.

Betreffende de *oorzaken* gaat het met de *woorden* anders dan het den man ging, die aan ieder zijn huis ten verkoop aanbood, en tot dat einde altijd een' fteen van het huis bij zich droeg, om tot een monfter te ftrekken, waaruit hij meende, dat men de ftevigheid van het gebouw kon beoordeelen. Niemand wilde natuurlijk op vertooning van dat monfter het huis koopen; maar woorden neemt men gemakkelijk aan, en dat menigeen vreemde woorden overneemt, die hij zelf niet verftaat, blijkt vaak uit de erbarmelijke wijze, waarop die woorden, onder het uitfpreken, worden gemarteld en verminkt.

Volgzucht zal dan wel vooreerst hier in aanmerking komen. De menfchen leven bij de verandering, en het is met de woorden als met kleeding en huisraad: wanneer dezelve in de mode geraken, volgt men gaarne het

nieuwe. Er zijn altijd, ja, eenige menschen, die zich daarmede niet onbepaald vereenigen; vooral wel, als aan hetgeen hun nieuw voorkomt de naam van *oud* wordt gegeven. Dit laatste was het geval bij den prediker, die zekere afdeeling van zijne kerk, welke zich *oude* leden der algemeene kerk noemen, belagchelijk wilde voorstellen, en tot dat einde aan zijne hoorders de vraag deed: „ maar wat beteekent dat oude? wat is een oude „ jas? wat is een oude rok?" Naar zulk een denkbeeld, T.! zou ook een oud man uit de zamenleving moeten gebannen worden, al had hij zelfs een' nieuwen jas aan: maar HOOFT zegt, dat, gelijk het nieuwe zijne bevalligheid, zoo ook het oude zijne eerwaardigheid heeft; en, de personen of zaken mogen oud of nieuw zijn, eene onpartijdige volgzucht kan zich ligtelijk tot het gebruik der aangegevene woorden of namen bepalen.

Toevallige aanleiding doet wijders ook woorden en namen in gebruik komen. Één mensch, T.! heeft slechts een woord of beeld te gebruiken, en het kan door eene gansche maatschappij, door een gansch volk worden aangenomen. Zoo is het Fransch-Nederduitsche woord *Geuzen* ontstaan, hetwelk in zijnen oorsprong *bedelaars* en *landloopers* beteekent. Toen namelijk de Hertogin VAN PARMA ontstelde op het zien binnentreden van de talrijke Edelen, met den Heer VAN BREDERODE aan het hoofd, om het bekende smeekschrift over te leveren, zeide de Graaf VAN BARLAIMOND aan de Vorstin, tot hare gerustStelling, in het Fransch: *dat het maar bedelaars waren.* Het gevolg was, dat die Edelen zelven des anderendaags dien naam plegtig aannamen, en gouden medailles gingen dragen, op welke aan den eenen kant het borstbeeld van Koning FILIPS, met het randschrift: *in alles den Koning getrouw*, en aan de andere zijde een bedelaars knapzak, vastgehouden door twee zamengevoegde regterhanden, met deze woorden: *Tot den bedelzak toe.*

Wisseling van omstandigheden is daarenboven dikwerf oorzaak, dat de woorden eenen anderen zin krijgen.

Dit bleek reeds uit eenige voorbeelden, en ik kan er nog een ander bijvoegen. Onder de Grafelijke Regering van ons Land zat de mindere Adel in de criminele of hooge regtbanken, en deze werden *welgeboren mannen* genoemd. In het eerst bestonden die vergaderingen uit eenige honderden; maar, omdat het daar zoo ongeregeld toeging, besloot eindelijk de Graaf, dat dezelve uit weinige kundige mannen bestaan zouden; en, schoon dezelve naderhand uit gegoede landbouwers of boeren bestaan hebben, men heeft tot aan het eind der vorige eeuw in de regtbanken van *Rijnland* en *Delfland* den titel van *welgeboren mannen* behouden. Als het menschen geweest zijn, die niet mismaakt van ziel waren, dan mogten zij met regt dien titel wel dragen: wij noemen de zoodanigen ook *regtschapen* menschen.

Woorden zijn nogtans niet altijd aanbevelingswaardige zaken. De pantomime of het gebarenspel, zegt de Schrijver der *Gedachten en Beelden* (*), drukt de zaken beter uit, dan sommige woorden. Van de woorden wordt dikwerf *misbruik* gemaakt, en het goede, dat zij in den grond beteekenen, krijgt dan ligtelijk eene kwade beteekenis. Wat is b. v. wenschelijker voor den redelijken mensch, dan dat hij ongedwongen, vrij en bedachtzaam kan denken, en dat hij eenen vrijen geest bezit, die niet bedwelmd is door den walm des bijgeloofs, en niet bedorven door het gif van spottend ongeloof? En ondertusschen zijn de woorden *vrijdenker* en *vrijgeest*, bij al wat bezadigd denkt, niet alleen een zeker brandmerk, maar ook eene waarschuwing, om tegen zulke menschen, zoo lang men ze niet beproefd heeft, op zijne hoede te zijn.

Ontstaan nu de veranderende beteekenissen van sommige woorden uit *volgzucht*, *toevallige aanleiding*, *wisseling van omstandigheden* en *misbruik*, het is ook zoo ten aanzien van *zaken*, schoon daarbij nog andere oorzaken komen, die aan de zijde van *verstand* en *hart* zullen gelegen zijn.

(*) B. T. LUBLINK WEDDIK.

Aan de zijde van het *verſtand* zal het vaak onkunde, oppervlakkig oordeel en verbijstering zijn, waardoor men aan het goede eene ongunſtige, en aan het kwade eene gunſtige uitlegging geeft. Om braaf en gelukkig te leven, zal wel het beste zijn, dat men, zoo lang mogelijk, de dwalingen onzer medemenſchen aan de zijde van het verſtand zoekt. „ Als men u ſomtijds miskent, „ denkt dan, hoe een pijpenſteel in een glas met water „ wel krom *ſchijnt*, maar toch regt *is*. De breking „ der lichtſtralen in het oog van den eenen mensch is „ wederom onderſcheiden van die des anderen; en wij „ willen het immers wel bekennen, dat de ſchijn tegen „ ons zijn kan, dán zelfs, wanneer wij het inderdaad „ met onszelven in ons binnenſte regt eens zijn." Zoo las ik ergens (*) en mijn hart kon het toeſtemmen. Aanleg en opvoeding, T.! hadden ten allen tijde veel invloed op het oordeel, niet alleen van den ondeeligen mensch, maar ook van algemeene volkskarakters. De publieke geest, de tijden, die men beleefde, de algemeene denkwijze, het meerdere of mindere licht, dat er beſtond, en het achtgeven daarop, doen ons met onpartijdige toegevendheid oordeelen, als men in de geſchiedenisſen van oudere en latere tijden denkbeelden en tooneelen aantreft, van welke wij, naar *onze* wijze van denken en handelen, eenen afſchuw hebben moeten.

Doch, heb ik gezegd, dat men, *zoo lang mogelijk*, de oorzaken van de dwalingen onder medemenſchen aan de zijde van hun verſtand zoeken moet, dit neemt echter niet weg, dat men, het verſtand *willende* zoeken, dikwerf het *hart* ontmoet, zonder het te *kunnen* voorbijzien. Al wil men het anders verklaren, men zal vaak genoodzaakt zijn te erkennen, dat het *egoïsme* in 't algemeen en *baatzucht* in het bijzonder zijn, die de zaken zóó uitleggen, als men dezelve gaarne wil hebben of doen voorkomen.

Egoïsme in 't algemeen is alles, waardoor de mensch

(*) HELDRING, *Natuur en Mensch*, Iſte St., bl. 80.

toont ingenomen te zijn met zichzelven, en dat zal wel de reden zijn, waarom niets zoo dwaas, zoo ongerijmd, zoo belagchelijk of verkeerd is, of het heeft te eeniger tijd zijne voorſtanders gehad en heeft die nog. IJdelheid is wel van het egoïsme de grondſlag: zucht om te pronken; zucht om wat nieuws op te werpen; zucht naar den boventoon; zucht om tegen te ſpreken, en niet zelden werden daardoor wrevel, partijdigheid en vijandſchap in de harten verwekt. Zoo wordt verhaald, (*) (ſchoon er ook andere uitleggingen zijn) dat op een gastmaal van *Hollandſche* Edelen, uit kortswijl, de vraag werd geopperd, of de kabeljaauw den hoek, dan of de hoek den kabeljaauw vangt; dat men eerst uit jok elkander tegenſprak, maar dat het naderhand tot ernst, ſcheldwoorden en dadelijkheden kwam, waarin ieders medeſtanders en onderhoorigen welhaast betrokken werden; en toen zich naderhand, van die verdeelde Edelen, de eene partij bij Vrouw MARGARETHA, de andere bij haren Zoon WILLEM voegde, de namen van *Hoekſchen* en *Kabeljaauwſchen* zijn aangenomen. De *Gouwenaars*, in die tijden, van hoeksch kabeljaauwsch geworden, ſchijnen toen den naam van *gapers* gekregen te hebben, van de kabeljaauwen ontleend, die gapende op de vischbanken liggen: want zeker burger (meldt DE LANGE VAN WIJNGAARDEN (†)) was bij vonnis beſchuldigd geworden, tegen eenen ander' gezegd te hebben: „ Ik zie wel, dat gij „ dien gapers en groothoofden toebehoort; maar de tijd „ zal kortelijk komen, dat gij mogt willen, dat gij geen „ kabeljaauw en waart." Het egoïsme deed elk voor zijne zaak ijveren, en elk deed zijne partij als de regtvaardige voorkomen, al werd door beide het land verwoest, gedurende 142 jaren. (‡)

Baatzucht in het bijzonder ſpeelt doorgaans erger rol,

(*) KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*, XXIſte D.

(†) *Geſchied. en Beſchrijv. der Stad van der Goude*, IIde D. bl. 151.

(‡) 1350—1492.

dan egoïsme in 't algemeen. Egoïsme zal dikwerf het rad, en baatzucht de raddraaiſter zijn, zoo bij de ſtaatkunde als bij ondeelige perſonen. Gelijk de ſtaatkunde, door aan de zaken wasneuzige of protokollige uitleggingen te geven, gaarne in troebel water vischt, zoo gaat het ook bij ondeelige perſonen: niet alleen ten aanzien van gelden, goederen, en hetgeen ter meeste bemagtiging daarvan betrekking heeft, maar ook bijzonder in zaken van beſchaving en van verlichting; want, waar eene ſchitterende en blaaskakige theorie zonder praktijk is, daar is het moeijelijk, de baatzucht geheel over het hoofd te zien. Het *zeventigjarig Pelgrimsleven* van FESSLER (*) lezende, trok onder anderen ééne zinſnede bijzonder mijne aandacht. Hij zegt daar: „Het „ *gemoedelijk tijdvak* is verdwenen, met het ſchoone, „ goede en edele, dat in hetzelve werd voortgebragt. „ Nu woekert en ſchittert het *merkantilisch* tijdvak, „ waarin *wij* leven. Men wil nu het ſchoone, goede „ en edele tot eene winstgevende koopwaar maken; maar „ juist daardoor verhaast het zijn onvermijdelijk bankroet." Hij geeft er nogtans deze voorſpelling bij: „ In de masſa zal echter eene aanmerkelijke ſom van „ heldere en alzijdige denkbeelden aangaande de algemeene menſchelijke aangelegenheden, tot het ideaal „ van wijsheid en geregtigheid, overblijven, en, in den „ nieuwen tijd overgaande, helderheid des geestes en „ warmte des harten in de naauwſte vereeniging brengen. Dan eerst en daardoor zal de tijd der verlichting verſchijnen." Wij willen allen hopen, dat dit uitzigt ſpoedige vervulling zal krijgen, en uit al het gezegde nog *eenige gevolgen* trekken, die voor ons te behartigen zijn.

Er volgt *in de eerſte plaats* uit, dat wij letten moeten op de waarde der zaken. Het zijn de namen of kleuren niet, die eene zaak goed of kwaad, verkieslijk of verwerpelijk maken; maar het zijn de gunſtige of

(*) IIde D. bl. 160.

ongunftige refultaten, die zij oplevert voor zedelijkheid en waar geluk. Voor den onpartijdigen zijn dikwerf genoeg merkteekenen, om daarover na te denken; want uit de vruchten toch kan men oordeelen over boom of zaad, of over den aard van den grond, of over de wijze van verpleging. Menigeen, T.! heeft in onzen leeftijd met een goed oogmerk eene ftaatkundige denk- en handelwijze behartigd, van welker verkeerde toepasfing hij naderhand verderfelijke refultaten zag, en was dan ook edelmoedig genoeg om dat te doen blijken, zonder nogtans zijne goede grondbeginfelen te verzaken. Onder de genen, die gebreken gezien hadden in het oude Staats- en Stadhouderlijk bewind, en in den beginne de *Franfche* vrijheidsleer toejuichten, was b. v. onze altijd lofwaardige FEITH; maar hoe deze, niet lang na de omwenteling van het jaar 1795, over de zaken dacht, blijkt uit zijn Christelijk-wijsgeerig gedicht *aan Aristus* (*), en onder anderen uit deze regelen:

„Ach, vriend! men droomt van heil, en blijft naar fchimmen ftreven.
'T Veranderde alles, flechts de menfchen zijn gebleven.
Ik zie een nieuw tooneel, Arist! maar ook niets meer.
Al de oude driften zijn nog fpelers als weleer!

„ De rede leert het, en de ervaarnis zal het ftaven:
Men blijft, waar de ondeugd heerscht, ook zonder meester, flaven.
De fchoonfte vrijheidsboom, hoe rijk alom geplant,
Gaf zonder zeden nooit de vrijheid aan een Land.
'T Is ijdel, met den naam van broederfchap te fpelen,
Zoo lang het hart nog wrokt, en wraak de ziel kan ftreelen.

„ Arist! ons bijgeloof nam flechts een' and'ren keer.
Men dweepte als Godgeleerde, en nu als Wijsgeer weêr.
Eerst fcheen de rede van de deugd geheel gefcheiden;
Nu poogt men heel een volk door haar alleen te leiden.
Eerst klonk men boei aan boei, nu weert men elken band —
Ach! altijd ftelfels, vriend! en nooit gezond verftand."

Zoo denkt een eerlijk man, en er volgt *ten tweede*

(*) *Oden en Gedichten*, IIIde D.

uit, dat men zich niet door den ſchijn moet laten misleiden. Vele menſchen loopen voor misleiding gevaar, en het gaat in het burgerlijke en ſtaatkundige, gelijk het in de kerk gaat, — menſchen van een oppervlakkig oordeel zullen meer aan de klanken hechten, dan op de zaken letten. Maar een oppervlakkig oordeel kan ook daaruit ontſtaan, dat men niet genoeg over de zaken nadenkt, die niet behoorlijk onderzoekt, en niet genoeg vergelijkingen maakt van het een met het ander. Het is zoo, wij hebben zoo even een voorbeeld gezien, dat ook ſchrandere en brave menſchen zich, bij het afkeuren van het verkeerde, kunnen laten misleiden door groote hoop op het betere; maar het is dan voor eenen tijd, en als men toch ſcheuren in gebouwen ziet, welke uitleggingen ook van die ſcheuren gegeven worden, het gezond oordeel zal ſpoedig beſluiten, dat *of* de muren niet goed gemetſeld, *of* de fondamenten niet ſtevig gelegd zijn, en dat het weinig ſterkte geven kan, die ſcheuren met kalk te vullen. Kennis en ondervinding kunnen het oordeel wapenen; vooral, als men gebeurteniſſen beleefd heeft, die rijk zijn in leſſen en waarſchuwingen, en uit het eene kan men gevolgtrekkingen maken tot het andere. Wij moeten niet gelijk zijn aan den ouden man in de fabel, bij wien de Dood kwam om hem weg te halen, en die het zeer onheusch vond, dat deze hem niet had gewaarſchuwd, gelijk hij dat vóór dertig jaren beloofd had: maar toen de Dood, zonder hem tegen te ſpreken, eerst verzocht had, om met hem eene *menuët* te danſen, en hij zich met de ſtramheid van zijne beenen verontſchuldigde; vervolgens, om eene noot te kraken, en hij verklaren moest, dat hij onlangs zijne laatſte tanden en kiezen verloren had; en eindelijk, om, zonder bril, eenen brief te lezen, en hij betuigde, dat niet te kunnen doen ..... toen graauwde de Dood hem toe: „ Zijt gij dan nog onbeſchaamd „ genoeg, om voor te wenden, dat ik u in dertig jaren „ van mijne wederkomst niet heb gewaarſchuwd, daar „ het u aan beenen, tanden en oogen hapert?" Zoo,

T. l. zijn, ten aanzien van anderen, voorvallen in het leven dikwerf zoo vele waarschuwingen, om zich door den schijn niet te laten bedriegen, maar op de teekenen der tijden te letten.

Eindelijk dan volgt er uit, dat wij van hetgeen ons voorkomt, zoo veel mogelijk, goede partij behooren te trekken. Woorden en zaken zijn aan verschillende uitleggingen onderhevig; en als wij ons buiten alle geschillen houden kunnen, wij zullen er niet te erger om zijn. Al raken de oordeelvellingen en uitleggingen onze persoonen, SALOMO (*) heeft reeds gezegd: *Zet uw hart niet op alle woorden, die men spreekt. Gij mogt misschien eens hooren, dat uw knecht u verwenscht.* Evenwel, indien het verkeerde, dat van ons getuigd wordt, waarheid mogt wezen, het zal dan maar het beste zijn, om te doen als de bakker, die het brood met harde korsten tegen een zachter brood inruilt, en voortaan oplettend is op deeg en oven. En zijn het daadzaken of gebeurtenissen, die ons voorkomen, zij zijn dan in haren aard of door de wending, die daaraan door menschen gegeven wordt, *aangenaam* of *onaangenaam*. Zijn zij *aangenaam*, welnu, voedt en verkwikt er u mede op eene matige wijze, doch zóó, dat gij altijd gewapend zijt tegen teleurstelling, en aan uwe hoofdroeping getrouw blijft; maar zijn de voorkomende dingen *onaangenaam*, ik acht het dan eene goede les, die JEAN PAUL (†) geeft aangaande de wederwaardigheden des levens. Hij zegt: „over die wederwaardigheden moet „men zoo opbeurend spreken, als een schoenmaker over „een paar nieuwe laarzen, die hij te huis brengt. Zijn „zij te naauw, dan zegt de baas: „zij zullen wel „rekken," en zijn zij te wijd, dan zegt hij: „zij „zullen met de vochtigheid wel inkrimpen." In die gelijkenis liggen deze twee zaken: dat men zich op eene bezadigde en verstandige wijze schikken moet naar de omstandigheden, en van de toekomst het beste moet hopen.

(*) *Pred.* VII: 21.
(†) *Gedachten*, IIde D. § 232.

Van de toekomst het beste hopen, ja; dat willen wij gaarne. Hebben wij uit voorbeelden van onderſcheidene tijden het een en ander gezien, dat beroeringen onder het menschdom betrof, door beroeringen is altijd het water zuiverder geworden, en welk eenen verſtikkenden ſtank zou men alomme gewaar worden, als de waters altijd hadden ſtilgeſtaan! Ik begin meer en meer te hechten op hetgeen ik van FESSLER aanhaalde: het ware, ſchoone en goede zal al meerder als fijn goud te voorſchijn komen, en het ſchuim worden verworpen. Wat op eene andere plaats met bijbelſche zalving gezegd wordt, kan ook hier worden gezegd. Neen, T.! zoodanige toon behoeft ook hier niet geheelenal te worden vermeden. Ben ik begonnen met ſchijnbare beuzeltaal, ik eindig met ernſtige woorden. De Goddelijke Voorzienigheid regeert over alles. Wat ook menſchen beroeren, welke namen of wendingen zij daaraan geven willen, en wat ook list, huichelarij en bedrog mogen voorhebben, een Hooger Beſtuur zal eindelijk uitwerken, dat echte vrijheid en waar geluk de kinderen worden van allerlei dwingelandij en verderfzucht. Dat uitzigt maakt helderziende. Oordeelvellingen en uitſpraken, door menſchen over de aangelegenheden van dit leven gedaan, zijn dikwerf feilbaar; maar een Hooger en Wijs Beſtuur is dat niet. Gelijk het kind van den ſtuurman in den ſtorm en den nood van het ſchip gerust was gebleven, omdat zijn vader aan het roer ſtond, zoo kan de wijsgeerige Christen altijd bedaard zijn en kalm, bij het vertrouwen op die wijsheid en magt, die aan het roer ſtaan van alles — bedaard zijn en kalm, bij het betrachten van zijne pligten — voordeel trekken uit lief en leed — wijsheid zamelen uit den loop aller dingen..... en als dan de rekening van winst en verlies eens wordt opgemaakt, dan zal het ſaldo wel batig zijn.

L.

IETS, RAKENDE JONKHEER ROGIER GERARD VAN POLANEN.

(Uit de *New York Evening Post*, No. 9695, van 16 Sept. 1833.)

Jonkheer ROGIER GERARD VAN POLANEN, (*) wiens overlijden wij onder de doodsberigten van l. l. Zaturdag aankondigden, was een man van bijzondere verdiensten en bekwaamheid. Hij was *Hollander* van geboorte, en heeft zijn vaderland met eere en waardigheid in de vier werelddeelen vertegenwoordigd: in *Europa*, als Zaakgelastigde van zijne Regering in *Zwitserland*, en bij eenige der Hoven van het vaste land; in *Azië*, als het Hoofd der Regterlijke Magt in de *Hollandsche* volkplanting *Batavia*; in *Afrika*, als bekleed met eene hooge waardigheid aan de Kaap *de Goede Hoop*; in *Zuid-Amerika*, in eene dergelijke betrekking in *Hollandsch Guiana*; en in *Noord-Amerika*, onder het bestuur van WASHINGTON als Consul-Generaal, en onder dat van JEFFERSON als Minister. Dit was de laatste openbare post, dien hij bekleedde. Hij was met warmte de onafhankelijkheid en de oude republikeinsche instellingen van zijn geboorteland toegedaan; en, toen *Holland* werd ingelijfd in het *Fransche* Keizerrijk, weigerde hij, eenig ambt onder den nieuwen staat van zaken te vervullen, en leefde gedurende de laatste dertig jaren als eenvoudig burger in dit land, onder het genot van een onbekrompen vermogen en toe-

(*) Jonkheer ROGIER GERARD VAN POLANEN stamde af van DERK VAN POLANEN, die met andere Edelen van *Holland*, ingevolge van het vuistregt van dien tijd, Graaf FLORIS DEN V heeft helpen ombrengen, en wiens vlugt naar *Braband* gevolgd is door de verbeurdverklaring van zijne goederen, waardoor de ruïne van zijn kasteel nabij *IJsselstein*, in het verloop des tijds, de eigendom van de familie van STRICK VAN LINSCHOTEN is geworden.

wijding aan de wetenſchappen. In vergevorderden leeftijd werd hem door het tegenwoordige *Nederlandſche* Gouvernement het ambt van Raad van *Indië* te *Batavia* aangeboden; hij bedankte er echter voor, om reden zijner zwakke gezondheid en gevorderden ouderdom.

Aan eene der *Hollandſche* Hoogeſcholen opgeleid, was hij in de klasſieke Schrijvers, in het burgerlijke Regt, in de Letterkunde van zijn vaderland, alsmede van *Italië*, *Duitschland*, *Frankrijk* en *Engeland*, ingewijd. Inzonderheid had hij van de *Engelſche* literatuur eene zoo uitgebreide kennis, als in eén' vreemdeling maar zeldzaam gevonden wordt. Hij had in zijne jeugd omgang gehad met FOX, VOLTAIRE en GIBBON. Van laatstgemelden plagt hij menige aangename herinnering te verhalen van geſprekken, met denzelven op de wekelijkſche openbare maaltijden en avondbijeenkomſten te *Lauſanne* gehouden, alwaar van tijd tot tijd velen der geleerdſte en beſchaafdſte mannen van *Europa* zich lieten vinden. Hier te lande hadden zijne ambtspligten hem, niet alleen in officiéle betrekking, maar ook in perſoonlijke vriendſchap gebragt met WASHINGTON, HAMILTON, den ouderen ADAMS, JEFFERSON en MADISON.

Eenvoudig in zijne leefwijze en ſpaarzaam in zijne gewone uitgaven, was hij echter ongemeen mild ter bevordering van alle nuttige oogmerken. Zijne zachte en innemende manieren maakten hem bemind bij allen, die het geluk hadden hem te kennen. Hij behoorde tot de oude ſchool der *Hollandſche* Geleerden en Staatsmannen. Trotsch op en gehecht aan den ouden roem, de gebruiken en inſtellingen van zijn vaderland, was hij een waardig voorſtander der grondſtellingen, gewoonten en ſtudiën, die een' DE WIT, een' OLDENBARNEVELD, een' GROTIUS voortbragten. (*)

(*) Eenige kleine onnaauwkeurigheden, in deze ſchets voorkomende, doen het vermoeden ontſtaan, dat dezelve, na overlijden van den waardigen man, door een' zijner vrienden

IETS, AANGAANDE HET VERMEENDE GRAFSCHRIFT VAN MARGARITA, DOCHTER VAN MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK.

In eene aanteekening van den Heer H. W. TYDEMAN op de *Geschiedenis des Vaderlands* door den Heer BILDERDIJK, D. IV, bl. 311, vind ik gewag gemaakt van het zoogenaamde grafschrift van MARGARITA VAN OOSTENRIJK, beginnende: *Cy gist Margot etc.* Dan, hetzelve wordt aldaar niet zeer juist en geheel tegen de maat strijdende opgegeven. Ik herinner mij, hetzelve ook bij BILDERDIJK, in deszelfs aanteekeningen op HOOFT of HUYGHENS, te hebben aangetroffen, wel vermoedelijk niet antimetrisch, maar echter geenszins naauwkeurig. Het is mij daarom niet onbelangrijk voorgekomen, hetzelve, zoo als het wezenlijk luidt, hier ter neder te stellen:

Cy gist Margot, la gente Damoiselle,
Qu'eust deux maris, et si mourust pucelle.

Qu'eust is hier eene zamentrekking van *que*, dat is *qui eust.*, en *si* staat hier, gelijk meermalen in het oud Fransch, voor *pourtant.* Zie hier de geschiedenis van dit, hetzij ware, hetzij gewaande grafschrift:

MARGARITA VAN OOSTENRIJK, eenige Dochter van Keizer MAXIMILIAAN I en MARIA VAN BOURGONDIË, was ondertrouwd met, of ten minste verloofd aan KAREL VIII, Koning van *Frankrijk*, met wien zij, na haar moeders dood, aan het Hof van LODEWIJK XI was opgevoed. Dan, KAREL zond

---

den te *New York* is zamengesteld, geenszins uit zijne eigene aanteekeningen. De welverdiende algemeene achting, welke hij in dat land genoot, blijkt ook uit het in 't *Algemeen Handelsblad*, No. 693, van 20 Jan. 1834 geplaatste vertaalde uittreksel uit het *Christian Register*, te *Boston* uitkomende.

MARGARITA aan haren vader terug, na alvorens zijne hand gegeven te hebben aan ANNA VAN BRETAGNE. Vervolgens ten huwelijk gevraagd voor JUAN, Infant van *Spanje*, Zoon van FERDINAND en ISABELLE, werd zij, op reis zijnde, om zich bij haren man te vervoegen, door een' zwaren ſtorm beloopen, in welken men wil, dat zij, op deze twee niet tot ſtand gebragte huwelijken doelende, de bekende regels voor haar grafſchrift maakte.

Het komt mij waarſchijnlijk voor, dat men, in lateren tijd, niet geweten hebbende, voor welke MARGARITA dit grafſchrift vervaardigd ware, gedacht hebbe, dat het opgeſteld was voor MARÇARITA, natuurlijke Dochter van Keizer KAREL V, welke, nog geene twaalf jaren oud, trouwde met ALEXANDER DE MEDICIS, die reeds zijn zevenentwintigſte jaar bereikt had, en naderhand, ten minſte twintig jaren oud zijnde, met OCTAVIO FARNÈSE, die naauwelijks tot zijn dertiende gekomen was, en dat dit aanleiding gegeven hebbe aan JACOBUS BUGIUS (JACQUES BOUGIE), om het volgende puntdicht haar in den mond te leggen:

Impubes nupſi valido, jam, firmior annis,
Exſucco et molli ſum ſociata viro.
Ille fatigavit teneram, hic, aetate valentem,
Intactam tota nocte jacere ſinit.
Dum nollem, licuit, nunc, dum volo, non licet uti.
O Hymen, aut annos, aut mihi redde virum.

De vooronderſtelling, dat men niet geweten hebbe, welke de MARGARITA in het eerst aangehaalde ſtukje ware, is niet vreemd, daar men het ook nog in het geheel niet eens is, welke in het Latijnſche bedoeld worde. Dan, VARILLAS, in zijnen *François I*, Boek 13, zegt uitdrukkelijk, dat deze omſtandigheid van de laatstgenoemde MARGARITA aanleiding gegeven heeft aan een' Dichter uit *Anjou*, om een der fraaiſte puntdichten van de toen voorgaande eeuw zamen te ſtellen; en deze BUGIUS, door ſommigen verkeerdelijk DE

BOUGY, door anderen DU BOIS genaamd, was uit dat Landschap afkomstig. SCAEVOLA SANMARTHANUS (SCEVOLE DE STE MARTHE) heeft, in zijne *Elogia*, aan denzelven eene Lofrede, en LA CROIX DU MAINE, in zijne *Bibliothèque*, een artikel toegewijd.

V. H.

DE HOMOOPATHISCHE GENEESWIJZE.

Den Fürsten wunderte und erfreute am Arzte sehr die Satire auf den eigenen Stand, und er lächelte; allein er bedachte nicht, dass eigentlich jeder am meisten über den seinen, als den ihm bekanntesten, der Hofmann über den Hof, der Autor über das Schriftstellerwesen, ja der Fürst über seines Gleichen Spott ausgiesst, nur ihn aber andern nicht gern erlaubt.

JEAN PAUL.

De prijzenswaardige zucht uwer HILLETJE, om hare bezochte Natuurgenooten niet slechts met raad, maar ook met daad bij te staan, doet u op den inval komen, haar met een *Huis- en Zak-apotheekje*, op haren aanstaanden geboortedag, te verjaren, waartoe gij u opgewekt gevoeldet door de navolgende, door u in de *Haarlemsche Courant* gelezene, advertentie: „Bij den Apotheker JOHANNES BÄTZ, te „*Dusseldorf*, zijn te bekomen *Stomoöpathische* Huis- en „Zak-apotheken van diverse grootte naar welgevallen; de „geneesmiddelen zijn geheel naar de *Hofmansche* voorschriften en onder speciaal toezigt van den Heer Dr. AEGIDI, „Lijfarts van de Prinses FREDERIK VAN PRUISSEN, bereid geworden." Alvorens echter tot den aankoop over te gaan, doet ge mij de eer aan, naar mijn gevoelen te vragen over den aard van dit geschenk; welke soort van geneesmiddelen het zijn, en tot welk doel of met welke vrucht zij kunnen gebezigd worden?

Het is kluchtig, (dat dit vooraf ga) tot welk zonderling misverstand soms eene drukfeil aanleiding kan geven. Wat zijn eigenlijk *Stomoöpathische* geneesmiddelen? vraagt gij: het zullen zeker *Stoomoöpathische* middelen zijn, middelen

door *ſtoom* bereid; en de goede Heer Apotheker BÄTZ, als meerdere *Duitſchers*, wanneer zij Nederduitsch willen ſchrijven, het met de klinkers zoo naauw niet nemende, heeft *ſtom* voor *ſtoom* geſchreven. „ Maar, wat daarvan zij, „ (dus vervolgt gij) wat zijn *Stomeöpathiſche* middelen? „ Al worden deze middelen ook door *ſtoom* bereid of gedre- „ ven, dan verſta ik de beteekenis evenwel toch niet ge- „ heel. Middelen te geven, waarvan men de beſtanddeelen „ of zamenſtelling niet kent, en dus derzelver werking vooraf „ niet behoorlijk weet te bepalen, zulks in den blinde te „ laten toedienen, dit is iets, hetwelk geen leek zich ver- „ oorloven mag; dit kan ſlechts het voorregt zijn van de „ gepatenteerde beoefenaars der Geneeskunst, op wier ver- „ zekering en aanraden wij de menigvuldige onbekende *Xs*. „ gedwee naar binnen ſlaan"......

Dr. STRYKIUS, zoo als gij kunt lezen in KATZENBERGER's *Badreize* (*), welker geest gij dadelijk zult raden, wanneer ik u zeg, dat JEAN PAUL haar geſchreven heeft, noemde den Profesſor KATZENBERGER, zijnen Collega, met verkropte woede, of liever onder de mom eener gehuichelde vriendelijkheid, *Humoristiſcher Arzt*, en ſloeg hem naderhand in den donker, in de dusgenoemde beerengrot, zoo gevoelig op de knokkels, dat KATZENBERGER de in het verſchiet hangende lampions voor danſende ſterren aanzag. (†). Ik zoude hetzelfde kunnen doen, en ſchrijven: „ Wel, Neef! wat zijt gij geestig!" en nemen vervolgens, naar het aan ons gild toegekende en bij patent verzekerde voorregt, te zijner tijd met een of ander pas uitgekomen middel, waarvan de werking onderzocht moet worden, eene proef op u. Maar neen: ik zal niet eens met *Job* bij HUYGENS (‡) verlangen:

> Vergaert hem kolen op ſijn kopp;
> Dat wild ick geerne doen, ſei Job,
> Mits dat die kolen branden.

Ik zal met der menſchen zwakheden, en ook met de uwe, geduld hebben, en uwe uitvallen tegen de Geneeskunst uitleggen naar een oud *Duitsch* ſpreukje: *Was ſich liebt, neckt ſich.*

(*) Dr. KATZENBERGER's *Badereiſe. Breslau*, 1823.

(†) 3 Bandchen, 30 Summula, S. 27.

(‡) *Korenbloemen*, XV Boeck, Sneldicht No. 6.

Hoogstwaarschijnlijk dan ligt de schuld aan den Heer BÄTZ: zijne vingers, meer geoefend in het pillendraaijen, zijn waarschijnlijk niet ter school geweest bij den een' of anderen nieuwen *Kalligraaph*. Zoo gij dit woord niet verstondt, het zijn edelmoedige mannen, ik geloof mede uit *België* herkomstig, die, in weinige lessen, voor eene zeer rijkelijke belooning, ons, achterblijvers in alles, tot de schrijfkunst toe, willen komen onderwijzen, om, in weinig tijds, met weinig moeite, fraai te schrijven. Dit lijkt den mensch, die gaarne veel voor luttel inspanning heeft! — Het sprak immers ook van zelf, dat — terwijl het in der tijd zoo beruchte *Leuvensche* wonder, met meerder regt dan ooit eenig Student te voren *Primus* van *Loven* te noemen, de beroemde JACOTOT, ons zoude leeren, hoe in elk mensch de vatbaarheid voor alle kunsten en wetenschappen ligt weggelegd of opgesloten, en, als men het maar wél vat, ook in korten tijd er uit te halen is, — een ander als van zelf er toe gebragt werd, om *en masse*, b. v. bij de schoolkompagnieën, of *en détail*, elk voor zich, te docéren, dat alle menschen goed kunnen schrijven, als ze maar willen, en, als ze het maar wél aanpakken, in korten tijd goede schrijvers — wel te verstaan, wat de pen betreft — kunnen worden. Maar, ruste JACOTOT! Menigeen zal blijde zijn, dat hij ongemoeid de *vieille bête* (eene geliefkoosde uitdrukking van dit geestig dier) mag blijven aankleven als weleer, en slechts ontwikkeld worden naar de methode van PRINSEN, VAN WIJK of eenig ander welwillend behartiger van de belangen der jeugd.

Om tot den Apotheker BÄTZ weder te keeren; er moet gelezen worden: *Homoöpathische middelen*. Over het geheel schrijven de Geleerden niet altijd zeer leesbaar; en de Heeren Artsenijmengers, daaronder zoo gaarne gerekend, behooren dus ook deze geleerde ondeugd na te volgen. Uit dit geschrijf over eene eenvoudige letter, terwijl zij, die zulk eene misstelling kunnen verhelpen, nog leven, kan men opmaken, wat er al zoo moet omgaan, wanneer het om eene uitgevallen, verzette of verschreven letter te doen is, en er reeds eeuwen zijn voorbijgegaan, eer men het gewaar werd! Zij, die de fout welligt begingen, zonder het zelve te weten, zijn dan reeds verstoven voor den wind; wie zal het geschil thans beslechten? Is het te verwonderen, dat er over letters, ja over punten en stippen, zoo veel geschil in de we-

reld is gekomen, en over zulke gewigtige kleinigheden de Geleerden elkander het vinnigst hebben doorgeftreken? Ja, menige onnoozele vlieg, die geheel zorgeloos op een parkement zich nedervlijde, heeft tot geen' geringen twist aanleiding gegeven; want een bruin of zwart ftipje, hetwelk zij door den drang ongevoelig liet vallen, in het midden eener o neêrgekomen, geeft, wanneer het een Grieksch handfchrift is, dadelijk eene andere lezing. Men zie dus met geene minachting op zoogenoemde *kleinigheden* neder. Wie vooral in het zedelijke hieromtrent nog niet overtuigd is, dien bevelen wij ter lezing aan het belangrijk werkje van REINHARD, *over de waarde der Kleinigheden in de Zedekunde.* Het is hier juist om *kleinigheden* te doen, gelijk wij bij de befchouwing der *Homoöpathie* ftraks nader zullen zien.

Wat is nu eigenlijk *Homoöpathifche* geneeswijze? — Hoe zal ik dit voor eenen leek duidelijk en eenvoudig genoeg uiteenzetten, dat ik verftaanbaar blijve, zonder in eenen geleerden uitleg te vervallen?

Even gelijk alles, wat overdreven is, uit den ftelfelgeest voortvloeit, zoo is ook deze geneeswijze, door de volgelingen verder dan door den meester gedreven, de uitzinnige teelt van een ftelfel, naar zijnen voorftander dat van HAHNEMANN genoemd, en bekend onder den naam van *Homoöpathifche* geneeswijze.

Wanneer ik zoo tegen de ftelfels of theoriën uitvaar, moet gij echter niet denken, dat ik daarmede alle theoriën en ftelfels verwerp. Er zijn immers, die zeggen, dat de eigenlijke *Geneeskunst* (hetgeen zij in den waren zin des woords behoort te beteekenen) door theorie op theorie moet gevonden worden? Waarmede ik het in zoo verre eens ben, als de gefteldheid der tegenwoordige wereld het medebrengt, dat uit het kwaad het goed geboren moet worden. Wat mij betreft, houde ik de theoriën eigenlijk voor een fterk bewijs onzer zondige natuur, voor een kieken uit het flangenei. En het goud, hetwelk uit dit fchuim opwelt, is nog fchraler, dan hetgeen in het rivierzand gezocht wordt. Maar, indien er eens geene *isten* of *anen* waren, hoe menige Akademie zoude er ftilftaan, hoe vele Hoogleeraars lediggaan! Thans integendeel kan men nog al eenigen tijd zoek brengen met te onderzoeken, wat de Geneeskunst *niet* is, met twisten, wat zij behoorde te zijn, met aan te wijzen, hoe zij door theoriën, die men zich de moeite geeft van op te bouwen, niet opge-

bouwd wordt, en hoe wenschelijk het ware, dat er eindelijk eene theorie (dit behoort vooral onder de zoogenoemde vrome wenschen) gevonden wierd, welke vriendelijk met de praktijk hand aan hand mogt gaan. Dit nu wordt stellig van elke tegenwoordige verwacht, dat die het pleit voldingen zal; en hiermede zoude men ten einde der zaak wezen, indien niet juist terzelfder tijd een ambtgenoot door eene nieuwe theorie ontegenzeggelijk bewees, dat men nooit verder van de waarheid is verwijderd geweest, dan thans door het stelsel van den geachten, anders scherpzinnigen, maar op dit punt als een mol zoo stikzienden ambtgenoot! — Mogt het nadeel der theoriën zich hier slechts bij bepalen! Maar, moet de doodgraver niet bestaan, en werd het fraaije kerkhof slechts uit weelde aangelegd?... De Advocaat zegt: *procesſen moeten er wezen; zonder theoriën* ware het gedaan met de *Geneeskundige Faculteiten!* — Maar ik gevoel, hoe ik reeds begin op een geleerd dwaalspoor te geraken, en, dus voortrederende, zoude ik gewis over de *Homoöpathische* geneeswijze zulk een' geleerden brief voor den dag brengen, dat deze welligt de laatste zoude zijn, dien gij van mij zoudt begeeren te lezen. Ik weet beter: haat een leek u onderrigten; van zijns gelijken ontvangt men doorgaans de waarheid het liefst. De Schrijver *over de belangrijkheid eens zestigjarigen ouderdoms*, of schets der hoogstmerkwaardige verschijnselen, welke dien leeftijd bij uitstek kenmerken, geeft onder deze ook eene korte beschrijving van het stelsel van HAHNEMANN, of de *Homoöpathische* geneeswijze, bl. 115. Offchoon geen Geneeskundige, heeft deze bekwame man, die van den tijd zijns levens wel partij getrokken heeft, dit en tevens meer andere stelsels, kinderen des tijds en der mode, zóó geschetst, dat men er zich althans een oppervlakkig denkbeeld van maken kan. Dat hij alle deze stelsels van de *kluchtige* zijde heeft voorgesteld, daar heeft hij zeer wél aan gedaan. Het algemeen moet aan de *hansworsterijen* zich spiegelen. Het echte, het juiste in het stelsel van HAHNEMANN zoude, mijns bedenkens, de toepassing kunnen zijn van de les der ondervinding, dat men dikwijls met *weinig veel* kan doen; dat er, zoo wel in het *natuurlijke* als *zedelijke*, veel krachts onnoodig verspild wordt; maar alles heeft zijne grenzen. De kunst echter, of liever de inbeelding, om met *oneindig weinig ontzettend veel* te doen, werd doorgaans bij de uitkomst bevonden aan de eene of andere zijde mank te gaan. Het zoude anders, indien de

praktijk aan de *theorie* beantwoordde, eene stelling zijn, welke niet slechts voor de Geneeskunde nuttig ware, maar waarmede de Schatkist vooral, in de tijden, die wij beleven, en elks beurs, die buitengewoon getaxeerd wordt, zich inzonderheid wél zouden bevinden. En daar het voor ons in het algemeen op een zuinigje loopen moet, zoo zou, kwam de *Homoöpathische* geneeswijze in zwang, het voor mijne dierbare kunstbroeders, de Heeren Apothekers, wél eens heel boos kunnen worden: want daar werkt men niet met greinen of droppels, neen! zoo als men in de Geneeskunde enkele malen doet, men rekent bij billioenen, trillioenen gedeelten van greinen en nog verder; zoodat eindelijk de werking der middelen, in het oog van een verstandig mensch, = o wordt. Het is nu wel bewezen, dat het olieglas van eene once zoo wel 100 pct. kan opleveren als de pintsflesch; maar de *Homoöpathisten*, die anderen met een *oneindig klein* afzetten, gunnen den Apothekers noch groote, noch kleine winst; zij willen zelve geneesmiddelen leveren, want de reuk eener Apotheek werkt reeds nadeelig op hunnen kleinen voorraad. — Waakt op, gij allen, die er belang bij hebt, dat de *gomma*, het *levenselixir* niet door geneesmiddelen minder dan zandkorrels verdrongen worden! Want is de *Homoöpathie* waar, dan kan ons geheele leger met één pakje *gomma* voor de tering gevrijwaard worden, wel te verstaan indien de *gomma* een onfeilbaar middel tegen de tering is, *quod erit demonstrandum*. In dit geval is dan de prijs veel te gering gesteld. Het is mij daarbij dikwijls voorgekomen, of gij uwen vijver in eene kom van zout water zoudt kunnen herscheppen, door een' droppel uit den Oceaan daarmede te vermengen. En zoo zoudt gij, zonder kosten, in plaats van eene goudvischkom, eene kom met zeevisch kunnen aanhouden. Dit zoude wel eene theorie over het oneindig kleine (*les infiniment petits*) worden. (*) Ik houde het daarvoor, dat het grootste nut der *Homoöpathische* geneeswijze daarin bestaat, dat zij in de meeste gevallen niets doet. Zij laat de natuur in zekeren zin ongestoord haren weg vervolgen, en boeit tevens de aandacht van den lijder; zij houdt het vertrouwen gaande, en ondersteunt daardoor de natuur. In slepende ziekten doet zij dikwijls wonderen; en wilde de lijder daarbij een' gepasten leefregel

(*) *De Hollandsche Spectator*, 1733, No. 132.

in acht nemen, men zoude soms verstomd staan over hetgeen langs dezen eenvoudigen weg bereikt werd. Wilde ik mijn dagboek openen, ik zoude hierover waarnemingen kunnen mededeelen, welke mij den naam van eenen Wonderdoctor zouden verschaffen; doch — het is de tijd nog niet, om de menschen zoo zeer te verlichten, en men staat niet gaarne de toegekende eer af. Laat mij de eer, ik geef der Natuur getrouw de hare, en tracht hoe langer hoe meer voor de lijders, die mijne hulp inroepen, er nut mede te doen. Ongelukkig echter de lijder, die in de handen van eenen *Homoöpaath* valt, wanneer er handen moeten uitgestoken worden, hetwelk soms mede het geval kan zijn!

Wilt gij mijnen raad gehoor geven, besteed uw geld niet aan deze Huisapotheek; verblijd liever uwe vrouw met een middel uit de Huisapotheek van JEAN PAUL, waarvan ik eene lijst hierbij voeg, welke gij echter volstrekt aan niemand moogt mededeelen, want kregen de vrouwen er de lucht van, er ware aan al de aanvragen niet te voldoen, en de Apothekers zouden mij weinig dank weten voor mijne openhartigheid.

EEN WOORD, NAAR AANLEIDING VAN HET STUKJE:

Zou het Lager Onderwijs ook nog iets te wenschen overlaten? (*)

Geheel eenstemmig denken wij met den Schrijver van dit stukje, dat er geene *gepaste middelen* onbeproefd behooren te worden gelaten, ten einde de *godsdienstige zin der Natie*, dat waardig erfgoed van het voorgeslacht, onze tijdgenooten en nakomelingen gedurig meer en meer en tevens duurzaam blijve bezielen, en dat het allezins wenschelijk zij, dat de vorming en opleiding der jeugd aan die hooge en eerwaardige bedoeling, zoo veel mogelijk, dienstbaar mogen gemaakt worden.

De Schrijver draagt, naar aanleiding hiervan, eenige bedenkingen voor, uit de tegenwoordige gesteldheid van het *lager Onderwijs* ontleend, en besluit, eindelijk, zijn betoog met het voorslaan van een *middel*, waardoor, naar zijne

(*) Zie dit *Mengelwerk* voor 1833. No. XIV. bl. 665.

wijze van beschouwen, dat *lager Onderwijs* aan de zedelijke en echt godsdienstige vorming en opleiding der jeugd, meer, dan tot hiertoe het geval schijnt, zou kunnen dienstbaar wezen. Zeer bescheiden begeert hij, dat zijne bedenkingen, door bevoegden, ten algemeenen nutte, mogen worden getoetst; opdat, voor zoo verre zij bleken grond te hebben, het gebrekkige, in het te dezen bestaande, kon worden verholpen.

Wij willen, naar ons vermogen en even bescheiden, den Schrijver en tevens het Publiek, waarvoor wij beiden wenschen nuttig te zijn, met *onze* bedenkingen bekend maken. De zaak is dubbel waardig, dat zij met bezadigdheid en van alle zijden beschouwd worde. Het opkomend geslacht, de hoop des vaderlands, en het geluk van Nederland ook in de toekomst, is den opregten Vaderlander dierbaar. Wie zou niet volgaarne elk middel aangrijpen, waardoor dat geluk zou kunnen gevestigd worden?

Begrijpen wij des Schrijvers meening wél, dan begeert hij de *godsdienstige opleiding* der jeugd, bij het *lager Onderwijs*, als *hoofdzaak* te hebben beschouwd en aangenomen — en slaat hij, als *middel* hiertoe, voor, *dat de Schoolonderwijzers derzelver leerlingen met de waarheden van de Godsdienst zullen bekend maken, ten einde hen in eerbied en liefde voor God en den Verlosser te ontvonken.* (Zie bl. 668.)

Heerlijk *doel!* ingevolge hetwelk de kinderen, in de scholen, niet slechts tot *nuttige leden der Maatschappij* — niet slechts tot *brave burgers* — maar ook en voornamelijk tot *goede Christenen* zullen worden opgeleid. Wie zou niet *wenschen*, dat doel, door gepaste middelen, te bereiken? — Maar, wie het *doel* wil, moet ook de *middelen* willen! De Schrijver draagt daartoe een *middel* voor; hij verlangt, dat het getoetst worde. Wij hebben aan zijn verlangen voldaan, en hij verneme alsnu onze bedenkingen.

Wanneer ons een middel, ter bereiking van zeker bepaald doel, wordt aangewezen, dan vragen wij eerst, of het *uitvoerbaar* zij? en, ten andere, of het ook soms *schadelijk in de gevolgen* zou kunnen worden bevonden?

Eerstelijk: Is het voorgeslagen middel *uitvoerbaar?* Letten wij daartoe op de *Jeugd*, die de lagere scholen bezoekt, en welke kennelijk door den Schrijver bedoeld wordt; vooral op de *Schoolonderwijzers.*

Bepalen wij ons bij de *Jeugd* in eene Stads of Dorps Ar-

menschool vereenigd. Dezelve is zamengesteld uit leden van verschillende godsdienstige belijdenissen, die het onnoodig is op te noemen. Wij stellen ons het plan des Schrijvers als reeds verwezenlijkt voor, en hooren den Onderwijzer zijne leerlingen, te gepasten tijde, *over de waarheden van de Godsdienst* onderhouden; maar, *naar welk godsdienstig leerbegrip?* Naar dat der Roomschkatholijken? — maar hoe kunnen de Protestanten daaraan deel nemen? Naar dat der Protestanten? — maar zullen de Roomschkatholijken daarmede gediend zijn? Het kan ook zijn, dat er zich alleen Protestanten op de school bevinden, en de geopperde zwarigheid alzoo wegvalt; maar ook deze Protestanten zijn, onderling, in godsdienstige leerbegrippen van elkander gescheiden, en nu vragen wij, *welk* leerbegrip, bij het onderwijs, ten grondslag zal worden aangenomen? en aan welke Autoriteit de bevoegdheid kan worden toegekend, om in dezen te beslissen? Maar, wij stellen ons die beslissing als aanwezig voor, en hooren het *Hervormd leerbegrip* voordragen. Dan, loopt men, in dat geval, niet grootelijks gevaar, dat ouders van de Luthersche, Doopsgezinde en Remonstrantsch-Gereformeerde belijdenis hunne kinderen aan *dat* godsdienstig onderwijs zullen onttrekken? Hoe veel aanleiding tot gegrond beklag en ontevredenheid zal eene willekeurige bepaling in dezen niet geven!

Men zegge niet, „dat het godsdienstig onderwijs op de „scholen zoodanig behoorde te zijn ingerigt, dat Roomsch„katholijken en Protestanten daarin gelijkelijk kunnen dee„len." Want daarmede is de zwarigheid, waarop wij het oog hebben, niet verholpen. Vele, vooral echt godsdienstige, ouders zullen alsdan hunne kinderen aan het onderwijs onttrekken, *omdat* er, naar *hunne* overtuiging en geweten, niet *die* Godsdienstwaarheden geleeraard worden, welke zij (te regt of te onregt, dit doet hier weinig ter zake) als *onmisbaar* hebben leeren beschouwen, om een *goed Christen* te zijn. En wie kan, wat zal van dit alles het gevolg wezen? Wat anders, dan de treurige ondervinding, dat het voorgestelde *doel*, door het voorgeslagen *middel*, onbereikbaar, en dat *middel*, alzoo, *onuitvoerlijk* is?

En nu de *Onderwijzers*? Hoe veel wordt er thans niet vereischt, om tot de eerwaardige roeping van Onderwijzer te worden bevorderd! En dan zal men nu nog, daarenboven, kunnen verlangen, dat de *Schoolleeraar* tevens *Godsdienst-*

onderwijzer zij? — Dat hij, gelijk thans op de Stads en Dorps Armenscholen plaats vindt, de *Bijbelgeschiedenis* onder de rubrieken van het schoolonderwijs opneme, keuren wij allezins gepast; immers behoort dezelve tot de algemeene geschiedenis der wereld, en maakt daarvan een hoogstbelangrijk gedeelte uit; maar het is geheel iets anders; de *geschiedenis* naar den Bijbel, en weder geheel iets anders, de *waarheden van de Godsdienst* te onderwijzen; tot het laatste behoort een' bijzonderen aanleg en studie, die men, redelijkerwijze, van den gewonen Schoolonderwijzer kan noch mag vorderen. — Maar, daarenboven, zijn niet alle Schoolonderwijzers van dezelfde godsdienstige belijdenis. De bekwaamste en meest voor het onderwijs der schole geschikte mannen behooren, niet zelden, tot verschillende Christelijke Kerkgenootschappen; en vergt men niet te veel, door te vorderen, dat een Roomschkatholijk Onderwijzer de leerbegrippen der Protestanten — de Protestant die der Roomschkatholijken zal voordragen? of dat een Luthersch of Doopsgezind Onderwijzer de leerbegrippen van CALVIJN of ARMINIUS den kinderen zal inprenten? Wij, voor ons, zien hierin allerlei botsingen en bezwaren, die ons het voorgeslagen middel als *onuitvoerbaar* doen voorkomen.

Dan, gesteld, dat men alle onze te berde gebragte bezwaren konde oplossen, en het voorgeslagen middel als *uitvoerlijk* kon doen voorkomen, zoo rijst nog de vraag: of het gekozen middel niet soms *schadelijk*, in de gevolgen, zou kunnen worden bevonden. Wij willen ons, te dien einde, eene Stads of Dorps Armenschool voorstellen, waarvan de kinderen allen, uitsluitend, tot de Hervormden behooren, en de Schoolonderwijzer mede deze Christelijke geloofsbelijdenis is toegedaan; alles ten einde de bereids geopperde bedenkingen, zoo veel mogelijk, te doen wegvallen. Daarenboven willen wij vooronderstellen, dat de Onderwijzer voor de taak, die men hem heeft opgelegd, volkomen berekend zij, en de noodige kundigheden bezitte, om ook als Godsdienstonderwijzer op te treden. Want het is onder alle deze gelukkig zamenwerkende omstandigheden alleen, dat het voorgeslagen *middel* aan het voorgestelde *doel* zal kunnen beantwoorden.

Dan, hierbij is de tegenwoordige toestand der Hervormde Kerk in ons Vaderland den welmeenenden Schrijver gewisselijk niet voor de aandacht gekomen; en het is juist deze toestand, die ons van de aanwending van het voorgestelde mid-

del de *schadelijkste* gevolgen doet vreezen. Of is, sedert den tijd, dat de Heeren BILDERDIJK, DA COSTA, CAPADOSE en anderen met hunne bezwaren en grieven tegen Leeraren en Hoogleeraren der Hervormden zijn opgetreden, het luid geroep en geschrijf over vermeende onregtzinnigheid, en het afwijken van de leer der waarheid, niet meer en meer en telkens verder gehoord en opgemerkt? Beleven wij niet reeds een' tijd, waarin, blijkens de aankondigingen in de nieuwspapieren, een Hervormd Leeraar zijne medebroeders aanduidt onder den naam van *wolven, die de schaapskooi van* CHRISTUS *aantasten?* (*) Ja, worden niet, op zeer vele plaatsen in ons Vaderland, alle middelen gebezigd, om wantrouwen, achterdocht, verdeeldheid en scheuring te veroorzaken; en mag men het niet daarvoor houden, dat het de bedoeling der *Zeloten* van dezen tijd is, zich van de thans bestaande Hervormde Kerk feitelijk af te zonderen, zoodra de plannen, die zij daartoe voorbereiden, tot rijpheid zullen gekomen zijn? En is dit alles zoo, gelijk de treurige ervaring ons dit vertoonde, of in de toekomst doet lezen, hoe *schadelijk* zou dan niet het voorgeslagen *middel* zijn, het godsdienstig onderwijs der jeugd aan Schoolleeraren toe te vertrouwen, die nimmer eene eigenlijk gezegde Theologische opleiding hebben genoten, en vreemdelingen zijn in de oorspronkelijke talen der H. Schrift! Neen, de Schrijver heeft er gewis niet aan gedacht, bij het voorslaan van zijn *middel*, hoe hetzelve, voor de Leiders en Aanvoerders der Sekte, eene welkome gelegenheid zou openen, om de donkere en onbijbelsche leere, die zij verkondigen, in de harten der jeugd, reeds vroegtijdig, in te prenten! Hoe gemakkelijk toch zou het hun vallen, ongeleerde, ongeoefende en eenvoudige Schoolonderwijzers tot het omhelzen hunner bekrompene begrippen over te halen; en wat al nieuwe, mildstroomende bronnen van onrust, verdeeldheid en scheuring zouden daardoor geopend worden!

Wij, voor ons, raden hier tot groote voorzigtigheid; opdat men zich niet over het onbedachtzaam inhalen van het Trojaansche paard jammerlijk beklage, wanneer alle klagten te vergeefs zullen zijn! Alwat wij kunnen en vermogen, is ernstig te waarschuwen tegen de openlijke en bedekte woelingen, die thans overal aan de orde zijn, en te vermanen tot een naauwkeurig acht geven op de teekenen der tijden!

(*) Zie *Handelsblad*, onder de *Advertentiën*, No. 3803.

Het onderwijs in de waarheden van de Godsdienst moet en mag niet aan onbevoegden worden overgelaten. Dat onderwijs is in de handen der Godsdienstleeraars en weltoegeruste Godsdienstonderwijzers het best toevertrouwd; en waarom zal men hetzelve in andere handen overgeven? Waarlijk, onze vaderlandsche Gemeenten hebben, althans in deze dagen, aan Leeraars geen gebrek, maar hier en daar groote behoefte aan dien geest, *die de waarheid leert betrachten in de liefde!*

Dan, al waren de tijden, die wij beleven, geheel vrij van zulke, den waren Christen bedroevende, verschijnselen, ook dan nog kan het voorgeslagen *middel*, in de gevolgen, *schadelijk* zijn. Het is inderdaad geenszins ons oogmerk, den eerwaardigen Onderwijzersstand gering te achten, veel min eenig lid van denzelven te grieven, wanneer wij van onbevoegdheid tot het geven van godsdienstig onderwijs gewag maken — neen! veeleer zullen velen, zoo niet verre de meesten, gereedelijk verklaren, dat zij zichzelven onbevoegd kennen, om *als Onderwijzers in de waarheden van de Godsdienst op te treden*, aangezien het hen aan opleiding en studie tot een zoo hoogstgewigtig werk ontbreekt; en wat zou, vragen wij, het gevolg zijn, wanneer zij, door in te voeren verordeningen op het lager Onderwijs, onder de verpligting gebragt werden, eene taak te vervullen, waarvoor zij zich niet berekend gevoelden? Hoe hoogstgebrekkig zou niet, onder die omstandigheden, het onderwijs zelve zijn, en hoe weinig de goede vruchten, die men van hetzelve zou mogen wachten! Hoe gedurig zou niet de, met den besten geest bezielde, Onderwijzer aan dwalingen en misvattingen blootstaan! hoe gedurig gevaar loopen, *menschelijke begrippen en bepalingen* met de *Bijbelsche waarheid* te verwarren en te verwisselen! en hoe *schadelijk* zouden van dit alles de gevolgen niet zijn voor de godsdienstige vorming der jeugd! Wij geven deze bedenkingen gaarne ter toetsing over; maar, voor onszelven, hechten wij aan dezelve een groot gewigt.

De zedelijke toestand der lagere volksklassen heeft wel te allen tijde veel te wenschen overgelaten, en de bevolking der achterbuurten, inzonderheid in de groote steden, was, reeds in vroeger dagen, zeer achterlijk in beschaving en godsdienstigheid. De bewijzen hiervoor zijn, in de werken onzer vaderlandsche Dichters, in grooten overvloed, voorhanden; en de bekende spreuk van den wijzen SALOMO: *Er is niets nieuws onder de zonne*, wordt, door geschiedenis en ervaring

beide, bevestigd. Men zij, evenwel, billijk, en legge de onbeschaafdheid van de heffe des volks niet te laste aan bestaande gebreken in het lager Onderwijs, maar veeleer daaraan, dat, b. v. in *Amsterdam*, niet alle kinderen in de bestaande Stadsscholen kunnen worden opgenomen, en een zeer groot aantal van dezelve daardoor van het onderwijs verstoken blijft; en, ten andere, dat vele ouders, helaas! het goede zaad verstikken, dat in de harten hunner kinderen, door het schoolonderwijs, is gestrooid geworden. Bestond er te dezen meer onderling verband tusschen *huisselijke opvoeding* en *schoolonderwijs*, dan mogt men op het behouden van veel goeds hopen.

De Schrijver vooronderstelt, dat men op de scholen het minst werk maakt van de kennis der Bijbelgeschiedenis, en wel voornamelijk ter oorzake, dat men er minder door schittert; maar wij gelooven, dat hier door hem te veel is beweerd geworden. Ware zijne vooronderstelling gegrond en door bewijs te staven, dan zou het vermelde verzuim aan eene zeer laakbare bedoeling moeten worden toegeschreven, die men bij eenen Christelijk gezinden Onderwijzer niet mag verwachten. Naar onze ervaring, wordt de behandeling der Bijbelgeschiedenis niet achtergesteld, ten einde (gelijk de Schrijver het bl. 670 noemt) de jeugd van een' SOCRATES en CATO, van LEONIDAS en REGULUS te leeren snappen. De namen der bedoelde *Grieken* en *Romeinen* behooren tot de kennis der wereldgeschiedenis, en de beknopte vermelding van de daden der genoemde mannen zal der vaderlandsche jeugd wel geen smaak in ongodsdienstigheid doen vinden.

Ten slotte, en opdat wij eindigen: er is wel niemand, die beweert, dat het lager Onderwijs *niets* te wenschen zou overlaten. Dan, bij eene zaak van zoo groot gewigt, behoort men de dingen met een' helderen, onbevooroordeelden blik, en vooral met de noodige kalmte en omzigtigheid, te beschouwen en te behandelen. Elk, ter verbetering voorgedragen, middel behoort naauwkeurig overwogen en met bedaardheid toegepast te worden. De gebeurtenissen in *België*, waartoe, onder anderen, ook de verordeningen van onzen geëerbiedigden Koning op het lager Onderwijs ten voorwendsel verstrekten, liggen ons nog te versch in het geheugen, dan dat wij niet de grootste behoedzaamheid, omtrent een zoo uiterst teeder onderwerp, ten ernstigste zouden aanbevelen. Men zij vooral hoogst omzigtig met het invoeren van nieuwigheden!

Wat zou het zijn, indien, ten gevolge van Gouvernements-besluiten, het *onderwijs in de waarheden van de Godsdienst* aan de Schoolleeraars opgedragen zijnde, van heinde en verre de bekende klagt over *monopolie* en *aanmatiging* werd aangeheven?.... Men zij dus voorzigtig, en bedenke steeds, *dat alwat blinkt daarom nog geen goud is!*

KARAKTERKUNDE.

Welk een noodzakelijk huisraad, zeide ik, bijzonder opgewekt, tot mijne huisvrouw, toen ik een' vrij grooten, breeden spiegel aan den stevigen spijker had opgehangen en het hamertje uit de handen legde, — welk een noodzakelijk huisraad voor ons en anderen is toch een spiegel! Men wil somtijds zichzelven zien, en de naauwkeurigste beschrijving is nimmer zoo voldoende, als een enkele blik op dit gefoelied glas. Zoo is het ook, lieve vrouw! met den zedelijken, inwendigen mensch. Men wil zoo gaarne zichzelven leeren kennen; men wil zoo gaarne...... Uwe vergelijking gaat reeds mank, hernam mijne huisvrouw: waar is de zuivere, heldere spiegel vóor den inwendigen mensch? — Ja, waar is hij! herhaalde ik, en bleef in gepeins staan tegenover het glas. Nu weten mijne huisgenooten, dat ik volstrekt niet wil gestoord zijn, als het noodlot wij in een' dergelijken peinzenden toestand gebragt heeft; ik teeken dan aanstonds de aan- en overstroomende gedachten in mijn zakboek op, en ben stoutmoedig en misschien dwaas genoeg, soms eenige bladen daaruit los te scheuren, en onder die menschen te werpen, welke dezelve willen oprapen en gebruiken tot allerlei *pios usus*. — Ja, waar is hij! zeide ik nog eens, en reeds had ik het potlood in de hand, en zat, met het zakboek op de regter knie, gereed, om deze vraag *extempore* te beantwoorden.

Episodes of uitweidingen zijn allezins nuttig en aangenaam, in heldendichten, in romans, en in het eentoonige menschelijke leven. Men springt somtijds opzettelijk van den goeden, gebaanden weg af, om een' vlinder te vangen, of eene schoone bloem te plukken, of om te toonen, dat men met een' luchtsprong den gewonen, aangewezen weg kan wedervinden. Dat heet eene Episode of uitweiding. Als de Staatsman de diplomatieke plooi uit zijn gelaat doet verdwijnen; als de Ge-

leerde een geheel eenvoudig, natuurlijk gesprek aanknoopt; als de Koopman geene driedubbele winsten berekent, maar de waarde zijner goederen naauwkeurig aanslaat; als de Dichter den zin zijner woorden niet volgens klank en rijm, maar volgens het gezond verstand weegt, — dan maken zij allen Episoden, en gaan van den gewonen weg af. Dat is zeer aardig om aan te zien.

Nu keer ik tot den spiegel terug, en ga vooreerst van den weg af, om er vervolgens mogelijk weder op te komen.

Er is eene kunst, kunstgreep of kunstmiddel, om de waarheid te vinden, al ware zij bedolven onder honderd Jezuitenlisten of even zoo veel staatkundige Protokollen. Men leert deze kunst en uit boeken, en op Hoogescholen of Athenæa's; somtijds zelfs onderwijst een welgemanierde, vrolijke en gestudeerde Gouverneur deze kunst aan zijnen voornamen, delicaten kweekeling, volgens de eene of andere *Encyclopédie portative*. Die kunst heet *Logica*, of Redeneerkunde. Zonder dezelve waren mij zakboek en potlood nutteloos; want de spiegel vóór mij en het eigen verstand leeren mij deze sluitrede:

De kennis van den inwendigen mensch is noodzakelijk.
Wat noodzakelijk is, moet verkregen worden.
Ergo — moet de kennis van den inwendigen mensch verkregen worden.

en:

De spiegel toont ons slechts het uitwendige, niet het inwendige van den mensch.
Nu bestaat er zoo wel een inwendig als een uitwendig mensch.
Ergo — moet er een andere spiegel, dan deze hier, gevonden worden, om den inwendigen mensch te leeren kennen.

Bekent het nu; wat zouden wij rampzalig zijn, zonder boeken, Hoogescholen, Athenæ's, zonder Gouverneurs, en zonder *Logica!*

Nu, met uw verlof! om den weg wat korter te nemen, eenige *axioma's*; dat zijn stellingen, die niet bewezen behoeven te worden, dewijl men ze dikwijls niet bewijzen kan; b. v.

De sterkste heeft steeds regt.
De afwezende heeft steeds onregt.
Rijkdom en eer zijn zaligheid.
Een Auteur is steeds nederig.

en zoo duizend meer.

Mijne *axioma's* luiden anders: De mensch is, inwendig en zedelijk, *veelzijdig geslepen*; bij gevolg zijn er voor deze vele zijden verschillende spiegels noodig, waarin hij zich afbeeldt, en waardoor wij hem leeren kennen. Deze spiegels zullen wij eens uitpakken en daarin zien, en daardoor wordt, eens voor altijd, het nut der Karakterkunde bewezen.

Ongelukkige Schrijvers, die eindelijk zoo ver gekomen zijt, dat gij het onderwerp zelve moet gaan ontleden en voor aller oogen duidelijk maken! Ik zie in u beschroomde en bevende Profectoren, die, met het fkalpel in de handen, de spieren, vezelen en aderen moet aantoonen, terwijl ieder u op de handen gluurt, en de ernstige Professor (de Recensent) het: „ zie toe, wat gij doet, onhandige knaap!" gereed heeft. Maar zoo bits en opregt zijn de Professoren en Recensenten in onzen tijd niet meer. Er vielen in het gistend vat der Geleerdheid eenige nederploffende druppels; daarom ligt er ook somtijds een nutteloos bezinksel op den grond. Genoeg, dat die Schrijvers ongelukkig zijn, welke nog meer moeten doen, dan schrijven en stellen — die buiten dat ook zelfs nog moeten denken, overdenken, beschaven — en, wat bijna even zoo veel zweet- als inktdruppels kost, moeten bewijzen.

Ik bemin het Grieksch, bovenal wanneer het gedrukt is; men ziet dan, dat de Auteur van zesfen klaar was; ik zie het gaarne midden in het blad, niet in eene noot, want noten acht men weinig, even als liefdesverklaringen, als zekere tranen, als courantenberigten, en als aanprijzende voorredens; derhalve:

„ Τοῖς πράγμασι γὰρ ουχι θυμοῦσθαι χρεώ.
Μέλει γὰρ αυτοῖς ουδέν, ἀλλ ούν τυγχάνων
Τὰ πράγματ' ὀρθῶς ἀν τιθῇ, πράσσει καλῶς."

EURIPID. *in Bellerophonte.*

dat is, volgens eene buitengewoon vrije vertaling: „ Gij moet u over zekere menschelijke zaken niet al te zeer bekommeren of verdrietig maken; de dingen zelve moeten u zooveel niet ter harte gaan: als gij echter zekere zaken moet behandelen, dan stel dezelve zóó, dat gij er eer van hebt." — Indien ik nu het een of ander werk, b. v. een bundel leerredenen in een *Godgeleerd* maandwerk, recen-

ſteerde, zoude ik er nog wat Grieksch uit PLATO bijvoegen, gelijk gebruikelijk is geworden in lateren tijd.

Volgens den Griekſchen Dichter, is het niet goed, zich al te zeer over zekere zaken te bedroeven; wij moeten derzelver voorſtelling echter niet gering achten: derhalve blijkt vooreerst het nut der Karakterkunde ook daaruit, dat de mensch veelzijdig geſlepen is.

Waar *veel* te zien en te ontdekken is, zal onder dat vele ook wel iets goeds zijn. De karakters der menſchen loopen toch zeer uit elkander: hier IJsland; daar Italië; hier een Chimboraco, daar een Geldersch heuveltje! De menſchenkenner nu, die eene *Voyage pittoresque* door de harten en begrippen zijner medemenſchen doet, wordt weldra verbijsterd door deze bonte mengeling van groene valleijen en ſneeuwtoppen, en geraakt daardoor buiten ſtaat, om zijne reisbeſchrijving behoorlijk in het licht te geven.

Vanwaar komt dat?

Vooreerst, dewijl de eerſte ontwikkeling en opvoeding van den kleinen mensch zeer verſchillend is; want zooveel verſchillende ouders er zijn, zooveel verſchillende kinderen — de appel valt niet verre van den boom; maar er is ſchier eene tallooze verſcheidenheid van boomen — kromme, regte, vruchtbare, onvruchtbare — van den eik tot aan het heestergewas; allen planten zich echter voort, en het ſpruitje is kenbaar aan zijn geſlacht; wij laten de kunſtige inoculatie der hedendaagſche alverlichtende opvoeding op derzelver plaats, want dat zoude aanleiding geven tot eene onafzienbare Epiſode.

Ten tweede kome in aanmerking de natuurlijke aard der menſchen, hun Temperament — galachtig of bloedrijk, helder of donker, beneveld of ontneveld; iets, hetwelk door land, volk, Godsdienst, ambacht en huwelijk dikwerf bepaald wordt. Hierdoor worden de karakters der menſchen dus lijdelijk, *pasſif.* — Vergun mij, u hier opmerkzaam te maken op een groot en gevaarlijk misbruik. De zedelijke waarde der Adams-zonen en dochteren kan en mag niet bepaald worden volgens eenen eigendunkelijken, ongelijken maatſtaf of valſche balans. Dit geſchiedt evenwel, als men velerlei zonden, begeerten en neigingen des onbandigen vleeſches op rekening van het geſtel, van het Temperament ſchuift. Dan handelt men even als de onregtvaardige rentmeester in de bekende gelijkenis, die de ſchuldenaars

van zijnen Heer veel deed korten en denzelven bedroog. Dit op- en affchuiven is aan velen tot zulk eene gewoonte geworden, dat zij, wél befchouwd, den alwijzen Schepper, die hen juist zoo vormde, de fchuld van alle hunne onzedelijke daden geven; want het geftel is oorzaak van ontucht, zwelgerij, enz. zeggen de refpective zondaars. Men dient karakter te bezitten, om dit aan zekere lieden onder het oog te brengen. Beter ware het nog, hen tot Dengenen te voeren, die boven het oog is, namelijk in den Hemel.

Ten derde worden de karakters zoo veelzijdig geflepen en verflepen door den omgang met den naasten; want hier werkt de eene mensch op den anderen, als het diamantpoeder op het kostbaar edelgefteente. Hoe gelukkig, als de kostbare fteen in kundige en bekwame handen valt! — Gij herinnert u den revolutionairen KATILINA, (hoe welkom zoude hij elders velen zijn!) die met de ingetogenen ingetogen, met de losbandigen vrolijk, met de ouden deftig, met de jeugd vriendelijk omging. (*Cum tristibus fevere, cum remorfis jucunde, cum fenibus graviter, cum juventute comiter vivere.* CIC.) Een dergelijk veelzijdig geflepen karakter voldoet buitengemeen, waar alles op het optisch bedrog aankomt, en in de ftaatkundige of geleerde wereld de fnelle bewegingen moeten nagebootst worden van den weêrhaan op den kerktoren. — Ik heb fomtijds verbaasd geftaan bij de befchouwing van groote, beroemde mannen, welke de Gefchiedenis in het voorfte gelid plaatst, niet zoo zeer dewijl zij zoo groot en beroemd geworden zijn, maar wegens de moeijelijkheid om zelfftandig te blijven, wanneer zij onophoudelijk van zoo vele kanten geflepen, gepolijst en gevormd werden. Ik heb hen bewonderd, dat zij bij de vele zijden zoo menige *goede* zijde behielden, en hunne vaste beginfelen niet inruilden tegen Vorftengunst, loftuiting of eerekruis; want, in het voorbijgaan gezegd, gelijken vele zeer aanzienlijke menfchen op de Peruanen, die een' grooten klomp echt goud gaarne verruilden voor een rinkelend fchelletje (lees ook, als gij wilt, narrenfchelletje) of een fnoer kralen; alzoo offerden dezen en genen hunne zedelijke waarde wel eens op aan zekere klinkende en fchitterende voorwerpen, en werden dus ook hier van dien kant geflepen. Daarom teeken ik, met een inwendig welgevallen, den man in mijn zakboek aan, die in den geftadigen omgang met fchurken en dwazen het karakter van eenen

braven, edelen mensch bewaarde, en, hoe ook gelokt of medegeſleept, toch niet ſtruikelde of viel. Nooit zie ik b. v. eenen Geneesheer, of ik erken, dat hij, in veelzijdige ontwikkeling door anderen, de kroon verdient. Verheft de man zich niet, met een' kleinen glimlach op het gelaat, boven de dwalingen zijner patiënten? Hij verklaart de kranken gezond, de gezonden krank. Voor ieder' lijder heeft hij, de veelzijdige, eene bijzondere zijde, waarin zij zich kunnen beſchouwen en geruſtſtellen. Gelukt het hem eindelijk, het Orakel van honderden te worden, (dit kan geſchieden door middel van een altijd opgeruimd gelaat, van eene ſierlijke koets, van eenige artikels in dagbladen) dan zoude ik wel eens iemand willen zien, die door vlijt en menſchenkennis zooveel kan uitwerken, herſtellen en verzamelen, als een veelzijdig gevormd Arts. Als een onmiddellijk gevolg hiervan maken wij de aanmerking, dat ſommige menſchen gehouden zijn (ten einde het dagelijksch brood wat ruimer, fijner en gemakkelijker te kunnen genieten) zich toe te leggen op eene naauwkeurige kennis der karakters hunner medemenſchen. Zij zijn ingewijd in de leer der Temperamenten, en temperen hunne woorden en hun gedrag naar eisch dergenen, die in eene dadelijke of zijdelingſche betrekking ſtaan tot het fijnere dagelijksch brood. Hun eigen karakter wordt daardoor wonderbaarlijk geſlepen; — zij zijn nu, *à la Katilina*, vroom en ondeugend, als de ſlangen of als de duiven, en er zijn geene oogen, hoe grof, naauw of klein, waarvoor zij geene haken hebben. Nu zijn deze ſoort van menſchen zekerlijk niet zeer Christelijk, maar zij verkrijgen eene betrekkelijke mate van geluk; — hunne grootere mate van karakterkunde helpt immers meer in het werkelijke leven, dan al de ſchoone opmerkingen van LAVATER, LA BRUYERE, LA ROCHEFOUCAULD en OCKERSE, want zij verkrijgen eer en roem, en nog iets, dat hier beneden alles in zich beſluit, en alles ontſluit, en veel afſluit — namelijk, *geld*. Indien ik hier weder bewijzen wilde, zoude het eene gemakkelijke taak zijn, het dadelijk verband aan te toonen, dat er ſedert onheugelijke tijden beſtaan heeft, tuſſchen de karakterkunde en de klinkende munt; zoo hangt ook hier het zedelijke en zinnelijke naauw te zamen, even als ziel en ligchaam.

Eindelijk (maar dit is eigenlijk een onderdeel van een

onderdeel) worden vele karakters gezuiverd en ook bedorven, altijd toch veelzijdig ontwikkeld, door zekere draagbare voorwerpen, bestaande uit eene menigte losse bladen, voorzien met kleine en groote zwarte figuurtjes, die te zamen eenen zin moeten uitmaken, en in een stevig omkleedsel bijeengevoegd — t. w. *boeken*. Sedert de uitvinding der drukkunst zijn alzoo vele karakters datgene geworden, wat zij anders zeker nooit zouden geworden zijn. De Galvanische kolom, die naar alle waarschijnlijkheid te Haarlem de eerste schokken gaf, werkte onafgebroken op honderdduizenden voort, en bragt, in den *letterlijken* zin, de heilzame lichtvonken door de oogen in de hersens, en zoo verder tot in het hart. Deze Galvanische schok werkte echter ook op veler ingewanden; — de behoefte aan voedsel däär zijnde, vlogen de pennen over het papier; het papier werd weldra een gedrukt blad, en Europa herbergde eene nog onbekende soort van menschen — de broodschrijvers. Nu kunt gij niet gelooven, hoe vele gedachten er opgewekt, hoe vele daden uitgelokt, hoe vele voornemens bewerkstelligd zijn geworden, door boeken. Wijsgeeren en Staatkundigen streden steeds vóór en tegen de drukpers; zonderling, dat zij juist *dat* middel bezigden, hetwelk zij wilden vernietigen! Alzoo gebruikt men kruid, om een vijandelijk kruidmagazijn in de lucht te doen springen. Boeken en geschriften werken dus met onwederstaanbare kracht, om het karakter in duizend vormen te gieten, even als de lettergieter de looden letters. Denken wij nu aan den stort- en bergvloed van gedrukte bladen, waaronder wij bijna bedolven zijn, alsdan verklaart zich gedeeltelijk de eindelooze veelzijdigheid der karakters. De klasse der niet-lezers wordt, ten minste in ons vaderland, steeds kleiner; en daar nu de lezers terugwerkende kracht op de niet-lezers uitoefenen, zoo laat zich bewijzen, dat inderdaad de drukpers eene ongemeene kracht bezit, om den inwendigen mensch te ontwikkelen.

Laat ons hier voor tegenwoordig het zakboek toeslaan; het potlood is bijna afgestompt: dus nader meer.

.....*Jam sat prata biberunt.*

Rotterdam. B. T. L. W.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Vóór eenige dagen kwam het laatst uitgegeven deel der *Vaderlandsche Geschiedenis*, door Mr. W. BILDERDIJK, mij in handen, en geweldig stieten mij, ook weder in dit deel, de hatelijke en vuile uitvallen, omtrent personen en zaken, waarvan hetzelve overvloeit. Welkom was mij daarom het berigt, dat onze verdienstelijke Landgenoot, Mr. JACOBUS SCHELTEMA, zich toerust, om, ter bekwamer tijd, zoo veel onbescheids in deszelfs ware daglicht te plaatsen; opdat tijdgenoot en nakomelingschap weten mogen, wat te denken van eenen Geschiedschrijver, die de walgelijkste uitdrukkingen niet spaarde, om aan zijnen wrevel en zijne partijdigheid den vrijen teugel te kunnen vieren.

Ik had het boek digtgeslagen, en begaf mij naar een' Praktizijn, dien ik, over eene belangrijke zaak, wilde raadplegen. Hier was, gelijk doorgaans, *wachten* de boodschap! Gelukkig, echter, lag er eene oude *Letteroefening* op de tafel; en ik begon dezelve te doorbladeren. Eene *Ode aan* BILDERDIJK trok mijne aandacht, en ik las dezelve — maar met verontwaardiging en leedwezen, om den wille des onbekenden makers. „Lieve Hemel!" zoo dacht ik, „komt „er dan aan het vergoden van dezen man nimmer een ein„de? Moet hij — als *Taalkundige*, *Geleerde* en *Dichter*, „te regt, allen lof en onderscheiding verdienende — tevens „*in alles* voor onvergelijkelijk worden gehouden; ja, moet „men het zóó verre drijven, dat zijne gebreken en ondeug„den *zelfs* de voorwerpen worden van lofspraak en eer„betoon?" Terwijl ik mijzelven deze vragen deed, werd ik bij mijnen Advocaat geroepen, en de *Ode* werd vergeten. Een paar dagen later schafte ik mij dit Dichtstuk aan, en nam de vrijheid, op hetzelve den *Wederklank* te vervaardigen, dien ik thans de eer heb der Redactie ter plaatsing aan te bieden. Het gemis van scheldwoorden en scheldnamen (die de vervaardiger der *Ode*, ongetwijfeld, in het belang van den vereeuwigden Hoofddichter noodzakelijk achtte) strekt, welligt, tot eenige aanbeveling van dezen *Weêrklank*, vooral bij hen, die niet gewoon zijn *slaafsche kransen* (?) *te vlechten*. (Coupl. I.) De zaak der *waarheid* behoeft zulke hulpmiddelen niet, en de vriend van het *goede* herkent, in derzelver aanwending, de zwakheid zijner te-

genſtanders. In het gebied van het *ſchoone* zijn en blijven het wanklanken, alhoewel zij door de School van BILDERDIJK, en op diens voorgang, onder de ſieraden der Dichtkunst ſchijnen te zijn opgenomen. — De vervaardiger van den *Weêrklank* heeft alleen het aantal coupletten, het *metrum* en de denkbeelden van den Zanger der *Ode* voor den geest gehad, en laat den vereerder van BILDERDIJK volgaarne, zijne *nijdige onverſtanden*, *onwaardigen*, *lage zielen* etc. behouden. De man verzekert ons, Coupl. II, dat *Geſlachten zullen knielen voor den adem van* BILDERDIJK's *ſtem*..... *C'est bien juré gros!* of, zoo men wil, *op zijn Swanenburgsch*, ter tegemoetkoming van den Nederlandſchen lezer, die evenmin *Fransch* als *de tale Kanaäns* verſtaan mogt. — *Dixi!* (*)

(*) De Redacteur, die, om des lieven vredes wille, dezen *Wederklank* reeds ter zijde had gelegd, acht zich thans ten volle geregtigd tot deszelfs plaatſing, daar het ſmoren van de ſtem der waarheid, ten gevalle der nagedachtenis van BILDERDIJK, diens vergoders des te bitſer en uitſporiger gemaakt, en 's mans eigene, bijzondere vrienden, door het uitgeven van diens *Vaderlandſche Geſchiedenis*, die nagedachtenis niet geſpaard — wat zeg ik! aan de verontwaardiging van alle weldenkenden en welgezinden prijs gegeven hebben.

WEDERKLANK VAN EENE

ODE

AAN

BILDERDIJK.

DANIËL, Hoofdſt. III: 18.

Wie Regt en Waarheid mint en Godsvrucht blijft vereeren,
Zal nooit de vrije ziel tot laf gevlei verneêren
Van een' beroemden naam:
Geleerdheid toon' haar' ſchat en luister, grootsch en heerlijk;
De gloriepalm der Deugd is meer voor 't hart begeerlijk,
Dan 't lofgeſchal der Faam.

De kunst, wat taal zij ſpreke, ontleent van 't ſlijk der aarde
Geen luister. Hooger ſpheer bepaalt haar' rang, haar waarde.

En onvergank'lijk loon.
De Dichter is zijn' roem alleen der Deugd verſchuldigd,
En 't heilig drietal, ſteeds in elken zang gehuldigd,
Is 't Ware, Goede en Schoon'.

Voor Waarheid, Regt en Deugd ſtemt hij de citerſnaren;
Geen ſpotlust, hoon of wrok, kan hem ontzetting baren;
Geen weêrſtand ſchokt zijn' geest:
Moog' de Afgod van den dag elks eerbetoon ontvangen,
Hij wijdt der Deugd alleen den wierook van zijn zangen,
En doet het onbevreesd.

Zóó bleef de Godsprofeet der Vad'ren God vereeren;
Zóó boog hij nooit de knie voor 's aardrijks Opperheeren,
Voor hout noch marmerſteen:
Vergeefs is 't ſchriklijk vuur, dat woede en haat doen blaken;
Vergeefs dreigt hem de leeuw met opgeſperde kaken:
Hij knielt voor God alleen.

Zóó waart gij nooit, o Bard! Uw glans gelijkt den luister
Der ſtaartſter, die den ſchrik verhoogt van 't nachtlijk duister,
't Gemoed met angst vervult.
Grootsch heeft uw naam, uw roem in Neêrland uitgeblonken;
Maar 't koest'rend levenslicht, aan u door God geſchonken,
Hebt gij in nacht gehuld.

't Zegt weinig, boven de aard' met ad'laarsvlugt te zweven,
Waar pligt en roeping wenkt tot heil der aard' te leven,
Wat hier ons lot ook zij.
Voor 't ned'rig Christenhart, dat op Gods trouw blijft rusten,
Is 't onherbergzaam ſtrand en zijn de barſte kusten
Geen dorre woestenij.

Hoe vaak deed wrevelmoed u op zijn' doolweg dwalen!
Geen Godheid — neen! gijzelf — moest hier uw lot bepalen,
Als oppermagtig Heer.
Helaas! hoe kon de waan zoo groot een' geest verkloeken!
Gij ziet uw doel mislukt, en — wrev'lig ſtort ge uw vloeken
Op Tijd en Menschdom neêr.

Een raadſel blijft uw geest. Hier zingt gij Gode pſalmen;
Dáár mengt ge uw' offergeur met vuile wierookwalmen,

Den wellust toegewijd.
Ja, de eigen lier, gestemd voor Paphos schandtooneelen,
Weêrklinkt voor Golgotha, voor al zijn schriktaf'reelen,
En wat de Christus lijdt! ...

Wat is de kracht der taal, die de onschuld moet doen blozen?
't Is de adder, die zich bergt in schaauw van lenterozen;
Van daar zijn prooi beloert.
Wee hem, wiens hooge kunst met kracht van klanken toovert,
Het ligt ontvlambaar hart door zingestreel verovert
En aan de Deugd ontvoert!

Zóó huide zich de Slang, eenmaal, in 't bloeijend Eden,
In oog aanlokkend schoon. Het schand'lijkst overtreden
Besliste 's menschen val.
Geen roem, dan die der Deugd, schenkt aan den sterv'ling waarde,
Slechts reinheid van gemoed spelt *hier* den zoon der aarde,
Wat hij *dáár* worden zal.

Neen, Zanger! Neêrlands kroost is niet zoo diep verbasterd,
Dat *dáár* u 't loflied klinkt, waar gij de Vad'ren lastert
En schandvlekt hun gebeent':
De smaad, dien wrevelzucht hun aanwrijft in hun graven,
Verdooft, voor 't Hollandsch hart, den luister van de gaven,
Aan u door God verleend.

Vijandig met uw lot, uzelv', uw Land en Koning,
Verstomt uw jammerklagt in de altijd duist're woning,
En zwijgen snaar en lied.
Wij smaken zielevreugd in 't *doen* van Gods geboden;
Wij willen nimmer *u* noch eenig *mensch* vergoden:
De CHRISTEN *oordeelt niet.*

DE PARIJZENAAR IN DEN SCHOUWBURG, BIJ DE VERTOONING VAN EEN STUK VAN VICTOR HUGO.

(Een Tegenhanger van: *De Bolognees in de Opera*; zie No. XV voor 1833.)

—— Het publiek was over de uitvoering (van *Maria Tudor*) boven beschrijving tevreden — ik niet. In het laatste be-

drijf komen twee onzekerheden, twee ware doodsangsten voor twee Actrices voor, die, als 't ware, de haren doen te berge rijzen. De eene zocht de andere te overtreffen, te overschreeuwen, te overhuilen, te overkermen. Nooit in mijn leven heb ik zulk een' dramatischen kamp aanschouwd! Beide schenen niet geregen, om des te vrijer en fraaijer te kunnen wanhopen. Ik voor mij mag dat geweldig rekken en trekken der jammer- en vreugde-momenten, dat oneindig verwelkomen en afscheidnemen niet lijden; den *Parijzenaren* schenkt het ongemeen vermaak. Ik heb op mijn horologie den duur der liefdesverklaring en innige omhelzing van *Gilbert* en *Johanna*, in het derde bedrijf, gadegeslagen, en bevonden, dat, toen de jonge luidjes elkander viermaal gekust en omarmd hadden, veertien minuten verstreken waren! Eene stem uit den bak riep ook: *Eh bien, finissez derrière les coulisses!* De Dichter heeft opzettelijk dergelijke tooneelen, bij welke een kreet van angst of van vreugde volstaan kon, in zamenspraken *ontleed.* De *Franschen* zien dit gaarne; zij kussen en pakken en drukken in gedachte mede!

Te midden van het spel kwam de wederpartij van HUGO, ALEXANDER DUMAS, binnen. Terstond schreeuwden zijne vereerders: *Voici* DUMAS! *vive* DUMAS! Hij wenkte, en beval stilzwijgen. Eene Actrice las, gedurende de roerendste tooneelen, in een' roman; dit vergramde de *Hugoïsten: Lisez chez vous!* riep men haar toe. Partij klapte in de handen. Men verscheurde een exemplaar van HUGO's werken op den derden rang, en wierp het in snippers in den bak. — *Que c'est donc?* — „Niets, niets; wij kritiseren den Heer HUGO naar verdienste." Algemeen rumoer en geschreeuw: *A la porte, à la porte!* De recensent spreekt tot het publiek, en wil bewijzen, dat VICTOR HUGO geen Tooneeldichter is. Men hoort niet naar hem, maar schreeuwt en raast, tot dat weêr iets anders de oplettendheid elders overbrengt. Koning LEOPOLD verschijnt, en zet zich op eene afgeslotene plaats (*Sperrsitze*). *Bravo! vive le Roi! vive la Loyauté.* — „Stilte!" Het schelletje laat zich hooren; het orkest grijpt naar de violen. *La Marseillaise! avant tout la Marseillaise!* Gelach, bravo's. Men speelt de Marseillaise; alles accompagneert. Da capo! bis! — *Le Chant de Départ!* — *Allons, c'est assez; contentez-vous, Républicains!*

Dit woest gedruisch vernieuwde zich in al de tusschenbedrijven. Gedurende het stuk floot en klapte men, en stam-

wijlen zoo erg, dat de ftads Serjanten hunne hoeden opzetteden en in de zaal kwamen, om de rust te herftellen. Dit leverde nieuwe ftof tot gelach, en was tevens een middel tot verzoening — voor weinige minuten. Ik berekende, dat de vertooning, door al dat fchandaal, een uur langer duurde. Eenige plaatfen van het Drama verwekten een' wezenlijken opftand. Men was verpligt het fcherm te laten vallen, ter plaatfe, waar de Koningin, te midden van het volksoproer, den Minister vraagt: „ Wilt ge u door het kanalje laten overmeesteren?" — *Comment! elle nous appelle canaille?* — *Allons donc*, riep een ander; *elle parle des Anglais*. Dit wekte een algemeen gelach, en de rust keerde weder. Per flot was iedereen voldaan, en riep de beide Actrices terug, terwijl honderden zich daar tegen aan kantten en *à bas* VICTOR HUGO! brulden. Velen van dezen waren voor dat fchreeuwen betaald. Zoo ver gaat de kabaal!

Ondanks dit alles, is VICTOR HUGO door dit ftuk 100,000 fr. rijker geworden.

EIGEN VONNIS.

Waartoe een Fransch Tooneel in Amftels achtb're muren?
Moest men der Franfchen fpel niet lang genoeg bezuren
Te Londen en Parijs?
Ach, wierd men eenmaal wijs!
Doet niet de Natie zelve ons haar waardij bevatten,
Daar ze al haar Kunftenaars als *Dieven* ons leert fchatten?... (*)

(*) Op het aanplakbiljet van den Franfchen Schouwburg te *Amfterdam* van Donderdag 23 Jan. ll., bij de aankondiging van het Zangfpel *La Caverne*, las men, op de lijst der vertooners: „ *Voleurs. Tous les Artistes.*"

KINDERLIJKE ZIN.

Beminnen, naar de meesten meenen,
O, hoe natuurlijk en hoe ligt!
Helaas! maar zelden vindt men eenen,
Die daarin voor een *kind* niet zwicht.

AFSCHEIDGROET AAN DE AFGEVAARDIGDEN DER AFDEELINGEN VAN HET NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP: TOT ZEDELIJKE VERBETERING DER GEVANGENEN, TER ALGEMEENE VERGADERING, DEN 9 MEI, 1833.

Door

W. H. WARNSINCK, BZ.

Hoe hartlijk klonk u 't welkom tegen!
Hoe vrolijk werd deez' dag begroet!
Wij juichen, Broeders! in dien zegen,
En ſtaamlen dankbaar: „ God is goed!"

De druk des tijds hield ons geſcheiden;
't Genot verdween van 't blij weleer;
Maar 't uur, dat wij verlangend beidden,
Schonk, Broeders! ons elkander weêr.

Gij kent het doel, waarop wij ſtaren;
Gij weet den weg, die derwaarts leidt;
Gij volgt dien, ſchoon de nacht der jaren
Ook op dat ſpoor zijn duister ſpreidt.

Geprangd door 't drukkend wigt der tijden,
Waarin zoo ſchaars een lichtſtraal blonk,
Blijft elk van ons de leer belijden,
Die Christus eens der wereld ſchonk.

Of is, welligt, ons zorglijk waken
Een droombeeld der menschlievendheid?
En moet de wijsgeer 't pogen wraken,
Dat licht in duistre kerkers ſpreidt?

Is 't nietig, proef bij proef te wagen,
Een ziel te redden van den dood,
Waarvoor de Heer, wiens naam wij dragen,
Uit liefde, eenmaal zijn bloed vergoot?

Is 't klein, in kerkers af te dalen?
Heet dán de mensch eerst waarlijk groot,
Wanneer hij, die uit zwakheid dwalen,
Als onverlaten van zich ſtoot?

Neen! glansrijk blinkt Gods liefde ons tegen,
Zoo mild in weldoen, keer op keer;
Door haar daalt zonneſchijn en regen
Op de akkers van den zondaar neêr.

Wanneer wij 't regte pad hier misſen;
Als voor ons oog geen lichtſtraal glom,
Dan wandlen wij in duisternisſen,
En dwaasheid wordt ons Christendom.

Maar neen! den blik omhoog geſlagen,
Van waar ons de Almagt ſterkte geeft!
Mijn Broeders! 't is Gods welbehagen,
Dat niet de zondaar ſterft, maar leeft.

Elk onzer kan den lastbrief toonen,
Dien ons de Hoogſte Liefde gaf;
En biedt ons de aard'-geen lauwerkroonen,
Wij ſtaan haar 't welkend eerloof af.

Het ſchragen van gevallen broeders
Blijft onze wet en liefdeleer;
Den wil te doen des Albehoeders,
Zij aller roeping, aller eer! —

Haast, Broeders! ſlaat het uur van ſcheiden,
Maar wekt geen ſmart bij u of mij:
De Hemel zal ons ſchragen, leiden;
Gods liefde blijft ons immer bij.

En, Broeders! ſchoon we elkaar begeven,
Ons doel en aller wensch blijft één;
En ſtrekt, naar d' oogst in hooger leven,
Zich aller hopend uitzigt heen.

TRANEN.

'T Is ſchoon, lokt ons des dichters-zang
Een' traan uit de oogen;
Maar ſchooner, als de menſchenvriend
Een' traan kan droogen.

DE DONAU.

Van onſtandvastigheid, o Donau! geeft ge ons blijk:
Nu zijt ge Protestantsch, dan zijt ge Katholijk,
Want beurtlings dient uw vloed nu Luther, dan weêr Romen;
En, beide ſchijnbaar toegedaan,
Buigt ge, aan het eind uws wegs gekomen,
U neder voor de Halvemaan!

—

Wie vreemde landen door wil trekken,
Blijft zelden vrij van vreemde vlekken.

Naar het *Fransch*. A. DEENIK.

OP EENEN DICHTER, DIE ANDERE DICHTERS IN DICHTMAAT HEKELT.

Gij gispt; 't is mis. Gij dicht al gispend; 't is nog erger.
Heeft u Apol daartoe gewijd?
De lauwer past u niet, verwaten Dicht'ren-terger!
Wie drukt hem op uw hoofd? — De Nijd.
Maar blad'ren, friſch van kleur, zijn niet bij haar te vinden;
Toch heeft ze u om dat hoofd iets eigens willen binden:
En wat?... Een geel papier, door uwe hand beklad
Met menig' armb'ren naam, en door haar gif beſpat.
Men ſteek' den brand daarin — daar vlamt het lauwerblad,
En ſchroeit u de eigen kruin, en toont, wie gij aanbadt!

Stekelenburg, Jan. 1834. Een *Spiritus Asper*.

DE KRAAI EN DE SLAK.

„Wees welkom!" riep de kraai een ſlak
Al ſpottend toe: „ei, doe mij weten,
„Hoe komt *gij* op deez' boom gezeten,
„Mijnheer zoo na?" — „Op mijn gemak;
„Ik nam een voorbeeld aan de Hoven;
„Ik *kroop* naar boven."

MENGELWERK.

OVER DEN WAREN LIBERAAL ALS BURGER.

VOORLEZING,

DOOR

J. BOEKE.

„ Liberaal," ſchreef een beroemd man vóór ruim drie jaren, „ Liberaal is het woord onzer eeuw, en wie „ verheugt zich niet daarover?" Gewisſelijk hij kon zoo ſchrijven en vragen, en op het toeſtemmend antwoord van velen rekenen. Vele waarachtige vrienden der menschheid en des vaderlands, voorſtanders van het goede en edele, verheugden zich met hem, achtten den naam van Liberaal eene lofſpraak en eertitel, en aanſchouwden met hartelijke deelneming den wederſtand, die elders door hen, welke met dezen naam vereerd werden, geboden werd aan de pogingen tot geestelijke en wereldlijke onderdrukking. Slechts drie jaren zijn verloopen, en hoezeer is alles ook in dit opzigt veranderd! Ja, Liberaal is het woord gebleven; het is meer nog dan vroeger het woord van deze dagen. Maar geen wijze of edele is er, die zich ook nu nog daarover verheugt. De eertitel is bijkans ten ſchandnaam geworden, dien geen wijze of edele meer dragen wil, dien men ſlechts behoeft te noemen, om wantrouwen en vrees, verontwaardiging, ja afſchuw gaande te maken. Vanwaar deze groote verandering, die ſnelle ommekeer? Ligt derzelver oorzaak daarin, dat (hetgeen toen reeds, volgens denzelfden Schrijver, geſchiedde) het ſpelen van velen met dien naam, het bezigen van denzelven in onbepaalde en onderſcheidene beteekenis, ſedert zoo aanmerkelijk is toegenomen? Neen, M. H.! zoodanig misbruik moge den verſtandige ergeren, der ſpotzucht voedſel geven,

het zal verontwaardiging noch affchuw wekken. Neen! een fchromelijker en onvergeeflijker misbruik is daarvan de oorzaak. Omdat zij, die de maatfchappelijke orde omkeeren, onrust en verdeeldheid zaaijen, oproer en regeringloosheid kweeken, de tempelen der Godheid en de werkplaatfen der nijverheid plunderen en vernielen, en Europa dreigen in vlam te zetten; omdat zij zich *Liberalen* noemen en hun heilloos ftelfel *Liberalismus* heeten, daarom wekt die naam fchrik en afgrijzen bij zoo vele waarachtig verlichte en onbekrompene vrienden der menschheid; omdat Liberalismus de leus was van Franfche woelgeesten, Belgifche muiters en Engelfche brandftichters, daarom is de naam van Liberaal in het oor van zoo velen gelijkluidend geworden met dien van oproerig, losbandig, rust en heil verftorend, en als zoodanig gehaat en gevreesd ook bij hen, die vroeger op denzelven als eernaam aanfpraak maakten en roemden. Ja, Liberaal is het woord onzer dagen; maar ieder weldenkende bedroeft zich daarover, want het zijn dagen van onrust, verwarring en leed. Hij bedroeft zich niet flechts over de gruwelen onder dien naam gepleegd, maar hij bedroeft zich ook, dat tot voorwendfel dier gruwelen een naam misbruikt werd, die uit eigen' aard flechts eene goede beteekenis duldt, en door welken hij, voor wien het oude Rome zijne fchatten van wijsheid en welfprekendheid ontfloot, gewoon was alleen het edele en weldadige aangeduid te vinden. Doch niet flechts met droefheid en verontwaardiging, maar ook met bange bezorgdheid is de nadenkende en welmeenende van dergelijk misbruik getuige. Hij toch weet maar al te zeker, op grond der ondervinding, dat, gelijk verwarring van denkbeelden onjuiste woorden voortbrengt, zoo ook onjuist en verkeerd gebruik van woorden op de denkbeelden invloed oefent; en verontrustend is hem het uitzigt, dat de befpotting en afkeer van het misbruikte *woord* ligtelijk de eerfte fchrede wordt tot eene volgende verwijdering van de goede *zaak* zelve, door hetzelve in waarheid aangeduid; en het is daarom vooral, dat hij zich verpligt acht, dat misbruik, zooveel in zijn vermogen is,

tegen te gaan, door hetzelve als zoodanig ten toon te ſtellen, daartegen te waarſchuwen, en het waarachtig goede en heilzame der misbruikte en onverdiend geſchandvlekte zaak aan te toonen en te handhaven.

Ziet daar de reden, M. H., waarom ik bij deze gelegenheid eenige opmerkingen en bedenkingen u wilde mededeelen over het woord Liberaal, en den aard der daardoor aangeduide zaak, of liever rigting van den geest. Ook bij mij heeft het ſchromelijk misbruik dezes woords, zoo algemeen in deze dagen, leedwezen en bezorgdheid verwekt; en hoe diep ik ook mijn onvermogen gevoele, om tot wering van hetzelve in het algemeen iets uit te werken, gevoel ik mij echter gedrongen, ook mijne zwakke pogingen daartoe aan te wenden, in de ſtreelende hoop van in dien kring althans, tot welken die pogingen bepaald zijn, misſchien iets goeds te kunnen voortbrengen. Ik zou derhalve met de bewustheid van mijne goede bedoeling en van de deugdelijkheid der zaak, die ik voorſta, zoo wel als van het belangrijke, dat zij uit de tijdsomſtandigheden ontleent, met vertrouwen mijne taak aanvaarden, ware het niet, dat ik beſefte, mij daardoor op een gebied te begeven, waarop ik weinig meer dan vreemdeling ben, en dus groot gevaar loop te dwalen en mis te tasten. Dit beſef is ontmoedigend en afſchrikkend. Alleen de hoop op uwe toegevendheid en verſchoonende aandacht gaf mij het noodige vertrouwen. Stelt dan dat vertrouwen niet te leur, en hoort mij met aandacht, om den wille van de belangrijkheid der zaak en van mijne goede bedoeling!

Gelijk altijd, hier vooral is het noodzakelijk, aan te vangen met eene naauwkeurige bepaling van het woord en van de zaak, waarover geſproken zal worden, daar juist het misbruik, hetwelk ik wensch tegen te gaan, in het onbepaald en verkeerd opvatten en bezigen van beiden gelegen is. Gemakkelijk ware die bepaling van het woord te geven, indien het deszelfs oorſpronkelijke beteekenis behouden had. Natuurlijk zoeken wij

die in de taal en bij de Schrijvers van het oude Rome, waar het woord *liberaal*, of *liberalis*, eigenlijk te huis behoort. Zij is daar duidelijk en zeker. Het woord, als afgeleid van *liber*, vrij, beteekent uit den aard der taal datgeen, wat den vrije, den vrijgeborene betreft, of dien eigen is. Het doorgaande gebruik der beste Latijnsche Schrijvers komt hiermede overeen. Allen hebben bij het bezigen van dit woord de eigenlijke en oorspronkelijke beteekenis in het oog gehouden. Zoo noemen zij *liberalis een pleitgeding, dat de vrijheid raakt; de kunsten*, welker beoefening, naar hun oordeel, den vrijen burger voegde en waardig was; den man van edelen aanleg en onbekrompene denkwijze, *den milden en weldadigen*, omdat, huns achtens, onbekrompenheid, mildheid en weldadigheid deugden waren, die den man van vrije en goede geboorte eigenaardig moesten kenmerken. *Illiberalis* daarentegen worden door hen zoodanige meeningen, daden en winstgevende bedrijven genoemd, als aan den slaaf en aan de heffe des volks eigen, en daarom den vrijgeborenen, den edelen, den regtschapenen man vreemd en onwaardig waren.

Toen vervolgens het woord *liberalis* in de talen der nieuwere volken overgenomen werd, en in sommige met eenigzins gewijzigden uitgang (*liberal*, *liberaal*) het burgerregt verkreeg, behield het doorgaans de opgenoemde beteekenis, vooral die van *onbekrompen* en *weldadig*. Met den aanvang echter der tegenwoordige eeuw schijnt hetzelve meer en meer in gebruik te zijn geraakt, inzonderheid ten aanzien van onderwerpen uit het gebied der Staatkunde en der Godgeleerdheid, waarschijnlijk, zoo niet zeker, ten gevolge der hoogstbelangrijke gebeurtenissen, welke het laatste vierde der verloopene eeuw in de burgerlijke en de godgeleerde wereld had aangebragt. Ook schijnt hetzelve sedert dien tijd weder meer doorgaande in deszelfs eerste, oorspronkelijke beteekenis gebezigd. Doch ik erken gaarne, dat ik niet in staat ben, eene geschiedenis van dit woord sedert de laatste 25 of 30 jaren te geven. Voorzeker zou dezelve niet onbelangrijk zijn. Doch hij, die met goeden uitslag onderne-

men wilde eene fchets derzelve te geven, zou noodwendig gedurende de laatfte 25 jaren veel met verfchillende menfchen omgegaan en gefproken en vele vlugfchriften moeten doorloopen hebben, dewijl tot deze en tot de dagelijkfche gefprekken meer dan tot de boekentaal het woord tot dusverre, naar mijn inzien, behoort. Doch juist daarom, en wegens het federt de laatfte jaren vooral zoo fterk vermeerderde onbepaald gebruik, is het zoo moeijelijk, eene algemeen geldende en tevens bepaalde beteekenis op te geven. Voor onmogelijk echter houde ik het niet, indien men namelijk niet vergen wil, dat aangewezen worde, welke beteekenis aan het woord *liberaal* gehecht wordt door *allen*, die hetzelve gebruiken. Of zou het te ftout gezegd zijn, wanneer ik beweerde, dat velen, die dit woord dagelijks in den mond hebben, zelve die beteekenis niet zouden kunnen aanwijzen, omdat zij geen helder en bepaald denkbeeld aan hetzelve hechten? dat het voor fommigen een bloot ftopwoord, voor anderen een modewoord is, hetwelk zij alleen als zoodanig gebruiken, zonder veel daarbij te denken? Zeker is het, dat Liberaal door fommigen als algemeene fcheldnaam wordt gebezigd, waarmede zij allen brandmerken, die het wagen meer of min van hen in gevoelen te verfchillen; terwijl daarentegen in den mond van anderen het getuigenis: „ hij is of hij denkt liberaal," eenvoudig beteekent: „ hij denkt gelijk ik." Ik neem de vrijheid het taalgebruik der zoodanigen buiten aanmerking te laten, wanneer ik als de beteekenis, die mijns inziens tegenwoordig de algemeene mag genoemd worden, opgeef die, welke uitgedrukt is in de vertaling, van het woord *liberaal* bij ons, in navolging der Duitfchers, gegeven, namelijk *vrijzinnig*. Ik wil niet gehouden zijn de noodzakelijkheid van dit vertalen te verdedigen; maar moest het woord Liberaal in onze taal worden overgebragt, dan erken ik weinig juistere uitdukking voor hetzelve te weten, dan *vrijzinnig*. Men werpe mij niet tegen, dat dit woord onduidelijk en onzeker is. Immers is het van gelijken aard als de woorden *fcherpzinnig*, *diepzinnig*,

loszinnig, *waanzinnig*, welker duidelijkheid niet betwist wordt, daar zij, hoewel oorspronkelijk van de zintuigen ontleend, door het gebruik op de ziel zijn overgebragt, en eigenschappen van het denkvermogen niet alleen, maar ook van de denkwijze en van de gezindheid aanduiden. *Vrijzinnig* heeft derhalve de duidelijke beteekenis van vrijheid, onbekrompenheid, zelfstandigheid van zin of gezindheid. Nog beter is uit dien hoofde, mijns inziens, het woord *vrijgezind*, hetwelk niet alleen vrijheid van gezindheid aanduidt, maar ook de beteekenis van *gezind voor vrijheid*, *vrijheidsgezind*, *vrijheidzuchtig* toelaat, en alzoo den dubbelen zin omvat, in welken het woord *liberaal* thans gewoonlijk wordt gebezigd. Trouwens, ik meen te mogen vastsstellen, dat deze beide naauwverwante beteekenissen de thans algemeen heerschende mogen genoemd worden; hoewel op het gebied van Godsdienst en wijsbegeerte de eerste, op het burgerlijke en staatkundige daarentegen de laatste meer gewoon is. Verschillend mogen de inzigten en bedoelingen wezen van degenen, die in het staatkundige met eenigen grond *Liberalen* genoemd worden of zelve op dien naam aanspraak maken, en het woord moge daardoor eene kwade zoo wel als eene goede beteekenis hebben, de oorzaak daarvan ligt in de verschillende meening, die ten aanzien der vrijheid gekoesterd, in den onderscheidenen zin, waarin het woord *vrij* genomen wordt; maar niemand hunner zal weigeren, den naam van *vrijzinnig*, *vrijgezind*, *voorstander* of *vriend der vrijheid* te ontvangen; allen zullen of meenen inderdaad vrijzinnigen, vrijheidsvrienden te zijn, of verlangen als zoodanigen aangezien te worden. En even zoo is het in het godsdienstige, kerkelijke en wijsgeerige. Ook daar wordt de naam *liberaal* zeer verschillend gebruikt, ja grovelijk misbruikt; maar ook daar zal geen wezenlijke of vermeende Liberaal tegen de overbrenging van dien naam door *vrijzinnig*, *vrijgezind*, *onbekrompen denker* en *voorstander eener vrije denkwijze* zich verzetten. Ook daar ontstaat dat verschillend ge-

bruik en dat misbruik uit den onderſcheidenen zin, waarin die vrijheid gedacht en genomen wordt.

Dit moge genoeg zijn tot regtvaardiging der beteekenis, door mij aan het woord *liberaal* toegekend. Op het gezag van Schrijvers kan ik mij niet beroepen. De eenige, welke, mijns wetens, over Liberalismus opzettelijk geſchreven heeft, de Duitſche Hoogleeraar KRUG, die eene geſchiedenis van hetzelve getracht heeft te geven, begaat de groote fout van zichzelven niet gelijk te blijven in de bepaling van hetgeen hij door Liberalismus verſtaat. Immers, daar hij in den aanvang van zijn boekje hen opgeeft als Liberalen, „ die in kerkelijke en burgerlijke betrekking uit het be„ ſtaande ſtof ontleenen, om te onderzoeken, of het ook „ anders en beter kon en behoorde te wezen, en die „ alzoo aan het rustende en ſtilſtaande beweging en „ voortgang zoeken te verſchaffen," zegt hij vervolgens, (bl. 73 der Nederduitſche vertaling) dat het Liberalismus niets anders is dan „ de natuurlijke en daar„ om onberispelijke zucht naar vrijheid, die zich in „ gedachten, woorden en daden openbaart." Met deze laatſte bepaling komt de door mij opgegevene beteekenis overeen, die ook door de Duitſche benamingen *freyſinnig* en *Freyſinn*, tot het overbrengen van Liberaal en Liberaliteit dikwerf gebezigd, wordt bevestigd en aangeprezen.

Doch genoeg reeds over het woord alleen; te veel, zou ik vreezen, indien niet de aard der zaak zelve, die wij behandelen, deze uitvoerigheid noodig maakte en wettigde. Wij moeten tot de beſchouwing der zaak zelve overgaan. Immers de vraag is natuurlijk: waarin beſtaat de ware Liberaliteit in den opgegevenen zin? wat wil, wat bedoelt de vrijzinnige of vrijgezinde? wie verdient in waarheid dien naam? wie eigenen ten onregte zich denzelven toe? — Natuurlijk, ja, zijn deze vragen, maar, gij zelve zult het beſeffen, M. H., niet gemakkelijk te beantwoorden. Evenwel kan ik mij van die beantwoording niet ontſlaan, en zal dus met be-

fcheidene vrijmoedigheid daarover mijne meening zeggen, het oordeel over derzelver waarheid aan meerder doorzigt overlatende.

De Liberaliteit, dat is de liberale rigting van den geest, de vrijgezindheid, heeft, gelijk ik zeide, vooral tweederlei gebied, waarop zij werkzaam is en zich vertoont; het ftaatkundige of burgerlijke en het godsdienftige of wijsgeerige. De rijkheid der ftoffe vergunt mij thans alleen te handelen *over den waren vrijgezinde*, *als lid van den burgerftaat*, — *den liberalen burger*.

De Liberaal of vrijgezinde, als burger, acht de vrijheid als een dierbaar en wenfchelijk goed, niet flechts de vrijheid van zijn vaderland naar buiten, deszelfs onafhankelijkheid, de inachtneming ten aanzien van hetzelve van de beginfelen en wetten van het volkenregt, maar vooral deszelfs inwendige vrijheid. Die vooral waardeert hij hoog, zoekt zelf die te verkrijgen en ook anderen daarin te doen deelen, begunftigt derzelver pogingen daartoe ftrekkende, juist omdat hij de vrijheid hoogfchat, en derzelver genot overeenkomftig acht met de menfchelijke waarde, die hij in anderen gelijk in zichzelven eerbiedigt. Dit zullen gewisfelijk allen toeftemmen; maar niet zoo eenftemmig zal het antwoord wezen, dat ons toekomt op de nu natuurlijke vraag: „ waarin beftaat die vrijheid, welke het voorwerp is der wenfchen en pogingen van den liberalen burger?"

Het antwoord: „ daarin, dat men vermoge te doen en te laten, wat men wil," waarmede ik door eenvoudigen foms de vrijheid hoorde befchrijven, wil ik hier niet verwachten. Er is toch zeer weinig nadenken noodig, om in te zien, dat zoodanige vrijheid niet beftaan kan, en uit eigen' aard onmogelijk is in eene zamenleving.

Wij moeten het antwoord dus elders zoeken. Wenden wij ons te dien einde tot de Ouden, de burgers der Republieken van Griekenland en Rome, door velen als de zetels van ware burgerlijke vrijheid geroemd; het is gereed: „ Die Staat

(zeggen zij eenparig) is vrij, waarin gelijkheid is der burgeren, waarin de burger deel heeft aan het bewind, in de volksvergaderingen wetten uitschrijft, overheden benoemt, hen beschuldigen, oordeelen en vrijspreken kan, verbonden sluit en over vrede en oorlog beslist."

Met dit antwoord stemt dat van vele nieuweren overeen, die, uitgaande van het beginsel, dat de hoogste of souvereine magt van natuur- en regtswege aan het volk toekomt, in de volkomenste verwezenlijking van dat beginsel en in de dadelijke uitoefening dier magt de vrijheid gelegen achten, en daarom ook aan degenen, die met hen die souvereiniteit voorstaan en zoeken te handhaven, den naam van *Liberalen* eeniglijk toekennen.

Andere nieuweren beweren, dat men niet vragen moet, wat *vrijheid* zij; dat vrijheid een onbepaald, afgetrokken begrip is; dat men dus naar *vrijheden* moet vragen; dat van zoodanige vrijheden, welker bezit en genot den vrijen burger toekomt, persoonlijke vrijheid, vrijheid van drukpers, vrijheid en algemeenheid van onderrigt, vrijheid tot het medestemmen en bepalen der belastingen en tot het verkiezen van vertegenwoordigers, toegang tot staatsbedieningen de voornaamste uitmaken, en dat derhalve zij alleen, die ter goeder trouw deze vrijheden voor zichzelven en anderen zoeken te verwerven, den naam van Liberaal verdienen.

„Men moet verschillende zaken behoorlijk onderscheiden," antwoorden anderen: „iets anders is de staatkundige, iets anders de burgerlijke vrijheid. De eerste is slechts middel om de laatste te verwerven. Tot de eerste behooren de meeste der opgenoemde vrijheden; de eigenlijke burgerlijke vrijheid heeft slechts twee bestanddeelen, namelijk *regtvaardigheid* en *zekerheid*. Wie derhalve deze beide wenscht en naar vermogen zoekt te bevorderen, is de ware vrijgezinde."

Deze opgenoemde (gij weet het, M. H.) zijn slechts eenige en wel de merkwaardigste der veelvuldige verschillende antwoorden, die op de vraag naar het wezen

der vrijheid gegeven zijn en nog gegeven worden. Gij weet, dat anderen, in antwoord op die vraag, gewoon zijn te beginnen met het aanprijzen van den zuiver republikeinschen of van den constitutioneel monarchalen regeringsvorm, als eigenlijke zetel der ware burgerlijke vrijheid, en dat de naam *liberaal* daarom, in hunnen mond, met dien van republikeinsch, constitutioneel of gematigd monarchaal gelijkluidend is.

Doch reeds antwoorden genoeg voorzeker op onze vraag, om met de keuze verlegen en het spoor bijster te worden. Wie ziet niet, dat alle tot verdere vragen en bedenkingen aanleiding geven? Wie gevoelt niet, dat de meeste althans eenige, hoewel niet de geheele waarheid bevatten? Er moet dus eene keuze geschieden. Met schroom ga ik daarin u voor, en wil mij ook daarom niet eensklaps midden in het wijde veld der verschillende meeningen begeven, maar liever van onderen af aanvangen, door terug te keeren tot de eenvoudige bepaling, straks vermeld en afgewezen, dat namelijk *vrijheid* is „te kunnen doen en laten, wat men wil." Eenvoudig zeker is die bepaling en niet hoogklinkende; ook is zij onjuist, als beschrijving van burgerlijke vrijheid, maar daarom toch niet geheel te verwerpen. Immers bevat zij, mijns inziens, eene vrij voldoende beschrijving van de *uitwendige vrijheid* in 't algemeen, en kan als zoodanig gerust behouden worden, tenzij men liever hetzelfde door andere woorden wil uitdrukken, met te zeggen, dat uitwendige vrijheid (van de inwendige, van de zedelijke vrijheid is hier de rede niet) bestaat in het onbelemmerd en naar verkiezing ontwikkelen en gebruiken der vermogens en krachten, die men bezit. Wij willen het onbeslist laten, of zoodanige vrijheid ooit of ergens *volkomen* bestaan kan; maar zeker is het, (en dit op te merken, is voor ons van belang) dat zij ophoudt, zoodra de mensch met anderen in aanraking komt; dat zij in eene maatschappij of in eenen Staat onmogelijk kan plaats vinden. Wij behoeven niet eens in aanmerking te nemen, dat

de wil van velen boos en vijandig is; wij hebben ſlechts te letten op het verſchil van inzigten en wil, dat onder de menſchen natuurlijk plaats vindt, om in te zien, dat, indien in eene zamenleving ieder doen en laten zou wat hij wilde, gedurige botſing en belemmering het gevolg, volſlagene verwarring en verlies van alle uitwendige vrijheid voor de zwakſten het einde zou wezen. De uitwendige vrijheid van ieder lid der maatſchappij moet dus beperking ondergaan; en een gedeelte derzelve worden opgeofferd, opdat het geheel niet verloren ga, opdat niemand van dezelve geheel beroofd worde. Het hoofdpunt, waarop hier alles aankomt, is, dat deze beperking onpartijdig geſchiede, niet bij den eenen meerder, bij den anderen minder zij, en boven alles, dat niemand een grooter deel van zijne natuurlijke vrijheid verlieze, dan volſtrekt gevorderd wordt door den aard en het doel der maatſchappij of des Staats, waartoe men behoort. Waar dit laatſte plaats vindt, daar is volkomene burgervrijheid.

Zietdaar ons reeds eene groote ſchrede gevorderd, en in ſtaat geſteld, om op de ſtraks gedane vraag naar den aard der burgervrijheid te antwoorden, dat zij beſtaat „ in alles naar verkiezing te kunnen doen of nalaten, wat niet ſtrijdig is met den aard en het doel van de maatſchappij of van den Staat, in welken men leeft;" of met andere woorden: dat die vrijheid dáár in waarheid en in betrekkelijke volkomenheid plaats vindt, waar het welzijn der maatſchappelijke vereeniging, de vrijheid en het geluk van alle derzelver leden de eenige grond en maatſtaf is van de beperking, die ieder bijzonder lid ondergaat in de ontwikkeling en het gebruik zijner vermogens en krachten.

Ik gevoel wel, dat deze beſchrijving nog nadere bepaling en ontwikkeling vereiſcht en tot menige vraag aanleiding geeft, maar acht dezelve toch in de hoofdzaak duidelijk en bepaald. Eene der eerſte vragen, welker beantwoording tot de nadere ontwikkeling behoort, is: door wien en hoe de noodzakelijke beperking moet

worden bepaald en voorgeschreven? — Indien bij ieder lid van den Staat genoegzame inzigten in het wezen van denzelven en goede wil mogten worden ondersteld, dan kon het aan henzelven worden overgelaten die grenzen hunner natuurlijke vrijheid op te merken en in acht te nemen. En gewisselijk, waar dit plaats vond, daar zou de burgerlijke vrijheid de hoogstmogelijke volkomenheid bereikt hebben. Of zulks ooit op deze onvolmaakte aarde zal geschieden? Ik durf het niet beslissen, maar wel betwijfelen. Zeker is het, dat, bij den *tegenwoordigen* toestand des menschdoms, die beperking van eigene vrijheid niet aan elks bijzondere inzigten en goeden wil kan worden overgelaten, maar voorgeschreven en door magt gehandhaafd moet worden, opdat ook de minkundige de grenzen wete, binnen welke zijne vrijheid en derzelver gebruik besloten is, opdat ook de onwillige weêrhouden worde die grenzen te overschrijden.

Er moet dus eene bepaling zijn, tot hoeverre ieder burger gaan mag in het gebruik zijner natuurlijke vrijheid; eene aanwijzing, waarin door anderen zijne vrijheid en waarin door hem wederkeerig de vrijheid van anderen ontzien moet worden. En zoodanige aanwijzing en bepaling, waarin kan die anders worden gevonden, dan in *goede wetten?* Vraagt gij, wat ik door het *goede* van wetten bedoel? Niet slechts, dat zij duidelijk en juist bepalen, wat gedaan en nagelaten moet worden; niet slechts, dat zij volledig zijn, en zoo veel mogelijk alle burgerlijke toestanden en betrekkingen omvatten; niet slechts, dat zij in verband staan en overeenstemmen met het karakter en met de zeden des volks, voor hetwelk zij bestemd zijn; maar boven alles, dat zij vrij zijn van alle willekeur, geheel gegrond op en regtstreeks afgeleid uit het doel van den Staat, dat is de betrekkelijk hoogste vrijheid en welstand van deszelfs gezamenlijke leden; zij moeten de onpartijdige en juiste toepassing zijn van dat doel op de uitoefening van de natuurlijke vrijheid der burgers.

Zoodanige wetten moeten *voor allen* en *voor allen evenzeer* gelden; allen moeten aan dezelve gelijkelijk onderworpen wezen. Immers, indien één of meerderen buiten derzelver gebied en in het behoud der onbeperkte vrijheid bleven, zou derzelver uitoefening dadelijk de afgeperkte vrijheid van anderen benadeelen, en alzoo de algemeene vrijheid verminderen, de orde verſtoren en de geregtigheid ſchenden.

Orde en geregtigheid kunnen ſlechts heerſchen in dien Staat, in welken goede wetten de uitoefening van der burgeren natuurlijke vrijheid en regten zoodanig omſchrijven, dat onderlinge botſingen vermeden, verwarring geweerd, en het geweld voorgekomen worde; in welken door die wetten eene duidelijke en algemeen geldende aanwijzing wordt gegeven der regten, waarop ieder aanſpraak heeft, en der pligten, waartoe hij verbonden is. Zullen echter orde en geregtigheid inderdaad heerſchen in eenen Staat, en alzoo tevens de ware burgerlijke vrijheid niet ſlechts mogelijk, maar werkelijk aanwezig zijn, dan moet er een waarborg wezen tegen kwalijkgezinden; er moet zekerheid zijn, dat kwaadwilligen de aangewezene grenzen niet ſtraffeloos kunnen overſchrijden, en te dien einde moeten de goede wetten door eene genoegzame magt worden ten uitvoer gelegd en gehandhaafd; er moet een *bewind* zijn, voorzien van de noodige kracht, om de uitoefening van ieders bijzondere vrijheid binnen de afgebakende grenzen te houden, en ieder, die het onderneemt dezelve te overſchrijden, te weêrſtaan en te ſtraffen. Want waarachtig is het Apostolisch gezegde, dat „ de Overheid „ niet den goeden tot vreeze is, maar tot ſtraffe der- „ genen die kwaad doen." De kwalijkgezinden moeten bedwongen worden; den welgezinden behoeven door de wet ſlechts de grenzen zijner vrijheid aangewezen te worden, en hij zal gewillig zich binnen dezelve houden. En juist omdat eene algemeene welgezindheid niet kan worden vooronderſteld, is het aanwezen eener vol-

doende magt noodwendig tot handhaving der wetten en daardoor der algemeene burgerlijke vrijheid.

Doch ook de beste wetten, door eene voldoende magt gehandhaafd en ten uitvoer gelegd, verwezenlijken die vrijheid nog niet in den hoogften zin; zij maken dezelve flechts *mogelijk*; zij verfchaffen derzelver *genot* nog niet. Zal zij werkelijk algemeen worden ondervonden en gefmaakt, dan moeten die wetten algemeen en vrijwillig worden nageleefd en in acht genomen; dan moeten eigen inzigt van de noodzakelijkheid der wettelijke beperking, erkentenis der billijke regten van anderen en eerbied voor dezelve, hartelijke zucht voor het welzijn van het ligchaam des Staats en van alle deszelfs leden, of althans liefde voor orde en geregtigheid, de burgers nopen, om bereidwillig zich binnen de aangewezene grenzen te houden. Want hij, door wien dit laatfte flechts gefchiedt uit vrees voor de handhavende magt, hij gevoelt zich niet vrij, maar gedwongen; en naar mate meerderen door deze beweegreden gedrongen handelen, naar die mate is de burgerlijke vrijheid niet minder, maar wordt zij minder genoten. Alzoo is burgerlijke vrijheid ten naauwfte met zedelijkheid, met zedelijke vrijheid verbonden. Slechts daar, waar de laatfte aanwezig is, kan de eerfte volkomen zijn. Doch ik kan en behoef dit gewigtig en heerlijk verband hier niet verder te ontwikkelen. Wij hebben gevonden, wat wij zochten; het antwoord, namelijk, op de vraag naar den aard en het wezen van burgerlijke vrijheid. Het is ons duidelijk geworden; zij beftaat daar, waar goede wetten, door eene genoegzame magt gewaarborgd, gewillig worden nageleefd; zij is of wordt volkomener, naar mate de wetten beter, derzelver waarborg zekerder, derzelver opvolging algemeener en vrijwilliger is. En wie derhalve zoodanige vrijheid voor zich en voor anderen verlangt, haar opregtelijk en naar vermogen zoekt te bevorderen, hij is de ware *Liberaal* in burgerlijken zin, de wezenlijk vrijgezinde burger.

Misfchien zullen fommigen uwer de genoemde vraag

nog niet voldoende beantwoord achten, en verlangen, dat tevens bepaald worde, door wien of wie die wetten moeten zamengeſteld worden; hoedanig zamengeſteld de magt moet zijn, aan welke derzelver handhaving wordt toevertrouwd; of deze magt met de wetgevende eenzelvig, vereenigd of daarvan afgeſcheiden behoort te wezen, en dergelijke. Ik zal mij zorgvuldig wachten, op de laatſte vragen beſlisſend te antwoorden. Bekwameren dan ik hebben gemeend zich van die beſlisſing te moeten onthouden. Eenige algemeene beginſelen en regels kunnen zekerlijk met gerustheid worden gegeven.

Iedereen toch zal toeſtemmen, dat, zullen de wetten aan derzelver oogmerk beantwoorden, de invloed van dwaling en hartstogt bij derzelver vervaardiging zoo veel mogelijk moet worden geweerd; dat kennis aan de omſtandigheden, betrekkingen en behoeften van alle leden des Staats, en belangſtelling in deszelfs algemeenen welſtand, den wetgever niet mogen ontbreken; dat wijsheid en regvaardigheid in hem onmisbare eigenſchappen zijn; en geen verſtandig mensch voorzeker zal de vereeniging dezer noodzakelijke eigenſchappen óf in één enkel mensch óf bij die groote meerderheid zoeken, aan welke uit den aard der zaak uitgebreide kennis, hoogere beſchaving en warme belangſtelling in het algemeene welzijn ontbreekt. Ook zijn het even onbetwistbare waarheden, dat de eenheid der uitvoerende magt derzelver veerkracht en ſnelheid vermeerdert; dat derzelver geheele uitſluiting van de wetgeving haar gezag verzwakt, hare belangſtelling in de uitvoering der wetten vermindert; dat het zamenſtellen dier magt het gevaar van ontaarding en misbruik afleidt, althans minder maakt, en meer dergelijke algemeene ſtellingen, welker toepasſing op bijzondere Staten door derzelver verſchillende geſteldheid wordt gewijzigd en door de ondervinding moet worden geleid. Ik kan dus die vragen evenmin hier beantwoorden als ik zulks behoef of behoor te doen. Het gegeven antwoord bevat, gelijk ik meen, dat, wat noodzakelijk, ja onmisbaar is tot het daar-

ſtellen der burgerlijke vrijheid, en beſchrijft derzelver eigenlijke wezen.

Maar (vraagt men verder) doet dan de aard en vorm der regering tot de burgerlijke vrijheid niets af? Behooren tot dezelve niet de vrijheid van drukpers, van onderwijs, van handel, de vertegenwoordiging en derzelver verkiezing, de *Jury*, de verantwoordelijkheid der Ministers en andere vrijheden? — Laat mij u kort, maar onderſcheidenlijk antwoorden.

De vorm van bewind ſtaat in verband met de vrijheid, meer ontkennend echter dan ſtellig. Eene volſtrekte alleenheerſching zoo wel als eene *Ochlocratie* (gepeupelbewind, zoogenaamde volksſouvereiniteit) maakt derzelver beſtaan onmogelijk, omdat daarbij noch regtvaardigheid, noch zekerheid kunnen plaats vinden. De overige bewindsvormen echter ſtaan met de burgerlijke vrijheid in geen regtſtreeksch verband, noch oefenen op dezelve overal en altijd denzelfden invloed. Geſchiedenis en ondervinding leeren, dat niet altijd, hoewel toch dikwerf, in conſtitutionele Koningrijken, maar nog minder doorgaande in Republieken en onder eene Democratie, de meeste burgervrijheid heerschte. Wat de vrijheid van drukpers, van onderwijs en van den handel betreft, deze behooren tot het wezen der burgerlijke vrijheid, als zijnde de onbelemmerde ontwikkeling en aanwending van vermogens en krachten; maar ook deze, gelijk de natuurlijke vrijheid in 't gemeen, zijn onderworpen aan die beperking, welke de billijke vrijheid van allen en het heil van den Staat vereiſchen. De overige ſtraks genoemde vrijheden, door de nieuweren onder den naam van ſtaatkundige vrijheid begrepen, behooren niet tot het wezen der burgerlijke vrijheid. Zij zijn niets meer dan middelen en wegen, om dezelve te verwerven of te verzekeren. Zoo moet en kan, bij voorbeeld, de volksvertegenwoordiging medewerken tot het uitvaardigen van goede wetten; de *Jury* en de onafzetbaarheid der regters kan derzelver handhaving en de uitoefening des regts bevorderen; de verantwoordelijkheid der Ministers ſtrekt om de ontaarding en te groote uitbreiding

der uitvoerende magt te voorkomen. Maar, ik herhaal het, die vrijheden zijn slechts middelen, en dezelfde middelen zijn overal noch altijd aanwendbaar. Zij behooren niet tot het wezen der burgerlijke vrijheid, en kunnen soms geheel of gedeeltelijk gemist worden. En even zoo min behoort tot dezelve volkomene gelijkheid van vermogen, stand en bezittingen onder de burgers. Integendeel, de vrijheid moet juist het bezit en gebruik van derzelver aanwezige, zoo zeer verschillende, mate verzekeren en waarborgen. Gelijkheid, ja, is onmisbaar tot vrijheid, maar gelijkheid van allen voor de wet, gelijkheid in het onkreukbare en heilige der door de wet toegewezene regten.

Het verlangen en trachten derhalve naar eenen bepaalden regeringsvorm, bij voorbeeld naar de Republiek, behoort zoo min als het verlangen en trachten naar de opgenoemde vrijheden noodzakelijk tot de ware vrijgezindheid; men kan ook zonder hetzelve ten volle den naam van Liberaal verdienen; men kan de instelling dier vormen bejagen, en echter van ware Liberaliteit verre verwijderd zijn, getuige de beruchte Unie onzer nabu0ren; en hij is inderdaad dien naam onwaardig, die genoemde vrijheden niet als middelen en wegen tot vrijheid slechts waardeert, maar als het doel zelf die najaagt, of ook zonder eenige beperking dezelve verlangt; want, wij zagen het, de ware Liberaal is hij, die ware vrijheid zoekt, en ware burgerlijke vrijheid is zonder wettige beperking mogelijk noch denkbaar.

Doch zietdaar mij reeds genaderd tot de resultaten van het verhandelde, met welker hoofdzakelijke en beknopte ontwikkeling ik mijne Rede wensch te besluiten.

Regt en orde zijn van ware burgerlijke vrijheid onafscheidelijk, tot derzelver bestaan onmisbaar, en hij slechts kan dus in waarheid *liberaal* zijn en heeten, die beide onvoorwaardelijk liefheeft, zoekt te bewaren en te bevorderen, en des noods bereid is aan derzelver behoud een deel der vrijheid op te offeren.

Geregtigheid, orde en alzoo burgerlijke vrijheid kun-

nen alleen dáár plaats vinden, waar goede wetten onbepaald heerſchen. De ware Liberaal is dus hij, die deze heerſchappij bij zichzelven en anderen zoo veel mogelijk bevordert, natuurlijk altijd door regtvaardige middelen en langs wettige wegen, en wel bepaaldelijk door naar zijn vermogen daartoe mede te werken, dat de wetgeving aan regtvaardige en wijze mannen worde toevertrouwd en van gebreken meer en meer gezuiverd; door zich aan te ſluiten aan, en de magt te ſtijven van het gezag, dat die wetten handhaaft, en door de vrijwillige en gemoedelijke gehoorzaamheid aan de wetten bij zichzelven en bij anderen te bevorderen, 't welk geſchiedt door het verwerven en verbreiden van kennis en deugd.

Dewijl tot verkrijging en bevestiging der burgerlijke vrijheid zekere vormen der ſtaatsregeling grootelijks bevorderlijk kunnen zijn, ſtelt de wezenlijk vrijgezinde op dezelve hoogen prijs, en tracht tot derzelver invoering of behoud mede te werken, nimmer echter onvoorwaardelijk, maar ſlechts dán, wanneer hij van derzelver nuttigheid voor den Staat, waarvan hij lid is, in gemoede zich overtuigd houdt. Dat hij echter ook hierin ſteeds den wettigen weg bewandelt, verſtoring der orde en ſchending der regtvaardigheid met zorg vermijdt, behoeft geene vermelding.

Toetſen wij nu daarentegen aan den gegevenen maatſtaf het regt, waarmede velen zich Liberalen noemen of door anderen genoemd worden, wij ontdekken dan, dat velen ten onregte dien naam dragen. Ik zal niet alle, maar ſlechts de voornaamſte opnoemen.

Onnaauwkeurig, tot misbruik leidende en gevaarlijk is de beſchrijving van het Liberalismus, „ als beſtaande in de zucht en het pogen, om aan het rustende en ſtilſtaande beweging en voortgang te verſchaffen," door den beroemden KRUG gegeven. Zekerlijk zijn de wetten nergens volkomen, en overal, zoo wel als de overige inrigtingen, die de vrijheid vermeerderen en verzekeren, voor verbetering vatbaar; ja zij vorderen zelfs wijziging, naar mate van den vooruitgaanden ſtaat van verlichting en beſchaving eens volks en de verandering van

deszelfs onderlinge betrekkingen. Het verlangen en pogen naar die verbetering en vooruitgang behoort dus tot de ware Liberaliteit, maar maakt niet haar wezen uit. Vrijheid, ware vrijheid wenscht en verlangt zij; maar deze wordt niet altijd door beweging en voortgang bevorderd. Ten hoogſte kunnen deze niets meer dan de vrijheid uitbreiden en vermeerderen; wanorde, daarentegen, onregt en onzekerheid vernietigen dezelve geheel en zeker, en er kunnen dus tijden en omſtandigheden komen, waarin de ware Liberaal zijn verlangen naar vermeerdering der vrijheid door vooruitgang en beweging opoffert aan de zucht om de voorhandene te verzekeren en te behouden, en dus tijdelijk den voortgang tegenwerkt, bij overwegend gevaar van de wanorde en onveiligheid daaruit te verwachten. Tot welk ſchromelijk misbruik overigens deze bepaling henenvoert, getuigt de *parti du mouvement* in Frankrijk, met den naam van Liberalen prijkende.

Even verkeerd is het, eene kenmerkende eigenſchap van den Liberaal, zoo niet diens wezen, te ſtellen in de wettige tegenwerking der beſluiten en handelingen van het bewind. Immers een gezaghebbend en krachtig bewind is noodzakelijk tot handhaving der wetten, door welke de vrijheid beſtaat; deszelfs gezag en kracht vordert verſterking, niet verlamming. Evenwel die wederſtand behoort tot de Liberaliteit, zoodra het bewind toont de wetten gering te achten, derzelver verkrachting te beoogen, en alzoo door willekeur de vrijheid der burgers te bedreigen; ja zelfs ook dán, wanneer het bewind, ter goeder trouw, eenen voor de vrijheid gevaarlijken weg bewandelt. Zoodanige wederſtand kan dus ſomtijds, maar moet niet altijd den Liberaal kenmerken, en mag nimmer den eerbied, aan het bewind verſchuldigd, uit het oog verliezen of bij anderen verzwakken, maar behoort waardig, voorzigtig en beſcheiden te wezen. Waar echter de regering onmiskenbare blijken geeft van eerbied voor de wetten en voor de daardoor gewaarborgde vrijheid der burgers,

waar het die vrijheid beschermt en waardiglijk handhaaft, daar is de ware Liberaal deszelfs opregte voorstander, en sluit hij zich met warmte en kracht aan deszelfs handelingen.

Ook zij, M. H., zijn, indien onze beschouwing gegrond is, de ware Liberalen niet, die *de regten van den mensch en burger* bestendig op de lippen hebben, zelve voorgeven derzelver handhaving alleen te beoogen, en anderen daartoe gedurig aansporen. Niet omdat de mensch en burger geene regten, heilige regten bezit; niet omdat het onbetamelijk of ongeoorloofd is op derzelver handhaving prijs te stellen, (wie zou zulks willen beweren?) maar omdat met die regten onafscheidelijk pligten zijn verbonden; omdat de regten van den enkelen slechts door de pligtsvervulling van allen verzekerd zijn; omdat het dus eerst en voornamelijk pligtsbetrachting is, die de vrijheid uitwerkt en verzekert; omdat hij, die den mensch, zelfzoekend uit den aard, alleen diens regten voorspiegelt en tot handhaving derzelven aanspoort, zonder evenzeer de pligten voor te houden en tot pligtsbetrachting aan te sporen, tot oproer aandrijft, en de gevaarlijkste vijand is der ware vrijheid.

Doch waartoe zou ik meer woorden verkwisten, om aan te toonen, dat de *Republikeinen*, de *Volksvrienden*, ook de *St. Simonisten* en zoo vele anderen, die onder verschillende schoonklinkende namen zich als voorstanders van het Liberalismus voordoen, niet tot de ware Liberalen moeten gerekend worden? Wij allen toch, M. H., gij zoo wel als ik, houden ons overtuigd, dat alle die schoonklinkende namen niets anders noch meer zijn dan maskers, maskers, die tot hulp en bedekking moeten dienen van eene zinnelijke zelfzucht, die de onontbeerlijke teugels van zedelijkheid en Godsdienst heeft afgeschud, die op het geloof aan God en deugd en eeuwigheid met verachting nederziet, die daarom niets vuriger verlangt dan aardschen rijkdom, roem en aanzien, voor zich alleen die wereldsche grootheid zoekt en najaagt, en, met waarlijk Duivelschen zin, uit

het bezit dier grootheid zich heil voorſpelt, al moest zij dan ook gevestigd worden op de puinen van de omgeſtorte troonen en van het verbrande Europa, doorweekt van het bloed en de tranen van millioenen ongelukkigen!

Laat mij met een paar korte opmerkingen eindigen.

De ware Liberaliteit is aan geen' ſtand of rang van burgers noodzakelijk of uitſluitend verbonden. Allen kunnen en moeten haar bezitten en aankweeken; maar niet allen kunnen op dezelfde wijze haar openbaren. Één weg echter ſtaat voor allen daartoe open. Wij zagen het, de hoogſte burgervrijheid wordt dáár genoten, waar goede wetten het meest getrouw en willig worden nageleefd. Vrijwillige gehoorzaamheid aan de wetten en aan het bewind, zietdaar een onmiskenbaar bewijs van ware Liberaliteit, dat de ambachtsman zoo wel als de eerſte dienaar van den Staat kan geven; zietdaar eene aanſpraak op den eernaam van waren Liberaal, dien allen kunnen verwerven!

Er is eene leer, met Goddelijk gezag bekleed en geſtaafd, die haren getrouwen volger de hoogſte zaligheid toezegt. Die leer ſtelt alle menſchen gelijk, ſtemt overeen met hunne waarde, en is op dezelve gegrond. Die leer waarſchuwt Vorſten en Overheden tegen elk misbruik van derzelver magt, en geeft den onderdaan eene duidelijke en zekere aanwijzing der pligten, die hij omtrent de Overheid en zijne medemenſchen heeft te vervullen. Zij wekt met kracht tot die vervulling op; zij zoekt de zelfzucht te beteugelen; zij kweekt ootmoed, nederigheid en liefde in het hart, en is alzoo de zekerſte weg tot erkentenis en beveiliging van ieders bijzondere regten, van derzelver onbelemmerde uitoefening, en alzoo van de waarachtige vrijheid; ja, zij heeft eene nog hoogere, nog edeler vrijheid dan de burgerlijke ten gevolge. Zoo iemand, haar volger voorzeker is, in den hoogſten zin, de ware Liberaal. Ja voorwaar, ook daarom verdient zij den ſchoonen naam, dien zij voert, den naam van Evangelie!

1831.

DE TARENTULA.

De *tarentula*, gelijk ieder weet, is eene groote ſpin, welke haren naam daarvan heeft, dat men dezelve in de nabijheid van *Tarente* het meest opgemerkt meende te hebben. Zij komt echter overal in het zuidelijk gedeelte van *Europa* voor. Bekend ook is het, welke fabelachtige krankheden men aan haren beet toeſchreef, die door muzijk en dans genezen zouden moeten worden. De berigten van een' in *Spanje* reizenden natuurkenner aangaande hare leefwijze, en bijzonder omtrent hare woning, zijn niet onbelangrijk te achten.

De *tarentula* houdt zich het liefst op aan opene, drooge, onbebouwde, zonnige plaatſen. Zij leeft, althans in haren volwasſen toeſtand, onder den grond, in eene woning, die zij zelve zich vervaardigt. Deze verblijven van het dier zijn tot nu toe door de natuuronderzoekers meestal zeer onvolledig en onnaauwkeurig beſchreven geworden.

De cilinderachtige, dikwerf een' duim middellijn houdende gang loopt meer dan een' voet diep in den grond, maar is niet altijd, gelijk velen beweerd hebben, loodregt. De bewoner van dit gebouw doet zich als een vaardig jager en als een geſchikt bouwmeester tevens kennen. Hij had niet alleen in de diepte eene ſchuilplaats aan te leggen, waar hij zich veilig aan de vervolgingen zijner vijanden kon onttrekken; dezelve moest te gelijk eene wacht worden, van waar hij op zijnen buit kon loeren en pijlſnel toeſchieten. De *tarentula* heeft voor alles gezorgd. Het gat loopt eerst wel regt nederwaarts; maar vier of vijf duim beneden den grond neemt de gang eensklaps eene wending zijwaarts, in eene horizontale rigting, en gaat ſpoedig daarop weder lijnregt neder. Vooraan bij den hoek, waar de gang zich wendt, zit de waakzame ſpin te loeren, en verliest den ingang van hare woning — hare

huisdeur — geen oogenblik uit het gezigt. Hier zag ik hare oogen als diamanten vonkelen en als kattenoogen in het duister lichten. Boven de opening is gewoonlijk eene buis of pijp aangebragt, die door de *tarentula* zelve wordt vervaardigd, en waarvan nog geen waarnemer melding heeft gemaakt. Deze pijp, inderdaad een bouwkunſtig werk, verheft zich omtrent een' duim boven de oppervlakte van den grond en heeft niet zelden twee duim middellijn, zijnde dus wijder dan de gang zelf; hetgeen ſchijnt te moeten dienen, om in het oogenblik, dat de ſpin haren buit wil grijpen, behoorlijke ſpeelruimte aan hare klaauwen te geven. Deze pijp beſtaat hoofdzakelijk uit drooge, met een weinig leem verbondene en zoo kunſtig zaamgeſtelde ſtukjes hout, dat ze een' regtop ſtaanden toeſtel vormen, die van binnen een' hollen cilinder uitmaakt. Dit buitenwerk erlangt vooral hierdoor ſtevige hechtheid, dat het van binnen met het eigen ſpinſel van het dier bekleed wordt. Dit rag loopt het ganſche gebouw door, beveiligt den gang voor inſtorting, houdt denzelven rein, en maakt het opklimmen in de vesting voor de ſpin gemakkelijker.

Dit bovenwerk komt echter niet altijd voor. Menigmaal heb ik verblijven van *tarentula's* waargenomen, alwaar geen ſpoor daarvan was te vinden, het zij dat hetzelve door eenig toeval werd verſtoord, het zij dat de ſpin niet overal de vereischte bouwſtoffen vindt; of misſchien ontwikkelt zich de bouwkundige bekwaamheid dán eerst volkomen in het dier, wanneer hetzelve tot vollen wasdom en rijpheid is gekomen. In de meeste gevallen evenwel heb ik dit buitenwerk opgemerkt, waarmede het dier meer dan één doel bereikt; de ſpin beveiligt haar hol alzoo voor overſtrooming, en voorkomt tevens, dat er vreemde, door den wind voortgedrevene, ligchamen invallen, die het gat eindelijk geheel verſtoppen zouden; maar het dient tevens tot een' val voor hare prooi, dewijl het een uitſtek vormt, waarop

muggen en andere insekten zich gaarne nederzetten. Trouwens, ook buitendien zijn de listen van dezen vluggen, onvermoeiden jager en roover, zoo het schijnt, onuitputtelijk.

Ziehier eene korte beschrijving van de inderdaad vermakelijke jagt op de *tarentula*. Het beste jaargetijde hiertoe is gedurende de maanden Mei en Junij. Toen ik de eerste maal het onderaardsch verblijf der spin ontdekte, en mij overtuigd hield, dat hetzelve bewoond werd, dewijl ik het dier in de bovenste afdeeling van zijn gebouw zag loeren, meénde ik, om hetzelve magtig te worden, het regtstreeks te moeten aanvallen en tot het uiterste vervolgen. Uren lang groef ik met een mes, om de spin te vangen in haar hol; ik woelde den grond, een voet diep en wel twee in het rond, om, maar zonder de *tarentula* te bekomen. Ik had spade en schop moeten hebben, doch bevond mij te verre van menschenwoningen, en nog bovendien in *Spanje*. Ik was dus genoodzaakt, mijn plan van aanval te veránderen — ik nam toevlugt tot list. Ik bewoog eenen grashalm met eene kleine aar, vooraan den mond der opening, heen en weder; weldra bemerkte ik, dat de spin hare opmerkzaamheid daarop vestigde en zich tot eenen aanval gereed maakte. Met afgemeten tred naderde zij de aar; zachtkens trok ik dezelve terug; zij schoot toe uit hare schuilplaats, en ik stopte oogenblikkelijk het gat en sneed haar den terugtogt af. Dan toonde zich de *tarentula* telkens zeer verlegen; hare pogingen, om te ontkomen, waren zeer averegts, en ik wist haar eindelijk in een papieren peperhuisje te krijgen. Het gebeurde echter ook meermalen, dat zij de list scheen te bemerken, of misschien niet hongerig genoeg was; dan bleef zij onbewegelijk aan hare deur zitten, en haar geduld was grooter dan het mijne. In dit geval ging ik op de volgende wijze te werk: ik merkte de rigting van den onderaardschen gang op, en stak dan een mes met geweld schuins in den grond, om alzoo aan het dier den terugtogt af te snijden; dit mislukte mij zelden. Op deze wijze ving ik soms vijftien

tarentula's in één uur. BAGLIVIUS verhaalt, dat de boeren in eenige ſtreken van *Italië*, om de *tarentula* te vangen, voor derzelver woning het gonzen van eene vlieg door middel van een' haverhalm weten na te bootſen.

Offchoon de *tarentula* bij het eerſte gezigt, vooral wanneer men haren beet vreest, zich afzigtig en wild vertoont, zoo is zij evenwel ligt te temmen. Ik zelf heb er eene een half jaar lang levend gehouden. Zij gewende ſpoedig aan haren glazen kerker, en nam binnen kort mij de vliegen af, die ik haar toereikte. Zij zoog niet, gelijk andere ſpinnen, dezelve alleen aan den kop uit, maar verſlond die geheel, en wierp naderhand de harde deelen bij ſtukken weder uit. Na het eten ſcheen zij gewoonlijk zich te reinigen — zij ſtreek met de voorſte pooten de voeldraden en kinnebakken af, en bleef dan eenigen tijd onbewegelijk zitten. Ik had gelegenheid, om op te merken, dat het dier negen dagen en nog langer kan vasten.

Ten beſluite wil ik nog eenen kampſtrijd tusſchen twee *tarentula's* beſchrijven. Ik plaatſte twee volwasſene, ſterke mannetjes in een wijd glas. Nadat zij eenige malen, eenen uitweg zoekende, in het rond geloopen hadden, namen zij, als op een gegeven teeken, eene krijgshaftige houding aan. Tot mijne verwondering zag ik, dat zij deftig op hare achterpooten zich oprigteden, en zoo elkander de borstſchilden toekeerden. Nadat zij aldus elkander wederzijds twee minuten waargenomen, en buiten twijfel dreigende blikken, welke de mijne ontgingen, toegeworpen hadden, vlogen zij op elkander toe, ſloegen de pooten in elkander, en zochten elkander met de haken der kinnebakken te treffen. Hierop nu, het zij dat ze vermoeid waren, het zij dat haar krijgsgebruik het zoo medebrengt, had een wapenſtilſtand plaats – de krijgers lieten los, en verwijderden zich een weinig van elkander. Ik herinnerde mij, dat bij de zonderlinge gevechten der katten dergelijke rustpunten plaats hebben. Doch het duurde niet lang, of de beide

tarentula's vielen op nieuw met heviger woede op elkander aan. Lang bleef de overwinning twijfelachtig — eindelijk kreeg de eene ſpin eene doodelijke wonde aan den kop, viel neder, en werd terſtond door de andere verſlonden. Reeds BAGLIVIUS maakt melding van deze *arachnomachie* (ſpinnenſtrijd), maar beſchrijft dezelve niet nader en zegt alleen: „ Wanneer twee *tarentula's* te zamen opgeſloten worden, brengt de eene de andere om en eet dezelve op" — en dit ſtrekt dus ter bevestiging van mijne waarneming.

AANKOMST VAN NAPOLEON OP HET EILAND ST. HELENA.

(Naar het *Engelsch* van T. H. BROOKE, *Esq.*, *History of the Island of St. Helena*, *etc. London*, 1824.)

Het zoude moeijelijk zijn, de verwondering te beſchrijven der bewoners van dit kleine Eiland, toen de oorlogsſloep *Icaurus* voor *St. Helena* aankwam, en de tijding bragt, dat NAPOLEON BUONAPARTE gevangen genomen, en nog maar weinige dagen zeilens van dat Eiland verwijderd was. Doch hoe verwonderd de bewoners ook waren over deze onverwachte gebeurtenis, zoo waren zij niet minder bekommerd over de gevolgen, welke er voor hen uit zouden ontſtaan, dat *St. Helena* beſtemd werd tot eene gevangenis voor den Exkeizer. De Gouverneur WILKS had deswege nog hoegenaamd geen berigt ontvangen, noch officieel, noch onderhandsch, en de Kapitein zoowel als de Officieren van den *Icaurus* wisten niets anders van de voorgenomene beſchikkingen, dan alleen, dat het 2de Bataljon van het 58ſte Regement ingeſcheept was op het eskader, dat BUONAPARTE begeleidde. De gevolgtrekking, die men er uit afleidde, was, dat het Eiland zoude komen onder het onmiddellijk beſtuur van de Kroon; en verſchillend waren de gisſingen omtrent de wijze, waarop door het *Engelsch* Gouvernement zoude worden beſchikt over de Burgerlijke en Militaire Autoriteiten, welke door de Compagnie waren aangeſteld. Doch daarbij bleek het ten duidelijkſte, hoezeer men deel nam in het lot, dat den Gouverneur konde wachten, en hoezeer men vreesde voor de verwijde-

ring van een' man, die, door bevredigende, billijke en verlichte maatregelen, de achting en eerbied zijner onderhoorigen had verworven. Weinige dagen, echter, maakten een einde aan die onzekerheid.

Op den 15 October 1814 liet Z. M^s^. schip *Northumberland*, voerende de vlag van den Vice-Admiraal *Sir* GEORGE COCKBURN, op de reede het anker vallen, aan boord hebbende den verwachten buitengewonen perſoon, met en benevens den Maarſchalk BERTRAND en de Gravin zijne Echtgenoote, den Graaf en de Gravin MONTHOLON, den Generaal GOURGAUD, den Graaf LAS CASAS met zijn' zoon, en acht bedienden.

De Vice-Admiraal landde dadelijk, en, na eene zamenkomst met den Gouverneur WILKS, keerde hij terug aan boord, begeleid door dezen laatſten, die een bezoek van pligtpleging bij NAPOLEON aflegde.

Men had nu de zekerheid bekomen, dat *St. Helena* zoude blijven in de magt en onder het beſtuur der Compagnie, maar onderworpen aan zoodanige tusſchenkomst der wetgeving en der Ministers van den Koning van *Engeland*, als noodig mogt zijn ter bereiking van het voorgeſtelde doel; gedurende den geheelen tijd, dat het Eiland eene zoo belangrijke beſtemming zoude behouden. 's Konings Ministers, als verantwoordelijk aan de natie en aan *Europa* voor de veilige bewaking van NAPOLEON, moesten dienvolgens ook de magt hebben, om dengenen aan te wijzen, aan wien die bewaking konde worden opgedragen; ook oordeelde men het noodzakelijk, dat die zelfde perſoon zoude worden bekleed met het Burgerlijk en Militair oppergebied op het Eiland.

De Luitenant-Generaal *Sir* HUDSON LOWE daartoe zijnde uitgekozen, benoemde de Raad van Directeuren der Compagnie denzelven tot Gouverneur van *St. Helena*, om den Gouverneur WILKS te vervangen. Tot aan de overkomst van den nieuw benoemden Gouverneur werd de bewaring van NAPOLEON uitſluitend opgedragen aan *Sir* GEORGE COCKBURN, welke den Staatsgevangene had overgebragt; en daar nu alle militaire maatregelen meer of min met die bewaring in verband moesten worden gebragt, zoo verkreeg deze ook tijdelijk het opperbevel over de troepen.

De aankomst van het gezegde Bataljon, met detachementen van andere troepen, bragt de bepaling in werking,

waarbij het algemeen Martiaal gezag werd overgebragt van het Gouvernement der Compagnie op den oudsten Officier, dienst doende op het Etablisfement, en alzoo op *Sir* GEORGE BINGHAM, de oudste aanwezige Kolonel, doch welke zich niettemin, uit hoofde der omstandigheden, altijd als ondergeschikt bleef beschouwen aan *Sir* GEORGE COCKBURN.

Eene dusdanige verandering in den toestand van het Eiland ging natuurlijk vergezeld van groote en buitengewone uitgaven, voor welker bestrijding tusschen de Kroon en de Compagnie bepaald werd, dat de Compagnie jaarlijks eene som zoude betalen, gelijkstaande met de gemiddelde lasten van de drie voorgaande jaren, en dat alles, hetgeen daarenboven benoodigd was, zoude worden bekostigd door de Kroon.

Op den avond van den 17 October landde NAPOLEON. Hij ging te voet naar het huis, dat vóór zijne ontvangst was in gereedheid gebragt, vergezeld van *Sir* GEORGE COCKBURN, en in tegenwoordigheid van een' zoo grooten toevloed van menschen, als misschien nooit te voren op *St. Helena* had plaats gehad.

Vroeg in den volgenden morgen verliet NAPOLEON te paard de stad, en reed, in gezelschap van *Sir* GEORGE en Graaf BERTRAND, naar *Longwood*, alwaar hij het ontbijt nam met den Kolonel en Mevrouw SKELTON. Men merkte op, dat hij zijn genoegen te kennen gaf over de keuze der plaats voor zijn toekomstig verblijf, alsmede dat hij verlangde dadelijk bezit te nemen van het huis. Hij werd echter weêrhouden van daarop aan te dringen, toen men hem het ongerijf voorstelde, 't welk het gezin van den Luit.-Gouverneur zoude ondervinden, bij eene zoo plotselinge ontruiming. Hij keerde toen terug naar de stad; maar, stilhoudende aan de plaats, genaamd *de Braamstruiken*, alwaar het verblijf was van den Heer BALCOMBE, verlangde hij dáár te verblijven, en een zomerhuis, hetwelk afgezonderd van het woonhuis gelegen was, te betrekken, tot dat *Longwood* voor zijne ontvangst in gereedheid zoude zijn gebragt. Aan dit verlangen werd dan ook dadelijk voldaan. Aldaar bragt NAPOLEON menigwerf den avond door in gezelschap van de familie des huizes, bestaande uit den Heer en Mevrouw BALCOMBE en twee dochters, van welke de eene 16 en de andere 14 jaren oud

was. In zeer korten tijd was de terughouding, welke in hunnen omgang plaats had, geheel en al geweken, en namen ook de jonge Dames, ten opzigte van den voormaals zoo magtigen beheerfcher van het vaste land van *Europa*, geene meerdere pligtplegingen in acht, dan die bij elken anderen meer gewonen gast gebruikelijk zouden zijn geweest.

MISLUKTE PROEVE VAN EEN' PSYCHISCHEN THERMOMETER.

— — ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, clemente velint ut discere prima. (*)

HOR.

Een poëet, die onder eene flesch champagne eene aetherifche liefde bezingt, en een vrek, die bij een glaasje koud water zijne fchijven in de ijzeren kist aangaapt, zijn ongetwijfeld een paar groote uiterften, die niet oneigenaardig bij de temperatuur van kokend water en het vriespunt voor de kwik kunnen vergeleken worden. Gul moet ik bekennen, dat ik mij dood afgepijnigd heb, om voor de tusfchenliggende punten even doelmatige perfonen en perfoonstoeftanden te vinden; en even gul moet ik belijden, dat ik daarin het meeste baat gevonden heb bij mijne oude kat, een dier van de wispelturigfte geaardheid, beurtelings kalm en razend, flaperig en fcherpzinnig, fpinnend en lollend, hevig zoo in liefde als in haat, voorbeeldeloos geduldig en weergaloos opvliegend, minzaam en hatelijk, bekoorlijk als zij den ftaart bevallig om de zachte voorpooten krult, en afgrijfelijk als zij na eene fluimering de affchuwelijke klaauwen uitrekt en den grijnzenden mond tot een gillend miaauwen openfplijt. Als ik dat alles zoo gadefloeg, heb ik wel eens in geestvervoering uitgeroepen: O kattenkennis, bron, onuitputtelijke bron van menfchenkennis!

Extra koud.

Mijne lieve vrouw, een wijfje uit duizende, heeft onze oude Pallas fchandelijk verwend. Het dier is daardoor zoo ongevoelig geworden voor het roggebrood, dat, als ik haar

(*) De fcherpzinnige lezer gelieve zelf de *apodofis* van dit motto te maken.

een ſtukje voorhoud, zij, met de zigtbaarſte teekenen van minachting, den uitgerekten kop terugtrekt. Ziedaar het *extra koud* van Reaumur, of, wil men lager peil, het nulpunt van Fahrenheit! Ik bid u, waarde lezer, volg nu mijne wijsgeerige redekaveling met de vereischte oplettendheid.

Roggebrood is een *goed*, althans voor eene kat; de kat trekt voor dat *goed* den neus op, en houdt dus het *goed* voor *kwaad*. Hierdoor wordt echter roggebrood voor de katten in 't algemeen geen *kwaad*, maar voor mijne kat in 't bijzonder wordt het een *ſchijnbaar kwaad*; hetgeen alleen is toe te ſchrijven aan een' ziekelijken zielstoeſtand van mijne Pallas. Brengen wij dit van katten op menſchen over, dan opent zich een wijd veld voor de ſchoonſte beſpiegelingen.

Helaas, helaas, en nog duizendwerf helaas, hoe oneindig is het aantal waarachtige goederen, die de mensch in zijnen waan voorbijziet, geringacht, minachtend van zich werpt, zoodat hem vaak het leven, die voortreffelijke ſchool der zelfveredeling, tot een' last wordt, zwaarder dan de hemelen voor de ſchouders van Atlas. Ik weet niet, waarde lezer, hoe gij er meê ſtaat; maar als ik mij herinner, welk een Midas ik in mijn vorige leven geweest ben, hoe ik mij door den uiterlijken ſchijn der dingen heb laten verſchalken, hoe weinig ik tot derzelver ware wezen doordrong, hoe onnoozel ik het tjilpend gepiep der Pansfluit boven de ſchoone accoorden van de lier van Phœbus de voorkeur gaf, dan ontglipt zucht op zucht mijne borst, en met een ſmartelijk gevoel ontſnapt mij de vruchtelooze bede:

O ſi praeteritos referat mihi Jupiter annos! (*)

Het leven is zoo ſchoon voor hem, die het goede niet voorbijziet, zoo nachtelijk donker voor die, uit dwaze vooringenomenheid met het ſchijngoede, zich aan het kwade hecht, met minachting van 't geen waarlijk goed is. Vandaar dat wij beurtelings gloeijen van ijver voor het goede, en zoo koud, zoo ijskoud zijn, als ware ons hart de pool der aarde. Zoo ſnerpend koud moet het, dunkt mij, onafgebroken zijn in het gemoed van den dorſtenden vrek, van den onverzadelijken eerzuchtige, van den toomeloozen wellusteling, of van alle die weinigen, die zoo laag beneden het peil der menſchelijkheid gezonken zijn, dat zij vallen en niet weder op-

(*) O, dat mijn levensvloed van nieuws begon te vloeijen!

ftaan, om zich voortdurend te blijven wentelen in het vuile flijk, dat hunne ontembare driften rondom hen hebben opgehoopt. Maar ft. — anders zoudt gij waarlijk denken, lieve lezer, dat ik fermoenen wilde houden, en ik houd liefst tegen niemand fermoenen dan tegen mijzelven.

Felle vorst.

Om dan tot mijne kat terug te keeren. Meermalen heb ik met mijne vrouw ernftig gekibbeld over de middelen, om het dier tot zijn' pligt te brengen. „ Vasten, lieve beste," zeide ik dan, „ geloof mij, vasten is het eenige middel, om den „ lekkerbek te genezen. Zij zal er te beter om muizen, en „ het verfmade zwarte brood zal in hare oogen in fmaak en „ waarde rijzen." Om nu niet te gewagen van de welfprekende, gemoedelijke woorden mijner vrouw ter verdediging van Pallas, mijn vast-fystema werd opgevolgd, met dien gelukkigen uitflag, dat poes, na verloop van vierentwintig uren, met een bedenkelijk gezigt, en na een paar malen gefniesd te hebben, eene vrij aanzienlijke fneê roggebrood nuttigde. De walging tegen het goede, zoo dacht ik bij mijzelven, heeft bij het dier plaats gemaakt voor eene met tegenzin gepaarde waardering van hetzelve. Gevonden! gevonden! dit is de *felle vorst* in het verbeterde kattengemoed.

Mijn buurman de Apotheker heeft de gewoonte, over alles een goedkeurend of lakend oordeel uit te fpreken, al heeft hij ook van de zaak geen de minfte kennis. De woorden *een brillant werk* zijn hem in den mond beftorven. Door zijne tusfchenkomst heb ik ervaren, dat nu wijlen Mejufvrouw VAN MERKEN over het Nut der Tegenfpoeden een lijvig kwartijn in verzen heeft laten drukken, 't welk, volgens zijn zeggen, een heerlijk, kostelijk werk zijn moet. Ik heb het dan ook willen koopen; maar mijne vrouw vond beter, voor dat geld een dozijn vaderliefjes voor onzen kleinen jongen aan te fchaffen, en zoo hebben dan, na lang wikken en wegen, de vaderliefjes de werken van gezegde Jufvrouw verdrongen. Al mijne moeite, om uit mijn' buurman iets omtrent den inhoud van dat werk te lokken, is, helaas, vruchteloos gebleven. Zoo veel alleen ben ik te weten gekomen, dat het, zoo mijn zegsman zich niet heeft vergist, twaalf boeken bevat, in fchoone alexandrijnen; dat de aanvang ftatig, en het flot treffend is. Intusfchen ben ik door al dat vergeefsch vragen op het denkbeeld gekomen, om den titel als eene hoo-

gere magtsvergelijking te befchouwen, en den inhoud van de twaalf boeken als meetbare wortels, of, zoo iemand dat foms onduidelijk vindt, als een' zeer fterken fpiritus, die als 't ware met een' zuiveren waterplas van alexandrijnen is aangelengd. Kom, ik wil eens beproeven dien fpiritus op mijne wijze aan te lengen.

Als fchijngenot de eenige bron is onzer genietingen, en het oog der ziel door de dikke wolken der zinnelijkheid zoo digt is overtogen, dat het als in een' ftikdonkeren nacht geplaatst is, dan is er een ftorm noodig, om die wolken te verftrooijen, en, tusfchen de dikke nevelen door, een' lichtftraal der waarheid in het lang geblinddoekte zielsoog te doen vallen. Pijnlijk is die lichtftraal voor het flaapzieke zielzintuig; pijnigend, maar heilzaam, als de fcherpe fnede van het mes des kundigen wondheelers.

Gij hebt mij zeker al wel begrepen, waarde lezer, en zult wel met mij gelooven, dat de thermometer van extra koud op felle vorst gerezen is. Die het noodig heeft, kan intusfchen mijn' aangelengden fpiritus gerust innemen.

Vorst.

Eenmaal van mijne Pallas uitgegaan zijnde, kom ik daarop terug, in fpijt van de les, dat men een onderwerp niet moet uitputten:

Le fecret d'ennuyer est celui de tout dire.

zegt VOLTAIRE, dien men de kennis van het geheim, om onderhoudend te zijn, even min zal ontzeggen, als men hem de lage kunst, om ten koste van waarheid en zedelijkheid geestig te zijn, moet toekennen.

Poes is dan nu door mijne tucht zoo ver gekomen, dat zij met een' betamelijken lust haar fchamel brood oppluist. Het is echter nog maar eene waggelende fchrede op haren weg tot zelfvolmaking. Een enkele fnipper rookvleesch brengt haar vaak weder ten val, en, fchoon zij zich moedig weder oprigt, fchoon zij niet meer tegen het kostelijke voedfel fniest, ontbreekt haar echter nog die gemoedelijke tevredenheid, die fpinnende zalving, die aan de regtmatige waardering van het goede onaffcheidelijk verbonden is. Slaperig en onverfchillig wentelt zij zich als een bal ineen, en verwaarloost hare poezelige pootjes, die de zacht po-

lijstende roskam der ſcherpe tong niet meer doet glimmen. Men ziet het het dier aan, dat nog geen enkele vonk van den zacht ſtovenden gloed van den levenslust haar inwendig verwarmt. Ach! wat al leeds ſchuilt er niet in het ellendig overſchot eener garnalen-pastei! Deze en deze alleen was voor het arme dier het lokaas tot het kwade, waaronder de pijnlijke angel van lust naar het verbodene en van walging tegen het goede verborgen lag. Het zal wel onnoodig zijn, hier eene epiſode te maken, en de ſcherpzinnige lezer heeft reeds ingezien, dat, nevens de toegevendheid mijner vrouw, de weinige omzigtigheid mijner dienstbode in het wegbergen van een overſchot van den vorigen avond de treurige aanleiding gaf tot den diepbedorven' zielstoeſtand van onze Pallas. Gelukkig is zij er nu eenigermate van teruggekomen, en dit is al zeer veel.

'T Is veel, uit 't ſlijk zich op te rapen,
Waarin de booze lust ons vallen deed.
't Verdoofd gevoel moog blijven ſlapen,
Wel hem, die ſlechts een ſchrede voorwaarts treedt,
Dien tegenſpoed in 't ende doet ontwaken,
En beven voor den Hydra, die zijn kaken
Afgrijslijk opſpert tot een' wisſen beet!
O, deins terug voor 't valsch gevlei der zinnen!
Nog kunt gij d' adel van uw ziel herwinnen.
't Was dwaas, zoo ge om de ſchelp de parel van u ſmeet.

Matig.

Vergun mij nu, waarde lezer, van poes afſcheid te nemen. De katten geven, blijkens het voorgaande, vrij wat aanleiding tot overpeinzing, maar de menſchen toch nog al zoo veel.

Het geluk hier beneden is afhankelijk van de innerlijke waarde van datgeen, waarin men het zoekt; waaruit volgt, dat hem, die het in Bals (lees Baals), Casſino's, kalkoenen, falzanten, kapoenen, fijne wijnen, Corinthiſche dames of dergelijke zoekt, al een zeer ondergeſchikte gelukſtaat zal deelachtig worden. Intusſchen heugt het mij nog duidelijk, hoe ik aan dat alles niet zoo geheel vreemd was; en, ten einde mijn' Pſychiſchen Thermometer niet geheel te vergeten, moet ik er bijvoegen, dat mijne gemoedswarmte toen ongeveer met *matig* overeenkwam. Brrrrrrr! ik ril er van, als ik denk aan die waterkou.

Ik kan juist niet zeggen, dat mijn leven mij verdroot, maar 't was toch het regte niet, dat voelde ik, dat besefte ik levendig, zoo dikwijls mijne verbeelding mij de helaas verflaauwde idealen mijner eerste jeugd, te midden van dien maalstroom van vermaken, als met een' tooverslag voor den geest riep. In den treurigen weedom van mijn geschokt gemoed uitte ik dan den jammerenden wensch: O, dat mijne daden altoos de trouwe spiegel waren geweest van de aanminnige beelden, die mij zoo liefelijk toelachten, toen ik nog in de ouderlijke woning aan den leiband ging van het vaderlijk gezag, toen de zorgende blik eener edele moeder de zachte maar krachtige teugel was mijner ontwakende driften! Zoo gij soms nog jong zijt, lieve lezer, o ik bid het u, spiegel u aan mijn voorbeeld! Iedere wankelende schrede doet den gloed der zelfvoldoening eenige graden in warmte zinken; ieder mispas omsluijert de toonbeelden van het schoone en goede, die in onzen geest wonen, met een floers, dat ons belet derzelver ware gedaante in al den luister eener vlekkelooze reinheid te aanschouwen.

Waterkou maakt gevoelige gestellen gemelijk. Verstrooijing is het kunstmatig vuur, dat die gemelijkheid verdrijft. Maar ach, hoe treurig is het, als men, t'huis gekomen, weder in de natte koude moet zitten!

Warm.

Wie beschrijft de onuitsprekelijke gewaarwordingen van het gemoed, als de uit het hart verbannene weldadige warmte der zelfvoldoening, en met deze de gloed der liefde voor het schoone en goede, in het verkleumde binnenste terugkeert, en daar de slapende betere gezindheden doet ontwaken, even als de milde lentewarmte na den langen winterslaap de verborgene krachten der schijndoode natuur? Een nieuw vuur bezielt het geheele aanzijn. De kiem van het goede, door dien zachten gloed gestoofd, wordt ontwikkeld, heft de teedere kruin opwaarts en schiet wortel, om eenmaal te rijpen en vruchten te dragen, die getuigen, dat het zaad viel in eenen akker, die alleen dáárom niets voortbragt, omdat het denzelven mangelde aan den alles bezielenden gloed der liefde. Het door den storm der driften heen en weder geslingerd en vaneengereten gemoed geleek een chaos van verwarring, gelijk aan dien, waarin onze aarde verkeerde, vóór dat het

magtwoord der Hoogſte Liefde de ongelijkſoortige beſtanddeelen zamenſmelt tot een onnavolgbaar ſchoon, harmoniſch geheel. Gelukkig, duizend- en duizendwerf gelukkig hij, die, in het beſef zijner nietigheid op dit verheven voorbeeld ſtarende, de vonk der liefde, die in zijn hart woont, als van onder de aſſche opwekt en aanblaast, om door dit heilig vuur in den chaos zijns gemoeds die heilzame overeenſtemming daar te ſtellen, die zoo onontbeerlijk is, om aan het ſchoone doel van ons aanzijn, zelfveredeling en zelfvolmaking, te beantwoorden!

Vergeef mij, waarde lezer, dezen vloed van woorden! Zoo ze u gekunſteld ſchijnen, zijn zij ſlechts tolken van mijn gevoel.

Heete lucht.

Ik moet u hier regt ernſtig verſchooning vragen, gunſtige lezer, voor de zonderlinge mengeling van ernst en luim, waarop ik u onthaal, of liever, waarop de geëerde Redactie gemeend heeft u te kunnen onthalen. Gij weet, ieder mensch heeft zijne zwakken, en dit is nu benevens vele andere het mijne. Maar verſtijve mijne hand, zoo ik immer mijne luim botviere ten koste van 't geen heilig is!

Als Prodicus nog leefde, zou hij op eene welſprekende wijze het onderſcheid tusſchen *warm* en *heet* weten op te geven. Vóór ongeveer 2200 jaren is hij echter overleden, en, dit zoo zijnde, moet ik een ander hulpmiddel te baat nemen.

Bilderdijk zegt, in zijn' *Vloek*, van de jeugdige Margaretha:

Haar *warme* lonk bij gloeiende wangen
Deed buiten dat
De jonge heertjes om haar hangen,
Waarheen ze ook trad.

uit welke regels door ſubſtitutie het gezochte onderſcheid al aanſtonds blijkt.

Ik heb daar, dunkt mij, al vrij wel aangetoond, dat de beide woorden in beteekenis tegenover elkander ſtaan. Daarop zou ik nu kunnen doordraven en zeggen: het tegenovergeſtelde van *warm* is *heet*; het tegenovergeſtelde van *warm* is *koud*; ergo: *heet* en *koud* is hetzelfde. Nog zou ik er kunnen bijvoegen: *les extrêmes se touchent*; maar, lieve lezer,

't zou alles dienen, om eene dwaling goed te maken, en, even als sommige wijsgeeren, naar het eens gestelde alles te verdraaijen. Veel liever wil ik u zeggen, waar mij de schoen wringt.

Onder de rubriek *extra koud* heb ik gebragt den vrek, den eerzuchtige en den wellusteling, en ik meende die lieden daar al wonder wel op hunne plaats te hebben gezet. Maar zie, daar komt mij dat edel drietal aanstuiven en reclameert ook hier een plaatsje.

De Vrek. 't Is waar, ik kan den ongelukkige, die mij eene schamele bete broods afsmeekt, hardvochtig van mijnen drempel wijzen; ik kan onder het snikkend weeklagen eener hulpelooze weduwe de hooge rente innen, en koud, ijskoud blijft mijn hart, ontoegankelijk voor het mededoogen. Maar, Mijnheer de eerstbeginnende Schrijver, het is daarom niet koud in mijn binnenste. Achter die bleeke, hardvochtige, gevoellooze tronie schuilt een vernielend vuur, dat als eene heete koorts mijn binnenste verteert. *Geld*, *geld* en niets dan *geld!* zoo ijlt het in mijn gemoed; en als een tweede Tantalus breng ik de van gouddorst smachtende lippen aan den waterrand, die altoos schijnt terug te wijken en nimmer mijnen heeten dorst zal lesschen.

X. Ah zoo, Mijnheer de Vrek; neem hier plaats!

De Eerzuchtige. Mijn' laatsten vriend heb ik aan mijne eerzucht opgeofferd. Koel heb ik hem van mij gestooten. Hij stond mijne ontwerpen in den weg. Mijn huisselijk geluk heb ik aan mijne eerzucht ten offer gebragt. De omarmingen mijner gade, de liefkozingen mijner kinderen, wat baten zij mij tot den voortgang op de steile baan der eere? Maar daarom, Mijnheer de Schrijver, ontbreekt het mij niet aan inwendig vuur. O, kondt gij, door dat koele, gedwongene, deftige uiterlijk heen, een' blik in mijne ziel werpen, gij zoudt er een' gloed zien blaken, die al mijn levensgenot verteert, die mijne rust vernietigt, die alle zaden van het goede verschroeit en verstikt! Geloof mij, de brandende zandwoestijnen van Lybië zijn laauw bij den verzengenden gloed, die mijn binnenste verteert!

X. Ga zitten, ga zitten, Mijnheer!

De Wellusteling. Met koele bedachtzaamheid kan ik de onschuld mijne netten spannen, kan ik haar zien wankelen, zich weder opheffen, tot dat zij eindelijk op de gladde baan struikelt en nederstort. Beminnen, 't is waar, ik kan het

niet; de warme gloed der liefde heeft nooit mijn hart verkwikt: maar meen daarom niet, Mijnheer de Schrijver, dat mijn gemoed ijskoud is.

Aan 't ijzren rad geklonken,
Omfpat met gloende vonken,
Door onuitbluschbaar vuur
Geroost en nooit verteerd,
Hijgt Ixion naar 't uur,
Dat 's wrekers zin zich keert.

Hij zwijmt, om weêr te ontwaken
Door 't eeuwig lavabraken
Van 's afgronds gloende kolk;
Daar om hem 't fchimmenvolk,
Met opgerezen haren
En wijdgefperden mond,
Het fchrikbeeld aan blijft ftaren,
Dat vreefelijk verkondt,
Hoe boven 't ftargewemel,
In d' onafmeetbren hemel,
Een magtig Regter woont,
Een fchriklijk Wreker troont.

Maar fterker zengt de gloed,
Die, in het fnood gemoed
Door fchuldbefef ontftoken,
Na lang verholen fmoken,
In 't end zijn vlammen fchiet,
En ftroomen folfer giet
Op 't fchuldbewuste hart,
Dat zwijmt en krimpt van fmart.

't Met bloed bedropen oog
Rolt onder 's wenkbraauws boog
Onrustig in het rond,
Ziet gluipend naar den grond,
Als zag het in den glans,
Die uit den hoogen ftraalt,
Een blikfemfchicht, die daalt
Op 't fchuldbeladen hoofd,
Dat, van zijn kleed beroofd,

Natuur en jeugd ten fpijt,
Vergrijsd is vóór den tijd.

De diepgeploegde voor
Op 't doodlijk bleek gelaat
Tuigt, hoe 't inwendig kwaad
Holt al mijne aadren door.
Der lippen aklig blaauw
Tuigt, hoe de gierenklaauw
Des kommers fchriklijk woedt
In 't nachtlijk zwart gemoed,
Waarin de gulden ftralen
Der hope niet meer dalen.

Het vreeslijk flangenbroed
Der Eumeniden.......

X. Houd op, ik bid u houd op, Mijnheer! — Brrrrrrr! — Ga zitten, ga zitten!

(Foei, foei, welk gezelfchap! haasten wij ons van hier.)

Bloedwarm.

Amoto quaeramus feria ludo.
HOR.

Geestdrift is een woord van veelzijdige beteekenis; doch die beteekenis wordt bepaald, wanneer wij opklimmen tot het beginfel, dat die inwendige gemoedsdrift ontvonkte. Waar liefde dat beginfel is, daar vertoont zij zich in al haar onuitdoofbaar vuur, onbedwingbaren moed, onweêrftaanbare kracht. Zij weet van geen zwichten, overftijgt alle hinderpalen, brengt het ongeloofelijke tot ftand, en zulks met de gemakkelijkheid van een vloed van olijfolie, die, zonder geruisch, ongeftoord over de moeijelijkheden heendrijft, en zachtkens, maar zeker, voorwaarts vloeit.

De eeuwige toonbeelden van het fchoone, ware en goede, zij wonen in de borst van ieder, die ze er zoekt; maar onzuiver, befmet met de heffe van het aardfche. Die beelden van het aanklevende draf te zuiveren en te reinigen, zoodat zij zich in al den aanminnigen glans hunner vlekkelooze fchoonheid aan ons zielsoog vertoonen, dit, dit is

het moeijelijke, maar fchoone middel, om in onze borst dien reinen en onfchatbaren liefdegloed voor waarheid en deugd te wekken, die eene geestdrift ontvonkt, welke nimmer verflaauwt, en die onafhankelijk is van alle aardfche beletfelen. De gelouterde geest kent geene kluisters. Hij drijft op adelaarswieken de eeuwigheid te gemoet.

X.

DE KASTILIAANSCHE VROUW.

(Uit de *Mémoires* der Hertogin D'ABRANTES.)

Gedurende den oorlog van NAPOLEON in *Spanje*, werd een bataljon *Franfchen* naar het dorp *Arguano*, aan gene zijde van *Burgos*, gezonden, hetwelk, door rotfen, woudftroomen en kreupelbosch omringd, in eene wildernis ligt. Men vond het van de bewoners verlaten, en op eene opene plaats of plein verbrande fchoven, tot asch verteerde brooden, vernielde wijnkruiken, en eindelijk, in eene hut, eene jonge vrouw, met haar kind op den arm, nevens het ziekbed eener verlamde, fprakelooze grootmoeder. „ Waarom bleeft gij alleen hier?" vroeg de Officier. Fier en wrevelig, dat zij eenen *Franschman* moest te woord ftaan, antwoordde zij: „ Om deze zieke op te pasfen, daar zij de onzen niet kon volgen." — „ Maar waarom verlieten dezen het dorp?" — „ Omdat zij zeker waren, door u mishandeld of vermoord te worden." — „ En waarom verbrandde en vernielde men gindfche levensmiddelen?" — „ Om aan uwe handen te onttrekken, hetgeen zij niet konden medevoeren." — Hier werd het gefprek afgebroken door het gejuich der foldaten. Zij bragten vleesch, brood en volle, in den kelder gevondene, kruiken wijns aan, den toegang tot welken het ftroobed der kranke, door hen ruwelijk weggefcheurd, verborg. „ Is uw man ook bij de gevlugten?" voer de Officier voort. „ Die is hier boven!" hernam de weduw, hemelwaarts ziende; „ hij fneuvelde voor de regtvaardige zaak — voor zijnen God en zijnen Koning." — „ Hebt gij nog broeders?" — „ Neen: alleen mijne oude grootmoeder en mijn arm kind!" Zij drukte het bleekgele, uitgeteerde kind, welks zwarte, glinfterende oogen de moeder aanftaarden, aan hare borst. „ Ik hoop," fprak de Officier, door de hongerige en dorftige

manfchap tot verdeeling van den buit gedrongen; „ ik hoop, dat deze levensmiddelen niet vergiftigd zijn?" — „ Zeker niet!" antwoordde zij met bitterheid, „ dewijl zij niet voor u beftemd waren." — „ Zoo drink ons toe!" fprak deze, haar eene volle kruik aanbiedende. Zij dronk haastig, en de foldaten juichten. „ Maar nu ook uw kind! Het is zoo bleek — de wijn zal het verfterken." Thans beefde de hand der moeder, terwijl zij het glas aan des kinds lippen bragt. Het kind dronk, terwijl de manfchap de kruiken ledigde en gulzig het vleesch en brood naar binnen floeg. Kort daarop werd het kind, onder ftuiptrekkingen en gefchreeuw, bont en blaauw. Te vergeefs poogde de moeder eene gelijke, haar overweldigende fmart te verbergen. De Officier riep, vol ontzetting, uit: „ Ellendig wijf, gij hebt ons vergiftigd!" — „ Dat heb ik!" zeide zij, met een' verfchrikkelijken lach, terwijl zij nevens haar kind nederzeeg: „ Ik wist, dat u zelfs geen fterfbed heilig is; dat gij daaronder wel zoudt zoeken naar hetgeen voor uwe plonderzucht verborgen was, en daarom vergiftigde ik dezen wijn." Van ontelbare fabelhouwen als doorboord, werd het lijk der heldhaftige ongelukkige in den nabijzijnden woudftroom geworpen, en *tweeëntwintig Franfchen* kwamen, als flagtoffers der vertwijfelde wanhoop, om het leven.

ANECDOTE VAN DEN DICHTER DER NACHTGEDACHTEN, YOUNG.

Young bevond zich eens in zijnen tuin met twee jonge, lieve Dames, die hem bezochten. Een bediende kwam hem zeggen, dat iemand hem wilde fpreken. „ Verzoek hem," fprak Young, „ eens weêrom te komen;" en, zich tot de Dames wendende, voegde hij er, zeer verpligtend, nevens: „ Ik kan mij onmogelijk aan een zoo aangenaam gezelfchap onttrekken." De Dames baden hem, zich door haar niet te laten verhinderen; en, toen eene van haar van den bediende vernam, dat de bezoeker een man van rang en tevens een befchermer des Dichters was, drongen beide haar verzoek des te fterker aan. Young, echter, volhardde in zijne weigering; waarop zij hem onder den arm namen, en hem uit den tuin leidden. Met geweld wilde hij zich niet losrukken; hij gaf dus toe; maar, terwijl hij zich liet

wegvoeren, legde hij de hand op het hart, en ſprak, met de hem eigene zachte ſtem en aller harten innemende uitdrukking, het navolgende *extempore* uit:

Een andere Adam, dien een Engel met het zwaard
Verdreef van 't Paradijs, hem en zijn Gâ zoo waard,
Moet ik, als hij, mijn' tuin ontvlugten;
Maar harder noodlot doet mij zuchten:
Hem bleef zijne Eva bij, in 't bitterst ongeluk;
Ik laat der ſcheppings meesterſtuk,
Bij 't even ſmartelijk verdrijven,
In dit mijn Paradijs verblijven.

IJ.

'T IS GEEN GOUD, ALWAT ER BLINKT.

Vrienden! — die zich in dit leven
  Mogt vergapen aan den ſchijn,
Zal, hij roem' vrij op zijn wijsheid,
  Elken dag bedrogen zijn.
Denken wij ſteeds aan het ſpreekwoord:
  't Is geen goud, alwat er blinkt.
Ja, wij mogen 't vrij gelooven:
  't Is geen geld, alwat er klinkt.

Ziet gij ſoms een' trotſchen vlegel
  In een kostb're koets gehuld,
En omſtuwd van lijfbedienden,
  Breed-omboord en rijk verguld;
O, vertrouwt niet op dien rijkdom!
  Mooglijk is 't niet meer dan ſchijn,
En welligt zal van die grappen
  't Eind bankroet, ja tuchthuis zijn.

Ziet gij ſoms een fijne kwezel
  Met een uitgerekt gelaat,
Waar, zoo als zij 't voor doet komen,
  Vroomheid op te lezen ſtaat;
Wel, beſpiedt dan eens haar daden,
  Ziet hoe dat vernis verdwijnt,
En hoe zij van de aardſche vreugde
  Niet zoo vies is als zij ſchijnt.

Vaak hoort gij een' windbuil zwetſen
  Van zijn moedige oorlogsdaân,
Hoe hij dikwijls zeven hoofden
  Van zes rompen af kon ſlaan;
Hoort gij nader van zijn daden,
  't Blijkt dan, dat die kloeke held
Arme boeren uit liep plund'ren,
  Uren ver van 't oorlogsveld.

Als gij een' pedant hoort pogchen
  Op zijn kennis en verſtand,
Die, met trotſche zelfvoldoening,
  Over and'ren vierſchaar ſpant;
Weg zinkt vaak al die geleerdheid,
  En zijn domheid komt aan 't licht,
Straks wanneer een man van kennis
  Tot dien gek zijn rede rigt.

Ziet gij daar dat ſtemmig zusje,
  Zedig kijkend voor zich heen,
Dat de jongmans ſchijnt te zeggen:
  Weg! ik heb een hart van ſteen!
Maar, mógt gij haar nader kennen,
  Wist gij, wat ſoms ſtil geſchiedt,
O, gij hieldt haar voor zoo koeltjes,
  Mooglijk voor zoo zedig niet!

Ach! hoe vaak, dien wij benijden,
  Zucht in ſtilte in 't wreedst verdriet,
En hoe menig grappenmaker
  Is te huis zoo grappig niet!
Konden wij in 't harte lezen
  Van zoo menig man of vrouw,
O, wat ſtond daar ligt geſchreven,
  Dat ons hoogst verbazen zou!

Ziet — maar, vrienden, waar zou 'k enden!
  Wis, ging ik zoo pratend voort,
'k Hield dan over deze ſtoffe
  Wel een' ganſchen dag het woord.
't Is een waarheid, wat men zegge:
  Die ſlechts oordeelt naar den ſchijn,
Zal, hij roem' vrij op zijn wijsheid,
  Elken dag bedrogen zijn.

P. MABÉ, Jr.

BONTON.

Hoe zoo verſtoord, mijn vriend? Hoe kunt ge u toch beklagen,
En zoo vol hekellust mij naar de reden vragen,
Waarom ik in mijn' brief u met: *Weledel Heer!*
Voor uwen burgerſtand te deftig, titulêer?
De zaak weegt me op het hart, uit liefde voor den vrede;
En, alles wél bedacht, men leeft in de eeuw der rede,
En eiſcht dus ook met regt, dat elk de reden weet',
Waarom hij ſtroop bij 't pond en niet bij de elle meet.
Om dan mijn titelzucht u grondig te verklaren,
Dient hier in 't kort vermeld, hoe 'k onlangs ben gevaren.

Ik leef als filozoof, en zit met veel gemak,
De ſlaapmuts op het oor, in 't oude kamerjak,
Bij krant en Mocha-ſap, mijn lange pijp te rooken;
Ik ſpot met hoofſchen ſtijl, *Bonton* en Modeſpoken.
Zoo zat ik op een' tijd bij 't krantenieuws, en las,
Dat Grey met Talleyrand op reis naar Longwood was,
En dat men held Sylvaan, dat ſtout, oproerig ventje,
Naar ſchool gezonden had met koekjes en een prentje;
Al verder overvloed van ſprookjes uit de maan,
Zoo als er menigwerf in nieuwspapieren ſtaan.
Met ſtichting las ik mede annonces van Modiſten,
Die van Parijs alhier, in koffers en in kiſten,
De vreugd en zaligheid van heel het ſchoon geſlacht,
Tot een' civielen prijs, pas hadden aangebragt,
Als ook een baal of twee met veſtjes, dasjes, linten,
Tot vorming van den ſmaak, voor Amſtels hiacinten;
Voorts menig fraai berigt tot lof van kunst en vlijt,
Tot nut, tot zielsbederf, tot roem van onzen tijd;
En eind'lijk herſenvrucht van kloeke letterhelden,
Waarvan men in de krant de titels ziet vermelden,
Als: Kerkgeſchiedenis. Reis door een zandwoeſtijn.
De Franſche politiek. Iets over kunstazijn.
Het Britſche volk beſchouwd. Geſchiedenis der dieren.
De waarde van den menſch. Verdichtſels en ſatiren.
Der Belgen muiterij. Verheerlijkt Nederland.
Het nieuwe licht der eeuw. Beſchrijving van een' brand.
Het Gallo-Britſch verbond. List tegen liſt. Comédie.
Des Chriſtens ned'righeid. De leêge beurs. Tragédie.

Zoo las ik, als weldra, in zachten ſlaap geſust,
Het hoofd voorover knikt en op het nieuwsblad rust.
En, onder ons, die ſlaap is juist van pas gekomen,
Alzoo mijn toeleg was, een droomgezigt te droomen.....
„Een droomgezigt!" roept ge uit met halfgeſmoorden lach.
O ja! met uw verlof, een dichter droomt bij dag
Zoo wel, als bij den nacht; nu eens de zotſte grillen,
Dan weêr als boetprofeet, om 't menschdom te bedillen.
Genoeg, ik las al voort, tot dat het mij verdroot,
En eensklaps diepe ſlaap mijn linker ooglid ſloot.
— „Het regter dan, mijn vriend?" — Wel, dat moest open blijven,
Om voor het nageſlacht mijn droombeeld op te ſchrijven;
Ook is 't eene oude les, tot veler nut en heil:
Al ſchijnt ge in diepen ſlaap, houd ſteeds een oog in 't zeil;
Of klinkt die gulden raad te ſlinksch voor uw conſciëntie,
Denk dan aan droomerij, denk aan de Conferentie.

Ik droomde dan, en zie! daar ſnort, met groot gedruisch
En in een wolk van ſtof, een reiskoets voor mijn huis.
Ik in mijn kamerjak! — 't bezoek was niet te ontloopen —
Gezwind mijn zondagsjas! — te laat! — de deur vliegt open;
Daar ſtaat eene Amazoon, bevallig, *élégant*,
In zwierig reisgewaad, naar d' allernieuwſten trant,
Met vederhoed en ſhawl van ſchitterende kleuren;
Haar nad'ring vult de lucht met duizend vreemde geuren.
Al buigend bied ik haar mijn grootvaârs leuningſtoel:
„Neem plaats, Mevrouw.... Jufvrouw...." Men lacht, en dankt mij koel.
„Ik vind me op 't hoogst vereerd; vergun mij ſlechts te vragen,
Met wie...." Ik ſtond verſuft, en dorst geen woord meer wagen.
Daarop, naar de oude ſleur: „Het weêr blijft nog al droog. —
De Cholera wint veld. — De fondſen ſtaan thans hoog."
Toen van Chasſé, van Speyk, van helden en heldinnen,
Van Jan, van Piet en Klaas, al wat ik kon verzinnen.
Liep reeds mijn hoofd op hol, ik werd eerst regt confus,
Toen 'k aan mijn ſlaapmuts dacht; ik maakte mijn excus,
En ſmeet haar in een' hoek; daarop weêr aan 't oreren,
Terwijl zij bezig was haar lokken te rangeren.
Zoo duurde dat een wijl, en 'k lag mijn pijpje neêr;
Daar barst zij eensklaps los: „*Ah! pour le coup*, Mijnheer!
Hadt gij nog één minuut daar met uw pijp gezeten,
Het rookgerij waar' ſtraks u naar den kop geſmeten!

Gij vraagt, wie 'k ben, Mijnheer! ik word genaamd BONTON;
Mijn woonplaats is Parijs — *je pars pour le Japon*,
En reis de wereld door, om menfchen te bekeeren,
En hun Parijfchen toon en hoflijkheid te leeren;
Maar 't loont de moeite wel bij zulk een' Donquichot,
Un triste goguenard, een' ruwen Hottentot,
Du grand bel air, *du goût*, *des grâces* te gewagen,
Et du talent divin om Dames te behagen!....
U leeren, hoe men leeft — *vraiment* een fchoone taak!
Gij, die in de *agréments* van hedendaagfchen fmaak
En in den goeden toon van 't fijnbefchaafde leven
Voor 't minst eene eeuw of drie ten acht're zijt gebleven...
Wat zeg ik! Uw figuur, uw *apocryph* gelaat,
Uw houding en manier, het zij ge gaat of ftaat,
Uw boerfche deftigheid, als gij daar zit te preken,
Uw plompe *tours d'esprit*, *bonmots* en zotte ftreken....
't Is alles ruim zoo oud als 't Oude Testament;
Ik wed, uw voorgeflacht, dat zeker niemand kent,
Heeft reeds in 't Paradijs verboden gras gegeten,"
— Zij ftampvoet op den grond —„ en 'k mogt wel graag eens weten,
Wat titel Adam gaf aan zulk een vreemd gedrogt,
Toen hij voor ieder beest gepaste namen zocht!"

Hier zwijgt haar rappe tong, om, van 't onzinnig razen
Vermoeid en ademloos, een weinig uit te blazen;
Haar boezem hijgt, en 't hoofd zinkt in de ontfloten hand,
Terwijl haar aangezigt van felle gramfchap brandt,
En bitt're wraakzucht vlamt in hare tijgerblikken;
Het opgekropt gevoel doet haar bijkans verftikken:
Zoo ziet men menigmaal van een' getergd' kalkoen
Op eenmaal kop en lel vuurrood met blaauw en groen,
De ruige borst zwelt op, hij fchudt zijn' ftaart en pennen,
En geeft met heefchen galm zijn woede luid te kennen.

Maar zie, wat grijpt haar aan? zij rigt zich fier omhoog,
Van geestverrukking gloeit het pas omneveld oog;
Een denkbeeld, nieuw en grootsch, fchijnt voor haar' geest te zweven,
En aan het vrouw'lijk fchoon verhoogden glans te geven.
„ Parijs!" roept ze uit, „ Parijs! O zetel van den fmaak,
Van gratie, fijnen toon, van wellust en vermaak!
Wie zou, o Godenftad! bij Proteus Modezonen,
Wie zou in uwen fchoot niet eind'loos liever wonen,

Dan hier, rampzalig lot! aan moederpoel en plas,
In 't holle kikkerland, bij Bato's vlegelras?
Neen! 't is Parijs alleen, waar hooge en lage standen
Op 't altaar van den smaak den zoetsten wierook branden,
Waar Mode kransen vlecht, aan 't menschdom waarde geeft,
En elk naar hare gunst, meer dan van Pallas, streeft,
Gewoon naar hare wet zijn daden en geweten,
Gevoelens, eer en pligt bedachtzaam af te meten.....
Haar tooverstaf herschept en burger en soldaat
In een geleedde pop, een kunstig automaat,
En leert haar' lieveling, zich vlijtig exerceren,
Hoe hij den halsdoek knoopt, den bakkebaard laat scheren,
Met gratie bidt en vloekt, hoont, lastert, lacht en snapt,
Met gratie naar de mis en — naar den schandpaal stapt!
Gelukkig dan het land, waar dus beschaafde zeden,
In 't onderling verkeer, de zachtste boeijen smeden;
Waar ieder man van toon den vriend, die hem ontmoet,
Met complimenten-geur en lief gevlei begroet;
Vervreemd van boozen nijd, innemend, zacht, *aimabel*,
Talent en deugden eert als 't vosjen in de fabel;
Altijd en overal: *charmé de vous revoir*;
Bedroeft u 't minste leed, terstond: *au désespoir*;
En vraagt ge een vriendschapsdienst: *ah! trop heureux de plaire*
A son meilleur ami, qu'il aime comme un frère!
Driewerf gelukkig oord, waar vriendschap vriendschap wekt,
Een schelm den moorddolk zwaait met achting en *respect*,
En naar uw goudbeurs tast met ed'le *gentillesse*,
En met: *pardon, Monsieur! ayez la politesse.....!*"

Zoo vloeide wijze leer uit haren gulden mond;
Schoon 'k juist niet ieder woord in d' echten zin verstond:
Bij voorbeeld, als zij sprak van *air de suffisance*,
Van *ton avantageux*, van *noble impertinence*,
Waardoor men zijn fortuin bij 't schoon geslacht *pousseert*
En over zwakke deugd en onschuld *triomfeert*,
Dat ik zoo min begreep als honderd and're dingen,
Te duister en te diep voor oude nieuwelingen;
Voorts, hoe een man van toon *principes affícheert*,
En *poliment* zijn' God en Heiligen *fêteert*,
Om elders, in den kring van hoogverlichte zotten,
Met deugd en zedewet als *Bel-esprit* te spotten;

Hoe fatjes in 't gebied van kunst en wetenschap,
Als *connaisseurs*, verwaand, met veel techniek gesnap,
De hoogste toonen slaan, stout, onbeschaamd beslissen,
En met een' kwinkslag reê, wanneer zij zich vergissen.

Dan, ach! terwijl ze aldus Parijsche zeden roemt,
Bataafsche eenvoudigheid en mijn manieren doemt,
Ziedaar, o bitter kruis! vernieuwde stof tot kijven!
Het was, om kort te gaan, de kunst van titels schrijven,
Daar ze op mijn' lessenaar een' brief gevouwen vond,
Waarop, naar burgerstijl: *Mijnheer!* geschreven stond.
Gelijk een holle vloed, uit de overstroomde streken,
Na d' uitgeraasden storm, bereids teruggeweken,
Als zich de wind verheft, straks schuimend wederkeert,
En dam en sluis vernielt, en 't gansche land verheert:
Zoo bruist haar woordenstroom: „Gij, onbeschofte vlegel!
Gij kent welvoeg'lijkheid noch algemeenen regel,
Berookt mijn tulle-muts, leeft als een Schotsche beer,
En noemt een' man van geld en van fatsoen: *Mijnheer!*
Parbleu! zoo heeten koks, barbiers en handwerksbazen,
Geen deftig *négociant*, die, achter spiegelglazen,
Een prachtig huis bewoont, die als een Nabob leeft,
Zijn vrienden goed onthaalt, *diners* en *fêtes* geeft:
Die heet: *Weledel Heer!*" — „Hem," sprak ik, „edel noemen,
Hem, die zoo min, als ik, op adeldom kan roemen!" —
„Zwijg!" gaat zij driftig voort: „waartoe hier lang getwist?
Zijn adeldom, *nigaud!* steekt in zijne ijz'ren kist;
Het wapenveld is goud, versierd met lands-couponnen,
En ed'ler dan de helm van Graven of Baronnen.
Maar gij, *mon philosophe!* zeg, als ge 't beter weet,
Waarom dan Jan van Rijm betiteld wordt: *Poëet?*
Waarom een Kerkprelaat: *un vieux célibataire?*
Die kip noch kuikens heeft, waarom toch hij: *Saint Père?*
En Don Miguel, die snaak zoo vol van trouw'loosheid,
Die eeden kent noch eer: *Getrouwste Majesteit?*
Een Oostersch Vorst, waarom: *Grootmagtig Heer der Aarde?*
En, *juste Ciel!* — die dwaas, die botmuil: *Weleerwaarde?* -
Toon gij den grond eens aan dier titels in 't verband,
En 'k noem u, tot *congé*, mijn' meester in verstand."

Zij zwijgt, grijpt hoed en shawl, bestijgt haar' gulden wagen,
En 'k hoor het schichtig span nog langs den straatweg jagen,

Als juist een knollenvracht, met rammelend gekraak,
Voorbij mijn woning dreunt, en ik verfchrikt ontwaak.
Toen fprong ik vrolijk op, en riep verrukt van zinnen:
„ Ja! 'k wil den fchoonen loop als *Bel-esprit* beginnen!
Weg met antieke deugd en 't oude kamerjak!
Met vaderlandfchen trant — met pijpen en tabak!
Ik voel een' hooger' lust door borst en ad'ren zweven,
Om, als een man van fmaak, voortaan met glans te leven!
Ik word een *Élégant* — ik fpot met deugd en eer —
Ik knoop mijn' doek *en fhawl*, en fchrijf: *Weledel Heer!*"

Kampen, 10 Jan. 1834. GYSBT. RUYS.

AAN DEN SLAAP.

Klapwiek met uw donzen vlerken,
Zoete Slaap, om 't matte hoofd!
Zacht verkwikke uw rust, na 't werken,
't Brein, door d' arbeid afgefloofd!

Wuif den gloed van mijne wangen;
Giet uw' milden balfem neêr;
Geef 't gemoed, door 't zorgenprangen
Afgemat, zijn kalmte weêr!

Maal mij liefelijke beelden
Uit mijne onfchuld, uit mijn jeugd,
Die eens wakend mij omfpeelden
In mijn blijde kindervreugd!

Weer elk fchrikbeeld van mijn fponde,
Dat mijn zoete rust belaagt;
Zorg, dat het geene oude wonde,
Pas genezen, openknaagt!

Zoete Slaap, kom mij omzweven;
Blijf mij bij den ganfchen nacht;
Schenk me een ziel vol vuur en leven,
Als de blijde morgen lacht!

BIJ HET GRAF VAN EEN' LEDIGGANGER.

Gij vraagt, wie hier begraven ligt;
Maar vruchtloos wacht ge des berigt:
Want, fchoon vóór jaar en dag gekist,
Heeft niemand nog den man gemist.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER EENE NATUURKUNDIGE BESCHOUWING VAN DEN ZEDELIJKEN MENSCH.

(Tweede deel: *Werktuigkunde* (*).)

Door

S. STRATINGH, EZ.

Wij kunnen ons bijna geene befchaafde maatfchappij voorftellen, in welke de werktuigkunde onbekend is, of op welke zij niet haren weldadigen invloed uitoefent. De mensch vond al ras, dat zijne krachten niet altijd toereikende waren, om de harde aarde te bewerken, den door jaren verharden boom te vellen, de rotfen en fteenen te klieven en lasten te vervoeren; maar de fpade en ploeg waren hem tot het eerfte reeds weldadige hulpmiddelen, en de bijl en zaag ftonden hem tot het tweede ten dienfte; terwijl de beitel en het houweel en de op ligt wentelende raderen voortgeftuwde wagens hem tot het bereiken van de laatfte oogmerken leidden. Daar nu ook zijn eigen ligchaam reeds fpoedig was afgemat, en zijne krachten voor de vervulling van zijne toenemende behoeften bezweken, werden de werktuigen menigvuldiger en zamengeftelder, en kunstkrachten te hulp geroepen, om den mensch te verpoozen en in zijnen arbeid te verligten. Dieren werden getemd en afgerigt, en hunne reuzenkrachten gefchikt gemaakt, om den mensch dienstbaar te zijn; terwijl ook doode krachten, als van het ftroomend water, of van den in alle rigtingen zich voortftuwenden wind,

(*) Gehouden bij het Departement *Groningen* van de Maatfchappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, den 18 Nov. 1833. Het eerfte deel: *Algemeene en bijzondere Eigenfchappen der Stoffen*, wordt gevonden in No. VII voor 1833 van dit Tijdfchrift.

als de eerſte beweegoorzaken van verderen arbeid werden aangewend.

Door middel van werktuigen tracht men dan de bewerking der ſtoffen of verplaatſing der deelen te bevorderen; terwijl de kracht, die deze werktuigen in beweging brengt, van buiten moet worden aangebragt, en onmiddellijk door den mensch of door zijn beſtuur moet worden ten uitvoer gebragt. Onder al deze werktuigen nu bekleedt voorzeker de *hefboom*, als de eenvoudigſte en natuurlijkſte en de grondſlag van alle andere, de eerſte plaats, die, offchoon eenvoudig en kunſteloos, desniettemin de verbazendſte krachten ontwikkelt en de grootſte lasten verplaatst. Het is voorzeker van alle werktuigen door de vroegſte aardbewoners het eerst gebruikt geworden, om daarmede hunne lasten te bewegen, hunne ruwe klompen en ſtoffen te verplaatſen en hunne krachten te verdubbelen, daar bij alle onbeſchaafde volken de hefboom de eerſte noodhulp is, waarvan men zich tot magtsontwikkeling bedient, dezelve in iederen boomtak en boomſtam voorhanden is, en nergens behoeft gemist te worden. Zulk eenen hefboom beſchrijft de natuurkundige als eenen onbuigzamen ſtoffelijken balk, waaraan tusſchen de uiteinden van last- en magtpunt een rustpunt voorhanden is; terwijl, hoe korter dat rustpunt bij het lastpunt geplaatst is, hoe meer kracht men met het magtpunt kan ontwikkelen, offchoon naar die mate de ſnelheid van den bewogenen last zal afnemen.

Men vraagt dan nu teregt, of er in de zedelijke en maatſchappelijke wereld ook zoodanige eenvoudige, kunſtelooze hefboomen gevonden worden, waarmede men met weinig krachtsaanwending veel magt kan ontwikkelen? Ik durf veilig in dezen toeſtemmend antwoorden, daar de geheele zedelijke en maatſchappelijke inrigting van het menschdom veelal door zulke eenvoudige zedelijke hefboomen beſtuurd en geregeld wordt. — Ziet men den mensch tot eenige kennis des onderſcheids gekomen, dan worden reeds de eerſte hefboomen van *opvoeding en onderwijs* bij hem aangebragt; en wel om hem, met be-

ſparing van alle mogelijke kracht, ſnel uit zijn kindsch ſtandpunt tot hoogere en meer mannelijke betrekkingen op te voeren. Op de eerſte ſcholen van kinderlijk onderwijs moesten oudtijds de hefboomen van ſtraf en bedreiging het kinderlijk verſtand ontwikkelen en te voorſchijn brengen; terwijl nu later de hefboomen van belooning en aanmoediging het kinderlijk begrip vormen en opwinden, en voor den last van letter-, ſchrijf-, reken- en andere kunſten geſchikt maken. Heeft men in den vroegen leeftijd de loopbaan der eerſte kennis ten einde gebragt, alsdan beginnen zwaardere hefboomen het verſtand en oordeel op te voeren, en, tot geleerdere ſtanden zullende worden opgeleid, moeten eene menigte van doode en levende talen het verſtand worden ingeperst; daar men vroeger, zonder verpoozing of afwisſeling met andere ſchoone kunſten en uitſpanningen, dezen arbeid meer eentoonig volbragt, en thans met meerdere toegeeflijkheid en vermenging van andere zaken deze lettermasſa's aanbrengt. En zoo uitgerust, om met dezen geheelen ſchat van voorbereidende kennis nog meerdere en rijpere vruchten te kunnen voortbrengen, wordt bij het hooger onderwijs gelegenheid gegeven, om zichzelven door de hefboomen van eigen' wil en geestkracht op te voeren tot dat belangrijk ſtandpunt, hetwelk men zich als het meest dienſtig of wenſchelijk in de maatſchappij of zamenleving heeft voorgeſteld.

Doch niet alleen ten aanzien der opvoeding, maar ook in vele andere opzigten komen in het dagelijkſche leven zeer vele hefboomen voor, die, in verſchillende vormen en lengten en uit verſchillende ſtoffen vervaardigd, tot zeer verſchillende oogmerken dienen moeten. Beginnen wij in dezen, zonder bepaalde orde, met den hefboom van *beloften en uitzigten.* Hoe krachtig werkt dezelve niet op den veelal niet geheel belangeloozen of oneerzuchtigen mensch! Hoe weet men daardoor menſchen te winnen en aan zich te verbinden! Hoe worden deze hefboomen dagelijks aangewend, om daarmede tot zijn doel te geraken, en om daardoor of eenen winkelen

troon te ſtutten, of een verzwakt altaar op te rigten! Begoochelingen van dien aard zijn de algemeen bekende krachten, waarmede de mensch dikwijls wordt overgehaald tot omhelzing van zaken en meeningen, die hij dikwijls zelf niet kent of niet doorgrondt, en in de hoop van derzelver vervulling kiest hij heden de zaak van zijnen vriend en morgen die van zijnen vijand.

Ja! kunnen wij hier ook niet de *roemzucht* vermelden, die, als een beſtendige prikkel, de menſchen tot onophoudelijke werkzaamheid en tot het ondernemen en volbrengen der moeijelijkſte zaken en verrigtingen aanvuurt en aanſpoort? Kan immers de mensch zijnen naam niet alleen verbreiden tot den beknopten omvang van zijn vaderland, of tot het kortſtondig beſtaan van zijn eigen aanzijn, maar zich zelfs vleijen, dat dezelve, door zijne daden en verdienſten, rolle van de lippen der verst verwijderde volken, en dat zijne grootheid en kunde haren glans weêrkaatſen over geheel de beſchaafde wereld, ja tot de late nakomelingſchap; dan is dit denkbeeld heerlijk in de voorſtelling, verleidelijk tot de uitvoering en krachtvol in de volharding. De gezondheid, de welvaart, alle uitzigten op gemak en voorſpoed van het leven worden tot dien prijs wel eens gegeven. De geleerdſte, offchoon eenen ſlaafſchen en uitputtenden arbeid en inſpanning vereiſchende ſchriften zien wij daardoor wel eens aan het licht gebragt, de heerlijkſte kunstgewrochten van vernuft en kunst daardoor te voorſchijn geroepen, de zwaarſte proeven op geduld en moed, zelfs bij het dreigen van alle gevaren, volbragt.

Weelde, *ſchoone kunſten* en *vernuft* worden, helaas! ook wel eens als zoo vele hefboomen misbruikt, om daarmede de gemoederen op te winden, hunne zinnelijkheid te verhoogen en hunne rust en welvaart in gevaar te brengen. O! hoe aanlokkelijk zijn niet onder anderen, om uit vele een enkel voorbeeld te kiezen, die uitſpattingen en gedrogtelijke voortbrengſels van natuur en kunst, van het tooneel onzer ijdele naburen ook reeds onmerkbaar tot ons overgebragt en bewonderd! Men-

ſchen in duivelengedaante, omringd van booze en helſche geesten en met helſchen gloed omgeven, moeten in den diepen afgrond, in den poel des verderfs, met ijzingwekkende gebaren, duivelſche daden verrigten, en de begoocheling der vroegere vooroordeelen terugroepen. Onder het keurigst en roerendst gezang, onder voorſtelling van licht en duisternis, van hemelglanſen en helgeflikker, wordt alles voorgeſteld, wat ſlechts de zinnen kan ſtreelen, het gevoel ſchokken, het verſtand verbijsteren en de verbeelding ontvlammen. Ja! bij de wegſlependſte en wildſte muzijk, bij de voorſtellingen der dartelſte danſen van heilige en onheilige maagden, zwelgt men het vergif van overſpannene zenuwſtemming, van onverſchilligheid voor het gewone dagelijkſche leven en de zaden van ongeloof en twijfel in!

Aangenamer is de voorſtelling, hoe de *Godsdienst* een der vermogendſte hefboomen is, die volken en Vorſten onderſchraagt en ſteunt en tot het ware ſtandpunt van regt en geregtigheid opvoert; hoe deze ons niet alleen aan deze zijde van het graf, maar nog verder onderſchraagt en veilig tot het rustpunt der eeuwigheid overvoert. Doch het is te beklagen, dat, gelijk al het goede tot kwade oogmerken kan worden dienstbaar gemaakt, ook wel eens het heiligſte aller dingen, de Godsdienst zelve, als een der werkzaamſte hefboomen misbruikt wordt, om, met voorbijgang van de rede en het gezond verſtand en van de vervulling van andere zedelijke en maatſchappelijke pligten, den godsdienstijver te overdrijven en in buitenſporige en waanzinnige dweepzucht te hervormen; ja! wat niet minder te betreuren is, dat zij ook dikwijls als een werktuig wordt aangewend, om daarmede andere dan godsdienſtige oogmerken te bereiken. De ondervinding dezer eeuw heeft ons, bij de ontzettende overdrijvingen der menſchelijke begrippen en begeerten, maar al te dikwijls dit lakenswaardig gebruik van dezelve doen opmerken.

Wij zullen hier ook moeten ſpreken over eenen hefboom, die bij alle op beſchaving roemende volken de

grootfte krachten ontwikkelt, als een afgod blindelings vereerd wordt, en aan welken alle, zonder onderfcheid, in meerdere of mindere mate, hunne gewillige offers bieden. Deze afgod, of liever Godesfe, is in een geheimzinnig kleed gewikkeld, regeert als een onzigtbaar wezen, doch met de grootfte oppermagt, en wel in alle landen, bij alle volken, in alle ftanden en in alle kringen, en oefent, in alle verrigtingen van het dagelijkfche en maatfchappelijke leven, haren invloed met het meeste gezag. Ja! offchoon men het algemeen volkomen eens is, dat men zijnen eigen' wil en begrippen dikwijls alleen ten genoegen van dit wuft, wispelturig en fomtijds onzinnig gezag opoffert, zoo heeft nogtans niemand zoo veel fterkte van geest, of oordeelt het raadzaam, om zich tegen haar met kracht te verzetten en hare voorfchriften geheel te verwaarloozen. — Het zal niet noodig zijn, den naam van dit raadfelachtig wezen te noemen, dat beftaat, offchoon het niet fchijnt te beftaan. Het zijn de gewoonten en overeenkomften der menfchen omtrent de wederkeerige pligten van befcheidenheid en onderlinge beleefdheid; en hoe men vooral in het uiterlijke, door kleeding en manieren, elkander zal trachten aangenaam en behagelijk te zijn; welke goede zucht van overeenkomst, eindelijk in het overdrevene ontaardende, zich den naam van *Mode* heeft aangematigd. Men heeft, als met algemeen goedvinden, haren eerften tempel in Frankrijks hoofdftad geplaatst, en het is uit dat middelpunt van hooge gemanierdheid, dat hare bevelen door geheel Europa en zelfs tot aan de boorden en zoomen der overige werelddeelen zich uitbreiden en voortplanten; en offchoon men niet meer aan dit van ons vervreemde land cijnsbaar wilde zijn, hebben echter de nationale tempels geenen bijval ondervonden, en zijn deze ledig en zonder offers gebleven. — Onbegrijpelijk en verbazend is haar oorfprong, hare magt en haar geweld! Offchoon er geene Hoven of Raden kenbaar zijn, die zich met het ontwerpen en uitvaardigen van hare bevelen bezig houden, zoo verfchij-

nen desniettemin hare maandelijkfche, ja bijna dagelijkfche befluiten en verordeningen zonder vertraging of wanorde, en worden deze dan ook zoo naauwkeurig opgevolgd, dat er geen toezigt of geene regtbanken benoodigd zijn, om de nalatigen te vervolgen en de ongehoorzamen te ftraffen. Ieder zorgt om ftrijd, om zich met hare wetten en voorfchriften naar zijne behoefte bekend te maken; ieder zoekt, zoo ver zijn oordeel en zijn fmaak en beurs zulks toelaten, zich aan den geest derzelven te onderwerpen en zonder tegenfpraak daaraan te gehoorzamen. Eifchen deze wetten, dat men vriendelijk, gezeggelijk en befcheiden zij, dan is men dat in den hoogften graad, zelfs tegen zijne minderen; eifchen deze, dat men meer zelfgevoel moet vertoonen, dan is gemeenzaamheid en openhartigheid weldra in hoogmoed en eigendunk veranderd. Eifchen deze, dat men zijne naasten moet weldoen, zijne ouders eeren, zijne kinderen zelve opvoeden; welaan, dan worden de ouders nog na hunnen dood vereerd, men fticht voor de ongelukkigen huizen van weldadigheid, en men voedt niet alleen zijne eigene kinderen, maar zelfs nog die van anderen op. Doch willen deze, dat men zich boven zijne ouders, als van ouderwetfchen fmaak, verheffe, zijne naasten minder op den voorgrond plaatfe, en zich niet met het ondankbaar werk der opvoeding bemoeije; dan behoeft men die ouders ook zoo niet met allerlei lastig te vallen, de huizen van weldadigheid kan men, als zitplaatfen van luiheid en gemak, in tempelen van vermaak herfcheppen, en waarom zoude men de opvoeders der kinderen van eene aanfpraak op hun beftaan berooven? Eifchen de voorfchriften der Mode, dat men eene alleenheerfchende of meer gematigde of eene volksregering aankleve, ook zij weet daaromtrent de noodige aanwijzing te geven en de noodige volgelingen te erlangen. Eischt zij, dat men Godsdienst, deugd en goede zeden eere, dan ook worden deze op hoogen prijs gefteld, en in het tegenovergeftelde geval als beuzelingen en vooroordeelen befchouwd en ter zijde gefteld. Eifchen zij,

dat men geloove, dat het menschdom ſchoon, gezond en blozend zijn moet; welaan, dan worden gezonde ſpijs, arbeid en friſſche lucht gezocht: doch moeten integendeel zwakheid van ligchaam en zenuwen den mensch verſieren, en eene bleeke, vale tint zijne ſchoonheid verhoogen, dan zijn gebrek aan voedſel en middelen tot vermagering de voorſchriften, die men, onkundig van den geheimen ſluipmoord, opvolgt, om zich te onderſcheiden van de ruwe en gezonde menigte, die haren honger verzadigt, en zonder zenuwmiddelen, baden of magnetismus onbemerkt voortleeft. Moet de gedaante van het ligchaam zijn als een cilinder, of als een overeindſtaande of een omgekeerde kegel, dan moeten door knel- en druk-werktuigen die deelen uit hunnen ſtand gebragt worden, die, naar het voorſchrift van dien vorm, hinderlijk zijn, en moet door meerdere kunstmatige uitbreiding en aanvulling van andere deelen de noodige gedaante gegeven worden. Ja! het geheele gezigt- en ſtandpunt der dingen wordt door deze alleenheerſcheresſe veranderd en gedwongen. Immers kan men het zichzelven naauwelijks verklaren, hoe het mogelijk is, dat, hetgeen men nog kort te voren als ſchoon en evenredig gewaardeerd en op hoogen prijs geſteld heeft, terſtond zijne waarde, zijn aangenaam voorkomen en juiste verhouding verliest, wanneer de uitſpraak der Mode het veroordeelt en het als onvoegzaam en ongepast aanwijst.

Hoe men echter met het geweld der Mode ſpotten moge, men zoude haar nogtans niet gaarne geheel willen misſen of ontberen, daar zij eene oneindige reeks van werkzaamheden en inſpanning aan het bedrijvig en immer werkzaam menschdom geeft, en men door haar op den weg des levens meer als in eene gelijke rigting wordt geſtuurd, en niet door verſchil van handelen of manieren zoo ligt onaangenaam tegen elkander aandruischt. Als men immers ſlechts de hieroglyph der Mode verſtaat, is ieder land geopend en ſtaat ieder huis ten dienſte; terwijl, door het levendig houden van hare ontelbare en

nimmer opdroogende bronnen, de volksvlijt en de welvaart van duizenden bevestigd en verzekerd wordt.

Onder de meer natuurkundige hefboomen, die zich echter zeer naauw aan de zedelijke aanſluiten, moeten wij vooral niet op den achtergrond plaatſen *het geld*, hetgeen, zoo wel bij enkele perſonen, als bij geheele maatſchappijen, wonderen van magt bij geringe krachtsontwikkeling verrigt. Door dezen hefboom zien wij den handel, de kunſten en wetenſchappen bloeijen en voorſpoedig zijn, ſteden uit het niet verrijzen, volken en Vorſten verheven of verbrijzeld, bergen geſlecht en zeeën gedroogd. Door de kracht van het geld kan men het magtpunt des maatſchappelijken hefbooms tot in het oneindige verlengen, en daardoor deszelfs kracht tot in het onberekenbare verdubbelen. Men begint echter in deze tijden eenigzins aan het beſtendig vermogen van dezen hefboom te twijfelen, daar men, door kunstijver gedreven, denzelven niet meer, als weleer naar aloude gewoonte, ſlechts uit klinkende en harde metalen vervaardigt; maar nu veelal uit eene broze en vergankelijke papierſtof daarſtelt, aan welke men door geheimzinnige en beloftevolle teekens eene ſchijnbare en willekeurige waarde mededeelt. Breekt eenmaal echter zoodanige kunsthefboom in eenig land, hoe verſchrikkelijk is dan niet deszelfs val! want op dezen ſtaf ſteunen honderden en duizenden, die hunne berekeningen vóor hun leven en hunne welvaart daarnaar als zeker en onfeilbaar hebben ingerigt, en dan een ſchaduwbeeld omhelzen, dat in rook en damp verdwijnt.

Buiten dezen natuurkundigen hefboom, moeten wij nog een' der geduchtſten en krachtvolſten noemen, die het verlicht, in kunſten, wetenſchappen en beſchaving toenemend menſchelijk geſlacht heeft uitgevonden en aan het licht gebragt; ik bedoel het alvermogend *buskruid*. Offchoon de Europeaan zich de eer aanmatigt van dit krachtvol poeder te hebben uitgevonden, behoeft hij zich toch niet te ſchamen, wanneer hij reeds vroegere ſporen daarvan bij den, bij hem zoo ten achteren ſchij-

nenden, inwoner van China aantreft. Is er iets, dat aan het geweld van deze ſtof kan weêrſtaan? Is het niet hare ſtem, die donderend over zeeën en velden oorlog en vernieling aankondigt; die, ſterker dan de ſtem van wetten en verbonden, van vriend- of bloedverwantſchap, allen doet gehoorzamen, van allen eerbied en onderwerping afperst? Kan men zich achter torenhooge muren verſchuilen of zich door water en wallen doen afſcheiden, om zich voor hare kracht ongenaakbaar te maken? Ja! al verbergt men zich als een adelaar op de ſteilſte ſpitſen der rotſen, of klimt men tot de hoogſte bergen op, of daalt men in 's aardrijks ingewanden neder, geene plaats is er, waar ons de kracht van den hefboom des buskruids niet treffen of in onze ſchuilhoeken vervolgen kan! Beſpot deszelfs werking geene hoogten en diepten, en doorboort het niet de breedſte wallen, de dikſte en hechtſte muren? En al worden ook de door kunst gewrochte en ongenaakbare krijgsvestingen door eenen Nederlandſchen held beſchermd, het buskruid werpt in koelen bloede alle vastheid omver, beſpot de kunst, het beleid, de dapperheid en de ſterkſte volharding. Ja! dit kunſtig poeder, hoe dood en werkeloos het bij den eerſten aanblik, in een akelig zwart gehuld, zich moge voordoen, zal, in een kort beſtek verzameld, in éénen polsſlag door de geringſte vuurvonk met reuzenkracht omgord worden, de hechtſte ſteden in puin verkeeren en de hardſte rotſen tot ſtof verbrijzelen.. En beknelt men dit poeder in engere cellen, zoodat men zijn vermogen ſchijnbaar als aan banden wil leggen, dan is deszelfs werking nog vreeſelijker, deszelfs uitbarſting nog geduchter: want nu, in deze enge kluizen ontſtoken en door den vuurgloed verhit en verwoed, ſtuwt het met onweêrſtaanbare kracht en met de ſnelheid des bliksems alles voort, wat aan hetzelve is blootgeſteld geweest, en niets bedwingt deszelfs vaart of toomelooze kracht. — De heerlijke en treffende werking van deze ſtof zal men op het ſlagveld moeten zien, waar de met dit poeder beladene wapenen, als trouwe

en dienstvaardige boden des doods en der verwoesting, op den geringften wenk des veldheers luchtig en in bevallige kringen rondzwieren, met een' regen van doodelijk lood geheele menfchenhoopen, even als de landman het koren, bij geheele rijen wegmaaijen; hoe zij, over hoogten en laagten en in alle rigtingen zich bewegende, onder het gefchal van pauken en trompetten, overal, als met jeugdig heldenvuur bezield, alles doen wijken, alles doen zwichten! ..... Hun aanhoudend en afwisfelend gedonder vormt het ftoutst, maar verfchrikkelijkst orchest der menschheid, bij hetwelk de toonen der fmarte en der verbazing wegzinken in het verdoovend geruisch aller menfchelijke hartstogten en bewegingen. Het vormt het ftoutfte tooneel van menfchelijke magtsontwikkeling, waarvoor de menschheid zelve met huivering terugdeinst!

In deze latere tijden heeft zich de mensch nog eenen nieuwen, niet minder krachtigen hefboom aangefchaft, welke, daar hij thans reeds in eene zeer groote menigte van bedrijven en inrigtingen ingedrongen en bruikbaar verklaard is geworden, ook hier geenszins voorbijgezien, maar met een kort woord vermeld moet worden. Deze hefboom wordt door fommigen, wegens zijne vreefelijke kracht, als gevaarlijk en zorgvol voor het menschdom befchouwd, daar door denzelven zoo vele gewone hefboomen van menfchen- en dier-krachten nutteloos en onwerkzaam gemaakt worden, en weldra door deze ééne kracht alle onze behoeften zullen kunnen worden beftreden en alle onze wenfchen te gemoet gekomen. Door middel van deze nieuwe kracht fchijnt het, alsof wij aan ruimte noch afftand meer gebonden zijn, daar wij ons door dezelve, met de fnelheid van den wind, naar de afgelegenfte deelen des aardbols laten henenvoeren, en de aarde zelve daardoor weldra een algemeen goed en eene voor ieder bereikbare vlakte zal opleveren. De afftanden van landen en zeeën verliezen zich daardoor onmerkbaar; de fteden en volken fchijnen elkander te naderen, en zal daardoor voortaan eene

geheel andere betrekking tusſchen menſchen en landen worden tot ſtand gebragt.

En welke is dan die kracht- en wondervolle hefboom? Het is de in onze eeuw zoo verbazend werkzame en door vuurkracht opgewonden waterdamp, onder den eigenaardigen naam van *ſtoom* als werkkracht thans meer algemeen bekend geworden. Wanneer het koude, ſteenharde ijs, uit den ſlaap des doods opgewekt en in vloeibaar water verkeerd, ons reeds zulke groote dienſten bewijst, kan hetzelve nu nog met den geest des vuurs doordrongen en in krachtvollen damp herſchapen worden, zoodat het, met dien gloed doortrokken, den mensch op zijne geringſte wenken gehoorzaamt, hem de koloſsaalſte maſſa's met ongehoorde kracht doet voortſtuwen, en voor hem allen last en arbeid verrigt. Waar immers vroeger de onzekere en bedriegelijke wind of de kracht van levende wezens moesten werkzaam zijn, daar laat men nu eene kleine hoeveelheid waters dienstbaar worden, en voorziet het, door het geweld des vuurs, met nieuwe, onbeperkte veerkracht, om op alle tijden en plaatſen en onder alle omſtandigheden nuttig en voordeelig werkzaam te zijn. Door dezen éénen hefboom ziet men met verbazing de grootſte en zwaarst geladene ſchepen voortgeſtuwd en het geweld der winden en ſtroomen trotſeren; in de zamengeſteldſte inrigtingen zien wij door denzelven duizenden van deelen op verſchillende plaatſen en afſtanden in regelmatige beweging gebragt, en al die dienſten doen, waaronder vroeger de zwakkere mensch en zelfs het ſterkere dier bezwijken moesten. Ja! in één woord, de verhitte waterdamp maalt, wrijft, ſlijpt, ſtoot, ſtampt, perst, zaagt, boort, polijst, graveert, vereenigt en vernietigt, en brengt al deze verſchillende werkingen als door tooverkracht tot ſtand, zoodat men met verbazing naar den onzigtbaren eerſten oorſprong van alles vraagt, daar alles als door eene onzigtbare hand beſtuurd en geregeld wordt. De tijd zal echter leeren, of ook deze geduchte hefboom, die, op het voetſpoor van Perkins, ook als oorlogswapen de

vreeſelijkſte vooruitzigten opent, en die, daar zij nu eenmaal beſtaat, weldra eene wederzijdſche behoefte der volken geworden is, dat nut zal aanbrengen, hetgeen velen daarvan verwachten, of dat nadeel veroorzaken, waarvoor anderen weder zoo zeer vreezen. De mensch ſchijnt echter door de nieuwheid en grootheid van dit verſchijnſel als verrast en verbijsterd; welk verſchijnſel mogelijk voor den voortgang der menſchelijke opvoeding en zijn tegenwoordig ſtandpunt wel eene behoefte zal geworden zijn; want, ware immers in onze tijden eerst de gewone landploeg uitgevonden en in werking gebragt, zoude dàn de daardoor verloren handenarbeid nog niet meer vrees hebben moeten veroorzaken, dan wel die door de tot nog toe beſtaande dampinrigtingen?

Wij gaan dan nu van deze eenvoudige werktuigen tot de beſchouwing van de meer zamengeſtelde over, en zoo ontmoeten wij hier in de eerſte plaats de uit den gewonen hefboom ontleende *balans*, bij welke last en magt zich op gelijke afſtanden van het rustpunt bevinden, en welke, met de daaraan gebragte ſchalen en gewigten, dient ter bepaling van de betrekkelijke hoeveelheden of zwaarte der ſtoffen. Tot de daarſtelling dezer balanſen behoort vele naauwkeurigheid in den vorm; *de gelijke lengte en zwaarte der armen*, *de juiste plaatſing van het zwaartepunt*, en dergelijke meer. Zulke balanſen worden in de maatſchappelijke betrekkingen aangewend, zoo wel om daarmede rotsklompen en centenaars te wegen, als ook om daardoor de zwaarte der fijnſte ſtofdeeltjes, ja die van den onzigtbaren adem onzes monds, of van de dunnere deelen der lucht, te bepalen en aan te wijzen. Dezelve zijn nu eens meer naauwkeurig, dan meer ruw, of ſomtijds *valsch wegende*, al naar dat genoegzame oplettendheid, voorzorg of goede wil daarmede in overſtemming zijn gebragt; en ofſchoon eene valſche weegſchaal reeds bij de Ouden een gruwel was, zoo kunnen toch dikwijls, zoo wel in de natuurlijke als in de zedelijke wereld, vele derzelven de proef van juistheid niet doorſtaan.

Door middel van de balans bepaalt men de waarde zijner bezittingen, de koopman zijne rijkdommen, en de geleerde zijne wijsheid. Het ſtaatsbeſtuur weegt daarmede naauwkeurig de krachten en vermogens des volks, en regelt naar die evenredigheden de behoeften en ontvangſten des lands. De ſluwe ſtaatsman weegt daarmede landen en zeeën, en geeft ieder zijn beſcheiden deel; ſpreekt met lof en roem van evenwigt in rijken en ſtaten, als het behoud en de grondvest van alle heil en vrede; maar vergeet dikwijls zichzelven in dat evenwigt te omvatten, en doet veelal den evenaar naar zijn rijk overſlaan. Door middel van zoodanige balans wordt verder alles in de maatſchappij geregeld en op de juiste maat gebragt; de verhouding van landen en zeeën, akkers en woestijnen, van werkenden en werkeloozen, grooten en geringen, braven en onedelen, bekwamen en onbekwamen nagegaan en aangewezen, om daaruit de nuttigſte gevolgen te trekken en deze ten algemeenen beste aanwendbaar te maken.

Ook het zoogenoemde *publiek* loopt met deze weegſchaal onophoudelijk rond, en geeft zijne uitkomſten, onder den naam van *publieke opinie*, onbeſchroomd en ongeveinsd, beſtendig terug; en, het zij deze opinie ruste op eene goede of op eene gebrekkige weging, de eerbied voor dezelve is zoo algemeen en waarſchuwend voor perſonen en volken, dat de geheele veronachtzaming daarvan wel eens de gevaarlijkſte gevolgen heeft na zich geſleept. Overal en op alle plaatſen bevinden zij zich met hunne ſchalen en gewigten, en niemand kan zich aan hunnen weeglust onttrekken. Overal en onophoudelijk zijn zij werkzaam, om perſonen en daden, gebeurtenisſen en verſchijnſelen aan hun onderzoek bloot te ſtellen. Zij dringen door, niet alleen tot op de openbare plaatſen, maar voeren zelfs tot in de geheimſte kabinetten hun werk uit. Slagvelden, bedehuizen, ſchouwburgen, kerkers, paleizen, hutten, alle onderwerpen zij aan hunne onverbiddelijke balans en alles bepalend gewigt, ofſchoon zij veelal, door bijzondere overhelling

tot het overwegend kwade, dit boven het ligtere goede de voorkeur fchijnen te geven.

In het vak der geleerdheid is ook deze balans een geducht, offchoon niet altijd een volkomen regtvaardig werktuig. Er zijn immers beftendig ijverige kunstregters, die al de voortbrengfelen van vernuft en fmaak aan hunne proefbalans, door eigene kunde en fmaak behoorlijk aangefcherpt, onderwerpen, en, uit menschlievenden fchroom van de fchrijvers door hunne loftuitingen bij eene te gunftige weging te befchamen, ftellen zij dezelve veelal in het geheim te werk, en drijven zij ook die befcheidenheid meestal zoo verre, dat zij, ook bij eene te ligt bevondene gehalte, zich niet ligtelijk kenbaar maken. Hoe nuttig en belangrijk dan ook deze weging in de geleerde wereld moge zijn, en daardoor eensdeels wel eens een flapend vernuft wordt opgewekt, en anderdeels de vrees voor die onzigtbare regtbank den al te vurigen fchrijfluft tempert, zoo zorgen zij toch, dat zij zich van goede en juiste weegfchalen bedienen, dat zij zelve genoegzaam geoefend zijn, om met eene vaste hand dezelve te kunnen voeren en met een fcherp gezigt de afwijking des evenaars goed te kunnen nagaan, en dat zij zich vooral niet van eene bedriegelijke weegfchaal bedienen, want naar mate zij gewogen hebben, zullen zij ook eenmaal gewogen worden!

Genoeg dan van dat belangrijk werktuig gezegd hebbende, zullen wij nu moeten fpreken van de daaraan verwante *katrol*, beftaande uit eene vastgemaakte fchijf, in het midden met een rustpunt voorzien, en om wier infnijding zich eene beweegbare lijn bevindt, die ter wederzijden met magt en last bezwaard kan worden. Bij de vermeerdering van het aantal fchijven bij ééne en dezelfde lijn neemt de magt weder aanzienlijk toe, offchoon de fnelheid van beweging in die mate afneemt. — Kan men niet een voorbeeld daarvan aanwijzen in alle maatfchappelijke inrigtingen en befturen, daar ook de geheele maatfchappij zelve als uit zoo vele enkele fchijven beftaat, die, bij afdeelingen tot *takels* gebragt, in kracht

en vermogen toenemen; terwijl de opperfte magten de lijnen, die al deze deelen verbinden, in beweging brengen, om aldus daardoor met geringe kracht de grootfte lasten te kunnen bewegen, en deze tot algemeen nuttige oogmerken te doen dienstbaar zijn.

Ook het hier op volgende *windas* leert ons, hoe men als door kracht van winding en wenteling en wisfeling zich verheffen kan, en door den ftorm der tijden, door de werktuigkunde van kennis, vernuft, beleid en oordeel, kan opwaarts ftreven, de voorkomende lasten kan verligten en zijne magt vergrooten. Wil zoodanige verheffing niet regtftandig door middel van dit werktuig gelukken, dan ftaat het in orde volgend *hellend vlak* ten dienfte, en dit ontzegt zelden zijn vermogen, indien men de juiste verhouding der helling flechts weet te vinden en geen geduld of tijd tot de opftijging in aanmerking nemen wil. Schrikt echter dat langzaam flepend werktuig door zijne trage vordering af; welaan, dan verbinde men de beide hellende vlakken tot eene *wig* of *beitel*, die door hun fcherp lastpunt bij de aanwending van éénen geweldigen fchok alles doen bukken, vaneenfplijten en tot het nadere doel brengen. — Zoodanig zijn ook veelal de fpreuken en vindingen van het vernuft, die door het geweld en de fnelheid harer werking de omftanders als verbijsteren en eensklaps tot het noodige ftandpunt opvoeren; terwijl lange en bondige redeneringen, langzaam tegen het hellend vlak des gezonden verftands opgefchoven, veelal niet zoo gewaardeerd of opgemerkt worden, en door de traagheid van beweging geen bijzonder opzien of bewondering baren, daar eenige korte, krachtvolle fpreuken of gezegden het hardfte verftand wel eens doorklieven of de ftugfte zinnen doorboren.

Wat wij nu in alle deze foorten van werktuigen bewonderd hebben, vermindert niet bij de befchouwing van de als uit de vorigen geborene *fchroef*. Dit zoo eenvoudig, maar alles vermogend werktuig munt zoodanig uit, zoo wel door werkzaamheid als lijdzaamheid,

dat het als het pronkftuk der werktuigkunde genoemd mag worden. Het ftaat pal en bedaard bij de ontwikkeling van reuzenkrachten, en bij eenen naauwelijks merkbaren voortgang is zijne kracht onbegrensd en alles overtreffend. Door middel van hetzelve worden verfchillende deelen als met fchijnbaar onverbreekbare banden aaneenverbonden, offchoon tevens door ditzelfde werktuig het geheel weder gemakkelijk wordt ontbonden en tot zijne deelen teruggebragt. De hevigfte drukking, perfing en knelling wordt door hetzelve te weeg gebragt, en daardoor niet alleen eene onberekenbare kracht ontwikkeld, maar ook deze kracht koelbloedig onderfteund en onwrikbaar vastgehouden. — Ook van dit werktuig vindt men enkele voorbeelden in de zedelijke wereld. Werd niet weleer het hart en het geloof der menfchen door openbaar en geheim geweld als onmerkbaar toegefchroefd, en door de ongeoorloofdfte middelen de vrijheid van denken belemmerd en als vastgeklemd? Heeft men niet dikwijls door ftoute maatregelen der volken welvaart en voorfpoed zien vastknellen, en door langzaam toenemende magt derzelver bezittingen en vermogens zien gedrukt en als tot den laatften penning uitgefchroefd? En kunnen wij ook niet veilig onder de maatfchappelijke fchroeven de *drukpers* onzer latere eeuwen noemen, die, in een kort beftek werkzaam en lijdelijk als de fchroef, een uitgebreid vermogen en eene onbedwingbare kracht ontwikkelt, die zoo wel ten goede als ten kwade geene palen of afmetingen kent? Welk een onberekenbare fchat van wetenfchap en vernuft wordt niet door dat werktuig ontwikkeld en verfpreid! Hoe beftendig is hetzelve werkzaam, om de vorderingen van tijd en geest als uit te perfen, te vermenigvuldigen en alomme verkrijgbaar te maken! Niets kan deszelfs magt en invloed wederftaan. Het werkt op 's menfchen geest met onbedwingbare kracht, opent hem de oogen der kennis en des verftands, maakt hem bekend met zijne betrekkingen, verpligtingen, met de aarde, waarop hij leeft en met alwat zich daarop bevindt of daarop plaats grijpt.

Alle afſtand is daardoor verdwenen, alle geheimen ontraadſeld, alle duisternisſen opgeklaard, en het goede en het booze komt daardoor aan het licht. De zielskracht der menſchen wordt door hetzelve als verzameld en voor de late toekomst bewaard; want offchoon de broze ſterveling ſlechts weinig jaartallen moge bereiken, blijven nogtans door dit middel zijne daden vereeuwigd, en de gedenkſtukken van zijn vergankelijk brein tot op de late nakomelingſchap ongeſchonden overgebragt. En zoo wel als nu dit werktuig ten goede werkt, zoo kan het ook even vermogend ten kwade werken. Getuige de kracht van zoo vele het hoofd en hart vergiftigende voortbrengſels der drukpers, die, met graagte verſlonden, nimmer verzadigen, maar een' verdubbelden honger voortbrengen; getuige de kracht en het vermogen van zoo vele vlug- en dagſchriften, die in de ſtaatkundige wereld als zoo vele herauten van verwarring en wanorde ten voorſchijn treden en de bazuinen der omwentelingen uitmaken. Zij jagen volk tegen volk en Vorst tegen Vorst in het harnas, winden de geestdrift en partijſchap met ijver op, en blazen met het levendigst vuur de fakkel van tweedragt en oproer aan. Doch even als nu ook ſomtijds het weldadig zonnelicht door zijne ſtralen den ongedekten wandelaar hindert, of hier en daar eenen akker door zijnen gloed verſchroeit, zoo zal toch niemand, bij de berekening van deszelfs tallooze weldaden, dit licht willen misſen of als ſchadelijk durven verklaren; en zoo zal men ook, bij de voorſtelling van het groote nut der drukpers, het nadeelige daarvan zich getroosten en het misbruik alleen laken.

Wij kunnen dan nu van deze tot de nog meer zamengeſtelde werktuigen opklimmen, welke alle ten doel hebben, om, met beſparing van de meestmogelijke kracht, de grootſte magt te ontwikkelen en voort te brengen. Zoo zien wij in de *molen- en raderwerken* ééne beweegbare ſpil hare kracht aan eene menigte van raderen en ſpillen mededeelen, die alle, met verwonderlijke ſnelheid en overeenſtemming, aan hun afzonderlijk

oogmerk voldoen, en tevens tot dat van het geheel gezamenlijk medewerken. — Zoodanige zamengeſtelde molenwerken treffen wij dan ook zoo wel in de zedelijke als in de natuurlijke wereld overvloedig en in verſchillende vormen aan. Vestigen wij het oog ſlechts op de verſchillende geleerde of tot andere nuttige einden beſtemde Genootſchappen of inrigtingen. Worden daar niet, door de beweegkracht van enkele hoofdſpillen, verſchillende raderen en onderdeelen in beweging gebragt en tot een algemeen oogmerk dienstbaar gemaakt? Naar den verſchillenden aard en de bedoeling dezer inrigtingen, worden daarin nu eens talen en letteren verwerkt en de werkplaatſen daarvan tot in de vroegere tijden des aardbols verplaatst, of rigt men die op tot aan deszelfs eindpalen, om zich tot tolken van alle ſprekende en hoorende of zelfs reeds lang ontſlapene volken te maken. — Genees- en Natuurkunde zoeken het behoud van den natuurlijken mensch, en bevredigen zijne nieuwsgierigheid omtrent zijn eigen aanzijn en omtrent alwat rondom hem beſtaat of werkt. De mensch is hier de hoofdſpil, waar alles zich om beweegt; terwijl de raderen daarvan ingrijpen, zoo wel in de verſtafgelegene ſtarrelichten, die zijn oog ontvlieden, als in het nabijgelegene ſtof, dat zijne voeten vertreden. — Wil men de regten van menſchen en volken verdedigen en behouden, dan worden zelfs de voortbrengſels van vroegere Romeinſche en oudere vlijt in dezen teruggeroepen, en de nieuwe raderwerken des regts en der wetten worden naar de modellen der oudere ſtevige regtsgebouwen ingerigt en gewijzigd. — Wil men Godgeleerdheid behandelen, alsdan is het Heilig Woord de hoofdſpil, waarom alles en waardoor alles zich beweegt, die de raderwerken van uitlegkunde, godsdienstleer, pligten en zeden in beweging en werking brengt. — Ja! zijn het ten laatſte de ſchoone kunſten, die bewerkt moeten worden, dan brengt men bij de Dichtkunst de vrije en rijke gedachten, door de ſnel vliegende ſpil van vernuft en verbeelding, of in zacht golvende, ruiſchende, of in meer ſtoute, treurige en ſtormende beweging, zoodat

nu het hart wegſmelt van zoete verrukking en zachten weemoed, dan wegkrimpt van angst, ijzing en verbazing. — Het werktuigelijke der Toonkunst zoekt, door de trillingen der lucht, zonder woorden tot het hart en het gevoel te ſpreken, en brengt gedachten, wenſchen, aandoeningen en begeerten tot hetzelve in meer- of minder roerenden toeſtand over. Hier zinkt het grove ſtoffelijke der taal en letteren weg, en de denkbeelden worden in een fijner weeffel gehuld; en, offchoon men ieder accoord verſtaat, begrijpt en doorgrondt, is de bevatting daarvan nogtans te verheven, dan dat zij weder door woorden kan worden beſchreven of aangeduid. Even als de Dichtkunst ons de fijnſte wijnen voorſtelt, die het hart vervrolijken en door beeldenſpeling het vernuft verhoogen, zoo is de Toonkunst de geest van dezen wijn; het zijn de fijnere ætherdeelen, van den droeſem van het ſtoffelijke afgeſcheiden en veredeld. — De Schilderkunst hecht het licht aan banden, en zoekt door kunst aan het oog dezelfde gewaarwordingen te geven, alsof men het afgebeelde voorwerp zelve aanſchouwde. Door zeven of liever door drie groote lichtraderen brengt zij ons oog het bedrog toe; een roode, gele en blaauwe lichtſtraal, of afzonderlijk of gemengd, zijn voldoende, om alwat de natuur ſchoons en heerlijks bevat op het doek over te brengen en als wezenlijk en oorſpronkelijk aan ons kenbaar te maken.

De *Natuur* in het algemeen kan dan ook, om hare uitgebreide en menigvuldige werkingen, als een voorbeeld van het meest *zamengeſtelde werktuig* beſchouwd worden, waarin zoo wel het groote als het kleine tot één doel en tot één belang moet medewerken. De hoofdſpil is hier nu buiten alle kijf dat ſchoone hemellicht, hetwelk wij de *zon* noemen, en hetwelk alles met haar weldadig licht beſtraalt, aan alles leven, kracht en luister bijzet, en zonder hetwelk onze aarde en hare medeplaneten niets dan ruwe, doode klompen in de ſchepping zouden aanbieden. De zon verſchijnt, en alles ontwaakt uit den diepen ſlaap der eeuwige nachtelijke ſtilte. De planeten

wentelen zich vrolijk om hare asſen, en ſlingeren als in heerlijke rijen om hare gebiedſter en weldoenſter beſtendig rond. Een vreugdegejuich gaat in de ſchepping op, bij het verſchijnen van dezen heraut des levens. De grondſtoffen mengen zich nu vreeſelijk dooreen, botſen en ſchokken met geweld tegen elkander; — de ingewanden der aarde koken, en de rookende vuurmonden verkoelen de door innerlijken gloed verhitte aardbollen; — bergen ſchieten omhoog en klieven de wolken, en afgronden vormen zich; — wijde waterplasſen verbinden de vaſtere afgelegene deelen; — met het fijnſte luchtweefſel wordt het geheel als met een kleed omtogen; — planten, dieren, menſchen, Engelen verſchijnen en bekleeden de ſierlijk getooide aardvlakten, en leven en heerlijkheid overdekken derzelver wijde oppervlakte. De *zon* beſtuurt nu, op den wenk der Almagt, al deze werelden met hare trouwe wachters, en wel door ééne kracht, die, in verſchillende gedaanten zich verwisſelende, alle dienſten doet, die noodig zijn, om het geheel tot een tooneel van wonderen en volmaaktheid te vormen. Deze kracht is het *licht*, hetwelk zij als haren eerſten hemelbode afzendt, om daardoor de ſchepſelen hun aanzijn te doen genieten en hun geluk te verhoogen. Dit licht maakt de aarde vatbaar voor groei, leven en welvaart. Na deze dienst ſchept zich het licht in eene nieuwe gedaante om, en doordringt met warmte en vuurgloed alles, wat de aarde bedekt, herſchept het kille ijs tot vloeibaar water, en voert dat water, op de vleugelen des winds, door de hoogere ruimten der ſchepping tot nieuwe weldaden en oogmerken weg, om, in verſchillenden vorm teruggekeerd, de dorſtige aarde te drenken, en, als eene getrouwe moeder, dezelve aan hare volle borst te laven en verkwikken. Nu legt het de gedaante van warmte af, en werkt op de ſtoffen door aantrekking en afſtooting, en kleedt zich in het verblindend gewaad des bliksems, en ſpreekt met de ſtem des donders, en laat zich hooren door berg en dal, door woud en vlakten. Het omgordt nu, als elektrieke kracht,

de aarde met zijne onzigtbare tooverkracht, en neemt zijnen zetel aan de einden der wereldasfen, bij de van koude rillende polen, en doet zich aldaar kenbaar worden door magnetifche vermogens en wonderen; tot dat het eindelijk van daar naar zijne gebiedfter, de glansvolle zon, in eeuwigdurende ftroomen terugkeert, om rekenfchap te geven van zijne verhevene zending; wanneer het, op nieuw in glansrijk licht herfchapen, weder zijn weldadig werk hervat en vervolgt, tot zoo lang er aarden op hare asfen wentelen, de zon de vleugelen van haar licht over dezelve mag uitbreiden, en het geftarnte zich verheugen mag in het bevel der Almagt!

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN. (*)

Amerika heeft veel merkwaardigs, dat hetzelve onderfcheidt van de andere werelddeelen. Het menigvuldige groote, fchoone, wonderbare, dat binnen zoo korten tijd aldaar zich vertoonde, deed bij velen, zelfs bij befchaafde en denkende lieden, eene geestdrift ontftaan, die bij den grooten hoop tot eene foort van dweeperij overfloeg. Een gunftig en veelal te gunftig denkbeeld van de nieuwe wereld vestigde zich en werd een diep geworteld vooroordeel. Befchouwt men echter van nabij den maatfchappelijken toeftand van *Noord-Amerika*, dit hooggeroemde land der vrijheid, zoo blijkt het overdrevene dier vooringenomenheid. De zeden des *Noord-Amerikaans* verfchillen grootelijks van de onze, en zijn, althans in eenige opzigten, niet beter. De volgende bijzonderheden leveren eene misfchien niet geheel onbelangrijke bijdrage tot de kennis van het maatfchappelijk leven in *Noord-Amerika*.

De Aankomst te New-York.

Eindelijk brak de dag aan, op welken wij in de nieuwe wereld voet aan land zouden zetten! Wij bevonden ons voor

(*) Overgenomen uit de brieven eener *Duitfche* vrouw, die met man en kinderen naar *Noord-Amerika* was verhuisd. — Deze Tafereelen zullen van tijd tot tijd worden vervolgd.

New-York en reeds zoo digt bij de schoone oevers, dat men de bewegingen der menschen aan wal genoegzaam kon onderscheiden. Uit de haven kwam ons schip bij schip te gemoet en zweefde ons voorbij. Stoombooten snelden in verschillende rigtingen daarheen, met honderden van vrolijke reizigers. Al dit gewoel scheen een volksfeest aan te duiden. Maar de *Amerikaan* beschouwt met een onverschillig oog een alhier zoo gewoon schouwspel, dat bij hem alleen in zoo verre belangstelling opwekt, als het van levendigheid in den handel getuigt. De aankomende vreemdeling zou misschien zich kunnen verbeelden, dat die watertogten vermaakshalve gedaan worden; maar de lieden, welke op die booten zich bevinden, reizen alleen om hunne zaken.

Allengs naderden wij de groote stad, die onze opmerkzaamheid meer en meer trok. Daar genaakt het schip de kaai van *New-York* en blijft liggen. Verrukkende, maar helaas korte begoocheling! Kinderlijke blijdschap vervult ieders gemoed. Men gevoelt nieuwe levenskracht, na het doorstaan der onaangenaamheden, aan zoodanige zeereis verbonden. Met een diep geroerd hart begroet ieder het gastvrije land. Hier meent men het geluk te vinden. De lange weg over de diepte is afgelegd. Geene moeiten en zwarigheden meer! Wij verbeelden ons, het doel bereikt te hebben. Van nu af mag men enkel genot, vrijheid, gelijkheid, broederschap verwachten! Naauwelijks is dus gelegenheid gegeven, om aan wal te komen, of allen, groot en klein, mannen en vrouwen, dringen en haasten zich, om het schip te verlaten; ieder wil de eerste zijn, die den gezegenden grond betreedt! Levendig gevoelde ik dit alles mede, doch had een vast voornemen, dat ik mij door de eerste gemoedsaandoeningen niet al te zeer wilde laten wegslepen, maar alles, wat er voorviel, naauwkeurig opmerken. Met dit oogmerk stond ik op het bovenste gedeelte van het verdek.

Welk eene plotselijke verandering! Die den meesten spoed gemaakt hadden — die in hunne verrukking het eerst aan wal sprongen en zoo op den grond zich wilden nederwerpen, om dien met hunne lippen aan te roeren, bleven op eenmaal zeer bedaard staan, en dus ging het allen, die volgden. Zij trokken den mond en hielden den neus digt. Op hun gelaat was het te lezen, dat de zoo walgelijke onreinheid der kaai een zeer onaangenaam gevoel bij hen verwekte. Dit gezigt stoorde al aanstonds ook mijne zoete droomen. Doch ik was mede geneigd, om alles schoon en goed te vinden; en ik vond derhalve

ook ſpoedig eene verontſchuldiging voor die verregaande morſigheid.

Mijn man en beide kinderen waren mij reeds vooruit aan wal. Hij had onze reisgoederen bij de tolbeambten aangegeven. Deze lieden zoeken den aankomenden vreemdeling een hoog denkbeeld van hunne beſchaving en hoffelijkheid te geven, daar zij het nachtgoed der vrouwen niet zoo naauwkeurig onderzoeken, en dan met een' zelfbehagenden lach pogen uit te vorſchen, of deze *Noord-Amerikaanſche* kieschheid wel behoorlijk opgemerkt en gewaardeerd wordt. Intusſchen was ook ik aan wal geſtapt. Een *Neger* had onze goederen op zijnen kruiwagen geladen. Met ſnellen tred ſpoedden wij ons van deze zoo onreine plaats, en gingen naar de rij huizen langs het water, om ruimer adem te kunnen halen. Deze gebouwen hebben niet veel bekoorlijks. Boven zijn het bergplaatſen voor krijgsbehoeften, beneden morſige brandewijnkroegen. Ratten van ongemeene grootte loopen er bij dozijnen over den weg, en zijn met de hier gelegerde landverhuizers reeds zeer vertrouwd geworden. Bij honderden liggen de arme aankomelingen op ſtraat — zij hebben van de ſtad, als eene gunst, de vrijheid verkregen, dat ze hier onder den blooten hemel zich mogen nederſlaan. Hunne bleeke, vermagerde aangezigten zijn bruin gekleurd door de hitte der zon; lompen hangen om hunne beenderen, welke, door geen vleesch gerond, ſterk uitſteken — met ſtijve blikken ſtaren zij op de zee; naar het oosten zweven hunne gedachten; berouw en heimwee ſpreken reeds uit hunne blikken. Hier geleek *New-York* eene belegerde ſtad, waarin de pest heerscht.

Weldra kwamen wij in eene groote, breede, prachtige ſtraat; het was de beroemde *Broad-way*, die met regt de fraaiſte ſtraat van geheel *Amerika* genoemd mag worden. Verſchillende rijtuigen, en karren tot vervoer van goederen, rolden daarover en gaven levendigheid aan dezelve, terwijl het voor de ſierlijke winkels wemelde van menſchen op het breede plaveiſel, dat langs de huizen ten behoeve van voetgangers is aangelegd. Mijn man ſprak eenen wandelaar aan, om naar eene goede *Amerikaanſche* herberg te vernemen. De heer, dien wij vroegen, bleef ſtaan. Toen mijn man groetende naar den hoed tastte, lachte de *Amerikaan*, en vroeg, zonder den groet te beantwoorden, van waar wij kwamen, wat wij deden enz.; en toen mijn man andermaal van hem inlichting verzocht, zeide hij: *Ik weet het niet*, en ging heen. Even-

eens mislukten eene tweede en derde poging. Nu kwamen ons Kwakers tegen, en ik beſloot, mij tot deze *Vrienden*, zoo als zij zich noemen, te wenden. Ons wedervoer hetzelfde, alleen met dit onderſcheid, dat de Kwaker, die het woord voerde, op gemeenzamen toon met mij ſprak en mij *vriendin* noemde. Toen hij zijne nieuwsgierigheid had bevredigd, was het insgelijks: *I do n't know.* (Ik weet het niet.) Daar bleef ons derhalve niets anders over, dan eene *Franſche* herberg, *Hôtel du Commerce*, die ons vóór ons vertrek uit *Europa* was opgegeven, te zoeken. Doch niemand ſcheen den weg derwaarts te weten; ook de *Neger*, die onze goederen had, was of hield zich onkundig. Na geruimen tijd alzoo op ſtraat rondgedwaald te hebben, hoorden wij eindelijk iemand *Fransch* ſpreken. Een enkel woord was voor dezen man genoeg. Hij noodigde ons terſtond, om binnen te komen. En geen wonder! wij hadden in hem den kastelein zelven van het *Hôtel du Commerce* aangetroffen. Mijn man kwam vooraf met hem overeen omtrent den prijs, dien wij betalen zouden. In *Amerika* moet men deze voorzigtigheid gebruiken. Ons werd eene ruime, met zeer fraaije tapijten voorziene kamer aangewezen. Het huisraad, offchoon zindelijk en goed, was alles zeer ſtevig, en had dus een minder bevallig aanzien. Wij aten regt ſmakelijk, en begaven ons tijdig ter rust. Naauwelijks waren de matte oogen geſloten, of een geweldig geraas deed ons met ſchrik ontwaken. Daar was brand in de nabijheid. Men hoorde trompettengeluid en geſchreeuw van menſchen, die, bij het licht van eene menigte fakkels, reeds bezig waren met bluschmiddelen aan te wenden. Niemand in ons huis ſtond op. Bij de buren bleef het ook ſtil. Wij ſloten dus het venſter en wilden weder gaan ſlapen; maar dit was ons niet meer mogelijk wegens de menigte muggen, welke, driemaal zoo groot als bij ons te lande, het geopende venſter waren binnengekomen. Zij plaagden ons vreeſelijk den geheelen nacht. Wij hoopten in de morgenſchemering nog eenige rust te vinden, wanneer onze gevleugelde vijanden verzadigd waren; doch nu werd onze ſluimering weder door iets anders geſtoord. *Negers* trokken door de ſtraten, en de ganſche ſtad weërgalmde van de ruwe, krachtige, maar niet onwelluidende ſtemmen dezer kinderen der natuur.

Ten acht ure luidde de bengel in de herberg, om de gasten te wekken; en een half uur later riep dezelve hen aan het ontbijt. Wij traden in de algemeene kamer, waar wij

de lange tafel met onderscheidene soorten van warme en koude visch- en vleeschspijzen bezet en door omstreeks dertig gasten omgeven zagen. Ieder greep toe, waar hij stond. De een begon met salade, gebruikte voorts eijergebak, naar dat een stuk gebraad, dronk hierna een' kop koffij met melk, en zette nog een stuk kouden visch daar boven op. Zijn buurman verzadigde zich in eene geheel tegenovergestelde opvolging. Men ging hierbij met zoodanigen spoed te werk, dat alles reeds verdwenen was, terwijl wij nog met verwondering rondzagen. De waard trad naar ons toe, en zeide: „Als men niet hongerig van tafel wil gaan, moet men bij tijds toetasten. Dikwijls heb ik de voornaamste lieden van het land aan mijne tafel; maar nooit duurde een maaltijd langer, dan tien minuten." Ik wilde over de gestoorde nachtrust mij beklagen; maar de vriendelijke man viel mij in de rede, zeggende: „Hebt gij met open venster geslapen? Aan brandgerucht zult gij weldra gewoon zijn. Zes malen in één etmaal heeft dat hier dikwijls plaats: maar onze bluschmiddelen zijn ook voortreffelijk; wij durven er ons op beroemen. Maar het is verdrietig, dat de muskiten u terstond zoo schrikkelijk geplaagd hebben. Doch des te spoediger zullen dezelve u met rust laten: want de ondervinding leert, dat men niet van den lastigen aanval dezer dieren verschoond wordt, vóór dat de laatste druppel *Europeesch* bloed er uit is." — „Dus moet dan de vreemdeling hier alles geven, tot zelfs zijn bloed?" — „Zoo is het," hernam de waard, en mij overviel eene angstige huivering. — Wij maakten ons gereed, om eene wandeling door de stad te doen.

(*Het vervolg hierna.*)

UITTREKSEL UIT EENEN BRIEF VAN *** UIT PARIJS, VAN DEN 29 JANUARIJ 1834.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

In sommige Nommers van dit Tijdschrift zijn, van tijd tot tijd, eenige bijdragen opgenomen, die *Frankrijk* en de *Franschen* in derzelver ware daglicht, en alzoo van eene ongunstige zijde, hebben doen kennen; en daarbij vond de

regtgeschapen *Nederlander*, niet zelden, overvloedige gelegenheid, om zich te verheugen over het voorregt, van geenszins onder de leden der zoogenaamde *groote Natie* geteld te worden. — Men zij echter billijk en regtvaardig, en erkenne het goede overal, waar en bij wien men hetzelve vinden moge!

Een mijner vrienden ontving, onlangs, een' brief uit *Parijs*, en, bij de vertrouwelijke mededeeling van denzelven, werd de begeerte bij mij opgewekt, om denzelven, bij wijze van uittreksel, aan mijne Landgenooten te doen kennen, en hen alzoo met de denkbeelden en gevoelens van eenen vreemdeling, zoo wel omtrent de gewigtigste aangelegenheden, als omtrent onze Natie en derzelver houding en gedrag, in dezen tijd, bekend te maken.

De Schrijver van den bedoelden brief is een *Italiaan* van geboorte, maar, sedert een aantal jaren, in *Frankrijk* genaturaliseerd, en aldaar, als Historieschrijver en Dichter, algemeen bekend en geacht.

Ik vleije mij met de hoop, dat de gedachten en redeneringen des waardigen Schrijvers aan de Lezers van dit Tijdschrift eenig genoegen zullen verschaffen. — Neen, niet alle *Franschen* betoonen derzelver eerbied voor den Afgod, die thans in *Frankrijk*, zoo wel met betrekking tot de Staatkunde, als in het Godsdienstige, algemeen gehuldigd wordt; en is het aantal van de zoodanigen, in verhouding tot het meerderdeel der bevolking, slechts gering te noemen, zij mogen toch beschouwd worden als het zout, dat het geheele ligchaam voor een volslagen verderf behoedt.

Tot voorkoming van misverstand, omtrent de ware bedoeling des Schrijvers, heb ik gemeend, eene enkele plaats, in het onderstaande uittreksel, door eene noot, nader te moeten toelichten; terwijl ik voor een en ander, met heusche bewilliging mijns vriends, eene gereede opname verzoek.

Amsterdam, den 17 Febr. 1834. W.

* * *

— De Hemel zij gedankt! ondanks omwentelingen en jaren zijn onze harten bestendig dezelfde gebleven, en de halve eeuw, die, sedert onze eerste kennismaking, over onze hoofden is voorbijgegaan, heeft niets in onze gevoelens veranderd. Wij waren destijds, geloof ik, brave jonge lie-

den; thans geloof ik evenzeer, dat wij brave huisvaders geworden zijn. Destijds beminden wij de Vrijheid, en wij beminnen dezelve tot op dezen dag; dan wij zijn meer en meer overtuigd geworden, dat de Vrijheid zonder de Godsdienst niet bestaan kan. De Vrijheid poogt de begaafdheden en zelfs de driften van den mensch te verheffen, die, eenmaal opgerezen, de jammerlijkste gevolgen zullen doen ontstaan, zonder een' veelvermogenden breidel, die dezelve wederhoudt en eene gepaste rigting weet te geven. Deze breidel is geen andere dan de Godsdienst. Derzelver gemis veroorzaakte de grootste dwaling bij de *Fransche* Wijsgeeren der achttiende eeuw, van welke de nieuwere Liberalen, in al wat de Godsdienst betreft, niets anders dan de naprāters geworden zijn. Deze Wijsgeeren hebben de Vrijheid gepredikt, maar ook tevens de Ongodsdienstigheid verkondigd; en niets is gemakkelijker, dan de gevolgen eener zoo grove misvatting van den menschelijken geest te beseffen. Mijns inziens heeft de Vrijheid bij niet één der aloude of hedendaagsche volken zonder de Godsdienst kunnen blijven bestaan. Er zijn voorzeker, bij de latere geslachten, grove misbruiken, met opzigt tot godsdienstige stelsels, ingeslopen, en ongetwijfeld behoorde men dezelve tegen te gaan; dan men had zich moeten vergenoegen met het uitrooijen der schadelijke planten en het wegsnoeijen der onvruchtbare loten, zonder zich te veroorloven den wortel des booms te treffen — en, intusschen, men heeft dit gedaan! Ik voor mij zou er mede kunnen lagchen, indien de zaak niet zoo verderfelijk ware; terwijl ik zekere aanzienlijke mannen, in den tegenwoordigen oogenblik, openlijk hoor uitkomen voor het geloof, dat zij van hunne Vaderlandsliefde alleen door het uitvaren tegen de Godsdienst kunnen doen blijken. Die zinneloozen! Hoe! ontwaren zij dan niet, dat zij daardoor den hechtsten grondslag der Maatschappij en het stevigst bolwerk der Vrijheid ondermijnen?

Maak u niet te veel vijanden onder de bedienaars van de Godsdienst; vereenig u, integendeel, met hen; ja, dat uwe overeenstemming volkomen zij, en gij zult op een' rotssteen bouwen; terwijl gij thans, bij het stelsel, dat door u omhelsd wordt, niets dan een' zandgrond vinden zult! Blijf ongeloovig, indien gij wilt, maar draag zorg, dat anderen — dat het volk geloove! Ik vermoed niet, dat de Consuls van *Rome* veel geloof gehecht hebben aan de wigchelaars, noch dat zij, voor zichzelven, veel belang gesteld zullen

hebben in het al of niet drinken der kiekens, des avonds vóór eenen veldslag; dan, in de tegenwoordigheid des volks, betoonden zij den grootsten eerbied voor dit godsdienstig geloof, en zij bedienden zich van hetzelve, ten einde daardoor de voordeeligste uitkomsten voor het Vaderland te verzekeren. (*)

(*) Men zou op deze redenering kunnen aanmerken: dat geveinsdheid, vooral bij de hoofden des volks, altijd afkeuring verdient, en dat de Schrijver den Wijsgeeren van dezen tijd veeleer had behooren toe te roepen: „Indien het geloof u ontbreekt, tracht dan hetzelve te verkrijgen door eene opmerkzame en belangstellende lezing der Heilige Schriften, gepaard met een ootmoedig gebed tot God, dat Hij den geest des geloofs in uwe harten openbare!" Dan, men misduide hierom de meening des Schrijvers niet, als ware het zijne bedoeling, om de dusgenoemde Liberalen van dezen tijd alleen tot een schijnvertoon van godsdienstigheid op te wekken; trouwens daarmede zou zijn vooraf-gaand betoog in kennelijke weêrspraak zijn. Veeleer neme men zijne redenering in dien zin, alsof er geschreven stond: „Weigert gij, voor uzelven, het Christendom geloovig te omhelzen; dit zij zoo, en blijve voor uwe rekening en verantwoording! maar gedraag u dan, wat het uitwendige en uwen invloed op anderen betreft, voor 't minst, zoo, dat uw voorbeeld op de massa des volks niet nadeelig werke! Weigert gij mede te arbeiden aan den opbouw des Christendoms; wacht u dan, in het aanzien des volks, hetzelve te miskennen en te verachten! Heidenen gaven u, te dezen, een voorbeeld, dat niet slechts uwe ernstige overweging, maar vooral uwe navolging waardig mag geacht worden; en dit te meer, naar mate de Godsdienst van het Evangelie boven de Fabelleer van *Grieken* en *Romeinen* oneindig verre verheven is!"
De redenering des Schrijvers in dezen zin opvattende, vermeen ik, dat men hem kan vrijpleiten van de verdenking, als had hij aan geveinsdheid en huichelarij in het godsdienstige zijne goedkeuring willen verbinden. In de plaats van een *positief geneesmiddel* voor te schrijven, geeft hij een *negatief hulpmiddel* aan de hand; en wie *zal*, wie *kan* dit den godsdienstigen Wijsgeer euvel duiden? Overigens bedenke men, dat hij, in dit geheele betoog, op *Frankrijk* en de *Franschen* voornamelijk het oog heeft.

De Godsdienst is, in zekeren zin, en gelijk haar naam aanduidt, eene tweede wet; zij is en behoort het ware hulpmiddel der wetgeving te zijn. Welk oordeel zal men vellen over een' ſtaat van zaken, waarin deze twee veel-vermogende banden niet ſlechts echtbreukig geſcheiden zijn, maar waar zij elkander tegenwerken en beſtrijden? Men kan, in betrekking tot deze ſoort van dwaasheid, geene treurige denkbeelden en heilloze voorgevoelens van zich afweren: ik geloof, dat men hier eene droevige ondervinding voor zich heeft.

Desaangaande behoeft gij in *Holland* minder vreeze te koesteren. Dáár hebben grondbeginſels en godsdienſtig geloof alles bewaard, wat tegen een ſchijnvertoon van kracht kan overgeſteld worden.

Holland ſchijnt beſtemd te zijn, om, door deszelfs voorbeeld, de Vrijheid van *Europa* te beveiligen: het is ſterk door deszelfs aandoenlijke vereeniging tusſchen Vorst en Volk, tusſchen Staat en Godsdienst, tusſchen Ulieden en de Vrijheid. Hoezeer zijn de ſchrijvers van dagbladen en ſchotſchriften te misprijzen, die eene kladde op zulk een tafereel zoeken te werpen; en — zulke wezens ſpreken van Vaderlandsliefde! ... Ik ben niet genoegzaam met *Engeland* bekend, om over hetzelve een ſtellig oordeel te vellen; maar ten aanzien van *Frankrijk* kan ik u verzekeren, dat alle regtſchapene lieden, dat alle *ware* vrienden der Vrijheid, die hetzelve in zijn binnenſte koestert, (en men vindt er een groot aantal van de zoodanigen) *Holland* regt laten wedervaren, en de zedelijke wanorde betreuren, die tot de gemoederen van velen is doorgedrongen.

In betrekking tot dezen beſtaat er geene andere hoop, dan in eene van die ſpoedige omkeeringen, die, bij eene zoo levendige en ongeſtadige Natie, zoo dikwerf ontſtaan. Doorgaans werken deze, op eene ſchier wonderbaarlijke wijze, op de gezonde zinnen; dan het is noodzakelijk, dat zij uit zichzelve ontſta, want al het geſchut van *Europa* is niet in ſtaat dezelve te veroorzaken. Zij zal eindigen in de overtuiging, dat de Vrijheid, voor het uitwendige, alleen in een' toeſtand van onderdrukking der vreemde volken beſtaat, en dat zij, voor het inwendige, gelegen is in de beſtendige verachting van al wat achtingwaardig is. Onze Natie bezit eene levendig uitgedrukte liefde voor de waar-

heid, en edelmoedigheid is haar karaktertrek. Eene gloeijende verbeelding drijft haar dikwijls tot uiterften; maar de begoocheling verdwijnt, en de liefde voor de geregtigheid en de edelmoedigheid van karakter blijven beftaan. Ik ben er van verzekerd, eens zal de dag komen, waarin men al wat men tegen *Holland* gedaan heeft zich beklagen zal. Dan zal men de kracht gevoelen van de zedelijke grondftelling, evenzeer waarachtig voor de Natiën als voor afzonderlijke perfonen: dat men aan anderen geenszins doen moet, wat men niet wil, dat aan ons gefchiede!

De dwingelandij eener Natie omtrent eene andere is iets onduldbaars — de overmagt trede nimmer in de plaats van het regt! Neen, de Republiek van *St. Marin*, met hare vierduizend inwoners, heeft, als Natie befchouwd, evenzeer hare regten op dezelfde onderfcheiding, als *Frankrijk*, met zijne tweeëndertig — *Engeland*, met zijne vijftig millioenen! Verliest men dit uit het oog, dan begeeft men zich op het grondgebied van het geweld, en — ziedaar den ftrijd der leeuwen tegen de wolven, der wolven tegen de lammeren! Dan ware het der moeite niet waardig mensch te zijn! Het is niet noodzakelijk, dat men, bij het voorftaan van deze grondbeginfelen, altijd tegen MACHIAVEL en zijne ftellingen uitvare!....

OPROEPING NAAR GRIEKENLAND.

Ik had het afgeftompte potlood niet zoo fchielijk weder opgevat, ware mij niet juist heden in een onzer dagbladen (*) deze zinfnede voorgekomen: „ Verder fchrijft men „ over en uit *Griekenland*: wij kunnen hier alles gebruiken, „ wat met de pen weet om te gaan; heele en halve Geleerden, Schrijvers, Landmeters, Juristen, Onderwijzers enz. „ Ieder, die zijn vak verftaat, kan hier zijn fortuin maken, „ wanneer hij op eigen kosten de reis wil ondernemen." Zoo luidt het. Wie zoude niet bezield worden door eene philantropifche geestdrift, wanneer hij deze uitnoodiging leest en herleest? Zoo is dan het nieuwe *Griekenland*, wat het nieuwe *Amerika* geweest is, en nog wel voor eenigen

(*) Zie *Rotterdammer Courant* van 6 Maart 1824.

tijd zal blijven: de ſtapelplaats der geleerde waren, alwaar de goederen, met en zonder zeeſchade, tot verhoogden prijs worden uitgevent! Zoo wordt *Griekenland* de *Bazar*, het *Palais Royal* der geleerde goederen, en *Athene* eene *Frankforter* Mis der hedendaagſche kultuur! — Wij twijfelen niet aan de goede trouw van den berigtgever; hij wordt ook gedreven door de zucht, om menſchengeluk te bevorderen; hij wil ook de werkelijke verlichting, vóór dat zij ergens ondergaat, naar het Oosten terugdrijven, en brengt haar, als hij gehoord wordt, terug aan de plaats, waar zij ontſtaan is. De woorden van den berigtgever zijn echter van te groot belang, om dezelve niet naauwkeurig te overwegen; zelfs ten beste van mijn Vaderland, vermeen ik gehouden te zijn, de openlijke aandacht daarop te vestigen.

Men kan daar in het „ herboren *Hellas*" (volgens de Dichters) alles gebruiken, wat met de pen weet om te gaan — welk een ruim begrip! alles, wat met de pen kan omgaan! dit zoude ſchier op half *Europa* toepasſelijk zijn, wanneer wij van den Latijnſchen ſchooljongen opklimmen tot aan eenen *Parijſchen* Journalist, die reeds eenige duizend franken, als boeteling, in de landskas ſtortte, en eenige maanden „ *l'hermite*" geſpeeld heeft. *Griekenland* zoude dadelijk overvoerd worden door al die penvoerders. Zoo veel pennen, ſcherpe en ſtompe, bij en nevens elkander, op zoo weinig vierkante mijlen „ herboren gronds" — dat zoude de vreeſelijkſte gevolgen na zich ſlepen: revolutie op revolutie, moord, oproer, alles ware te duchten, en de Conferentiën zouden meer noodig hebben, dan *nota's*, om deze legioenen verhuisde pennen met een donderend: „ halt!" tot ſtaan te krijgen. Daarom geloof ik, dat de berigtgever, (het is ook trouwens een *Duitſcher*) volgens gewoonte, de redekunſtige figuur, aan zijn land eigen, gebruikt heeft, welke wij noemen: *de hyperbole*; waarover BEIJER zegt, in zijne welbekende *Handleiding* enz.: „ De vergrooting, of *grootſpraak*, beſtaat in het vergrooten eener zaak buiten de palen, welke de natuur aan dezelve geſteld heeft." Maar de menschlievende *Phil-Helleen* (echter zonder zwaard en geweer) ſchijnt zelf de dubbelzinnigheid van deze eerſte zinſnede gevoeld te hebben; hij gaat derhalve klasſificeren of rangſchikken, wie der penvoerders door hem bedoeld zijn; en hieruit maken wij dadelijk de ſlotſom op, dat hij in de beſchouwende wijsbegeerte te huis is, of misſchien bij een

Bureau van lands- en stedelijke Belastingen werkzaam was, of wel een Recensent moet zijn; want deze allen verstaan de groote kunst, om te klassificeren. Hij noemt in de eerste plaats heele en halve Geleerden. 't Is reeds zeer moeijelijk, om te bepalen en te beschrijven, wie een *heel* Geleerde is; maar hoogst bezwaarlijk, om te verklaren, wie een *half* Geleerde is; te meer, daar de geleerde Republiek uit eene eindelooze vermenging van heele en halve Geleerden bestaat, en ook hier de regte balansen en maatstokken ontbreken. Het is mij zelfs voorgekomen, dat de berigtgever een looze schalk is, en dat hij onder de halve Geleerden de Schrijvers, Juristen, Landmeters, Onderwijzers begrepen heeft; maar dat zoude zeer boosaardig zijn. Schrijvers en Landmeters komen hier, uit den aard der zaak, niet in aanmerking; maar Juristen en Onderwijzers tot de halve Geleerden te brengen, is immers eene tegenstrijdigheid, die elk aanstonds gevoelt, al heeft hij ook niet zekere Dissertatiën en zekere schoolboekjes gelezen? De halve Geleerden houde ik dus wederom voor een' redekunstigen kunstgreep van den menschenvriend, — voor de Metonymia of overnaming, waar men de oorzaak voor het uitwerksel neemt; dus, halve Geleerden, die hunne geleerdheid slechts *ten halve* bezitten, maar echter, en dit zegt de man niet, door deze helft meer verrigten (even als geslepene woekeraars) dan anderen met het geheele of dubbele kapitaal. — De Schrijvers, zoo heet het, zullen welkom zijn in het vaderland van HERODOTUS, THUCYDIDES, en wie er meer genoemd konden worden, wanneer ik het Register op de Reizen van BARTHELEMY (niet van ANACHARSIS) wilde opslaan en uitschrijven, gelijk men pleegt te doen, in aanteekeningen op verbazend geleerde Verhandelingen. De Schrijvers — maar welke? Moeten de *Grieksche* schoonen door eenen SPINDLER, COOPER, TROMLITZ of VICTOR HUGO betooverd worden? maar die bloemen tieren welig in het romantisch-mystiek-sentimenteel westelijk *Europa*, en zullen bezwaarlijk hunne *carrière littéraire*, *à la* BYRON, willen voortzetten. Of moeten onze Professoren, die steunsels en bindten en schroeven der Akademiën, losgemaakt, naar *Athene* overgescheept, en zoo modern aan de antieke bouwvallen worden vastgehecht? Dat ook niet. Of, eindelijk, zouden hier de staatkundige Schrijvers, de Dagbladsmannen, met hunne vliegende pennen, eindelooze caricaturen en revolutionaire geestdrift,

bedoeld zijn, ten einde den *Areopagus* te bestormen? Arm *Griekenland!* wij zouden treurzangen kunnen dichten, wanneer gij u zóó wildet verzusteren en verbroederen met de westersche Rijken! — Nu de Dichters, — deze behooren wel eigenlijk in het land der liefde en der kunst — moeten zij misschien, op nieuw, „*nouvelles Messeniennes*" in *Messina* zelve zingen, en niet meer in hun benaauwd boekvertrek, met het Rijm-lexicon voor zich, zuchten, maar in de valleijen van *Tempe* of in de bosschaadjen der Akademie kwelen? — Wie dezer Schrijvers bedoelt de man? Ik beken hier niets te kunnen doen, dan te gissen, en laat dat mede aan anderen over. — Maar nu het belangrijk onderdeel: de Juristen — en hier denk ik aan mijn lieve Vaderland, waar zoo menig jong Regtsgeleerde, uit verveling of broodgebrek, een *bel esprit*, een *dolce far niente*, of een Dichter wordt; en dat is toch de eigenlijke bestemming der jonge en oude Regtsgeleerden niet, of was het ten minste niet vóór eene halve eeuw. Welaan, wat kunnen zij beter doen, dan met hunne verkregene kennis, hunne praktijk en eenige „*Causes célèbres*" naar het land der vrijheid, der begravene geleerdheid, heen te trekken, en hunne memoriën in de alles overweldigende taal van DEMOSTHENES te vertalen, neêrgezeten onder de zuilenrij van den eenen of anderen tempel, waar de Tijd, de *Turken* en Lord ELGIN nog iets gespaard hebben? Zal dit niet beter voor u zijn, Themiszonen! dan om geheel af te hangen van de nukken der oudere Regtsgeleerden, die op het warme nest zitten, of om eeuwig *pro Deo* u af te werken, en dan nog, hoe welsprekend ook, 's wekelijks geen zes schellingen te innen? Gaat aanstonds naar *Griekenland*, en gij zult daar groot worden! — De Landmeters — maar wat zullen zij met hunne driehoeksmeting in het thans geronde en Congressioneel bepaalde *Griekenland?* Zullen zij de opgaven der oude klassische Schrijvers vergelijken en ophelderen? Neen! zij zullen de bestekken leveren voor de ijzeren spoorwegen; want ook hier mag het nieuwe *Hellas* niet achterlijk blijven. Dat land heeft een' Koning, een' Senaat, eene Land- en Zeemagt, ook Akademiën, dus alzijdige verlichting; derhalve behoort daar de spoorweg bij, en daartoe behooren weder belangelooze Ingenieurs, die nog in het Oosten te plaatsen zijn. — Volgt nu, zoo als gij gelezen hebt, de Onderwijzer. Hier wend ik mij welmeenend tot u, Gouverneurs, in de groote wereld beschaafd, maar thans op nonactiviteit! mis-

lukte Minerva'szonen, die van al de drie trappen der driesportige ladder aan de Akademiën zijn afgetuimeld; of gij, Geniën! die men niet erkent in uwe waarde — stort uwe wijsheid, uwe geleerdheid aan den troon van *Griekenlands* Monarch uit, en men zal u, misschien aan de Universiteit te *Athene*, een buitengewoon Professoraat opdragen, terwijl het Westen zich zal beklagen, dat men u in het Oosten naar eisch waardeerde. — O! ik voel, wat een wereldburger gevoelen kan, wanneer ik u allen, Schrijvers, Juristen, Landmeters, Onderwijzers, reeds zie ingescheept, terwijl de nog versche en door geen kruiddamp ingewijde vlag van nieuw *Griekenland* aan de steng wappert, en de zegevaan is, waaronder gij u schaart! Herleven en herbloeijen zal het oude *Griekenland*, wanneer deze welbevrachte bodems de vrije havens binnenloopen. — Maar de kosten? — O! een vrijzinnig Gouvernement aarzelt niet, om zoo vele heele en halve Geleerden, ter ontginning van het schoone *Hellas*, kosteloos aan den nieuwen Staat over te maken en te endosseren. Wereldburgerlijke landverhuizers! stelt gij den wijn uit *Cyprus* en het fijne maïsbrood niet verre boven den schralen kost op vaderlandschen grond? Daarheen dan, daarheen! en wel spoedig, eer er weder, volgens de mode onzer eeuw, eene omwenteling of tegenomwenteling uitbreekt! Wat zoude u weêrhouden, om den klassischen grond, op nieuw, klassiek te maken? Niets!.

Rotterdam. B. T. L. W.

DE AALMOES,

OF

DE HAND DER VOORZIENIGHEID.

(*Eene ware Geschiedenis.*)

Op zekeren morgen zat ik aan de schrijftafel, met een' belangrijken arbeid onledig, toen men aan mijne kamerdeur klopte. „Binnen!" riep ik gemelijk, en al ware het mijn beste vriend geweest, ik zou hem eenigzins knorrig bejegend hebben; hoe veel te meer dus, daar de binnentredende, gelijk ik uit zijn schuw voorkomen ontwaarde, een bedelaar was. „Sluipt

men zoo maar in huis? Kondt ge u in allen gevalle niet door de bedienden laten aanmelden, of aan de huisdeur fchellen?" — dus fnaauwde ik hem toe, eer hij nog zijn: „ Een arme reiziger!" had uitgeftameld. Nu volgde eene korte verontfchuldiging, nevens de bede om een' reispenning. „ Geen cent!" riep ik, en daarmede fchoof ik hem ter deure uit, zonder op zijne verdere redenen en fmeekingen acht te geven; alleen hoorde ik hem bij het heengaan zeggen: „ Moge God ééns barmhartiger jegens u zijn, dan gij jegens mij!"

Thans wilde ik mij weder aan den lesfenaar nederzetten; maar — mijne denkbeelden waren vervlogen. Nu werd ik nog boozer. Bij eenig nadenken, echter, kwam het mij toch hard voor, een' behoeftigen op zulk eene manier het gat van de deur te wijzen, in ftede van hem te onderfteunen. Hoe kon de arme man het helpen, dat hij juist in een ongunftig oogenblik tot mij kwam? Zijne laatfte woorden kwamen mij telkens weder voor den geest; volgaarne had ik hem thans alles gegeven, wat hij verlangde; ik keek uit het venfter — hij was weg. Ik had den zamenhang mijns letterarbeids geheel verloren, en was tot verder nadenken ongefchikt; ik wierp dus mijne papieren in een' hoek, kleedde mij aan, en befloot, eene wandeling te doen tot aan het middageten.

Ik begaf mij werktuigelijk naar den rivierkant, en kuijerde langs den oever tot aan eene kleine hoogte, waar ik op de helling derzelve een' jong' mensch in eene nadenkende houding gezeten zag; hij fcheen van tijd tot tijd een' traan af te wisfchen, terwijl hij eenige brieven las, die hij daarna verfcheurde. Mij dacht in hem denzelfden bedelaar te herkennen, dien ik zoo onmeêdoogend had bejegend; en, toen ik nader kwam, zag ik, dat ik mij niet bedrogen had. Ik verborg mij achter de ftruiken, om hem gade te flaan, daar mij een voorgevoel vermeesterde van hetgene er ftond te gebeuren. Hij haalde eindelijk een portret uit zijne borst te voorfchijn, en ik vernam het volgende zelfgefprek: „ En gij, LOUIZE! wat zult gij zeggen, wanneer gij den dood van uwen WILHELM verneemt? Thans meent gij, dat hij op de thuisreis zich bevindt, volvrolijk, gelijk gij, het wederzien verbeidende; terwijl de ongelukkige zijn graf in de golven zoekt! Goed meisje! hoe zult gij weenen, wanneer u de tijding van mijn' dood gebragt wordt!... Maar, zou ik u en mijnen vader die grieve niet kunnen befparen, zoo ik alles

wegwierp, wat mij kan doen kennen? Wie zou dan gisſen, dat ik het ben?... Doch neen, ik moet den pas behouden; het is toch beter, dat zij het vernemen; de onzekerheid mogt hen al te lang martelen, als ik nooit terugkeere. Hebben zij zekerheid van mijn' dood, dan zal de tijd ook hunne ſmart heelen. Als zij maar op de gedachte komen, dat het toeval en geen opzet geweest zij!... Maar, mogen zij ook de waarheid gisſen, mijne LOUIZE zal mij niet vloeken; zij zal mij beklagen, betreuren; en allen zouden het mij vergeven, zoo zij wisten, wat mij tot dezen ſtap dwingt."

Thans droogde hij andermaal zijne tranen af, kuste onophoudelijk het portret, en werd ſtil. „Nu dan, het zij zoo!" riep hij eindelijk, en ſprong op. „Maar, u zal men niet bij mij vinden; ga gij mij voor!" Dit zeggende, ſlingerde hij het portret in de rivier. Ik was opgeſtaan, en ſprong thans van achter de ſtruiken te voorſchijn. „Halt!" riep ik, „wat wilt gij doen?" Hij ſloeg een' donkeren blik op mij, die mij zeide, dat ook hij mij herkende.

„Laat mij begaan," ſprak hij, „en wees niet dubbel wreed, daar ge mij dezen morgen niet wildet helpen!"

„Ik heb kwalijk jegens u gehandeld," hernam ik; „maar, hoe kon de weigering van eene geringe aalmoes u tot zulk een' wanhopigen ſtap vervoeren?"

„Gij weet niet, wat eene kleinigheid is voor hem, die geen' penning bezit!"

„Zoo niets dan armoede u drukt, kom dan met mij; ik wil weêr trachten te herſtellen, wat ik bedorven heb; hetgene in mijn vermogen ſtaat, wil ik doen, om u te helpen."

„Zoo gij dat wilt, zijt gij mijn beſchermengel!"

„Volg mij naar mijn huis."

Hij drukte mij de hand. Wij kwamen aan mijn buiten. Het was middag; de onbekende werd verzocht met ons te eten, en met verwondering zag ik, hoe hij, als uitgehongerd, de eerſte beten verſlond; doch weldra wist hij zich te bedwingen, en at, over 't geheel, niet onmatig.

„Te mijner regtvaardiginge, mijn goede Heer," dus ſprak hij thans, „verzoek ik de vrijheid, u te mogen verhalen, wat mij tot een beſluit bragt, hetgeen mij in uwe oogen kan vernederen, voor zoo verre gij van de eigenlijke beweegredenen onkundig zijt.

„Ik ben de zoon eens ſchrijnwerkers te *M*—; mijn vader is een tamelijk welgeſteld man, en had altijd veel te doen; mijne ouders

hadden mij lief, en ik beminde een naarstig, zedig meisje, dat, met volle goedkeuring mijner ouderen, eens mijne vrouw zal worden. Gij gevoelt alzoo, dat ik er nimmer aan gedacht zou hebben, het vaderlijk huis te verlaten, bijaldien niet ons handwerk vorderde, dat men voor eenigen tijd, gelijk men het noemt, op het ambacht reizen ga; waarbij, ik beken het, mij de lust bekroop, een brokje van de wereld te zien, en dit was mijnen vader desgelijks niet ongevallig. Ik begaf mij dan op reis, verzeld door de zegenwenschen der mijnen, en zwerf nu reeds sedert twee jaren, ver van de mijnen, rond. Bevorens huiswaarts te keeren, wilde ik nog *Zwitserland* bezoeken. Ik trad te *L*— in dienst van een' meester, bij wien het mij zeer wel beviel. De menschen behandelden mij zeer heusch, en dikwijls geleidde ik de dochter ten dans. Na verloop van een half jaar werd ik ziek; men zond mij niet naar het hospitaal, hoewel het huis niet groot was, en paste mij zorgvuldig op; bijzonder zat de dochter uren lang aan mijne sponde; met één woord, ik kon de goede lieden niet genoeg danken. In eenige weken herstelde ik; elk verblijdde zich, alsof ik een lid des huisgezins ware; en ik nam voor, en trachtte ook, door verdubbelde vlijt, mijne erkentenis te betoonen, wijl ik niets meer vermogt. Men verlangde echter meer van mij, en gaf mij niet onduidelijk te kennen, dat men gaarne zien zou, dat ik de dochter ten huwelijk vroeg. KAROLINE was mooi en lief, en zal ongetwijfeld eene bemimnelijke huisvrouw worden; ware mijn hart nog vrij geweest, met drift had ik den gegeven' wenk mij ten nutte gemaakt; dan, ik beminde hartstogtelijk, en had mijner LOUIZE trouw gezworen. Met de meestmogelijke kieschheid en openhartigheid tevens kwam ik voor de zaak uit; men scheen deze verklaring wél op te nemen, werd echter van dat oogenblik koel en stijf, en gaf mij, kort daarna, tamelijk koud, mijn afscheid.

„Ik ving den terugtogt aan; maar mijn ligchaam was uitgeput; het reizen verzwakte mij nog meer; te *Z*— werd ik op nieuw krank, en moest naar het hospitaal; en, hoewel zulks van geen' langen duur was, zoodat ik hetzelve weldra weder konde verlaten, was ik echter nog onbekwaam tot den arbeid, en konde mijnen togt slechts bij kleine dagreizen voortzetten. Offchoon, gedurende mijne eerste ziekte, mijn meester de voornaamste kosten had betaald, zoo was toch het een en ander te mijnen laste gebleven; maar

bij de tweede moest ik alles bekostigen. Dus verdween mijn gereed geld. Zoo lang ik ziek was, konde ik niet naar huis fchrijven, en konde noch wilde zulks aan een' vreemden opdragen; daarna kwamen mijne brieven, of althans de antwoorden, in 't geheel niet te regt, daar de oorlog den vrijen postomloop ftremde. Hoe zuinig ik het diensvolgens ook aanleide, zoo bleef mij ten laatfte niets meer over; en, toen ik nu overal werk zocht, vond ik het ongelukkig nergens. Mij restte alzoo geen ander middel, om mijn leven te rekken, dan de mededeelzaamheid mijner natuurgenooten.

„ Hard was het mij, hetzelve aan te wenden; maar, nood breekt wet. Gij kunt begrijpen, hoe zuur het mij viel, gewoon aan een' ruimen burger-pot, thans met een *gebedeld* ftuk broods mijn middagmaal te doen, en niet zelden met geregtsdienaars te vechten! Zoo ging het verfcheidene dagen; nu vond ik goed- dan hard-hartige lieden, maar nergens werk, ook te *B*— niet, waar ik gisteren kwam, en het zeker dacht te vinden. Ik moest alzoo wederom mijne toevlugt nemen tot bedelen; naauwelijks had ik echter eene gift gevraagd, of ik zag een' dienaar der justitie op mij afkomen. Ik zocht mijn heil in de vlugt; hij vervolgde mij, en haalde mij fpoedig in, daar ik flaauw van honger was; in eene afgelegene ftraat, evenwel, gelukte het mij, hem op den grond te werpen, en op deze wijze mij van hem te ontflaan; dan, hij riep een' ander', die mij tegenkwam, te hulp; deze greep mij, en beiden wilden mij voortflepen; toen fpande ik mijne laatfte krachten in, en rukte mij los. Doch nu fchoot mij niets over, dan de weg naar de poort; dezen floeg ik in, en ontkwam gelukkig.

„ Ik doorliep verfcheidene dorpen; maar de menfchen waren allen op het veld, en flechts eenige oude vrouwen te huis; eene derzelven gaf mij een ftuk broods. Hiermede en met eene teug waters uit de naaste bron verkwikte ik mij weder eenigzins, en befloot nu, mijnen togt zoo ver mogelijk te vervolgen, want het bedelen ftond mij geweldig tegen.

„ Des avonds deed zich de honger weder gevoelen; ook moest ik naar een nachtverblijf omzien. Lang duurde het, eer ik een dorp bereikte; eindelijk kwam ik aan een fraai buiten, dat, zoo ik meene, door den heer van het dorp bewoond wordt. Hier, dacht ik, zal toch wel een plekje in de fchuur en eene bete broods voor mij ten beste zijn! Niemand aan de poort, ook geene fchel vindende, opende

ik het ijzeren hek, dat aanſtond, en naderde het huis. Twee vastliggende doggen ſloegen aan, en de groote heer opende, zijne meerſchuimen pijp rookende, een venſter. Hij ſprak mij forsch aan, en toen ik, beſchroomd, hem mijne bede voordroeg, overlaadde hij mij met de grofſte ſcheldwoorden, verwees mij tot arbeiden, en dreigde mij, wanneer ik mij niet oogenblikkelijk verwijderde, de honden op het voorplein op mij te laten aanhitſen. Ik wierp een' blik op deze kolosſale beesten — beide beknabbelden een been, dat ik hun benijdde! Geen' lust hebbende om door hen verſcheurd te worden, pakte ik mijne biezen.

„Ga heen en arbeid!" is het gewone antwoord van velen, wanneer hun iemand om eene aalmoes vraagt, die geen kreupele of ſtokoud is. Ach! zoo zij eens wisten, of liever bedachten, hoe bezwaarlijk het dikwijls valt, ook met den besten wil, aan werk te geraken! Hoe zal een handwerksgezel arbeiden, wanneer hij alomme door alle meesters wordt afgewezen, wijl zij reeds werkvolk genoeg hebben, of handel en bedrijf veelligt juist ſtilſtaan? (*) Geſteld ook, hij zet zijn handwerk voor een' tijd ter zijde, om alles aan te vatten, wat hem maar voorkomt: zijn niet overal bedrijfloozen en behoeftigen in menigte, die als daglooners arbeiden? Kunnen deze zich niet veel gemakkelijker werk verſchaffen dan de onbekende vreemdeling; zal men gene niet liever gebruiken dan dezen, en wordt hem in de meeste ſteden door de policie zelfs een toereikend oponthoud vergund? Welk burger of boer zal een mensch, van wien niemand weet, van waar en wat hij is, in zijne dienst opnemen, al ware ook de broodelooze ſchoenmaker of ſmid even goed tot arbeider bruikbaar, of omgekeerd? — Neen, waarlijk! het is ligt gezegd, wanneer men geen' trek tot geven heeft, maar dikwijls, met den besten wil, zwaar, zich werk te verſchaffen.

„Ik kon niet beſluiten, naar het naaste, veraf gelegene dorp te gaan; ik was moedeloos, en morde tegen God en menſchen. Wien heb ik ooit leed gedaan, dat men mij, arme, dus verſtoot, en mij niet eens de beenen gunt, die men den honden voorwerpt? — o God! zoo mijn vader,

(*) Gezegende Maatſchappij van Weldadigheid, die de eerlijke armoede voedt en kleedt, den werkzamen brood verſchaft, en den luiaard werken leert! — *Vert.*

mijne moeder, mijne LOUIZE dit eens wisten!... Ik wierp mij onder eenen boom neder, en weende; want honger en nachtvorst beide beletteden mij zelfs den slaap. 'Het denkbeeld van zelfmoord kwam bij mij boven; doch de vreeze Gods hield mij terug. Ik besloot, voor 't minst den volgenden dag nog af te wachten, op hoop van uitkomst, en sliep eindelijk in.

„ In den droom verscheen mij mijne moeder en LOUIZE, die mij bittere verwijten deden, dat ik een zelfmoordenaar geworden was, en mij zeiden, dat het haar, door onafgebrokene voorbeden, gelukt was, dat het Opperwezen mij vergeven, en weder in het leven teruggeroepen had.

„ Vrij laat in den morgen ontwaakte ik; ik gevoelde mij verkwikt, en schaamde mij over mijne kleinmoedigheid van gisteren; ik bad God om vergiffenis, en smeekte Hem, als teeken derzelve, heden mijne pogingen met beteren uitslag te willen bekroonen. De honger begon mij van nieuws te kwellen. Ik ontdekte digt bij mij een' kersenboom, verkwikte mij eenigzins met deszelfs halfrijpe vruchten, (hetgeen ik als een goed voorteeken aanzag) en begaf mij op weg. Eene poos gegaan hebbende, klopte ik aan eene boerenwoning. Lang duurde het, eer ik gehoor verwierf, en — werd afgewezen. Ik ging weder een goed eind wegs, en kwam bij u. Ook gij weest mij af. Toen ontzonk mij weder alle moed. „ God heeft u verlaten," dacht ik, „ of Hij trekt zich onzer in 't geheel niet aan. Geen muschje valt van het dak, zoo heet het, zonder Zijnen wil; maar u laat Hij versmachten.... *Moet* ik dan sterven, zoo zij het liever vrijwillig, dan van honger!" En nu was mijn besluit genomen. Daar ontmoette mij onder weg nog een prachtig vierspan, achter en voor van bedienden omgeven. „ Daarheen moet gij u wenden!" dacht ik. In de kostbaar vergulde koets zat één enkel heer, met het uitzigt van een' *Engelschman;* doch een *Duitsch:* „ *Nichts!*" donderde mij in het oor, toen ik smeekend naderde, en de koets verdween. Hij had dan niets, de man, die met vier paarden en even zoo vele bedienden reisde; die veelligt dagelijks eens zoo veel goudstukken uitgaf of wegwierp, als ik anders stuivers kon verdienen! Hij had niets voor een' armen, die voor een dubbeltje hem zoo hartelijk dankbaar zou zijn geweest! O, waarlijk, ook naar de letter opgevat, het is ligter, dat een kemel ga door het oog eener naald, dan dat een rijke inga in het rijk van God!

Immers, hoe gaat het velen rijke lieden? Leven zij niet in weelde en overdaad, lustig en vrolijk, en wijzen de armen terug, als lastig ontuig, meenende al zeer veel gedaan te hebben, wanneer zij jaarlijks eenige weinige guldens tot weldadige inrigtingen bijdragen? Maar, hoe vele armen zijn er, die van dezelve geen genot hebben en honger lijden! Wat was het voor de rijken, wanneer zij dagelijks flechts het honderdfte deel hunner inkomften ten beste der armen befteedden? Viel dit foms een' onwaardigen ten deel, hoe menige eerlijke ongelukkige werd daarentegen voor de uiterfte ellende, zelfs voor den hongerdood bewaard! Maar, terwijl zij belijden: „Wij zijn allen broeders in CHRISTUS JEZUS," rennen zij den met lompen gedekten broeder voorbij, dat hij met flijk befpat wordt, en, fmeekt hij om eene kleine gift, dan is het: „Ik heb, of ik geef niets!" of zij werpen hem ten huize uit, wanneer hij het waagt, hunnen drempel met zijne voeten te bezoedelen, ten einde hun mededoogen door het aanfchouwen zijns jammers op te wekken!

„Getroffen ftond ik ftil, toen de rijke man mij voorbijfnorde, en zag hem weemoedig na. „Welaan, het zij dan zoo!" fprak ik: „God en menfchen verlaten u; niets blijft u over, dan ftruikroover te worden, om uw ellendig beftaan te erlangen, of — aan hetzelve een einde te maken. Kies het laatfte!" Ik befteeg de kleine hoogte, waarop gij mij vondt; daar verfcheurde ik eerst eenige papieren, die ik ongaarne in vreemde handen zag: het overige hebt ge gehoord en gezien. Zonder u hadden mij de wateren verzwolgen. Gij waart mijn goede Engel, die mij van eene groote zonde weêrhield, en wien ik mijn toekomftig aardsch geluk zal te danken hebben. Hoe kan ik u genoeg danken!..."

„Zwijg!" hernam ik geroerd: „Ik moet veeleer mij fchamen, medeoorzaak te zijn geweest, die u tot wanhoop dreef; maar ik wil pogen mijn ongelijk te herftellen."

Nu ftelde ik hem een toereikend reisgeld ter hand, om naar zijne woonftede te kunnen komen; en dewijl hij dit niet als gefchenk wilde aannemen, maar er op ftaan bleef, zoodra hij weêr zou zijn te huis gekomen, het mij terug te fchikken, (hetgeen hij ook werkelijk gedaan heeft) zoo drong ik hem nog eene kleinigheid op tot een aandenken. Den volgenden morgen nam hij een aandoenlijk affcheid van mij. Langer wilde hij niet vertoeven, omdat hij vurig verlangde naar het ouderlijke huis.

„ Thans ben ik voor altijd bevestigd in het geloof aan de Voorzienigheid, die alles ten beste ſtuurt! Mogt Zij mij mijn' vorigen wanhopigen twijfel vergeven!" zoo ſprak hij bij het afſcheidnemen: „ Waart ge gisteren morgen in eene goede luim geweest, toen ik tot u kwam, dan hadt ge mij waarſchijnlijk eene kleine gift geſchonken, met welke ik niet lang geholpen ware geweest; en hoe had ik, onbekende, iemand om eene grootere ter leen durven vragen? In ſtede daarvan zondt ge mij weg, en God beſchikte het alzoo, dat juist gij, mijn goede Heer, mijn weldoener wierdt."

Hij vertrok, en ik zond nooit weêr een' bedelaar ongetroost henen.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

ZUCHT NAAR HOOGER.

Zie de diadeem der zon,
Met haar duizend gouden ſtralen,
Rusten op der bergen top;
Niets kan bij dat ſchouwſpel halen;
Zoet verlangen voert ons op; —
Maar in 't ſtijgen zien wij neder;
Wat omlaag is, boeit nog 't oog;
't Weiflend hart wil beurtlings weder
Naar deze aarde en naar omhoog.

Zoo gaarne toeft de knaap op groene weiden;
't Omheinde dal ſluit heel zijn wereld in.
De tooverſtaf van jeugd en onſchuld beiden
Huwt zaligheid aan onbedorven zin.
Wat zegt voor hem een hooger vreugdbereiden?
Hij kent op aard' geen hooger vreugdgewin.
Ver boven 't ſlot, als bergſieraad geprezen,
Roemt hij zijn kluis, hoe laag zij ook moog wezen.

Jongling wordt de knaap; in 't hart
Blaakt een vuurgloed; oog en wangen
Zijn getuigen van dien gloed.
Kinderblòòheid wordt vervangen
Door manhafte kracht en moed.

Voor zijn borst, zoo fier en open,
Wijkt de levensdroom te vroeg; —
Voor zijn uitzigt, voor zijn hopen,
Is hem de aard' niet ruim genoeg.

Hij zweeft omhoog naar 't rijk der Idealen;
Maar 't droomend hart blijft onbevredigd dáár;
Zijn aanblik keert naar 't groen tapeet der dalen.
Zoo eenzaam — neen — dat leven valt hem zwaar.
't Is feest omlaag, bij 't lied der nachtegalen;
Op 't ſteil gebergt', daar woont ſlechts de adelaar.
De herdersfluit lokt hem, met blijde toonen,
Naar 't dal terug, waar blijde menſchen wonen.

Nu verzoend met tijd en lot,
Smelt het Ideaal der droomen
Met het beeld des levens zaam.
Aan de beeken, aan de boomen
Meldt hij zijn geliefdes naam.
Niets begeert hij meer van 't leven;
Rijk vergoed wordt elk gemis.
Kan de wereld méér nog geven,
Als zij reeds een hemel is?

De ſneeuw des tijds daalt op zijn blonde haren;
Voor hem ook breekt des levens winter los.
De grijsaard droomt; — en als in vroeger jaren
Tooit zich op nieuw 't verſchiet in lentedos.
Voor hooger heil laat hij de wereld varen;
Zijn laatſte zucht vliedt met zijn' laatſten blos;
En zij, die hem naar 't echtaltaar geleidden,
Verzellen hem, waar aarde en hemel ſcheiden.

Treurt niet, gij, die lijden moet!
't Raadſelachtig leven, braven!
Eindigt, hoe veel tranen 't kost.
Daalt Gods adem op de graven,
Dan is 't raadſel opgelost.
Laat vrij 't graf ons ſtofkleed rooven!
Heilig was des jonglings wensch.
De eeuwge roeping is naar boven.
Hooger, hooger moet de mensch!

G. VAN ENST KONING.

ALS HET DIEP VERLOOPT, VERZET MEN DE BAKENS.

Als een zeeman d' oever nadert
Van het overzeefche ftrand,
Dan ftaart hij op vuur en baken,
Met het roer in vaste hand:
Want die beide zijn hem teekens,
Waar hij veilig zeilt, waar niet;
En gerust durft hij 't vertrouwen,
Waar zijn oog die teekens ziet.

Maar, wanneer door ftorm en ftroomen
't Zand op d' oever zamenhoopt,
In de diepten banken rijzen
En de vaart aldus verloopt;
Dan wordt hem dat zelfde teeken,
Dat hem eertijds redding bood,
Bron van ongemeten rampen,
Ja het voert hem in den dood!
Fluks wordt dus een ander teeken
Door den ftrandvoogd opgerigt,
En de zandgrond aangewezen,
Die in de oude vaart nu ligt.

Zoo ook gaat het in de wereld:
't Geen ons thans tot eer verheft,
Wordt op morgen ons niet zelden
Oorzaak, dat de fmaad ons treft.

Dwazen zijn het, die de bakens
Niet oplettend gadeflaan,
Maar, hoe ook het lot moog' keeren,
Steeds hetzelfde voetpad gaan;
Die, door fchreeuwen en door razen,
Keeren willen wind en ftroom:
't Zijn opregte Don-Quichotten,
Die zich ftreelen met een' droom.

Schurken zijn het, die, als flaven,
Schreeuwen met den grooten hoop,
Wier geweten, hoe 't moog' keeren,
Voor een ieder is te koop;

— Die voor vorsten 't volk vertrappen,
Als hunne almagt kluisters smeedt,
Met het volk van vrijheid schreeuwen,
Als 't gezag en wet vertreedt.

't Is voorzigtig, zich te schikken
Naar de wenken van het lot,
Zoo lang zwijgen en verdragen
Ons niet schuldig maakt voor God.
Maar 't is pligt, wanneer 't geweten
Eischt, dat wij den stroom weêrstaan,
Dan met waardigheid te hand'len,
Moedig onzen weg te gaan.

Ons geweten zij ons baken!
Daarop steeds het oog gerigt,
En, wat om ons moog' verkeeren,
Nimmer afgedwaald van pligt!

P. MABÉ, J^R.

HET GELUK VAN DEN DICHTER.

Hoe bruist en woelt en kookt me in de ad'ren
Het jeugdig en onstuimig bloed!
Hoe klopt mij 't hart van edele aandrift!
Hoe brandt mijn borst van heil'gen gloed!
Ik voel 't!... Apollo! ja, 'k zal zingen
Van 't heil, dat ik door u geniet,
En hoe uw kunst, van alle kunsten,
Ons 't allermeeste voordeel biedt.

Moge ook de *Effecten-speculatie*
Een lucrative handel zijn;
Ze is toch een kunst met vele kansen,
En voor een Christen vaak te fijn! —
Een *Medicus* in onze dagen,
Het is zoo, heeft een goed bestaan;
Maar hebt ge een al te teêr geweten,
Dan raad ik 't u toch nimmer aan. —
Een *Advocaat?* O, wil toch zwijgen!
Heb ik niet menig' goeden vriend,
Die jaren lang reeds practiseerde,
En 't drooge brood naauw heeft verdiend? —

Een *Dominé?* Wat zal ik zeggen!
  Ik zegen nog mijn vast beſluit,
Om eenmaal predikant te worden;
  Maar toch — het ziet er bitter uit.
'k Wierp onlangs in een' goudviſchvijver
  Een enkel kruimeltjen en floot;
Daar kwamen, ja, wel honderd viſchjes,
  Die hapten naar dat ſtukje brood:
Zoo gaat het met de vacatures;
  Naauw wordt er nog van één gehoord,
Of honderd proponenten preken,
  En één toch gaat er maar meê voort. —
Soldaat? Ja, dat is wat te zeggen!
  Ik was het ook een maand of tien;
Maar, moog' het nooit weêr noodig wezen,
  Dat m' in de rijen mij moet zien!
Vindt m' aan 't geweer een enkel ſmetje,
  Dan ſpeelt men vreeslijk op zijn' poot;
't Is altoos exerceren, poetſen,
  En — tot beſluit ſchiet men u dood! —
Neen! beter post, dan die van *Dichter*,
  Beſtaat er niet op 't wereldrond.
Bij haar toch waagt men niet zijn leven,
  Maar blijft er friſch bij en gezond.
Men ſtopt zijn pijp met echten knaster;
  Men drinkt (hetgeen er bij behoort)
Zijn' goeden wijn, bij 't knappend vuurtje,
  En ſmookt en dampt en dicht maar voort.
En heeft men dan een aardig versje
  Op zijn gemak bijeengelapt
Uit oude, lang begraven dichters,
  (Geen hunner, die ons ooit verklapt)
O, welk een hemelſch vergenoegen
  Bezielt den waren dichter dan,
Nog zoeter dan in 't edel jas-ſpel
  Den ſpeler, is hij boven jan! —
Maar, is dat alles? Neen! dan wijdt men
  Aan d' een of and'ren grooten Heer
Zijn meesterſtuk (Vorst Fred'rik Willem
  Van Pruiſſen mint vooral die eer);
En die Mecénas van de kunſten
  Neemt gunſtig dan het dichtſtuk aan.
(Wat eer voor de echte Muzenzonen!)
  Maar, daar is 't nog niet meê gedaan:
Dan zendt hij hem een mooi prezentje,
  Een ſnuifdoos met juweel omzet,
Of een medaille met zijn borstbeeld
  En een' geleidbrief fraai en net.
O, wie, wie waagt het, te beſchrijven,
  Wat dan mijn dichter niet gevoelt;
Wat reine, hemelreine vreugde
  Hem dan in borst en ad'ren woelt!

Dan komt een heir van boekverkoopers,
En ſmeekt u, dichter boven jan!
Om de uitgaaf van een' ganſchen bundel,
En maakt er gouden ſpecie van:
Voor u? voor zich?... Wat wil dat zeggen?
Hij heft belasting van 't publiek;
Durft hij een opcent er op leggen,
Voor hem de ſpijs, voor u de kliek!
Maar, wat hier bovenal moet wegen
Op een gemoed, zoo fiër als teèr,
En wat door u ſlechts wordt verkregen,
Is (voelt uw waarde, o Dichters!) de *eer*.
Apollo, edelſte der Goden,
Hoe groot toch is de zaligheid,
Die gij voor uwe ware priesters,
Voor d' echten Muzenzoon bereidt! —
Maar verder. Heeft hij de aardſche loopbaan
Zoo kalm en zalig doorgeleefd,
En komt dan mag're Hein hem halen,
Hij ſterft niet, ſchoon hem de aêm begeeft.
Wat ſterven! Neen! een heir poëten
Galmt dan, in huilend maatgeluid,
Hun droefheid over zijn verſcheiden,
Zijn' lof, zijn' roem, zijn glorie uit.
En eind'lijk rijst een grafgeſteente,
Ter eere van den grooten man,
Van echt albast of kostbaar marmer,
Dat eeuwen zelfs trotſeren kan.
En, ſchoon reeds lang zijn lieve zangen
Veranderd zijn in ſcheurpapier,
Of aan 't verderf ter prooi gegeven,
't Deert zijne onſterf'lijkheid geen zier.
De naneef toch, in later dagen,
Die ooit zijn heilig graf betreedt,
Kan daar in gouden lett'ren lezen:
HIER ONDER LIGT EEN GROOT POËET!

Groningen. W. R. VAN HOËVELL,
Cand. in de Theol.

HOE LAMME VRIJERS LOOPEN LEEREN.

Annet was arm, maar jong en ſchoon,
Met roosjes op de blanke koon:
De vrijers ſchenen lam.
Nu, rijk, ſchoon oud en ſtram,
Nu komen zij bij hoopen:
De vrijers leerden loopen!

No. III. *Meng.* bl. 133. reg. 17 v. o. ſtaat *wij*, lees *mij*.
No. IV. bl. 179. reg. 2. lees *rondom*.
——— bl. 194. reg. 1. lees *modderpoel*.

MENGELWERK.

DE PEST TE ATHENE, DE ZWARTE DOOD EN DE CHOLERA IN EUROPA VOORGESTELD ALS EENE PROEVE VAN DEN ZEDELIJKEN INVLOED VAN VOLKSRAMPEN IN DE OUDHEID, IN DE MIDDELEEUWEN EN IN ONZE DAGEN. (*)

Niet het gewoon beloop des levens getuigt, wat de mensch is en wat hij vermag, maar zijne kracht openbaart zich dan eerst, als ongewone gebeurteniſſen de effenheid van zijnen weg verſtoren. Eene zeldzame mate van geluk en ongeluk treft en ſchokt de ziel; zij brengt de geheimſte gedachten aan het licht, en zet de verborgenſte ſpringveren in werking. Beſliſſende oogenblikken perſen tot eene bepaalde keuze; onverſchilligheid heeft dan een einde; ſtilſtaan is onmogelijk; de gehechtheid aan beginſelen wordt op de vuurproef geſteld, en de mensch rijst of daalt in zedelijke waarde.

Gelijk deze zoo gewone opmerking omtrent den afzonderlijken mensch waarheid bevat, zoo vindt zij ook hare toepasſing bij geheele volken. De geſchiedenis ſtaat daar, als getuige voor die waarheid; zij predikt dezelve, op de meest verſchillende tooneelen, met eene kracht van taal, welke door den loop der eeuwen niet is verzwakt. *Griekenland* door de *Perzen* benard, en *Rome* na de *Puniſche* oorlogen; *Carthago* na den ſlag bij *Cannae* en in zijnen val; onze natie in den ſtrijd met *Spanje* en in het bezit van den handel der wereld; diezelfde natie van het juk der dwingelandij ontſlagen, en verdrukt door de ſnoodheid der hedendaagſche ſtaatkunde — zietdaar voorbeelden, welke toonen, hoe veel of hoe weinig een volk vermag in het worſtelen met zijne twee grootſte vijanden, met voor- en tegenſpoed; zietdaar tijdperken, waarin

(*) Voorgelezen te *Amſterdam* in de Maatſchappij *Felix Meritis*.

de houding van een volk het getrouw afdrukfel is van het inwendig leven, en ten maatftaf verftrekt van de waarde en fterkte der beginfelen, die hetzelve bezielen.

Ik wenschte uit de gefchiedenis van zoodanige beproevingen, door de bewoners van geheele landen en fteden verduurd, en wel uit de gefchiedenis der volksrampen, een voorbeeld ter bevestiging van het gezegde bij te brengen. Daartoe zal ik eene gelijke volksramp kiezen uit de Oudheid, uit de Middeleeuwen en uit onze dagen, om alzoo den aard en de kracht der beginfelen te doen kennen, die in zulke beflisfende tijdsgewrichten toenmaals en nu de gemoederen hebben vervuld en verfterkt. Gij gevoelt, M. H., dat ik de befmettelijke ziekte bedoel, welke, onder den naam van *pest*, oudtijds *Athene*, later, onder de benaming van *zwarten dood*, *Europa*, en in deze eeuw, onder die van *Cholera*, ons wereld-deel, ons vaderland en ook de ftad onzer inwoning geteisterd heeft. Deze drie gebeurtenisfen, in haren aard zoo gelijk, in hare uitwerkfelen zoo ongelijk, *de pest te Athene*, *de zwarte dood en de Cholera in Europa*, wenschte ik u voor te ftellen *als eene proeve van den zedelijken invloed van volksrampen in de Oudheid*, *in de Middeleeuwen en in onze dagen.*

Wij hebben het verhaal van de befmettelijke ziekte, gewoonlijk de *pest* genoemd, die in het jaar 429 vóór onze gewone tijdrekening te *Athene* woedde, aan den *Griekfchen* Gefchiedfchrijver THUCYDIDES te danken, die, met eene wijsgeerige kennis van menfchen en ftaten, in een' grootfchen en krachtigen ftijl, het merkwaardige tijdvak van den *Peloponnefifchen* oorlog befchreven heeft. Reeds in de oudheid werden de afzonderlijke befchrijvingen of tafereelen, die hij in zijne gefchiedenis heeft ingevlochten, algemeen bewonderd, en onder deze bekleedde het tafereel van de pest te *Athene* een' voornamen, ja den eerften rang. Het heeft deze waarde ook naderhand altoos behouden, zoodat voortreffelijke latere Dichters, LUCRETIUS (VI. 1144—1284), VIRGILIUS (*Georg.* III. 478—565) en OVIDIUS, (*Metam.* VII. 520—614)

het niet beneden zich geacht hebben, den Historieſchrijver in hunne zangen na te volgen. Ik zal, door eene getrouwe vertaling van dit beroemde meesterſtuk van teekening, u eenig denkbeeld trachten te geven, niet van den ſtijl en de welſprekendheid van THUCYDIDES, maar van de hevigheid en de uitwerking dier ziekte op de zedelijke geſteldheid van de bevolking der hoofdſtad van *Griekenland*. Het verhaal luidt aldus:

„ De ziekte begon het eerst de *Atheners* aan te tasten, offchoon zij, naar men zeide, reeds te voren op vele plaatſen, op *Lemnos* en de naburige eilanden woedde. Men vindt echter niet aangeteekend, dat dezelve ergens zoo hevig geweest zij, en eene zoo groote menigte menſchen hebbe weggerukt. Want de Geneesheeren konden in het eerst de kranken niet helpen om hunne onkunde van de ziekte, en zij zelve ſtierven inzonderheid des te meer, naar mate zij de lijders meer bezochten. Alle menſchelijke kunst vermogt niets. De gebeden, die in de tempelen werden uitgeſtort, en de toevlugt, die men tot orakels en dergelijke middelen nam, alles was onnut. Ten lange leste door de plaag vermeesterd, lieten zij dit na.

„ Deze ziekte vertoonde zich, naar men verhaalt, het eerst in *Ethiopië*, en verſpreidde van daar zich verder over *Egypte* en *Lybië* en een groot gedeelte der landen van den Koning van *Perzië*. Intusſchen ſloeg zij op het onverwachtst naar *Athene* over, en waren de bewoners van den *Pireëus* de eerſten, die daarvan werden aangetast, zoodat ook door hen werd uitgeſtrooid, dat de *Peloponneſiërs* de wellen vergiftigd hadden, vermits aldaar toen nog geene fonteinen waren. Naderhand echter ſtrekte zij zich uit naar de bovenſtad, en ſleepte veel menſchen weg.

„ De hevigheid van deze ziekte laat zich moeijelijk beſchrijven; ook was dezelve in andere opzigten zoo ontzettend, dat zij de krachten der menſchelijke natuur te boven ging; zij tastte een' ieder aan, en het bleek reeds daaruit, dat het iets anders was dan eene gewone ziekte. Want de vogels en viervoetige dieren, die gewoon

zijn op menſchenvleesch te azen, raakten de doode ligchamen, die in grooten getale onbegraven lagen, of niet aan, of zij ſtierven, indien zij er van proefden. Hiervan ſtrekt ten bewijze, dat deze ſoort van vogels blijkbaar verminderde, en dat men dezelve even min bij de lijken, als ook elders zag. Inzonderheid getuigden de honden, gewoon met menſchen om te gaan, nog ſterker van die uitwerking der ziekte.

„Aldus," zoo luidt het verhaal verder, „was het met deze ziekte in 't algemeen geſteld, om van andere toevallen niet te ſpreken; want een ieder had iets, wat van de ontmoetingen eens anderen verſchilde. — Dezen ſtierven uit gebrek aan oppasſing; genen, offchoon behoorlijk verpleegd, ondergingen hetzelfde lot. Er was ook geen algemeen beproefd geneesmiddel uitgevonden, dat den gebruiker eenig nut aanbragt; want wat den eenen ten baat geweest was, dat ſtrekte den anderen tot nadeel. Geen ligchaamsgeſtel, hetzij ſterk of zwak, vermogt het geweld der ziekte te weêrſtaan; maar zij ſleepte allen weg, offchoon zij met de grootſte zorgvuldigheid verpleegd werden. Een der ergſte kenteekenen van deze ziekte was, dat, zoodra iemand zich door dezelve voelde aangetast, hij zich aan moedeloosheid overgaf; want, terſtond tot vertwijfeling overgeſlagen, ſtelde hij zich te meer bloot, daar hij de kracht verloor om tegenſtand te bieden. Hierbij kwam, dat de een door de verpleging van den anderen zich de beſmetting berokkende, en zoo ſtierven zij weg als het vee. Het was deze bijzondere geaardheid der ziekte, die de grootſte ſterfte veroorzaakte. Wanneer zij toch uit angstvalligheid weigerden elkander te bezoeken, kwamen zij eenzaam en verlaten om, zoodat vele huisgezinnen wegens gebrek aan verzorging geheel uitſtierven. Begaven zij zich naar de kranken, zoo moesten zij het evenzeer met den dood bekoopen, hetgeen inzonderheid het lot van de genen was, die nog eenig werk van de deugd maakten. Deze toch ontzagen, uit vrees voor ſchande, zichzelve niet, maar gingen naar de woningen van hun-

ne vrienden, om dezen te bezoeken, daar de huisgenooten zelve, door het gejammer der ſtervenden afgemat, niet langer bewogen werden, als vermand en overheerd door de grootte van het onheil. Die het gevaar te boven kwamen, toonden nog het meeste medelijden met de ſtervenden en kranken, zoo wel omdat zij de kwaal door ondervinding hadden leeren kennen, als omdat zij nu voor zich ook veilig waren; want niemand kreeg de ziekte voor de tweede maal zoo, dat hij er aan ſtierf. Dezen werden van de anderen gelukkig gerekend, en, terwijl zij zelve over hun ongedacht behoud juichten, voedden zij zelfs eene flaauwe hoop, van in 't vervolg van tijd door geene andere ziekte weggerukt te worden.

„ Bij deze heerſchende ziekte kwam nog de groote toevloed van menſchen uit de omſtreken naar *Athene;* een kwaad, wat de landlieden inzonderheid drukte. Want vermits er geene huizen waren, en zij om het (heete) jaargetijde in benaauwde hutjes woonden, zoo ſtierven zij veelal bij geheele hoopen weg, ja de dooden lagen de een over den anderen heen, en hadden in die houding den adem uitgeblazen; de halfdooden ſleepten, uit verlangen naar water, zich door de ſtraten, en kropen rondom al de fonteinen. Zelfs de tempels, die zij als woningen hadden betrokken, waren opgepropt met lijken van menſchen, die er den geest gegeven hadden. Want vermits de ramp bovenmate drukte, en de menſchen niet wisten, wat te doen, of waarheen zich te wenden, zoo hadden zij langer evenmin eerbied voor het heilige als voor het onheilige. Alle wetten, die men te voren in het ſtuk van begraving in acht genomen had, werden met voeten getreden, en een ieder begroef zoo goed als hij kon. Velen, die door het menigvuldig afſterven van hunne huisgenooten gebrek aan het noodige hadden, gingen bij de begrafenis ſchaamteloos te werk. Sommigen plaatſten hunne dooden op vreemde houtſtapels, en hen voorkomende, die ze hadden opgerigt, ſtaken zij dezelve in brand, en terwijl het lijk van

den eenen in vlam ſtond, wierpen weêr anderen het lijk, dat zij droegen, er boven op, en ſpoedden zich weg."

Zietdaar, M. H., het ſprekend tafereel van eene ziekte, zoo hevig en raadſelachtig in haren aard, dat HIPPOCRATES nog in lateren tijd het belangrijk genoeg achtte, ze te beſchrijven, en er de oorzaken en de geneeswijze van op te ſporen. Het kon niet misſen, of eene zoo algemeene en vreeſelijke ramp moest het volk van *Athene* diep treffen en ſchokken, en ongewone gevolgen onder hetzelve voortbrengen. Hoogstmerkwaardig was dan ook de uitwerking van dezelve op de harten der menſchen. Ik zal het niet wagen, dezelve te ſchetſen, maar ook hier den meergemelden Geſchiedſchrijver laten ſpreken:

„ Deze ziekte," zoo vervolgt THUCYDIDES zijn verhaal, „ gaf te *Athene* ook in een ander opzigt aanleiding tot grooter ongeregeldheid. Een ieder toch durfde nu datgene in het openbaar plegen, wat hij vroeger uit ſchaamte verborgen gehouden had, zoodat hij zijnen lust niet had durven involgen. Nu zij echter den plotſelijken ommekeer van zaken aanſchouwden, en zagen, dat de rijken onverwacht ſtierven, en dat zij, die voorheen niets bezaten, eensklaps in het bezit van derzelver ſchatten geraakten, beſloten zij het aldus verkregene ſchielijk en ter bevrediging van hunnen lust te gebruiken, zijnde beide hun leven en hunne bezittingen ſlechts kortſtondig en mogelijk maar voor een' enkelen dag. Niemand was gereed, voor eene loffelijke zaak iets uit te ſtaan, het zeer onzeker achtende, of hij vóór het uitvoeren van dezelve niet reeds weg zoude zijn. Wat echter een ieder als aangenaam en voordeelig achtte, dat werd ook als eerlijk en nuttig aangemerkt. Vrees voor de Goden noch voor menſchelijke wetten hield hen daarvan terug, zoo wel omdat zij oordeelden, dat de Goden te eeren en niet te eeren op hetzelfde uitkwam, dewijl toch allen eveneens ſtierven, als omdat niemand lang genoeg dacht te leven, om voor zijne gepleegde misdrij-

ven de ſtraf, door de wet bepaald, te ondergaan. Veeleer dachten zij, dat een veel zwaarder ſtrafgerigt, door het Noodlot over hen gebragt, hun reeds boven het hoofd hing, en dat zij billijkerwijze de vermaken des levens nog mogten genieten, eer hetzelve hen trof."

Ontzettender, dan de verwoestingen der ziekte, is voorzeker deze beſchrijving van derzelver invloed op de zedelijkheid der *Atheners*, en de vraag komt van zelf bij ons op: Vanwaar deze treurige uitwerking? Bragt die ziekte hare verwoesting over de ſtad in eenen tijd van ruwheid en onbeſchaafdheid, toen de zedelijke en godsdienſtige beginſelen nog niet ontwikkeld, of niet ſtevig genoeg gevestigd waren? Immers neen, M. H.! het was in de hooggeroemde eeuw der *Griekſche* Letterkunde, toen PERICLES de teugels van het bewind in handen had; toen de kunſten als om ſtrijd beoefend en gekweekt werden, en de zeden de hoogſte verfijning bereikt hadden; toen een SOPHOCLES en EURIPIDES door hunne verhevene treurſpelen vrees voor de Onſterfelijken en eerbied voor de deugd zochten op te wekken, en een PHIDIAS door zijne tempelen en beelden van Goden het volk tot heiligen ſchroom voor hen zocht te ſtemmen; in eenen tijd, waarin beſchaving al die kracht verſpreidde, welke zij ter verſterking en bemoediging van den mensch bezit.

Intusſchen dient men hierbij in het oog te houden, dat de ſtaat der wetenſchappen, waarvan men in deze ramp veel nut had kunnen verwachten, en die der burgerlijke maatſchappij niet geëvenredigd waren aan dezen hoogen bloei der kunſten. Met name was de Geneeskunde nog in hare kindschheid; want nog had geen HIPPOCRATES haar tot die vastheid gebragt, welke zulk eene ontzettende ramp vereischte; nog kende en bezigde men geene beveiligings- en verplegingsmiddelen, die zoo veel konden toebrengen tot leniging van het kwaad, en het kon derhalve niet misſen, of de voortgangen der ziekte en de verſtoring der maatſchappelijke orde moesten de treurigſte tooneelen opleveren.

Maar lag er ook misschien in andere omstandigheden eene reden, welke de ontwikkeling van die verderfelijke zaden bevorderde? Zekerlijk moeten wij niet vergeten, dat de *Atheners* een volk uitmaakten, dat altijd door zekere bewegelijkheid van inborst en karakter zich kenmerkte; een volk, welks aandoeningen zeer levendig en sterk waren, en dat derhalve, veel meer dan alle andere volken, de tegenstrijdigste hoedanigheden vereenigde, en wel dezulke, die het meest voor verleiding vatbaar zijn. Onder dit volk nu was de *Peloponnesische* oorlog uitgeborsten, die de sterkste driften deed ontvlammen, en het tooneel van ongehoorde wreedheden en jammeren ontsloot. PERICLES had, bij wijze van raad, bevolen, door het verwoesten der landerijen rondom *Athene* den vijand afbreuk te doen, nadat de bewoners met hunne have zich binnen de muren der stad begeven hadden, en, zonder het te willen, reeds hierdoor aanleiding gegeven tot een treurig verloop van zeden. Ledigheid en de omgang met vreemden maakten het bijwonen van feesten en tooneelvertooningen voor de landbewoners, in de naauwe stad zaamgedrongen, tot behoefte, en de vorige ernst en degelijkheid van zeden gingen te loor. Velen hunner beproefden hun geluk op de zee; de spoedige winsten, hierdoor behaald, en het zwervende leven vervingen de voorvaderlijke soberheid en de stille bezigheden des landbouws, en de eigenaardige wuftheid en ligtzinnigheid namen meer en meer de overhand.

De kracht, die deze ligtzinnigheid zou hebben kunnen bedwingen en besturen, ontbrak aan de *Atheners*, Godsdienstigheid namelijk. Wij zien er nergens een spoor van het weldadig vermogen, waarmeê de Godsdienst den sterveling in het uur der beproeving ter zijde staat, om hem voor diepen val te bewaren; en nooit welligt vertoonde zich treffender de magteloosheid van het Heidendom in beslissende oogenblikken. Het zij verre van mij, de zuiverheid en kracht der godsdienstige gevoelens te loochenen, die wij in de stelsels van de wijsgeeren

der oudheid, en ook van dien tijd, vinden; maar ik meen mij aan geene eenzijdige beoordeeling ſchuldig te maken, door te beweren, dat de gewone eerdienst onder het volk de ware grondſlagen van ſterkte der ziel en vrede des gemoeds miste, en dat het huldigen van het gewone bijgeloof destijds het wezen der godsdienſtigheid uitmaakte, zoodat zelfs de vrome ANAXAGORAS alleen op voorſpraak van zijnen magtigen leerling PERICLES den dood ontkwam, die over hem uitgeſproken was, omdat hij had durven leeren, dat de Godheid een zuivere Geest is. Luide verkondigt ons dit het tafereel, door THUCYDIDES geſchetst; want daar aanſchouwen wij volſlagene ongodsdienſtigheid, ter prooije aan uitwendige ellende. Geen geloof aan één Wereldbeſtuur, dat naar verborgene, maar altoos wijze beginſelen den loop der dingen en het lot van een iegelijk regelt, verſterkt hier de harten, om te dragen, te dulden en te berusten; geene hoop op een' toekomſtigen ſtaat van vergelding rigt den neêrgebogen geest op; geen ontzag voor de heiligheid van God in dit of in het volgend leven wekt ernſtige gedachten, en ſtuit de driften in hare hevigheid; het gevoel van liefde, van innige en werkzame deelneming in het leed van anderen, ſchijnt als verſtorven; met één woord, alle verband van deze aarde en eene hoogere wereld, wat de Godsdienst alleen vermag te knoopen, is verbroken. Trouwens, dit leven op zichzelf te beſchouwen, afgeſcheiden van hooger toezigt, van alle edeler beſtemming en bemoedigende uitzigten; de waarde van deugd en godsvrucht alleen naar de voordeelen af te meten, welke zij hier op aarde aanbrengen; in het genot van zinnelijk vermaak het beginſel te volgen: „Laat ons eten en drinken, want morgen ſterven wij!" door zelfliefde als eenen kring om zich heen te trekken, en zich van anderen af te ſluiten; voor een ijzeren Noodlot te bukken, omdat men het geen' weêrſtand bieden kan — dit zijn de afzigtige trekken, waarmede THUCYDIDES zijne tijd- en ſtadgenooten te midden dier ellende teekent, en waardoor hij een tafereel

voor ons ophangt, waarvan onze verbeelding, waarvan ons Christelijk gevoel met ontzetting terugdeinst.

De beschouwing van dit tafereel heeft ons, naar ik hoop, in de overtuiging bevestigd, M. H., dat de zedelijke indruk der volksrampen van het volkskarakter en van de kracht der godsdienstige beginselen afhangt en daardoor gewijzigd wordt. Wij zien deze waarheid door geheel andere, maar even treffende teekenen gestaafd, wanneer wij op de verwoestingen letten, welke de zoogenoemde *zwarte dood* in de veertiende eeuw onder de bevolking van *Europa* aanregtte, en den invloed nagaan, welken hij destijds op de harten en de zeden maakte.

In de jaren 1348 tot 1350 woedde eene besmettelijke ziekte door *Azië* en *Europa*. Opgestoken uit de woestijnen van *China*, overtoog deze Engel des Verderfs weldra *Azië* met zijne jammeren; van daar zette hij zijnen voet op ons werelddeel, en maaide, binnen den korten tijd van twee jaren, omtrent het vierde gedeelte der toenmalige bevolking van honderd-en-vijf millioenen menschen in *Europa* weg, dat is vijf-en-twintig millioenen! De Oosterische Keizer JOHANNES KANTAKUZENUS beschrijft dezelve in zijne geschiedboeken op de navolgende wijze (*): „ Zoo ontembaar was hare kracht, dat noch matige leefwijze, noch sterkte des ligchaams iets tegen haar vermogt. Gezonde zoo wel als zwakke gestellen, allen sloeg zij neder. Zij, die met groote kosten en zorg verpleegd werden, bezweken even als de armen en de verlatenen. Van andere ziekten hoorde men in dit jaar niet; doch was iemand ongesteld, al spoedig sloeg de krankheid tot deze over. De kunst der Geneesheeren stond voor haar stil. Haar geweld had

(*) Deze fraaije vertaling is ontleend uit het belangrijk stukje van den geleerden G. H. M. DELPRAT, *V. D. M.* te *Rotterdam*, voorkomende in de *Letteroeff.* van Jnnij 1832, onder den titel: *De merkwaardige Cholera- of Pestziekte van de XIVde Eeuw.* Voor 't overige vindt men de geschiedkundige *data* in het geschrift van Dr. HECKER: *Der schwarze Tod.*

niet bij allen dezelfde werking. Bij eenigen bragt zij den dood terftond, foms op denzelfden dag, foms op hetzelfde uur, aan. Voor anderen duurde de doodsworfteling twee of drie dagen. Eenig beproefd geneesmiddel was niet te vinden; want wat voor den eenen heilzaam was, bleek vergift voor den anderen te zijn. Hetgeen de ellende vermeerderde, was, dat een ieder, die zieken verpleegde, door de befmetting werd aangetast. Vele huizen waren en geheel van menfchen en geheel van dieren uitgeftorven. Niets was echter ontzettender, dan de wanhoop der zieken; want zoodra men zich aangetast voelde, bleef er geen de minfte hoop op herftel over. Radeloos, door angst overmand, vielen de kranken daar neder; de ontroering en de troostelooze toeftand der ziel gaf nieuwe doodprikkels aan de ziekte. Men zag er, die oogenblikkelijk, door fchrik bevangen, den geest gaven. In één woord, het is onmogelijk, de ontzettende ziekte in al hare bijzonderheden te befchrijven. Het fcheen geen natuurlijk of uit der menfchen gewone geaardheid ontftaan verfchijnfel, maar in waarheid eene door de Godheid befchikte kastijding te wezen, die aller harten tot bekeering neigde."

Men herkent in deze befchrijving dadelijk eenige trekken, die uit THUCYDIDES ontleend zijn; maar dit ftrekt geenszins ten nadeele van de geloofwaardigheid des Auteurs. Alle opgaven, elders over deze ziekte voorkomende, ftemmen met de zijne volkomen overeen, en hij fchijnt met die navolging van den grooten *Griekfchen* Gefchiedfchrijver alleen eenig fieraad aan zijnen ftijl te hebben willen bijzetten.

Geweldig was de fchok, dien het gebouw der menfchelijke maatfchappij daardoor onderging; de Hierarchij won in aanzien en vermogen, want de Kerk verwierf allerwegen fchatten en landerijen, meer nog dan na de Kruistogten; en men mag den zwarten dood tot de groote wereldgebeurtenisfen rekenen, die den tegenwoordigen toeftand van *Europa* hebben voorbereid. Doch ik wilde u in zonderheid op de zedelijke uitwerking van deze ziekte wijzen.

Deze indruk was zonder voorbeeld, en ging alle beschrijving te boven. Het dreigen van het gevaar ſtond in het oog der kleinmoedigen gelijk met de zekerheid des doods; velen ſtierven van vrees bij het naderen der ziekte, en zelfs de ſtandvastigen gaven moed en vertrouwen op. En naar mate de hoop op de toekomst verdween, werden de banden verzwakt en verbroken, die de menſchen met hunne huisgenooten en medeburgers naar den geest vereenigden. Zij, die God vereerden, ſtelden orde op hunne tijdelijke zaken; de eeuwigheid opende zich voor hunne oogen; hun verlangen ſtrekte zich alleen uit naar de zegeningen van de Godsdienst, en de dood had zijne verſchrikkingen voor hen verloren. De onverlaat werd op den weg der zonde tot ſtilſtaan gebragt, en keerde tot zichzelven in; boete doen en zich bekeeren, was het gevoel, dat alle Christengemeenten doordrong, en het beſluit was algemeen, om der zonde vaarwel te zeggen, het gepleegde onregt nog vóór het verſcheiden weder goed te maken, zich met God te verzoenen, en door zware kastijdingen de ſtraf der begane misdrijven van zich af te wenden, Ernſtig roerend zijn de woorden van een' *Duitſchen* Kronijkſchrijver uit dien tijd, waarin hij die zedelijke gevolgen voorſtelt: „ Het is een erbarmelijke jammer geweest, waarbij er niets anders overbleef, dan dat een iegelijk in deze verſchrikking tot een zalig ſterven zich heeft moeten voorbereiden; want daar was niets anders, dan de gewisſe dood; daarover kwam menigeen tot inkeer, wendde zich tot God, en liet af van zijn boos en zondig leven; de ouders vermaanden hunne kinderen, leerden hun bidden en in den wil van God berusten; desgelijks vermaande de eene nabuur den anderen, want niemand was een enkel uur van zijn leven veilig, en het gebeurde ook wel, dat men de menſchen mitsgaders jonge kinderen, eenige biddende, andere zingende, met blijdſchap uit deze wereld zag ſcheiden." De rijken maakten zich los van hunne ſchatten, en begiftigden kerken en kloosters met dorpen en landerijen, meenende daardoor de genade des Hemels en de ver-

geving van zonden deelachtig te worden. Te *Lubeck*, den toenmaligen zetel van den Noordſchen handel, zeiden kooplieden, wie winſten en bezittingen boven alles gingen, ongevoelig en gewillig hunne rijkdommen vaarwel. Zij bragten hunne ſchatten naar de kloosters en kerken, om ze op de trappen der altaren neder te leggen. Maar het goud had zelfs opgehouden voor de monniken bekoorlijk te zijn, want het bragt hun den dood; zij ſloten de poorten digt, doch men wierp het goud over de muren der kloosters, omdat men geene verhindering wilde dulden in het volvoeren van een werk, waartoe ſtomme wanhoop de menſchen dreef.

Elders openbaarde zich de verderfelijke invloed van deze ziekte op de zeden in even ſterk ſprekende teekenen. In *Engeland* ſtonden, door de groote ſterfte onder de Priesters, vele kerken ſtil, en werden de inrigtingen van hooger en lager onderwijs in hare werking belemmerd; de hebzucht nam toe, en geheele ſcharen onkundige, van vrouw en kinderen beroofde leeken drongen zich in de geestelijke orden, om aan de vermeerderde bezittingen der Kerk deel te verkrijgen. Hier en daar zag men Geestelijken, die door onchristelijke vrees hunne hooge roeping verloochenden; doch in 't algemeen betoonden zij eene liefde, die zich voor anderen opoffert. Terwijl te *Parijs* in het *Hôtel-Dieu* dagelijks 500 menſchen ſtierven, hielden de *barmhartige Zusters* niet op, het lijden der kranken te verligten. En offchoon zij blijkbaar door de beſmetting werden aangetast, zoodat haar aantal gedurig moest worden vernieuwd, zoo ontbrak het in die godsdienſtige vereeniging echter nooit aan leden, die geene vrees voor den dood kenden, en die tot vrome zelfopoffering zich geroepen achtten.

Maar gelijk hier op aarde het goede nergens onvermengd beſtaat, zoo zien wij, te midden van die algemeene vertwijfeling der gemoederen, tevens onedele neigingen en hartstogten werken. Hier ontaardt de vrome ijver in dolle geestdrijverij; daar treden ſchijnheiligheid en huichelarij te voorſchijn, die de ernſtige teekenen der tijden misken-

nen en ter bereiking van schandelijke bedoelingen misbruiken. Het monnikenwezen stond in de veertiende eeuw nog in vollen bloei; de natiën huldigden de magt en het aanzien der geestelijke orden en broederschappen, en de Hierarchij was voor de wereldlijke regeringen nog altoos geducht. Het lag derhalve in den staat der maatschappij, dat de vrome verbijstering, die in zulke tijden vertooning maakt van openbare boetedoeningen, zich met het kleed van godsdienstigheid zocht te omhangen. Dit geschiedde echter op zulk eene wijze, dat het levendig opgewekt gevoel van boetvaardigheid in eene valsche zucht naar vrijheid ontaardde, aan de Hierarchij de gehoorzaamheid opzeide, en der Kerke een' hevigen tegenstand berokkende.

Terwijl namelijk alle landen van *Europa* van ellende en gejammer vervuld waren, verhief zich eerst in *Hongarije* en vervolgens in *Duitschland* de broederschap der *Geeselaars* of *Flagellanten*, met het oogmerk, om voor de zonden des volks boete te doen, en gebeden voor de afwending der pest ten hemel te zenden. Geheele scharen van honderden en duizenden uit alle standen trokken, in het gewaad en de houding van boetelingen, met geesels in de hand, en onder het uitspreken van bepaalde gebeden en het opzingen van veelbeteekenende liederen, in geregelde optogten, met brandende kaarsen en prachtige vaandels, door het land, en hielden tweemaal daags, onder luid gebed en gezang, kastijdingen, welker onnatuurlijke gestrengheid de geestdrijverij maar al te duidelijk te kennen gaf, waaruit de geheele beweging ontstaan was. Weldra ontaardde deze beweging der gemoederen, die vierendertig jaren duurde, derwijze, dat zij voor de Kerk niet alleen, maar ook voor het Christendom dreigde gevaarlijk te worden, en alleen door Keizerlijke en Pauselijke bevelschriften gestuit en bedwongen werd.

Dit alles bleef echter nog binnen de perken van onzinnige geestdrijverij; maar ontzettend waren de vervolgingen van de *Joden*, waaraan men met grooter verbittering zich overgaf, dan in de twaalfde eeuw bij den aanvang der Kruistogten. Bij het ontstaan van eene besmettelijke

ziekte vindt het vermoeden van vergiftiging terſtond ingang onder de onkundige volksmenigte. En wie kon in de duistere Middeleeuwen de wraak van den grooten hoop, die in zijnen waan ſlagtoffers eischte, anders treffen, dan de *Joden*, om hunnen woeker en hun godsdienſtig geloof bij de Christenen dier tijden algemeen gehaat? Overal gaf men hun de ſchuld der rampen. Zij hadden, zeide men, de bronnen en de rivieren vergiftigd en de lucht verpest; zij verbreidden de ziekte door toovermiddelen, alsmede door het ongenoegen, wat hun verblijf onder Christenen aan de Godheid gaf; en waar de *Joden* geen vast verblijf mogten houden, droegen de doodgravers de ſchuld van het kwaad. Vanhier door gansch *Europa* eene hevige vervolging tegen de nakomelingen van ABRAHAM. Zij werden óf aan de woede des volks prijs gegeven, óf voor bloedgerigten veroordeeld, die hen ten vure doemden. Duizenden vonden op die jammerlijke wijze hunnen dood, en velen ſloegen liever de handen aan zichzelve, dan zich aan de verbitterde Christenen over te geven. Op deze bloedige tooneelen, die *Europa* in de veertiende eeuw bevlekten, openbaart zich eene ſoortgelijke razernij van den tijdgeest, als in de vervolgingen der hekſen en toovenaars, en zij ſtrekken, even als deze, tot een treurig bewijs, dat vooroordeelen en wanbegrippen, met haat en andere lage hartstogten vermengd, onder geheele natiën krachtiger kunnen werken, dan Godsdienst en het gezag der wetten.

Aangaande den zedelijken invloed van deze ziekte op het huiſelijk leven hebben wij alleen eenige berigten uit *Italië*, waarnaar wij den inwendigen toeſtand der huisgezinnen in geheel *Europa* gedurende dien tijd eenigzins kunnen afmeten. Deze berigten zijn afkomſtig van BOCCACIO, die, in de inleiding tot zijn *Decamerone*, een levendig tafereel ophangt van de verwoestingen der pest te *Florence*, en derzelver uitwerking op het maatſchappelijk en huiſelijk leven aldaar. Blijkbaar heeft ook hij THUCYDIDES nagevolgd; maar de toon, welke in zijne verzameling van meestal luchtige en dartele vertel-

lingen heerscht, geeft aanleiding tot het vermoeden, dat het den Auteur der bevallige *Novellen* minder om waarheid, dan wel om levendigheid van ſtijl en omkleeding is te doen geweest. De beſchrijving luidt, naar eene vrijer vertaling, aldus:

„ Zij, die in het leven gebleven waren, ontweken de zieken met alwat hun toebehoorde, en hoopten daardoor voor hun behoud te zorgen. Anderen verbeeldden zich, dat het beste behoedmiddel was, zoo zij matig leefden en allen overdaad vermeden; zij zonderden zich van elkander af, en aten en dronken met matigheid de fijnſte ſpijzen en de beste wijnen; niemand had toegang tot hen; alle ziekte- en ſterfgevallen moesten voor hen verborgen gehouden worden, en zij verdreven den tijd met gezang en allerlei vermaak, dat in hunne magt ſtond. Anderen daarentegen waren van oordeel, dat hartig eten en drinken, gezang en vermaak, en het involgen van alle lusten zoo veel mogelijk, het lagchen en ſpotten met hetgeen er gebeurde, het zekerst geneesmiddel was tegen eene zoo geweldige plaag, en leefden ook naar dien ſtelregel. Zij trokken dag en nacht van de eene herberg naar de andere, en dronken zoo veel hun lustte, en lieten huis en have aan het toeval over, even als menſchen, die niet langer zouden leven. In deze algemeene ellende der ſtad was de kracht en het gezag van menſchelijke en Goddelijke wetten als verbroken. De meeste ambtenaren waren geſtorven, of lagen ziek, of hadden zoo vele leden van hunne familie verloren, dat zij de pligten van hun beroep niet langer konden waarnemen; weshalve een ieder deed, wat hem lustte. Anderen kozen in hunne leefwijze een' middelweg; zij aten en dronken naar welgevallen, en gingen uit, met bloemen, welriekende kruiden en ſpecerijen in de hand, waaraan zij van tijd tot tijd roken, meenende daardoor hun hoofd te verſterken en den ſchadelijken invloed der beſmettelijke lucht af te keeren. Anderen koesterden het onmenſchelijk gevoelen, dat er geen beter middel was, om den dood te ontgaan, dan te vlugten; dezen nu verlieten de ſtad, hunne huizen en

naastbeſtaanden, en trokken naar buiten. Zoo gebeurde het, dat de eene burger den anderen, de nabuur zijnen nabuur, de naastbeſtaande zijn' naastbeſtaande ontweek of onbezocht liet, en dat ten leste de broeder zijn' broeder, de zuster hare zuster, de vrouw haar' man, en eindelijk de vaders en de moeders hunne kinderen begaven, en deze zonder oppasſing aan hun lot overlieten. Vanhier dat allen, die hulp behoefden, ter prooije bleven aan eenige hebzuchtige dienstboden, die om een groot loon de zieken geneesmiddelen en lafenis toedienden en bij derzelver verſcheiden tegenwoordig waren, maar die niet zelden terſtond mede werden weggerukt, en geen genot hadden van hunne ſchandelijke winſten. Toen weken ſchaamte en eerbaarheid van de zieken. Vrouwen en mannen lieten de verzorging van hun ligchaam zonder eenig onderſcheid over aan vrouwen en mannen uit de laagſte volksklasſe. De vrouwen, bloedverwanten en geburen kwamen niet langer aan het huis van den overledene zamen om te treuren en te weenen; de lijken werden niet langer door de buren, of van een' talrijken ſtoet Priesters, onder gezang en met brandende waskaarſen ten grave begeleid, en door andere burgers van gelijken ſtand naar het graf gedragen. Velen gaven den geest, zonder dat iemand er bij tegenwoordig was; en ſlechts weinigen viel het geluk ten deel, om in het bijzijn van treurende vrienden en bloedverwanten van hier te ſcheiden. Onverſchilligheid, gelach en ſcherts had de plaats van droefheid vervangen, omdat men vrolijkheid, vooral onder het vrouwelijk geſlacht, als heilzaam beſchouwde. Zelden beſtond eene lijkſtaatſie uit meer dan tien of twaalf perſonen, en, in ſtede van de gewone lijkdragers en doodgravers, moest men zich van huurlingen uit de laagſte volksklasſe bedienen, die het werk om geld verrigtten, en, door weinige Priesters vergezeld, dikwijls zonder eene enkele kaars, het lijk naar de naastgelegene kerk bragten, en het aldaar in het eerſte graf nederlegden, waarin nog ruimte over was.

„ Onder de lieden van den middelſtand, maar vooral onder het gemeen, was de ellende nog veel grooter. De meesten bleven óf uit armoede, óf uit zorgeloosheid in hunne woningen of in derzelver nabijheid, en ſtierven bij duizenden. Velen bliezen bij dag of bij nacht op de ſtraten den adem uit, en het overlijden van velen kwam eerst door den ſtank van derzelver lijken ter kennis van de geburen. Om de beſmetting te voorkomen, lieten deze gewoonlijk de lijken uit de woningen halen en voor de huisdeuren leggen, waar de voorbijgangers iederen morgen geheele rijen zagen liggen. Men kon ieder lijk niet langer op eene afzonderlijke baar begraven; meestal voegde men er drie of vier bijeen, en zoo gebeurde het, dat man en vrouw, vader en moeder, benevens twee tot drie zonen, te zamen op ééne en dezelfde baar ten grave gedragen werden. Dikwijls zag men, dat twee Priesters met het kruis in de hand de dragers van eene doodkist vooropgingen, en dat onderweg nog vier of vijf anderen zich bij de lijkſtaatſie voegden, zoodat, in plaats van één' doode, er vijf of zes moesten begraven worden."

Ontzettend is ook dit tafereel, M. H., en verſchrikkelijk zijn de gevolgen van die volksramp; maar, om dezelve zonder overdrijving te waarderen, dienen wij te bedenken, dat de toenmalige verwarde ſtaatsgeſteltenis van *Europa* alle algemeene verordeningen omtrent den voortgang en de genezing der krankte onmogelijk maakte; dat, door den gebrekkigen graanhandel, te midden der epidemie op vele plaatſen hongersnood ontſtond, zoodat de armen hunne toevlugt namen tot het ongezondſte en walgelijkſte voedſel; dat de lijken, uit vrees voor beſmetting, onbegraven bleven liggen, zonder dat de Overheid eenige maatregelen daartegen nam, of nemen kon; terwijl de Geneeskunde dier dagen het bijgeloof eerder in de hand werkte, dan dat zij, door het bezigen van afdoende middelen, hetzelve zou hebben te keer gegaan. Doch al nemen wij dit alles in aanmerking, zoo voelen wij ons evenwel gedrongen te erkennen, dat de gevolgen

van de bedoelde ramp in geheel *Europa* eene andere kleur dragen en van een' anderen geest getuigen, dan wij te *Athene* hebben opgemerkt. Wij gevoelen terstond, dat wij ons hier niet onder den zachten hemel en op de welige landouwen van *Griekenland* bevinden, maar in eene andere lucht en op eenen anderen bodem staan, waar menschen wonen van een ander karakter, van andere gevoelens en gezindheden vervuld. Alles heeft een meer ernstig en zelfs somber aanzien, en het is alleen in de zuidelijke streken, in het lagchende *Toscane*, waar wij de luchtigheid en dartelheid der *Atheners* op de akeligste tooneelen des levens wedervinden. De ernst van het *Germaansche* volkskarakter verloochent zich bij de beschouwde gebeurtenisfen niet, maar stemt den geest tot nadenken. Niet het onzeker en kortstondig zingenot is het schaduwbeeld, waarnaar een ieder in de nog overige oogenblikken tast en grijpt; men dartelt niet meer op den rand van het graf, maar schrik en ontzetting vervullen de harten, en men offert gaarne al het uitwendige, hoe kostbaar het ook zijn moge, zoo men slechts het inwendig behoud daardoor verzekeren kan.

Wij gevoelen echter nog meer, dat de laatst beschouwde gebeurtenissen ons op een' bodem verplaatsen, waar het Christendom zijne weldadige zaden heeft uitgestrooid. Die zaden dragen hier wel geene volkomen rijpe vruchten; maar wij erkennen in dezelve toch het eigenaardige van die zaden, en kunnen ons kwalijk verbeelden, dat zij zich op den grond der Heidensche wereld zouden hebben kunnen ontwikkelen. Berusting en onderwerping, boete en bekeering, ziet daar de hoofdtrekken van de werking der groote rampen, die ons van zelve wijzen op het geloof aan de grondwaarheden van alle ware Godsdienst, aan de heiligheid van een Opperwezen, en eene regtvaardige vergelding hier namaals. Hier zien wij, dat het leven eene andere bestemming heeft, dan die op aarde bereikt wordt; het verband van tegenwoordigheid en toekomst, van tijd en eeuwigheid valt ons in het oog, en zelfs op de treurige too-

neelen, waar geestdrijverij en godsdiensthaat ons over de Christenen doen blozen, zien wij slechts de jammerlijke ontaarding van edele gevoelens. Maar, wat als het wezen des Christendoms boven alle ontaarding verheven is, dat is de *liefde*, die leeft om wél te doen, en het edelste en beste, ja het leven zelf voor anderen veil heeft. Ziet, hoe liefdadige gestichten, die de beschaafde Oudheid niet kende, *Europa* toen reeds als een Christelijk werelddeel kenmerken en versieren! Liefde ontsluit dezelve voor de ellende, en aandoenlijke bewijzen van zelfopoffering getuigen daar binnen, dat eene kracht de harten bezielt, die voor de hitte der beproeving niet bezwijkt; ja reeds toen zag men het woord vervuld: *Het oude is voorbijgegaan; ziet, het is al nieuw geworden!*

Wij hebben onze vergelijkende beschouwing van den zedelijken invloed van volksrampen, helaas! nog niet ten einde gebragt, M. H.; want ook de dagen, die *wij* beleefd hebben, leveren stoffe tot die beschouwing. Eene korte herinnering zal hier echter voldoende zijn; want nog staan de dagen van schrik en ontzetting in ons geheugen opgeschreven, toen de *Cholera*, uit de moerassen van het zuidelijk *Azië* opgestoken, even als de doodelijke *samûm* ons werelddeel naderde en tot hetzelve doordrong, terwijl zij haren weg als met lijken bezaaide. Duizenden, ja millioenen slagtoffers velde zij ter neder; zij maakte zich geducht door het akelige van hare kenteekenen, door het raadselachtige van hare geaardheid, dat alle kunst en ervarenheid bespotte, en door de plotselijke werking van haar doodelijk vergift. Neen, het was geene ziekte; het scheen de Engel des Doods zelf, die, in de gedaante der *Cholera*, de menschen aangreep en wegrukte, terwijl zij aten en dronken en lachten en zorgden voor den dag van morgen!

Het is waar, de verwoestingen, door de *Cholera* in *Europa* aangeregt, kunnen noch in uitgestrektheid noch in verschrikkelijkheid halen bij de jammeren, welke de pest in de Oudheid en in de Middeleeuwen aanbragt; maar zij zijn groot genoeg, om stof tot vergelijking te

geven. Immers verdubbelde zij niet alleen de ſterfte, maar het getal der ſtervenden was hier het vijf-, daar het tiendubbel van het gewone; zij drong niet alleen door tot de verblijven der armoede, waar de gemakken des levens ontbraken, maar zij wist zich eenen weg te banen tot de woningen der aanzienlijken en rijken; de ſtaatsdienaar naast den troon was voor haar niet veilig; de zorgelijk verpleegde moeder werd hare prooi, kort nadat zij een pand harer huwelijksliefde gebaard had; dezelfde lijkkoets voerde twee tot vier ſlagtoffers naar het graf, en krachtiger dan ooit kon een ieder dagelijks de ſtem vernemen: *Bereid uw huis, want morgen zult gij ſterven!*

En welke nu was de uitwerking van die algemeene plaag? Dezelve kon zoo ontzettend niet wezen als zij in de Oudheid en in de Middeleeuwen was; dat hebben wij te danken gehad aan den vergevorderden ſtaat der beſchaving van ons werelddeel; aan de geregelde inrigting der maatſchappij, en aan den verbazenden voortgang der wetenſchappen, inzonderheid der Genees- en Heelkunde, die zoo veel vermogen tot verligting van dergelijke rampen. Maar hoezeer wij den weldadigen invloed der beſchaving erkennen, zoo moeten wij eene andere kracht niet voorbijzien, die hier nog veel meer vermogt, en die onder het volk zoo wel, als bij de Overheden, dien geest van kalme rustigheid en ijverige werkzaamheid aankweekte, waarvan *Europa* getuige geweest is. Immers nergens zag men beroering, radeloosheid of vertwijfeling. Het werktuig van het bedrijvig leven ſtond niet ſtil; de Overheid waakte en zorgde, de ingezetenen gehoorzaamden. Alleen de ſtem van het luidruchtig vermaak deed zich niet hooren, en het volk ontzegde zich, zonder weerbarſtigheid, genoegens, waarop het anders hoogen prijs ſtelde. Ernſtige gedachten vervulden de ziel; het geloof aan een wijs en liefderijk Wereldbeſtuur en aan een' toekomſtigen ſtaat van vergelding verhief zich krachtig in de harten; de onverſchillige kwam tot nadenken; de vadzige werd uit

zijne fluimering gewekt; de onverlaat leerde bidden, en de heiligdommen konden de fcharen naauwelijks bevatten, waar zij in de nabijheid van God troost en moed en fterkte zochten om te berusten en te volharden. Wel verhief zich hier en daar, te midden van de verfchrikkingen des doods, de ftem der ligtzinnigheid; maar het was in de groote fteden, waar wereldliefde zich een' onverftoorbaren tempel gefticht heeft. Wel deed het middeleeuwsch vermoeden van vergiftiging der waterputten zich hooren; maar, gij weet het, dit was alleen te *Parijs*. En zelfs waar men in die dagen der ontzetting kon blijven fpelen en lagchen, daar verloochende de liefde zich niet, die met den weenenden weent en deszelfs lijden verligt. Hoe veel fchats, door vermogenden en behoeftigen tot dat einde zaamgebragt! De penning uit het diepst der beurze opgehaald, en de fom oorfpronkelijk tot vermaak beftemd, werden gewillig ten offer gegeven. Het vernuft fcherpte zich in het uitdenken van middelen ter verzachting der ellende; de kunften boden hare behulpzame hand, en vrouwen en maagden maakten hare talenten aan het ongeluk dienstbaar, waar zij zelve niet vermogten te helpen. Doch meer dan geld en goed gaf de liefde, die zorgt en waakt en werkt, waar het doodsgevaar van rondom dreigt, die geene moeite en opoffering ontziet, en dwars door duizend dooden den weg ter ontkoming voor de lijders opent, of de ftervenden de vertroostingen van de Godsdienst aanbrengt. Edele wedftrijd, waarin de een den anderen zocht voorbij te ftreven; heerlijke zegepraal van de liefde, die nimmer vergaat!

Zoo was het in fchier al de landen van ons werelddeel, die door de plaag bezocht werden; zoo was het ook hier, M. H.! Gij zelve hebt het gezien; neen, gij zelve hebt, een iegelijk naar vermogen, medegewerkt, om die fchoone teekenen te doen ontftaan. Maar wat is nu het befluit van onze befchouwing? Geene verlaging van de natiën der Oudheid en der Middeleeuwen; geene verheffing op het goede, wat wij onder ons hebben zien geboren worden; maar dankbaarheid, dat het ons vergund is in

dagen te leven, waarin het licht der volmaakte Godsdienst, op een' kandelaar geplaatst, onbelemmerd en onbezwalkt zijne ftralen fchiet. Ja, M. H., wij leven onder den invloed van het Christendom; dit is het voornaam antwoord op de vraag naar den gunftiger invloed van volksrampen in onze dagen. De Geest van Hem heeft als het zuurdeeg den meelklomp doortrokken, die het heerlijkst verband tusfchen tijd en eeuwigheid gelegd, en een nieuw levensbeginfel onder ons geflacht heeft opgewekt door de vervulling van Zijn woord: *Een nieuw gebod geef ik u, dat gij elkander lief hebt*, GELIJKERWIJS IK U HEB LIEF GEHAD!

AANMERKINGEN, OVER HET VOORSTEL VAN DEN HEER VAN SENDEN, OM OP PINKSTER 1833 ALGEMEEN TE VIEREN HET ACHTTIENDE EEUWFEEST VAN DE GODDELIJKE INVOERING DES CHRISTENDOMS IN DE WERELD. Door B. VAN WILLES, *Predikant te Lekkerkerk.*

Volgens het meest gewone gevoelen, zijn er vier Paaschfeesten verloopen gedurende den tijd van 's Heilands leerambt, en is JEZUS begonnen te leeren, toen Hij omtrent dertig jaren oud was. Daar de Verlosfer, naar dit gevoelen, in het drieëndertigfte jaar zijns ouderdoms geftorven is, moest reeds het enkel inzien van den *Almanak* des vorigen jaars het denkbeeld opwekken, dat er in dat jaar achttien eeuwen zouden verloopen zijn federt den dood des Heeren en hetgeen toen daarop gevolgd is. Dat VAN SENDEN de eenige niet is geweest, bij wien dit denkbeeld oprees, zal dus wel geen betoog behoeven. Zie *Rec. o. d. Rec.* No. 7. 1833. bl. 289. Hij is echter de eenige, die meent, dat er een *algemeen* Eeuwfeest had moeten gevierd zijn, en die daartoe ook het voorftel gedaan heeft. Ook in de *Boekzaal* voor April 1833 werd 's mans verlangen geuit; en, hoezeer, behalve door eenige anderen met minder vertoon, daaraan fchijnt voldaan te zijn door R. W. VAN ROSSUM (*Leerrede over Hand.* V: 38b. 39a.) en A. G. VAN ALDERWERELT, (*Leerrede over Hand.* XXI: 16b. geplaatst in het Mengelw. der *Boekzaal* voor Julij

1833. bl. 45 - 57.) verreweg de meesten namen, met mij, op degelijke gronden, 's mans voorſtel aan, maar — voor kennisgeving. Bij de minſte kennis toch aan hetgeen vroeger en later geſchreven is, *over het jaar van 's Heilands geboorte en kruisdood*, moest van zelve in het oog vallen de volſtrekte onmogelijkheid eener *algemeene* viering van zulk een Eeuwfeest, als door VAN SENDEN verlangd werd. In zijne verwachting teleurgeſteld, liet hij zijne gevoeligheid duidelijk blijken, maar tegelijk ook grootere oppervlakkigheid, (om nu het regte woord maar niet te noemen) dan men meende van hem te mogen wachten. Door het ſlot van zijn zoogenaamd *Iets aan en over* J. L. NIJHOFF heeft hij zoo velen zijner Medebroederen genoodzaakt zich te zuiveren van de blaam, als hadden zij zich eenig verzuim te verwijten, welke hun ligtelijk kon worden aangewreven door menſchen, die, aan diep denken niet gewoon, zich door eenen man, als waarvoor VAN SENDEN gehouden wordt, ongemerkt op ſleep laten nemen. Ziedaar, Lezer! aanleiding en ſtrekking van deze Aanmerkingen, welke zich alleen tot het Voorſtel, niet tot het geheele geſchrijf, van VAN SENDEN zullen bepalen, en, met voorbijgang van zijne kamperijen in de *Couranten*, alleen in het oog zullen houden het Voorſtel, zoo als dat voorgedragen en ontwikkeld is in de volgende ſtukjes:

A. *Het achttiende Eeuwfeest van 's Heilands dood, plegtig gevierd op den Goeden Vrijdag van* 1833.

B. *Het achttiende Eeuwfeest van de Goddelijke invoering des Christendoms in de wereld, plegtig gevierd op Pinkſter* 1833.

C. *Iets aan en over* J. L. NIJHOFF.

Kortheidshalve zullen, waar dit mogt noodig zijn, deze ſchriftjes worden aangehaald met de letter, welke hier vóór elk afzonderlijk ſtaat uitgedrukt.

Aan niemand kan met grond de bevoegdheid worden betwist, om aan Medebroeders eenig voorſtel te doen. Doch een „ſchrijver ook nog van andere ſtukken, dan die tot het „preekwerk behooren," heeft, naar onze wijze van zien, hierin niets boven anderen vooruit. (Zie C. bl. 32.) Evenwel zouden wij VAN SENDEN hebben afgeraden dit voorſtel te doen, indien wij hem hadden gekend als iemand, die de afwijzing van *zijn* voorſtel, zoo als nu ten volle blijkt, niet verdragen kan. Zijn voorſtel toch, hoezeer twee Roomschka-

tholijke Tijdſchriften iets dergelijks behelsden (zie B. *Voorb.* bl. IV.), kon onmogelijk bijval vinden bij onze Medechristenen, die ter Eeuwfeestviering meer dan een' wenk uit *Zwolle*, die een bevel van hooger hand uit *Rome* noodig hebben. Doch ook anderen, die aan zulke verordeningen van *Rome* niet gebonden zijn, konden, door het *ſtellige* in het voorſtel, bij zoo groote oppervlakkigheid, niet worden overgehaald om eigen gevoelen te verlaten, en zoo maar voetſtoots aan te nemen: „ dat het jaar 1833 niet enkel het *meest* „ *gepaste*, maar ook het EENIGE jaar is, waarin men het „ Eeuwfeest vieren kon." A. bl. IV. Wat naderhand hiertoe is bijgebragt, B. bl. XIV, C. bl. 30. 31, is meer herhaling, dan, wat het eigenlijk wezen moest, bevestiging van het vroeger beweerde. Door het *dringen* in de *Couranten* deed hij eenige zwakte in zijne overtuiging vermoeden; althans werkte hij, tegen zijnen wil, op Medebroeders, die uit *kieschheid* zich nu vooral aan die voorgeſtelde Eeuwfeestviering onttrokken, omdat zij, hetgeen allen vereenigen moest, niet als twistappel wilden zien aangrijpen en openlijk behandelen. Wat men van 's mans karakter reeds ontdekt had, gaf voor die vrees eenigen grond. De uitkomst heeft, helaas! maar al te zeer het gedrag dezer ſchroomvalligen geregtvaardigd. Te minder vond 's mans voorſlag bijval, omdat de voorname grond, op welken hij voor zich gebouwd had, LUK. III: 23, volgens de door hem gevolgde vertaling, van zelve wegviel in het oog van hen, die het taaleigen, meer dan VAN SENDEN, in aanmerking nemen. Na vele voorgangers, vertaalt VAN SENDEN: „ *En Hij*, JEZUS, *was omtrent beginnende* „ *dertig jaren.*" (Zie A. bl. 6, B. bl. X, C. bl. 35, 36.) Reeds het matte geeft het vermoeden aan de hand, dat deze vertaling mislukt is. Er ſtaat eigenlijk: *En* JEZUS *zelf beginnende was omtrent dertig jaren oud*; hetgeen wij, als wij, gelijk het behoort, ook den aard onzer moedertaal in aanmerking nemen, taalkundig juist en getrouw dus moeten vertolken: „ *En toen* JEZUS *zelf begon, was hij omtrent dertig* „ *jaren oud.*" Wij kunnen ons over deze plaats hier niet breeder uitlaten; maar kenners van het Grieksch (en deze zijn er onder onze Medebroeders meer, dan op de ſtraten verkondigd wordt) zullen het eenvoudige en taalkundige dier opvatting gereedelijk toeſtemmen; welke kenmerken van het ware aan VAN SENDEN's meening ten eenemale ontbreken. (*Conf.* KUINOEL *ad h. l.*; maar men zie

vooral Prof. KLUIT, *Vind. Art.* ὁ, ἡ, τὸ *in N. T.* Part. II. p. 749—758.)

Reeds hieruit ziet men, dat VAN SENDEN, op *algemeenen* of ten minste *grooten* bijval rekenende voor zijnen inval, stellig gerekend heeft — buiten den waard.

Nog duidelijker blijkt het, dat het gedane voorstel geen' algemeenen bijval kon vinden, wanneer men de verschillende meeningen, aangaande het getal der Paaschfeesten, gedurende het openbaar leven van JEZUS, slechts even verkiest in te zien. VAN SENDEN loopt over dit verschil losjes henen (A. bl. 6, 7); daarom zullen wij hier van deze verscheidenheid, zoo beknopt mogelijk, verslag geven.

I. KUINOEL *ad* JOH. VI: 4. noemt op PEARCE, MANN, PRIESTLEY, die in het openbare leven des Heeren slèchts twee Paaschfeesten aannemen, en den tijd van 's Heilands leer en daden tot één jaar inkrimpen. Tegen dit gevoelen verzet zich niet zeer sterk H. MARSH, in zijne bekende *Anmerkungen*, S. 49, 50. Ook VAN VLOTEN, die de onwaarschijnlijkheid dezer meening niet ontkent, keurt dezelve, indien zij waar bevonden werd, geschikt, om al de bijzonderheden natuurlijker, dan op eenige andere wijze geschiedt, te verbinden. JOANN. VI: 4 wordt als *glosse* aangenomen, en H. V: 1 valt uit, omdat dat *niet genoemde* feest van elk ander kan worden opgevat. Alzoo ontstaat die meening van zelve.

II. KUINOEL *ad* JOH. V: 1. telt de verschillende feesten op, die onderscheidene Schrijvers meenen gevonden te hebben. Hierdoor bekomt men slechts *drie* Paaschfeesten en voor de dienst des Heeren *twee jaren:* a. *Purimfeest*, b. *Feest van de vernieuwing des Tempels*, c. *Pinksterfeest*, d. *Loofhuttenfeest*. Bij deze verscheidenheid komt nog e. het *Verzoeningsfeest*, volgens FEISSER, (*Leer en Lotgevallen van onzen Heer* J. C. *Gron.* 1832, bl. 118.)

III. Na VENEMA houden zich de meesten aan *vier* Paaschfeesten, en schrijven aan 's Heilands openlijke dienst *iets meer dan drie jaren* toe.

IV. Evenwel vindt SCHUTTE *vijf* Paaschfeesten.

Doch hiermede is men nog aan het einde dier verscheidenheid niet. MICHAËLIS, GRIESBACH, VAN VLOTEN houden alle *harmonische* schikking voor onmogelijk, waardoor dus bij hen de indeeling *door de Paaschfeesten* van zelve wegvalt. Dit alles geef ik niet op, als evenzeer gegrond. Vroe-

ger heb ik mijn gevoelen medegedeeld, (*Proeve eener Overeenstemming der Evang.* Iste St. bl. 21—36.) Dit gevoelen blijft nog het mijne. Maar door gesprekken over mijne *Harmonie* met vrienden, wier leerzame tegenspraak ik nooit met weêrzin, altijd met wezenlijk genoegen heb aangehoord, ben ik ten volle overtuigd geworden, dat de meeste dezer gevoelens, het eene meer, het andere minder, nog, onder Medebroeders, zoo geen hevige voorstanders, ten minste begunstigers vinden. Deze verscheidenheid van meeningen, door VAN SENDEN bij zijn voorstel niet genoeg ontzien, moest hem, ten minste bij de uitgaaf zijner stukken, tot leering gestrekt hebben. Op die wijze zou hij niet genoodzaakt zijn geworden, openlijk te lezen, dat Broeders, met hem van hetzelfde gezag, zijn voorstel voor kennisgeving hebben aangenomen, omdat hij voor onkundigen zekerlijk te veel, voor kenners en vele, vooral door BOSVELD, onderrigten bijna niets gezegd had, om aan zijn voorstel den zoo vurig verlangden ingang te verschaffen. De gansche verscheidenheid, welke hij vermeldt, betreft de *Valentinianen*, zoo als zij door IRENEUS wederlegd zijn. De ongeletterde Lezer wordt verwezen naar *Tijdrekenk. Aanm.* achter de vertaling van EUSEBIUS, door Prof. VAN DER MEERSCH, bl. 40. 41. Wat VAN SENDEN vervolgens zegt over de Paaschfeesten (A. bl. 8.) is zoo mager, dat een oppervlakkig Lezer, maar met het Evangelie van JOANNES in de hand, het nietsbeduidende zijner redenering kennelijk gevoelt. Zal dan de Prediker van het Evangelie, die een ander gevoelen, dan dat van VAN SENDEN, omhelst, dadelijk bijvallen, wanneer hij niets anders leest, dan hetgeen daar is te vinden? De Lezer oordeele slechts over dit staaltje! „ Daar het nu te denken „ is, dat JEZUS tot alle Paaschfeesten gegaan is, die gedu„ rende zijn openbaar leven gevierd zijn; — daar men op „ goede gronden vooronderstellen mag, dat bij elk derzelven „ iets door den Heer gesproken of verrigt is, gewigtig ge„ noeg, om door JOANNES opgeteekend te worden, kunnen „ wij uit die feesten de duurzaamheid (den *duur*) van JE„ ZUS leven in het openbaar afleiden." Medebroeders zullen, ook zonder nadere aanwijzing, de nietigheid dezer bewijsvoering inzien. Wien valt hierbij niet in JOANN. VI: 4?

Eindelijk brengt VAN SENDEN LUK. III: 23 eerst met 's Heilands doop door JOANNES, A. bl. 6, vervolgens met zijn eerste Paaschfeest, B. bl. XI, in verband, en verwart

dus twee tijdpunten, die niet gelijktijdig invallen. Het is zoo, deze verwarring ontſpruit uit 's mans vertaling. Maar dit neemt niet weg, dat zij, die deze plaats, ik zal niet zeggen *beter*, maar *anders* vertalen, ook hier het aangeboden geleide van VAN SENDEN afwijzen. LUKAS vermeldt den ouderdom van JEZUS, *toen Hij zelf begon*, na reeds vroeger gedoopt te zijn. Tusſchen het begin van 's Heilands werk en het eerſte, door JOANNES vermelde, Paaschfeest is gewisſelijk eenige tijd verloopen. Dit mag men ten minſte afleiden uit de beſtraffing der *Galileërs* door JEZUS, JOANN. IV: 48. Menſchen, die niet in de gelegenheid waren geſteld, ontvingen niet dadelijk, bij ongeloof, uit den mond van den zachtmoedigen en nederigen Heer zoo ernſtige beſtraffing, en wel bij zulk eene dringende omſtandigheid, als de aangehaalde plaats vermeldt.

Wie zoo oppervlakkig, als hier door VAN SENDEN geſchiedt, een voorſtel doet aan andersdenkenden, moet immers, bij het minſte nadenken, verwachten, dat, zoo er al eenigen, die eenſtemmig met hem denken, kennis van namen, anderen er niets anders dan kennisgeving in konden vinden, met hoeveel ſpijt men ook ontwaart, dat verreweg de meesten in dit laatſte geval verkeerden?

Uit hetgeen wij boven hebben aangemerkt, blijkt reeds duidelijk genoeg, dat de Godsdienstleeraars, die 's mans voorſtel afwezen, hierin ter goeder trouw en om voldoende redenen zijn te werk gegaan. Doch VAN SENDEN ſchijnt (B. bl. XIII, XIV.) te onderſtellen, dat onkunde in de Tijdrekening het voorſtel afgewezen heeft. Nu mag het toch wel niet ten kwade geduid worden, dat hier met een enkel proefje geſtaafd wordt, dat men, om als Tijdrekenaar maar eenigzins te kunnen mededoen, niet noodig heeft, vele boeken als bij den tast aan te halen, maar te lezen en te verſtaan, wat hiertoe dienen kan. Wie in dit laatſte geval verkeert, en, zonder duizelig te worden, de beste tijdrekenaars heeft geraadpleegd, die zal wel het allerminst zich op de tijdrekenkunde van VAN SENDEN verlaten. Op welken grond wij dit zeggen, zal, hopen wij, uit het volgende duidelijk genoeg blijken.

De voornaamſte, zoo niet de eenige plaats, op welke door Tijdrekenaars met eenig gevolg kan worden gebouwd, is LUK. III: 1, waar *het vijftiende jaar der regering van*

TIBERIUS genoemd wordt, Zie de verfchillende gevoelens over die plaats bij KUINOEL, *ad h. l.*

Het vijftiende jaar van TIBERIUS is, volgens SIMSONII *Chron.*, het jaar 781 na *Romes* ftichting, het 29fte na 's Heilands geboorte. Doch, daar TERTULLIANUS en LACTANTIUS het Confulaat der beide GEMINI vermelden, als gevallen in dit 15de jaar van TIBERIUS, haalt BOSVELD, Ifte D. bl. 172, hun getuigenis aan, om daarmede te bewijzen, dat hij het jaar van *Rome* 782 mogt aannemen, in welk jaar ook SIMSONIUS het Confulaat der GEMINI ftelt. VAN SENDEN ziet dit over het hoofd, en flaat ten opzigte van BOSVELD den bal deerlijk mis, C. bl. 31. Dit doet hij evenwel veel erger nog bij de aanhaling van CLEMENS *den Alexandrijner*, *Strom.* L. I. p. 249 *ed. Lugd. Bat.* 1616, of, zoo als KLUIT aanhaalt, p. 407 *ed.* POTTER. *Oxon.* 1715: „ Die den zoo even aangehaalden CLEMENS leest, „ ziet duidelijk, dat het gevoelen der Vaders in dezen rust „ op het verkeerd verftand van het woord *ἡγεμονία*, *rege-„ ring*, LUK. III: 1, waaronder die Kerkvaders willen ver-„ ftaan hebben de aanvaarding van de *tribunitia potestas* door „ TIBERIUS (§), welke zij dan tot het jaar, waarin de „ beide GEMINI Confules waren, terugbrengen." Toen wij dit lazen, durfden wij naauwelijks onze oogen vertrouwen. Met opzet zou men bezwaarlijk zoo vele misvattingen en dwalingen in zoo weinige regels kunnen opeenftapelen, als hier door VAN SENDEN onwillekeurig bijeengebragt zijn. Het hier geftelde had hij maar moeten doorhalen; dan zou men niet, onder veel fchijngeleerdheid, 's mans naaktheid, ten minfte op dit punt, ontdekt hebben. Neen! VAN SENDEN is de man niet, om zich met eenen BOSVELD te meten, en dien wezenlijk Geleerde, maar zonder vertoon, zoo onheusch, als door hem gefchied is, na diens dood te behandelen. Men vergeve ons deze *expectoratie!* Den Lezer, ook den niet geletterden, willen wij, zoo veel het onderwerp dit toelaat, de dwalingen van VAN SENDEN aanwijzen. Daartoe zal de Griekfche aanteekening, (§) bl. 31, niet overgefchreven, maar in onze moedertaal medegedeeld worden: „ *Dat dit waarlijk zoo is, ziet men in het Evan-„ gelie van* LUKAS, *waar gefchreven is: In het vijftiende „ jaar onder de regering van* TIBERIUS *gefchiedde het woord „ des Heeren tot* JOANNES," enz. En wat verder: „ *Door*

„ *het vijftiende jaar dan van* TIBERIUS *en het vijftien-* „ *de van* AUGUSTUS *worden alzoo de dertig jaren vol* „ *gemaakt tot op het jaar, waarin Hij* (JEZUS) *geleden* „ *heeft.*" Hier ontbreken de woorden, waarop het vooral aankomt, en die VAN SENDEN of niet gelezen, of over het hoofd gezien heeft. Die ons op ons woord niet gelooven, mogen raadplegen KLUIT *a. W.* P. 2. p. 110, waar zij die woorden lezen kunnen. Ook die woorden deelen wij in onze moedertaal mede: „ *Onze Heer is geboren in het acht-* „ *entwintigste jaar, onder de regering van* AUGUSTUS, „ *toen hij voor het eerst bevel had gegeven, dat er beschrij-* „ *vingen zouden plaats hebben. Dat dit waarlijk zoo is,*" enz. Ziedaar het verband, waarin de door VAN SENDEN aangehaalde woorden bij den Schrijver zelven voorkomen. Geen het minste spoor vindt men daar van zulk eene *tribunaatsberekening*, als VAN SENDEN meent ontdekt te hebben. Dit is als wenk voor verstandigen genoeg. Daar echter VAN SENDEN aan dit zijn *Iets* nog al eenige waarde schijnt te hechten (zie C. *Voorb.*), als behelzende *gewigtige ophelderingen* omtrent het door hem voorgestelde feest, zullen wij, *als noodzakelijke bijdrage tot beoordeelingen van die Eeuwfeesten, en tot die Eeuwfeesten zelven*, leveren eene aanwijzing van grove fouten, door dien Geleerde begaan:

I. CLEMENS telt de jaren der regering van TIBERIUS niet, zoo als VAN SENDEN stelt, van 's mans *tribunaat*, maar *van den dood van* AUGUSTUS af. Hiervoor dient de aangehaalde plaats van CLEMENS zelven tot bewijs. AUGUSTUS heeft, na de overwinning op ANTONIUS en KLEOPATRA, 43 jaren geregeerd. In het *vijftiende* jaar van TIBERIUS was JEZUS, volgens CLEMENS, 30 jaren oud. 's Heilands dertig jaren rekent hij vol te zijn door de laatste vijftien jaren van AUGUSTUS, welke hij natuurlijk van diens 43 regeerjaren aftrekt; op welken grond hij dan ook beweert, dat JEZUS in het 28ste jaar onder AUGUSTUS geboren is.

II. VAN SENDEN verwart hier de meening van hen, die CLEMENS aanhalen, met het gevoelen van dezen Kerkvader zelven. Volgens CLEMENS, is de Heer in het vijftiende jaar van TIBERIUS dertig jaren oud, en in dat zelfde jaar heeft Hij geleden. Uitleggers of Tijdrekenkundigen, die uit de Evangeliën opmaakten, dat JEZUS drie jaren heeft

geleerd, zochten het gezag van LUKAS en van de Kerkvaders tevens te redden, en namen daarom eene andere berekening van die vijftien jaren bij LUKAS aan. Hierdoor werden de drie jaren gevonden, die bij de Kerkvaders wegvielen. De woorden van CLEMENS, of niet juist, of niet geheel, althans niet naar diens eigenlijke meening aangehaald, dienden tot bewijs; en VAN SENDEN, dit bewijs voor hetgeen te bewijzen was aanziende, fchrijft aan CLEMENS eene meening toe, welke, zoo als hij zelf, bl. 31, eenige regels vroeger opgeeft, het eerst is voorgefteld door HERWART, verg. ook KLUIT, p. 774.

III. Indien VAN SENDEN maar even had ingezien SIMSONII *Chronic.*, zou hij voorzeker de fout vermeden hebben, welke wij nu nog aanftippen, en welke fout, indien niet alleen overhaasting 's mans pen heeft beftuurd bij het nederfchrijven der hier bedoelde woorden, volflagene onkunde openbaart in de allereerfte beginfelen der Evangelifche tijdrekenkunde. Hij zegt, dat zij, die met de regering van TIBERIUS bij LUKAS niet klaar zijn, (waaronder ook door hem de Kerkvaders geteld worden) onder het woord ἡγεμονία verftaan willen hebben de aanvaarding van de *tribunitia potestas*, „ *welke zij dan*" (deze zijn de woorden, op welke wij hier het oog hebben) „ *tot het jaar, waarin de beide* „ GEMINI *Confules waren, terugbrengen.*" Hoe is het mogelijk, dat zich VAN SENDEN zoo in verwarring brengt! Wij hebben geen lust, al het verkeerde, dat in deze weinige woorden opgefloten is, verder aan te wijzen. Indien de Lezer hierin vermaak heeft, bediene hij zich van deze, grootendeels uit SIMSONII *Chronic.* ontleende,

Opgaaf van de

Jaren na CHRISTUS.		*Jaren na Romes ftichting.*	
12.	In dit jaar ftelt men dan, dat TIBERIUS is geworden *tribunus plebis.*	764.	M. AEMILIO LEPIDO, T. STATILIO TAURO, *Cosf.*
15.	Waarin AUGUSTUS fterft en TIBERIUS het bewind aanvaardt.	767.	SEXTO POMPEJO, SEXTO APULEJO, *Cosf.*

27.	Het 15de jaar van TIBERIUS als *tribunus plebis*. Het 12de der eigenlijke regering van TIBERIUS. P. PILATUS.	779.	CN. LENTULO GETULICO, C. CALVISIO SABINO, *Cosf.*
30.	Het 15de na AUGUSTUS en der regering van TIBERIUS. Volgens CLEMENS het eenige jaar, waarin JEZUS leerde en ook ftierf.	782.	C. RUBELLIO GEMINO, C. FUSIO GEMINO, *Cosf.*

(*Het vervolg en flot hierna.*)

WAT DEÈD MEN IN BENGALE EN IN SIAM BIJ HET HEERSCHEN DER CHOLERA?

Deze plaag is als volksziekte algemeen bekend in *Hindostan*, alwaar zij jaarlijks in de maanden Augustus, September en October onder den naam van *alautha* (boven en onder) of *mupet* (*mond* en *buik* — wie denkt hier niet aan het onbehagelijke, harde woord *braakloop*, op onzen bodem gefmeed?) voorkomt.

Bij het algemeen woeden dezer ziekte in *Bengale* maakten de *Braminen* (het *Inftituut* of de *Académie des Sciences*) van deze gelegenheid gebruik, om te verklaren, dat dezelve uit eenen ftrijd der Godin OLABEDI ontftond tegen den God KALI. De toorn dezer Godin konde niet dan door eene bedevaart naar haren tempel te *Kalingkout* en door ruime offeranden bevredigd worden; daarna door wasfching in den nabijzijnden heiligen *Ganges*. Duizenden volgden dit bevel, en ftierven, kort na de begonnen of afgeloopen reis, als flagtoffers dezer ziekte, welke zij gehoopt hadden daardoor te ontgaan.

In 1819 was de fterfte zoo algemeen te *Bankok*, hoofdplaats van *Siam*, dat de Koning eenen Raad beriep, uit den Adel, de Geestelijkheid en de Wigchelaars zamengefteld, welke eenftemmig (is dit in *Europa* wel bij eene enkele *Cho-*

lera-Commisfie ooit gebeurd?) verklaarden, dat het een booze geest was in de gedaante van een' visch, die, uit zijne gewone verblijfsplaats, uit een ver, onbekend land, verjaagd, naar *Siam* geweken was. De eenigfte hulp, welke er overfchoot, was, om met gefchut, geweren, fabels, pieken, trommelen en pauken hem te verdrijven. Nadat deze maatregelen door een Keizerlijk befluit werden bevolen, verzamelde zich, met het aanbreken van den dag, eene verbazende menigte menfchen aan den zeekant; al het fchietgeweer werd afgefchoten; velen ftortten zich, gewapend met pieken, fabels en andere werktuigen, in het water, om met de visfchen te vechten en dezelve te verjagen. De gevolgen daarvan waren, dat met zonsondergang reeds zevenduizend dezer ongelukkigen, verftrooid hier en daar aan den waterkant, het met den dood bekocht hadden.

In *Europa* hebben moderne *Abderiten* pektonnen gebrand, en *Braminen* of Wigchelaars van tellurifchen en cosmifchen oorfprong der *Cholera* gefproken. Of men die woorden verftond, en wat men er door verftond, weet men nog niet regt. Misfchien is het de visch der *Siamezen*.

„ *Und fand es überall wie hier*
„ *Die Menfchen grade fo wie wir*
„ *Und eben folche Narren.*"

URIAN's *Reife um die Welt.*

MARGARETA GODEWIJK.

Teregt beroemt de *Nederlander* zich op ANNA MARIA SCHUURMAN, als eene vrouw, die zeer vele der voortreffelijkfte gaven van verftand en hart beide in zich vereenigde. Teregt fchildert hij haar af als een zeldzaam voorbeeld van ervaring in de beoefening der fraaije kunften, van fijn oordeel en kiefchen fmaak. Teregt bewondert hij hare diepe geleerdheid, en noemt haar de parel van haar geflacht. Wanneer wij echter het oog op MARGARETA GODEWIJK vestigen, moeten wij erkennen, dat zij, alhoewel niet in alle opzigten met SCHUURMAN gelijkftaande, evenwel als eene harer voornaamfte mededingfters mag befchouwd worden. Door het bezit van buitengewone en fchitterende

talenten heeft ook zij haren naam aan de vergetelheid ontrukt. Het navolgende kan dienen, om haar eenigzins te beoordeelen.

Op den 31 Augustus 1627 werd MARGARETA GODEWIJK te *Dordrecht* geboren. Haar vader was aldaar Onderwijzer aan de Latijnsche School, en gaf al spoedig aan zijne dochter, op derzelver aanhoudend en sterk verlangen, in de Latijnsche en Grieksche talen onderwijs. Alwat men met lust aanvangt en voortzet, slaagt gewoonlijk gelukkig. Zoo ging het ook hier; want in korten tijd was MARGARETA zoo ver gevorderd, dat zij de beste Dichters en Schrijvers der Oudheid zonder moeite lezen en verstaan konde. Verre van zich hiermede tevreden te stellen, zette hare leerzucht haar ook tot de beoefening der Italiaansche, Engelsche en Fransche talen aan, en haar vlugge geest deed haar alras van dezelve eene volkomene kennis verkrijgen. Nu begaf zij zich aan het Hebreeuwsch, doch schijnt hierin niet zoo gelukkig geslaagd te zijn. De dichtkunst was hare grootste uitspanning, waarin zij geene onaanzienlijke vorderingen maakte; terwijl hare schoone stem, door liefelijk snarenspel begeleid, dikwerf hare hoorders in verrukking bragt. Ook was zij in hoogere wetenschappen, zoo als b. v. de sterrekunde, zeer bedreven, en wendde hare kunde in dit vak tot verlichting van vele harer tijdgenooten aan, die omtrent de luchtverschijnselen nog de ongerijmdste denkbeelden koesterden. Onbegrijpelijk schoon was haar schilderwerk. Na haren dood werden hare beste stukken tot zeer hooge prijzen verkocht. Alwat de natuur rondom ons oplevert, werd door haar naar het leven geborduurd, en haar boetseren in was geleek zoo zeer naar het oorspronkelijke, dat men het somtijds niet wist te onderscheiden. Voortreffelijk was haar eigen portret, dat zij, alleen met een' geslepen diamant, op glas uitsneed, en als een meesterstuk beschouwd kon worden.

Geen hoogen ouderdom mogt dit sieraad der schoone sekse bereiken, daar zij in haar vijftigste jaar, binnen hare geboorteplaats, op den 2 November 1677, overleed.

Rotterdam, 22 Maart 1834. S. E.

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN.

(*Vervolg van bl.* 222.)

De Broad-way.

Broad-way (breede weg of ftraat), de hoofdftraat van *New-York*, eene der fchoonfte van de wereld, begint met een fraai, door fierlijke huizen omgeven grasperk, aan het zuid-oostelijk gedeelte der ftad, en loopt van den zeekant opwaarts, drie *Engelfche* mijlen lang, de ganfche ftad door, welke aan de westzijde door den *Hudfon*-vloed, aan de oostzijde door een' zeeboezem beperkt is, die ooster-ftroom of *east-river* genoemd wordt. Alle ftraten, uitgezonderd eenige weinige, welke evenwijdig met den *Broad-way* zijn, loopen regts en links opwaarts naar de hoofdftraat, en zijn gevolgelijk kort, doch meestal regt. Terwijl men verre van de haven zich meent te bevinden, wordt men bij zulke dwarsftraten door het gezigt van masten en fchepen te meer verrast, daar niet de eenvormige zee den achtergrond tot deze fchilderij vormt, maar over eene fmalle watervlakte zich het bekoorlijkfte landfchap vertoont, dat in het verfchiet liefelijk groene heuvels heeft. Het oog verlustigt zich op veelvuldige wijze. En dit genot kan men ongeftoord hebben, want zelden komt een wagen op de zijftraten; maar zoo veel te levendiger is het in de hoofdftraat, waar het eene rijtuig het andere volgt. Men ziet echter geene zoo fchitterende pracht, als in *Europa*. Koetfiers en andere bedienden zijn gewoonlijk *Negers*. Men huurt alles; niemand, behalve de verhuurders, houdt hier paarden en wagen. Dat gedeelte van de ftraat, hetwelk voor de voetgangers dient en meer dan twintig voet breedte heeft, is geplaveid met fteenen, welke van twaalf tot zestien voet vierkant houden. Trappen van wit marmer geleiden tusfchen met fmaak vervaardigd ijzeren hekwerk, dat het ganfche gebouw omgeeft, naar de huisdeur, op welke boven den klopper eene koperen plaat den naam des bewoners te lezen geeft; meermalen is dezelve van geflagen zilver. Twaalf tot vijftien voet hoog is het huis met gepolijst wit of gekleurd marmer bekleed; hoogerop ziet men muur van gebakken fteen, die rood geverwd is, terwijl de

dunne voegen eene witte kleur hebben. Alleen de huizen, waarvan de bovenfte verdieping uit hout beftaat, worden geheel wit geverwd. De daken zijn meest met leifteen belegd.

Het levendigfte gedeelte van deze ftraat is het midden. Eerst ftaan de wel nette en aardige, maar niet aanzienlijke woningen der rijke lieden van vroegeren tijd. De genen, die later rijk werden, en deze zijn allen inboorlingen, waren dus genoodzaakt, hunne prachtige huizen op de derde mijl der lengte van de ftraat te bouwen. Hier ziet men dezelve eerst onder flechte woningen, verderop tusfchen fchuren, en eindelijk liggen ze fteeds verder verftrooid tusfchen hoopen puin op woeste en oneffene plaatfen. Nog eene mijl verder is de door toekomende geflachten aan te vullen ftraat naauwelijks aangeduid op den dorren, rotsachtigen grond, waarop hier en daar een weinig kreupelhout groeit. Des te voordeeliger vertoont zich het midden van den *Broad-way*, die zich alhier verbreedt in een uitgeftrekt, bijna driehoekig, meer dan twaalf morgen groot grasperk, dat van wandelpaden voorzien, met boomen beplant en door een fraai ijzeren hek omgeven is. Van alle kanten komt men in dit jeugdige park door poorten, die bij de geringfte aanraking opengaan, en terftond achter den binnentredenden, door middel van veren, fchielijk, maar zacht, weder toefluiten. Op den achtergrond prijkt, te midden van een park, het ftadhuis of *City-Hall*, in ouden ftijl uit vierkanten fteen met een marmeren bekleedfel gebouwd. Het is niet zeer groot, doch fraai en hecht, zoo het fchijnt, offchoon anders de huizen in *New-York* meestal ligt en flecht getimmerd worden. Vóór omftreeks twintig jaren was hier het einde der ftad. Toen ftierf een rijk koopman, wien deze plek gronds toebehoorde. Hij had dezelve, benevens een millioen vijfmaal honderdduizend *dollars*, aan de ftad bij uiterften wille gemaakt, om er een *City-Hall* voor te bouwen. Sedert werd de ftad nog eenmaal zoo verre uitgelegd, hetgeen bijna aan het ongeloofelijke grenst.

De winkels en het gewoel op ftraat trekken nu vooral onze opmerkzaamheid. De *Parijzenaars* ftaan bekend als meesters in de kunst, om hunne magazijnen, zoo als zij niet zonder grootfpraak zelfs de kleinfte winkeltjes noemen, met fmaak op te fieren, hunne waren fraai ten toon te hangen, dezelve voordeelig te doen uitkomen en keurig in orde te fchikken; de *New-Yorkers* doen echter voor hen geenszins onder. Integendeel, men kan zich over de veelheid van alle

goederen, die ſlechts te bedenken zijn, niet genoeg verwonderen. En wanneer men nu voorts die ſcharen van opgeſchikte *Ladies* en bezige Heeren door de ſtraten ziet trekken en troepswijze in de winkels invallen, zoo twijfelt men er geen oogenblik aan, dat hier eene voortreffelijke markt is. Evenwel vernam ik ſpoedig, dat ſchijn bedriegen kan. Alle winkels, in welke ik binnentrad, waren vol *Ladies*. Bedienden en patroon hadden werks genoeg, om de goederen los te maken en weder in te pakken. Elke *Lady* wilde alles zien, van alles den prijs weten, en bovendien nog hooren, met welk ſchip en van waar het gekomen was, enz. Het is aardig te zien, hoe alle die ſchoone *Ladies* met hare zachte vingeren in de zijden ſtoffen en linten woelen, alles ontrollen, onder een beſtendig vragen en betasten de hoedanigheid naauwkeurig onderzoeken, ten laatſte die ſtoffen plooijen, de linten in ſtrikken leggen, en alzoo fraaije *draperiën* vormen, ja, met verwonderlijke vlugheid, als 't ware geheele ſchilderſtukken daar nederleggen. Is dit gedaan, zoo gaat ieder, met belofte van weder te komen, uit den winkel, en treedt den naasten weder binnen, om hetzelfde ſpel te herhalen, dat van des morgens acht tot twee ure des namiddags duurt. Dan ſpijst men. Er wordt ſchielijk, maar veel gegeten, een uurtje gerust, en te half vier is *Broadway* reeds weder vol gewemel. Doch thans begeeft men zich naar gezelſchap, en elk huis van bijeenkomst ſchijnt nu eene beurs geworden, alwaar men over prijs en ſtand van alle waren handelt. Om dezen tijd worden nu de winkels bezocht door landlieden, welke in de ſtad komen om benoodigdheden, en veelal den koopman nog wat te verdienen geven. Ten elf ure des nachts ſluit men, om rust te nemen. Geen wonder, dat hier en daar om het andere huis met groote letteren aangeplakt ſtaat: *Een winkel te huur. De ganſche voorraad van goederen wordt beneden inkoopprijs aangeboden.*

Nieuwsgierigheid dreef mij, om hier en daar binnen te treden en eene kleinigheid te koopen, die ik, als vreemdelinge, veel te duur moest betalen. Het eerſte, wat ik kocht, kostte een' *dollar* en 50 *centen*; ik legde een bankbriefje van twee *dollars* neder — de koopman ſtak het in zijne lade en begon iets anders te doen. Toen ik hem, na een weinig wachten, herinnerde, dat ik geld terug moest hebben, vroeg hij, of ik betaald had. Zoodanige onbeſchaamdheid deed mij

verbaasd ftaan. Een man, die juist was ingekomen, vatte nu het woord voor mij op, en zeide met een' *Franschen* tongval: „De Jufvrouw heeft betaald; hiervan ben ik getuige." Hierop gaf de winkelier, zonder de minste verlegenheid te doen blijken, mij twintig *centen* terug. Ik maakte hem opmerkzaam, dat ik er vijftig moest hebben. Nu rekende hij eenigen tijd en gaf mij nog zes *centen*. Ik rekende hem anders voor. Hij telde op nieuw, en gaf mij weder eenige *centen*, zeggende: „Nu is het geheel in orde." Dit was wel niet zoo; maar ik maakte voor den mij onbekenden befchermer eene verpligtende buiging, en wilde den winkel verlaten. Nu fprak deze man tot mij: „Ik zie wel, dat gij hier geheel vreemd zijt. Vergun mij, u te zeggen, dat men hier te lande, zelfs bij het koopen van eene kleinigheid, eene gefchrevene rekening in de eene hand dient te hebben, terwijl men met de andere het geld betaalt. In allen gevalle is het goed, een' getuige daarbij te hebben. Die haast maakt, doet best, zijn geld te pasfen; want men wil hier aan alles, ook aan het teruggeven, iets verdienen." Ik dankte voor de waarfchuwing, en gaf tevens mijne vrees te kennen, dat de koopman zich door ons gefprek beleedigd mogt achten, zoo hij namelijk *Fransch* verftond. „Vrees hiervoor niet," fprak de mij onbekende; „ik ken dezen *Gentleman* reeds federt tien jaren. Om geld te winnen, houdt men hier elk middel voor geoorloofd, als men maar de ftraf der burgerlijke wet kan ontduiken. De wet is hier alles. Goud geeft aanzien. Voorzigtigheid gebiedt, de letter der wet te ontzien. Die flim of *wijs* is, in den nationalen zin des woords, die heeft het regt op zijne zijde, en wordt, gelijk men het hier noemt, een *groot* man. Is het niet zoo, Mr. STEWARD?" zeide de *Franschman*, zich tot den winkelier wendende, die alles had aangehoord en zeer goed *Fransch* verftond. Een fchalkachtig, genoegelijk lachje, een toeftemmend hoofdknikken, een kort: *Yes, Sir!* was het antwoord, dat mij geene reden gaf, om des *Franschmans* fchildering voor fcherts te houden.

Het gewoel op den *Broad-way* bepaalt zich tot de westzijde; het is nu eenmaal geene gewoonte en men houdt het voor onfatfoenlijk, op de andere zijde te gaan. Op zekere afftanden loopen voor de voetgangers dwarspaden over den rijweg, om de gemeenfchap tusfchen de beide zijden daar te ftellen. Volgens zekere wetsbepaling, moeten de koetfiers bij

het rijden over dezelve behoedzaamheid in acht nemen. Een *Amerikaan* zal dan ook nooit, ter bekorting, op eene andere plaats over den rijweg gaan, ten einde zijn regt niet te verliezen, indien hem fchade door een rijtuig toegebragt mogt worden. Aan het ijlend overftappen van den rijweg kent men terftond den vreemdeling, die met een' blik van medelijden, of ook wel van minachting, wordt aangezien. De vreemdeling daarentegen kan, behalve aan deze plaatfelijke gewoonte, den eigenlijken *Amerikaan* fpoedig onderfcheiden te midden der woelende menigte: een lang, bleek, mager gelaat, waarvan de eene wang door eene pruim tabak een weinig opgezet is, lippen, bruin van tabak, diep liggende, groote, lichtgraauwe oogen, een door het eeuwig rekenen geplooid, ingefpannen voorhoofd, een wel zindelijk, maar achteloos gewaad — zoo vertoont zich een inboorling. Een hoofdkenmerk is ook het volgende: Wanneer twee perfonen zamen fpreken, in het kantoor of op de ftraat, nuchteren of befchonken, bij het *exerceren* of wandelen, bij het komen of weggaan, in de herberg of in de kerk, in den fchouwburg, op de markt, in het koffijhuis of in ambtsverrigtingen, kortom bij elke gelegenheid, te water en te land, bij dag en bij nacht, op elke plek in geheel de Vereenigde Staten, zullen er weinige minuten verloopen, of men hoort het woord *dollar* uitfpreken, als ware het eene Godheid, welke hier bijzonder wordt vereerd.

Onder het fchoone geflacht bemerkt men vele zeer belangrijke, doch meestal bleeke aangezigten. De geftalte is edel, de leest bekoorlijk; maar een fraaije boezem en de frisfche kleur van den bloei der jeugd ontbreken gewoonlijk. De opfchik is naar de mode van *Parijs*, doch zeer overdreven, en de beminnelijkfte meisjes loopen als zottinnen rond. Zij zijn echter zeer zuinig daarbij. Tegen het einde van April wordt de mode voor het geheele jaar bepaald. Ieder fchaft zich dan een kleedje en eenen hoed aan, waarbij flechts naar den vorm op de mode, doch anders voornamelijk op de goedkoopheid gezien wordt. De geringe prijzen komen hoofdzakelijk van de flechte hoedanigheid der buitenlandfche, bijzonder voor dit land vervaardigde ftoffen. En zulks heeft ook eene goede zijde; want dien ten gevolge gaat de arme als de rijke, de zwarte als de blanke gekleed. Daar dus de eene de andere nabootst, en allen eene groote gelijkheid van karakter hebben, mag men wel zeggen: *Die kine Ameri-*

kaansche vrouw gezien en gehoord heeft, die heeft allen gezien en gehoord. Vruchteloos deed de *Fransche* ondernemingsgeest pogingen, om alhier op dit punt eene verfijning van zeden in te voeren — vergeefs brengt men de schoonste waren herwaarts; dezelve worden bezien en geprezen, ook wordt naar den prijs gevraagd en het terugkomen beloofd; doch daarbij gaat de troostelooze koopman te gronde. Hij heeft eenen winkel voor duizend *dollars* gehuurd, bovendien eene dure woning; hij heeft de huur voor het geheele jaar vooruit moeten betalen, dewijl de slimme *New-Yorkers* den vreemdeling, die vol hoop op winst aankomt, wijselijk deze voorwaarde stellen. Menigeen, zich teleurgesteld ziende, getroost zich zijn verlies, pakt spoedig in, en gaat weder scheep, om elders zijn geluk te beproeven; en deze doet wél. Doch de meesten hebben den moed niet, om zoo spoedig hiertoe te besluiten; zij wachten het einde van den huurtijd af, en als het jaar om is, hebben zij duur en slecht geleefd. De waren zijn nog de hunne, maar verbleekt en verminderd in waarde. Nu wordt de gansche voorraad bij openbare veiling aangeboden, en voorts door *Amerikaansche* kramers tot veel lagere prijzen aan den man gebragt. De verarmde *Europeaan* ziet nu om naar eene plaats, als bediende, oppasser of daglooner, of lijdt ook weleens honger voor het huis, alwaar hij onlangs nog welgesteld meende te zijn en rijk hoopte te worden. Velen dezer ongelukkigen, die elke deur gesloten vinden, door den hoogmoed en de eigenbaat der Republikeinen verbitterd zijnde, grijpen gaarne elke gelegenheid aan, om hunnen wrevel te toonen. Menigeen maakt hier fortuin met een geheel ander bedrijf, dan hij geleerd had. Men zoude hiervan vele voorbeelden kunnen bijbrengen. Een *Europeaan*, die als een bekwaam schrijnwerker herwaarts was gekomen, had nergens in de Vereenigde Staten met zijn handwerk den kost kunnen winnen. Eindelijk te *New-York* teruggekomen zijnde, wilde hij wanhopig van honger in het water springen, wanneer juist tot zijn geluk een matroos hem schaar en kam aanbood, met verzoek, om hem voor zes *centen* het haar te snijden. Dit geval deed hem besluiten, om haarsnijder te worden. Eerst begon hij op de scheepstimmerwerven dit nieuwe bedrijf uit te oefenen, en hij maakte hiermede in drie jaren tijds zoo veel opgang, dat hij nu eene zeer goede kostwinning heeft. Een gewezen zadelmaker geeft aan jonge *Ladies* onderrigt in het spelen op de *guitarre.* Zoo komt hier menig

Europeaan voort, die toevallig iets aanvangt, dat hij niet geleerd heeft; maar ook velen leiden een kommerlijk leven, terwijl hun alles tegenloopt. Inboorlingen zullen niet ligt eenen vreemdeling helpen of onderſteunen.

(*Het vervolg hierna.*)

DE AALMOES, OF DE HAND DER VOORZIENIGHEID.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 239.)

Gedurende den jongſten oorlog moest ik eene reis door *Duitschland* doen. Ik vertrok, op zekeren morgen, van *Bamberg* naar ***. Den avond te voren was ik, ter eerstgenoemde plaatſe, in den ſchouwburg geweest, en kwam laat te huis. Naast mijne kamer hadden eenige Officieren eene punchpartij; ik kon daardoor niet ſlapen, ſtond dus weêr op, en ſchreef een groot deel van den nacht; geen wonder, dat mij des ochtends in de postchais de ſlaap beving. Plotſeling werd ik uit een' aangenamen droom opgeſchrikt door een donderend: „Halt!" Het rijtuig hield ſtil, en ten zelfden tijde zag ik een' troep *Oostenrijkſche* Dragonders. Een Wachtmeester, die deze afdeeling kommandeerde, trad voor, en vroeg naar mijn' pas. Ik zocht in een' zijzak naar mijne brieventasch, daar ik die in den rokzak niet vond; ik keek overal in de chais — vergeefs! Min of meer onthutst antwoordde ik: „Ik moet den pas met mijne brieventasch verloren of vergeten hebben." — Hij lachte: „Hm! op zulke dingen geeft men toch doorgaans beter acht." — „Postiljon!" riep ik, „wij moeten omkeeren; mijne brieventasch moet nog in de herberg zijn." — „ — Hoho! dat gaat niet aan; gij gaat met ons." — Ik bad, ſmeekte, en had eindelijk de dwaasheid, hem geld aan te bieden. Hij ſloeg zulks met een' fermen *Hongaarſchen* vloek af, en riep den Postiljon toe: „Voorwaarts!" — „Waarheen?" vroeg ik. — „Naar den Generaal." Eenigen der ruiters verzelden mij; de overigen vervolgden hunnen weg.

Na verloop van ongeveer anderhalf uur kwamen wij in een dorp; huizen, ſchuren en ſtallen waren vol troepen en paarden, en vele bivouacqueerden nog buiten het dorp. Men bragt mij naar den Generaal. Deze deed mij verſcheidene vragen, welke ik alle zeer eenvoudig beantwoordde. Hij ſcheen ech-

ter niet al mijne antwoorden, en met name die, welke mijne papieren betroffen, voor goede munt aan te nemen. Een aanwezig Officier fluisterde hem iets in; waarop hij terstond een' Adjudant afvaardigde, die met een papier terugkeerde, hetwelk de Generaal las, mij daarbij nu en dan scherp opnemende, alsof hij eene geheime order tegen mij in handen had en mijn' persoon met het signalement vergeleek. Hij sprak weder stil met den Officier, knikte hem toe, en kondigde mij vervolgens aan, dat hij mij naar het groote hoofdkwartier moest laten opbrengen. Ik deed hem opmerken, dat mij dit te ver van mijn reisplan zoude verwijderen, en verzocht, ten minste den terugkeer des Postiljons, wien ik, met belofte van eene goede fooi, had opgedragen, bij zijne terugkomst te *Bamberg*, naar mijne brieventasch onderzoek te doen, te mogen verbeiden; maar vergeefs: men zette mij op een' boerenwagen, met eenige soldaten nevens mij, en twee Huzaren, die ter zijde reden.

Ik had geen' zin in de gansche toedragt der zake, maar troostte mij, zoo goed ik konde, met mijn zuiver geweten. Had ik in een' anderen toestand verkeerd, de verscheidenheid der voorwerpen zou mij, ten deele, aangenaam bezig gehouden hebben. Nu ontmoette ons eene kolonne in marschroute, dan kwamen ons ammunitie- en proviand-wagens tegen, dan weder geschut, dan kranke soldaten, en nu weêr vlogen ons afgezonderde ruiters voorbij. Deze kwamen, gene gingen; het was een onophoudelijk gewoel; alles vertoonde eene levende schilderij.

Mijne geleiders hadden opgemerkt, dat ik geld had. Waar wij stilhielden, en dat had dikwijls plaats, vorderden zij drinkgeld, nu met goede woorden, dan met bedreigingen. In eene herberg, waar wij afstegen, deed mij een Officier den voorslag, hem mijn horlogie te verkoopen, er den wenk nevens voegende, dat men mij hetzelve toch in het hoofdkwartier zou afnemen. Hoewel ik nu niet kon denken, dat men mij daar zou behandelen als ware ik onder eene rooversbende vervallen, besloot ik echter aan zijn verlangen te voldoen, omdat hij aanbood mij te willen vergezellen, en mij tegen den overlast mijner geleiders te zullen beschermen. Ik ontving naauwelijks het vijfde deel der waarde van het horlogie; maar hij verleende mij daarvoor inderdaad de toegezegde bescherming en zijn niet ongevallig gezelschap. Op de vraag,

wat men met mij in het hoofdkwartier voorhad, konde of wilde hij mij geenerlei narigt geven.

Eindelijk kwamen wij ter bestemde plaatse, in een klein stadje. Wachtposten, in het open veld gelegerd krijgsvolk, af en aan rijdende Ordonnancen verkondigden zulks reeds van verre. Mijn Officier steeg af, en wenschte mij een' goeden nacht en een' gelukkigen afloop van zaken. Het rijtuig hield stil voor het verblijf van een' Opperofficier; een mijner geleiders klom af en bleef een' geruimen tijd weg, terwijl zich intusschen vele nieuwsgierigen om ons heen verzamelden, één van welke mij inzonderheid hinderde, wijl hij mij, hoe ik mij keerde en wendde, stijf in het aangezigt keek. Eindelijk keerde mijn geleider terug, en verloste mij van al die gapers, die evenwel het rijtuig naliepen, toen hij bevel gaf voort te rijden. Nu stond het anderwerf stil, en wel voor een oud, met traliewerk voorzien gebouw. Eene inwendige stem zeide mij, dat dit de gevangenis was, en zij had mij niet bedrogen, offchoon het bovendeel het stadhuis, en slechts eene soort van kelder tot eerstgemelde bestemd was. Deze werd mij ten verblijf aangewezen. Thans werden mijne soldaten, daar hen niemand meer in toom hield, weêr stouter, en vorderden drinkgeld van mij. Hoe ongaarne, moest ik echter toegeven. „ Schuif maar af," zeide een van hen; „ binnen een paar dagen zult ge wel niet veel meer noodig hebben!"

Zij verwijderden zich, en de Cipier sloot de deur achter mij digt. 't Was reeds schemeravond buiten, en alzoo in mijnen kerker nacht. Ik wierp mij op het stroo neder, mijn noodlot beklagende, en mijne onachtzaamheid, die mij den pas deed verliezen, verwenschende.

In treurig nadenken verzonken, werd ik daaruit opgeschrikt door den Cipier, die mij brood, water en eene lamp bragt, welke laatste ik daarna niet meer kreeg. Bij het schijnsel derzelve bemerkte ik, dat het stroo, waarop ik lag, niet pluis was; ik verzocht dus om versch stroo, maar kreeg een norsch bescheid. Nu beproefde ik de kracht van den algemeenen talisman des menschelijken geslachts, en zie! aan mijn verlangen werd terstond voldaan. Ik kon nu voor 't minst slapen.

Toen hij vertrokken was en ik mijn sober souper genuttigd had, begaf ik mij ter ruste, en ondervond voor het eerst in mijn leven, dat, met een rein gewisse, men in een' kerker even gerust slaapt als in de beste herberg; men mist toch in beide zijn eigen huis.

Bij mijn ontwaken verlichtte de dag mijne woning min of meer: zij was klein en zeer fomber; donkergrijze muren verftrekten tot behangfel, en een ruwe ftoel en tafel tot éénig huisraad.

Denzelfden morgen werd ik voor den Generaal gebragt, in een fraai landhuis voor het ftadje. Troepen van allerlei wapen en uniform, Marketentfters, Ordonnancen, Stafofficieren — alles wemelde dooreen, nevens veel ander krijgsvolk, in den omtrek verfpreid. In het voorbijgaan hoorde ik fluisteren: „Hij is 't!"

Ik trad binnen. Verfcheidene Officieren waren bijeen; een derzelven vroeg mij, van waar ik kwam, mijn' naam, geboorteplaats, beroep enz. De Auditeur fchreef alles op. Ook de Generaal deed onderfcheidene vragen, en vermaande mij de waarheid te zeggen, als het eenige, wat mij welligt een genadig vonnis konde bezorgen. Ik verklaarde, dat ik mij geenerlei misdaad bewust was, en dat alwat ik gezegd had reine waarheid was. — Na geëindigd verhoor werd ik weder naar mijne gevangenis teruggeleid.

Twee dagen daarna werd ik op nieuw voor den Generaal gebragt. Op het plein, waar te voren alleen eene fchildwacht was, ftond nu eene afdeeling van ongeveer vijftien man onder het geweer. Het was mij bij derzelver aanblik niet wel te moede; zij zagen er, dacht mij, zoo bloeddorftig uit, en het fcheen mij toe, alsof zij daar om mijnentwille waren. Het bleek in 't vervolg, dat ik mij hierin niet misnomen had. Een mijner geleiders vroeg in het voorbijgaan: „Hebt ge fcherp geladen?" Hun *ja* drong mij door merg en been.

Ik vond bij den Generaal een' Onderofficier, met een' man in vreemde uniform. Deze beiden bekeken mij van boven tot beneden; de Generaal zag hen vragend aan; beiden fchudden het hoofd, en verwijderden zich, op den wenk des Generaals. Mij werden nagenoeg dezelfde vragen gedaan; maar welk eene misdaad ik moest begaan hebben, wilde men mij niet zeggen. Ik werd wederom weggeleid.

Terwijl ik in den avond over mijnen raadfelachtigen toeftand zat te peinzen, hoorde ik iemand tot de op en neêr gaande fchildwacht zeggen: „Zijt ge warm, kameraad?" — „Neen, waarachtig niet!" — „Hij daar beneden zal het toch wel warm hebben, zoo hij weet, wat hem boven 't hoofd hangt!" — „Hoe zoo?" — „Wel, morgen zweeft hij tusfchen hemel en aarde!" — „Hu! wat ge zegt!" —

„ Ja, ja! vandaag moest hij doodgeſchoten worden; wij ſtonden reeds klaar en hadden ſcherp geladen; maar men heeft gemeend, dat dit nog te goed voor hem was. Nu kan hij zijn testament maken. Morgen wordt een andere doodgeſchoten." — „ Wat voor eenen?" De naderende ronde maakte aan dit geſprek een einde. Het betrof *mij*, dat was klaar, en de zaak dacht mij niet onwaarſchijnlijk, naardien ik wist, dat de regtspleging in oorlogstijd niet zeer gemoedelijk is, en men liever tien onſchuldigen veroordeelt, dan één' misdadiger laat loopen. Dit maakte mij kleinmoedig. Ik moest dan ſterven; maar waarom?... De gedachte aan vrouw en kind perſte mij de tranen uit de oogen. Ik beproefde te ſlapen; maar telkens verjoegen ſchrikbeelden den ſlaap: nu was het de bebloede beul, dan mijne arme vrouw, de handen wringende. Zoo verſtreken meer dan twaalf angstvolle uren! Daar hoorde ik den ſleutel in de deur rammelen — welk een vreeſelijk geluid! „ Uw laatſte uur heeft geſlagen!" dacht ik.

Een man in burgerkleeding verzelde den Cipier. „ Gij kent mij wel niet meer?" vroeg hij. — „ Hoe zoude ik u kennen?"... „ Herinnert gij u den handwerksgezel nog, dien gij van eenen zelfmoord reddet?" — „ Ja, o ja! Zoudt gij"... „ Ja, die ben ik!" — „ Is 't mogelijk? Maar, goede Hemel! hoe komt ge hier?" — „ Ik breng u goede tijding: gij zult ſpoedig vrij zijn." — „ God zij dank! Dat ik u omhelze! O, gij weet niet, welk een pak ge mij van het hart neemt! Maar, is 't wel zeker?" — „ Volkomen zeker. Ik kom zoo van den Generaal, met de vergunning, u zulks te verkondigen." — „ De Hemel zij geloofd! Maar, ik bid u, hoe komt gij hier? Waarom hield men mij zoo lang gevangen? Heb ik aan u mijne bevrijding te danken?" Dus beſtormde ik hem met vragen, zonder op ééne derzelven het antwoord af te wachten.

„ Laat mij u alles vertellen," zeide hij, en zette zich, terwijl ik mij op het ſtroo nedervlijde. — „ Cipier! breng eene fleſch wijn. — Men hield u," dus voer hij voort, „ voor een' befaamden ſpion, op wien men reeds lang loert; weshalve alle Chefs zijn ſignalement bezitten. Naardien gij geen' pas hadt, werdt gij gearresteerd; deze bijzonderheid behoorde eigenlijk meer vóór dan tegen u getuigd te hebben, dewijl het niet waarſchijnlijk is, dat ſoortgelijke lieden voor 't minst niet van valſche pasſen voorzien zijn; maar eene noodlottige gelijkenis met den gezochten ſprak ſterk tegen u; daarom werdt gij naar het groote hoofdkwartier vervoerd. Eenige militairen meenden ook hier dezen ſpion, dien zij reeds ergens gezien hadden, en die ook reeds eenmaal de gevangenſchap ontvlugt is, in u te herkennen. Velen zelfs der hoogere Officieren dachten werkelijk dien perſoon in u voor te hebben, hielden uwe opgaven voor een hardnekkig ontkennen, en wilden u door dwangmiddelen tot bekentenis gebragt hebben. De Generaal echter, een menschlievend man, wilde daartoe niet verſtaan, maar poogde langs andere

wegen achter de waarheid te komen. Mijn verschijnen versterkte hem in deze handelwijze. Ik had u, namelijk, herwaarts zien brengen. Terwijl ik, toevallig, mij te midden van den volkshoop bevond, kwamen mij uwe gelaatstrekken bekend voor, niet met genoegzame zekerheid evenwel, om u aan te spreken; en toen ik het rijtuig wilde naderen, reed het weg. Maar, te huis komende, kon ik mij van het denkbeeld niet ontslaan, dat gij die gevangene waart; hoewel ik volstrekt niet kon begrijpen, hoe gij hier, en wel onder zulke omstandigheden, kwaamt; en ik begon reeds te denken, dat eene toevallige gelijkenis mij misleid had. Op eens vernam ik, dat men den gevangene voor een' spion hield. Nu dacht ik; „ Wie weet, of ik hier niet een' onschuldige redden, en mijnen voormaligen weldoener eene dienst bewijzen kan!" Ik begaf mij naar den Generaal, maar werd niet bij hem toegelaten; ik ging ten tweedemale, en was nu gelukkiger. Ik zeide hem, hoe ik gehoord had, dat men iemand, wegens ontbrekenden pas, opgebragt had, en hem voor een' spion hield; dat ik meende den man te kennen; of hij zich niet een' koopman uit *B.*, met name J., noemde, enz. De Generaal vond mijne opgaven met de uwe volkomen overeenkomstig, en werd daardoor bijkans reeds van uwe onschuld overtuigd. Alleen moest hem de mogelijkheid voor den geest komen, dat de Cipier mij toegang tot u kon verleend hebben, en alzoo alles een doorgestoken werk kon zijn. Hij hield mij dus bij zich, en besloot, den Cipier te verhooren. Hij belegde terstond wederom krijgsraad. Het meerendeel der Officieren hield deze onderstelling voor zeer waarschijnlijk, en hoopte langs een' anderen en zekerder weg op het spoor te geraken. Men ontbood, namelijk, twee lieden (gij hebt ze bij uw verhoor gezien); de een was een Onderofficier van het leger, die den bedoelden spion reeds eenmaal had gevat, maar hem weêr ontsnapt was; de ander een overlooper, die hem van nabij kende. Hunne uitspraak zou uw lot beslissen. In gevalle beiden u werkelijk voor den spion verklaarden, stond reeds een kommando gereed, om het doodvonnis te voltrekken. Naardien de spion van adel is, en bevorens bij de staande armee gediend heeft, had men u de eer van den kogel, in stede van den strop, toegedacht! — De beide getuigen wilden, gelukkig, u niet voor dien beruchten persoon erkennen, en de krijgsman zag nu zijne dwaling in; de Cipier deed eenen eed, dat gij met niemand hoegenaamd gesproken hadt, en zoo werd uwe onschuld zonneklaar bewezen, en besloten, u in vrijheid te stellen, en u, onder mijne verantwoordelijkheid, de noodige papieren ter vervordering uwer reize, en terug, te verleenen. Mij viel, op mijn verzoek, het onuitsprekelijk genoegen ten deel, u de blijde boodschap te verkondigen."

In dit oogenblik trad een Onderofficier binnen, mij mijne vrijheid aankondigende, en mij dien namiddag bij den Generaal bescheidende.

W. drong mij thans, met hem naar zijn huis te gaan, om

mij een weinig te herstellen van het doorgestane leed, en vertelde mij onderweg, hoe eene moei van vaders zijde hem tot haren erfgenaam benoemd had, met beding, dat hij bij haar, in haren ouden dag, kwam wonen. Deze voorslag had een verhuizen met zijn gezin herwaarts ten gevolge gehad; en, daar het hun hier wél beviel, waren zij, na het zeer onlangs overlijden dier bloedverwante, hier gebleven.

Dus pratende, kwamen wij te zijnent. Hij bragt mij in zijn woonvertrek, waar zijne echtgenoote met verscheidene kinderen zich bevond. „ Ziethier," sprak hij met aandoening bij het binnentreden, „ mijn weldoener, die uwen man en uwen vader eens het leven redde, den Heer J. uit *B.!*" De vrouw kwam mij dankend te gemoet; de kinderen omvatteden mijne knieën en grepen mijne handen; men overlaadde mij met dankbetuigingen. „ Waartoe dit, lieve vrienden?" sprak ik: „ Gij beschaamt mij. Hetgeen ik deed, was pligt, en uw echtgenoot heeft het mij meer dan vergolden. Toen ik hem redde, was hij ongehuwd; hij heeft heden in mij eener familie haren man en vader teruggegeven; hem komt dus mijn dank toe." — „ Zwijg!" hernam W., mij de hand drukkende: „ de rekening is vereffend. Zie, dat is mijne LOUIZE, van wie ik u toen met zoo veel teederheids sprak! Gij zult haar nader leeren kennen; want eenige dagen moet ge voor 't minst hier blijven." — Ik gaf mijn woord voor éénen dag. Wij zetteden ons aan tafel, en gulle vrolijkheid kruidde den disch, zoodat ik al het geleden leed vergat. „ Neen, waarlijk," zeide ik tot mijn' gastheer, „ gij hebt mij niet te veel van uwe vrouw gezegd, dat zie ik reeds! Het verblijdt mij onuitsprekelijk, u gelukkig te zien, en ik dank het toeval, dat mij herwaarts gevoerd heeft." — „ *Toeval?*" hernam de vrome man, op een' zacht verwijtenden toon: „ Geloof mij, er bestaat geen toeval op deze wereld! Beschouw onze wederzijdsche lotgevallen van naderbij, en ge zult, met mij, daarin de leiding eener Hoogere Hand erkennen." — Ik zag in, dat hij gelijk had, en gevoelde dit nog levendiger, toen ik naderhand vernam, hoe zeer zijne bescheidenheid het deel verkleind had, dat zijne ijverige bemoeijingen in mijne bevrijding hadden gehad; en sinds dien tijd heb ik mij gewend, de hand der Voorzienigheid in alles te zien, wat mij belangrijks bejegent, ook dán, wanneer ik derzelver leiding niet kan nasporen of begrijpen.

IETS OVER ZEKERE UTRECHTSCHE AKADEMIE-TAFEREELEN. (*)

Eene nieuwe vrucht van eenen ouden boom. Hoe welkom aan ieder, zoo de vrucht rijp, de boom van eene goede soort was; doch wie leest er druiven van doornen, of bemint den wrangen smaak van eenen groenen haagappel? Om niet lan-

(*) Onder den titel van *Utrechtsche Akademie-tafereelen*, verscheen, zeer onlangs, aldaar een blaadje in het licht, hetwelk, No. 1 genoemd, het voornemen aankondigt van door meerdere gevolgd te worden.

ger in verbloemde woorden te fpreken, wie zal behagen fcheppen in een gewrocht uit verkeerde beginfelen gefproten, en dat bovendien zoo duidelijk de hand van den onervarenen verraadt? Wie zal ontkennen, dat de verlichte opvoeding, die den jongen lieden van onzen tijd te beurt valt, van hare ongunftige zijde befchouwd, dit nadeel met zich brengt, dat menigeen, die zich eene flechts oppervlakkige kennis heeft eigen gemaakt, uit de hoogte over alles zijn oordeel velt? Dit oordeel, in meer dan één opzigt gebrekkig, is dáárin vooral te misprijzen, dat het reeds hekelend veroordeelt, waar het nog onderzoeken moest; en vandaar die menigte jonge hekelaars, die, van hunne onbedrevenheid bewust, maar zich dezelve toch zoo gaarne ontveinzende, dán eerst regt hunner pen den teugel vieren, wanneer zij, de *zaken* uit het oog verliezende, alleen of vooral *perfonen* tot doelwit hunner aanvallen kunnen ftellen.

Dat nu de genoemde Tafereelen uit de pen van dergelijken jongen hekelaar gevloeid zijn, en hij daarenboven getoond heeft, voor de taak, die hij ongeroepen op zich genomen had, ongefchikt te zijn geweest, zal bij eene zelfs vlugtige lezing aan elk gereedelijk onder de aandacht vallen; en de fteller dezes had veilig zijnen arbeid kunnen achterwege laten, zoo hij niet gemeend had, dat het van gewigt kon zijn, wanneer hij door zijn voorbeeld aantoonde, dat niet alle jonge lieden aan onze Akademiën hunne goedkeuring hechten aan dien geest van bedilzucht en hekelziekte, welke hare pijlen tegen alles en tegen allen uitfchiet.

Doch ter zake. *Utrechtfche Akademie-tafereelen.* Wordt dus in dezelven datgene flechts gefchetst, hetgeen aan die Akademie eigen is, en zij met geene andere gemeen heeft? Immers neen. In elke ftad toch, in welke eene Hoogefchool gevestigd is, vindt men dwalers in Collegiezalen, Kerk, Koffijhuis en Schouwburg. Zoowel te *L.* en te *G.*, als te *U.*, zou het groote moeite inhebben, om op te fporen, of de jeugdige en rijmende gisper zich onder de vanen van Calvijn had gefchaard, dan of hij fomtijds in 't Grieksch droomde, of wel zich in de regtskundige gefchilpunten pleegde te verwarren. Ook daar vindt men politieke tinnegieters, luchtige faletjonkers, verwaande gekskappen, roekelooze fpelers, ftoute wagenmenners, bewonderaars der meisjes, bekwame biljartfpelers, en wat niet al! Het eenige, dat in deze Tafereelen alleen *Utrechtsch* is, wat is het anders dan

de uitgefchenen zon,
Die federt jaar en dag geen ftraal meer fchieten kon? (*)

Ook pleegt men, in genoemde plaatfen, niet juist bij gelegenheid van publieke promotiën de trompet te fteken; misfchien is zulks te *U.* na den veldtogt de mode geworden.

(*) De verkeerde gevolgtrekking, die uit deze citatie zoude kunnen getrokken worden, laten wij voor rekening *des Schrijvers*, zoo men hem anders gelooven kan.

Voor het overige zouden deze Tafereelen met hetzelfde regt den naam van iedere andere Akademie hebben kunnen dragen.

Het motto:

Poetis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas,

komt mij voor te pleiten voor mijn zoo straks geopperd gevoelen, dat de Schetser zich bij het aanvangen zijner Tafereelen in eenen ongewonen toestand bevond, en om zich een weinig van den schrik, dien hem zijn stout ontwerp baarde, te verzetten, zich het bekende vers van HORATIUS in het geheugen riep. Jammer slechts, dat hij met de woorden zich niet tevens de bedoeling van den Dichter te binnen bragt, die het als eene verontschuldiging doet voorkomen van hen, die in schilder- of dichtkunst de palen eener gezonde rede hadden te buiten gegaan; en er terstond de waarschuwing op laat volgen, dat men in het toepassen van dergelijke magtspreuken uiterst omzigtig moet zijn. — Er komen in de Tafereelen zelve hier en daar ook nog sporen voor van dergelijke beschroomdheid. Als men b. v. leest:

En dus, o Pallas kroost, wilt deze halve bladen
(Een broeder biedt ze u aan,) niet heel en al versmaden;

zou men denken, dat de Schetser niet zoo zeer als publiek Schrijver optrad, maar het, om eene gemeenzame uitdrukking te bezigen, onder ons meisjes wilde laten; doch wat verder laat hij zich toch bepraten, en staat den Heere VAN DER MONDE toe, om de halve bladen zoo wel aan *burgers* als *studenten* te slijten. Het debiet moge goed zijn; want de onderneming zal, om redenen straks nader te melden en niet moeijelijk te bevroeden, wel spoedig in duigen vallen.

Wij zijn nu tot de dichtregelen zelve gekomen, die ik, op het voetspoor van oudere en nieuwere Geleerden, aldus zou kunnen beoordeelen, dat ik gelijkluidende plaatsen uit andere Dichters ter vergelijking aanvoerde. Echter heb ik het voegzamer geacht zulks na te laten, ten einde te groote uitweidingen te vermijden, en mij de moeijelijkheid te besparen, die mij de vierde regel reeds gebaard zou hebben, daar ik niet gewoon ben de verzen der asch- en karrelieden onder de voortbrengselen onzer Letterkunde te tellen. Men moet de populariteit der volgende regelen den verdienden lof geven; evenwel kwam het mij niet zoo geheel duidelijk voor, dat men, om iets niet te vergeten, het slechts gedrukt behoeft te lezen. Ik althans zeg, bij het lezen dezer Tafereelen, gaarne met THEMISTOCLES: „Och, dat ik de gave had van te kunnen vergeten!"

Volgen eenige denkbeelden van den Schetſer over hetgeen den Dichter uitmaakt, waar wij b. v. leeren, dat hij eene vrijheid bezit, op welke, als zijn erf, hij ſpoorloos mag ronddwalen; en dat hij, hoewel buiten het ſpoor getreden, echter het goede kan voorſtaan. In het algemeen heeft dit beeld wel wat van onzen Hollandſchen Tuin; doch dan moeten wij ons de lieve Vrijheidsgodin in een' klomp aarde veranderd voorſtellen, en vooral de omheining weghakken. Ook is in deze zoo wel als in de volgende regelen zeer onduidelijk, wien de Schetſer door het woord *Dichter* verſtaat. Meent hij zichzelven? Dan ſtapt hij nog al losjes over des wijsgeers bedenkingen heen; en ſtelt hij zich het ideaal van eenen Dichter voor, dan moeten wij nog eens onzen gemeenſchappelijken vriend HORATIUS bij de hand nemen. *Mediocribus esſe poetis*, niet waar? Maar is het dan nog twijfelachtig, wien hij bedoelt? Immers, indien wij wat verder lezen, zien wij, dat de Dichter van zoo even niemand anders is dan hij, wien daarna de gepastere naam van Schrijver der Akademiebladen gegeven wordt. De bedoeling dezer regelen was ſlechts wat onduidelijk geworden door de invoeging van *zijn verzen* tot aan dat ſtreepje, toevallig geplaatst achter een rijmwoord, zoo gewrongen gezocht, dat men er niet aan kan twijfelen, of er wordt een Dichter bedoeld, die, zoo hij tot nu toe zijne ooren voor billijke teregtwijzingen geſloten houdt, zich nog minder bekreunen zal aan een teekentje, meer duidelijk dan de naam voluit geſchreven.

Wij zullen den Schrijver niet volgen in zijn onderzoek, dat men, volgens zijn eigen zeggen, *niet zonder vrucht* zou doen, of hij Theologant zij of iets anders; wij weten het niet, en wenſchen het niet te weten. Is het er misſchien mede, *de omnibus aliquid*, *de toto* —? De regel:

Dat van deez' dag af aan, voor burgers en Studenten,
Dit blad te krijgen is à costi voor tien centen.

zou het vermoeden kunnen wekken, of hij niets van alles, wat hij opnoemt, was, maar een broodſchrijver, die in het begin dezer regelen zijn voornemen openbaart, maar evenwel nog op denzelfden dag, waarop hij met ſchrijven aanvangt, den Uitgever in de gelegenheid moet ſtellen, zijne waar te kunnen uitventen.

Dusverre over de inleiding. Wat de beſchrijving van het koffijhuis van KLANCK aangaat, er zijn goede regels in. Over de uittrompetting bij promotiën en het verbleekte uithangbord hebben wij reeds geſproken. Laat ons derhalve ook de trappen *opſtormen* (een eigenaardig gekozen woord). Daar zullen wij vreemde dingen zien; vooreerst *eene kagchel, die de koude ligchamen ſtreelt*; voorzeker een vrij ſtout

beeld, om den verkwikkenden invloed van het vuur, dat zich in dezelve bevindt, uit te drukken. Doch wat beduidt die menigte van ſtreepjes, die in de regelen zijn ingelascht, als waren het zoo vele handwijzers, om ons op het doornig pad, dat de Schrijver ons doet betreden, ook de rozen aan te duiden; terwijl de achteraangevoegde uitroepingsteekenen de geestigheid *a tergo* escortéren? Zouden deze ſtreepjes ook moeten dienen, om het metrum, dat anders in de war zou zijn, wat te helpen? Het is waar, ook het ſtreepje in den regel:

Die, zoo men —— gelooft, het *libertaitsland* drukken!

zou wel wederom met een' naam kunnen aangevuld worden; doch wij kunnen niet gelooven, dat de Schrijver bij herhaling in eene aardigheid heeft willen vervallen, die, behalve dat zij zouteloos is, daarenboven te duidelijk den ſtempel van perſonaliteit draagt. Het ſtreepje, dat niet lang daarna volgt, is even zoo gemakkelijk aan te vullen met LEOPOLD, als CHARLES DIX en HENRI CINQ, en laat dus nog iets aan de verbeelding over, dat aan de overigen geheel ontbreekt. Lezen die *vele anderen* het Fransch vernuft reeds vertaald in de liberale bladen, eilieve welke zijn die? of is er in het koffijhuis van KLANCK een beëedigd translateur? De meeste van zulke heertjes plegen hun Fransch nog al *pasſablement* te kennen. — Het is een aardige kunstgreep van den Schrijver, om het *naauw de Rectorsſchool ontſprongene jongske* te laten bedillen, prijzen, ja zelfs vloeken, en hem evenwel onbedreven te laten in eene kunst, die hem zijn buurman *met den nieuwen wagen* had kunnen leeren. Wie toch, die na zijne ontgroening in eene caricle gezeten heeft, weet niet, dat men *ſchepen ſtuurt* en *wagens ment*; om nu niet te zeggen, dat het weinig ſmaak in den jongen knaap aanduidt, om, als hij het beeld van *rijden* wilde gebruiken, te zeggen: *den Staat te mennen*, voor: *er de teugels van te houden*. Dat *kaartſpelen*, zoo tegen drie ure in den namiddag, is wat forsch. Mij dunkt het aantal der ſpelers moet zoo klein zijn, dat zij het den Schrijver vrij euvel zullen opgenomen hebben, zoo door hem aan de kaak te zijn geſteld. En wat de ſchaakſpelers betreft, reeds het kiezen van hunne plaats toont aan, dat zij de grootſte meesters in hunne kunst niet zijn. Eindelijk, die arme *marqueurs!* Er is geene meer beklagenswaardige kostwinning, dan die van biljartjongen. Hoe ijverig ſteeds in de weer, ſtaan zij voor ieders beſchimpingen bloot. Ziet eens, hoe zij, volgens des Schrijvers zeggen, niet alleen *rondsom*, maar *naar alle kanten* (dus zoo wel horizontaal als verticaal?) ſchenken, bedienen, enz. en toch op het maken der punten letten. Is het wonder, als de geſtadige vermoeijenis hen wat

ſchor maakt, en is het hunne ſchuld, dat de eene ſpeler boos is, omdat hij maar *deux* telt, terwijl reeds tot *douze* is opgeklommen? Dat ſlechts één naar den uitgeſprongen bal grijpt, is onnatuurlijk; want men ziet dan meestal aller handen en voeten in beweging. — Maar de Schrijver loopt met de overigen weg, om zich in zijn *nieuw Vaderland* te vestigen. Men zou zich verbeelden, dat de Schrijver zich in het koffijhuis nog al op zijn gemak bevond; ten minſte de in zoo vele bijzonderheden tredende beſchrijving van hetzelve, terſtond na de inleiding, geeft bewijs genoeg, dat hij er geen dwaler in is, zoo als in Collegiezalen enz. Echter ſchijnt hij het ſlechts als een *pis aller* te beſchouwen; en er is eene andere plaats, die hem nog ſterker aantrekt. Immers de klok heeft naauwelijks drie geſlagen, of hij, die u zoo gedienſtig de geringſte merkwaardigheden onder de aandacht bragt, verlaat u plotſeling, zonder zelfs behoorlijk afſcheid te nemen; en met den mantel half om de ſchouders geſlagen, en den hoed ſcheef op 't hoofd, ſtormt hij niet, maar vliegt de trappen af. En wat was toch de reden van dezen overhaasten aftogt? Den koelen wereldburger wordt in zijne maag toegeroepen, dat er voor hem een Vaderland beſtaat, waar de *roastbeef* als Grondwet gehuldigd wordt, en men met borden *petitioneert*. Of moet hij zich nog van het ſchrale ſchrijversloon genéren? O, dan trooste hij zich met een denkbeeld, dat zich aan zijne verbeelding, zoo hij die bezit, onder de ſchoonſte kleuren moet voordoen: dat van 't Luilekkerland!

En nu, Mijnheer de Letteroefenaar, wat zegt Gij van het bovenſtaande? Hier en daar regt op onzen Polyhistor aan, niet waar? Maar toch ook nog al geſpaard, en niet het vel over de ooren getrokken; want waarom zou ik op het machinale van 't verzenmaken gevit hebben, daar er buiten dat ſtofs genoeg voorhanden was? — Maar waarom nu mijn opſtelletje juist aan U gezonden? Dat hebt Gij aan het veelbeteekenend ſtreepje en impertinent uitroepingsteeken te danken. Zat er ook misſchien kwaad bloed bij den Schrijver tegen U, om vroegere teregtwijzing? Ik kan het niet gelooven; de Tafereelen blijken te duidelijk eerſtelingen te zijn. Maar hoe het zij, uw blad, hoewel anders in ons land nog al zoo tamelijk geacht, ſchijnt den Schrijver niet zeer te verontrusten; al maakt hij op het einde de voorwaarde, dat de uitgave van verdere nommers afhangt van de *algemeene goedkeuring*, die dit *eerſte* zal hebben weggedragen. Nu zou het mij ſpijten, als de Tafereelen, welker duur toch niet lang kan zijn, door mijn ſchrijven in het niet zouden ſchijnen te zijn verzonken. Want, wanneer ik des avonds, door wat ingeſpannen te ſtuderen, te bed liggende den ſlaap niet vatten kan, heb ik gaarne het een of ander van dergelijke ſoort, hetwelk mijne oogen zoo tot ſluiten dringe, dat ik nog maar even tijd hebbe mijne lamp uit te doen.

* † *

LEOPOLD EN DE BELGEN,

OF

HET BRUSSELSCH PLUNDERSPEL VAN 6 APRIL, 1834.

Wat ſpel! — de paarden zijn verkocht,
En de ezels hebben veel vermogt,
Door hun gebalk te laten hooren:
De tijgers zijn aan 't woên geraakt;
De Hel heeft monſters uitgebraakt,
Om Brusſels diepen ſlaap te ſtoren.

Reeds uren hebben zij gehold;
Maar eind'lijk komt Vorst Leopold...
Hoe magtig is een Burgerkoning!
Zij zien nog naauw'lijks zijn gelaat,
Of wijken naar eene and're ſtraat,
En plund'ren daar eene and're woning.

Welk volk! — het zij het paarden koopt,
Of paardenkoopers-huizen ſloopt,
't Is altijd afval of verdelgen;
En 't rot, dat zich naar Jezus noemt,
Maar Zijne leer in 't harte doemt,
Beſtuurt den geest der vrije Belgen.

Men teekent ſtaag op akten in,
Of heeft verwoesting in den zin:
't Is tegenwent'len of verniešen.
Kameleons.... neen, zijn zij niet;
Al is het, dat de kleur verſchiet,
Het blijven altijd blaauwe kielen.

De Grooten ijdel, trotsch en dwaas,
Het graauw hun hefboom of hun baas;
Hun baas, wanneer de Priesters ſpreken;
Die blijven meester van 't geſpuis,
En alles wordt verplet tot gruis
Bij hen, die d' unieband verbreken.

Maar, heeft ook de Engelsch-Franfche Saks
Van zulke Grooten veel gemaks?
Wat is er voor zijn' troon te hopen
Van hen, die 't volk eerst dol en gram
Deên worden tegen Nasfau's ftam —
Dan weêr voor Nasfau paarden koopen?

De Souverein komt weêr — men ziet
Hem fpreken, maar verftaat hem niet.
Hij wijkt, uit dank voor zijn promotie;
En de Adel, die zijn' Koning hoont,
't Is billijk, dat hem plund'ring loont
Voor zijne blindemans-negotie.

't Is wel niet ftreelend voor dien Vorst,
Die zoo veel doen en wagen dorst
Tot welzijn van de brave Belgen;
Dat volk, dat, met de zege in 't oog,
Vol moed naar 't Luxemburgfche toog,
Als onverfchrokken leeuwentelgen!

Naauw heeft de man het Duitsch Verbond
Ontzag geleerd voor zijnen grond,
Herftel der Belgifche eer verworven,
Of een Verbond van Ed'len maakt,
Dat 't in paleizen bonst en kraakt:
Dáár wordt de boel geheel bedorven.

't Is nogtans beter, dan wanneer
Oranje of Sakfen-Weimar weêr
Zijn onverwinlijk heer deed vlugten:
Hun magt is voor heel 't oproerland —
Der plunderaren onverftand
Alleen voor weinigen te duchten.

Juich, Koning, juich! uw volksverbond,
Uw troon, uw rijksmagt ftaan gegrond
Op meineed, roofgoed, fchrik verfpreiden.
Wat eens begon met plundering,
Krijgt nog door plund'ren fteviging:
Europa gaat dien roem verbreiden.

G.

ZAMENSPRAAK TUSSCHEN EENEN DICHTER EN HET RIJMWOORD.

D. O Rijm, leen me uwe hulp! een woord nog —'k ben geborgen!
R. Leer lijdzaamheid, mijn vriend! kom 'k heden niet, dan morgen.
D. Verwenschte klank, verfchijn! het bloed vliegt mij naar 't hoofd.
R. Dat werkt de lauwerkrans; die brand moet wat gedoofd.
D. Nog eens, verfchijn! of 'k fmijt mijn lier aan duizend ftukken!
R. Dat waar' misfchien niet kwaad — 't zijn dichterlijke nukken.
D. O regel, honigzoet! — ftond flechts het flotwoord daar!
R. Hier geldt de fpreuk: „de laatfte loodjes wegen zwaar."
D. Barbaar! zal dan mijn lied, zoo godlijk fchoon, hier ftaken?
R. Hef maar een ander aan, dan zal ik 't beter maken.
D. Een ander? — aan dit ftuk hangt heel mijn hart en ziel!
R. En toch blijf ik de baas, hoe fmartlijk dit u viel.
D. Genoeg! 'k zal *rijmeloos* mijn zangen u doen hooren.
R. Dan wordt het proza, vriend! — vrees recenfenten-ooren!
D. Gij tergt mij! 't werk moet af; de drukpers roept en wenkt!
R. Dat vreeslijk werktuig heeft uw harfens ligt gekrenkt.
D. Nog eens: één klankje flechts, één ademtogt, één woordje!
R. 't Is wel: wat geeft ge mij voor 't fmeltend harpäkkoordje?
D. Een lofdicht — wat gij wilt! maar pijnig mij niet meer!
R. Piano, lieve vriend! — gij fchertst wat — fchrijfpen neêr!
D. Ik fchertfen? ach! is 't rijm de ziel niet der gedichten?
R. Zoo fpreekt gij nu, uit *nood;* ik ken u, fnoode wichten!
D. Wat heb ik dan misdaan? verwierp ik 't rijmwoord ooit?
R. Gij zingt van 't dicht'renvuur, maar van mij, rijmwoord, nooit.
D. Dat is nu eens 't gebruik; men mag niet alles klappen!
R. Maar wilt toch den Parnas, met and'ren, op gaan ftappen!
D. Ach! al te wreede klank! kocht ik u flechts voor goud!
R. *Goud* en een *Dichter!*... zwijg! nu liegt gij al te ftout!
D. Moet ik, teleurgefteld, mijn zangen dan verbranden?
R. Dan waart gij de eerfte niet: 't zijn dierbare offeranden.
D. „*Le rime est un esclave, et ne doit qu'obéïr.*"
R. Wij zijn niet in de West; Boileau is ver van hier!
D. Wat eischt, wat vergt gij dan? 'k zal u gehoorzaam wijken!
R. Beken, dat elk Poëet voor 't rijm de vlag moet ftrijken!
D. 'k Beken 't! — ach! al te waar! — wat verder; fpreek vrij uit!
R. Beken: der Dicht'ren roem beftaat in 't maatgeluid!
D. Ook goed! (hoe menig vers is brommend, flechts welfprekend!)
R. Beken, dat zonder 't rijm geen Dichter iets beteekent!

D. Ook dat — nu zij 't genoeg! — verlangt gij nog iets meer?
R. 't Is goed zoo — blijf bedaard! 'k kom morgen wel eens weêr.

Rotterdam. B. T. L. W.

MAGISTER ARTIS INGENIQUE LARGITOR.

Weet gij, hoe men het danſen leert
In Polen aan de beeren?
Dat nood de moeder is der kunst,
Kan men ook daaruit leeren.

Daar zit heer Bruin in 't digte hok,
Gevloerd met harde ſteenen;
Men ſtookt een vuur daaronder aan;
Het kittelt hem de beenen.

't Wordt hem te heet; hij huppelt, ſpringt
En danst al op en neder;
En als hij huppelt, ſpringt en danst,
Roert men het trommelleder.

Zoo vaak hij nu de trommel hoort,
Heft hij zich op zijn klaauwen,
En meent het brandt hem als weleer,
Waar 't hem zoo kon benaauwen.

Ik weet niet, of u ook de kunst
Zoo kittelt aan de zolen;
Maar beter doet gij 't waarlijk niet,
Dan Bruintje 't doet in Polen.

Naar het *Hoogduitsch*. F. W. C.

BIJ HET OPTREKKEN DER BELGEN NAAR ONZE GRENZEN.

Hoe, Belgen! hoe! wilt ge u nog eens met Holland meten?
Hoe! zijt ge Hasfelts ſlag en Leuvens val vergeten?
Vergeten reeds dien togt, voor ons in roem zoo rijk,
Voor u een blad te meer in uwe ſchandkronijk?
Vermet'len, keert terug; of, wilt ge uw plan niet ſtaken,
Laat eerst tot uwe vlugt een' ijz'ren ſpoorweg maken!

Z. BARNOUW.

Mengelw. No. III. bl. 109. reg. 27. ſtaat *onder*, lees *onzer*.

MENGELWERK.

DE GROOTE AARDBEVING TE LISSABON VAN 1755.

(Uit Mr. DAVY's weinig bekende *Letters on Literature*, en aan dezen, in der tijd, medegedeeld door een *Engelsch* Koopman, aldaar woonachtig, en ooggetuige der ramp.)

Geen fchooner morgen, dan die van den eerften dag van November 1755. De zon fcheen met vollen luister; de ganfche hemel was volmaakt klaar en helder, en geen het minfte voorteeken kondigde de naderende ramp aan, die deze bloeijende, rijke en welbevolkte ftad verkeerde in een tooneel van fchrik en ellende, uitgenomen die weinige oogenblikken, welke naauwelijks eenige tijdruimte vergunden, om de algemeene verwoesting te ontvlugten.

In den morgen van dien noodlottigen dag, tusfchen 9 en 10 ure, zat ik in mijne kamer, en had juist een' brief voltooid, toen de papieren en de tafel, aan welke ik fchreef, begonnen te fchudden met eene zachte beweging, welke mij bevreemdde, daar ik geen wind of togt befpeurde. Terwijl ik nadacht, wat dit zijn mogt, en nog volftrekt de wezenlijke oorzaak niet vermoedde, begon het ganfche huis te beven op deszelfs grondflagen; hetwelk ik eerst toefchreef aan de dreuning van eenige rijtuigen op de ftraat, die gewoonlijk om dezen tijd dien weg langs reden van *Belèm* naar het Paleis; maar, bij meer oplettend luisteren, vernam ik een vreemd, ontzettend geluid onder den grond, gelijkende op de doffe rommeling van den donder in de verte. Dit alles viel voor in minder dan eene minuut; en ik moet bekennen, dat ik nu eenigzins beangst werd, vreezende dat zulks de voorlooper ware van eene aardbeving, gelijk ik vóór 6 à 7 jaren op het eiland *Madera* er eene bijwoonde, die op dezelfde wijze begon, doch weinig of geen fchade aanregtte.

Ik legde nu de pen neder en ſtond op, voor een oogenblik in beraad ſtaande, of ik zou blijven, waar ik was, of mij op ſtraat begeven, dewijl op beide plaatſen het gevaar mij hetzelfde ſcheen, en ik mij vleide, dat wij er met den ſchrik zouden afkomen; maar plotſeling werd ik uit mijne mijmering geſchud door een ontzettend gekraak, zoo geweldig, alsof alle gebouwen in de ſtad op eens nederſtortten. Het huis, waarin ik mij bevond, werd met zulk een geweld geſchokt, dat de bovenverdiepingen onmiddellijk invielen; en, ſchoon mijn vertrek, op de eerſte verdieping, niet gelijktijdig in hetzelfde lot deelde, werden alle meubelen door elkander geworpen, zoodat ik niet dan met de grootſte moeite ſtaande bleef, en alle oogenblikken verwachtte te zullen verpletterd worden, dewijl de muren beſtendig op de geweldigſte wijze heen en weder geſlingerd werden, zich op verſcheidene plaatſen openende, terwijl groote ſteenen aan alle zijden nederſtortten, en de balken der zoldering losgerukt werden. Tot verdubbeling van akeligheid, werd de lucht op eens zoo zeer verduisterd, dat ik geen enkel voorwerp konde onderſcheiden; het was in waarheid eene *Egyptiſche* duisternis, ongetwijfeld veroorzaakt door de ontzaggelijke wolken ſtof en kalk, door eene zoo geweldige onderſtbovenkeering opgejaagd en verſpreid, alsmede, naar ſommiger verhaal, door zwayelachtige uitdampingen; welk laatſte ik niet ſtellig kan bevestigen, hoewel het zeker is, dat ik, wel tien minuten lang, mij als verſtikt gevoelde.

Toen de donkerheid eenigzins begon op te klaren, en het geweld van den ſchok ſcheen te bedaren, was het eerſte voorwerp, dat ik in mijn vertrek ontwaarde, eene vrouw, op den vloer zittende, met een kind in hare armen, geheel bedekt met ſtof, doodbleek en bevende. Ik vroeg haar, hoe zij daar kwam; maar hare ontſteltenis was te groot, om mij iets van haar wedervaren te kunnen doen begrijpen, en ik was in geene ſtemming, om aan nieuwsgierigheid bot te vieren. Ik herinner mij echter, dat het arme ſchepſel mij, in den grootſten angst, vroeg, of ik ook niet dacht, dat de wereld ver-

ging; ten zelfden tijde klagende, dat zij bijkans ſtikte, en mij om Gods wille biddende, haar wat te drinken te geven. Ik liep naar eene kast, waarin ik eene groote kruik met water had ſtaan (gij weet, dat het drinkwater te *Lisſabon* ſomwijlen ſchaarsch is); maar, dezelve verbrijzeld vindende, zeide ik tot haar, dat er nu niet te denken viel aan het lesſchen van den dorst, maar aan lijfsbehoud alleen, dewijl het huis elk oogenblik dreigde in te ſtorten, en een tweede ſchok ons gewisſelijk onder het puin zou begraven. Ik bood haar mijnen arm, en zeide, dat ik wilde beproeven, haar naar eene veilige plaats te brengen.

Altijd zal ik het als eene bijzondere bewaring beſchouwen, dat ik op dit pas ongekleed was; want, ware ik gekleed geweest, gelijk ik eerst voornemens was, ten einde bij een' vriend te gaan ontbijten, dan had ik mij zeker op ſtraat begeven, toen de ſchok plaats greep, even als de overige huisgenooten deden, en waren mij, gelijk hun, de herſens verpletterd geworden. Ik had echter nog bedaardheids genoeg behouden, om in te zien, dat ik in mijn morgengewaad, in een' japon en op muilen, niet over het puin zou kunnen klimmen, en om een paar ſchoenen en een' rok aan te ſchieten, de eerſte, die mij maar voorkwamen, hetgeen alles was, wat ik met mij nam, zijnde er geen oogenblik te verliezen. In dit gewaad vloog ik de trappen af, de vrouw met mij aan den arm, en wilde mij onmiddellijk naar dat gedeelte der ſtraat begeven, hetwelk op den *Taag* uitloopt; maar, den weg derwaarts geheel verſtopt vindende door de nedergeſtorte huizen ter hoogte van derzelver tweede verdiepingen, wendde ik mij naar het andere einde, maar dezelfde dwarsſtraat leidende (de gewone doorgang naar het Paleis), en, de vrouw over een' grooten puinhoop geholpen hebbende, met geen klein gevaar voor ons leven, ſtuitte ik, aan den ingang van gezegde dwarsſtraat, op een' anderen ſteenberg, dien ik niet konde beklimmen, zonder gebruik te maken van handen en voeten tevens, en verzocht haar dus, mij voor een oogenblik

V 2

los te laten, hetwelk zij deed; wanneer, flechts 2 à 3 voet achter mij ftaande, een groote brok van een' waggelenden muur haar en haar kind op eens geheel verpletterde! Een zoo ijfelijk tooneel zou, op elk ander tijdftip, mij geweldig getroffen hebben; maar het dringend gevaar, waarin ik zelf mij bevond, om een gelijk lot te ondergaan, en de vele voorbeelden rondom mij van dezelfde ellende, waren te fchokkend, om bij dit enkele geval ftil te ftaan.

Nu moest ik eene lange, naauwe ftraat doorworftelen, welker huizen aan wederzijden vier of vijf verdiepingen hoog waren, allen zeer oud, voor het grootfte deel reeds nedergeftort of onophoudelijk nederftortende, de voetgangers op elke fchrede met een' onvermijdbaren dood bedreigende, gelijk er reeds een aantal dood voor mij lagen, of, wat mij nog ellendiger toefcheen, zoo zwaar gekneusd en gewond, dat zij zich niet konden verroeren, om zichzelven te redden. Wat mijzelven betreft, naardien de dood mij onvermijdelijk fcheen, wenschte ik alleenlijk, dat op eenmaal een einde aan mijn beftaan mogt worden gemaakt, en ik niet, met gebrokene ledematen, gelijk deze arme lijders, zonder eenige hulp te kunnen erlangen, een' langzamen, folterenden dood zou moeten fterven.

Naardien zelfbehoud echter de eerfte wet der natuur is, werd ik daardoor voor eene werkelooze wanhoop bewaard. Ik vervolgde dus, zoo goed ik kon, mijnen gevaarvollen weg met de uiterfte omzigtigheid, tot dat ik mij eindelijk, als door een wonderwerk, behouden en ongekwetst bevond op het breede open plein voor de *St. Paulus*-kerk, die weinig minuten te voren was ingeftort, en een groot gedeelte der vergadering levend had begraven, die gemeenlijk zeer talrijk was, dewijl het gebouw ftond in eene der meest bevolkte wijken der ftad. Hier ftond ik eene poos ftil, overleggende, wat te doen, daar ik mij hier nog niet volkomen veilig achtte; weshalve ik befloot, over de ruïnen van het westelijk deel der kerk te klauteren, ten einde den rivierkant te bereiken,

opdat ik, in gevalle van een' tweeden ſchok, zoo ver mogelijk van de ſchuddende huizen mogt verwijderd zijn.

Ik volbragt zulks, ſchoon met moeite, en vond daar een ontzaggelijk aantal volks van beide ſekſe en van allerlei rangen en ſtanden, onder welke ik eenige perſonen onderſcheidde van de voornaamſte orden der Patriarchale kerk in hunne purperen tabbaarden en koorkleederen; verſcheidene priesters, de altaren ontvlugt in hun pleeggewaad, terwijl zij de mis vierden; half gekleede dames, ſommige zonder ſchoeiſel: alle dezen, wien de gemeenſchappelijke nood derwaarts had gevoerd, als tot eene veilige ſchuilplaats, lagen op hunne knieën te bidden, met den doodſchrik op het gelaat, op de borst ſlaande, en onophoudelijk uitroepende: „*Miſerecordia meu Dios!*"

Te midden van dezen volkshoop kon ik niet nalaten een' ouden, eerwaardigen priester op te merken in ſtool en koorkleed, dien ik vermoed uit *St. Paul* ontkomen te zijn. Hij ging onophoudelijk onder de menigte rond, hen tot berouw vermanende en pogende te vertroosten. Onder een' vloed van tranen zeide hij hen, dat God zwaar beleedigd was door hunne zonden, maar dat, zoo zij de H. Maagd wilden aanroepen, deze hunne voorſpraak zou zijn. Men omringde hem van alle kanten, ſmeekende om zijnen zegen, en elk achtte zich gelukkig, wien het mogt gebeuren, ſlechts den zoom van zijn kleed aan te raken. Velen hadden kleine houten kruiſen en beelden van Heiligen in de hand, welke zij mij om te kusſen aanboden. Een arme *Ier* hield mij een *St. Antonius* voor den mond; en, toen ik het beeld zachtelijk ter zijde ſchoof, vroeg hij mij, met eenige verontwaardiging, of ik in geen' God geloofde. Inderdaad, ik geloof, dat menigeen dezer arme, bijgeloovige menſchen, die deze nutteloze ſtukken houts gered hadden, hunne kinderen lieten omkomen. Ik zeg dit niet om hen te beſpotten of te beſchimpen, o neen! Ik heb innig medelijden met hen, en moet bekennen, dat ik nooit aandoenlijker tooneel gezien heb. Hunne tranen, hunne diepe zuchten en jammerklagten zouden het ſtugſte hart geroerd hebben. Ik

knielde met hen neder, en bad even vurig als zij, terwijl ik mijn gebed rigtte tot verhevener voorwerp — tot Hem alleen, die mijne verzuchtingen om hulp en uitredding kon verhooren.

Te midden van deze onze godsdienstige verrigtingen kwam de tweede groote schok, weinig minder sterk dan de eerste, en voltooide de verwoesting van die gebouwen, welke reeds veel geleden hadden. De ontsteltenis werd nu zoo groot en algemeen, dat het geschreeuw en gegil van „*Misericordia!*" duidelijk vernomen werd van den top van *St. Catharina's heuvel*, op grooten afstand van daar, werwaarts desgelijks een verbazend aantal menschen was geweken; terwijl wij ten zelfden tijde den val van de parochiekerk aldaar hoorden, waarbij velen op de plaats zelve gedood, anderen doodelijk gewond werden. Gij moogt oordeelen over de kracht van dezen schok, wanneer ik u zeg, dat dezelve zoo geweldig was, dat ik mij naauwelijks op de knieën konde houden; maar hij ging gepaard met eenige omstandigheden, nog ontzettender dan bij den vorigen. Op eens hoorde ik een' algemeenen kreet: „De zee komt; wij zijn allen verloren!" Toen ik hierop mijn gezigt naar de rivier wendde, te dezer plaatse nagenoeg vier mijlen breed, zag ik dezelve zich opheffen en zwellen op eene onbegrijpelijke wijze, dewijl geen wind zich bewoog. In een oogenblik vertoonde zich, op kleinen afstand, eene groote massa waters, alsof een berg oprees. Schuimende en brullende naderde zij, en werd met zoo groote hevigheid naar den oever voortgedreven, dat de meesten onmiddellijk, zoo ver mogelijk, ten lijfsbehoud, vlugtten, velen werkelijk weggesleept werden, en de overigen tot boven de middel, op vrij verren afstand van het hooge strand, in het water stonden. Wat mij betreft, ik kwam te laat, en ware zeker verloren geweest, had ik niet een' stevigen balk, die op den grond lag, gegrepen, tot dat het water in deszelfs bedding terugkeerde, hetwelk, met gelijke snelheid, terstond gebeurde. Naardien mij nu even veel gevaar van het water als van het land bedreigde, en ik

naauwelijks wist, werwaarts te vlugten, nam ik eensklaps het befluit, om terug te keeren, met druipende kleederen, naar het plein van *St. Paul.* Hier ftond ik ftil, en zag de fchepen her- en derwaarts geworpen en geflingerd, als in een' geweldigen ftorm; fommige, wier kabels gebroken waren, dreven naar gene zijde van den *Taag;* andere draaiden, met ongeloofelijke fnelheid, in het rond; verfcheidene booten werden het onderstboven gekeerd; en dit alles, wat het verwonderlijkst fcheen, zonder eenigen wind. 't Was om dezen tijd, dat de fraaije, nieuwe kaai, met ontzaggelijke kosten geheel van ruw marmer gebouwd, ganfchelijk verzwolgen werd, met al het volk op dezelve, daar veiligheidshalve verzameld, en dat zich met reden daar buiten gevaar mogt rekenen. Gelijktijdig werd een groot getal booten en andere ligte vaartuigen, voor dezelve geankerd, (alle desgelijks vol volks, dat daarop de wijk genomen had) verzwolgen, als in eene draaikolk, zonder ooit weêr boven te komen.

Van dit laatstgenoemde ongeval was ik geen ooggetuige, dewijl het 3 à 4 fteenworpen van mij af voorviel; maar het werd mij verhaald, zoo als ik het mededeel, door verfcheidene Kapiteins, op 2 à 300 ellen van de kaai geankerd, die de ganfche gebeurtenis aanfchouwden. Een hunner zeide mij, dat, toen de tweede fchok plaats greep, hij de *geheele ftad* voor- en achterwaarts zag golven, gelijk de zee bij het opfteken van den wind; dat de aardfchudding, zelfs onder de rivier, zoo heftig was, dat zijn groote anker uit den grond werd opgeheven, en dreef (gelijk hij zich uitdrukte) op de oppervlakte des waters; dat, terftond na dezen geweldigen fchok, de rivier op eens bijkans 20 voet rees, en even fnel weêr daalde; terwijl hij ten zelfden oogenblikke de kaai, met den ganfchen toevloed van menfchen op dezelve, zag verzinken, en tevens alle booten en vaartuigen in de nabijheid in die kolk medegefleept, die hij onderftelde, dat zich terftond over hen floot, naardien men nooit weêr eenig fpoor van een wrak heeft gezien. Dit verhaal verdient volkomen geloof; immers het verlies der

vaartuigen wordt door iedereen erkend, en wat de kaai betreft, ik begaf mij, eenige dagen daarna, derwaarts, en vond zelfs geene sporen van eene plaats, waar ik zoo menige aangename wandeling had gedaan, als zijnde dit het algemeene *rendezvous* der kooplieden in de koelte van den avondstond. Alwat ik zag, was een diep water, op sommige plaatsen naauwelijks te peilen!

Deze is de eenige plek, zoo veel mij bekend is, in of omstreeks *Lissabon*, die verzonk, offchoon ik, op verschillende plaatsen, vele breede scheuren en spleten zag. Doch ik moet een ander zeldzaam verschijnsel niet vergeten, mij medegedeeld door een' vriend, die een huis en wijnkelders had aan gene zijde der rivier. Nadat het woonhuis eerst geweldig was geschud geworden, zoodat het geheele gezin naar buiten vloog, stortte eene sterke, hooge rots nabij hetzelve neder; waarop de rivier rees en daalde op boven vermelde wijze, en zich terstond een groot getal smalle spleten op onderscheidene nabijgelegene stukken gronds vertoonde, waaruit, gelijk een watersprong, eene groote hoeveelheid fijn, wit zand, tot verbazende hoogte, opspoot. Het lijdt geen twijfel, of eene buitengewone ontroering heeft de ingewanden der aarde bevangen, om zulke geweldige uitwerksels te baren; maar of de schokken waren toe te schrijven aan eenige plotselinge ontploffing van onderscheidene, zich vermengende delfstoffen, of aan besloten lucht, met geweld uitgedreven, of aan eene verzameling van onderaardsche wateren, zich een' uittogt banende, is Gode alleen bekend. Er wordt gesproken van vurige uitbarstingen, ik geloof zonder grond; hoewel het zeker is, dat velen klaagden over een' sterken zwavelachtigen reuk, duizeligheid, misselijkheid en moeijelijke ademhaling.

Niet lang was ik op het plein van *St. Paul* geweest, toen ik den derden schok voelde, die, schoon niet zóó sterk als de beide voorgaande, evenwel het water wederom even snel deed op- en afloopen, hetwelk mij tot aan de knieën klom, hoewel op eene kleine hoogte staande, op eenigen afstand van de rivier, omringd van de puinhoopen van verscheidene tusschengelegene huizen, die den

ſlag braken. Ditmaal merkte ik op, dat het water zoo ſterk afliep, dat eenige ſchepen geheel op het drooge bleven, offchoon op zeven vaam waters. Dit gebeurde herhaalde keeren, zoodat ik begon te vreezen, dat *Lisſabon* in hetzelfde lot zou deelen als de ſtad *Lima* in 1746; en had de plaats open gelegen voor de zee, en ware de kracht der golven niet eenigzins gebroken door de kronkeling der baai, zoo waren voor 't minst de lagere gedeelten derzelve geheelenal vernield geworden.

Een ſcheepskapitein, hier terſtond na den 1ſten November aangekomen, verhaalde mij, dat hij den ſchok op meer dan veertig mijlen in zee zoo ſterk gevoelde, dat hij meende op eene rots verzeild te zijn; wanneer hij het dieplood uitwierp en geen grond peilde. De beide eerſte ſchokken waren inderdaad zoo geweldig, dat verſcheidene ſtuurlieden van oordeel waren, dat de rigting der bank, aan den mond van den *Taag*, veranderd was. Zeker is het, dat een ſchip, door het gewone kanaal willende ſtevenen, zonk; een ander aan den grond ſtootte, en eerst verloren geacht, maar eindelijk afgebragt werd. Een andere ſchok na de genoemden trof inzonderheid de rivier; en eenigen zeiden mij, dat, terwijl zij te paard op den grooten weg naar *Belem* zich bevonden, die aan de eene zijde open ligt voor de rivier, de golven zoo ſnel opliepen, dat zij verpligt waren, in galop, zoo ver mogelijk naar hoogeren grond te rijden, uit vreeze van door dezelve te worden weggeſleept.

Ik bevond mij thans in eenen toeſtand, dat ik niet wist, werwaarts mij te keeren of te wenden. Bleef ik hier, ik liep gevaar van het water; begaf ik mij verder van den oever, de huizen bedreigden mij met verplettering. Eindelijk beſloot ik naar de Munt te gaan, een laag en zeer ſterk gebouw, hetwelk nog weinig ſchade had geleden, behalve aan eenige gedeelten naar den rivierkant. De ſoldaten, die daar dagelijks de wacht hadden, waren allen van hunnen post weggeloopen, uitgenomen de bevelhebbende Officier, de zoon eens Edelmans, een jongeling van 17 of 18 jaren, dien ik aan de poort vond

ſtaan. Naardien de grond nog beſtendig trilde, en de plek, waar wij ſtonden, (20 of 30 voet van de tegenoverſtaande huizen, die allen waggelden) ons te gevaarlijk ſcheen, terwijl de binnenplaats vol water ſtond, zoo begaven wij ons naar eene vuilnishoogte op dezelve. Hier verklaarde mij de moedige jongman, dat, al opende zich de aarde, om hem te verzwelgen, hij zijnen post niet zou verlaten. Aan de grootmoedigheid van dezen jongen held had men 't dan ook waarſchijnlijk te danken, dat de Munt, die toen meer dan twee millioenen ſpecie bevatte, niet geplunderd werd. Wel vijf uren bleef ik daar; en, hoewel ik mij flaauw gevoelde van vermoeijenis en honger, zijnde nog geheel nuchteren, behield echter de angst voor een' bijzonderen vriend de overhand, bij wien ik dien dag zou hebben gaan middagmalen, en die gehuisd was in het bovenſte deel van een zeer hoog huis in het midden der ſtad, en, de landstaal niet kennende, zich in het uiterſte gevaar moest bevinden. De zorg voor zijn behoud drong mij dus, tot elken prijs, te beproeven, of ik iets van hem konde te weten komen; waarom ik afſcheid nam van den braven Officier.

Naardien het dolzinnigheid zou geweest zijn, het te wagen, door dezelfde enge ſtraat terug te keeren, uit welke ik, als door eene bijzondere Voorzienigheid, zoo gelukkig was ontkomen, koos ik, als den veiligſten weg, dien over de puinen van de *St. Pauls*-kerk naar den rivierkant, dewijl het water nu minder in beweging ſcheen te zijn. Van daar kwam ik, niet zonder eenig gevaar, op het groote plein voor het *Ierſche* klooster van *Corpo Santo*, hetwelk, in deszelfs val, een groot aantal volks had begraven, bijeenvergaderd om de mis te hooren, alsmede eenigen der monniken. Ik vond de nog overig zijnde leden dier broederſchap op gezegde plein, met droevige blikken op de ruïnen ſtarende. Ik begaf mij nu naar de achterſtraat, naar het Paleis loopende, maar vond den weg, naar de hoofdſtraat leidende, verſtopt door de puinen der Opera, een van de hechtſte en heerlijkſte gebouwen van dien aard in *Europa*, pas voltooid

met ontzaggelijke kosten; een groote hoop fteenen, elk van verfcheidene tonnen zwaarte, bedekte, als 't ware, den ganfchen voorgevel van het huis des Heeren BRISTOW, daar tegenover; en de Heer WARD, zijn huisgenoot, verhaalde mij des anderen daags, dat hij, uitgaande, juist den voet op den drempel zette, toen het westelijk deel van het gebouw der Opera inviel; een oogenblik later, en hij ware verpletterd geweest!

Ik keerde dus terug, en poogde een' anderen weg in te flaan naar het groote plein van het Paleis, tweemaal zoo breed als dat van *Lincoln's-Inn-Field*, aan welks eene zijde de fchoone kaai geftaan had, die nu verdwenen was; maar deze weg was desgelijks verfperd door het puin van de groote boogpoort. Al de vertrekken, waar de Koninklijke familie huisde, waren ingeftort, en zij zelve, zoo zij zich daar bevonden had, ware onvermijdelijk omgekomen. Ik begaf mij nu naar den anderen poortweg, loopende naar het nieuwe Paleis-plein, meer dan achtmaal kleiner dan het andere, welks eene zijde de Patriarchale kerk befloeg, die tevens diende voor Koninklijke kapel, en de andere een prachtig gebouw in den nieuwften ftijl, nog niet eens geheel voltooid: wat de eerfte betreft, het dak en een gedeelte der voormuren waren nedergeworpen, en het laatfte, in fpijt van deszelfs hechtheid, was zoo zeer gefchokt, dat al de deelen uiteengewrongen fchenen. Het plein was vol koetfen, karren, chaizen, paarden en muilezels, door eigenaars, koetfiers en drijvers verlaten. Adel, burgers en geestelijken, ten tijde der aardbeving in de kerk vergaderd, vloden in allerijl, werwaarts zij konden, de altaren, met alwat daar kostbaars voorhanden was, verlatende; terwijl de arme beesten, die hun noodlot fchenen te gevoelen, deels gedood, deels gewond, deels onbefchadigd, aan den honger ter prooije waren.

Van dit plein liep de weg naar het verblijf mijns vriends door eene lange, fteile en enge ftraat. De fchriktooneelen, die ik daar aanfchouwde, gaan alle befchrijving te boven. Zuchten en gejammer alomme. Geen levende

ziel ontmoette ik, die niet den dood van naaste betrekkingen of dierbare vrienden, of het verlies van al wat hij nog korts bezat, beweende. Bezwaarlijk kon ik een' voet verzetten, zonder op dooden of ſtervenden te treden. Hier lagen koetſen, met hunne meesters, paarden en berijders, als in ſtukken gedeeld; daar moeders, met kinderen in hare armen; ginds rijk gekleede vrouwen, priesters, monniken, edellieden, handwerksgezellen, of in denzelfden toeſtand, of nog ſtervende; eenigen met verbrijzelde ledematen, anderen met zware ſteenen op de borst; genen lagen ſchier begraven onder het ſlijk, en, vruchteloos kermende tot de voorbijgangers om hulp, bleef hun geene andere toevlugt over, dan de dood. Eindelijk genaakte ik de plaats, tegenover het huis van mijnen vriend; maar ach! het was, even als de omringende woningen, omvergeworpen. Ik moest hem dus verloren rekenen. Mij bleef niets anders over, dan, met een bloedend hart, op eigene veiligheid bedacht te zijn, en binnen een uur tijds bereikte ik het logement van zekeren MORLEY, nabij de *Engelſche* begraafplaats, ongeveer eene halve mijl van de ſtad, alwaar ik mij nog bevind, met een groot aantal mijner landgenooten zoo wel, als *Portugezen*, in denzelfden jammerlijken toeſtand, al dien tijd des nachts liggende op den grond, niet eens binnensdeurs, nagenoeg zonder dekſel voor de ongenade der nachtlucht, die, om dezen tijd, zeer ſcherp en ſnijdende is.

Gij denkt veelligt, dat mijne treurige ſchets hier een einde neemt. Helaas! de ijſelijkheden van den 1ſten November zouden gemakkelijk een boekdeel kunnen vullen. Toen de nacht viel, vertoonde zich een ander tooneel, weinig minder akelig dan de alreeds beſchrevene. De ganſche ſtad ſcheen in brand te ſtaan; een brand, zoo hel, dat ik bij deszelfs ſchijnſel gemakkelijk kon zien te lezen. Zonder vergrooting kan men zeggen, dat de ſtad voor 't minst op honderd verſchillende plaatſen te gelijk brandde, hetwelk zes dagen aaneen voortduurde zonder tusſchenpoozing, en zonder dat er eenige poging gedaan werd, om den voortgang van den brand te ſtuiten.

Die brand verwoestte alwat de aardbeving nog geſpaard had; en het volk was zoo neerſlagtig en verbijsterd, dat nagenoeg niemand moeds genoeg had, het te wagen, iets van zijne have te redden. Elk had de oogen gewend naar de vlammen, en ſtond daar met ſtille ſmart, alleenlijk afgebroken door het gillen en ſchreeuwen der vrouwen en kinderen, de Heiligen en Engelen om bijſtand aanroepende, zoo dikwijls de grond begon te beven, hetwelk dien nacht zoo dikwijls, ja ik mag wel zeggen zoo beſtendig en onafgebroken aanhield, dat de ſchuddingen, ſterker of zwakker, geen kwartier uurs achterwege bleven. 't Is mij niet gebleken, dat dit verſchrikkelijk vuur, gelijk ſommigen willen, veroorzaakt werd door eenige onderaardſche uitbarſting; ik geloof veeleer, dat drie oorzaken, alle gelijktijdig zamenwerkende, van de ontzettende ramp volkomen redegeven. De 1ſte November is Allerheiligendag, een hooge feestdag voor de *Portugezen*, op welken alle altaren in elke kerk en kapel (ſommige van welke er meer dan twintig hebben) verlicht worden met eene menigte waskaarſen en lampen; deze, de gordijnen en het houtwerk, die met den ſchok terneêrſtortten, in brand ſtekende, deelden dien weldra mede aan de naburige huizen. Daar gevoed door de keukenvuren, namen de vlammen zoodanig toe, dat zulks ligtelijk de ganſche ſtad konde verwoest hebben, al had ook geene andere oorzaak medegewerkt, vooral dewijl het vuur niet gebluscht werd. Maar, hetgeen men bezwaarlijk zou gelooven, zoo de zaak niet bekend en algemeen bevestigd ware, is, dat eene bende verharde booswichten, die gevangen zaten, en door het vallen der kerkermuren bij den eerſten ſchok hunne vrijheid bekwamen, ijverig bezig waren, om de woningen in brand te ſteken, die nog eenige kans hadden, om der algemeene verwoesting te ontgaan. Ik bevat niet, wat hen tot dit helsch bedrijf konde aanſporen, ten zij om den ſchrik en de verwarring nog te vergrooten, ten einde des te veiliger te kunnen ſtelen. Maar, er beſtond inderdaad geene noodzaak, om die echt duivelſche moeite te doen,

dewijl de gansche stad, vóór dat de nacht inviel, zoo geheel verlaten was, dat ik niet geloof, dat eenig schepsel achterbleef, behalve die gevloekte schelmen. 't Is echter waarschijnlijk, dat sommigen hunner nog andere beweegredenen buiten stelen hadden, dewijl een van hen in 't bijzonder, gegrepen zijnde, (men zegt het was een *Moor*, tot de galeijen verwezen) aan de galg bekende, dat hij het Koninklijk Paleis in brand gestoken had met eigene hand, ten zelfden tijde roemende op zijne daad, en met zijn' jongsten snik verklarende, dat hij hoopte de gansche Koninklijke familie in de vlammen te hebben doen omkomen! Men meent insgelijks algemeen, dat het huis van den Heer BRISTOW, een zeer sterk gebouw, op hechte steenen gewelven opgetrokken, en dat de schokken zonder groote schade had verduurd, naderhand op gelijke wijze vernield werd. In 't kort, de brand, op welke wijze dan ook, heeft de gansche stad verwoest, voor 't minst alwat groot of kostelijk in dezelve voorhanden was.

Met betrekking tot de gebouwen werd opgemerkt, dat de hechtste, over 't algemeen, het eerst bezweken. Alle parochiekerken, mannen- en vrouwenkloosters, paleizen en openbare gebouwen, benevens een ontelbaar aantal bijzondere gebouwen, werden of omvergeworpen, of zoo jammerlijk gehavend, dat het uiterst gevaarlijk was, dezelve voorbij te gaan.

Het geheele getal van menschen, die omkwamen, wordt, *naar de laagste schatting*, berekend op *meer dan zestigduizend;* en, hoewel de schade bij geene mogelijkheid te ramen valt, kunt ge u daarvan eenig begrip vormen, wanneer ik u verzeker, dat deze uitgebreide en welvarende stad thans niets meer is dan een groote puinhoop; dat de rijke en de arme nu op ééne lijn staan; dat duizende huisgezinnen, den dag te voren in ruimen doen gezeten, nu in de velden rondzwerven, aan alles gebrek lijdende, en niemand vindende, in staat om hun eenigen onderstand te verleenen.

Weinige dagen na het wijken van den eersten schrik, waagde ik het wederom, ter stad in te gaan, langs de

minst gevaarlijke wegen, welke ik kon uitdenken, ten einde te ontdekken, of er mogelijkheid was, om nog iets van mijne bezitting te redden; maar de ruïnen waren door den brand zoo zeer vermeerderd, dat ik niet alleen niet in ſtaat was, om de plek, waar het huis geſtaan had, te vinden, maar zelfs de ſtraat niet kon onderſcheiden, te midden van de bergen ſteen en ſlijk, die aan elke zijde zich verhieven. Eenige dagen later begaf ik mij wederom derwaarts, verzeld van verſcheidene dragers, die, door langdurig zwerven in dit gedeelte der ſtad, welbekend waren met de geſteldheid der bijzondere huizen. Met derzelver behulp vond ik eindelijk de plek uit; maar ik werd welhaast overtuigd, dat, buiten het gevaarlijke van dusdanige onderneming, het graven naar eenig voorwerp daar ter plaatſe de kosten nimmer zou kunnen opwegen; en wat mij verder bewoog de zaak geheel op te geven, was een blik op de nog rookende puinen, die mij ten volle overtuigde, dat al datgeen, waarop ik den meesten prijs ſtelde, onherſtelbaar door het vuur verſlonden was.

Beide keeren, dat ik dit vruchteloos onderzoek deed, maar inzonderheid de eerſte maal, gaven de doode ligchamen zulk een' ondragelijken ſtank van zich, dat ik bijna flaauw viel; en, ſchoon ik zulks daarna niet zóó erg vond, deed het evenwel op mij eene nog heilloozer werking, daar het mij de koorts op den hals haalde, van welke ik echter, Gode zij dank, ſpoedig herſtelde. Dit maakte mij vervolgens omzigtig in het vermijden van ſommige plaatſen, waar die ſtank zoo geweldig was, dat men eene beſmettelijke ziekte duchtte. Een heer zeide mij, dat hij, eenige dagen na de aardbeving naar de ſtad gaande, op de ſtraten verſcheidene lijken zag liggen, zoo ſchrikkelijk misvormd, dat hij onderſtelde, dat dit het werk van uitgevaste honden was; andere half verbrand; eenige als geroost; en dat dezelve op ſommige plaatſen, met name digt bij de kerkdeuren, in groote hoopen als 't ware opeengeſtapeld lagen. Oordeel over de ontzettende vernieling van menſchenlevens uit het enkele voor-

beeld, dat ik zal aanhalen: Er was een hooge, gewelfde doorgang, gelijkende op eene onzer oude ſtadspoorten, tegenover den westelijken ingang der hoofdkerk. Ter linkerhand ſtond de vermaarde *St. Antonius*-kerk, en ter regter eenige huizen van bijzondere perſonen, verſcheidene verdiepingen hoog. Het plein, door al die gebouwen omgeven, zal dat van een onzer ſmalſte te *Londen* niet veel te boven gaan. Op den eerſten ſchok vlugtte een aantal menſchen, toen het gewelf doorgaande, naar het midden van dit plein; die in de beide kerken, voor zoo verre dit hun mogelijk was, deden hetzelfde: in dat oogenblik ſtortten de gewelfde doorgang en de voorgevels der beide kerken en aangrenzende gebouwen, alle door het plotſelinge geweld van den ſchok tot elkander buigende, neder, en begroeven alle levende zielen, die daar opeengepakt ſtonden!

Ziehier, waarde vriend, een eenvoudig, maar onvolledig verhaal van dit verſchrikkelijk Oordeel, hetwelk een' zoo diepen indruk op mijnen geest heeft achtergelaten, dat ik dien nimmer zal kunnen van mij weren. Ik heb al mijn geldelijk vermogen verloren, en geene andere kleederen, dan die ik aan mijn lijf heb; maar wat mij het meeste ſmart, is het onherſtelbaar verlies mijner boeken en papieren. Hetgeen mijne tegenwoordige verlegenheid nog vergroot, is, dat die vrienden en bekenden, welke met mij het leven er af bragten, en tot welke ik in elke andere omſtandigheid mijne toevlugt zou hebben kunnen nemen, thans in denzelfden ellendigen toeſtand zich bevinden. Maar, hoe veel ik verloren en geleden hebbe, mag ik mij niet aan wanhoop overgeven, maar ben ik veeleer den vurigſten dank verſchuldigd aan den Almagtige, die, te midden van zoo dreigende gevaren, waarvan zoo vele duizenden als ſlagtoffers vielen, zoo zigtbaar mijn leven ſpaarde; en die zelfde Voorzienigheid zal, vertrouw ik, mij voortdurend beſchermen, en mij den weg en de middelen aanwijzen, om al mijne tegenwoordige bezwaren te boven te komen.

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN.

(*Vervolg van bl.* 285.)

De Broederſchappen, of Vereenigingen van Getuigen. De Yankey.

Te *Nancy* leefde een jong *Franschman*, met name BLONDEL, die bij eenen boekdrukker werkte, en van het geringe loon, dat hij verdiende, zijne oude moeder onderſteunde. Meermalen had hij op het einde der week ſlechts eene kleinigheid of ook wel niets te ontvangen, dewijl er gebrek aan werk was. BLONDEL en zijne moeder moesten dan honger lijden. Nu hoorde hij, dat er in *Amerika* veel gelds te verdienen was. De jongeling leerde dus vlijtig een weinig *Engelsch*, en ging ſcheep naar *Boston*. Hier vond hij ſpoedig werk voor negen *dollars* in de week, en men betaalde hem zelfs eene halve maand vooruit. BLONDEL zond het geld terſtond aan zijne moeder, en hij mogt thans hopen, haar nog verder te onderſteunen. De jongeling werkte onvermoeid dag en nacht, maar kon nooit de veel te groote taak afdoen, welke men hem oplegde. Toen de eerſte maand verſtreken was, werd er afgerekend, en nu beweerde de baas, nog drie *dollars* van BLONDEL te vorderen te hebben wegens verzuimden arbeid. Om deze te verdienen, verbond hij zich weder voor eene maand. Hoe meer hij zijne vlijt verdubbelde, des te hooger dreef de boekdrukker zijne eiſchen. Na verloop van vier weken betaalde dezelve aan BLONDEL tien *dollars*, en kortte het overige hem weder, onder voorwendſel van verzuim. Deze ſom nu was op verre na niet toereikend, om het kostgeld voor de twee maanden te betalen. Toen ging de jonge drukkersgezel naar het Geregt, en verzocht om beſcherming tegen zoo onverdiende behandeling. De regtshandel duurde zes weken,

en de vreemdeling verloor het pleit, dewijl hij geene schriftelijke overeenkomst kon toonen, en er niet bepaald was, *hoe veel* en *hoe lang* hij elken dag zou arbeiden, daar de drukkersgezellen niet, als dagklooners, aan uren gebonden zijn, maar dikwijls ook bij nacht werken. BLONDEL moest de geregtskosten en beide Advocaten betalen. In opregtheid des harten gaf de jongeling, onder eenen vloed van tranen, zijn onvermogen te kennen; doch het mogt niet baten. Hij werd in verzekerde bewaring genomen, en voorts geregtelijk bij openbare veiling aan den meestbiedenden toegewezen, om voor gemaakte schuld dwangarbeid te verrigten. Zoo kwam hij, nagenoeg als slaaf, in dienst van een' uitgever van nieuwspapieren, en moest hier werken, tot dat de schuld afgedaan zou zijn. Na anderhalf jaar zag hij zich weder op vrije voeten, en toen bragt een nieuwelings aangekomen landsman hem het treurige berigt, dat zijne brave moeder in ellende was omgekomen. De achttien *dollars*, welke BLONDEL haar door middel van eenen wissel had overgemaakt, waren haar niet van nut geweest, omdat niemand denzelven had willen *accepteren. Zoo heeft mijne moeder dan toch mijnen goeden wil gezien*, dacht BLONDEL, en ging naar de Bank, alwaar hij de achttien *dollars* voor den wissel had gebragt. Hij vond het huis gesloten, en het uithangbord was weggenomen. BLONDEL klopt vrij hard op de deur. Een *Neger* opent dezelve, en vraagt: „Wat wilt gij?" — „Ik wil naar *Master* DOODLE," roept BLONDEL, en dringt door tot in de oude schrijfkamer. Eene lange, met spijzen en fleschen bezette tafel stond daar in plaats van het kantoor, en bovenaan zat *Master* DOODLE, omgeven van de zijnen. Deze man was een van de voornaamste deelhebbers in de Bank en het huis zijn eigendom. Toen BLONDEL zijne belangen te kennen had gegeven, sprak DOODLE tot hem: „Ik doe geene zaken meer. De *Phoenix*-Bank is vóór drie maanden gesprongen. Men heeft voor zes ten honderd met de schuldeischers afgerekend. Wend u tot het Geregt, knaap!

om uwe achttien *dollars*, zoo het niet te laat is, en laat mij in vrede eten. De kerel ſlaat zoo geweldig op de deur, als men van zijne ellendige achttien *dollars* het ganſche huis gebouwd had." — „Nu, Heer *Phoenix* DOODLE! wel bekome het u; maar uw ſterfuur, dat eens zal komen, benijd ik u niet." — „Regt zoo, mijn goede man! benijd niemand, en zie, dat gij eerlijk door de wereld komt. Vaarwel!" BLONDEL hoorde niet meer. Als droomend liep hij door de ſtraten, tot dat de honger hem wekte. Radeloos wrong hij de handen en bleef ſtaan met natte oogen, wanneer hij eensklaps een' duchtigen ſlag op den ſchouder voelde: „Hei, vriend!" dus ſprak hem een ſtevige *Ierlander* aan; „waarom zoo treurig? Ik wed, dat gij van middag nog niet gegeten hebt." Dit was het eerſte vriendelijke woord, dat BLONDEL in *Amerika* hoorde, en het werkte krachtig op zijn gemoed. „Ik zie, dat ik het geraden heb," voer de *Ier* na eene korte poos voort, „en gij zult u in mij niet bedrogen hebben. Volg mij." — Zij gingen in eene nabijzijnde gaarkeuken, alwaar zij tien mannen vergaderd vonden. „Hier zijt gij in het eerbare gezelſchap der twaalf *Getuigen-Apostels*," ſprak nu de leidsman tot BLONDEL: „De twaalfde ontbreekt. Hij heeft heden zijn vonnis gekregen en zijn nieuw verblijf in den *tower* moeten betrekken. Wij willen zien, dat wij aan de eerlijke *Yankey* dezen nieuwen kostganger ſpoedig weder afnemen. Evenwel moet intusſchen zijne plaats vervuld worden. Wilt gij *Getuige* zijn?" — „Getuige?... waarvan?" — „Van alles, zoo dikwijls men u noodig heeft. Drie *dollars* is de vaste prijs voor het minſte; netelige zaken echter, wanneer b. v. de hals er mede gemoeid is, brengen zoo vele honderd aan. De ſtraat, alwaar het geregtshof zitting houdt, is onze werkplaats. Daar bevinden wij ons van des morgens negen tot twaalf ure. Het overige van den dag brengen wij hier genoegelijk door, en praten ons de grillen uit het hoofd. Nog heden, zoo gij wilt, wordt gij onder ons opgenomen en geeft een *Apostelmaal*. Dat kost u twin-

tig *dollars*, en die betaalt gij gemakkelijk, als ze u in handen komen. Nu, wilt gij de onze zijn?" — Na eenige oogenblikken van ſtrijd bewilligde BLONDEL in den voorſlag, dewijl hij geen ander middel zag, om zoo veel te winnen, dat hij de kosten voor zijne terugreis zou kunnen beſtrijden. Nu werd den nieuwen *Apostel* een klein rood manteltje omgehangen, een vaandel over zijn hoofd gezwaaid, en hem, onder den naam van LUKAS, de waardigheid van *Getuige* verleend.

Zoodanige *Apostelſchappen* zijn er in elke ſtad, het ganſche land door. Zij kennen onderling elkander, en verplaatſen ook, naar gelange der omſtandigheden, de leden van de eene maatſchappij in de andere. Soms vereenigen zich wel zes, acht of tien zulke broederſchappen vóór een regtsgeding, en even zoo vele daar tegen, zonder dat derzelver onderlinge goede verſtandhouding daardoor geſtoord wordt. Elke *Apostel-* of broederſchap beheert hare eigene geldmiddelen, en ieder *Apostel* verrigt zijn werk van *Getuige* op zijne beurt; doch over *teedere getuigenisſen*, gelijk dit met een in dat vak eigen kunstwoord genoemd wordt, houden de leden eene bepaalde beraadſlaging, en de zaak moet met eenparigheid van ſtemmen doorgaan. Zoo heeft althans BLONDEL zich laten verluiden, en het ware te wenſchen, dat daarvan meer openbaar mogt worden. Dit intusſchen weet ieder, die in de Vereenigde Staten verkeerd heeft, dat er zoodanige Genootſchappen beſtaan. Die zoogenaamde *getuigen* loopen iemand op ſtraat aan, en dringen zich op. Zoo kwam zelfs, in de eerſte dagen van ons verblijf, een makelaar bij ons, dewijl hij gehoord had, dat mijn man landerijen wilde koopen, en hij bragt twee *getuigen* mede; die voor zes *dollars* met een' geregtelijken eed willen bezweren, dat zij mijnen man reeds vóór vijf jaren in *Amerika* gekend hadden, ten einde hij alzoo terſtond het burgerregt mogt kunnen verkrijgen. In gemakkelijke gevallen van dien aard moest BLONDEL de eerſte proeven van zijne bekwaamheid geven.

De *Getuigen-broederſchap* ſchijnt een noodzakelijk kwaad

in dit land te zijn, waaraan de niet zeer bemiddelde eerlijke man zich wel eens tegen zijnen wil moet onderwerpen, om, wanneer men ſlechts iets van hem meent te kunnen halen, groote plagerijen te ontgaan. Veel tijd, menigen *dollar* en verdrietige uren heeft het ons gekost, dat wij een middel verſmaadden, hetwelk hier overal ſlechts als een zet in het ſchaakſpel wordt aangemerkt. Meermalen komt men dus in ſterke verzoeking, om er gebruik van te maken. Toen b. v. mijn echtgenoot een huis gehuurd had, en hetzelve juist door ons betrokken was, ontſtond er brand-alarm in onze buurt. Daaraan reeds gewoon, hielden wij ons rustig en ſtil, even als onze geburen. Daar kwamen plotſeling de ſpuiten aanſnellen en begonnen ons huis te beſpuiten. De ſpuitgasten drongen in onze woning. Wat wij daartegen ook inbragten, het mogt alles niets baten. Wij moesten dus lijdelijk ons gedragen, en ſlechts het mogelijke doen, om ons huisraad te beveiligen. Op een loos brandgerucht was onze woning beſtormd, en evenwel ontvingen wij den volgenden morgen een bevelſchrift, om vijftig *dollars* voor bluschkosten te betalen, of te bewijzen, dat de ſchoorſteen ten minſte vóór eene maand geveegd was geworden. In het ganſche huis had nog geen licht gebrand; er was niet geſtookt, en de keukenſchoorſteen twee dagen te voren geveegd geworden. Wij hadden het nommer van den *Neger*, welke dit werk verrigtte, aangeteekend. De ſchoorſteenveger ontvangt voor zekere ſom dit nommer van de Regering, en moet hetzelve op de muts dragen. Nu zou men denken, dat het genoeg ware, dit nommer op te geven. Maar te *New-York* is het niet alzoo; men moet naam en woonplaats van den *Neger* ook kunnen opgeven, of twee getuigen hebben. Onze meid was juist niet te huis, en de kinderen ſliepen, toen de *Neger* zijn zoontje in den ſchoorſteen deed klimmen. Daar hielp dus niets, dan getuigen, welke ook ongeroepen, en wel in de ellendige kamer zelve, alwaar het geregtshof zitting houdt, zich voor zes *dollars* aanboden, om door eenen eed onze vrijſpraak te bewerken.

Mijn man echter, met een goed geweten op de regtvaardigheid zijner zaak vertrouwende, wachtte gerust op de uitſpraak der regtbank, en keek intusſchen, tot tijdkorting, op de aankondiging van eene brandwaarborg-maatſchappij. „ Gij zoudt wél doen," fluisterde hem de Griffier toe, „ u in deze bank te laten verzekeren." — „ Dat wilde ik juist doen," hernam mijn man. De uitſpraak volgde ſpoedig. De boete werd op dertig *dollars* verminderd, en dus ſchijnbaar ons nog eenige gunst bewezen, welke wij waarſchijnlijk aan de toegezegde deelneming in de waarborg-maatſchappij te danken hadden.

De oorſprong dier Getuigen-genootſchappen ſchijnt in den Staat *Masſachuſetts* gezocht te moeten worden, van waar het zoo zonderlinge gild over geheel *Noord-Amerika* zich heeft verſpreid. De bewoners van dezen Staat werden door de *Engelſchen*, ten tijde van den Vrijheidsoorlog, ſpottenderwijze, *Yankey-Doodles* (domme kinkels) genoemd; en zij regtvaardigen deze benaming, wat het uiterlijke aangaat, maar zij zijn inderdaad *ſlimme lomperds*, en een *Yankey*-ſtreek is zoo veel als *listig bedrog*, daar het woord *yankee* voor gelijkluidend met *bedrieger* wordt gehouden. Men beleedigt eenen *Amerikaan* ook niet, als men hem *Yankee* noemt; hij zal ten hoogſte met zekere zedigheid dezen titel afwijzen. Dat men hem voor *gaauw* en *doortrapt ſlim* houdt, ſtreelt zijne eigenliefde, en de aangrenzende Staten, als *Rhode-Island*, *Connecticut*, *Vermont*, *New-Hampshire* en een gedeelte van *New-York*, rekenen zich reeds eenigermate onder de *Yankey*. De *Yankee-Doodle*, oorſpronkelijk een door de *Engelſchen* in den oorlog tegen de *Amerikanen* vervaardigd ſpotlied op de inwoners van *Masſachuſetts*, is overal in de Vereenigde Staten een geliefd volkslied geworden, dat voor een *Amerikaansch* oor iets ſtreelends heeft, dewijl er herinneringen van den ſtrijd voor de vrijheid mede verbonden zijn. Bij eene wapenſchouwing wordt de *Yankee*-marsch geſpeeld. Is ergens een groot gezelſchap, zoo begint eene jonge *Lady* haar klavierſpel met den *Yankee-Doodle*. Reist een nieuwver-

kozen Preſident door de Staten, zoo verwelkomt men hem met een *Yankee-Doodle*. Wordt een prachtig feestmaal gegeven, zoo als in 1825 bij het bezoek van LAFAYETTE en in 1831 bij den terugkeer van WASHINGTON IRVING, de *Yankee-Doodle* wordt geſpeeld, terwijl de gasten aan tafel zitten. Is een Italiaansch *Opera*-gezelſchap naar *Amerika* verdwaald geraakt, en heeft een ondernemer van eenen ſchouwburg den moed gehad, aan hetzelve eenige voorſtellingen toe te ſtaan, zoo belooft hij, om zijne onkosten te dekken, tot beſluit van elke repreſentatie, den *Yankee-Doodle* te zullen laten ſpelen.

Onder het voorkomen van domheid verbergt de *Yankee* zijne ſlimheid. Niets evenaart het drieste indringen, waardoor hij de zaaken van een' ander' uitvorscht; en van de onbeſchaamdheid, waarmede die zoogenaamde lomperd of kinkel zijne ſchelmſtukken ſoms uitvoert, kan men bezwaarlijk zich een denkbeeld maken. Geen *Gascogner* zal meer pogchen, geen *Jood* beter woekeren; ieder *Yankee* is een *Advocaat*, in den *Amerikaanſchen* zin des woords; dat wil zeggen, *een zwetſer*. Men ſtelt zelfs roem in guitenſtreken en durft er mede pronken. Tot een bijna ongeloofelijk ſtaaltje hiervan deel ik den volgenden brief mede, welken ik, in den winter van 1832, in den *Pittburgſchen Evening-advertiſer* heb gelezen. Tot beter verſtand van denzelven merk ik vooraf nog aan, dat de varkenshammen, om op zee te beter voor bederf bewaard te blijven, in linnen genaaid en dik met kalk overſtreken in den handel komen. De brief luidt aldus:

„ Beste Heer! Uwe talrijke lezers in alle Staten zullen met genoegen een' nieuwen *Yankee*-ſtreek vernemen, waarvan ik de bekendmaking aan het publiek, bijzonder aan mijne landslieden en aan mijne vele hooggeëerde vrienden, meen ſchuldig te zijn, dewijl zij zeker mij erkentelijkheid zullen betoonen, en hunne *tickets* (ſtembriefjes) bij de eerſte verkiezingen, zoo zij eenen BRUTUS noodig hebben, daarnaar kunnen inrigten.

„ Toen ik den vorigen herfst naar het westen reisde, om gelden voor verkochte ſtroohoeden te innen, was ik zoo gelukkig, ruim twintigduizend *dollars* (*) in klinkende munt te ontvangen. Dit bragt mij in eene goede luim, en ik beſloot, op de terugreis niet ledig te zijn. Daarom vertoefde ik eenige dagen in *Cincinnati*, ten einde mij de ſpreekwijzen en manieren der varkensſlagers eigen te maken. Daarna begaf ik mij naar eene volkplanting van *Duitſchers* en kocht hun hout af, onder beding, dat het mij, in den vorm van varkenshammen bewerkt, geleverd zou worden. De goede *Duitſchers*, welke reeds jaren lang gearbeid hadden, zonder ooit geld te zien, getroostten zich gaarne die moeite; en zoo had ik weldra eene ſcheepslading bijeen. Mijne houten hammen werden ingenaaid en gekalkt, als gewoonlijk, en nu ging het den *Ohio* gelukkig op tot aan *Pittsburg*. Daar kwamen de opkoopers, en hoe dommer ik mij hield, hoe meer zij drongen. Zij zouden gezworen hebben, dat ik buiten den ſlagerswinkel en de rookkamer nergens geweest was, dan in het bedehuis. Op deze wijze gelukte het mij, mijne blokken hout zeer goed aan den man te brengen. Zag de kooper zich bedrogen, hij kon toch niet zeggen, dat *ik* hem bedrogen had; neen, daarvoor beware mij God! Men leze en oordeele. Een opkooper van *New-York* ſtapte op mijn ſchip, terwijl ik daar zoo alleen zat en met voortreffelijke ham mijn ontbijt deed: „ *Hoe veel vraagt gij voor uwe hammen, vriend?*" — „ *Ik verkoop geene hammen; maar wilt gij met mij ontbijten, zoo zijt gij welkom.*" — „ *Zeer gaarne; laat eens proeven. Maar wat verkoopt gij dan toch?*" — „ *Ik heb de ganſche lading te koop; daar, die twaalfhonderd ſtuks.....*" — „ *Gij wilt de hammen dan toch verkoopen?*" — „ *Dat zeg ik niet, Heer!.... ſlechts de ganſche lading.*" — „ *Arme*

(*) Wanneer een *Yankee* van zijn geld ſpreekt, kan men veilig aannemen, dat hij het quadraat-tal der eigenlijke ſom opgeeft, terwijl de overige *Amerikanen* ſlechts met tien vermenigvuldigen bij dergelijke opgave.

jongen! gij zijt zeker voor de eerste maal hier?" — *„Dat geloof ik, Heer!"* — *„Gij meent misschien, dat uwe hammen te veel voor mij zijn?"* — *„Dat geloof ik niet; maar de gansche lading...."* — *„Om kort te gaan, wat kost de lading, Yankee?"* — *„Zes-honderd dollars, zeg ik, en niet anders, Heer!"* — *„Ik neem de lading."* De koop was gesloten. Met de eerste huurkoets, die ik aantrof, reed ik weg. De opkooper kan zich nu den geheelen winter in zijn kantoor te *New-York* warmen bij mijne blokken. Ik ben, met de grootste hoogachting,

Op mijne doorreize naar *Philadelphia*, den 4 Dec. 1832.

Uw allergehoorzaamste
E. N. *Esq.*" (*)

Men ziet uit het bijgebragte voorbeeld, hoe schadelijk deze wanbegrippen voor het volkskarakter kunnen worden.

(*) *Esquire* (schildknaap) is, gelijk men weet, eene soort van adellijken titel, ongeveer overeenkomende met het *Duitsche von.* Dezen eernaam nu voeren in de vrije Staten van *Noord-Amerika* meer personen, dan in alle de landen van *Europa* zamengenomen.

(*Het vervolg hierna.*)

'T GEEN DAT ER GEWEEST IS, HETZELFDE ZAL ER ZIJN; EN 'T GEEN DAT ER GEDAAN IS, HETZELFDE ZAL ER GEDAAN WORDEN: ZOODAT ER NIETS NIEUWS IS ONDER DE ZONNE.

Pred. I: 9.

(Letterlijk overgenomen uit het werkje: *De Kerk in Nederland beschouwd, en tot Bekeering vermaand, door* JOAN VAN-DEN HONERT, T. H. SOON, *Dr. en Prof. der H. Godg. en Kerk. Gesch. in de Holl. Universiteit, en Bedienaar des H. Evang. te Leiden, enz. Te Leiden, bij* S. LUCHTMANS EN SOON. 1746. kl. 8vo.)

Niet alleen worden vele en oude, in den HEER ontslapene

Leraars, door welker dienst vele Kinderen in Heerlikheid syn ingeleid, thans, wanneer men hunne nagelaten Predikatien leest, door de Invoerders, Voortplanters, en Aanhangelingen der steeds veranderende Mode swaarlik gehoond en verworpen: maar men siet menigmaal dat één en deselve Leraar, van de ééne tot de andere, en van daar wederom tot eene andere Gemeente overgaande, soo dikwils moet een ander Leraar worden, als hy eens anderen Volks Leraar wordt; sig naar de Mode, die hy vindt, soo seer schikkende, dat hy selvs, om syne verandering ten levendigsten te tonen, de grootste Vyand worde van de geenen, met welken hy pleeg te heulen, en de grootste Vriend van de geenen, die hy pleeg te laken. En dus verandert men, in dit opsigt, soo dikwils, als de Eigenbaat, in het soeken, verwagten, en verkrygen van nieuwe bevorderingen, dit, naar de vlagge, die men in het oog houdt, schynt te vereischen.

Dat is niet τῷ Κυρίῳ, maar wel τῷ Καιρῷ δουλεύειν. 't Is, seg ik, niet den HEERE (*i*), maar den Tyd te dienen. Welke is dog de vrymoedigheid deser Menschen by God, terwyle hunne harten hen hierover veroordeelen (*k*)? Welke is hunne vryheid in den HEER, terwyle sy sig soo onder de magt van andere Menschen, welken sy soeken te behagen (*l*), laten brengen (*m*)? En hoedanigen syn dog de Menschen, van welken sy sig, uyt enkele hovaardye, laten overheerschen? Syn het de verstandigste, bescheidenste, en vroomste Toehoorders? Neen! Want desen syn niet eigensinnig; niet scheursiek; niet heerschsugtig; en niet dwingagtig: wetende en bevindende, dat de Wysheid, die van boven is, ten eersten suyver sy, daarna vreedsaam, bescheiden, geseggelik, vol van barmhartigheid, en van goede vrugten, niet partydelik oordeelende, en ongeveinsd (*n*). Hierom siet men ook, dat de Menschen, die het voorregt hebben van dus besield te syn, nooit scheuringen maken of voeden: maar sy betreuren deselven, en soeken steeds de breuken voortekomen, en te helen; wetende hoe goed, en hoe lieffelik het sy, dat Broeders ook te samen wonen (*o*), en dat dus de Broederlike Lievde blyve (*p*), nademaal de HEER ter plaatse, daar dit geschiedt,

(*i*) *Rom.* XII. 11. (*k*) 1 *Joh.* III. 20. 21.
(*l*) *Gal.* I. 10. (*m*) 1 *Cor.* VI. 12. (*n*) *Jac.* III. 17.
1 *Cor.* XIII. 4—7. (*o*) *Psal.* CXXXIII. 1.
(*p*) *Hebr.* XIII. 1.

den Segen en het Leven gebiedt, tot in Eeuwigheid (*q*). Doet men het dan om de meereenvoudige en lateraankomende Toehoorders, die als foodanigen wel willen bekendftaan en behandeld worden? Neen! Want defe Menfchen fyn doorgaans, in betrekking op de dingen, die geeftelik fyn, nederig en kleingevoelende van figfelven: hunne keufe, in de verfcheidenheid van de Dienaren des Woords, en van derfelver Gaven, foo oeffenende, dat fy niemand hunner, om hunne byfondere keufe, veragten; maar wenfchen en bidden met elks Talent vrugttedoen; onder elks Voorbede gefegend te worden; voor elk hunner, en voor de Gemeente van Gods Gunftgenoten, te bidden; hen allen veelteagten in de Lievde, om hunnes werks wille; en fig dan by uytnemenheid vermakende, wanneer fy nieuwe winft, of beveftiging van vorige winft, voor hunne koftelike Sielen vinden. Doet men het dan om Joden, Heidenen, en Papiften te bekeeren, en om de Proteftantfche Chriftenen, die van ons verfchillen, tot ons te lokken? Neen! Want defen, verre van hierdoor getrokken te worden, worden hierdoor afgefchrikt. En wy felvs, verre van hierdoor te vermeerderen, worden hierdoor verminderd. Want gelyk wy tot de geenen, die altoos van de Verdraagfaamheid roepen, fonder iemand te verdragen; en die altoos van de Vereeniging roepen, fonder fig met iemand te vereenigen; mogen en moeten feggen, dat fy fig door hunne eigen verdeeldheid, en door hunne blyvende affondering van alle andere Gefindheden, hoe na ook met defelven overeenkomende, beftendiglik tegenfpreken en veroordeelen: foo geevt men ook aan de geenen, die buyten ons fyn, en die de verdeeldheden, welke in onfe Kerk heerfchen, en ons fomtyds met fcheuringen dreigen, van naby befchouwen, een volkomen regt, om ons op onfe Nodigingen te antwoorden, *Medicynmeefters, geneeft uwfelven;* en om ons te vragen, by wien der verdeelde ftukken (welker breuken, hoe groot ook, in hunne oogen nog veel groter fchynen, dan fy fyn) fy fig voegen moeten? Doet men het dan, om de Godlofe Menfchen, die geenen Teugel kennen, op de Kerk te doen verlieven, en tot defelve te trekken? Neen! Want de dagelikfche bevinding leert, dat die Menfchen met defe Verdeeldheden fpotten, en dat fy defelven tot voorwendfels van hun boos en onbekeerlik hart maken.

(*q*) *Pfal.* CXXXIII. 3.

Welken ſyn dan, bidde ik U, de Menſchen, om welken ſig velen in Nederlands Kerk ſoo gedragen? 't Syn die Menſchen, van welken ik in dit Hoofdſtuk, § 16—24. *pag.* 86—103. geſproken heb. Menſchen, die altoos leren, en nimmer tot de kennis der Waarheid komen. 't Syn, met een woord, Menſchen, die hunnen ganſchen Godsdienſt ſtellen in het getal der Predikatien en Catechizatien, welken ſy, als Toehoorders, bywonen; en die, voor het overige, van den Godsdienſt, ſoo in de Kennis, als in de Oeffening, of Practyk, weinig of niets hebben. Menſchen, die merken, dat ſy ſelvs by de Schare, die de Wet niet verſtaat, en by de Verſtandige Menſchen, die alleen hun uyt-en-in-gaan beſchouwen, naar hunne Kerk-en-Catechizatie-gangen geſchat en geoordeeld worden. Om nu dit oordeel, waarop ſy groots ſyn, niet door vermeerdering, maar door vermindering van Kerk-en-Catechizatie-gangen, gaande te houden, maakt men eene ſchifting onder de Predikanten. Sommigen, en doorgaans de meeſten, houdt men voor de ſynen niet. Deſe ſyn Geeſteloſe Menſchen, Letterknegten, Loondienaars, die ſig ſelven weiden, en niet de Kudde. Deſen hoort men nooit. Hier ſtelt men ſelvs eer in. Want men toont, dat men de Geeſten beproeven, en de Kwaden niet verdragen kan. Onder de andere Leraars, die doorgaans het minder getal uytmaken, ſtelt men eenigen, van welken men ſegt, dat ſy ſomtyds nog al ſoetelik prediken; dat ſy nog wel wat geeſteliks voortbrengen; en dat men ſomtyds van hun wel eens ſoude denken, dat ſy onder de overtuyging ſyn; dat ſy onder indrukken leven; en dat ſy nog al wat meer dan de blote natuur hebben. 't Is nog wel ſoo niet, als men het gaarne hadt: maar evenwel daar is nog al iets, waarom men hen tot een Middelſoort maakt. Men heeft nog al eens eenigen ſegen onder hunnen dienſt gehadt. En daarom vindt men ſig nu en dan nog al eens, hoe wel ſelden, opgewekt, om onder hun gehoor te verſchynen. Maar dan is 'er nog één of ander Leraar, of een ganſch klein getal van Leraars, die, naar het voorgeven van dit Volk, de regte Sielehoeders ſyn; die den wortel der ſake in ſig hebben; die uyt bevinding ſpreken; en die ſy alleen waerdigkeuren, om gehoord en geagt te worden. Prediken of catechizeren deſen niet, dan wordt 'er voor dit Volk nogt gepredikt, nogt gecatechizeerd. Dus blyven ſy, ſonder eenige vermindering van hunne agting, uyt het gehoor: ja! 't ſtrekt hun ſelvs tot eer, dat ſy by die ſlegte, geeſteloſe,

en geen gehoor waerdige Loondienaars niet gevonden worden. Hierom moeten de geenen, die ſulke Leraars met de anderen gelyk ſtellen, en hen evengaarne horen, ten allerbeſten voor Menſchen, die de Geeſten niet konnen wegen, en die maar uyt ſleur en gewoonte te Kerke, en te Catechizatie komen, en welken men daarom niet tellen wil, worden uytgekreten. Syn 'er, die deſe Leraars boven de anderen verheffen, men verklaart hen ras en ſtout voor Natuurlike Menſchen, den Geeſt niet hebbende. En men heeft geen ander bewys nodig, dan dat ſy by ſulke Leraars doorgaans te Kerke komen, en hen boven die anderen verheffen. Dus gaat de ſtem van dat Volk onder de Menſchen door. De Verſtandigen horen dit weinig. Want deſen vermeiden ſy, makende hen, onder den Tytel van Letterwyſen, veragtelik by de Menigte, uyt vrees, dat de Menigte door de Verſtandigen beter onderrigt, en van het misverſtand deſer Dwingers overtuygd ſullen worden. En dus wordt de Gemeente jammerlik geſcheurd, en het werk des HEEREN beſtormd.

En ondertuſſchen vindt men nergens groter onkunde, dan by deſe Dryvers, die (buyten hun ſteeds wederkerend lesjen, dat ſy van alle Predikatien, en van alle Catechizatien der geenen, die ſy verkieſen, even ſterk opheffen) niets van al het gepredikte en gecatechizeerde konnen verhalen, en daarom alle ſakelike behandelingen ontwyken: ſig ſteeds, wanneer ſy die niet ontwyken konnen, met dit Deuntjen behelpende, *ik weet en begryp het altemaal wel; ik verſtaa het alles, terwyle ik het hodr; ik geev 'er myne volkome toeſtemming toe; ik hang 'er myn Segel aan; en ik kan het, by my ſelven, alles wel overdenken en bevatten; maar ik kan 'er ſoo niet over ſpreken; en ik kan het ſoo niet uytbrengen.* 't Is vremd. Sy ſyn Redenmagtige Weſens. Sy konnen van de dingen, die tot het Lighaam behoren; die hen omringen; die ſy verrigten; en die tydelik ſyn; gemakkelik, overvloedig, en ſomtyds bevallig ſpreken: en van de ſaken, die geeſtelik ſyn; van welken ſy in de Predikatien en Catechizatien dikwils horen ſpreken; voor welken ſy ſchynen uyttekomen; en over welken ſy, boven alle andere Menſchen, willen Regters ſyn, konnen ſy, buyten hunne geſtadig wederkerende Lesjens, geheel niets ſpreken. Van waar komt dit? Verſtaan ſy de Taal niet? Ja! Want men predikt in deſelve Taal, waarin ſy geboren en opgevoed ſyn. Van waar komt het dan? 't Komt omdat ſy de ſaken niet verſtaan. En deſe verſtaan ſy niet, omdat ſy 'er hun hart niet op ſetten. Want het Woord leſen

en horen sy sonder aandagt: doende alles door twisting, en om ydele eer.

't Geene ik seg, sal ik door één Voorbeeld uyt de veelvuldigen, die my selven bejegend syn, kortelik bewysen. 't Gebeurde my, nog jong synde, ruym twee Jaren eer ik Proponent wierdt, dat ik, in onse Grote Academische Somerrust eenige dagen in eene der Grootste Steden van ons Vaderland doorbrengende, en op den Sondag uyt de Kerk komende, eenen myner oudste Kennissen, dien ik in vele Jaren niet gesien hadt, ontmoette: met wien ik, alsoo wy elkanderen ras kenbaar wierden, in gesprek kwam. Hy kwam, ten selven stonde, uyt eene andere Kerk, en vernam van my, terwyle wy t' syner verblyvplaatse intraden, waar ik te Kerke geweest was. Hierop wierdt hy aanstonds een geheel ander Mensch, met eene andere stem, en met geheel andere gebaerden, met welke hy my beklaagde, dat myne Verwanten my soo slegt hadden onderrigt; dat ik mynen tyd soo jammerlik hadde verloren; en dat ik niet met hem by synen Predikant geweest was. Ik tragtte hem te bedaren, door eene ernstige betuyging, dat ik wel sag dat de Man, dien ik gehoort hadt, den grootsten toeloop niet hadt; dat ik my over het klein getal syner Toehoorderen verwonderde; dat ik hem sonder eenig vooroordeel hadt gehoort, alsoo ik niemand minder dan hem kende; dat ik hem over *Philipp.* III. 13. 14. met veel stigting, soo in betrekking op het geene men doen, als in betrekking op het geene men weten moet, hadt horen prediken; en dat hy my voorkwam, als een getrouw en ernstig Voorbidder by den HEER. Ik schikte my ook, om van dit myn seggen, door een kort en sakelik verhaal van het geene ik gehoort hadt, rekenschap en bewys te geven. Dog in allen desen vondt ik geene plaats. 't Geene ik seide, was niet alleen onwaar, maar ook onmogelik. Hoe soude die Man een getrouw en ernstig Voorbidder by den HEER syn? Hy hadt den Geest niet. En hoe soude hy practicaal prediken? Hy hadt geene Bevindingen; hy was een Vyand van Gods Volk; en hy vermoordde de Gemeente, welke hy met eenige *laat ons*, *laat ons*, wegsondt. Ik vroeg mynen Vriend, of hy dien Leraar van naby kende? Hy verklaarde, nooit met hem t' eener plaatse geweest te syn; hem nooit gesproken te hebben; en niet meer dan eens by hem, en dat nog by vergissing, en met groot verdriet, te Kerke geweest te syn: maar de Vromen hadden het hem gesegt. Ik vroeg, of men, in saken

van dat gewigt, soo ligtvaerdig oordeelen mogt? Hy seide, dat dit geen ligtvaerdig oordeel was, omdat men het den Man wel konde aansien: voegende daarby, dat 's Mans gansche Gehoor bestont uyt enkele Waereldlingen. Ik schrikte voor sulk eenen handel, en konde, wat moeite ik ook deedt, aan het verhaal van 't geene ik gehoort hadt, niet komen. Hierom wendde ik het Schip op eenen anderen boeg, en tragtte van hem te vernemen, wat hy gehoort hadde van synen Leraar, over wiens Predikatie hy soo verrukt was. De Text wierdt my voorgelesen uyt *Joh.* VIII. 56. *Abraham, uw Vader, heeft met verheuging verlangt, opdat hy mynen Dag sien soude: en hy heeft hem gesien, en is verblyd geweest.* Hierop verwagtte ik eenig verhaal van het verhandelde over die Stof. Dog dit wagtte ik te vergeevs. Want in plaats van dat verhaal, 't welk ik versogt, kreeg ik niets anders, dan desen genoegsaam woordeliken, by my seer dikwils overdagten, en nooit vergeten uytroep, tusschen welken ik, al hadde ik gewilt, niet soude hebben konnen inkomen: *ó dat was Hemelsch! Abraham, Abraham! Ik verlies myselven, als ik 'er aan denk. Abraham, uw Vader! ó 't Was soo heerlik; 't was soo innig. My dunkt, daar kon niemand ongesegend onder dat dierbaar Middel blyven. 't Was alles soo onderscheiden, en soo gestaltelik. Men kon 'er sigselven soo vinden. Abraham, uw Vader! ó Men kon 'er syn hart by nederleggen. Men versmolt in het Godlike. Men sonk weg in de Lievde van de* HEERE *Jesus. ó Die salige ontwording! Men wierdt verhemeld en verparadysd. ó Ik sat 'er met het voorregt van eene ingeleide Siel. ó Wat is dat groot!* Ik hadt by Menschen, wien dese Spreektrant eigen was, veel verkeert, en begreep daarom, schoon 'er eenige Spreekwysen onder waren, die ik te voren niet vernomen hadt, heel ras, waar dit alles henen wilde. Daarom liet ik my hier, voor eerst, niet in. Maar ik deedt eenig ondersoek op het verhandelde, en vroeg in wat sin de Leraar die woorden, *Abraham, uw Vader*, genomen hadde: of hy die hadde genomen in eenen letterliken sin, met betrekking op Abrahams vleschelike, dan of hy se hadde genomen in eenen geesteliken sin, met betrekking op Abrahams geestelike Nakomelingen? Dog hiermede vertoornde ik mynen Vriend. Ik wierdt een grote Weetniet in synen oogen. *Wat letterlik* (riep hy) *wat vleeschelik? 't Was alles geestelik. ó Hoe dierbaar was het! Abraham, uw Vader!* Ik seide hem, dat de Prediker, soo hy het stuk dus hadde ver-

klaart, wel veel fraje ſaken hadt konnen ſeggen, maar dat hy evenwel, met dat alles, den Text ſeer ſlegt moeſt behandelt hebben. Ik wierdt, dit ſeggende, byna een Ketter, en een Onheilige in de oogen van mynen Ouden Vriend. *Hoe* (vroeg hy, in arren moede) *is Abraham niet een Vader der Gelovigen?* Ik antwoorde *ja*, *Abraham is een Vader der Gelovigen. Maar ſprak Chriſtus*, Joh. VIII. 56, *tot Gelovigen?* Hierop las ik hem alles voor, wat ons *vs.* 30—59. voorkomt. Selvs tragtte ik hem het onderſcheid te tonen van *vs.* 30. 31. tuſſchen (*r*) *hem te geloven*, en *in hem te geloven*. En ik benaerſtigde my, om hem, onder anderen, uyt *Rom.* IX. 6—8. te doen ſien, dat Abraham niet alleen een geeſtelik, maar ook een vleſchelik Saad heeft, en dat hier *Joh.* VIII. 56. niet tot Geeſtelike, maar tot Vleſchelike Kinderen van Abraham geſproken wierdt. Dog dit alles was te vergeevs. De Perſoon was 'er niet vatbaar voor. En hy hadt geene de minſte gronden van eene Schrivtuurlike Kennis. Ik meende met hem nog gehandelt te hebben van den Dag des Heeren, waarvan *Joh.* VIII. 56. geſproken wordt: om te vernemen, wat de Leraar daardoor verſtondt, en op welke wyſe hy meende dat Abraham dien dag geſien hadde. Dog ik moeſt van dit alles afſien, om de diepe onkunde van deſen Perſoon, die Taal nogt Reden wiſt, en die, t' myner grote verwonderinge en ergerniſſe, ſtout genoeg was, om op de Leraars; op derſelver bekwaam-of-onbekwaamheid; en op derſelver begenadigden of onbegenadigden ſtand; eenen vaſten prijs te ſtellen: die hem bewoog om my te beklagen, dat ik te Kerke geweeſt was by iemand, van wien ik nu nog bekennen moet, dat ik ſoo veel onderwys en ſtigting hebbe ontvangen, als ik ooit of ooit in eenige Predikatie ontvangen heb. En ondertuſſchen hadt myn Oude Kennis ſynen eigen Predikant geheel niet verſtaan. Want ik ging dien Man des anderen daags ſien; maakte my aan hem bekend; wierdt van hem vriendelik bejegend; ſprak met hem, ſonder iets van mynen Vriend te melden, over *Joh.* VIII. 56; en kreeg van hem het nodig berigt: tonende dat hy de woorden *Abraham, uw Vader* hadt verſtaan van het Vleſchelik Kindſchap; en dat hy daaruyt gelegenheid hadt genomen, om te tonen dat men de genade door de vleſchelike geboorte uyt begenadigde Ouders niet konne erven, maar dat men daartoe eene andere en geeſtelike ge-

(*r*) *πιςεύειν αὐτῷ*, en *πιςεύειν εἰς αὐτόν.*

boorte nodig hebbe. Hierop ging ik mynen Vriend wederom fien, om hem te verhalen, wat ik, dog fonder meldinge fyns naams, van fynen Predikant vernomen hadde, en om hem te overtuygen, dat hy dien Leraar geheel niet verftondt. Dog dit was Olie in het Vuur. Hy felve wierdt my niet alleen een Vyand, die van my, by de Menfchen, met welken hy merkte dat ik te dier Stede verkeerde, en die op 's HEEREN Dienft feer gefet waren, fmadelik fprak: maar hy verliet felvs dien Leraar, die my beter onderrigt hadt; onttrok hem eene menigte Volks; en wendde fig met de fynen tot eenen anderen, die met den eerften geenfints in vriendfchap leevde. Soo verftoorde fig defe Menfch, omdat ik hem (die meende iets te fyn; wien velen, van de Kleinen tot de Groten, aanhingen; en die onder hen fogt de Eerfte te fyn) ontdekt, en hem ten klaarften getoont hadt, dat hy, buyten fyn Papegaaifch Geklap, en buyten fynen Koekoeksfang, niets van 's HEEREN Saak en Werk wift.

Soo is het my meermalen gegaan, en dit heb ik my, in het behandelen van 's HEEREN faak en werk, meermalen moeten getrooften.

Dit fcheurt en verdeelt Huyfen, Buurten, en Genootfchappen, waarin elk fyne Partye kieft: wordende veeltyds defe verdeeldheid aangehouden door de geenen, die de verdeeldheid, naar vermogen, tegengaan en dempen moeften. Selvs fiet men defen Kanker foo verre ineeten, dat vele ware Sioniten; Menfchen, dien het om den HEER alleen te doen is, en van welken men verpligt is te geloven, dat fy den Eenigen God, in fynen Eenigen Hemel, t' famen eeuwig fullen loven, thans foo figtbaar, en foo ergerlik, door het onvoorfigtig en fomtyds driftig volgen van Leiders, die Verleiders fyn, van elkanderen (daar fy voormaals in gefelfchap plegen t' famen te gaan, en te treden in Gods Huys, met eene ftem van Vreugdegefang, en van Lof, onder de Feefthoudende Menigte) worden afgefcheurd: fonder elkanderen wederom te foeken; fonder naar elkanders ftaan of vallen, en naar elkanders vorderen of veragteren van de Genade, te vernemen; fonder op elkanderen, tot opfcherping van Lievde en Goede Werken, agttegeven; fonder elkanderen te vragen, of 'er eenig woord van vertrooiting fy; fonder elkanderen te ftigten; fonder wenfch, om elkanders blydfchap te vervullen; en mogelik fonder voor elkanderen te bidden.

BRIEF AAN HILLETJE VAN EEN' ONBEKENDE, OVER ZEKERE TEEKENEN DEZES TIJDS.

UEd. moet eene verſtandige Jufvrouw, Mejufvrouw of Mevrouw zijn, daar een ſchrander en geleerd man UEd. openlijk met zijne brieven vereert en met goede raadgevingen als overlaadt, ten einde b. v. geene Homöopathiſche apotheken uw geſtel bederven. Wie UEd. eigenlijk is, alwaar woonachtig, vriendelijk of knorrig, met blaauwe of bruine oogen, jong of oud, — wie kan dat raadſel oplosſen? Ik heb daar mijne eigene gedachten over; en ik verbeeld mij, dat het UEd. niet geheel ongevallig zal zijn, een' brief, of zoo iets, dat geen brief is, van mij te ontvangen; onderſtellende ik van mijne zijde, dat UEd., in aanraking gekomen met geleerde mannen over alles gaarne hoort ſpreken, of geſchreven ziet, het zij dan meer of min belangrijk, wat tot geleerdheid of letteren in eenige betrekking ſtaat. Met die overtuiging kan niets mij weêrhouden, om dus te beginnen:

Veelgeachte Hilletje!

Wij beleven eenen wonderlijken tijd; waarſchijnlijk zullen onze kinderen (ik heb, God dank! twee lieve kleinen, en zoude dit van UEd. ook wel wenſchen, daar UEd., gelijk ik zeide, eene verſtandige vrouw moet zijn) dien tijd nog wonderlijker vinden, wanneer zij ſlechts zoo wijs, verlicht, ontwikkeld geworden zijn, als wij hen trachten te maken, van den morgen tot den avond, en zelfs ook des nachts; want als de lieve, wijze kinderen den ganſchen dag geïnſtrueerd en gecultiveerd worden, dan moet de masſa verkregene kundigheden weder in den droom de herſentjes bezig houden of kwellen. Waarde Hilletje! ik wenschte UEd. gaarne te beſpieden, als ge uwe kinderen opvoedt — wel te verſtaan, zoo gij ze hebt. Ik vind den tijd, dien wij beleven, zeer wonderlijk, niet ſlechts wegens de ſtaatkundige misgeboorten in alle landen, waarin een wijsgeerige KATZENBERGER (hij is UEd. reeds bekend) groot genoegen heeft, maar bijzonder wegens zeker verſchijnſel, dat uwer opmerkzaamheid gewis niet ontgaan is. Hier zullen wij, volgens ſchrijvers-gewoonte, twee woorden bezigen, welke voor den eenvoudigen, ongeleerden lezer onverſtaanbaar zijn, en wel deze: *odium Theologicum*. Ik wenschte, dat dit woordenpaar

nooit geboren ware, en *dit* zelfftandig naamwoord nimmer met *dit* bijvoegelijk ware vereenigd; en gij zult dit met mij wenfchen, welgezinde Hilletje! wanneer, ik u verklaar, dat *odium* beteekent *haat*, en *Theologicum* (dit hebt gij reeds zoo half en half begrepen) *Godgeleerd;* den haat dus der Godgeleerden. Ik vraag het u, konden ooit twee woorden zoo ellendig, zoo rampzalig zamengekoppeld worden, als deze? Het is (ach Hilletje! dat komt van mijne Collegies in de Logica, weder vreemde klanken) eene „ contradictio in adjecto," eene tastbare ongerijmdheid, een wanklank, — en echter de melodiën onzer eeuw laten thans deze onvergeeflijke disfonanze toe, en wij hoorden dezelve in de laatste dagen nog krasfender dan te voren. Gij begrijpt het, en wie niet met u? dat *haat* en *een Godgeleerde* onbeftaanbaar moeten zijn; — maar nu, (let wel, ik redeneer ftreng) daar de Godgeleerden menfchen zijn en blijven, en hunne menfchelijkheid bij het aanleggen van bef en mantel niet hebben afgelegd, zoo behouden zij, als menfchelijke eigenfchap, ook deze: haat en vervolgzucht. Gij vraagt het, en te regt, waarom de geest des Evangelies, de geest des vredes en der liefde, niet is doorgedrongen in de tolken van dat Evangelie? Vrome Hilletje! zoude misfchien de weg, die van het geleerde hoofd naar het gevoelige hart leidt, bij velen gebarricadeerd en met zware flagboomen gefloten zijn, waardoor de geest des vredes geene andere vormen kent, dan *Hermeneutifche*, *Exegetifche* en *Antiquarifche*, zoodat het geleerde *hoofd*, dat al te vol is, niets wil afftaan aan het *hart*, dat al te ledig blijft? Ik weet het niet, maar

„ Es lauft mir durch das Ruckenmark
Bis in die grosfe Zeh,"

wanneer die zelfde lippen, welke zoo dikwijls den naam van JEZUS uitfpreken, ontheiligd worden door veroordeelingen en verdoemingen, door verwenfchingen en auteurs-fcheldwoorden, waarvan wij wel een klein bijzonder woordenboek zouden kunnen vervaardigen, met dit opfchrift: *Hand-Lexicon der meest gebruikelijke Scheldwoorden, voor Godgeleerden der Negentiende Eeuw.* 't Is en blijft onverklaarbaar, dat juist *die* menfchen, welke moeten prediken, dat de liefde een koninklijk gebod is, dat zonder de liefde alles klinkend metaal is, dat juist deze menfchen, al zijn zij nog zoo geleerd, het

gebod omkeeren, en elkander met de vingers in het gezigt krabben, of zoo leelijk havenen, als de Engelsche Bokfers, of de afgerigte, gefpoorde ftrijdhanen, te Londen. — Waarde Hilletje! wanneer gij nu eens wist, waarom er zoo geftreden, gevloekt, gehavend, verwenscht, verketterd en verdoemd wordt, dan.... neen! lagchen zoudt gij niet, maar u zeer bedroeven, de handen in elkander flaan, en uitroepen: „ Dat had ik niet gedacht! Wie kan *zulke* Godgeleerden met ftichting hooren preken?" Het is niet om de waarheid, geopenbaard in het woord Gods, niet om heiligheid en deugd, niet om levensverbetering — neen! het zijn fijnuitgefponnen fchoolfche leerftellingen, die vóór twee en drie eeuwen, door godgeleerde mannen, *uit* de fchool, *in* de fchool, *voor* de fchool gebragt zijn, — godgeleerde mannen, die misfchien ook niet geheel vrij waren van het boven genoemde *odium Theologicum*; en nu moeten die oude, half verroeste wapenen, welke haast geen vuur meer kunnen geven, op de wallen gefleept worden, en velen trekken zich de armen uit het gewricht, om dit vergeten gefchut naar boven te halen, terwijl een betere geest, die des vredes, op de wallen reeds zijn vaandel plantte; — maar neen, Hilletje! dat vreefelijk gefchut *moet* weder voor den dag; het moet weder, zoo als van ouds, geladen, ten einde de ketters vernield worden; en zij, die als vrijwilligers deze ftukken willen bedienen, ontrollen ook hun vaandel, en, als mijn oog mij niet zeer bedriegt, ontdek ik daar weder dit teeken des tijds: *odium Theologicum*. — Ik weet het niet, maar misfchien hebt gij het vernuft van dezen of genen Akademieburger met mij toegejuicht, die, in het gebied der Godgeleerdheid, de twee forten, *Dordrecht* en *Heidelberg*, als ontmanteld of gefloopt voorftelde. (*) Daar nu deze oude kanonnen, weggefloten in het Arfenaal der groote Bibliotheken, in de laatfte tijden meer en meer waren vergeten, zoo is het natuurlijk, dat zij nog niet regt goed en geregeld vuur geven; maar dit zal wel beter gaan, als de vrijwilligers handiger met de lont weten om te gaan, en de uitvinding *à la Paixhans* daarop wordt toegepast, of de *percusfons* in eene goede fabrijk, b. v. in *Groningerland* of op de *Veluwe*, gemaakt worden. — Maar, Hilletje! zie zoo boos niet: meent gij, dat ik fcherts met ernftige zaken? Elk heeft zijne eigene

(*) Zie den *Utrechtfchen Studenten-Almanak* voor 1834.

wijze van levensbefchouwing; en ik voor mij, mijne lieve medemenfchen ziende haspelen, wurmen en velerlei kromme fprongen maken, tracht mij in de plaats te ftellen van een' reinen, verheven Geest, die op de planeet Mars of Venus zich bevindt, en al dit gehaspel op onze kleine, zwevende planeet onbevooroordeeld waarneemt, — en dan, waarlijk, dan fpeelt er een glimlachje om mijnen mond, waar volftrekt niets farkastisch in fteekt, en ik zeg bij mijzelven: „ Hier beneden is het regte toch niet; en God weet, of het eenmaal komen zal!" — Hilletje! ik weet het — en anders waart gij met uwen geleerden en welmeenenden vriend, van wien ik reeds gewaagde, niet in betrekking bekomen — gij bidt niet alleen voor uzelve, maar ook voor anderen. Bid dan voor de zielen van hen, die, tot liefde geroepen, die liefde verdrijven en vertrappen, die hunne vervolgers vervolgen, die hunne vijanden haten! Wij willen te zamen bidden; wij willen, zoolang het woord Gods voor ons openligt, onze zielen in lijdzaamheid bezitten; wij willen liefhebben, zoo als *Hij* liefhad, die geene jongeren erkent, dan zij, die zijne voetftappen drukken. — Hilletje! ik dacht zoo ernftig niet te eindigen. Nader eens meer. Leef gelukkig en gerust, en geloof mij, hoewel onbekend,

Rotterdam, April, 1834.

Uw gehoorzame Dienaar,
Spectator.

DE LUCHTREIS.

Van eene zware ziekte naauwelijks half herfteld, kwam mij de Heer REICHARDT te *Berlijn* bezoeken, ten einde aanbevelingsbrieven van mij te erlangen. De verhalen van dien befchaafden man wekten in mij een' onweêrftandelijken trek, om ook eens in het rijk des adelaars rond te zien. Wij werden het fpoedig eens: *hij* zou zijn' ballon ten beste geven, *ik* de kosten der vulling dragen. (In 't voorbijgaan gezegd, een zeer kostbaar iets, dat mij op 600 (*Pruisfifche*) daalders te ftaan kwam; maar ik heb er de waarde wel voor genoten.) De dag, door ons bepaald, ftelde zich uitnemend in. Half *Berlijn* was op de pleinen en in de ftraten verzameld, en te midden van die bonte menigte ftegen wij langzaam naar boven. De gondel, waarin wij zaten, was, wel is waar, niet

grooter dan eene wieg; maar het net, dat haar omgaf, belette alle slingering, zoodat mij, hoewel nog zwak zijnde, geenerlei onaangenaam gevoel gedurende den togt beving. Wij stegen zoo langzaam op, dat ik tijds genoeg had, om verscheidene mijner bekenden van uit de hoogte minzaam te groeten. Niets schooners laat zich denken, dan toen allengskens de volksmenigte, de straten, de huizen en eindelijk de hoogste torens zelve al kleiner en kleiner werden, en het gewoel en geraas eerst in een zacht gemurmel, vervolgens in een algeheel zwijgen overging, en ten laatste als 't ware de gansche verlaten wereld onder ons verdween, de prachtige *Linden*-weg nog slechts eene groene streep, de *Spree* een dunne draad geleek, en de populieren der *Potsdammer* laan eene mijlen lange schaduw over het aardrijk schenen te werpen. Zoo waren wij eenige duizend voeten geklommen en eenige uren zachtelijk voortgestuwd, toen zich een nieuw, nog veel verhevener, ja bijna schrikwekkend schouwspel voor ons ontwikkelde. Rondom den gezigteinder stegen dreigende wolken kort na elkander op; en, daar men dezelve hier niet enkel, gelijk op aarde, van onderen, maar in derzelver gansche grootte zag, geleken zij minder op gewone wolken, dan wel ontzaggelijke sneeuwwitte bergketens van de zeldzaamste vormen, die alle op ons schenen te willen losbarsten. Zoo rukten zij, de eene de andere als verdringende, van alle kanten al nader en nader aan. Wij echter stegen nog sneller, en waren reeds hoog boven haar, toen zij onder ons op elkander stieten, en nu, gelijk eene door eenen storm opgeruide zee, zich door en over elkander wentelende, de aarde weldra geheel aan onzen blik onttrokken. Slechts nu en dan vertoonde zich hier en daar eene onafzienbare diepte, door het zonlicht sterk verlicht, gelijk de krater eens vuurspuwenden bergs, en sloot zich dan weder door nieuwe massa's, die, in onophoudelijke afwisseling, nu verblindend wit, dan pikzwart, zich hier hoog op elkander stapelden, daar peilooze spleten en afgronden vormden. Nooit heb ik op bergen iets dergelijks aanschouwd; want op zulke standpunten verhindert zulks de groote omvang des bergs zelv', en kan men hetgeen daarmede te vergelijken valt alleen in de verte zien; terwijl hier niets van het verheven schouwspel het oog ontgaat. Een' zonderlingen indruk verschaft ook het gevoel der algeheele eenzaamheid in deze van al het aardsche schijnbaar afgezonderde gewesten. Men zou zich bij-

kans als eene reeds afgefcheiden ziel befchouwen, die naar den Hemel opftijgt! De Natuur is ftil als het graf; zelfs den wind hoort of bemerkt men niet, daar men denzelven geen' weêrftand biedt, en als door een' onmerkbaren adem wordt voortgeftuwd. Alleen om zichzelve draaide zich nu en dan de kleine wieg met haren kolosfalen bol, gelijk een adelaar, die zich in den blaauwen ether wiegelt. In verrukking ftond ik op, om te beter naar omlaag te zien.... daar vermaande mij mijn reisgenoot heel bedaard, zulks niet te doen, dewijl in de haast, waarmede alles was gereed gemaakt, de bodem van het fchuitje flechts vastgelijmd was en ligt kon loslaten, bijaldien men niet behoedzaam te werk ging! Men bevroedt, dat ik, onder zulke omftandigheden, mij dit niet ten tweeden male liet zeggen. Die haast fcheen ook bij de vulling plaats gegrepen te hebben, alsmede bij den voorraad van ballast; immers wij begonnen reeds te dalen, en moesten bij herhaling van den fteeds verminderenden ballast ons ontdoen, om weder te ftijgen. Zoo hadden wij fchier ongemerkt ons reeds in de wolkzee gebaad, die ons als een dikke fluijer omringde, door welke de zon zich even als de maan voordeed; eene *Osfianfche* verlichting, welke eene zeldzame uitwerking deed, en die een' geruimen tijd aanhield. Eindelijk verdeelden zich de wolken, en dreven afgezonderd aan den overigens helderen hemel. Opdat het onzen gelukkigen togt zelfs aan geen der zeldzaamfte verfchijnfelen mogt ontbreken, verfcheen eensklaps op een der grootfte wolkgebergten eene foort van *fata morgana*, de getrouwe afdruk onzer perfonen en van onzen ballon, maar in de kolosfaalfte afmetingen en van bonte regenboogskleuren omgeven. Wel een half uur lang zweefde ons dit fpookachtig fpiegelbeeld beftendig op zijde; het dunne touwwerk van het ons omringende net als kabeltouw uitgedijd, wij zelve als twee ontzettende reuzen op een' wolkenwagen gezeten. — Tegen den avond werd het weêr fomber in den hoogen. Onze ballast was verbruikt, en wij daalden evenwel met angstwekkende fnelheid, hetgeen de Heer REICHARDT aan zijnen barometer waarnam, want wij bemerkten het niet. Een dikke nevel omringde ons eene poos; en, toen wij, na verloop van weinig minuten, denzelven doorkliefd hadden, lag van nieuws het aardrijk in den helderften zonnefchijn onder ons, en de torens van *Potsdam*, die wij reeds duidelijk konden onderfcheiden, begroetten ons met

hun vrolijk klokkenſpel. Onze toeſtand beantwoordde echter geenszins aan dit feestelijk begroeten. Wij hadden beiden alreeds, om ons ligter te maken, onze mantels uitgeworpen, alsmede een gebraden faizant en een paar flesſchen champagne, tot onzen avonddisch beſtemd, en hadden ons vermaakt met de gedachte, hoe deze zeldzame regen de landbewoners zou doen verbaasd ſtaan, bijaldien hij den een' of ander' voor de voeten viel, zonder aan de mogelijke kwade gevolgen der champagne te denken, die, in ſtede van als een vrolijke roes, ligtelijk als een vernielende donderſteen konde werken. Wij zelve waren, gelijk deze, onvermijdelijk vallende, en zagen niets onder ons dan water, (een der armen van de *Havel*) ſlechts hier en daar met bosch afgewisſeld, waarop wij zoo veel mogelijk ons rigtten. Het woud ſcheen mij van uit de hoogte laag kreupelhout, hetwelk wij thans met groote ſnelheid naderden; en het duurde ook niet lang, of wij hingen werkelijk in de takken eens booms. Reeds maakte ik mij gereed om uit te ſtijgen, toen de Heer REICHARDT riep: „ Om 's Hemels wil, blijf ſtil zitten; wij zijn in een' grooten beukenboom verward!" Zoo zeer was ik reeds den gewonen maatſtaf bijster geraakt, dat ik eenige minuten noodig had, om mij te overtuigen, dat hij gelijk had. Wij zaten intusſchen zeer op ons gemak in de takken diens grooten booms, maar wisten niet, hoe daaruit te geraken. Lang riepen wij vergeefs om hulp. Eindelijk kwam, in den reeds vallenden ſchemeravond, een Officier te paard dien weg langs. Hij hield ons roepen voor een hem betreffend uitjouwen en vloekte geweldig; doch, nader komende, hield hij ſtil, en ſcheen zijne oogen niet te willen gelooven, noch te begrijpen, hoe dit zeldzame nest op dien ouden boom gekomen was. Tamelijk lang moesten wij uit onze hoogte praten, eer wij hem konden overhalen, naar de ſtad terug te keeren, om ladders, menſchen en een' wagen te halen. Eindelijk, in den donkeren nacht eerst, reden wij *Potsdam* binnen, met den ſlechts weinig beſchadigden ballon op den wagen gepakt, en de trouwe gondel aan onze voeten. In de herberg *de Kluizenaar*, juist niet eene der besten, hadden wij overvloedige reden, ons over het verlies van ons ſouper te beklagen, daar wij geene andere kruiderij, dan den honger, bij ons ſober avondeten hadden. Acht dagen daarna bragt mij een boer mijnen mantel eerlijk terug, dien ik nog bezit.

BELSAZAR'S GEZIGT.

De vorst zat op den troon,
Zijn dienaars om hem heen;
Toen klonk de jubeltoon;
De vreugd was algemeen.
De beker, 't heilig pand,
Jehovah's eigendom,
Blonk in des heidens hand....
Ontheiligd heiligdom!

In dat noodlottig uur
Wordt, met onzigtb're ſtift,
Geteekend op den muur
Het veelbeduidend ſchrift;
Een ongeroepen hand
Zweeft zacht en buigzaam voort,
En griffelt op den wand
't Profetisch dreigend woord.

Daar leest en ſchrikt en trilt
En ſtaroogt de ijd'le vorst;
Zijn oog blikt ſchuw en wild,
Zijn ſtem beeft in de borst:
„ Breng hier der wijzen raad!
't Geheim beklemt mijn' geest:
Heil hem, die 't ſchrift verſtaat!
Hem acht, hem eer ik meest."

Chaldeeuwſche wijzen ſtaan
Verdiept bij 't vreeslijk ſchrift;
Zij blikken 't vorſchend aan —
't Blijft in den muur gegrift; —
Geen hoogbejaard profeet
Uit Babels ouden wal,
Die zin en ſtrekking weet
Van 't duister lett'rental.

Een vreemd'ling in het land,
Gevangen, vriend van God,
Het werktuig in Zijn hand,
Hoort 's vorſten hoog gebod;

Hij las in 't nachtlijk uur
Den diepen, waren zin —
En 's morgens ſtort de muur;
De vijand dringt er in.

„ Uw oog op 't graf gerigt!
't Is, Belſazar, voorbij!
Gewogen, maar te ligt!
De dood is u op zij'!
Uw vonnis is gehoord:
Een lijkkleed voor uw kroon,
De Meder aan uw poort,
De Perzer op uw' troon!"

Rotterdam. B. T. L. W.

Naar het *Engelsch* van BYRON, *Hebrew Melodies*.

DE GRIEVEN VAN DEN GEMOEDELIJKEN PORTRETSCHILDER IN EEN WAAR VOORVAL AANSCHOUWELIJK GEMAAKT.

o Schilderkunst! heerlijke kunst! Gelijk de ſchrijfkunst, vereenigt gij het tegenwoordige en afwezige, en zegeviert, als 't ware, over dood en graf. Vrienden, van ons geſcheiden, ſtelt gij ons voor oogen; afgeſtorvenen roept gij in het leven terug. Balſem der vriendſchap, verwezenlijkt gij de gedachte. Met welk eene verrukking ſtaat de vriend voor de beeldtenis der getrouwe ziel, hem door den onverbiddelijken dood te vroeg ontrukt en eeuwig dierbaar aan zijn hart. Men aanſchouwt den verheerlijkten, ſpreekt met hem, verlaat hem nimmer. o, Driewerf heerlijke kunst!

Zal echter deze kunst den hoogſten trap der volkomenheid bereiken, waarvoor zij vatbaar is, dan moet zij waar en opregt zijn, gelijk de liefde of de vriendſchap zelve, die haar te hulp riep. Wordt zij cijnsbaar aan grilligheid of vleijerij, dan verliest zij al hare waarde, en gelijkt de valſche tong, die niet dan bedriegelijke woorden ſpreekt.

Hoe vele menſchen worden er gevonden, die zichzelve misleiden en anderen trachten te misleiden, door hun ander Ik, de voorſtelling van hun gelaat en geſtalte, geheel onkenbaar te doen vertoonen! Aan hoogmoed of ijdelheid, aan

den dwazen wensch, om te zijn, wat men niet of niet meer is, jong, fraai gevormd, rijk, enz. moet dit worden toegefchreven. Zoo worden werkelijke afbeeldfels gewrochten der inbeelding. De kunftenaar wordt middellijk of onmiddellijk tot ondergefchiktheid aan dit doel gedreven: want het wezen, door de natuur naar het uitwendige ftiefmoederlijk bejegend, wil in zijn portret fchitteren.

Voor dit bedrog ftaan de grooten der aarde, die men, eerbiedshalve, geen *aardfche grooten* durft noemen, wel het meeste bloot, van wege hunne huwelijken *bij procuratie*. Men ftaat b. v. naar de hand eener Prinfes. Zij waant, of poogt zich diets te maken, dat zij de gemalin eens helds zal worden. Tot *vrijer in commisfie* wordt gemeenlijk een jong en fchoon Edelman gekozen, hetwelk inderdaad in Diplomaten juist geen fijne ftaatkunde verraadt. In het fchitterendst en fmaakvolst gewaad ontvangt hij hare hand bij volmagt, en overhandigt haar, om de misleiding te volmaken, het met vonkelend gefteente omzette miniatuur-portret, in hetwelk de bruidegom, verjeugdigd, opgefmukt, met fterren en kruifen als bedekt, in volle glorie en majesteit verfchijnt. De koninklijke of vorftelijke Doorluchtigheid verlaat het hof haars vaders, komt vol verwachting aan dat haars gemaals, wordt voorgefteld, werpt ter fluik een' befpiedenden, nieuwsgierigen blik op hem..... welk een verfchil! Zij ziet een' man, driemaal ouder dan zij, ontbloot van alle edele trekken; fchoonheid, jeugd, waardigheid zijn verdwenen — deze waren alleen pluimftrijkende toevoegfels des hoffchen fchilders.

Voor de edele fchilderkunst is die diep ingewortelde vleizucht eene ware pest; men vindt haar in alle landen en aan alle hoven; niet alleen wordt zij door de grooten, maar ook door kleineren gehuldigd. Kan men dan met deze dwaasheid de echte gelaatstrekken eens geliefden of hooggeachten perfoons bewaren? En toch wil in de zoogenaamde groote wereld, zoo wel als in de middelklasfe der maatfchappij, elk zijn afbeeldfel hebben, maar tevens, natuur ten fpijt, eene zekere mate van fchoonheid; gelijk het volgende ware voorval bewijst.

Een zeer rijk koopman te *Londen*, met name LOVEGAIN, kwam op den inval, zijn gelaat niet aan de toekomst te onttrekken. Hij was juist tot *Alderman* gekozen, en nu wilde *Mistrefs* LOVEGAIN hare gezelfchapszaal met de afbeelding van haren gemaal verfieren, levensgrootte, in het

kostuum zijner nieuwe waardigheid. Zijn uiterlijk was zeer alledaagsch, en daarenboven had zijn gelaat eene onbeschrijfelijk gemeene, onedele uitdrukking. Zijn haar begon te grijzen; maar dit werd door poeder verborgen. Nu kwam men op het vernuftig denkbeeld, hem eene zwarte Brutus-pruik op te zetten, waarschijnlijk van wege zijnen pas verworven rang, veelligt ook om zijne republikeinschgezindheid zinnebeeldig uit te drukken. Zijne tint was donkerbruin, naar het gele overhellende, en het zwarte kleed, dat men hem wilde aandoen, moest de norsche uitdrukking zijns gelaats nog verhoogen. Met een ergdenkend, half gesloten oog, vooruitstekende lippen, en een' onmiskenbaren trek van onvergenoegdheid en menschenhaat, scheen hij het volmaakte evenbeeld eens aanklagers, steeds bereid om tegen de Regering op te treden, en op openbare plaatsen, in de burgerbijeenkomsten, in de klubs en kroegen tegen derzelver maatregelen los te donderen.

In weerwil dezer natuurgebreken, wilde de nieuwe *Alderman* zijn afbeeldsel hebben, en beval den kunstenaar de grootstmogelijke gelijkenis aan. *Mistress* LOVEGAIN en hare oudste dochter verzochten hem, daaraan de meeste oplettendheid te besteden; de laatste voegde daarnevens, dat, wanneer Papa's portret haar geviel, zij haar best zou doen, dat den Heere VERNIS wierd opgedragen, eene familie-schilderij te vervaardigen, waarin Papa en Mama met hunne vijf kinderen, de hond *Cesar* en een *Neger*, dien zij in dienst hadden, zouden *paraisferen*.

Deze toezegging vuurde den kunstenaar aan; hij deed alwat zijne kunst vermogt, en het portret geleek dan ook zoo sprekend, dat de kinderen er van schrikten, de honden het aanblaften, en allen, die den *Alderman* kenden, bij den eersten aanblik terstond uitriepen: „Ah! dat is de Heer LOVEGAIN; sprekend!" hoewel de Brutus-pruik en de ambtsrok geheel berekend waren hem onkenbaar te maken. *Mistress* LOVEGAIN, daarentegen, beefde van gramschap, zoodra zij het afbeeldsel zag. Het was, zeide zij, een karikatuur, een paskwil, veeleer het portret van den *Jood* SHYLOK (*), dan dat eens eerlijken koopmans. Nimmer zou dat schandaal over haren drempel komen. Het zou niet

(*) Een persoon in den *Koopman van Venetië* van SHAKESPEARE.

betaald worden; maar zij zou den fchilder een proces aandoen. Een fcheef been en eenigzins hooge fchouder, die de man werkelijk had, vergrootten nog haren toorn; zij noemde den fchilder een' onbefchaamden vlegel, dat hij zulke kleinigheden aan het licht bragt.

De Heer VERNIS beloofde het been regt te maken, de fchouders te effenen, en in de gelaatstrekken des *Aldermans* een welwillend lachje aan te brengen, dat den man intusfchen geheel vreemd was; hij deed zelfs den voorflag, om poeder in de pruik te ftrooijen, ten einde het geheel een minder hard voorkomen te geven. Maar niets van dit alles was in ftaat, om de familie te bevredigen. Ook *Mifs* LOVEGAIN was geweldig verftoord op den kunftenaar; zij verklaarde, dat zij Papa in 't geheel niet zou kunnen aanzien, zoo hij op dit afbeeldfel geleek. En het befluit was, dat de fchilder van nieuws moest beginnen. Ook de *Alderman* was van dit gevoelen; en, offchoon hij zeer befcheiden erkende, dat hij niet mooi was, voegde hij er echter nevens: „Ik wil mij laten hangen, zoo ik half zoo leelijk ben als dit portret!"

De arme fchilder zette zich op nieuw aan den zuren arbeid, gaf aan Papa zulke fraaije beenen, als ooit een *Iersch* Edelman had gehad, fchouders, die geen haarbreed verfchilden, en wijzigde de harde gelaatstrekken van het oorfpronkelijke, zonder zich al te zeer van hetzelve te verwijderen. (*Mistrefs* wilde echter de zwarte pruik behouden hebben.) Het afbeeldfel was fiksch gefchilderd, en, hoe ook gevleid, toch zeer kenbaar; maar — een fchoon man ftelde het niet voor, en kon het ook niet voorftellen. De *Alderman* was nu regt voldaan, maar gaf echter zijne vrees te kennen, of zijne vrouw wel geheel van hetzelfde gevoelen zijn zou. De Heer VERNIS merkte zeer beleefd aan, dat hij nu voor éénen prijs twee portretten geleverd had; dat hij zulks met de meeste vlijt en oplettendheid had verrigt; dat allen, die ze gezien hadden, de gelijkenis volkomen hadden gevonden; dat kunstkenners van den eerften rang ze geprezen hadden, en dat hij bereid was, de ftukken voor niet af te ftaan, bijaldien onpartijdige beoordeelaars, door den Heer LOVEGAIN zelv' te kiezen, de uitfpraak dier kunftenaars en liefhebbers niet bevestigden.

Men nam de proef, en elk gaf het den fchilder gewonnen, uitgenomen *Mistrefs* LOVEGAIN en hare dochter. De eerfte vroeg hem, of hij meende, dat *zij* ooit een zoo leelijk man

zou getrouwd hebben, als dit portret; de andere riep uit, dat het eene onbeschaamdheid zonder weêrga was, en dat zij zich over haren Papa zou schamen, wanneer hij een zoo gemeen en onedel voorkomen had.

De kunstenaar, op het gevoeligst gekrenkt, verzon thans een middel, dat haar beschamen, hem regtvaardigen moest. Hij zeide tot de beide verstoorde Dames, dat hij nog een derde portret wilde vervaardigen, en voor hetzelve, zoo zij daarover niet volkomen voldaan waren, geen cent zou vorderen. Door de geheel overeenstemmende getuigenis van zoo vele personen was nu de *Alderman* van de gelijkenis overtuigd; het herhaalde zitten verdroot hem in het eind, en hij leende dus gereedelijk de hand tot de krijgslist, die de schilder had verzonnen, naardien dezelve ontegenzeggelijk zou bewijzen, dat alleen blind vooroordeel de kritiek zijner vrouw en dochter had bestuurd.

Na verloop van eenige dagen, zeide hij tot haar, dat hij thans voor de laatste maal zat, en dat zij een uur later bij den schilder komen konden, om het nieuwe portret te beoordeelen. Hij ging alzoo vooraf naar den Heer VERNIS, die den kop van het eerst gemaalde portret uitsneed, dien des Heeren LOVEGAIN zelven voor het ledige vak plaatste, en de schilderij zóó stelde, dat men dezelve, bij het binnentreden des vertreks, terstond in eenen spiegel tegenover de deur gewaar werd; gelijk zij dan ook der Dames oogenblikkelijk in het oog viel.

„Hoe langer hoe fraaijer!" schreeuwde *Mistress* LOVEGAIN woedend uit: „dat is afschuwelijk!" Zij greep een schilderplankje, dat voor de hand lag, en wierp het zoo vinnig tegen den spiegel, dat het dien in duizend brokken verbrijzelde. Men verbeelde zich hare beschaming! De *Alderman* betaalde portret en spiegel, en de kunstenaar was gewroken.

Een jaar daarna bevond zich de familie te *Tunbridgewells*, en trof daar een' zwervenden schilder aan, die zich eenigen naam verworven had. *Mistress* LOVEGAIN wilde nu haren gemaal weder geschilderd hebben, en was ditmaal over den man zeer tevreden, daar deze een portret leverde, zoo schoon, dat zelfs geen enkele trek op het origineel geleek! Elk prees het bijwerk; inzonderheid was men verrukt over eenen hond op den achtergrond; maar den *Alderman* her-

kende niemand, dan zijne vrouw en zijne dochter. Dit deed echter niets ter zake; men deed eene prachtige lijst maken, en daar boven ſtond met gouden letteren:

JEREMY LOVEGAIN, ESQ.
VAN MIDDLEDITSH-HUIS,
ALDERMAN, ETC. ETC. ETC.

HET LOT DER DICHTERS IN ENGELAND.

(Volgens ALLAN CUNNINGHAM.)

In een biographiſch-kritiſch overzigt der *Engelſche* Litteratuur ſedert de vijftig laatſte jaren, zegt genoemde Schrijver: „ Men heeft mij naar het aanzien gevraagd, dat poëtiſche talenten in *Grootbrittanje* genieten. Het antwoord is kort: hun aanzien is *nul*. De Redacteurs van eenige ſtaatkundige dagbladen verwekken bij Volk en Regering meer belang, dan alle Letterkundigen en Dichters zamengenomen, die ſinds eene halve eeuw leefden. Hunne lotgevallen leveren daarvan het bewijs. CHATTERTON vergaf zichzelven uit broodgebrek. SAMUEL JOHNSON kon de koſten eener reis niet bijeenbrengen tot herſtel zijner gezondheid. BURNS had ten dage zijns overlijdens geen ſtuk brood en geen ſtuk geld in huis. CRABBE ſtierf als een arme Landprediker, wien geenerlei geeſtelijke waardigheid te beurte viel. WALTER SCOTT ſtreefde, ten koſte zijner gezondheid, naar het herſtel zijns vermogens, en zijn Vaderland weigerde, zijne verpande Bibliotheek te losſen. BYRON ontvlood zijn Vaderland, en ſtierf, den naam van *Engeland* bijna verwenſchende, dien zijn genie verheerlijkt had. COLERIDGE verloor zijne kleine jaarwedde. WORDSWORTH verkoopt zegels. SOUTHEY ontvangt, als Hofpoëet, dagelijks de waarde van eene pint wijns van zijne Majeſteit. HOGG beknabbelt ſchaapsbonken en hoedt het vee. WILSON geeft les in de wijsbegeerte. MOORE heeft de opmerking gemaakt, dat de Poëzij, gelijk de Deugd, zichzelve beloonen moet.

EEN WENK NOPENS DE LETTERKUNDIGE CENTEN-KRAMERIJ.

De tegenwoordige *manie* der *Penny-*, *Heller-* en *Cent-*bladen,

die, door het lokaas van fchijnbare goedkoopheid, eene onoverzienbare printenkraam. met een talloos tal van hoogst onvolledige uittrekfels, uit honderde bekende natuurkundige werken, reisbefchrijvingen en verzamelingen van anekdoten enz. enz. bijeengehaald, ook over ons Vaderland begint uit te ftorten, vordert een ernftig nadenken. Het voorgewende nut, alsof daardoor voor den Boekhandel duizende lezers en koopers gewonnen worden, die hunne penningen, zonder dit, op geheel andere wijzen gewoon zijn te befteden, wordt door het wezenlijk nadeel, dat de ganfche Boekhandel, alsmede elke *folide* onderneming in denzelven, daardoor ondergaat, geenszins opgewogen. Maar ook de Kunst kan op zulk eene wijze bloeijen noch beftaan, daar de houtfneêprinten meestal uit *Engeland*, dat ons met zijne afgevallene broodkruimels wel wil voederen, tot ons komen. En welk een' allerfchadelijkften invloed op onze vaderlandfche Letterkunde zulk eene kakelbonte en oppervlakkige lektuur van lieverlede moet uitoefenen, behoeft zulks wel betoog voor hen, die, met ons, nog eenigen prijs ftellen op grondige wetenfchap en degelijke kennis? Voor hen, die het belang daarvan kennen noch waarderen, zou zulk een betoog bovendien nutteloos zijn. Wij laten het alzoo, vooralsnog, bij dezen wenk berusten.

W. HERSCHEL'S QUARTET.

De vermaarde Sterrekundige W. HERSCHEL was, gelijk bekend is, voorheen Muzikant, en won, in den aanvang zijner loopbaan, den kost met zijne muzikale talenten. Gedurende zijn verblijf te *Genua* was hij in groote verlegenheid, wijl het hem aan geld mangelde, om zijnen terugkeer naar *Engeland* te kunnen beftrijden. Hij vervoegde zich dus tot den Heer LANGLÉ, dien hij te *Napels* had leeren kennen, en die toen Directeur was van de door den *Genuëfchen* Adel gegevene Concerten. Deze verfchafte hem het verlof ter gebruikmaking van de zaal, en HERSCHEL gaf nu een Concert, op hetwelk hij op de harp en twee aan zijne fchouders vastgemaakte horens een quartet voordroeg. Dit ongewoon bedrijf lokte zeer vele hoorders, en verfchafte hem meer dan het benoodigde reisgeld.

MENGELWERK.

GESCHIED- EN OORDEELKUNDIGE BESCHOUWING

DER

NEDERLANDSCHE DICHTKUNST.

Door

Mr. A. F. SIFFLÉ. (*)

Voor zoo ver men de Geschiedenis der Letterkunde bij onderscheidene volken heeft kunnen nagaan, moge, na verloop van jaren of eeuwen zelfs, de Dichtkunst tot eene eerbiedwekkende hoogte bij hen zijn opgevoerd; maar is het echter verre dáárvan verwijderd, dat zij, bij de eerste ontwikkeling en beschaving, dadelijk haren vollen luister, in stof en vorm, zou hebben ten toon gespreid.

Vergeefs zou men ons het voorbeeld der oude *Grieken* tegenwerpen. Want juist omdat men geene vroegere gedichten van hen heeft, dan de zoodanige, welker uiterlijke vorm reeds eenen vergevorderden graad van kunstbeschaving aanduidt, besluiten wij regtmatig, dat de vorige, in kunsteloozer trant gedichte liederen, uit hoofde van hunne mindere bevalligheid, in den poel der vergetelheid zijn weggezonken: en het ontbreekt ons niet aan geloofwaardige berigten van andere volken, die de gegrondheid van deze gissing staven.

Wie herinnert zich niet, wat HORATIUS verhaalt van den verouderden *Saturnischen* dichttrant bij de *Romeinen?* Maar ook bij hen heeft men zich, bij voorkeur, toegelegd op het vermenigvuldigen van zoodanige

(*) Voorgedragen in het *Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te Middelburg*, den 5 Febr. 1834.

dichtmatige handſchriften, die in ſtof en vorm boven de ruwe volkszangen der Latijnſche oudheid uitmuntten: en het is ſlechts als bij toeval, indien ons, hier of daar, iets in de gebrekkige manier hunner voorvaderen bewaard is.

Niet anders is het gelegen met de Geſchiedenis der *Franſche* Dichtkunst. Hetgeen BOILEAU daaromtrent getuigt, is te bekend, om hierbij ſtil te ſtaan. En dat de *Duitſche* Poëzij zich almede ſlechts langzaam tot hare latere hoogte verheven heeft, zal iedereen, die het *Handboek der Hoogduitſche Letterkunde* van den Hoogleeraar VAN KAMPEN ſlechts even raadpleegt, gereedelijk erkennen.

Doch voor ons *Nederlanders* is het zeker van meer belang, na te vorſchen, hoe onze eigene Dichtkunst, uit kleine beginſelen, groot is geworden; zoodat zij, ſedert de grondlegging van ons voormalig Gemeenebest, met die van andere volken in vele opzigten heeft kunnen wedijveren, en in ſommige zelfs die der uitlanderen heeft weten te overtreffen.

Ik heb dan ook voorgenomen, in dit uur, eene proeve van *Geſchied- en Oordeelkundige Beſchouwing der Nederlandſche Dichtkunst* voor te dragen.

I. zullen wij de *Nederlandſche* Dichtkunst in hare beginſelen en aanvankelijke ontwikkeling gadeſlaan, tot op het tijdperk van CATS, HOOFT, VONDEL en HUYGENS;

II. in haren vollen bloei en langzame verkwijning, tot hare herleving met VAN ALPHEN, BILDERDIJK, FEITH en BELLAMY;

III. in haren hernieuwden bloei en tegenwoordigen toeſtand: alles, zoo veel mogelijk, telkens met opgaaf der oorzaken van zoo veel afwisſeling van karakter.

Dat er ſlechts zelden in bijzonderheden zal worden getreden, en wij ons dus met een *overzigt* van de Geſchiedenis onzer Dichtkunst, en eene ſlechts tot *hoofdzaken* zich bepalende beoordeeling, moeten vergenoegen, behoeft bijna niet te worden aangemerkt.

I. Naar ons inzien, kan men niet verder van het beſtaan eener *Nederlandſche* Dicht-, of, zoo men wil, Rijmkunst, gewagen, dan ſedert er opſtellen in het licht verſchenen, waarvan de taal, hoe verouderd in vorm en woordſchikking, en ſchoon vele woorden buiten gebruik geraakt of van beteekenis veranderd zijn, echter over het algemeen nog tegenwoordig voor elk' *Nederlander* verſtaanbaar is.

Schoon derhalve het lied der *Nibelungen* en de zangen der *Zwabiſche Minnedichters* meer overeenkomst hebben met onzen eigenen tongval, dan met dien ter tegenwoordige *Duitſchers*, gaan wij die op vreemden grond vervaardigde dichtſtukken, welke in waarheid zoo min tot de *Hoog-* als tot de *Nederduitſche* taal, maar veeleer tot de moederſpraak dier beide gezusters behooren, met ſtilzwijgen voorbij.

Onze oudſte Dichters, wanneer wij dien naam eens aan ieder geven, die zich niet van den prozavorm bedient, zijn dus de *Rijmkronijkſchrijvers*, gelijk JAN VAN HELU en JACOB VAN MAERLANT in *Vlaanderen*, LODEWIJK VAN VELTHEM in *Braband*, MELIS STOKE in *Holland*, en de zoogenaamde *Rederijkers* (eigenlijk *Rhetorykers*), gelijk de reeds genoemde en ook als Kronijkſchrijver bekende VAN MAERLANT, de menigvuldige opſtellen der verſchillende Kamers van *Rhetorica* en derzelver afzonderlijke leden, als CASTELEYN in *Vlaanderen*, COORNHERT in *Holland*, en anderen.

Doch welke zamenloop van omſtandigheden veroorzaakte nu het ontſtaan onzer aanvankelijk zoo gebrekkige Dichtkunst? Waarom ſloeg het uur harer geboorte zoo laat, en was haar opgroei zoo langzaam?

De tallooze beroeringen en onlusten, na den val des Westerſchen Oud-*Romeinſchen* Rijks, hadden ſmaak en gelegenheid tot letterkundige oefeningen weggenomen: en in plaats dat de ongeletterde overwinnaars door hunne meer opleiding bezittende overwonnelingen (gelijk anders veelal geſchiedt) zouden zijn beſchaafd, namen daaren-

tegen de ten onder gebragten de ruwheid der veroveraars aan. Want, daar de eene zwerm van krijgshaftige Barbaren den anderen verdrong, kon nergens de beschaving zich zetelen of herstellen: integendeel, zij kwijnde weg, waar zij nog teekens van leven gaf, en hield eindelijk op te bestaan. Alleen de werktuigelijke kunsten bleven over; maar de kennis van het schoone was verloren, en zelfs de zucht er voor scheen vernietigd.

De vereeniging van vele volken onder éénen schepter schonk verademing aan de natiën; doch, na den dood van KAREL DEN GROOTEN, verviel zijn Rijk van lieverlede, door de verdeeldheid zijner opvolgers. Aanhoudende oorlogen, met middeleeuwsche woestheid gevoerd, vernielden de kiem van het goede, door KAREL in onvruchtbaren en onbereiden grond ter neder geworpen. De invallen der *Noormannen* werkten niet weinig mede tot gedurige verontrusting der ingezetenen, ook der bewoners van de naderhand zoo genoemde *Nederlandsche* gewesten, die juist door de ruwste horden dier omzwervende fortuinzoekers telkens werden overstroomd.

Eindelijk hielden die invallen op. De Leenmannen der *Duitsche* en *Fransche* Vorsten zaten rustiger op hunne zetels. Het grondgebied van elk hunner werd langzamerhand gerond: en, schoon zij vaak tegen elkander te velde trokken, had de Burgermaatschappij in 't algemeen toch eene geregelder en bestendiger gedaante verkregen.

De kunst van lezen en schrijven was niet geheel verloren geraakt; ook was er een begrip van onderscheid tusschen gebonden en ongebonden stijl overgebleven. Dank zij voor dit laatste aan het wel eens diep verguisde Rijm! Want ware *dit* niet, door OTTFRID en zijne navolgers (op het voetspoor der in *Spanje* getogene *Arabieren*, die het denkelijk uit de tweede of derde hand weder van de *Hindo's* hadden overgenomen) in den bevorens rijmeloozen dichttrant der *Franken* en *Saksers* ingevoerd, en ware het daardoor niet overge-

vloeid in den gemeenſchappelijken *Duitſchen* taalboezem, dan zou alle begrip van onderſcheid tusſchen verzen en proza in de Middeleeuwen verdwenen zijn (*).

Toen nu een rustiger, hoewel nog zeer onvolmaakte, toeſtand aan de maatſchappij eenige zekerheid had gegeven, begon men zich weder eenigzins op de Letterkunde toe te leggen. In het Zuiden van *Frankrijk* zongen de *Troubadours*, in *Zwaben* de *Minnedichters*, die later door de verre beneden hen ſtaande *Meesterzangers* werden vervangen. Eindelijk traden in de *Nederlanden*, die vreeſelijker en langduriger ſchokken hadden ondervonden, en dus, vooral wat de aan zee liggende gewesten betreft, eenigermate in beſchaving waren ten achtere gebleven, de Rijmkronijkſchrijvers, en vervolgens geheele Genootſchappen van Rederijkers op.

Smaak en geestverheffing zou men echter vruchteloos bij hen zoeken. Eenige gelukkige plaatſen treffen ons als bij uitzondering; en dan zijn die beste plaatſen, de vorm daargelaten, wat den inhoud betreft, nog zoo gebrekkig, dat men tegenwoordig de meeste derzelve aan de zwakſte oogenblikken van de dichtluim zou toeſchrijven.

Wat nu den vorm aangaat, men ſcheen eenig verward begrip te hebben van een zeker getal maatſlagen, doorgaans drie of vier in éénen dichtregel; maar de voorafgaande en tusſchenkomende kortere lettergrepen telde men niet naauwkeurig, zoodat maat en trant der verzen zeer onbeſtemd waren. In het rijm veroorloofde men zich, behalve meer andere vrijheden, ook die, om niet alleen de ſtaande en ſlepende regels onregelmatig dooreen te mengen, maar zelfs eene ſilbe, welker toon door eene voorafgaande hoogere onderdrukt werd, als rijmklank te bezigen, b. v. *Hólland* op *gezánt*, *áf-*

(*) Over den oorſprong van het Rijm, zie mijne *Prijsverhandeling over het Rijm*, uitmakende het XXſte Stuk der *Verhandelingen*, *uitgegeven door* TEYLER's *Tweede Genootſchap*, met de ſchriften en gedenkſtukken, aldaar aangehaald.

grouden op *gevinden*. Eindelijk sloop, eerst in de Zuidelijke *Nederlanden*, wegens de nabuurschap met *Frankrijk*, en daarna, sedert het *Bourgondische* Vorstenhuis aan de heerschappij kwam, in de Noordelijke *Nederlanden*, het gebruik van bastaardwoorden, zelfs bij den dichtstijl, in.

Tot proeven van al het hierboven aangemerkte mogen de volgende staaltjes dienen:

Van MELIS STOKE, uit de opdragt zijner *Rijmkronijk* aan Graaf FLORIS DEN V:

Dese pine ende dit ghepens (*)
Sendic u, Heer Grave Florens,
Dat ghi moghet sien ende horen,
Wanen (†) dat ghi sijt gheboren,
Ende bi wat redenen ghi in hant
Hebbet Selant ende Hollant,
Ende bi wat redenen dat ghi soeckt
Frieslant, dat u so sere vloeckt.

Van JAN VAN HELU, uit den *Slag van Woeronck*, de beschrijving van den standaard des Bisschops SIEWERT VAN KOLEN of KEULEN:

Die standaert stont op enen waghen,
Daerop gheset was ende beslaghen
Van sterken planken een Casteel,
Daer lieden binnen waren een deel:
Want dat Casteel hadde tinnen,
Daer men stont te stormen binnen
Met gheschutte ende met ghewere,
Alse men pleghet tegenchere.
Storke orsse (‡), die men daeraen spien (§),
Dede men den waghen vorwaert tiën (**),
Daer men de standaert hebben woude,
Ende waer die standaert bliven soude.

(*) Gepeins. (†) Waaruit, uit welken stam.
(‡) Paarden, Engelsch *horses*. (§) Spande.
(**) Tiën of tijen, d. i. trekken.

Groete boemen (*), die boven hingen
Ane die tinnen met ſterken ringen,
Dede men worpen dan daer buten,
Ende neder vaste in d' eerde ſluten;
Opdat te rechte nochte cromme
Den ſtandaert nieman en mochte omme-
Worpen, nochte vorwaert minnen (†).

Eindelijk, van JACOB VAN MAERLANT, hetgeen hij in zijn dichtſtukje *van der Drievoudicheden* zegt tot zekeren MARTIJN:

Martijn! merc wel in deſen ſinne:
God is een Weſen voer alle beghinne
  Ende 't edelſte boven al.
Sijn Weſen is, alſe ic 't kinne (‡),
Die overſte God ende de hoechſte minne,
  Die is ofte weſen ſal.
Sine ghewerke daer m'em kent inne
Is ſo groet, dat ſi ſijn dinne (§)
  Die 't kennen ende ſmal (**).
Sine wijsheit is Coninginne
Boven alrehande ghewinne
  Ende boven alle gheval,
  Daerboven ofte hier in 't dal.

Uit ſoortgelijke verzenſchakels is langzamerhand het *Klinkdicht* ontſtaan.

Hoe duiſter en verward intusſchen de denkbeelden onzer voorvaderen omtrent de verſmaat waren, zoodat de kadans, dien zij veelal waarnamen, een ſpel van het toeval, of liever het vruchtgevolg van een donker gevoel voor welluidendheid was, blijkt uit de volgende, zoo veel later, ja in 1548 geſchrevene regels van MATTHIJS DE CASTELEYN, Prieſter, en Factor der Rederijkkamer te *Oudenaarde*, bekend onder den naam

(*) Spreek uit *groote boomen*. (†) Mennen of voeren.
(‡) Kenne. (§) Dunne, weinig.
(**) Klein in aantal, Engelsch *ſmall*.

van *exelente Poëet moderne*, en voorkomende in zijne *Const van Rhetoryken:*

Aengaende van langhden en der Métren verstand,
Negene, en twaelve, useerd men hier te land.
— — — — — — — — — — —
Wij leeren nochtans uten poëten,
Dat een reghel duert, ongheteld, onghemeten,
Also langhe als 't eenen aessem heerden mach.

Hij wil daarmede te kennen geven, dat men in regelmatige verzen onverschillig van negen tot twaalf lettergrepen plaatste, maar in vrijere maat zoo veel of zoo weinig men wilde, doch niet meer, dan men in éénen ademtogt uit kon spreken; hetgeen al zeer onbepaald is.

De Schrijver der Voorrede voor het *Antwerpsche Lantjuweel*, in 1561 vervaardigd, zegt van derzelver verzen: „ dat men, in desen ende derghelyke spelen ende dicht ofte rijme, stellende is van thien tot twaelf syllaben in éénen reghel ofte veers, sonder daerover te passeeren." Maar in *Holland* was men nog verder van den weg: want COORNHERT, Bestuurder van de Oude *Amsterdamsche* Kamer, zegt in de Voorrede voor zijne *Odysséa*, in 1560 uitgegeven:

Een volle sin eyscht een heele reghel,
Daeraf sij de Rijm 't slot ende seghel,
Als elcx een athem uut mach spreken.
Waerom sal ons de thien benauwen,
Daer sesthien gheen' gheest en verslauwen,
Nochte lancheyt wint en doet ontbreken?
— — — — — — — — — —
't Is al vaers van vijf tot twintigh toe.
— — — — — — — — — —
Is dees ruymt dan bij den Latijnen,
Waerom sal ons benauwtheyt pijnen?
Virgilius, die groote Poëet,
Stelt reghels van seventhienen breet.

Uit dit staaltje blijkt ons COORNHERT's diepe onkunde in de Grieksch-Latijnsche versmaat. Hij wist niet

eens, dat twee korte grepen aan ééne lange gelijk ftaan, en dus de *zeventien* grepen van een' *Hexameter*, uit vijf *Dactyli* en éénen *Spondaeus* zamengefteld, als in:

Quadrupedante putrem fonitu quatit ungula campum,

in *tijdmaat* volkomen gelijk zijn aan de *dertien* grepen, uit vier *Spondaei*, éénen *Dactylus* en éénen opfluitenden *Spondaeus* gevormd, in het even algemeen bekende:

Illi inter fefe, magnâ vi, brachia tollunt.

COORNHERT kende, zoo het fchijnt, niet anders, dan die geheel vrije maat, welke alleen door een telkens invallend en dikwijls zeer onzuiver rijm zich van proza onderfcheidt, en bovendien nog fomwijlen van tusfchenrijmen doorfneden wordt: eene maat, die voor het Kluchtfpel bijzonder gefchikt is, en door den Ridder HOOFT, in zijnen *Warenar met den pot*, gebezigd werd, b. v. waar RIJKERT, in het vijfde tooneel van het derde bedrijf, nopens de rijke en modezieke jonge vrouwen zegt:

— Altijt ftaet er volk in 't voorhuis te tranten.
Dan — is er de meifter mit dundoek en kanten;
Ten baet niet, al fit er ftaeg één op de vloer.
Dan — is er de bontwerker met zobelenvoer.
Schuurfters en fchoonmaekfters fchijnt dat er fchier woonen.
Dan — is er de borduurwerker met al zijn patroonen.
„ Dit's een nieuw werkjen, ick heb 't eerst met houtskool gemorst,
„ Dat aer heeft Grietje Goosfens af, het is haer bruitsborst.
„ 't Bloemtjen zal binnen gout wezen, en men zal 't om de rant groenen.
„ Dat patroon heeft jou Truitje-Nicht aen een paer hantfchoenen."
Als *die* een wijl geteemt heeft, en noch niet hiel uit,
Zoo komt er een pot aerdbeijen uit de Leitfe fchuit;
Die heeftze daer al, *op voordeel!* laten koopen. —
Dan komt de goutfmitsknecht uit zijn aesfem geloopen,
Om noch eens te vragen nae 't fatfoen van de ring,
Niet anders, dan of er de zalicheit aen hing.
Dan brengt er een 't linnen van ftijven en rekken.
Dan komt er een fchoenmaeker nieuwe fchoenen antrekken.

Dan brengt er een proefjens van wijn oft uitheemsch bier.
Dan komt er een reekening thuis van drie vier vel pampier,
Bij den fnijer gefchreven op lestleden maendagh,
Met itemtje bij itemtje, zoo dicht als ze gaen mach.
Een mensch, die 't aenzach, kreeg de koorts op het lijf.
Dan wort er gaeren thuis gebrocht van een out wijf.
Of dit gelt kost!—'k Wet men't niet voor een weldige fomme koopt.
Dan heeftze noch zoo veel *laryfters* aen haer fnoer, dat j' er 't
hooft of omme loopt.

— — — — — — — — — — — —

Tweemael ter week leest m' er, van blat tot blat,
De courante-nouvellen uit de vier hoeken van de ftat.

— — — — — — — — — — — —

Daer hout men pertinent register en neemt naerftelijk acht,
Hoe veul bankerottiers dat Grandmarchand heeft in zijn geflacht;
Wat Snorker lijt jaerlijcx an zijn fchepen, zwaer gelane, ramps;
Hoe veul bastarden dat Grootebroek heeft, hoe veul pollen Trijn
Hanekams;
Wat elke bruit veur kleêren en veur juweelen al heeft;
Hoe veul duizenden elk ten hijlijck met zijn kyeren geeft:
En zij weten 't mit zulken gracy en zoo kloek te zeggen,
Ick laet de Hollanders ftaen, de Brabantfche Rederijkers mogender
heur broek bij leggen.

Maar men zou growelijk dwalen, zoo men meende, dat HOOFT alleen *deze*, voor vrolijke onderwerpen zoo gefchikte, doch echter zeer ongeregelde, maat wist te behandelen. Welk een meester in het werktuigelijke der Poëzij, en welk een waarachtig Dichter hij was, zal ons bij de befchouwing van het volgende tijdperk blijken, waartoe wij thans overgaan.

II. De herleving der Letterkunde, waartoe de vlugt der voornaamfte *Grieken* naar *Italië*, ten gevolge der inneming van *Konftantinopel* door de *Turken*, en waartoe verder de gemakkelijker verfpreiding van boeken, door de reeds vroeger te *Haarlem* uitgevondene, doch federt meer volmaakte en algemeener gewordene Boekdrukkunst, inzonderheid had medegewerkt, moest noodwendig invloed oefenen op de vorming van den goeden fmaak. De levende talen waren echter nog weinig bearbeid, en het ontbrak er, vooral in de *Duitfche* en andere Noordelijke

talen, aan opſtellen, in zoodanigen ſtijl vervat, dat zij eenigzins met de gedenkſtukken der *Griekſche* en *Romeinſche* oudheid konden wedijveren. In de *Duitſche* en andere Noordſche talen eenen deftigen ſchrijfſtijl voor dicht en ondicht te ſcheppen, was dus eene bezwarende taak. Maar ook dit werd, door eene belangrijke gebeurtenis, noodzakelijk gemaakt en beſpoedigd.

De Kerkhervorming deed Bijbelvertalingen en Pſalmberijmingen in de volkstalen ontſtaan, en de Drukkunst hielp dezelve verſpreiden. Te voren werden alle kerkplegtigheden overal in het Latijn verrigt, en als er voor het volk in de moedertaal gepredikt werd, bekommerde men zich niet over de eiſchen der Kanſelwelſprekendheid. Doch bij de Protestanten was juist het prediken de hoofdzaak in de Godsdienstoefening. Ook zochten hunne geleerden, door overreding, andersdenkenden tot hunne gevoelens over te halen; zij zochten dit te doen door mond en pen, en bij voorkeur in de volksſpraak. De waardigheid, die de zaak in het oog harer begunſtigers bezat, en de ijver, die hare voorſtanders bezielde, drongen hen, zich zoo goed en krachtig mogelijk uit te drukken. Dit noopte hunne tegenſtanders, hen van tijd tot tijd op hetzelfde grondgebied te volgen; gelijk, onder anderen, de *Refereinen* der opregtelijk Roomschgezinde ANNA BIJN's bewijzen. Alzoo werd men gewoon, zich, in gebonden en ongebonden ſtijl, op welſprekendheid in de moedertaal toe te leggen. Men begon te gevoelen, dat men ook dáárin ſierlijk en bondig het woord kon voeren; en het ſchoone, dat men in de ſchriften der *Grieken* en *Latijnen* bewonderde, zocht men in zijne eigene taal over te planten.

Op de beoefening der Dichtkunst had dit alles zoo veel invloed, dat men zich weldra niet tevreden hield, indien de regels ſlechts op elkander rijmden. De taal van gevoel, vernuft en verbeelding liet zich op nieuw in liederen hooren. Maar, was men reeds genoodzaakt geweest, in de *Souterliedekens* en andere geestelijke gezangen, ja ook in de meer en meer in zwang komende minneliedjes en

vaderlandfche zangftukjes, zou men met de muzijknoten uitkomen, de lettergrepen in elken regel te tellen; de naauwkeuriger kennis der Grieksch - Latijnfche voetmaten deed op meerdere volkomenheid der verzen bedacht zijn.

Te voren had men flechts op het flot der dichtregels acht gegeven; maar nu begon men, in verzen van tien en meer lettergrepen, zekere vaste rusten en middelkadanfen in te voeren. Op die rust, na de vierde greep in tien- en elf-lettergrepigen, na de zesde in de twaalf- en dertiengrepige Alexandrijnen, waren de *Franfchen* bij uitftek kiesch; maar den toon der overige filben, uitgezonderd de kadanferende flotfyllaben, lieten zij onbepaald. De *Italianen*, *Spaanjaarden* en *Portugezen* maakten zeer zelden langere verzen, dan van elf lettergrepen, bij gevolg zoogenaamde flepende of vrouwelijke regels. De rust viel in, bij willekeurige afwisfeling, nu eens na de vierde of de zesde filbe, die alsdan hoog moesten klinken; ftraks weder, en meestal, na de vijfde, in welk geval doorgaans de vierde hoog en de vijfde laag klonk. Met uitzondering van de tiende en elfde greep, die een' *Trochaeus* vormden, was wijders de maat der overige lettergrepen tamelijk onbeftemd; tenzij, in liederen, de muzijk noodzaken mogt, ten einde in harmonie met de zangmaat te blijven, op den klank der andere filben even fterk te letten. De *Engelfchen* zochten in geheel het vers een' meer geregelden kadans in te voeren. Hiernaar ftreefden ook de *Nederlandfche* Dichters. Maar de *Engelfchen* verkozen in hunne zinrijke taal, welker woorden doorgaans flechts uit weinige hoorbare lettergrepen beftaan, zeldzaam langere verzen te vervaardigen, dan van tien, fomwijlen echter wel van elf, en bij eene enkele uitzondering van twaalf lettergrepen; in de plaatfing der middelrust hielden zij zich aan de vrijheid der *Italianen*, *Spanjaarden* en *Portugezen*. De *Nederlanders* daarentegen namen niet alleen de vijfvoetigen, maar zelfs nog menigvuldiger de zesvoetigen aan; doch zoo wel in de tien- en elf-lettergrepigen, als in de zesvoetigen of Alexandrijnen, behaagde hun, wat de rust betreft, de maatverdee-

ling der *Franſchen*, echter niet onbepaald en niet zonder wijziging. De *Duitſchers* zijn eerst later door MARTIN OPITZ, een' vriend en leerling van onzen HEINSIUS, aan een geregeld ſtelſel van verſificatie gekomen. De bloei hunner Dichtkunst is van nog ſpaderen tijd. HEINSIUS, de leermeester van OPITZ, was in de dichtſchool van onzen CATS gevormd.

Deze JACOB CATS, geboren te *Brouwershaven* in 1577, is onze oudſte Hoofddichter. Hartstogtelijk is hij zelden, en hooge geestverrukking was hem bijna vreemd; maar levendige verbeeldingskracht, fijn gevoel, diepe menſchenkennis, gemakkelijkheid van uitdrukking, en veelzijdige, doch ten uiterſte bevattelijk zich mededeelende geleerdheid, gevoegd bij ongeveinsde zucht voor Godsdienst en zedelijkheid, maken hem met regt tot onzen geliefkoosden Volksdichter. Zijne verzen zijn vloeijend; maar zijne Alexandrijnen, die juist zijne lievelingsmaat uitmaakten, zijn eentoonig tot verveling toe. De reden is deze. In de Zuidelijke *Nederlanden* had men de plaatſing der middelrust in de verzen, op het voorbeeld der *Franſchen*, leeren beminnen. Een *Brabandsch* jongeling was de leidsman van CATS op onzen Zangberg geweest. Vandaar dan bij CATS die angstvallige, en in onze geregeld gekadanſeerde verzen vaak hinderlijke, inachtneming dier rust. Vandaar ook 's mans afkeer van het bij de *Franſchen* met regt gehate, maar in onze versmaten ſomwijlen zoo ſchoone, ineenloopen der regels. Want zoo de *Franſchen*, die allerlei melodijen, op eene ongeregelde wijze, in hunne verzen dooreenmengen, niet letten, gelijk BOILEAU hun aanbeval, op de middelrust, en zich niet wachten voor het zoogenaamde *enjambéren*; zoo zij, met VICTOR HUGO, ook *die* kluisters afwerpen, — dan vervalt bij hen welras alle hoorbaar onderſcheid tusſchen vers en proza. Iets anders is het in de *Engelſche*, *Nederlandſche*, *Duitſche*, *Deenſche* en *Zweedſche* talen, waar de verzen eene bepaalde voetmaat hebben. Doch onze CATS hield dat onderſcheid van karakter tusſchen de *Franſche* en

Nederlandsche Dichtkunde niet in het oog, en daardoor werd hij eentoonig. Overigens zocht hij niet te schitteren, en was daarom ook nimmer duister of gezwollen; maar te groote achteloosheid deed hem somwijlen tot platheid van uitdrukking vervallen. Tot proeve intusschen, zoo wel van 's mans manier, als van de grootheid en lofwaardige aanwending van zijn dichtvermogen, kiezen wij het volgende achtregelig versje uit de *Minne- en Zinnebeelden:*

De webben, die de spin gewoon is uyt te setten,
Zijn van gelijken aert met Venus warrenetten.
Al wat daer ommegaet, dat siet men in de min:
De bie die vlieghter deur, de mugghe blijfter in.
Leert, jonge lieden, leert door Venus gaten breken;
Daer blijft maer kleyn gespuys in spinnewebben steken:
En laet u vrijen gheest niet binden als een mugh;
Of breecter deur met kracht, of keert met kunst te rugh.

Van geheel anderen aard is de Poëzij van PIETER CORNELISZOON HOOFT, geboren in 1581. Als Dichter is hij eerst in volle kracht opgetreden na zijne reis in *Italië*. Geen wonder, dat hij dus zich meer naar het voorbeeld der beroemdste *Italiaansche* Dichters vormde. Uitgezonderd in zangstukjes, hebben zijne verzen een' minder vasten gang dan die van CATS, en, door de gestadige afwisseling der rust en het ineenloopen der regels, zijn zij ook alles behalve eentoonig. Te weinig hield hij echter het verschil tusschen de zachtere *Italiaansche* en de ongelijk hardere *Nederlandsche* taal in het oog. Zijne Alexandrijnen, naar het voorbeeld der *Italiaansche* elfsilbigen veelal gemoduleerd, zijn daarom dikwijls stroef en stuitend. Anders maken bevalligheid, geest en zwier de fieraden zijner Zangster uit. Dit blijke uit de volgende woorden van DAIFILO tot DORILEA, voorkomende in het Tooneelspel *Granida:*

Wilt reekeninge maaken,
Dat deeze roozekaaken,
En deeze lippen versch,
Die gloeijen als een kers,

Die nu een ieder wenscht te kuſſen en te ſtrooken,
Van oudtheit zullen eéns verwelken en verſchrooken.
De diepe rimpel, met
Der tijdt, dit voorhooft net
En gladt heel zal ontſlechten.
Deez' weelderige vlechten,
Die met veel ſtrikjens nu zoo dartel zijn vertuit,
Die zullen 't gulden kleed allensjens trekken uit,
En 't geen gij voor fijn goudt hieldt, mogelijk, voor deezen,
Zal blijken zilver, en alleen verguldt te weezen.

Verder, uit zijne *Zangen*, het volgende:

Zwaantjen, die haar hartewee
Niet en dard' haar lief verklaaren,
Zat en klaagde 't aan de baaren,
Op den oever van de zee:
Straf is hij, en barſer meê,
Dan de Noordewindt, te vijnen (*);
Koeler, dan de watervliet;
Spitſer, dan het ſcheutigh riet;
Schooner, dan de zonneſchijnen!

Hoe kunſtig geverſificeerd zijn de beide volgende liederen, waarvan echter telkens ſlechts het begin hier zij medegedeeld:

Roozemondt, hoorje ſpeelen noch zingen?
Ziet den dageraadt op koomen dringen!
Dartele duiven, en zwaanen en muſſen,
Zouden den vaak uit uwe oogen wel kuſſen;
Zoo 't u lustte de doode te ruimen,
Om de lust van de levende pluimen.

En tot beſluit dezer proeven:

Klaare! wat heeft er uw hartjen verlept,
Dat het verdrietjens in vroolijkheit ſchept,
En, t' aller tijdt eeven beneepen, verdort,
Gelijk als een bloemtjen, dat dauwetjen ſchort.

Krielt het van vrijers niet om uwe deur?
Mooghje niet gaan en te kust en te keur?

(*) Vinden.

En doeje niet branden, en blaaken, en braân,
Al waar 't u op lust één lonkje te ſlaan?

Dat het voorbeeld van HOOFT op de vorming van die onzer Dichters, welke zich ná hem op losheid en bevalligheid toeleiden, gunſtig gewerkt heeft, behoeft geen betoog.

Maar CATS en HOOFT werden in ſtoutheid en hoogte van vlugt, in kracht van uitdrukking en diepte van zin, in behandeling der Tooneelpoëzij, en in eenen nooit eentoonigen, maar even kieſchen, als met het onderwerp ſteeds inſtemmenden versbouw, nog verre overtroffen door JOOST VAN DEN VONDEL, geboren te *Keulen* in 1587, doch, door opvoeding en langdurig verblijf, een der beroemdſte burgers van *Amſterdam*. Wel heeft de ſcherpzinnige WITSEN GEYSBEEK, in zijn *Biographisch-anthologisch-critisch Woordenboek*, VONDEL op eene ſchendige wijze gehekeld, en, door breede uitmeting zijner gebreken, of liever van die der eeuw, waarin hij leefde, ja door onderdrukking en verminking zijner ſchoonheden, hem als den ellendigſten rijmelaar zoeken af te ſchilderen. Maar BILDERDIJK, die in godsdienſtige en ſtaatkundige begrippen zoo ſterk van VONDEL verſchilde, toont, op onderſcheidene plaatſen, hoogen prijs op 's mans dichterlijke verdienſten te ſtellen. Maar de zoo kundige als ſmaakvolle Hoogleeraren SIEGENBEEK, KINKER en LULOFS, met bijna alwat in ons vaderland, ſedert VONDEL's optreden, de Dichtkunst beminde; maar de *Engelschman* JOHN BOWRING en andere oordeelkundige vreemdelingen, denken gunſtiger over den Vorst onzer Dichteren uit de zeventiende eeuw. Maar MILTON is het hoofddenkbeeld, en vele der ſchitterendſte plaatſen in zijn *Paradijs verloren*, (een Heldendicht, dat meer gebreken, maar ook oneindig meer ſchoonheid bezit, dan VOLTAIRE's *Henriade*) veelligt aan VONDEL's Treurſpel *Lucifer* verſchuldigd. Tot bewijs van 's mans meesterlijken dichttrant, diene de volgende *Vertroostinghe aan* GERART VOSSIUS, *bij den dood van zijnen Zoon:*

Wat treurtghe, hooggheleerde Vos,
En fronst het voorhooft van verdriet?
Benij uw' zoon den Hemel niet.
De Hemel trekt: ay, laet hem los!

Ay, ſtaeck deze ijdle tranen wat,
En offer, welghetroost en blij,
Den allerbesten Vader vrij
Het puick van uwen aerdſchen ſchat.

Men klaeght, indien de kiele ſtrandt;
Maer niet, wanneer ze rijck gelaen,
Uyt den verbolghen oceaan,
In een behoude haven landt.

Men klaeght, indien de balſem ſtort,
Om 't ſpillen van den dieren reuck;
Maer niet, zoo 't glas bekomt een breuck,
Als 't edel nat geborghen wordt.

Hij ſchut vergeefs zichzelven moê,
Wie ſchutten wil den ſtercken vliet,
Die van een ſteile rotſe ſchiet
Naer eenen ruimen boezem toe.

Zoo draeit de weereldkloot; hetzij
De vader 't lieſſte kint beweent,
Of 't kint op 's vaders lichaam ſteent.
De Doot ſlaet huys noch deur voorbij.

De Doot — die ſpaert noch zoete jeught,
Noch gemelijcken ouderdom:
Zij maeckt den mont des Reedners ſtom,
En ziet geleertheit aen noch deught.

Gheluckigh is een vast ghemoet,
Dat in geen blijde weelde ſmilt (*),
En ſtuit, gelijck een taaije ſchilt,
Den onvermijbren tegenſpoet.

Verre beneden de drie laatstgenoemde Dichters ſtaat de in 1596 geborene CONSTANTIJN HUYGENS, zoo vaak hij ernſtige ſtoffen behandelt; maar in het

(*) Smelt, wegſmelt, weekelijk en lafhartig wordt.

Puntdicht, in de door hem uitgevondene Zedeprint en alle luimige Poëzij, is hij moeijelijk te overtreffen. Doch zoo men aan HOOFT sommige, den te zijnen tijde reeds verbasterden *Italiaanschen* smaak ademende, *concetti* verwijt, aan HUYGENS mag men tegenwerpen, dat zijne weelderigheid en gezochte woordkoppeling dikwerf in valsch vernuft ontaarden; gelijk bij den aanhef van zijn *Voorhout*, waar hij de zon aanspreekt, en nog op andere plaatsen in dat overigens geestige dichtstuk. Tot staving van ons beweerde omtrent 's mans luimigen dichttrant, geven wij de volgende *strophen* uit het *Voorhout:*

Lindeblaedjens, luystervincken
  Van soo menigh' apenklucht,
Van soo menigh traenverdrincken,
  Van soo menigh' sotten sucht!
Helpt mij tuyghen wat een kermen,
  Wat een stommelend ghelaet,
Wat een blindelingh omarmen
  Onder u niet om en gaet.

Trijntgie, sey daer lestmael eenen:
  Bij men eer, ick hebje lief;
Van de kruyn af tot de teenen
  Staen ick ongder jou belief.
Laet me draeven, doet me loopen,
  Hiet me stappen as een Tel;
Doet me schencken, hiet me koopen;
  Siet wat ickse weigre sel!

Weêr een ander, aen een boompje:
  Dat 's nouw al men moertjes goed;
Maer, dan heb ick noch een Oompje.
  O! wat is 't een rijcken bloet!
Met sen boogert, met sen weuningh,
  Met sen koren, met sen ooft.
Claer! je Vrijer is een Keuningh!
  Al dit hangt 'em boven 't hooft.

Noch een ander van 't gebroedsel,
  Dat of pen of degen voer':
Mijn soulas, mijn vreughdenvoedsel,
  Ah! quitteert UE la Cour?

Sult ghij eeuwigh abfenteeren?
  ('k Schat de Meid naar Leiden voer)
Wilt mijn flammes obligeeren
  Met een expedit retour!

En noch één van fulcke Veeren:
  Wel bizarre van humeur!
Sult ghij mij fans fin traineeren
  Met Idéën van faveur?
Neen, revèfche! neen, volage!
  Dus en magh 't niet langer zijn!
Mesprifeert ghij mijn fervage,
  Ausfi fayje ton desdain!

Zietdaar, M. H.! uit al het vorenftaande getoond, tot welk eene hoogte onze Dichtkunst in de eerfte helft der zeventiende eeuw zich had opgevoerd; maar na dien tijd begon zij te dalen.

Het is, alsof de vrede met *Spanje* en de meerdere rust en weelderigheid, die daarvan het gevolg waren, die geestdrift en fpanning hadden uitgedoofd en weggenomen, welke tot onderhouding van het dichtvuur noodzakelijk fchijnen. Want een rustige tijd is wel gunftig voor de beoefening der Letterkunde, even als van andere wetenfchappen; maar kunstgewrochten, waar de ziel in fpreekt, zullen het best in oogenblikken van door de omftandigheden opgewondene geestdrift worden vervaardigd. Het is daarom, dat de liefde zoo dikwerf van gunftigen invloed op de ontwikkeling van het dichtvermogen is.

B i l d e r d ij k merkt aan, in de Voorrede zijner *Mengelpoëzij*, dat een *genie* doorgaans zijne meesterftukken levert, als het in de engte gebragt is. De juistheid dier opmerking fchijnt mij uit fommige van 's mans eigene meesterftukken te blijken, als ik acht geef op het tijdperk of tijdftip van derzelver ontftaan, in verband befchouwd met des Dichters perfoonlijke omftandigheden.

Hetgeen omtrent ondeeligen geldig is, fchijnt op geheele natiën van toepasfing te wezen. Het is, of ze-

kere maat van tegenſpoed, miskenning, verdrukking, en ſtraks weder van blijdſchap, zielsvervoering en zegepraal, gelijk voor de zedelijke, dus ook voor de *aesthetiſche* vorming van menſchen en volken, van tijd tot tijd noodig is. De ziel, die eene vreedzame en onafgebrokene kalmte geniet, wordt wel eens gelijk aan ſtilſtaand water, dat bederft.

Geenszins wil ik echter beweren, dat er van omſtreeks de tweede helft der zeventiende tot aan de laatſte twintig jaren der achttiende eeuw geene goede Dichters in ons vaderland zouden verſchenen zijn. ANTONIDES, die VONDEL op zijde ſtreefde, POOT, SMITS, HOOGVLIET, LANGENDIJK, de Gebroeders VAN HAREN, VAN WINTER, de Dichteresſen VAN MERKEN en DE LANNOY, met vele anderen, zou men ſlechts behoeven te noemen, om zulk eene ſtelling te logenſtraffen.

Maar het was toch, in 't algemeen genomen, een tijdperk van ſtilſtand, en in vele opzigten van teruggang. Wel ontſtonden er talrijke Dichtgenootſchappen: doch wat baat het ſtichten van dergelijke vereenigingen? Zij kunnen wel jeugdige talenten vormen en leiden, maar zij vermogen ze niet te ſcheppen. Wij zijn dat grootendeels ziellooze tijdperk den meesten dank verſchuldigd voor beſchaving der verſificatie; minder voor gewrochten, waar de ware geest der Dichtkunst in ademt.

Na den ſtouten ANTONIDES verdient echter de bevallige POOT met hoogen lof te worden genoemd. SMITS is vooral niet minder te ſchatten. Als Blijſpeldichter heeft LANGENDIJK vóór noch ná zich, in ons vaderland, zijne wedergade gehad. Vele verdienſten bezat Mejufvrouw VAN MERKEN in het Treurſpel; maar, ſchoon hare manier natuurlijk meer aan de tegenwoordige behoeften van het tooneel beantwoordt, kan men haar toch nooit den verheven' geest van VONDEL, zelfs niet het talent van haren gemaal, VAN WINTER, toekennen. Hare Heldendichten, in den ruimeren zin des woords, de *Germanicus* en de *David*, zijn, vooral het

eerstgenoemde, welligt boven HOOGVLIET's *Abraham* te ſtellen; ſchoon enkele partijen bij dezen, gelijk de *ondergang van Sodom*, onnavolgbaar ſchoon zijn. Doch om de Dichtkunst in 't algemeen eene ſtoute en vrije vlugt op nieuw te doen nemen, was er een ſchok noodig, die de gemoederen uit de ſluimering opriep en in een' ſtaat van gisting bragt.

De heerſchende ſpanning, in 1740 en vervolgens, had in *Friesland* reeds voordeelig gewerkt op den dichtgeest der Gebroeders VAN HAREN. De *Geuzen* vooral van ONNO ZWIER VAN HAREN zullen en moeten nimmer vergeten worden; ja het verheugt ons, dat BILDERDIJK, door lang daarna de beſchavende hand aan dat heerlijke, doch ruw ontworpene, dichtwerk te leggen, hetzelve tot een ſieraad onzer Letterkunde veradeld heeft. Maar na de verheffing van WILLEM DEN IV werd alles weder rustig en vredig, en eigenlijke *geniën* verſchenen er, buiten den grooten ONNO ZWIER VAN HAREN, ook niet meer.

Dan, de *Noord-Amerikaanſche* Volkplantingen ſtonden tegen het *Engelſche* Moederland op. Met het laatſte werden wij in een' ongelijken kamp gewikkeld. De wijze van het voeren des krijgs, en de ongelukkige gang der zaken, deed partijſchappen ontſtaan. De nieuw opgekomene denkbeelden over de regten des volks wakkerden het twistvuur aan: en het was, alsof de Dichtkunst, verſchrikt door den klank der wapenen en de oorlogskreten der tegenover elkander ſtaande partijen, opſprong uit haren ſlaap.

Wij moeten dit echter in geen' te ſtrikten zin opvatten. De Natuur, die de Dichters ſchept, kent geene vervaarlijke overſprongen, en de Geſchiedenis kent die ook niet. Er beſtaat altijd een onmerkbare overgang. Maar, als het gunſtig tijdſtip ter ontwikkeling dáár is, dan ſchiet dezelfde plant welig op, die bevorens zoo traag ontkiemde.

Het nieuwe tijdperk in onze Poëzij begint met VAN ALPHEN, BILDERDIJK, FEITH en BELLAMY, waarvan ſommigen ten deele reeds vóór den *Amerikaan-*

schen opstand begonnen te bloeijen. De beschouwing van dat nieuwe, nog voortdurende tijdperk, maakt het laatste deel onzer Verhandeling uit.

III. Niet alleen als onnavolgbaar opsteller van *Kindergedichten*, maar ook als verheven *Lierzanger*, is VAN ALPHEN onsterfelijk. Wie herinnert zich niet, onder anderen, zijn *Bestand met Spanje*, beginnende:

Slijt nu éénş geruste dagen, afgestreden vaderland!
Doet den oorlogstrommel zwijgen, hangt de wapens aan den wand!
Laat nu geen mortieren dondren; laat geen bulderend kanon
Steden in den afgrond storten, die geen list verwinnen kon!

Wie zal ooit zijnen *Starrenhemel* vergeten? en wie herhaalt niet bij zichzelven, als hij somwijlen in een' schoonen zomernacht aan het strand der zee, of aan den oever van een' helderen waterplas, het oog naar boven slaat, het in die *Cantate* voorkomende *Recitatief*:

Daar rijst het tintlend starrenheir,
En de aarde zwijgt verbaasd.
't Gestarnte spiegelt zich in 't meir,
Waarop geen windje blaast.
't Is alles hemel wat men ziet;
Zelfs bergen vlugten heen.
't Verdorde blaadje schuifelt niet;
't Gestarnte spreekt alleen.

Nog voortreffelijker Dichter hebben wij gehad in den éénigen BILDERDIJK. M! H.! vergt mij niet over zijn dichttalent te spreken. Het is te groot, om door mijn zwak penseel te worden geschilderd. Maar het af te schaduwen? met pen of stift een' luchtigen omtrek te schetsen?.... Helaas! ook dit vermag ik niet. — Zoude er dan niets, door bevoegde kunstregters, op de voortbrengselen zijner Muze kunnen worden aangemerkt? Ongetwijfeld! Menschenwerk is nooit volmaakt. Zijne groote geleerdheid vervoerde hem wel eens tot noodeloozen uitstal zijner schatten van taalkennis. Zijne woordenkoppeling is niet altijd even gemakke-

lijk en gelukkig. Onder zijne meesterſtukken vermengde hij, in zijne bundels, welligt te vele gedichten van minder aanbelang. JOHN BOWRING heeft dit reeds aangemerkt. Maar desniettegenſtaande zijn zijne ſchoonheden niet af te malen. Ach! had hij zijn Heldendicht: *De Ondergang der eerſte Wareld*, ſlechts voltooid, wij zouden *Italië* zijnen TASSO, *Frankrijk* zijnen VOLTAIRE, *Engeland* zijnen MILTON, *Duitschland* zijnen KLOPSTOCK, mogelijk den ouden *Grieken* hunnen HOMERUS, en althans den *Latijnen* hunnen VIRGILIUS, niet behoeven te benijden.

Wij zeiden daar even reeds, dat menſchenwerk nooit volmaakt is. In het zachtroerende, in de poëzij voor het hart, is BILDERDIJK door FEITH overtroffen, die anders, als Dichter in 't algemeen beſchouwd, naar *ons* gevoel, beneden hem ſtaat. Het *Graf* alleen is genoeg, om den naam van FEITH over het graf te doen zegepralen. Met uitzondering van zijnen Lierzang op DE RUITER, en eenige weinige andere ſtukken, zouden zijne *Oden en Gedichten* dat bezwaarlijk hebben te weeg gebragt.

Maar BELLAMY, de volgens VAN DER HOOP, blijkens zijnen onverhoedſchen uitval in de *Bijdragen voor Boeken- en Menſchenkennis*, niet zeer dichterlijke BELLAMY; die, volgens dezen Recenſent, zijnen opgang alleen aan factiezucht te danken had: verdient deze wel onze opzettelijke vermelding?

Tot nog toe, M. H.! ſtemt mijne overtuiging in met die van den Hoogleeraar VAN DER PALM; een' man, allezins bevoegd, om over werken van ſmaak te oordeelen, en die niet door afgunst op BELLAMY's dichttalent gedreven wordt. Het ongunſtig oordeel van VAN DER HOOP wederlegt zich genoegzaam door de treffende en eenvoudige vertelling *Roosje*, de roerende klagt van *Dorinde bij het graf van Damon*, de ſtoute lierzangen aan RAU, CARP en anderen, benevens een aantal bevallige, aandoenlijke en luimige dichtſtukjes. Gaarne wil ik echter erkennen, dat niet alles bij

BELLAMY schoon is, en het hem nog aan takt en manier ontbrak tot bewerking van uitvoerige dichtstukken. Maar ik betreur het met onzen VAN DER PALM, dat hij vóór de ontwikkeling zijner uitmuntende gaven, in den bloei zijner jaren, overleden is. Krachtig heeft intusschen zijn voorbeeld, ja hebben ook zijne wel eens scherpe, maar steeds geestige en smaakvolle boekbeoordeelingen medegewerkt, om onzer Poëzij eene vrijere en hoogere vlugt te schenken. Overdreven ijver heeft hem wel verleid, al te ongunstig over de berijming onzer verzen te denken; doch de voorbeelden van BILDERDIJK en FEITH zijn toereikend geweest, om ons dit niet altijd, maar toch doorgaans onmisbaar, sieraad eener Muze, die eene minder klinkende, minder harmonische taal spreekt, dan die van *Hellas* en *Latium*, te doen behouden.

Later, dan de reeds gemelde Hoofddichters, is TOLLENS verschenen. Zijne lierzangen, waar hij BILDERDIJK, FEITH en HELMERS eenigzins heeft pogen te volgen, mogen soms minder gelukkig zijn: maar wie heeft hem immer geëvenaard in de *huisselijke Poëzij?* Indien iemand, na den achtenswaardigen CATS, dan verdient alleen TOLLENS den naam van Volksdichter. Waar bestaat er iets in *zijne* manier, dat de *Overwintering der Nederlanders op Nova Zembla* nabij komt? Dit laatste gedicht behoef ik slechts te noemen, en het wordt overtollig, iets meer tot zijnen lof te zeggen.

Buitendien hebben wij gehad, en hebben ten deele nog, uitmuntende Dichteressen, in de reeds overledene Mevrouw BILDERDIJK en de nog levende Jufvrouw MOENS; voortreffelijke Dichters, van welke sommigen echter reeds ontslapen zijn, in NIEUWLAND, VAN DER WOORDT, HELMERS, ADAM SIMONS, VAN HALL, SPANDAW, VAN WALRÉ, de Gebroeders KLIJN, WISELIUS, LOOTS, WARNSINCK, STARING VAN DEN WILDENBORCH,

KINKER, LULOFS, IMMERZEEL, BOXMAN, WITHUYS, VAN HALMAEL en VAN DUYSE, benevens een aantal anderen, te veel om hier te noemen.

Maar met den dood van FEITH en BILDERDIJK, benevens het klimmen der jaren van TOLLENS en anderen, fcheen onze Zangberg langzamerhand te zullen uitfterven, zoo niet, behalve eenige zeer veel loutering behoevende *Krachtgeniën*, twee jeugdige Vernuften, VAN LENNEP en VAN DER HOOP, (om de talenten van minderen rang dáár te laten) vooral na het begin van den *Belgifchen* opftand, verbazenden opgang hadden gemaakt.

Hooge vlugt, diepen zin, onweêrftaanbaar zielsgevoel, dat (om met den te vroeg geftorvenen VAN DER WOORDT te fpreken) *lucht in lied'ren zoekt*, moet men bij VAN LENNEP niet overal verwachten; maar wenscht men onderhoudenden verhaaltrant, rijkdom van vinding, zachttreffende zielsroering, natuurlijk vernuft, gekuischten fmaak, kunst van fchildering en bewerking, dan zal men zijne fchriften niet onbevredigd uit de hand leggen.

Meer bruifcnd en vurig, welligt meer *geboren* Dichter, is VAN LENNEP's kunstvriend VAN DER HOOP. Maar gelijk het voorbeeld van eenen VAN LENNEP voor jeugdige kunstbeoefenaren nuttig is, zoo is dat van eenen VAN DER HOOP uiterst gevaarlijk. Immers de fmaak van den laatstgemelden is alles behalve gelouterd. Gezwollenheid en valfche fchittering, gebrek aan eenheid en zamenhang, flordigheid in bewerking en herziening, gezochte en met den aard onzer taal wel eens ftrijdige woordenkoppeling, ontfieren veelal zijne werken. Eigenliefde fchijnt hem zijne gebreken fomtijds als zoo vele fchoonheden te doen hoogfchatten. Maar, om de heerlijke partijen in zijne kunstgewrochten, om het waarachtige dichtvuur, dat hem bezielt, vergeeft men hem, den *geborenen* Dichter, zijne feilen en zijne aanmatiging. Doch wee dengenen, die *hem* zullen

navolgen! Zijne fouten zullen zij overnemen, en zijne verdiensten zullen zij missen.

Ik eindig mijne rede met ontboezeming van den wensch, dat eene onpartijdige Oordeelkunde veld winne, die, zonder aanzien des persoons, zonder verbittering en zonder ingenomenheid, het gebrekkige trachte aan te wijzen, maar ook het schoone niet onvermeld late; en daar het ons aan goede Dichters nog niet ontbreekt, durf ik mij dan nog eenen tijd van blijvenden bloei beloven, lang genoeg, dat wij, al schonk de Hemel, gelijk ik opregtelijk afsmeek, ons allen nog vele jaren, geene nieuwe verkwijning onzer Dichtkunst zullen aanschouwen.

BEGRAFENISPLEGTIGHEID.

(Medegedeeld door J. S. SWAAGMAN, Predikant te *Stadskanaal.*)

Toen ik vóór eenige dagen, tegen het vallen van den avond, (den 28 April dezes jaars) in mijn boekvertrek zat, en een bepaald onderwerp mijne geheele aandacht had tot zich getrokken, werd eensklaps de leiding mijner gedachten afgebroken door een statig en krachtvol gezang, hetwelk mij uit de verte in de ooren klonk. Het was alsof zich eene gansche gemeente, gelijk op den eersten dag der week, vereenigd had, en in eene eerbiedige stemming haar loflied ten hemel zond. Het gezang scheen hoe langer zoo meer te naderen en de lucht te doen weêrgalmen. Ik begaf mij naar buiten, zag den weg, die in dezelfde rigting met een kanaal voorbij mijne woning loopt, langs, en bespeurde weldra, dat, op omstreeks een half uur afstands, de weg met eenen digten drom van mannen overdekt was, en dat hun gezang ook velen mijner medeingezetenen buiten hunne woningen had gelokt. Ik ging den zingend naderenden trein te gemoet. Dezelve bestond uit ruim tweehonderd schamele arbeidslieden, die, afkomstig uit het Vorstendom *Lippe*, vanwaar zij hier den naam van *Lipskers* dragen, telken voorjare onze woonplaats opzoeken, om hier gedurende de lente, op een' afstand van ruim vijftig uren van de plaats hunner inwoning verwijderd, door zwaren arbeid, het graven namelijk van turf, voor zich en de hunnen iets tot levensonderhoud te

verdienen. Met het vooruitzigt daarop had ook een hunner weder zijne gade en zeven nog jonge kinderen vaarwel gezegd en zich herwaarts begeven. Doch een onverwachte dood berokkende in dat vooruitzigt de droevigſte teleurſtelling. Hij was niet meer, en zijne landgenooten hadden thans, na geëindigd dagwerk, hunne werktuigen neêrgelegd, om aan het lijk van hunnen vriend den laatſten pligt te verrigten. Met ſtatigen tred gingen zij, in rijen over den weg geſchaard, het lijk des afgeſtorvenen naar de plaats, waar onze dooden verzameld worden, vooruit. De meesten hadden hun Hoogduitsch liederenboek (*) in de handen; voor hen, die het niet hadden, was het zachtelijk voorlezen van den regel, die volgen zou, hetwelk tusſchen iedere ruſting door twee of drie uit de ſchare, zonder dat dit hinderde, geſchiedde, genoeg, om ook hun deelgenooten van het gezang te doen zijn. Allen zongen mede; aller gelaat werd gekenmerkt door ongeveinsden ernst. Zonder om te zien naar de meer en meer toevloeijende menigte van nieuwsgierigen, traden zij al zingende voort; het ſcheen hun te zijn, alsof zij in dit oogenblik voor God en den Verloſſer alleen leefden; zij zongen *in* het geloof. En dat geloof ſcheen mij, toen ik het gezongene, waarop zich hunne gemeenſchappelijke keuze bepaald had, eenige oogenblikken daarna las (†), een blijmoedig, een verlicht, een tot deugdsgezindheid ſtemmend geloof te zijn. Het was het geloof in Christus, niet bezoedeld door bepalingen en leerbegrippen van menſchelijke vinding, die zoo veler verſtand verbijsteren, en het hart koud en ledig laten, of het van deszelfs besten troost berooven.

Inmiddels was men de begraafplaats genaderd. Ieder ontdekte nu zijn hoofd; men ſchaarde zich om het graf; de kist werd neêrgezet, en de eerbiedige ſtilte (het was als die van het graf) werd weder afgewisſeld met het zingen van de volgende vier eerſte verzen uit het 320ſte lied:

(*) *Geſangbuch für die kirchliche und häusliche Andacht der Evangeliſchen Gemeinden im Fürſtenthume Lippe,* 1830.

(†) Zij waren overeengekomen, om op den weg naar het graf te zingen het 305de, 315de en 484ſte lied uit bovengenoemden bundel.

Begrabt den Leib in seine Gruft,
Bis ihn des Richters Stimme ruft.
Wir säen ihn, einst blüht er auf
Und steigt verklärt zu Gott hinauf.

„ *Grabt mein verwesliches Gebein,*
„ *O ihr noch Sterblichen, nur ein.*
„ *Es bleibt, es bleibt im Grabe nicht;*
„ *Denn Jesus kommt und hält Gericht.*"

Aus Staube schuf ihn einst der Herr,
Er war schon Staub und wirds nur mehr.
Er liegt, und schläft, verwes't, erwacht
Dereinst aus dieser Todesnacht.

„ *Du wirst mein aufgelöst Gebein,*
„ *O du Verwesung, weit verstreun;*
„ *Allein gezählt ist, wie mein Haar,*
„ *Mein Staub; Gott weckt mich wunderbar.*"

Op dit lied, met zigtbare ontroering gezongen en met eene niet onbevallige secondo vergezeld, volgde weder eene diepe stilte, welke alleen werd afgebroken door het dof gebons der eerste aardklompen, die in het graf op de ruwe planken woning des gestorvenen vreemdelings nederploften. Nadat het graf met de opgedolvene aarde weder gevuld was, zong men, ten slotte, met het hart tot den Verlosser verheven, het volgende 13de couplet uit het gezegde 320ste lied:

Ach! Gottgeopferter, dein Tod
Stärk' uns in unsrer letzten Noth;
Lass unsre ganze Seele dein,
Und freudig unser Ende sein.

Hierop vouwden allen hunne handen, sloten hnnne oogen, en, na in eerbiedwekkende stilte, hunne hoogste belangen, waarschijnlijk te gelijk met die der nog niets ergs vermoedende weduwe en hare kinderen, in den vaderlijken schoot van God te hebben neergelegd, dekte men weder het hoofd, en ieder keerde naar zijne hut en zijn strooleger terug.

Ook ik ging, diep getroffen, weder in mijne woning. Drie der vreemdelingen volgden mij, omdat ik van hen eene opgave had laten vragen van hetgeen zij gezongen hadden,

te gelijk met een hunner boeken. Zij toonden zich hiertoe zeer bereidwillig, en verhaalden mij, dat in hunne oorden iedere begrafenis, gewijzigd naar de omſtandigheden, op zulk eene plegtige wijze werd gevierd, als zijnde dit in hun oog eene betamende hulde aan den afgeſtorvenen vriend, troostrijk en ſtichtelijk voor hen, die ze hem bewezen. Volgaarne ſtemde ik hun dit toe, en gevoelde mij zelf geſticht. Toen zij waren heengegaan en ik het gezongene had nagelezen, beſefte ik levendig, hoe Jezus met ware zielevreugd den Vader danken kon, dat Hij deze dingen ten minſte den eenvoudigen had geopenbaard, en hoe Hij het als een kenmerk zijner Mesſias-waardigheid kon opgeven, dat het Evangelie ook den armen gepredikt werd.

Zou, dus dacht ik bij mijzelven, de indruk der begrafenisſen onder ons, door iets dergelijks bij dezelve in te voeren, al ware het ſlechts het zingen van een op de omſtandigheden toepasſelijk lied bij het graf, niet aanmerkelijk kunnen worden verhoogd? Men zou er althans die bedenkingen niet tegen kunnen maken, die, onzes inziens niet zonder grond, tegen het oprigten van kostbare gedenkſteenen of het geven van lastige begrafenismaaltijden zijn ingebragt; en indien wij het gevoel van anderen naar dat van onszelven mogen afmeten, dan zou hetzelve er weldadig voedſel door erlangen, te heilzamer en indrukmakender, omdat de lesſen van troost en levenswijsheid, ſprekende uit het gezang, hier aan *geſchiedenis* verbonden zouden zijn.

Stadskanaal, den 2 Mei 1834.

MISLUKTE PROEVE VAN EEN PSYCHISCH-MICROSCOPISCH ONDERZOEK.

πλάττε τοίνυν. κ. τ. λ. (*)

PLATO, *Pol. IX.*

Na lang zoeken, waarde Lezer, is het mij, tot mijne onuitſprekelijke vreugde, eindelijk gelukt, door de hulpmiddelen eener verhoogde en verfijnde kunst, uit de herſenen van eene kip de daarin verhuisde ziel van den *Pythagoreër* ARCHYTAS van *Tarente* te ligten, ter grootte ongeveer van

(*) *Sapienti sat.*

eene bedaagde vloo. Ik zal u wel niet behoeven te zeggen, dat ik dit allermerkwaardigst voorwerp oogenblikkelijk roerloos tusschen een paar glaasjes heb ingesloten, en sedert met gespannen aandacht en verwachting heb gadegeslagen. Ja, ik heb dit zoo menigvuldig en duurzaam gedaan, dat mijne vrouw die gekke machine, gelijk zij zich uitdrukte, al wel honderdmaal op de Moker-heide heeft gewenscht.

Ik haast mij, u de slotsommen van mijn wetenschappelijk onderzoek mede te deelen.

Nadat ik dan met de uiterste zorgvuldigheid alle mijne glazen had gezuiverd, en mijn' toestel had in gereedheid gebragt, tuurde ik eindelijk, van weetlust en ongeduld brandende, door de enge ronde opening. Ik zag niets. Een onduidelijk gewemel, als in een' donkeren nevel gehuld, was alles, wat zich aan mijn begeerig oog vertoonde. Ik maak een paar kleine veranderingen in den toestel. Het voorwerp wordt allengs helderder. Onbeschrijfelijk was mijne verbazing. Verbeeld u, waarde Lezer, eene geheele menagerie, besloten in een' cirkelomtrek van naauwelijks twee duim middellijn! 't Was een gevlieg, een gekruip, een gewoel, een gewemel, een gekrioel, dat ik er draaijerig van werd, en langen tijd noodig had, eer ik iets duidelijk kon onderscheiden. Het eerste voorwerp, dat zich kenbaar opdeed, was een klein, venijnig slangetje, met vonkelende oogen, *de Nijd* (*), dat rusteloos zijn fijn, spits tongetje in en uit trok, en regts en links, voor en achter zich rondbeet. Eene vette, waggelende gans, *de Eigenwaan*, vertoonde zich daarna zigtbaar aan mijn gewapend oog. Zij scheen onbegrijpelijk bevreesd voor de slang, en geliet zich al blazende alsof zij er door werd gebeten, 't geen echter blijkbaar niet zoo was. Een grimmige hyaena, *de Wellust*, woelde vreeselijk met zijne klaauwen in het rond. Een hongerige wolf, *de Hebzucht*, beet woedend om zich heen. Een fiere paauw, *de Hoogmoed*, scheen zich aan al dat gewoel niet te kreunen, en beknelde met zijn' staart, dien hij blijkbaar wilde uitspreiden, alles, wat hem omgaf. Eene grijnzende kat, *de Kwaadsprekendheid*, maakte almede vrij wat beweging. Aan uilen (†),

(*) De ware naam der dieren vond ik in mijn *Alectryonisch Lexicon*, waarvan ik den aard nader hoop bloot te leggen.

(†) Voor uil vond ik *Lichtschuwheid*, voor vledermuis *Dubbelhartigheid*, voor roerdomp *Achterdocht*, voor slak *Laagheid*, voor hommel *Eerzucht*.

vledermuizen, roerdompen, ſlakken, hommels was mede geen gebrek. Een rusteloozе gier, *de Zorg*, joeg met bek en klaauwen alles vrees aan. Een havik (*) of eene Harpij, dat kon ik niet regt zien, pikte onophoudelijk in het rond. Een elektrieke visch (†) deelde aan alle kanten ſchokken uit. Een kalkoenſche haan (‡) zette zich almede krachtig in postuur. Het arme dier beet zich meermalen in zijne eigene ſnebbe. Een kemphaantje, *de Krakeelzucht*, ſtoof tegen alles aan, en door al dat gewoel ſloop Reineke, *de Intrigue*, ongedeerd heen.

Dit, lieve Lezer, was alles, wat ik kon onderſcheiden. Blijkbaar woelde er echter nog allerlei geſpuis, maar te klein om te onderkennen. Ik moet echter nog opmerken, dat het mij voorkwam, dat al die verſchillende gedierten aan een zelfde ligchaam waren vastgehecht, waarvan ik den aard niet kon ontdekken.

In mijn geheele leven ben ik zoo mismoedig niet geweest, als na dit treurig ſchouwſpel. Dat is dan, riep ik weeklagend uit, de mensch; een zamenweeſſel van allerlei boosaardig geſpuis, eene opeenhooping van allerlei ontuig! En, dus peinzende, bleef ik een' geruimen tijd in droevige overdenkingen verzonken.

Daar was het mij eensklaps, als donderde eene Orakelſtem, die al mijne zenuwen deed trillen, mij de veelbeduidende woorden in de ooren: *De leeuw omklemt de bondelpijlen der eendragt. Hij is onoverwinnelijk. De geest, door hem bijgeſtaan, zegeviert, en werpt eenmaal juichend de boeijen van het ſtof af.* Met dubbele belangſtelling hervatte ik nu mijn onderzoek, en al ſpoedig bleek mij, dat ik, door het al te ſterk turen op de kleinere voorwerpen, een ander, bijna zoo groot als al de overigen te zamen, niet bemerkt had. Het was een forschgeſpierde leeuw, met lange manen, een' fieren blik, een' verſchrikkelijken muil, ontzagwekkende klaauwen, die in eene kalme, ſtatige houding dat tooneel van verwarring gadeſloeg. Met de uiterſte naauwkeurigheid ging ik de onbeduidendſte zijner bewegingen na, en met klimmende belangſtelling bemerkte ik, dat hij alles behalve werkeloos aanſchouwer was. Het bleek mij duidelijk, dat, zoodra een der kampioenen zigtbaar de overhand kreeg, of zijn gebied buiten zekere grenzen wilde uitſtrekken, hij één krachtig gebruik maakte van zijne overwegende

(*) *Het Berouw.* (†) *De Vrees.* (‡) *De Toorn.*

krachten. Alles deinsde terug, waar hij zich vertoonde. Het met zwadder overdekte slangenbroed kroop in zijne krocht. De hyaena liet hare prooi varen. De wolf kroop druipstaartende terug. De gans stoof in den verstafgelegen' hoek, en zoo al het overige. Was de vonkelende blik van den trotschen gebieder van het woud niet genoeg, dan werd het een manhafte strijd, waarin hij echter altoos de zege behaalde. Zoo zag ik de hyaena een paar malen onverhoeds met gluipende oogen een' aanval wagen. Vergeefs: met verlies van een' zijner klaauwen moest hij afdeinzen. Ook de slang zag ik zijn' kop verliezen, die echter langzaam weêr aangroeide. Het zonderlingste echter van alles was, dat zij, na driemaal dezelfde amputatie te hebben ondergaan, niet weder aanwies, maar in een allerliefst, teêr, zacht duifje werd herschapen; waaruit ik vermoedde, dat het met de overigen misschien even zoo gaan zoude. Bij zulk een gevecht bleef het overige gespuis op een' eerbiedigen afstand. Vooral meende ik te bemerken, dat, na eene krachtontwikkeling van den fieren woudvorst, het gewemel merkelijk verminderde, en voor eene tijdelijke rust plaats maakte.

Evenzeer als mijne eerste beschouwing mij had ontmoedigd, schoot na dit tweede onderzoek de hoop hare liefelijke stralen in mijn verslagen gemoed. Er is dus, zeide ik bij mijzelven, eene overwegende kracht, die het kwade kan in toom houden, en het beletten zekere grenzen te overschrijden, of, wat meer zegt, het uitroeijen en in het goede herscheppen. Er is een vermogen, dat de hyaenawoede van den wellust, den wolvenhonger der hebzucht beteugelt; dat den nijd zijnen slangentand, der eerzucht haren angel, der zorg haren gierenklaauw ontrooft; een magtiger iets dan alle vereenigde onedele hartstogten, dat dezelve met leeuwenmoed en kracht bestrijdt en overheert. Neen, de mensch is geen zamenweefsel van louter boosheid. In zijn binnenste woont nevens de zucht tot het kwade een edeler beginsel, dat, zoo het rusteloos werkzaam, onafgebroken waakzaam is, en nimmer door overdreven zelfvertrouwen of minachting van den inwendigen vijand inslaapt, elke opkomende kwade neiging aan banden legt en beheerscht; een beginsel, welks krachten, door dien voortdurenden strijd ontwikkeld en verhoogd, na iedere behaalde zege verdubbelen, en welks invloed daardoor ten laatste zoo geldend wordt, dat alleen deszelfs aanzijn genoegzaam is, om eendragt, rust en vrede in het gemoed te handhaven.

Wat dit beginfel is, moogt gij zelf verder onderzoeken, waarde Lezer! Ik moet tot mijn onderzoek terugkeeren.

De bewegingen van den leeuw hadden door hare belangrijkheid zoo zeer mijne aandacht tot zich getrokken, dat geene derzelven mij was ontgaan, voor zoo ver althans de kleine omtrek der voorwerpen zulks gedoogde. Ééne van die bewegingen evenwel bleef mij een raadfel. Duidelijk had ik befpeurd, dat iedere van zijne handelingen voorafgegaan was door een' rugwaartfchen of zijdelingfchen blik, altijd op een zelfde punt gerigt. Het fcheen als wachtte hij van daar zijne bevelen. Hierdoor kwam ik op het denkbeeld, dat punt met de uiterfte oplettendheid te befchouwen, in de hoop dat zich daardoor het raadfel zou oplosfen. Mijne hoop werd niet teleurgefteld. Alleen fmartte het mij, dat de ongeloofelijk kleine omvang der voorwerpen mij flechts het uitftekendfte en het meest in het oog vallende deed aanfchouwen.

Schitterend als de dauwdrup door het morgenrood befchenen, tintelend als de Sirius aan het azuren ftargewelf, vonkelend en zieldoorbórend als een adelaarsblik, vertoonde zich een oog vol vuur en leven op het gezegde punt. Hoe klein ook, deed het mij op het eerfte oogenblik terugdeinzen en mijn onderzoek ftaken. Door brandend ongeduld gedreven, hervatte ik het echter fpoedig.

Dat vonkelend oog dan, waarin ik het pfychisch orgaan van PLATO meende te vinden (*), was onafgebroken op eene uiterst fijne nijptang gerigt, die beurtelings toe- en openging. Het duurde een' geruimen tijd, eer ik mij de werking dier nijptang kon verklaren. Bij eene aandachtige befchouwing nogtans ontwaarde ik duidelijk, dat allerlei kleine begrippen, onder de zonderlingfte gedaanten, zich naar de nijptang toe bewogen, en deels door dezelve gegrepen, deels afgewezen werden. Die nijptang, dacht ik bij mijzelven, is zeker het vermogen om te bevatten, en nu ziet het pfychisch orgaan, of de van buiten komende begrippen juist of onjuist zijn. Wel, dat is waarlijk allerаardigst! Aardig inderdaad, waarde Lezer, was ook het volgende. Zulk een aangegre-

(*) Ὄργανόν τι ψυχῆς, κρεῖττον ὂν σωθῆναι μυρίων ὀμμάτων μόνῳ γὰρ αὐτῷ ἀλήθεια ὁρᾶται; d. i. zeker orgaan der ziel, aan welks behoud meer gelegen is, dan aan dat van duizend oogen: want hierdoor alleen is de waarheid aanfchouwelijk. PLATO, *Pol.* VII, pag. 527.

pen begripje werd keurig netjes, waardoor kon ik niet zien, op eene wasfen tafel gelegd, en met de grootfte zorgvuldigheid daarin geftempeld. Die wasfen tafel, dacht ik verder, is zeker *het Geheugen.* Ja wel. In de jeugd is het was week, en dan worden dus de begrippen het diepst in dezelve gedrukt en blijven het langst ftandhouden. Wat al ftof tot opmerking over de verfchillende wijzigingen, die zulk eene wasfen tafel kan ondergaan! Is het was te week, te vloeibaar, dan neemt hetzelve den ftempel gemakkelijk aan; maar het afdrukfel vloeit welhaast heen en wordt onduidelijk. Dat zijn de fnelleerende, vergeetachtige zielen. Is het was onbuigzaam hard, dan kost het moeite, den ftempel er in af te drukken; maar is dezelve er ook eens krachtig in afgedrukt, dan is er aan geen uitwisfchen te denken. Dat zijn de blokkende, het eens geleerde vasthoudende zielen. In den ouderdom wordt het was door uitdrooging al harder en harder. Men geeft dus niet ten onregte het voorfchrift, om zich zijne jeugd tot het aanleeren van nuttige kundigheden ten nutte te maken, of, wat nog gewigtiger is, om zorg te dragen, dat in den teederen leeftijd geene vooroordeelen of wanbegrippen in het gemoed worden geprent, daar zij er dan onuitroeibaar in vastwortelen. Maar het meest, dacht ik, hangt toch wel van het pfychisch orgaan af. Is dit niet fcherp, of ziet het onjuist, dan komen de dwaalbegrippen in de nijptang, en van daar in de wasfen tafel. En dan de nijptang, als die niet goed is, hoe menig goed en degelijk begripje moet dan niet ontglippen en zich vruchteloos voordoen! Zie, dat is waarlijk alleraardigst!

Ik vraag u om verfchooning, geëerde Lezer; ik was daar onwillekeurig met mijzelv' aan het praten geraakt, en daardoor bijna geheel vergeten, dat ik met u fprak. Houd mij die verftrooijing ten goede! Ik zal u verder den uitflag van mijn onderzoek mededeelen.

Tegenover de wasfen tafel was een fpiegel geplaatst, die der *Verbeelding*, als ik mij niet bedrieg, en wel zoodanig, dat dezelve alle de in het was afgedrukte begrippen terugkaatfte. Bij de beoordeeling der zich voordoende begrippen raadpleegde het zielsorgaan beurtelings dezen fpiegel en de wasfen tafel. Meest echter was het gerigt op een' tweeden fpiegel, van een uitftekend helder glas, die fchuin naar boven gekeerd was, zoodat een gedeelte van het daarin afgefpiegelde in den anderen viel. In dezen tweeden fpiegel ontwaarde ik eenige beelden van fchitterende fchoonheid, omftraald van zulk een' hemelfchen glans en luister, dat ik mij, de

zwakheid mijner zintuigen betreffende, genoodzaakt vond, alle verdere beschouwing daarvan te staken. Met zigtbaar welgevallen liet nu en' dan het psychisch orgaan zijn' blik op die beelden rusten, en scheen daaraan inzonderheid de aannaderende begrippen te toetsen. Ook meende ik op te merken, dat, na zulk eene beschouwing, reeds afgedrukte begrippen, hoe weet ik niet, werden uitgewischt; schoon dit ulterst zeldzaam volkomen gelukte.

Belangrijk, ongeloofelijk belangrijk was het, bij dit alles de rustelooze werkzaamheid en bedrijvigheid van het psychisch orgaan gade te slaan. Nu eens sloeg het een' blik op de tafel van het Geheugen, dan op den spiegel der Verbeelding, dan op dien der Idealen, dan op de nijptang der Bevatting, en dit alles in het onmerkbaar tijdsverloop van een ondeelbaar oogenblik. Nimmer echter vertoonde het zich in zulk een levendig vuur, dan wanneer het den fieren heerscherblik op den leeuw sloeg, die, als een gehoorzame trawant aan zijne blikken hangende, het minste der gegevene bevelen stipt opvolgde, en de rustelooze, onedele hartstogten bestreed en overwon.

Gelukkig, driewerf gelukkig sterveling, riep ik uit, in wiens binnenste het zoo gesteld is; die zich ongestoord aan het rusteloos streven naar het goede kan overgeven, en daarin niet door teugellooze hartstogten wordt belemmerd; wiens rede, als in een' onneembaren burg, op den heerscherstoel zetelt, om van daar aan de magtige en onoverwinnelijke gemoedsdrift hare bevelen uit te vaardigen, getoetst zoo aan eene onbevooroordeelde ondervinding, als aan de idealen van het schoone en goede, die van uit betere gewesten in ons gemoed worden afgespiegeld! Gelukkig sterveling, die in de gemoedsdrift een' gehoorzaam' trawant, een' krachtig' helper, een' onoverwinnelijk' bondgenoot vindt, die alle inwendige vijanden van het goede met leeuwenmoed bestrijdt en verslaat, en daardoor aan het gemoed die weldadige rust en kalmte schenkt, zonder welke het onschatbaar zielsorgaan de hetzelve eigene werkingen niet kan volbrengen!

Treurig daarentegen, zoo dacht ik verder, moet de wanorde zijn, die in het binnenste heerscht, als de rede het bondgenootschap van den leeuw verwaarloost, het vuige gebroed der onedele hartstogten denzelven op zijne zijde weet te lokken, en nu, door niets bedwongen, rusteloos voortdringt, om der rede al haren invloed te benemen; zoodat

zij eindelijk van den heerſcherszetel valt, om de ellendige ſlaaf te zijn van de willekeur van het lage gebroedſel. De geestdrift voor het goede wordt door de vereeniging met de onedele hartstogten in zucht tot het kwade herſchapen. De driften, door deze bijgeſtaan, belegeren en beſtoken nu de rede in haren burg. De arme! zij is van gebiederesſe eene gevangene geworden; zij moet het rustige ſchouwſpel van het waarachtig ſchoone en goede derven, elke harer waardige werking opgeven; zij moet het haar toevertrouwde ſchepſel door het rusteloos knagen van kommer, zelfverwijt en wanhoop zien verteren. Nog eenmaal wil zij den teugel van het bewind opvatten. Vergeefs. De geestdrift voor het goede en edele, haar voormalige bondgenoot, is door den zwadder der ſlangenteelt ongeneeslijk verdorven.

Maar blijft deze onverdorven, dan woont eendragt en vrede in het gemoed, en de ontwikkeling van alle betere in den mensch liggende beginſelen wordt bevorderd. Het edeler deel van ons aanzijn kan zich hoe langs zoo meer ongeſtoord wijden aan de beſchouwing van die onvergelijkelijk ſchoone beelden van hoogeren oorſprong, die, hoe flaauw dan ook, uit eene betere wereld in onzen geest zijn afgeſpiegeld. Het vindt daarin een' onfeilbaren toetsſteen tot eene juiste beoordeeling van zijne betrekkingen met de uitwendige wereld; in de overweging van die betrekking telkens nieuw voedſel, om de heerſchappij over de uit het ſtof ontleende hartstogten krachtdadig te handhaven. Zoo wordt aan de ſlaafſche boeijen van het ſtof allengs het knellende benomen. Zij veranderen in een dun weefſel, dat met zijne ligt breekbare draden den geest onmerkbaar omſtrengelt. En als in het einde de Parke den laatſten levensdraad afſnijdt, is de ziel rijp en gevormd voor die gulden eeuwige vrijheid, die alleen door hem, die er rijp voor is, kan gewaardeerd en genoten worden.

X.

MARTIN ONDER ZIJNE WILDE BEESTEN.

Martin, de beroemde beestentemmer, die, als een bemiddeld man, ſinds eenigen tijd, in zekere afzondering leeft, kan zich met het gezellig verkeer niet vereenigen. „Zij zijn vervelend, uwe Heeren en Dames," zeide hij tot mij,

„ gelijk hunne thee- en punch- en andere gezelfchappen; immers zij kennen gevaar noch moed, noch eenige andere groote eigenfchap, welke mij mijne leeuwen en tijgers inboezemden."

Aan de kolommen van den fchouwburg, of het *Circus*, van FRANCONI las ik: *Première Repréfentation de Monfieur* MARTIN, *etc.* MARTIN, die den naam van Natuuronderzoeker zoo zeer verdient als eenig Geleerde, en wiens naam alreeds eene *Europefche* vermaardheid heeft verworven, zou dáár met de meest verfcheurende dieren vechten; terwijl de fchouwplaats, even als bij elke andere vertooning, flechts door voetlicht en Orkest van het publiek zou gefcheiden zijn. Ongeloofelijk waagftuk! Doch het was zoo. Hij gaf zelfs meer, dan hij beloofde. Ziehier, mijn Vriend, een kort verflag van hetgeen ik aanfchouwde. Verbeeld u, hoe ik huiverde, toen ik, vlak achter het Orkest gezeten, de vertooning in hare kolosfale fchoonheid voor mij zag! Ja, nog op dit oogenblik verwondert het mij, dat de Orkestmeester daarbij de maat behield, de Violisten bedaardheids genoeg bezaten, om hunne fnaren te ftrijken, en de groote bas, om den leeuw na te brommen. Ik erken, dat hunne, voor 't minst fchijnbare, gerustheid mij bemoedigde; ook door de gedachte, dat, zoo de herkulifche Akteurs eens goedvonden den beest te fpelen, de Heeren Muzikanten, in allen gevalle, het eerst aan de beurt lagen; terwijl ik mij de contrebas bereids tot een klein bolwerk had uitgekozen!

Ten einde der vertooning eene *Parijfche* lengte en breedte te geven (de *Parijzenaar* is gezet op korte kerkdienst en langen fchouwburggang) en des te meer te impoferen, had de Heer MARTIN tevens gezorgd voor het meestmogelijk contrasterends. Bij afwisfeling verfcheen hij met zijne beesten en met de Dames ROMANINO, welke hier, finds eenigen tijd, als danferesfen op het ijzerdraad, het publiek bekoorden door den zwijmel der Bevalligheden, zich *Artistes Orichalciennes* noemende, en zelfs eenmaal met de uitgelezenfte paardrijders van FRANCONI.

Na den eerften *Bajadère*-dans, verfcheen MARTIN met eene tienjarige leeuwin in eene Oosterfche wildernis, om met haar den *Romeinfchen* kamp van een' tot de *Arena* verwezen' flaaf aanfchouwelijk te maken. Hij kwam geheel naakt, uitgenomen den heupgordel, en was met eene fpeer en eenen dolk gewapend. Ontzettend brulde het dier, zoodra het, van de tegengeftelde zijde optredende, zijnen vij-

aad vernam; maar vruchteloos ftelde het zich te weer, de fpeer omklemmende; die MARTIN met gefpierde armen naar willekeur losrukte en, met fchijnbare woede, het dier in den geopenden muil ftak. De grond beefde, de *coulisfen* fchenen te trillen, waar zich ditmaal geen fterveling waagde, om, gelijk gemeenlijk, het ftuk *van achteren* te zien; MARTIN en zijn leeuw waren geheel alleen, en zij verftonden elkander, even als een paar gewone tooneelfpelers, die fchermen. De kamp nam een einde, (en het hart klopte mij geweldig) toen de leeuw in ernst grimmig werd, en, verbit, met meer gewelds op zijnen man losging. Deze, zulks waarnemende, ontrukte hem ten laatften male het wapen, en ftiet het hem, met ongemeene behendigheid, zulkervoege in de keel, dat hij, als van den blikfem getroffen, terugdeinsde. Hierop beval hij het dier, door eenen wenk met oog en hand, zich over te geven, ongeveer gelijk een Oostersch Vorst zijnen hovelingen bevelen geeft; en terftond gehoorzaamde de Koning der Dieren, en legde zich neder, terwijl hij, in een lang, dof gehuil, zijne fmart (over pijn of nederlaag?) uitte. — Het gebouw daverde van toejuichingen — evenwel niet vóór dat het fcherm gevallen was, opdat de leeuw zulks niet als een hoon opnam en over de lampen fprong.

Na een tweede divertisfement der danferesfen, en in hetzelfde oogenblik, dat deze van het ijzerdraad fprongen, verfcheen MARTIN met eene hyena voor het Orkest. Hij leidde het woeste beest aan een' dunnen ketting, gelijk een herder zijnen *Phylax*, en deed met hetzelve allerlei hondenkunften, terwijl hij hem een ftuk vleesch beloofde. „ Blaet," zeide hij, „ blaet als eene geit, dan krijgt ge een ftuk!" en het dier zette zich op de achterpooten en blaette: *Mèh — mèh!* Nadat hij nog velerlei kluchten had verrigt, en ons een paar malen, zijne hand in deszelfs bek leggende, des hyena's tanden had laten zien, droeg hij hem, onder zijnen arm, als een lam, van het tooneel.

Even als in den ftaat der onfchuld van het eerfte menfchenpaar, zoo leeft deze man in vreedzame, broederlijke gemeenfchap met den fchrik der Natuur. Mensch, leeuw en tijger onder éénen boom. Hij flaapt op den nek des leeuws, terwijl de tijger beide pooten om zijnen hals flaat en met zijn hoofdhaar fchijnt te fpelen. Hij zet zich, als een vermoeide herder, neder, en beveelt de dieren te gaan

liggen aan zijne voeten, en hunne koppen vertrouwelijk naast elkander te vlijen. Hij zwaait de zweep, als regter over hen, bestraft hen, gebiedt hen zich van zijn aanschijn te verwijderen. „*A la pénitence!*" roept hij den tijger toe, en dit schoone, gevlekte monster laat den kop hangen, en kruipt in een' hoek, alsof hij boete deed en om genade smeekte.

Dit tooneel duurde meer dan een kwartier uurs. Ik heb opgemerkt, dat alleen de tijger zich aan kinderlijk spelende vertrouwelijkheid overgaf, en zijnen meester liefkoosde en omhelsde. De leeuw, gelijk een fier en krachtvol man, gehoorzaamde noode en als zijns ondanks, en scheen daarbij, bedachtzaam, slechts met zijn belang te rade te gaan; meermalen zag hij, op den voorgrond gezeten, met een' versmadenden blik, op de hondsche vleizucht zijns bonten nabuurs neder, en scheen ons allen uit te dagen, toen wij, onwillekeurig, hem daarover toejuichten. In het einde nam hij eensklaps eene zoo imposante houding aan, en maakte daarbij een zoo verdacht gebaar, dat aller polsen klopten, het handgeklap op eens verstomde, en eene doodsche stilte plaats greep. „*Le lion se fache!*" riep eene stem uit de loges; „*prenez garde au lion!*" In hetzelfde oogenblik riep MARTIN met eene forsche stem: „*Néron, tourne! Couche-toi à terre!*" en het oproer was onderdrukt, en de orde en persoonlijke veiligheid hersteld. De *Parijzenaars* moesten den man, die leeuwen en tijgers temt en ontwapent, tot Minister van Policie aanstellen; hij zou hun het geheim leeren, om de *hydra* der Revolutie te verstikken!

MARTIN is een schoon, sterk man, een ALCIDES, wanneer hij in zijn vleeschkleurd gewaad voor u staat, en zijne speer tegen den leeuw zwaait. Intusschen is hij op verre na geen RAPPO, en bezigt noch ongemeene kracht noch middelen. Hij heeft geen geheim, maar alleen zijn talent, zijne kennis en zijnen moed. Wie, buiten hem, waagde ooit, wat hij elk oogenblik waagt, voor de wetenschap — zijn *leven?* Wie, buiten hem, verachtte ooit zóó het gevaar, van een woudgedrogt verscheurd te worden? En hij doet zulks niet gewinshalve, want hij is een man van vermogen, maar uit liefhebberij en eigene aandrift. De dieren zijn zijne bibliotheek, de Menagerie is zijne studeerkamer. Hij besteedt veel aan fraaije of ook oude exemplaren. Hij verzorgt zijne beesten goed, en bestraft hen regtvaardig en wijs, gelijk een Despoot, die streng en mild tevens is. Vrees

en fchrik temmen en regeren in zijn Rijk. Zijne onderdanen weten, dat hij wreekt en beloont, en daarom gehoorzamen zij. Wachtte hen *enkel* ftraf, hij was verloren; maar nog meer, bijaldien zij *altijd* genade verwierven.

Er ligt wijsbegeerte in dit regeringsftelfel der Dierwereld. Het ware te wenfchen, dat MARTIN zelf, de MONTESQUIEU derzelve, ten nutte der *menfchen*, ons eens iets naders daaromtrent mededeelde.

Parijs, 15 Maart 1834.

VERHAAL VAN EENE TREFFENDE GEBEURTENIS, IN MEXIKO VOORGEVALLEN.

Ik heb twee jaren in *Mexiko* gewoond. Ik werd toegelaten in de fatfoenlijkfte kringen, in de *tertulias* van *Vera-Cruz*, *Mexiko*, *Puebla* en *Guanaxuato*. Opzettelijk bezocht ik alle openbare plaatfen, alwaar ik ten minfte eenige trekken van het volkskarakter der bewoners van den *Mexikaanfchen* Staat hoopte op te merken. Doch mijne pogingen bleven vruchteloos. Na een verblijf van twee jaren is het mij nog onmogelijk, over deze zoo zonderlinge bevolking mijn oordeel te zeggen, zoo veel afwijkingen en tegenftrijdigheden ontwaarde ik gedurig. Verbeeld u eene republikeinfche tint over aristokratifche vormen gegoten; vrijheid en gelijkheid nevens flavenftand en regt van eerstgeboorte; eene geheel onbeperkte volksvertegenwoordiging, en te midden van zoo vele tegenftrijdige verfchijnfelen een koud ongeloof naast de ergfte dweeperij. Bij zoodanige verfcheidenheid kan men geene algemeene fchets van het volkskarakter geven. Noch de ridderlijke trots van den *Kastiliaan*, noch de weekelijke achteloosheid van den *Italiaan*, noch de geestige vrolijkheid van den *Franschman*, noch de peinzende geaardheid van den *Duitfcher* is den *Mexikaan* eigen; eene verwarde mengeling der gebreken en hoedanigheden van deze onderfcheidene volken heeft aldaar plaats. Bij afwisfeling ziet men nu eens dit, dan weder dat meer uitkomen. Juist hierdoor geraakt de waarnemer in verwarring, en kan bezwaarlijk opgeven, wat dan eigenlijk de bevolking in het algemeen kenmerkt.

De vrouwen zijn er fchoon, maar hebben niet die zachte

teederheid, die innemende bevalligheid, welke de verdienste der *Andaluzische* vrouwen uitmaakt; zij schijnen zonder aandoeningen en voor alles onverschillig te zijn. De mannen, geheel onbeduidende wezens, houden zich slechts met ééne taak bezig — met het spel. Gelukkiglijk doen de cigaren veel af in *Mexikaansche* gezelschappen; dezelve hebbende, behoeft men geen verstand te bezitten — het onderhoud bestaat in eene wisseling van woorden van één' lettergreep, teekens met het hoofd en wolken van tabaksrook. Niets verstandigs, niets edels, niets verheyens vertoont zich in deze geestelooze maatschappij; men schijnt niets hoogers, dan stoffelijke belangen, te kennen. De ridderlijke zeden der oude veroveraars zijn verdwenen. De vrouwen, wier onwetendheid groot is, hebben geen' invloed; en de mannen kennen geene andere drijfveer, dan hebzucht. Evenwel ontwaart men, te midden van deze algemeene zedelijke ontaarding, soms eenige trekken van sombere edelmoedigheid, eenige vonken van wilden moed, even als bij onweder de bliksem hier en daar in de dikke duisternis schittert. Gedurende mijne menigvuldige togten door dit land, ben ik meermalen getuige geweest van tooneelen, waarbij zekere verheffing van geest, een edeler gevoel, levendiger werkzaamheid zich vertoonden; en deze hoedanigheden staken dan geweldig af bij die gemeenheid van zeden, welke allerwegen is op te merken. In deze heete gewesten, waar de beschaving slechts in de eerste beginselen is, verwachte men geene zachtere zeden en bevallige manieren; hier woelen sterke driften; de werking van hevige hartstogten is geweldig en verschrikkelijk. Ik was meermalen getuige van zoodanige tooneelen. Één onder anderen maakte een' zeer levendigen indruk op mij.

Ik bevond mij te *Vera-Cruz*, en was op het punt, om naar *Europa* terug te keeren. Wachtende op het gelukkig oogenblik, dat ik aan boord zou kunnen gaan, wandelde ik langs de haven. Het was een schoone morgen. Ik zag de geel en rood geverwde sloep van het *Mexikaansche* fregat *Libertad* varen naar een klein eiland, dat *Ile des Sacrifices* wordt genoemd; een akelig oord, zoo als trouwens de naam reeds aanduidt. Eenen handelaar uit de stad, welke mij vergezelde, vroeg ik, wat daar moest gebeuren.

„Kom," zeide hij, „volg mij, zoo gij het verlangt te weten. Gij zult getuige zijn van een schouwspel, dat in

uwe ziel een' diepen indruk zal achterlaten." Dit zeggende, trok hij mij in een bootje, dat stillekens de sloep van het fregat volgde.

De zon schoot hare stralen zoo brandend heet op het water en op het land, dat alles, wat adem had, scheen te moeten bezwijken. Het kleine heuvelachtige eiland bestond uit los zand, en was het verblijf van hagedissen, havikken, eenden en van allerlei leelijk gedierte. Men vond er destijds eene bezetting van zes in lompen gekleede *Mexikanen*, drie of vier Negers, die op den grond lagen, en een paar kooplieden, welke, in lage hutten gehuisvest, aldaar slechte cigaren en nog slechteren brandewijn verkochten. Inderdaad, een fraai verblijf voor de gele koorts! een voortreffelijk tooneel voor de verwoestingen van de *cholera!* Overal was de grond wit van menschenbeenderen.

Men verbeelde zich niet, dat die sloep opgetuigd was naar het model van onze (*Engelsche*) sloepen, noch dat de *Spaansch-Amerikaansche* manschap onder zoodanige tucht stond, als bij ons plaats heeft. Een jong Zeeöfficier, het hoofd gedekt met een' strooboed, waarvan de breede randen hem over het aangezigt hingen, lag uitgestrekt langs den voorsteven, met eene cigaar in den mond, welken van rook naar den hemel doende opstijgen, en, zoo 't scheen, zich even weinig om de pest, als om zijnen pligt bekommerende. Zijn blaauw buisje was vastgemaakt met metalen knoopen, waarop de adelaar en slang van *Mexiko* stonden; Kwistige hoeveelheid van gouden boordsel versierde zijne wit kazimiren broek, welke de asch van zijne cigaar, door den wind afgewaaid, telkens smette. Een *Engelsche* matroos en drie halfnaakte personen, die er als wilden uitzagen, maakten het overige scheepsvolk uit; terwijl vier soldaten en een serjant, met het geweer in den arm, twee gevangenen bewaarden, welke op den bodem der sloep uitgestrekt lagen. Een dezer gevangenen speelde met de zwarte en gekrulde lokken van zijn verward nederhangend hoofdhaar; de andere was door een' diepen slaap bevangen. Zij hadden, zeide men, zich schuldig gemaakt aan overtreding van de wetten der krijgstucht, en wel aan verzet tegen een' Officier. Men bragt hen dus aan land, om hen dood te schieten.

Zoodanig werd althans de reden van hunne veroordeeling opgegeven; maar de gestrengheid, met welke men deze beide

perfonen behandelde, had eene andere geheime oorzaak. De Officier, die hen ter doodftraf overleverde, had van de zedeloosheid, welke in dit land heerscht, en van de hebzucht der inwoners gebruik gemaakt, om zich een aardig *Mexikaansch* meisje toe te eigenen, hetwelk de ouders, overgehaald en misleid door gefchenken en fraaije beloften, aan diens befcherming toevertrouwd hadden. Reeds bijkans zes maanden bevond de jeugdige *Mexikaanfche* zich in de magt van den zoogenaamden befchermer, toen PABLO, haar minnaar, vernomen hebbende, wat er gebeurd was, zich als foldaat liet aannemen. Hij hoopte alzoo het verblijf van zijne geliefde weldra te ontdekken. Om nu te beter zijn doel te bereiken, nam hij dienst onder een regement Mariniers, waarbij de roover, naar zijne gedachten, zich moest bevinden, en werd terftond naar *Vera-Cruz* gezonden, alwaar dit regement in bezetting lag. *Vera-Cruz* is eene kleine, flecht bevolkte ftad; het gefchut van het fort van *St. Jean d' Ulloa* en de gele koorts hebben zamengewerkt, om het aantal der inwoners te doen verminderen. PABLO had derhalve niet veel moeite, zijn meisje te vinden. Onbekend bij den Officier, welke noch zijnen naam, noch zijne oude betrekking wist, kon hij menigvuldige zamenkomften met zijne minnares hebben, zonder de minfte achterdocht te verwekken.

Don JOSÉ, Kapitein der Zeefoldaten, werd bijna elke week op eene nieuwe fchoonheid verliefd. Geen plan hebbende, om de verloofde van PABLO aan hare familie terug te geven, wilde hij bovendien eene jonge vrouw van twintig jaren ontrooven aan een' zijner foldaten, welke haar teeder beminde. PEREZ — dus was de naam van den foldaat — had langen tijd gediend, en zijn oud *Kastiliaansch* bloed behoefde in edelheid niet onder te doen voor dat van *Don* JOSÉ zelven. Leugens, gefchenken, kwellingen, beloften — alles was vruchteloos. Na veertien dagen lang blijken van minachting ontvangen te hebben van de jonge vrouw diens foldaats, eindigde *Don* JOSÉ zijnen fchandelijken aanflag met eene fchaking.

De Kapitein had PEREZ op een ander fchip, verre van de ftad, gezonden. Deze vernam echter weldra, wat er gebeurd was. Regtmatig verlangen naar wraak vestigde zich diep in zijn gemoed. Hij bleef intusfchen fchijnbaar kalm, maar peinzend en zwijgend, als iemand, die een wel overdacht plan zorgvuldig verbergt in zijne ziel. Het toeval deed

hem aan boord van den *Tampico* den jongen PABLO ontmoeten, die even ongelukkig was, en dezelfde grieven tegen den Kapitein had. Deze beide beleedigde perſonen verſtonden elkander, en zwoeren, zich te wreken. — De dolk van PEREZ werd op de borst van den Kapitein gerigt, die als door een wonderwerk den ſtoot ontweek; en, daags na dit voorval een bezoek bij de minnares van PABLO willende afleggen, vond hij dezen jongeling voor de deur van het huis, waarin hij haar verborgen had. PABLO hield de ſabel in de hand, en dreigde, den Kapitein te dooden. *Don* JOSÉ riep om hulp, liet PABLO gevangen zetten, en bragt hem benevens PEREZ voor eenen krijgsraad, die, zonder acht te geven op de gebrekkige en kwalijk voorgedragene verdediging der beſchuldigden, hen beiden ter dood veroordeelde. Dit was de reden, dat men de twee ongelukkigen naar het eiland *des Sacrifices* voerde, alwaar zij doodgeſchoten moesten worden. Men zette dezelven met hunne wachters aan wal op dit woeste ſtrand, waarna de ſloep zich verwijderde.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

BRIEF VAN B. FRANKLIN AAN B. WEBB.

Mijn waarde Heer! Ik heb uwen brief wél ontvangen, alsmede de daarbij gevoegde Memorie. Het tafereel, door u gemaald, van uwe omſtandigheden heeft mij bedroefd. Ik zend u hiernevens een briefje van tien louizen. Ik vermeet mij geenszins u die ſom te *geven*; ik *leen* ze u ſlechts. Wanneer gij in uw vaderland zult zijn wedergekeerd met een goed geruchte, zult gij gewisſelijk deelnemen in eenige affaire, die u in ſtaat zal ſtellen alle uwe ſchulden af te doen. In dit geval, zoo u een eerlijk man ontmoet, die zich in gelijke verlegenheid mogt bevinden, als waarin gij thans verkeert, zult ge mij betalen door hem deze ſom te leenen, en hem tevens verzoeken zich van zijne ſchuld op dezelfde wijze te kwijten, zoodra hij daartoe zal in ſtaat zijn, en hem eene gelegenheid van denzelfden aard voorkomt. Op deze wijze, hoop ik, dat de tien louizen door vele handen zullen gaan, vóór zij in die van een oneerlijk man vallen, die derzelver omloop zou willen ſtuiten. Dit is een kunstgreep, dien ik bezig, ten einde veel goeds te doen met weinig gelds. Ik

ben niet rijk genoeg, om *veel* tot goede werken te kunnen bekeeren, en alzoo verpligt met beleid te werk te gaan, om het meestmogelijke te doen met *weinig*. U mijne beste wenfchen aanbiedende voor het goed gevolg uwer Memorie, gelijk voor uwen toekomftigen voorfpoed, heb ik de eer te zijn, enz.

ZELDZAME REDDING.

(Uit GOURLOY's *Tafereel van Opper-Kanada*, zeer onlangs te *Londen* in 't licht verfchenen.)

Een reiziger was in een der overoude en ongebaande bosfchen van *Opper-Kanada* verdwaald geraakt. Hij beklom een' hoogen boom, ten einde de omftreken te kunnen overzien, en alzoo eenen uitweg te zoeken. Door herhaalde infpanning zijner reeds afgematte krachten uitgeput, verloor hij het fteunpunt, en zakte onverhoeds in de holte des vermolmden ftams neder. Elke poging, om daaruit weder op te klimmen, was vruchteloos, daar hij, van wege de enge ruimte, geen houvast aan de fteile wanden konde krijgen. Alle hoop was verloren, om zich weder op te heffen, en hij fidderde bij de ontzettende gedachte van hier den hongerdood te zullen moeten fterven. Hij bad God om een fpoedig levenseinde, en hief daarbij zijne oogen uit den hollen ftam naar den hemel, dien hij helder boven zich zag fchitteren. Eensklaps verduisterde dezelve, en een zwarte klomp daalde in den ftam neder. Het was een beer, die waarfchijnlijk denzelven tot zijn nachtverblijf gewoon was te bezigen. In zijne wanhoop vatte hij met beide handen een' der achterpooten des ondiers, en klemde zich aan denzelven, met infpanning zijner laatfte krachten, vast. De beer, verfchrikt door den onverwachten greep, klom haastig weêr naar boven, en trok den in doodsangst aan hem vastgeklemden met zich uit diens kerker. Aldus gered, liet deze zijnen onwillekeurigen behouder los, die, blijde van dien last ontheven te zijn, haastig den boom verliet en in de ftruiken verdween. Zoo ontkwam de ongelukkige een' gewisfen dood, vond gelukkig eenen uitweg, en keerde, meer dood dan levend, tot de zijnen terug.

DE SULTAN TOT INKEER GEBRAGT.

(Uit een *Arabisch* Handschrift.)

Sultan MAHMOUD had, door zijne gedurige oorlogen buiten- en zijne dwingelandij binnenslands, alomme verderf en verwoesting verspreid, waardoor ten laatste half *Perzië* was ontvolkt geworden. Zijn Grootvizier, begeerig hem waarheid te verkondigen, maar beducht voor zijn hoofd, wendde het over een' anderen boeg, ten einde de eene te doen kennen en het andere te behouden. Hij gaf voor, dat een Dervisch hem onderrigt had gegeven in de spraak der vogelen, en dat hij het daarin zoo ver gebragt had, dat geen vogel den bek konde opendoen, zonder dat hij de woorden verstond. Op zekeren avond, dat beiden van de jagt terugkeerden, zagen zij twee nachtuilen, gezeten op een' boom, die een' zeer vervallen' muur tot steunsel verstrekte. „ Ik wilde wel eens weten," sprak de Sultan tot zijnen Vizier, „ welk het onderwerp is van het gesprek dezer twee uilen; beluister hun onderhoud, en deel mij mede, wat gij gehoord hebt." Ten gevolge van dit bevel, naderde deze den boom; en, na eenige oogenblikken, zoo 't scheen, oplettend geluisterd te hebben, keerde hij tot den Sultan terug, en zeide: „ Grootmagtig Heer! ik heb een deel van hun gesprek aangehoord; maar — ik durf het u niet herhalen." De Sultan liet zich met dit antwoord niet afwijzen, maar gelastte den Vizier, hem woord voor woord over te brengen, wat de vogels gesproken hadden. „ Weet dan, grootmagtig Heer!" sprak nu de Staatsdienaar op den eerbiedigsten toon, „ dat een dier uilen eenen zoon, de andere eene dochter heeft; en dat zij, verlangende hunne kinderen met elkander te vereenigen, te zamen onderhandelen over de voorwaarden. De vader des jongelings zeide tot dien van het meisje: „ Broeder, ik stem in de verbindtenis, onder beding, dat gij aan uwe dochter, tot huwelijksgift, vijftig verwoeste dorpen geeft." Waarop deze hernam, dat hij, in stede van vijftig, haar vijfhonderd wilde medegeven, bijaldien de Hemel aan Sultan MAHMOUD een lang leven vergunde, naardien hij overtuigd was, dat, zoo lang die Vorst regeerde, het niet aan verwoeste dorpen zoude ontbreken. — Het verhaal zegt, dat de Sultan dermate getroffen werd door deze fabel, dat

hij al de vernielde steden en dorpen weêr liet opbouwen, en dat hij, van dien tijd af aan, alleen met het welzijn zijner volken te rade ging. Dit alles luidt zeer fraai; maar — 't is eene vertelling!

VERVELING.

Verveling is eene der ondragelijkste kwalen. Om dezelve te ontgaan, werden soms de zeldzaamste en meest vermoeijende zaken ondernomen, inzonderheid door gevangenen, wien, wreedaardig genoeg, alle middelen, om zich bezig te houden, waren ontzegd. Zekere PELISSON, een ambtenaar onder LODEWIJK XIV, in de Bastille opgesloten, kocht duizend naalden, en wierp die in zijnen kerker naar alle kanten heen, om ze daarna, tot de laatste toe, weêr op te zoeken. Om den anderen dag herhaalde de ongelukkige dit vervelende spel, hetwelk echter, op eene echt Homöopathische wijze, de verveling verdreef.

WENSCH.

Meer zoet zijn dáár der voglen zangen!
Meer schoon is dáár de morgenstond!

HELMERS.

O! Mogt ik eenmaal nog, eer, aan deze aarde ontheven,
Mijn zaalge geest zich baadt in reiner morgenrood,
Het oord begroeten, waar de morgen van mijn leven
Vol blijde droomen henenvlood!

Meer zoet toch ruischt de struik, die 't nest van 't vinkje dekte,
Welks hongrend broedsel ik zoo dikwerf voedsel bragt,
Dan 't lauwerbosch, welks voet den held ten eindpaal strekte,
Die de aard' beroerde door zijn kracht.

Het nedrig beekje vloeit meer lieflijk langs de boorden,
Die 'k in den bloei der jeugd met bloemen heb beplant,
Dan de onbedwingbre stroom door rijker, schooner oorden
Langs zijn zoo ruim gezegend strand.

De heuvel, op wiens top de landjeugd zich vereenen
En bij 't eenvoudig spel gelukkig wezen kon,
Bekoort mij sterker dan de trotsche berg, beschenen
Door 't licht der gouden morgenzon.

O! Mogt ik daarom nog, eer, aan deze aarde ontheven,
Mijn zaalge geest zich baadt in reiner morgenrood,
Het oord eens zegnen, waar de morgen van mijn leven
Vol blijde droomen henenvlood!

Dan moog' de hand des doods mijne aardsche banden slaken
En voeren me in den nacht, die onze toekomst hult,
'k Verlaat vol vreugd deze aarde en al haar schijnvermaken:
Mijn zoetste wensch is dan vervuld.

MATTHISON vrij gevolgd.

Rotterdam. J. W. MULLER.

ANTWOORD OP DE VRAAG: WAAR ZOUDT GE 'T LIEFST UWE WOONPLAATS KIEZEN?

De grijsheid moog de geestdrift rooven,
Die eens des jong'lings boezem joeg,
En de ouderdom het vuur verdooven,
Dat eens in ied'ren polsslag sloeg;
Het noodlot voere mij naar vergelegen streken,
Het heffe mij ten troon in 't goudrijk Indostan, —
Eer zal de dood zijn zeis verbreken,
Eer ik dien grond vergeten kan!

Dáár zou geen morgenstond mij wekken,
Dat ik geen zucht naar Neêrland zond;
Geen nacht zou daar mijne oogleên dekken,
Of 'k droomde me op der vad'ren grond.
Zag 'k zon en maan aan 't luchtruim rijzen,
'k Zou zuchtend naar het westen wijzen:
Ook Neêrland licht die maan en zon!
De man zou mij ten broeder wezen,
Die Neêrlands spreken, Neêrlands lezen,
Die Tollens' volkslied zingen kon.

Dáár, waar mij 't eerst het leven lagte,
Waar mij mijn goede moeder kuste,
En lachjes op mijn wangen dwong;
Dáár, waar mij 's levens lente lichtte,
Waar ik mijn kinderliedjes dichtte,
Mijn blijde jong'lingszangen zong;
Dat land, mij door Gods gunst beschoren,
Is mij het dierbaarst plekje grond;
'k Leef dáár (moog' Hij mijn' wensch verhooren!)
Tot aan mijn' jongsten levensstond!

L. B.

MENGELWERK.

NEHEMIA, EEN VOORBEELD VAN EDELE WERKZAAMHEID VOOR HET VADERLAND. (*)

Door

P. FEENSTRA, PZ.

Leeraar bij de Doopsgezinden te Leer.

„Zoet is het, voor vrienden; zoeter nog, voor het Vaderland te ſterven" (†). Deze woorden van den welſprekendſten aller *Romeinen* vinden weêrklank in het regtſchapen gemoed. De grond, op welken wij het leven ontvingen, ſpeelden, opgevoed en onderwezen werden, waar wij duizende herinneringen hebben, de dierbaarſte betrekkingen aanknoopten, en in welken het ſtoffelijk overſchot der Vaderen ruſt, zou *die* ons niet dierbaar zijn? Zouden wij dien niet beſchermen, daarvoor niet met alle onze krachten werkzaam zijn? werkzaam, meen ik, niet in naam, maar in daad; niet in blinden ijver, uit laag eigenbelang, met ſtaatkundige dweeperij, of ſlechts in een oogenblik van geestdrift; maar werkzaam op eene edele wijze. Gelooft gij, dat zulk eene werkzaamheid onder de herſenſchimmen behoort? Ik zou het tegendeel kunnen aantoonen, door voorbeelden bij te brengen, uit het dagelijksch leven, of wel uit de ongewijde Geſchiedenis genomen; maar moge voor het tegenwoordige, in dezen, één voorbeeld uit de gewijde Geſchiedenis volſtaan. NEHEMIA wil ik u voorſtellen, als *een Voorbeeld van edele werkzaamheid voor het Vaderland.*

(*) Eene Voorlezing, uitgeſproken in het Departement *Hoogezand en Sappemeer* der Maatſchappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

(†) CICERO, *in Somn. Scipionis.*

Hebben de *Oud-Nederlanders*, vooral in de jongstverloopene jaren, aandoenlijke blijken van edele werkzaamheid voor het Vaderland gegeven, en hebben zij daardoor getoond, dat zij den alouden adel der Voorvaderen niet verloochend hebben; die adel moet blijven, en bij voortduring, ook in de neteligfte omftandigheden, krachtdadig gehandhaafd worden. Grievende teleurftelling moet geene moedeloosheid verwekken; op langdurige infpanning moet niet algeheele verflapping volgen. *Europa* moet het weten, dat *Oud-Nederlands* grootheid niet tijdelijk, maar blijvend is; en der vijanden giftige pijlen moeten op het ftalen borstharnas der *Nederlandfche* volharding affpringen. Veranderen de omftandigheden, die goede gezindheid, die algemeene welwillendheid moeten niet, veranderen. Zij en blijve men werkzaam voor het Vaderland, op eene edele wijze!

Mogt ik, ter bevordering dezer goede zaak, ook maar eene kleine bijdrage leveren; ik, die, ambtshalve buiten het Vaderland wonende, toch zoo gaarne aan dat Vaderland denk, zoo gaarne van hetzelve fpreek, en die mij geenszins van den pligt ontflagen reken, om, zoo veel ik kan en mag, voor mijn Vaderland te bidden en te werken!

Ik vlei mij dus, dat ik u en mijzelven op eene onaangename noch onnuttige wijze zal onderhouden, wanneer ik NEHEMIA, als een Voorbeeld van edele werkzaamheid voor het Vaderland, u voorftelle. Opdat dit evenwel met orde gefchiede, moet ik u *eerst* aantoonen, wie NEHEMIA was, en u op het ftandpunt plaatfen, van waar wij hem voor zijn Vaderland kunnen zien werken; ten einde *daarna* te bewijzen, dat hij op eene edele wijze voor zijn Vaderland is werkzaam geweest, en te *eindigen* met hem u en mijzelven, als een allezins navolgenswaardig Voorbeeld, aan te prijzen.

I. NEHEMIA was de Zoon van zekeren HACHALJA (*). Daar hij *Jeruzalem* de plaats der begrafenisfe

(*) NEHEMIA I: 1.

zijner Vaderen noemt (*), kan men met veel waarschijnlijkheid hieruit besluiten, dat deze stad de woonplaats zijner Voorouderen is geweest. Of sommigen derzelven, in de dagen van JOJAKIM, JOJACHIN, dan wel in die van ZEDEKIA, als ballingen naar het *Babylonische* Rijk zijn weggevoerd geworden, staat niet aangeteekend; en even weinig vinden wij vermeld, waar deze, vroeger of later, hunne woonplaatsen gevestigd hebben. Wij kunnen dus niet bepalen, waar NEHEMIA het eerste levenslicht heeft gezien; want dat *Susa* (†) zijne geboorteplaats zou zijn geweest, is niet meer dan gissing. Eveneens is het gissing, welke evenwel veel waarschijnlijkheid heeft, dat HACHALJA's Zoon uit een der aanzienlijkste huizen van *Juda* zou zijn voortgesproten; alleen toch *zoodanige* jongelingen [dit zijn de woorden van VAN DER PALM (‡)] uit overheerde landen en volken werden aan het Koninklijke hof opgevoed, en in lateren leeftijd tot hooge eerambten verheven. Wanneer wij evenwel aannemen, dat AHASUEROS, in den Bijbel voorkomende, dezelfde is geweest als XERXES I, dan weten wij tevens, dat, door bemiddeling van ESTHER en MORDECHAÏ, de *Joden* allengs meer in eer en aanzien bij het *Perzische* hof zijn gekomen, en zou het dus mogelijk kunnen zijn, dat NEHEMIA, hiervan voordeel trekkende, alleen door eigene verdienste, van een' lagen stand tot dien hoogen rang was opgeklommen. Niettemin houden wij, de Oostersche gebruiken in aanmerking genomen, de eerste gissing voor de waarschijnlijkste, en wij stellen dus, dat NEHEMIA, van aanzienlijken huize, en, als zoodanig, met een gelukkig gevolg, in de wetenschappen der *Perzen* en *Chaldeërs* on-

(*) NEH. II: 3, 5. (†) De gewone Residentiën der *Perzische* Koningen waren *Babylon*, *Susa* en *Ecbatana*. Zie HEEREN, *Handboek der Geschiedenis der Oude Staten*, vertaald door G. DORNSEIFFEN, tweede uitgaaf, bl. 108.

(‡) VAN DER PALM, *Bijbel voor de Jeugd*, XVIde Stuk, bl. 126.

derwezen, daarna is verheven geworden tot Mondschenker van ARTAXERXES I, bijgenaamd LONGIMANUS (LANGHAND). Door het bekleeden van dit aanzienlijk ambt heeft hij niet slechts vele tijdelijke middelen zich verworven, welke hij, gelijk nader blijken zal, ten nutte van zijn Vaderland heeft aangewend, maar heeft hij ook getoond, een man van het hoogste aanzien te zijn. Het was toch geen geringe post, dagelijks tot de tegenwoordigheid des Konings en zelfs der Koningin van *Perzië* te worden toegelaten, den beker te vullen en over te reiken aan eenen Despoot, eenen Oosterschen Despoot, die van *Indië* tot aan *Ethiopië* zijnen schepter zwaaide. En toch schijnt NEHEMIA tot aan zijnen dood, zeker zoo lang de Geschiedenis van hem gewag maakt, het volste vertrouwen diens magtigen Monarchs te hebben bezeten. Zoo dus iemand, *hij* was in staat, om het heil van den nieuwen *Joodschen* Staat, *zijn* Vaderland, krachtdadig te kunnen bevorderen.

Misschien dunkt het sommigen uwer vreemd, dat ik den nieuwen *Joodschen* Staat het Vaderland van NEHEMIA noeme; dan, men bedenke, dat hij aldaar misschien nog voorouderlijke bezittingen had; dat daar nu weder, hoogstwaarschijnlijk althans, eenigen zijner naauwe betrekkingen woonden; dat hij zelf een groot deel zijns levens aldaar heeft doorgebragt; dat daar het stoffelijk overschot zijner Vaderen rustte, en dat in het algemeen het land *Kanaän* het Vaderland der *Joden* was. En nu dan was NEHEMIA in staat, om het heil zijns Vaderlands bij uitnemendheid te kunnen bevorderen; geen land had ook aan die heilsbevordering dringender behoefte, dan juist de vernieuwde *Joodsche* Staat.

Er waren, wel is waar, eerst onder aanvoering van den Vorst ZERUBBABEL, en daarna onder die van EZRA, vele duizende *Joden* naar het Vaderland teruggekeerd, en door dezen vele verwaarloosde akkers bebouwd, vele puinhoopen uit den weg geruimd, vele nieuwe woningen gesticht geworden; — na veelvuldige beletselen, prijkte nu ook weder in *Juda's* Hoofdstad de

tweede Tempel op de grondflagen van den eerften; — ook was er in het godsdienftige en zedelijke veel goeds verrigt geworden, inzonderheid door den geleerden en ijverigen EZRA, die met kracht aangedrongen had op het doen kennen en naleven der voorvaderlijke wetten en zeden; — maar na den dood diens verdienftelijken Mans fchijnt er weder een treurige achteruitgang, zoo wel in het innerlijke als in het uiterlijke des lands, te hebben plaats gehad. *Jeruzalem*, weinig bevolkt, ontmanteld, omringd van akelige puinhoopen (*), werd met minachting befchouwd en onophoudelijk verontrust door de naburige vijanden, *Samaritanen*, *Ammonieten* en *Moabieten*; — de volksvlijt was uitgedoofd, want het verarmde volk werd prijs gegeven aan de wreede verdrukking van Adel en hooge Geestelijkheid. Genoeg; de nieuwe *Joodfche* Staat was in een' treurigen toeftand, en had dringende behoefte aan krachtdadige en fpoedige hulp. NEHEMIA had dit naauwelijks van HANANI, een zijner bloedverwanten, vernomen, of hij nam voor, zoo veel in zijn vermogen was, zijn Vaderland te redden; vroeg, kreeg verlof van den Koning, om met de noodige volmagt naar *Judea* te mogen vertrekken, en werd over gemeld landfchap tot Landvoogd aangefteld (†). In die betrekking kwam hij in zijn Vaderland, bleef aldaar twaalf achtereenvolgende jaren, en keerde toen weder, waarfchijnlijk op bevel des Konings, naar *Perzië* terug (‡). Van daar kwam hij nog ééns in zijn Vaderland (§); maar of hij dit naderhand ten tweedenmale verlaten hebbe, dan of hij in het midden van zijn Volk geftorven zij, daarvan zwijgt de Gefchiedenis. En wij ook moeten dus van NEHEMIA's verderen levensloop zwijgen; terwijl wij ook meenen, genoeg van hem gezegd, en u op het ftandpunt geplaatst te hebben, waarvan wij hem nu, met innig genoegen, ja diepe bewondering,

(*) NEH. I: 3. II: 3, 17.

(†) NEH. I: 1–4, II: 1 9. (‡) NEH. V: 14.

(§) NEH. XIII: 6, 7.

voor zijn hoogst dierbaar Vaderland zullen zien werkzaam zijn.

II. NEHEMIA behoorde niet onder het getal dergenen, die hun Vaderland flechts het goede toewenfchen en toebidden, of die niet meer verrigten, dan waartoe zij door de wetten des lands genoodzaakt worden: hij was werkzaam, niet alleen met gedachten en woorden, maar ook met daden; hij was werkzaam, en, wat meer zegt, op eene edele wijze, *tot wezenlijk heil des Vaderlands*, *bedachtzaam en met fchrander beleid*, *geheel onbaatzuchtig*, *met ftandvastigen moed*, en *uit godsdienftige beginfelen*.

Wanneer men op klanken afging, zou men oordeelen, dat de zoodanigen, welke het woord *Vaderland* altijd in den mond hebben, en die bij uitfluiting zich liefhebbers van het Vaderland noemen, het meest werkzaam waren tot heil van hetzelve. Maar helaas! (om van de flechthoofden niet te fpreken, die alleen door het laagfte eigenbelang gedreven worden) de meesten van hen laten zich in hunne werkzaamheden meer door de verbeelding dan door het verftand beftuten. Het heil van elken Staat wil men in den vorm, en wel in één' vorm van regering zoeken; en wordt deze niet dadelijk, op hun gezag, aangenomen, dan houdt men zich geregtigd, om, in naam des Vaderlands, orde en wet te verbreken. Niet langzaam wil men tot zijn doel geraken, niet verbeteren of hervormen; omgewenteld moet alles. Ongelukkig het land, dat aan de leiding van zulke Vaderlanders wordt toevertrouwd! Zij ftorten hetzelve onmiddellijk in het verderf, of zij bouwen luchtkasteelen; en, terwijl zij zelve in de wolken zweven, laten zij de werkelijke wereld naar den wille des gevals aan hunne voeten drijven! Och of men minder denkbeeldig, meer werkzaam ware in den geest van NEHEMIA! Hij kende de bijzondere krachten en behoeften des lands, aan zijne leiding toevertrouwd, en daarnaar nam hij zijne wijze maatregelen. Zoo was hij werkzaam tot wezenlijk heil des Vaderlands. Het weinige, dat van zijne handelingen geboekt ftaat, moge dit bewijzen.

Was voor eenigen Staat eene welverſterkte Hoofdſtad eene dringende behoefte, het was voor den nieuwen *Joodſchen*. Immers in die Hoofdſtad ſtond nu weder de Tempel; daar was het altaar des brandoffers; daar verſcheen men op de hooge feesten, om als broeders zaam te wonen; daar was dus of moest zijn de band van vereeniging des ganſchen Volks. Maar helaas! *Jeruzalem* was ten tijde van NEHEMIA's komst in *Judea* van poorten en muren beroofd, lag elk oogenblik bloot voor de invallen en ſtrooperijen der lastige naburen, die ſomtijds zelfs het Heiligdom niet onaangerand lieten, en oorzaak waren van de dunne bevolking en het ſchaars bezoeken der Hoofdſtad. — Het ontbrak dus den volkplantelingen aan een' vasten nationalen band, of liever aan eene plaats, in welke alle krachten des lands als in een middelpunt zaamgetrokken werden. Dit gebrek te verhelpen, was de eerſte zorg van NEHEMIA, bij zijne komst in het Vaderland. En wat hij zoo vurig zocht, mogt hem gelukken. Door *zijne* hand werd het zwakke *Jeruzalem* eene ſterke vestingſtad, en deze werd door *zijne* krachtdadige en wijze maatregelen zoo veel bevolkt, als volſtrekt noodig was, om haar te doen welvaren en, met goed gevolg, tegen de ſchendige aanrandingen der verontrustende vijanden te verdedigen (*). Buiten allen twijfel heeft deze daad van NEHEMIA veel bijgedragen tot die grootheid, waartoe de *Joodſche* Staat naderhand nog eens is opgeklommen. — Even zoo was hij werkzaam tot wezenlijk heil des Vaderlands, toen hij, als met een' tooverſlag, de verdrukking en armoede des Volks deed ophouden, en alzoo het bijkans verſtikte levensbeginſel in den Staat weder opwekte. Doch hierover ſtraks breedvoeriger. Vergunt mij, dat ik nog eenige andere daadzaken aanvoere, ten bewijze, dat NEHEMIA tot wezenlijk heil zijns Vaderlands is werkzaam geweest.

(*) NEH. VII.

Was ook de nieuwe *Joodsche* Staat gegrond op de wetten en instellingen van MOZES, het duldt dan geen twijfel, of, hoe meer *die* werden gekend en opgevolgd, des te meer bevorderde men de welvaart en den bloei van den Staat; maar ook omgekeerd, hoe meer men die verwaarloosde, des te meer ondermijnde men de grondslagen van denzelven. Niemand kon dit beter bevroeden, dan de wijze en vaderlandlievende NEHEMIA. Vond hij, bij zijne tweede komst in het Vaderland, vreemdelingen, zelfs *wonende* in het Tempelvoorhof der *Joden*, dit streed zoo zeer met de wetten des lands, dat NEHEMIA niet slechts de Geestelijkheid, die uit laag eigenbelang dit had toegelaten, daarover bestrafte, maar ook elken vreemdeling van die gewijde plaats verwijderde, al was het ook de magtige *Ammoniet* TOBIA (*). Vond hij den Sabbat, en alzoo de Grondwet van den Staat, geschonden, met krachtige hand herstelde hij de viering van denzelven (†). Had men met vreemde Volken, tegen beloften en eeden, huwelijken aangegaan, en daardoor het Vaderland bedreigd met verlies van nationaal bestaan en gruwzame zedeverbastering, hij verbood dit ten strengste, en duldde dit zoo weinig in Priesters en Levieten, die voorgangers moesten zijn in het handhaven der landswetten, dat hij des Hoogepriesters Schoonzoon, den *Horoniet* SANEBALLAT, zelfs niet spaarde, maar hem ten lande uitjoeg (‡). Zoo verbeterde NEHEMIA, wat verkeerd, versterkte hij, wat zwak was; zoo voerde hij den *Joodschen* Staat nader aan zijn doel; zoo was hij werkzaam tot wezenlijk heil zijns Vaderlands.

Dat hij evenwel zoo gelukkig in zijne loffelijke pogingen slaagde, dit had hij te danken aan de bedachtzame wijze en het schrander beleid, waarmede hij steeds te werk ging.

Het is niet genoeg, plannen te beramen, welke tot

(*) NEH. XIII: 7–9. (†) NEH. XIII: 15–21.
(‡) NEH. XIII: 23-29.

heil des Vaderlands verftrekken; men moet die ook met voorzigtigheid weten ten uitvoer te brengen. De heilzaamfte bedoelingen, met dolle drift aangevangen en uitgevoerd, kunnen de fchadelijkfte gevolgen te weeg brengen. Leere men van NEHEMIA, zijnen vaderlandfchen ijver door bedachtzaamheid te befturen!

Om met vrucht voor het heil zijns Vaderlands werkzaam te kunnen zijn, moest HACHALJA's Zoon vooraf van zijnen Koning verlof vragen, om, met de noodige volmagt en genoegzame hulpmiddelen, naar *Judea* te mogen vertrekken. Reeds hiertoe werd bedachtzaam overleg vereischt.

Een Oostersch Monarch is doorgaans achterdochtig. Gemakkelijk kon ook de magtige ARTAXERXES wantrouwen op NEHEMIA gehad of verkregen hebben, wanneer deze, zonder wijze voorbereiding, den voorflag had gedaan, om zijn Vaderland uit den treurigen toeftand, waarin het verkeerde, te mogen verlosfen; wantrouwen te eerder, omdat reeds in het begin van des Konings regering, in verfchillende gewesten van zijn Rijk, opftanden hadden plaats gehad (*). Ook in *Egypte*, waarmede de laatfte Koning van *Juda* een Verbond had gefloten, en, tot ondergang zijns Rijks, hardnekkiglijk had volgehouden, — ook in *Egypte* had men de vaan des opftands opgeftoken; en fchoon dezelve door den *Syrifchen* Landvoogd, MEGABYZUS, was onderdrukt geworden, zoo had nogtans die zelfde Landvoogd naderhand zelf, in zijne eigene landvoogdij, met een gelukkig gevolg, de wapenen tegen den Koning opgevat, en gezorgd, dat, na zijnen dood, zijne partij in zijne Zonen bleef voortduren; eene partij, te gevaarlijker, daar zelfs de Koningin en de Koninginne-Moeder haar in het geheim onderfteunden (†). Kon dus in ARTAXERXES niet gemakkelijk de ge-

(*) Conf. HEEREN, *Handb. d. Gefch. v. O. Staten*, bl. 109.

(†) Conf. HEEREN, bl. 109, 110.

dachte zijn opgekomen, dat NEHEMIA óf met *Egypte*, óf met de *Syrische* factie wilde heulen, of trachten door eigene krachten *Judea* van hem onafhankelijk te maken? Wijsselijk wist daarom NEHEMIA het zoo aan te leggen, dat hij niet onmiddellijk zijn vurig verlangen aan den Koning te kennen gaf, maar het, ter geschikter ure, door dezen uit de diepte van zijn gemoed deed lokken; en zoo mogt het hem gelukken, zijn doel volkomen te bereiken. Men leze hierover het oorspronkelijke verhaal (*); want de tijd dringt mij, dit niet breedvoeriger te ontwikkelen, maar u op andere trekken van NEHEMIA's bedachtzame werkzaamheid voor zijn Vaderland te wijzen.

Te *Jeruzalem* gekomen, ging hij niet met onberaden ijver aan het voorgenomen werk, maar liet zich vooraf van het noodige onderrigten (†). Zelf, slechts van een klein gevolg vergezeld, bezigtigde hij de gesloopte vestingwerken der Hoofdstad, tot dat het puin hem belette hierin verder voort te gaan; en, om niet te vroeg zijne bittere vijanden tegen zich in het harnas te jagen, volbragt hij dit werk bij den nacht (‡). Van alle zijden liet hij te gelijker tijd de dikke muren opbouwen, en wapende daarna het werkvolk, opdat het genoegzaam en overal tegen de nijdige naburen zich kon verdedigen (§). Hoe listig de aanslagen zijner vijanden ook gesmeed waren, hij wist die alle te doorgronden en door voorzigtige maatregelen te verijdelen (**). Maar nimmer blonk zijn schrander, ja verheven beleid, wat zeg ik? zijne grootheid, zoo schitterend uit, als toen hij die verdrukking des Volks deed ophouden, waarvan ik reeds met een enkel woord gesproken heb. Deze daad van NEHEMIA, bijkans, zoo niet werkelijk, eenig in de Geschiedenis, verdient wat nader te worden toegelicht.

Door noodlottige omstandigheden waren de meeste be-

(*) NEH. II: 1—9. (†) NEH. II: 11.
(‡) NEH. II: 12—15. (§) NEH. IV. (**) NEH. IV en VI.

woners van den nieuwen *Joodſchen* Staat in de harde noodzakelijkheid gebragt, van zich, ter voorziening in hunne levensbehoeften, tot de aanzienlijken en naar het tijdelijke ruimbedeelden des lands te moeten wenden. Deze, in ſtede van hunnen bedrukten broederen de behulpzame hand te bieden, hadden veeleer van derzelver verlegenheid een ſchandelijk misbruik gemaakt. Ter verrijking van zichzelven, eischten zij, van alwat zij hun voorſchoten, eene buitengewoon hooge rente, en vorderden daarvoor hunne bezittingen te pande, of, wanneer men deze niet kon aanwijzen, nam men, onmeêdoogend genoeg, hunne kinderen tot ſlaven. Door deze wreede maatregelen geraakten van lieverlede alle vaste eigendommen, huizen, akkers, landerijen en wijngaarden, in de handen van eenige weinige vermogenden, en het ganſche land beſtond bijkans uit nooddruftigen en ſlaven. Was het wonder, dat de talrijke verdrukten, dezen toeſtand moede, tot den nieuwen Landvoogd zich begaven, die in alles zoo zeer het wezenlijk belang van zijn Vaderland behartigde, en van wien men alleen ontheffing van het ondragelijk juk verwachten kon? NEHEMIA hoorde hunne klagten aan, en het vuur der verontwaardiging ontgloeide in zijne borst. Doch hoe deze klagten opgeheven? Zijn verheven beleid deed hem den navolgenden weg inſlaan.

Eerst beſtrafte hij de woekeraars in het afzonderlijke, doch daarna riep hij hen allen in eene plegtige vergadering bijeen. Zij verſchenen, die wreedaards, maar met ſchuldgevoel! Ook de Landvoogd verſcheen, en wel met al de waardigheid, aan zijnen hoogen ſtand verbonden, met die meerderheid, welke de deugdzame ſteeds boven den ſchuldigen gevoelt. Met levendige kleuren ſchildert hij nu *hun* laag gedrag, en plaatst daarnevens *zijn* edel voorbeeld en dat der braven met hem. Deze taal, deze krachtige taal der waarheid dringt door tot het hart, en het geweten wordt wakker, dat langen tijd geſlapen had. Daarom ſpreekt nu de Landvoogd aandoenlijker en hartelijker. „Waarlijk," zegt hij,

„ de zaak is niet goed, die gijlieden doet! Zoudt gij niet wandelen in de vreeze onzes Gods? Handelen ook *wij* zoo? Komt, volgt voortaan ons voorbeeld, en geeft terug, wat gij onregtvaardig, tegen de wet van MOZES, van uwe zwaar verdrukte, waarlijk diep ongelukkige broederen verkregen hebt!" In dien geest sprak NEHEMIA, en, o wonderbaar vermogen der verhevenste welsprekendheid! zij antwoordden: „ Wij zullen dat wedergeven, van hen niets onregtvaardigs zoeken, en zoo doen, als gij zegt." De wispelturigheid van het menschelijk gemoed kennende, deed de Landvoogd, onmiddellijk op dit gegeven antwoord, hen door Priesters zweren, dat zij dit woord gestand zouden doen. En nu stond hij met waardigheid op, schudde zijnen boezem uit, en sprak: „ Zoo schudde God een iegelijk uwer uit, die zijnen eed niet zal houden!" en de gansche vergadering zeide daarop amen, en loofde den Heer (*).

Op zoodanige wijze kwam NEHEMIA, door voorzigtigheid en schrander beleid, tot het voorgestelde doel, en was hij op eene allernuttigste wijze werkzaam voor zijn Vaderland. Maar — teregt merkt dit VAN DER PALM aan (†) — „ men moet ook zelf zoo onbaatzuchtig zijn, als NEHEMIA toonde te wezen, om zulk een' triumf over het eigenbelang te behalen." En waarlijk, wie overtrof den Landvoogd van *Judea* in onbaatzuchtigheid?

Reeds dit, dat hij geheel vrijwillig de gemakken en genoegens van het *Perzische* hof verliet, om in het midden van tallooze ongemakken, verdrietelijkheden en zelfs levensgevaren zich te begeven, toont ten duidelijkste, dat hij niet zijn eigen belang zocht. Of meent iemand uwer, dat hij zich daarvoor door knevelarijen, door verrijking ten koste van anderen, genoegzaam zal

(*) Zie het oorspronkelijk verhaal, NEH. V: 1—13.

(†) VAN DER PALM, *Bijb. v. d. Jeugd*, XVIde Stuk, bl. 149.

hebben fchadeloos gefteld? Waarlijk, dit zou niet vreemd geweest zijn; want wie, die ook maar eenigzins bekend is met de zeden en gebruiken der Oosterlingen, weet niet, dat de meeste Landvoogden, of Pacha's, om de gewesten, die zij befturen, zich weinig bekommeren, flechts daarvoor zorgende, dat zij zichzelven, ten koste hunner onderhoorigen, in overvloed en weelde kunnen baden. Naar het getuigenis van NEHEMIA zelven, hadden de Landvoogden, die vóór hem geweest waren, ook naar dien regel geleefd; want zij hadden het volk bezwaard, allerhande fchatting van hetzelve afvorderende (*). Niet minder hadden de onderbeambten het volk, door hunne geldafperfingen, uitgemergeld. Maar hij zelf had niet alzoo gedaan (†). Twaalf achtereenvolgende jaren had hij het bewind over den nieuwen *Joodfchen* Staat gevoerd, en gedurende al dien tijd hadden hij noch zijn gevolg het brood des Landvoogds gegeten (‡), dat is, eenig geldelijk loon voor hunne moeijelijke en hooge bedieningen ontvangen. Dit niet alleen, hij befteedde bovendien nog veel van zijn vermogen ten beste des lands (§), en fpijzigde dagelijks velen van de aanzienlijkften, op eene Vorftelijke wijze, aan zijne tafel (**). Hoe veel hij hierdoor den Staat bevoordeeld moet hebben, kan elk beoordeelen, die weet, dat de Oosterfche Satrapen niet door den Koning zelven of 's lands fchatkist, maar door de gewesten, die zij befturen, bezoldigd moeten worden, en dat niets den groei en bloei van eenen Staat zoo zeer verhindert, als, om mij dus uit te drukken, de geauthoriseerde rooverijen der hooge landsambtenaren in het Oosten. o, Gij Landbeftuurders, inzonderheid in naburige Rijken, die u niet bekommert, of duizenden uwer landgenooten ongelukkig worden, wanneer gij uzelven flechts moogt verrijken, of u niet fchaamt, het regt

(*) NEH. V: 15. (†) NEH. V: 15b.
(‡) NEH. V: 14. (§) NEH. VII: 70 en VIII: 10a.
(**) NEH. V: 17, 18a.

van volken en landen te schenden, wanneer gij slechts uw schanddoel kunt bereiken; weet, dat gij, schoon den naam en wel bij uitsluiting den naam van *hoogbeschaafden* willende dragen, nog in de diepste barbaarschheid zijt verzonken, en in de schaduw niet kunt staan van hem, die vóór meer dan twintig eeuwen leefde, en ook u, en wel u bijzonder nog kan leeren, hoe men een land moet besturen, om het door eerlijke middelen gelukkig te maken!

Gewis is niet ieder in staat, om, op de wijze van NEHEMIA, het Vaderland te dienen; ook dit wordt geenszins geëischt. Volge slechts ieder in zijnen kring, in zijnen stand, naar zijn vermogen, het voorbeeld van des Landvoogds onbaatzuchtigheid, en, wat hij voor het wezenlijk heil des lands eenmaal hebbe ondernomen, houde hij daarmede vol met standvastigen moed!

Het is aan zwakke geesten eigen, eene zaak dikwijls zelfs met geestdrift aan te vangen, maar ook even spoedig, bij het ontmoeten van hevigen tegenstand, den moed te laten zinken. Sterke of verhevener geesten, daarentegen, overleggen eerst, wat zij beginnen willen, wegen de deugdelijkheid der voorgenomene zaak, vragen zichzelven, of zij krachts genoeg bezitten om die ten uitvoer te brengen, en, daarin naar wensch geslaagd zijnde, slaan zij handen aan het werk; en welke hindernissen zij nu ook ontmoeten mogen, zij zetten hunnen onverzettelijken, beredeneerden wil tegen dezelven. Zulk eenen standvastigen moed bezat NEHEMIA. Wat een *Nederlandsch* Schrijver van WILLEM DEN I zegt, mag ook op NEHEMIA worden toegepast: „Het vuur van vaderlandsmin, dat zijne borst verwarmde, was niet gelijk aan eene kortstondige stroovlam, die, hoe schitterend ook in het eerst zich vertoonende, spoedig, bij het derven van voedsel, inkrimpt en onder de assche bedolven wordt — neen, het was een stille gloed, telkens meer en meer aanwakkerende, telkens, hoe donkerder alles mogt worden, des te weldadiger koestering en glans verspreidende, en door de stormen

des tegenſpoeds niet uitgebluscht, maar onophoudelijk meer en meer aangeblazen (*)". Zelf trotſeerde NEHEMIA alle gevaren. Bij het opbouwen der poorten en muren van *Jeruzalem*, ſtond alles onmiddellijk onder *zijn* opzigt, onder *zijne* leiding. Moest er manſchap gewapend worden, om de aanvallen der vijandige naburen af te keeren, hij zelf ſtelde zich aan derzelver hoofd, en het was er zoo verre af, dat de hoveling van *Perzië* niet deelen zou in al de ontberingen zijner wapenbroeders, dat hij evenmin als dezen, gedurende al den tijd van het dringendſte gevaar, zijne kleederen uittrok en zijn wapentuig nederleide (†). Noch de ſpotternijen, noch de fijngeſponnene en verraderlijke aanſlagen van de magtigſten der vijanden, noch de ſoms verflaauwende ijver zijner landgenooten, konden hem ſchokken in zijn' moed, of een haarbreed doen afwijken van het eenmaal opgevatte voornemen. Twaalf jaren lang worſtelde hij met ſoms bijkans onoverkomelijke zwarigheden; en zag hij, bij zijne tweede komst in het Vaderland, het gebouw, waaraan hij zoo onvermoeid gearbeid had, gedeeltelijk althans weder ingeſtort, op nieuw ſloeg hij zijne handen aan de wederopbouwing van hetzelve, daarbij noch moeite, noch levensgevaar ontziende (‡). — Waarlijk, dat was met ſtandvastigen moed werkzaam zijn aan het heil zijns Vaderlands! Vraagt gij, van waar NEHEMIA daartoe kracht ontleende; van de *Godsdienst*, antwoord ik, want uit godsdienſtige beginſelen was NEHEMIA werkzaam voor zijn Vaderland: Godsdienst was de bron, waaruit alle zijne vaderlandlievende daden opwelden.

Schoon in een afgodisch land levende, was hij aan de Godsdienst der Vaderen getrouw gebleven; en deze was het, welke hem aanſpoorde en krachten gaf tot

(*) Mr. B. H. LULOFS, *Lofr. op* WILLEM DEN I, geplaatst in de *Werken der Holl. Maatſch. van Kunſten en Wetenſchappen*, V[den] D. I[ſte] St. bl. 75.

(†) NEH. IV: 23. (‡) NEH. XIII: 6-31.

edele werkzaamheid. Niets ondernam de edele Landvoogd, niets bragt hij ten einde, dan met God. — Den treurigen toestand van zijn Vaderland vernomen hebbende, was zijn eerste werk, zich voor God te verootmoedigen, en Hem te bidden, dat Hij, op hartelijke boetedoening, zijn onderdrukt volk weder mogt begenadigen, en, tot opbeuring van hetzelve, de hand van hem, zijnen knecht, mogt zegenen (*). Eer hij zijn vaderlandlievend verlangen aan den Koning te kennen gaf, wendde hij al wederom een biddend oog naar God van den Hemel (†). Had de Koning hem zijn verlangen toegestaan, het was, omdat „Gods hand goed over hem geweest was (‡)". Wilden de nabûrige vijanden hem verhinderen in het opbouwen der muren, door hemzelven en zijn volk te bespotten, te verachten, van rebellie tegen den Koning te beschuldigen, hij sprak: „God van den Hemel zal het ons doen gelukken, en wij, zijne knechten, zullen ons opmaken en bouwen (§)." Om de werklieden tot heldhaftige verdediging tegen de vijanden aan te moedigen, zeide hij: „God zal voor ons strijden (**)". Hij had niet gehandeld als de Landvoogden, die vóór hem geweest waren, „om der vreeze Gods wille (††)." Naauwelijks waren de muren en poorten der Hoofdstad voleindigd, of zij werden aan God toegewijd (‡‡). Van God ging NEHEMIA in al zijne handelingen uit; en, in stede van daarin iets overdrevens te vinden, komt het mij allezins natuurlijk voor, dat hij, zijner edele werkzaamheid voor het Vaderland zichzelven bewust, gedurig *bidt:* „Gedenk mijner, mijn God, ten goede!" (§§)

III. Ik meen bewezen te hebben, dat NEHEMIA voor zijn Vaderland op eene edele wijze is werkzaam

(*) NEH. I: 4—11. (†) NEH. II: 4.
(‡) NEH. II: 8b, 18a. (§) NEH. II: 20b.
(**) NEH. IV: 20b. (††) NEH. V: 15.
(‡‡) NEH. XII: 27—43. (§§) NEH. V: 19. XIII: 31b.

geweest. Een Voorbeeld mag hij alzoo zijn voor ieder, tot welk Vaderland hij behooren moge; een Voorbeeld ook voor ons, die ons beroemen mogen, *Oud-Nederland* tot Vaderland te hebben.

Buiten twijfel was de *Joodsche* Staat allezins een belangrijke Staat. Dezelve heeft, onder de hand der Voorzienigheid, een' verbazenden invloed op de godsdienstige beschaving des menschdoms uitgeoefend; wat zeg ik? van denzelven heeft de echte beschaving, als uit een middelpunt, hare stralen over den ganschen aardbodem uitgeschoten. Wel was dus die Staat waardig, dat men aan zijne instandhouding en heilsbevordering zijne krachten toewijdde. — Maar ook *Nederland* moet niet met kleinachting worden aangezien. Dat land der helden, der echte beschaving, der ware vrijheid, dat in elk vak van wetenschap en kunst beroemde mannen heeft opgeleverd, dat steeds zulk een' heilzamen invloed op *Europa* heeft uitgeoefend, en waaraan ons werelddeel, ook in de jongstverloopene jaren, meer is verpligt geworden, dan het wel met daden erkent; dat land is waardig, dat men daarvoor op eene edele wijze werkzaam zij. Kan men dit niet met die krachten, welke NEHEMIA bezat; een ieder, hoe karig bedeeld, hoe gering van stand en rang, kan tot heil van het land zijner geboorte of inwoning het zijne toebrengen. Vervulle men maar de allen gelijkelijk opgelegde burgerpligten; want hoe geregelder de loop is van elk rad, des te geregelder en krachtiger zal ook de werking zijn des geheelen werktuigs van Staat. Vóór alle dingen zij men op zijne hoede, om het oor niet te leenen aan de influisteringen van staatkundige dweepers, of, wat nog erger is, van lage fortuinzoekers; men zou daardoor noch zijn eigen waar belang, noch dat van het algemeen bevorderen. Alles in de gansche natuur ontwikkelt zich langzaam; bij trappen leidt ook de Hemelsche Opvoeder het menschdom tot zijn doel; zou de Staatkunde hierop uitzondering willen maken? Ach! de Geschiedenis heeft het geleerd, wat men wint

met de door God vastgestelde wetten te willen verbreken, met niet te willen hervormen, maar alles omkeeren! „De Omwenteling is — zegt zeker *Fransch* Schrijver — als SATURNUS; zij verslindt hare eigene kinderen. (*)" Omwenteling voert in de eerste plaats tot regeringloosheid, en, in stede van aan één, moet men dan aan vele Opperhoofden gehoorzamen; maar dan ook wordt het waar, wat VOLTAIRE ergens gezegd heeft: „Ondanks mijne buitengemeen sterke zucht naar vrijheid, zou ik toch liever willen leven onder den klaauw van eenen leeuw, dan onophoudelijk blootgesteld te zijn aan de tanden van een duizendtal ratten. (†)" Hiermede wil ik niet, dat men in het burgerlijke slaafs zich aan alles zal onderwerpen; dit immers zou verongelijking zijn onzer redelijke natuur. In een land van ware vrijheid mag ieder zijne gedachten, ook over het staatkundige, op eene betamende wijze openbaren; maar — ga men hierin met de meestmogelijke bedachtzaamheid te werk, opdat men niet het vuur der ontevredenheid aanblaze, en wantrouwen verwekke op het hooge Landsbestuur. Weet gij, wat er vereischt wordt, om uwe eigene huisgezinnen waardiglijk te besturen; meent gij, dat het zoo gemakkelijk is, eene bevolking van twee en een half millioenen zielen te regeren? Zoeke men toch in het onvolmaakte het volmaakte niet! en — menge men zich niet te veel in de dingen der hoogere Staatkunde! Het schip bereikt de haven niet, wanneer alle varensgezellen te gelijk aan het roer willen staan, en de paarden slaan eindelijk aan het hollen, als men gedurig, uit overdreven vrees, in de teugels van den voerman grijpt. . . . . .

(*) *La Révolution est comme* SATURNE; *elle dévore ses enfans.* DANTON.

(†) *J'aimerais mieux, malgré mon goût extrême pour la liberté, vivre sous la patte d'un lion, que d'être continuellement exposé aux dents d'un millier des rats.*

Veelal ſtelt men, bij zijne oordeelvellingen over het Landsbeſtuur, en bij zijne werkzaamheden voor het Vaderland, het belang, en wel het tijdelijk belang, tot maatſtaf; is dit een blijk van diep verſtand en van een braaf, echt vaderlandlievend hart? Kunnen dan zoo vele ſtrijdige belangen in een en hetzelfde land zoodanig worden behartigd, dat ieder zijnen wensch volkomen ziet vervuld? Waar goede wil op den voorgrond ſtaat, daar moet men zich bereidvaardig aan de maatregelen en verordeningen van het hoog Bewind onderwerpen. Zij en blijve men dan, in navolging van NEHEMIA, op eene edele wijze voor het Vaderland werkzaam! Heeft men reeds zoo vele offers op het outer des Vaderlands gelegd, en zou men nu zijne hand terugtrekken, of door kleingeestigheid en moedeloosheid doen verloren gaan, wat met zoo veel bloeds en tranen is gekocht?

Valt het ſomwijlen moeijelijk, moed te houden, de Godsdienst, en wel de Christelijke Godsdienst, is in ſtaat, om de zinkende krachten weder op te beuren. Godsdienst geeft voedſel aan Vaderlandsliefde, en echte Vaderlandsliefde openbaart zich in edele werkzaamheid. Wat men door Godsdienst vermag, heeft NEHEMIA's voorbeeld, en ook de Geſchiedenis onzes Vaderlands, ten overvloede geleerd. Waarde Medeleden! indien het waar is, dat twee magtige Rijken, met het magtelooze *België* in hunne klaauwen, ook met vlammende blikken ſtaren op den ondergang van *Oud-Nederland*, — bij de asch der vrije Vaderen; bij de eer, de rust en het belang van u en uwe kinderen; bij de liefde voor den besten der Koningen — wij bidden het u — ſtelt dan hunne helſche pogingen te leur, door werkzaamheid, door edele werkzaamheid, voor het innigst dierbaar Vaderland!

IETS OVER HOGARTH, DEN VERMAARDEN ENGELSCHEN SCHILDER EN GRAVEUR, GEBOREN IN 1697, OVERLEDEN IN 1764.

Hoe grillig is het menſchelijk lot! De zoon van een'

meesterknecht op eene drukkerij wordt als leerling besteld bij een' graveur op staal. Wat liet zich, onder dusdanige omstandigheden, van hem anders verwachten, dan een gewoon werkman? Op zekeren dag ziet hij, op een echt *Engelsch* volksfeest, een' twist tusschen twee drinkebroers, die de een den ander', met eene bierkruik, een' geweldigen slag toebrengt. De afgrijselijke gelaatsuitdrukking van den bloedenden gewonde wekt het satiriek genie van den graveursleerling. Hij schetst de monstreus belagchelijke caricatuur, voelt zijne roeping, en — *Engeland* bezit zijnen HOGARTH!

De hartstogten, ondeugden, spelen, wederwaardigheden en tegenspoeden der gemeene volksklasse hadden hunnen schilder gevonden. Maar welk een afstand nog van den roem en de fortuin, hem voorbehouden! Hij worstelt met het gebrek, met de behoefte. Om twintig (*Eng.*) schellingen door zijne hospita geplaagd, wreekt hij zich, door eene pikante caricatuur van haar te maken. Hij schildert uithangborden, graveert adreskaartjes, familiewapens, boekentitels, vignetten, bloem- en loofwerk. Hij is de werkman der boekverkoopers.

Steeds dezelfde armoede, dezelfde onbekendheid. Hij telt reeds negenentwintig jaren, en roem en fortuin blijven doof voor zijne regtmatige aanspraken. Er verschijnt eene uitgave van het dichtstuk *Hudibras* met platen. Die platen zijn van HOGARTH. Men herkent in hem een' CALLOT — een' toekomstig' overwinnaar van CALLOT: de vermaardheid is daar; de armoede wijkt.

HOGARTH, met zijn krijt of zijn penseel in de hand, is een SHAKESPEARE in het koddige; een Wijsgeer, somwijlen wat grof (*cynisch*) in de uitwerking, maar altijd zedelijk in de gedachte.

Scherp en diep waarnemer, nam hij nu eens de Allegorie te baat, en schilderde, voor de zaal der Vauxhall van *Spring-garden*, *de vier deelen van den dag*, de bezigheden, de vermaken, die denzelven vervullen, en schreef tusschen den wijzer van een uurwerk en den rook van een' schoorsteen de zinspreuk, welker ernst hier satire

werd: *Sic tranſit gloria mundi!* Dan weder maalde hij, in zes platen, *het leven eener lichtekooi*, in al deszelfs wisſelingen, van eene kroeg in *Yorkshire* in een logement te *Londen*, van een prachtig hôtel op eene vliering, van een openbaar huis in eene gevangenis, en eindelijk van het gasthuis naar het graf!

Schilderde hij eene kerk van binnen, hij vertoonde ons de fijnen van profesſie, geknield in de houding van de grootſte aandacht of algeheele zelfverzaking, en over de armbos maalde hij — een ſpinneweb!

Thans was zijn roem gevestigd. Opgewonden en ſtout geworden door zijn gelukkig ſlagen, werd hij een ARISTOPHANES. Zijne caricaturen werden portretten, nu van Magistraatsperſonen, dan van andere groote perſonaadjen; en hij deed te hunnen koste lagchen. In een vrij land levende, vormde hij eene Oppoſitie met zijn penſeel, gelijk de Dagbladſchrijvers met hunne (wel eens giftige) pen.

Zoo groot was zijne faam, dat zijne ſchetſen tot naar *China* geraakten, waar men dezelve op porſeleinen theekoppen overbragt.

LAVATER vooruitſtrevende, maalde hij de gelaatstrekken der menſchelijke karakters.

Zijne zes platen van *het huwelijk naar de mode* leverden het onderwerp tot eenen Roman en een Tooneelſpel.

In ſtede van, gelijk de beroemde *Britſche* Afgevaardigde MARTIN, voordragten in het Parlement te doen ter gunſte der huisdieren, ſchetſte hij *tafereelen van wreedheid*, zoo roerend, dat een voorbijganger op *Londens* ſtraten, een' karreknecht een zijner paarden ommeêdoogend ziende ſlaan, uitriep: „Ellendeling! kent gij de plaat van HOGARTH niet?"

Zich niet vergenoegende met het graveerijzer uit te munten, nam hij de pen te baat, en ſchreef een vernuftig werk, *Ontwikkeling van het Schoonheidsgevoel.*

Hij was de vriend van FIELDING en van GARRICK, en evenaarde hen in talenten. FIELDING ſtierf, zonder dat er een portret van hem beſtond. GARRICK, die een gelaat naar welgevallen konde aannemen,

zoo bewegelijk waren zijne trekken, deed die van den Schrijver van *Tom Jones* op *zijn* gelaat herleven; en de schilder, zich op staanden voet voor de nakomelingschap meester makende van deze voorbijgaande opwekking, daargesteld door de onbegrijpelijke buigzaamheid der gelaatsspieren van den Acteur, vereeuwigde die, als 't ware, op het doek.

Hij maalde zichzelven, de Muze des Tooneelspels schetsende, welke hem zoo vaak de kleuren voor zijn palet mengde. Kort vóór zijn afsterven, ten gevolge van eene slagaderbreuk, schetste HOGARTH zijn laatste werk, zijn kunstenaars-testament. Deze arbeid, *het einde aller dingen* geheeten, vertoont ons de beeldtenis van den Tijd, op de overblijfsels van zuilen liggende te rusten. Men verhaalt, dat hij, dit tafereel voltooid hebbende, zijn palet verbrak, en uitriep: „ Ik heb afgedaan!" Zoo riep de oude zwaardvechter van VIRGILIUS, den palm der overwinning ontvangende, uit: *Hic cæstus artemque repono!*

Men rigtte hem eene gedenkzuil op te *Chriswick*, en, wat nog grootere eer is, HORACE WALPOLE was zijn levensbeschrijver.

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN.

(*Vervolg van bl.* 325.)

Huurhuizen.

Nadat wij eenige weken in *New-York* rondgezien en berigten ingewonnen hadden, welke echter niet zeer tot genoegen uitvielen, besloot mijn man evenwel, ons voorgenomen plan verder ten uitvoer te brengen, en van den schoonen herfst gebruik te maken tot het doen van eene reis in het binnenland, om aldaar landerijen, welke te koop waren, te bezigtigen. Ik wilde intusschen in de stad blijven en eene kleine woning betrekken. Men is meestal genoodzaakt, een geheel huis te nemen, als men niet onder de laagste volksklasse, het uit-

fchot van alle werelddeelen, of onder het gezucht van geheel verarmde lieden het leven wil doorbrengen. De huizen worden gewoonlijk van den eerften Mei tot denzelfden dag van het volgende jaar verhuurd. Om niet lang op ftraat rond te dwalen, gingen wij naar een zoogenaamd *bureau*. Een *Mulat* ftond aan het hoofd van dit *ambt*, gelijk hij het noemde. Hij liet ons terftond een' halven *dollar* voor infchrijvingskosten betalen, offchoon geene pen op papier kwam. De man verzekerde, ons naar wensch te kunnen bedienen, en gaf ons een' kleinen *Mulat*, als geleider, mede, om ons de vrije woningen aan te wijzen. De knaap liep met ons ftraat in ftraat uit, tot dat hij eindelijk een plakfchrift op eene deur vond en terftond hard aanklopte. Het huis was eerst over vier weken te betrekken, en dus ging de togt verder. Weldra bemerkten wij, dat onze leidsman niet meer wist, dan wij zelven. Wij gaven hem dus een' *fchilling* en wilden hem laten gaan. De knaap eischte nog drie *fchillings* voor tijdverzuim. Lagchend weigerden wij hem dezelve, en hij verwijderde zich. Maar nog denzelfden avond kwam een geregtsdienaar, welke de geweigerde drie *fchillings* en bovendien anderhalven *dollar* voor onkosten van ons vorderde. Tegenpraten hielp niet — wij moesten dus betalen.

Eer het aan iemand wordt toegeftaan, een huis te bezigtigen, moet hij eene foort van verhoor bij den eigenaar ondergaan. Dezelve doet gewoonlijk de volgende vragen: *Hoe lang zijt gij reeds hier? Welke bekenden hebt gij hier? Wat is uw bedrijf? Van waar komt gij? Hoe lang wilt gij hier blijven? Hoe fterk is uw gezin? Hoe veel kinderen? Hoe oud ieder? Hebt gij geld in de bank? Hebt gij koopwaren?* enz. Valt een enkel antwoord niet naar zijnen wensch uit, zoo zegt hij terftond: *Het zal niet aangaan.* En dan is er geen woord meer uit hem te krijgen; hij zet zijne huifelijke verrigtingen voort, als ware er niemand bij hem. Doch is hij met de opgave tevreden, dan wordt hij terftond fpraakzaam, vriendelijk, dienstvaardig, voorkomend, zelfs vrolijk en aardig, tot dat de overeenkomst getroffen is; maar dan neemt zijne gedienftigheid ook weder op eenmaal een einde — de koude, weinig fprekende *Amerikaanfche Gentleman* is wederom daar, tot aan den bepaalden termijn, wanneer hij komt en vraagt, of men nog een jaar wil blijven.

Wanneer men eenige huizen bezigtigd en eenige verhooren ondergaan heeft, gevoelt men weinig lust, om verder te zoe-

ken. Men grijpt dus maar toe, als men slechts eenigermate kan denken, eene tamelijke woning gevonden te hebben. Ook zijn de huizen, met geringe uitzonderingen, allen vrij gelijk gebouwd: twee kamers op de eerste verdieping, even zoo vele gelijkvloers, en twee onder den grond, waarvan een de keuken is, maar licht genoeg en gerijfelijk; achter het huis een kleine tuin met een' regenwatersbak en een op het aanzien aardig tuinhuisje, maar dat eigenlijk een geheim gemak is. Gebouwen, waarin men winkels vindt, hebben eene verdieping meer. Zoodanig zijn de huizen, zoodanig de bewoners en eigenaars, van *Plattsburg* tot *New-Orleans*, van *Boston* tot aan *Jefferson-City* aan de *Missouri*; overal ziet men in het stoffelijke en zedelijke eene groote gelijkheid. Men vindt in *New-York* ook gebouwen van vier, ja meer verdiepingen; maar deze zijn eigenlijk bergplaatsen voor den handel in het groot, welke buiten het kantoor geene stookplaats hebben. Over het geheel wordt er niet hecht getimmerd, en de spaarzaamheid in dit opzigt te ver gedreven. In 1830 liet een rijk koopman alhier een zes verdiepingen hoog magazijn bouwen. De muren hadden slechts een' halven steen dikte. Om ruim driehonderd *dollars* te bezuinigen, had de man het gebindte en de balken niet op de gewone wijze laten bevestigen. Hij beredeneerde, dat het gebouw door eigene zwaarte vastheid genoeg zou bekomen; en te dien einde bestemde hij de bovenste verdieping voor de zwaarste goederen. Binnen zes maanden stond dit magazijn; het prachtig ingerigte kantoor wemelde van schrijvers; dagelijks werden ijzerwaren omhoog geheschen. Dit ging eene week lang goed. Maar op eenen avond ten vijf ure, als de kantoorbedienden, op één' na, naar huis gegaan waren, stortte plotselijk het gansche gebouw in. Zes of zeven personen geraakten onder het puin. Alle nieuwspapieren riepen het wee uit over den eigenaar: zoo schandelijke karigheid moest voorbeeldig gestraft worden. Maar weldra was alles weder stil. In *Amerika* is de *wet* alles; het *geld* alleen staat boven dezelve.

Opvoeding.

Wanneer men de menigte van opvoedingsgestichten voor jonge *Ladies* ziet, en vooral, hoe velerlei daarin geleerd wordt, zoo begrijpt men naauwelijks, hoe het gezellig onderhoud in dit land zoo eentoonig en vervelend zijn kan. In alle deze scholen wordt, behalve het *Engelsch* en *Fransch*, ook

het *Spaansch* onderwezen; rekenkunde, gefchiedenis, oude en nieuwe aardrijkskunde, fabelkunde, natuurlijke historie, kruidkunde, algebra, meetkunde, fcheikunde, oefeningen in ftijl, fraaije letteren, dichtkunde, wijsgeerte, redekunde, oude en nieuwere fchrijvers worden behandeld; fterrekunde is een hoofdvereischte, en ook de ontleedkunde wordt vooral door de lieve meisjes beftudeerd. Dans, declaméren, fchilderkunst, klavier, harp en gezang worden op deze vrouwelijke Akademiën met groote vlijt en voortreffelijk gevolg beoefend, zoo men namelijk geloof mag flaan aan getuigfchriften en eereprijzen, met welker uitdeeling men echter een weinig te kwistig fchijnt te werk te gaan.

Bij een bezoek, dat ik in de meest beroemde fchool van dezen aard deed, viel bijzonder mijne opmerkzaamheid op een meisje van omftreeks vijftien jaren. Zij droeg een groot eereteeken, met het omfchrift: *Wetenfchap der menfchelijke Anatomie.* In het midden ftond: *Prijs voor de grootfte vlijt.* En de vrouw, die aan het hoofd der Inrigting ftond, verzekerde mij in allen ernst, dat de jonge *Lady* telkens dezen prijs behaalde. Ik dacht bij mijzelve, dat ik mijne dochter nooit in verzoeking wilde brengen, om zoodanigen eereprijs te verdienen; nogtans prees ik het zoo leerzame meisje en de veelomvattende Inrigting. Terftond hield men mij voor eene diepdenkende vrouw, en liet mij huis en tuin doorwandelen, zonder zich verder om mij te bekommeren. Het geringfte teeken van afkeuring wordt den vreemdeling in *Amerika*, waar men van de hoogfte volkomenheid der natie in alles zoo regt innig overtuigd is, nooit vergeven. Deze overtuiging, of liever deze waan, maakt de *Amerikanen* tot het gelukkigfte volk der aarde, naar hunne meening althans, en vergoedt hun werkelijk alles, wat hun nog ontbreekt. Terwijl ik het huis doorkruiste, kwam ik voorbij eene openftaande kamer. Daar zat een meisje aan het klavier en fpeelde naar hartelust; achter haar was de leermeester gezeten, die een nieuwspapier las, en van tijd tot tijd uitriep: *Bravo! regt goed! fpeel flechts verder.*

Eene andere kamer had tot opfchrift: *Mufeum.* Dit was het pronkftuk, het fraaifte vertrek van het gefticht. Hier werd alle drie maanden onderzoek gedaan naar de vorderingen. Hier was alles ingerigt, om het oog der ouders te verbijsteren, ten einde deze hunne kinderen naar eene zoo voortreffelijke fchool mogen zenden. De boekerij bevat een paar

honderd banden, waaronder misschien vijftig Bijbels. De wanden zijn met vele, deels prachtige, landkaarten behangen, maar alle van de Vereenigde Staten. Men liet mij voorbeelden van schoonschrijven zien en ook eenige teekeningen, welke laatste echter weinig te beduiden hadden. Eenige chemische toestellen, mathematische instrumenten, een teleskoop, aardgloben van verschillende grootte versieren de kleine zaal, in welker midden een zeer goed *planetarium* prijkt. Eene groote glazen kas bevat eene kleine verzameling van *Noord-Amerikaansche* delfstoffen, benevens eenige juist niet zeldzame schelpen, en *anatomische praeparaten* in was, welke zeer fraai en duidelijk zijn.

Des avonds was er *bal*; dat wil zeggen, de meisjes kwamen bij elkander in eene groote kamer, welke tot opschrift heeft: *Dams-Akademie*. Aan het boven- en benedeneinde der zaal brandde eene smeerkaars, en eene derde stond in het midden op den grond. De *Amerikaansche* dansmeester kraste op eene viool, zijne vrouw zong, en beide sprongen rond, alsof zij van de *tarantula* gebeten waren. De dansmeester, die te gelijk krijgsman en wel *majoor* was, kommandeerde de toeren; maar slechts weinig meisjes deden mede — de meesten zaten stil, met een trotsch, meer of min spottend voorkomen, tot dat de afgebrande kaarsen een einde aan het zoogenaamde *bal* maakten.

Naar deze voornaamste *Akademie* of school voor jonge jufvrouwen zijn de andere gestichten ingerigt en trachten dezelve te evenaren; gelijk men dagelijks uit aankondigingen in de nieuwspapieren kan vernemen. Elk berigt van dien aard eindigt met de verzekering, dat de lessen juist eenen aanvang nemen. Intusschen kan geen ondernemer hopen, dat hij zijne leerlingen langer, dan twaalf weken, zal behouden; want het behoort tot den roem eener goede opvoeding, dat een meisje twintig tot dertig scholen heeft bezocht. Een algemeene grondregel dezer gestichten is, de bekwaamheden der kweekelingen steeds enkel door aangename middelen te ontwikkelen. Dus wordt alleen geprezen; berisping kunnen deze teêrgevoelige schepseltjes niet verdragen — zij zouden bij de minste bestraffing op staanden voet de school verlaten, en dezelve het vertrouwen geheel doen verliezen.

In de jongensscholen handelt men met vrij wat meer nadruk. De hand des meesters is hier steeds gewapend met een' rotting, welke ten minste een' halven duim dikte heeft, en

tot eene dubbele dienst, om 'te wijzen en om te dreigen, onophoudelijk in beweging blijft. Voorts is in het onderwijs eene groote eenzijdigheid en bekrompenheid op te merken. Zoo verstaat men b. v. door *Nieuwe Geschiedenis* alhier de *Geschiedenis der Vereenigde Staten*, en wat *Oude Geschiedenis* heet, is een uittreksel uit de *Romeinsche* Geschiedenis, van ROMULUS tot aan KONSTANTIJN *den Grooten*. Met bestraffingen zijn de meesters op deze scholen niet karig. Gelijk geen meisje zonder eereblijk, zoo komt geen knaap zonder blaauwe vlekken te huis, en vooral de leerlingen in vreemde talen ontvangen een ruim aandeel. Zoo *Spartaansch* worden de knapen behandeld; terwijl men ten opzigte der meisjes eene teederheid in acht neemt, welke de hoogste hoffelijkheid der oude Riddertijden eere aangedaan zou hebben.

Prijzenswaardig zijn de vele armenscholen, alwaar de kinderen onderwijs in de Godsdienst, in lezen, schrijven, rekenen en in de aardrijkskunde, voor zoo veel *Noord-Amerika* betreft, ontvangen, en dus, voor niet, ten naastenbij even zoo veel leeren, als die der rijksten met groote kosten. Deze scholen bestaan meerendeels uit vrijwillige giften, welke bij openbare examens door degenen, die dezelve bijwonen, in een daartoe geplaatst bekken geworpen worden. Vertoont zich misschien bij zulke gelegenheden ook *Amerikaansche* praalzucht, deze wordt dan toch dienstbaar gemaakt ter bevordering van eene zeer nuttige zaak.

(*Het vervolg hierna.*)

Aan Mevrouw B., te *Amsterdam*.

Waarde Vriendin!

Hiernevens, ingevolge uw verzoek, een afdruk van het vijfentwintigjarig Verslag der Inrigting: *Voor Vrouwen door Vrouwen*. Men kan daarvan geen exemplaren voor geld bekomen; maar de Directie deelt ze gaarne uit aan allen, die er belang in stellen. Ik voldoe met te meer ijver aan uw verlangen, omdat ik zoo zeer overtuigd ben van het nut, 't welk deze Inrigting alhier reeds heeft gestecht, dat ik niet kan nalaten den wensch te voeden, soortgelijke ook in andere Steden van ons Vaderland in werking te zien. Misschien ware daartoe

het meer algemeen bekend maken van dit Verslag bevorderlijk; en zou het allezins nuttig kunnen zijn, hetzelve in een of ander geacht en algemeen gelezen Tijdschrift te plaatsen. Zoo de gelegenheid u daartoe voorkwam, houde ik mij wel verzekerd, dat de Directie dit niet anders dan met genoegen zal zien. Haar doel toch is nuttig te zijn, en dit gedrukte berigt is hier ter Stede reeds in vele handen.

Steeds blijf ik

Rotterdam, Uwe dienstwillige Vriendin
den 9 Mei 1834. A.

VERSLAG OVER DE VIJFENTWINTIG VERLOOPENE JAREN VAN HET BESTAAN DER INRIGTING VOOR VROUWEN DOOR VROUWEN, TE ROTTERDAM; DOOR DE DIRECTIE OPGEDRAGEN AAN ALLEN, DIE OP EENE OF ANDERE WIJZE HEBBEN MEDEGEWERKT TOT DERZELVER OPBOUW, BLOEI EN INSTANDHOUDING.

Het is feest, geliefde Deelgenooten! niet met luidklinkende jubeltoonen, maar het is feest in *uwe* en in *onze* harten. Vijfentwintig jaren mogten wij te zamen werkzaam zijn, de eene meer, de andere minder; sommigen wel niet van den beginne af aan, maar toch allen met het heilige doel voor oogen, menschlievendheid uit te oefenen. Wij juichen, daarin geslaagd te zijn; maar wij doen het met een dankbaar gevoel tot Hem, die ons heeft verwaardigd met het voorregt, nuttig te zijn voor onze medemenschen.

Komt, laat ons te zamen overzien, wat wij daartoe in de verloopene jaren mogten verrigten!

De wording onzer Inrigting niet aan allen genoegzaam bekend zijnde, willen wij die met eenige woorden aanstippen. In het jaar 1809 verbonden zich eenige Vrouwen, om alhier ter Stede, gelijk in sommige andere Landen, het lot van behoeftige, gehuwde Kraamvrouwen te helpen verzachten. Verlangende onbekend te blijven, hadden zij met vele tegenwerking te kampen, veroorzaakt, het zij uit onkunde van het voorgestelde plan, of wel uit andere verkeerde inzigten, die het best is met stilzwijgen voorbij te gaan; maar het bewustzijn, eene goede zaak zonder eenig eigenbelang te beoogen, maakte het tot pligt, alle bezwaren uit den weg te ruimen;

hetwelk dan ook in datzelfde jaar reeds in zoo verre gelukte van alles in gereedheid te mogen krijgen, en er met een getal van 91 Inteekenaren op de eerfte lijst: zesenveertig Vrouwen werden geholpen.

Eenigen tijd alzoo hebbende voortgewerkt, werd onze Inrigting bedreigd door eene veel grootfcher te worden verduisterd. Onder de *Franfche* Keizerin werd eene *Charité Maternelle* aangekondigd, als iets *hier geheel nieuw*. Vorftelijke goedkeuring werd met veel ophefs aan de Deelnemeren toegegezegd, als ware *dat* de voornaamfte aanfporing tot weldoen; een gedeelte onzer Directie werd ook met aanzoek tot deelneming vereerd, zonder er evenwel gebruik van te maken. Weinige maanden flechts beftond dit zoo zeer aangeprezen en zoo veel belovend Genootfchap: bij verandering van Beftuur ftortte ook het kaartengebouw in, dat zonder vaste fondamenten niet duurzaam konde zijn; en onze eenvoudige Inrigting, die haren ftillen gang was blijven gaan, nam al meer en meer toe in de algemeene goedkeuring en dus ook in Deelnemeren.

Ons Land weder onder deszelfs wettig Beftuur gekomen zijnde, rekenden wij het tot eenen aangenamen pligt, van het beftaan dezer Inrigting openlijk kennis te geven aan eenige Leden der Vorftelijke Familie, en werden ons daarop dadelijk jaarlijkfche giften toegezegd door H. M. de Koningin en HH. KK. HH. Mevrouwen de Douarières van Oranje en van Brunswijk, tevens vereerd wordende met verzekeringen der hooge goedkeuring over onze pogingen.

Na het overlijden dezer twee laatfte Vorftinnen, behaagde het aan Z. M., onzen geëerbiedigden Koning, dezelfde giften te blijven fchenken, die wij jaarlijks van beiden genoten; en toen, kort na de verbindtenis, zoo zegenrijk voor *Nederland*, ons beftaan ook aan de beminde Kroonprinfes werd bekend gemaakt, volgde ook weldra de toezegging eener jaarlijkfche gift van deze Vorftin, immer zoo bereid de weldoende hand uit te ftrekken.

Schoon flechts met weinige woorden, moeten wij het toch belijden, dat, alvorens bovengemelde giften onze kas verfterkten, de vrees wel eens ontftond, het gemaakte plan niet *zoo geheel* te kunnen volhouden; onze berekeningen waren te veel in het voordeel der Armen, en te weinig op onvoorziene duurten of andere tegenvallen gemaakt; wij hadden ook mogelijk in onzen ijver voor de goede zaak te voorbarig ge-

droomd over ruimeren bijstand, dan bij nieuwe Inrigtingen en rijper inzien kon verwacht worden. De tijd moet eerst eene vreemde plant doen opgroeijen, eer zij beoordeeld en geprezen kan worden.

Gelukkig is die tijd al federt lang voor ons gekomen, en de jaarlijksche berigten zijn zoo vele getuigen van den steeds toenemenden bloei van het Genootschap.

Uit alle die berigten willen wij, volgens belofte, opsommen het aantal der ten volle bedeelde Vrouwen (in dit laatste jaar 268) en de hoeveelheid uitgereikte giften; zijnde geweest, alles van het eerste begin af gerekend, vijfduizend tweehonderd achtendertig Vrouwen en de navolgende goederen, als: 381 groote hemden, 4336 kleine dito, 351 lakens, 82507 luren, 502 vrouwen mutsen, 5399 wollen dekentjes, 9829 roode lappen, 10625 bandjes 5796 wollen borstrokjes, 2895 maten grutten, 4677 brooden, 6671 ponden rijst en 2480 ponden koffij; bedragende de gelden, enkel uitgegeven voor verleende hulp, de som van vijftienduizend zevenhonderd achttien guldens.

De extra-bedeelingen van turf, groote wollen dekens, minnengelden, benevens naailoonen, gebruik van bedden en doopgoed, en nu en dan verkwikkingen, kunnen nu niet wel bepaaldelijk worden opgegeven; deze waren steeds meerendeels afkomstig van geheime of openlijke giften, tot dat einde geschonken. Wij zegenden daarvoor de milde Gevers in iedere felle koude, want door hen werd immers nog in menig hokje het verkleumde gezin, bij den vrolijken haard, tot dankbaarheid gestemd; en van de gewone inteekeningen waren deze uitgaven onmogelijk geweest, gaande elke vaste bedeeling die reeds ver te boven; vooral door het gestadig verhoogen der wollen goederen, dat een zeer aanmerkelijk verschil is sedert het eerste jaar.

Nimmer werden brave Weduwen, die de bedeeling nog behoefden, van de hand gewezen; het aantal derzelven was door de ongelukkige ziekte in het vorige jaar grooter dan ooit, hebbende zich tot ondersteuning aangemeld niet minder dan tweeëntwintig, die allen zonder briefjes geheel voor rekening van het Genootschap kwamen; ook voor tweelingen in behoeftige gezinnen werd altoos hulp verleend, en voor moederlooze zuigelingen gedurende eenige weken gezorgd. Gelukkig is voor dit laatste geval slechts eene kleine

fom benoodigd geweest; een treffend bewijs, dat Almagt en Goedheid in de bangfte oogenblikken zoo wel waakt en zorgt aan de fponde der Armen als aan die der Rijken.

Bij de overziening van alle de uitgereikte goederen kan de opmerking niet ontgaan, van *hoe veel* en *uitgebreid* nut de penningen zijn geweest, tot dat einde gefchonken. Zeker zijn er onder de begiftigden, die niet geheel zijn ontbloot van het noodigfte, en die door vriendenhulp nog wel een en ander hadden kunnen bekomen, in geval het Genootfchap niet had beftaan; maar wij kunnen zeker ftellen, dat ten minfte twee derden minder goederen door dezelfde menfchen, welke nu genoten, zouden zijn aangefchaft geworden, indien zij dat zelve hadden moeten doen. Zij, die het nooit hebben bijgewoond, kunnen het zich naauwelijks verbeelden, uit hoe weinige oude lapjes foms de geheele luurmand eener arme vrouw beftaat, en hoe dikwijls nog goede buren het hunne moeten toebrengen tot de noodigfte bijdragen. Hoe veel handenarbeid is dus niet bevoordeeld, van den bewerker der grondftoffen af tot op de behoeftigen, die voor een gering loon door de naald het goed hunnen vorm geven; allen mogten zij er meer of minder van genieten, tot dat de laatfte eigenlijke beftemming bereikt werd, en de nieuwe wereldburger, in plaats van met lompen bedekt, behoorlijk gekleed aan de verheugde moeder werd voorgefteld.

Wij kunnen niet ontveinzen de hoop te hebben gevoed, dat, en uit hoofde van het geuite verlangen van onzen geëerbiedigden Koning, en om het nut der zaak zelve, geen vijfentwintig jaren zouden zijn verloopen, eer de meeste plaatfen in ons anders zoo weldoend Vaderland ons voorbeeld hadden gevolgd, of op *nog* doelmatiger wijze Inrigtingen voor arme Kraamvrouwen hadden daargefteld. Aan vele verzoeken van elders om inlichtingen voldeden wij regt gaarne; maar flechts uit weinige Steden hoorden wij tot heden daarvan eenig belangrijk gevolg. Wel heeft van alles het eerfte begin zijne moeijelijkheden; zij konden evenwel nergens *onoverkomelijk* zijn; bij weldenkende Vrouwen kunnen voorfchotten in de twee eerfte jaren, met zulk een oogmerk, toch niet affchrikkende zijn, en eene bekwame Zaakgelastigde zal ook, voor een matig falaris, in iedere plaats wel te vinden zijn; want hoe gaarne de Hoofddirectie alle werkzaamheden uit liefde alleen verrigt, zoo is evenwel het perfoonlijk bezoeken der Armen in groote Steden iets, dat wel in prijfe-

lijken ijver kan worden begonnen, maar niet wel kan volgehouden worden op die geregelde wijze, welke noodig wordt geacht tot instandhouding der bepaalde wetten.

Wij wenschen bij deze gelegenheid, daar dit berigt ook naar andere plaatsen moet worden verzonden, dat daar, waar nog dergelijke Genootschappen ontstaan zullen, de keus moge vallen op eene Zaakgelastigde, zoo ten volle daartoe geschikt als de waardige Vrouw, die van den beginne af met ons werkzaam is geweest. Een post, waarbij men vaste Instellingen moet helpen handhaven, en daarbij tevens de Vriendin der Armen moet zijn, is niet zeer gemakkelijk te vervullen; ook maken klimmende jaren dien nog zwaarder; wij hopen evenwel, dat zij, ten nutte der Inrigting, nog lang zal worden gespaard.

Dat de menschenkennis, in die jaren opgedaan, hare donkere en heldere punten heeft, zal wel niemand bevreemden. De eerste gaan wij met stilzwijgen voorbij; maar het is ons behoefte, het goede te vermelden, dat wij in dien tijd ondervonden. Wij beginnen daarbij met het prijzen der Armen: hunne trouwe terugbezorging van het geleende goed, en dankbare erkentenis voor het genotene (slechts weinige gevallen uitgezonderd), was eene aangename vergoeding voor den tijd, aan hen opgeofferd.

Weldenkende Vrouwen en Meisjes uit den beschaafden kring hebben, door geldelijke en andere bijdragen, zoo wel als door handenarbeid, getoond, haren stand en de voorregten, haar op deze wereld geschonken, waardig te zijn, en hebben alzoo onze pogingen edelmoediglijk helpen ondersteunen. Dit laatste geschiedt vooral in deze dagen, nadat wij ons verlangen te kennen gaven aan eenige bekenden, om dit volgende jaar te vieren, door aan elke bedeelde Vrouw een of twee extra-kleedingstukken te kunnen uitreiken. Deze wijze van feestviering kwam ons de geschiktste voor, en zal wel algegemeen worden goedgekeurd. Veel mogten wij daartoe reeds ontvangen, zelfs van elders uit de eigene waardige handen, die, offchoon reeds lang van hier vertrokken, nog altoos bleven bijdragen. Groot is echter het aantal voorwerpen, ter bereiking van dit doel, voor het geheele jaar benoodigd. Wij vragen geene offers, want gij allen hebt reeds veel gedaan, maar willen wel bekennen, dat elke gift, hoe gering ook, welkom zal zijn.

Tot het naaijen van reeds gesneden werk hadden wij van

verfchillende zijden liefderijk aanzoek. Wèl de handen, die het borduurfel ter zijde leggen, om grove hemden en andere behoeften voor de Armen te vervaardigen!

Wij hebben getracht een verflag te geven, wat *Vrouwen voor Vrouwen*, gedurende een vierde van eene Eeuw, hebben mogen doen. Ons rest nog de aangename pligt, melding te maken van, en onze openlijke hulde te betoonen aan zoo vele edele Mannen, wien het Genootfchap dank is vérfchuldigd.

Kostelooze offers van tijd en kunst mogt de Inrigting genieten van de meeste hier gevestigde Heeren Verlos- en Heelkundigen, wanneer andere hulp ontoereikende werd bevonden, en fteeds bereidwillige aanbiedingen voor de toekomst.

Voor het groot aantal gedrukte bladen, in zoo vele jaren, is nimmer aan het Genootfchap iets berekend geworden.

Dáár, waar bij het rondgaan der lijst de hand reeds koud was, die in vorige jaren daarop met een warm hart had geteekend, werd meestal de weldaad, door de Vrouw begonnen, door den Man voortgezet; en nog onlangs ontvingen wij weder, ter bevordering van het voornoemde doel, ruime gefchenken van waardige Menfchenvrienden.

Wij erkennen dus gaarne in alle nederigheid, dat, hoewel in de *werkzaamheden* aan den naam der Inrigting getrouw blijvende, echter de edelmoedige bijdragen van waardige Mannen, met den Vader des Vaderlands aan het hoofd, veel hebben medegewerkt tot de inftandhouding en den bloei van het Genootfchap.

Niet zonder weemoed ftaren wij op onze vroegere lijsten, en gedenken aan dezulken, die eenmaal onze getrouwe medearbeidfters waren. Hoe vele namen ftaan daar nog aangeteekend van haar, die met ons het zaad in de aarde ftrooiden, of zelfs het later mede tot eenen fchaduwrijken boom zagen opwasfen, doch nu lang of kort rusten van haren arbeid!

Wij herdenken vooral nog hier aan de verdienftelijke Mededirectrice, ons in het vorige jaar ontvallen. Wij verloren en betreuren wel haren hartelijken omgang; maar, zoo lang de Inrigting beftaat, blijft, door jaarlijkfche bijdragen, hare nagedachtenis dankbaar herdacht.

Zietdaar, waardige Deelgenooten, onze taak geëindigd! Eer wederom vijfentwintig jaren zijn verloopen, zullen hoogstwaarfchijnlijk andere handen de werkzaamheden verrigten, en eene anders beftuurde pen het gebeurde opteekenen; maar alles bevestigt onze gegronde hoop, dat het Genootfchap

zal blijven bestaan, ook dán, wanneer wij allen zijn opgeroepen tot algemeene rekenschap.

Laat ons intusschen blijven arbeiden, terwijl het nog dag is: niemand heeft ooit het ware weldoen berouwd; en wanneer de begunstigde Armen dankbaar erkennen moeten, „het kind van God bezocht, is niet van God vergeten," hoe zalig is dan het gevoel dergenen, die zich als werktuigen mogen beschouwen in de hand des opperften Weldoeners, wiens zegenrijken bijstand wij u allen blijven toebidden, op alle uwe wegen!

Rotterdam, Maart 1834.

VERHAAL VAN EENE TREFFENDE GEBEURTENIS, IN MEXIKO VOORGEVALLEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 392.)

De *Libertad* was, onder *Engelsche* Officieren, bemand met een zonderling zamenraapsel van matrozen uit bijna alle natiën — *Franschen*, *Mexikanen* en *Portugezen* maakten er echter het grootste gedeelte van uit. Dien zelfden morgen waren eenige scheepsjongens en *Engelsche* matrozen der waakzaamheid van hunne Officieren ontsnapt, en hadden zich naar het kleine eiland begeven, alwaar zij thans in de lage en morsige hutten den baas speelden, aan de *Mexikanen* en Negers brandewijn schenkende, en onder de ellendige bevolking eene geheele verwarring brengende. De naam van GEORGE IV klonk te midden van zotte liedjes, in allerlei taal opgezongen. De dronken bezetting wierp weldra snaphanen en sabels weg. Wij zagen dezelve het eiland rondloopen, onder een luid geschreeuw van: *Leve zijne Britsche Majesteit!* — Zoo was het gesteld op het eiland, toen de veroordeelden en hunne geleiders aan wal kwamen. Deze laatsten, niet dronken zijnde, meenden zich de meerderheid ten nutte te maken, welke zij uit hoofde van hunne tegenwoordige nuchterheid hadden; maar zij werden geklopt door hunne krijgsmakkers. Er kwam oproer op het kleine eiland; en PABLO en PEREZ, gebruik makende van de verwarring, ontsnapten beiden.

Zij konden bezwaarlijk op het eiland blijven, zonder ontdekt te worden; en nog moeijelijker was het, van hetzelve

af te komen. PABLO en PEREZ vonden het dus geraden, vooreerst zich te verſchuilen in eenen zandkuil. Daar fluisterden zij zachtkens met elkander, en ſpraken over het lot, dat hen wachtte, met die ernsthaftige kortheid, welke het uitzigt op den nabij zijnden dood aan het onderhoud in die plegtige oogenblikken geeft. Het beſluit, dat zij namen, was het volgende.

De krijgsraad had hen beiden ter dood veroordeeld, maar aan *Don* JOSÉ de vrijheid gelaten, om hun genade te ſchenken. Zij berekenden, dat, zoo één hunner *Don* JOSÉ kon dooden op het oogenblik, dat deze kwam vernemen, of zijne bevelen ten uitvoer gebragt waren, en de andere zich vrijwillig gevangen gaf vóór het begaan van den doodſlag, men dezen laatſten wel vergiffenis zou toeſtaan, om alleen den moordenaar te ſtraffen. Dit plan was niet geheel van waarſchijnlijkheid ontbloot. De veroordeelden vonden er althans het voor hen onſchatbare voordeel in, dat zij toch eindelijk zich zouden wreken op hunnen vijand, terwijl voor één van beiden eenige kans op levensbehoud zich ſcheen te vertoonen.

Maar wie hunner zou de moordenaar zijn? wie ſterven, na wraak genomen te hebben? Dit belangrijk punt werd bepaald op eene wijze, die een' zeer merkwaardigen trek van het volkskarakter oplevert. De *Mexikanen* zijn groote liefhebbers van het ſpel, en de dood is iets, waarom zij weinig zich bekommeren. PEREZ trok een ſpel morſige kaarten uit zijnen zak, en de twee helden begonnen te ſpelen om alles, wat zij bezaten — geld, metalen knoopen, wapenen, cigaren, linnen, kleedingſtukken. Men was overeengekomen, dat de gene, die alles verloor, de taak van wreker op zich nemen, en *Don* JOSÉ aanvallen zou, om hem te dooden, het zij wanneer hij aan wal ſtapte, het zij des morgens vroeg na zijne aankomst.

Zoo zaten deze twee menſchen, in eene diepe en ſombere ſtilte, met de knieën tegen elkander, in eenen zandkuil gedoken. De duisternis van den nacht begon hen te bedekken. Zij hoorden niets, dan het geraas der golven in hunne nabijheid. Met teekenen gaven zij elkander den loop en de wisſelingen van het ſpel te kennen, en merkten dus de kanſen op, welke hun voor leven of dood overbleven. Van tijd tot tijd hielden zij op, om te luisteren, of men misſchien hen ook vervolgde. Dan hernamen zij het ſpel weder, en ſtaar-

den op die noodlottige kaarten, waarvan hun zijn of niet zijn zou afhangen. De donkerheid van den vallenden nacht maakte dit alles van oogenblik tot oogenblik nog fomberder.

De maan rees ftatig aan den hemel. Het fpel had ruim een uur geduurd, toen PEREZ de partij won. Hij ftond op, en ontving van zijnen makker eenige kleine munt, knoopen, tabak, kaarten, twee rozekranfen, verfierd met groene franjes en gouden koorden. Hierop omhelsden de beide mannen elkander eenige malen, zonder te fpreken, doch met eene levendige uitdrukking van diep gevoel, hetwelk de ruwe trekken van hun bronskleurig gelaat geenszins ontleend hadden van de befchaving, welke zij niet kenden. — Zij fcheidden.

PEREZ begaf zich langs den kortften weg naar de wacht, en bood zich als gevangene aan bij den Korporaal en eenige foldaten, die allen nog dronken waren en op den grond lagen. De andere krijgslieden, welke op hunne beenen ftaan konden, maakten, onder aanvoering van *Don* JOSÉ, jagt op de vlugtelingen, en doorkruisten het eiland.

PABLO, intusfchen, zich een oogenblik bedacht hebbende, op welke wijze hij de hem toevertrouwde taak het best ten uitvoer zou brengen, verliet zijne fchuilplaats, en nam den naasten omtrek op. Naauwelijks waren eenige minuten verloopen, of hij hoorde voetftappen van foldaten, die uitgezonden waren, om hem en zijnen makker te vervolgen. De fcherpe en doordringende ftem van *Don* JOSÉ trof zijn oor. Jong en vlug zijnde, liep PABLO met fnellen tred naar zee, en bleef geruimen tijd zwemmende, zoodat hij aan de opmerkzaamheid van zijne vervolgers ontfnapte. Zijn plan was, hen op eenen afftand te volgen; maar *Don* JOSÉ hield ftil, ging op eenen fteen zitten, gaf aan zijne manfchap bevel, om zich te verfpreiden in verfchillende rigtingen, en bleef dus alleen, niet verre van zijnen doodvijand. Ter naauwernood waren zij zoo verre verwijderd, dat men hen niet meer zien kon, of PABLO kwam aan het ftrand, en vloog fchielijk op *Don* JOSÉ toe.

Deze meende eerst, dat het iemand was, die hem berigt aangaande de vlugtelingen wilde brengen; maar toen hij een wapen zag blinken in de hand van eenen man, welke met rasfche fchreden hem naderde, fprong hij op, en ftelde zich in postuur. De jonge *Mexikaan*, fchoon onbedreven in de fchermkunst, was echter vaardig en behendig, als de meesten zijner landgenooten. Het wapen, dat *Don* JOSÉ in de

verte voor een' degen had gehouden, was eene bajonet, waarmede PABLO hem verſcheidene ſteken toebragt, zelfs vóór dat de Kapitein hem herkende. *Don* JOSÉ had zijn' degen getrokken, en verdedigde zich wakker; maar zijne partij liet hem geen oogenblik rust, zoodat hij, door de altijd dreigende punt van die vijandige bajonet onophoudelijk gedrongen, er zelfs niet aan dacht, om hulp te roepen. De ſtrijd duurde niet lang. *Don* JOSÉ bragt aan PABLO eenige wonden toe, maar deinsde al verdedigende terug, tot dat hij over een' ſteen ſtruikelde en viel. Tevens ſloeg zijn vijand hem den degen, als bij toeval, uit de hand, zette hem de knie op de keel, en hief de bajonet op, om hem den doodſteek te geven.

Maar *Don* JOSÉ hief zich op, om den dreigenden ſtoot te ontwijken, en ſmeekte, op zijne knieën, om levensbehoud. Na een oogenblik van beſluiteloosheid, herinnerde PABLO zich de plegtige belofte, aan PEREZ gedaan, en riep uit: „Neen, gij verdient te ſterven, en gij zult ſterven; maar ik zal u niet dooden op uwe knieën — herneem uwen degen en ſta weêr op, doch maak ſpoed, want uwe ſoldaten kunnen terugkomen."

Onder het ſpreken van deze woorden trad de jonge *Mexikaan* een paar ſchreden terug. Zijn gelaat was veranderd; zijn blik duidde zekere weifeling aan, gelijk doorgaans het geval is, wanneer eene edelmoedige gedachte opkomt, die ons voor het oogenblik minder op perſoonlijk gevaar doet letten. Maar de trouwelooze *Don* JOSÉ, zijne kans waarnemende, wierp zich met een' enkelen ſprong op zijnen grootmoedigen vijand, ontrukte hem met geweld de bajonet, drukte hem het puntige wapen diep in de borst, en deed hem met eene ſtuiptrekkende beweging in het zand wentelen.

Don JOSÉ haastte zich, om weder bij het wachthuis te komen. Daar vond hij den tweeden gevangene, en gaf de ſtrengſte bevelen, om hem niet andermaal te laten ontſnappen. Bij voorraad zich verheugende over de dubbele wraak, die hem verbeidde, verwijderde hij zich en ſliep gerust!

Toen PEREZ het lot van zijnen makker vernam, twijfelde hij niet meer aan zijn eigen lot, trok zijne ſchouders op, rookte eene cigaar, en onderwierp zich aan de harde noodzakelijkheid. Het was tegen middernacht. Hij trok uit zijn' zak het ſpel kaarten, van PABLO gewonnen, en ſtelde nu aan de ſoldaten, welke hem bewaarden, voor, om met hem te ſpelen. „Indien gij wint," zeide hij, „zult gij alles erven,

wat ik bezit." Deze vóórslag was zonderling. De man zou sterven; het moest alzoo gemakkelijk zijn, het spel van hem te winnen; terwijl geld nu toch geene waarde meer voor hem had. De soldaten besloten dus, van zoo goede kans gebruik te maken, ten einde wettige bezitters te worden van het weinige, dat hem toebehoorde. De versletene kaarten werden op de door rook en wijn bemorste tafel geworpen. Maar de soldaten vonden zich weldra teleurgesteld in hunne verwachting; PEREZ had nooit met meer vlugheid en bekwaamheid gespeeld. De man, die slechts drie of vier uren nog had te leven, verloor niet eene enkele partij. Het geld der soldaten hoopte zich vóór PEREZ op — hunne vinger- en oorringen volgden; kortom, hij won alles. Men zou gezegd hebben, dat eenig toovermiddel hem ten dienste stond; juist die kleur, welke hij noodig had, kwam telkens uit. Toen zijne bewakers niets meer te verliezen hadden, kwam de zon op, en het spel nam een einde. PEREZ pakte zijne laatste winsten in, en stelde die ter hand aan een' der soldaten, welke hem beloofde, dezelve aan zijne vrouw te *Vera-Cruz* te doen toekomen. Dezelfde persoon nam ook op zich, aan de echtgenoote van PEREZ twee of drie woorden over te brengen, welke deze hem in het oor fluisterde; en niemand heeft vernomen, wat dit geheim was.

Een kanonschot van het fregat *Libertad* geeft het sein. De bezitting van het kleine eiland grijpt de wapenen, en geleidt PEREZ naar de strafplaats. De man blijft zijne cigaar rooken. Hij zou buiten twijfel liever hebben willen leven, zijne vrouw wederzien, en vooral — zich wreken; maar de vastberaden *Mexikaan* bezit eene soort van *Turksche* onderwerping, welke doet berusten in hetgene onvermijdelijk is. Geenerlei hoop verstoorde zijne tegenwoordigheid van geest; en, naardien zijn lot bepaald was, vreesde hij niets meer. Ééne enkele bittere gedachte paarde zich aan zijne onderwerping — het gevoel van het grievend onregt, waarvoor hij moest bukken. Hij was een geboren *Mexikaan*; maar zijn grootvader had onder de *Spaansche* troepen gediend, en hij herinnerde zich dit steeds met zekere fierheid. Daarom gevoelde hij in deze laatste oogenblikken niets, dan verachting voor het land, waarin hij zich bevond, en waar de geregtigheid zoo slecht werd gehandhaafd. Bij hem kwam de gedachte op, dat deze *Mexikaansche* bevolking, welke hem omringde, de toebereidselen tot zijnen dood aanschouwde, en aanspraak op *vrijheid*

maakte, zonder *regtvaardigheid*, de moeder der ware onafhankelijkheid, te kennen, inderdaad minachting verdiende. Gramschap, verontwaardiging, gevoel van onregt, behoefte om ten minste door hoogmartigheid nog eenigermate zich te wreken, deden een' laatsten bitteren lach op zijn gelaat komen. De zeesoldaten schaarden zich op vijftien schreden afstands van hem. Toen hij hen hunne wapenen zag gereedmaken, plaatste hij de regterhand op het hart, en riep uit al zijne magt: „Ik ben een *Spanjaard* — een *Kastiliaan*; ik ben geen *Mexikaansche* hond!"

Don JOSÉ, woedend van toorn, schreeuwde, dat men vuur zou geven. De *Mexikanen*, de onhandigsten van alle soldaten, hadden lang werk, om zich gereed te maken. Ondertusschen nam PEREZ, met een kalm gelaat, de cigaar uit den mond, en sprak, dezelve brandende tusschen duim en vinger van zijne linkerhand houdende, deze woorden tot *Don* JOSÉ: „*Don* JOSÉ, gij zijt een lafaard! Slechts op verraderlijke wijze hebt gij PABLO kunnen dooden. Hij was veel sterker en dapperder, dan gij zijt; gij hebt hem vermoord!"

Hierop stak hij de cigaar weder in den mond. *Don* JOSÉ, buiten zichzelven van gramschap en een' verschrikkelijken vloek uitstootende, greep een geweer, dat een der soldaten juist had geladen, en legde op PEREZ aan. Het ketste. PEREZ begon te lagchen, dampte nog eens frisch met zijne cigaar, en sprak verder: „*Don* JOSÉ, gij zijt een *picaro* (een schooijer, bedelaar)! Gij, die met geweld mij mijne vrouw ontroofd hebt, gij waart een zot, toen gij meendet, dat eene jonge vrouw mij, een' *Spanjaard* en *Kastiliaan*, zou verlaten, ten gevalle van u, een' gemeenen kerel met het aangezigt van eene hagedis en het ligchaam van eene spin! En wat betreft deze lomperds, wier geweren mij dreigen...." Op hetzelfde oogenblik deden eenige kogels hem ter aarde storten. De doodskleur vertoonde zich op zijn mannelijk gelaat. Bloed verwde op onderscheidene plaatsen zijn wit buisje en liep in het zand. Een oogenblik hield PEREZ nog zijnen blik op *Don* JOSÉ gevestigd; toen wierp hij, met teekenen van verontwaardiging, zijne cigaar op den grond, sloeg de armen kruiswijze over de borst, en viel, zonder dat zelfs een zucht hem ontglipte.

Don JOSÉ, te *Vera-Cruz* teruggekomen zijnde, gedroeg zich nog baldadiger dan te voren. — Drie weken later vond

men zijn ligchaam, doorboord met verscheidene dolksteken, liggen bij de poort van *Santa-Fé*.

In dit land bekommert men zich weinig om de levenden, en nog minder om de dooden. De overheidspersonen zijn traag, en de gestorvenen hebben geene middelen, om het geregt aan te zetten tot het doen van nasporingen. Volgens een loopend gerucht, zou *Don* JOSÉ vermoord zijn door de vrouw van PEREZ. Hieraan werd geloof geslagen. Men nam haar gevangen, en wierp haar in den kerker. Aldaar bragt zij veertien dagen door, en betaalde vijf piasters boete; dit is de middelprijs voor een menschenleven in *Mexiko*.

REGTSGEDING. (*)

'T Werd tijd — de Waarheid zou eens eind'lijk regtdag houden.
De List had lang gezorgd, dat dit was uitgesteld:
Want, was er zitting, 't werd den klager niet gemeld,
Of hem bedroog 't gerucht: „ De Waarheid is verkouden;
„ Zij houdt haar huis, door hoest en ouderdom gekweld."

Een Snuiter, lang getergd door onregt en vervelen,
Dat voor het heilig regt zoo lang vacantie was,
Eerst hopend op 't berigt, dat Waarheid weêr genas,
Mogt nu zich in 't geloof op billijke uitspraak streelen,
Wanneer hij voor de bank zijn klagt en eischen las.

Een Domper was gedaagde, uit duist'ren hoek gesproten;
Wellevend was hij niet, maar onbeschaamd en stout.
Hij had nog anders niet dan twist en wrok gebrouwd:
Want als de Snuiter pas zijn lichten had gesnoten,
't Werd nacht in eens, en deze in 't donker uitgejouwd.

Profijter was getuige, en geenszins onverschillig;
Want, waar de Domper 't licht onvriend'lijk had gedoofd,
Daar was Profijter ook geheel van werk beroofd,
Hij, tot den onderstand zoo wachtende als gewillig
Voor elke kaars op 't end, den Snuiter trouw beloofd.

(*) Als Bijdrage voorgelezen te *Gouda*, in de Afdeeling der Maatschappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, den 7 Januarij 1834.

Daar opent zich de zaal; de vierſchaar is geſpannen.
De Waarheid zit herſteld, gezond en welgezind,
Onwrikbaar als een rots, toegank'lijk als een kind.
Al is die Regter vrouw, en zijn partijen mannen,
Het is een vrouw, die 't licht, geen duisternis bemint.

De Snuiter krijgt het woord; de Domper in een' blaker
Ter pleitzaal ingebragt, (want voortgaan kan hij niet.)
Ras in een' hoek gerold, waar hij zijn kans beſpiedt,
Hoort hij ſtuipſchuddend aan, wat hem, confuſiemaker,
Partij in haar beklag tot draaijend weêrwoord biedt.

„ o Waarheid, hoor mij aan!" zoo ſpreekt, geheel bewogen,
De Snuiter tot de vrouw: „ al is mijn droevig hart,
„ Tot laster voor partij, vervuld met ſnuitſelzwart,
„ Dat zwart heeft op het ſtaal verhelderend vermogen,
„ En wie, die licht bewerkt, is vrij van zieleſmart?

„ Ik was altijd voor licht, dat 't oog niet kon bederven.
„ Ik vreesde fellen gloor, en weerde duisterheid.
„ Bij kaarſen, oud of nieuw, had ik mij neêrgevlijd,
„ En, opdat in de pijp geen kaars te vroeg zou ſterven,
„ Was vriend Profijter mij tot medehulp bereid.

„ Gij kent mij, Waarheid! Ja, men wil ook u onteeren,
„ Als al te hoog bejaard voor 't menſchelijk geſlacht.
„ De een haat de deftigheid van uwe kleederdragt,
„ En de ander zag u gaarne in afgeſleten kleêren:
„ Is 't wonder, dat m' ook mij, uw' dienaar, ſtout veracht?

„ Ik was eertijds, als gij, bemind bij onze vad'ren.
„ In koper en in ſtaal werd ik met glans vervuld.
„ Wat was de ſnuiterbak, mijn canapé, gehuld!
„ Mahonij, of verlakt, of ſtof uit zilverad'ren,
„ Gepareld om den rand en ſierlijk omgekruld.

„ Doch ſinds een nieuw geſlacht, zoo rijk in nieuwe vinding,
„ Eenſchitt'rendkunstlichtheeftvoor'tmenschdomdaargeſteld,
„ En ik, gelijk de kaars, nu minder word geteld,
„ Trad een verrader met dat kunstlicht in verbinding:
„ Gij, Domper! zijt de man, die mij zoo bitter kwelt.

„ Hij kan, o Waarheid! geen patent- of gazlicht smoren:
„ Hij vreest, dat dan zijn tin geheel versmelten zal;
„ Maar denkt, door 't stookverbond ontstaat er ligt'lijk al
„ Een slag of schok, waardoor die vinding gaat verloren —
„ En daarom is hij 't meest bedacht op mijnen val.

„ Laat ik de pit wat lang, hij laat de kaars nog schijnen,
„ Omdat men dan toch niet of weinig lezen kan:
„ Want pijnlijk schemerlicht duldt nog de fluwe man;
„ Maar geef ik helderheid, hij doet mijn licht verdwijnen,
„ Als heim'lijk werktuig van het snoodste vloekgespan.

„ Hij, nu wat opgeschuurd, maar meestal neêrgelegen
„ In plas of voddekast, gelijk een morsig dier,
„ Hij wordt in hand of zak of in een snuifpapier
„ Gesmokkeld in 't vertrek; en, sissend neêrgezegen,
„ Dooft hij mijn tien en acht zoo wel, als zes en vier.

„ Gij, Waarheid! kent het nut van mij, dien hij wil boenen
„ Uit d' achtb'ren kring, waar ik nog nooit de kaars verried,
„ En, als Profijter ze in zijne armen sterven ziet,
„ Dan weêr eene and're kaars op nieuw ga afkatoenen,
„ Opdat het leergraag hart gestaag u hulde bied'.

„ 'k Eisch dan, o Waarheid! regt — wil mij voldoening schenken.
„ De Domper, weet ik, moet misschien nog lang bestaan;
„ Maar niet als muiterslaaf, neen, als uw onderdaan,
„ Om, mij ter hulp, is 't nood, den mensch tot rust te wenken:
„ Zoo vangt men 't leven staag met nieuwe krachten aan."

Hier snoot de Snuiter zich. De Waarheid, opgerezen,
Vroeg, of Profijter ook nog iets te zeggen had.
Diens antwoord was: „ De zaak is eerlijk aangevat;
„ En wat mijn dienst betreft, door mijnen vriend geprezen,
„ Ik vorder, dat men die op regte waarde schat.

„ Zoo klein niet als voorheen 't geslacht van al mijne oud'ren,
„ Ben 'k schier in lengte aan een volwassen kaars gelijk;
„ Zelfs de uitgeleefde tien, is 't dat hij haast bezwijk',
„ Brandt nu niet laag, o neen! de hoogte mijner schoud'ren
„ Voert zijn' reeds veegen glans nog even hoog als rijk."

„ 'k Heb u te zaam gehoord," zoo ſprak de Waarheid deftig:
„ Geregtigheid eischt ook, men hoore aan de and're zij'.
„ Haar evenaar is juist: het woord is aan partij.
„ Zeg, Domper! uw belang bedaard, niet woedend heftig:
„ Want, wie het regt trotſeert, denk, die beleedigt mij."

Toen ving de Domper aan: ('t was of men buikſpraak hoorde.)
„ 'k Ontken niet," ſprak hij, „dat ik 't kaarslicht diep verſmaad:
„ Al heet ik onbeſchaamd — de ſchaamte is meestal kwaad —
„ 'k Heb voor de Waarheid liefde — erken dan, ja, ik ſmoorde
„ Dat vaak geſnoten licht uit ingeboren haat.

„ Ik min die zeden niet, die, ſtijf en ingetogen,
„ Zoo regt zijn als een kaars, gematigd als haar vlam.
„ 't Is lang genoeg, dat daarin geen verand'ring kwam.
„ 'k Min veeleer helſchen gloor, want die verbijstert de oogen,
„ En heb mijn reên, waarom ik nimmer gaf, maar nam.

„ Ik moord niet, neen, maar vraag: wie doet de kaarſen ſterven?
„ Is 't niet de Snuiter zelf en zijn Profijter-kind?
„ De een, die haar pit verkort en zóó haar ziel verſlindt;
„ De ánder laat haar op zijn' nek al ſmeltend 't leven derven....
„ Zeg, Waarheid! wie van ons is 't meeste kaarsgezind?

„ Te dompen is geen moord — 't is immers rust bezorgen?
„ Men toont, wanneer men ſlaapt, geen kwaad in and'ren aan:
„ Zij lien het minst ook leed, die in het donker ſtaan;
„ Maar 't kakelde alles in den vroegen wintermorgen
„ En laten avond, waar de kaars was opgegaan.

„ Vreemd is mijn voorkeur niet aan lamp en lampenkroonen.
„ Men houdt het daarbij niet zoo lang met lezen uit.
„ Zij zijn veel meer geſchikt voor zaal en feestgeluid.
„ Men kan onſchad'lijk dáár zich van den ſlaap verſchoonen.
„ Hem ſtreelt Auroor, die in hare armen de oogen ſluit.

„ 'k Ben niet geheel en al een vijand van verlichting.
„ Ik zelf verlang naar rust, en durf een ieder raên:
„ Ga vaak naar 't zonlicht ſtrak met open oogen ſtaan;
„ Wordt gij dan blind, gij hebt aan kaarſen geen verpligting.
„ De blindheid leidt niet af — zoo heb ik afgedaan.

„ Ook hier. Wat vonnis nu ge, o Waarheid! uit moogt geven,
„ Ik vrees voor 't vonnis niet, maar wel voor matig licht.
„ Ik blijf mijzelv' gelijk, getrouw aan ſtand en pligt.
„ Al blijft van 't kaarsgeſlacht het een na 't ander leven,
„ Geen Domper leeft, of blijve op 't dompen afgerigt."

't Is ſtil. Geen hoorder durft zich in de zaal verroeren,
Van Dompers, Snuiters en Profijters opgevuld.
Men vreest of hoopt, is kalm of neêrgedrukt door ſchuld. —
Nog zwijgt de vrouw.—Wat toon zal ze in hare uitſpraak voeren?
't Wacht all' met eerbied, maar met gloeijend ongeduld.

Zij, achtbaar opgeſtaan, den mantel opgeſlagen,
(De zon geeft zachten gloor, die op haar' boezem ſtaat:)
„ 'k Heb," ſpreekt zij, „ wél gehoord, wat elk ter harte gaat.
„ De een wil een zacht beleid, en de ander alles wagen,
„ Maar niet voor 't zelfde doel — hier geldt het goed en kwaad.

„ Wat goed is, blijft beſtaan — den tijd is 't aanbevolen.
„ Het kwaad word' ſlechts geduld — geweld duurt niet altijd:
„ 't Is op de gladſte paên, dat men het ſpoedigst glijdt;
„ Schoon 't in mijn ſchoeiſel heeft zijn' zwaren voet verholen,
„ Van knelling blijft die voet in 't ſchoeiſel niet bevrijd."

Hier zweeg de Waarheid, en de zitting was geſloten.
Elk wachtte nog, maar had hare uitſpraak reeds gehoord.
Al was niet elk voldaan, men peinsde op 't laatſte woord,
En ieder, die aan 't heil werkt van natuurgenooten,
Geloov', wat Waarheid zeide, en werke, en zegg' het voort!

L.

HET AARDSCHE LEVEN VAN DEN KUNSTENAAR.

Tweede Bedrijf. (*)

Kunſtenaar. Wie klopt zoo hard? Ga, Frits, eens ſchielijk openſluiten!
Knaapje. De dikke dame, met die heer, zij wachten buiten.

(*) Zie dit Tijdſchrift, No. II.

Kunſt. (Zet de ſchilderij der Venus weder ter zijde.)

Dan moet, helaas! haar beeld ('k verwensch het) voor mij ſtaan.
Kunſtenaars Vrouw. Denk, manlief, denk aan 't loon; dan zal 't wel beter gaan!
Kunſt. Ach, dat is juist de zaak! —
De Heer en Mevrouw. Wij komen toch gelegen?
Mevr. 'k Sliep dezen nacht zeer ſlecht; 't loopt heden alles tegen.
Kunſt. Vrouw. O! toch niet, want Mevrouw is altijd even ſchoon.
De Heer. Dat ſtuk daar in den hoek, wat ſtelt het, vriend! ten toon?
Kunſt. Gij maakt u ſtoffig. *(Tot Mevr.)* Wil Mevrouw daar nederzitten?
De Heer. Gij weet het, vriend! ik ben een vijand van het vitten —
't Portret bevalt mij niet; dat ſprekende gelaat,.
Die geest ontbreekt hier nog; 'k hoop, dat ge mij verſtaat?...
Kunſt. (Voor zichzelven.) 't Is waarlijk een gezigt, om zoo iets uit te drukken!

De Heer. (De ſchilderij beziende.)

Ei, ei, dat is, zoo 'k meen, een uwer beste ſtukken;
Gij zijt het zelf, niet waar? ik vind u daarin weêr.
Kunſt. Tien jaar geleden leek het waarlijk beter, Heer!
De Heer. Gij hebt thans rimpels op 't gelaat, die hier ontbreken.

De Vrouw. (Stil tot den Kunſtenaar.)

Geef geld; 'k moet naar de markt; 'k zal 't heimlijk bij mij ſteken.

Kunſt. 'k Heb niets!

De Vrouw. Welnu, dan blijft de disch deez' middag leêg....
De Heer. Mij dunkt, dat uw penſeel een beter kleur verkreeg;
Gij zijt ook in manier gevorderd; maar 'k vind echter.....
Kunſt. Het een wordt beter, en het and're des te ſlechter.

De Heer. (Met den vinger op het portret wijzende.)

De neus daar is niet goed; wat meer gekulscht, gerond, —
In 't oog wat meerder vuur; de kleur wat meer gezond...

De Kunſt. (Voor zichzelven, zuchtende.)

O wee! dat kan geen mensch, geen engel zelfs verdragen!

De Muze der Kunst, alleen door den Kunſtenaar gezien en gehoord, ſpreekt tot hem:

Mijn zoon! begint ge uw lot zoo vroeg reeds te beklagen?

Torscht niet elk sterveling, wat hij hier torschen moet?
Is zij ook haatlijk, o! wees stil — haar geld is goed.
Laat, laat de man berispen, vitten, eindloos zwetsen,
U blijft de magt, de lust, een Godenbeeld te schetsen;
Vind daar uw' Hemel; daar, daar bloeit een rein genot,
Waardoor ge u hoog verheft, hoog boven elken zot.
Op aarde moet de kunst ook graven, zuchten, zwoegen;
De rust wordt duur gekocht, en duurder nog 't genoegen.
De Hemel schenkt u vreugd, ontdaan van aardsche smet.
Hij kleve aan de aarde vast, die hier zijn perken zet!
Zoek heil in 't eigen hart, zoek troost in 't kunstvermogen;
Dan wijkt de smart, mijn zoon, die u houdt neêrgebogen.
Zijt gij niet rijk, wel nu, blijf door uzelven groot:
Dat zij u 't hoogst genot, 't geen u de Hemel bood!

(Vrij gevolgd naar 't *Hoogduitsch* van GÖTHE.)

Rotterdam. B. T. L. W.

DE VROUWEN.

In een Hoogduitsch werkje vonden wij deze twee stellingen:

„ Hoe meer Vrouwenkennis ik opdeed, des te meer ging „ de kennis aan mijne eigene Vrouw achterwaarts; want „ hoe meer Vrouwen men leert kennen, des te minder kent „ men de Vrouw."

„ In den slechtsten Echt vindt men, wat men in den bes- „ ten heeft, en in den besten wordt gevonden, wat men in „ den slechtsten aantreft."

Wij voegen er, met betrekking tot den Man, deze beide stellingen nevens:

Wie de Vrouwen beminnelijk wil *maken*, moet beginnen met dezelve *daarvoor te houden*.

Wie de Vrouwen beminnelijk *houden* wil, moet vooral niet verzuimen, zichzelven bij haar beminnelijk te *maken*.

WAREN ALLE GELEERDEN ZOO!

De beroemde ABU JUSUFF, die onder Kalif HADIN als Opperregter te *Bagdad* leefde, was een merkwaardig voorbeeld van die bescheidenheid, welke ware verdienste ken-

merkt. De bewustheid van hetgene hem nog ontbrak drong hem dikmaals, twijfel te voeden, waar menschen met oneindig minder kennis en doorzigt stellige uitspraak deden. Na het onvermoeidste onderzoek van alle de omstandigheden, verklaarde hij eens, dat het hem aan kennis ontbrak, om eene onderhavige regtzaak te beslissen. „ Gij meent dan," sprak een neuswijs Hoveling, wien deze verklaring mishaagde, „ dat de Kalif u voor uwe onkunde betaalt?" — „ Geenszins," hernam de Regter met zachtheid; „ De Kalif betaalt mij, en zeer ruim, voor datgene, wat ik weet; „ maar zoo hij mij voor datgene wilde betalen, wat ik „ niet weet, dan waren alle de schatten van zijn rijk „ ontoereikend."

CHINEESCH PROBATUM.

KIEN LONG, Keizer van *China*, deed bij *Sir* GEORGE STAUNTON onderzoek, op welke wijze de Geneesheeren in *Engeland* beloond werden. Toen men hem, met eenige moeite, had doen begrijpen, dat dezelve eene ruime belooning ontvingen van hunnen patiënt, zoo lang deze ziek was, riep hij uit: „ Hoe kan in *Engeland* iemand gezond wezen, zoo lang hij de kosten kan bestrijden van ziek te zijn? Laat mij u eens vertellen, hoe ik met mijne Geneesheeren te werk ga. Ik heb er vier, aan wie de zorg voor mijnen welstand is toevertrouwd; ik geef hun een zeker weekgeld; maar van het oogenblik af, dat ik ziek word, houdt hun inkomen op, tot dat ik weêr beter ben. Ik behoef u niet te zeggen, dat mijne ziekten van korten duur zijn!"

DE KOE EN DE OOIJEVAAR.

Eene Fabel.

Op eene schoone weide lag een welverzadigd Rundbeest te herkaauwen; en, gelijk ook de Mensch wel eens gewoon is, trad hij met zichzelven in gesprek: „ Weleer was de plaats, waar ik thans lig, niets dan een moeras; en geen Rund, zoo als mijn vader mij verhaalde, weidde hier. Thans is er voeder in overvloed voor eene gansche kudde. Ja, ja, de Heeren Filozofen hebben gelijk: de wereld wordt met

elken dag schooner en beter." — Van honger klepperende, verzuchtte een arme Ooijevaar, die, op korten afstand, van zijnen verren togt een weinig uitrustte: „ Ach! ik zelf heb eens dat fraaije moeras gezien, en menigen kikvorsch daaruit gehaald. Hoe heerlijk was het in dien tijd! Doch thans wordt elk moeras verkeerd in eene weide. Is dat verbetering? Neen! dagelijks, God betere 't! wordt het erger. Gaat dat zoo voort, dan wordt welhaast geen Ooijevaarsgeslacht meer op aarde gevonden."

DE ENGELSCHE SCHULD.

Een *Engelsch* Mathematicus heeft berekend, dat, wanneer de schuld van *Grootbrittanje* werd gerealiseerd in goud, er 7491, — in zilver, 112,904, — in koper, 5,525,000 karren zouden benoodigd zijn, om dezelve te vervoeren!

HET MENSCHELIJK HART.

Nu ligt het bloot, dan is 't bedekt;
Nu is het rein, dan weêr bevlekt;
Nu is het warm, dan laauw of koud;
Nu, oud reeds, jong; dan, jong, reeds oud;
Nu is het trotsch, dan weêr gedwee;
Nu juicht, dan kermt het ach en wee;
Nu zinkt het diep, dan rijst het weêr;
Nu loodzwaar, dan een ligte veêr;
Nu schenkt het vreugd, dan brengt het smart:
Ziedaar 't veelzijdig menschlijk hart!

ARME EN RIJKE ZONDAREN.

Vraag:

Waarom heet hij, die wordt gehangen,
Een' armen zondaar, lieve Fop?

Antwoord:

Geen rijke zondaar laat zich vangen;
Veel minder nog knoopt men dien op.

MENGELWERK.

REDEVOERING,

OVER DEN INVLOED DER DICHTKUNST OP DE VERMEERDERING VAN DE GENOEGENS DES HUISELIJKEN LEVENS.

Door

J. VAN HARDERWIJK, RZ. (*)

Onder die kunſten, welke, door hare edele ſtrekking en heilzame bedoeling, te allen tijde een' veelvermogenden invloed op de verlichting en beſchaving van het verſtand en de veredeling en vorming van het hart hebben geoefend, en zulks nog bij voortduring doen, komt voorzeker aan de Dichtkunst eene eerſte en voorname plaats toe, het zij men haar beſchouwe in betrekking tot het meer algemeene nut, dat zij bij verſchillende volken ſtichtte, het zij men haar gadeſla met opzigt tot de opleiding en zedelijke vorming, die zij, ſteeds het nuttige met het aangename parende en aan de verhevenſte bedoelingen toegewijd, bij het menschdom aankweekte en bevorderde. Waar wij toch hare kracht en uitwerking gadeſlaan, overal zien wij haar, geleid door de zucht om het goede te ſtichten, optreden, als die edele en voortreffelijke, die het gemoed voor het ware en ſchoone opent, en door roerende liederen de heilzaamſte en beminnelijkſte gewaarwordingen opwekt. Met regt hebben daarom zoo vele voortreffelijke geleerden en wijsgeeren haar den wierook hunner hulde gebragt; nu door haar te vereeren als de geſchiedſchrijfſter of beſchaafſter des menſchelijken geſlachts; dan door haren godsdienſtigen,

(*) Gehouden, den 4 Dec. 1833, in het *Rotterdamſche* Departement der Maatſchappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

zedelijken en maatſchappelijken invloed te verheffen; nu eens door dien invloed, het zij op de vrijheidszucht, of op het ſtaatsbeſtuur, op de Godsdienst of de geſchiedkunde, aan te wijzen; dan weder om hare weldadige uitwerking op de opvoeding der jeugd te ſchetſen, of hare noodzakelijkheid bij het volksonderwijs voor te ſtellen, als in zoo vele opzigten dienstbaar ter aankweeking der edelſte gevoelens en ter opwekking van eerbied en liefde voor wijsheid en deugd. Dragen al deze voorſtellingen den duidelijkſten ſtempel van de kracht der Dichtkunst en van het uitgebreide nut, dat zij bevorderen kan; haar invloed kan ook nog in andere opzigten aangetoond en op verſchillende omſtandigheden en betrekkingen des levens als heilzaam en nuttig beſpeurd worden. Onder deze betrekkingen kwam er mij eene onder de aandacht, waarin zij, door hare tooverkracht, niet weinig tot vermeerdering van genot en geestveredeling tevens kan uitwerken, en welke voor den mensch, buiten twijfel, eene der gewigtigſte zijns aardſchen levens is. Ik bedoel de betrekking, waarin, eenmaal tot dien ſtand gekomen, voor hem de kring des huiſelijken levens geopend wordt, en waar alles, wat godsvrucht en goede zeden, overeenkomſtig met de grondbeginſelen der Christelijke Godsdienst, bevorderen, het verſtand beſchaven, het hart vormen en geluk verſpreiden kan, verdient en behoort aangewend te worden.

Naardien ik de Dichtkunst als zeer geſchikt beſchouw, om hiertoe, bij vermeerdering van huiſelijk genoegen, weldadig mede te werken, zoo kwam het mij niet ongepast voor, daar zij, gelijk een der Redenaars bij de Algemeene Vergadering onzer Maatſchappij zich uitdrukt, niet langer de uitſluitende eigendom harer weinige en bevoorregte Priesters of beminnaars behoort te zijn, maar ook de mindere levensſtanden, en elk, naar de mate zijner vatbaarheid, in uren van rust en uitſpanning, vermaken, onderwijzen en veredelen moet, (*) tot u te

(*) Redevoering door Mr. M. C. VAN HALL, (Algem. Verg. 1817.) bl. 30.

ſpreken *over den invloed der Dichtkunst op de vermeerdering van de genoegens des huiſelijken levens.* Een onderwerp, zoo ik vertrouw, dat, door de verſchillende gezigtpunten, welke hetzelve aan de hand geeft, u niet ongevallig of geheel onbelangrijk zal zijn.

Wanneer ik hier van het huiſelijk leven en de genoegens van hetzelve gewage, verſta ik er die betrekking door, waarin echtgenooten, door den band der liefde vereenigd, bij onderlinge zamenwoning, alles aanwenden, wat tot vermeerdering van levensvreugde, van vrede en vergenoegdheid dienen kan, zoo wel in betrekking tot de verhooging en bevordering van hun eigen geluk, als van dat hunner kinderen; uitgaande van dat eenige, edele en ware denkbeeld, dat ook in dezen kring niets onbeproefd of verzuimd mag blijven, wat, bij echt levensgenot, aan onze zedelijke volmaking dienstbaar wezen kán. Op zulk eene betrekking nu, en op het veraangenamen derzelve, kan de Dichtkunst haren heilzamen invloed doen gevoelen, afhankelijk echter van *die* voorwaarde, dat, in zulk een gezin, ſmaak voor het goede en eerbied voor Godsdienst en deugd heerſchende zijn; zullende ook dán alleen, wanneer deze haren zetel in hetzelve gevestigd hebben, de harten vóór die dochter des hemels niet geſloten, maar te allen tijde voor hare weldadige indrukken vatbaar wezen.

Ten einde M. H., de behandeling mijns onderwerps tot het voorgeſtelde doel aan te wenden, om u namelijk van den invloed der Dichtkunst op de vermeerdering van de genoegens des huiſelijken levens te overtuigen, wil ik u op de volgende bijzonderheden opmerkzaam maken:

I. Zij levert den huisgenooten eene aangename en tevens nuttige uitſpanning op.

II. Zij kweekt den geest der liefde en des huiſelijken vredes aan.

III. Zij ſtemt, bij huiſelijke vreugde, de harten tot echt dankbaar en godsdienſtig gevoel.

IV. Zij geeft, het genoegen der kinderlijke opvoe-

ding vermeerderende, haar eene leerzame en heilrijke ſtrekking.

V. Zij brengt in den ouderdom en bij het afſcheid van het leven nog tevredenheid en genoegen aan.

Beſchouwen wij deze opgegevene punten, en zien wij *voorеerst*, hoe de Dichtkunst den huisgenooten eene aangename en tevens nuttige uitſpanning oplevert.

Treedt, M. H., met mij den kring binnen, waar zich de huiſelijke zamenleving in derzelver edelen invloed en hooge waardij vertoont. Daar zien wij de echtgenooten, omringd door de reeds in jaren gevorderde telgen hunner liefde, in de ſtille woning nedergezeten. De taak, den vader opgelegd, is volbragt; de zorgen, der moeder aanbetrouwd, zijn den geheelen huiskring medegedeeld. Het kindertal, in aangenaam onderhoud vereenigd, ſchaart zich aan hunne zijde, en het geheel levert een tooneel van liefde en eensgezindheid op. Smaak voor geſchiedenis, kunst en wetenſchap, eerbied voor den Bijbel, voor Godsdienst en zedelijkheid, zucht om het verſtand te verrijken en het hart te veredelen, leiden tot onderzoek en opſcherping van kennis, of zoeken door afwisſelende tafereelen, in het gebied der wetenſchappen, der letteren en der zedekunde, voedſel ter bevrediging van hetgeen men wenscht en begeert. En wie zal deze zucht meerder en aangenamer bevredigen, dan de Dichtkunst? Zal het noodig zijn, M. H., u, ter overtuiging hiervan, te wijzen op de ſchatten, waarmede zij ons uit alle landen en in alle talen als overlaadt? Voorzeker, neen! zulks zoude onze keus niet alleen te zeer belemmeren, maar ons ook de gewone grenzen, voor eene redevoering bepaald, zeer verre doen overſchrijden. Ik zal u dus ſlechts eenige weinige uit die menigte van proeven toonen, welke onze tegenwoordige eeuw en ons vaderland hebben opgeleverd, en u de belangrijkheid mijns onderwerps meer uit den aard en het wezen der Dichtkunst zelve trachten te bewijzen.

Wie zich dan met de Geſchiedenis wenscht bekend te maken; het zal de Dichtkunst zijn, die, de pen der

Historie voerende, hem met hare voorvallen zal bekend maken. Wie zijn' aanleg en zijne verhevene beftemming gevoelt; het zal de Dichtkunst zijn, die, door hare ernftige en opwekkende taal, hem deze zal doen hoogfchatten. Wie de genoegens des huwelijks en des huifelijken levens op prijs ftelt; het zal de Dichtkunst zijn, die, door hare zachte en hartverteederende klanken, hem al die zaligheden zal voorfchilderen. Wie de voortreffelijkheid der Godsdienst wil leeren kennen; het zal de Dichtkunst zijn, die, als eene dochter der plegtige Godsvereering, de ziel voor haren verheven' invloed ftemmen zal; en gelijk haar de Ouden reeds dezelfde kracht in de zedelijke wereld hebben toegefchreven, welke de zon in het rijk der Natuur heeft, zoo zal zij fteeds op alles eenen weldadigen invloed kunnen oefenen, en voor den huifelijken kring de rijkfte voorraadfchuren openen.

Ontfluite dan de beminnaar des ftillen huifelijken levens hare fchatkameren; en geen onderwerp zal hem voor den nadenkenden geest oprijzen, of de Dichtkunst zal hem tot genot en geestverheffende uitfpanning hare hulp aanbieden. Nu zweven voor zijne verbeelding de groote daden der vaderlandfche Helden: de Dichtkunst doet hare ftem hooren, en de geheele huifelijke kring verzadigt zich aan den lof, dien zij een' WILLEM DEN I, een' MAURITS, een' FREDRIK HENDRIK toebrengt, en bewondert de onvergankelijke eerzuil, die zij eenen DE RUITER heeft opgerigt. Dan verlangen de huisgenooten de fchoonheden onzer Gefchiedenis gade te flaan: de Dichtkunst doet hare ftem hooren, en de geheele huifelijke kring fmaakt de vreugde, dat zij hem hier den moed der helden, daar de onverfchrokkenheid der ftrijders, ginds de onverfaagde togten onzer landgenooten ter ontdekking van onbekende wereldftreken, elders den lof van uitvindingen, of den voortgang van kunften en wetenfchappen, door hare klanken vermelden kan; terwijl de moed der SCHAFFELAARS en BEILINGS, de vaderlandsliefde der VAN DE WERFS en KENAUS, de onverfaagdheid der HOUTMANS en TASMANS,

de kloekmoedigheid en volharding der HEEMSKERKEN en BARENDSEN, de roem van eenen ERASMUS, de geleerdheid van een' HUIG DE GROOT, de vermaardheid van een' BOERHAAVE, en de lof van hem, die den ſtroom der wetenſchappen voor het menschdom door de uitgevonden drukletter meer onbelemmerd en ſneller vloeijen deed, den huisgenooten in de oogen ſtraalt. Ja! waar zij zich door TOLLENS en LOOTS, door FEITH en VAN HALL en zoo vele anderen laat hooren; waar zij den lof der *Hollandſche Natie* met betrekking tot derzelver zedelijkheid, heldenmoed te land en ter zee, den roem harer zeevaart, hare zucht voor de wetenſchappen, hare geestdrift en haar gevoel voor de ſchoone kunſten verheft, — daar bevredigt zij het verlangen, en doet in haren bloemengaard de ſchoonſte planten ontluiken, welke, door ieder opgezameld, de aangenaamſte verkwikking opleveren.

Is de Dichtkunst, M. H., gelijk wij zagen, geſchikt, om ons in het huiſelijk leven dit aangename en nuttige te verſchaffen; zij kweekt, *ten tweede*, in hetzelve den geest der liefde en des huiſelijken vredes aan.

Zijn liefde en vrede alleen de beſtanddeelen, welke het echtelijk geluk en de genoegens des huiſelijken levens verzekeren, en echtgenooten en kinderen onderling aan elkander teederlijk verbinden kunnen; hoe moet dan niet alles, wat hiertoe kan medewerken, aangewend worden, om die liefde en dien vrede te verſterken en te bevestigen! Waar deze zucht in den boezem woont, en het verlangen der huisgenooten zich daarhenen ſtrekt, om deze gezindheden aan te kweeken; hoezeer kan de Dichtkunst aan dat doel niet bevorderlijk zijn! Of zou zij hier haren invloed misſen? Zou zij kinderen niet aanſporen, om, door ondergeſchiktheid, aan de ouderlijke zorg te beantwoorden? echtgenooten niet opwekken, om, door hulpvaardigheid en innige deelneming in elkanders lief en leed, het leven te veraangenamen? Ja! M. H., ook hier ontſluit zij haren tempel, en doet ons hare uitſpraken en opwekkingen lezen. Wilt gij een voorbeeld? Hoe be-

minnelijk ſtelt zij ons de huwelijksliefde niet voor, wanneer TOLLENS ons dezelve, in zijn gedicht *het Huwelijk*, dus afmaalt:

„ O! wien zij 't hart deed zwellen,
Dien blijft haar invloed bij, waarheen zijn pad moog' hellen;
Haar vlekkelooze vlam verteert niet met den lust:
Zij is de levensvonk, die eerst in 't graf zich bluscht.
Ja, duurzaam is haar regt, beklijvende is haar zegen!
Zij ſtrooit met elk getij' ons and're bloemen tegen;
Zij ſpelt haar gunſten niet, noch maalt zoo ſchoon haar vrucht,
Opdat zij 't hart verlokk', bedrieglijk treffe en vlugt'!
Weldadig is haar trouw, wat wank'len moge of vallen;
Wat drift ontwake of zwijg', zij overleeft aan allen.
Als ied're ſchim verdween en elke zwijmel vlood,
Vindt de afgetobde ziel een rustplaats in haar ſchoot."

Zijn het niet door zulke toonen, dat ons het eigenaardige kenmerk van haar wezen, de wijze om zich op 't bevalligst en gevoeligst uit te drukken, in de oogen ſtraalt? Hebben de zachte trillingen harer klanken niet al dat kenſchetſende, waardoor zij de fijnſte ſnaren onzer ziel kunnen roeren? Zijn de onderwerpen van liefde en teederheid niet de zoodanige, die haar meest bekoren; en heeft men haar niet te allen tijde en in alle landen de gezangen der liefde hooren aanheffen? Niet, M. H., op dat overdreven *ſentimentele*, op die afwijking van alle gezonde denkbeelden het oog hebbende, maar op die kieſche toonen, welke ons, daar zij luchtig en vrolijk, zonder dartel- of wulpschheid, in den ſluijer der bevalligheid gewikkeld, voorttreedt, voor de reinſte gewaarwordingen der liefde en huwelijkstrouw ſtemmen. Of doet zij, door SPANDAW's lier, onze harten voor de gezellinnen onzes levens niet ontgloeijen, als hij zingt:

„ 'k Merk de vrouwen aan als eng'len,
Die de zachtſte banden ſtreng'len
Om tevredenheid en vreugd;
Die de gansche ſchepping ſieren,
En bekoorlijk henen zwieren,
Vatbaar voor geluk en deugd.

„Midden in de tegenfpoeden,
Die op 't menschlijk leven woeden,
Wordt ons hart door haar bekoord;
Ja! 't genoegen hier beneden
En al de aardfche zaligheden
Stroomen uit haar' boezem voort." (*)

terwijl zij, geheel in den geest onzer Maatfchappij, met haren lauwer bekroond, ons aanfpoort, om liefde en vrede aan te kweeken en vreugde en levensgeluk in den huifelijken kring te zoeken: de vreugd (dus zingt zij)

„De vreugd, uit zulk een bron geweld en afgevloten,
Kan 's levens waar genot in elken ftand vergrooten:
Die vreugd is altoos kalm, gelijk een ftille vliet,
Rein, als de zonneftraal, die van den hemel fchiet,
Verkwikkend, als voor 't veld de zoele regendroppen,
Schoon, als het jong plantfoen op vruchtb're heuveltoppen,
Zacht, als het lieflijk licht der onbewolkte maan,
En ftreelend, als de bloem met balfemgeur belaân.
Wie nooit, in kleinen kring, een waar genot kon fmaken,
Dien kan geen zang, geen fchat, geen kroon gelukkig maken;
Wien 't huislijk heil niet ftreelt, in d' arm der dierb're gâ,
Jaagt elders wis vergeefs 't geluk des levens na." (†)

Hielden wij u, M. H., in deze bijzonderheid den invloed der Dichtkunst voor; ik zal trachten, *in de derde plaats*, u haar voor te ftellen, als in ftaat, om, bij huifelijke vreugde, de harten tot echt dankbaar en godsdienftig gevoel te ftemmen.

Onder al de genoegens, die het huifelijk geluk vermeerderen, behooren ook die, welke de echtgenooten fmaken, wanneer zij hunne vreugde en hunnen hoogften wellust in het bezit van dierbare en aanminnige telgen bekroond zien. Zijn het dan deze onvergetelijke fton-

(*) *Gedichten van Mr.* H. A. SPANDAW. 1815. bl. 93.

(†) *Tafereel van een gelukkig Burgergezin*, uitgegeven door deze Maatfchappij, bl. 2.

den, welke den boezem van moeder en vader in den warmften dank en de vurigfte lotverheffing doen ontgloeijen? Gevoelt men dán eerst, wat het zegt:

„Van uit de biezen wieg lacht u Gods liefde tegen;
'tOnnoozel, krijtend wicht, dat nog bewustloos leeft,
Verheft u tot den rang, die zijns gelijk niet heeft."

O! hoe kan de Dichtkunst dan aan de gedachten en gewaarwordingen eene nuttige en aangename rigting geven, en door hare taal, „van dank verftomd, in 't zielontroerend kweeken, in 't kozen van het kind, Gods toezigt nederfmeeken," daar de verfchillende trippelklanken, waarin zij zich doet hooren, dat muzikale, dat haar eigen is, als ware het, den toon aan de viering onzer huifelijke feesten geeft. Hoe doet zij de gelukkige ouders dan aanheffen:

„Gij heil, gij fchat, gij dierbaar goed,
Gij hoogfte zaligheid!
Wien zijt gij weggeleid?
Gij, zielvervullend huwlijkszoet
Van 't trouwbeminnend paar,
Verfmolten in elkaar,
Bij u verliest het goud zijn' glans;
Verbleekt de Chryfoliet:
En, parelkroon of rozenkrans?
Bij u beftaan zij niet.
Uw geur vervult een woestenij
Met hemel en genot;
En derv' men roem of heerfchappij,
In u gevoelt men God!" (*)

terwijl zij de moeder de zielverheffende taal van de lippen doet vloeijen:

„Wie is, jongen! zeg het mij,
Rijker nog dan ik en gij;

(*) BILDERDIJK, *Winterbloemen*, Ifte D. *Huwlijksmin.*

Rijker met zijn aardsch vermogen?
Vader vraagt het honderd keer:
Vrouw, wat wenscht en wilt gij meer;
Moeder, die uw kind moogt zogen?
Ja, waarachtig, ik ben rijk!
Jongen, vader heeft gelijk." (*)

Zoo, M. H., is zij het, die den echten toon aan de vreugdefeesten des huisgezins en de uitdrukkingen des dankbaren en godsdienstigen gevoels kan geven. Of hebben wij nimmer haren invloed in zulke oogenblikken en voor het hart verteederende omstandigheden ondervonden? Zegt het mij, echtgenooten! die leeft en ademt in elkanders bezit, en ieder levensjaar zegent, dat eene alwijze Voorzienigheid en vaderlijke goedheid u te genieten geeft: zou de Dichtkunst uwe harten niet in edele stemming kunnen brengen, om elkander op zulk een' hoogtijd des levens wenschend te begroeten? Voorzeker! zij opent voor de huisgenooten een' kweekhof van de zaligste genoegens. — Waar de zilveren of gouden echtkrans het hoofd der echtelingen sieren mag, ook daar heeft zij hare bloemen en loovers gereed, en vlecht zij ze, met bevalligen zwier, in de banden, welke kinderlijke liefde, echtelijke deugd en ongeveinsde vriendschap zamenstrengelen. Ja! waar alles tot dank en lotverheffing noopt, daar gaat zij ons in loven en in danken voor. Bij het dagen van het morgenlicht geeft zij ons lied en bede aan; bij het aanschouwen van den starrenhemel op een' schoonen avondstond stemt zij onze harten tot ootmoed en verheft zij onzen geest tot den Oneindige; dan doet zij ons bidden:

„Bewaar, bewaar ons, hoed ons, God!
Dat we ooit den Leenheer van ons lot
Door lage wantrouw krenken;
Dat we ooit, omringd van al die pracht,
Bij 't huiv'rend opzien naar Uw magt,
Aan mind're liefde denken!

(*) TOLLENS, *Nieuwe Gedichten*, IIde D. *de Moeder aan haar' Zuigeling.*

„ Gij, zonnen aan d' azuren trans!
Die liefde tintelt in den glans;
Zij waakt er, als wij flapen.
Die liefde fchiep natuur zoo fchoon:
Geen enkele almagt op den troon
Had haar zoo fchoon gefchapen.

„ Neem, Almagt! Liefde! neem het lied,
Den lofzang van het ftof in 't niet;
Gij fluit er 't oor voor open!
Rol, zee van zonnen! drijf daar heen!
Wij fidd'ren niet bij 't wonder, neen!
Wij bidden en wij hopen." (*)

En nu, M. H., hebben wij nog niet gefproken van den invloed, dien zij op den huifelijken kring oefent, ten einde de herinneringen, aan Godsdienst en Vaderland gewijd, tot hoogtijden voor het gezin te vormen. Klinken hare heilige lofzangen, aangeheven door onze vaderlandfche Dichters, ter opwekking van het godsdienftig gevoel bij zoo menig feest, der Christenheid geheiligd; niet minder boeijen ons hare welluidende toonen op *die* dagen, welke voor Vaderland en Vorst belangrijk en voor het Nederlandfche hart onvergetelijk zijn. Hoe wél geftemd, hoe opgeruimd, hoe vol van echt vaderlandfche gevoelens ook op zulke dagen de harten der huisgenooten wezen mogen; zonder haar zijn vaak onze huifelijke feesten toch arm aan genoegens, met haar rijk aan vreugde en vrolijkheid. Dan ftemt het volkslied onze harten; dan rijst het uit ons feestgedruisch ten hemel op; en, terwijl de Godheid op Haren hemeltroon het oor naar onze klanken gekeerd houdt, ftijgt de toon voor het welvaren des Vaderlands en des Konings uit den boezem op, wanneer zij ons voorzingt:

„ De Koning leev'! de Koning leev'!
Zoo klinken ftem en fnaren:
Dat God hem vreugd en voorfpoed geev'
En menig tiental jaren!

(*) TOLLENS, *Nieuwe Gedichten*, IIde D. *Avondgodsdienst.*

Gezegend zij geen Vorst als hij:
  Dat zingen en dat bidden wij.

„ 's Lands Vader leev'! 's Lands Moeder leev'!
  Zoo juichen hart en fnaren:
Dat God hun vreugd en voorfpoed geev'
  En menig tiental jaren!
Onbreekbaar zij onze eendragtsband:
Dat zingt en bidt het Vaderland."

Hebben de tot hiertoe behandelde punten u, zoo ik vertrouw, overtuigende bewijzen geleverd van den invloed der Dichtkunst, om bij huifelijke feesten onze harten tot echt dankbaar en godsdienftig gevoel te ftemmen; de *vierde* bijzonderheid zal niet minder de waarheid bevestigen, dat zij gefchikt is, om, het genoegen bij de kinderlijke opvoeding vermeerderende, aan dezelve eene heilzame en leerrijke ftrekking te geven.

Geven de geboorte en jeugdige ontwikkeling der kinderen ftof tot vreugde en echtelijke blijdfchap, en kan de Dichtkunst deze verheffen en aankweeken; de opvoeding der dierbaren, den ouderen aanbevolen, geeft niet minder zorg en infpanning, maar wordt ook tevens niet weinig door de Dichtkunst in leiding en heilzame ftrekking bevorderd en veredeld. Of, M. H., zou zij hier te kort fchieten, en haar invloed in dit opzigt flechts eene ijdele herfenfchim en zonder uitwerking wezen? Neen! zoo ergens, dan mag hare voortreffelijkheid in dezen op den voorgrond geplaatst worden. Het behoorde toch bij de Ouden tot de opvoeding van den mensch, dat men in zijne ziel de liefde voor het fchoone deed ontftaan, ten einde hem reeds vroeg tot deugd en goede zeden op te leiden. Muzijk en Dichtkunst werden als middelen hiertoe aangewezen, en als de beste opvoedingsfchriften den kinderen en jongelingen de werken der Dichters, als zoo vele leermeesters ter vorming en opleiding, fchier dagelijks in handen gegeven. De korte en krachtige taal, waarin zij verheven, fpreuk- en kernvol fpreekt, de behagelijke vorm, dien zij aan de beelden weet te

geven, heeft vooral op het jeugdige gemoed eene onwederſtaanbare werking. Heerlijk heeft zij, boven de oudheid, op onzen vaderlandſchen grond hierin voorzien; en wij mogen ook in dezen, met een' onzer Redenaars, waar hij over CICERO's denkbeelden over Dichters en Dichtkunst ſpreekt, lof toezwaaijen aan de Dichters onzes Vaderlands, die, door zuivere godsvrucht, door zedelijkheid en vaderlandsliefde ontvonkt, het ideaal verwezenlijken, dat PLATO onbereikbaar ſcheen te achten (*). Ja, M. H., getuigt het zelve: heeft zij uw genoegen bij de opvoeding uwer kinderen niet verhoogd, en hunne harten voor het edele, goede en ware niet geſtemd? Ik zal niet ſpreken van hetgeen zij in het (vergunt mij deze benaming) kinderlijk-dichterlijk-opvoedingsſystema, door onzen Landgenoot VAN ALPHEN geleverd, ons heeft nagelaten. De Schrijver ter bevordering van opvoeding en onderwijs zegt te regt: het kind heeft, om te zijn wat het wezen moet, bij deszelfs eerſte ontwikkeling aan VAN ALPHEN's Kindergedichtjes *alleen* genoeg; maar ik wil u ook aantoonen, hoe de invloed der Dichtkunst zich tot dien leeftijd uitſtrekt, waarin men den kinderen de ſchoonheden der geſchiedenis, de ſchitterende proeven van vaderlandsliefde, de ſchoone tafereelen van burgerdeugd, de zachte tooneelen van vrede en geluk, de pligten den ouderen verſchuldigd, de beminnelijkheid der deugd, de kracht van Godsdienst en goede zeden, de voor- en nadeelen der verkeering in de jeugd, de waarde van het leven, de zucht tot wetenſchappen en kunſten, de aankweeking van ſmaak voor het nationale wil doen kennen, daar zij tot dat einde een aangenaam en zeker ſpoor aanwijst. En ook hier, M. H., vertoont zij ons den ſtempel van haar eigen-

(*) Mr. A. S. VAN REESEMA, in de Redevoering over genoemd onderwerp. Zie *Magazijn voor Wetenſch., Kunſten en Letteren*, door N. G. VAN KAMPEN, IIIden D. 2de St., bl. 308.

minnelijk schoon, waardoor zij zich in kinderlijke eenvoudigheid en blijmoedigheid weet voor te doen, en zoo wel het hart des kinds streelen, als de heldenziel des onverfaagden krijgsmans in moed en geestdrift ontvlammen kan.

Het zal wel niet noodig zijn, dit in het breede door voorbeelden te staven. Ieder uwer heeft reeds genoemd, wat onze vaderlandsche Dichters in dezen geleverd hebben. Verlangt gij echter eene proeve? Welaan! Wat dunkt u, zou het geen invloed op het hart des kinds oefenen, om hem liefde voor de teedere moeder in te boezemen, als gij hem hare zorgende goedheid dus doet hooren:

„Kind! toen uw ontkiemend leven,
  Woelend in den moederschoot,
Vreugde noch genot kon geven,
  And're weelde nog niet bood,
  Dan die uit de hoop ontsproot;
Toen reeds werd den ongeboren'
Stil en heilig toegezworen
  Onverkoelb're liefde en trouw,
Die, wat nood er op mogt dagen,
Schutten in den storm der plagen,
U door vloed en vlammen dragen,
Goed en adem voor u wagen,
En, onmagtig neêrgeslagen,
Niet om eigen redding vragen, —
  Enkel voor u bidden zou.

„Zóó, zóó was in vroeger dagen,
  Zóó is nog uw moeder nu;
  Zóó, zóó blijft zij altijd u,
  Nooit van zorg en moeite schuw,
Mag zij uw geluk bejagen!
  Wendt zij de oogen elders heên,
Moge iets anders haar verkwikken,
Bloempjes in haar' eerkrans schikken,
't Is voor vlugtige oogenblikken,

> Zoo genoten, zoo ontgleên!
> Want het innigst zielgenoegen,
> Dat heel de aard' haar toe kan voegen,
> Vindt zij in haar kroost alleen." (*)

Zou zulk eene voorſtelling den boezem niet van liefde voor de dierbare moeder doen ontgloeijen? Zou de Dichtkunst den jongeling op het pad des levens niet ten gids zijn? Zoude zij onze lievelingen niet naauwer en vaster aan ons kunnen verbinden, als zij de liefde en de zorg, de moeite en den ijver, den lust en de vreugde der ouders afſchildert, waartoe zulk een rijke voorraad in de werken onzer Dichters voorhanden is? Zou de Dichtkunst..... maar, waartoe meer? Ouders, die de gewigtige taak der opvoeding waarderen, zullen zelfs door hare voorſtellingen zich beter van dien belangrijken pligt leeren kwijten, en de Dichtkunst voorzeker als een geſchikt middel beſchouwen en aanwenden, om de opvoeding der kinderen eene nuttige en heilzame ſtrekking te geven, daar zij, het ouderlijk genoegen verhoogende, op deze pogingen haren invloed allerweldadigst oefenen kan.

Mij is overig, kortelijk nog u te wijzen op het *laatſte* punt, namelijk, aan te toonen, hoe de Dichtkunst in ſtaat is, om in den ouderdom en bij het afſcheid van het leven nog tevredenheid en genoegen aan te brengen.

Hoe vrolijk, hoe genoegelijk, door tijdelijke welvaart en voorregten, door gelukkige en in gewenschten ſtand geplaatſte kinderen gezegend, het huiſelijk leven ook wezen moge, één toch daagt voor de echtelingen een tijdvak op, hetwelk, uit den aard des menſchelijken levens, van zelve zijne meerdere zorgen en verdrietelijkheden met zich brengt. Het is het tijdvak des ouderdoms, dat ons vele genoegens ontrooft, vele onzer gewenschte plannen en vooruitzigten verijdelt en geheel in rook verdwijnen doet. 't Is waar, omringd van onze dierbaren,

(*) Immerzeel, *Gedichten*, IIde D. *de waardij der Moeder*.

opgebeurd door de taal der liefde en der vriendschap, kan zulks den ouden van dagen genoegen en vertroosting aanbieden; maar, wie kan in de eenzaamheid, bij sombere zwaarmoedigheid, bij het donkere der toekomst, bij het naderen zelfs van het levenseinde, als weldadige Engelin, naast de Godsdienst, den huisselijken kring door hare toespraak verblijden? Het is de Dichtkunst, M. H.; ook hier verlaat zij onze zijde niet; en werd liefde tot kunsten en wetenschappen door de Ouden steeds als een wezenlijk vermaak voor den ouderdom aangemerkt; genoot de Romeinsche Redenaar er op zijn geliefkoosd verblijf al de verhevene genoegens van: o, welk een groot aandeel kan de Dichtkunst dan niet hebben, om deze genoegens te vermeerderen, die voor ons zoo veel heerlijker tooneelen opent, en ons, meer dan Griek of Romer, door den zachtsten en zaligsten troost, door de hope der onsterfelijkheid, bemoedigen kan! Hoe toovert zij ons de tafereelen onzer kindschheid alsdan niet voor den geest; hoe houdt zij ons de beelden der vreugde en der reinste liefde, waarop wij in den mannelijken leeftijd, bij het genot des gelukkigen huwelijks, mogten staren, niet voor oogen; hoe verheft zij onzen moed, hoe verzacht zij ons leed, hoe verhoogt zij onze kracht, hoe veredelt zij onze vreugd, hoe verteedert zij onze zielen, hoe schraagt zij onze hoop, hoe bevestigt zij ons vertrouwen, hoe bevredigt zij ons verlangen, hoe voedt zij onze rust, hoe matigt zij onze droefheid, hoe verzoent zij ons met den ouderdom en het graf! Ja, troost geeft zij in den ouderdom en vermeerdert de genoegens van denzelven. Welke ontberingen deze leeftijd moge aanbrengen, zij weet ons tot dankbare erkentenis op te wekken; welke moeijelijkheden dezelve moge opleveren, zij leert lijdzaamheid en geduld; welke raadsels ons, aan den grenspaal van ons leven gekomen, ook nog onopgelost blijven mogen, zij leert onderworpenheid, en wijst ons op het bestuur eener alwijze en liefderijke Voorzienigheid, daar het hare taal is:

„ Herhaalt het aan elkaâr,
Gij, eeuwen! en aanbidt den Alverzorgeraar!
Nacht! meld het aan den dag! En, fchitterende morgen!
Getuig zijn waarheid aan den avond: GOD ZAL ZORGEN!
Spreidt, oppervlakten van het aardrijk! haar ten toon!
Het GOD ZAL ZORGEN meld' de vader aan zijn' zoon!
En onderwijst het aan uw dochters, teed're moeders!
En, ftervelingen! wilt ge, in fchaâuw des Albehoeders,
Als Goden nevens Hem op de Engelen gebiên,
En Geesten voor uw' blik, vermeesterd, buigen zien?
Voor 't God zal zorgen, dat, bij 't innig boezemblaken,
Uw lippen, vloeijende van hymnen, zullen flaken,
Ontfluit de hemel zich! — Zoo ftort, planeten! ftort!
En, zonnen! dat uw gloed tot ftuivende asfche word'! —
Wij wachten uit den nacht een' onvergankb'ren morgen.
Valle alles om ons heen, wij loven! GOD ZAL ZORGEN!" (*)

Zoo doet zij de zachtfte gewaarwordingen in den boezem nederdalen; en waar zij de genoegens des huifelijken levens vermeerderen moge, haar invloed ontvlugt den mensch in het tijdvak des ouderdoms, ja zelfs in het laatfte uur des levens niet. Door hare hand geleid, heeft ons de gevoelige FEITH een gedenkftuk van troost en hope nagelaten, hetwelk, naast den Bijbel, het handboek voor echtgenooten, voor ieder zijn kan, om in den ouderdom rust, tevredenheid, vreugde en blijde verwachtingen aan te brengen.

Zietdaar, M. H., mij het einde der voorgeftelde taak genaderd! Ik heb u uit de onuitputtelijke bronnen der Dichtkunst flechts een en ander aangeboden. Overkostelijk zijn de fchatten, die zij ons ontfluit; onoverzienbaar is het veld, dat zij ons ter befchouwing aanbiedt. Gelijk ik reeds aanmerkte, heb ik mij alleen bepaald tot luttel van al datgene, wat zij door onze vaderlandfche Dichters, in onze eeuw gebloeid hebbende, of nog haar fieraad uitmakende, opgeleverd heeft. Geheele boekdeelen zouden kunnen gefchreven worden, indien ik uit onze vroegere Dichters, (zonder van de gewijde Zangers, ook met betrekking tot het be-

(*) DA COSTA, *Gedichten*, Ifte D. *Voorzienigheid*, *Hymne*.

handelde onderwerp, te gewagen) of uit Engelsche en vooral Duitsche, u eene bloemlezing wilde aanbieden van alles, wat aan de vermeerdering der huiselijke genoegens zoude kunnen dienstbaar gemaakt worden. Korte en slechts weinige proeven heb ik dus gegeven, doch, zoo ik hope, genoegzaam om u te overtuigen, hoezeer de Dichtkunst voor elke der behandelde bijzonderheden stoffe heeft, om onze huiselijke genoegens te vermeerderen en te veredelen. Meer behoeft ook hij niet, die haar in al hare waarde en kracht kent en vereert. Gij kent ook allen, M. H., die voortreffelijke Zangers, die door het tokkelen hunner snaren de edelste en verhevenste gewaarwordingen in onze zielen opwekken. Hooren wij naar hunne klanken, en laven wij ons uit de stroomen, welke zij voor onze schreden ontspringen doen. De strenge zedeleeraar, de diepdenkende wijsgeer achte de lessen van levenswijsheid niet gering, die zij ons doet hooren, alsof ze minder gebiedend en overtuigend wezen zouden dan de voorschriften, welke zij uit hunne school ons doen vernemen; want wij wijzen hem op het verband, dat tusschen Dichtkunst en Wijsbegeerte bestaat, en hetwelk ons door een' Wijsgeer en Dichter tevens op eene afdoende en krachtige wijze is voorgesteld, als hij haar uitnemend geschikt acht, om wijsgeerige waarheden in een' schoonen zinnelijken en daardoor meer behagelijken en bevattelijken vorm te kleeden. Beide, zegt KINKER, zweven tusschen de twee rijken onzer kennis, en streven naar het uiterste grensoord der wetenschap; de werking van het dichterlijk gevoel beschrijvende, als iets meer dan de werking van het gezond verstand, eene zinnelijk verstandelijke beschouwing van eene hoogere natuur van het denkend wezen, de fijnere bespiegelingen van het oordeelend vernuft: want, hetzij de Dichter het zinnelijke verzedelijkt of vergeestelijkt, hetzij hij het onstoffelijke verzinnelijkt, in beide gevallen zijn het de vlugtige en fijnere gelijkvormigheden en overeenkomsten tusschen de twee werelden, waartoe wij uit hoofde van ons tweeslachtig bestaan behooren, welke hij opmerkt, en, gelijk hij die

vindt, aanfchouwelijk der verbeeldinge voorftelt. (*) Zoo, M. H., ftaat de Dichtkunst, als het aanvallige beeld van liefde en vreugde, van wijsheid en ernst, van troost en hope, van levensgenot en zielrust, fchitterend voor ons. Vermeerdere zij in den huifelijken kring onze wetenfchap en kennis; kweeke zij den geest der liefde en des vredes aan; verhooge zij onze genietingen; leide zij ons in de opvoeding onzer kleinen; wijzen wij onze kinderen op haar! Waar zij, aan de hand van Godsdienst en zedelijkheid gaande, de onzen geleidt en onze pogingen beftuurt, daar zullen dezelve nimmer vruchteloos wezen. Gij vooral, edele Huismoeders! werkt door haar op de vorming uwer telgen, en gij zult uwe huifelijke genoegens vermeerderen. Niet te vergeefs heeft de menschkundige, gevoelige en vernuftige JEAN PAUL gefchreven: „ Houd het hart uwer dochter voor den Hemel open, door Godsdienst en Dichtkunst!" (†) Vrienden en vereerders van het goede en fchoone! die, wars van het buiten uwe woningen te zoeken, den ftillen huiskring, te midden uwer betrekkingen, als den tempel befchouwt, in welken gij de lesfen van waarheid en deugd hooren en al de genoegens des levens fmaken wilt: de Dichtkunst zij ook in dezen uwe leidsvrouw! Zij blijve de geliefde kunst der Natie; godsdienftig, (om hier de woorden van den Schrijver van *Hollands roem in Kunften en Wetenfchappen* de onze te maken) godsdienftig, zedelijk en verheven, bij het nemen van hooger vlugt; zacht en liefelijk, wanneer er eenvoudige en huifelijke tafereelen te malen zijn; teeder en aandoenlijk, bij gevoelvolle en ftille gewaarwordingen der ziel; luimig en vrolijk, daarentegen, in toeftanden, die er toe opwekken. (‡) Zietdaar de karaktermerken dier vaderlandfche Dichtkunst, welke ook wij zoo warm vereeren, en die wij in dit uur,

(*) KINKER, *Gedichten*, Iste D. Voorrede, bl. IV.

(†) *Gedachten*, IIde D. bl. 9.

(‡) COLLOT D'ESCURY, *Holl. Roem*, IVden D. 2de St. bl. 367.

als gefchikt ter vermeerdering van de genoegens des huifelijken levens, u hebben aangeprezen!

Blijve haar tempel fteeds onder ons gevestigd! Ontbreke het haar nimmer aan Priesters, die, zich toewijdende aan het verhevene harer dienst, al die gevoelens aankweeken en verfterken, welke Godsdienst en Vaderland heilzaam, tevredenheid en huifelijk geluk bevorderlijk, en het nut van 't algemeen voordeelig zijn kunnen!

IETS OVER DANIËL WAEYWEL EN EENE WISKUNDIGE ONTDEKKING, DOOR HEM GEDAAN.

Door H. M. C. VAN OOSTERZEE,
Predikant te Elkerzee.

Het is aan alle wiskundigen bekend, van hoeveel belang het zij, de verhouding van de middellijn tot den omtrek des cirkels in getallen zoo naauwkeurig mogelijk uit te drukken; en vandaar, dat velen pogingen daartoe hebben aangewend. De bekende proportie van ARCHIMEDES = 7 : 22 is, wanneer men de uiterfte juistheid niet noodig heeft, b. v. in het landmeten, naauwkeurig genoeg. Die van SNELLIUS = 113 : 355 komt iets nader aan de waarheid, doch is minder in gebruik. De nieuwere wiskundigen hebben de verhouding aangenomen = 1 : 3, 14159 of korter = 1 : 3, 14, welke dan ook tegenwoordig meest gevolgd wordt. Doch dit alles behoort tot het meer bekende in dezen. Waarfchijnlijk zullen aan de oplosfing van het vraagftuk meerdere vroegere en latere wiskundigen hebben gearbeid, en, gelijk het met zoo vele verdienftelijke mannen en verdienftelijke ontdekkingen gegaan is, zij zijn in eene onverdiende vergetelheid geraakt. Dit fchijnt ook het geval te zijn met den aan het hoofd van dit ftukje genoemden man en de door hem gevondene getallen. Hem nooit hebbende hooren noemen, en in geen door mij gebruikt wiskundig werk zijne ontdekking vermeld gevonden hebbende, las ik onlangs het een en ander aangaande hem in DE LA RUE's

Geletterd Zeeland (*), hetgeen mij geheel nieuw was, en waarſchijnlijk aan velen niet minder onbekend zal wezen; waarom ik daaruit het volgende mededeele.

Het voorregt, zijne ouders te bezitten en door hunne zorg te worden opgevoed tot nuttig lid der menſchelijke maatſchappij, moest WAEYWEL reeds vroeg misſen. Geboren te *Middelburg*, den 2 Februarij 1654, verloor hij reeds in zijne vroegſte jeugd zijnen vader, die aldaar het ambt van Onderſchout bekleedt. Doch aan den anderen kant had de jonge DANIËL weder het voorregt, door eenen braven oom, zijnen naamgenoot, Commisſaris der Wisſelbank en voornaam koopman in *Zeelands* hoofdſtad, te worden opgevoed. Het voornemen was, hem tot de beoefening der Geneeskunde op te leiden, en hij ontving dan ook het voorbereidende onderwijs tot eene geletterde opvoeding op de Latijnſche ſchool zijner geboorteſtad. Naauwelijks echter had hij den leeftijd van 16 jaren bereikt, of zijn oom volgde deszelfs broeder in het graf; en waarſchijnlijk was dit ſterfgeval de oorzaak, dat de jeugdige WAEYWEL, die ſteeds een rijkelijk deel had aan de wederwaardigheden dezes levens, zich van de hoop op geleerde vorming verſtoken zag. Daar *Middelburg* destijds onder de voorname koopſteden kon gerekend worden, ſchijnt het vreemd, dat men den jongeling tot het aanleeren van den handel naar *Amſterdam* zond; hoe het zij, hij begaf zich met dat oogmerk derwaarts, en zette er zich later als koopman neder. Niet vele jaren ſchijnt hij echter als zoodanig werkzaam te zijn geweest; door velerlei ſchade geraakte hij in ongelukkige omſtandigheden, gaf den handel op, en vertrok met der woon niet verre buiten *Amſterdam*. Thans legde hij zich met ijver toe op zijne liefhebberijſtudie, de wiskunde. In het jaar 1711 in de *Amſterdamſche* Courant gelezen hebbende, dat elders de zoo lang gezochte *quadratuur des cirkels* zoû zijn gevonden, beſloot hij, insgelijks daarnaar een onderzoek in het

(*) Bladz. 178 volg. der uitgave van 1742.

werk te ſtellen. Den 15 Junij 1712 meende hij eindelijk de zaak te hebben gevonden, door de verhouding aan te nemen = 1683: 5288. Hij gaf, op raad van eenen vriend, daarvan kennis aan den toenmaligen *Amſterdamſchen* Burgemeester JAN TRIP. Van dezen begunſtiger der wetenſchappen vernam onze WAEYWEL, dat de Staten van *Holland*, uit aanmerking van het gewigt der zaak, eene premie op de ontdekking hadden uitgeloofd; en TRIP wist het zoo verre te brengen, dat de Staten Commisſarisſen benoemden tot nader onderzoek van WAEYWEL's ontdekking. Door dezen werd de zaak in handen geſteld van de Hoogleeraren te *Leiden*, welke de berekening onderzochten, en aan den ontdekker, na met hem in perſoon te hebben geſproken, hun oordeel ſchriftelijk en verzegeld ter hand ſtelden, ten einde het aan de Commisſarisſen in zijne zaak over te geven. Dit oordeel der Hoogleeraren ſchijnt echter aan WAEYWEL niet te zijn bekend gemaakt, en eene benoeming van andere Commisſarisſen, een vernieuwd onderzoek door de genoemde Profesſoren evenmin beſlisſende gevolgen gehad te hebben. De uitgeloofde premie werd niet uitbetaald, en de ondergane teleurſtelling in dezen heeft aan WAEYWEL ongetwijfeld aanleiding gegeven tot het openlijk uitgeven van zijne naſporingen, onder den titel: *Demonſtratie wegens de Quadratura Circuli*, *ontdeckt en uytgevonden door* DANIËL WAEYWEL, *tot Amſterdam*, *op den* 15 *Junij* 1712. *Te Amſterdam*, *bij* C. VAN HOOGENHUYSEN. 4to. Dit geſchrift kwam ook onder het oog van HENRICUS COETS, Lector der Wiskunde aan de *Leidſche* Hoogeſchool, die het las, onderzocht, en alle zijne bedenkingen, bij mondgeſprek met den ontdekker, volkomen zag opgelost, waarvan hij denzelven eene *verklaring* ter hand ſtelde. Bij de Staten van *Holland* en *Westvriesland* heeft echter de zaak eerst bij *Reſolutie* van 30 Mei 1716 haar beſlag gekregen, en is aan WAEYWEL de ſom van *f* 500 toegelegd. Denkelijk evenwel was dit ſlechts een gedeelte der uitgeloofde belooning; ten minſte volgens het beſluit heeft

men eerder aan eene *gratificatie* te denken: „ in ag- „ tinge genomen zijnde, dat den voorn. Suppliant de „ voorz. ſake verde gebragt heeft, en dat daaruyt in „ tijden en wijlen nog wel goede ſaken ſouden konnen „ voortkomen.” Zocht men ook *exceptiën*, zoo als het *Engelſche* Parlement, toen HARRISON horologiën tot het vinden der lengte op zee met de gevraagde volkomenheid had vervaardigd? — Tegen 's mans *Demonſtratie* kwamen eenige ſchriften in het licht, die hij in eene *Tweede Demonſtratie* (*Amſt.* 1714) wederlegde, waarop zijne partij ſchijnt gezwegen te hebben. WAEYWEL overleed te *Amſterdam*, den 14 Februarij 1736.

Vreemd is het, dat deze, blijkens de destijds uitgegevene geſchriften, toen veel beſprokene ontdekking zoo weinig is bekend gebleven, te meer, daar 's mans dochter AGNES (uit wier ſchriftelijke aanteekeningen DE LA RUE zijn berigt mededeelt) in de algemeen bekende *Franſche* taal een ſtukje ſchreef, zelfs opdroeg aan den toen regerenden Koning van *Engeland*, getiteld: *Traité ou Conſidérations Mathematiques et impartiales ſur la Demonſtration de la Quadrature du Cercle, de* DANIËL WAEYWEL, *et ſur les Conſideration des mauvaiſes Critiques de ſes Antagoniſtes, par* AGNES WAEYWEL. *La Haye.* 1717. 4to.

Het *oordeel* over de opgegevene getallen, als de ware verhouding van de middellijn tot den omtrek des cirkels, moet ik aan meer bevoegden overlaten. De genoemde *Demonſtratie* niet gelezen hebbende, kan ik niet eens zeggen, of WAEYWEL zich bediend heeft van het middel, om de rekenkundige middenevenredige te nemen tusſchen de omtrekken van een' in en van een' om den cirkel beſchreven' veelhoek, ter bepaling van den omtrek des laatſten, dan van eenige andere wijze. Dit is zeker, dat zijne verhouding ongeveer het midden houdt tusſchen die van ARCHIMEDES en die van SNELLIUS; terwijl die allen den omtrek iets grooter ſtellen, dan de nieuwst aangenomene proportie. Brengen wij allen in tiendeelige breuken, dan heeft

ARCHIMEDES = 1 : 3,18181 enz.
SNELLIUS = 1 : 3,18309 enz.
WAEYWEL = 1 : 3,18267 enz.
hetwelk dus alles meer is dan 1 : 3,14159 enz.

Dit geloof ik wel te mogen zeggen, dat, wanneer genoemde Lector COETS in zijne verklaring schrijft: „ dat de uitgevondene getallen 1683 en 5288 de eenige „ en ware getallen zijn, die tot malkanderen geproportioneerd zijn, als den Diameter van den Cirkel tot „ zijne Circumferentie; en dat sijn Ed. daarop gegevene „ Demonstratie t' eenemaal perfect en voldoende is, en „ oversulcx de *Quadratura Circuli* door sijn Ed. vol- „ maaktelijk bewesen" — dat dit denkelijk wel wat overdreven is. Althans naar het oordeel van groote wiskundigen is de verhouding, van welke ik spreek, niet in volmaakte getallen, maar alleen bij benadering op te geven. Maar met dat al komt mij WAEYWEL's poging tot oplossing van een nuttig vraagstuk voor, meer dan de vergetelheid te verdienen, en ik acht de moeite, aan het opstellen van dit stukje besteed, overvloedig beloond, indien ik iets heb mogen toebrengen tot meerdere bekendwording van eenen geleerden en verdienstelijken landgenoot.

OVER DE GROOTE MENIGTE SPRINKHANEN, DIE ZICH DIKWERF IN DE OMSTREKEN VAN MARSEILLE VERTOONEN.

(*Annales de la Société entomologique de France*, II. 1833. p. 486—489.)

De verschijning van sprinkhanen, den 2 Augustus 1832, in het zuiden van *Frankrijk*, en bepaaldelijk op het grondgebied van *Chateau-Gombert*, een dorp, 1½ mijl noordoostwaarts van *Marseille*, gaf aan den Kapitein SOLIER, inwoner dier stad, gelegenheid tot het mededeelen der volgende aanteekeningen.

Volgens statistieke opgaven blijkt, dat het departement van de monden der *Rhône* eeuwen achtereen door sprinkhanen bezocht is, en dat de Overheid steeds bezorgd is geweest de-

zelve te vernielen. In 1613 besteedde *Marseille* 20,000 francs en *Arles* 25,000 voor de vervolging dezer insekten. Men betaalde, gelijk thans, 25 centimes voor een kilogram sprinkhanen en 50 centimes voor een kilogram eijeren. Men verzamelde in dat jaar (1613) 12,200 kilogrammen sprinkhanen en 122,000 kilogrammen eijeren. Misschien is er echter eene dwaling bij deze opgaaf begaan, en heeft men 12,200 kil. eijeren en 122,000 kil. sprinkhanen willen zeggen. Deze opgave zou eenigzins meer met de uitgave overeenkomen, dewijl de 122,000 kil. eijeren, tegen 50 centimes berekend, eene som uitmaken van 61,000 fr., en men slechts 45,000 fr. heeft besteed. Omstreeks het jaar 1805 heeft men eene inzameling van 2,000 kil. eijeren in de kleine gemeente van *Chateau-Gombert* gedaan. In 1822 trokken verwoestende sprinkhanen door de streek van *Arles* en *Saintes-Maries*; men besteedde voor derzelver vernieling 1,227 fr., overschot eener som van 4,000 fr., te dien einde in 1820 aangewezen, toen eene eerste verschijning plaats had. In 1823 bekeerde men niets voor de vernieling dezer insekten; maar in 1824, toen zij in veel grooter aantal in dezelfde streken verschenen dan in de vorige jaren, werd de verdelging wederom bevolen; men vulde er te *Saintes-Maries* 1,518 korenzakken mede (65,861 kil.), en te *Arles* 165 zakken (6,600 kil.); de uitgaaf bedroeg 5,542 fr. Het volgende jaar was nog noodlottiger. De onkosten beliepen toen voor hetzelfde grondgebied 6,200 fr.; hetgeen ons noopt, het bedrag der opzameling een achtste grooter te stellen en het gewigt op 82,000 kil. te begrooten. In 1826 was de uitgave te *Saintes-Maries* slechts 576 fr. en in 1827 200 fr. Het schijnt, dat in de laatstgenoemde plaats deze dieren zich het meest vermenigvuldigen. In 1832 verzamelde men 1,979 kil. eijeren, waarmede eenenzestig menschen bezig waren; even zoo vele personen zamelden er in 1833 3,808 kil. van op (*). Het schijnt, dat deze inzame-

(*) Men moet hierbij in acht nemen, dat onder het gewigt der eijeren ook dat des aardklomps begrepen is, waarin elk nest van eijeren vervat is; men kan het gewigt van die hulsels, als zij geheel zijn schoongemaakt, op meer dan de helft schatten van dat der daarin vervatte eijeren. Maar de boeren verzamelen die eijernesten met vele aanhangende aardkluiten en steentjes, vooral daar alles naar het gewigt berekend en betaald wordt. Men mag dus veilig, volgens de

ling nalatig heeft plaats gehad, en dat men gemakkelijk 4,000 kil. eijeren en 12,000 kil. insekten had kunnen bijeenbrengen.

De nesten dezer insekten zijn gemakkelijk te ontdekken, door het gat, hetwelk het wijfje in den grond gemaakt heeft, om er hare eijeren onder te leggen. Men vindt ze op onbebouwde gronden en op paden, omstreeks 1½ duim onder den grond. Het hol, waarin de eijeren vervat zijn, is nagenoeg rolrond, meer dan anderhalf duim lang (5 centimeters) en een centimeter in middellijn. Dit hol is kleverig en bedekt met eene dunne laag aarde; de plaatsing is verschillend, gemeenlijk waterpas. Men kan stellen, dat elk kilogr. 1600 nesten bevat; elk nest schijnt 50 of 60 eijeren te bevatten. Op elk kilogr. zouden dus 80,000 eijeren gaan. Een daarin geoefend kind kan dagelijks 6 of 7 kilogrammen opzamelen, door te dien einde bij de rotsen en op de plaatsen, waar de aarde weinig diepte heeft, te spitten.

Tegen het einde van Augustus zamelt men de eijeren in, en gaat daarmede voort tot October, wanneer men ze het menigvuldigste aantreft, dewijl vele wijfjes in Augustus hare eijeren nog niet gelegd hebben.

Wat de sprinkhanen zelve betreft, op dezen vangt de jagt in Mei aan, en bijkans de geheele bevolking van *Saintes-Maries*, *Arles*, *Saint-Jerôme* enz., vrouwen en kinderen, is daarmede gedurende een gedeelte des zomers bezig. Deze geschiedt met een grof linnen laken, hetwelk vier personen aan de einden vasthouden; de twee voorsten houden den rand van het laken tegen den grond, en de twee achtersten houden den achterrand omhoog, zoodat de lap ongeveer een hoek van vijfenveertig graden met den grond maakt. De insekten, die opstijgen om te vlugten, vallen alzoo op het laken, en men werpt ze in zakken, zoodra men er een aantal bijeen heeft. Bij deze bezigheid kan een persoon een of anderhalven frank daags winnen. Men kan zich van de verbazende menigte dezer insekten eenig denkbeeld maken, als men verneemt, dat een boer er op éénen dag 50 kilogr. van opving, zich daartoe van een netje bedienende, omtrent gelijk aan zoodanig een, als waarvan de liefhebbers der insekten bij de vangst

---

aanmerking van den geleerden insektenkenner LEFEBVRE, van het gewigt der eijeren twee derden aftrekken, om de juiste opgave te bekomen. Doch zelfs dan blijft de menigte verbazend.

van deze dieren gebruik maken. Vooral in Mei en Junij heeft deze jagt plaats.

De meest vernielende soorten zijn de volgende: *Decticus albifrons* FABR., *Decticus verrucivorus* FABR., *Decticus griseus* FABR., *Ephippigera vitium* AUD. SERV., *Locusta viridissima* L., *Acridium lineola* FABR., *Calliptanus Italicus* AUD. SERV. (deze soort veroorzaakte in 1805 het meeste schade in de omstreken van *Marseille*), *Oedipoda stridula*, *Oedipoda flava*, *Oedipoda coerulescens* FABR., *Podisma pedestris* FABR.

AANMERKINGEN, OVER HET VOORSTEL VAN VAN SENDEN, OM OP PINKSTER 1833 ALGEMEEN TE VIEREN HET ACHTTIENDE EEUWFEEST VAN DE GODDELIJKE INVOERING DES CHRISTENDOMS IN DE WERELD.

(*Vervolg van bl.* 276.)

Over het geboorte- en sterfjaar onzes Heeren is, gelijk aan deskundigen algemeen bekend is, zoo veel geschreven, dat men met het opgeven der onderscheidene gevoelens en derzelver verschillende gronden, zonder dat men in eenig oordeel over dezelve treedt, meer bladzijden zou moeten vullen, dan ons in dit Tijdschrift kunnen worden toegestaan. Deze onze Aanmerkingen zullen over die verscheidenheid van meeningen daarom ook niet loopen. Zoo veel zij slechts hier gezegd, als volstrekt noodig is. Reeds in mijne *Proeve eener Overeenstemming der Evangelisten* heb ik (IIde St. bl. 153, 154) gezegd, dat het juiste jaar van 's Heilands geboorte en dood thans onmogelijk te vinden is. Deskundigen, wier namen ik nu niet noemen wil, om met geen tooi van geleerdheid te pronken, hebben het tastbaar gemaakt, dat onze gewone jaartelling *één* of *meer jaren* ten achtere is. Men zie KUINOEL, *ad* LUC. III: 1, 2. Hoe omzigtig men moet aanhalen, om geen verkeerden aanslag te doen, blijkt b. v. uit de aanhaling van SCHUTTE door VAN SENDEN (B. bl. XIV.) Het is zoo, SCHUTTE stelt het 83ste jaar onzer gewone jaartelling, als het kruisjaar van CHRISTUS; *H. Jaarboeken*, Iste D. bl. 236. Hiertoe bezigt die Geleerde vooral het sterrekundig bewijs, maar ziet zijne overige berekeningen niet over het hoofd, volgens welke de Heer geboren is *vier jaren*

vóór die jaartelling (bl. 9, 10) en in het 28ste jaar dier telling 30 jaren oud was, bl. 11, 12. Bij SCHUTTE hangt alles zamen. Zoo fijn als hij fpint, zoo vernuftig hecht hij ook alles aaneen. Wat VAN SENDEN dus hier wint, verliest hij dubbel op eene andere plaats, of hij moet 's mans denkbeelden over het *getal* Paaschfeesten (en wat niet al?) overnemen, en vroeger gevoelen laten varen.

VAN SENDEN, zich enkel beroepende op Geleerden, door SCHUTTE (Iste D. bl. 221) aangehaald, maar met bijvoeging van dezen en TER PELKWIJK, (B. bl. XIV.) is in deze zijne aanhaling te eenzijdig, om op bijval te mogen rekenen bij zijn fchrijven: „ Elk, die hunne gefchriften, welke „ vol zijn van duizelingwekkende geleerdheid, inziet, weet, „ hoeveel gronden zij in het midden gebragt hebben, om te „ betoogen, dat het jaar 33 het kruifigingsjaar geweest is, „ en dat het geen ander jaar kan geweest zijn. Het zoude „ mij inderdaad niet zeer veel moeite kosten, om dit, op „ hun voetfpoor, in het breede te betoogen; maar" enz. Van dit zoo ftellige, dat in deze zoo moeijelijke en duistere zaak zoo weinig voegt, komt hij wel (C. bl. 37) eenigzins terug; doch daar gefchreven blijft, wat eenmaal gefchreven en gedrukt werd, mogen wij wel vragen: Meent VAN SENDEN dit alles in ernst? Of gelooft hij, dat Medebroeders hem op zijn woord zullen gelooven, al is dan alles, wat hij zegt, zoo juist niet in den haak? In het eerfte geval moet hij het ons vergeven, wanneer wij zeggen, dat hij de zaak niet genoeg inziet, of fchrijft vóórdat hij alles onderzocht heeft. In beide gevallen mag hij zich overtuigd houden, dat de afwijzing van zijn voorftel, door hen, die met de zaak eenigzins bekend zijn, het gevolg is geweest van rijp en bedaard overleg, dat zich niet zoo ligt op fleep laat nemen.

ERNESTI heeft ook met betrekking tot de Bijbelfche Tijdrekenkunde gezag, ten minfte bij hen, die in de Uitlegkunde der H. Schriften geene vreemdelingen zijn. Die groote Uitlegger des Bijbels heeft zich ten opzigte van de onmogelijkheid, om het juiste jaar van 's Heilands geboorte en dood te vinden, zoo ftellig uitgelaten, dat ieder, wien het om waarheid te doen is, het voorftel van VAN SENDEN heeft moeten ter zijde leggen. Alle lust ter Eeuwfeestviering moest wel vergaan, enkel bij het lezen van hetgeen ERNESTI gefchreven heeft, *Inft. Int. N. T. P. III. C. X.* § 52. *ed.*

AMMON. 1792. *pag.* 340. „ De zwarigheden," dus zegt hij aldaar onder anderen, „ kunnen voorzeker niet zoo worden „ weggenomen, dat er geen twijfel zou overblijven, daar de „ grootste mannen in dit vak van geleerdheid erkennen hier „ geen licht te zien, zoo zelfs, dat het eene daad van groote „ verwaandheid" (bij ERNESTI komt het nog erger woord *impudentiae* voor) „ zou zijn, hieromtrent te beslisfen." Men moet zich dus niet verwonderen, dat het zoo magere voorstel van VAN SENDEN, door de meesten zijner Medebroeders, als ongepast werd afgewezen.

Opdat het intusfchen ook den ongeletterden Lezer blijke, dat juist de kennis aan de hier voorkomende zwarigheden, zoo als ERNESTI zich uitdrukt, bewaart voor *fchandelijke dwalingen*; zal hier nog het een en ander worden bijgebragt, wat voor Medebroeders, die, door eene geheele menigte voorhanden zijnde hulpmiddelen, hieromtrent volkomen zijn ingelicht, alleen dienen kan ter herinnering.

De gewigtigfte plaats, in het berekenen van den tijd voor de Evangelifche gefchiedenis, blijft altijd LUK. III: 1, 2: *En in het vijftiende jaar der regering van* CAESAR TIBERIUS, *toen* P. PILATUS *Stadhouder was over* Judea, *en over* Galilea HERODES, *over* Iturea *en het land* Trachonitis *zijn broeder* PHILIPPUS, *en over* Abilene LYSANIAS *Viervorften waren, onder de Hoogepriesters* ANNAS *en* KAJAFAS, *gefchiedde het woord Gods tot* JOANNES, *den zoon van* ZACHARIAS, *in de woestijn.* Daar evenwel de jaren van PILATUS noch die der HERODESSEN of der Hoogepriesters genoemd worden, komt alleen het *vijftiende jaar van* TIBERIUS in aanmerking, van welks juiste berekening hier dus alles afhangt. Doch reeds dadelijk doet zich verfcheidenheid van berekening op. De meesten tellen van den dood van AUGUSTUS af, die volgens SUETONIUS geftorven is in het 767fte jaar van *Romes* ftichting. Aldus verkrijgt men het 782fte jaar. Doch anderen nemen in hunne telling eenen aanvang met het tijdftip, dat TIBERIUS door AUGUSTUS deel ontving aan het bewind; welk tijdftip dan wederom, naar verfchillende berekening, invalt, *twee*, *drie* of *vier* jaren vóór den dood van AUGUSTUS. Het *vijftiende jaar van* TIBERIUS wordt dus hierdoor verfchillend bepaald, tot de jaren na *Romes* ftichting 778, 779, 780 of 782.

Neemt men, met de meeste tijdrekenaars, onder welke ook behoort WESSELING, (*ad* SIMSONII *Chron. p.* 1599 *seq.*) aan, dat het vijftiende jaar van TIBERIUS gerekend moet worden van den dood van AUGUSTUS af, dan ſtaat wel vast, dat het jaar, door LUKAS vermeld, het 782ſte jaar is na de ſtichting van *Rome;* maar men is dan nog niet veel gevorderd in de juiste bepaling van 's Heilands ouderdom *in dat jaar*, zonder welke de tijdrekening voor het daar verhaalde ten eenemale onzeker blijft. Wij zullen hier de verſchillende wegen aanwijzen, langs welke men natuurlijk tot verſchillende uitkomſten geraakt is. *Vooreerst* komen dan in aanmerking die tijdrekenaars, die het vijftiende jaar van TIBERIUS gelijktijdig ſtellen met den ouderdom van JEZUS, door LUKAS vermeld, vs. 23. Van dezen zien ſommigen het onbepaalde *omtrent*, *ongeveer* (ὡσεὶ) bij den Evangelist over het hoofd, en ſtellen dus, onnaauwkeurig genoeg, dat JEZUS toen *dertig jaren* oud was. Anderen, de woorden van LUKAS ſtipter volgende, meenen vrijheid te hebben, om den ouderdom des Heeren ruimer te ſtellen, dan misſchien het woord *omtrent* toelaat. Ook hier heerscht wederom verſcheidenheid, volgens welke JEZUS in het 782ſte jaar van *Rome* oud zou zijn 31, 32, 33 of 34 jaren. Vooral verdienen, *ten tweede*, opmerking zij, die het *vijftiende jaar van* TIBERIUS alleen in betrekking tot het begin der ambtsbediening van JOANNES plaatſen, wier gevoelen zekerlijk het beste ſtrookt met het Evangeliſche verhaal. Doch ook deze tijdrekenaars volgen niet allen hetzelfde pad. Eenigen toch van hen, die zonder grond van gedachten zijn, dat JOANNES zoo wel als JEZUS, om in het openbaar te verſchijnen, den dertigjarigen ouderdom moest hebben bereikt, (zie, over die verkeerde opvatting, VAN SENDEN, B. bl. X en XI, de *Aanteekening*) ſtellen, dat JOANNES, in dat jaar van TIBERIUS, *dertig jaren*, en bij gevolg JEZUS, die zes maanden jonger was, *negenentwintig jaren* oud was. Anderen wederom, die ruimer overzigt nemen, en op de geheele bediening des Doopers het oog houden, zijn van gevoelen, dat de tijd, die van het begin der prediking door JOANNES, tot de verſchijning van JEZUS als Godsgezant, verloopen is, misſchien *één* of *meer jaren* heeft geduurd, of althans niet in eenige *weken* of *maanden* kon verſtreken zijn, (zie KLUIT, *a. W. P. II. pag.* 751 *ſeq.* verg. *pag.* 678 *ſeq.*) Het gevoelen van dezen kent den

Heiland in het jaar 782 van *Rome* een' ouderdom toe van 27, 28 of 29 jaren.

Om met een' oogopſlag te zien, hoe groot de verſcheidenheid reeds is, welke door de enkele plaats LUK. III: 1, 2 wordt aan de hand gegeven, trekke men de verſchillende jaren van 's Heilands al of niet gevonden ouderdom af van het *vijftiende jaar van* TIBERIUS, dat is het 782ſte van *Rome*, of (volgens de andere berekening van dat vijftiende jaar) het 778, 779 of 780ſte, en men zal dan ontwaren, dat men voor het geboortejaar des Heeren de onderſcheidene jaren na *Romes* ſtichting bekomt 744—755. Een verſchil dus van twaalf jaren. Zoo weinig hulp verſchaft deze ſchijnbaar zeer duidelijke plaats van LUKAS.

Het is wel waar, dat er nog andere middelen zijn, die bij de tijdrekening in aanmerking genomen en verſchillend gebruikt worden. Maar niet ééne plaats is er, tegen welke geene bedenkingen zijn opgekomen of verder kunnen gemaakt worden. Is dit reeds, wanneer die plaatſen op zichzelve worden beſchouwd, hoeveel grooter wordt dan de moeijelijkheid, bij het vereffenen van hetgeen reeds op zichzelve zoo duister is! Om een voorbeeld te nemen: de dood van HERODES *den Grooten* wordt vergeleken met de geboorte des Heeren. Doch reeds het jaar, waarin de dood van dien Koning geſteld wordt, is niet bij alle tijdrekenaars hetzelfde, *Conf.* P. BRINCH. *Exam. Chron.* FL. JOSEPHI, *affixo Opp.* FLAVII JOSEPHI *ex ed.* HAVERK. *Tom. II. pag.* 299 *ſeq.* KLUIT, *a. W. P. II. pag.* 575 - 585, en SCHUTTE, *H. Jaarb.* Iſte D. bl. 10—96. Men bouwt voor het jaar 750 van *Rome* vooral op de maaneklips, van welke JOSEPHUS gewaagt, (*Ant. Jud. Libr. XVII. C. VI.* § 4. *Tom. I. p.* 845.) welke andere tijdrekenaars ter zijde ſchuiven, omdat zij JOSEPHUS niet altijd vrij kennen van ſchikken naar *Romeinſche* vooroordeelen, en daarom een ingedrongen *omen* meenen ontdekt te hebben. Doch, hoe dit ook zij, men is het, zelfs als het beſliſt is, dat HERODES in het 750ſte jaar van *Rome* geſtorven is, nog niet eens met het geboortejaar des Heeren, hetwelk b. v. bij SCHUTTE hetzelfde is met dat van den dood diens Konings, maar bij anderen, die aan den Heiland, bij den kindermoord te *Bethlehem*, niet, met SCHUTTE, enkele *dagen*, maar bijna *twee jaren* levens toeſchrijven,

wordt daarom het geboortejaar van JEZUS het 748 of 749ste jaar van *Rome*.

De grootste zwarigheden, welke de meeste tijdrekenaars niet altijd te boven komen, leggen zij, huns ondanks, zichzelven in den weg. Zoodra, namelijk, hun iets voorkomt, dat hun voor eigene meening kan dienst bewijzen, grijpen zij alligt dat iets aan, sieren het op, dat hun te beter gelukt, naarmate het duisterder is, en zien dan alzoo het zwakke en nietige voorbij, dat zij, als scherpzinnig genoeg, ligtelijk zouden ontdekken, indien niet zij, maar anderen het hadden gebezigd. Om een voorbeeld te noemen, bepalen wij ons bij het zeggen der *Jeruzalemmers*, JOANN. II: 20: *zesenveertig jaren is over dezen Tempel gebouwd.* Dit vat men dan aan, en stelt het dus voor: Volgens JOSEPHUS begon HERODES dien bouw des Tempels in het 18de jaar zijner regering (*conf. Ant. Jud. Libr. XV. C. XI.* § 1. *Tom.* I. *pag.* 777 *seq.*); en, zonder veel in aanmerking te nemen het verschil van JOSEPHUS met zichzelven, die (*Bell. Jud. Libr. I. C. XXI.* § 1. *Tom.* II. *pag.* 105.) het vijftiende jaar van HERODES hiervoor stelt, (*conf.* KUINOEL *ad* JOH. II: 20.) rekent men aldus: HERODES' 18de jaar is het 734ste van *Rome*. Hierbij worden de 46 jaren geteld, door die *Joden* genoemd, en zoo bekomt men voor het eerste *Paaschfeest* van JEZUS' openbaar leven het 780ste jaar van *Rome*, en gebruikt dit dan als bewijs, dat het vijftiende jaar van TIBERIUS van diens vroeger bewind af moet gerekend worden, (zie KLUIT, bl. 771.)

Volgens de regelen der Uitlegkunde, welke de tijdrekenaar niet, naar verkiezing, mag op zijde schuiven, heeft dit zeggen der *Jeruzalemmers* geene kracht, om den tijd bepaald uit te drukken. Behalve dat het woord οἰκοδομεῖν, *bouwen*, niet zonder noodzaak behoort te worden opgevat van het *verfraaijen* en *verbeteren* des Tempels, zoo schijnt het verband zulk een *bouwen* te vorderen, hetwelk op het geheel *afbreken* des Tempels zou volgen. Doch het *Grieksche* taaleigen ontneemt aan die woorden der *Joden* op ééns alle bewijskracht. Het woord ᾠκοδομήθη, *is gebouwd*, wijst reeds het *staken* van dien bouw aan; want werd die bouw nog voortgezet op het oogenblik, dat die *Joden* zoo spraken, dan moest dit woord in den *tegenwoordigen tijd* voorkomen,

ὠκοδομεῖται. Hierdoor vervalt geheel alle tijdberekening, op deze verklaring der *Jeruzalemmers* gebouwd. Dat JOANNES de tijden der werkwoorden zorgvuldig in acht neemt, blijkt uit H. V: 25: *Hetgeen ik van het begin u ook* ZEG. Ons taaleigen zou vorderen *gezegd heb*. Maar *Grieken* drukken de werking van het woord, zoo lang zij nog voortduurt, uit, door zich te bedienen van het *praesens*. Ook H. VIII: 58 dient hiervoor tot bewijs: *Eer Abraham was*, BEN *ik*. Dit zouden wij, naar den aard onzer taal, uitdrukken: WAS *ik er*. Die *Joden* noemen het getal der jaren ook niet als tijdrekenkundigen, maar met zekeren ophef en misschien ook met overdrijving, om daardoor de voortreffelijkheid des Tempels te roemen, als welke tot den bouw *zoo vele jaren* heeft noodig gehad, en daarom onmogelijk *in drie dagen* zoo fraai, als hij toen was, zou kunnen opgebouwd worden, indien dezelve geheel werd afgebroken.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN.

(*Vervolg van bl.* 423.)

Museums en Schouwburgen.

De herfst was genaderd. Men had reeds langere, maar nog schoone en warme avonden. Om dezen tijd is de *Broadway* in zijne grootste heerlijkheid. De fraai door gas verlichte winkels bieden aan de van het land teruggekeerden nieuwaangekomene koopwaren ter beschouwing aan. De winteravondgezelschappen beginnen. De *Museums* en Schouwburgen worden bezocht.

De *Akademie der Beeldende Kunsten*, het *Noord-Amerikaansche Museum*, het *Nationale Museum*, PEAL'S *Museum* zijn de meest beroemde inrigtingen van dien aard, allen in de nabijheid des Parks van *City-Hall* gelegen, en in hoeveelheid van voorwerpen ten naastenbij gelijk; dezelve behooren aan bijzondere personen, en getuigen minder van kunstsmaak, dan van de ijdelheid der *Amerikanen*, die gaarne voor kenners doorgaan, en vrij wat meenen te doen, wanneer zij op één'

avond vijf of zes zulke huizen doorloopen. Om de nieuwsgierigen nog meer te lokken, worden op de balkons, of voor de opene vensters van deze gebouwen tot bevordering van kennis en vermaak, een half dozijn Negers met trommels, fluiten en trompetten geplaatst, die dan met de naburige muzikanten eenen wedstrijd in het slaan en blazen schijnen te houden. Daarmede vermengt zich voorts het bijkans ongeloofelijk luide gezang of gegons eener gansche insektenwereld, die het Park bewoont, en bovendien nog het alles overtreffende geschreeuw der zeer kleine loofvorschen, van welke er eenige dozijnen op elken boom zitten. Zoo gaat toch in dit land alles *fortissime*, dacht ik, en trad in het *Nord-American National Museum*, gelijk met ongemeen groote letteren voor het huis te lezen stond. Voor een' *schilling* krijgt men toegang in de goed verlichte zaal, alwaar de wanden met platen van geringe waarde behangen zijn. Eenige verzamelingen van planten en delfstoffen liggen verward op de tafels. Een levende krokodil, eene slang en eenige opgezette vogels maken een *Zoölogisch Kabinet* uit, en kladwerk van inlandsche schilders wordt getoond, alsof het stukken van eenen *Amerikaanschen* RUBENS waren. Voor meer dan één *Museum* hangt iederen avond eene groote lantaarn, met de doorschijnende aankondiging: *Dezen avond, als buitengewone verlustiging, Laterna Magica*; en met regt, want tot besluit wordt men in eene donkere kamer zaamgepakt, alwaar, na lang dralen, de tooverbeelden aan den wand verschijnen, gelijk men ze bij ons tot vermaak van kinderen vertoont. Zoo menigmaal de vertooning verwisselt, en gelukkig gaat dat nog al vlug, wordt een algemeen *ah!* dat verwondering en verbazing aanduidt, vernomen. Eindelijk verwijdert men zich in groote stilte, en op ieders gelaat is een zelfbehagend gevoel wegens de vorderingen in kunst en smaak te lezen. Men ziet het den *Amerikanen* terstond aan, wanneer zij uit hunne *Museums* komen. Minder voldaan keeren zij uit den Schouwburg terug; want hier moeten zij voor meer gelds ook langer genieten. Oververzadigd van iets, waarvoor zij eigenlijk geenen smaak hebben, komen zij geeuwend te middernacht dien tempel uit, waarin zij volle zes uren zich verveeld heben, maar toch hun lieve geld van het begin tot het einde verzitten wilden.

New-York heeft drie vrij goede Schouwburgen, en bovendien nog een' kleineren, waarin Negers spelen. In de voornaam-

ste Schouwburgen is voor de Kleurlingen eene bijzondere plaats, opdat zij niet onder de Blanken zich mengen. Men kan wel denken, dat een zoo vrijzinnig volk bij tooneelvertooningen het zeer gemakkelijk voor zich maakt. De heeren in het *parterre* zetten de voeten op de banken voor hen, steunen met de ellebogen op die achter hen, en houden den hoed altijd op het hoofd. Daarentegen trekken zij dikwijls den rok uit, kaauwen tabak en spuwen gedurig op den grond. In de *loges* ziet men soms de voorsten tegen de leuning met den rug naar het tooneel gekeerd. De vrouwen zijn beleefder en zetten de hoeden af. Men schijnt weinig acht te geven, wat er op het tooneel omgaat, behalve wanneer een *Amerikaansch* speler optreedt, of een geestige zet op de *Engelschen* vernomen wordt; dan geeft ieder zijne goedkeuring te kennen door een geweldig stampen met de voeten.

Eens zat ik in eene *loge* van het *Park-theater*, hetwelk het schoonste en daarom door de groote wereld meest bezocht is. Een dik heer trad binnen en plaatste zich nevens mij. Onder de vertooning legde hij zijne voeten op de leuning voor ons, en eindelijk trok hij zelfs zijne schoenen uit; het scheen hem te warm te zijn. Eene onaangename lucht deed mij het hoofd afwenden. Toevallig keek ik in de naaste *loge*. Hier zat eene vrouw met twee heeren. Een derzelven onderhield zich met haar op eene zeer wellevende wijze. Dat verdroot den anderen, die, na eene korte woordwisseling, zijnen vriendelijken buurman den hoed met de vuist van het hoofd sloeg. Dit is de gewone manier, om eene vechtpartij te beginnen. Toen riep een fraai gekleed heer, die in het *parterre* met het gezigt naar de *loge* gekeerd lag: *Stoort het spel niet; gaat naar buiten, om te bokſen.* Weldra trad een geregtsdienaar in de *loge*, en bragt die beide heeren, met de geheel onschuldige, zeer onthutste vrouw, naar buiten. Dit geschiedt volgens de verordeningen op den Schouwburg, en zoodanige kampstrijden behooren tot den goeden toon onder de *fashionables* alhier. Tot mijn geluk was het vooral den dikken heer te mijner regterhand niet ontgaan; hij trok spoedig zijne schoenen aan, en ijlde hijgende de strijdenden na, om op straat den verderen afloop te zien.

De Schouwburgen zijn bijzonder eigendom; dezelve worden soms duur verhuurd en veelal niet sterk bezocht. De *Amerikanen* hebben veel ijdelheid; om dezelve te bevredigen, moet de ondernemer beroemde vreemde kunstenaars

door gunstige voorwaarden uitlokken. Kunnen de kosten dan niet bestreden worden, zoo weet men middel, om aangegane verbindtenissen krachteloos te maken. Het publiek, dat den Schouwburg bezoekt, kreunt zich weinig aan kunst en bekwaamheid. Een ellendig *orchest* bederft soms de schoonste *opera*. De beste zangers worden naauwelijks gehoord — zoo veel beweging is er, terwijl het klimmen over de banken geraas veroorzaakt en het onophoudelijk uitwerpen van speeksel door de tabakkaauwers een zeer onaangenaam geluid geeft. Menigeen keert den rug naar het *ballet* en ziet dus het dansen niet. Evenwel hield men het voor onwelvoegelijk, dat *Fransche* danseresfen op het tooneel verschenen in te korte kleedjes, die tegen de goede zeden schenen, te strijden. De gemoederen kwamen in beweging, en zelfs de nieuwspapieren trokken partij. De *Fransche* ligtzinnigheid verwekte ergernis. *Madame* VESTRIS en *Madame* ACHILLE moesten toegeven en verschijnen in lange kleederen, die ten minste tot aan den enkel reikten. Deze uiterlijke welvoegelijkheid wordt ook in andere opzigten vrij streng in acht genomen. Nooit spreekt b. v. een man de vrouw van den huize alleen — nooit ontmoet hij de vrouwelijke wezens in eenig huis anders, dan in de voor ieder steeds open staande spreekkamer, welke zoo ingerigt is, dat men van de straat alles kan zien, wat in dezelve omgaat. Krijgt de vrouw bezoek, hare dienstmaagd zit er gewoonlijk bij en neemt soms deel aan het gesprek. Deze gemeenzaamheid is zoo groot, dat de dienstbode ook wel den hoed van hare vrouw opzet, haren *shawl* omhangt, en zoo des zondags gaat wandelen. Die naar deze vertrouwelijkheid zich niet wil schikken, moet zich door Negers of Kleurlingen laten bedienen.

(*Het vervolg hierna.*)

EENE LOFREDE, DIE VEEL VAN EENE SATIRE HEEFT, VAN EENEN ENGELSCHMAN, OP DE ZOOGENAAMDE PENNY-MAGAZINES.

(Uit het *Monthly Literary Magazine.*)

In eene Eeuw als de onze, zoo vruchtbaar in omwentelin-

gen van allerlei foort, kon de Republiek der Letteren met reden niet hopen gelukkiger te zullen zijn, dan het meerendeel der oude Monarchijen; ook zij moest verwachten, zich achtervolgens al de voorregten te zien ontrooven, wier uitfluitend bezit zij zich zoo lang heeft aangematigd.

De tijden zijn nog niet ver van ons verwijderd, dat het domein der wetenfchap bezet was door een betrekkelijk klein getal mannen, die, eens of oneens onder elkander, hetzelve, tot hun voordeel en ten koste der menigte, in beflag hadden genomen. Aan hunnen rijken disch gezeten, verwaardigden zij zich ter naauwernood, het publiek eenige geregten toe te werpen, welke zij tegen goud zich deden betalen. Zij befchouwden het menschdom als een hoop verachtelijke weetnieten, van hen door eene onoverfchrijdbare klove gefcheiden, en zij hadden regt; want het meerendeel, door ftoffelijke belangen beftendig afgetrokken, ontbrak alle gelegenheid, om hunnen verftandelijken toeftand te verbeteren. Zij derfden hetgene, wat voor hem, die zijnen geest wil befchaven, kostelijker is dan goud, — den *tijd*.

De goedkoope uitgaven zijn verfchenen, — alles is van gedaante veranderd. Het is tegenwoordig, alsof de dampkring verzadigd (*gefatureerd*) is van wetenfchappelijke deeltjes: zij dringen overal door, in de werkplaatfen, in de winkels, in de ftulpen, zich hechtende aan alwat zij ontmoeten. De wetenfchap is volksgezind geworden; zij is afgedaald tot de bevatting van elks verftandelijk vermogen en elks bijzondere gefteldheid. Hetgeen het erfdeel was van eenige aristocraten over de denkbeelden, is gemeen goed geworden van elk, die lezen kan. Voorheen vergenoegde zich de koopman, in zijn' winkel, zijne ingeflagene waren zoo duur mogelijk te verkoopen; hij kende den regel van drieën, en dat was hem voldoende: tegenwoordig heeft de ambachtsman, de kruijer, de melkboer, de marskramer zijn deel van de weldaad der wetenfchap. Op het kantoor, in de winkels, in de werkplaatfen, zelfs van den minften onder de kunftenaars, vindt men een geelachtig blad papier, menigte fragmenten bevattende van de kennis, zoo duur gekocht door LEIBNITZ en COPERNICUS. De gemeene man, dank zij dit blad, kan nu, even als de bezitter der rijkfte boekerij, door het ruim der hemelen zweven, de in het ijs der Noordpool verdwaalde reizigers volgen, de befpiegelingen van NEWTON en GALILEI de zijne maken, of PUFFENDORF en DE GROOT verklaren!

Gij allen, die tot hiertoe uwe dagen hebt gefleten in on-

wetendheid, waardeert uw geluk en geniet het ter dege! Gij hebt de schoone jaren uwer jeugd niet gesleten in het geleerde stof eener boekerij; gij zijt niet ontijdig gebukt gegaan onder het bestuderen van oude handschriften, onder het pijnigen van uwen geest met diepe nasporingen: al die kennis, zoo moeijelijk te verkrijgen, wordt u thans, als 't ware, naar het hoofd geworpen; zij kost u naauwelijks iets meer, dan de moeite des oprapens.

Wenscht u bovenal geluk, niet verpligt geweest te zijn, met groote kosten, boekwerken van allerlei soort en formaat te verzamelen. Alles tijd en geld verloren! Voor eenige schellingen staan tegenwoordig alle boekerijen der wereld te uwen dienste. Waar is de wetenschap, die men thans in weinig uren niet volkomen kan aanleeren? — De doode en levende talen? De grootste spraakkundigen ontsluiten u elke week, nagenoeg om niet, hare geheimen en schoonheden. — De wetten? In vier bladzijden vindt gij dezelve verklaard met eene helderheid, die den meest benevelden geest doordringt en de vlugtigste oplettendheid vestigt. — De sterrekunde? Zij neemt, om u te lokken, de aanvalligheid aan van den roman. — De geschiedenis? Men biedt haar u zoo fraai en lagchend aan, en dat alles voor een *penny* (een stuiver)! Voor een' stuiver slechts kunt ge uitstekende aardrijkskundigen worden; voor een dubbeltje erlangt ge zeer voldoende kennis van de ontleedkunde. Heeft de muzijk voor u eenige aantrekkelijkheid, ge hebt maar te spreken: het moge een' PAGANINI jaren vlijts en sommen gelds gekost hebben, om op ééne snaar te leeren spelen; welaan, in een paar weken openbaart het *Magasin Musical* u al hare geheimen: voor hoeveel? voor drie stuivers! — Inderdaad, eene allerstreelendste gewaarwording bevangt ons, wanneer wij bedenken, dat men tegenwoordig de kruidkunde, de dierkunde, den tuinbouw enz. enz. in den grond zich kan eigen maken voor de waarde van twee en een' halven stuiver elk, en dat men voor eene halve kroon eene wandelende Akademie kan worden!

o, Gij allen, wien het thans vergund is tot de fontein der wetenschap te naderen, haast u, uwen dorst te lesschen met hare zuivere wateren; maar wacht u, op te klimmen tot de oorzaken, waaraan gij een zoo groot geluk te danken hebt! Helaas! in de omwenteling der Letteren, gelijk in de staatkundige omwentelingen, speelt persoonlijk belang de hoofdrol.

Dit, gepaard met bijkomende omstandigheden, dit was het, wat het aanzijn gaf aan het *Penny-Magazine*, sedert gevolgd door eene menigte andere, gebouwd op denzelfden grondslag, zoo wel in *Engeland*, als op het vaste land. Maar tot dusverre, hoewel de keus der stukken zoo wel als de prenten veel verloren hebben van hunne vroegere verdiensten, handhaaft het genoemde Magazijn nog altijd zijne opperhoofdigheid in de goedkoope Letterkunde. Het telt thans 160,000 inteekenaars, en men berekent, dat de winst in 1833 is geweest 15000 pond st. [*f* 180,000.] Wel is waar, de eigenaars van het genoemde Magazijn trekken groot voordeel van hunne prenten, van welke zij, door eene nieuwe uitvinding, afdruksels in metaal weten te maken, die zij verkoopen aan het *Magasin Pittoresque* te *Parijs*, aan het *Pfennig-Magazin* te *Leipzig*, aan eene dergelijke onderneming te *Florence* [desgelijks aan die te *Amsterdam*]. Zij zenden daarenboven naar *Noord-Amerika* een compleet exemplaar van hunne verzameling in lood afgegoten, waardoor zij het zware regt van 33 percent weten te ontduiken, door het *Amerikaansche* Gouvernement van den invoer van *Engelsche* boekwerken geheven; en te *New-York* kan men, in spijt van de duurte van arbeidsloon en papier, een *Penny-Magazine* uitgeven voor twee centen. Men ziet de goedkoope Letterkunde den ganschen aardbol doorloopen: *Rusland* zelf, in weerwil van zijne Douanen en zijne Censuur, heeft de besmetting niet kunnen ontgaan; een Magazijn van twee stuivers verschijnt thans te *Petersburg*.

Hoewel men geenszins kan loochenen, dat deze soort van geschriften, wél bestuurd, grooten invloed kan oefenen op de beschaving, is echter de gang der wetenschappen en kunsten steeds langzaam, en kan geen toereikend voedsel verschaffen aan de onverzadelijke gulzigheid der goedkoope drukpers. Vanhier, dat de uitgevers, verpligt hunne kolommen, hoe dan ook, te vullen, schier alle oude vodden hebben opgerakeld; binnen weinige maanden hebben de twintig Magazijnen, die te *Londen* uitkomen, elkander onophoudelijk in de wielen rijdende, al de takken van den Magazijnboom geplonderd. Maar, naardien elke cirkel beperkt is, en zij, om populair te zijn, steeds onderwerpen moeten kiezen, die binnen het bereik zijn van alledaagsche bevatting, worden de bouwstoffen dagelijks schaarscher, zoodat zij welhaast zich zullen moeten bepalen tot het uitgeven van een prullig mengelmoes.

Vanhier, dat het aanzijn dier ondernemingen in het algemeen slechts voorbijgaande is. Hoeveel *Touristes*, (*) wier reis reeds bij het uitzeilen een einde nam! hoeveel *Etoiles*, die niet schitterden! hoeveel *Gazettes de Santé*, die van gebrek omkwamen! hoeveel onder brommende titels vermomde letterdieven, voor welke de uitgevers het motto hadden behooren te plaatsen: *Ex rapto vivimus!*

Eenige boekhandelaars, verschrikt door dien zondvloed van goedkoope ondernemingen, hebben zich willen verzetten tegen die voor hen zoo verderfelijke overstrooming. Vruchteloos zoo wel als nutteloos pogen! Zij brengen de kiem van haar verderf met zich mede. De uitgevers hebben slechts één doel, — spoedig fortuinmaken. Eenigen zijn daarin geslaagd; het grootste deel heeft zich geruïneerd: nog eenige jaren, en er zal van die gansche goedkoope Letterkunde niets overblijven, dan de herinnering aan haar voorbijgaand bestaan.

Niet iedereen weet, welk een verschil er bestaat tusschen de onkosten eener gewone uitgave en die der zoogenaamde goedkoope. Het is zeer aanmerkelijk. De man van letteren, geroepen tot daarstelling van, of medewerking in een werk, eigenaardig geschikt om alleen of hoofdzakelijk in geletterde kringen rond te gaan, eischt eene grootere belooning, dewijl hij verpligt is, aan zijnen arbeid meer zorg te besteden, dan aan dien, bestemd voor eene goedkoope onderneming: de papierkooper, die de beste soorten levert; de drukker, die voor eene fraaije letter en keurigen druk heeft te zorgen, doen zich daarnaar ook betalen; de boekverkoopers, die vooruit weten, dat zij slechts een betrekkelijk klein getal exemplaren kunnen slijten, verlangen een buitengewoon rabat. Alles loopt dus zamen, om de uitgave van een degelijk werk te bezwaren, wil men te dezen met gemoedelijkheid te werk gaan en iets goeds leveren. Geheel anders is het met de goedkoope Magazijns gesteld, waarin zeven achtste der artikelen bestaat in uittreksels uit oud en nieuw, rijp en groen, waarvan het papier enz. van veel minder alooi is, en waarbij de geringe prijs het debiet begunstigt, en dit, omgekeerd, dien lagen prijs mogelijk maakt. Men bedenke, dat de uitgevers van het *Penny-Magazine* 70,000 exemplaren moeten slijten tot dekking hunner onkosten. Welk wetenschappelijk of eigenlijk letterkundig werk, in den tegenwoordigen staat der maat-

(*) Titels van reeds opgehoudene Magazijnen.

ſchappij, zou bij mogelijkheid in zoo grooten getale te debiteren zijn? Twee- à drieduizend is [in *Engeland*] van dusdanige werken al een goed vertier. Van de tijdſchriften heeft de *Edinburgh Review* een gemiddeld debiet van 8000, de *Quarterly Review* van 6000 exemplaren.

Ongetwijfeld behoort er ſchranderheid en ſtoutmoedigheid toe, om zich in het veld der goedkoope ondernemingen te wagen. Maar deze hoedanigheden zijn niet zeldzaam in dezen tijd. Wat onderneemt men tegenwoordig niet al! Men vindt ſpeculanten voor alles en in alles. Men neemt aandeelen in het ontginnen van mijnen, die niet beſtaan; men ſluit leeningen voor bankbreukige Gouvernementen; men bezoldigt de legers van een' Vorst zonder Koningrijk; men bevolkt landen, waar de uitgewekenen niet beſtand zijn tegen het klimaat, enz. enz. Wat zou dus verhinderen, dat men eveneens te werk ga en ſpeculere met wetenſchap en letterkunde? Onze Eeuw is eene Eeuw van proefnemingen. De onderneming te dezen is dan ook met geestdrift begonnen. Ongelukkig heeft men dezelve willen uitſtrekken tot de meest verhevene voortbrengſelen van den menſchelijken geest: ziedaar het kwaad, ziedaar de klip! Alleen voor den gemeenen man *kan* de goedkoope Letterkunde heilzaam zijn. Maar men wil zich binnen deze grenzen niet beperken; men voedt den dwazen trots, om dezelve aan het hoofd der beſchaving te willen plaatſen; en de uitvoering van dit denkbeeldig ontwerp, aan onbevoegde handen toevertrouwd, kon niet dan beſpottelijke reſultaten opleveren. Inteekenaars, verlokt door den geringen prijs, maar vooral door de weidſche aankondigingen, boden zich weldra aan, maar kregen er ſpoedig eene walg van. Zij keeren weder tot hunne oude vrienden, die, op eene regtſchapene wijze, voor hun vermaak zoo wel als hunne kennis plagten te zorgen. „Wij willen — dus ſpraken zij — ons niet langer veroordeeld zien, om voor de twintigſte maal opgewarmde geregten te herkaauwen, die ons als nieuw en versch worden opgedischt; onze oogen zijn afkeerig van dat gele papier, van die dubbele kolommen, gevuld met microscopiſche letteren, op een bastaard-formaat zaamgeperst! Beſchikt over onze beurs, en verſchaft ons de genietingen van weleer, zoo levendig en zoo zuiver; wij hebben er wel eenige guldens voor over; bezorgt ons, als voorheen, de geleerde *Quarterly-*, de ſcherpzinnige *Monthly Review* en andere degelijke tijdſchriften en boekwerken!"

WATERSCHOUWBURG TE LONDEN.

Terwijl de eertijds zoo fiere *Brit* zich verlaagt, om op zijne schouwburgen schier niet dan *Fransche* Melodrama's en Vaudevilles te vertoonen, is de naäpende *Parijzenaar* er op uit, om, bij wijze van wederkeerige *politesse*, de zijne te verrijken met de navolging, in het klein, van den, bij zijnen getrouwen (?) Bondgenoot, zoo veel opgangs makenden, dusgenaamden *Waterschouwburg* (*Saddler's-well*, te *Londen*). Ziehier een beknopt verslag van een ter laatstgemelde Hoofdstad tegenwoordig vertoond wordend Waterstuk: In een' fraaijen openbaren Tuin, het *Tivoli* van *Londen*, worden, op eene zeer groote schaal, de merkwaardigste lotgevallen der reize van Kapitein ROSS in de Noordpoolzee vertoond. Om de grootschheid der voorstelling te bevatten, wete men, dat het tooneel eenen omvang heeft van meer dan zestigduizend vierkante voeten, (gelijkstaande met een vierkant van 800 voet elke zijde) en dat eenige gedeelten der decoratiën, rotsbrokken of ijsklompen verbeeldende, meer dan 70 voet hoog zijn. De golving der zee is verwonderlijk nagebootst; het water en de drijvende schotsen bewegen zich met eene begoochelende volkomenheid. — Het stuk is verdeeld in drie groote tafereelen. Het eerste vertoont den bodem van Kapitein ROSS, de *Victory*, zeilende te midden van het drijfijs, waarvan het van rondom is omringd. De wijze, waarop het schip manoeuvreert, wendt en laveert, ten einde den schok van het ijs te ontwijken, is zeer opmerkelijk. Gemeenlijk varen tooneelschepen enkel links en regts voorbij, alleen zich op zijde den aanschouweren vertoonende. Het evenbeeld der *Victory*, daarentegen, verrigt al de bewegingen van een schip, dat zich in den gevaarlijken toestand bevindt, waarin het wordt voorgesteld, en laat beurtelings al de deelen van zijne takelaadje en zeilen zien. Het tafereel wordt verlevendigd door witte ijsbeeren, die men de rotsen ziet beklimmen of op het ijs loopen, en die hun somber gebrul doen hooren. Desgelijks ziet men walvisschen van eene geëvenredigde grootte zich te midden der golven verlustigen en werkelijk water uit hunne neusgaten spuiten. — In het tweede bedrijf is alles sneeuw en ijs. De *Victory*, geheel ingesloten door het ijs, is ontakeld en hervormd in eene winterwoning. Men

vertoont hier de plegtigheid van het planten van een' mastboom met de *Britsche* vlag op den top van eene der rotsen, behoorende tot het *Amerikaansche* vaste land, door Kapitein ROSS, ter eere van eenen *Alderman* van *Londen*, die edelmoediglijk een groot deel tot het fonds der onderneming heeft bijgedragen, BOOTHS-*land* gedoopt. De equipaadje van het schip en de *Esquimaux*, die daarin de hoofdrol spelen, vormen de schilderachtigste groepen. — Het derde bedrijf vertoont de nadering van het zomergetijde. De ijsbergen zijn van nieuws in beweging, en de baren rijzen en dalen wederom. Men ziet de equipaadje der *Victory*, in drie sloepen verdeeld, hun best doen, om uit het ijs te geraken, ten einde in de open zee te komen. Vervolgens aanschouwt men de inscheping op de *Isabella* van *Hull*. De vaartuigen komen elkander op zijde; men herkent elkander; de levendigste blijdschap barst van wederzijden los, en de onversaagde reizigers, wier vergaan men gedurende omtrent vier jaren betreurde, zijn in 't einde gered. — Deze vertooning heeft het schitterendst gevolg gehad, en werd ontvangen met blijken van geestdrift, inderdaad zeldzaam bij de phlegmatieke *Engelschen*. Inzonderheid bewonderde men de nabootsing van het schoone verschijnsel des Noorderlichts, daargesteld door middel van gaz van onderscheidene kleuren, zaamvereenigd door een bekwaam buitenlandsch Scheikundige.

NEÊRLANDS KONING.

Wie is die sterv'ling, zoo verheven,
Zichzelven steeds gelijk in voor- en tegenspoed;
Die, door de pracht eens troons omgeven,
Door zijner deugden glans dien luister tanen doet?
Wie is die magtige, op wiens wenken
De teelt van Hermes zich tot kroost van Mavors vormt;
Die kalme ziel, wie niets kan krenken,
Schoon de overmagt bedreigt en vuig verraad bestormt?
Wie is die vrome, wie die Christen,
Die waakt en werkt en bidt, en vest op God zijn hoop?
Wie blijft, bij al der volk'ren twisten,
De wellust van zijn land en 't leerbeeld voor Europa?

Geef gij 't antwoord, wufte Seine!
  Trotſche Teems! vermeld den naam
Van dien ed'le, van dien reine,
  Van dien Koning zonder blaam!
Vruchtloos poogt gij 't woord te ſmoren,
  Vruchtloos zwelt gij op van ſpijt:
Heel Europa doet het hooren,
  Doet het klinken wijd en zijd.

Hoort! van Herkules' pilaren
  Galmt het tot aan 't Noorderſtrand;
't Ruischt u toe van Wolga's baren:
  't Is de Vorst van Nederland!
Hoort het, Britten! hoort het, Gallen!
  Heel de wereld, hoor dien toon!
Scheptervoeders, hoort het allen,
Hoort ons juichen, hoort ons ſchallen:
  't Is de Vorst op onzen troon!

Daar lag het, bezoedeld, vertrapt en ontheisterd,
  Dat land, eens de pronk en bewond'ring der aard';
Daar lag het, door ſtormen op ſtormen geteisterd,
  Dat Holland — den naam zelfs van land niet meer waard!
De koperen vuist des verwatenen vreemden,
  Die ſchrikkelijk drukte op het ſidd'rend Euroop',
Woog drukkender nog op deez' roemrijke beemden;
  Verdwenen was welvaart, ja uitzigt en hoop!
Geen kielen, van Oosterſchen overvloed zwanger,
  Geen bodems, door eigene kunstvlijt belaân,
Bedekten er Amſtel- noch Merwe-ſtroom langer;
  Vertrappeld lag Hollands roemſuchtige vaan.
Bloeddorſtige beulen, gevloekte Satrapen,
  Omſtuwd door een bende van duiv'lengebroed,
Verſlonden, wat nijverheid zamen mogt rapen,
  En mestten zich vet met der weduwen goed.
Reeds trilde 's lands ringmuur, der vaderen wonder;
  Reeds tastte Neptuun naar 't ontwoekerd gebied;
Verraân en verguisd dook de Waterleeuw onder,
  En 't zinkende Holland terug in het niet!
Daar kwam Hij — zoo daalt uit den hemel een Engel! —
  Daar kwam Hij, Oranje, 's lands wettige Vorst;
En ſchaterend juichen bij kranſengeſtrengel
  Verving het gezucht der benepene borst.

Daar nam Hij den schepter, door liefde gegeven;
Die schepter — een tooverstaf werd hij gelijk:
De ontheisterde bodem kreeg groeikracht en leven;
De droefheid werd vrolijk, en de armoede rijk.
Weêr kliefde de steven de onmeetlijke plassen;
Weêr zong elke Stroomgod den lof van Merkuur;
's Lands vlag werd in 't bloed van barbaren gewasschen,
's Lands glorie gestaafd, en gelouterd door 't vuur.
In jeugdige kracht was de Woudvorst herrezen —
Zoo stijgt uit zijne assche ook de Feniks weêr op —
Het lagchendst verschiet gaf de toekomst te lezen;
Dra steeg weêr de zon onzer welvaart ten top.

Ja, die wondere ommekeering
Was 't gewrocht van Willem's hand,
Was de vrucht van zijn regering
Over 't dierbaar Nederland.
Hij alléén ook kon die wonden,
Hij ze heelen, anders geen,
Die, op 't naauwst aan ons verbonden,
In ons lijden had geleên;
Hij, die, in de vaag van 't leven,
Van zijn' rang en regt ontzet,
Uit het erfdeel werd verdreven,
Door zijn' stam zoo vaak gered; —
Die, toen 't lot Hem diepst verneêrde,
D' adel van zijn vorstlijk bloed
Met een' schat van deugd vermeêrde,
Dien geen weelde ooit kennen doet; —
Die, waarheen door 't lot versmeten
In dien langen jammernacht,
Eigen rampspoed kon vergeten,
En aan Hollands rampspoed dacht; —
Die, toen de eerste lichtstraal gloorde,
Straal van vrijheids morgenrood,
Onverwijld de roepstem hoorde
En zijn volk ter hulpe schoot; —
Die, gesneld op liefdeschachten
Naar 't nog worst'lend vaderland,
Zwoer, dat daaraan al zijn krachten,
Rust en lust zou zijn verpand.

Ja, die eed, Hij hield hem heilig;
Als de ceder ftond zijn trouw;
Neêrlands Tuinmaagd rustte veilig
Onder frisfche olijvenfchaâuw.
Hij, de Titus onzer dagen,
Strooide mild zijn weldaân rond;
Liet geen lijder hulploos klagen,
Waar zijn hand te helpen vond.
Zóó, door 't licht der deugd omfchenen,
Rolde ftil zijn leven voort,
Vloeide 't als een beek daarhenen,
Murm'lend langs bebloemden boord.
Zóó, gelijk een zorgvol vader
Van een minnend huisgezin,
Trok Hij fteeds zijn kroost zich nader
Door 't fluweelen koord der min.
En het kroost, in 't ftof gebogen,
Als 't zijn ziel in dank en beê
Opwaarts hief tot God den hoogen,
Bad ook voor den Vader meê:
„ God!" — zoo klonk 't uit ieders woning —
„ Leid Hem veilig aan Uw hand;
„ Spaar nog lang den dierb'ren Koning;
„ Spaar den lust van Nederland!
„ Laat Hem, als de zonne, blinken
„ Aan den onbewolkten trans,
„ En eerst fpade nederzinken,
„ Onverlet in gloed en glans!"
Dat gebed, zoo warm, zoo vurig
Opgeweld uit dankb're borst,
Vloeide dagelijks, rees gedurig
Op, voor Neêrlands wijzen Vorst.

Maar de Almagt, die zoo vaak in hare donk're wegen
Den braafften fterveling het meest en zwaarst bedroeft,
Hield Willem andermaal den lijdensbeker tegen,
De bitt're teug, helaas! te dikwijls reeds geproefd.
Een volk, door ftaatsbeleid, na eeuwenlange fcheiding,
Met Bato's trouw geflacht en Friso's kroost hereend,
Een volk, dat vijftien jaar, door Willem's wijze leiding,
Een welvaart had gefmaakt, hun vroeger nooit verleend;
Dat volk (kunt Gij, o God! die fchennis hun vergeven?)

Verhief in overmoed den wreveligen kop,
En ſtak, met duiv'lenzin, in 't hart der ſchoonſte dreven,
Brooddronken, woest en ſnood, de vaan des oproers op..
Verhongerd en verkleumd lag ze eenmaal daar, die adder!
Maar toen de koestering aan de argelooze borst
Haar krachten had herſteld, toen ſchoot zij haren zwadder,
En griefde diep het hart van d' al te goeden Vorst.
Geregte Hemel! kondt, ach, kondt Gij dat gedoogen?
Of liet Gij, altijd wijs, dien gruwel ſlechts begaan,
Opdat met hooger glans 't zou ſchitt'ren in elks oogen,
Dat eendragt, volk'rentrouw op aarde nog beſtaan?
Moet zóó, en zóó alleen, der woelende aarde blijken,
Waar troon bij troon vermolmt en zamenſtort tot puin,
Dat Neêrlands oud gebied, als 't pronkjuweel der rijken,
Zijn' koningszetel vestte op pijlers van arduin?
Moet Nasſau's ſchedel zóó den ſchoonſten lauwer dragen?
Verhoogt die nacht van wee den gloed zijns diadeems?
Zal zóó de gouden eeuw voor Hem en Neêrland dagen,
Al kookt de wufte Seine en ſtormt de trotſche Teems?

Ja, blijde verwachting en ſtreelende hope!
Het woelend Europe
Ziet ras u bekroond en vervuld;
Ik zie (o verrukking, nog nimmer genoten!)
De toekomst me ontſloten,
Hoe digt nog in duister gehuld.
Astréa, de aanminnige Astréa daalt neder!
God lof! zij keert weder,
Te lang reeds verbannen van de aard'.
Ik zie haar met palmen en lauweren zweven
Naar Nederlands dreven:
Dat land is haar zetel weêr waard.
Zij vlecht om de ſlapen van d' edelen Koning,
Zijn deugd ter belooning,
Die palmen en lauw'ren dooreen:
„ Heil, heil u, verwinnaar!" zoo ſpreekt ze onder 't vlechten;
„ Herſteld zijn uw regten
„ Door moed en volharding alleen.
„ Gefnuikt is uw vijand, beſchaamd uw benijder,
„ O vorſtelijk ſtrijder!
„ Uw leuze getrouw, hieldt Gij ſtand;
„ Met eerbied beſchouwen de Vorſten der aarde
„ Uw' luister en waarde,
„ De waarde van Koning en land.
„ Smaak lang nog de vruchten uws edelen ſtrevens,
„ En de avond uws levens
„ Blijv', Vader, van nevelen vrij!
„ Dat immer de roem van uw Huis ongeſchonden,
„ En duurzaam verbonden
„ Met Nederlands welvaren zij!"

J[s]. KRAMERS, JZ.

DE SCHIJNHEILIGHEID ONTMASKERD.

„ Geen Muzelman," fpreekt Mahomed,
„ Eet' zwijnenvleesch, naar mijne wet!
„ Er is een deel aan zulk een dier,
„ Dat niemand, onder mijn banier,
„ Mag proeven, wat hem lokken kan,
„ Op ftraf van vloek en eeuw'gen ban!"
Zoo was 't bevel van dien Profeet,
Schoon onbepaald, tot veler leed.
Had hij het zondig deel genoemd,
Dan waar' geen Muzelman gedoemd
Het ganfche dier te laten ftaan.
Maar, bleef de trek nu onvoldaan?
o Neen! men twistte en zon, vereend,
Welk deel hier wel mogt zijn gemeend.
Aan tegenfpraak was geen gebrek!
Deez' kiest de ham; die, 't zijdefpek;
Bij and'ren wordt het vast geloofd,
't Bevel gold nimmer 't zwijnenhoofd;
De vroomften, wie deez' eisch vervaart,
Verkiezen nederig den ftaart.
Zoo ftilt een ieder zijn geweten,
En 't ganfche varken wordt gegeten!

Gij glimlacht? — goed! maar geeft eens acht;
Ziet toe, dat ge om uzelv' niet lacht!
„ Verzaakt de wereld!" zegt *uw* leer.
„ Dat doen wij!" zegt ge; maar veelmeer
Sluit ge uw geliefd vermaak hier uit,
Wijl 't fpel niets, in uw oog, beduidt,
Offchoon uw ziel hangt aan een kans;
Of anders, meer verzot op dans,
Den fchouwburg, zotte kleederpracht,
Op brasferij, en wat de nacht
In zijnen valen fluijer hult,
En heel uw' geest en hart vervult.
Zoo, deel voor deel, wordt 't all' gefmaakt;
En, fchoon ge uws buurmans losheid wraakt,
En denkt, hij leeft wat al te vrij,
Toch maakt gij 't even zoo als hij.
Zoo ftilt een ieder zijn geweten,
En 't ganfche varken wordt gegeten!

Het *Engelsch* van COWPER vrij gevolgd.

MENGELWERK.

IETS OVER JOH. V: 3, 4.

Indien men de zoogenoemde *Doxologie* achter het Gebed des Heeren, *Matth.* VI: 13, de aanhaling van *Psalm* XXII door denzelfden Evangelist, Hoofdst. XXVII: 35, en het verhaal aangaande de overspelige vrouw, *Joh.* VIII: 1—11, uitzondert, kan ik mij niet herinneren, dat er ééne zinsnede in de Evangelische verhalen gevonden wordt, aangaande welker echtheid meer twijfel geopperd is, dan de plaats, aan het hoofd dezes genoemd. Onlangs had ik bijzondere aanleiding, om in een opzettelijk onderzoek naar de echtheid of onechtheid van dezelve te treden, en ik vond mij opgewekt, om, door middel van dit Tijdschrift, de gronden open te leggen, die mij de woorden *ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν. Ἄγγελος γὰρ κατὰ καιρὸν κατέβαινεν ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ, καὶ ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ· ὁ οὖν πρῶτος ἐμβὰς μετὰ τὴν ταραχὴν τοῦ ὕδατος, ὑγιὴς ἐγίνετο, ᾧ δήποτε κατείχετο νοσήματι* doen houden voor een bijvoegsel van lateren tijd. Dit gevoelen is geenszins nieuw, en het is ook daarvoor niet, dat ik de hier gegevene gronden wil gedacht worden te houden; de hoogste verdienste, op welke dit stukje wil aanspraak maken, is, het door de voornaamste *Critici* gezegde bijeen te trekken, en het aangenomen gevoelen alzoo aannemelijker te maken.

Niet ten onregte teekent de Hoogl. VAN DER PALM aan, „ dat het in vs. 4 vermelde zoo weinig overeen„ komstig is met alle andere Bijbelsche wonderen en „ wonderverhalen, dat wij, ook zonder eenig uiterlijk „ bewijs, deszelfs onechtheid zouden vermoeden." Eer wij echter *inwendige* gronden mogen in aanmerking nemen, moeten wij op de *uitwendige* letten. En dan trekken de volgende bijzonderheden onze aandacht.

Het *vierde* vers in de gewone lezing wordt niet gevon-

den in den beroemden *Codex*, die vroeger aan BEZA heeft toebehoord en te *Cambridge* bewaard wordt (*), een der oudsten, door HUG (†) aan de *vijfde* of *zesde* Eeuw toegeschreven, vervaardigd (eene reeds voorlang gemaakte opmerking, maar die hier van zeer veel belang is) door iemand, die weinig of geen Grieksch verstond, werktuigelijk alzoo naschreef, en gevolgelijk in het door hem gekopieerde exemplaar de plaats ook niet zal gelezen hebben; gelijk ook de, nevens het Grieksch in gedachten *Codex* geplaatste, Latijnsche vertaling de plaats evenmin heeft. Voorts ontbreekt zij nog in een geacht, door GRIESBACH met No. 33 geteekend, Handschrift; terwijl *tien Codices*, de eene van meerdere, de andere van mindere waarde, dezelve met * teekenen, ten blijke, dat zij haar verdacht houden; gelijk ook ditzelfde wordt te kennen gegeven in een ander H. S., dat deze woorden tusschen ( ) plaatst. (‡) Voorts teekenen verscheidene H. S. S. van de *Versio Itala* (de oudste Latijnsche overzetting), een hooggeacht van de *Armenische* vertaling, benevens de *Syrische* tweede (*Philoxeniana*) dit vers aan als onecht, en eenige *Euangelistaria* missen het geheel.

Komt hierdoor bij den onpartijdige reeds eenige twijfel op, niet weinig wordt die versterkt door de opmerking, dat nog meer gezag pleit voor het *bovendien* weglaten der laatste woorden van vers 3. ἐκδεχομένων κ. τ. λ. Het zijn, wel is waar, slechts *vier* Handschriften, maar daaronder twee van het hoogste gezag, de *Cod. Vaticanus* (§) en *Regius* (**), in welken laatsten naderhand (*a secunda manu*) de plaats is bijgeschreven. De eerste wordt door den scherpzinnigen HUG tot de IVde Eeuw gebragt, en den laatsten acht hij niet onwaarschijnlijk den oudsten van allen. Ook ontbreken de woorden ἐκδεχομένων — νοσήματι in een H. S. der *Koptische* vertaling, gelijk ook in de *Pa-*

(*) GRIESBACH, D. *Euangel.* (†) *Einleit. in d. N. T. Th.* I. (‡) Zie GRIESB. *ad l.* (§) GRIESB. B. (**) GRIESB. C.

paphrafis van den Kerkvader NONNUS, zoo als onder anderen TITTMANN opmerkt, doch die verkeerdelijk zegt: *nec doctores Ecclesiæ Græcæ legisſe videntur* (*). Immers CHRYSOSTOMUS, CYRILLUS, EUTHYMIUS ZIGABENUS, als ook THEOPHYLACTUS, hebben de plaats volgens GRIESBACH gelezen, hetgeen mij, om dit aangaande de aanteekening van dezen Geleerde en van KUINOEL te zeggen, van TERTULLIANUS niet zoo bewezen voorkomt. Deze Kerkvader toch meldt alleen, vergis ik mij niet, dat een Engel op zekere tijden het water beroerde (†); maar hij zegt dit, zonder JOHANNES aan te halen. Hij kan dus dit vertelsel wel uit dezelfde bron geschept hebben, als die, de onechtheid onderſteld zijnde, de afſchrijver, die het in den tekst bragt, gebruikte. Doch ORIGENES, die groote *Criticus*, vermeldt de woorden niet, en met regt merkt KUINOEL (‡) op: DIVERSARUM RECENSIONUM *Codd. antiquisſimi et præstantisſimi hunc locum omittunt.*

Geene geringe kracht van bewijs tegen de echtheid ontleent deze opmerking uit eene andere, dat vele H. S. S., vertalingen enz., die de plaats hebben, echter in dezelve ſommige woorden achterlaten, andere onderſcheiden rangſchikken. Althans het komt mij voor, dat dit geenen geringen grond van vermoeden tegen de echtheid oplevert, of laat mij liever zeggen, de andere gronden verſterkt, en er zouden gemakkelijk meerdere verdachte plaatſen zijn aan te wijzen, waar door kundige *Critici* het ondergeſchovene wordt geacht *uit eene vertaling* te zijn ingeſlopen. Na alzoo de uitwendige getuigen te hebben gehoord, zou men niet aarzelen, op deze zinſnede toe te pasſen den regel van GRIESBACH (§): *Brevior lectio, nisi testium vetustorum et gravium auctoritate penitus destituatur* (dit *penitus* zal toch wat ſterk gezegd zijn), *præferenda est verbo-*

(*) *In Melet. S. ad h. l.* (†) *De Bapt.* C. V. (‡) *Ad h. l.*
(§) *In Præfat. ad N. T. pag. LX. Edit.* 2.

ſiori, en daarom de woorden *ἐκδεχομένων — νοσήματι* uit den tekst te werpen.

Maar wij willen ook *inwendige* gronden onderzoeken. En hier kan bewezen worden, *deels*, dat deze woorden waarſchijnlijker een bijvoegſel van lateren tijd, dan van de hand van JOHANNES zijn, *deels*, dat er meer gronden zijn, om te gelooven, dat zij verkeerdelijk *in*, dan *uit* den tekst geraakt zijn; met andere woorden: daar is meer voldoende reden te geven van het inſchuiven, dan van het weglaten dezer woorden.

Wat het *eerſte* betreft: naar het gevoelen van VAN DER PALM, is dit vers „ niet anders, dan een bij„ voegſel van latere hand, behelzende de oude Joodſche „ overlevering en volksvertelling aangaande het troebel „ worden des waters en deszelfs daarvan afhangende, „ gezondmakende kracht.” En bekend is het, dat de Joden gewoon waren, de natuurverſchijnſelen, welke zij niet konden verklaren, aan *Engelen* toe te ſchrijven. Het ſchijnt, dat bij het ziekenhuis *Bethesda* eene *minerale* bron geweest zij, welke nu en dan opborrelde, troebel werd, en dan eene verhoogde geneeskracht had. Vond men nu dit bijvoegſel b. v. bij MATTHEUS, dan zou ik nog eer overhellen, om het voor echt te houden; maar merkwaardig is de aanteekening van KUINOEL: JOHANNES *nusquam morbos derivavit a geniis malis, nil retulit de Dæmoniacis*, en daarom *parum probabile est, eum h. l. ſuperſtitioſam vulgi opinionem memoraſſe.* Hier komt bij het *a priori* onwaarſchijnlijke van zulk eene uitlegging. De Evangelisten toch, indien men alleen LUKAS uitzondert, rigten hunne ſchriften alzoo in, alsof zij alleen voor hunne tijdgenooten ſchreven. Zij helderen zeldzaam, of liever nooit, bijzonderheden op, van welke een hedendaagsch Geſchiedſchrijver zou begrijpen, dat ze voor den vreemde en nakomeling die opheldering zouden behoeven, — en dat zoude JOHANNES dan hier op eene zoo vreemde wijze gedaan hebben? Onderſtelt echter voor een oogenblik, dat hij het gedaan hebbe; waarom dan de opborreling des waters vs.

3 genoemd τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν en vs. 4 τὴν ταραχὴν τοῦ ὕδατος? Waarom dan de bron als een *panacée* opgegeven, ὑγιὴς ἐγίνετο, ᾧ δήποτε κατείχετο νοσήματι, hetgeen wij toch geruſtelijk kunnen verzekeren, dat hoogst onwaarſchijnlijk is, te meer, daar JOHANNES, vs. 3, enkel kwalen opnoemt, die, let wél, nog heden ten dage in minerale wateren een uitmuntend geneesmiddel hebben, als: ἀσθενοῦντες, niet *kranken*, maar *verzwakten*; τυφλοὶ, menſchen met de in *Palestina* zoo gewone oogkwalen; χωλοὶ, *kreupelen*, *jichtigen*, en ξηροὶ, *kwijnenden*, *teringachtigen*; gelijk dan ook de genezing op eenen lijder van de eerstgenoemde ſoort betrekking heeft. VAN DER PALM meent in vs. 7 een bewijs te vinden, dat de man aan eene verlamming leed. Het is zeer mogelijk, maar zonderling, dat alle, door mij geraadpleegde, Uitleggers, bij de aanteekening in vs. 9, *dat hij zijn bed*, zijne matras, *opnam en heenwandelde*, *alleen* tot het vervolg, *het was Sabbath*, deze bijzonderheid betrekkelijk maken. Het is zoo, het vervolg geeft daartoe vele aanleiding; maar het was hier toch ook, even als bij den *geraakte*, *Matth.* IX: 1—8, een overtuigend bewijs van volkomene genezing, en JEZUS heeft waarſchijnlijk *dit* bedoeld met het bevel, om *aldus* het geſticht te verlaten.

Ook JOSEPHUS, (en dit is almede een bewijs tegen de waarheid der zaak, en alzoo de dusgenoemde *bonitas lectionis*) hoezeer anders geene gelegenheid latende voorbijgaan, om de eer zijns volks, ook als van God bijzonder begunſtigd, te doen uitkomen, maakt van dit door eenen Engel beroeren des waters nergens melding, offſchoon hij van dit bad gewaagt en het zelfs (*) een τοῦ Θέου κολυμβήθραν noemt. Bovendien maakt HESS (†) de opmerking, dat „ in de ganſche, bij deze gelegen„heid gehoudene Redevoering van onzen Heer, gelijk

(*) Volgens SCHUTTE, *Heilige Jaarboeken*, D. II. bl. 53. not.

(†) *Leer*, *Daden en Lotgevallen van* JEZUS, D. III. bl. 219.

„ JOHANNES dezelve opgeeft, niet het minste voor-
„ komt, dat op het vermeende wonder slechts van verre
„ eenige betrekking heeft."

Ook (en dit is het *andere*, waarop ik mij boven beriep) invoeging dezer woorden in den tekst laat zich gemakkelijker verklaren, dan uitlating uit denzelven. Welke reden toch kon er voor het laatste bestaan? Men was in de eerste tijden des Christendoms eer geneigd, om de wonderen te vermeerderen, dan om die te verminderen; en niet ligtelijk waagde het een afschrijver, wonderverhalen uit den tekst te laten. Er volgen ook geene woorden, die op het oog naar ἐκδεχομένων, het eerste, of κινήματι, het laatste woord in *quaestie*, gelijken, en dus den afschrijver konden in verwarring brengen. De echtheid dus aannemende, is het onbegrijpelijk, dat zoo weinig uitwendig gezag voor dezelve pleit. Maar keeren wij het nu om, en gaan wij van de onderstelling uit, dat de plaats ondergeschoven is, hoe gemakkelijk laat zich dan hare opneming in den tekst verklaren! Een afschrijver las dit verhaal aldus: ἀσθενούντων, τυφλῶν, χωλῶν, ξηρῶν. ἦν δέ τις κ. τ. λ. Dit volgde alles goed; maar nu komt hij aan vs. 7, en leest daar de klagt van den ongelukkige, dat hij niemand had, die hem in het bad wierp, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ. Zulks was echter niet opgehelderd, en daarom voegt hij op den kant eene aanmerking bij de optelling der zieken, ten einde aan te toonen, van waar dit ταράσσεσθαι τοῦ ὕδατος zijnen oorsprong had. Deze woorden vindt de afschrijver van dit exemplaar op den kant staan, ziet dezelve aan voor een vergeten gedeelte van den tekst, en het gaat dezer plaatse, gelijk zoo menige door ingelaschte kantteekeningen bedorvene. En dit wordt te waarschijnlijker, daar de geheele aanteekening zoo weinig in den geest is van JOHANNES, en des te meer smaakt naar dien van latere tijden, toen men, meenende in de H. Schrift geene wonderen genoeg te hebben, nog op allerlei wijzen derzelver getal vermeerderde. Zoo moeijelijk zich dus hier de uit-

lating van *authentische* woorden laat verklaren, zoo gemakkelijk is eene inlassching van dezelve te begrijpen.

Een enkel woord moet ook gezegd worden van het gevoelen, hetwelk HESS (*) aangaande deze plaats voorstond. Hij wil voor ἄγγελος, *een Engel*, lezen ἄγγος, *een vat* of werktuig, waarmede men den ondersten, mineraal-krachtigen grond roerde, en daardoor aan het water eene nieuwe geneeskracht bijzette; eene lezing, door geen het minste gezag ondersteund. Leest men al ἄγγελος, dan wil HESS, dat men dit versta van eenen, tot ditzelfde werk verordenden, persoon. Zonderling, dat dit dan κατὰ καιρὸν zou geschieden, en niet zoo dikwijls zich een kranke daartoe aanmeldde!

De hier opgegevene gronden, deels door anderen, deels door eigen nadenken aan de hand gedaan, nopen mij, om de woorden ἐκδεχομένων tot κινήματι te houden voor eene wel zeer oude, echter niet van JOHANNES afkomstige lezing. Ik beveel dezelve aan het nadenken van anderen, en roep een bescheiden oordeel in over het bescheidenlijk ter neder gestelde.

Elkerzee, Nov. 1833. H. M. C. VAN OOSTERZEE.

(*) A. w. D. III. bl. 218, en de aanmerking aan het einde van dat deel.

WAARNEMINGEN OVER DE SCHIMMEL.

Elk weet, dat de schimmel uit zekere vochtige ruigte bestaat, maar ook niet veel meer. De eigenlijke aard van dit voortbrengsel, hetwelk in de keten van het groeijend rijk als eene der benedenste schakels voorkomt, alsmede de omstandigheden, onder welke het op de ligchamen te voorschijn komt, ware tot duslange slechts onvolkomen bekend. De Heer DUTROCHET deelde onlangs in de *Parijsche* Akademie der Wetenschappen deswege eenige waarnemingen mede, van welke wij het hoofdzakelijke hier zullen mededeelen.

De verfchillende groeijende beftanddeelen, waaruit de fchimmel beftaat, vertoonen zich in 't algemeen als enkelvoudige of ook takachtige draden, welke aan de uiteinden kale of ook met een doorfchijnend hulfel omgevene zaden dragen. De fchimmel zet zich bij voorkeur aan zelfftandigheden, welke tot bederf overgaan, en bevordert derzelver vertering. De wijze der voortplanting dezer groeiftoffe bleef lang onbekend. Doorgaans wordt dezelve bijgebragt als hoofdbewijs en fterkfprekend voorbeeld der zoogenaamde *generatio aequivoca*, d. i. de voortteling van bewerktuigde ligchamen door zichzelven, zonder behulp van zaad; maar bij nader onderzoek heeft men bevonden, dat zij zich, gelijk alle gewasfen, alleen door zaad voortplant; dat zij flechts dán ontftaan kan, wanneer derzelver kiemen, door den wind, naar de ligchamen, aan welke zij zich alsdan ontwikkelen, worden overgebragt. Deze kiemen zijn overal in den dampkring, ook in de fappen der planten en dieren verfpreid, en ontwikkelen zich overal, waar de omftandigheden zulks begunftigen. De kruidkundigen tellen ongeveer dertig foorten van fchimmel van een zeer verfchillend uiterlijk. Voor het bloote oog is deze grijze, viltachtige zelfftandigheid altijd dezelfde; met een goed mikroskoop gewapend, bevat eene ruimte van weinig lijnen een gansch bosch in 't klein: enkel teedere, takachtige gewasfen, aan wier kroon aardige vruchttrosfen hangen; op den heuvelachtigen bodem ligt een bont gefchakeerd groen verfpreid, geel nevens groen, rood nevens wit, en hier en daar fchitteren in dezen bloemtuin waterdropjes als diamanten. Kort daarop fpringen de kleine vruchthulfels open; in eene wolk fchiet het zaad daaruit, en breidt zich bevruchtend alom uit. Kleine dieren zwerven in het bosch rond, en kloeke infekten graven den grond om. Zoodra men het oog ontwapent, verdwijnt de ganfche betoovering, en men ziet niets, dan eene graauwe vlek op een ftuk oud brood of half bedorven kaas.

Ik vestigde mijne bijzondere oplettendheid op datgene,

hetwelk de vorming der ſchimmel begunſtigt of te keer gaat. De meest algemeene voorwaarde tot verwekking derzelve is bewerktuigde ſtoffe en water. Wanneer men in zuiver water zekere hoeveelheid eiwit werpt, vormt zich, hoe begunſtigend ook anders alle omſtandigheden zijn mogen, nooit ſchimmel. Doet men er een luttel van een of ander zuur bij, (b. v. een droppel op een once water) dan ziet men de ſchimmel in minder dan acht dagen overvloedig uitſpruiten. Dezelfde uitwerking doen potasch en ſoda, doch niet zoo ſterk, daar zich alsdan de ſchimmel eerst na verloop van drie weken vertoont. Vrij zuur of vrij alkali ſchijnt alzoo tot het kiemen dezer groeiſtoffe een wezenlijk vereischte en bevordert hetzelve tevens ongemeen. In vloeiſtoffen, welke in de lucht aan bederf onderhevig zijn, met name in gedestilleerde wateren, vormt zich, gelijk bekend is, de ſchimmel zeer ſpoedig en in groote hoeveelheid; en dit ontſtaat blijkbaar door de zuren of alkaliën, welke zich door het bederf ontwikkelen.

De geringſte hoeveelheid van eenig merkuriaal zout, bij eenige vloeiſtof gevoegd, laat geen ſchimmel hoegenaamd opkomen. Inkt, zonder omroeren aan de lucht blootgeſteld, wordt weldra met ſchimmel overtogen. Een paar greinen kwikzilverzout weert alle ſpoor daarvan beſtendig, daar de kiemen terſtond door hetzelve verſtikt worden. Lood- en tinzout integendeel bevorderen de ontkieming; koper en nikkel werken even als kwikzilver, maar veel zwakker. Er behoeft dus voortaan geen beſchimmelde inkt in den handel gebragt te worden.

GEDRAGINGEN VAN HILLETJE ONDER ZEKERE TEEKENEN DES TIJDS.

(Briefsgewijze medegedeeld aan den *Spectator* te *Rotterdam*.)

Uitgelokt door het fraaije weder, zaten wij, mijne

lieve HILLETJE en ik, onder den digten lindeboom, die voor ons huis ftaat. Hare vriendelijke hand fchonk mij van tijd tot tijd een verkwikkelijk kopje thee, en, voor zoo verre een *Hollander* voor het *dolce far niente* vatbaar is, blies ik uit mijne pijp de rookwolkjes voor mij heen. In gepeins verdiept, ontwaarde ik naauwelijks, dat de bodin, volgens gewoonte van de ftad terugkeerende, voor mijne vrouw een pakje nederleide, hetwelk onmiddellijk geopend en deszelfs inhoud nagegaan werd. Geduldig het oogenblik verbeidende, dat te mijner kennis zoude komen hetgeen zij der mededeeling oorbaar achtte, zag ik met verbazing, hoe, onder het inzien van een ontvangen boekje, het gelaat mijner lieve vrouw op eens met een' hoogrooden blos overtogen werd, zoodat het met den gloed der ondergaande zon fcheen te wedijveren.

Spoediger, dan ik verwacht had, werd mijne deelnemende belangftelling voldaan. Met eenen uitroep: „ Wat moet ik niet beleven!” gaf ze mij eene *Letteroefening* in handen, en voegde er bij: „ Dat zijn de gevolgen van die fchrijfjeukte. *Ja wel teekenen den tijd!* De barbier van MIDAS was nog befcheiden; die vertrouwde zijn geheim aan den grond toe; hoe kon hij vermoeden, dat het riet het zou uitbrengen? Maar, de mannen, terwijl zij met hunne gaaf van zwijgen als uit de hoogte op ons zwakke fchepfels nederzien, moeten, wat zij flechts hooren of zien, terftond befchrijven. En wat er beter was gezwegen, laten zij, om het nog wereldkundiger te maken, zelfs drukken! (*) Zie! daar wordt, voor het oog van geheel de wereld, een brief van eenen *Spectator* uit *Rotterdam* aan mij gerigt.”

Ik wil niet ontveinzen, dat ik deze aanfpraak met een bedeesd gelaat aanhoorde, en, onder het gevoel

(*) Niet onaardig noemt de waardige MAARTEN VROEG zulk eene gefteldheid *drukjeukte*. Zie *Nagelaten en verfpreide Letterarbeid van* JACOB VOSMAER, Ifte D. bl. 97.

mijner fchuld, dezelve op den ouden THAUT en den vindingrijken LOURENS KOSTER wilde werpen, die ons met zulke gevaarlijke kunften hadden bekend gemaakt. Ik zoude zelfs in deze oogenblikken, hadde het van mij afgehangen, tegen de vrijheid der drukpers en voor eene in te voeren cenfuur geftemd hebben, om *mijn gepleegd kwaad*, ware het ook door een *grooter*, weêr goed te maken.

Daar ik onder zulke omftandigheden het zwijgen voor nog erger dan tegenfpreken houde, trachtte ik eenige kleine afleiding te maken, en zeide: „Het is toch eene groote eer, door een geleerd man befchreven te worden; en wanneer ik mij herinner, hoe vele vrouwen er op uit geweest zijn, eenen brief van den ouden *Spectator* (VAN EFFEN) te verkrijgen, dan moet ik zeggen, dat gij eene wondere vrouw moet zijn, lieve HILLETJE! die geheel ongezocht door eenen geleerde opgezocht wordt, omdat andere fchrandere en geleerde mannen u reeds met brieven vereerd hebben."

„Het is juist deze vereerende onderfcheiding," hervatte mijne, door deze gelukkige wending, zoo 't fcheen, eenigzins geftreelde vrouw; „men kan toch geene eer ontvangen, zonder wederom eer te geven, die ze ons bewijst."

„Is het anders niet, lieve vrouw?" fprak ik met een luchtiger hart, „daar is raad voor. Regenten fchrijven zelden eigenhandig terug, en als uw Eerfte Staatsdienaar kan ik gevoegelijk uit uwen naam, en nog des te beter over u fchrijven."

„Nu, gij moogt toezien, hoe gij de beleefdheid van den Heer *Spectator* naar behooren beantwoordt. Intusfchen verzoek ik, dat het bij fchrijven blijve, en gij niet tevens u tot fchilderen zette. Het moet den *Spectator*, die van zijne twee lieve kleinen fpreekt, onverfchillig zijn, of ik blaauwe of bruine oogen heb, of ik jong of oud, en of ik ook knorrig ben. (*)"

(*) De Heer *Spectator* vermoedt dit toch van mijne HIL-

Ben *ik* hem wezenlijk belangrijk, 't zal hem dan om het even zijn, of ik Jufvrouw, Mejufvrouw of Mevrouw ben. Zijn *welgezinde*, *waarde* of *veelgeachte* HILLETJE is mij al mooi genoeg."

Van de mij dus verleende volmagt gebruik makende, aarzel ik niet te verklaren, (het blijve echter onder ons) dat uw brief, waarde Heer *Spectator*, aan niemand beter had kunnen gerigt worden. HILLETJE moge voor u naar het ligchaam onbekend zijn en blijven, het schijnt mij toe, dat gijl. het naar den geest niet zijt, indien ik mijne vrouw wél ken en beoordeel, voor zoo verre men in het algemeen vrouwen kennen kan en zijne eigene beoordeelen mag.

Een en ander ſtrekke hiervan ten bewijze, en in zekeren zin ter beantwoording van hetgeen gij *een' brief*, *of zoo iets*, *dat geen brief is*, noemt, en waarmede dit geſchrijf, voor zoo verre een ongeletterde met eenen geleerde zich vergelijken mag, ook eenige overeenkomst zal hebben. Mogt het u zoo welgevallig zijn, als het uwe mij was!

Laat ik dan dadelijk u mogen verzekeren, dat de tijd, dien wij beleven, ook door mijne HILLETJE als *wonderlijk* wordt beſchouwd; waarover zij, indien al niet zoo *geleerd* als gij, toch dikwijls *juist* redeneert. Wat eigenlijk het *ſtaatkundige* en *godgeleerde* betreft, dit valt minder onder haar bereik. Het eigenlijk *ſtaatkundige* ſchijnt haar doorgaans zoo weinig te treffen, dat onder de Couranten, welke wij hier lezen, haar, na de *Haarlemſche Courant*, om hare vele advertentiën, de *Utrechtſche*, door de aldaar geboekte moorden en dieſtallen uit *België*, de belangrijkſte is, omdat, zegt zij, is deze kronijk waar, men wel kan zeggen: *uit de vruchten zult gij den boom ken-*

LETJE niet? offchoon ik, van wege zijne *captationes benevolentiæ*, er voor vrees, dat zijn Ed. vooronderſtelt, dat zij het ſpoedig worden kan.

nen. En wat het *godgeleerde* betreft, zijt verzekerd, dat, indien allen dachten als mijne HILLETJE, de uitgaaf van alle blaauwboekjes fpoedig zoude ophouden; want uit den post voor *onvoorziene uitgaven*, zelfs uit het fonds van O. en B., (*) mag geen cent aan eenig gefchrift van dien aard befteed worden. Zij heeft mij zelfs *uitgenoodigd*, op de aanftaande groote vergadering van ons leesgezelfchap, eene *motie* te doen tegen de opneming van dergelijke boeken. (Die onder eenen beleefden hoofdofficier dient, of onder eenen wellevenden ambtenaar ftaat, weet, wat het woord *uitnoodigen* of *verzoeken* beteekent.) Zij tracht zich in den *wonderlijken* tijd te voegen, en hoopt, al beleeft zij en zeker ook gij dien met uwe lieve kleinen niet, (wier verdere vermeerdering zij u, dien zij voor eenen Godgeleerde houdt, met de woorden van *Pfalm* CXXVIII, toewenscht) dat de voorfpelling van JESAIAS, Hoofdft. XI en II: 4, nog eens moge vervuld worden. Zij verbeeldt zich in hare eenvoudigheid, dat, zoo lang het gewoel, getier, geraas, of zoo gij het gelieft te noemen, zoo hevig is, de vervulling van hetgeen wij hopen en gaarne met u willen afbidden nog verre af is. Deze aanhaling is, mijns inziens, zoo ongepast niet, als dit met een aantal plaatfen gefchiedt, welke, indien zij al niet als *fcheldwoorden* (†) gebezigd worden, toch als *Motto's* prijken aan het hoofd van zulke gefchriften, waaruit waarfchijnlijk het Handlexicon, door u bedoeld, den ruimften oogst zoude kunnen verzamelen. Mogten zij, die zoo ijveren, die daartoe zelfs reden meenden te hebben, een klein ver-

(*) Uit uwen brief ontwarende, dat gij in de Krijgskunde, althans wat het wapentuig betreft, geen vreemdeling zijt, zoo zult gij wel weten, wat bij de Militairen *het fonds van O. en B.* beteekent. Anders kan elke Raad van Administratie u hieromtrent inlichten.

(†) *Odium Theologicum*; moet het ook *odium Theologorum* zijn?

toog bij *Asmus* lezen (*); terwijl die van eenen anderen kant in hunnen ijver niet onderdoen, en welligt in het *demoliëren* te verre zouden kunnen gaan, het op bl. 47 (†) te vindene niet onvoordeelig zoude zijn. Dat haar echter de *wonderlijke tijd* zeer treft, en de teekenen van denzelven door haar wel geacht worden, zie ik uit het navolgende.

Dat zij zelve uwen brief niet beantwoordt, komt daaruit voort, dat zij het niet gepast oordeelt, dat vrouwen op het groote tooneel der wereld zich te zeer vooraan vertoonen. Ik maak dit ook uit hare wijze van opvoeden op, waarmede ik u als in het voorbijgaan eenigzins wil bekend maken. Hebt gij evenwel lust, haar van naderbij gade te slaan, zoo noodig ik u vriendelijk bij ons. Leidt uw weg te eeniger tijd over ons dorp, en zitten wij dan onder den lindeboom, ik houde mij verzekerd gij herkent ons, en ik maak mij sterk, wanneer gij voor ons staat, u te herkennen, indien gij wezenlijk de *Spectator* van de *Rotte* zijt. Het kon evenwel zijn, dat gij, zonder een PROTEUS te zijn, u onder meer dan ééne gedaante in het openbaar vertoont. De Mystificaties zijn onder Heeren van uwen stand zoo geheel zeldzaam niet. Wat er van zij, ik zal intusschen zorgen, dat mijne ware woonplaats door u kan worden uitgevonden bij hem, door wiens heuschheid deze brief u geworden zal. Gij zult alsdan waarschijnlijk mijne HILLETJE onder hare dochters vinden. Zij heeft voor deze de huiselijke opvoeding verkozen, en daartoe eene opvoedster, in den waren zin des woords, bij zich genomen. Wat haar hoofdzakelijk van de scholen ook voor vrouwen afkeerig heeft gemaakt, zijn de zoogenoemde publieke examens, waar van de meisjes-handwerken enz. tentoonstellingen gemaakt worden; terwijl zij in het openbaar bedankt worden voor hare pligtsbetrachting en door aanspraken voor de

(*) *Wandsbecker Bothen*, 1 Th. pag. 78 en volg.

(†) 3 Th. *Rencontre*.

haar te dezen bewezene onderscheiding wederom bedanken. Hoe moeten zij, door zulke plegtigheden hijgende naar openbare eer en onderscheiding geworden, later te moede zijn, wanneer zij voor pligtsbetrachting, ja opofferingen, waarvoor het sterker mannelijke karakter dikwijls zal terugdeinzen, niets anders verwerven, dan het stille bewijs, ongezien van menschen, voor *God alleen* wél gedaan te hebben? Uit dit beginsel alleen te handelen, sluit meer in, dan men wel denkt. Wie weet, wat er van vele schitterende daden, ook van anders verdienstelijke mannen, zoude geworden zijn, indien de ster der eer, of eenig ander klatergoud, ook slechts in verbeelding, hun uit de verte niet had tegengeschitterd! — Wat daarentegen onze jongens betreft, deze zijn ter schole en worden als de anderen opgevoed, slechts met dit onderscheid, dat mijne HILLETJE onophoudelijk bezig is, hun de vleugels der eerzucht te kortwieken en de loten der ingebeelde verdiensten te besnoeijen, wanneer die bij het openbaar examen en de prijsuitdeeling te welig trachten uit en op te schieten. Zij schijnt te dezen veel te hebben van onzen vriend zaliger, den zeker ook u welbekenden Meester MAARTEN VROEG, wiens denkwijze gij intusschen eens kunt nalezen. (*)

Hiermede zoude ik kunnen afbreken, ja zelfs ik behoorde dit te doen, want ook ik ben ondanks mijzelven ernstiger geworden, dan het jegens u behoefde; maar ik moet nog iets voor mijzelven voegen bij hetgeen ik in last had, ter opheldering van eene kleine dwaling van uwe zijde, welke mijne HILLETJE onder het vermoeden zoude kunnen brengen, of zij zich soms niet te verre in den geneeskundigen doolhof waagt. De brief over de *Homöopathische* geneeswijze was aan mij gerigt. De brief, waarmede eigenlijk mijne HILLETJE door een geleerd man was vereerd geworden, betrof zekere *Beelden en Gedachten*, over welke zij

(*) Zie het reeds aangehaalde werk van J. VOSMAER, IIIde D. bl. 181, *Opvoeding*.

dien geleerden bloedverwant onderhouden had, en aan welke de Geneesheeren wel van allen het minst herinnerd willen worden, vooral van wege die ter bedoelde plaatfe voor hunne rekening gekomen zijn. Wat *mij* tot dusverre in de *Homöopathie* belang doet ftellen, zal u ook niet onverfchillig kunnen zijn. Het zal in ons huifelijk *budget* toch eene aanmerkelijke wijziging brengen, wanneer wij met een 100,000fte gedeelte van één grein rabarber, vlier of kamillen even goed genezen kunnen worden, als thans door geheele fcheepsladingen; het laat zich gemakkelijker flikken, en, de apothekersrekening naar die evenredigheid berekend, zullen de goede oude tijden nog eens kunnen terugkeeren, toen een braspenning daags, zoo men verhaalt, al een heel zoet inkomentje was. Het eenigfte bezwaar beftaat flechts daarin, of deze geneeswijze de tot dusverre ontbrekende eensgezindheid onder de Geneeskundigen zal brengen. Want zoo lang allen niet denzelfden weg bewandelen, zullen onze belangen niet gelijkmatig kunnen bevorderd worden; en de Geneeskundigen het onderling niet eens zijnde, werkt altijd ten nadeele der leeken. Wij ondervonden dit in het afgeloopen jaar op ons reisje langs den *Rhijn*, waarheen ik mij moest begeven met mijne HILLETJE, die onzen jongften lieveling, van welken zij zich niet wilde fcheiden, medenam. Waarfchijnlijk had onze kleine, aan zoo vele fnelle afwisfelingen en overgangen nog niet gewoon, daardoor eene ligte ongefteldheid opgedaan. De bezorgde moeder verlangde naar eenen Arts. Hij kwam; maar ftel u onze verwondering voor, toen hij, vóór hij nog het kind onderzocht had, dadelijk vroeg, of Mevrouw het kindje *allopathisch* of *Homöopathisch* wenschte behandeld te zien. Bedeesd zag ik mijne vrouw aan; maar terwijl ik tot een antwoord mij voorbereidde, en het bekende: *Nostrum non est tantas componere lites*, mij voor den geest zweefde, om den Arts zelven voor de behandeling verantwoordelijk te ftellen, zeide mijne vrouw, terwijl zij het behang van het bed liet vallen:

„ Wanneer *ik* dan toch kiezen moet, laat ik in dit geval de ziekte liefst aan de Natuur over, en bedank Mijnheer wel voor de moeite van herwaarts gekomen te zijn." Zij deed wél: het kind herftelde van zelf, of liever door de Natuur; wij vervolgden onze reis met blijdfchap, en keerden weltevreden terug.

Verfchoon mijne uitvoerigheid; het is een gebrek, 't welk mij, als meer menfchen, die weinig omhanden hebben, aankleeft. — Vaarwel!

X.

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN.

(*Vervolg van bl.* 480.)

Bezoek bij eenen Prediker, en Theegezelfchap.

Het is moeijelijk, toegang tot de gezelfchappen der *Amerikaanfche groote wereld* te krijgen; en gelukt dit eindelijk, het geeft echter weinig voldoening. Alle fchoone brieven van aanbeveling, welke ik medegebragt had, mogten mij niets baten — geen derzelven was aan eenen Prediker gerigt. Ik had verfcheidene bezoeken afgelegd, maar niemand vereerde mij met een tegenbezoek. Ik was wel met eenige lieden in kennis geraakt; doch het waren geene *Reverends* (Weleerwaardigen); zij konden dus nergens mij toegang verfchaffen; maar zij ftelden mij voor aan zekeren *Reverend Doctor*, een geweldig prediker.

De fterke en welluidende ftem van dezen *Doctor* had de harten van alle vrouwen gewonnen; zijn gebarenfpel, vol uitdrukking, verwekte bij zijn talrijk gehoor eene fnelle afwisfeling van medelijden, hoop, affchuw, liefde, vertwijfeling, zalige verrukking; en als de aandachtigen vermoeid de hoofden lieten hangen, was het oogenblik gekomen, waarin zijne welfprekendheid het

toppunt bereikte en in hare volle kracht zich vertoonde, terwijl hij de gemeente, als door een' donderslag, met schrikverwekkende woorden in de hevigste ontroering wist te brengen, en dan in de hoogste spanning der aandoeningen liet gaan. De ongemeene hitte des zomers en de voortreffelijke verwarming der kerken in den winter helpen misschien zoodanige wegslepende redenaars zeer veel in het veroorzaken van zulke uitwerkselen.

Eene *Engelsche* vrouw had de vriendelijkheid, mij op eenen voormiddag aan dezen veelvermogenden Heer, den *Rev.* BRIDAL, voor te stellen. Wij troffen een talrijk gezelschap vrouwen te zijnen huize aan; naauwelijks de helft daarvan vond in zijne vrij ruime spreekkamer plaats, om te zitten. Hij ontving mij zeer deftig, hebbende zijnen blik gevestigd op de snuifdoos, welke hij in de handen omdraaide. Als mijne geleidster zoo veel mogelijk goeds van mij gezegd en mij aan zijne bescherming aanbevolen had, zag hij op, wreef met den regter elleboog over het dekfel van zijne snuifdoos, nam daaruit eene goede hoeveelheid, bood mij ook een snuifje aan, en besloot eindelijk, zonder mij aan te zien, met mij aan eene, naast hem staande, vrouw voor te stellen. Deze reikte mij de hand, en vroeg, *hoe het mij in Amerika beviel.* Ik beantwoordde die vraag, gelijk de wellevendheid zulks gebood. „Nu," hernam zij, „als gij hier langer zijt geweest, zal het u nog veel beter bevallen; het is wel een nog jong land, maar men heeft het in alles reeds veel verder gebragt, dan in *Europa.*" Hierop stelde zij mij voor aan eene tweede vrouw, welke mij aan eene derde overgaf; deze wees mij aan eene vierde, en dit ging zoo voort, tot dat ik de ronde bij allen had gedaan. Elke vrouw schudde mij de hand, deed mij nagenoeg dezelfde vragen, en gaf op mijn antwoord hetzelfde te kennen als de eerste; offchoon ik eenige malen vergeefsche moeite deed, om door verschillende antwoorden aanleiding tot een gesprek te geven. Deze vrouwen hadden elk iets medegebragt, tot een geschenk voor den

prediker, beſtaande in ſuiker, koffij, thee, wijn, likeur, koek, brood, vruchten, melk, ham, rookvleesch, kaas, eijeren, visch, meel enz. Nu begonnen zij zelve dan ook de tafel hier aan te regten voor een ontbijt. De echtgenoot des predikers ſtond midden onder de gasten, en ſcheen bij deze gelegenheid van hare regten, als vrouw des huizes, geheel afſtand gedaan te hebben. De prediker nu maakte eene beleefde buiging, en gaf, met de ſnuifdoos in de hand, eenen wenk aan eene der gasten, om voor het gezelſchap de thee te zetten en te ſchenken. De gelukkige, aan welke deze onderſcheiding ten deel viel, begaf zich, met eenen lach van genoegen op het gelaat, aan het boveneinde der tafel, begon de tegenwoordig zijnde perſonen met haren vinger luide op te tellen, en wierp hierop zoo veel eetlepels vol thee in den ketel, als er gasten waren. Behalve de dertigmaal zonder eenige verandering aan mij gedane vragen, *hoe het mij beviel in Amerika*, hoorde ik bijna geen woord anders in dit talrijk gezelſchap ſpreken. Eindelijk nog, toen wij in het voorhuis ſtonden te wachten op onze rijtuigen, vroeg mij eene aardige jonge vrouw: „Hoe bevallen u onze *Amerikaanſche* gezelſchappen? Niet waar, dat is wat anders, dan in *Europa?* Als daar een gezelſchap van eenige vrouwen bijeen is, zoude men meenen, dat er eene vlugt wilde ganzen nedergeſtreken ware. Ja, ik ben ook in *Europa* geweest. Tweemaal ſtak ik den *Atlantiſchen* oceaan over."

Het is opmerkelijk, dat de *Amerikanen*, van lieden uit andere landen ſprekende, ſteeds zeggen: *De man, de vrouw, het meisje*, gelijk zij hunne bedienden aanduiden, met de woorden: *De roode man, de vrouw van de kleur, de zwarte knaap.* Noemen zij inboorlingen, dan is het altijd: *De Gentleman, de Lady.* Intusſchen zijn er onder de Kleurlingen zeer velen, die betere manieren hebben en de welvoegelijkheid meer in acht nemen, dan die gemaakte *Ladys* en lompe *Gentlemen.*

Het is te *New-York* geene gewoonte, groote gast-

malen te geven. Hiertoe zijn de huizen ook niet ingerigt. Bij enkele gelegenheden onthaalt men in eene herberg of aan boord van een fchip. Gezellige zamenkomften, die geen ftaatkundig doel hebben, vallen niet in den fmaak der *Amerikanen*. De dwang, welken de welvoegelijkheid hun hier opleggen zoude, ftrijdt met hunne begrippen van vrijheid. In de groote zeefteden en te *Washington* vindt men echter hier en daar theegezelfchappen. Uit volkshoogmoed fchijnen deze en gene zich zoodanigen last foms te getroosten, om aan de toeftroomende vreemdelingen een hoog denkbeeld van de verfijning der zeden en van de hooge befchaving der *Amerikanen* te geven. Twee weken na mijn bezoek bij *Master* BRIDAL ontving ik eene uitnoodiging tot zoodanig theegezelfchap, waarvan ik hier eene korte befchrijving laat volgen.

De mannen waren allen zeer goed en naar den nieuwften fmaak gekleed. Men ziet hen anders gewoonlijk in zeer achteloos gewaad op ftraat verfchijnen. Alleen de Advocaten, Doctoren en Predikanten gaan in het zwart; de overige *Gentlemen* dragen des zomers veelal flechts een wit linnen buisje en eenen ftroohoed met breeden rand; in den winter werpen zij een' met watten gevulden mantel van grof *merinos* over de fchouders. — Zoo dikwijls eene vrouw binnentrad, beijverden zich de heeren als om ftrijd, om haar onder diepe buigingen een' ftoel aan te bieden. Man of vrouw, die binnenkwam, moest alle aanwezigen de regterhand fchudden; en zoo werd in de grootfte ftilte gewacht, tot dat het gezelfchap voltallig was. Nu telde de vrouw van den huize de gasten en begon de thee te zetten. Hierbij at men visch, eene foort van koeken, rookvleesch en ooft door elkander. Verfchillende wijnen en likeuren werden tevens gebruikt. Nadat men genoeg van het goede had genoten, plaatften de gehuwde vrouwen zich bij elkander. De mannen flopen naar de venfters en andere hoeken, legden de beenen over elkander en zetteden eindelijk de voeten tegen de wanden. Eenigen

ſtaken ſteelswijze de geliefde lekkernij (pruimtabak) in den mond, en begonnen te kaauwen, te ſpuwen, en zachtkens over de ſtaatkunde te redekavelen. De meisjes ſtonden in eene groep midden in de kamer, en deden elkander eenige vragen over de lesſen op het klavier. Zij hadden elk verſcheidene ſchoolmedaljes, als blijken van vorderingen in onderſcheidene vakken van onderwijs, aan lange, breede linten om den hals hangen. De moeders verklaarden over en weder aan elkander, waarvoor hare dochters die eereprijzen ontvangen hadden. Toen deze ſtof uitgeput was, begon men te ſpreken over de preek van den laatſten zondag. De vrouwen vertelden elkander van hare aandoeningen en bevindingen enz. Eene andere groep in de kamer beſtond uit *elegante* jonge heeren. Zij hadden hunne pennemesſen uit de vestzakken genomen, en reinigden hiermede de nagels, terwijl zij gedurig van ter zijde naar de meisjes zagen. Een hunner eindelijk ſtak zijn reinigingswerktuig weder in den zak, wierp met blijkbaar zelfbehagen een' blik in den ſpiegel — zijn halsdoek was de ſtijfſte, zijn vest het langſte en witſte — en had nu de ſtoutheid, om met een' ſnellen tred op de jonge meisjes los te gaan. Hij plaatſte ſchielijk eenen ſtoel bij het klavier, en noodigde, onder vele buigingen, de jonge jufvrouwen, om zich te laten hooren. De meisjes hadden eerst eenige woordwisſeling onder elkander, om het eens te worden, aan wie harer deze eer toekwam. De meestgevorderde moest ſpelen. De geliefde *Yankee-Doodle* was natuurlijk het eerſte; daarop werd de *Lieber Augustin*, en ten laatſte het oude Franſche liedje: *Ah, vous dis-je, chère maman*, geſpeeld. Alle de meisjes lieten achtervolgens zich hooren. De dochter van den huize, een ſchoon zeventienjarig meisje, danſte tot beſluit een *ſolo*, waarbij zij zelve de maat zong, terwijl hare vijf ſchoolmedaljes haar om den hals ſlingerden. Afgemat en ademloos bleef zij eindelijk ſtaan. Het gezelſchap drukte door een algemeen

ſtampen met de voeten deszelfs goedkeuring uit, en nu ſcheidde men na middernacht.

(*Het vervolg hierna.*)

AANMERKINGEN, OVER HET VOORSTEL VAN VAN SENDEN, OM OP PINKSTER 1833 ALGEMEEN TE VIEREN HET ACHTTIENDE EEUWFEEST VAN DE GODDELIJKE INVOERING DES CHRISTENDOMS IN DE WERELD.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 477.)

PHLEGON *van Tralles*, die ten minſte tot het jaar 156 geleefd heeft, verhaalt in een *fragment* van een verloren gegaan werk, zoo als dit door de tweede hand is overgeleverd, „dat er in het 4de jaar der 202de Olympiade is geſchied eene „zonnezwijm, de allergrootſte der genen, die te voren bekend „geweest zijn, en dat het nacht is geworden te zesder ure „des daags, zoodat ook de ſtarren aan den hemel gezien zijn. „Eene groote aardbeving, in *Bithynia* geſchied, heeft vele „gebouwen van *Nicaea* omgekeerd." Op voorgang van EUSEBIUS en JULIUS AFRICANUS, hebben vooral VAN ALPHEN en SCHUTTE bij PHLEGON dezelfde zonsverduistering gezocht, welke de drie eerſte Evangelisten vermelden, dat heeft plaats gehad, toen JEZUS aan het kruis hing. SCHUTTE heeft hiermede veel op, (*H. Jaarb.* Iſte D. bl. 250—277) en ſluit zijn verſlag aldus: „Ik houd derhalve, „met de groote tijdrekenaars DODWEL en VAN ALPHEN, „deze zonsverduistering van PHLEGON aangeteekend op „het 4de jaar der 202de Olympiade, welk het 19de van TIBERIUS, het 33ſte na CHRISTUS' geboorte is, voor „een der zekerſte tijdmerken van JEZUS' kruisjaar." Zoo hoog loopt VAN SENDEN met dit bewijs niet; hij acht het niet verwerpelijk, maar beſchouwt het toch als een der zwakſte bewijzen voor zijne meening, (zie C. bl. 33, 34.) BOSVELD heeft dit ſtellige in twijfel getrokken, (*Tijdmeter*, IVde D. bl. 186—227) en eene *Bijlage* geleverd, *over* PHLEGON'S *zonsverduistering, als niet blijkende dezelfde te zijn met die bij* JEZUS' *dood.* Onpartijdigen, die zelve lezen, worden ſpoedig hiervan overtuigd. VAN SENDEN, die niet ſchijnt gelet te hebben op de ganſche houding van dat oordeelkun-

dig, hoezeer dan ook luimig geschreven stuk, schetst, zoo flaauw en kort dit maar geschieden kan, hetzelve dus: „BOS-„VELD wil de getuigenis van PHLEGON, die, als voor het „jaar 33 pleitende, hem in den weg stond, verzwakken. Hij „tracht zulks voornamelijk te doen op grond, dat in het aan-„gehaalde *fragment* alleen gewaagd wordt van eene aard-„beving in *Bythinië* (*Bithynië*) en geenszins in *Palesti-„na.*" — Volgens den regel: *die beweert, moet bewijzen*, houdt hier BOSVELD's redenering steek. — „Verder be-„perkt hij de verduistering bij JEZUS' dood alleen tot *Gol-„gotha*, bl. 207. De *geheele aarde*, tot welke de Evange-„listen deze duisternis uitstrekken, zal de kleine heuvel *Gol-„gotha* geweest zijn, „zonder zich," zegt hij, „veel ver-„„der uit te breiden, gelijk wij weten, dat een dikke mist „„maar eene kleine plaats somtijds beslaan kan." Dat moet „blijken uit de bedaardheid van PILATUS, maar ook uit „die der *Joden.*" (Zie C. bl. 33, 34.) Dat beperken dier duisternis tot *Golgotha* moge, met de aangevoerde gronden, bij BOSVELD, met reden weinig bijval vinden; maar niemand zal toch de gegrondheid van 's mans overige bewijsvoering loochenen, als waardoor de onbewezene stellingen, welke zonder bewijs als bewezen werden aangenomen, duidelijk worden afgewezen. Hier moet men vooral de achteloosheid van VAN SENDEN (zoo noem ik deze het liefst) afkeuren, waardoor ongeletterden het spoor zouden bijster worden, maar waartegen reeds een weinigje kennis aan het *Grieksch* beveiligt. Aanhalende bl. 207, ziet hij voorbij, deelt althans niet mede, wat BOSVELD daar had geschreven tegen hen, die uit de woorden der Evangelisten tot de algemeenheid der zonsverduistering bij PHLEGON, en derhalve tot beider eenzelvigheid, het besluit afgeleid hadden. BOSVELD schreef, na de *Grieksche* woorden der drie Evangelisten genoemd te hebben: „De *geheele aarde*, zeggen onze Vertalers. Het „*gansche land*, of het *geheele land*, zou ook genoeg ge-„weest zijn. En de *gansche streek*, het *geheele veld*, of iets „dergelijks, zou mogelijk reeds aan het oogmerk hebben be-„antwoord." VAN SENDEN zelf, om het even of hij KUINOEL of FRITZSCHE bij MATTH. XXVII: 45 volgt, zal erkennen, dat de opvatting van BOSVELD taalkundig kan gewettigd worden. Meer had hij voor zijn bewijs tegen hem, die hij bestreed, niet noodig. Dat VAN SENDEN zijne toestemming niet zal weigeren, maak ik op uit hetgeen hij (C.

Bl. 12) schreef: „De zon staat op de middaghoogte, en ziet, „daar wordt het eensklaps donker, en een nachtelijk floers „bedekt *het moordtooneel en deszelfs omtrek.*"

Doch wij stappen hiervan af. Ontveinzen kunnen wij het evenwel niet, bij VAN SENDEN hier zekere kleingeestige spijtigheid ontdekt te hebben, welke tegen niemand, vooral niet tegen eenen man mag getoond worden, zoo geleerd en zoo nederig, als BOSVELD was. Zulke dooden hebben *regten*, en de levenden jegens hen ook *pligten.*

Niet in alles, men vergunne ons dit te zeggen, stemmen wij volkomen in met BOSVELD. Zoo iets zou hij van niemand ook gevergd hebben. Doch niemand, die onpartijdigheid bezit, zal loochenen, dat hij hier bewezen heeft, wat hij te bewijzen op zich nam. (Zie *Tijdr. Aanm.* bl. 44.) Is de toon somtijds wat luimig en stekelig, men vergete niet, dat de man voor zichzelven schreef. Wie heeft altijd een effen gelaat, wanneer hij *alleen* is, in het onderzoek van zoo drooge en dan nog meer vervelende stof? Vriendschap, in bezit geraakt van dit gewigtig werk, hield het niet uit eigenbaat voor zichzelve. Zonder verandering in het licht verschenen, strekke het ten onderpand van de naauwgezetheid des opstellers! Wie heeft er belang bij, met zoo veel moeite als dit werk vereischt heeft, zichzelven te misleiden? TYDEMAN en VAN KOOTEN, door wie ook ons dit werk ten deele viel, verdienen hiervoor onzen hartelijken dank, dien zij, hiervan ben ik overtuigd, van de nakomelingschap nog dán zullen ontvangen, wanneer onze *scriblerians*, die van VAN SENDEN zoo wel als van mij, over het onderhavige onderwerp, wensch ik, reeds lang zullen vergeten zijn.

Op raad van VAN SENDEN (zie B. bl. XV.) zullen wij nog inzonderheid stilstaan bij het zoogenoemde *starrekundige bewijs*, nadat wij evenwel vooraf iets zullen hebben medegedeeld over den oorsprong onzer *gewone jaartelling.*

Opdat het blijke, dat de gemeene jaartelling, welke wij nu volgen, geenszins uit de Apostolische eeuw afkomstig, noch op het getuigenis der eerste eeuwen gebouwd is, zullen wij, vóórdat wij den oorsprong onzer jaartelling opgeven, de verscheidenheid der meeningen vermelden, welke niet zoo zeer omtrent het begin van 's Heilands leven, als wel omtrent den duur van zijne bediening in de eerste eeuwen des Christendoms plaats grepen. (Zie de meergenoemde *Tijdrekenk.*

Aanmerk. H. VII, VIII. bl. 36—44, en MARSH, *Anmerkungen und Zusätze zu* J. D. MICHAËLIS, *Einleitung in die Göttl. Schriften des N. B.* II *Th. S.* 51—53.) EUSEBIUS verhaalt (*Kerk. Geschied.* I B. 5 H. bl. 16, 17): „ Het was „ dan het tweeënveertigste jaar der regering van AUGUS-„ TUS, het achtentwintigste na de onderbrenging van *Egypte* „ en den dood van ANTONIUS en KLEOPATRA, toen „ onze Heer JEZUS CHRISTUS — geboren werd.” (*Coll.* VALES. *et* HEINICHEN *in nota ad h. l.*, EUSEB. *Hist. Eccl. ex hujus editione*, *Tom.* I. *pag.* 38, 39.) Hierin stemmen met hem in meest alle Kerkvaders, CLEMENS *Alex.*, LACTANTIUS, TERTULLIANUS and. Zij bouwen allen op LUK. III: 1, 2. verg. vs. 22, 23, en nemen aan, dat JEZUS dertig jaren oud was, toen, in het vijftiende jaar van TIBERIUS, de Dooper zijn ambt aanvaardde. Doch deze berekening moet van zelve vervallen, omdat men alzoo den tijd overslaat, dien de Dooper heeft doorgebragt met prediken, vóór dat JEZUS dien leeftijd bereikt had.

Aangaande den duur van 's Heilands bediening bestaat grooter verschil bij diezelfde Kerkvaders, van welke eenigen hiervoor slechts *één*, anderen *twee jaar* aannemen; terwijl EUSEBIUS (1 B. H. 10.) voor dien duur nog geen *vier jaren* neemt. Men zie over den grond, op welken EUSEBIUS hier zijne meening bouwt, VALESIUS (*Libro l. p.* 67. *sq.*). Deze verscheidenheid van meeningen, welke nog uitvoeriger zou kunnen opgegeven worden, vereischt bij aanhaling groote behoedzaamheid, omdat het 15de jaar van TIBERIUS, het 782ste van *Rome*, bij eenigen niet enkel de drie jaren bevat, welke men nu gewoonlijk voor den duur van 's Heilands bediening met veel waarschijnlijkheid aanneemt, maar ook in zich sluit dien tijd, die van het begin der prediking door JOANNES zeer zeker verstreken is, tot op het dertigste jaar van JEZUS. Zoo veel blijkt, dat er in de eerste eeuwen geene vaste tijdrekening aangaande 's Heilands leven bestond; ja dat, hoe nader aan den leeftijd van JEZUS, des te grooter de onzekerheid was in het bepalen van den juisten tijd van de geboorte en den dood des Heeren, omdat men geen ander middel scheen gekend te hebben, dan het Evangelisch verhaal zelve, dat ieder op zijne wijze hiertoe verklaarde en bezigde.

Eerst in het begin der *vijfde eeuw* heeft de *Egyptische* Monnik PANODORUS den grondslag gelegd tot de gewone

jaartelling, volgens welke aangenomen wordt, dat JEZUS geboren is op het laatst van het 43ste jaar der regering van AUGUSTUS; zoodat het eerste jaar dier telling het 44ste is der regering van AUGUSTUS, of het jaar na *Romes* stichting 754. Aan dezen voorganger sloot zich in de *zesde eeuw* aan DIONYSIUS *Exiguus* (in *Cyclo Paschali*), en bragt dus deze telling tot de *Latijnen* over, die naderhand, in de *achtste eeuw*, in algemeen gebruik geraakte, en eindelijk de Pauselijke bekrachtiging verkreeg. *Conf.* VENEMA, *Hist. Eccl. Vol.* III. *p.* 17, 18. *et Vol.* IV. *p.* 650. verg. BREDIE, *Woordenboek der Kerkelijke Geschiedenis*, op het woord DIONYSIUS *de Kleine*.

Zoo veel of liever zoo weinig is het gezag onzer zoogenoemde *Dionysiaansche jaartelling*, omtrent welke, nog daarenboven, door de onderzoekingen der Geleerden het getuigenis versterkt wordt, dat zij niet geheel rigtig is. *Conf.* HEINICHEN, l. l. p. 38, en de Schrijvers door hem aangehaald, die wij, indien wij dit noodig oordeelden, met nog anderen ligtelijk konden vermeerderen. Is reeds het begin dier jaartelling fout, dat nog eenigzins kan ontdekt worden, omdat PANODORUS of DIONYSIUS daar niet alleen rekenen, hoe zal men dan de fouten ontdekken, die zij begaan hebben bij hun alleen gaan? Of wat waarborgt ons hier de onmogelijkheid hunner veelvuldige dwalingen, op zoo verren afstand van hetgeen zij berekenen? Alles steunt hier op gezag van Monniken, dat, om de waarheid te zeggen, bij mij niet veel beteekent, in hunne berekeningen, voor welke zij bij voorgangers geene hulp zochten, en ook niet veel vinden konden. De door hen reeds openbaar begane fout maakt mij voor hun overig werk niet zeer geloovig. Deze opmerking zal te stade komen, zoo dikwijls men zal stilstaan bij het *starrekundige bewijs*.

„ Intusschen wil ik hun raden" (dit zijn woorden van VAN SENDEN, B. bl. XV.) „ inzonderheid stil te staan bij „ het zoogenoemde *starrekundige bewijs*, hetwelk die Ge„ leerden mededeelen. Dit rust op vaste astronomische bere„ keningen van de wisseling der maan, ten gevolge waarvan „ uitgemaakt is, dat, daar JEZUS zijn laatste Pascha op „ den dag van zijn' dood — welke dag Donderdag avond be„ gon en Vrijdag avond eindigde — heeft gegeten, zulks in „ het jaar 33 moet geschied zijn, als zijnde het eenige,

„ waarop onder al de jaren, die hier in aanmerking kunnen „ komen, dat feest, volgens den ftand der maan, op welgemelden weekdag heeft kunnen vallen." Ook hier is VAN SENDEN te ftellig of niet naauwkeurig in zijne uitdrukkingen. De Lezer zal dit toeftemmen, als wij hem flechts opmerkzaam maken op het groote onderfcheid, hetwelk VAN SENDEN fchijnt voorbij te zien, dat er beftaat tusfchen de zekere en naauwkeurige berekeningen der wisfelingen van de maan en tusfchen de toepasfing dier berekeningen, als bewijs voor 's mans ftelling. Tot voorbeeld diene een verfchil van meeningen, dat, bij het toepasfen ook der naauwkeurigfte berekeningen, dadelijk in verlegenheid brengt. Wij zullen dit verfchil niet uit de lucht grijpen, maar het aanvoeren zoo als het te vinden is. VAN SENDEN ftelt, met SCHUTTE en anderen, dat JEZUS zijn laatfte Pafcha heeft gehouden Donderdag, zijnde het begin van den 14den dag van *Nifan*, die met den volgenden avond, Vrijdags, eindigde, (zie C. bl. 34. verg. SCHUTTE, Ifte D. bl. 231 volgg.) Maar van dit gevoelen verfchillen zij, die (op wat grond, doet hier niets af) voorgeven, dat JEZUS het Pafcha daags te voren heeft gegeten. Zoo is de 14de van *Nifan* die dag der *Joden*, die Vrijdagavond begon en Zaturdag eindigde. (*Conf.* KUINOEL *ad* MATTH. XXVI: 17.) Nog een ander gevoelen wordt voorgeftaan door BOCHART (*Hierozoic. Part.* I. *Libr.* II. *C. L. pag.* 557—560), die met anderen ftelt, dat het Pafcha moest gegeten worden op het einde van den 14den en het begin van den 15den van *Nifan*. Hierdoor wordt de 14de van *Nifan* die dag der *Joden*, die Woensdagavond begon en met den volgenden dag eindigde. Zoo heeft men reeds de drie gevallen, dat de 14de van *Nifan* in diezelfde week verfchillend invalt. Hierdoor zal het kruisjaar niet het jaar 33 worden, maar het jaar X blijven, hoe juist en naauwkeurig de berekeningen van de maan anders ook mogen wezen, zoo lang niet ftellig uitgewezen is, welk van deze drie gevoelens alleen verdient te worden gevolgd.

Doch wij geven eens toe, dat het Pafcha moest gegeten worden zoo als SCHUTTE ftelt, en dat dus de 14de van *Nifan* in de week van 's Heilands dood gevallen is van Donderdag tot Vrijdagavond, dan hechten wij nog niet veel op dat zoogenoemde *ftarrekundige bewijs*. Van deze wijs van betoogen kan de ongeletterde iets zien in de *Tijdrekenk. Aanmerkingen*, H. IX. bl. 45 - 47. Het komt mij zoo voor, (maar

misschien tast ik mis, en dan vraag ik nederig verschooning) dat al die berekeningen alleen terugleiden tot aanwijzing van elke nieuwe en volle maan, zelfs tot het tijdstip, dat er nog geen maan was. Die dienst, erken ik, doen ons deze naauwkeurige en vastgaande berekeningen. Om dus in deze berekeningen niet te ver terug te gaan, weet men uit zichzelve niet, hoe vroeg of hoe laat men moet halte houden. Dit is reeds een groot gebrek in dit starrekundige bewijs, maar dat men nog over het hoofd kan zien, wanneer men het vergelijkt bij een ander, hetwelk door het starrekundige bewijs volstrekt niet kan worden vermeden. Men legt, in het voeren van dit bewijs, tot grondslag der berekening die jaartelling, welke men door het starrekundige bewijs tracht aan te bevelen. Neem eens, (want toch geheel rigtig is onze jaartelling niet) dat PANODORUS of DIONYSIUS eenige jaren hebben voorbijgezien, of er meer hebben geteld dan er geweest zijn, dan moet immers eerst bewezen worden, dat geene dezer fouten heeft plaats gehad. Doet men dit niet, en redeneert men alsof alles in orde is, dan is men immers, bij het toepassen der naauwkeurigste berekeningen van de maan, in het grootste gevaar van grovelijk mis te tasten. Om te bewijzen, dat in het jaar 1833 b. v. achttien eeuwen verloopen zijn sedert den dood des Heeren, berekent men zoo vele manen, als men meent noodig te hebben, om te komen tot het jaar 33 dier jaartelling, hetwelk daarom nog niet is het eigenlijke 33ste jaar van 's Heilands ouderdom, waarom het ons alleen te doen is. VAN SENDEN neme het mij niet kwalijk, dat ik, bij al den eerbied, dien mij de naauwkeurigheid dier maanberekenaars inboezemt, hun alle geloof opzeg, zoodra zij voetstoots hunne berekeningen toepassen op die manen, welke wel in de *Dionysiaansche jaartelling*, maar daarom nog niet *aan den hemel* op die *bekende dagen* hebben geschenen. Ik vrees voor den cirkel, die alle gezonde redenering en naauwkeurige bewijsvoering onbarmhartig buitensluit.

„ *Apodiktische*, d. i. boven alle bedenking verhevene be-„ wijzen — zijn geenszins zoo volstrekt noodzakelijk, dat „ men, van wege het gebrek daaraan, eene belangrijke feest-„ viering geheel zou moeten achterwege laten." Zie C. bl. 37. Wij stemmen dit gaaf toe, indien men namelijk van de noodzakelijkheid of ook aangelegenheid van zulk eene feestviering overtuigd is. Was VAN SENDEN, en met hem eenige

anderen op zijn voorſtel, in dit laatſte geval, dan heeft hij wél gedaan met dit feest zelf te vieren, en aan anderen het voorſtel te doen. Doch daarbij had hij het moeten laten blijven, en voor het overige zijne ſtukken in het licht geven, zonder iemands overtuiging in dezen gevoelig aan te tasten. Het voorſtel werd door de meesten zijner Medebroeders afgewezen, die voor zichzelven gegronde bezwaren hadden, en, omdat zij geen feest wilden vieren, dat wel met de gebrekkige jaartelling, maar niet met eigene overtuiging ſtrookt, een voorſtel, dat toch wel aan hunne vrije keus verbleven was, beantwoordden, door VAN SENDEN alleen, met eenige weinige navolgers, zulk een feest te laten vieren. Zijne redekaveling (C. bl. 37—41) bewijst niet, dat men dusdoende gezondigd heeft. Ook wij hebben toen feest gevierd, dat is geen jaarfeest, ook geen eeuwfeest, maar feest, zoo als wij hopen te vieren, zoo lang ons God daartoe in de gelegenheid zal ſtellen. Allerminst hebben wij gedacht aan de viering van *de Goddelijke invoering des Christendoms in de wereld.* Zoo iets kwam, zoo als eenen leek het gezond verſtand influisterde, bij het voorſtel *drie jaren te laat.* Hij lettede op het begin der prediking van het Evangelie door JEZUS, als hetwelk dan in aanmerking moest genomen worden. Misſchien is het jaar 1901 voor zulk eene feestviering het geſchiktſte, dat nu kan komen. Doch dan zijn wij reeds van hier, volgens het gewone lot der ſtervelingen, maar, hoop ik, in het deelgenootſchap aan dat feest, dat niet over ééne eeuw loopt, maar ontelbare eeuwen duurt, tót welks viering geene voorſtellen noodig zijn, en hetwelk tot geene kibbelarijen aanleiding zal geven.

Met den wensch, dat ook ons beiden, niettegenſtaande ons tegenwoordig wetenſchappelijk verſchil, de vreugde van dat feest in den Hemel voor eeuwig te beurt valle, eindig ik mijn geſchrijf over dit onderwerp, hoop ik, voor altijd.

DE HAAN ALS LASTDIER BESCHOUWD.

„ Het lust mij, op een bas met hard geſpannen ſnaren,
„ Door fellen wind gezweept, den aardbol om te varen."

Zoo zingt vader SWANENBURGH, en ik twijfel er ſterk aan, of wel velen zijner lezers in hun binnenſte ooit een' ge-

lijken lust hebben befpeurd. En toch, zoo zonderling zijn de nukken van het oogenblik, en toch heb ik, in navolging van dat brutale genie, vóór eenigen tijd uitgeroepen:

Het lust mij, op een' haan met fterk gefpierde pennen,
Door eigen drift gezweept, het luchtruim door te rennen.

Van dien zonderlingen lust ben ik u rekenfchap fchuldig, waarde lezer! Ik zal ze u geven.

Het heeft mij dan mogen te beurt vallen, in de *Vaderlandfche Letteroefeningen* een paar ftukjes van mij geplaatst te zien, die ik als de eerfte kinderen mijner luimen liefheb. De teerling is dan nu geworpen, de flagboom losgerukt; mijne broze hulk dobbert op den letteroceaan, en zal er dobberen, zoo lang mijne luim mij zal beheerfchen. Het heeft iets zoets, iets onuitfprekelijk zoets, zijne gedachten aan anderen mede te deelen, vooral onder een' vorm, die ze niet aan banden legt, en gedoogt ze te laten drijven als een vaartuig, dat aan het fpel der winden is prijsgegeven. Maar dubbel gelukkig is de fterveling, wien het gelukken mag, een ander in het onfchuldige fpel zijner dartelende gedachten te doen deelen, en nu en dan in zijn gemoed eene fprank te ontvonken van dat heilige vuur, dat, hoe diep ook onder de asch verborgen, in ieders gemoed aanwezig is; eene fprank van den liefdegloed voor het fchoone en goede.

Geloof niet, waarde lezer, dat ik meen, dat mij dit ooit gelukt is, of dat ik zelfs vertrouwen genoeg heb om te gelooven, dat het mij ooit gelukken zal. Maar dit moogt gij gelooven, dat ik aan dien wensch het ftreven naar een' fchitterenden werkkring, het jagen naar een handvol eer gaarne ten offer breng.

Ik heb het nooit gezien, maar mij dunkt het moet al een vreemd gezigt zijn, iemand met paar flinke fporen, fier op een' haan gezeten, door de lucht te zien zweven. Weet gij, hoe ik op dat Swanenburgfche denkbeeld gekomen ben, waarde lezer? Mijn oudfte jongen, die voor zijne jaren allerlei zonderlinge vifioenen heeft, had op zijne lei een' dikbuikigen, langhalzigen haan op hooge beenen gekrabbeld, met een' gefpoorden ruiter er op. *Wat voert gij toch uit, kleine fchelm?* zeide ik; *laat zien!* En wat doet me de ondeugd? Hij ziet mij meesmullende met een paar fchalkfche oogen aan, wijst met zijn' vinger op de juist niet fijn be-

ſnedene tronie van den nieuwmodiſchen ruiter, en zegt met een' kleinen blos (de jongen ziet er allerliefst uit): *Dat is papa.*

Ik op een' haan? Ja, waarom niet? dacht ik. Het moet waarlijk eene alleraangenaamſte gewaarwording zijn, op zulk een' zeldzamen gevleugelden klepper een luchtreisje te doen, het gekrioel der menſchen met een' goeden Dollondskijker gade te ſlaan, en weêrkeerig door de astronomisten met ingeſpannen aandacht gadegeſlagen te worden, bij donker weêr wat lager te vliegen, en door eene venſterruit te kijken, hoe het hier en daar van binnen geſteld is; zoodat ik, na overweging van dit alles, gerust meende te kunnen zeggen:

Het lust mij, op een' haan met forsch geſpierde pennen,
Door eigen drift gezweept, het luchtruim door te rennen.

Weet gij, onder ons gezegd, waarde lezer, wat van die theoretico-alectryonico-meteorologiſche reize voor mij het meest aanlokkelijks heeft? Het is het aandachtwekkende. Welk een opzien zoude het niet baren, zoo het mij gelukte, mijne gewenschte hanenvlugt verwezenlijkt te zien! Mij dunkt ik hoor er al een zeggen: *'t Is eene potſierlijke vertooning;* een ander: *Wat zit hij ſcheef ter hane!* een derde: *Hij zal al ſpoedig buitelen;* weêr een ander: *'t Is kwakzalverij, zinbedrog, duivelskunſtenarij*, en wat niet al meer! Het critiſeren is immers der menſchelijke natuur ingeweven; en wat zal dan een onbekend ſchrijver, die op hanenvlerken, zonderling genoeg, het zedelijk luchtruim doorklieft, niet al hooren? Dit critiekwekkende moet intusſchen, dunkt mij, regt genoegelijk zijn; maar het aangenaamſte van alles moet dit zijn, dat het een of ander telescopisch zielsoog den zedelijken haanruiter voor eene luchtverheveling aanziet, boeken meet, afſtanden berekent, zich in gisſingen verdiept, daarover aan talrijke vergaderingen zijn gevoelen mededeelt. Dit, dit alles doet mij nog duizendmaal wenſchen:

O, mogt ik een' haan met forsch geſpierde pennen,
Door eigen drift gezweept, door 't ijle luchtruim rennen!

Er is eene zekere ſoort van menſchen, die nu en dan een' aardigen inval hebben, en daardoor wel eens de lachſpieren opwekken. Door dien zoeten oogst wordt hunne eigenliefde zoo aangenaam gekitteld, dat zij nu altijd geestig en aardig

willen zijn, nu eens door platte gezegden, dan eens ten koste van anderen, foms zelfs ten koste van het heilige. Als zij zulk *een' zet* aan den man hebben gebragt, zien zij al de aanwezigen, een voor een, potfierlijk aan, als om een' lach van hunne lippen te oogften. Valt die oogst fchraal uit, dan beginnen zij zelf het lachkoor, dat dan echter doorgaans zoo kunstmatig wordt als dat in de *Freyfchutz*. Het zijn Jan Klaasfens uit de poppenkas. Een onnoozele boer gaapt hen aan en grinnikt. Een ander gaat, zonder hen op te merken, voorbij.

Trots mijn paradox hanenvlugt-verlangen, bid ik u, waarde lezer, mij niet onder die lieden te rangfchikken; en, om die bede te onderfteunen, wil ik trachten, in gemoedelijken ernst, den haan met u als lastdier te befchouwen. Vergun mij dan uwe aandacht te bepalen op de drie volgende punten: I. De haan als haan befchouwd. II. De haan meer opzettelijk als lastdier befchouwd. III. De haan befchouwd in betrekking tot zijnen ruiter, zonder daarbij in rekening te brengen de drukking des ruiters, als zullende dit gedeelte in het tweede deel mijner rede meer bepaaldelijk worden behandeld.

I. Naauwelijks verlaat de fchoonlokkige, rozevingerige AURORA hare fponde, om in een bevallig gewaad, getooid met de paarlen des uchtends, op haren gulden troon gezeten, de aanminnige bode te zijn van het briefchende vierfpan van den zonnegod, of ALECTRYON verlaat met een' wakkeren fprong zijnen bedauwden flaapftok, en ftapt met een' bedachtzamen, ftatigen tred, het linkeroog naar boven geflagen, over de geurige velden. Eensklaps ftaat hij ftil. Zich zijner krachten bewust, laat hij zijn ligchaam op den regterpoot rusten. Zijn gelaat draagt de fporen van een hoog gevoel van eigenwaarde. Hoe lang nog, dus fpreekt hij, aan zingenot verflaafde fterveling! zult gij onder een vunzig dek uwe beste ligchaamskrachten verronken? Hoe lang nog zult gij het fchoone fchouwfpel van den blozenden uchtend aan den geestverdoovenden MORPHEUS ten offer brengen? Ontwaak! Sla een blik om u! Alles is vol leven. De fluijer van den nacht is van het zwerk weggevaagd, en het dagende morgenrood geeft zelfs aan den onbezielden dauwdrup fchitterende glanfen. En de heer der aarde flaapt! Van alle bezielde wezens neemt het redelijkfte geen deel aan den algemeenen juichtoon der natuur! Hij flaapt, en gedoogt, dat het vogelenkoor hem in het

begroeten van den lagchenden PHOEBUS voorgaat! Houdt een zware arbeid van den verſtrekenen dag hem aan zijn leger geboeid? Neen! Zijne vezelen zijn verlamd, zijne geestkracht, is geweken. Door den tanenden glans van walmende luchters omſchenen, zocht hij liever in LYAEUS den gloed eener gekunſtelde vreugde, dan in het onvergelijkelijk ſchouwſpel der gloeijende oosterkim de ongedwongene opwellingen eener zinnelijke en zedelijke verrukking. Hij ſlaapt; neen! als een nietige ſlaaf ligt de heer der aarde door zijne zinnelijke driften aan zijn leger gekluisterd. Ontwaak, kortzigtig ſterveling! Knellend zijn uwe boeijen. Verbreek ze en wees vrij! De eenige ware vrijheid woont in uw gemoed.

Ziedaar, waarde lezer, de gebrekkige ſchets van het welſprekende hanengekukeluku! Ik vlei mij, dat dezelve eenigermate vruchtbaar zal zijn geweest tot het onderzoek, dat wij ons in het eerſte deel onzer rede voorſtelden. De rede toch is het evenbeeld der ziel. Bij menſchen moge deze ſtelling aan menigvuldige uitzondering onderhevig zijn, ja men moge er vinden, wier rede het volkomene tegenbeeld is van hun gemoed, bij dieren, veel min bij het hanengeſlacht, is iets dergelijks mij nooit voorgekomen; en gij zult mij dus, hoop ik, vergunnen, in mijn' ALECTRYON een deftig, ijverig, wakker wijsgeer te zien, die met mannenmoed de gebreken der menſchen beſtrijdt: en hiermede achten wij het eerſte deel onzer rede afgehandeld.

II. Niet min gewigtig, zeggen wij liever oneindig gewigtiger, is het, den haan als lastdier te beſchouwen, en zulks in drie opzigten: *Eerſtelijk*, omdat de haan zeldzaam als zoodanig beſchouwd is; *ten tweede*, omdat die beſchouwing ons leidt tot geheel nieuwe beſpiegelingen; *ten derde*, omdat die beſpiegelingen ons den weg banen tot het derde deel onzer rede.

Alvorens echter tot de behandeling van deze punten over te gaan, vraag ik u verſchooning, waarde lezer, voor eene onnaauwkeurigheid, waaraan ik mij in het eerſte deel mijner rede heb ſchuldig gemaakt. Het is deze, dat ik onder de *epitheta* van ALECTRYON het voornaamſte heb vergeten. Hij is niet ſlechts wijsgeer; hij is *erotisch* wijsgeer.

Het is phyſiek onmogelijk, dat een haan op zijnen rug een geſpoord menſchelijk ruiter door de lucht voert. Vergun mij, waarde lezer, dit als een *axioma* op den voorgrond

te ftellen. Hieruit volgt, dat mijn zonderlinge wensch, physiek befchouwd, eene dwaasheid is, en dat, zoo fchrijver dezes van dien potfierlijken lust geen' behoorlijken zedelijken uitleg kan geven, zijn lezer hem met het volfte regt voor een' kwast in folio kan houden. Ik kan juist niet zeggen, dat die weidfche titel voor mij veel aanlokkelijks heeft, en daarom wil ik mijn uiterfte best doen, mij denzelven onwaardig te maken.

Ieder heeft zijn ftokpaardje, zegt het fpreekwoord, en ik zie niet in, waarom ik mijn ftokpaardje niet met een' haan zoude mogen verwisfelen. Wij zagen reeds, dat de haan allerbeminnelijkfte hoedanigheden heeft. Hij is erotisch wijsgeer, en ftaat als zoodanig eene wijsbegeerte voor, die in eene reine liefde voor alwat goed en fchoon is de magtige drijfveer zoekt van alle betamelijk menfchelijk ftreven; die het zich dus ten doel ftelt, dien liefdegloed op te wekken, om daardoor den geest een' rusteloozen prikkel te geven tot het zoeken der waarheid, waar zij door dwaalbegrippen en vooroordeelen is beneveld, een' krachtigen fpoorflag, om zich daarboven te verheffen, een' moedigen helper tot de beteugeling van kwade en de ontwikkeling van betere hartstogten. Op zulk een alectryonisch ftokpaardje nu rond te rijden, daaruit nu en dan een welfprekend kukeluku te lokken, dat of ons eigen, of eens anders gemoed in beweging brengt, de ondeugd doet verfoeijen, de deugd beminnen, en dit alles onder een' vorm, even zonderling en vreemd als de vertooning van een' gefpoord' haanruiter in de lucht; — de zucht, om dit verlangen te bevredigen, zal toch, hoop ik, niet door u misprezen worden, waarde lezer!

Maar, zult gij misfchien zeggen, zulk een' togt vind ik gevaarlijk. Er zullen er misfchien zijn, die meenen, dat uw onfchuldig gefchrijf tegen hen gerigt is, die uwe bedoelingen zullen miskennen, gif in plaats van honig uit uwe woorden zullen zuigen, in een opzettelijk verdicht *ik* een werkelijk beftaand perfoon zullen zoeken en meenen te vinden.

Ja, lieve lezer, dat zou waarlijk regt jammer zijn en mij fpijten, meer dan ik u zeggen kan. Maar wilt gij mij eene dienst bewijzen, eene onberekenbaar groote dienst? Zeg dan, zoo het u ooit mogt ter oore komen, dat er ergens iemand is, die zulk eene verkeerde opvatting had; zeg hem dan, dat ik niet weet een' vijand te hebben, al-

thans subjectief er geen heb; dat ik niemand wil noch ooit heb willen kwetsen; dat ik de menschen liefheb, maar een' afkeer heb van hunne gebreken, en wel in de eerste plaats van mijne eigene; dat ik niemand zijne talenten benijd, maar het vaderland gelukkig reken in derzelver bezit; en dat ik, op grond van dit alles, met een weemoedig verlangen het tijdstip te gemoet zie, dat mijne gedroomde hanenvlugt zal verwezenlijken.

En hiermede acht ik het eerste stuk van het tweede deel mijner rede ten einde gebragt; offchoon ik, bij nader inzien, bemerk, dat ik niets of weinig gezegd heb van hetgeen ik beloofd had te zullen zeggen. Daar dit echter meermalen geschiedt, en onder den dekmantel eener sierlijke achteloosheid gerust kan schuilen, reken ik het overbodig, daarvoor uwe toegevendheid in te roepen.

2. Langzamerhand heb ik mij met het denkbeeld mijner gevleugelde haanreize zoo gemeenzaam gemaakt, dat er oogenblikken zijn, waarin ik mij, met een ernstig peinzend gelaat, in gemoede verbeeld, door de bovenluchs te zwieren. Wat hebben sporen toch een uitgebreid nut! Pas krijg ik het een of ander denkbeeld, of ik druk de fijngetande radertjes door de opperhuid van mijnen klepper. Mijn haan zegt kekerekeu-keu-keu-keu-keu (*). Fluks die woorden in mijn alectryonisch lexicon, dat ik mij al vast vervaardigd heb, opgezocht, en ik vind mij overstroomd met een' vloed van wijsgeerige redeneringen. Daaruit volgt dan bespiegeling op bespiegeling, en ik zeide dus niet ten onregte, dat de onderhavige beschouwing leidde tot geheel nieuwe bespiegelingen.

Eene derzelven nogtans is onafhankelijk van mijne sporen, en ik wil u dezelve dan ook afzonderlijk mededeelen.

Eens, toen ik mij in mijne verbeelding zoo zachtkens op de bonte pennen van mijnen ALECTRYON door het luchtruim liet zweven, en mij regt behagelijk, met al de gemakke-

(*) Men leze:

lijke achteloosheid van een' ervaren ruiter, op den adem van een zacht westewindje liet voorwaarts drijven, niets kwaads vermoedende, ontwaar ik in de verte eene kleine ſtip. 't Zal een arend of havik zijn, denk ik, of zoo iets, en maak mij tot eene krachtdadige tegenweer gereed. Het komt al nader en nader. Wat drommel zou die lange, ſchrale, ſpichtige figuur toch zijn? zeg ik tot mijzelven. 't Zal MERCURIUS toch niet wezen? Nooit in mijn leven heb ik iets dergelijks gezien. Het is nog ongeveer driehonderd adelaars wiekſlagen van mij af. Ik neem mijn' kijker, en rigt dien, zoo goed en zoo kwaad als dit op zulk eene *Hymalaya*-hoogte gaat. Verbeeld u, waarde lezer, mijne verbazing! Dat had ik waarlijk zelfs in den droom niet vermoed. Daar ſpanſeert nu inderdaad eene menſchelijke figuur, even als ik op een' haan, door de lucht, die mij met een' langen kijker gadeſlaat en regelregt op mij aanvliegt. Lieve hemel! zal dan zelfs een vliegend erotisch filozoof in de bovenlucht niet ongemoeid zijn? roep ik uit. Intusſchen wordt de zaak ernſtig. Reeds hoor ik het welſprekend gekekerekeu-keu-keu-keu van het ros van mijn evenbeeld. Ik, niet mis, geef mijn' haan de ſporen, en ſnel met haviksſnelheid de verſchijning te gemoet. Middelerwijl jaagt mijn boezem van angst. Wat zal dat toch geven, als wij onverhoopt eens handgemeen worden? Houd af, gil ik, houd af! op zij! linksch! ik zal regtsch gaan. Ik bid u, de lucht is immers ruim genoeg voor twee. Houd af! Toom uwen haan in; ik zal het den mijnen doen. Anders vliegen de dieren elkander aan, en wij buitelen jammerlijk naar beneden. — Dat werkt gelukkig. De man wijkt af, ſnelt mij voorbij, zwenkt, ik zwenk insgelijks, en, na nog eenige malen, telkens met enger vleugelplooi, om elkander te zijn rondgedraaid, vliegen wij rustig naast elkander. Ons geheele geſprek zou u zeker te lang vallen, waarde lezer! Het zal genoeg zijn u te zeggen, dat hij, door zijn' kijker misleid, mij voor een' havik had aangezien. Verder zijn wij overeengekomen, elkander niet in den weg te vliegen, geene roofvogels weêrzijds op elkander af te zenden, en elkander in allen opzigte ongemoeid te laten. Wij zijn in de beste vriendſchap geſcheiden. Ja, ik heb zelfs een paar Engelſche haanſporen (*) van hem

(*) Wel te onderſcheiden van *haanruiterſporen*.

ten geſchenke gekregen, om allerlei ontuig, dat daarboven rondzwiert, in toom te houden, waarvan ik echter niet dan tot zelfverdediging gebruik denk te maken. Waarlijk, ons onderhoud was alleraangenaamst.

Door de herinnering dier zeldzame ontmoeting ben ik inderdaad vergeten, dat ik eene verhandeling ſchrijf, en verzoek u dus vriendelijk, waarde lezer, dit laatst afgehandelde als het tweede ſtuk van het tweede deel derzelve te beſchouwen, en mij het laatſte ſtuk te ſchenken. Staat gij mij zulks toe?

De Lezer. Zeer gaarne.

Ik. O, als alle lezers en hoorders zoo toegevend waren als gij, hoe menige bange druppel zweet werd er dan niet geſpaard!

III. Zoo zijn wij dan eindelijk, na veel hoofdbrekens, tot het derde deel onzer rede genaderd, waarin wij nog, ten ſlotte, den haan moeten beſchouwen met betrekking tot zijnen ruiter.

Ik heb nu eenmaal van het ſplitſen in drieën genoeg, en zal hetzelve dus maar zonder zulk eene kunstmatige verdeeling zoeken ten einde te brengen. Wie kent de verwenſching van BELLAMY niet, als hij, van de korſetten ſprekende, den juist niet malſchen wensch laat hooren:

„ Mogt zij, die deze dwaze pracht
„ In 't nuffig brein heeft uitgedacht,
„ Tot ſtraf, in PLUTO's hof een gloeijend harnas dragen!"

Met evenveel regt geloof ik te kunnen wenſchen, poëtisch evenwel, zonder het daarom juist zoo boos te meenen:

Mogt hij, die tot een vaste wet
't In drie verdeelen heeft gezet,
Tot ſtraf, in PLUTO's hof een' gloeijenden drietand dragen!

't Is waar, een knellend keurſje doet in onze, aan de kunſteloozе vormen der natuur ontwende, oogen de ſlanke houding eener jonge ſchoone ſierlijk uitkomen, vooral als nog een ander fabrikaat uit de *Parijſche* modejournalen een ergerlijk *deficit* kunstmatig aanvult. Maar men beſchouwe een der antieken tegen zulk eene ſpinnekopsfiguur! Grooter

contrast kan men zich bijna niet voorstellen. En, wat het ergste is, onze nufjes kennen grens noch maat. Eenmaal hangende aan het vooroordeel, dat een dun middelkje een der grootste sieraden van eene vrouw is, nemen zij alle hulpmiddelen der mechanica te baat, om zich in te pennen, en meenen zich nu wonder wel te hebben uitgesloofd, als zij daarheen trippelen, alsof de kleine steentjes eijeren waren.

Niet minder erg maakt het een groot aantal onzer redenaars. Aan het verdeelen in drieën is geen einde, en zij meenen het toonbeeld van een redekunstig stuk te hebben daargesteld, als zij hunne gedachten regt netjes in de knellende boeijen van zulk een zedelijk keurslijf hebben geplooid. En wat zijn er de gevolgen van? Zij zijn even treurig als die, welke voor onze jeugdige schoonen uit hunne modezucht voortvloeijen. De bevallige natuurlijke losheid der beweging gaat verloren, het volsappige droogt op, het ligchaam kwijnt, de vloeijende voortgang verandert in een stootend getrippel als op een eijerenplaveisel. — Ik hoorde eens een' rijken *Edammer* kaasboer, die op *Beekhuizen* bij een zachtvlietend beekje stond, zeer naïf aanvoeren, dat het jammer was, dat al dat water zoo liep; dat men hier en daar sluisjes en polderdijken moest aanleggen; dat dan aan al dat onbandig geloop wel een einde zou komen; dat men het water zoo zijn' zin niet moest laten, en dergelijke fraaije redeneringen meer. Ach! dacht ik bij mijzelven, hoe menig ontluikend genie wordt niet in zijne vaart door al die kunstsluisjes en polderdijken bekneld en gestuit, en van een kronkelend dartelend beekje in eene staande sloot herschapen! En was dit nog alles! Maar bij de trapswijze vorming van den menschelijken geest, die, zal zij eenmaal als een majestueuze *Rijn*-stroom daarheen vloeijen, door beken en kleinere stroomen moet worden gevoed, is het te voorzien, dat door de bedijking en besluizing der kleinere vloeden ook de grootere, door gemis aan voedende sappen, zullen verzanden. Welk een gelukkig tijdvak voor den waterstaat zal dat zijn! Gelukkig, dat de beoefening der classieke oudheid ons de natuur in al den milden luister van haar ongedwongen schoon doet aanschouwen; dat zij ons heldere en onuitputtelijke bronnen ontsluit, waaruit wij, als tegengift tegen schoolsch pedantisme, onzen dorst naar ware schoonheden kunnen lesschen; dat zij ons de onge-

dwongene, bevallige bewegingen doet zien van den menfchelijken geest, als hij, in geene flaaffche banden geflagen, gevoedfterd wordt door een natuurlijk fchoon, dat nog niet door de boeijen eener fchrale kunst omklemd werd en ontluisterd!

Niet te onregt dan vermaant ons *Neêrlands* puikdichter, BILDERDIJK (*), naar dien gulden morgenftond te vliegen, en, zoo hij er al de voorwaarde aan verbindt, om het op eigene wieken te doen, wraak het daarom, bid ik u, toch niet in den jongen fchrijver, dat hij het eerst eens op hanenwieken wil beproeven. Is mijne vlugt nu nog te dartel, te vurig; wees gerust, waarde lezer! Ieder dag worden wij een dagje ouder, en ik zie reeds in het verfchiet, hoe wij zoetfappig en bezadigd als in de roef eener vaderlandfche trekfchuit zullen zitten te keuvelen. Laat mij dan nu nog ongeftoord eenige luchtfprongen doen, al vindt gij ze wat hansworfterig. Zelfs eene poppenkas zou een middel kunnen zijn tot volksbefchaving, als de verborgene fpeelman het opregt meende, en minder om zijne beurs dan om zijne toefchouwers dacht, de poppen mogen er dan zoo potfierlijk uitzien als zij willen. Een marionettenfpel, waarvan de *Venus Urania* de koordjes houdt, zoude wonderen kunnen doen. Maar wie gevoelt hier niet zijn volflagen onvermogen? Het zijn alle flechts *mislukte proeven;* het is een oneindig ftreven naar een fchoon doel, dat nimmer volkomen bereikbaar is. Het zou daarom echter verkeerd zijn, het aanftonds op te geven. Hetgeen men nimmer volkomen bereiken kan, kan men allengs trachten te naderen, even als de afymptoot de hyperbool; en gelukt dit flechts eenigermate, dan laat zich daaruit gemakkelijk afleiden, dat de betrekking tusfchen den ruiter en zijnen erotifchen klepper hoe langs zoo inniger moet worden.

Maar misfchien zegt gij met een gefronst voorhoofd: *wildzang, valsch vernuft;* en reeds het bloote vermoeden, dat die woorden van uwe lippen zouden kunnen vloeijen, doet mij fidderend affcheid van u nemen. Vaarwel dan, waarde lezer! Als de Redactie het goedvindt, zien wij elkander fpoedig weder.

X.

(*) In zijne *Vermaking. Oorfpronkelijkheid.*

HET HUISBEWIND DER GEMALIN VAN CROMWELL.

ELIZABETH CROMWELL, Gemalin des *Engelſchen* Protectors, onderſcheidde zich door overdrevene ſpaarzaamheid. In de *geheime Geſchiedenis van het Hof van* JACOBUS DEN I, uit bijzondere berigten zamengeſteld, vindt men de volgende trekken:

Toen zij te *Londen* kwam, zonden haar de dweepers allerhande eetwaren, als Westfaalſche hammen, osſentongen, brandewijn, roodewijn, confituren enz., ten einde haar de uitgaven in de ſtad te beſparen. De vrouw Protectrice vond het echter nog voordeeliger, al deze lekkernijen te gelde te maken, en liet dezelve, ten meesten prijze, ſtukswijze weêr verkoopen.

Hare kleeding was zoo eenvoudig, dat dezelve nagenoeg met die harer dienstmaagd overeenkwam.

Zij hield twee of drie koeijen in *St. James*-Park, en leide eene melkerij in het paleis van *Whitehall* aan; zij maakte boter, en bij de Hofdames werd van niets, dan van de boter der vrouw Protectrice, geſproken. Verſcheidene jonge Dames van rang arbeidden in die melkerij. Niet verre van daar had zij een gebouw ingerigt voor ſpinnen en weven, waarin de dochters der Ministers arbeidden. Zij was ook voornemens eene brouwerij aan te leggen, dewijl haar de *Londenſche* wijze van bierbrouwen niet geviel; naardien echter toen der tijd een drank bijval vond, *morgendauw* genoemd, zijnde een zeer goedkoop ſcharrebier, gaf zij daaraan de voorkeur, en voerde het ten Hove in.

Toen de Protector eens, bij een huiſelijk middagmaal, op het nageregt een' ſinaasappel verlangde, zeide *Mistreſſ* CROMWELL, dat, daar deze een' halven ſtuiver kostte, zij dien niet konde geven. Met dit antwoord moest zich het Opperhoofd der *Britſche* Staten vergenoegen! Voor het avondeten liet de vrouw Protectrice gemeenlijk eijeren en dergelijke kleinigheden opdisſchen.

Alzoo kon zelfs CROMWELL, die den moed en de kracht bezat, om de plaats eens wettigen Konings te bekleeden, niet eens een' ordentelijken maaltijd bekomen, en ſtond onder de pantoffel zijner huisvrouwe!

OORSPRONG VAN DEN EERSTEN APRIL, ALS FEESTDAG DER GEKKEN.

(Volgens de *Jahrbücher für Religion-, Kirchen- und Schulweſen.*)

Op den Rijksdag te *Augsburg* (1530), waar van de *Duitſche* Natie het bijſtaan van *Turkije* en veel gelds gevraagd werd, waar men Godsdiensttwisten beſlechten en nog veel meer, dat niet tot ſtand kwam, doen wilde, zou ook het Muntwezen in orde worden gebragt. Maar, van wege zoo veel en velerlei andere zaken, konde of wilde men daar niet aan toe komen, maar bepaalde er een' bijzonderen dag voor, een' Muntdag, en wel *den eerſten April.* Deze dag nu werd het doel van vele en groote ſpeculatiën. Maar — de eerſte April verſcheen, en er werd van geen Munt of Muntdag verder geſproken. Al de ſpeculanten, die op dien dag hunne berekeningen gebouwd hadden, werden nu, als gefopte gekken, beſpot; en zoo werd de eerſte April alom vermaard, als — feestdag der gekken!

GEVAARLIJK BILJARTSPEL TE PARIJS.

Ik was nooit te *Parijs* geweest, en bevond er mij ſinds een paar dagen. Ik begaf mij naar het *Palais-Royal*, hetwelk men mij, als, voor een jong mensch, het merkwaardigſte gedeelte der ſtad, beſchreven had. Reeds meer dan een uur bewonderde ik aldaar alles, wat hetzelve bevat, toen een welgekleed man van een innemend voorkomen mij naderde, en mij den naasten weg naar zekere ſtraat vroeg. „ Gij zijt kwalijk geadresſeerd, Mijnheer!" antwoordde ik; „ ik ben hier een vreemdeling." — „ Ik ook," hernam hij; „ en, dewijl het geval ons elkander doet ontmoeten, ſtel ik u voor, den avond te zamen te ſlijten." Verblijd, iemand te ontmoeten, met wien ik konde praten, in eene ſtad, waar ik niemand kende, nam ik den welkomen voorſlag gereedelijk aan. Wij wandelden nog eene poos te zamen. Al pratende, kwamen wij op het biljartſpel. „ Dat is mijne geliefkoosde uitſpanning," zeide ik. „ En de mijne," hernam hij; „ en ik durf zeggen, dat ik in dit ſpel nog al ſterk ben." Hij ſloeg mij eene

partij voor, die ik aannam. Wij traden een koffijhuis binnen, en vonden er twee biljarts. Het eene was bezet, het andere nog vrij. Wij ſpeelden. Ik ſloeg hem volkomen, en hij verloor en betaalde het gelag. „ Ik geef het u gewonnen," zeide mijn onbekende vriend op eene verpligtende wijze; „ gij zijt ſterker dan ik." Wij wendden ons thans naar het andere biljart, om de ſpelers gade te ſlaan; en ik moet bekennen, dat ik fier was op de behaalde overwinning op eenen zoo bekwamen mededinger. Een der beide ſpelers, waarbij wij ſtonden, was zwakker dan zijne partij, en mijn medgezel veroorloofde zich een- en andermaal, hem te railleren over zijn ſpel. „ Ik wed om twee louis d'or," zeide hij tot hem, „ dat gij dien bal niet maakt." (Hij had niets te doen, dan te ſtooten.) De ſpeler wedde, en won. Mijn vriend ſcheen zeer gevoelig voor zijn verlies, en zeide, dat hij zich wel ſchadeloos ſtellen zou. De gelegenheid deed zich weldra voor. Dezelfde perſoon had een' wisſen ſlag te ſlaan; het kon niet misſen; de bal had eene ſtellige kans; het was ſchier onmogelijk te verliezen. Mijn vriend had evenwel de ſtoutheid van te wedden, dat hij hem niet zou maken. „ Ik wed van ja!" riep ik. — „ Om hoe veel?" — „ Zoo veel gij wilt." — „ Vijftien louis d'or?" — „ Het zij zoo!" Het geld wordt op tafel gelegd. De man ſpeelt, en — hij ſtoot, voorbedachtelijk, zoo averegtsch, of liever zoo behendig, dat hij, in plaats van den bal te maken, denzelven in den zak ſpeelt. — Ik verwijderde mij, zeer verſtoord van met vijftien louis d'or de eer van het gewonnen gelag te hebben betaald. Den volgenden morgen ontmoette ik mijnen vreemdeling gearmd met denzelfden Mijnheer, voor wien ik gewed had, en die hem toen volſtrekt onbekend ſcheen te zijn.

DE HELD DEZER EEUW.

„ *Μῆνιν ἄειδε.*" —

HOM.

Hij komt, hij komt, gereed den ſtouten ſtrijd te wagen;
Zijn blik vlamt vonk en vuur; zijn breede ſchouders ſchragen
Een' last van wetenſchap, door jaren vlijts vergaard;
De ſcherpgepunte pen is in zijn vuist een zwaard;
Hij ſtraft den vijand ſtraks, die hem vermetel hoonde;
Geen vorst in 't letterrijk, dien hij niet ligt onttroonde.

Ziet gij dat vurig oog, dat voorhoofd rondgewelfd,
  Die hand met inkt bekleed, die hand, die eeuwig delft
In 't lang vergeten oude, om 't nieuwe dáár te ontdekken,
En uit dat oud en nieuw iets nieuws weêr af te trekken?
  Ziet gij dien trotschen lach, waarmeê mijn held u groet,
  Wanneer op 't letterveld zijn blik u soms ontmoet?
Die lach is 't vonnis, onherroep'lijk uitgesproken;
Geen weêrspraak baat hier; hem, ja hem zal 't offer rooken;
  Hem siert de lauwer; gij, buig u in 't vunze stof,
  En voel u zalig, schenkt hij u een greintje lof!
Hij stijgt den spreekstoel op; men hoort geen adem glippen;
Wat oog en ooren heeft, hangt zwijgend aan zijn lippen;
  Hij ziet de breede schaar met zelfbehagen aan;
  Wie zou de orakeltaal, wanneer hij spreekt, weêrstaan?
Nu stroomt de lof hem toe; hij acht naauw op die hulde;
Regtmatig neemt hij 't deel; 't is pligt, dien men vervulde;
  Gelauwerd treedt hij af, en ieder wijkt op zij';
  Wie is mijn' held gelijk, wie is zoo groot als hij?
Maar wee u, wen zijn wrok, in fellen gloed aan 't blaken,
Gelijk een brandend woud, met knett'rend vlammenslaken,
  Alwat hem tegenstaat tot puin en asch verteert!
  Mijn held kent geen genaê; hij is, o beef! geleerd.
Geleerd — wat vreeslijk woord, waarbij ik steeds verbleekte!
Geleerd — geen noodgebed, dat ooit zijn hart doorweekte!
  Geleerd, — een koning dus, die wet noch pligt erkent,
  U vóór zijn' wagen spant en naar zijn luimen ment!
Waagt gij uw eigen regt, uw krachten te doen gelden,
Dan roept hij 't hulpvolk zaam. Ontvlied de lettervelden!
  Hij werpt zijn bommen uit, gevuld met Grieksch vernuft;
  Wat in de boeken steekt, vergeten, half vermuft,
Roept hij in 't bloedig veld; 't zijn noten, verzen, glossen,
Waarmeê hij u beschiet, gevulde donderbossen,
  Die klat'ren door de lucht, en, raakt de kogel niet,
  De damp stijgt toch omhoog, zoodat ge elkaar niet ziet.
Nu barst hij feller los — uw werk zucht in zijn klaauwen;
Hij scheurt de bladen stuk; zijne aders zwellen, blaauwen
  Door 't opgeperste bloed, dat naar zijn voorhoofd dringt,
  Terwijl de vonk der wraak uit bei zijne oogen springt;
Geen volzin wordt gespaard, geen denkbeeld vindt genade....
Werp, werp u knielend neêr! — maar ach! 't is reeds te spade;
  Daar grijpt mijn held weêr toe; thans gaapt uw open graf;
  Hij, de onmensch! maakt, in zijn *Kritiek*, u deerlijk af!

Nu droogt hij 't druipend zweet, na zulk een zegepralen;
Hij veegt zijn fchrijfpen uit, vermoeid van door te halen;
De fchuif'lende adder, die in d' inktpot kronk'lend fist,
Duikt naar beneden — maar mijn held rijst op, en mist
Zijn prooi, die nadert, nooit!.... Ontvlugt, ontvlugt zijn handen,
Of zing, als ik, zijn' lof; dan toont hij flechts de tanden.

Rotterdam,
in de Negentiende Eeuw.

MARIA,

OF

HET HERBERGSMEISJE.

(*Verhaal.*)

Wie is die rampzaalge, wier ftarende blik
Getuigt van verterende fmarte?
Zij weent niet, maar zucht toch zoo bang en zoo zwaar;
Zij klaagt niet, maar toch zegt haar zwijgen zoo klaar,
Wat kommer zij draagt in haar harte!

Zij vergt ons geen deernis; zij fmeekt ons geen gift;
Niets fchijnt aan de droeve te ontbreken,
Schoon 't bulderend weêr ook haar lompen doorjaag',
De honger haar borst en haar wangen doorknaag',
Die dagelijks al doodfcher verbleeken.

En echter, vóór kort nog, was d' arme Marie
't Geluk op het voorhoofd te lezen;
De reiziger tuigt het, (nooit trok hij voorbij)
Geen meisje zoo aardig, geen meisje zoo blij,
Als 't meisje uit de herberg voordezen.

Haar minzame toefpraak bekoorde elken gast;
Het welkom fprak fteeds uit haar blikken:
Hare onfchuld vermoedde noch list noch gevaar;
Bij nacht noch in nood werd zij vreeze gewaar,
Wie huiveren mogten of fchrikken.

Zij minde, en de heuglijke dag was bepaald,
Die menige maagd haar benijdde;
Maar Fredrik was valsch en loszinnig, en zij,
Die beter hem kenden, verklaarden, dat hij
Geen man was voor haar, die hij vrijde.

't Was herfst, en ſtikdonker en ak'lig de nacht,
En zwanger van huilende vlagen.
Twee gasten nog zaten bij 't knappende vuur,
En luisterden zwijgend, in 't nachtelijk uur,
Naar 't woên van den wind, met behagen.

„ Hoe prettig," ſprak de een, „ in den hoek van den haard
Naar 't fluiten der winden te hooren!" —
„ Wien lust nu een eenzame togt naar de abdij?" —
„ Mijn moed," hernam de ander, „ 'k beken u dat vrij,
Ging bij zulk een waagſtuk verloren!

„ Mij dunkt, ik zou, bleek en een' ſchoolknaap gelijk,
Van 't ritſ'lende klimop reeds ijzen;
'k Zag zeker de ſchim van den kloostervoogd ſtaan,
Wier grimmige blik mij met ſidd'ring zou ſlaan:
Dit weêr doet de dooden verrijzen!" —

„ Ik wed om een maal, dat Maria het waagt!" —
„ Zoo wed en verlies! Ik wil zweren,
Dat, komt ſlechts een lakenſche koe op haar af,
Ze een ſpook waant te zien, dat verrees uit het graf,
En gillend weêr huiswaarts zal keeren." —

„ Indien zij 't beroep op haar' moed ons vergunt,
Dan win ik; het kan mij niet falen;
Maria zal 't wagen: een muts zij de prijs,
Een tak van den vlierboom het ſprekend bewijs,
Dat ze ons uit den zijgang zal halen!"

Met vrolijken moed was Maria bereid,
Terſtond zich op weg te begeven.
De nacht was ſtikdonker, de wind loeide fel,
En zweepte de wolken, in 't huilen, zoo ſnel:
Geen vrees, maar de koû deed haar beven.

Langs 't pad, haar bekend, ijlt zij heen naar het woud,
Waar 't klooster de rukvlagen tartte;
Zij naakte de poort en gevoelde geen vrees,
Hoe eenzaam en woest ook de bouwval verrees,
Wiens schaduw den nacht nog verzwartte.

Geen klank treft haar oor, dan de loeijende storm,
Die bindten en pijlers doet kraken;
Zij stapt over puinen, met distels begroeid,
Terwijl zij vooruit door den zijgang zich spoeit,
Waarlangs zij den vlierboom zal naken.

Zij naakt hem verblijd, en treedt haastiglijk toe,
Rukt ijlings een' tak naar beneden.....
Daar dringt haar een menschlijke stem in 't gehoor;
Zij toeft, en zij spitst nu het luisterend oor:
Thans trillen, voor 't eerst, haar de leden.

Een windvlaag verheft zich, en giert door het loof;
Zij luistert — geen klank wordt vernomen:
De windvlaag houdt op, en nu wordt het haar bang;
Zij hoort een geschuifel, aan 't eind' van den gang,
En stappen, die nader haar komen.

Schier ademloos, poogt zij zich achter een zuil
Te bergen met wagg'lende schreden:
De maan treedt hervoor, en, van uit hare wijk,
Wat ziet zij! — twee roovers; zij torschen een lijk,
En nad'ren met sluipende treden.

Toen stolde Maria het bloed om het hart:
De stormwind verhefte zich weder;
Hij ligtte den jongsten der schelmen den hoed,
En wierp dien de sidd'rende maagd voor den voet:
Thans zonk zij, als uitgeput, neder.

„ Vervloekt zij de hoed!" riep hij uit. — „ Eerst het lijk;
Den hoed kunt ge daarna wel vinden."
Zij nad'ren haar digt — zij gaan verder; en zij,
Zij grijpt nu den hoed, en vliegt weg van de abdij:
De vrees gaf haar vleugels der winden.

Daar ſtuift zij verwilderd ter kamer weêr in,
    En ſtaarde verwezen naar buiten;
Nu droeg zij den ſchrik en zichzelve niet meer;
Onmagtig en uitgeput zeeg zij ter neêr;
    Geen woord, ja geen klank kon zij uiten.

En eer zij berigt van hetgeen haar weêrvoer
    Met ſidd'rende lippen kon geven,
Daar ziet zij.... wat ijskoû verſtijft haar het bloed!
Daar ziet zij, o God! in des moordenaars hoed
    Den naam van haar' minnaar geſchreven!....

Niet ver van de abdij toont een kruis u de plek,
    Waar Fredrik de doodſtraf moest lijden.
De dorpeling ziet het met huivering ſtaan;
Geen reiziger, die niet een' zucht of een' traan
    Aan de arme Maria zal wijden.

Naar het *Engelsch* van SOUTHEY. J. W. IJNTEMA.

DE SPREEKZAAL.

Een' man van hoogverheven ſtand,
Van grooten naam en klein verſtand,
Was zijne woning veel te klein;
Er moest alzoo een nieuwe zijn,
En niets voldeed er aan zijn' eisch,
Dat niet geleek naar een paleis.
Men vond er mede een ruim *ſalon*,
Waar men *en club* vergad'ren kon,
En, tot des redenaars gerief,
Een trotſche ſpreekſtoel zich verhief.
Onze edelman, die, ſchaars bij kas,
Meest ſlordig in 't betalen was,
Sprak dus den baas van 't werkvolk aan:
„ Ga eens op die *catheder* ſtaan,
„ Spreek d' een' of and'ren volzin uit,
„ Dan toets ik hier het ſtemgeluid."
De baas, offchoon geen Cicero,
Was bij de hand en ver van bloô;

Hij hemt en kucht een reis of vier,
En fpreekt met waardigheid en zwier:
„ Wij, die in uwe dienst, Mijnheer,
„ Uwe orders rekenen tot eer;
„ Die fteeds, in 't zweet van 't aangezigt,
„ Volijv'rig zijn in werk en pligt;
„ Wij fmeeken, dat het u behaag',
„ Om ons te dienen op de vraag,
„ Wanneer het loon, voor ons bepaald,
„ Door u zal worden afbetaald."
De hoorder, die geheel niet rap
Met *bravo's* was of handgeklap,
Riep driftig uit: „ Houd op maar! — lof
„ Verdient uw ftem, maar niet de ftof."

G. H. NAGEL.

DE PRINS EN DE ARME VROUW.

Eene arme vrouw, een goede ziel,
Kwam tot den Prins, en bad met fmarte,
Den zoon, die in de loting viel,
Toch niet te ontrukken aan haar harte.
De Vorst, meêwarig van gemoed,
Doch tevens van manhaftig bloed,
Spreekt: „ Stel u, goede vrouw, tevreden!
Ik mag niet letten op uw beden:
Soldaten heeft de Staat van doen,
En — is 't geen ftand van goed fatfoen?
Ik zelf, fchoon Prins, ben ook foldaat....."
De floof herneemt met drift: „ Wat praat!
Gij leerdet ook niets aêrs aan 't Hof;
Mijn zoon is fnijder, met verlof!"

BIJ HET ZIEN VAN EEN GESCHILDERD BLOEMSTUK.

„ Hoe toov'rend komt natuur ons hier als in 't gemoet!
Wat overheerlijk waas! wat fchitterende gloed!"
Riep Bluf, in dichterlijk verrukken.
Ik zweeg, maar hechtte een fchrift er aan,
Waarop, in proza, dit vermaan:
Men wordt verzocht hier niets te plukken.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DEN SMAAK VOOR HET NATIONALE.

Door

F. SMEER. (*)

Er zal wel niemand in deze vergadering tegenwoordig zijn, die niet gaarne erkennen en toeſtemmen zal, dat het eene eere is, *Nederlander* te zijn. Ik zeg *Nederlander*, in dien zin, waarin onze Vaderen het waren, en waarin *wij* het ſedert ruim drie jaren zijn. Onze Vaderen verwierven zich een' grooten, heerlijken naam. Hunne dapperheid, hunne kloekzinnigheid, hunne vroomheid en hunne volharding deden hen door *Europa* bewonderen. God zij er voor gedankt, dat de laatſte drie jaren bewezen hebben, dat het kroost nog het onverbasterde bloed door de aderen vloeit, en dat, wanneer meineed, oproer, verraad, list, dweepzucht, en wat niet al, zamenſpannen, om ons te verdelgen, terwijl Bondgenooten ons verlaten, ja zelfs met geweld ons erf ons willen betwisten, dat dan de *Nederlander* nog, als van ouds, palſtaat, en, met het oog op God, zich om zijnen dierbaren Vorst ſchaart, ten einde zijne aangerande regten manmoedig te verdedigen. Dat dit alles geſchied is, behoeft geen betoog; en dat onze Natie daardoor bij vreemden in derzelver ſchatting gerezen is, ja dat zij, in zekeren zin, de bewondering van *Europa* verworven heeft, hiervoor pleiten de onwraakbaarſte bewijzen. Meermalen hoorde ik zulks uit den mond van vreemdelingen, en

(*) Uitgeſproken in de *Rotterdamſche* Afdeeling der Maatſchappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, den 15 Jan. 1834.

daaronder van dezulken, wier oordeel onzer Natie niet onverschillig kan zijn; en het deed mij het harte goed, wanneer ik, door dezulken, de vaderlandsliefde onzer Natie hoorde roemen en bewonderen; wanneer ik, door hen, dit plekje gronds hoorde prijzen, als de dam, waartegen de stroom van losbandigheid en van valschen vrijheidszin was gestuit; als de rots, op welke de woedende golven der omwenteling en des oproers zijn afgestuit. Doch zoo zeer mij, als *Nederlander*, deze lofspraak streelde, zoo zeer moest ik het bejammeren, wanneer men mij zeide, dat men zich niet genoeg verwonderen konde, dat bij een Volk, hetwelk zoo veel vaderlandsliefde toonde te bezitten, en bij hetwelk zulk een nationale geest scheen te heerschen, onder vele klassen, zoo weinig smaak voor het Nationale gevonden werd. Ik trachtte dit tegen te spreken; doch men weêrleide mij door voorbeelden. „Uwe groote lieden rusten niet," werd mij eenmaal te gemoet gevoerd, „vóór dat zij „*Fransche*, *Engelsche*, *Zwitsersche* of andere vreemde „Onderwijzers of Onderwijzeressen voor hunne kinde- „ren hebben. Dat men zulks in *Rusland* doet, waar „de beschaving zich nog steeds in eenen staat van ont- „wikkeling bevindt, dit is eene noodzakelijkheid; maar „hier zijn die dingen onnoodig: men kent hier alles „zoo goed als ergens." Op eenen anderen tijd maakte men mij opmerkzaam op dat aantal menschen, hetwelk, schoon geborene *Hollanders*, echter behagen schept, om, door houding, kleeding, spraak en gebaren, ja zelfs in hunnen huiselijken kring, door het nadoen van allerlei vreemde gewoonten, hunnen eigenen landaard te verzaken, en liever de nabootsers schijnen te wezen van *Engelschen*, *Franschen*, *Duitschers*, ja *Belgen* enz., dan te vertoonen, wat zij toch eigenlijk zijn. Meer dan eens sprak men mij over de heerschende zucht, om schier in alles vreemdelingen voor te trekken, en in Fabrijken, Handel, Letteren, en zelfs in de schoone Kunsten, bijna niets goed te vinden, dat geenen vreemden stempel draagt, of niet door vreemden wordt aangebo-

den, daargeſteld of vertoond. Men betuigde mij over dit alles zijne verwondering omtrent een Volk, hetwelk zoo vele nationale verdienſten bezit, en men keurde dit gebrek aan ſmaak voor het Nationale ten hoogſte af.

Ik ontken niet, M. H., dat dit een en ander mij menigmalen ſtof tot nadenken gaf. Ik had zoo gaarne gewenscht, de beſchuldiging wegens gebrek aan ſmaak voor het Nationale, op goede gronden, geheel te kunnen wegredeneren; en toen mij dit niet gelukte, trachtte ik mijzelven op te dringen, dat de zaak ſlechts omtrent minder belangrijke dingen waar, en derhalve niet zeer gewigtig was. Doch, hoe meer ik doordacht, des te meer werd ik overtuigd, dat de beſchuldiging waar en belangrijk was; en ik oordeelde het eindelijk niet ongepast, om, in eene vergadering als deze, dit onderwerp te behandelen. Vergunt mij dan uwe aandacht, wanneer ik u, *eerſtelijk*, bewijze, dat er waarlijk in ons Vaderland, en meer bijzonder in de koopſteden en onder de zoogenaamde hoogere klasſe, gebrek aan ſmaak voor het Nationale beſtaat; *ten tweede*, de oorzaken daarvan met u naſpore; *ten derde*, er de gevolgen van aanwijze; om, *ten ſlotte*, eenige wenken te geven, welke, mijns inziens, tot verbetering, zoo al niet tot herſtel, leiden kunnen.

I. Wanneer ik van ſmaak voor het Nationale ſpreek, dan zal ik wel niet noodig hebben, mijnen G. H. te herinneren, dat dit hemelsbreed verſchilt van nationalen ſmaak. Deze laatſte toch is die ſmaak, welke bij een Volk, als zoodanig, heerscht; terwijl ſmaak voor het Nationale, in mijne ſchatting, de zucht is voor de voortbrengſelen van den vaderlandſchen grond en van de nationale nijverheid en geestontwikkeling. Het zoude bij een Volk nationale ſmaak kunnen zijn, om geenen ſmaak, hoe ook genaamd, voor het Nationale te bezitten. Van eene andere zijde, echter, bedoel ik ook geene zoodanige partijdigheid voor het Nationale, welke alles doet minachten, wat van vreemden oorſprong, en ſlechts datgene laat goedkeuren, wat van nationale herkomſt is. Ik ſpreek over zoodanig eenen ſmaak voor het Natio-

nale, welke vreemde verdiensten gereedelijk erkent, maar het eigen Vaderland te veel bemint en hoogacht, om de inlandsche voortbrengselen niet voor te trekken, wanneer dezelve met vreemde gelijk staan, ja zelfs aan het nationale voortbrengsel eenige voorkeur geeft, al is het ook iets minder, dan het vreemde; ten deele, ja, uit vaderlandsliefde, maar voornamelijk om daardoor den lust en de eerzucht van onzen eigenen landaard op te wekken, en in staat te stellen, om met vreemden te wedijveren.

a. Wanneer wij nu, in de eerste plaats, onderzoeken, of er zoodanige smaak bestaat voor onze fabrijkwaren, dan geloof ik volmondig *neen* te mogen antwoorden. Wanneer wij eenvoudiglijk het oog slaan op de kleedingstoffen: *Fransche*, *Engelsche* en *Duitsche* lakens, *Fransche* en *Engelsche* katoenen, linnens, en wat dies meer zij, worden op den duur gebruikt; en onze inlandsche fabrijken zijn, althans wat de fijne soorten van dit alles betreft, bijna geheel te gronde gegaan. Men zal mij tegenwerpen, dat dit alles buitenslands zoo veel goedkooper en fraaijer vervaardigd wordt. Maar, indien dit ook als volkomen waar zij aan te nemen, hetgeen ik niet geloof, dan vraag ik, waaraan dit is toe te schrijven? En het antwoord is: omdat onze inlandsche fabrijken geen debiet genoeg vinden. Wij weten het immers toch, dat eenmaal de zijdenfluweelfabrijken van ons land den roem hadden van het beste produkt van dien aard uit geheel *Europa* voort te brengen. Immers is het niet te ontkennen, dat *Utrechtsche* en *Leidsche* lakens, om derzelver deugdzaamheid en fraaiheid, beroemd waren, en dat onze weverijen de goedkeuring van geheel ons werelddeel wegdroegen. Doch, naauwelijks bragten vreemden ons hunne produkten, of wij ontvingen die met gretigheid; en de hoogere standen lieten het veelal aan den boerenstand over, om zich, tot kleeding, van inlandsche stoffen te bedienen. Zoo werkten wij zelve mede, om vreemden aan te moedigen, en onze eigene fabrijken te ontmoedigen; en de

namen zelve van de bonte weeſſels, welke door onze dames, bij voorkeur, gebruikt en aan inlandsch fabrikaat voorgetrokken worden, mogen mede getuigen van het gebrek aan ſmaak voor het Nationale, hetwelk te dezen bij ons beſtaat; daar men veelal bij voorkeur vreemde ſtoffen verlangt, en zich verbeeldt, of door vreemdelingen laat vertellen, dat zoo iets in *Nederland* niet kan voortgebragt worden. Het is er intusſchen verre af, dat ik het verval van vele onzer fabrijken enkel en alleen aan deze oorzaak zoude willen toeſchrijven; maar ik durf toch gerust beweren, dat, wanneer wij door daden toonen, zelve geenen prijs op de voortbrengſelen van ons eigen land te ſtellen, men het aan vreemden niet euvel kan duiden, dat zij er zich ſlechts noode van bedienen willen, en dat zij ons eigen voorbeeld aanhalen, om de meerdere voortreffelijkheid hunner voortbrengſelen van nijverheid tegen ons te bewijzen. — Ik vraag het met vertrouwen, en met diep gevoel voor de eer van *Hollander* te wezen: „In welk land kan men zich op meer uitvindingen van allerlei aard beroemen? Toont mij den grond, die, in evenredigheid van grootte en bevolking tot den onzen, zoo veel Geniën voortbragt, zoo veel nijverheid ontwikkelde, en zich zoo gunſtig onderſcheidde!”

Inderdaad, M. H., ons Vaderland verdient onze liefde; en het genie en de voortbrengſelen onzer eigene landgenooten zijn waardig, dát men ſmaak voor het Nationale bezit. Voorwaar! het papier, hetwelk onze fabrijken vervaardigen, behoeft geenen *Engelſchen* naam in het watermerk, om voortreffelijk te zijn; de zeep behoeft *Engelſche* teekeningetjes noch *Bristolſche* lettermerken, om haren roem te ſtaven; en de noodzakelijkheid, om van dergelijke kunstjes gebruik te maken, ten einde zich het *inlandſche debiet* te verzekeren, toont, aan de eene zijde, de waarde van ons eigen fabrikaat, maar, aan den anderen kant, ook de zucht voor het vreemde, en het ongelukkige vooroordeel, dat bij zoo velen onzer landgenooten beſtaat. Het zoude niet moei-

jelijk vallen, nog een aantal waren op te fommen, waaromtrent de *Hollandſche* fabrijken bij buitenlanders den roem bezitten van dezelve het best te vervaardigen; terwijl de fabrikanten ondertusſchen genoodzaakt zijn, hunne voortbrengſelen van *Engelſche*, *Franſche* of *Duitſche* merken te voorzien, ten einde binnenslands eenig debiet te kunnen verwerven. Maar ik mag de grenzen niet overſchrijden, welke uwe aandacht mij voorſchrijft; en ik geloof, dat, door het bereids aangevoerde, genoegzaam bewezen zal zijn, dat, onder de oorzaken van den minderen bloei onzer fabrijken, het gebrek aan ſmaak voor het Nationale eene aanzienlijke plaats bekleedt.

b. Doch, welligt vindt men in den handel eenen meerderen ſmaak voor hetgeen nationaal is. Wij willen trachten kortelijk na te ſporen, wat hiervan zij. Wanneer ik intusſchen van ſmaak voor het Nationale in den handel ſpreek, dan gevoelt gij dadelijk, dat ik hier niet de waren, waarin handel gedreven wordt, bedoelen kan. Want te willen, dat men den handel enkel en alleen tot nationale voortbrengſelen bepaalde, zoude hetzelfde wezen, als te willen, dat er geen handel beſtond. Ook bedoel ik er niet mede den wensch, of liever den ſmaak, om geld te winnen: aan dezen laatſten toch is nergens gebrek. En indien het verlangen, om rijk te worden, ſmaak voor het Nationale kon geheeten worden, dan is er wel geen twijfel aan, of onze Natie mogt als een voorbeeld van zoodanigen ſmaak aangehaald worden. Ik heb hier het oog op geheel iets anders. Ik bedoel inrigtingen en perſonen voor den handel.

Onze Voorvaders hadden den roem van, als handelaars, voor geene ter wereld te behoeven te wijken; en wie, die ſlechts eenigzins met de Geſchiedenis des Vaderlands bekend is, zal niet gereedelijk toeſtemmen, dat de *Nederlandſche* handel eenmaal dien van alle Natiën overtrof? Dezelve deed ſchatten herwaarts vloeijen, waarvan de *overblijfſelen* ſlechts ons nog in ſtaat ſtellen, om onder de Volken van *Europa* den rang te be-

kleeden, welken wij inhouden, en om aan Vaderland en Vorst die offers te brengen, welke in de laatſte drie jaren gebragt zijn. Onze Vaderen hadden inrigtingen daargeſteld, om den nationalen handel te gerijven en te helpen: hunne Gilden b. v. van verſchillende ſoorten van werklieden, hunne Veemen en wat dies meer zij, waren hun de waarborgen, dat de handel altoos bekwame handen vond, om zich, tegen een vastgeſteld en bepaald loon, te doen helpen door menſchen, die, aan orde en wetten verbonden en onder een ſtreng toevoorzigt geplaatst, verantwoordelijk en altoos te vinden waren. Het is er intusſchen verre van daan, dat ik aan deze inrigtingen alleen den voorſpoed van onzen vroegeren handel zoude willen toeſchrijven, of dat ik dezelve, als voor den tegenwoordigen tijd en de tegenwoordige omſtandigheden berekend, zoude willen doen voorkomen. Maar, als nationale inrigtingen beſchouwd, hadden zij eene hooge waarde, welke toenmaals erkend en door de proef bevestigd is. En als zoodanig waren dezelve immers te wijzigen en met den gang der zaken in verband te brengen geweest; en alsdan immers konde men er hetzelfde nut van getrokken hebben, hetwelk onze Voorvaderen er van trokken. Dit is echter niet geſchied. Men heeft gemeend, al die inrigtingen, aan onze Natie eigen, den bodem te moeten inſlaan, voornamelijk op grond, dat die bij vreemden niet beſtonden, en derhalve ook alhier niet behoorden te beſtaan. Ik herhaal het: ik ben verre van de nationale inrigtingen onzer Vaderen volmaakt te keuren; maar de vernietiging van alles, wat zij hebben daargeſteld, zal ook wel niet te prijzen wezen, en getuigt althans luide, dat ook hierin ſmaak voor het Nationale ontbreekt. — En even ditzelfde is het geval ten opzigte van perſonen. Ten allen tijde had men hier te lande, ook in den handel, vreemdelingen noodig; en niemand, der zake kundig, zal ontkennen, dat men van dezelve veel partij trok. Doch men liet er onze knappe jonge lieden niet voor achterſtaan, zoo veel te

minder, omdat het bewezen was, en nog dagelijks door de ondervinding bewezen wordt, dat *onzen* landaard bijzonder de gave eigen is, om vreemde talen gemakkelijk en volmaakt te leeren fpreken en fchrijven. Geen wonder was het intusfchen, dat men van alle zijden vreemdelingen naar dit gezegend plekje gronds zag heenftroomen, om er fortuin te maken. Doch, dat men thans geene ftoombooten of Diligences ziet aankomen, zonder er vreemdelingen op te vinden, wier plaatfen op verfchillende kantoren gereed zijn, terwijl onze eigene landskinderen ledig loopen, of niet dan met moeite eene plaats als kopijist aan den lesfemaar verkrijgen kunnen; dit verfchijnfel is in den tegenwoordigen tijd maar al te algemeen, en pleit zekerlijk niet voor het beftaan van fmaak voor het Nationale, maar veeleer voor gebrek aan denzelven. Het is toch wereldkundig genoeg, dat onze *Hollandfche* jonge lieden voor geene vreemde in bondige knapheid en vlugheid behoeven onder te doen. Wanneer wij zoo ftraks het oog op de gevolgen van het gebrek aan fmaak voor het Nationale vestigen zullen, zal ik op dit onderwerp nog even met u terugkomen. Thans ga ik over tot het onderzoek naar een ander punt, namelijk: in hoe verre wij ook in het vak der Letterkunde over gebrek aan fmaak voor het Nationale te klagen hebben.

c. Wanneer men eenen boekwinkel van de mode, of eene leesbibliotheek, welke gezocht en beklant is, binnentreedt, dan zoude men inderdaad al een' zeer ongunftigen dunk van onze Letterkunde moeten opvatten; want men vindt er overvloed van *Franfche*, *Engelfche* en *Hoogduitfche* werken, mitsgaders van vertalingen derzelven, maar oorfpronkelijk *Hollandfche* weinige, omdat die niet in den fmaak vallen. Wanneer men ondertusfchen weet, dat de kern der beste *Franfche* Schrijvers, zoo wel in proza als in poëzij, in onze taal is overgebragt; dat onze eigene landgenooten POPE, YOUNG, BYRON, en wie niet al, derzelver zangen in onze taal leerden zingen, terwijl LOC-

KE, HUME, GIBBON en bijna al de beste *Engelsche* Auteuren in onze taal zijn overgezet; wanneer men weet, dat GÖTHE, WIELAND, SCHILLER, JEAN PAUL, CLAUDIUS, KÖRNER, ja zelfs de onsterfelijke Dichter KLOPSTOCK en de diepdenkende HEEREN, door bekwame mannen, in onze eigene taal tot ons spreken: dan weet men te gelijk, dat het niet aan de *Hollandsche* taal haperen zoude, indien in dezelve geene oorspronkelijke werken in proza en poëzij geschreven waren; en het blijkt dan tevens, dat er Geniën genoeg in ons Vaderland zijn, aan welke het opstellen van oorspronkelijke stukken wél moet zijn toevertrouwd. Zoodanigen toch, wier kunde, smaak, geleerdheid en genie hun de vertaling van werken, als de opgenoemde, toestaat, zijn voorzeker regt geschikt, om *Hollandsche*, echt *Hollandsche* produkten te leveren. Doch, ik behoef hier niet bij gevolgtrekking te redeneren. Of hebben CATS, VONDEL, DE DECKER, HOOFT, HUGO DE GROOT niet reeds vóór honderd en tweehonderd jaren doen zien, wat onze taal is, en hoe gemakkelijk groote Geniën er zich in kunnen uitdrukken, om de wereld te helpen verlichten? Waren die allen dan niet reeds toen de flonkersterren, die over ons Vaderland hun licht deden stralen, opdat hetzelve zich van daar over geheel *Europa* zoude verspreiden? De tijd zoude mij te kort schieten, indien ik hier, op dit spoor voortgaande, den luister onzer *Hollandsche* oorspronkelijkheid wilde doen in het oog vallen. Men zoude mij misschien tegenwerpen, dat die oude Schrijvers, met al derzelver verdiensten, niet geschikt zijn voor den tegenwoordigen tijd. Ik moet het ronduit belijden, dat deze zwarigheid bij mij geene kracht ter wereld bezitten zoude; maar al konde dezelve eenig gewigt in mijne schatting behouden, ik zoude dat gewigt niet vreezen. De tegenwoordige eeuw zoude mij voor het verlies der Schrijvers van de vroegere wel schadeloos stellen. Of schreef en dichtte de eenige BILDERDIJK niet in onzen tijd? Schonken de gevoelige, godvrucht-

tige en Christelijke BELLAMY, FEITH en VAN ALPHEN derzelver heerlijke zangen niet aan *onzen* leeftijd? Hield de vaderlandſche lier van den grooten HELMERS niet de ooren van het tegenwoordige geſlacht gekluisterd? Zong de beminnelijke NIERSTRASZ niet in de laatſte jaren? En wanneer wij op die menigte Schrijvers zien, welke in gebonden of ongebonden ſtijl, in verſchillenden vorm, in onderſcheidene vakken onze eeuw en ons Vaderland hebben trachten te verlichten; wanneer ik LOOSJES, A. DEKEN en E. WOLFF noem; wanneer ik (om tot reeds overledenen mij te bepalen) de verſchillende werken van VAN HAMELSVELD, ENGELBERTS, MARTINET, STUART, BORGER en zoo vele anderen aanwijs, — dan voorzeker zal men van zelf gevoelen, dat wij eene eigene, *Nederlandſche*, *Hollandſche*, echt vaderlandſche Letterkunde bezitten, en geenszins de toevlugt behoeven te nemen tot vreemden, om iets goeds te vinden; maar integendeel, dat vreemden zelfs bij ons veel voortreffelijks vonden, en zij menig geſchrift, uit ons Vaderland herkomſtig, om deszelfs degelijkheids- of ſchoonheids-wil, in hunne taal overbragten. Waarom, vanwaar dan die ſmaak voor al, wat vreemd is? *Ik* wil hier niet ſpreken van zoodanigen, die beweren, dat in onze taal niets goeds *kan* geſchreven worden, of die een vers in dezelve voor ondragelijk houden; terwijl, naar hunne meening, alleen de *Duitſche* of *Franſche* taal, en volgens anderen wederom de *Engelſche*, iets goeds kunnen opleveren. Ik heb echter enkele zoodanige wezens ontmoet, en daaronder dezulke, die meenden al zeer geleerd te zijn. Ik heb hun vooroordeel en hunne onkunde beklaagd, en wil u met dergelijke beoordeelaars niet ophouden. Maar, hoe veel menſchen treffen wij niet aan, welke met onze *Hollandſche*, onze vaderlandſche Schrijvers en Dichters ſchier geheel onbekend zijn, en zich ſlechts ophouden met het lezen der vertalingen, waarvan onze boekwinkels zoo ruimſchoots voorzien zijn! Hoe velen zijn

niet van gevoelen, dat een origineel *Hollandsch* werk hoogstvervelend is en zijn moet! Zoo noemt men onzen vaderlandschen zedemeester CATS plomp, boersch en ongeschikt voor lieden van den beschaafden stand; VONDEL ouderwetsch en onverstaanbaar; zoo veroordeelt men vaak al de geschriften van BILDERDIJK, als afkomstig van eenen domperridder; zoo legt men FEITH te groote gevoeligheid, ja dweeperij te laste; zoo noemt men de werken en vaderlandsche Romans van LOOSJES droog en vervelend; terwijl men der geestige en vernuftige WOLFF en DEKEN te groote burgerlijkheid en langwijligheid aantijgt, menigmalen misschien zonder dezelve met de vereischte oplettend- en onpartijdigheid gelezen te hebben, ja welligt zonder dezelve eens te kennen. Zoo noemt men soms onze geleerden de opzamelaars en zamenvoegers van hetgene in andere talen goeds is geschreven. Maar naauwelijks verschenen de werken van AUGUST LAFONTAINE, SPINDLER, MARMONTEL, PIGAULT LE BRUN, WALTER SCOTT en van zoo vele anderen, of men viel er op aan, alsof ons eigen Vaderland niets goeds opleverde; terwijl de werken der zoogenaamde *Duitsche* Wijsgeeren, de veelal verderfelijke schriften uit het ligtzinnige *Frankrijk*, of de overdrevene voortbrengselen van verhitte *Engelsche* hersenen, als zoo vele orakelen, werden geroemd. Het is er verre af, M. H., dat ik het zoude willen of zelfs mogen laken, dat men ook gaarne wil kennen, wat bij anderen voorkomt. Maar is het goed te noemen, dat men den schat, dien men zelf bezit, de paarlen, welke ons eigendom zijn, bijna onopgemerkt liggen laat, dezelve der moeite des oprapens niet waardig acht, of zelfs van zich werpt, om het klatergoud of de, vaak valsche, steenen van anderen te bewonderen? En is dit overeen te brengen met den smaak voor het Nationale? Is juist daardoor niet veel goeds en loffelijks in onze nationale zeden en gewoonten verloren gegaan? Zijn daardoor niet geheel verderfelijke, en aan onze Natie vreemde, grondstellin-

gen op onzen bodem overgebragt? Maar ik heb, naar ik meen, genoeg gezegd, om te voldingen, dat ook in de Letterkunde, in ons Vaderland, niet die fmaak voor het Nationale beftaat, welken men mogt wenfchen; en ik meen, als in het voorbijgaan en kortelijk, te hebben aangetoond, dat onze Letterkunde althans dien fmaak voor het Nationale ruimfchoots verdient.

d. De Letterkunde voert mij van zelf, immers zeer geleidelijk, naar het gebied der fchoone Kunften, naardemaal het Tooneel, als 't ware, den natuurlijken overgang kan gezegd worden daar te ftellen, en ik door verdienftelijke Dichters en Schrijvers, waaronder zoo velen, die met roem voor het tooneel gearbeid hebben, als ongemerkt daar heen geleid worde. Het valt niet te ontkennen, dat ook hier, met betrekking tot den fmaak voor het Nationale, zeer veel te wenfchen overig blijft. Immers wanneer men op ons *Hollandsch* tooneel de ftukken vertoont van VONDEL, VAN WINTER, VAN MERKEN, NOMSZ, ja zelfs wanneer men de vertalingen van *Franfche* en *Engelfche* treurfpelen, door onze beste Dichters in gefpierde *Nederlandfche* verzen overgebragt, ter voorftelling heeft aangekondigd, dan zijn veelal onze fchouwburgen fchaars bezocht, ja zelfs dikwijls ledig; en het is voornamelijk bij het fpelen van vaak platte en hoogst gebrekkige vertalingen van *Duitfche* ftukken, dat de *Hollandfche* tooneelvertooningen nu en dan bezocht worden. Maar naauwelijks heeft een *Fransch* tooneelgezelfchap de hoop en het uitzigt doen geboren worden op de tentoonfpreiding van deszelfs talenten, of dagen en weken te voren zijn reeds alle plaatfen befproken, en de, voor vaderlandfche tooneelvoorftellingen in onze moedertale meestal veel te ruime, zalen zijn alsdan veel te klein. Voorzeker, indien deze vreemdelingen ons de heerlijke ftukken van hunne landgenooten vertoonden; indien zij ons vergastten op de meesterlijke voortbrengfelen van RACINE, CORNEILLE, MOLIÈRE en anderen, wij zouden ons hierover minder te verwonderen hebben. En

mogt dan ook de ſmaak voor het Nationale hierdoor niet te bewijzen zijn, de ſmaak voor het verhevene en waarlijk ſchoone zoude er voorzeker door aangekweekt worden, alzoo welligt ook het gevoel voor het verhevene, hetwelk in onze eigene moedertaal te vinden is, er door worden aangewakkerd of bevorderd. Maar het is er verre van af, dat zoodanige ſtukken door die *Franſche* tooneelgezelſchappen worden vertoond! Het zijn de vertellingen van *Moeder de Gans*, welke zij ons voorſtellen; en de geſchiedenisſen van *klein Duimpje*, *Asſchepoeſter*, *Blaauwbaard* en dergelijke, de gevallen van eenen *Ekſter*, van eenen *Barbier*, van eenen ouden *Dansmeester*, of iets ſoortgelijks, maken de hoofdonderwerpen hunner tooneelmatige kunſtenarij uit! Ja, de ellendigſte, morſigſte dusgenaamde *Vaudevilles* worden vaak met geestdrift toegejuicht! Gelukkig nog, wanneer geene oproerige, zoogenaamd vrijzinnige, ſtukken de verbeelding verwilderen, en de leus geven tot oproer en verraad! Gelukkig nog, wanneer geene zedelooze of profane voorſtellingen, waarin men den Duivel (*) eene hoofdrol doet ſpelen, jeugdige harten bederven, of het vooroordeel wettigen, hetwelk bij ſommigen tegen den ſchouwburg beſtaat! Wanneer ik deze aanmerking maak, bedoel ik intusſchen geenszins, iemand, wien dan ook, het genoegen te betwisten, hetwelk hij bij de voorſtellingen der *Franſche* tooneelgezelſchappen ſmaakt, wanneer ze voor het overige deugd noch goede zeden kwetſen. Ik verlang ſlechts, dat de ſmaak voor dezelve den ſmaak voor het Nationale niet verdringe. Ik wensch ſlechts, dat het behagen, hetwelk men er in ſchept, dienstbaar moge gemaakt worden aan nationale pogingen, om aan dien ſmaak, op eene denzelven veredelende wijze, te voldoen. Zoodanige *Hollanders* toch, die de verdienſten hunner eigene landgenooten niet kunnen hoo-

(*) *Robert le Diable*, b. v., waarin men zich niet ontziet eene opwekking der dooden voor te ſtellen, en vertooningen aanregt, welke aan de laagſte zinnelijkheid grenzen.

ren prijzen, zonder gemelijkheid te verraden, en den genen, die hen prijst, van wansmaak te beschuldigen; zoodanige *Hollanders*, die de gebreken, welke hun bij vreemden onwederlegbaar worden aangetoond, beschouwd willen hebben als de schaduwen, welke in een schoon schilderstuk onmisbaar zijn, zullen hier wel niet tegenwoordig zijn. Tegen hun vooroordeel zouden redeneringen ook niet baten; en gave God, dat dusdanige *Hollanders* niet bestonden! Men zal mij intusschen te gemoet voeren, dat de meeste der opgenoemde stukken *Opéra's* of zoogenaamde Zangspelen zijn, en er bijvoegen, dat men daar om geene andere reden gaat, dan om de muzijk. Het is er verre van af, dat ik op eenigerhande wijze den smaak voor de muzijk, die heerlijke kunst, zoude willen misbillijken. Integendeel, ik juich denzelven van ganscher harte toe; maar is het dan onmogelijk, om goede Zangspelen in onze eigene taal te vervaardigen? De genomene proeven hebben immers het tegendeel geleerd; de *Opéra*, door eenen VAN LENNEP vervaardigd en door eenen VAN BREE, alsmede die door eenen TEN CATE gecomponeerd, strekken hiervan ten bewijze. Wanneer men onze *Hollanders* er toe aanmoedigde en hunne pogingen ondersteunen wilde, gelijk men het die der *Franschen* doet, zouden wij dan geene nationale Zangspelen kunnen bezitten? En indien ook ROSSINI, SPOHR, AUBER, en wie ik meer zoude kunnen noemen, derzelver gelijken nog alhier niet kunnen vinden, en men, met het hoogste regt, de voortbrengselen van derzelver muzikaal genie wenscht te hooren, dan mag men toch immers vragen, waarom men geene vaderlandsche stukken, in onze eigene taal, op die muzijk zoude kunnen vervaardigen, en dezelve door onze eigene landgenooten laten uitvoeren? Ik erken het gaarne, dat de *Franschen* bij uitnemendheid geschikt zijn, om de straks aangeduide stukken uit te voeren. Het is zoo, dat zij bij voorkeur te verkiezen zijn, om als *Duimpjes*, *Blaauwbaarden*, *Asschepoesters*, *Barbiers*, *Pruikmakers*, *Dans-*

meesters, en wat niet al, op te treden, en dat aan onze Natie de eer niet toekomt van daarin uit te munten. Maar is het dan de smaak onzer beschaafde wereld, om, in volwassen' en oordeelkundigen leeftijd, de vertellingen van *Moeder de Gans*, die men naauwelijks zijnen kinderen meer wil in handen geven, te zien opvoeren? Dit te vooronderstellen, ware ongerijmd en beleedigend; en het kan alleen in den smaak voor het vreemde, in gebrek aan smaak voor het Nationale, in gebrek aan aanmoediging, meer dan in gebrek aan ijver onzer eigene kunstenaars gezocht worden, dat men beleefd genoeg is, om de voorkeur te geven aan *Franschen*, die meestal naar hier komen, omdat derzelver middelmatig kunstvermogen in hun Vaderland niet langer voldoet of reeds versleten is. Onder onze eigene landgenooten toch zoude men, bij aanmoediging en ondersteuning, voorzeker veel goeds kunnen stichten. Zij zouden de schoone voortbrengselen der straks genoemde Componisten, in waardige en betere rollen, in minder laffe en zoutelooze, indien al niet oproerige en hoogst zedelooze stukken, ten tooneele kunnen voeren. Als Oud-*Nederlander* begeer ik niets vuriger, dan dat men trachte, de voortreffelijkheden, welke men bij vreemden ontmoet of meent te ontmoeten, op onzen eigenen grond over te planten, en er voor onzen eigenen landaard partij van zoeke te trekken. Langs dezen weg toch zal er ook nog meer ijver geboren worden bij onze *Nederlandsche* toonkunstenaars. In de muzijk toch mogen wij, althans wat de zamenstelling van meesterstukken betreft, nog achterstaan; maar ook hier bestaat nog niet die zucht voor het Nationale, welke men mogt wenschen, en welke alleen in staat is, om ons eenmaal eene eigene, nationale School te doen vormen. Zoo lang onze toonkunstenaars zich vergenoegen met de uitvoering van stukken van vreemde herkomst; zoo lang bij den eenen alleen de *Fransche* of *Italiaansche*, bij den anderen de *Hoogduitsche* School geacht wordt iets goeds te kunnen opleveren, en men zich naauwelijks verwaardigt, om naar vaderlandsche Com-

positiën om te zien: zoo lang mogen wij voortreffelijke uitvoerders bezitten, maar er zal meer moeten gedaan worden, om den smaak voor het Nationale in de muzijk op te wakkeren. Zoo lang het vooroordeel blijft bestaan, dat er geene goede *Hollandsche* muzijk kan geschreven worden, en men onze bekwame hedendaagsche Componisten gelijk de vroegere verwaarloost, en zoodanige Geniën niet door gepaste, welverdiende aanmoediging tracht te ontwikkelen, zal men altoos met reden over gebrek aan smaak voor het Nationale, ook in dit vak, blijven klagen. Ik zoude, alzoo voortgaande, welligt ook tot zeden, gebruiken, taal, wijze van opvoeding, en wat niet al, kunnen overgaan. Doch, behalve dat ik hier veelligt de grenzen der bescheidenheid zoude schijnen te overschrijden, zoo zoude ik daardoor uwer aandacht meer vergen, dan mij geoorloofd is. Ook meen ik genoeg gezegd te hebben, om te bewijzen, dat bij ons geenszins die smaak voor het Nationale bestaat, welken men bij een Volk als het onze mag wenschen en verwachten; en ik kan derhalve alsnu overgaan tot het onderzoek naar de oorzaken van het werkelijk bestaande gebrek.

(Het vervolg en slot hierna.)

IETS, OVER HET EILAND TEXEL.

Het eiland *Texel* is een plekje grond van ons vaderland, tegen hetwelk zeker vooroordeel bestaat. Eene menigte *Hollanders*, die het geheele vasteland der oude zeven vereenigde provinciën doorkruist, en meer dan een Geldersch reisje gedaan hebben, zagen nimmer meer van *Texel*, dan zij er met een' verrekijker, op het strand aan *den Helder* staande, van konden gewaar worden; wat zeg ik! velen, die *Parijs* zoo goed kennen als *Amsterdam*, den *St. Gothard* als de *Blinkert*, het *Lago di Como* als het *Haarlemmer Meer*, zijn nooit op *Texel* geweest. Tot uitoefening van eenig burgerlijk ambt op *Texel* te moeten wonen, of als Leeraar in een der dor-

pen van dat eiland te worden beroepen, ſchijnt velen toe, niet veel beter te zijn, dan voor een' *Rus* eene verbanning naar *Tobolsk*, of voor een' Prins een gedwongen verblijf op *IJsland*. Echter geheel niet onbevallig in zijne ſoort is het eiland, dat, om zoo te ſpreken, het noordelijkst gedeelte van *Holland* uitmaakt, en ſlechts door eene ſmalle ſtraat of zeeëngte daarvan geſcheiden is. Niet lang geleden daar geweest zijnde, lust het mij, van hetgeen ik zag en opmerkte een kort verſlag te geven, niet juist om het eiland ſtelſelmatig te beſchrijven, deszelfs voortbrengſelen op te ſommen, of de zeden en gewoonten van deszelfs bewoners haarklein te doen kennen, maar alleen met het oogmerk om eenig regt te laten wedervaren aan een bijzonder miskend gedeelte van ons zoo vaak miskende vaderland, en aan ſommigen mijner landgenooten, die onder het getal der vroeger vermelden mogten behooren en dit Tijdſchrift lezen, eenig denkbeeld te geven van iets, dat zij nooit van nabij beſchouwden.

De eenige geſchikte haven, om op *Texel* te landen, (voor kleine ſchepen, zoo als de postſchuit, waarmede wij van het *Nieuwe Diep* overgekomen waren) bevindt zich aan het zuidoostelijk gedeelte van het eiland, zeer nabij het dorp het *Oude Schild*. Dit dorp ſtrekt zich in eene lange, ſmalle rij huizen uit langs den tamelijk breeden dijk, die aan de zuidzijde het eiland tegen den zeeſlag beveiligt; aan de landzijde zijn, op zekeren afſtand van elkander, tegen den dijk aan, trappen geplaatst, waarmede men gemakkelijk op de ſtraat komt, aan welker overzijde de huizen ſtaan, zoodat de onderſte verdiepingen van dezelve niet meer dan omtrent 20 voeten ruimte voor zich hebben, waarom waarſchijnlijk vele lieden voor, hetgeen wij noemen zouden, de zoldervenſters zaten, om zoodoende een ruim gezigt, over den dijk heen, in zee te hebben. Voor zoo veel ik weet, loopt genoemde dijk het eiland rond, tot waar de duinen aan de noordzijde hem noodeloos maken, en ook het aanhangſel, dat men het *Eijerland* noemt, op zichzelve

eenen voormuur voor *Texel* vormt. — Na aan het huis van den schipper C. METS, die ons overgebragt had, een zeer gul onthaal genoten, en met zijne twee aanvallige dochters kennis gemaakt te hebben, beklommen wij een' boerenwagen, ten einde, zoo veel de tijd ons toeliet, daarmede het eiland rond te rijden. Bijkans aan het westelijk einde van het *Oude Schild* zwierden wij met dit rijtuig op een' vliegenden draf den dijk af; terwijl onze voerman gestadig omkeek, om zich met ons te onderhouden, — zeer verpligtend voorwaar, doch zich (gelijk de *Texelaren* meestal) van zulke afgebrokene woorden bedienende, dat wij moeite hadden hem te verstaan, en op zijn, ieder oogenblik herhaald: „weetje?" dikwijls kortheidshalve antwoordden: „ja," zonder juist te weten, wat wij weten moesten. Zoo hobbelden wij eerst langs eene welgebouwde en tamelijk wél onderhoudene sterkte, die, dewijl *Belgiës* kanonnen althans niet tot *Texel* reiken zouden, al schoten zij, en de lieve *Engelschen* en *Franschen* ons thans niet meer met een embargo lastig vallen, niet bezet behoeft te wezen, en ook slechts door één' landman bewoond wordt. Deze sterkte achter den rug latende, reden wij op een' goeden zandweg, noordelijk op, landwaarts in. En nu dit land? Het gelijkt naar de afbeelding, welke men wel eens op oude prenten vindt, van het doolhof, waarin de *Minotaurus* zich ophield, door de dijkjes van 3 of 4 voeten hoog, welke, in plaats van slooten, de weilanden van elkander afscheiden. Vreedzame schapen en lammeren zijn hier de bewoners van het doolhof, en ver van dat zij eenige vrees zouden inboezemen, is het duidelijk te zien, dat menschen hun de baas zijn, want van meest alle zijn de voorpooten zoodanig aan elkander gebonden, dat het overklauteren van den dijk hun bijna onmogelijk wordt. Een antiliberale maatregel, ik beken het! doch aan welke de schapen zich zoetsappig onderwerpen, dewijl hun gemeenebest er niet te slechter om gaat. Zij maken grootendeels den rijkdom der *Texelaren* uit, zoo door de wol, die zij leveren, als door de opbrengst der kaas,

welke van hunne melk etcera gemaakt wordt, ook door de winst, welke de verkoop der lammeren aan flagters op het vasteland fomtijds den eerften bezitter geeft. Niet overal evenwel is het eiland *Texel* met de omfchrevene dijkjes bezet; niet overal ziet men fchapen; talrijk zijn ook de veulens, welke daar gefokt worden en mede een' belangrijken tak van koophandel uitmaken. Somtijds wordt het oog verlustigd door graanvelden; garst en haver zag ik er welig groeijen en liefelijk affteken tegen de witte en paarfe bloemen van de donkergroene aardappel-planten, die weder andere velden bedekken. Ook langs onzen weg waren eene menigte en eene groote verfcheidenheid van duinbloemen, die mijne onkunde in de kruidkunde mij belet te noemen, doch die ik als oude, van aanzien welbekende vrienden begroette. Maar het groote fieraad van het landfchap, boomen, zijn die op *Texel* niet? zal welligt iemand vragen, die zich verwondert, mij van deze nog geen gewag te hebben hooren maken. Ik antwoord: Met ons ftommelend rijtuig eene wending naar het oosten gemaakt hebbende, lag het fchapen-doolhof aan onze regterhand en aan de linker *eene buitenplaats*. Dit zou genoeg gezegd zijn, om de vrees te doen verdwijnen, dat er op het eiland geene boomen ftaan; dan ik moet meer zeggen: de buitenplaats ligt tegen een' duinheuvel aan, en deszelfs houtgewas rijst met den grond, en vormt gedeeltelijk de omheining van een hoog liggend grasveld, waarop een gebouw geplaatst is, dat tot vereenigingspunt gebruikt wordt van een bijzonder gezelfchap, hetwelk zich daar van tijd tot tijd komt verlustigen. Dit gebouw heet *de Tent*; doch het is geene tent, maar eene overdekte, in hout betimmerde ruime zaal, rondom met lage, openflaande ramen, die op eene terras uitkomen, net gefchilderd en van binnen met de afbeeldfels van onzen geëerbiedigden Koning en den geliefden Kroonprins prijkende. Waarlijk, een regt fraai geheel vormt dit gebouw met het grasveld, de witte duinen, het groene bosfchaadje en een klein, door boomen overfchaduwd, landmanshuisje, dat op een' kleinen

afstand staat; en wel te begrijpen is het, dat lieden, die aan het zien van de zee gewoon zijn, deze liefelijke landouw met genoegen bezoeken, daar meer met landgezigten gemeenzame menschen dezelve niet dan regt bevallig kunnen noemen. Grootere boomen, dan die, van welke ik zoo even gesproken heb, staan in de nabijheid van, en vooral op de markt van de hoofdplaats van *Texel*, het dorp *de Burg* genaamd; deze laatsten zijn zware, hoog opgaande, zeer bladrijke ipen, welker fraaiheid mij aan onzen begeleider (den meergemelden C. METS) de vraag deed doen, waarom men toch niet wat meer boomen op het eiland plantte? waarop hij mij antwoordde: „Och, ze zijn hier wat *zwak*; ze zeggen, wat zou ik planten? boompje groot, plantertje dood!" — Ik begreep nu, dat ik het woord *zwak* moest opvatten, als beteekenende aan oud zwak gehecht, en mijn onderrigter bevestigde mij in die overtuiging. Het is dus geenszins aan de natuur, maar aan den wil der menschen te wijten, dat weinig boomen het eiland *Texel* sieren, en wie zich dáár vestigde en lust tot planten en kweeken van houtgewas gevoelde, zou waarschijnlijk binnen weinig jaren zijne moeite beloond zien, en zich onder de lommer van zijne voedsterlingen tegen de zonnestralen kunnen beschutten. Trouwens, wat zou niet een man van smaak en landhuishoudelijke kennis, een vriend van bezigheid en van zulke soort van uitspanning als het landleven opleveren kan, een aangenaam leven op *Texel* kunnen leiden! *Vrij*, niet gebonden aan die veelvuldige lasten, welke het stads-, ja ook het gewone buitenleven medebrengt, los van die opgeworpene verpligtingen jegens buren en halve kennissen, die elders vaak zoo veel tijd wegnemen, zou zulk een man zoo lang in den ochtend of in den avond, als hij verkoos, of hem noodig toescheen, aan de zorg voor zijne schapen, voor zijne zaailanden, moezerij en kweektuin kunnen besteden; voorts zich verlustigen met de visscherij, want daartoe is gelegenheid in zekere kleine meren of ruime plassen, die snoek en anderen visch opleveren, en in den bevoegden

tijd met jagtmaken op konijnen, hazen, houtſnippen, eendvogels, van welke alle er veel op het eiland gevonden worden. Had hij lust tot het vangen van vinken, en legde hij te dien einde eene baan kunstmatig aan, eene menigte van die ſmakelijke vogeltjes zou hem, bij derzelver overkomst in den herfst, zeker in handen vallen, want bij groote ſcharen worden zij in het najaar op het eiland beſpeurd, doch niet gevangen, dewijl tot nog toe daar geene vinkenbaan beſtaat. Bij ongunſtig weder, of des winters, of gedurende de meer of min lange avonden, zou genoemde man niet met zijnen tijd behoeven verlegen te wezen, want dagelijks vaart eene postſchuit van *Texel* naar het vasteland heen en weder, en zou hem boeken, ſchrijfgereedſchap, nieuwspapieren, touw tot nettenbreiden, en wat hij meer verlangen mogt, kunnen aanbrengen; en verkoos hij zich in eenen gezelligen kring te gaan vermaken, ook daartoe zou gelegenheid zijn, want in de zeven dorpen op het eiland zijn menſchen genoeg om mede te praten, vele gewezene zeelieden, die, groote reizen gedaan hebbende, daarvan eene menigte belangrijke bijzonderheden weten te verhalen, en ook vrouwen, leden van bijzondere gezelſchappen, waar *quadrille* en *hombre* wordt geſpeeld. Verbeeld ik mij zulk een' man, gehuwd aan eene verſtandige gade, die geene modepraal, geene talrijke gezelſchappen van welopgepronkte onverſchilligen, geene ſchouwburgen, en wat van dien aard meer zij, noodig heeft, om weltevreden te zijn, maar die in huiſelijke bezigheden en de vermaken, die de natuur aan de hand geeft, haar geluk vinden kan; verbeeld ik mij hem, daarenboven, met eenige gezonde en welig opgroeijende kinderen gezegend — o, dan meen ik vóor mij te zien een mensch, op *Texel* een veel benijdenswaardiger leven leidende, dan menig ander, in de overſchoonſte landſtreek der wereld gevestigd, of de grootſte, prachtigſte ſtad bewonende! — Maar kinderen! zou voor de onderrigting derzelven op dit afgelegen eiland geene bezorgdheid beſtaan? Zij zou noodeloos wezen; in ſommige der zeven dorpen zijn goede ſcholen en Leer-

aars van onderscheidene gemeenten. — Doch stierven de ouders, wat dan? In *den Burg* heb ik een weeshuis gezien; welligt zijn er elders ook: hoe het zij, aan de zorgvuldige goeddadigheid onzer landgenooten behoeft men nergens te wanhopen. Mag men bovendien uit een enkel gezegde iets ten voordeele van zekere massa menschen besluiten, ik zou de *Texelaren* voor goedgezinde en onbaatzuchtige lieden houden; want zekere vrouw van het *Oude Schild*, welke ik aangaande hare leefwijze ondervraagde, gaf mij te kennen, dat zij in groote vertrouwelijkheid met hare geburen stond, en scheen zoo weinig vrees voor iemand op het geheele eiland te hebben, dat zij haar antwoord besloot met de woorden: „*Wi sluten niet.*"

Eenigzins door den tijd gedrongen, moesten wij het bezoeken van de meest noordelijk gelegene helft des eilands en van het *Eijerland* daarlaten; doch wij konden, van waar wij ons bevonden, (in de nabijheid van het dorp *de Waal*) het eerstgenoemde overzien en het laatste bespeuren. Onze gids verhaalde ons, dat beide zich door niets bijzonders van hetgeen wij van *Texel* gezien hadden onderscheiden; en zoo namen wij getroost den terugtogt, volgens eenen eenigzins anderen weg, naar de ligplaats van ons vaartuig aan.

Verlangen mijne lezers welligt nog naar eenige bijzondere merkwaardigheden, welke het meergenoemde eiland mogt opleveren, en mogten zij vermoeden, dat er niets van dien aard gevonden wierd, indien ik het niet opzettelijk vermeldde, zoo diene hun hetgeen volgt: Gravinne ADA, de jeugdige echtgenoote van LODEWIJK VAN LOON, aan wie zelfs velen haren titel als beheerscheresse van *Holland* betwisten, rust thans 600 jaren lang in haar graf aan *den Burg*. Minder lang voorzeker, doch ook al sedert een' geruimen tijd, rustte in het zijne (op zekeren afstand van het dorp *de Waal*) een *Spaansch* Officier. Bij het afgraven van zekere terp, te midden eener schapenweide, is zijn lijk gekleed en in volle wapenrusting gevonden; eenig koperen keukenge-

reedfchap lag nevens hem, — waarom? dit vrage men zijner fchim! Hetgeen weg te nemen was, is weggenomen, — waarheen gebragt? dit is mij onbekend; maar het overfchot van de terp heb ik gezien. Ook zag ik zekeren niet hoogen dijk, van *wier* gemaakt, na eene overftrooming, die eene eeuw of drie geleden moet hebben plaats gehad. Sedert dien langverloopen' tijd is de dijk, waarvan men de nuttigheid erkende, gedurig met zand en fchelpen aangehoogd; maar het oude, oorfpronkelijke wier is tusfchen het zand en de fchelpen nog in wezen; een bewijs, hoe taai van inhoud gemelde zeegewas wezen moet. Dan, boven al het genoemde is aanmerkelijk een put, of eene wel, die zich aan de westzijde van het eiland bevindt, nimmer uitdroogt, en zeer helder en zoet water in zoo groote hoeveelheid oplevert, dat dikwijls fchepen, die eene lange zeereis voorhebben, daarvan voorzien worden; ftrekkende bovendien het gemelde water ten gerijve aan de geheele, op 5000 perfonen gefchatte, bevolking van *Texel.*

Met mijne herinnering aan ons weder inftappen in de postfchuit, die ons naar het vasteland moest terugvoeren, acht ik de taak, welke ik mij oplegde, afgewerkt. Met een veel gunftiger denkbeeld van *Texel* verliet ik dit eiland, dan ik het aanvankelijk betrad. Al mijne landgenooten noodig ik uit, foortgelijken uitftap te doen, en geenszins twijfel ik, of zij zullen zich zulks niet beklagen, maar integendeel verblijd, van nieuwe ftof tot hoogfchatting van hun vaderland opgedaan te hebben, huiswaarts keeren.

Bedroog ik mij echter in deze onderftelling, en waren er onder de bezoekers van *Texel*, die met een koud hart, en ongevoelig voor de belangrijkheid en de aanvalligheden van dit eiland, aan het *Nieuwe Diep* terugkwamen; dan toch kan het wel niet anders, of het *Nieuwe Diep* zelf, met deszelfs veelvuldige, finds weinige jaren opgerigte woonhuizen en andere hechte gebouwen, met deszelfs ftraten, die eene zandwoestijn vervangen hebben, met de, dikwijls door de ftoomboot

voortgesleepte, uitgaande of binnenkomende schepen, zou het vuur der vaderlandsliefde in hun hart doen ontbranden; en behoefde daartoe nog meer, dan zoude ik zeggen: Ziet het *Kanaal*, dat sedert ruim acht jaren bestaat en als 't ware de Hoofdstad aan *den Helder* snoert! Ziet den breeden, stevigen dijk, die langs dat Kanaal loopt, en u een' heerlijken, gemakkelijken rijweg oplevert, in plaats dat gij eertijds door het afzigtige *Koegras* u langzaam moest heenworstelen! Ja, ziet dat *Koegras* zelf, weleer gedeeltelijk een moeras, gedeeltelijk eene barre heide, thans aanvankelijk met eenige netgebouwde landhoeven bezet, met breede slooten doorsneden, en weiland, teelland, graanvelden aan uwe oogen vertoonende! Ziet eindelijk de overschoone landouwe, die den binnenkant van de zeeduinen langs loopt! — Maar genoeg; ik zoude moeten vreezen *Hollands* kinderen te beleedigen, indien ik meende meer te moeten zeggen, om hun met mij te doen uitroepen: Ons land is een hoogstbelangrijk, een heerlijk, een gezegend land!

Julij, 1834. M. J.

UITTREKSEL UIT EENIGE BERIGTEN EN AANTEEKENINGEN OVER DE IJZEREN WEGEN, DIE IN VERSCHILLENDE STATEN VAN HET VASTELAND VAN EUROPA ENZ. BEGONNEN OF ONTWORPEN ZIJN; ALSMEDE EENIGE ALGEMEENE VOORSLAGEN TOT DERZELVER VERBETERING, EN INVOERING VAN AANMERKELIJKE BEZUINIGINGEN.

Door

D. REINHOLD,

Königl. Grossbrit. Hannov. Wasserbau-Inspector, Ridder van de Orde van den Nederlandschen Leeuw.

„*Non armis modo, neque adversum hostes,*
„*sed, quod multo majus multoque asperius*
„*est:* „BONIS PACIS ARTIBUS FIRMANDA
„RESPUBLICA."

SALLUST.

I. Over de ijzeren wegen, die op het vasteland van Europa ontworpen of aangelegd zijn.

§ 1. Sedert ongeveer twaalf jaren, en bijzonder in 1833, zijn er in verfchillende Staten van *Europa* voorflagen gedaan tot het aanleggen van ijzeren wegen, ten einde daardoor de binnenlandfche gemeenfchap te vermeerderen en te verbeteren, de transportkosten te verminderen, en de waarde en den verkoop der goederen te vergrooten.

In 't bijzonder heeft de in *Engeland* tusfchen *Liverpool* en *Manchester* in 1826 tot 1830 aangelegde ijzeren weg bewezen, dat de gemeenfchap over denzelven, door middel der verbeterde ftoomwagens, de gemeenfchap door ftroomen en kanalen, zoo met zeil- als ftoomfchepen en paarden, in fnelheid, onkostbaarheid der transportkosten en inkomften verre overtreft (*).

De ondervinding der laatfte jaren en de mededeelingen van verfchillende Schrijvers over de korteling in *Engeland* daargeftelde werken laten hieromtrent meestal geen twijfel over. De gefchriften van VON BAADER, VON GERSTNER, VON OYNHAUSEN, VON DECHEN, HENZE, ALBAN, DINGLER, HENSCHEL, GRAY, PALMER, BOOTH, WOOD, STEPHENSON, MOREAU en anderen bevestigen zulks voldoende.

Offchoon *Engeland*, reeds in 1825, 24,567 Duitfche mijlen ftraatwegen, 500 uren ijzeren wegen, en 1000 uren bevaarbare kanalen bezat, die niet op kosten van den Staat, maar door bijzondere Maatfchappijen zijn aangelegd, en waarvan federt ongeveer 70 jaren de ftraatwegen 500 millioenen P. St. gekost hebben (volgens DUPIN), en offchoon *Engeland* door vele bevaarbare rivieren doorfneden is, legt het desniettegenftaande in zijne binnenlanden voortdurend ijzeren

(*) Schoon wij den Heere REINHOLD de voordeelige uitkomst niet betwisten, die er in de *eerfte jaren* bij den ijzeren fpoorweg tusfchen *Liverpool* en *Manchester* verkregen is, zoo gelooven wij echter, dat de ondervinding der ijzeren wegen nog niet zoo beflisfend is, dat men het beftendige ftellige voordeel derzelven als zoo zeker bewezen kan achten. De Vertaler laat dan ook al het hier ten voordeele der ijzeren wegen aangevoerde geheel voor rekening des Schrijvers.

wegen aan, van welke die tusſchen *Liverpool* en *Manchester* de beste uitkomſten oplevert.

Noord-Amerika had reeds in 1828 1000 Engelſche mijlen ijzeren wegen en 3000 Engelſche mijlen kanalen; en het gaat jaarlijks voort met nieuwe ijzeren wegen, op kosten van bijzondere Actiemaatſchappijen, aan te leggen, ten einde zijne produkten zoo ſnel en onkostbaar mogelijk naar de zee of de groote wereldmarkt te vervoeren.

De voornaamſte geſchriften over de ijzeren wegen en ſtoomwagens zijn:

1. N. WOOD, *Practical Treatiſe on Railroads, etc.* 2e Edit. *Lond.* 1832.

2. TH. GRAY, *on Iron Railways, etc.*

3. H. PALMER, *on Iron Railways, etc.*

4. *Register of Arts and Sciences, etc. Lond.* 1824.

5. E. GALLOWAY, *History of the Steam-engine, etc. Lond.* 1826.

6. *Mechanics Magazine*, No. 323 *etc.* 1829.

7. A. GORDON, *an historical and practical Treatiſe upon elemental locomotion by means of Steam-carriages on common roads, etc. Lond.* 1832.

8. *Dr.* DINGLER's *polytechniſches Journal, Dec.* 1829. *Stuttgard.*

9. H. WEBER, *Zeitblatt für Gewerbtreibende und Freunde der Gewerbe, etc. Berlin*, 1830.

10. E. VON OYNHAUSEN *und* H. VON DECHEN, *ueber Schienenwege in England, Bemerkungen geſammelt auf einer Reiſe in* 1826 *und* 1827. *Berlin*, 1829.

11. In de Verhandelingen van de Maatſchappij tot bevordering der Nijverheid in *Pruisſen*, 5de Aflev., Sept. en Oct. 1831, vindt men eene Afbeelding en Beſchrijving van den Spoorweg tusſchen *Liverpool* en *Manchester*, door HENZE.

12. P. MOREAU, *Description raiſonnée et vues pittoresques du chemin de fer de Liverpool à Manchester. Paris*, 1831.

13. Over de gunſtige gevolgen, inkomſten enz. van den ijzeren weg tusſchen *Liverpool* en *Manchester* vindt men in de 2de en 3de Aflev. van het 6de Deel van het *Bouwkundig Journaal* van Dr. A. L. CRELLE (*) eene Verhandeling van H. BOOTH.

(*) In de *Vaderl. Letteroeff.* aangekondigd.

14. In de 4de Aflev. van het 2de Deel van het bovengenoemde *Journaal* voor 1830 vindt men een opstel van den Schrijver dezes: *Versuch ueber die vortheilhafteste Bauart und zweckmässigste Anwendung der Eisenbahnen in Deutschland, etc.*

15. De Ridder VON BAADER heeft reeds vóór de verschijning van het bovengenoemde werk eenige geschriften uitgegeven over de door hem voor *Beijeren* voorgeslagene ijzeren wegen, waartoe onder anderen de volgende behooren:

Ueber die Verbindung der Donau mit den Main und Rhein. Sulzbach, 1822.

Ueber ein neues System der fortschaffenden Mechanik. VI und VII Band des polytechnischen Journals.

Ueber die neuesten Verbesserungen und die allgemeine Einführing der Eisenbahnen. Munchen, 1825.

16. Over de ijzeren wegen in *Noord-Amerika* vindt men in de *Mittheilungen aus Nordamerika von Prof.* FR. LIST, uitgegeven door E. WEBER en E. W. ARNOLDI, *Hamburg*, 1829, verschillende berigten over de ijzeren wegen in *Noord-Amerika*, en voorslagen om in *Duitschland* eenen *Hanseatisch-Beijerschen* ijzerweg aan te leggen.

17. Te *Newyork* verschijnt een eigen Tijdschrift over de ijzeren wegen, getiteld: *The Railroad-Journal, etc.*

18. F. A. VON GERSTNER, *ueber die Vortheile der Anlage einer Eisenbahn zwischen der Moldau und Donau. Wien*, 1824 en 1829.

F. J. VON GERSTNER, *Handbuch der Mechanik. Prag*, 1831.

19. In de *Nederlandsche* Tijdschriften vindt men sinds korten tijd meermalen opstellen over de ijzeren wegen. *Vaderl. Letteroeff.* 1832. No. VIII en IX, *Handelsblad*, 12 Dec. 1833 en andere vroegere en latere nommers van dat blad. Men kan hier bijvoegen de Verhandeling over de ijzeren spoorwegen door W. C. BRADE, nu korteling te *'s Hage* uitgegeven, en de daaruit genomene extracten, geplaatst in den *Algem. Konst- en Letterbode*, 1834. No. 24. en verv.

20. Over de Stoombooten en derzelver verbetering, de bekroonde Verhandeling van M. ROENTGEN. *Utrecht*, 1834.

21. Van Dr. E. ALBAN, te *Stubbendorf*, vindt men in het *Polyt. Journal* van Dr. DINGLER, en in het *Pract. Handb. zur gründlichen Kenntnisf der Dampfmaschienen*, von

J. E. A. MÜNTER, *Quedlinburg*, 1831, verfchillende leerrijke opftellen over ftoomwerktuigen, ftoomwagens, enz.

22. E. A. HENSCHEL, *Neue Conftruction der Eifenbahnen und Anwendung comprimirter Luft zur Bewegung der Fuhrwerke. Kasfel*, 1833.

Er beftaan nog meerdere gefchriften over dit onderwerp; doch de hier aangehaalde zullen genoegzaam zijn, om zich met de zaak bekend te maken. (*)

(*) Men zie onder anderen *Description de la route en fer à etablir d'Anvers à Cologne. Bruxelles*, 1833.

(*Het vervolg hierna.*)

IETS, VOOR TOONEELBEMINNAARS, OVER DE VERMAARDE BLIJSPELSPEELSTER MARS, TE PARIJS.

Wat raakt ons bij den tooneelfpeler de ouderdom, zoo lang zijn talent niet verouderd is? Was TALMA niet nog altijd flechts 20 jaren, toen hij in zijne laatfte levensdagen den *Orestes* gaf? *Mademoifelle* MARS telt thans (1834) ruim 55 jaren, en ik zeg dit zonder omwegen, wijl ik niet inzie, hoe de herinnering daaraan iets beleedigends voor eene MARS zou kunnen hebben. De 60 jarige NINON, wie de pronkers nog hun hof maakten, mogt, met reden, vol ijdelheid, tot zekere jonge Hertogin zeggen: „Bedenk toch, Mevrouw, wat ik ben en wat gij zijt, en ik ben 60 jaren oud!"

Velen, evenwel, bederven hun genot door eene dwaze behoefte van hetzelve te ontleden. Wat raakt een publiek, dat alleen om jonge en aardige Actrices en fchoone en welgemaakte tooneelfpelers de fchouwburgen bezoekt, vernuft, kracht of fijnheid van fpel, talenten, ja het genie zelfs? Zulke aanfchouwers letten alleen op de perfoonlijkheid, niet op den dramatifchen kunftenaar. Voor hen werden die reusachtige kijkglazen vervaardigd, die zelfs eene ftevige hand niet lang aaneen voor het oog kan houden, en die misfchien goed waren om maanmenfchen te befpieden, maar mij den Acteur veel te nabij brengen. 't Is inderdaad een groot vermaak, diens gelaat, even als een infekt met het microscoop, te onderzoeken, de vlekken in zijn aangezigt te be-

ſtuderen, de pokputten in hetzelve te tellen, door de gezigtkunde vergroot, en, met één woord, voor een kunſtig daargeſteld, leelijk, maar op afſtand berekend masker, (want wat toch is een geblanket aangezigt anders?) een menſchelijk aangezigt in plaats te ſtellen! Daartoe geraakt men met behulp dier glazen, en ik bedank zeer voor hunnen, alle betoovering oplosſenden bijſtand. Ik wil een tooneelgelaat zien in zijne werking, even gelijk een tooneelſcherm. Zie ik daarin de afzonderlijke penſeeltrekken, weg is mijne begoocheling! En hoeveel te meer moet zulks het geval zijn, wanneer ik die aanſchouwe op een vrouwelijk aangezigt!

Ik kom inzonderheid in den ſchouwburg om te hooren, en daar ik, gelukkig, wat bijziende ben, maakt mij zulks voor tooneelgenot bijzonder geſchikt. Ik weet, dat ik bedrogen worde; maar het zou mij ſpijten, zoo dit niet gebeurde, want ik vorder geene wezenlijkheid, maar waarheid, de waarheid der kunst. De eerſte is vaak plomp en gemeen, de andere vol betoovering. Wel is waar, die waarheid is iets, waaromtrent men is overeengekomen, en daarbij ſteeds een deel leugens; maar de kunst beſtaat daarin, voegzaam te liegen, en uit een zeker deel ſtreelende onwaarheden eene waarheid te ſcheppen. Wilde men de werkelijkheid ten tooneele brengen, dan moest in de eerſte plaats op klaarlichten dag geſpeeld worden, want lampen zijn een zeer ſlecht behulp voor het licht der zon. Verder moest men in het open veld, in wezenlijke paleizen, op een' wezenlijken oceaan handelen, en alle ſchermen moesten wegvallen. Van *couliſſes*, van dolken, die in het hecht terugwijken, en andere ſchijnvertooningen, kon geene vraag meer zijn; er moest werkelijk gemoord en allerlei onmogelijks, ontzettends en belagchelijks uitgévoerd worden. Maar de kunst heeft hare eiſchen; deze verloochenen, is haar mishandelen en verminken.

De theaterkunst bevestigt de dramatiſche: aan deze is eenige overdrijving des gevoels, des effekts, der ſpraak eigen, dewijl zij op het in de verte verzamelde publiek wil werken; en gene bezit gebaren, decoratiën, rood en wit, en een aantal bijzaken ten dienſte der dichtkunst. Opdat eenſtemmigheid tusſchen beide kunſten heerſche, moet de tweede der eerſte gehoorzamen en haar onderſteunen. De middelen, welke zij daartoe aanwendt, kan zij echter niet

zóó verbergen, dat dezelve den kijker ontgaan. Wie het tooneel waarlijk bemint, begeve zich zonder telescoop derwaarts, met welke, om zoo te fpreken, de tooneelfpeler en zijn daarom en waarom ontleed wordt.

Niet zonder oorzaak wenschte ik de te goede, en daardoor zeer onaardige, kijkers verbannen. Ik kan aan dezelve niet vergeven, dat ze van onze fchouwburgen ware fchouwplaatfen van boosaardige ontleding gemaakt hebben. Onlangs nog ben ik, in het *Théâtre Français*, bijkans het flagtoffer van zulk een ellendig werktuig geweest. *Mademoiselle* MARS fpeelde de *Elmire* met al hare gewone aanvalligheid en zwier. Ik bewonderde haar opregt, vond haar wegflepend, verleidelijk, en eens edeleren minnaars waardig, dan *Tartufe*. Naast mij zat een jong heer naar de mode, een dier wezens, wien alles verveelt, die alles flecht vinden, en die zich, lastig genoeg, aan het gezelfchap voor hunne tijdsverveling wreken, door zich aan hetzelve op te dringen. Hij had een' kijker, hoewel wij beiden in het orchest gezeten waren. In het genot verdiept, hetwelk mij MOLIÈRE's meesterftuk en het fpel van *Mad.* MARS verfchaften, had ik de verachtende, fpottende houding niet opgemerkt, waarmede mijn buurman de groote Actrice opnam. Eindelijk werd hij zoo luidruchtig, dat ik hem te kennen gaf, dat mij zulks hinderde; hij, daarentegen, vond het geduld ongehoord, waarmede ik de jammerlijke uitvoering gadefloeg! Ik hernam, dat dit den fmaak betrof, waarover niet viel te twisten, maar dat *ik* voor 't minst daarmede niemand tot last was; en zoo kwamen wij op *Mad.* MARS. Met zijnen onverbiddelijken kijker voor het regter oog, riep hij uit: „Hoe, voor den D....., durft zij het wagen, nu nog jeugdige rollen te fpelen!" en thans volgde eene overdrevene perfoonsbefchrijving. „Van dat alles," hernam ik, „zie ik niets." — „Bezie haar flechts door dezen kijker." — „Tot geen' prijs!" — „Gij wilt u dus niet overtuigen?" — „Waartoe dat? Mijne oogen zien niets van al het onheil, wat uw glas u verkondigt. Ik zie eene bekoorlijke geftalte, een keurig en welftandig gebarenfpel, een' bevalligen lach, een levendig oog, fraaije tanden, gitzwart haar; ik verneem eene kostelijke ftem, den hoogfatfoenlijken toon; in 't kort, ik zie nog altijd *Mademoiselle* MARS voor mij, zoo als ik haar vóór twintig jaren kende, toen zij 25 jaren telde, en zich iedermand verwonderde, haar, als een zestienjarig meisje, met

betooverende aanvalligheid, te zien optreden. Ik wil mijne begoocheling niet misſen. Ik beſchouw *Mad.* MARS gelijk eene heerlijke ſchilderij van VAN DIJK of eenigen anderen grooten meester. Sta ik voor een hunner portretten, dan neem ik geen *loup*, maar treed tot op den afſtand terug, van waar men hetzelve moet beſchouwen. Wilt ge alleen eene ſchoone vrouw zien, zie dan de zaal in 't ronde. Is u de Actrice niet jong en mooi genoeg, draai dan uw kijkglas om, en beſpied haar van het andere einde." Hij deed zulks, en riep uit: „ Waarlijk, dat is het aanbiddelijke miniatuurbeeld, dat is de kleine MARS; van wie mijn vader mij vaak vertelde!" — „ Wel nu," dus vervolgde ik, „ wat zijn gebreken, die wegvallen zoodra men zijnen kijker omdraait, of liever zoo wijs is van zich in 't geheel niet van een' kijker te bedienen? *Mad.* MARS is zoo oud als zij behoort te zijn, om hare rollen met de vereischte kracht en bevallige afwisſeling te vervullen. Meer verlang ik niet. *Mademoiſelle* DANCOURT ſpeelde in zestigjarigen ouderdom nog de jonge minnaresſen met toejuiching, terwijl de jonge Dames GAUSSIN en DUMESNIL naast haar ſchitterden: wie ſtaat *Mad.* MARS ter zijde, om ons voor haar gemis ſchadeloos te ſtellen? Zij zal nooit te oud zijn, vóór dat hare welluidende ſtem raauw en bevende wordt, zij niet meer gaan kan, de woorden op hare te vergeefs roodgeverwde lippen ſterven, en de kunst niet meer volſtaat, om de verwoesting van den Tijd te verbergen. Wees verzekerd, dat die dag nog verre is. MONVEL had geene tanden, geene kracht meer, toen hij nog den *Augustus* gaf; maar — hij bezat eene ziel! Men zeide, dat het, op zijn meest, de ſchaduw van MONVEL was; maar — het was eene grootſche ſchaduw!" Dus redekavelde ik nog eene geruime poos voort; mijn gebuur ſchoof zijn glas ineen, en ſprak: „ Gij hebt niet geheel ongelijk; maar ge zult toch wel erkennen, dat jeugd en ſchoonheid ook de beste Actrice niet ſchaden." — „ Zeker niet, even min als echt goud haren tooi; maar, wanneer koper in de verte er als goud uitziet, wat raakt het mij dan, of het goud dan koper is?"

HIPPOLYTA MARS werd in 1778 te *Verſailles* geboren. Hare moeder ſpeelde eerſte treurſpelrollen, maar alleen op provinciale tooneelen, dewijl hare zuidelijke uitſpraak het optreden te *Parijs* verbood. MONVEL werd, op eene zij-

ner kunstreizen, met haar bekend. Zij was fchoon, hij verliefd. MONVEL werd vader. Het kind werd groot, was mooi, aardig, geestig, en MONVEL ontdekte fpoedig deszelfs aangeboren tooneeltalent, zoodat hij het voor eenen roof hield, aan de kunst gepleegd, de kleine MARS aan het tooneel te onttrekken, hoezeer zijne omftandigheden hem zeer wel veroorloofden, haar eene anderfoortige opvoeding te verfchaffen. Maar hij wilde zichzelven in een vrouwelijk talent overleven, en dit kostte hem luttel arbeids. Zoodra zij oud genoeg was geworden, om zich te doen verftaan, deed hij haar op den fchouwburg van *Mad.* MONTANSIER verfchijnen, ten einde haar met het werktuigelijke der kunst zoo vroeg mogelijk bekend en vertrouwd te maken. Hier fpeelde zij de kinderrollen met veel bekwaamheids en met ongemeene toejuiching. Vervolgens tot de naïve rollen overgaande, viel zij der tooneelkritiek meer in het oog, die nu het publiek oplettend maakte op hare aanvalligheid, zedige fchalkschheid, ongedwongene vrolijkheid en befcheidene levendigheid, als tot dus lange in dusdanige volkomenheid niet ten tooneele verfchenen zijnde. Het gevolg was fchitterend. Twintig jaren lang verhief zich geene enkele ftem tegen de bewondering, welke het publiek, fchier onwederftandelijk, aan de betooverende jonge Actrice bragt. De Nijd zelf vond geen gebrek in haar, en zelfs de kabaal werd door haar fchoon talent te eenemale ontwapend.

De Natuur, maar de uitgelezene Natuur, welke alleen de nabootfing der Kunst waardig is, was het voorwerp van al de ftudiën der met zoo uitnemenden aanleg begaafde MARS. Zij had fraaije modellen voor oogen, maar was verftandig genoeg, er geen te kopiéren, zonder, na zorgvuldige beproeving, dezelve op hare *eigene* wijze zich ten nutte te maken. Wie intusfchen de Natuur wil beftuderen, moet menfchen zien. *Mad.* MARS zocht alzoo goed gezelfchap, en vond welverdiende opname. Innerlijke en uitwendige voordeelen, gepaard met haren als bij den dag ftijgenden roem, deden haar in de *cercles* van *Mademoifelle* CONTAT fchitteren, waar zich alle begaafde lieden der Hoofdftad lieten vinden.

Zonder *débuts* was zij van het *Théâtre Feydeau* naar het *Théâtre Français* overgegaan. Toen zich de vermaarde CONTAT van het tooneel verwijderde, nam *Mad.* MARS, welke tot dusverre de gevoelvolle *minnaresfen* en de fchalkfche *kameniers* fpeelde, ook de *eerfte rollen* der Komedie in haar

gebied op, en werd eene *Sylvia*, zoo als zij eene *Rofine* en *Henriette* geweest was. Bijaldien ik iets in haar talent berispen moest, — en het is fchier hoogverraad, daaraan te denken — dan zou niet de Komedie, maar het *Drama* daartoe eenige aanleiding geven. *Mad.* MARS weet, dat de heftige uitdrukking van zekere gewaarwordingen hare kunstrijke bewerktuiging, om zoo te fpreken, geweld aandoet. Fijnheid en waardigheid ftonden haar ten dienfte, waar alleen kracht en hartstogt noodig waren. Zij bezat eene zachte, heldere, welluidende ftem, waar een fterk en geweldig orgaan vereischt werd. Zij lachte zoo goed, dat het haar bezwaarlijk moest vallen goed te weenen. Vanhier, dat zij bijkans nooit in het Treurfpel optrad, en gevolgelijk in *hare* fpheer zich fteeds bewoog. Waarom zich dan, finds eenige jaren, ook aan het *Drama* gewijd, hetwelk harer talenten, gelijk ik zeide, geweld aandoet? Zij heeft daarvoor ééne verontfchuldiging, welke ik mij haaste haar toe te ftaan.

Het was fchier ondoenlijk geworden een Blijfpel te fchrijven. De conftitutionele gelijkheid had het onderfcheid der ftanden weggenomen; het thema der karakters en derzelver zwakheden was door MOLIÈRE en diens navolgers als uitgeput; PICARD had al de belagchelijke zijden der middelklasfen ten toon gefteld; het Treurfpel bleef koude, ziellooze navolging van CORNEILLE, RACINE en VOLTAIRE. Die beperking moede, beproefde ook de Kunst eindelijk hare Revolutie. *Natuur en Waarheid*, werd hare nieuwe zinfpreuk; maar zij offerde aan dezelve al te driftig; en *hare* Natuur werd dikwijls gemeen, *hare* Waarheid vaak afkeerwekkend. Dit te bewijzen, is hier de plaats niet. *Mad.* MARS wilde intusfchen der hervorminge haren bijftand verleenen, even als TALMA. Men moge hare bedoeling prijzen; maar zij deed het, mijns achtens, te haren koste. Gaarne erkennende, dat zij in menig *Drama* haren welgevestigden roem handhaafde, kan deze toch niet halen bij dien, welken zij in het Blijfpel verwierf. Haar pasfen dáárom de meeste dezer martelaarsrollen niet, omdat zij de geperfonificeerde fmaak, het fijne, elegante, geestige Blijfpel zelve is. Zij kan geen NIOBE zijn, omdat de Natuur haar tot lagchen gefchapen heeft. Het oude Blijfpel bezit in MARS nog den fteun, dien het oude Treurfpel in TALMA had. Zij is ons alleen MOLIÈRE fchuldig, late aan anderen het *Drama* over, en geve

ons het Blijſpel. Ik hoop overigens, dat zij hare baan nog niet hebbe afgeloopen; want, zoo dikwijls ik haar in de Komedie zie, vind ik haar telkens volmaakter. Zij is voor mij hetzelfde als een ſtuk van MOLIÈRE: het laatst gelezene ſchijnt mij altijd het beste.

Mad. MARS trekt van het *Théâtre Français* jaarlijks 30,000 franken, waarvoor zij driemaal 's weeks gehouden is te ſpelen; geſchiedt zulks meerdere malen, zoo wordt zij daarvoor buitengewoon beloond. Een jaarlijksch verlof van twee maanden kan op 15,000 fr. geſchat worden. Bovendien heeft zij nog een, met hare dienstjaren in verband ſtaand, jaargeld van 8000 fr.; dus te zamen ten minſte 53,000 fr.

Mad. MARS leeft op een' grooten voet. Dagelijks rijdt onder mijne venſters eene elegante equipage voorbij, die haar van haar fraai hotel in *Nieuw-Athene* naar den ſchouwburg in de ſtraat *Richelieu* brengt. Hare gemeenzame *cercles* worden zeer geroemd, daar deze Vrouw, welker kennis als tot een ſpreekwoord geworden is, de uitverkorenen in kunst en letteren te harent ontvangt.

Zal ik nu nog, met betrekking tot hare tijdelijke omſtandigheden, van eene erfenis gewagen, haar vóór weinige jaren van een' grijsaard te beurt gevallen, die een eerbiedig vereerder harer verdienſten was geweest? Van hare vermeende beursſpeculatie weet ik te weinig, om deswege ſtellig te ſpreken. Men wil ook, dat zij in het denkbeeldig ontwerp gedeeld hebbe, om *Parijs* te verfraaijen, en dienvolgens, in zekere nog onbebouwde wijk, grond tot bouwen van huizen hebbe gekocht. Naardien echter die bouwkoorts ſedert is afgegaan, is het te dezen, ook bij haar, bij den goeden wil gebleven.

Misſchien behoorde ik verſchooning te vragen, van in *Demoiſelle* MARS, nevens de kunſtenaresſe, ook de vrouw naar de wereld te hebben opgemerkt. Ik hoop intusſchen te dezen niet *indiscreet* geweest te zijn. Hadde ik van *Demoiſelle* LÈCOUVREUR geſproken, zoo ware ook de Maarſchalk van *Sakſen* niet onvermeld gebleven; maar deze beide perſonen behooren tot de Geſchiedenis.

Ik eindig met te zeggen, dat de moeder van *Mad.* MARS, te *Verſailles*, in hoogen ouderdom, nog leeft.

PROEVEN VAN EEN NIEUW SATYRIEK WOORDENBOEK.

Aesthetica. De kunst, om over dingen, die elk gevoelt en ondervindt, zóó te spreken, dat niemand het verstaan kan.

Akademiën. Behooren te strekken, om het vuur te onderhouden, hetwelk groote geesten ontstoken hebben.

Amazonen. Duiven, die men eene broek heeft aangetrokken.

Anonymus. De grootste is — God.

Armoede. De eenige last, die zwaarder wordt naar gelange meer van de onzen daarin deelen.

Artsen. Lieden, met welke de Natuur verstoppertje speelt.

Baden. Het laatste beroep van den Arts.

Bed van Eer. Voor het meisje een Bal. Eene wakkere maagd zal den Dood in den dans, al zag zij hem in eigen persoon voor zich staan, even moedig onder de oogen zien, als een held op het slagveld: op zijn beat zal zij nog een uitstel voor één' enkelen wals vragen.

Bedelzak. Hoewel ledig, zwaarder te dragen, dan een volle geldzak.

Boekencatalogus. Vrachtbrief der geleerde koopwaren.

Boekenschrijven. Eene edele kunst, maar een verachtelijk handwerk.

Brieven. Verligchamelijkte gedachten.

Candidatus Theologiae. *Animal rationale, meliora tempora expectans.*

Costum. Gewaad, door dansers en danseressen verbannen; daar derzelver kleeding niets anders is, dan sierlijke variaties van het vijgeblad in het Paradijs.

Couche-toi. De logica voor honden en lafaards.

Deelneming. Duurt gemeenlijk slechts zoo lang, als er iets te deelen valt.

Dwaasheid. Wie dezelve niet wil dulden, werwaarts zal hij in de menschenwereld haar ontvlieden?

Echt. Verzorgingsinrigting en soms Hospitaal voor Vrouwen, of Kostschool voor Mannen.

Echtestaat. Dikwijls eene artsenij, somwijlen een vergift, doorgaans een bitterkoekje.

Eerbaarheid. Eene Dame, welke in zeden en gewaad eene halve eeuw ten achtere is.

Eerprijzen. Behoeft men niet voor *Satyren* uit te [illegible];

want JUVENALIS zeide reeds, dat het bezwaarlijk viel, er *geene* te schrijven.

Egoïsmus. Eene dievenlantaren, welke alleen hem licht geeft, die haar draagt, en anderen verblindt.

Evenwigt van Europa. Berust enkel op de punt van den degen en op bajonetten.

Fortuin. Eene dame van rang en aanzien, welke zich echter niet zelden aan haren kamerdienaar veil geeft.

Galg. Vleijer van het menschelijk geslacht. Men hangt aan dezelve nu en dan drie, vier personen, om daardoor alle andere menschen te overreden, dat zij deugdzaam zijn.

Geduld. Gemeenlijk de voedster van onophoudelijke beleedigingen.

Geheugen. Het foudraal, of de koker, der kennis.

Gekheid. Een gangbaar artikel bij Verliefden en Dichters.

Geleerde Vrouwen. Kabinetstukken, welke men aan nieuwsgierige vreemdelingen vertoont, en meestal van geen ander gebruik.

Geloof. Een kostbaar edelgesteente in de dorenkroon der menschheid; eene verkwikkende vrucht in het dal der ontbering; eene lichtende star in den donkeren chaos van het menschelijk weten.

Geloof. De poëzij des levens.

Geluk. Eene ladder: even zoo vele sporten als men klimt, moet men weêr afstijgen.

Genie. Hebben alleen *die* Schrijvers, welken het niet aan goede vrienden onder de Recensenten ontbreekt.

Gierigheid. De hoogste armoede.

Goddeloozen. Dikmaler door eene heftige koorts, dan door eene predikatie te bekeeren.

Godenvonken. Bij dezelve laat zich geen leeuwrik braden, geen soep koken, geen pijp tabak opsteken.

Hazen. Gulzige beesten, die met twee lepels eten.

Heer. Ten aanzien van gehuwde manspersonen een zeer ongepaste titel.

Heerschen. Onzin, gelijk *regeren* wijsheid is: hij heerscht, die niet regeren kan of wil.

Idylle. Eene duiventil op eene mestvaalt.

Inquisitie. Eene geestelijke Douane, om het insmokkelen van het gezond verstand te beletten.

Jongelingsjaren. Het Pinksterfeest des levens, waarop de heilige Geest des Ideaals over hetzelve wordt uitgestort.

Jubelfeesten. Gouden zerkſpijkers.

Kaartſpel. Schermen voor de verveling, gelijk parapluien voor den regen.

Kanonnendonder. Travestie van het klokkengelui.

Kaptafel. Voor de Dames eene Akademie, waarin de zucht om te behagen, in al hare wijzigingen, wordt beſtudeerd.

Kerkklokken. Duikerklokken, onder welke men de paarlen van de Godsdienst opſpoort.

Koketten. Weêrhanen, die niet eerder vast en onbewegelijk worden, vóór dat zij roestig zijn.

Koopman. De beste koopman is de krijg; hij maakt van ijzer goud.

Krijg. Eene ſchool voor roovers, welke de Vrede laat opknoopen.

Kunst. Eene ligte vracht, maar zwaar om op te laden.

Lastdragen. Een lastig beroep in dit wereldje, en echter zoo algemeen, dat de klasſe der lastdragers ongetwijfeld de talrijkſte op aarde is.

Lasteraars. Zijn gelijk de bommen; altijd beſchrijven zij eenen boog, vóór zij treffen en vernielen.

Leven. De Maskeradetijd, die met Aschdag een einde neemt. Wat toch blijft, na al de rollen, die wij geſpeeld, na al de potſen, die wij uitgeregt, na al de maskers, die wij voorgedaan, en na al de vermommingen, waarin wij ons gehuld hebben, over, dan — een hoopje asch?

Leven. Een Epigram, waarvan de vrouwen de puntjes zijn.

Liefde. Die der hovelingen voor het vaderland even edel, als die der ſpreeuwen voor de kerſen.

Lof. De lier van Orpheus; hij kan zelfs den Duivel temmen.

Manier. Zie *Manie.*

Mensch. Minder ellendig, wanneer hij *zonder* verſtand, dan wanneer hij *tegen* hetzelve handelt.

Mercurialia. Door zekere Doctoren in allerlei vormen toegediend, zelfs *gedrukt.*

Metalen. Door de Joden beſneden, door de Christenen gedoopt. Zie *Klokken.*

Moraal. Een deel der Wijsgeerte, dat wel geleerd, maar niet uitgeoefend wordt.

Natuur. Groote Dichters vinden haar ſteeds in hare verhevenheid; want dan alleen geeft zij eene Echo: in hare eenvoudigheid blijft zij ſtom.

Onheil der Wereld. Stamt niet af van *nietsdoen*, maar van *kwaaddoen*.

Opera. Dramatiſche huspot van kunst en onzin.

Paradijs. Is ſlechts dáár op aarde aanwezig, waar verbodene vruchten gevonden worden.

Partij. (*Goede*) Eene rijke weeuw, die men heden trouwt, en die morgen ſterft.

Penſioen. Een geſchilderd bedelſtafsperſpectief.

Poëzij. Bij vele Dichters niets anders, dan Rijmwapens.

Prozaïsten. De grootſte Prozaïsten in de Liefde zijn — de Vroedmeesters.

Raad. De beste is de vóórraad.

Regements-kleermakers. Vormen Helden.

Regtvaardig. Zijn die Vorſten, welke in het Teeken der Weegſchaal geboren zijn.

Rijk. Wordt men dikwijls door middel van duren tijd en goedkoop geweten.

Schoonheid. Een vogellijm, waaraan elk gaarne blijft kleven.

Snelvoetigheid. Helpt altijd in den oorlog, zij moge voor- of achterwaarts worden aangewend.

Soldaat. Eene levende ſatyre op den eeuwigen vrede en de onvervreemdbare vrijheid des menſchen; maar een noodzakelijk voorbehoedmiddel voor de menschheid.

Stilzwijgen. Het doffe ſtilzwijgen des volks is eene ſtille, maar ontzettende ſpraak voor tirannen.

Straffen. Zullen dezelve anderen verbeteren, dan moeten zij bij ons eerst zelve verbeterd worden, en vervolgens ons zelve verbeteren.

Tijd. Met dit edel goed gaat de Franschman galant om; hij zegt: *il faut paſſer le temps*; — de Romein barbaarsch; hij *verſcheurt* hem: *tempus terere*; — de Duitſcher en Nederlander lomp; hij *verdrijft* hem.

Vaderland. Kan zonder ons, maar wij niet zonder hetzelve leven.

Verdienſten. Meermalen hetzelfde als een mooije rok en blanke daalders.

Verveling. Dikwijls verdrijven zich de Dichters dezelve, terwijl zij haar anderen op den hals ſchuiven.

Verzen. Maken zelden de fortuin hunner vervaardigers; maar de vervaardigers dikwijls de fortuin hunner verzen.

[redacted]

Vleijerij. Eene zoo volkomen nagemaakte munt, dat de fijnste kenner haar voor goed geld aanneemt.

Volksoproer. Wordt gestild, zoodra de etenstijd daar is.

Vriendschap. Wordt dikwijls in menigte en rijke volheid gevonden op den bodem van een okshoofd wijn.

Vrouwen. Zie *Raadsels.*

Vrouwen. Sommige van haar zijn gelijk bedorvene kinderen, die met speelgoed zoet gehouden, met vleijerij in slaap gesust, en met beloften gepaaid worden.

Waarzeggen. Kan men beter van leven, dan van — *waarheidzeggen.*

Weder. Slecht weder en slechte menschen moet men leeren verdragen, zoo men het leven hier beneden niet onverdragelijk vinden zal.

Wereld. Is eene hangklok: het gewigt is de geldzak, en de slinger het vrouwelijk geslacht.

Werk. In onze tijden prijst niet zelden *het* Meester het: weleer was zulks omgekeerd; het prees *den* Meester.

Wijf. (*Boos*) Een Duivel, die op Aarde gastrollen geeft.

Wijn. Postpaard der Dichters.

Zelden. Wordt gevonden onder het woord *Zelfkennis.*

Zeldzaamheid. Een meisje zonder ijdelheid.

Zingen. Hooren alle menschen gaarne, maar vooral wanneer hun eigen lof gezongen wordt.

Zingvogels. Smaken het lekkerst gebraden. Zouden Menscheneters ook onderscheid kunnen bemerken tusschen *gebradene Dichters* en *gebradene Prozaschrijvers?*

ONSTERFELIJKHEID.

Of mij, in 's levens rozengaard,
Het schoonste bloempje blijft gespaard,
Of dat mijn oog het weg ziet sterven;
Of vreugde en smart mij hier verbeidt,
Mij heil beschikt of heil doet derven, —
Ik juich in mijne onsterflijkheid!

Die juichtoon is mij schoon en zoet,
En sterkt mijn ijver, kracht en moed,

Tot elke taak, mij hier gegeven;
Ja, schoon mij de onspoed tranen kost,
Ik weet: het raadsel van dit leven
Wordt eenmaal heerlijk opgelost.

Op aarde speelt zoo vaak de smart
Een treurspel met het lijdend hart;
Maar eenmaal zal de voorhang vallen;
Eens is het laatst bedrijf gespeeld,
En dan, mijn broeders! wordt aan allen
't Onsterflijk aanzijn toebedeeld.

Een wijze Vader schikt ons lot;
Het grootst verdriet en 't reinst genot
Zijn giften van Zijn trouw en liefde;
Elk onzer, wat zijn hand ontving,
Of welk een smart zijn' boezem griefde,
Blijft, in Gods leerschool, kweekeling.

Maar, wat in 't stof ons hier omklemt,
Wij zijn voor hooger sfpheer bestemd,
En eenmaal vrij van de aardsche zorgen:
Loopt hier ons pad door duist'ren nacht,
Eens groeten wij den schoonen morgen,
Die ons onsterflijk tegenlacht.

Wat wordt dan, wereld! uw verdriet?
Een korte stormbui, anders niet,
Onwaardig dat ze ons sidd'ring baarde.
Wat wordt uw schrikbewind, o Dood?
We ontwaken eens voor hooger waarde,
En zijn dan tijd en lot te groot.

Onsterflijkheid! gij lacht mij aan;
Uw troostrijk licht omzweeft de baan,
Mij, tusschen graven, voorgeschreven;
En, voel ik mij aan 't stof verwant,
Ook mij is 't burgerregt gegeven
In 't eeuwig, hemelsch Vaderland.

Drukt mij 't gewigt der droefheid neêr,
Bloeit op mijn pad geen roosje meer,

Schijnt uit mijn' nacht geen licht te dagen,
Dan houdt de hoop mijn ſchem'rend oog
Beſtendig op uw' glans geſlagen,
O onbewolkte ſtarrenboog!

Dáár, Aldebaran! waar gij ſtraalt,
Orion! waar uw luister praalt,
Is 't vaderland van licht en leven;
Dáár heerscht de reinſte liefdewet;
De taak, hier ſchijnbaar afgeweven,
Wordt, broeders! dáár weêr voortgezet.

Dáár, aan den boord van 't grensloos meer
Der eeuwigheid, vind ik hen weêr,
Met wie ik hier mogt nederknielen:
Dan is voor ons de nacht voorbij;
Dan zal ons hemelvreugd bezielen,
Van aardſche ſmart en banden vrij.

De vriend van 't ware, goede en ſchoon',
Verwerft daar 't onverliesbaar loon,
Waarop geen wereld roem kan dragen;
En, vol van ijver, moed en kracht,
Houdt hij den blik op d' oogst geſlagen,
Die, na den zaaitijd, hem verwacht.

Dáár, op het veld der eeuwigheid,
Is hem een grootſcher baan bereid,
Waarop geen weêrſtand hem zal hind'ren;
Dáár ſtreeft hij voort, van deugd tot deugd,
En in de blijdſchap van Gods kind'ren
Vindt hij een bron der reinſte vreugd.

Onſterflijkheid! dat heilgenot
Toeft mij, bij mijn toekomſtig lot;
Hoe gloeit mijn kloppend hart u tegen!
Dat mij uw licht tot noordſtar zij!
Dan wordt mij 't lijden hier ten zegen,
En wanklank hemelharmonij.

Rol, Tijdſtroom! langs uw' breeden boord
Uwe opgeſtuwde baren voort!

Voor vreugd of rampspoed langs uw zoomen!
Scheur met u, wat u mogt weêrstaan!
Eenmaal verliezen zich uw stroomen
In d' onafzienb'ren oceaan.

Dan slaan wij wel onze oogen neêr,
Maar zien dien breeden stroom niet meer;
Hij vloeide alleen door 't slijk der aarde:
Dan, broeders! drukt ons leed noch pijn;
Dan kennen we onzen rang en waarde,
En voelen, dat we onsterflijk zijn.

1833. W. H. WARNSINCK, BZ.

BIJ DE FEESTVIERING VAN HET VIJFTIGJARIGE BESTAAN DER MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN. (*)

Wat blijde feesttoon stijgt in 't rond,
En klinkt vereend uit ied'ren mond,
En rijst uit elke nijv're woning!
Wat blijdschap, die op elks gelaat
In zigtb'ren dank te lezen staat!
Is 't feest voor Neêrlands dierb'ren Koning?

Heeft weêr de liefelijke vreê,
Op Neêrlands vaak herhaalde beê,
Haar' nieuwen loop voor de aard' begonnen?
Of heeft weêr Nederland in 't veld
De lauw'ren voor zoo menig held,
Of nieuwen roem door kunst verwonnen?

Neen! 't is geene eer, in 't veld behaald,
Of kunstroem, die deez' dag bestraalt;
Neen! 't is geen feest voor enkel grooten;
Het is een feest voor 't algemeen;
De tempel is voor iedereen,
Wie hij ook zij, of waar, ontsloten.

Treedt binnen, feestgenooten! kom,
O Nederlander! van alom,

(*) Ter aanmoediging van een' waarschijnlijk jeugdigen Dichter, en uit aanmerking des heugelijken onderwerps, wilden wij dit stukje de kleine plaats, voor hetzelve verlangd, niet ontzeggen. *Redact.*

En doe den blijden feesttoon hooren!
  Hef aan, van welken rang of ſtand!
  Uw toon klink' vrij door Nederland,
En dreun' den nagebuur in de ooren!

  Het is geen ijd'le jubelkreet,
  Waarbij zich pligt en deugd vergeet,
Die dart'lend hier wordt aangeheven;
  't Is een veel liefelijker toon,
  De lof van 't ware, goede en ſchoon',
Dat godsvrucht weldoend deed herleven.

  Het is het feest der Maatſchappij,
  Wier doel is, eenig in waardij,
Verlichting om zich heen te ſpreiden;
  Die bijgeloof en dwaling weert;
  Den mensch zijn' pligt en waarde leert,
Om hem tot hooger op te leiden.

  Ten hoogtijd dan met blijden geest!
  Beſchaving viert een heug'lijk feest;
Zij zag den ſchoonſten morgen gloren;
  Het duister week, de dag verſcheen,
  Die licht bragt aan het algemeen,
En deugd en kennis werd geboren.

  Dat licht ontſtak deez' Maatſchappij;
  Het ſcheen dit halve eeuwgetij',
En drong in hutten, als in zalen,
  En koesterde door zijnen gloed,
  Gelijk de zon het aardrijk doet,
Als zij haar' glans laat nederdalen.

  Triumf! heft aan! de dag is daar, —
  De dag, waarop, vóór vijftig jaar,
De Hemel nieuwe gunst kwam ſchenken:
  Toen werd deez' Maatſchappij geſticht,
  En 't goede, dat zij heeft verrigt,
Doet dankbaar ons dit feest gedenken.

Schoon is 't, kunſten aan te kweeken,
  Eer te winnen in den ſtrijd,
  Aan de kunſten toegewijd;
Of zijn vaderland te wreken,
  Strijdende in het oorlogsveld
  Tegen onregt en geweld.

Schoon is 't, dan een feest te vieren,
Waar men met laurieren praalt,
Roemrijk in den ſtrijd behaald,
En de kruin met loof te ſieren,
Door den glans van eer omſtraald.

Maar, hoewel in minder luister,
Met eenvoudig prijkend ſchoon
Blinkt, o Maatſchappij! uw kroon;
Als de zachte maan in 't duister,
Spreidt gij uwen glans ten toon.

Stemt het lied dan, blijde ſcharen!
Voor deze achtb're Maatſchappij,
Die, van eerbejag ſteeds vrij,
Werkte, nu reeds vijftig jaren,
Aan het heil van 't algemeen:
Schooner doel toch is er geen.

Aug. 1834. H.

AAN DE BELGEN, BIJ DEN VOORGENOMEN BOUW VAN EEN KONINKLIJK PALEIS TE OSTENDE.

Festina lente met dien bouw!
Uw Leopold heeft ze in de mouw:
Hij eischt een vrij gezigt in zee;
En, 't oog gerigt naar Britſche reê,
Ziet hij, in Claremont's vallei,
Alreeds zijn *roastbeef* in de wei,
En laat u, eer ge 't gist misſchien,
Met een: *Goddam!* de hielen zien.

Aug. 1834. IJ.

DE BELGISCHE JURY, ALLE BOOSDOENERS VRIJSPREKENDE.

Wien moord- en ſteel- en plunderzucht
De zwarte ziel vervult, en ducht,
Dat hem de Regter achterhaal'
En voor zijne euveldaên betaal',
Die neem' naar België de wijk,
Dat vrij en Christlijk Koningrijk!
Daar is men vrij, om kwaad te doen;
Daar ſpreekt de Jury, vrij en koen,
Elk' booswicht vrij; en 't zwaarst bevel:
„ Doet zelfs aan uwen vijand wél,"
Wordt, elders door de Wet verkracht,
Alleen in België volbragt!

Aug. 1834. IJ.

No. X. *Meng.* bl 453, reg. 2, en 454, reg. 24, ſtaat *letverheffing*, lees *lofverheffing*

——— Bl. 457, reg. 16, leze men: *De Schrijver der Bijdragen* enz.

MENGELWERK.

VERHANDELING,

OVER

DEN SMAAK VOOR HET NATIONALE.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 556.)

II. Wanneer ik u eenige oogenblikken wensch bezig te houden met het onderzoek naar de oorzaken van het gebrek aan ſmaak voor het Nationale in ons Vaderland, inzonderheid in de groote koopſteden, dan moet ik vooraf zeggen, dat dit gebrek niet nieuw is. Integendeel, hetzelve beſtond bij onze Vaderen, zoo wel als bij ons. Een iegelijk, wien de geſchiedenis van ons Vaderland bekend, ja wie dezelve uit prenten en afbeeldingen geleerd heeft, zal overal de ſporen er van gevonden hebben; en, hoezeer ook naar het verſchil der omſtandigheden en tijden gewijzigd, geloof ik niet, dat er één tijdvak geweest is, waarin hetzelve geheel niet beſtond.

a. Ik meen dan ook, als eene eerſte oorzaak, de vroegere regeringen en daarna onze ſtaatkundige geſteldheid te mogen opgeven. Reeds omſtreeks den jare 1300 toch ging het bewind over dit land van uit het *Hollandſche* Grafelijke huis in het *Henegouwſche* over, van daar in het *Beijerſche*, toen in het *Bourgondiſche*, daarna in het *Oostenrijkſche*, tot dat deze landen, onder het bewind van KAREL DEN V, en meer nog onder diens zoon, den beruchten FILIPS DEN II, bijna als een deel van *Spanje* beſchouwd, en op de *Spaanſche* wijze geregeerd werden. Wanneer men nu nagaat, hoe deze vreemde ſtamhuizen derzelver landgenooten als hofhouding medebragten, en daarbij in aanmerking neemt, hoe althans de grooten zich, eerst uit beleefdheid en om den Vorst te believen, daarna welligt uit ſmaak, naar de vreemde zeden en gewoon-

ten hunner Landsheeren fchikten; dan is het niet te verwonderen, dat reeds destijds de fmaak voor het Nationale ontbrak. Ja zelfs waren deze landen, in dien tijd, niet geheel ongelijk aan *België*, zoo als wij hetzelve nog heden ten dage kennen. (*) Zij kenden geene eigenlijk gezegde Nationaliteit; hun fmaak voor het Nationale was hoogst bekrompen, en ftrekte zich niet verder uit, dan voor zoo verre hun belang er in betrokken was. Gewoon aan het gezag van vreemde Opperheeren, ftond het in de zestiende eeuw te vreezen, dat deze landen even min gefchikt zouden zijn geworden, om eenen vrijen, op zichzelv' ftaanden, Staat uit te maken, als in de negentiende eeuw de *Belgen* er gefchikt toe zijn. Maar de *Spaanfche* dwingelandij wierp de vonk: onze provinciën fchudden de kluisters af, en toonden aan het verbaasde *Europa*, hoe veel eendragt, moed en volharding vermogen. Maar, mogt zich hierdoor ook Vaderlandsliefde en Nationaliteit ontwikkeld hebben, onze Staat moest door deszelfs ligging, door deszelfs kleinheid te veel fteunen op, en te veel in aanraking komen met vreemden. Nu was het *Engeland*, dan weder *Frankrijk*, foms *Duitschland*, hetwelk de hand moest bieden. Zoo leerde men zich eenigermate fchikken naar de vreemden, van welke men hulp verwachtte, en fomtijds deed men het naar die, welke ons overheerschten en verdrukten. De zucht naar, en de behoefte aan vreemde hulp werkte op de begeerte naar vreemde voortbrengfelen. Men juichte de hulp toe, welke men bekwam, maar ook tevens de zeden, den fmaak en de voortbrengfelen der helpers. Men meende welligt, dezen loon voor de aangebragte hulp verfchuldigd te zijn; en de fmaak voor het Nationale, de aanmoediging onzer inlandfche nijverheid vonden er grootendeels hun graf.

b. Eene tweede oorzaak meen ik in onzen koophandel te mogen vinden. De handel toch brengt de Volken met elkander in aanraking; terwijl het oogmerk van den koop-

(*) Uitgenomen evenwel hunne nationale ellendigheid! *Redact.*

man geen ander is, noch zijn kan, dan de vermeerdering van het zijne. En of de middelen, daartoe te bezigen, meer of min nationaal en veel of weinig met den ſmaak er voor in verband ſtaan, dit beteekent luttel, wanneer ſlechts het groote doel bereikt wordt. Geen wonder derhalve, dat ons land, ten allen tijde, overvloeide van vreemdelingen en van vreemde zaken en voortbrengſelen. Onze landaard, zoo gemakkelijk door beleefdheid en voorkomendheid mede te voeren, zoo gaarne het goede geloovende, verviel er al ſpoedig toe, om uit het oog te verliezen, dat die vreemdelingen niet hier kwamen, en hunne voortbrengſelen niet medebragten, om *Holland* en deszelfs bewoners te bevoordeelen, maar om zichzelve te verrijken. Ligtelijk ging men over, om te gelooven, wat zij zeiden, en te meenen, dat in de landen, van waar zij kwamen, alles beter was dan hier; dat dáár ware verlichting, goede ſmaak en alles, wat heerlijk is, den zetel hadden gevestigd. Zoo greep men vaardig naar het vreemde, dat door hen zoo hoog geroemd werd. Maar, in plaats van het aan onze eigene belangen dienstbaar te maken, dolven wij het graf voor den ſmaak voor het Nationale, en hieuwen wij zelve menigen tak van onze nationale nijverheid af, die ſchoone vruchten beloofde.

c. Eene andere, niet minder gewigtige, oorzaak mag gezocht worden in de opvoeding der kinderen, welke men zoo menigmalen aan vreemdelingen ziet toevertrouwen. Ik wil het niet betwisten, dat, voor de aanleering van vreemde talen, een kundig onderwijzer, uit het oord herkomſtig, waar de te leerene taal geſproken wordt, verkieslijk is; en wij treffen ook in deze ſtad dezulken aan, wier onderwijs hoogst nuttig en belangrijk is, en die onzen kinderen van groote waarde zijn, terwijl zij zelve zich hebben leeren ſchikken naar, en tevreden zijn met het land, waar zij hun brood vinden. Maar dit onderwijs is ook geenszins het door mij bedoelde; namelijk het toevertrouwen van jonge kinderen aan *Engelſche*, *Franſche*, *Duitſche* of *Zwitſerſche* zoogenaamde bon-

nes, het overgeven der vorming van jeugdige harten aan vreemde Gouverneurs en Gouvernantes. Dat men toch niet zegge, dat men tegenwoordig in ons land aan dergelijke opvoeders en opvoederesfen gebrek heeft! Dit ware eene openbare lastering tegen de Maatfchappij, in wier gehoorzaal ik hier fpreek, daar zij, ook te dezen opzigte, zoo veel, zoo oneindig veel goeds gefticht heeft. In geen land van *Europa* zal men, naar evenredigheid van deszelfs bevolking, meer, ja zelfs zoo veel bekwame onderwijzers aantreffen. Waarom dan toch aan die vreemdelingen de leiding onzer jonge *Hollanders* aanbevolen? Immers deze menfchen zijn meestal ingenomen met hun land, bevooroordeeld omtrent den grond, waarop zij geherbergd worden, onbekend met onze gefchiedenis, met onze zeden, met de waarachtige verdienften onzer Natie, ja menigwerf met onze taal. Is het dan te verwonderen, dat zij hunnen leerlingen fmaak voor het vreemde en afkeer voor het Nationale inboezemen? Behooren zij niet onder de voornaamfte oorzaken geteld te worden van gebrek aan fmaak voor het Nationale?

d. Gebrek aan kennis aan de gefchiedenis en aan de verdienften van ons Vaderland mag almede onder die oorzaken eene belangrijke plaats beflaan. Wie *Hollands* roem, in ftrijd voor vrijheid en Vaderland; wie *Hollands* roem, in helden ter zee en te land; wie *Hollands* roem, in ftaatslieden en geleerden; wie *Hollands* roem, in uitvindingen en fabrijken; wie eindelijk *Hollands* roem in kunften in wetenfchappen kent en op prijs weet te ftellen, — bij dien zal het niet aan liefde voor zijn geboorteland ontbreken. Doch, hoe vaak ontmoet men dezulken, die van dit alles weinig of niets weten; die ondertusfchen vreemde landen bezochten, en, onbekend met de verdienften van hunnen eigenen geboortegrond, bij vreemden toejuichen, wat hier oneindig grooter, beter en voortreffelijker gevonden wordt!

e. De zucht naar, en overheerfchende fmaak voor vreemde letterkunde, onverfchillig van welken aard ook;

de lectuur van beginſelen, aan onzen ſtandaard vreemd, en bovenal de gemeenſchap en opgevolgde vereeniging met de ligtzinnige *Franſchen*, mitsgaders de daarna gedwongene vereeniging met de verkeerde en van alle Nationaliteit beroofde *Belgen:* dit alles meen ik almede onder de oorzaken van het gebrek aan ſmaak voor het Nationale bij ons te mogen tellen. Doch de ontwikkeling hiervan zoude mij van uwe aandacht te veel doen vergen: Zoo zij dan de aanſtipping dezer oorzaken genoeg, en trede ik thans tot de korte aanwijzing der gevolgen van het gebrek aan ſmaak voor het Nationale.

III. *a.* Ik deed u, M. H., in het eerſte deel mijner rede, het eerst uwe aandacht vestigen op de Fabrijken. Het zij mij vergund, er hier op terug te komen. Wanneer een Volk fabrijken bezit, waaraan andere Volken het voorbeeld nemen, en prijzen uitloven aan zoodanige hunner inboorlingen, welke dezelve evenaren, dan zal dit wel het bewijs opleveren, dat men tot eene groote volkomenheid geraakt is; offchoon de menſchelijke geest altoos verder gaat, en daardoor datgene, wat eenmaal volkomen ſcheen, minder volkomen, ja zeer onvolkomen wordt. — Zoo was het hier te lande. Onze fabrikanten waren de leermeesters; *Frankrijk*, *Duitschland*, ja zelfs gedeeltelijk *Engeland*, waren de leerlingen onzer *Nederlandſche* werklieden. Doch naauwelijks kende men hier te lande de voortbrengſelen der vreemden, of, als bij het oorſpronkelijk *Hollandſche* maar iets vreemds bijgedaan was, dan verkoos men den rok van vreemd laken, den mantel van vreemd fluweel, het onderkleed van vreemde ſtof, het tafelgoed van vreemd damast, het hemd van vreemd linnen boven het inlandſche. Zoo ontmoedigde men onze inlandſche, zoo bevoordeelde men de vreemde fabrikanten. Zoo deed men, door eigen voorbeeld, den vreemden gelooven, dat de leerlingen de meesters overtroffen. Zoo benadeelde men zichzelven, en moedigde vreemden aan, om hunne voortbrengſelen te volmaken; terwijl men hier, bij gebrek aan debiet, moest ſtilſtaan. Zoo had *Hollands* ge-

brek aan smaak voor het Nationale het rampzalige gevolg van de vernietiging der meeste *Hollandsche* fabrijken en de vergrooting en volmaking der vreemde.

b. Als een tweede gevolg mag ik vervreemding van onzen Handel noemen. Om mij duidelijker uit te drukken: door ons eigen gebrek aan smaak voor het Nationale, door onze eigene zucht voor vreemde voortbrengselen en vreemdelingen, brengen wij het voordeel, dat onze eigene Natie genieten konde, aan vreemden ten offer. In het klein wijs ik u op die menigte winkels, waar *Engelschen*, *Franschen*, *Duitschers* en anderen hunne waren ten toon stellen en verkoopen; welke Magazijnen bij voorkeur bezocht en beklant worden. Veelal zijn de eigenaars zoo te huis in ons land, dat, wanneer men hun zelve naar het een of ander vraagt, het *Engelsche*: „*what you say?*" het *Fransche*: „*Madame parle français, n'est-ce pas?*" of het *Duitsche*: „*was sagen, wie meynen sie?*" ons tegenklinkt; terwijl men, hunne taal niet verstaande, met een' medelijdenden glimlach verwezen wordt naar den eenen of anderen *Hollander*, welken zij, zoo zij meenen, de eer en de genade hebben bewezen, van hem in hunne dienst op te nemen. En ondertusschen die vreemdelingen komen meestal naar hier, zonder of met zeer gering fortuin; maar, kennen zij onze taal niet, de goedhartigheid der *Hollanders*, en meer nog de waarde hunner drieguldens, is hun bekend. En wanneer de *Hollanders* hun van deze laatste een' genoegzamen tol betaald hebben, dan keeren zij veelal naar hun land terug; terwijl de fabrikant, van wien zij hunne goederen ontvingen, zich met hen over den goeden uitslag verheugt, maar even gaarne zijne waren aan eenen soliden *Hollandschen* winkelier had gezonden, indien deze slechts met hetzelfde debiet ware begunstigd geworden, hetwelk de vreemdeling in *Holland* vindt. En is het ten opzigte van den groothandel wel beter gesteld? Is niet een groot deel van denzelven in handen van vreemdelingen, welke, na eerst op de kantoren der *Hollanders* kundigheden opgedaan te hebben, zich daarna zelve hier

nederzetten, foms door *Hollandfche* kapitalen onderfteund, om vervolgens het alhier gewonnene in hun eigen Vaderland te verteren? Wat gevoelt gij hierbij, M. H.?.... Ik betwist intusfchen den vreemden hunne verdienften, hun genie niet; maar ik wensehte, dat hetzelve aan *Holland* ondergefchikt bleef, en dat niet de fchatten, welke *Hollands* erfdeel mogen genoemd worden, het eigendom gingen uitmaken van die vreemden, als een gevolg van onze zucht tot het vreemde en voor vreemden; met één woord, als een treurig bewijs voor ons gebrek aan fmaak voor het Nationale.

c. Een ander gevolg van dit gebrek acht ik gelegen in het verwaarloozen der gefchiedenis onzes Vaderlands en onzer Letterkunde, waardoor de verdienften onzer voorouderen, onzer tijdgenooten, of geheel voorbijgezien, of op den achtergrond gefchoven worden; terwijl vreemde, wijsgeerige ftelfels, vreemde zedekunde, vreemde romans de herfenen vervullen, de zeden bederven en het jeugdige brein verhitten. Men meene niet, dat ik geenen fmaak, ja zelfs geenen eerbied bezitten zoude voor hetgene vreemden voortgebragt hebben, of dat ik iemand het genoegen zoude misgunnen, om de bloemen, op vreemden grond gekweekt, te kennen en te bewonderen; maar *Holland*, Oud-*Nederland* moet op den voorgrond ftaan: want waarachtig, om vroegeren en lateren tijd verdient het zulks. Hoe veel voortreffelijke, oorfpronkelijk *Hollandfche* ftukken blijven, helaas! ongelezen, en vinden geenen aftrek genoeg, om derzelver vervaardigers tot de voortzetting aan te moedigen; terwijl enkel nietsbeduidende, vaak hart en verftand verpestende, vreemde gefchriften worden gelezen. Vandaar, dat menig echt *Hollandsch* vernuft zich niet durft of niet kan ontwikkelen; vandaar, dat menige heerlijke, echt *Hollandfche*, letterkundige onderneming niet kan volvoerd worden; terwijl vreemde denkbeelden, zeden en gewoonten veld winnen, en de vreemdeling onze Letterkunde veracht en befpot, zonder dat hij haar kent, maar alleen

omdat hij zich op onzen eigenen ſmaak, op ons eigen voorbeeld durft beroepen.

d. Dezelfde oorzaak brengt hetzelfde gevolg in de fraaije Kunſten te weeg. Immers, wanneer de *Hollandſche* tooneelkunſtenaar zich aan de geſtrengſte kritiek onderworpen vindt, en, zoo het *hem* gelukken mag te voldoen, het *geheel* toch wordt verworpen en gehekeld; terwijl men bij vreemden, wanneer er ook ſlechts één of twee goede kunſtenaars zijn, het vaak armhartige geheel toejuicht en bewondert: welke aanmoediging beſtaat er dan voor den *Hollander?* Indien men de muzijk, door *Hollandſche* toonkunſtenaars vervaardigd, naauwelijks der moeite waardig keurt, om dezelve aan te hooren, en maar altoos het vreemde wil uitvoeren en toejuichen, hoe kan men dan verwachten en willen, dat iemand zich zal toeleggen op eene nationale zamenſtelling? Voorwaar, M. H.! ons gebrek aan ſmaak voor het Nationale verhindert en belet onzen nationalen voortgang in de ſchoone kunſten. En indien teeken- en ſchilderkunst hier eene gunſtige uitzondering maken, dan blijft misſchien nog de vraag over, of de hooge waarde, welke *vreemden* aan de *Hollandſche* ſchool hechten, of het *voorbeeld* der vreemden bij velen niet wel het meest tot deze gunſtige uitzondering toebrengt?

e. Eindelijk (want ik kan niet al de gevolgen opnoemen) ons gebrek aan ſmaak voor het Nationale maakt ons veracht en beſpottelijk bij vreemde Natiën. Veracht, voor zoo verre zij onkundig genoeg zijn, om niets van onze nationale verdienſten te weten, en uit onze zucht voor al, wat vreemd is, opmaken, dat wij zelve niets goeds hebben noch hebben kunnen; beſpottelijk bij hen, die de waarde onzer fabrijken, het genie van onzen handel, de verdienſten onzer letterkunde, de talenten onzer kunſtenaars kennen. Dezulken lagchen om onze goedhartigheid, ja noemen dezelve onnoozelheid. Zij doen er hun voordeel mede; en, terwijl zij ons vleijen en onzen zoogenaamden goeden ſmaak bewonderen, trek-

ken zij er partij van, om het *Hollandſche* geld naar zich te ſlepen, ten einde zich te verheugen in het geluk, dat zij genoten, van hunne, dikwijls zeer middelmatige, maar toch altijd vreemde, talenten door ons rijk betaald te zien; terwijl onze inlandſche onontwikkeld bleven, of naauwelijks het dagelijksch brood kunnen verdienen.

IV. Het valt intusſchen niet te ontkennen, dat aanvankelijk, in de laatſte jaren, reeds eenige verbetering heeft kunnen waargenomen worden. Maar ik hoop, dat gij het niet ongepast zult vinden, dat ik, alvorens mijne rede te eindigen, nog eenige wenken geef, welke dienstbaar kunnen zijn aan verdere verbetering, zoo al niet tot herſtel van het door mij, in daadzaak, oorzaak en gevolg, geſchetſte gebrek.

a. „ Men trachte, zoo veel mogelijk, de zucht tot beoefening onzer vaderlandſche geſchiedenis op te wekken, en *Hollands* roem in kunſten en wetenſchappen algemeen bekend te maken." Zoo iemand er aan twijfelen mogt, of onze dierbare erfgrond en deszelfs bewoners verdienſten bezitten, die beoefening zal hem overtuigen, hoe veel groote en vindingrijke mannen, in allerlei vakken, ons *Nederland* heeft voortgebragt. Het is ontegenzeggelijk waar, geen land ter wereld heeft, in evenredigheid van deszelfs bevolking, zoo veel groote en beroemde mannen, zoo veel helden, zoo veel geleerden opgeleverd. Ik mag niet ondernemen u zulks te bewijzen, vermits eene geheele redevoering te kort zoude zijn, om het u in alle kracht en naar waarheid voor te houden. Maar immers elk *boek*, waarin gij de grootheid van ons land met gedrukte letteren leest, roept het u toe, dat ons land een' LAURENS JANSZ. KOSTER voortbragt; elke *Hollandſche* vlag, die gij ziet wapperen, doet u aan DE RUYTER, TROMP, EVERTSEN en zoo vele anderen denken, omdat zij haar met hun bloed verdedigden, terwijl *Europa* hen nog bewondert; elke veld- of zeeſlag herinnert u uwen MAURITS, uwen FREDRIK HENDRIK, uwen

WILLEM DEN III en zoo vele anderen; elk Dichter doet u aan VONDEL, CATS, DE DECKER, HUYGENS, VAN HAREN, VAN MERKEN, BILDERDIJK, FEITH, HELMERS, en aan wie niet al meer, denken. Spreekt men van Letterkundigen en in de Oudheid ervarene Mannen, wie noemt niet de namen van DOUZA, GROTIUS, HEMSTERHUYS, VALCKENAER, RUHNKENIUS, SCHULTENS en zoo vele uitmuntende mannen, die hier bloeiden. Maar ik mag niet verder gaan, vermits ik toch het einde niet zoude kunnen bereiken. Men leze flechts met opmerkzaamheid, en voorzeker, hoogachting en bewondering zal ieders hart ontgloeijen; en, waar hoogachting voor, en bewondering van het Nationale bestaat, daar is flechts eene fchrede meer noodig, om den fmaak voor het Nationale te doen post vatten en wortelen.

b. „ Men hechte niet meer aan vreemden, dan hetgene zij waardig zijn." Het is aan de *Hollandfche* goedhartigheid eigen, om te gelooven hetgeen men zegt. De fabrikant, die ons verteit, dat zijne waar zoo veel beter is, en dat hij komt, om ons het genot zijner verbeteringen te fchenken; de handelaar, die ons zegt, dat, hoe verre wij het ook in den handel mogen gebragt hebben, hij echter nog nieuwe kanalen ontdekt heeft, wier voordeel hij aan *Holland* wenscht te bezorgen; de letterkundige of geleerde, die ons verzekert, dat hij eigenlijk de echte roman- of tooneelfchrijver is, of dat hij den fteen der wijzen gevonden heeft; de kunftenaar, die ons verhaalt, dat hij hier gekomen is, om het geluk te hebben van ons met zijne talenten bekend te maken, of om door zijne uitvindingen ons levensgerijf ten top te voeren: alle deze menfchen, wanneer zij het flechts goed aanleggen, vinden gereeden ingang, worden toegelaten, krijgen eenen zekeren invloed, vinden geloof, deelen zoo het een en ander van hunnen vreemden fmaak aan ons mede; het Nationale gaat verloren, en onze eigen voorfpoed er fomtijds nog bij. Die vreemdelingen komen niet om ons, maar om zichzelve. Hunne

betuigingen zijn valsch. Als zij meenden in hun eigen Vaderland hun doel te kunnen bereiken, dan waren zij niet naar hier gekomen, en hun doel is eigenbelang. Kunstiglijk dit bedekkende, verwerven zij zich invloed en vertrouwen, heerfchen over onzen fmaak, en intusfchen trachten zij hun doel te bereiken, en onze goedheid en gastvrijheid aan hunne oogmerken dienstbaar te maken; menigmaal, om naderhand in hun eigen land over onze goedheid te lagchen. Het ware van onze zijde hoogst onredelijk, indien wij dit een en ander aan die menfchen wilden kwalijk nemen. Maar letten wij er op, en laten wij, zonder hen te veel te vertrouwen, veelmin onzen fmaak door hen te laten beheerfchen, van hunne talenten partij trachten te trekken, en dezelve dienstbaar maken aan ons nationaal belang, aan onzen nationalen fmaak. Als wij eenmaal, hetgeen bij vreemden goeds en loffelijks is, op onzen eigenen grond weten over te planten en nationaal te maken, dan zullen wij het groote doel bereiken, en de fmaak voor het Nationale zal noodwendig moeten volgen, omdat het Nationale het heerlijkfte zijn zal.

c. „ Men verge niet te veel op eenmaal." De volmaaktheid kan niet op eenmaal komen. Maar wanneer men nationale fabrijken aanmoedigt; alles aanwendt, wat mogelijk is, om dezelve te doen bloeijen; kleine gebreken met befcheidenheid doet opmerken, maar, om dezelve, niet terftond het nationale voortbrengfel achter de bank fchuift, of den *Hollandfchen* kunftenaar er om verlaat en hard bejegent: dan zullen, van tijd tot tijd, meer en meer vorderingen gemaakt worden, en de fmaak voor het Nationale zelve zal de nationale verdienften in alle vakken aankweeken en vermeerderen.

d. „ Maar ook de fabrikant, de geleerde, en vooral de kunftenaar, doe van zijne zijde al, wat mogelijk is, om vorderingen te maken." Hij wille het toch niet, dat men zijn voortbrengfel of zijne kunst alleen dáárom goed zal vinden, omdat zij nationaal zijn. Hij trachte den fmaak zijner Natie op te fporen, en denzelven zoo wel te

volgen als te leiden. Hij trachte van hetgeen hij bij vreemden voortreffelijks vindt partij te trekken, en hetzelve tot *zijn*, en alzoo tot een nationaal, eigendom te maken, opdat de voortreffelijkheid van het Nationale den smaak er voor meer en meer moge aankweeken en wettigen.

e. Eindelijk: „ Men trachte, door eene echt nationale opvoeding, onzen kinderen eerbied voor onze Natie, voor onzen grond, voor onze instellingen in te boezemen." Een ieder, die de nationale verdiensten van *Holland* en deszelfs bewoners regt kent, zal dezelve eerbiedigen. Wel zal hij trachten, de onvolkomenheden weg te nemen, de gebreken te verhelpen, en het Vaderland in kennis, kunsten, wetenschappen en verlichting te doen vooruitgaan; wel zal hij hiertoe het voortreffelijke, van vreemden overgenomen of bij hen aangetroffen, nu en dan behoeven; doch juist de smaak voor het Nationale zal te weeg brengen, dat dit alles ons eigendom wordt. En wanneer vaderlandsliefde, gepaard aan kunde, vlijt en eerzucht, en vereenigd met Oud-*Hollandsche* deugd en godsdienstzin, de grondzuilen eener nationale opvoeding zijn, dan kan het niet missen, of de smaak voor het Nationale zal bij het opkomende geslacht toenemen en wortel schieten; en onze kinderen zullen welligt, nog waardiger dan wij, den naam van Oud-*Nederlanders* dragen.

Ik achte het mogelijk, dat ik, althans in den eersten opslag, voor dezen en genen mijner geëerde Hoorders, hier of daar, naar hunne meening, wat veel gezegd, wat sterk gesproken hebbe. Ik hoop het niet; maar, al ware het zoo, ik heb gesproken als een *Hollander*, als een, die er eene eere in stelt, zulks te zijn. Op den *Hollandschen* grond schonk mijne lieve moeder mij het leven; op den *Hollandschen* grond voedde de beste vader mij op, en wees zijne hand mij de geschiedenis des Vaderlands, om mij op elke bladzijde de waarde te doen gevoelen van het Vaderland en deszelfs bewoners; op den *Hollandschen* grond hechten mij de teederste banden aan echtgenoot en kroost (*), terwijl ik op denzelven mijne beste, getrouwste

(*) Na het inzenden dezer Verhandeling ontrukte de dood den waardigen Opsteller zijne dierbare Gade. *Redact.*

en dierbaarſte vrienden tel; op den *Hollandſchen* grond geniet ik, bij eene volkomene vrijheid, de regering en de beſcherming van den besten der Koningen, die, als het ſieraad zijner eeuw en het voorbeeld voor *Europa*, nog door volgende eeuwen zal geroemd worden. Waar zoo veel ſtemmen ſpreken voor het Vaderland, daar immers mogt ik vrijmoedig handelen over den ſmaak voor het Nationale. Bij bovendien, ik ſprak tot Oud-*Nederlanders*, tot mijne land- en ſtadgenooten, wier leuze de mijne, gelijk de mijne de hunne is; want, waarin wij ook mogten kunnen verſchillen, die leuze, welke bij al, wat *Hollander* heet, vastſtaat, zal tevens den grondſlag van, en den waarborg voor onzen ſmaak voor het Nationale uitmaken. Die leuze is: VOOR GOD, VOOR HET VADERLAND EN VOOR ORANJE!

TOEPASSING, NA DEN VERKLAARDEN 72STEN PSALM, BIJZONDERLIJK HET 15DE VERS, OP 'S KONINGS VERJAARDAG, 24 AUG. 1834.

Het zeldzame geluk, M. H., is ons te beurt gevallen, dat wij eenen Koning hebben, die in groote mate de hoedanigheden bezit, welke in den ſtraks verklaarden Pſalm van een' gewijden Dichter worden opgegeven als de hoofdtrekken van een' goed' Koning, of van eenen Koning zoo als hij behoort te zijn, om als een' Gezalfde des Heeren beſchouwd te kunnen worden, het vertrouwen en de liefde des volks te bezitten, de algemeene welvaart te bevorderen, en den roem zijns naams te verbreiden. Te hooger moeten wij dit voorregt waarderen, naarmate het getal van goede Vorſten geringer is. Als wij het lange register van Koningen en Keizers, die van tijd tot tijd geregeerd hebben, nagaan en hunne levensgeſchiedenis lezen, hoe weinigen ontmoeten wij dan, die eenigzins beantwoorden aan de hooge waardigheid, waarmede zij bekleed zijn! hoe velen daarentegen, wier regering een vloek voor het menschdom geweest is!

Na Salomo's tijd en de verdeeling van het Joodsche rijk, vinden wij slechts enkelen, die eenige gelijkenis hadden naar het model, dat de gewijde Dichter in den gemelden Psalm voorstelt, alwaar den Troonbekleeder op de plegtigste wijze, onder het opzenden van gebeden tot den Allerhoogsten, zijn koninklijke pligt wordt herinnerd, en levendig onder het oog gebragt, op welke gronden hij een gelukkige en luisterrijke regering zich beloven mogt. Onder de stammen Juda en Benjamin is nog wel deze en gene opgestaan, die men onder de goeden tellen kan, maar niet een enkele bij de tien overige stammen. En bij andere volken van vroegeren en lateren tijd is het niet beter gesteld. De meesten van hunne beheerschers waren, in plaats van weldoeners, wreede geweldenaars en plagen voor het menschelijk geslacht. Aan dezulken nogtans worden niet zelden de namen van *groot* en *goed* verspild, schoon hunne daden het tegendeel kenmerkten; zij hoorden ook wel op hunne jaar- en andere feestdagen het geroep van: *Leve de Koning!* en in de tempels voor hun behoud gebeden hemelwaarts zenden; maar dat alles was slechts het uitwerksel van hoofsche vleijerij, of het heesch geschreeuw van eene omgekochte menigte, of de afpersingen van het schrikbewind, dat zij voerden, terwijl de harten verre van hen verwijderd waren, en alle braven en verstandigen zuchtende naar hunnen val uitzagen.

Inderdaad een goed Koning, in den uitnemenden zin van het woord, is een zeldzaam verschijnsel. En dit verschijnsel vertoont zich thans aan den staatkundigen hemel van Oud-Nederland. Te regt is de regerende Koning een voorwerp van algemeene hoogachting en liefde, daar hij vasthoudt aan de beginselen van geregtigheid en godsvrucht, wandelende in de vreeze des Heeren. Te regt mag Nederland zich op zijnen Koning beroemen, zoo als geen ander volk doen kan, gelijk de Koning op de getrouwheid eener Natie, die thans schier geene wedergade heeft. Zijn jaardag is een waar

volksfeest, dat niet slechts de offers der lippen voortbrengt, maar de ongedwongene offers van verheugde, dankbare en heilwenschende harten.

De jaardag van ieder mensch (laat ik tusschenbeiden in deze algemeene uitweiding mij eenigermate mogen toegeven, om ten slotte op het aangeroerde punt terug te komen) is altoos een merkwaardig tijdstip in iemands leven, merkwaardig zoo niet voor het algemeen, dan toch voor zijne huisgenooten en voor hemzelven. Men verheugt zich bij de geboorte van een kind, dat schreijend de wereld intreedt, als had het een voorgevoel van de wisselvalligheden, die hetzelve ontmoeten zal in een leven, welks dagen kort zijn, en waarin men vaak zat wordt van onrust. De geboortedag echter blijft ons levenslang merkwaardig, en geeft, bij zijne terugkeering, in meest alle welgestelde huisgezinnen, telkens aanleiding tot eene soort van feestelijke vreugde, op die wijze en in die mate, als de bijzondere omstandigheden toelaten. Ouden en jongen omhelzen dan elkander op nieuw als dierbare panden, als getrouwe gezellen en gezellinnen op den dikwijls hobbeligen weg van onze reis door het ondermaansche. Met teedere ontroering spreekt de mond de taal van het verheugd gemoed, dat zich als oplost in vreugdezangen en blijde heilwenschen, verheffende alzoo den zegen van den kleinen kring, die niet verbroken is geworden, gelijk die van zoo vele anderen. Zij hebben allen dezen dag weder mogen beleven. Het mag hun gebeuren, nog te zamen bij elkander in te wonen. Met vreugde tellen zij de jaren van hem of haar, die de lieveling van het hart of de steun van het huis en het geslacht is. En niet genoeg kunnen zij dit geluk roemen, wanneer zij terugzien op de menigte hunner bekenden, die weleer zich insgelijks verheugden, doch nu in rouw gedompeld zijn. Dan schijnt soms het gelaat van den grijsaard te verjongen, indien hij niet te zwaar onder den last des ouderdoms gebukt gaat. Vergenoegd zit hij in 't midden der zijnen, deelende in de verlustiging zoo veel hij kan, en zich ver-

heugende, dat hij nog een toevoegſel van levensjaren heeft mogen ontvangen, of iemand van zijne waarden op dezen ſtond daarmede mag gelukwenſchen, en zijn opkomend nakroost in gezondheid aanſchouwen.

Zulke huiſelijke tooneelen, hoe veel ook verſchillende van openbare en luidruchtige vreugdebedrijven, kunnen zeer treffend zijn voor den deelnemenden aanſchouwer. Zij behooren mede tot die verkwikkende oogenblikken, welke eene aangename verpoozing uitmaken onder de drukke woelingen, zorgen en vermoeijenisſen van ons aardſche beſtaan. Of zouden dusdanige tooneelen te klein, te kinderachtig heeten, om daarop acht te ſlaan? Neen voorzeker! Wij moeten veeleer den man beklagen, die in dezelve geen' ſmaak vindt, wiens zinnen en gevoel reeds te veel zijn verſtompt, om door de zachte ſtreelingen van zulke ſtille en eenvoudige genoegens aangedaan te worden, die ſterker prikkelingen tot dat einde noodig heeft, en daarom genoodzaakt is zijn huis te ontvlugten, om in de groote wereld, onder een bedwelmend gedruisch en genot, zijn vermaak te zoeken.

Belangrijk ook is in een ander opzigt de verſchijning van onzen geboortedag. Indien men niet enkel aan de zinnelijke verlustiging blijft hangen, maar, als een redelijk wezen, eenigzins ernſtig nadenkt, moeten bij zulke gelegenheden ook hooger beſpiegelingen het gemoed indringen. Mogen wij ons verheugen over de verlenging van ons leven, of van het leven diergenen, welke ons dierbaar zijn, dan moet het offer van dankbaarheid opſtijgen tot Hem, die ons den adem heeft geſchonken en tot dusverre bewaard in het land der levenden. Ieder jaar van de voortduring onzes beſtaans is eene gifte van den Vader der Liefde, die voor ons zorgt, en wien wij ook daarvoor eerbiedige dankerkentenis verſchuldigd zijn. En van Hem zullen wij ook eveneens afhangen in den nieuwen kring, dien wij zijn ingetreden. Wij weten niet, of wij denzelven zullen mogen ten einde brengen. Hoe velen van onze tijdgenooten, die nog in wezen waren toen wij den vorigen begonnen, zijn

reeds verhuisd naar de woningen, van welke niemand terugkeert, en werwaarts wij hen eenmaal zullen volgen. Telkenreize, dat er een jaar bij onzen ouderdom gevoegd wordt, verwijderen wij ons niet alleen verder van den dag der geboorte, maar naderen wij in gelijken tred den dag der ontbinding. Bij de vragen, hoe lang wij geleefd *hebben*, moeten wij ook in zekeren zin de jaren of dagen tellen, die wij nog leven *zullen*. En deze telling bestaat voornamelijk daarin, dat ieder dag de laatste zijn kan. En wee hem, die bij zijn verjaringsfeest weigert of schroomt op het einde te letten! Dat einde nadert niet te minder met vaste schreden, maar is niet verschrikkelijk voor den braven, die zijnen Schepper eerde en den menschen weldeed. Hoezeer hem zijn jaardag telkens het snel verloop des tijds herinnert, en tevens de nadering van het uur der scheiding, dit kan tusschenbeiden wel eene ernstiger wending in den loop zijner gewaarwordingen veroorzaken, maar behoeft hem niet te storen in het feestelijk genot, waarvoor de dag bestemd is; want hij heeft zoodanig geleefd, dat hij zonder angst of verschrikking, ja zelfs met zekere stille geestverrukking, het naderend einde kan te gemoet zien onder de heerlijkste uitzigten, die in de toekomst zich voor hem openen.

Dit alles ondertusschen verkrijgt een te treffender aanzien, en maakt daarom de verjaring van iemands geboortedag te merkwaardiger, naar gelange hij naauwer en veelvuldiger betrekkingen tot de wereld heeft. Is hij het hoofd van een talrijk gezin, of een der werkzaamste en nuttigste leden der maatschappij, des te belangrijker wordt het behoud van zijn leven, waarover men zich verheugt, en waarmede men elkander gelukwenscht. Schoon het leven van ieder mensch, ook van den geringsten naar de wereld, van groote waardij moet geschat worden, daar de voeten en handen zoo wel tot het ligchaam behooren als de oogen, en ieder gezond lid, tot het onaanzienlijkste toe, nuttig, ja onmisbaar is,

heeft echter hij, die aan het hoofd van den Staat geplaatst is, den grootſten invloed op de algemeene welvaart. En bovenal mag zijn verjaardag als ten hoogſte gedenkwaardig beſchouwd worden, voor zoo verre hij de ontzaggelijke magt, die hij in handen heeft, alleen gebruikt tot handhaving van het regt, tot bevordering van 's lands heil, en langs dien weg in de opregte hoogachting en liefde van het volk deelt. Vrijwillig zal alsdan ook de vreugde algemeen zich verſpreiden wegens den dag zijner geboorte. Het is dan, dat het groote huisgezin van den Staat feest houdt, geſchaard rondom den troon van deszelfs doorluchtig hoofd, als den vader van dat huisgezin.

Hoe vele gewigtige herinneringen moet deze dag den geëerbiedigden Koning, die mede in zijn leven zulke groote lotverwisſelingen ondervonden heeft, voor den geest brengen! Daarmede vervuld, (verbeeld ik mij) zit hij op dezen ſtond neder in den tempel, gewijd aan de dienst van den Heer der Heirſcharen, denkende en biddende met het geheele volk! Hoe krachtig moet in dit plegtig uur het gewigt der hooge waardigheid, die hij bekleedt, en de groote pligten, die op hem rusten, op zijn nadenkend gemoed indringen! Van het hofgewoel en de ſtaatzorgen voor een oogenblik ontheven, zal hij in de ſtille afzondering niet kunnen nalaten met ernſtige gepeinzen en Godverheerlijkende gedachten zich bezig te houden, als een Christenvorst, die tot nog hooger dingen geroepen is, en zijne dure verantwoordelijkheid nog klemmender moet gevoelen, dan een Oosterling, levende onder de oude wet, en regerende over een minder verlicht en beſchaafd volk. O! mogten de goede wenſchen der welmeenenden vervuld, en inzonderheid de gebeden voor het behoud des Konings, voor den luister zijner Regering, voor den Vrede, en de algemeene welvaart van de goede Ingezetenen dezer gewesten, genadiglijk verhoord worden! Welaan, mijne Stad- en Geloofsgenooten! buigen wij ons gezamen-

lijk daartoe ootmoedig hier ter plaatse neder, lovende en aanbiddende den God van Hemel en Aarde!

Harlingen, Aug. 1834.

F. HOEKSTRA.

HERINNERING AAN DEN ZWEEDSCHEN NATUURONDERZOEKER CAREL LINNAEUS.

Teregt schreef een onzer meest geliefde Dichters, dat *het zoet en zalig is, alles, wat goed en groot is, te prijzen.* Ja, iemands deugden te verheffen, zijnen naam te prijzen, zijnen lof te verkondigen, dit schenkt vooral een waar genoegen. Het is zoo, dat de borst zwelt, als wij het voorwerp van onzen lof *landgenoot* mogen noemen; als hij, die in het een of ander uitgeblonken heeft, *Nederlander* heet: doch, schatten wij de verdiensten van vaderlandsche Mannen en Vrouwen op den regten prijs, wij zijn echter voor die van vreemden geenszins blind, en geven dus ook gaarne hun de eer, die zij verdienen. Zoo mag *Zweden* zich beroemen, eenen Man voortgebragt te hebben, die door zijn scherpzinnig vernuft de vraagbaak van *Europa* werd. Hetgeen hij sprak werd geloofd, hetgeen hij bepaalde erkend; zijn woord was eene wet voor alle beschaafde volken; hij verwierf zich een' naam, die altijd der vergetelheid ontrukt zal blijven. Het is de bekende natuuronderzoeker LINNAEUS, dien wij bedoelen, en wiens korte levensschets wij hier herinneren.

In den jare 1707, op den 24 Mei, werd LINNAEUS, te *Rashult* of *Råschult*, een dorpje in de provincie *Smaland*, geboren. Zijn vader bekleedde aldaar toen het ambt van Vicaris, doch werd naderhand als Predikant te *Stenbrohult* beroepen. Deze, een groot liefhebber der natuur in het algemeen en van bloemen in het bijzonder zijnde, schijnt deze drift het eerst in zijnen zoon overgeplant te hebben. Het was namelijk

aan den jongen LINNÉ opgedragen, om des morgens vroeg en des avonds na zonsondergang de gewasſen in den tuin zijns vaders te begieten, denzelven in het aankweeken derzelven de behulpzame hand te bieden, den grond om te ſpitten enz. Hij kweet zich met ongemeen genoegen van deze taak, en de uren, die van zijne ſtudiën overſchoten, werden meestal in het perk, hem door zijnen vader tot aanmoediging ter eigene beſchikking gegeven, doorgebragt. Weldra bemerkte hij, dat zijne gewasſen nu en dan door den wind veel te lijden hadden, voornamelijk wanneer die uit het noorden blies, en dit deed hem beſluiten, dezelve aan dien kant door eene omheining te beſchutten, waartoe hij de takken in het naburige bosch ging opzoeken. Hier ontdekte hij van tijd tot tijd verſchillende planten en heesters, welke hij allen met zeldzame weetgierigheid onderzocht en zoo mogelijk op zijn erf overpootte, hetwelk niet weinig bijdroeg tot vermeerdering zijner eerſte botaniſche kundigheden.

LINNÉ, reeds van zijne geboorte af beſtemd om zijnen vader in het predikambt op te volgen, werd in het jaar 1717 naar de Latijnſche ſchool te *Wexjo* gezonden. Hoewel het hem diep ſmartte, van zijne beminde ouders en bovenal van zijnen tuin te moeten ſcheiden, vond hij evenwel voor het laatſte in zijne nieuwe woonplaats eenige vergoeding. Daar de Rector van het Gymnaſium zelf ook een beminnaar der kruidkunde was, gaf hij aan zijnen leerling de vrijheid, om zijne ſpeeluren aan derzelver beoefening te wijden. Deze evenwel, dit verlof een weinig uitgebreid opvattende, beſteedde het grootſte gedeelte van den dag met het veld te doorkruiſen, waardoor hij zijne verdere onderwijzers, die hierin niets nuttigs konden vinden, dikwerf ſtof tot ernſtige berisping gaf. Toen hij evenwel in zijne wandelingen volhardde, beklaagden zij zich hierover bij zijnen vader, die eindelijk beſloot, daar hij zijnen zoon voor de ſtudie ongeſchikt achtte, hem een handwerksman te doen worden. Reeds was men daar-

over met een' ſchoenmaker in onderhandeling, die LINNÉ tot zich nemen en hem zijn ambacht leeren zoude, toen gelukkig zekere ROTTMANN, Arts te *Wexjo*, tusſchenbeiden trad. Toevallig had deze 's jongelings werkelijken ijver en bijzondere talenten voor de natuurkundige wetenſchappen opgemerkt, en wist nu den ouden LINNÉ, ſchoon niet zonder veel moeite, over te halen, om zijnen zoon aan zijne bijzondere leiding toe te vertrouwen.

Van nu af woonde hij bij zijnen beſchermer in huis, oefende zich ongeſtoord in zijn geliefkoosd vak, en maakte daarin de grootſte vorderingen. Na een tienjarig verblijf te *Wexjo*, begaf hij zich naar de Univerſiteit te *Lund*, waar hij, reeds toegerust met vele kundigheden, zijne akademiſche loopbaan opende. Profesſor STOBÄUS, een zijner leermeesters, met wien hij het meest in aanraking kwam, leerde hem weldra in zijne wezenlijke waarde kennen, en bood hem, door achting en genegenheid gedreven, eene kamer in zijne eigene woning aan, hetwelk LINNÉ, ten eenemale van tijdelijke middelen ontbloot, met dankbaarheid aannam. Intusſchen zette hij zijne ſtudiën onafgebroken voort, begon een *herbarium* aan te leggen, en gunde zich dikwerf zelfs de nachtrust niet, om alles toch regt grondig te leeren kennen.

Zijn verblijf alhier was echter van geen langen duur. De Akademie te *Upſal*, de voornaamſte in zijn Vaderland, prijkte te dien tijde met de beroemdſte Leeraars in zijne wetenſchap; waarom hij beſloot, na één jaar te *Lund* doorgebragt te hebben, zich derwaarts te begeven. Een' geruimen tijd moest hij nu van den onderſtand zijner medeſtudenten leven; hij droeg hunne afgelegde kleederen, lapte hunne verſletene ſchoenen met den bast van boomen voor zich aaneen, en de meesten van hen zouden gaarne hun laatſte ſtuk brood met hem gedeeld hebben.

Dit kwam den beroemden OLAUS CELSIUS ter oore. Hij onderzocht alles, en men ſchilderde hem het

karakter en de bekwaamheden van LINNAEUS zoo voordeelig af, dat hij besloot, zich zijn lot aan te trekken. Even als STOBÄUS te *Lund*, nam hij den jongeling bij zich in huis, en deed hem in zijn bijzonder onderwijs en gewigtige werkzaamheden deelen. Niet lang hierna hielp LINNAEUS den Hoogleeraar RUDBECK bij het lesgeven in den botanischen tuin, hetwelk hij weldra geheel overnam. Zijne doorwrochte verhandeling over de bevruchting der boomen (*de nuptiis arborum*) deed hem meer en meer bekend worden en eenigen naam maken, zoodat de Akademie der Wetenschappen te *Upsal*, iemand zoekende, die de noodige kundigheden bezat, om eene reis door *Lapland* te doen, tot eene naauwkeuriger ontdekking en nasporing van deszelfs voortbrengselen, hare keus op hem vallen liet. In het jaar 1731 ondernam hij te voet dezen moeijelijken togt; en, niettegenstaande de hoogstzuinige toelage tot deszelfs bestrijding, en de gedurige hinderpalen, die hem voorkwamen, werd dezelve tot volkomen genoegen zijner zenders volbragt.

Na zijne terugkomst begon hij, bij wijze van voorlezingen, in de Natuurlijke Historie les te geven. Het nadrukkelijke zijner rede, de kracht zijner voorstelling, de scherpzinnige bewijzen voor het aangevoerde, alles lokte eene groote schaar van toehoorders tot hem, die den jongen mensch met verbazing hoorden en gadesloegen. Doch hoe jammerlijk werd hij en velen dergenen, die zijne Collegiën bezochten, te leur gesteld, toen men, na korten tijd, door bewerking van Professor ROSEN, hem het lesgeven verbood, omdat hij niet als Doctor gepromoveerd was! Al zijne plannen en verwachtingen voor de toekomst lagen nu in duigen, en hij bevond zich weder in den droevigsten toestand, daar hij zijn voornaamste middel van bestaan verloren had.

De fortuin scheen evenwel hem niet geheel en al verlaten te hebben. De Baron REUTERHOLM, overtuigd zulks aan niemand beter te kunnen toevertrouwen, liet hem als Gouverneur met zijne zonen eene reis door

Zweden doen, ten einde zij eene betere kennis der bergwerken zouden verkrijgen. Te *Fahlun*, waar zij zich lang ophielden, leerde LINNAEUS de dochter van den Geneesheer MORAEUS kennen, en werd haar minnaar. Dit verstandige en aanminnige meisje stelde haren geliefde in staat, om op eene der buitenlandsche Hoogescholen, waar dit te dien tijde altijd geschieden moest, te promoveren, hetwelk hij tot dusverre, om de groote kosten, die hiermede natuurlijk gepaard gingen, had moeten nalaten. Eenige weken daarna begaf hij zich dan ook naar eene *Hollandsche* Universiteit, en werd te *Harderwijk* met glans tot de doctorale waardigheid verheven. De reis herwaarts, over *Koppenhagen* en *Hamburg*, en de uitgaven vóór en bij zijne promotie, hadden echter zijne beurs geheel uitgeput, hetwelk hem deed besluiten, zijne toevlugt tot den wijd en zijd beroemden BOERHAAVE te nemen. Deze beval hem bij den Heer CLIFFORD te *Amsterdam* aan, die LINNAEUS tot het in orde brengen en beschrijven van zijnen grooten Kruidtuin op den *Hartenkamp* gebruikte, en, nadat hij dit verrigt had, zoo zeer over zijne volbragte werkzaamheden tevreden was, dat hij hem, nevens een groot honorarium voor zijnen arbeid, nog de noodige gelden tot eene reis naar *Engeland* en *Frankrijk* schonk. Hier leerde hij de voornaamste Natuurkundigen der achttiende Eeuw kennen, vermeerderde bij den dag zijne groote bekwaamheden, en kwam, na drie jaren afzijns, in *Zweden* terug, waar hij zich te *Stokholm* als Geneesheer nederzette.

In de maand Junij 1739 trad hij met zijne steeds trouw geblevene weldoenster in den echt, en verwierf weldra het loon voor zijne uitstekende verdiensten. De klassieke schriften, welke hij reeds van tijd tot tijd uitgegeven had en nog uitgaf, begonnen eindelijk hunne werking te doen. Hij werd eerst tot Bestuurder van het Naturaliënkabinet des Konings en tot Voorzitter der Akademie van Wetenschappen verkozen. Vervolgens mogt hij in 1741 een zijner meest geliefkoosde wenschen vervuld

zien, daar het Hoogleeraarsambt in de Kruidkunde te *Upfal* hem opgedragen werd. Bijna elke Akademie van *Europa* wilde nu, toen hij meer en meer in al zijne voortreffelijkheid bekend werd, de eer genieten, om LINNAEUS te bezitten. Zijne werken ftelden eene bijna geheele hervorming in de Natuurlijke Historie daar, die de meeste landen aannamen. Zelfs van de verst afgelegene gewesten ontving hij nu de voordeeligfte en vereerendfte uitnoodigingen. De *Spaanfche* Regering bood hem eene jaarlijkfche toelage van tweeduizend piasters en de voorregten van den Adelftand aan, zoo hij zich daar wilde vestigen; terwijl hij de vrijheid genieten zoude, om de Hervormde Godsdienst te blijven belijden.

Hoe aanzienlijk zulke aanzoeken ook waren, zij werden allen door LINNAEUS afgeflagen, daar hij niet befluiten kon zijn Vaderland te verlaten. Het leed dan ook niet lang, of zijne vaderlandsliefde, in dezen gebleken, werd op eene fchitterende wijze beloond. GUSTAAF III verhief hem, in het jaar 1753, tot Ridder van de Noordfter, en in 1756 tot den Adelftand, met een verdubbeld jaarlijksch inkomen en het bezit van een fchoon buitengoed. De beroemdfte Akademiën ftelden er eene eer in, hem hun medelid te mogen noemen; terwijl vele jonge lieden, en zelfs Profesforen, hun land verlieten, om den Noordfchen Leeraar te gaan hooren. Bij het lesgeven in de vrije natuur was LINNAEUS dikwerf van tusfchen de twee- en driehonderd leerlingen vergezeld. Ontdekte deze fchaar een nieuw, tot nog toe haar onbekend gewas, dadelijk werd hetzelve aan den grooten Man overhandigd, en met ingefpannen aandacht hoorde men dan deszelfs verklaring.

Zoo leefde LINNAEUS, onafgebroken werkzaam aan het heil der menschheid en de bevordering der wetenfchappen, voort, tot dat de dood hem van deze aarde, waar hij zoo veel goeds en groots gefticht had, wegnam. Hij overleed den 10 Januarij 1778, en werd met veel plegtigheid in de Domkerk te *Upfal* begraven. De Koning, die ware verdienften zeer wel op prijs wist te

ftellen, betreurde openlijk, in eene redevoering voor de Rijksftenden, het verlies van den grootften Natuurkundige, en liet een' penning te zijner nagedachtenisfe flaan.

Men vindt nog in zijne geboorteplaats een' zwaren lindeboom, naar welken zijne Voorouders de bijnamen van LINDELUS, TILYANDER en LINNAEUS bekomen hebben.

Met het volfte regt wordt hij als Hervormer der Natuurlijke Historie, en zijn nieuw geordend, naar hemzelven genoemd fystema, als het beste aangemerkt.

Ook als mensch kon LINNAEUS anderen ten voorbeeld verftrekken. Hij bezat een godsdienftig braaf karakter, en, zijner fpreuk, boven zijne groote vergaderzaal geplaatst: *Innocui vivite; Numen adest*, (Leeft onberispelijk; eene Godheid is tegenwoordig) immer gedachtig, was zijn levenswandel zoodanig, dat hij gerust de Eeuwigheid kon ingaan.

Rotterdam, 22 Aug. 1834. S. v. E.

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN.

(*Vervolg van bl.* 514.)

De Zondag te New-York. — Rangzucht. — Loterij.

Ieder volk heeft zijne nationale feesten. De ganfche Christenheid in *Europa* viert den zondag, en na de godsdienstoefening wijdt men veelal eenige uren aan uitfpanning en gezellige vreugde. In *Engeland* worden de zondagen reeds plegtiger en fomberder; maar in *Amerika* zijn dezelve ongemeen treurig. Men toont overdrevene naauwgezetheid en bekrompene gehechtheid aan gewoonten. Eenmaal voormiddags en eenmaal namiddags ftroomen de fcharen der geloovigen langs den *Broad-way* naar hunne verfchillende bedehuizen; buitendien zijn de ftraten ledig, de winkels en huizen gefloten. De ftilte van het graf heerscht er alsdan, en het is niet raadzaam, dezelve af te breken. De bekoorlijke omftreken worden flechts door *Negers* en dienstboden bezocht, welke des avonds bij hunne terugkomst een weinig levendigheid in de ftad brengen. Oppasfers, of rustbewaarders, kennelijk aan hunnen lederen pet en dikken, van onder met ijzer

beslagenen stok, waken tegen alle stóornis van den rustdag, en staan te dien einde op kleine afstanden van elkander gereed, om openbare vreugde en vermakelijkheden te beletten. (*)

Intusschen zijn de kroegen vol menschen, die daar in stilte drinken, terwijl gewoonlijk de deur half open staat. Daar treedt uit zoodanig huis een vrolijke knaap, in *Duitsche* boeren-kleederdragt. Hij geeft aan zijn hart lucht, en juicht van vreugde, dat hij in het land der vrijheid zich bevindt. Maar de naaste oppasser roept hem toe: *Stil, knaap!* De jongeling verstaat hem niet, en stoort zich geenszins aan de waarschuwing. De man met den stok slaat hem den nieuwen hoed van het hoofd. De *Duitscher* zoekt gelijk met gelijk te vergelden, vergrijpt zich aan den achtbaren policieper, en het vrije volk van *New-York*, zich in deszelfs rustbewaarder gehoond achtende, valt woedend op den rustverstoorder aan, en sleept hem naar den *tower*. Ten zelfden tijde werden er met hem andere rustverstoorders binnengebragt — een *Zwitser*, die op straat had gefloten; twee *Franschen*, die te zamen zeer luid gepraat en daarbij schaterend gelagchen hadden; eene *Zwabische* familie, welke plannen voor de toekomst maakte, waardoor, omdat allen te gelijk snapten, een groot rumoer ontstond; eene halve *Wurtembergsche* gemeente, welke de stoutheid had gehad, op zondag een vaderlandsch liedje aan te heffen. Die allen werden, onder een' sterken toevloed van menschen, naar den *tower* gevoerd, en, dewijl zij eerst weinig lust toonden, om van zoo onverwachte herbergzaamheid gebruik te maken, door de stokslagen der rustbewaarders genoodzaakt, zich te onderwerpen.

Buiten deze, nu en dan plaats hebbende, opschuddingen, is het op straat zoo ongemeen stil, dat men alleen het *fashionable* slepen der voeten, den eigenlijken *sondagstred* van de ontelbare, uit de bedehuizen terugkeerende, menigte, en het geschreeuw van den kleinen loofvorsch hoort. Het gebeurt intusschen ook, dat hier en daar een Kwaker of andere ijveraar eene soort van preek houdt op straat.

(*) Overdrijven misschien de *Noord-Amerikanen* op dit punt, en bezigen zij niet de meest geschikte middelen, om den eersten dag der weke te heiligen, het ware te wenschen, dat men verwegen in *Europa* meer prijs stelde op *den dag des Heeren*. — *Vert.*

De zondag heeft dus zekere eentoonigheid, die echter in de lange en vervelende avonden dikwijls door het ontſtaan van brand wordt afgebroken. Dit gebeurde ook thans weder. Daar het een ſchoone zondagavond was, wandelde ik met mijne kinderen. Op verſcheidene plaatſen ontſtond brand. De verwarring, hierdoor veroorzaakt, deed mij beſluiten, om naar huis terug te keeren. Ik kwam voorbij den winkel — *ſalon*, zegt men hier — van den *friſeur* CHARLES MARTELL. Dezelve was geſloten; doch men hoorde achter de deur eene *guitarre*, die een volksliedje, dat half luid gezongen werd, *accompagneerde*. Onwillekeurig bleef ik een oogenblik ſtaan; dit voorbeeld volgden meer anderen, en weldra had zich een kleine troep gevormd. Eigenlijke *policie* is er in *Amerika* niet; maar oppasſers of rustbewaarders loopen er in menigte door de ſtraten. Eén derzelven ſtond dan ook weldra bij ons. Toen hij het ſnarenſpel vernam, ſloeg hij met zijnen vreeſelijken ambtsſtok op de deur. CHARLES MARTELL trad buiten, en zeide, met veel tegenwoordigheid van geest: „Mijnheer de ſtraat-officier! en gij, mijne lieve *Ladys* en *Gentlemen!* ſtelt u gerust; in mijn huis wordt de Sabbat niet ontheiligd. Alleen om den heiligen dag *Christelijk* te eindigen, heb ik met mijn gezin eenen lofzang aangeheven." — „Dat mag zijn," ſprak de door den nieuwen titel gevleide dienaar van den Staat. „Het is kerkgezang," mompelde de menigte en verwijderde zich.

Toen ik te huis was gekomen, en zat te peinzen over de ontmoetingen van dezen avond, werd ik ſomber te moede. Om uit die ſtemming te geraken, zettede ik mij voor de *piano* neder. Naauwelijks had ik eenige toonen aangeſlagen, of een paar ſteenen vlogen door het venſter; mijn groote ſpiegel viel in ſtukken op den grond, en mijne lamp ging uit. Bevende ſloop ik in mijn bed, en wenschte het vrije, onafhankelijke, oppermagtige volk der Vereenigde Staten een' goeden nacht! Wie weet, welke wenſchen uit den *tower*, te gelijk met den mijnen, naar den hemel opſtegen!... Intusſchen vindt men bij vele lieden eene *piano* of een klavier ſtaan. Het is door de *mode* een ſtuk huisraad geworden, even zoo onontbeerlijk als de groote Bijbel. Beide ſchijnen in de meeste huizen opzettelijk zoo geplaatst te zijn, dat ze in het oog moeten vallen; maar beide hebben ook dit gemeen, dat ze ſoms in langen tijd niet geopend worden.

Vele ſtraten worden op zondag met ketens verſperd, zoo-

dat men door dezelve niet kan rijden. Eene *Amerikaansche* ſtad heeft geene andere wandelplaats, dan de ſtraat. Alleen in *New-York* is men zoo verre van de ſtrengheid afgeweken, dat de ketens een paar uren op den dag weggenomen worden.

Speelkaarten en dobbelſteenen mogen niet verkocht worden; biljart en damſpel zijn verboden; men kent het ſchaakſpel naauwelijks. Intusſchen is dit zoo hebzuchtige volk aan hazardſpelen overgegeven. Er wordt even ſterk geſpeeld als gedronken. De verbodene biljarts en *faro*-banken beſtaan bijkans in het openbaar, ofſchoon ze volgens de wet er niet mogen zijn. De burger *ſtadsopziener* en de burger *wijkmeester* zien gaarne iets door de vingers, wanneer dit eenig voordeel aanbrengt. Somtijds echter doen zij amsbtwege onderzoek en bekeuren de overtreders; maar als zij dan de bij de wet bepaalde boete, en wat er verder te halen mag zijn, ingevorderd hebben, trekken zij ſtilletjes weder af. Zoodanige biljart vult de beurs der ambtenaren. De regter van het zoogenaamde geregtshof in *Deuſe-ſtreet* trekt van de biljart van het in zijne wijk beſtaande *Franſche* koffijhuis een jaarlijksch vast inkomen van 400 *dollars*. Deze man — het is niet te ontkennen — verſtaat zijne belangen. Men houdt hem reeds voor een' hoogeerwaardigen *Gentleman*, uit wien binnen kort een *groot man* worden kan; namelijk zoodanig een, die, ofſchoon weinig beteekenende, rijkdom heeft verkregen.

Adel en eertitels zijn, volgens eene wettelijke verordening, afgeſchaft. Dit betreft echter alleen den erfelijken adel en dien van verdienſten, gelijk ook de *Europeſche* titels; want de *Amerikaanſche* geldaristokratie heeft hare eigene rangorde en eene ſtrenge gezetheid op zekere onderſcheidingen. Ik wil dit met eenige voorbeelden ophelderen.

Van iemand ſprekende, vraagt men: *Wat is de man waard?* Wordt er geantwoord: *Duizend dollars jaarlijks*, zoo is hij *van goeden ſtand*. De zoodanige behoort tot de eerſte klasſe boven het gemeen. Eene woning, die 500 *dollars* kost, geeft aanſpraak op dezen rang, beneden welken men tot den *geringen* ſtand wordt gerekend. De tweede klasſe moet een inkomen van ten minſte 2000 *dollars* hebben, en heet dan *zeer eerwaardig*. Tot de derde klasſe, de lieden van *hoogen ſtand*, behooren die, welke 5000 *dollars* verteren kunnen. Die tweemaal zoo veel hebben, maken de vierde klasſe uit, die der *hoogeerwaardigen*; en met 20,000 *dollars* is men een *groot man*. Nooit zal een *groot man* zich met iemand van *hoogen*

ſtand in gemeenzaam geſprek inlaten, noch eene *hoogeerwaardige* op een *bal* met eenen *zeer eerwaardigen* danſen. De dansmeester moet dus naauwkeurig den ſtaat der lieden kennen, welke op de partij zijn; want men houdt het voor zeer onwelvoegelijk, dat een *Gentleman* eene *Lady* ten dans vraagt. Het is het werk van den dansmeester, de paren bij elkander te ſchikken, waarbij alleen op den rang gezien wordt. Zelfs bij de gewone oefeningen op de zoogenaamde *dans-akademiën* moet deze rangorde onder de leerlingen in acht genomen worden.

Alle perſonen van rang voeren ook nog den titel van *Esquire*; een naam, die mede aan hen wordt gegeven, wier gegoedheid wel twijfelachtig is, maar die tot eenen ſtand behooren, welke, althans in andere landen, *ſtudiën* vereischt, zoo als *regters*, *advocaten*, *geneesheeren*. Een ambt van den Staat geeft op zichzelve geene aanſpraak op onderſcheiding; integendeel, de ambtenaar moet zich naar het volk ſchikken, en zelfs allerlei lompheden, ook van den geringſten burger, verdragen.

De laagſte volksklasſe — *the low people* — weet intusſchen zekere regten te handhaven, en ſtelt zich met zekeren ſchijn van gelijkheid tevreden. De ſchoenmakers-leerling b. v. brengt een paar laarzen naar een *groot man* — eerst reikt hij hem de hand, en geeft dan de laarzen. Terwijl de *groote man* de laarzen past, zet de knaap zich bij den haard neder en warmt de voeten, welke hij boven het kolenvuur uitſteekt. Mijn bakker, die aan zijne klanten het brood op eene kar toevoert, brengt mij nooit het mijne, zonder een weinig bij mij uit te rusten; en overvalt hij mij bij het ontbijt, zoo gaat hij aan tafel zitten, en verzekert mij, dat ik eene *goede oude Franſche vrouw* ben, ofſchoon ik naauwelijks 36 jaren tel. (*) De man ſnapt dan gewoonlijk van allerlei, b. v.: *Ik moet maar zoo voortvaren, hem geregeld te betalen; want hij is een zeer beſchaafd Gentleman — hij had thans wel eene ſchoone gelegenheid, om bankeroet te maken, daar hij meer dan duizend dollars voor meel ſchuldig was; maar dit ware voor eenen Gentleman van zijne ſoort te gering. Bovendien, hij hoopte eerlang tot Stadsopziener gekozen te worden, en daartoe had hij bijzonder den invloed van een' zijner ſchuldeiſchers*

(*) Zoo verloochent zich dan de vrouwelijke ijdelheid zelfs niet bij de meest degelijken van haar geſlacht! — *Vert.*

noodig, *die een man van hooge waarde*, *een hoogeerwaardige is*. Bij het weggaan eindelijk zegt hij, met de eene hand den hoed opzettende en mij de andere toereikende: *Begrijpt ge*, *Madam?* — *Stadsopziener* heet die ambtenaar, welke er voor zorgt, dat veegfel en andere vuilnis uit de huizen juist in het midden der ftraat op hoopen geworpen worden. *Negers* komen dezelve, wanneer ze niet vroeger door den wind verftuiven, op karren laden en wegvoeren, om ze in het water te werpen. Staat zoodanige hoop flechts één' voet buiten de rigting, zoo blijft dezelve onaangeroerd ftaan, tot dat de opziener dien afzonderlijk laat weghalen; waarvoor hij dan betaling der kosten, benevens eene willekeurige geldboete van twee of drie *dollars*, vordert van den overtreder. Hoe beter dus de burger *opziener* met de burgeresfen *dienstmeiden* in verftandhouding leeft, des te voordeeliger wordt zijn post. Zoodra mijn bakker dit ambt verkrijgt, zal hij den titel van *broodhandelaar* aannemen. De fchoenmaker, die aan verfcheidene knechten werk verfchaft, noemt zich *fchoenfabrikant*; en kan hij nog daarenboven een gelukkig bankeroet maken, dan wordt er van hem een aanzienlijk man — een *aristokraat*. Zoo gaan *gelijkheid* en *rangzucht* hier op eene verwonderlijke wijze gepaard. Ik heb er in mijn dagboek onderfcheidene voorbeelden van opgeteekend.

Offchoon fpelen en loterijen tegen de wet ftrijden, beftaat er toch van landswege eene loterij, die door de Regering befchermd en begunftigd wordt. Een *Jood*, afkomftig uit *Amfterdam*, vormde een plan daartoe, en wist hetzelve zoo aannemelijk te maken, dat men hem de loterij in pacht toeftond. Als doel der oprigting wordt namelijk het vernietigen der ftaatsfchuld opgegeven. Het geheel is zeer wel naar het volkskarakter berekend, en geene misleiding vergeten, om den met de kansrekening onbekenden te verblinden. Geen middel blijft onbeproefd, om de buitendien reeds woedende hebzucht nog meer te prikkelen. Het erbarmelijkfte marktgefchreeuw, waarover de geringfte ftraatzwetfer in *Parijs* zich fchamen zoude, wordt hier nog met het beste gevolg aangewend. Op eene onbefchaamde wijze worden leugenachtige berigten van uitbetaalde prijzen in de nieuwspapieren geplaatst. Van dien aard is b. v. de volgende aankondiging: „ Eene jonge *Lady* in deze ftad heeft bij de laatfte trekking den kapitalen prijs van dertigduizend *dollars* gewonnen, waardoor zij eene zeer begeerenswaardige partij is geworden. Zij

gelieve aan mijn steeds gelukkig kantoor zich te vervoegen, om haar geld te ontvangen. — CLAP, *Broad-way*" enz. Dikwerf leest men dergelijke aankondigingen. Ik heb echter nooit gehoord, dat men meer dan den inleg, die van zeven tot tien *dollars* bedraagt, heeft gewonnen; en daarvan wordt nog dertien ten honderd afgetrokken. Achter de vensters van deze huizen des geluks ligt geld opgestapeld. Boven de deur staat met groote letters op doek gedrukt: *Komt binnen!* Een voor den ingang loerende persoon, dien men hier *Beambte* noemt, herhaalt zeer luide deze uitnoodiging, terwijl hij met vele buigingen en pligtplegingen den voorbijgaanden gedurig voor de voeten loopt en verzekert, dat het binnentreden niets kost. De kamer is overal met lijsten behangen, waarop groote cijfers staan. De *president* van het *bureau*, zoo als hij zichzelven betitelt, verklaart den binnenkomenden, dat alle deze cijfers de kapitalen aanduiden, welke bij hem getrokken zijn, en hij noemt zonder bedenken de personen, die zoo gelukkig waren. Terwijl hij hiervan hoog opgeeft, hoort men achter het kantoor geld tellen. Dan wordt de nieuweling achter een afschutsel geleid, alwaar men hem eene afbeelding van alle genietingen, welke voor een lot van slechts tien *dollars* te bekomen zijn, laat beschouwen. Die schilderijen doen gewoonlijk de bedoelde werking, zoodat de vrijwillige bijdrage tot vernietiging der staatsschuld volgt. Daar zijn er, die willen, dat de schuld reeds lang geheel vernietigd had moeten zijn. Dit althans lijdt geen' twijfel, dat de *Jood* rijk is.

Ieder jaar spreekt een *Senator* eene krachtige rede tegen de loterij uit, en dringt op de afschaffing aan. Zijn voorstel vindt ondersteuning; want zijne gronden zijn onwederlegbaar: *Het doel is bereikt; het middel moet dus ophouden; een middel, hetwelk, strijdig met de wetten des lands, tot schande derzelven plaats heeft, de zedelijkheid des volks benadeelt, en, zoo als eene menigte regtzaken bewijzen, verkwisters, bedriegers, dieven, vele bedelaars en misdadigers voortbrengt* — en daarbij blijft het. Niemand denkt er aan, om het tegen te spreken; de redevoering wordt gedrukt, en de loterij-beambten noodigen hunne geëerde vrienden en bekenden dringend, om toch den korten tijd zich ten nutte te maken, die hun nog overblijft, ten einde op zoo gemakkelijke wijze rijkdom te verkrijgen, daar het hof van vrouw Fortuin van nu af aan gesloten zal blijven voor de Vereenigde Staten. Intusschen schijnt dit alles slechts een middel der staatkunde te zijn, om

de ſpeelwoede nog meer aan te wakkeren, opdat eene zoo milde bron niet vervloeije of opdrooge. Dit althans werd mij gezegd door welonderrigte lieden; en eene ondervinding van zes jaren heeft zulks telken jare volkomen bevestigd.

(*Het vervolg hierna.*)

IETS OVER DE PARIJSCHE OMNIBUS-RESTAURANS.

Des gens enfournent,
D'autres défournent,
Aux broches tournent
Veau, boeuf et mouton.
La table est miſe,
La chère exquiſe!

BÉRANGER.

Waarſchijnlijk hebben deze regels van den wulpſchen BÉRANGER zekeren Burggraaf DE BOTHEREL op het gelukkige denkbeeld gebragt, — inderdaad geen der zonderlingſte in deze hoofdſtad der ontwerpmakers — om *wandelende Gaarkeukens*, naar de ſoort van rijtuig, die ze bevat, door hem *Omnibus-restaurans* gedoopt, te *Parijs* in te voeren; zoodat elk jong gezel, die er niet eens mes en vork op nahoudt, om etenstijd ſlechts uit zijn venſter behoeft te wenken, om eene gedekte tafel met allerlei ſpijzen naar believen te bekomen. Het vertelfeltje: *Tafeltje, dek u!* wil de Burggraaf waar maken, met dit kleine verſchil alleen, dat men het eerſte om niet, het andere voor kontant geld erlangt. Maar de aankondigingen, nopens de treffelijke toebereiding en het ſmakelijke der ſpijzen, de prompte bediening, de keur der geregten, zijn zoo uitlokkend, dat een lekkerbek daarbij moet watertanden. Ook de kelder marcheert te gelijk met de keuken, en men behoeft ſlechts den wijn te noemen, dien men verlangt, om denzelven op ſtaanden voet in den beker te zien ſchuimen. De Burggraaf is begonnen, met een gebouw, voorzien van groote keukens, aan te koopen. In vervolg van tijd, ſtelt hij zich voor, zijne inrigting meer en meer uit te breiden, zoodat hij ten laatſte voor de 800,000 inwoners van *Parijs* zou kunnen koken. Geheel *Parijs* wordt intusſchen uitgenoodigd, de fraaije inrigting te komen zien. En inderdaad, het is der moeite wel waardig! Men bewondert reeds

den ontzaggelijken vleeschketel in het *Hotel der Invaliden*, waarin voor eenige honderden perfonen foep en vleesch gekookt wordt, en die zich vertoont als een vijver in eene buitenplaats, zoo groot en diep is hij: die des Burggraafs zal dan wel een' dijk gelijken, die eene zee van foep, met eilanden van vleesch, omgeeft! Geen brouwketel ter ontvangst, geene emmers ter uitfchepping toch leverden hier een' toereikenden maatftaf. Intusfchen, terwijl de proef op kleinere fchaal genomen wordt, laat de Burggraaf, in ftede van, zoo als het eerst luidde, een groot vermogen aan de inrigting op te offeren, thans aankondigingen in de couranten plaatfen, waarbij de kapitalisten, kleine zoo wel als groote, uitgenoodigd worden, in dezelve deel te nemen, bij wijze van aandeelen van 750 fr. Een goed Koffijhuis te *Parijs*, beweert hij, ontvangt dagelijks 1500 fr., en hoe weinig artikelen, vergelijkenderwijze, levert hetzelve op: zou dan eene algemeene fpijs-, koffij- en wijn-inrigting niet op 80,000 fr. 's daags, of omtrent dertig millioen jaarlijks, kunnen rekenen?.... Daarbij belooft de ondernemer den kooplieden, die aandeelen nemen, belangrijke leverantiën, anderen weêr een' post, als boekhouders, keldermeesters, koks enz. Alles kan hij gebruiken, geld, waren, perfonen: met het eerfte wil hij evenwel beginnen; het overige zal van zelve komen.

In de nieuwfte *Vaudeville*, *de Toren van Babel*, aan welke een dozijn Dichters gearbeid hebben, en die vóór de vertooning even veel geruchts gemaakt heeft, als weinig of geen na de uitvoering, wordt ook de *Omnibus-restaurans* gehekeld, die, naar het groote plan des Burggraafs, inderdaad óf eene afzetterij óf eene dolzinnigheid is.

NOG IETS OVER DE WISKUNDIGE ONTDEKKING VAN DANIËL WAEYWEL.

Den Heere Redacteur der *Vaderlandfche Letteroefeningen*.

In UEds. geacht Maandfchrift (voor Augustus, 1834, No. X) is een ftuk geplaatst „ over DANIËL WAEYWEL en eene „ wiskundige ontdekking, door hem gedaan;" doch er zijn in de daarin voorkomende berekeningen, welke dienen moeten, om de door WAEYWEL gevondene getallen met de bekende proportie te vergelijken, aanmerkelijke vergisfingen ge-

ſlopen, welker aanwijzing aan ſommige lezers, en welligt ook den geëerden inzender zelven, niet onbelangrijk zijn zal, daar de beoordeeling der meerdere of mindere waarde van WAEYWEL's ontdekking grootendeels van de uitkomst dier berekeningen afhangt.

De tiendeelige breuken op bladz. 468 zijn reeds op zichzelve onjuist. Dezelve zijn blijkbaar ontſtaan door de deeling van 7 door 22, 113 door 355 enz.; maar

$\frac{7}{22}$ is = 0,3181818 enz. niet = 3,181818 enz.

$\frac{113}{355}$ is = 0,318309 enz. niet = 3,18309 enz.

Op deze wijze echter is men niet gewoon de verhouding van de middellijn tot den omtrek des cirkels uit te drukken, en kan men dezelve ook niet toetſen aan het *Ludolfiaanſche* getal 3,14159 enz. Omgekeerd, men deelt 22 door 7 en vindt 3,1428571 enz. of 355 door 113, hetwelk 3,14159292 enz. oplevert. Deze laatſte proportie is, honderd jaren vóór den leeftijd van WAEYWEL, door ADRIAAN METIUS (niet SNELLIUS) gevonden, en verſchilt *geen vierdehalf millioenſte* met het ware getal. Het getal 3,14159265 enz. namelijk is door de nieuwere wiskundigen niet „*aangenomen*," maar ſtrikt wiskundig *bewezen* en tot een groot aantal decimalen zoo naauwkeurig berekend, dat men de grenzen, binnen welke de juiste quadratuur ligt, met alle zekerheid bepalen kan; zoodat men, b. v., bij de cijfer 2 ophoudende, mathematisch zeker is, dat 3 op die plaats te groot zoude zijn. De proportie 1683:5288 daarentegen, door WAEYWEL opgegeven, en dat nog wel als *volmaakt naauwkeurig*, is in de practijk onbruikbaar, en in theorie zeer onvoldoende. Zij geeft namelijk in decimalen 3,142008, terwijl de omtrek eens regelmatigen veelhoeks van 160 zijden *om* den cirkel beſchreven, en dus *grooter* dan de cirkel, blijkens eene gemakkelijke berekening, niet meer dan 3,141989 bedraagt.

Hieruit blijkt dus de reden, waarom in de gewone wiskundige werken niets van die ontdekking vermeld, en waarom aan WAEYWEL de premie voor het vinden der quadratuur niet uitbetaald is. Trouwens, het door hem gevonden reſultaat, eene eeuw na VIETA, VAN CEULEN en METIUS, was zelfs de *f* 500 niet waard, die hem als gratificatie zijn toegelegd, ten zij er in den loop zijner (hoewel valſche) demonſtratie het een of ander gevonden wierd, „waaruyt in tijden en wijlen nog wel goede ſaken ſou-

„ den konnen voortkomen," hetwelk echter niet ſchijnt verwezenlijkt te zijn.

Overigens komt de naam van WAEYWEL ook voor (doch insgelijks uit DELARUE overgenomen) in een curieus boekje, door GILLIS BOVY, ſtads timmerman te *Zutphen*, geſchreven en aldaar in 1754 uitgegeven, welke BOVY de quadratuur in de getallen 7:22 *naauwkeurig* meende gevonden te hebben, niettegenſtaande „ vele geletterden hem daarvan „ een (NB) *verkeerd* denkbeeld zochten te geven!"

Het blijve nu aan UEd., Mijnheer de Redacteur, overgelaten, of, en zoo ja, op hoedanige wijze, UEd. van deze geringe bijdrage eenig gebruik zal willen maken; en, daar het hier hoofdzakelijk om afgetrokkene beſpiegelingen, en niet om perſoonlijke meeningen te doen is, zoo zij het den ſteller vergund, deze ſlechts te onderteekenen met

12 September, 1834. π.

BEETHOVEN'S LAATSTE POGING.

Bij eene repetitie van 's mans *Fidelio* te *Weenen* wilde hij zelf de Opera beſturen. Hij greep den maatſtok, en ſloeg in 't ronde, even als iemand, die in de lucht ſchermt, of liever, gelijk een blinde Koning, die tot zijn volk meent te ſpreken, en in een ledig veld zijne ſtem verheft. De oude man had namelijk het gehoor verloren, en ſtond daar nu met zijne ſtoppelige grijze kruin, vergrijsd gelaat en kleine graauwe oogen; alleen de laatſten waren nog van echten ſtempel; maar de maat was hem ontgaan, en de ſchepper der *Fidelio* wierp de tempo's als een chaos door elkander. Niets aandoenlijker, dan een vader, die zijn kind wil liefkozen en — het ſmarte aandoet! De Orchestmeester UMLAUF ſtond achter hem, en ſloeg de regte maat; en terwijl de oude, eigenlijke held zijn oud, wigtig zwaard meende te zwaaijen, zwaaide hij ſlechts een' galanteriedegen! Nog vóór de uitvoering der Opera voor het publiek gevoelde hij zelf zijn onvermogen, en ſtond den muzikalen ſchepter met een gebroken hart af.

ANEKDOTE WEGENS HENDRIK IV.

Van perſoon onderſcheidde HENDRIK IV zich niet gunſtig.

Mevrouw DE SIMIER, gewoon HENDRIK III te zien, zeide, toen zij genen voor het eerst zag: „Ik heb den Koning gezien, maar niet zijne Majesteit!"

DE HERFST.

Vaarwel, gij balsemende lucht,
Met duizend geuren als bevrucht;
Vaarwel, gij schomm'lend groen der boomen!
Reeds daalt het gele blad op de aard';
Reeds treurt, ontsierd, de bloemengaard:
De gure herfstdag is gekomen.

Het ooft verkrijgt een' hooger' blos;
De rijpgestoofde vrucht laat los,
En tuimelt in den schoot der blad'ren.
Heil hem, die uit des levens schat
Iets beters, dan een dorrend blad,
Voor zich en and'ren kon vergad'ren!

Schud vrij uw zomerkleeding uit,
Natuur! bij 't schorre windgeluid;
Wij hebben 't schoone en 't goed' genoten;
Wij danken Hem, wiens liefde ons gaf,
Hij neme ons 't kort genot weêr af,
Om 't namaals dubbel te vergrooten.

De blaauwe lucht, in floers gehuld,
Is met geen zang'renkoor vervuld,
Maar stort de kille regenvlagen,
Den scherpen hagelsteen op 't veld:
't Is nu de tijd van ruw geweld;
Nu zal natuur haar rouwkleed dragen.

De beemd wordt stil, als de avond valt;
Geen vrolijk lied des landmans schalt
Bij 't vlijtig, werkzaam, nuttig leven;
Geen wand'laar zoekt het sling'rend pad,
Maar bergt zich in de muffe stad,
En vliedt de doodsche, nare dreven.

Een enk'le loopt misschien nog rond,
Die buiten altijd vreugde vond;

Daar vloog hem 't zwellend harte ligter;
De herfstbui dring' door kleed en hoed,
Hij gaat zijn' weg, vol lust en moed:
Het is een eenzaam wand'lend dichter.

Hij zingt zijn lied en zingt het weêr,
Hervormt en vormt het keer op keer,
Blikt links en regts naar nieuwe beelden,
En ſchrijft het neêr met zwaneſchacht,
Opdat, waar hem de Muze lacht,
Eens and'ren in die lachjes deelden.

Dan kom' de winter, koud en guur;
Hij oogst met lust, op 't feestlijk uur,
Wanneer het ſpreekgeſtoelt', hem wachtend,
Weêrgalmen zal van lied op lied;
En ſmaak' de herfstvrucht velen niet,
Het handgeklap is leedverzachtend.

Vaarwel dan, balſemende lucht,
Met duizend geuren als bevrucht!
De winter tooit reeds zijne altaren;
De Muzenzoon zoekt rijm en beeld,
En flingert, waar hij oolijk ſteelt,
Zich verſche lauw'ren om de haren.

Zoo kom dan, barre winter, kom,
En lok den fieren dicht'rendrom,
Om herfst- en zomervrucht te plukken!
De mensch poogt, wat hij hoort en ziet,
Wat hij verlangt, verduurt, geniet,
Toch eens in dichtmaat uit te drukken.

Gezegend zij die oogst voor 't land,
Voor 't kloppend hart en 't koud verſtand,
Voor ſpreekgeſtoelte en heete zalen!
Kom, norſche winter! 't wordt uw tijd;
Men wacht en worſtelt reeds om ſtrijd,
Die magazijnen uit te halen!

R. B. T. L. W.

HET LOT DER VINKEN. (*)

Vinkjes! die, door drang of lust,
Van een vergelegen kust,
Deze ſtreken komt bezoeken,
Waar de list u zal verkloeken,
Waar uw leven wordt belaagd,
Ach! gij hebt te veel gewaagd.

Was de prikkel tot dien tocht
Honger, die voldoening zocht?
Poogt ge aan boomen, rijk beladen,
Uwen eetlust te verzaden?
Of aan rijp geworden graan
Ongeſtoord te gast te gaan?

Dan, dan komt ge veel te laat,
Daar den boom, die ledig ſtaat,
Al de vruchten zijn ontdragen,
't Graangewas, reeds afgeſlagen,
In de ſchuur is opgetast,
En op 't veld geen ſpruitje wast.

Vinkjes! zeker vondt ge hier
Niets, dan vlieg of worm of mier,
Of een graantje, in de akkerſneden,
Dat de ſchoven is ontgleden,
Zoo 't bedrog, dat op u wacht,
U geen ſpijs had toegedacht.

Als de herfst haar draden ſpint —
Als er hagelbui en wind
Door beroofde takken ſnuiven
En het boomloof doen verſtuiven,
Houdt verraderlijk beleid
Zich op uwe komst bereid.

't Spreidt zijn netten, dun en licht,
Naauw'lijks merkbaar voor 't gezicht;
't Maakt uw broeders, die, te voren,
Ook de vrijheid hier verloren,

Zelfs in hunn' gevangen ſtaat,
Dienstbaar tot een nieuw verraad.

'T Strooit zijn korrels op den disch,
Die, voor 't oog, verleidend is,
Als ge u voelt door honger nijpen:
't Doel is, dat ge toe zult grijpen,
En, voor 't dreigend onheil blind,
Vrees en ſchuwheid overwint.

Niet ſlechts tegen uw gezicht
Is het ſlim bedrog gericht, —
Neen! 't betoovert ook uwe ooren,
Wien 't Sirenenzang (†) doet hooren,
Als uw eigen landgenoot
Lokt tot ſlavernij of dood.

Wantrouwt, wat gij hoort of ziet;
't Is geveinsdheid, die 't u biedt.
Ras zijt gij geboeid of lijken,
Zoo gij 't waagt om neêr te ſtrijken,
En in 's gastheers net geraakt,
Die zijn' disch tot moordveld maakt.

Vroegt gij: „Is dan 't nut zoo groot,
„ Dat de mensch uit onzen dood
„ Voor zijn leven weet te trekken?
„ Kan 't tot vreugde of roem hem ſtrekken,
„ Dat zijn hand, van ons geſlacht,
„ Duizenden heeft omgebragt?

„ Kent hij 't nut der vinken niet?
„ 't Voordeel, dat hun komst hem biedt?
„ Daar we op duizend diertjes jagen,
„ Die aan teed're wortels knagen,
„ Met een' beet, die doodend kerft,
„ Zóó, dat plant en vruchtknop ſterft.

„ Is hier de oorzaak ſpijsgebrek?
„ Schuilt ze in vreemden lust of trek,
„ Die uit ſatheid wordt geboren?
„ Zou hem ons gezang verſtoren?
„ Is 't uit overvloed van tijd,
„ Dien hij, nutt'loos moordend, ſlijt?"

Wat gij vroegt, floeg, naar ik gis,
('t Laatst' vooral) den bal niet mis.
'k Weet — en waag 't — u meer te zeggen,
Schoon dat woord den grond mogt leggen,
Dat een vinker, die het hoort,
Door de waarheid wierd verftoord.

'k Acht of vrees zijn gramfchap nooit.
Als hij ftout mij tegengooit,
„ Dat zoo wel der vog'len leven
„ Is in 's menfchen magt gegeven,
„ Als 't viervoetig dier en visch
„ Hem ten dag'lijksch voedfel is:"

Dan bewere ik ftout en ftijf:
Nooit zij flachten tijdverdrijf!
Zelfs leer' leedgevoel, bij 't flachten,
Al, wat mog'lijk is, betrachten,
Dat, voor 't dier, en dood en pijn
Spoedig, en minst voelbaar, zijn!

't Is behoefte en goed beleid,
Die *zulk* flachten onderfcheidt
Van 't bedrijf dier ledigloopers,
Tijdverkwisters, urenfloopers,
Wier ontmenschte en lage lust
Door dit jacht-fpel wordt gebluscht.

Ja! 't is fpel — geen hongersnood —
't Welk, in één, zoo velen doodt,
Dat geen Milo raad zou weten, (4)
Om, in één, die allen te eten,
Schoon toch eens zijn grage mond
Een' geheelen ftier verflond.

Mag uw vleesch den lekkerbek,
Wien we, uit weelde of valfchen trek,
Smaaksverwisf'ling na zien jagen,
Voor een' korten tijd behagen;
't Duurt niet lang, of zijn geduld
Heeft aan u zich fat gefmuld.

Maar, is reeds de tijd voorbij,
Dat ge, als groote lekkernij,

Aan de tafels wierdt geprezen,
Waar ge nu wordt afgewezen,
  Echter blijft men, op de baan,
  Onvermoeid, nog vinken ſlaan.

  Vroegt ge, waartoe dit geſchied'?
  't Nuttig doel doorzie ik niet,
Maar geloof, dat *zelfvervelen*
Hier den man als kind doet ſpelen,
  Zóó, dat hij den dierb'ren tijd,
  Laf, met beestenmoord verſlijt.

  Als de vangst voorſpoedig gaat,
  En de vinker, buiten raad,
Wat met heel den boel te maken,
U zelfs dáár niet kwijt kan raken,
  Waar hij ten geſchenke u gaf,
  Wordt een mesthoop licht uw graf.

  Weggeworpen op de mest,
  Die door ſtank de lucht verpest,
(Dit ook zagen eens mijne oogen) (§)
Zoudt gij rotten of verdroogen,
  Zoo geen bunzing, wezel, kat,
  Sperwer, kraai of raaf u vrat.

  'k Vloek dien moordlust, en mijn hart
  Krimpt, bij 't denken aan uw ſmart,
Als mijn menschlijk mededoogen
't Wreede lot zich ſtelt voor oogen,
  Dat op u, in 's gastheers magt,
  Die uw leven ſpaarde, wacht.

  Vielt ge een roofdier in den muil,
  Wierdt ge een prooi van valk of uil,
Wel zoude uwe ramp mij ſpijten,
Maar 'k zou 't dier geen wreedheid wijten,
  Dat door nooddrang wordt geſpoord
  En alleen uit honger moordt.

  Zulk een onverwachte dood,
  Vinkje! is niet uw grootſte nood.
't Uitzigt op een langer leven
Zoude u, als ge 't wist, doen beven.

't Wezen, 't welk op rede roemt,
Is 't, dat dat u ter folt'ring doemt!

Dikwijls moet ge, om, op de baan,
'tSlim bedrog ten dienst te ſtaan
En een' landgenoot te vangen,
Nu eens aan een roerlijn hangen,
Die uw teed're leden ſchokt,
Als ge, ſpart'lend, broeders lokt.

Dan weêr ſlaakt ge een' bangen zucht,
Als ge u, door de vrije vlugt
Van een' makker, die nog dartelt,
Achter tralies voelt gemarteld,
En, door 't tjilpen in uw kooi,
Hem verleidt, den dood ter prooi.

Dikwijls ſchenkt ge een wreed vermaak
Aan den reeds verknoeiden ſmaak
Van een' vroeg bedorven jongen,
Door wiens wil gij wordt gedwongen,
Onder vaak herhaalden ruk,
Om te vliegen op de kruk.

Schoon ge 't krukje als rustpunt kiest,
Weet, dat gij 't weldra verliest;
Dat ge er, na langdurig follen,
Moede en krachtloos af zult rollen.
Heil, zoo u de dood verrast,
En van uwen beul ontlast!

Uit uw' zang, die de ooren ſtreelt,
Wordt u nieuwe ramp geteeld.
Stoort, door 't geen ge u ziet omringen,
Vrees of ſchuwheid u in 't zingen,
Geldzucht vond het middel uit,
Dat dien toegang tot u ſluit.

Geldzucht, die geen palen kent,
Zich aan wreedheid ligt gewent,
Waar ze ſlechts op winst doet hopen,
Meent u duurder te verkoopen,
Als ze, met een beulenhand,
Vliezen voor uwe oogjes brandt.

Vloek ruste op 't verftaalde hart,
Dat, gevoelloos bij de fmart,
Die 't een fchuldloos dier doet lijden,
In een winst zich kan verblijden,
Die nooit rust of vrede fchenk',
Maar de ziel met wroeging drenk'!

Mogt het vinkje, dat nog leeft,
En gerust om d' afgrond zweeft,
Die nooit fat is van verteren,
Uit gevangen broeders leeren,
Dat de kost, zoo duur gehaald,
Boven waarde wordt betaald!

Hij, wien tijdverdrijf bekoort,
Dat aan wreedheid en aan moord
Meer en meer hem leert gewennen,
Leer' hier de eeretitels kennen,
Die zijn dwaze zucht verdient!
'k Zong als *mensch* en *beestenvriend.*

(*) Op den 6 October 1821, na eene wandeling over *Heemftede*, gekomen zijnde voor de herberg *Amfterdam*, toen toebehoorende aan de Wed. PIEPENBRINK, in den Haarlemmer-Hout, en, om eens te rusten, mij daar nedergezet hebbende, ontmoetede ik den Heer A., die mij terftond aanfprak en, met drang, uitnoodigde, om deel te nemen in eene maaltijd, die, op den 13 October, in deze herberg zoude gehouden worden onder verfcheidene Heeren, zoo uit *Haarlem*, als onder velen uit *Amfterdam*, die toen nog hunne zomerverblijven, 't zij in den Hout of in andere nabijheid, bewoonden, en, meest allen, groote liefhebbers waren van de jacht en het vinkentouw. Wel begrijpende, wat waarfchijnlijk het voornaamfte onderwerp der gefprekken zoude zijn, en, daarenboven, met de meeste deelnemers niet bekend zijnde, poogde ik, op eene befcheidene wijze, mij van de deelneming te verfchoonen: doch hij drong de uitnoodiging nader aan, en ziende dat hij niets vorderde, gaf hij mij ten laatfte te verftaan, dat ik flechts uit karigheid weigerde. Door deze onheufche aantijging mij beleedigd gevoelende, eischte ik terftond de inteekeningslijst, en zeide: *Ik zal voor twee deelnemingen teekenen, maar niet ter maaltijd komen.* Waarop hij, doch op minzamer toon, liet volgen: *Neen! neen! gij moet komen; want ik heb een vers gemaakt, waarmede ik den lof van het vinken zal bezingen.* Bij deze woorden gevoelde ik iets, 't welk mij oogenblikkelijk deed zeggen: *Ik zal komen en (doch met voorbehouding van het fpreekwoord: Elk vogeltje zingt naar het gebekt is) ook zingen — niet den lof van het vinken, maar — het lot der vinken.* Aan welke belofte ik door het voorlezen van het hier voorafgaande versje, op den 13 October 1821, in een talrijk gezelfchap, voldeed, zonder eenige onaangename ontmoeting gehad te hebben, fchoon ik, in alle nederigheid, de mogelijkheid durve onderftellen, dat ieder der hoorders bij zichzelven gedacht heeft aan het fpreekwoord: *Men moet de gekken laten praten.*

(†) *Sirenenzang.* Men hield de Sirenen ondtijds voor *Nymphen*, die ge-

deeltelijk *vrijsters*, gedeeltelijk *vogels* van gedaante waren. Men verhaalde, dat zij, wonende aan het ſtrand van *Sicilië*, de daar langs varende ſchippers, door hare liefelijke gezangen, tot zich lokten en ten bederve bragten. Vandaar is het woord *Sirenenzang* ontſproten, en wordt gebruikt om *bedrog* en *verleiding* uit te drukken.

(+) MILO, zoon van DIOTIMUS, geboren te *Crotona*, eene *Italiaanſche* ſtad aan den zeeboezem van *Tarentum*, was een zeer beroemd worſtelaar, en van eene zoo groote lichaamskracht, dat hij eens, bij gelegenheid van een der *Olympiſche ſpelen*, een' ſtier, de lengte van een *ſtadium*, (zijnde 125 ſchreden) op zijnen ſchouder droeg, en; dien met éénen vuistſlag gedood hebbende, gezegd wordt, op dienzelfden dag, geheel en achter elkander te hebben opgegeten.

(§) *Dit ook zagen*, enz. Even voorbij het Klaphek; bij den zuidelijken ingang van den zoogenaamden *Aarden-* (moet zijn *alren* of anderen, tweeden) *Hout*, zag ik eene zeer groote menigte doode vinken op eenen, daar zijnde, mesthoop liggen.

HET HOUT EN HET VUUR.

Fabel.

Het vuur, eerst door het hout gevoed,
Verſlond, tot dank, met boos gemoed,
Zijn voedſter. „ Wreedaard!" riep het hout,
„ Ik zorgde voor uw onderhoud,
„ Ja gaf mijzelv' ten beste; en gij —
„ Ten loon daarvoor, verſlindt ge mij?"

Helaas! (met weedom moet ik 't melden)
Zóó ziet men menſchen vaak den menſchenvriend vergelden;
Zóó, ſoms den leerling zijnen meester ſnood verraên;
Zóó, kind'ren zelfs hunne ouders wonden ſlaan!

DE DICHTER EN ZIJN VRIEND.

Vriend.

Hoe lang, mijn vriend! hoe lang moet ik vergeefs verlangen,
In dichtmaat eens een' brief van uwe hand te ontvangen?
Aan and'ren, haar onwaard', ſchonkt gij alreeds die eer.

Dichter.

Welnu, 'k zal u in verzen ſchrijven.

Vriend.

Top, vriend! ik ſchrijf u dan gewis in verzen weêr.

Dichter.

Zoo! — hartlijk dank — dan laat ik 't blijven!

Meng. No. XI, bl. 534, reg. 25, in plaats van *denzelven*, lees: *beide ballen* in den zak ſpeelt.

MENGELWERK.

LEERREDE,

OVER JOANN. III: 29^b. 30.

Zoo is dan deze mijne blijdſchap vervuld geworden. Hij moet waſſen, maar ik minder worden.

Door

B. VAN WILLES,

Predikant te *Lekkerkerk.* (*)

Onze tekstwoorden zijn hoogstgewigtig, zoo wel van wege den man, uit wiens hart en mond zij voortvloeiden, als van wege de gelegenheid, bij welke zij werden geſproken. JOANNES *de Dooper*, grooter dan eenig Profeet, meer dan allen, die uit vrouwen geboren zijn, voerde dezelve te gemoet aan leerlingen, die, door tegenſpraak van den *Judeër* getergd, met naijver en afgunst wezen op den meerderen toeloop tot JEZUS. Het is niet noodig, dat wij tot aanprijzing van den tekst iets verder in het midden brengen, daar het gewigt en de aangelegenheid van denzelven van zelve aan het licht komt, bij de behandeling van het onderwerp, hetwelk ons wordt aangeboden, en voor de plegtigheid van dit uur, zoo als ik vertrouw, bij uitnemendheid geſchikt is. Mijn voornemen is, te ſpreken over *de vreugde*, *welke*

(*) Deze Leerrede heeft gediend ter bevestiging van den Weleerw. Heer A. HISSINK, als eerſten Leeraar der nieuw gevestigde Gemeente *Dedemsvaart* in *Overijſſel*, op den 4 Mei 1834. Op vereerend verlangen van Medebroeders, die nog eens wilden lezen, wat zij met ſtichting verklaarden gehoord te hebben, zend ik mijn geſchrijf over ter plaatſing in de zoo algemeen gelezen wordende *Vaderlandſche Letteroefeningen*, met den hartelijken wensch, dat deze eenvoudige Leerrede, op deze wijze aangeboden, ook elders eenig nut zal mogen ſtichten.

ook de dienaar des Evangelies smaakt, wanneer hij, volgens pligt, even als de Dooper, uit innige overtuiging, alleen de eer zijnes Heeren bedoelt en bevordert. I. Zal ik aanwijzen, hoe de dienaar des Evangelies, naar het voorbeeld des Doopers, uit innige overtuiging, alleen de eer zijnes Heeren bedoelen en bevorderen moet; II. aantoonen, dat hij dan, even als JOANNES, op den duur de grootste vreugde zal smaken.

I. De Evangeliedienaar behoort dan, vooreerst, uit innige overtuiging, alleen de eer zijnes Heeren te bedoelen en te bevorderen, naar het voorbeeld des Doopers. JOANNES drukt vs. 30 de vastheid dier innige overtuiging nadrukkelijk uit: Hij *moet* toenemen, ik afnemen. — Dit ligt in den aard der zaak zoo wel, als in het plan van God. Profeten, zelfs JOANNES niet uitgezonderd, moeten in eer en aanzien dalen, zoodra de grootste van alle Profeten, zoodra de Heer der heerlijkheid verschijnt onder de menschen. Dit is geen toeval. Het is Goddelijke beschikking. Voor deze zijne overtuiging geeft de Dooper de gronden op vs. 28—36. Ik ben, zegt hij, de Christus niet. Gij zijt mijne getuigen, dat ik zulks openlijk heb verklaard. Maar ik ben voor Hem henen gezonden, om den weg te bereiden, langs welken de Koning zelf volgen zal. Ik ben dienaar, die de aandacht der menschen tot mij trok, zoo lang de Christus niet was verschenen. Hij is de Heer, voor wien ik bij menschen gaarne onderdoe. Hij is uit den hemel; ik ben uit de aarde. Die van boven komt, is dus boven allen. Hij spreekt en betuigt, wat Hij in den hemel zag en hoorde. — Zeer schoon is alles, wat JOANNES hier zegt. Hij ziet zichzelven geheel over het hoofd, en vindt naauwelijks woorden, naar zijn gevoel groot genoeg, om de voortreffelijkheid des Heeren waardig uit te drukken. Die zijn getuigenis aangenomen heeft, dus vervolgt hij, die heeft als met zijn zegel bekrachtigd, dat God trouw is en woord houdt. Hij toch, door God gezonden, spreekt Gods woorden, en heeft zonder toegemetene maat den Geest ontvangen. De Vader bemint den Zoon en heeft

alles gesteld in zijne hand. Die in den Zoon gelooft, dus klimt de rede des Doopers al hooger en hooger, die in den Zoon gelooft, bezit reeds eeuwig leven; maar wie den Zoon geloof weigert, die zal geen leven zien, op dien zal Gods toorn blijven. Naar ons gevoel spreekt ook hier de Dooper, niemand anders. De eenvoudigheid van het verhaal begunstigt onze opvatting, welke ook met des Doopers handelwijs volkomen strookt. — Ziet daar 's mans innige overtuiging: Hij moet grooter, ik minder worden, met zijne eigene woorden blootgelegd. Doch heerlijker komt alles uit, indien men de gelegenheid niet voorbijziet, bij welke JOANNES dus sprak. Vóór korten tijd had zich de *Jeruzalemmer* verheugd in de verschijning des Doopers. De doop evenwel ter reiniging en bekeering beviel hem wel het allerminst. Nu verschijnt JEZUS. Deze maakt opgang, en in die mate neemt JOANNES af. Op zekeren dag komt één of meer *Judeërs* tot JOANNES. Er wordt getwist met leerlingen van den Dooper over de reiniging, bij den doop van JOANNES geëischt, en de toeloop tot JEZUS schijnt gebezigd te zijn, om, hetgeen JOANNES had geëischt, te wederleggen. 's Mans leerlingen gevoelen de kracht der tegenwerping en staan verlegen. Aanvaller en aangevallene vervoegen zich beide tot JOANNES om opheldering, en nu stroomt op eens uit het volle hart een rijke vloed. Hij moet in eere en achting rijzen, ik in de schatting der menschen dalen. Op eene bruiloft moge de vriend des bruidegoms alles zijn, zoo lang de bruidegom toeft; die de bruid heeft, die is bruidegom; hij maakt de vreugde der bruiloftsgasten uit. Zelfs de vriend des bruidegoms verlangt naar de komst van zijnen vriend, en zijne blijdschap klimt ten top, zoodra hij maar de stem des bruidegoms hoort. Zoo is dan nu deze mijne blijdschap ten top geklommen. Het is billijk, dat men zich om Hem verheuge, dat men mij om Hem over het hoofd zie. — Zoo sprak de Dooper bij elke gelegenheid, welke hij vond, nadat hij de stellige verzekering ontvangen had, dat de Christus reeds onder de menschen was.

Ik kende Hem eerst niet, zegt hij,, (JOANN. I: 33, 34) maar die mij gezonden heeft om te doopen met water, die had tot mij gezegd: op wien gij den Geest zult zien nederdalen en rusten, deze is het, die met den H. Geest doopt. Dit heb ik dan ook gezien, en heb betuigd, dat Hij Gods Zoon is. Ziet het lam Gods, (H. I: 29) dat 's werelds zonde draagt. Hij komt na mij, die vóór mij bestond, wien ik niet waardig ben als slaaf te dienen, die met de wan in de hand gereed staat om zijn' dorschvloer te zuiveren, ten einde de tarw in de schuur te bergen en het onkruid met onuitbluschbaar vuur te verbranden. (LUK. III: 16, 17.) Die zelfde overtuiging deed den Dooper met vastheid zijn werk verrigten, om, gelijk ZACHARIAS reeds had voorspeld, (LUK. I: 76 volg.) de wegen des Heeren te bereiden en allen bekend te maken met het heil der vergiffenis van zonden. Geene hoeren of tollenaren, die ten doop kwamen, werden afgewezen; geene Priesters aangenomen, die, hoezeer adderenkroost, op vader ABRAHAM steunden; geen Koning ontzien, die in overspel leefde; niemand door hem gevreesd, hoezeer magt met boosheid vereenigd den aanval deed en volhield. Hij was geen riet, door den wind gestadig bewogen. Met geen zacht kleed omhangen, had hij het hart van hovelingen niet. Gehuld in een haren kleed, drong hij, als wegbereider des Heeren, altijd aan op inwendige verbetering des harten door woorden en daden. In de gevangenis zelfs door den Vorst ontzien, week hij nooit ééne schrede van het eenmaal ingeslagen pad. Nooit vleide hij iemand, al hield men hem ook vóor bezeten. Altijd dienaar van den Heer, bedoelde hij overal diens eer, en zocht die in leven en dood altijd te bevorderen.

Naar dit voorbeeld moet de dienaar des Evangelies, uit innige overtuiging, de eer zijnes Heeren bedoelen en bevorderen. JOANNES was als Godsgezant grooter dan eenig Profeet; hij was Engel, van God gezonden, om den weg des Heeren te bereiden. De Zaligmaker had nog weinig gedaante en heerlijkheid, toen de Dooper al

dat heerlijke van Hem getuigde. Ja, door de kennis, welke wij hebben opgedaan, zijn wij meerder dan JOANNES; maar dit juist moet ons van onze geringheid te meer overtuigen, hoe grooter de kennis is aan die heerlijkheid van onzen Heer. Was reeds JOANNES ten volle overtuigd, de Heer moet rijzen, ieder van zijne dienaren dalen; hoe veel te meer moet dit bij ons plaats hebben, wier aanzien alleen in de heerlijkheid van onzen Zender is gelegen! Omdat Hij zich vernederd heeft tot den kruisdood toe, heeft God Hem eenen naam gegeven, die boven alle namen is, opdat in den naam van JEZUS zich zoude buigen elke knie van allen, die in den hemel, op de aarde, onder de aarde zijn, en elke tong CHRISTUS als Heer zoude belijden, tot verheerlijking van God den Vader. (*Filipp.* II: 8—11.) Moet niet de dienaar des Evangelies zich van zelve rangſchikken onder die aanbidders en hartelijke vereerders zijnes Heeren? Hij vooral, die het voorregt gevoelt, bij het beſef van eigene geringheid, dat de Heer hem heeft getrouw geacht, om hem te ſtellen in de bediening? Ongelukkig de dienaar, die, met de gemakkelijk te verkrijgen gunst der menſchen tevreden, geene behoefte aan hoogere goedkeuring gevoelt en toont! Driewerf ongelukkig hij, die om de gunst der menſchen, welke hij niet altijd behouden kan, laaghartig bedelt, en de vaste overtuiging mist, dat de Heer moet wasſen, alle menſchen, vooral de Evangeliedienaar, minder worden!

Zonder zich te ſchikken naar den bedorven ſmaak der menſchen, ſtelt de opregte dienaar van JEZUS CHRISTUS die hoofdwaarheden onbewimpeld en aanhoudend voor, die de eer des Verlosſers het luidſte verkondigen, al ſnijdt hij zichzelven daardoor bij menſchen de gelegenheid af, om roem te behalen. Op den kanſel, bij het onderwijs der jeugd, aan ziek- en ſterfbedden verzaakt hij deze zijne verpligting nooit. De onbegrijpelijke verborgenheid: *God geopenbaard in het vleesch*, maakt van zijne prediking den grondſlag uit en den hechtſten ſteun. Hetgeen voor den Engel onbegrijpelijk is, blijft ook on-

begrijpelijk voor den dienaar des Evangelies, die, in het onderzoek van Gods raad aan de menschen onverdroten bezig, bij al de kennis, welke hij mogt hebben verkregen, zijne zaligheid niet zoekt in het veel weten, maar zijn heil vindt in nederig en ongeveinsd geloof. Juist die verborgenheid, bij welke ook de dienaar des Evangelies gevoelt, hoe weinig hij weet, geeft waarde aan het offer, dat de Vorst des levens, de Heer der heerlijkheid heeft gebragt, toen Hij om ons arm werd en tot den dood des kruises zich liet vernederen. Juist die verborgenheid stelt den dood des Heeren op Golgotha in het volle daglicht, als den duren prijs, tot welken allen, ook de grootsten der zondaren, voor eeuwig kunnen verlost worden. Zonder den gevaarlijken honger van menschen te willen stillen, die, dwaselijk verlicht, alles willen begrijpen en bijna niets gelooven, schaamt zich de dienaar des Evangelies nooit over zijn eenvoudig en kinderlijk geloof, dat in zijn hart woont, in zijne daden spreekt, en zich in alles, wat hij zegt, zoo duidelijk en onbewimpeld laat hooren. Hij vermaant en dringt tot geloof in Hem, die, schoon Hij Gods Zoon was, gehoorzaamheid leerde en betoonde; en, zonder de grootheid van 's Heilands liefde te willen peilen, — wie kent de uitgestrektheid van het offer onzes Heeren, behalve God? — gevoelt hij diep 's Heilands onuitsprekelijke genade en ontferming, en spreekt daarvan uit de volheid des harten, zonder zwier van woorden, maar met gloed en allesvermeesterende kracht, welke den spreker doet over het hoofd zien, maar aandacht en eerbied boeit aan den Vorst des levens, en de vreugde aanschouwelijk maakt, met welke onze dierbare Zaligmaker, om zondaren te behouden, het kruis verdroeg en de schande verachtte.

De overtuiging, dat Hij moet wassen, de dienaar minder worden, zet den dienaar van het Evangelie aan, om op bekeering, als gevolg van geloof, aan te dringen. Van de hoorders moge de een met eigene geregtigheid tevreden zijn, en daarom van geene bekeering voor zich-

zelven willen hooren; de ander, met klanken zonder beteekenis en kracht ingenomen, doof zijn voor elke opwekking tot het doen van goede werken: de dienaar, ook hierin gezant des Heeren, wekt tot bekeering op en tot daden der bekeering waardig. Bij hem is geloof zonder werken dood, zijn werken zonder geloof ook zonder waarde, volgens het Evangelie. Hij wijst op den boom, maar die vruchten draagt, en op de bijl aan den wortel der onvruchtbare boomen. Alles moet nieuw, moet anders en beter worden, ter liefde van Hem, die eens ſtierf en nu altijd leeft. Om door liefde te dringen, is hij altijd bezig, om de grootheid van 's Heilands liefde te doen gevoelen. Hoe meer de Heer in zijne prediking wast en rijst, hoe ſterker de drangredenen zijn, welke voor onuitſprekelijke liefde eenige wederliefde wekken en gaande houden. Men mag het dan willen hooren of niet, met alle volharding predikt hij, dat allen zondaren zijn, die vergeving behoeven, maar dat ook allen vergeving ontvangen, die geene zondaren willen blijven. Hij wijst den weg tot heiligheid aan, en bidt, met en voor zondaren, om de hulp des Geestes. Zijn licht laat hij ſchijnen voor de menſchen, opdat zij zijne goede werken zien en den Heer hunner zielen verheerlijken. Deze is zijne geſtadige bezigheid. Dit zijn pogen is uitvloeiſel van zijne innige overtuiging: de Heer moet altijd in de ſchatting en liefde der menſchen rijzen. Drangredenen tot bekeering ontleent hij uit den vollen overvloed van het Evangelie, zoo als tijd en gelegenheid en de behoeften der hoorders vorderen. Doch bij al zijn dringen en opwekken is het altijd zijn toeleg, dat de Heer in heerlijkheid rijst; dat op de aarde allen, die uit de ſlavernij der zonden verlost zijn, de deugden verkondigen van Hem, die hen uit de duisternis geroepen heeft tot zijn wonderbaar licht. Tot alle inſpanning van krachten en onvermoeiden ijver gevoelt hij zich genoopt, door de heerlijke verwachting, dat in den hemel, wanneer zondaren, door JEZUS verlost, door Hem in godzaligheid geoefend, door den Geest geheiligd en gereinigd, ijverig

in goede werken, de voorhoven des lichts betreden, door Engelen verkondigd wordt de veelvuldige wijsheid van God. Zóó met ijver bezield, laat de dienaar des Evangelies nooit na op bekeering en goede werken aan te dringen, opdat bij en door al zijn pogen de trouwe Heiland tot in alle eeuwigheid ontvange den lof en den dank voor de liefde, met welke Hij zijn bloed ook ter reiniging en heiliging gewillig deed ftroomen. Voor vleijen doof, voor dreigen onbevreesd, voor het oordeel der menfchen onverfchillig, fmoort hij nooit zijne ftem, maar verkondigt aan allen: die den naam van CHRISTUS noemt, fta af van ongeregtigheid!

II. Hij vindt toch bij alles, wat hij met dien toeleg verrigt, de grootfte vreugde. JOANNES, ook hierin zijn voorbeeld, belijdt met hartelijkheid de blijdfchap, welke hij ondervinden mogt: Zoo is dan deze mijne blijdfchap vervuld geworden; zoo heeft dan deze mijne vreugde haar toppunt bereikt!

Voor ZACHARIAS was het groote vreugde, toen hij, vervuld met den H. Geest, in zijnen zoon den Profeet des Allerhoogften aanfchouwde. (LUK. I: 76.) Maar JOANNES had voor zijne blijdfchap ruimer ftof, toen het woord des Heeren tot hem gefchiedde, en hij zijn hoogstgewigtig ambt aanvaardde. (LUK. III: 1, 2.) Meer dan Profeet, was hij, naar het getuigenis des Heilands, de grootfte van allen, die uit vrouwen geboren zijn. (LUK. VII: 26–28.) Weinig bekoorlijks hadden voor het oog van den zinnelijken Jood de woestijn, het haren kleed, fprinkhanen en wilde honig; maar de ftem te mogen verheffen in de woestijn, en in Gods naam de vervulling van Gods beloften aan te kondigen, was voor den Dooper te gelijk eere en vreugde. Zijne blijdfchap groeide bij den dag. Hij was het licht, waarin men zich verheugde. En offchoon velen hem met den tijd verwierpen, het volk, hoeren en tollenaren beleden hunne zonden, en werden voor het rijk van den Mesfias gewonnen. Toen de Heer zelf ten doop kwam en zich door hem liet doopen, en JOANNES na dien doop den Geest zag nederdalen en op Hem rusten, groeide die blijdfchap aan, bij het hooren der ftem

van God: Deze is mijn geliefde Zoon, in wien Ik welbehagen heb! Toen hij, na bij herhaling op JEZUS gewezen te hebben, den toeloop tot den Heer dagelijks zag vermeerderen, en 's mans discipelen dit met moeijelijk verkropte ſpijt, 's mans vijanden met heimelijke vreugde opmerkten, toen gevoelde en erkende de Dooper, dat zijne blijdſchap volkomen was. Volkomen? Ja, maar voor de aarde. Spoedig toch geraakte JOANNES in de gevangenis, binnen welker muren de mare drong van den roem des Heeren, dien Hij van zijne wonderen inoogstte. Hij ſtierf door het zwaard, op den wreeden eisch der ijdelheid, door den ligtzinnigen Vorst toegeſtaan, maar te midden der toejuichingen, van welke de Heer het voorwerp, hij ook in den kerker getuige was. De gruweldaad, welke één jaar na 's mans dood te *Jeruzalem* plaats had, ſtoorde op aarde die blijdſchap niet. En zoo hij in den hemel kennis droeg aan den vreeſelijken moord, op Golgotha aan den Vorst des levens gepleegd, dan droeg hij zekerlijk ook kennis aan de liefde des Heeren tot in den dood, en aan de zaligheid voor zondaren verworven, om zich met hemelſche blijdſchap even als de Engelen daarover te verheugen. Hij ſtierf wel door het zwaard, maar ſtierf tijdig genoeg, om op aarde van wege de grootheid des Heeren ſlechts vreugde te ſmaken en van mindere vreugde tot hoogere en altoosdurende blijdſchap in den hemel over te gaan. Ziet hier ſlechts ſlaauwelijk geſchetst de toenemende vreugde van JOANNES over alles, wat hij aangaande den Meſſias had verkondigd en onder zijn oog zag gebeuren! Het is, vertrouw ik, toch genoeg, om, naar aanleiding van hetzelve, onze aandacht te bepalen bij de vreugde, welke ook de trouwe dienaar van het Evangelie voor zich mag verwachten en zekerlijk zal ſmaken.

Tot hartelijke vreugde gevoelt zich de dienaar des Evangelies reeds geſtemd, wanneer hij het oog vestigt op de eer, welke hij geniet, als dienaar van den Heer, die in den hemel, door Engelen zelfs, als Koning en Hoofd wordt gehuldigd. Een Koning vindt op aarde duizenden, die naar de eer ſtaan, hem zelfs in het geringſte te dienen. Hoe vele vreugde wordt reeds opgewekt enkel door

een flaauw vooruitzigt op die eer! Hoe groote blijdschap gevoelt men, zoodra men in het bezit geraakt van hetgeen zoo lang en zoo vurig werd gewenscht! Bij genot echter daalt fpoedig die eer, welke men, toen zij nog toekomftig was, zoo buitenfporig had opgefierd, en welke, wanneer zij verkregen wordt, wel voor een oogenblik de zinnen ftreelt, maar het hart onbevredigd laat, dat door menfchelijke meeningen en vooroordeelen niet kan gevoed worden. Hoe geheel anders is de dienst, in welke de dienaar des Evangelies ftaat! Dienaar van den Koning der Koningen, die alles beftuurt in hemel en op aarde, die ftierf om zondaren te behouden, en over wien de dood geene magt heeft, doet hem de grootheid zijnes Heeren eigene geringheid levendig gevoelen, maar om te meer de vreugde te fmaken, dat hij door de liefde en ontferming van den Heiland de heerlijkfte bediening heeft ontvangen, van welke niemand hem kan, van welke JEZUS hem nooit zal ontzetten, indien hij in die dienst trouw blijft.

Die vreugde wordt grooter, naarmate hij op den duur meer befeft en ondervindt, tot welken zegen voor arme zondaren hij dienaar is van den Heer der Heeren. Aan zondaren, die met verflagene harten dorften naar rust en vergeving, te verkondigen, op Goddelijken last en in den naam des Heeren te verzekeren: Weest welgemoed; uwe zonden zijn u vergeven, om zijnes naams wil! Bekeert u, gelooft het Evangelie, en gij zult zalig zijn! Alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijnen eeniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verloren ga, maar eeuwig leve! — Waar vindt men ruimer ftof voor hartelijke en geftadige vreugde, dan bij den dienaar des Evangelies, die, door hartelijk geloof aan Gods woord ook tot liefde jegens den naasten geftemd, treurigen opbeurt, twijfelmoedigen tot zekerheid en rust brengt, en vreugde, geloof, ftil vertrouwen op Gods ontferming wekt, de fchorre ftem der wanhoop doet zwijgen, en hart en mond vereenigt tot lof des Heilands, waar men vroeger zoo iets niet had durven, niet had kunnen verwachten? Verfchaft reeds

de heerlijkheid der Evangeliebediening op zichzelve groote en regtmatige vreugde, het weldadige dier bediening geeft dan hiervoor nog ruimer ſtof. De onnadenkende jeugd op te leiden tot de dienst van Hem, die in een' bedorven tijd den jongeling liefderijk opmerkte, die met belangſtelling naar den weg ten leven vroeg; kinderen tot Hem te brengen, die in de dagen zijns vleeſches hen op zijne armen nam en zegende; zondaren tot vertrouwen op te wekken op Hem, die den boetvaardigen moordenaar aan het kruis zoo liefderijk toeſprak en vertroostte; ſtervenden in den laatſten ſtrijd te bemoedigen, hunne blikken te leiden tot dat leven, waar geen dood gevonden wordt; licht te ontſteken in de duisternis, allen alles te zijn, en dat alles met volle verzekerdheid des geloofs, alles in Gods naam en op Goddelijken last! — ziet hierin ſlechts flaauwe trekken van het werk des Evangeliedienaars, maar bij hetwelk (ik roep u, mijne ambtsbroeders, tot getuigen) hij de grootſte vreugde ſmaakt, bij wien JEZUS alles is en de menſchen niets zijn dan in Hem.

Somtijds beleeft de dienaar des Evangelies oogenblikken, welke hij, van wege de vreugde, welke hij dan ſmaakt, voor niets zou willen verruilen, wanneer hij namelijk zegen op zijn werk ontwaart, en alsdan diep gevoelt, hoe groot het is, zielen te redden van den dood, en eene menigte van zonden te bedekken. Niet altijd openbaart zich de vrucht der Evangeliebediening. Voor den dag, die alles aan het licht brengt, blijft het meeste bewaard, opdat de dienaar zich zou oefenen in het geloof, dat Gods woord krachtig tot zaligheid werkt, al ontdekt zich telkens deszelfs werking niet. In dat geloof moet hij zaaijen en planten, en den wasdom aan Gods trouwe zorg overlaten. Hij wacht zich zorgvuldig, dien zegen af te meten naar den grooten toeloop. Waar toch de menigte het grootst is, daar vindt men niet zelden de minſte gehalte. Evenmin vertrouwt hij op die groote luidruchtigheid, waarmede ſomtijds hoog wordt opgevijzeld, wat anders weinig beteekent. Ook weet hij,

dat groot geschreeuw niet zelden eene andere stem in het binnenste poogt tot zwijgen te brengen. Er is, dit vergeet hij nooit, er is meer hout, hooi, stoppelen, dan goud, zilver en edelgesteente. In den brand openbaart zich alles. En, zonder oordeel te vellen, laat hij alles aan den tijd — neen, aan den Heer over, maar verheft zich nooit, wanneer de menschen alles schoon en voortreffelijk noemen, wat van zijne lippen vloeit. Die hem oordeelt, is de Heer. Doch somtijds laat de goedheid des Heeren zijnen dienaar vrucht zien op zijn werk, dat daarom nog niet dadelijk op daken of straten behoort verkondigd te worden. Wanneer hij dan, zoo als eens PAULUS, bij zijne komst in de nabijheid van *Rome*, (*Hand.* XXVIII: 15[b].) van ernstige en hartelijke vermaningen op het onverwachtst de gezegendste uitwerking ziet, dan grijpt hij in stilte moed bij de bezwaren, die op hem wachten, en dankt met onbeschrijfelijke vreugde den goeden God voor het nut, dat hij heeft mogen stichten.

Niet mindere blijdschap vervult den dienaar des Evangelies, zoo dikwerf ook hij aan zijn hart gevoelt, hoe troostrijk de leer is, welke hij anderen voorstelt. Wetenschappelijke vorming en opleiding, meer geleerde onderzoekingen geven, als zoodanig, geenen vrede aan het gemoed, dat in al die hulpmiddelen de hoofdzaak vindt, maar nooit iets hoogers zoekt. De dienaar, bij wien JEZUS alles is, verwerpt allen waan, die slechts opgeblazen maakt, en zoo ligtelijk eigene nietigheid over het hoofd ziet. Met de noodige kennis toegerust, zoekt hij die gestadig te vermeerderen, maar om meer te zijn dan klinkend metaal zonder geest en leven. De landman zaait, niet om te zaaijen, maar om te oogsten, en zelf de eerste vruchten te smaken van den akker. Zoo ook de dienaar des Evangelies. Hij arbeidt, niet om te arbeiden, maar om zondaren te behouden, en zelf niet verwerpelijk te zijn. Met het hart gelooft hij, met den mond belijdt en verkondigt hij den Heer, als Heiland en Verlosser van allen. Zijne kennis, door welke hij boven anderen mogt uitmunten, doet hem in eigene schat-

ting telkens minder worden, hoe meer hij bekend wordt met de hoogheid en voortreffelijkheid zijnes Heeren. Nooit in eigene oogen te geleerd, om in het geloof en de kennisſe des Heeren op te wasſen, hoort hij met dezelfde belangſtelling anderen aan, als waarmede hij gewoon is hun toe te ſpreken, en gaat dan niet zelden rijker aan troost naar huis, dan hij gekomen was. Hoe nederiger en minder hij bij zichzelven is, hoe meer zich die gevallen herhalen, en hoe meer CHRISTUS ook in den dienaar eene geſtalte verkrijgt. En als dan bij elke gelegenheid, dat hij ſpreekt, dat hij den zondaar troost, den zwakken ſterkt, den dwalenden op het pad der waarheid terugleidt, telkens zijn hart zich met zijne woorden vereenigt, en hij in zijn binnenſte diep gevoelt den vollen troost des Evangelies, dan wordt zijne blijdſchap onbeſchrijfelijk, welke hij voor geene aardſche genoegens of ſchatten zou willen misſen. En als zich dan, op den kanſel, of aan het ſterfbed, of waar dan ook, in zijn hart de heerlijke overtuiging openbaart, dat ook hem, ook hem de zonden zijn vergeven, dan heeft, ja, de hoorder meer genot en zegen bij hetgeen hem voorgeſteld wordt, maar verreweg het meeste van allen geniet dan de Evangeliedienaar zelf, die in zulke oogenblikken met bijna hemelſche blijdſchap gevoelt, welk eene heerlijke bediening hem ter vervulling is opgedragen!

Eindelijk, opdat ik mij bedwinge, — de ſtof is rijk, bijna zou ik hebben gezegd onuitputtelijk, — eindelijk wordt de blijdſchap van den Evangeliedienaar volkomen en bereikt haren hoogſten trap, wanneer het blijkt, wie den Heer toebehooren, en Hij toont, wie zijne dienaren zijn. Dit leven, waarin wij ſpoedig onze ligchaamskrachten voelen afnemen, ſchenkt ons het hoogſte goed voor al ons werken niet. Er is een ander vaderland, het land der rust, zonder moeite en teleurſtelling. Daar wacht den dienaar loon, hem door JEZUS toegezegd; daar vindt hij vergoeding voor alles, wat hij deed en leed, vergoeding verre boven zijne verwachting. Daar eerst ziet hij, waarvoor hij hier heeft gearbeid. Daar ſmaakt

hij te grootere vreugde, hoe meer hij de zaligheid des hemels aanschouwt en volop mag genieten. En als hij dan daar ziet, die hij daar niet had durven verwachten, en als van zelve vindt, die hij niet zocht, en uit hunnen mond verneemt, dat juist zijne vermaningen, zijn voorbeeld, juist zijn ernstig en aanhoudend arbeiden te hunner behoudenisse heeft gestrekt, dan wordt eerst de vreugde des Evangeliedienaars hemelsch, wanneer hij in den hemel als sterren ziet blinken dezulken, die, op aarde door menschen weinig opgemerkt, hun stil en verborgen geloof behielden voor God. Hiermede moeten wij ons, waarde Medebroeders! niet vleijen. Het gewordt zekerlijk hem het eerst, die daaraan voor zichzelven het minste denkt. Maar vreugde te genieten onder millioenen vreugdegenooten is bij het zekere vooruitzigt reeds heerlijk genoeg, om hier met vreugde te zaaijen, in de hoop van hier namaals met eeuwige vreugde te oogsten. De duidelijke toezegging des Heeren van te zullen ingaan in zijne vreugde doe ons allen met blijdschap onzen loop voleindigen! Indien wij woord houden en alles voor JEZUS zijn, gelijk het behoort, dan zal Hij gewisselijk voor ons alles wezen tot in eeuwigheid. (*)

Zoo hebt gij dan nu, waarde Vriend, geacht Medebroeder, zwaarderen last op uwe schouders ontvangen, dan gij tot dusverre hebt gedragen! Gij aanvaardt de heerlijke bediening des Evangelies, als eerste Leeraar aan deze plaats. Het denkbeeld moge iets verzwarends hebben; gij kunt veel opmerken, dat u dien last verligten kan. Zie op hetgeen de Gemeente te dezer plaatse deed, met groote opoffering deed, en beschouw dit als voorteeken, dat gij hier goedgunstige ooren zult vinden voor uwe prediking! Maar zie vooral op Hem, die den last naar de krachten afmeet, en hulp verleent, naarmate Hij

(*) Hierop is de eigenlijk gezegde bevestiging, volgens het gewone Formulier, maar verkort, geschied. Het volgende behelst de toen gedane Aanspraken, welke ik nu geene reden heb, om achter te houden.

meer vordert! Het werk, dat ook hier op u wacht, hebt gij niet noodig door mij te hooren beſchrijven en blootleggen. Ga hier voort, zoo als gij in uwe vorige Gemeente begonnen hebt! Win voor CHRISTUS zielen, die hier uwe vreugde uitmaken en in den hemel uwe zaligheid vergrooten! De Heer des vredes geve u vrede en blijdſchap altijd en op allerlei wijze!

Broeders in de heilige bediening! Gij zult het niet ten kwade duiden, dat ik ook u toeſpreek. De gelegenheid, bij welke ik thans het woord voer, geeft mij hiertoe vrijheid, en de tijd, dien wij beleven, noopt mij tot uitſtorting van hetgeen mij thans op het hart ligt. Beſchouwt deze toeſpraak, zoo als zij wezenlijk is, als broederlijke vermaning, welke mij zoo wel als u aangaat! Niet genoegelijk zijn voor ons, Predikers van het Evangelie, de tijdsomſtandigheden. Ligtzinnigheid, met zichzelve ingenomen, zoekt vermaak. Als naar een ſchouwſpel gaat zij naar Gods huis, meer om iets fraais dan om iets goeds te hooren, en terwijl zij zich vermaakt, maar helaas! niet naar den inwendigen mensch, ſlaapt zij den bedriegelijken ſlaap der zorgeloosheid. Uitgediende zondaren, voor goede werken onvatbaar geworden, zoeken vrede, waar geene rust is, en ſluiten vijandig het oor voor elke hartelijke en Christelijke opwekking tot het betoon van goede werken. Blinden, door blinden geleid, werpen zich op tot leidslieden, ſlepen velen naar den afgrond, in welken zij, indien God het niet verhoede, door eigenwaan dreigen neder te ploffen. Ziet daar onze vijanden! Wat zeg ik, *onze* vijanden? Neen, vijanden van den Heer en zijn Evangelie. Wat zullen, wat moeten wij doen? Zullen wij zwichten, en vergeten, dat Hij, die met ons is, boven allen en alles is? Hij wasſe in ons, Hij wasſe in onze prediking; dan neemt onze vreugde, bij al dien tegenſtand, in degelijkheid en hartelijkheid toe. Het oog, op Hem gerigt, wordt nooit beſchaamd. De Hem betoonde trouw kent wankelen noch vreezen. Men diene allen, uit Gods woord, ſpijs toe, die voedt en blijft; geen bloemen, die ver-

flenſen met hen, die ze zoeken en kweeken; geen woorden, die verwarren en nooit ſtichten; maar Gods woord, van alle menſchenvonden ontdaan, zij het eenige, waarnaar wij ſtreven, dat wij overal inſcherpen, dat wij voorſtaan en altijd en op allerlei wijze uit het hart tot het hart overbrengen! Zoo ſtrijden en werken wij in de kracht Gods, en zijn van de overwinning zeker, zoo wel voor ons zelven als voor allen, die naar ons hooren. Op deze wijze, op deze wijze alleen, zullen wij niet hebben te verantwoorden voor het ſchandelijk beſtaan, dat wij de dwaasheid der menſchen hebben gepaaid en Gods woord misdadig verwaarloosd. Vreezen wij niemand, dan den Heer! Maken wij niemand groot, dan Hem! Buigen wij de knieën alleen voor Hem, die in zwakte onze ſteun, in ongelegenheid onze toevlugt, in droefheid onze vreugde is en eeuwig blijft! De trouwe dienstknecht vindt eenmaal loon, waarop hij hier mag hopen. De Heer zij onze heerlijkheid, dan zal Hij ook ons loon zijn!

Gemeente van de *Dedemsvaart!* De dag, op welken dit gebouw aan de dienst van God werd toegewijd, was voor u een hoogstgewigtige dag, dien gij nimmer behoort te vergeten. Doch deze dag overtreft dien vroegeren in gewigt en aangelegenheid. Thans eerst vestigt zich uwe Gemeente, mogt het altijd zijn! tot eenen tempel, van welken gij de levende ſteenen zijt, CHRISTUS de uiterſte hoekſteen en grondſlag is. Gij wacht toch van al dat uitwendige, hoezeer deszelfs nieuwheid vooral treft, uwe zaligheid niet. Het goud aan den Tempel te *Jeruzalem* bewaarde dat prachtige gebouw niet voor verwoesting. Tot tweemalen toe ſtortte die Tempel in puin, omdat men van 's Heeren Tempel alles had verwacht, en door dien Tempel niet tot God was gegaan. Dit voorbeeld diene tot waarſchuwing voor ons allen, die in geest en in waarheid God behooren te dienen! Op dezen dag ontvangt gij een nieuw blijk van Gods gunst en liefde. Uw Leeraar, nu onder u ingezegend, aanvaardt heden de bediening onder u. Van dezen dag af hebt gij eenen dienaar des vredes onder u, door wiens pogingen, indien

gij gewillig zijt en hoort, CHRISTUS ook in u eene geftalte verkrijgen zal. Ontvangt hem dan in den Heer, met alle blijdfchap! Houdt hem in groote waarde! Bedenkt, dat hij het woord voert in Gods naam; dat hij van Gods wege tot u fpreekt, in Gods naam u vermaant en opwekt! Vertrouwt hem uwe belangen, opdat hij altijd gelegenheid vinde, zijne blijdfchap in CHRISTUS JEZUS te vergrooten! Laat u opwekken tot geloof, hetwelk zich in daden openbaart! Houdt, maar neemt ook ter harte, wat gij hoort! Hij waakt voor uwe zielen, en zal eens rekenfchap geven van zijn werk ook onder u. Leeft in vrede en eensgezindheid! Wordt opgebouwd in de kennis van onzen Heer en het betrachten zijner geboden! Zoo zal de gunst des Heilands nimmer van u wijken, en zoo zal ook dit gebouw in uwe fchatting dagelijks rijzen, indien gij hier zoekt en telkens voor u en de uwen vindt eene fchool, om geoefend te worden in de godzaligheid, welke tot alles nuttig is, en daarenboven de beloften bezit, zoo wel van dit, als van het volgende leven. Voor allen, wien, in den eigenlijken zin des woords, dit gebouw tot een huis Gods verftrekt, is en blijft het ook de poort ten hemel.

Gij allen, die, door uwe tegenwoordigheid, de plegtigheid van dit uur wel hebt willen vergrooten, duldt, dat ik ook u kortelijk toefpreke! U allen onbekend, fta ik toch tot u in betrekking. CHRISTUS is onze Heer. Wij allen worden door Hem geroepen tot zaligheid. Laat u aangenaam zijn de ftem van God, die ook tot u van vrede en zaligheid fpreekt! Hoort naar hetgeen u uwe Leeraars uit Gods woord voorhouden! Die u vleijen, uwe gebreken ontzien, onthouden u ook de zoo noodige geneesmiddelen. Ongeroepene predikers, die met Gods woord te koop loopen, zijn de echte dienaars des Heeren niet. Zij zorgen voor zichzelven. Het aardfche is bij hen hoofdzaak. Leeft in vrede met hen, die voor uwe belangen waken en zorgen, en die, wat men ook onbillijk van hen vergt, geenszins mogen goed heeten, wat naar Gods woord verkeerd is! Komt door uwe

Leeraars tot JEZUS! Blijft bij dien Redder uwer zielen, en verheerlijkt door uwen godzaligen wandel dien eenigen Heer, die u naar ligchaam en geest zoo duur gekocht heeft! De God des vredes, die den grooten Herder der schapen, door het bloed des eeuwigen verbonds, JEZUS CHRISTUS onzen Heer, uit de dooden heeft wedergebragt, volmake ons in elk goed werk, opdat wij Zijnen wil doen! Hij werke in ons alwat voor Hem welbehagelijk is, door JEZUS CHRISTUS, dien toekomt de heerlijkheid, tot in alle eeuwigheid! *Amen!*

GESCHIEDENIS VAN DEN GODESBERG.

Onder de geliefkoosde plaatsen van uitspanning onzer Landgenooten, wanneer zij verder willen gaan dan ons Vaderland, behoort sedert het begin dezer Eeuw, maar vooral sedert de afscheiding van *België*, de *Godesberg* aan den voet van het Zevengebergte, met het heerlijke gezigt op die schilderachtige bergreeks. En niet ten onregte. De nabijheid van het bekoorlijke, ook door zijne inrigtingen voor kunst en wetenschap hoogstbelangrijke *Bonn;* de genoegens en voordeelen eener gezondheidsbron, die, boven *Wiesbaden* en *Ems*, een' aangenamen smaak met geneeskracht verbindt; een der schoonste uitzigten; de wandelingen op de omringende liefelijke, welbebouwde heuvelreeks, naar den naburigen kronkelenden *Rhijn* en naar den *Drachenfels*, den naasten der zeven bergen; de zeer wel ingerigte en over 't algemeen niet dure *logementen;* het heerlijke uitzigt van den nog alleen staanden toren des alouden kasteels: dit alles maakt den *Godesberg* tot een geschikt zomerverblijf, als middelpunt der schoonste wandelingen en uitstappen, of althans tot een verkieslijk rustpunt op de thans zoo geliefkoosde reis lans den *Rhijn;* en men treft hier doorgaans zeer vele *Hollanders* aan. Doch het zal dezen meestal wel onbekend zijn, dat de berg, dien zij daar vóór zich

zien, weder eene ſchoone bladzijde in de Geſchiedenis van hun aan groote daden zoo rijke Vaderland oplevert. Wij vernamen dit ook niet van onze Landgenooten, maar van de *Duitſchers* zelve, die de groote daad der *Nederlanders* op den *Godesberg* als 't ware in het voorbijgaan verhalen. Een der aldaar in den zomer van 1834 reizende *Hollanders* ſchafte zich een boekje aan, getiteld: *Kurze Geſchichte und Beſchreibung vom Godesberg*, *von* L. DICK, waarin hij nadere bijzonderheden vond van 't geen hij bij eene vroegere reis in 1828 reeds door eene kronijk, *op den Godesberg zelven*, vernomen had. Het zal, ten behoeve zoo der zaak zelve, als van de door onze Landgenooten zoo druk bezochte, en door velen gewis met weêrzin verlatene plaats, onzen Lezeren wel niet onaangenaam zijn, dat wij hier uit dat boekje eene korte Geſchiedenis van dezen beroemden Berg mededeelen.

De naam *Godesberg* is waarſchijnlijk afkomſtig van *Wodan* of *Godan* (*), de Hoofdgodheid der oude *Duitſchers*, die echter niet in tempelen, maar in donkere bosſchen en op hoogten vereerd werd. De *Ubiërs*, die te voren op den regter *Rhijn*-oever woonden, hadden hulp gezocht bij de *Romeinen*, welke hen, onder den beroemden AGRIPPA, ter betere beſcherming naar den linker *Rhijn*-oever overbragten, waar zij eerlang eene ſtad bouwden, die naderhand, als *Romeinſche* kolonie, den naam van *Keulen* bekwam. De eerſte hoogte, die zich op dien oever uit het vlakke land van *Xanten* af verheft, is de *Godesberg*, en dus werd deze misſchien eene plaats van aanbidding voor de nieuwe bezitters der landſtreek. Volgens ſommige berigten zou hij nog in het begin der dertiende Eeuw den naam van *Wodans-* of *Godansberg* hebben gedragen. Anderen willen den naam afleiden van het *Goding-* of *Gau*-gerigt, hetwelk hier in de Middeleeuwen gehouden werd; doch dan zou de berg waar-

(*) Ons woord *God*, doch met geheele verandering van het denkbeeld, is ook daarvan afkomſtig

ſchijnlijk *Godingberg* geheeten hebben, waarvan men geen ſpoor aantreft. Men heeft daarentegen ſporen, dat de *Godesberg* aan MERCURIUS was toegewijd, gelijk de *Romeinen* WODAN noemden, hoewel de overeenkomst zeer gering was. Na de invoering des Christendoms werd hier eene kerk geſticht ter eere van ST. MICHIEL. Er ſchijnt door de *Romeinen* reeds een kasteel gebouwd te zijn, hetwelk, waarſchijnlijk ten onregte, door de overlevering aan JULIUS CESAR wordt toegekend, en welligt aan DRUSUS behoorde, die hier langs den linkeroever, ter handhaving van *Romes* heerſchappij, ſloten begon te bouwen. Doch dit is ſlechts eene gisſing. Zekerder is het, dat de burgt, waarvan nog puinhoopen overig zijn, door THEODOOR, Graaf van *Heinsberg*, Aartsbisſchop en Keurvorst van *Keulen*, in 1210 tot 1214 gebouwd is. Hij ſlechtte de oude *St. Michiels*kerk, die de vestingwerken belemmerde, en bouwde daarvoor eene nieuwe, buiten de vesting, ten zuiden. De kasteelen dier Edelen en Grooten, wier puinhoopen zich van verre zoo ſchilderachtig en *romantisch* vertoonen, en zoo vele denkbeelden van vervlogene grootheid, roem en heldenmoed bij ons wekken, waren nogtans te gelijk afzigtige kerkers, waar men niet alleen misdadigers, maar ook, en wel meermalen, krijgsgevangenen, of rijke kooplieden, van welke men geld wilde afperſen, gevangen zette. Onder de laatſten behoorde een *Jood*, welken de ſtichter van het kasteel om zijnen woeker, dien hij langen tijd geduld had, eindelijk in de gevangenis wierp, de gevulde ſpons uitperſte, en van die prijsgemaakte gelden de bouwing van het kasteel bekostigde. Er was dan ook eene onderaardſche gevangenis aan den *Godesberg*, waartoe men de veroordeelden van boven in den hoogen toren diep naar beneden liet. Het eerſte gebruik daarvan moet de Aartsbisſchop KOENRAAD van *Keulen*, de ſtichter van den wereldberoemden Dom in die Hoofdſtad en der muren van *Bonn*, gemaakt hebben, ten aanzien van den *Keulſchen* Ridder BRUYN VAN COBSE en zijne ge-

leiders. — *Godesberg* werd weldra een geliefkoosd verblijf der Keurvorſten, en diende tot bewaring van hunne Archiven. De plaats was namelijk zeer ſterk, en werd in 1296 door Graaf WILLEM van *Kleef* vijf weken lang vergeefs belegerd. De Keurvorst FREDERIK vermeerderde de vestingwerken in 1375. Hier werd in 1463 de ſtaatsregeling van het Keurvorſtendom door Aartsbisſchop en Keurvorst ROBERT plegtig bezworen. Maar hier hadden ook ſomtijds ſchrikkelijke voorvallen plaats, bewijzen der heerſchende ruwheid van zeden. Een Burggraaf van *Rheineck* doorſtak op de groote ridderzaal te *Godesberg* zekeren Ridder ROLLMANN van *Sintzig*, in tegenwoordigheid van den Aartsbisſchop, die daarvoor den Burggraaf deed ter dood brengen.

Reeds had de burgt 369 jaren onverwonnen geſtaan, en prijkte nog in vollen luister, toen hij zijne vermaardheid, maar ook zijnen ondergang, door eenen burgeroorlog bekwam. In 1583 was namelijk GEBHARD TRUCHSES VAN WALDBURG Aartsbisſchop en Keurvorst van *Keulen*. Deze was in kennis geraakt met AGNES VAN MANSFELD, die in het adelijk vrouwenſtift van *Gerresheim* bij *Dusſeldorp* was opgenomen. Aan weêrszijden was dus, door den geestelijken ſtand, beletſel tot trouwen, en nogtans was GEBHARD ſmoorlijk op de Freule verliefd. Hare broeders, die hij over de zaak geraadpleegd had, raadden hem, zijne waardigheid neder te leggen, wanneer zij hem hunne zuster wilden ten huwelijk geven. Hij beloofde zulks, maar bedacht weldra een middel, om de rijke geestelijke zoo wel als de ſchoone aardſche bruid, het Aartsbisdom en AGNES, te behouden. Zestig jaren vroeger had reeds een Grootmeester der *Duitſche* geestelijke Ridderorde in *Pruisſen*, ALBERT van *Brandenburg*, door het aannemen der Hervorming van LUTHER, den geestelijken ſtand verlaten, en zich tot *Hertog van Pruisſen* verklaard. GEBHARD beſloot dit voorbeeld te volgen. Hij gaf volkomene Godsdienstvrijheid aan de Protestanten in zijn Keurvorſtendom, en liet zich door den Her-

vormden Predikant OLIVIARIUS met AGNES in den echt verbinden, tevens echter verklarende, dat hij geenszins voornemens was, het land aan zijne erfgenamen te brengen (*), maar de vrije keuze aan het Domkapittel te laten. Doch de Roomschgezinden, vreezende daardoor toch eene ſtem in het Collegie der Keurvorſten en een heerlijk land te verliezen, vereenigden zich tegen Keurvorst GEBHARD. Het Domkapittel zette hem af; de Stad *Keulen* verklaarde zich tegen hem; het *Duitſche* Rijk (vooral de geestelijke Keurvorſten) en Keizer RUDOLF wilden hem mede niet erkennen; de Paus deed hem in den ban, en zijne onderdanen wapenden zich tegen hem.

In dezen nood vervoegde zich GEBHARD tot de naburige Protestantſche Staten der *Vereenigde Nederlanden*, die, wel is waar, zelve zich ſlechts met groote moeite tegen *Spanjes* legers onder den krijgs- en ſtaatkundigen PARMA ſtaande hielden, maar toch veel belang hadden in eenen nabuur als Keurvorst GEBHARD, wiens land hun ten zuidoosten tot voormuur kon ſtrekken. Zij zonden inderdaad eenige hulpbenden. De nood werd ondertusſchen groot. De Paltsgraaf JOAN CASIMIR, die tot hulp zou opgetrokken zijn, werd door den dood zijns broeders te *Heidelberg* teruggehouden. De bezetting van *Bonn* verkocht, ſchandelijk genoeg, die vesting, 's Keurvorſten gewone verblijf, benevens deszelfs broeder, aldaar tegenwoordig, voor *vierduizend* gulden, aan den nieuwverkozen' Keurvorst ERNST van *Beijeren* (†), die een aantal troepen uit zijn land medebragt. Er bleef aan GEBHARD bijna niets dan

(*) Zie BOR, *Ned. Hist.* IIde D. bl. 360, 361. (3, 4.)

(†) Deze was tevens Bisſchop van *Luik* en van nog twee aanzienlijke *Duitſche* Bisdommen, *Freiſingen* en *Hildesheim*; ook bekwam hij *Munſter*. Volgens HOOFT was hij *ſlaaf zijns buiks, en verzopen in ſlordige weelde, brengende den dag met ſlapen over, den nacht met wijn en wijven.* Een waardige zielenherder; maar hij was *ongetrouwd* — dit was genoeg.

het noorderdeel des Keurvorftendoms, met de Steden *Nuis*, *Rhijnberk* en eenige andere, over. Slechts aan den *Godesberg* lag nog eene *Nederlandsche* bezetting, maar geheel van alle hulp en ontzet afgefneden. Hertog FERDINAND, broeder van den nieuwen Keurvorst, Opperbevelhebber des *Beijerfchen* legers, trok nu tegen den *Godesberg* op, die allerhevigst befchoten werd. Doch de brave bezetting herftelde altijd des nachts, hetgeen over dag door het gefchut was ter neder geveld. FERDINAND befloot dus tot het aanleggen van mijnen naar den kant van *Friesdorf*, hetwelk met zulk een' gelukkigen uitflag gefchiedde, dat, op den 15 December 1583, de muren en een gedeelte van het flot, onder een vreefelijk gekraak, in de lucht vlogen. Thans lag de heldhaftige bezetting aan den aanval der vijanden onbefchut bloot; maar nog altijd hield zij niet op met te fchieten en zich uit het puin te verdedigen. Zij was tot 72 man gefmolten, maar hield zich nog twee dagen lang. Den 17 December waren de *Beijerfchen* meester van het kasteel, en offerden het geringe overfchot der *Hollanders* aan hunne woede. Slechts één man werd gefpaard, de Bevelhebber, (ongelukkig wordt zijn naam niet gemeld) en wel uit achting des vijands voor zijne menschlievendheid. Hij had namelijk eene voorfpraak in den Abt van het naburige klooster *Heisterbach*, die in eenen uitval der bezetting was gevangen genomen, naar den *Godesberg* gebragt, en aldaar zoo menschlievend behandeld, dat hij Hertog FERDINAND om het leven des braven *Nederlanders* fmeekte, in wien hij meer een' befchermer dan een' woesten vijand gevonden had. Zoo vereenigden zich in deze verdediging heldenmoed en menschlievendheid.

Dus werd de fchoone burgt te *Godesberg* vernield, en is niet weder herbouwd. GEBHARD (om nog een woord van hem te zeggen) vlood eerst naar *Dillenburg* tot Graaf JAN van *Nasfau*, daarna tot diens broe-

der, Prins WILLEM I van *Oranje*, te *Delft*, en eindelijk naar *Straatsburg*, waar hij bekrompen leefde en in 1601 overleed. Zijne AGNES ging hierop eerst naar *Holland* en vervolgens naar *Engeland*.

In de achttiende Eeuw werd door Keurvorst JOSEPH CLEMENS de thans nog ſtaande kerk aan den *Godesberg* gebouwd en met vele voorregten begiftigd. Nog was er niets bekend van de tegenwoordige gezondheidsbron, tot dat Keurvorst CLEMENS AUGUSTUS, in het midden der vorige Eeuw, de tegenwoordige bron door deskundigen uit *Spa* had doen onderzoeken, welke echter te weinig geneeskracht daaraan toekenden. Eerst MAXIMILIAAN FRANS van *Oostenrijk*, broeder van Keizer JOSEPH II en zijns waardig, die ook de vroegere Hoogeſchool van *Bonn* in 1786 ſtichtte, beſloot, van de heerlijke ligging van *Godesberg* partij te trekken. Hij deed het overtollige zoete water van de bron afleiden, waardoor zij tot eene ware *minerale* gezondheidsbron werd. Er werd eene uitmuntende laan boomen derwaarts geplant, tot koele lommer voor de badgasten; ſtruiken en ſtruweelen, die de plaats bedekten, werden uitgeroeid, aangename wandelingen aangelegd, een voortreffelijk gebouw tot eene danszaal (de *Redoute*, thans op den hoek der nieuwe gebouwen) ingerigt, vele andere huizen op die zelfde reeks gebouwd, en daardoor vreemdelingen gelokt, waaronder vele *Nederlanders*, ook aanzienlijken, die de Keurvorst prachtig onthaalde. Des avonds werd er aan de bron muzijk gemaakt, en ook van de danszaal maakte men vlijtig gebruik. De Keurvorst wilde *Godesberg* tot eene der belangrijkſte plaatſen aan den *Rhijn* maken, en er eene jaarmis vestigen, die, door de ſchoone en gunſtige ligging, grooten toeloop beloofde.

Doch al dit goede, al dit ſchoone werd eensklaps genoegzaam vernietigd door die ramp der rampen, de *Franſche* Omwenteling en den daarop gevolgden oorlog, die de omwentelaars ook aan den *Nederrhijn* bragt.

Volgens hunnen grondregel: *Vrede aan de hutten, oorlog aan de paleizen!* moest alles, wat *Vorsten* goeds gesticht hadden, zonder verschooning vernield worden. Nog veertien dagen vóór de aankomst der *Franschen* werd aan de verfraaijingen te *Godesberg* gewerkt; maar de verschijning dier verwoestende sprinkhanen deed alles oogenblikkelijk staken. Er kwamen geene vreemdelingen meer. De muzijk zweeg. Struiken en struweelen schenen de plaats der met zoo veel moeite geëffende wandelpaden weder te zullen innemen. Doch, toen onder NAPOLEON de kortstondige *Fransche* wereldmonarchij was opgerigt, begon de *Fransche* ijdelheid er vermaak in te scheppen, om een gedeelte van het vernielde te herstellen. Er kwamen weder twee goed ingerigte *logementen*, waardoor vreemdelingen gelokt werden. Na de heilrijke Omwenteling van 1814 heeft de *Pruissische* Regering te *Keulen* het werk van MAXIMILIAAN FRANS voortgezet; en schoon de *Redoute* als zoodanig niet meer bestaat, is *Godesberg* toch weder een zeer aangenaam en druk bezocht verblijf geworden. Mogten de vele *Hollanders*, die men er jaarlijks vindt, bij hun bezoek van den berg ook aan hunne moedige Landgenooten denken, die hier voor de vrijheid van geweten vielen; hier, waar de steenen der puinhoopen den bezoeker schijnen toe te roepen: *Sta, wandelaar! gij treedt op een' held!*

OPMERKING TER BLADVULLING.

Wie ook zijn leermeester zij, de man van genie kiest zelf zijne manier. In tegenwoordigheid der Natuur moet men, als 't ware, vergeten wat men doet, ten einde weder te geven wat men ziet; maar men moet veel gedaan hebben en veel weten, om wél weder te geven.

SCHRANDER OVERLEG BIJ WILDE EENDEN.

(OKEN's *Isis*, 1833. S. 980, 981.)

De Baron VON SEIFFERTITZ deelde aan den bekenden *Duitschen* Vogelkenner BREHM de volgende waarneming mede: „ In onze groote moerasfen verzamelen zich, vooral tegen den herfst, verfchillende foorten van wilde eenden, bij duizenden, in fcharen bijeen, vallen dan in het najaar gewoonlijk op een moeras, en vereenigen zich op eene plek van hetzelve zoo digt bij elkander, dat men in de verte een eiland zou meenen te zien. Zoo vond ik ze, toen ik, in het najaar van 1830, aan den oever van dat moeras kwam, en een' zeearend in geringe hoogte op de eenden zag toevliegen. In een oogenblik rees de geheele eendenfchaar met daverend gerucht op, verdeelde zich, en vloog het moeras in grootere en kleinere kringen rond. De arend bevond zich in haar midden, maar kon door zijne langzame vlugt niets uitregten, en verliet eindelijk het moeras. De eenden kwamen tot rust, en ftreken weldra op dezelfde plek, die zij vroeger hadden ingenomen, wederom neder. — Thans verfcheen eensklaps een havik (*duivenvalk*, *Astur palumbarius*), en daalde fchuins op hen af. Ik was zeer verlangend te zien, wat de eenden nu doen zouden, daar, bij dezen vijand, het opvliegen en blijven zitten even gevaarlijk was. Doch ook dit nieuwe en zeer dreigende gevaar wisten zij op eene zeer gepaste wijzè te ontwijken. Zij flodderden, eer de duivenvalk hen bereikte, op eens met zulk eene fnelheid en zoo fterke vleugelflagen over de oppervlakte van het water op en neêr, dat hetzelve met kracht naar de hoogte fprong en de geheele fchaar in een' dikken nevel hulde. De roofvogel, die bemerkte, dat fnelheid hier niet hielp, vloog nu langzaam en zeer laag met uitgeftrekte klaauwen rondom hen heen, en zocht door den watervloed te dringen, om er een' te grijpen; maar te vergeefs, want de eenden drongen zich onder hem altijd digter bijeen, en wierpen hem zulk een druipbad tegen het lijf, dat ook hij eindelijk zijne vervolgingen ftaken en het moeras verlaten moest."

Wat zal men zeggen, wanneer men deze geheel naar de omftandigheden ingerigte en verfchillende taktiek der eenden tegen twee gevaarlijke vijanden befchouwt? Hier is meer dan inftinkt, hier is buitengewoon overleg zigtbaar.

TALLEYRAND.

(Uit de *Zeitung der Elegante Welt.*)

TALLEYRAND is een boek zonder titel, waaruit men echter veel kan leeren. Hij verftaat meesterlijk de kunst, om niet fchrander te fchijnen en er niet fcherpzinnig uit te zien. Hierin berust het geheim van zijne merkwaardige loopbaan. Men zou zich zeer verkeerd uitdrukken, zoo men hem een' *bedrieger* noemde. Dat ware even zoo dwaas, als wanneer de gefchiedfchrijver eene noodlottige gebeurtenis met den naam van *dwaling* wilde beftempelen. Hij is het *fatum* of noodlot der nieuwere Gefchiedenis; het *fatum* heeft geen geweten — het *is* een geweten. Hij is een beeld der hedendaagfche liefde, die geene trouw kent, als dezelve niet uit die liefde voortvloeit — hij bemint alleen datgene, wat hem beminnenswaardig is, en daarom ook flechts zoo lang, als het hem beminnenswaardig is. Of indien dit alles niet gelden mag, wel nu, men noeme hem den *Jezuit* in de Gefchiedenis. Waren de *Jezuiten* zonder zedelijkheid, zoo waren zij het althans geheel, en zij hadden meer fchranderheid, dan de overige wereld bezat, noodig, om dezelve te bedriegen. De grootfte flimheid is toch ook eene *grootheid.*

Wij noemen de Gefchiedenis geene *bedriegeres*, offchoon zij dagelijks ons bedriegt. Wij kennen hare *moraal* nog niet. Lieden van bekrompene denkwijze zeggen weleens, dat zij er geene heeft.

Zoo voorzigtig nu moet men ook omtrent TALLEYRAND zijn. 't Is eene opmerkelijke omftandigheid, dat noch zij noch hij ooit befpot werd. Al verwenscht iemand de Gefchiedenis, zij blijft dezelfde; men heeft TALLEYRAND beleedigd, en hij heeft niet opgehouden te glimlagchen.

TALLEYRAND is, naar de gewone begrippen van deugd, de flechtfte mensch. Hij heeft nooit grondbeginfelen gehad; hij volgde flechts dit eene — *geene beginfelen te hebben.* Nooit heeft hij iets anders gewild, dan eigen voordeel, en hij is het gevaarlijkfte voorbeeld, dat doet zien, hoe verre men daarmede kan komen. Vóór eenige weken zat hij, bij eene vergadering van het *Engelfche* Parlement, in het volkomenfte genot van welftand en rijkdom, op de galerij der *St. Stephanus* kapel te *Londen*; zijne wangen waren rood, offchoon hij nooit gebloosd heeft, en hij is tachtig jaren oud geworden, offchoon hij nooit ééne enkele zijner beloften heeft gehouden.

CHARLES MAURICE TALLEYRAND is in 1754 te *Parijs* geboren. Zijne voorvaders hadden in de Middeleeuwen de heerschappij over *Quercy*. De naam TALLEYRAND zal oorspronkelijk welligt die van een landgoed geweest zijn. Zijne familie behoorde tot het geslacht der Graven VAN PÉRIGORD. Hij werd voor den geestelijken stand bestemd. Hij had een scherp en doordringend verstand. De Geestelijkheid meende in hem eenen steun harer wankelende heerlijkheid te zien. CHARLES MAURICE had den schoonsten aanleg, om eenmaal *Paus* te worden. Dat hij een weinig hinkte, vergaf men gaarne aan zijnen geest, die over elke hindernis heensprong. Men was het in *Frankrijk* reeds gewoon, dat de schranderste mannen hinkten, alhoewel toen nog niet aan CHATEAUBRIAND en *Lord* BYRON gedacht kon worden. Reeds had LESAGE zijn' *Diable boiteux* geschreven, en de Duivel werd in *Frankrijk* steeds voor scherpzinnig en slim gehouden; in *Duitschland* alleen spreekt men van een' *dommen Duivel*.

De Geestelijkheid hoopte partij te trekken van dat booze Beginsel. Reeds in 1780 koos dezelve TALLEYRAND tot haren *Agent-Generaal*. Hij was toen nog geene 26 jaren oud. Kort daarop gaf men hem zelfs het Bisdom *Autun*.

Hier aangekomen zijnde, zag hij rond en zocht zijne lieden. Hij wilde eene niet onbeduidende rol spelen. De omstandigheden begonnen destijds reeds verwikkeld te worden. Hij wendde zich tot MIRABEAU, maar reed nog vlijtig naar *Versailles*, speelde een loos spel met de schoone hofdames, had fijne manieren, was geestig, aardig, hoffelijk, maakte vernuftige woordspelingen, schreef galante briefjes op zijden papier enz.

Toen de Algemeene Staten vergaderden, werd hij tot Afgevaardigde voor *Autun* benoemd. Spoedig na de eerste zittingen ontdekte hij met zijn valkenoog de groote gebreken van het oude *Frankrijk*; hij begreep, dat het gedaan was met *Versailles*, en hij zeide het Hof, even als eene oude minnares, vaarwel — vaarwel ook de geestrijke *billets*, waarmede hij de *petits levers* bekoord en verrukt had.

Toen reeds was hij bezig, om in stilte zich een' republikeinschen rok te snijden. Men riep hem naar het Hof, men hield heimelijk en vlijtig mondgesprekken met hem; doch hij was reeds lang ontrouw. Tot ieders verwondering verklaarde de Bisschop van *Autun* zich voor de vereeniging der drie Standen. Het Hof bevond zich in ver-

legenheid. Gelijk de meeste lieden, die eenen naam maken, had TALLEYRAND veel gelds noodig en ſteeds vele ſchulden — het Hof bood hem groote ſommen. Doch van zijne jeugd af had hij rekenen geleerd, en wist thans, van welke partij het meest te halen was. Hij wilde zijn geluk op vasteren grondſlag bouwen.

De ſtorm der *bastille* brak los, en de zitting van 4 Augustus volgde, waarin het oude leenſtelſel werd opgeheven. Hij begint nooit daarmede, dat hij oude regten van zijnen ſtand opgeeft; maar zoodra hij ziet, dat ze niet meer te redden zijn, is hij de eerſte, die deze opgeeft — met veel uitſtals opgeeft. Zoo genoot hij ſteeds de wisſe voordeelen van het offer, dat hij bragt, door den ſchijn van volksgezindheid.

Dus maakte hij dan ook zijne berekeningen ten opzigte van de goederen der Geestelijkheid. Hij zag wel in, dat ze niet te behouden waren. Derhalve trad hij den 10 October op de *tribune*, en gaf, als Bisſchop van *Autun*, de geestelijke bezittingen van dat Bisdom aan de Natie ten beste. — Omſtreeks dezen tijd vormde zich de *Club* van de *Vrienden der Conſtitutie*, later de *Jakobijnen-club* geheeten. Met LAMETH, BARNAVE, SIÈYES, LAFAYETTE, MIRABEAU en BAILLY ſtond TALLEYRAND aan het hoofd der oprigters van denzelven.

Dit was het eerſte Genootſchap, dat hij echter binnen kort verliet. Met velen zijner politieke vrienden rigtte hij een' tweeden *Club* op, die, mededinger van den eerſten, in den beginne *Genootſchap van* 1789, later, naar het klooster der *Feuillans*, waarin men vergaderde, *Club des Feuillans* heette.

Verkwisters ſpreken weleens het meest van *bezuiniging*. Zekere ſtaatslieden ſchijnen met dit woord het volk te willen paaijen. TALLEYRAND beval op de *tribune* ſteeds de ſpaarzaamheid aan, en vergat ook niet, dit te doen, toen den 14 Julij het jaarfeest der Omwenteling gevierd zoude worden. Hoe zal hij thans lagchen, als hij aan dien dag op het veld van *Mars* terugdenkt! Geheel *Parijs* was op de been — TALLEYRAND, als Bisſchop van *Autun*, trok voorop met de Geestelijkheid. Wegens de gelijkheid, die ook onder de Priesters was gekomen, droeg hij, even als de overigen, een wit koorhemd en eene driekleurige ſjerp om de middel. Dus beſteeg hij het zoogenaamde *Altaar des Vaderlands*, en hield, bij het roeren der trom en het ge-

raas der krijgsmuzijk, onder den blooten hemel de hooge mis. Koning LODEWIJK zat op den troon — de Afgevaardigden, de *Chefs* der Departementen in eenen kring daar om heen; de drieëntachtig vanen wapperden; zoo ver het oog reikte, zag men menfchen en koppen — en TALLEYRAND fteeg de eerfte trappen af, en wijdde den ouden koninklijken ftandaard en de vanen. Hierop treedt LAFAYETTE tot hem, en fpreekt het eerst den eed uit, en drukt het eerst de fpits van zijnen degen op het altaar. De kanonnen donderen, en het ganfche veld van *Mars* dreunt van het gefchreeuw der ontzettende menigte. Toen nu ook de Koning en de Nationale Vergadering gezworen hadden, hief CHARLES MAURICE TALLEYRAND het lof- en dankgezang aan; twaalfhonderd toonkunftenaars en de vele duizenden ftemmen vielen mede in.

Het is in de Gefchiedenis een der merkwaardigfte tijdpunten, toen TALLEYRAND zoo plegtig de rol van *priester Gods* fpeelde — hij, die aan niets, dan aan kloekzinnigheid gelooft, en in wiens hoofd daarbij waarfchijnlijk geheel aardfche plannen omgingen.

Ook wijdde hij den 25 Februarij 1791 den eerften *conftitutionelen* Bisfchop, zonder toeftemming van den Paus, zonder eenig onderzoek, zonder geloofsbelijdenis — hij zag, dat *het rad aan 't rollen was*, en hij rolde mede. De Geestelijkheid had in *Frankrijk* hare rol uitgefpeeld; kort na die wijding legde hij zijne bisfchoppelijke waardigheid neder.

Men verhaalt, dat TALLEYRAND destijds fterk gefpeeld had, en wel met veel geluk, gelijk dit bij hem van zelve fpreekt; want zijne kunst en zijn geluk beftonden juist in een gelukkig fpel. Men wilde, dat hij fpoedig 60,000 *francs* had gewonnen, en deed hem deswege openbare verwijtingen, zoodat hij zich openlijk in eenen brief moest verantwoorden. De brief zegt, dat hij in den fchaak-*club* flechts 30,000 *fr.* heeft gewonnen, en dezelve behelst voorts de, in zijnen mond, regt kluchtige plaats: „Ik wil mij niet regtvaardigen. De fmaak voor het fpel heeft zich buitendien reeds op eene bekommeringwekkende wijze verfpreid. Ik beminde het nooit, en reken het mij des te meer als fchuld toe, aan de verzoeking geen' genoegzamen tegenftand geboden te hebben. Deswege berisp ik mijzelven als bijzonder perfoon, maar nog meer als wetgever, dewijl ik vast geloof, dat de deugden der vrijheid niet mis-

der geftreng behooren te zijn, dan derzelver grondbeginfelen, en dat een wedergeboren volk de ganfche ftrengheid der reine zeden weder moet verkrijgen," enz.

Doch het volk begon hem thans werkelijk te mistrouwen. Om dezen tijd lag MIRABEAU doodelijk ziek; de vroegere vriendfchap met TALLEYRAND was reeds lang in vijandfchap veranderd — op zijn fterfbed liet hij hem roepen, zij fpraken zes uren met elkander en waren verzoend. TALLEYRAND las het laatfte werk van MIRABEAU in de Nationale Vergadering voor, en wist de door diens dood opengevallene plaats te bemagtigen. Dood en leven, geluk en ongeluk – alles, wat er gebeurde, fcheen telkens te zijnen voordeele te dienen.

In Junij viel de bekende vlugt van LODEWIJK XVI voor, die flechts tot aan *Varennes* mogt komen. Daarbij werden weder zeer ongunftige geruchten aangaande TALLEYRAND verbreid. Men fprak, dat hij in dien tijd groote fommen van het Hof had ontvangen, en dat hem 80,000 *fr.* ontftolen waren. Te vergeefs liet hij door den druk openbaar maken, dat hij ongelukkiglijk voor zoodanig verlies beveiligd was; hij daalde in de gunst des volks.

Kort daarop werd hij als *attaché* bij een gezantfchap door den Koning naar *Londen* gezonden, hetgeen aanleiding tot fteeds fterkeren weërzin tegen hem gaf — men meende, dat hij nu eens voor den Koning, dan weder voor den Hertog VAN ORLEANS *intrigueerde*. Eerst omftreeks September 1792 kwam hij naar *Parijs* terug. Intusfchen was de Koning den 10 Augustus gevallen, en TALLEYRAND had het alleen aan DANTON's perfoonlijke genegenheid te danken, dat hij nog weder uit de hoofdftad mogt geraken. Met een' door DANTON eigenhandig gefchreven' pas vertrok hij met den meestmogelijken fpoed weder naar *Londen*.

In de ijzeren kist des Konings vond men papieren, welke TALLEYRAND verdacht maakten. Vruchteloos zond hij een gefchrift te zijner regtvaardiging aan de *Conventie*. Het *decreet* van aanklagt tegen hem bleef dus in volle kracht. Hij toonde weinig lust om terug te keeren, en werd dus op de algemeene lijst der *Emigranten* gefteld. Maar de *Emigranten* in *Engeland* verklaarden, hem voor eenen fpion der *Jakobijnen* te houden, en PITT verbande hem binnen drie dagen uit *Engeland*.

Hij begaf zich naar *Noord-Amerika*; doch ook daar ver-

trouwde men hem niet. Men meende hem met eene witte kokarde gezien te hebben. Hij moest dus weder scheep gaan, en voer naar *Hamburg*. Intusschen was de aanklagt tegen hem te *Parijs* ingetrokken, en hij kon terugkomen. Mevrouw VAN STAEL, met welke hij briefwisseling hield, had den beroemden CHÉNIER voor hem gewonnen; deze wist hem in de *Conventie* te regtvaardigen. Nu maakte hij spoedig toebereidselen, om naar *Frankrijk* terug te keeren; want hij verlangde naar bezigheid en voordeel, offchoon hij aan Mevrouw DE GENLIS betuigd had, dat hij geen deel meer aan de openbare zaken zou nemen, dewijl hij voor zijn gansche leven daarvan verzadigd was.

TALLEYRAND had steeds gaarne met vrouwen te doen. Te *Hamburg* leerde hij ook eene *Oostindische*, zekere *Madame* GRANDT, kennen, en toonde veel belangstelling in haar. Deze *Mad.* GRANDT is het, van welke hij zeide: „Zij heeft geene *voorvaderen*, maar een *hart*; en *zij* zal mij nooit van eigenbaat en ondankbaarheid beschuldigen." *Mad.* GRANDT is dus eene belangrijke persoon in de Geschiedenis.

Hij kwam te *Parijs* en zocht zich in te dringen. De woeste, bloedige tijd was voorbij. Het *Directoire* was thans aan de orde. BARRAS werd spoedig door fijne beschaving en aangename manieren gewonnen; REWBELL bewonderde in hem den doorslepen *diplomaat*; CARNOT alleen was onverbiddelijk. Hij schilderde hem, even als hij nog wordt geschilderd, toen hij tot CHÉNIER zeide: „Hij brengt al de ondeugden der oude Regering met zich, zonder ééne van de deugden der nieuwe aangenomen te hebben; hij heeft volstrekt geene beginselen, maar verandert, gelijk men van kleederen doet, naar wind en weder. Hij was *filozoof*, toen *filozofie* mode was; thans is hij *republikein*, dewijl men het heden ten dage zijn moet, om iets te worden, en morgen zal hij de *onbeperkte alleenheerfching* uitroepen, als dezelve hem voordeel aanbrengt. Ik wil van hem tot geenen prijs iets weten. Zoo lang ik aan het staatsroer blijf, zal hij stellig niets worden." Zoo sprak de onverzettelijke CARNOT, de ARISTIDES der *Franschen*, wien zelfs NAPOLEON niet kon doen wankelen — en hij hield woord.

Dat was een magere tijd voor TALLEYRAND, en hij scheen dikwerf niet zeer opgeruimd, als hij Mevrouw VAN STAEL bezocht. Hij deed pogingen, om zich in de gunst

van den Graaf VAN PROVENCE, later LODEWIJK XVIII, te dringen; maar de *Emigranten* riepen ach en wee over hem. Zijn ſcherp oog zag intusſchen verder. Bij de ſchoone, ligtzinnige weduwe van den Generaal BEAUHARNAIS vond hij dagelijks dien jongen Generaal, welke den 13 *Vendémiaire* door zijne beradenheid en door zijn kanonvuur het *Directoire* gered had. De kleine *Corſikaan* was ſmoorlijk verliefd op JOSEPHINE BEAUHARNAIS, en als zijne minnarij hem niet bezig hield, toonde hij zich even verdrietig als TALLEYRAND, dewijl hij niets te doen had. Men wil, dat Mevrouw VAN STAEL destijds, of een weinig vroeger, den *kleinen* (*) meermalen met hare beurs te hulp is gekomen. TALLEYRAND was de eerſte, die den naam BONAPARTE vaak noemde, en Mevrouw VAN STAEL noemde dien bij BARRAS. „Dat is uw man," plagt TALLEYRAND tot de leden van het *Directoire* te zeggen; „hij heeft ul. gered." En hij moet werkelijk BARRAS overgehaald hebben, om den jongen BONAPARTE het leger in *Italië* toe te vertrouwen.

Mevrouw VAN STAEL hield voorts bij BARRAS gedurig aan, dat men TALLEYRAND toch eene plaats in het *Directoire* zou geven. Maar deze had geene al te gunſtige meening van de geestrijke vrouw. Hij zeide eenmaal van haar: „Uit één duim in 't vierkant weeft zij honderd ellen. Ik ken haar zoo goed, dat ik haar ſlechts die groote geheimen vertel, welke ik gaarne algemeen bekend wil hebben. In weerwil van deze voorzigtigheid, laat zij toch ſteeds mij duizendmaal meer zeggen, dan ik haar medegedeeld heb. Wist zij BONAPARTE te bemagtigen, zoo zou zij hem met hemel en hel in onmin brengen, de planeten en onze aarde niet te vergeten."

Maar TALLEYRAND was te diep in de openbare meening gedaald; men kon hem nog niet in het bewind brengen. Dezelfde CHÉNIER, door wiens voorſpraak Mevrouw VAN STAEL zijne terugkeering bewerkte, zeide eens van hem: „De *Abt* MAURICE wenscht, nadat hij *Monarchist* en *Orleanist* geweest is en geen *Robespierist* kon zijn, dewijl MAXIMILIAAN niets met hem te doen wilde hebben, eens *Directorist* worden, in de hoop van verder dat-

(*) BONAPARTE, die, gelijk bekend is, door zijne vrienden *de kleine Korporaal* werd genoemd.

gene te zijn, wat de Regering een weinig later zal worden. Hij gelijkt eene spons, die alle vocht tot zich neemt, met dit onderscheid echter, dat de spons wedergeeft, wat men aan dezelve vertrouwt, daar onze vriend alles voor goeden buit verklaart."

De omstandigheden werden steeds drukkender voor hem. De gewezen Kerkvoogd kon geene koets meer betalen; hij reed dus in eene *cabriolet*, en verteerde zijn' laatsten *louis-d'or*. Desniettemin bevond hij zich in alle *salons*, toonde eene fijne beschaving, was aardig, geestig, glimlachte veel, en smachtte naar *politiek*; kortom, de man was regt innemend. Bij Mevrouw DE MONTESSON, de Hertogin-Weduw VAN ORLEANS, waar het beste gezelschap van *Parijs* zich destijds verzamelde, was hij dagelijks. Iemand, die door zijne bevallige manieren als betooverd was, zeide eens: „TALLEYRAND is zoo beminnelijk, dat eene vrouw hem niets kan weigeren." Mevrouw DE MONTESSON antwoordde daarop: „Hare gunst niet, maar wel haar vertrouwen."

Dagelijks begaf hij zich toen naar het *hôtel Salm*, alwaar de *constitutionele Club* vergaderde, welken BENJAMIN CONSTANT opgerigt had. Met de ijverigste genegenheid verdedigde hij hier het *Directoire*, en bragt het eindelijk zoo verre, dat de storm tegen CARNOT begon.

BARRAS en LARÉVEILLIÈRE sloegen voor, hem tot Minister van Buitenlandsche Zaken aan te stellen. CARNOT sprong met een' vloek van zijn' stoel op, en riep in drift: „Wat! dit spotbeeld van een' paap! deze *intrigant*, die ons allen, den eenen na den anderen, openlijk op de markt voor eene kleine winst zou verkoopen!"

„Wien heeft hij dan reeds verkocht?" vroeg LARÉVEILLIÈRE gemeenlijk.

CARNOT. Wien? Vooreerst, zijnen God.

LARÉVEILLIÈRE. Hij geloofde niet in God.

CARN. Waarom diende hij Hem dan? — Verder, zijnen stand.

LAR. Uit *filozofie*.

CARN. Uit eerzucht. Eindelijk, zijnen Koning.

LAR. Hebben *wij* regt, hem dit als een vergrijp aan te rekenen?

CARN. Hoor, LARÉVEILLIÈRE! Gij moogt mij, zoo gij wilt, met den Duivel vergelijken, en ik zal er om

lachen; maar ik zou razend worden, zoo gij mij met dezen mensch op ééne rij ſteldet.

Carnot werd overſtemd, en den 30 *Meſſidor* van het Jaar V (15 Julij 1797) werd CHARLES MAURICE TALLEYRAND Minister van Buitenlandſche Zaken.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

DE SNEEUWOOGST VAN NAPELS.

In *Engeland* en andere landen van het Noorden wordt zelden ijs gebruikt, en men beſchouwt hetzelve als tot de weelde der rijken behoorende; maar in de heete luchtſtreken van het Zuiden, inzonderheid in *Sicilië* en te *Napels*, wordt het gedurende het zomerſaizoen tot de volſtrekte behoeften van het leven gerekend, en, op eene of andere wijze, gebruikt door alle klasſen, de armſte niet uitgezonderd. Wij voor ons gelooven, dat geen reiziger, welke die ſtreken in het warme ſaizoen bezocht, het ijs en ijswater niet als een natuurlijke zegen of ligchamelijke weldaad beſchouwde. De wijn in die landen, ſchoon in de koelſte kelders bewaard, en het water, ſchoon uit de diepſte wel of bron geput, wordt, na zeer korten tijd aan de lucht te zijn blootgeſteld, zoo laauw en walgelijk, dat het naauwelijks drinkbaar is, en, gedronken wordende, niets verſrischt. Gedurende de brandende, uitputtende hitte van Junij, Julij en Augustus, zal zelfs de *Napelſche Lazzaroni* het met verſmading afwijzen, indien er geen ſneeuw bij is om zijn' drank te verkoelen; maar geef hem een handvol bevrozene, glinſterende ſneeuw in zijn glas, de minſte wijn van een' ſtuiver de flesch, of het eenvoudige water zelve, wordt nektar; hij drinkt met verheuging, en is inderdaad verkwikt.

Wij ſpraken van ijs en ijswater, omdat zulks de gewone benaming is in ons land, ontleend van de zelfſtandigheid, waaruit het beſtaat; maar in het zuiden van *Italië* is het geen ijs, maar ſneeuw, die altijd gebruikt wordt; de hoeveelheid, jaarlijks genuttigd, inzonderheid wanneer de zomers lang en buitengewoon heet zijn, is verbazend. In de lage landen ligt, zelfs in de koudſte winters, nooit ſneeuw op het aardrijk; maar op de *Apennijnen*, welke zich

over het geheele ſchiereiland uitſtrekken, heeft men een onuitputtelijken voorraad van die onwaardeerbare zelfſtandigheid. Sommige van de hoogſte bergen dier groote keten, als *Il gran Sasſo d' Italia* en *Monte Majello* (beide in de *Abruzzi*), hebben op hunne kruinen het geheele jaar door ſneeuw, en zelfs ijsbeddingen in eenige van hunne diepe kloven; maar gemeenlijk verdwijnt de ſneeuw van den rug der *Apennijnen* tegen het einde van Mei; en wierd er geen kunst en voorzorg te werk geſteld, zoo was het niet mogelijk, om dezelve alsdan te bekomen, wanneer men er de meeste behoefte aan heeft. De *Napolitanen* graven daarom diepe holen of putten, hoog op aan de helling van den berg, of maken ſoms gebruik van natuurlijke kelders tusſchen de rotſen. In deze verzamelen zij in het ſaizoen, wanneer zij de ſneeuw kunnen bekomen, dezelve in breede, dikke, helder witte lagen. De ſneeuw wordt wél te zamen geperst, en als de kloof of put ten naastenbij vol is, werpen zij er zekere hoeveelheid ſtroo, verdorde bladeren en boomtakken op, om de ſneeuw voor de buitenlucht te beveiligen, en ſluiten daarna den mond van den kelder, zoo veel zulks doenlijk is. Deze ſneeuwkelders zijn meestal ten noorden van den berg gelegen. Door gepaste opmerkzaamheid op derzelver ligging en de ſtreek van het kompas; door partij te trekken van zware boomen, die in den zomer door hunne digte lommer. ſchaduw en koelte aanbrengen, of van eene diepe, naauwe ſpleet, waar de zon nimmer doordringt, kunnen deze magazijnen ook veilig benedenwaarts den berg geplaatst worden, en wel zoo laag, als de ſneeuw valt en blijft liggen. Dit is een voordeel van geene geringe waarde, dewijl de arbeid en de kosten des vervoers daardoor zeer verminderen, van wege de nabijheid der markt en den meer gemakkelijken toegang. Wanneer de ſneeuw in eenige hoeveelheid valt op het lagere en bewoonde gedeelte des bergs, geeft zulks aanleiding tot groote vreugde onder de landlieden, die van alle kanten bijeenkomen, om dezelve te verzamelen en in veilige ſneeuwkelders te bergen. Ik was eenmaal getuige van een zonderling en levendig tooneel van dien aard. Ik reisde van *Napels* naar *Apulia*, en doorkruiste de eerſte of laagſte reeks der *Apennijnen*, tusſchen *Il Cardinale*, *Monte forte* en *Avellino*, wanneer er eensklaps eene zware ſneeuwbui op-

kwam, welke den grond fpoedig met een dik wit kleed bedekte. Zoodra de vlokken in menigte en aanhoudend begonnen te vallen, juichte al het volk, en terftond kwamen mannen, vrouwen en kinderen aanloopen met harken, fchoppen, manden, kruiwagens, pakmatten, en alwat voor de hand lag, om den gevallen' fchat in te zamelen. De *Israëlieten* in de woestijn konden bezwaarlijk meerder vreugde betoonen bij het vallen van hun manna. Zij zongen, lachten, juichten en fchertften met elkander op hunne levendige wijze, intusfchen geenszins verzuimende de fneeuw met ijver te vergaderen. Geen vermakelijke fneeuwballenjagt, zoo als wij zulks noemen, had er plaats; — de ftoffe was veel te edel, om op zulk eene wijze verkwist te worden. Ballen, ja, werden er gemaakt, van verfchillende grootte; maar deze werden door de kinderen zeer voorzigtig langs den bergkant naar beneden gerold, om in de ijskelders geworpen te worden. Allen hadden blijkbaar een' voorfmaak van het genot en de verfrisfching, welke deze wintergift hun gedurende de aanftaande zomerhitte en verftikkende Sirocco zou verfchaffen, waarfchijnlijk tevens niet voorbijziende de winst, welke hun voorraad hun zou aanbrengen, door den verkoop der te misfene fneeuw aan hunne naburen in de heete, uitgedroogde, dorftige landen van de *Terra di Lavoro.* Toen wij de menigte bezige lieden en kinderen naderbij kwamen, riepen zij ons toe: *Ecco, Signori, una bella racolta! questa è una bella racolta!* (Ziet, Heeren, welk een fchoone, welk een heerlijke oogst!)

Om de ftad *Napels*, eene der grootfte hoofdfteden van *Europa*, te voorzien, welke eene bevolking telt van 400,000 zielen, allen fneeuwgebruikers, is eene uitgebreide bergftreek beftemd. Van de *Apennijnen* en al de naburige takken dier bergen wordt, gedurende de zomermaanden, aanhoudend te land en te water fneeuw aangebragt, bij voorkeur te water, omdat door dit middel van vervoer de fneeuw zuiverder, minder aan fmelten onderhevig is, en minder van transport kost. Honderden mannen en jongens worden uitfluitend tot dit werk gebezigd.

Een der bergen levert inzonderheid voorraad voor de hoofdftad op, namelijk de *Monte Sant Angelo*, de hoogfte punt van het ftoute voorgebergte, 't welk de baai van *Napels* van die van *Salerno* fcheidt. Deze berg, welke

zich onmiddellijk achter de ſtad en haven van *Castellamare* majestueus verheft, is 12 mijlen van *Napels* zelve gelegen. Uit hoofde van dien korteren afſtand en het voordeel van den watervervoer, wordt de ſneeuw aldaar met grooten ijver en zorg ingezameld, en de berg *Sant Angelo* is wel voorzien van de reeds vermelde kelders en groeven. Sommige van deze bevatten een' onmetelijken voorraad van ſneeuw; maar, hoe groot dezelve ook zij, die voorraad verdwijnt echter ſpoedig onder de handen des werkmans, die met van ijzeren punten voorziene ſtokken en ſchoppen in dezelve graaft, omtrent zoo als de arbeiders in de zoutmijnen. Deze arbeid wordt gedurende den avond en nacht verrigt, dewijl *Fahrenheit's* thermometer over dag dikwijls 90° a 100° teekent in de zon.

Lange rijen van muilezels, gelijkende naar kleine karavanen, beklimmen den berg naar de ſneeuwkelders; aldaar worden zij beladen met groote ſneeuwklompen, zoo veel mogelijk voor de buitenlucht beveiligd, en dalen alsdan, met al den ſpoed, welken zulk eene zware vracht gedoogt, langs ſteile, op ſommige plaatſen zeer gevaarlijke wegen, af, van *Quiſiſana* (*) naar *Castellamare*, tot aan de kaai, waar groote booten gereed liggen, om hare lading te ontvangen. Zoodra de zoo broze bevrachting van eene dezer booten volbragt, en met ſtroo, drooge bladeren en pakmatten is gedekt, vertrekt zij oogenblikkelijk naar *Napels*; de tijd der afreize is van 12 ure 's nachts tot 2 ure in den morgen. Ze zijn alle van mast en zeilen voorzien, of zulks haar te ſtade mogt komen op de terugreize; maar wijl er, in eenen zomernacht, zelden een koeltje in de baai heerscht, zijn dezelve van weinig of geen nut in de heenvaart, en de manſchap is verpligt, gebruik te maken van lange boomen en riemen. Deze arbeid valt, van wege de plompe en gebrekkige zamenſtelling der booten en de zware vracht, bij uitſtek zwaar, inzonderheid wanneer zij oponthoud bij de afreize gehad hebben, en bedreigd worden door de opgaande zon, alvorens zij de haven van *Napels* kunnen bereiken. Vuur behoorde aangebragt te worden tot behoud

(*) Eene heerlijke Koninklijke *Villa*, met een dorpje in de nabijheid aan den bergkant boven *Castellamare*. Het Italiaanſche zaamgevoegde *Qui ſi ſana* beteekent: „Hier herkrijgt men zijne gezondheid."

der ſneeuw. Eene kleine ſtoomboot moest eene reeks dezer booten op ſleeptouw nemen, en den tijd der overvaart verzekeren. Gedurende de zomernachten weêrgalmt, als 't ware, de ſtad *Castellamare* onafgebroken van het getrappel der muilezels, het geſchreeuw en gezang der drijvers, het gedruisch bij het afvaren der ſneeuwbooten, het gejuich der manſchap, en het geklots van hunne zware riemen, dat zelfs ver buiten de baai van *Napels* gehoord wordt.

Zoodra de ſneeuwbooten in de haven van *Napels* aankomen, worden ze terſtond ontladen door eene menigte *facchini* of ſjouwers, uitſluitend tot dat werk gebezigd. Deze knapen, die zeer vlug en ſterk zijn, offchoon hun voorname voedſel beſtaat in brood, olijven, knoflook, enz. afgewisſeld met *maccaroni*, loopen met hunne lading ſneeuw van den waterkant naar een groot, koel gebouw, ingerigt om dezelve te ontvangen. Dit gebouw, *la Dogana della Neva*, of het Sneeuwtolhuis, genaamd, is eenigzins achterwaarts van de haven gelegen, niet ver van het groote *Napelſche* tolhuis. Aan dit algemeene *dépôt* komen de handelaars in het klein uit alle wijken der uitgebreide ſtad zich voorzien, en er is naauwelijks ééne ſtraat in *Napels*, hoe ellendig en afgelegen dezelve ook zij, die niet zijne ſneeuwwinkels heeft. Volgens eene oude landswet, mogen deze winkels, gedurende het heete ſaizoen, nimmer bij dag of nacht geſloten zijn, of, indien de eigenaar zijne deur wil ſluiten of zich verwijderen, moet hij iemand in den winkel laten, gereed om ſneeuw te verkoopen, wanneer dezelve geëischt wordt. Eene dergelijke wet beſtaat er ook omtrent de apothekerswinkels, en wel het geheele jaar door: deze wet is in onbruik geraakt; maar de volksbehoefte houdt die omtrent de ſneeuwverkoopers ſteeds in wezen.

Nog verdient het opmerking, dat de ſneeuw op zichzelve eene artſenij en een voorbehoedmiddel is. Zij wordt inwendig *in natura* gebruikt, of ook gemengd met ſiropen en kruiden, en uitwendig plaatſelijk aangebragt voor hoofdpijn, verrekkingen en ontelbare andere ongemakken. De op deze wijze gebruikte hoeveelheid is zeer groot. Sneeuw mag inderdaad de genees- en heelmeester der behoeftige *Napolitanen* heeten, dewijl ze zelden een' anderen raadplegen.

EENIGE BIJZONDERHEDEN UIT DEN LEVENSLOOP VAN HENRIËTTE SONNTAG.

Deze door gansch *Europa* vermaarde Zangeres werd in 1808 te *Koblenz* geboren. Hare ouders waren beiden Tooneelſpelers, en beſtemden het begaafde kind vroegtijdig voor het tooneel. Op haar vijfde jaar verſcheen zij voor de eerſte maal in het openbaar te *Frankfort*, in de Opera *het Vrouwtje van den Donau*, als *de kleine Salome*, en op haar achtſte bezat zij reeds veel kunstvaardigheid in den zang. In 1817 ſtierf haar vader, en zij volgde nu hare moeder, eene bekwame Tooneelſpeelſter, naar verſcheidene *Duitſche* ſchouwburgen. Bij haar verblijf te *Praag* viel haar een grondig zangönderrigt ten deel in het voortreffelijk Conſervatorium; waarop zij in haar twaalfde levensjaar met groote toejuiching aldaar het tooneel betrad, en kort daarna te *Weenen* aan de *Duitſche* Opera geëngageerd werd, zich niet minder onderſcheidende aan de *Italiaanſche*. Hier vond zij in de vermaarde FODOR-MAINVILLE een model, dat met de edelſte uitdrukking de verwonderlijkſte buigzaam- en vaardigheid van ſtem verbond. Zij werd weldra eene ijverige leerlinge dezer groote kunſtenaresſe, wie de eere toekomt, haar gevormd te hebben, zoo wel wat de ſchool betreft, als met opzigt tot het beſtuderen der rollen. SONNTAG ſpeelde en zong *Semiramis*, *Desdemona*, *Roſine* en hare overige beste partijen geheel in den ſmaak van FODOR, welke zij ook haar betooverend *mezza voce* had afgeluisterd.

Na de ontbinding der Opera te *Weenen*, in 1824, gaf zij gastrollen te *Leipzig*, waar zij inzonderheid in die van *Euryanthe* ongemeene geestdrift verwekte. Maar haar eigenlijk ſchitteringstijdperk begon eerst met haar optreden te *Berlijn*, waar zij, benevens hare moeder en jongere zuster, aan den Koninklijken ſchouwburg geëngageerd werd. De ganſche ſtad verdrong zich naar de Opera, om de, door hare ſtem, zoo wel als door haar beminnelijk voorkomen, betooverende Zangeres te hooren en te zien. Het geheele publiek was verrukt; zij won aller harten, en de Dichters wedijverden, om haar in liederen en ſonnetten te bezingen. Er verſcheen zelfs een Roman over haar, onder den titel: HENRIËTTE, *de ſchoone Zangeres*, waarſchijnlijk van RELLSTAB. Zij

gaf den Dagbladſchrijvers aanleiding tot onderlingen twist; maar bleef desniettemin de lievelinge van *Berlijn* en van het Hof, hetwelk haar tot *Koninklijke Hof- en Kamerzangeres* benoemde.

In den zomer van 1826 reisde zij naar *Parijs*, waar zij desgelijks met de grootſte geestdrift ontvangen werd. Zij keerde over *Frankfort* en *Weimar* naar *Berlijn* terug, en werd kort daarna, voor twee jaren, aan de *Italiaanſche* Opera te *Parijs* geëngageerd. In 1827 verliet zij *Berlijn*, en zong vervolgens in de *Italiaanſche* Opera te *Londen* en te *Parijs*. In 1830 verliet zij *Parijs*, waar ook de Koninklijke Familie haar met veel onderſcheiding had bejegend, en betrad wederom het *Berlijnſche* tooneel. Doch, reeds tijdens haar verblijf te *Londen* en te *Parijs*, was zij, in 't geheim, met den Graaf ROSSI, Geheimſchrijver bij het *Sardiniſche* Gezantſchap, gehuwd. De geboorte van een kind uit dezen echt werd vooreerst verborgen gehouden; maar er liepen kwaadaardige vertellingen rond, en reeds had het gerucht de halve waarheid verbreid, toen nog altijd de openbaarmaking van den echt achterbleef. De Zangeres wilde nog eerst eene reis, als Concertzangſter, door *Europa* doen, en alleen te *Berlijn* het tooneel betreden. Deze hare laatſte reis geleek een triomftogt. Onbeſchrijfelijk was de ontroering des publieks te *Berlijn*, toen zij daar, op den 19 Mei 1830, met de rol van *Semiramis* hare theatrale loopbaan beſloot. Nog zong zij te *Petersburg* en te *Moskou* met ſchitterend gevolg, en keerde vervolgens over *Hamburg* naar de *Nederlanden* terug. Nadat nu de echtverbindtenis in het openbaar was verkondigd, bleef zij met haren Gemaal te *'s Hage* wonen. Hare levensomſtandigheden zijn allergelukkigst, welke geruchten van het tegendeel deswege mogen geloopen hebben.

Als Operazangeres vereenigde zij, met de bekoorlijkſte jeugdige geſtalte, de gemakkelijkſte en bevalligſte voordragt. Reeds van hare vroege jeugd aan was haar een zeldzame omvang van ſtem eigen, benevens de gaaf, om alle moeijelijkheden, als ware het een ſpel, te boven te komen. Hare toonen waren liefelijk, helder en zuiver; hare ſtem ongemeen buigzaam; hare voordragt juist, bevallig en vol uitdrukking; hare daarſtelling ſierlijk, wegſlepend, betooverend. Zij verſtond het eenvoudige, kunſtelooze gezang even goed, als de loopen en verſieringen der nieuwere *Italiaanſche* ſchool. Inzonderheid verwekte haar fluitgelijkend *pianisſimo mezza*

voor algemeene bewondering. In naïve, schertsende en lieftalige rollen, en in den *Italiaanschen* zang, streefde zij de grootste Zangeressen op zijde, welke zij in smaak en vinding, alsmede in het *portamento* en de *passages*, nog overtrof, waarbij hare zeldzame talenten door een zeer behagelijk spel nog verhoogd werden. De rollen, in welke zij bovenal schitterde, zijn: *Rosine* in den *Barbier*, *de Italiaansche te Algiers*, *Euryanthe*, *Agathe* in *het Vrijschot*, de *Prinses* in *Jean de Paris*, *Donna Anna* in *Don Juan*, *de Sneeuw*, *Sophia* in *Sargines*, *Asschepoetter*, *Carolina* in *het geheime Huwelijk*.

IETS OVER ORGELS.

(*Allgemeine Kirchenzeitung*, 12 Aug. 1834.)

Het Orgel is in *Europa* sedert 757 bekend. Te dien jare gaf Keizer COPRONYMUS het eerste instrument van dien aard, naar *Europa* gekomen, den *Frankischen* Koning PEPYN ten geschenke. Die Vorst deed het in de kerk van den H. CORNELIUS te *Compiegne* plaatsen. Elk bewonderde het zeldzame instrument, maar nog meer de wijze, waarop het bespeeld werd; want men kon er alleen door middel van *damp* toonen uit halen, en wel op navolgende wijze: men vulde eenen bak, die zich onder de pijpen des Orgels bevond, met kokend water; zoodra nu op de toetsen gedrukt werd, openden zich kleppen onder aan de pijpen, en de damp, nu hare benedenste deelen indringende, bragt de toonen voort.

Maar dusdanige instrumenten bleven niet lang in gebruik; zelfs het geheim dezer zonderlinge inrigting is heden ten dage geheel verloren. De werking van den wind verving nu de plaats van den damp, en blaasbalgen, tot dat einde aangebragt, deden denzelven in het binnenste des Orgels dringen. Het eerste naar dit nieuwe mechanismus ingerigte Orgel, in het Westen bekend, is dat, hetwelk LODEWIJK DE VROME in de groote rotunde van *Aken* deed plaatsen. — Kort daarna vertoonen zich reeds vele bekwame Orgelmakers in *Duitschland*. Verscheidene derzelven lokte Paus JOHANNES VIII, omstreeks het einde der negende Eeuw, naar *Rome*, en van daar breidde zich die kunst in geheel *Italië*

uit. In de tiende Eeuw verschenen Orgels met blaasbalgen, ook in *Engeland*; een derzelven werd geplaatst in de *Westminster*-abdij te *Londen*. Het mechanismus van dat instrument moet nog zeer onvolkomen geweest zijn; het had slechts 400 pijpen, aan welke 26 blaasbalgen waren aangebragt, welke 20 der sterkste arbeiders naauwelijks in staat waren in beweging te brengen. De toetsen waren 5 à 6 duim breed, en de behandeling viel bovendien zoo zwaar, dat de Organist zijne voeten in plaats van zijne handen daartoe moest bezigen.

Eerst in de dertiende Eeuw werden de toetsen smaller gemaakt, zoodat het nu mogelijk werd, de handen tot het Orgelspel te gebruiken. Men voerde tevens de manier in, meerdere klavieren, het eene boven het andere, te plaatsen, en vond van lieverlede nieuwe registers uit, waardoor men zich het middel verschafte, op het Orgel het effekt van verscheidene te gelijk spelende instrumenten na te bootsen.

Aan het Orgel, hetwelk de *Regensburgsche* Orgelmaker GLABRER omstreeks 1750 voor het klooster *Weingarten*, in *Zwaben*, vervaardigde, bevonden zich 666 registers en 6666 pijpen; hetwelk eerder een monument dan een instrument mogt heeten.

In de elfde en twaalfde Eeuw werden de Orgels gemeenlijk in het koor der kerken geplaatst; in de vijftiende vond men het verkieslijker, dezelve als sieraad boven den grooten ingang te plaatsen, gelijk men nog heden in de hoofdkerken der steden in *Frankrijk* doet.

SCHOONHEDEN VAN EIGEN' EN VREEMDEN GROND.

Mr. COLLINS (door sommigen de Aartsbisschop der Vrijdenkers genoemd) vroeg eens aan een eenvoudig landman, werwaarts hij henen ging. „Naar de kerk, Mijnheer!" — „Wat gaat gij daar doen? —" „God aanbidden." — „Zeg „mij, is de uwe een groote of een kleine God?" — „Hij „is het beide, Mijnheer!" — „Hoe kan hij het beide zijn?" — „Hij is zoo groot, Mijnheer, dat de hemelen Hem niet „kunnen bevatten, en zoo klein, dat Hij kan wonen in mijn „hart." COLLINS verklaarde, dat het eenvoudige antwoord des landmans meer indruk op zijn gemoed had gemaakt, dan

al de boeken, die de Godgeleerden over de Godheid hadden geschreven.

Volgens PLINIUS, lachte ZOROASTER, toen hij geboren werd, en THOMAS MORUS, toen hij stierf. Wie is de uitmuntendste dezer twee?

De maatschappij heeft, zoo wel als de hemel, hare gevallene engelen, die, door de ondeugd misvormd, in hunnen val kinderen der duisternis zijn geworden.

Helaas! wij ondeeligen (*individus*) weten zeer wel te spreken over de pligten der koninklijke waardigheid, en, indien wij er mede bekleed waren, zouden wij niet weten, hoe wij er mede moesten omgaan. Er is een groot onderscheid tusschen praten en regeren.

PLATO en PYTHAGORAS waren, wel is waar, blinde heidenen, maar geloofden nogtans, dat de loop der sterren een concert uitmaakte. Looft dan Hem, die deze muzijk in toon en maat bragt! Alles, wat adem heeft, looft den Heer.

Voorzigtigheid, bij het uitoefenen van weldadigheid, blijft altijd een teeken van menschelijke koelheid. Wie niet gaarne geeft, houdt gewoonlijk eerst een lang onderzoek, meer naar de levensgeschiedenis dan naar de behoefte des lijders, en doet allerlei troostelijke voorstellen. De ware weldoener onderzoekt slechts naar den nood. Hij vraagt niet lang naar stand en naam. Zijne vertroostingen zijn stille tranen, en overal, waar hij de eb der armoede aanschouwt, stroomt de vloed zijner barmhartigheid mild en zegenend binnen.

Ware beschaafdheid is inderdaad het zout der zamenleving; zij is de liefelijkste gezellin der deugd. Maar bij ongeluk is er ook eene valsche beschaafdheid, die met regt eene pest der zamenleving mag genoemd worden. Men wordt gemeenlijk haar bedrog eerst gewaar, wanneer het te laat is. Zij stelt den toon van vele Fransche schriften, welke men hier gretig ontvangt. Zij verleidt onze jeugd, betoovert onze vrouwen, en brengt niet zelden onze deftigste burgers in verwarring. Wij volgen haar eerst uit ligtgeloovigheid, vervolgens uit zwakheid, en eindelijk uit wellustige begeerte, tot dat zij ons op den boord eens afgronds geleidt.

Wordt het hoofdstuk van Godsdienst en Christendom uit het boek der opvoeding uitgedelgd, sloopt dan vrij het log gevaarte, dat wij een' tempel noemen, sluit uwe monden, eerwaardige mannen! gij bouwt op het zand, gij schrijft op de baren.

Laat ons, langs hoe meer, gezonde begrippen pogen te verspreiden, en dwaling en vooroordeel voor de gevaarlijkste vijanden der maatschappij houden. Door vuur en staal bedreigd, roept dezelfde mensch, in het eene oogenblik, sidderend uit: *God is groot, en* MOHAMMED *is zijn Profeet!* en slaat, in het andere oogenblik, een kruis, of onderschrijft de leer van Gods volstrekt raadsbesluit, zonder dat zijn hart bij dit alles iets anders gevoelt, dan vrees voor den opgeheven dolk en afkeer voor zijnen dweependen en bloeddorstigen vervolger.

Godsdienst moet de menschelijke opvoeding beginnen, leiden en voltooijen. Zij is de eerste, die het kind moet ingescherpt worden, en de laatste, waarmede de grijsaard voleindigen moet. Zij moet de eerste *Genius* zijn, welke hem aan de borst der moeder toelacht, en de laatste, die hem bij den slaap des doods de oogen toedrukt.

R. J. v. H. RZN.

TER BEVESTIGING VAN REHABEAM'S NEDERLAAG DOOR DEN EGYPTISCHEN KONING SISAK.

In het *Allgem. Repertorium für theol. Literatur und kirchl. Statistik*, No. 3, 11 April 1834, S. 48, vindt men het volgende, dat, den Geleerden veelligt niet onbekend, evenwel nadere vermelding niet onwaardig zal geoordeeld worden:

„ De waarheid van hetgeen door de H. Schrift (1 *Kon.* „ XIV: 25, 26 en 2 *Chron.* XII: 1 volgg.) wordt verhaald, „ aangaande de overwinning van SISAK over REHABEAM, „ heeft in onzen tijd eene merkwaardige bevestiging bekomen. Een der grootste paleizen van de *Egyptische* Koningen „ te *Karnak* is gedeeltelijk gebouwd door SISAK, of, zoo „ als de *Egyptenaren* hem noemen, SCHESCHONK. Aan „ een' der nog staande muren ontdekte CHAMPOLLION,

„ toen hij ten jare 1828 *Theben* bezocht, een ftuk beeldhouwwerk, hetwelk de overwinning van dezen FARAO voorftelt, en dien Koning vertoont, als de Opperhoofden van dertig overwonnene volken flepende naar de beelden der Goden, welke men te *Theben* aanbad. Onder die gevangenen is er een, op wiens fchild in *hieroglyphisch* fchrift te lezen ftaat: *Judaha Malek*, dat is: *Koning van Juda*. Deze figuur ftelt alzoo REHABEAM voor, als zijnde de eenigfte Koning van *Juda*, die door SISAK overwonnen is geworden. Zoo bekomt men dan, na verloop van 2800 jaren, een niet verwerpelijk getuigenis van den vijand, ten bewijze dat deze nederlaag werkelijk heeft plaats gehad, en dat alzoo het gewijde verhaal volle geloof verdient."

Indien men echter van dit ontdekte kunstwerk, dat, in vinding niet minder dan in uitvinding, voortbrengfel der kunst fchijnt te wezen, nog verder gebruik zou willen maken, b. v. ook tot *opheldering* van het Bijbelfche verhaal, en, zoo als na CHAMPOLLION's ontdekking wel eens geopperd werd, op grond daarvan bepalen, dat REHABEAM ook gevankelijk is weggevoerd geweest, dan zou men met deze onnoodige opheldering niet alleen geene groote dienst aan den Bijbel bewijzen, maar men zou te gelijk vergeten, dat het vernuft van kunftenaars, bij het uitvoeren van kunstgewrochten, vooral aan paleizen van Koninklijke overwinnaars, zich gewoonlijk van meerdere vleijerij bedient, dan de minder dichterlijke waarheid in het nafporen en mededeelen der Gefchiedenis kan of mag toelaten.

IETS OVER NIETS.

Dat de wereld vol nietigheden is, weet ieder; maar dat menigeen deze nietigheden voor iets, ja voor zeer veel houdt, weet niet ieder. Dat er meermalen over niets gefchreven, getwist en gehaspeld wordt, weet ieder; maar dat niets aan de waarheid zooveel afbreuk doet, weten weinigen, dewijl zij hun iets voor het grootfte en belangrijkfte houden. Wie met niets iets wil doen, zal altijd zichzelven bedriegen; zóo fchrijven ledige hoofden wel iets, en herhalen dit onder duizend vormen, maar zij denken er nimmer aan, dat van al hun gefchrijf niets zal overblijven.

Indien men iets voor groot en schoon moet houden, is het Godsdienst, deugd en menschenheil; maar velen schijnen dit voor niets te houden, want zij winnen er dadelijk, voor hunne beurs of hunnen roem, niet iets mede. Niets te willen, schijnt eene tegenstrijdigheid; maar, in betrekking tot het eeuwig Wereldbestuur, willen de boozen niets, dewijl zij iets willen, wat de Schepper niet wil. Niets te eischen van zijne medemenschen, schijnt mede eene ongerijmdheid, dewijl er een zeker iets is, dat niet op den achtergrond wil geplaatst zijn, het eigen Ik; maar echt Christelijke beginselen leeren ons, dat dit zeker iets niet meer gelden mag dan geoorloofd is; velen gelooven dit niet, want het is iets, dat de eigenliefde niet toelaat. Iets over niets te zeggen, is veel zeldzamer, dan niets over iets te zeggen.

L. W.

GELDOLPH DE KORTENAAR. (*)

Daar, waar het 's Gravenhaagsche Bosch
Des wand'laars oog bekoort,
En waar zoo menig trotsch paleis
Schier in de wolken boort;

Daar prijkt een grijze ridderburg,
Nog *'t Huis ter Noot* genaamd,
En door een kloeke, trouwe daad
In 't oud verhaal befaamd.

Daar woonde, in ouden riddertijd,
Een fiere Baanderheer:
't Was Kortenaar, zoo hoog van moed,
Als trouw aan pligt en eer.

Der Eedlen en Vazallen stoet
Zwoer jeugdige Ada trouw;
Op Hollands Gravenzetel zat
Nooit schooner, eedler vrouw.

Maar ach! een wreede bloedverwant
Betwist haar 't rijksgebied;
Haar dreigt een snoode muit'renschaar,
Die rang noch jeugd ontziet.

(*) Ter aanmoediging eens jeugdigen Dichters, die blijk van goeden aanleg geeft, zij dit dichtstukje den Lezer welgevallig! *Redact.*

Belegerd is reeds 't Graaflijk ſlot,
En Ada's hoop verdwijnt;
Ligt beidt haar ſtraks een kerkermuur,
En raad noch hulp verſchijnt!

Maar trouwe Geldolph hoort die maar,
En hoog ontvlamt zijn moed.
Hij zweert: „ Ik red u, mijn Vorſtin!
„ Of ſtort voor u mijn bloed!

„ Op, op, gezellen! knapen, op!
„ Ten ſtrijd voor 's Lands Gravin!
„ Ontruk haar aan der muit'ren klaauw,
„ En voer mijn' burg haar in!"

Daar ſchitt'ren rusting, ſchild en zwaard,
Daar blinken ſpeer en vaan;
Men blaast de ſchelle krijgstrompet,
En drijft het ſtrijdros aan.

Men volgt den wakk'ren hoofdman na,
En dringt, op zijn gebod,
De hofplaats in, de hofplaats door,
Tot vóór het Graaflijk ſlot.

Niets wederſtaat de dapp're ſchaar,
Al is haar tal ook kleen.
Verſchriklijk maait haar blinkend zwaard
Door 's vijands drommen heen.

Ras is het muit'renrot verſtrooid,
't Benaauwde ſlot ontzet;
Het vlugt en valt, wat weérſtand biedt,
En Ada is gered.

Zij dankt haar' trouwen Baanderheer.
„ Gravin! hier niet gebeid,"
Zoo ſpreekt hij: „ 'k voer u op mijn' burg
„ In meerder veiligheid."

Zij heft zich op zijn edel ros,
En rent, in vollen draf,
De hofplaats door, de hofplaats uit,
Op Geldolph's burgſlot af.

Maar ach! de ſnoode muiterij
Zweert wrokkend haren val;
Eene onafzienb're legerſchaar
Omringt ſtraks muur en wal.

Men raast op Burgvoogd en Gravin,
Braakt fmaad- en lastertaal,
En eischt kasteel en vlugt'linge op,
En dreigt met vuur en ftaal.

„ Geef op den burg, geef op het flot,
„ Voor Hollands Heer en Graaf!
„ En lever de Vorftin ons uit,
„ Of 't kost u leen en haaf!

„ Nog eens: geef op, geef op het flot,
„ Voor Hollands Graaf en Heer!" --
„ Neen, nimmer!" roept hun Geldolph toe:
„ Bij God en riddereer!

„ Hoe! 'k zou mijne edele Gravin
„ Verraden in den nood?
„ Neen, neen! ik weer uw' aanval af,
„ Of wacht getroost den dood!"

Men brengt den zwaren ftormbok voor,
En beukt op poort en wal;
Maar Geldolph's kleine, dapp're fchaar
Staat trouw en moedig pal.

Reeds zestien dagen is de burg
Van allen kant belaagd;
De manfchap dunt, de honger dreigt,
En hulp noch redding daagt.

O vreugd! daar nadert, tot ontzet,
Een dapp're ridderfchaar:
De ftrijd vangt aan — de muiter vlugt —
Verdwenen is 't gevaar!

't Is Ada's edele gemaal,
De fiere Graaf van Loon,
Een Vorst, aan roem en deugden rijk,
Geboren voor de kroon.

Hij trekt verheugd de flotpoort in,
Met heel zijn' ridderftoet,
En drukt zijn teed're gade aan 't hart,
En prijst haars redders moed.

Hij ſpreekt: „ Uw burg, waar, *in den nood*,
„ Mijn gade een ſchuilplaats vond,
„ Zij voortaan ook met dezen naam
„ Bekend in 's landzaats mond!

„ Zoo blijve uw trouw en kloek beleid
„ Voor 't nageſlacht bewaard!
„ Kniel neêr — ontvang den ridderſlag
„ En 't ridderlijke zwaard!"

De Graaf verliet weldra het ſlot;
Hij toog ter kruisvaart heen,
En lang bezat, in rust en vreê,
Zijn trouwe vriend het leen.

Nog blijft diens eedle riddertrouw
In 't volksverhaal bewaard;
Nog blijft het aadlijk huis *ter Noot*
Voor 't woên des tijds geſpaard.

En vaak nog, als des wand'laars pad
Voorbij dat huis hem leidt,
Herdenk' hij Ridder Geldolph's moed
En 's Graven dankbaarheid!

's Hage, 1834. K.

HOLLANDS LOB. (*)

Ich lieb' das Volk, an Sprache, alter Sitte
Und Biederſinn Thuiskon nah verwandt;
Ich lieb' dies Volk, das noch in ſeiner Mitte
Die Liebe wahrt für Thron und Vaterland,
Das treue Volk, das ſich um Wilhelm reihet,
Und für das Recht ihm Gut und Arme leihet.

Ich lieb' dies Volk! Wohl wohnt's im *Niedern* Lande,
Doch ſteht es *hoch* an Männerkraft und Muth;
Nie duldete es Sklavenjoch und Schande,
Für Recht und Freyheit gab es gern ſein Blut.
Stets ſtand es da, in *Eintracht* eng verbunden;
Das gab ihm *Macht*, das heilte ſeine Wunden.

(*) Dit Gedicht, door eenen *Duitſcher* vervaardigd, werd ons ter plaatſing toegezonden; waaraan wij, om deszelfs oorſprong en ſtrekking, gaarne voldoen. *Redact.*

Ich lieb' dies Volk! Möcht' auch ein Philipp toben,
Und Alba senden, seinen Henkersknecht,
Die sieben Fahnen blieben doch erhoben,
Es siegte doch die Freyheit und das Recht.
Konnt' dieses Volk in achtzig Jahr nicht fallen,
Es sollt' sich fürchten, wenn jetzt Belger prallen?

Ich lieb' dies Volk, das Namen hat zu nennen,
Bey deren Klang die Brust sich höher hebt,
Dess' Kinder Wilhelm von Oranien kennen,
In dessen Herzen Egmonts Name lebt,
Für das zur See Piet Hein, Tromps, Ruyter fochten,
Das Chassé, Speyk den Lorbeerkranz geflochten.

Ich lieb' dies Volk, im Kriege stark, im Frieden
Der Wissenschaft, den Künsten zugethan.
Gehörte diesem Volke einst hienieden
Erasmus nicht, nicht Hugo Grotius an?
Hier war's, wo mit des Pinsels Wunderfarben
Die Rembrandts sich Unsterblichkeit erwarben.

Ich lieb' dies Volk, das auf des Meeres Wogen
Uns aller Zonen reiche Schätze bringt;
Das rege Volk, das Wall und Damm gezogen
Zum Schutz des Lands, wenn Sturm die Wellen dringt;
Das fleiss'ge Volk, das durch des Handels Bande
Uns eng verbindet die entferntsten Lande.

Ich lieb' dies Volk! sollt' es nicht jeder lieben? —
Doch darum ist's vor allem mir so werth:
Hier ist noch echte Frömmigkeit geblieben,
Hier wird noch gern auf Gottes Wort gehört;
Die Kirchen sind noch heil'ge Zufluchtsorte;
Gott ist hier Gott, und nicht der Menschen Worte.

Du herrlich Volk, so reich an Gottes Gaben,
Bewahre denn dies heilige Panier!
Das Beste ist es, was die Völker haben,
Religion sey deiner Krone Zier!
Mit diesem Schild trotz' deiner Feinde Wüthen;
Der Herr ist stark, wird dich, sein Volk, behüten.

So sang ich, Freunde; nehmt es hin zum *Zeichen*,
Dasſ auch der Fremde Hollands Bravheit ehrt.
Möcht' jedes Volk nur Eurem Volke gleichen,
Sey jedem Volk ein Fürst, wie Euch, beſcheert!
Und in der Häuſer, der Familien Mitte
Herrsch' *Eures* Hauſes Frohſinn, Glück und Sitte!

P. zu *O.....* L. L...z.

LOOTS.

Een loots, waar 't vaderland door geestdrift valt te ſchragen;
Een loots, waar vrijheid wenkt, iets groots voor haar te wagen;
Een loots, waar Vondel's kunst en ziel en zinnen blaakt,
Waar men, door 't goede en ſchoon', naar ed'le lauw'ren haakt:
Was hij een loots geweest in aardſchen ſchat bejagen,
Hij liet geen ſchatten ná, die mot noch roest doorknagen.

Oct. 1834. J. W. IJNTEMA.

OP EEN' GRIJSAARD, DIE NOOIT DOKTERDE.

Hier ligt een grijsaard, die nooit medicijnen nam,
En toch, ſchoon hoogbejaard, aan 's levens einde kwam:
Bewijs, dat men niet ſteeds een' dokter heeft van nooden,
Om van de levenden te komen bij de dooden.

WAARSCHUWING AAN MINNAARS.

Wie 't knopje van de Liefde breekt,
Dien geurt de roos niet, die zij kweekt.

Mengelw. No. XI. bl. 522. reg. 10 v. o. mist het woord *een*.
——— No. XII. bl. 559. reg. 1. Hét woord *etcera* moet gelezen worden, voor wie Latijn wil, *etcetera*, en voor wie Hollandsch verkiest — *en keutels!*
——— No. XIII. bl. 602. reg. 19. ſtaat *denkende*, lees *dankende*.
——— ——— bl. 626. reg. 2. ſtaat abuſivelijk tweemaal *dat*.

MENGELWERK.

OVER DEN ZIN DER HERHAALDE BEDE VAN ONZEN ZALIGMAKER IN GETHSEMANÉ, MATTH. XXVI: 39 EN 42.

Onder dit opſchrift is, in de *Boekzaal der geleerde wereld*, voor Mei 1834, op bladz. 621—626, een opſtel geplaatst, waarin deszelfs ongenoemde ſchrijver zegt: „ Ik vlei mij, eene meer voldoende verklaring dier be-„ den te hebben uitgevonden, dan de tot hiertoe alge-„ meen gevolgde." Hierop valt aan te merken: 1. dat het opſchrift onnaauwkeurig is; want daarin wordt ſlechts van *ééne en dezelfde*, doch *herhaalde bede* gewaagd, en in de aangehaalde woorden wordt van *beden*, dus *meerderen*, geſproken; en, inderdaad, de ſchrijver onderſtelt, (zoo als wij nader zien zullen) in de bede van vers 39, en in die van vers 42, zoodanig onderſcheid, dat hij de eerſte in zijnen zoogenoemd nieuwuitgevonden zin verklaart, terwijl hij in de laatſte den gewonen zin behoudt, hetwelk ondertusſchen (gelijk zal blijken) met elkander volſtrekt onbeſtaanbaar is. 2. Ten andere valt aan te merken, dat, zoo de ſchrijver niet ſtokoud is, en zijne uitvinding niet van zijne vroegſte jeugd dagteekent, (hetwelk men naauwelijks denken kan, omdat hij ze thans eerst bekend maakt) zij, in zekeren zin, louter denkbeeldig is. Is dit het geval niet, dan is het *mogelijk*, dat hij, niet wetende, dat zijne verklaring reeds vroeger door eenen anderen is gegeven, en zijnen tekst beſtuderende, van zelf op die verklaring is gevallen. In zoo verre vond hij die dan waarlijk uit. Maar *eerſte* uitvinder daarvan was hij dan echter niet; en heeft hij het met menigen anderen, vóór en na hem, gemeen, dat hij, zonder alle uitvindingen te kennen, zich vleide iets *nieuws* gevonden te hebben, hetwelk daarna bleek iets *ouds* te zijn. Ik weet wel den eerſten uitvinder van des ſchrij-

vers verklaring niet op te geven; maar dit weet ik, dat, in het vroegst van mijnen Akademietijd, welke in 1769 aanving, mijn Leermeester, de Remonſtrantſche Hoogleeraar A. A. VAN DER MEERSCH, de bedoelde verklaring, hoewel niet als *nieuw*, reeds, met andere, aan zijne leerlingen heeft voorgedragen, en het bleek mij, niet veel later, dat andere Remonſtrantſche Leeraars ze voorſtonden en volgden, gelijk ze ook aan mij, na onderzoek, ſedert als de eenige aannemelijke is voorgekomen.

De *bede* of, zoo men met onzen ſchrijver onderſcheiden wil, de *beden* des Heilands waren de volgende: *Mijn Vader! indien het mogelijk is, laat deze drinkbeker van mij voorbijgaan; doch niet gelijk ik wil, maar gelijk gij wilt:* en: *Mijn Vader! indien deze drinkbeker van mij niet kan voorbijgaan, tenzij ik hem drinke: uw wil geſchiede!* Volgens de meest aangenomene of gewone verklaring, bad JEZUS hier den voorbijgang van zijn geheele lijden en zijnen dood af: volgens de andere, ſmeekte Hij ſlechts om het voorbijgaan van de doodelijke benaauwdheid, waarin Hij zich thans, naar het verhaal, bevond. Onze ſchrijver *vond* nu, naar zijne meening, den laatstgemelden zin in de *eerſte* bede, maar, laat, met eene zonderlinge tegenſtrijdigheid, de gewone zin in de *tweede* bede gelden. In de *eerſte* wil hij, en te regt, op het voornaamwoord *deze* gedrukt hebben, zoodat de Heiland door τὸ ποτήριον τοῦτο verſta zijn *tegenwoordig* lijden, — zijne *benaauwdheid*; maar in de *tweede*, waarin dit τοῦτο (*deze*) evenzeer voorkomt, vindt hij het *toekomſtig* lijden, alwat den Heiland vervolgens ſmartelijks bejegende, en zijn dood. Immers, omtrent de *eerſte* bede, drukt hij zich aldus uit: „De bedoe„ling van JEZUS is hier, naar ik denk, geens„zins, dat Hij van het lijden, hetwelk Hij, als de „CHRISTUS, volgens de Schriften, moest ondergaan, „mogt worden bevrijd; maar van zulk een mateloos leed, „als zich thans aan zijne droefgeestige beſchouwing en „ſterke verbeeldingskracht voordeed." (Naauwkeuriger

zou hij, dunkt mij, het laatſte aldus uitgedrukt hebben: maar van die geweldige ſmart en benaauwdheid, welke Hem het vooruitzigt van het aanſtaand lijden, dat Hij ſtond te ondergaan, en als de CHRISTUS lijden moest, veroorzaakte.) En de *tweede* bede omſchrijft hij met deze woorden: „ Mijn Vader! indien het lijden, gelijk „ ik mij hetzelve thans, als ſchier onlijdelijk, vertegen- „ woordig, mij treffen moet, en ik hetzelve, in al die „ uitgeſtrektheid en akeligheid, zal hebben te ondergaan, „ ik onderwerp mij, in dat geval, aan uwe hooge be- „ ſtelling." In deze omſchrijving wordt op het voornaamwoord *deze*, op het τοῦτο in den grondtekst, in het geheel niet gedrukt, maar hetzelve ganſchelijk voorbijgezien, en niet van de *tegenwoordige benaauwdheid*, maar van het *aanſtaand lijden* geſproken. — De omſchrijving had moeten zijn: Mijn Vader! indien de *tegenwoordige* „ *benaauwdheid* van mij niet kan voorbijgaan, uw wil „ geſchiede!" Die des ſchrijvers is volſtrekt onbeſtaanbaar. Zij zet de geheele zoogenoemde nieuwuitgevondene verklaring der eerſte bede op losſe ſchroeven, of liever zij werpt ze geheel omverre; want moet ik in de tweede bede op het τοῦτο niet drukken, waarom moet ik het dan doen in de eerſte, en omgekeerd? Er laat zich geene reden voor denken. Het is loutere willekeur. En te vreemder luidt des ſchrijvers onderſcheiding en de eene de andere tegenſprekende uitlegging van de beide beden, daar, volgens MARCUS, tusſchen die beiden geen onderſcheid, en de eene ſlechts herhaling der andere was, zoo als ook de ſchrijver zelf, in het opſchrift van zijn vertoog, in ſtrijd met het vertoog zelf, ſlechts van *ééne herhaalde* bede gewaagt. *Wederom henen gegaan zijnde*, (zegt gemelde Evangelist, H. XIV: 39, wegens JEZUS en zijne *tweede* bede) *bad hij, ſprekende dezelfde woorden;* en op gelijke wijs ſpreekt ook MATTHAEUS van de *derde* bede, H. XXVI: 44. Ons beſluit omtrent des ſchrijvers ſtukje is dan: De uitlegging der *eerſte* bede, ſchoon niet zoo juist omſchreven, als zij konde, is *niet*

nieuw, maar allezins met het taaleigen overeenkomstig, ja, naar ons oordeel, de eenige gegronde en ware. Die der *tweede*, integendeel, is met die der *eerste* onbestaanbaar en tegenstrijdig, en daarom geheel verwerpelijk. Ook heeft de schrijver niet getracht, zijne nieuwe verklaring verder te staven, dan door de aanmerking, dat men op het voornaamwoord *deze* drukken moet. Ter verdere bevestiging derzelve schrijven wij dan hier het volgende:

Naar de gewone verklaring, zoude de Zaligmaker gebeden hebben, dat Hij *niet lijden*, *niet sterven* mogt. Behalve nu dat zij *taalkundig onjuist* is, gelijk wij reeds zagen, is zij *hoogst aanstootelijk*, en loopt onmiddellijk aan tegen den uitlegkundigen regel, welken wel niemand zal tegenspreken, dat, waar tweederlei zin *kan* plaats hebben, (hetgeen men hier niet eens kan aannemen) waarvan de eene *redelijk* en met den zamenhang en al de omstandigheden overeenkomstig, de andere *vreemd*, in zichzelven *hoogst bedenkelijk* en *ergerlijk* voorkomt, aan de eerste, buiten tegenspraak, de voorrang moet worden gegeven. Dit is nu hier het geval. Wat toch is er in te brengen tegen JEZUS' bede, dat Hij van de droefheid en benaauwdheid, welke de levendige voorstelling van het onwaardigst en verschrikkelijkst lijden, waarvan Hij thans van zoo nabij bedreigd werd, Hem baarde, verlost mogt worden? Is er in zulke bede iets *onredelijks*; iets, waarom zij aan den Hemelschen Vader niet, met demoed en onderwerping, mogt worden voorgedragen? en is zij niet *allernatuurlijkst*? Beschouwt men daartegen de bede om geheele afwending van lijden en sterven, dat is, met andere woorden, om geheele verijdeling van het ontwerp der Godheid tot verlichting en begelukzaliging des menschdoms door zijnen dood, — van het geheele oogmerk zijner komst in de wereld, — van alles, wat Hij, ter bereiking van hetzelve, tot hiertoe geleerd, verrigt en ondergaan had: is het mogelijk, zulk eene bede in den mond te leggen van Hem, die ontelbare malen, op het nadrukkelijkst, zijn dood en lijden, derzel-

ver aanleiding en omſtandigheden, zijne begrafenis, zijne opſtanding, zijne hemelvaart, de uitſtorting der gaven van den Heiligen Geest over zijne Apostelen, en de aanſtaande vestiging en uitbreiding, en de duurzaamheid van zijn hemelsch Koningrijk op aarde, tot aan het einde der eeuwen, voorſpeld, en zelfs een gedenkmaal van zijnen dood, dat over de geheele wereld gevierd moest worden, onder de zijnen ingeſteld heeft? Is het mogelijk, dat men Hem heeft willen laten ſmeeken, dat Hij, voor eeuwig, als een valsch Profeet, als een bedrieger, mogt worden ten toon geſteld? Voorwaar, van alle onbegrijpelijkheden is voor mij geene grootere, dan dat menſchen, welke zich zeer beleedigd zouden achten, zoo men hun gezond verſtand ontzeide, zulke ongerijmdheid kunnen aannemen! En wat is er toch aan te voeren, om zulk gedrogtelijk gevoelen voor te ſtaan? — Het *ſystema?* Dat zal men wel niet durven beweren, dewijl dit hetzelfde zijn zou met te beweren, dat men de Heilige Schrift naar het *ſystema* verwringen moet, en niet het laatſte naar de eerſte moet vormen. Wat zou dit ook anders zijn, dan te zeggen, dat het *ſystema*, hetwelk zulk eene aanſtootelijke uitlegging behoeft, even aanſtootelijk is, als deze zelve? — Zal men, tot verſchooning des Zaligmakers, inbrengen, dat Hij, in den *angst*, welken twee der Evangelisten hem, in de tegenwoordige omſtandigheden, toeſchrijven, in verbijstering was, — dat Hij het behoorlijk gebruik zijns verſtands miste, — dat Hij van hetgeen Hij ſprak geene regte bewustheid had, en dat Hij derhalve niet te berispen is, omdat Hij den Hemelſchen Vader eene bede opdroeg, welke Hij, bedaard zijnde, wist, dat niet verhoord kon worden? Maar welke ergerlijke en Hem onteerende onderſtelling zou dat wederom zijn? — Daarenboven, zij wordt door het verhaal der gewijde Schrijvers ſtellig wederſproken; want wat is daarin, hetgeen van verſtandsverbijstering, hetgeen niet van de hoogſte bedaardheid, van de verwonderlijkſte tegenwoordigheid van geest, en van het betamelijkst handelen en ſpreken, onder de ſmart

en benaauwdheid, waaronder Hij schier bezweek, getuigenis draagt? *Hij begon droevig*, of *verbaasd*, *en zeer* (de Heer VAN DER PALM heeft *diep*) *beangst te worden*, *en zeide* (tot de Apostelen): *Mijne ziel is geheel bedroefd*, *tot den dood toe.* Zoo verhalen MATTHAEUS en MARCUS; en LUCAS maalt ons een tafereel van zijnen bangen strijd (ἀγωνία), hetwelk elk gevoelig hart doet sidderen en krimpen. En wat volgt nu in hun verhaal? — Hij zondert zich, tot het gebed, af van de drie Discipelen, welke Hij diepst in den hof met zich genomen had, en vermaant hen, om met Hem te waken. Juist zoo, als diep treurenden en in de ziel bedroefden, die nergens rust noch duur hebben, verlaat Hij hen, tot drie malen toe, en keert Hij, tot drie malen toe, tot hen weder. Bij elken terugkeer vindt Hij de jongeren, tegen zijne vermaning, slapende, — wekt hen, — doet hun eenmaal een zacht verwijt, (getuige van zijne liefderijke zachtmoedigheid) — vermaant hen op nieuw te *waken* en te *bidden*, *opdat zij niet in verzoeking komen*, dewijl *de geest wel gewillig*, *maar het vleesch zwak is.* Eindelijk JUDAS nadert: de Goddelijke Meester kondigt hun zijne komst aan, en gebiedt hun op te staan, en met Hem den verrader te gemoet te treden, enz. Ik herhaal nu mijne vraag: wat is hierin, hetwelk van zinsverbijstering, hetwelk niet van de volkomenste bedaardheid getuigt?

Wat nu, in den eigenlijken zin, *angst* betreft, welken men den Heiland toeschrijft: men kan dien niet, dan in onze vertaling, vinden. De Evangelisten MATTHAEUS en MARCUS bedienen zich hier van een geenszins gemeenzaam woord (ἀδημονεῖν), hetwelk niet meer, dan nog eenmaal, in het geheele Nieuwe Testament voorkomt, namelijk in PAULUS' *Brief aan de Philippensen*, in H. II: 26, waar het ook door *zeer beangst zijn* is overgezet, doch zeker niet meer, dan *bezorgd* of *bekommerd* zijn, beteekent, zoo als ook de Heer VAN DER PALM het *hier* vertaald heeft. Het is een woord, welks afleiding of zamenstelling on-

bekend is, en waaraan de Overzetters, naar mate zij zich dezelve aldus of anders voorstellen, of naar mate zij best met den zamenhang meenen overeen te komen, eene verschillende beteekenis geven. Vandaar wordt het nu eens vertaald door *verzet* of *verlegen* zijn, — *niet weten, wat te doen;* dan door *zich zeer te bekommeren, te bedroeven, te beangstigen,* en dan (hetgeen meer zonderling is) door *zich af te zonderen, de eenzaamheid te zoeken, menschen te schuwen.* Men behoeft dan hier niet alleen aan de sterkste beteekenis van *zich zeer,* of *diep, te beangstigen* de voorkeur niet te geven, maar, integendeel, zij is hier, naar mijn oordeel, onbestaanbaar; zij mag hier geene plaats vinden. — Het woord *angst*, oudtijds voor *vrees* gebruikt, sluit nog, in zijne eigenlijke beteekenis, het denkbeeld van *geweldige vrees* in, en kan daarvan niet worden afgezonderd. Maar *vrees*, eigenlijke vrees voor het lijden en den dood, welke JEZUS zeker wist, dat Hij ondergaan moest, welke Hij gewillig ondergaan wilde, met welker denkbeeld Hij uiterst gemeenzaam was, welke Hij gedurig, om er zijne Discipelen gemeenzaam mede te maken, met de uiterste bedaardheid voorspelde, *zulk eene vrees* kan men in Hem, als oorzaak zijner ontzettende aandoeningen, niet onderstellen. Zij strijdt met geheel zijn moedig gedrag, bij het rustig en bedaard te gemoet gaan en ondergaan van zijne martelingen zelve. — Maar welke (zal men misschien vragen) was dan toch die oorzaak? — Ik antwoorde: de Heiland zelf heeft die *letterlijk* uitgedrukt. Zij was *droefheid. Mijne ziel* (zeide Hij) *is geheel bedroefd tot den dood toe.* Hij zegt niet, zij is *zeer bevreesd*, of *diep beangst*, maar *geheel bedroefd:* en dat nu niet alleen *zulke droefheid*, als de zijne, maar ook *elke geweldige zielsaandoening*, zoo wel als *vrees*, de verschijnselen te weeg kan brengen, welke zich in JEZUS openbaarden, is bekend genoeg. Vraagt men, *hoe?* Dat moge hij verklaren, die geheel het naauw verband tusschen ligchaam en ziel, den wederkeerigen invloed van

beiden op elkander, en de wijze van werking, waarop die wordt uitgeoefend, kan uitleggen; waarop zich niet ligt iemand beroemen zal. Zoo veel is zeker, wanneer het ligchaam lijdt, lijdt ook de ziel, en omgekeerd; en wel zoo, dat men niet zelden bij beiden dezelfde verschijnsels opmerkt, welke van beiden ook de eerste oorzaak van wanorde zijn mag, zoodat het dikwijls zeer moeijelijk is, omtrent die eerste oorzaak te beslissen: en zelfs omtrent JEZUS zou men het als onzeker mogen beschouwen, of zijne zielsaandoeningen uit ligchaamsongesteldheid ontstonden, dan of het tegendeel plaats had. Liefst echter wil ik onderstellen, dat zijne *droefheid* ontstond uit overdenking en levendige voorstelling van hetgeen Hem, onverdiend, akeligs en onwaardigs zou overkomen; maar ik zal mij, in de volstrektste onzekerheid, wel wachten van, met sommigen, vermetel, in bijzonderheden te gaan ontwikkelen, wat er al in zijne ziel omging, wat Hij al overdacht, en hoe zijne verbeelding daaronder werkzaam was. Of zal zich iemand ligtelijk opdringen, dat men zich dat, wegens Hem, gereedelijk kan voorstellen? Ik niet, en het is mij genoeg in het algemeen te weten, dat het onderwerp van 's Heilands overdenkingen en voorstellingen in zichzelf uiterst treurig was, en Hem dus allernatuurlijkst tot de grievendste droefheid moest opleiden. — Is nu iemand verder met het woord ἀδημονεῖν verlegen, en vraagt hij, met welk ander woord men het *beangst zijn* van onze gewone vertaling zal verwisselen; zoo antwoord ik: een ieder verkieze zulk een, als hem *gevoegelijkst* dunkt. Alleen hij vermijde elk woord, waarmede het denkbeeld van *vrees* eenigzins verbonden kan worden, zoo als *benaauwd zijn* en dergelijken. Ik stel voor, *zeer bewogen*, *zeer ontroerd*, *zeer sterk aangedaan* te zijn, of worden, of eenig ander van zulke beteekenis.

Zeer *vreemd* en *ergerlijk* heeft intusschen het ongeloof de sterke aandoeningen des Heilands, bij deze gelegenheid, gevonden, en dezelve als bewijzen van eene

zwakheid, waar boven Hij had behooren verheven te zijn, voorgefteld. Het roemt zijne zoogenoemde helden, die, onverfchrokken, een even affchuwelijk levenseinde te gemoet gingen, als Hij. Doch de *onredelijkheid* van hunne ergernis wekt flechts de mijne. — JEZUS was mensch, en, als zoodanig, *allen menfchen gelijk*, *uitgenomen de zonde*. Zijn gevoelig geftel maakte Hem vatbaar voor alle de aandoeningen, welke de wijze Schepper der Natuur allen menfchen, tot de weldadigfte einden, heeft ingeplant. Hij was even min, door *Stoïfche* ongevoeligheid, onaandoenlijk voor eigen leed, als voor dat van anderen; maar, wel verre van daarom minder groot te zijn, was Hij integendeel te Goddelijker en beminnelijker, naar mate Hij van den ongevoeligen ZENO meer verfchilde. *Aanftootelijk* is niet de man, wiens aandoenlijk geftel door de indrukfelen van fmart en droefheid getroffen wordt, indien Hij daaronder *onberispelijk* blijft fpreken en handelen; maar *aanftootelijk* is Hij, die, zonder eenige aandoening of eenig gevoel te laten blijken, een geweldig einde kan zien naderen en ondergaan. Hij verraadt daardoor eene foort van *wreedheid* tegen zichzelven, welke men evenmin met goedkeuring kan befchouwen, als wreedheid jegens anderen; en (wat men er ook van moge zeggen) indien men zich over zijne zoogenoemde heldhaftigheid verwondert, het is juist omdat zij iets *buitenfporigs*, iets *overdrevens*, iets *onnatuurlijks* is, en niet omdat zij eenige ware grootheid, of zedelijke voortreffelijkheid, ten toon fpreidt. Ja, zoo wij onpartijdig willen zijn, zullen wij erkennen, dat zij niets met *deugd* gemeen heeft, ja zelfs dat zij met *volmaakte deugd* ftrijdt. Of zal men het *deugd* heeten, de gevoelige natuur, welke God ons gaf, te *verkrachten*, en al hare aandoeningen te *verdooven* en te *onderdrukken? Deugd* eischt, dat wij alle onze aandoeningen door rede zullen matigen, en niet gedoogen, dat zij ons wegflepen of verbijsteren; maar niet, dat wij ze geheel zullen *uitroeijen* en *verdelgen*, en dus onszel-

ven, in eenen zedelijken zin, *verminken.* Indien wij dit doen, verminderen wij onze zedelijke waarde, en, naar mate wij het daarin verder brengen, worden wij voor de beoefening van hooge deugd onvatbaarder en onbekwamer. Dit is zoo waarachtig, dat die zoo hooggeroemde *ongevoeligheid* kan huisvesten, en inderdaad ontelbare malen gehuisvest heeft, in *zedelooze monsters*, die, door gedurige misdaden en gruwelen, al hun natuurlijk en zedelijk gevoel *verstompt*, en zich voor alle aandoeningen onvatbaar gemaakt hadden. Zijn er anderen geweest van beteren stempel, die in dit opzigt mede geroemd worden, zij waren van verbijstering huns verstands, door valsche wijsgeerige of godgeleerde begrippen en dweeperij, niet vrij te spreken; en, hoewel enkelen hier eenige uitzondering mogten schijnen te verdienen, niemand hunner was aan JEZUS gelijk; zijne en hunne omstandigheden verschilden in tallooze opzigten; niemand hunner had zoo veel te lijden, als Hem te verduren stond, noch wist dit zoo lang te voren en met zoo vele zekerheid, als Hij; van geenen hunner is ons, in zoo vele bijzonderheden, gemeld, op wat wijze zij zich, kort vóór en bij hunnen dood, gedroegen: en, was JEZUS, *voor eenige oogenblikken, zwak*, zien wij Hem vervolgens, gedurende zijn *lang* en gadeloos lijden, niet in Goddelijke *kracht?* Hier hebben wij geen voorbeeld, om naast het zijne te stellen. En hier bewonderen wij zijne voorbeeldelooze *sterkte* met te meerdere verbazing, naar mate wij Hem, zoo kort te voren, *zwakker* gezien hebben. Ja waarlijk, zich alzoo en zoo spoedig te kunnen herstellen en verheffen, gaat alle denkbeeld van louter menschelijke en heldhaftige grootheid te boven; en, zonder onderstelling van bovennatuurlijken invloed en bijstand, weten wij er geen begrip van te maken. Het Evangelie meldt dan ook uitdrukkelijk, dat de Heiland dezelve ondervonden heeft; tenzij men het 43ste vers van LUCAS XXII, hetwelk in sommige oude handschriften ontbreekt, voor onecht houde.

Doch dan ook zal de Schrijver van den *Brief aan de Hebreën* ons hiervan genoegzaam verzekeren, als hij (H. V: 7) wegens den Heiland zegt, dat Hij, *in de dagen zijnes vleesches, gebeden en smeekingen tot dengenen, die Hem uit den dood verlossen kon, met sterke roeping en tranen, geofferd hebbende,* VERHOORD *is geworden:* want is Hij *verhoord*, dan heeft Hij niet gebeden, om van lijden en dood verschoond, maar om van de hevige aandoeningen, die Hem toen de borst beklemden, verlost te worden, en dan heeft God Hem buitengewone ondersteuning in zijne droefheid en beklemdheid verleend; maar van lijden en dood, zoo Hij daarom gebeden had, is Hij niet verlost geworden, en alzoo deze bede ook *niet verhoord.* Zonderling is het, dat wij hier weder in onze vertaling van *vrees* gewaagd, en gezegd vinden, dat de Heiland *verhoord* is geworden *uit de vreeze*, en dat de Heer VAN DER PALM, dit, zoo het schijnt, niet sterk genoeg geoordeeld hebbende, het heeft veranderd in *uit den angst*, doch dan, in zijne aanteekening, zegt, *dat is, verlost zijnde uit zijnen angst, ten blijke, dat zijn gebed verhoord was;* waaruit wij zien, dat ook zijn Hooggel. den Heiland geene bede om verlossing uit den dood in den mond legt. Maar wij onderstellen, dat, zoo men, bij de Evangelisten MATTHAEUS en MARCUS, geen *angst* in den Heiland had gemeend te vinden, men dien dan hier welligt ook niet zou gezien hebben. Men heeft hier weder een niet zeer gemeenzaam woord, en hetwelk ook nog slechts eenmaal in het Nieuwe Testament voorkomt, en wel in dezen zelfden *Brief aan de Hebreën*, H. XII: 28. Het woord is εὐλαβεία, en wordt, op deze laatste plaats, overgezet door *godvruchtigheid*, waarvoor de Heer VAN DER PALM *ontzag* gesteld heeft, namelijk *voor God.* In plaats van *verhoord uit de vrees*, of *angst*, zou men dan mogen vertalen *verhoord om zijne godvruchtigheid*, dat is uit aanmerking van zijnen eerbied voor, zijne gehoorzaam-

heid en onderwerping aan God; en zoo hebben het ook anderen verklaard.

Indien al het aangevoerde nog ongenoegzaam geacht mogt worden ter overtuiging, dan behoorde de aanmerking, dat de Heiland onmogelijk heeft kunnen bidden om hetgeen Hij elders ftellig verklaard heeft niet te willen bidden, alles te beflisfen. Dit nu heeft Hij gedaan, volgens JOANN. XII: 27, alwaar Hij zeide: *Nu is mijne ziel ontroerd: en wat zal ik zeggen? Vader! verlos mij uit deze ure?* en daarop antwoordt: *maar hierom ben ik in deze ure gekomen.* In den eersten opflag ziet men niet, hoe deze woorden in den zamenhang te pas komen, en fchijnen zij op zichzelven te ftaan; doch, oplettend befchouwd, ftaan zij met hetgeen voorgaat in volmaakt verband. In vers 23 zegt JEZUS: *de ure is gekomen*, (dat is: zij is nabij) *dat de Zoon des menfchen zal verheerlijkt worden.* Hoe het daartoe komen moet, heldert Hij vervolgens op, door eene gelijkenis, van het graan ontleend. Gelijk dit in de aarde fterft (fchijnt te fterven) en daarna herleeft en heerlijk uitfpruit, zoo moet ook Hij den dood ondergaan, en daarna verheerlijkt worden; en dit merkt Hij op, dat ook het geval moet en zal zijn van allen, die in zijne dienst en in navolging van Hem fterven zullen. Zij zullen tot het eeuwig leven, tot heerlijkheid, verrijzen. Thans volgt: *nu is mijne ziel ontroerd.* De herinnering aan zijnen aanftaanden dood, welke natuurlijk ook die aan het fmartelijk lijden, dat dien dood vooraf moest gaan, wekte, vervult zijne ziel met droefheid, en nu vraagt Hij: „ Wat zal ik zeggen? Zal ik mijnen Vader bidden, dat Hij mij uit „ de ure, waarin ik, door lijden en dood, verheerlijkt moet worden, wil verlosfen;" dat is: dat Hij het lijden en den dood van mij wil weren? „ Neen: „ dat zal ik niet bidden; want ik weet, dat ik, om „ die te ondergaan, in de wereld gekomen ben."

Eindelijk: wanneer Apostel PETRUS, (volgens verhaal van MATTHAEUS, XVI: 22, 23) nadat JE-

ZUS zijn lijden en dood voorſpeld had, tot Hem zeide: *Heer! wees uzelven genadig. Dit zal u geenszins geſchieden;* en daarbij gewis iets aanſtootelijks, wegens de wijze, waarop Hij lijden en dood ontgaan kon, gevoegd had, moest hij de beſtraffing zijns Meesters hooren: *Ga weg achter mij, Satan!* (Verzoeker!) *Gij zijt mij een aanſtoot; want gij verzint niet de dingen, die Gods zijn, maar die der menſchen zijn.* Hoe nadrukkelijk getuigt dit van zijnen afkeer, om niet te willen lijden en ſterven! — En, als dezelfde Apostel, (volgens MATTH. XXVI: 51—54) bij JEZUS' gevangenneming, geweld gebruikte, met oogmerk, om die te beletten en Hem te verloſſen, gebood hem de Heiland daarvan af te laten, en vroeg: *Hoe zouden dan de Schriften vervuld worden, die zeggen, dat het alzoo geſchieden moet?* en (volgens JOANN. XVIII: 10, 11): *Den drinkbeker, dien de Vader mij gegeven heeft, zal ik dien niet drinken?* Hoe kan hiermede beſtaan, dat Hij, ſlechts weinige oogenblikken te voren, zou gebeden hebben: *Vader! laat deze drinkbeker van mij voorbijgaan;* zoo dit had moeten beteekenen: „ behoed mij voor lijden en ſterven"? Men kan het onmogelijk rijmen. De Apostel zou dan onberispelijk hebben gehandeld, en uit de bede zelve eenen onwederlegbaren grond hebben kunnen ontleenen tot zijne verdediging.

Doch eindelijk genoeg. — Ik voeg er niets bij, dan dat in de *Nouv. Biblioth. Germ. Tom. XIV. p.* 116 — 135 eene fraaije Verhandeling voorkomt, waarin mede beweerd wordt, dat de Heiland niet gebeden heeft om *geheele verſchooning* van lijden; maar dat Hij geſmeekt heeft om *verkorting* daarvan, — dat het *niet langdurig* zijn mogt. Dan, dit is niet meer dan opvatting, en de gronden, daarvoor bijgebragt, zijn zeer verre van genoegzaam.

October, 1834. ADR. STOLKER.

IETS OVER DE MAZELEN.

Ter gelegenheid dat ik in de maanden Augustus en September hier vele kinderen aan de mazelen had, zijn mij, onder derzelver behandeling, wel zoo zeer geene eigenlijk praktifche, als wel meer wetenfchappelijke bijzonderheden, ten aanzien van het karakter en de natuur dier ziekte, bij het onderzoek van onderfcheidene Latijnfche Schrijvers daarover, voorgekomen. Met eenig berigt daarvan hier mede te deelen, vermeen ik den, met het Latijn min gemeenzamen, kunstgenoot geene ondienst te zullen doen.

MORTON vond zoo veel gelijks in mazelen en roodvonk, dat beide die ziekten bij hem niet in aard, maar alleen in graad verfchilden. RHAZES, RIVERIUS en SENNERTUS kwamen mazelen en pokken zoo verwant aan elkander voor, dat beide eenerlei moesten behandeld worden. De mazelen toch, weet men, komen voor als een eigenaardig, op zichzelf ftaand en van alle ander onderfcheiden uitflag, dat door middel van koorts naar de oppervlakte der huid gedreven wordt, zich voordoende onder roode vlekken, voorafgegaan en vergezeld van zware verkoudheid en zinkingen, als karakteristiek kenteeken dier ziekte; zoodanig, dat HOFFMAN en GRUNER de mazelen voor eene *febris exanthematica catarrhalis* hielden.

Sinds de mazelen, even als de kinderpokken, herkomftig van de *Afrikanen*, tot de *Europeanen* zijn overgegaan, (en waren die bij de oude *Grieken* ook niet bekend) zijn dezelve aan het menfchelijk geflacht zoo eigen geworden, dat weinigen, zoo er gevonden worden, die tijd van leven hebben, daarvan geheel zijn bevrijd gebleven; zelfs gewaagt ROSEN VAN ROSENSTEIN, die bij pasgeborene kinderen waargenomen te hebben.

Niettegenftaande ROSEN, gedurende zijne veertigjarige praktijk, bij niet één voorwerp voor de tweede maal de mazelen heeft waargenomen, en MORTON, die ge-

lijke jaren ondervinding telt, flechts eenmaal dit heeft bijgewoond, hebben, daarentegen, niet minder voorname Practici, onder anderen de beroemde TOZZETTIUS van *Florence*, dezelve meer dan eens bij een en hetzelfde voorwerp opgemerkt, hetgeen SCHACHT en MEZA ook bij ondervinding hebben. Indien daaromtrent nog eenige twijfel beftaan mogt, dan leze men zekeren brief van DUBOSQUIER DE LA ROBORDIERE, waarin hij zegt: „ Terwijl de mazelen in 1773 epide„ misch heerfchende waren, heb ik dezelve dikwijls bij een „ en denzelfden perfoon, binnen eene maand tijds, zien „ terugkomen, en dit hebben verfcheidene van mijne „ Collega's waargenomen. — De mazelen," vervolgt hij, „ die in het begin van 1777 als met geweld de menfchen „ overvielen, hebben op nieuw die ftelling bewaarheid, „ als wanneer ik vele kinderen daaraan andermaal labo„ rerende vond, die ik zelf reeds in 1773 van die ziekte „ genezen had. Niemand fchrijve zulks aan plaatfelijke „ invloeden toe, daar ik onderrigt ben, dat dit door „ geheel *Normandije* plaats heeft; terwijl Prof. SPIEL„ MAN mij het jaar te voren fchreef, dat hij te *Straats„ burg* dikwijls de mazelen in een en denzelfden per„ foon heeft zien terugkeeren." Bij zoo vele doorflaande bewijzen daarvoor kan men nog nadere waarnemingen voegen, onder anderen die van den beroemden GENOVESIUS, die in 1782, bij epidemie van mazelen, zesenveertig volwasfene menfchen, hoewel die te voren, naar hun eigen en het getuigenis van die ze behandeld hebben, allen reeds gemazeld hadden, daardoor andermaal heeft zien aangetast.

De mazelen derhalve, van zekere eigenaardige fmetftof ontleend, gaan, door er mede in aanraking te komen, tot anderen over, waartoe evenwel altoos gefchiktheid of vatbaarheid voor dezelve aanwezig moet zijn, zonder welke het gif, of de fmetftof, of geen vat heeft, of werkeloos blijft.

Zoo als doorgaans, komen de mazelen nu eens meer algemeen, als volksziekte, dan eens meer verfpreid, flechts

hier en daar voor, en zijn, naar gelange van dien, of epidemisch of ſporadisch. Hoewel nu bij MORTON, en ook vrij algemeen, de ſporadiſche voor eene goede en de eigenlijke ſoort, en de epidemiſche voor eene verbasterde en kwade ſoort van mazelen doorgaan, houdt dit evenwel geen' vasten regel; immers die in het jaar 1670 door SYDENHAM, te *Londen*, zijn waargenomen, waren, hoewel epidemisch, van eene goede ſoort, even als te *Upſal* in 1752 hèt geval was. Gevoegelijk kunnen derhalve beide de ſoorten onderſcheiden worden in *regelmatige* en *onregelmatige*.

Het beloop der mazelen verdeelt zich, even als de meeste exanthematiſche ziekten, in drie tijdperken. Het eerſte is dat der beſmetting, en duurt gewoonlijk drie dagen. De eerſte dag kenmerkt zich door eene koortſige ongeſteldheid, met afwisſeling van koude en hitte. Den tweeden dag gevoelt men zich meer ziek en koortsachtig, met eene witte en drooge tong, beletten eetlust, grooten dorst, droogen hoest, geneigdheid tot ſlapen, roode en tranende oogen, die het licht niet kunnen verdragen; uit den neus vloeit een dun en ſcherp vocht, dat veelal met niezen gepaard gaat. Den derden dag nemen al die verſchijnſels in hevigheid toe, ſomtijds met ijlhoofdigheid en niet zelden braking, doch, volgens de waarneming van DE HAEN, meerder met buikloop; anderen integendeel hebben, gedurende geheel het beloop der ziekte, geene ontlasting; het zweet breekt meer door; de oogleden en heel het aangezigt zwellen; de randen om de oogen worden rood en brandig. Al die toevallen duren, zonder eenige tusſchenpoozing, tot het einde van den derden of het begin van den vierden dag voort, als wanneer de mazelen zich beginnen te vertoonen; waarmede

Het tweede tijdperk, waarbij de mazelen uitkomen, intreedt, en men op het voorhoofd en in het aangezigt werkelijk kleine roode vlekjes, alsof het vloobeten waren, ziet te voorſchijn komen, die in korten tijd in aantal en omvang zoodanig toenemen, dat ze heel het aangezigt beſlaan. Van het aangezigt, dat ze het eerst in

bezit nemen, gaan ze verder over naar de borst, rug, buik, armen en dijen. Die den romp en ledematen bezetten, zijn gemeenlijk grooter in omtrek en veel menigvuldiger. Zijn de mazelen ten volle uitgekomen, dan beginnen de toevallen tot bedaren te komen en te flijten; dikwijls gebeurt het evenwel, dat, na derzelver verfchijning, een overvloed van bedorven gal door braken zich ontlast, hetwelk den zieke veel verligt; terwijl het hoesten, dat van het begin tot aan het einde der ziekte blijft aanhouden, eer toe- dan afneemt, (waarvan men tot rede geeft, dat, even als de huid, oogen, keel en luchtpijp door mazelen bezet zijn, het, volgens LIEUTAUDIUS, bij ontleedkundig onderzoek van lijken aan die ziekte geftorven, gebleken is, dat ook de ingewanden van de borst en den onderbuik niet veel minder door een dergelijk uitflag waren aangedaan) waardoor, met veel flijmftoffen op te brengen, de borst verligting krijgt, en welke hoest lang nog na de mazelen dikwijls overblijft. Den zesden dag beginnen de mazelen op het voorhoofd en in het aangezigt te verbleeken, dat almede begint te flinken en eene foort van ruwe ontvelling te ondergaan. Intusfchen doen zich de overige vlekken op het ligchaam meer uitgebreid en hoogrood voor; terwijl op den zevenden dag, als wanneer doorgaans

Het derde tijdperk daar is, de koorts reeds aflaat, en de mazelen op het aangezigt verdwijnen. Op den achtften dag verdwijnen dezelve verder over het geheele ligchaam, dat veelal met een bijzonder zweet, waterlozing of wel buiksontlasting gepaard gaat, en de natuur in de hand werkt. Den negenden dag bevindt zich de patiënt gemeenlijk heel wel en zonder koorts. Het aangezigt, de borst, ledematen en overige deelen van het ligchaam fchijnen als met ftofmeel beftrooid, terwijl kleine drooge ftukjes zich van de opperhuid affchilferen en fchubswijze afvallen, geen ander fpoor of teeken nalatende dan een weinig jeukte. Evenwel gebeurt het nog wel, dat, de *materies morbillofa* niet volledig naar de oppervlakte der huid ge-

dreven zijnde, de overblijffels daarvan de long onmiddellijk aandoen, en oorzaak eener longontfteking zijn, of wel ook, door het gedeeltelijk terugblijven daarvan, een aanhoudend kuchje en langzame koorts nalaten; van welke kwalen evenwel, zoo als TISSOT teregt aanmerkt, die genen bevrijd blijven, welke, in den loop of op het einde der ziekte, buitengewoon vele ontlastingen, hetzij door braking, afgang, waterlozing of zweeten, gehad hebben.

Hardinxveld,
Oct. 1834. A. G. BROCX, *M. D.*

UITTREKSEL UIT EEN OUD BOEKJE.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Weledel Heer!

Bij het bewerken der *Befchrijving van Dordrecht*, en vooral van *Beroemd Dordrecht*, komen mij vele zeldzame, en bijna geheel in vergetelheid geraakte, boekjes in handen. Onder eenige anderen kreeg ik onlangs het volgende: *Dansfeest der Dochteren te Silo: wt den woorde Gods, de Oudt-vaders, ende Heydenfche Autheuren met fyn behoorlycke fauçe op-gedischt. Door* PETRUM WASSENBURGH, *Bedienaer des H. Evangelii tot Dordrecht. Tot Dordrecht voor* FRANÇOYS BOELS, *Boec-verkooper, wonende by 't Stadthuys, in de gekroonde Duyf.* Anno 1641, in 16mo. 212 bladz.

De Schrijver van dit boekje, PETRUS WASSENBURGH, werd in het jaar 1612 te *Portugaal* en *Hoogvliet* beroepen, kwam in 1619 te *Amersfoord*, werd vervolgens bij leening, gelijk men in die dagen dikwijls gewoon was te doen, aan de Gemeente te *Utrecht* afgeftaan, en vertrok in 1629 naar *Dordrecht*, waar hij de opvolger van den weinig bekenden, maar

buitengemeen verdienftelijken, BALTHAZAR LYDIUS werd. In deze laatfte ftad werd hij, als braaf en godvreezend Christen en als geleerd en verftandig Leeraar, hoog gewaardeerd, en genoot hij de achting zijner gemeente en de vriendfchap en omgang van de deftigfte en geleerdfte mannen van zijnen tijd, een tijdvak zoo rijk in fchrandere vernuften! Omtrent het jaar van zijn overlijden vind ik het volgende, in de *MS. Befchrijving van Dordrecht*, bl. 64, door HERMAN OEM, opgeteekend: „In 't jaer 1655 den 7 April „s' woensdags omtrent drye ueren na de middach is „geftorven de godfalige en vrome Leeraer, D. WASSENBURGH, nadat hij over de 25 jaeren binnen „*Dordrecht* geftaen hadt, hadt des fondachs acht dagen voor fyn rust noch het avontmael wtgedeelt in „de groote kerck."

De vermaarde en echter weinig bekende Dichteres, MARGARETHA GODEWYCK, vervaardigde een *Gedicht* bij het affterven van haren waarden Vriend en Leeraar, in handfchrift nog voorhanden, en dus eindigende:

„Nu ghy Gryfe, oudt van jaren,
„Die van ons fyt opgevaren,
„Laet ons in des werelts zee
„Woelen, ge hebt een beter ftee!
„De Eng'len, doen fy u vernamen,
„Vlogen in de lucht te famen,
„U met vreughde te gemoet,
„Met een heusfeliken groet,
„Kusten uwen mont, en fpraken:
„Welkom, Soon! wilt u vermaken,
„Boven in des Hemels throon.
„Noit geen herelliker croon!"

In zijne plaats kwam LAURENS LAURENTIUS uit *Nijmegen*, en werd den 23 Mei 1656 door D. DIBBETIUS bevestigd.

Het bovengemelde boekje werd vervaardigd bij gelegenheid, dat er op eene clasficale vergadering, in

1641 gehouden, was goedgevonden: „ dat men alle „ ydelheid en lichtveerdigheid in danſen, kleedingen, „ maaltyden en andere excesſen door de kerken *zou* ſoe-, „ ken te weeren;" gelijk uit de Dordſche *Kerk-Acta* van dat jaar. blijkt.

Het is mijn oogmerk niet, thans over den inhoud en de waarde van hetzelve te ſchrijven, maar alleen om een gedeelte der *Voorrede*, waarin men eene breedvoerige ſchets van de zeden van dien tijd ontmoet, mede te deelen, ter overweging van hen, die onze Voorouders voor halve Heiligen houden, en de zeden van die dagen verre boven die van onzen tijd gewoon zijn te verheffen.

„ Wy moeten eylaes (dus drukt de welmeenende „ voorganger zich uit) tot onſer ſchaemte ende ſchan- „ de bekennen, dat het heden ten dage (1641) alſoo „ gaet, gelyck de Heere voorſeyt heeft, dat het in „ de laetſte dagen gaen ſal. *Matth.* 24. 12. *Dat de „ liefde in velen ſal verkouden, ende de ongerechtig- „ heyt vermenighvuldight werden*, ende *Luc.* 18. 8. „ *Als den Sone der menſchen komen ſal, ſal hy oock „ geloove vinden op der aerden?* want het is nu ge- „ lyck den Propheet *Eſaia* klaeght van ſynen tyt, „ *cap.* 22. 13. ſeggende: *ſiet alsnu isſet enckel vreugh- „ de* enz. Want het heeft huyden ten dage met ons „ een bedroeft weſen, ende zyn beklaeghlicke tyde die „ wy nu beleven, ende dat beyde ſoo ten aenſien van „ de religie ende Godsdienst, als ten aenſien van het „ leven ende de wandelinge des menſchen.

„ Wat de religie en den uyterlicken Godsdienst aen- „ gaet, daer is een generale kleynachtinge, dat meer „ is, een walginge, ja een geheele verachtinghe van „ des Heeren H. woort, een groote ende grove ont- „ heyliginge van den Sabbath, ende een ſchandelick „ misbruyck van ſyne H. Sacramenten. Dat men dien „ grooten ende kostelycken ſchat van des Heeren H. „ woort — niet en achtet, dat men daervan wal- „ get, gelyck de kinderen Israëls eertyts van het He-

„ mels-broot walghden, dat men hetzelve —— veracht-
„ tet, ende geenſins nae des Heeren woort wil hooren,
„ nochte daer na doen, gelyck de Propheet *Jer. cap.*
„ 44. 17. ten ſynen tyde oock klaeghde over de Kin-
„ deren Israëls, ende in den Nieuwen Testamente de
„ Heere *Christus*, *Matth.* 23. 37. 38. Dat men den
„ rüst-dagh des Heeren, niet alleen door den gewoon-
„ licken arbeyt, handelinge ende koopmanſchappen,
„ maer noch bovendien ende aldermeest door booſe en-
„ de ſondighe wercken, ſoo ſchandelycken komt te ont-
„ heylighen, dat men oock de getrouwe Leeraers van
„ Gods woort —— niet alleen kleyn acht, maer oock
„ beſpot ende veracht, ſoo datſe haer lied ende ge-
„ ſpel moeten zyn in hare drinck-huyſen ende gela-
„ gen ——— ende om dit te bewyſen is niet noodigh
„ vele redenen, ofte oock exempelen voort te brengen,
„ dewyle de daghelickſche droevige ondervindinge, ende
„ den jammerlicke toeſtant der kercke, ons ſulcx ſoo
„ klaer als den dagh, leert ende vertoont, door de
„ verſcheiden dwalingen, secten enz.

„ Wat belangt het leven ende de wandelingen der
„ menſchen huyden ten dage, daervan getuycht ons
„ mede de droevige ondervindinge, dat niet alleen de
„ menſchen in 't goed doen vertragen, ende langhs ſoo
„ meer tot de ſonde komen te vervallen, ende daer inne
„ haer vermaeck beginnen te nemen: maer oock dat
„ de betrachtinge van goede wercken, ende rechte prac-
„ tycke der godſaligheyt, begint verſuymt, veracht,
„ jae geheel als verbannen te werden, ende dat in
„ tegendeel allerley ſonden ende ongherechtigheden on-
„ der den menſchen beginnen de overhant te nemen,
„ als van lasteren, evelen, vloecken, lichtveerdigh
„ ſweeren ende allerley misbruyck van den Name des
„ Heeren. Van ongehoorſaemheyt, rebellie, verach-
„ tinge, ende beſpottinge van ouderen, overheden,
„ ende alle die over andere geſtelt zyn. Van haet,
„ nydt, twist, kyvaegien, wraeck-gierigheyt, ſchel-
„ den, ende verachten van ſynen naesten, jae van vech-

„ ten, slaen, quetsen, verlemmen ende dooden. Van „ onreynigheyt, hoererye, overspel, vrouwen-kracht, „ bloet-schande, vervoeringe ende ontschaeckinghe van „ dochters, ende diergelycke grouwelen van onkuysheyt „ meer. Van hoovaerdye, pracht en kostelickheyt van „ kleedinge, in stoffen ende koleuren, nieuwe snuffen „ ende vremde fatsoenen van drachten, die van En„ gelsche, Fransche, Spaensche, ende andere Natien, „ oock onsen formelen vyanden ontleent zyn: mitsga„ ders de overtollighe omhanghselen, optooyingen ende „ verçierselen van lichamen onder de vrouwen, van „ Spaensche kappen, paruycken, vremde hulselen, bloo„ te hoofden, vremt ende gepoedert hayr, hanghende „ locken, corallen, peerlen, silver, gout ende dier„ ghelycke oppronckerye meer van den armen ende „ stinckenden maden-sack. Van dronckenschap, bras„ serye, suyperye ende overdaet in eten, drincken, slem„ pen, leckernye, en delicatessen. Van gierigheyt, „ dieverye, rooverye, ende onderdruckinghe van den „ armen, niet alleen door openbaer gewelt, maer oock „ onder schyn van rechte, met elle, mate, ware, ge„ wichte, munte, woecker, ende andere quade prac„ tycken. Van liegen, bedriegen, overlasten ende on„ derdrucken van synen naesten. Van het begeeren, „ onder-kruypen, onderkoopen, ende ontvremden van „ de goederen, neringen, koopmanschappen ende ande„ re handelingen der menschen enz. Derhalven men „ huyden ten dage tot ons met soo goeden recht magh „ seggen, als de Heere eertyts tot synen volcke seyde, „ door den Propheet *Hoseam*, *cap.* 4. 1. 2. 3: *Hoort* „ *ghy kinderen Israëls des Heeren woort, want de* „ *Heere heeft oorsake te schelden, die in den lande* „ *wonen, want daer en is geen trouw, geen liefde,* „ *geen woort Gods in den lande*" enz.

Dordrecht,
10 Sept. 1834.

G. D. J. SCHOTEL.

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN.

(*Vervolg van bl.* 616.)

Volksfeest. — *Verdraagzaamheid*, *enz.*

Het feest van den heiligen PATRIK, een oorfpronkelijk en echt *Iersch* feest, wordt ook hier gevierd. Vroeg in den morgen, door klokkengelui tot de godsdienst geroepen, dringt eene feestelijk opgefchikte menigte in digte drommen naar de katholieke kerken. Maar wie befchrijft derzelver ontfteltenis, verontwaardiging en fteeds toenemende gramfchap, wanneer men, tot *City-Hall* genaderd zijnde, het Park vol reusachtige, gedrogtelijke, enkel uit aardappelen opgerigte fpotbeelden van den vereerden patroon aanfchouwt! Als door een wonder fchijnen deze leelijke geftalten des nachts uit den grond opgefchoten te zijn. Bij dezelve vertoonen zich groepen van ftrijdvaardige menfchen, welke door gefloten vuisten en zonderlinge, donkere blikken hun befluit te kennen geven, om de aardappelen-beelden van den Heilig te befchermen. Alle venfters — alle daken zijn met aanfchouwers bezet. Men ziet anders de *Amerikanen* niet ligt aan het venfter. Langzaam nadert de fchare, die zich in haar geloof meent gehoond te zijn. Scheldwoorden gaan vooraf. Weldra vliegen er fteenen naar de fpotbeelden. Onder het gefchreeuw van: *Ierfche Manna!* werpt men van den anderen kant met aardappelen. De voorften worden door de achterften fteeds meer naar het hek van het Park gedrongen, en hevige toorn zet aan tot eenen ftrijd, welke met de vernieling der beelden eindigt. Enkele gevechten hebben echter ook nog het overige van den dag, tot laat in den nacht foms, plaats. Dat alles is van den eenen kant enkel eene grap, maar van den anderen ten volle ernst, en over en weder komen meestal bebloede koppen. Intusfchen loopt alles in zekere regelmatige orde af. Men bemerkt al fpoedig, dat het eene van vroegere tijden herkomftige gewoonte is, die jaarlijks plaats heeft, en dus toegelaten, ja zelfs gaarne gezien wordt. De vreemdeling, die voor de eerfte maal zoodanig tooneel aanfchouwt, zoude misfchien een blijk van onverdraagzaamheid daarin

meenen op te merken; zoo is het echter niet gemeend. De Katholieken ſtaan hier algemeen wel niet in hooge achting; maar de armoede van het *Ierſche* volk, dat men gewoonlijk als een *aardappelen-etend* volk beſchouwt, is de eigenlijke reden der ſpotternij. De *Amerikanen* hebben den grootſten afkeer van armoede. Daar nu de aardappelen, welke door overbrenging in *Europa* zoo zeer verbeterd zijn, in derzelver eigenlijk vaderland een ſlecht en ongezond voedſel opleveren, worden die als zinnebeeld van nood en ellende aangemerkt. Het verdient opmerking, dat deze vrucht thans alhier wordt ingevoerd; alle *Amerikaanſche* ſchepen doen voorraad uit een ander werelddeel op.

De verdraagzaamheid in het godsdienſtige is hier echter niet zoo algemeen en onbeperkt, als menigeen zich verbeeldt. Uit de beſchrijving van het vieren van den zondag kan men reeds afleiden, dat menſchen, die een' anderen rustdag hebben, b. v. *Israëlieten*, genoodzaakt zijn, den Christelijken of *Amerikaanſchen* zondag, althans voor het uitwendige, mede te houden. *Turken* durven zich op ſtraat niet vertoonen; ieder wendt zich met afſchuw van hen af, en de lieve jeugd werpt hen met ſlijk. Men wil deze onbetamelijke handelwijze daarmede regtvaardigen, dat dezelve tegen de onderdanen van een' *despoot* is gerigt; maar dit moest hen in de oogen van den *Amerikaan* tot voorwerpen van deelneming maken. Men *haat* hen, als vijanden der Christenheid.

Ook de katholieke eerdienst is aan zekere beperkingen onderworpen, ten opzigte van openbare *processiën*; doch de veld- en ſtraat-preken en de zoogenaamde *werken* der Methodisten worden met alle derzelver belagchelijke en ſoms ergerlijke overdrijvingen toegelaten. Eene menigte nieuwsgierigen vindt er een zeer gezocht ſchouwſpel in. Aanmerkelijke reizen worden ondernomen, om zulk eene nachtelijke *camp-meeting* bij te wonen. Ik voor mij begrijp niet, hoe moeders hare dochters derwaarts kunnen geleiden; en ik verwonder mij ten hoogſte, dat een man, wien de eer van zijn huis geene onverſchillige zaak is, zich bij deze ſekte kan voegen, als hij vrouw en dochters heeft. Het *tot ſtand brengen van het werk*, zoo als het in de taal dier geestdrijvers wordt genoemd, geſchiedt op eene zeer ergerlijke wijze, ofſchoon daarmede eigenlijk gemeend is het *aanſchouwelijk worden van de hel*, dat door een verſchrikkelijk gehuil zich

openbaart, en de *geestelijke verbinding met den Verloſser*, welke door een dof zuchten en ſtenen bij het jeugdige gedeelte des vrouwelijken geſlachts kennelijk wordt.

Allerlei dweeperij gaat hier in zwang, en wordt ſoms een niet onvoordeelig artikel van *ſpeculatie*. Predikers van onderſcheidene belijdenisſen huren gebouwen, en laten deze in den vorm van kerken of tempels inrigten. Door het verhuren der zitplaatſen maken de ondernemers eene goede rekening; een gezin van vijf perſonen betaalt 80 tot 100 *dollars*. Maar de banken zijn ook keurig bearbeid, van goede kusſens voorzien, en worden zeer wel onderhouden. Men zorgt ſteeds voor het meestmogelijke gemak. In de ledige ruimte tusſchen de banken wordt niemand toegelaten. De kerkgemeenten kiezen eenige leden uit haar midden tot oppasſers, en deze perſonen handhaven eene ſtrenge orde. Eene ſtevig gevlochten garde is hun ambtsteeken. Eerst hield ik dit werktuig voor een' vliegenwaaijer, en meende, hoe ongewoon mij deze aardigheid ook voorkwam, dat men daarmede de vrouwen wilde beveiligen voor den aanval van lastige inſekten; doch men behoeft niet lang in de kerk te zijn, om te vernemen, waartoe dat wapen moet dienen.

Treedt een onbekende in het heiligdom, zoo doet hij naauwelijks eenige ſchreden, of hij gevoelt reeds een' niet zeer zachten ſlag op den ſchouder. Hij ziet om, en aan elke zijde van hem ſtaat een oppasſer met omhoog gehoudene garde. De beide *Gentlemen* beſchouwen den vreemdeling van het hoofd tot de voeten, en onderzoeken met ernſtigen blik zijn gewaad, om daaruit tot zijne vermoedelijke bezitting te beſluiten, en hem eene plaats overeenkomſtig zijn vermogen aan te wijzen. Bij een tweede of althans bij een derde bezoek wordt te kennen gegeven, dat men eene bank moet huren. Is het een eenig perſoon, zoo kan hij gelegenheid zoeken, om bij eene familie in te huren. Op deze wijze wordt de kleederrang niet verbroken, en de rijke komt geenszins in aanraking met het geringe volk, hetwelk buiten mag ſtaan en de kerk omſingelt.

In de Roomſche kerken vooral gebruikt men weinig inſchikkelijkheid. Treedt er iemand binnen, die geene plaats gehuurd heeft, zoo wordt hem terſtond de deur gewezen; of heeft hij, onkundig van de beſtaande verordeningen, ongemerkt zich nedergezet, zoo wordt hij, zonder omſtandigheden, weggejaagd. Men wil, dat huishoudelijke belan-

gen zoodanige maatregelen noodzakelijk maken; dezelve strijden echter tegen den geest des Christendoms, en maken een' onaangenamen indruk op den reiziger, die of uit godsdienstigheid of uit nieuwsgierigheid eene kerk bezoekt.

Deze middelen zijn echter niet altijd voldoende, om eene gemeente of vergadering (*congregation*) bijeen te houden. Wanneer de ondernemers hunne rekening er niet bij vinden, geeft men de zaak op, en het gebouw wordt tot een ander doeleinde verhuurd. Wat heden eene katholieke kerk is, was misschien het vorige jaar eene Synagoge, en zal welligt een jaar later eene Protestantsche kerk of een Presbyteriaansch bedehuis zijn. Het gebeurt ook wel, dat hetzelve tot wereldlijk gebruik terugkeert en tot eene danszaal of tot akademische voorlezingen verhuurd wordt; gelijk dit onlangs het geval was met een bedehuis van de Pietisten, waarin eene jonge, schoone, deïstische *Lady* uit *Massachusetts*, zich boven de gewone begrippen van welvoegelijkheid verheffende, voor de in menigte toestroomende jonge heeren van *New-York* wijsgeerige voorlezingen hield. Het was eene naäping van Mevrouw VON KRÜDENER, in Epikuristischen stijl. Doch zulks duurde niet lang. De *Lady* moest weldra plaats maken voor eenen goochelaar; en thans dient het gebouw tot verkoopingen. Waarschijnlijk zal hetzelve in deze hoedanigheid het langst gebruikt worden, daar veilingen hier, het gansche jaar door, lieden van hoogeren en lageren stand bezig houden.

Ieder, die er lust toe heeft, kan openbare verkoopingen houden; maar wil hij iets te doen hebben, zoo moet hij — dit is een noodzakelijk vereischte — een potsemaker, een hansworst zijn. De *Amerikanen* lagchen wel niet ligt, maar hooren toch gaarne iets, dat geschikt is, om gelach te verwekken. De overige eigenschappen des houders van verkoopingen komen met die van een *Amerikaansch* koopman in het algemeen overeen. Ongemeen groot is de hoeveelheid van koopwaren, die jaarlijks naar *New-York* gevoerd, en, met geringe uitzondering, hier verkocht, of liever weggemaakt en voor een' spotprijs afgezet worden. In ééne maand komt er soms meer aan, dan de Vereenigde Staten in tien jaren noodig hebben. Niemand verbeelde zich, één artikel te kunnen bedenken, waarvan hier geen overvloed is. In *New-York* alleen zijn meer schoenen, dan in *Parijs*, meer mans- en vrouwe-kleederen, dan in *Londen*, meer porselein, dan te *Sevres*, *Meissen* en *Weenen*, meer snuisterijen, dan in *Duitsch-*

land, meer edelgefteenten en kostbaarheden, dan in *Frankrijk*, meer glaswerk, dan in *Bohemen*, meer fnijwerk, dan ergens in *Europa* — maar koopers ontbreken. Behalve de handelaars in het groot, komen te *New-York* alleen in ééne week dikwijls tien- tot vijftien-, ja zelfs twintig-duizend landverhuizers aan. In de hoop, om de reiskosten hiermede te dekken, voeren deze lieden gewoonlijk fabrijkgoederen aan, waarop zij veel meenen te winnen, omdat dezelve in *Amerika* niet vervaardigd worden. Hoe verwonderen zich deze bedrogene lieden, wanneer zij de aangevoerde waren beneden inkoopsprijs bij openbare veiling zien weggaan! — Hier hebben zich maatfchappijen gevormd, welke de *Franfche* zijden ftoffen opkoopen, naar *Frankrijk* terugbrengen, en daar met aanmerkelijke winst weder verkoopen.

(*Het vervolg hierna.*)

DE SNEEUWOOGST VAN NAPELS.

(*Vervolg van bl.* 667.)

Van overoude tijden was de fneeuwhandel, gelijk die van het zout, den tabak enz., door het ganfche Koningrijk *Napels*, eene Gouvernements-monopolie. De Koning is gewoon, denzelven aan een gezelfchap te verpachten, hetwelk verfcheidene duizend dukaten 's jaars voor het privilegie betaalt, en daarenboven gehouden is, de fneeuw tot een' vasten, onveranderlijken prijs te verkoopen, en in eene zware boete wordt beflagen, wanneer het de ftad onvoorzien laat van eene genoegzame hoeveelheid voor de behoefte. Het Gouvernement, de dwaasheid begaan hebbende van in dezen of eenigen anderen handelstak zich te mengen, toont voor 't minst wijsheid in deze geftrengheid; want maar weinig zaken zouden het volk zoo ligt tot opftand aanzetten, dan duurte der fneeuw in de hondsdagen. De *Dogana della Neva* wordt verpacht, en brengt eene aanzienlijke fom op.

Van de bergen fneeuw, dagelijks te *Napels* aangebragt, gaat een deel naar bijzondere huisgezinnen, welke dezelve bij hunne maaltijden gebruiken; een ander deel naar de koffijhuizen en forbetwinkels, waar het in forbet, limonade, ijs enz. wordt gebezigd; en een groot deel naar rondloopende verkoopers van mindere foort van *gelati*, alsmede naar plaatfelijke waterverkoopers, die daarmede den eenvoudigen drank

verkoelen, welken zij op den hoek van schier elke straat aan de voorbijgangers uitventen. In het huiselijk gebruik dient dezelve niet alleen tot het verkoelen van den wijn, maar wordt op tafel gezet in eene kom, waaruit elke gast zich bedient van een stuk, om zijnen wijn toe te bereiden, die altijd uit bokalen gedronken wordt. 't Is een slag, om den mond der bokaal te vullen met een stuk sneeuw, en daarna den wijn zachtjes op hetzelve te schenken, dien als 't ware latende filtreren door de sneeuw in het glas. Dus wordt het groote vraagstuk, een ijskoude drank, ten genoegen des drinkers opgelost; en het is voor hem een verrukkelijk gezigt, wanneer de *capri rosso*, of eenige andere roodkleurige wijn, wordt gegoten op de glinsterende bevrozen sneeuw.

De koffijhuizen, die zeer talrijk zijn, verkoopen bijkans alle, gedurende den zomer, limonade en ijs. Van acht ure des morgens tot vijf ure des namiddags bepaalt zich de verkoop meest tot sorbet en limonade; maar des avonds begint het groote vertier van *gelati*, hetwelk, in een' welbeklanten winkel, niet ophoudt tot na middernacht. De aanzienlijken houden voor deze winkels stil, en nemen de waar in hunne rijtuigen mede, of gaan ook wel in de winkels, die altijd openstaan. De *Napolitanen* en *Sicilianen* zijn de beste ijsmakers van de wereld; met hen zijn de *Parijzenaars* te dezen niet te vergelijken, en de *Engelschen* nog veel minder. De verscheidenheid in benamingen en hoedanigheden van hunne *gelati* is schier eindeloos. Tot het maken van goed ijs is goede suiker onmisbaar; en het was eene bittere grief voor deze handelaars, gedurende BUONAPARTE's vastelandssystema, de toevlugt te moeten nemen tot honig, of suiker, door *Fransche* scheikundigen getrokken uit biet en wortelen, in stede van *Westindische*. Vóór eenige jaren woonde een groot sorbet-handelaar aan het boveneinde der *Toledo*-straat; hij was een oud man, die onderscheidene omwentelingen en ontelbare staatkundige veranderingen had beleefd, maar slechts twee gedenkwaardige kende — de *Milanesche* en *Berlijnsche* dekreten, die den invoer der suiker verboden en slecht ijs maakten, en de val van NAPOLEON, die de opheffing derzelven ten gevolge had, den handel bevrijdde en goed ijs bezorgde.

Terwijl deze winkels de vermogenden voorzien, worden de mindere klassen door de rondloopende verkoopers voor-

zien. Elken zomeravond drijven deze luidruchtig welfprekende redenaars hunne zaken op het lange hoofd, aan de haven zelve en op andere volkrijke plaatfen. Hunne waren zijn wel niet zoo goed, maar ze zijn veel goedkooper, en — ze zijn toch altijd *koud*. Voor drie, vier of vijf *grains* kan de zeeman, de visfcher, de dorftige voerman, elke werkman het *fummum bonum* (hoogfte goed) — een groote hap kouds en zoets — verkrijgen. Op kerkfeest-avonden en die van heilige dagen is die handel inderdaad verbazend, en alsdan zwerven de verkoopers door al de drokke voorfteden der ftad, wedijverende, in oorverdoovend gefchreeuw, met uitventers van watermeloenen en andere lekkernijen.

Maar het beftendigfte en nuttigfte verbruik van fneeuw wordt gemaakt door de gezetene waterverkoopers (*acquaioli.*) De winkel, of, zoo men wil, het handelshuis, van deze klasfe van kooplieden levert een zonderling en fchilderachtig vertoon op. Aan eene hooge tafel, of bank, zijn ter wederzijden twee regtftandige houten kolommen, tusfchen welke, doorgaans aan beide kanten, een watervat is opgehangen, draaijende en flingerende om eene ijzeren fpil. Deze kolommen worden van boven vereenigd door een dwarsbalk, en eene grillig geordonneerde kroonlijst voltooit den houten winkel buiten deur, die ongeveer vijf voet lang, vier breed en twaalf hoog is, tot aan den top der kroonlijst. Dezelve is gemeenlijk geplaatst op den hoek eener ftraat, en altijd tegen den muur, even ruimte genoeg overlatende tot ftandplaats voor den verkooper. Alles is met de vrolijkfte kleuren befchilderd, en dikwijls met ruw fnijwerk en verguldfel en met vlaggen en paauwenvederen verfierd; terwijl aan de kroonlijst en de kolommen drinkglazen van allerlei grootte en gedaante hangen, en ander glaswerk, flesfchen, flacons, oranjeäppelen en limoenen, in de bevalligfte wanorde, over de tafel verfpreid liggen. Achter deze rommelzo, en doorgaans als tegen den muur geplakt, ftaat op eene kruk de bedienaar des tempels, met eene witte of roode flaapmuts op het hoofd, eene roode fjerp rondom de lenden, geheel ontblooten hals, nek en armen, en in zijne regterhand een geweldig paar ijzeren tangen, groot en fterk genoeg om eenen *Mammout* de tanden uit te breken, maar door hem alleen gebezigd, om het fap van zijne oranjeäppelen en limoenen in de glazen der dorftige voorbijgangers uit te perfen.

De slingerende watervaten zijn aan het eene einde gesloten met eene zeer groote kurken stop, waarin een breed spondgat voor den doorgang van sneeuwbrokken, en eene kleine opening voor het uitlaten van het verkoelde water. Als de sneeuw er in gedaan is, schudt de man het vat, tot dat dezelve gedeeltelijk in het water is opgelost, dit telkens een- of tweemaal herhalende, als hij er een glas uittapt. Een vol glas, verrukkelijk koud, terwijl het schuim aan de binnen- en buitenzijde van het glas staat, even als dauw, kost nagenoeg een cent; — voor tweemaal zoo veel wordt er een limoen of oranjeäppel in uitgeperst, of eenige droppels *sambuco* bijgedaan. Dit laatste, een blaauwachtig wit, naar melk gelijkend likeur, wordt bereid uit vlierbloemen, hebbende een' bijzonderen, maar niet onaangenamen smaak, wanneer hetzelve met ijswater vermengd is. Het verbruik van dit likeur in diervoege is zeer groot. Dubbele glazen van een en ander, tot dubbelen prijs, zijn mede voorhanden. Rum, brandewijn en alle sterke dranken zijn geheel uitgesloten van het heiligdom des wateraltaars. Vreemdelingen staan verbaasd bij het zien, dat de *Napolitanen*, op het heetst van den dag, en wanneer zij, door werken of wandelen in den brandenden zonneschijn, geheel verhit zijn, voor een' dezer tempels stilstaande, zonder eenigen hinder, een groot glas ijswater in ééne teug ledigen. Maar zij doen zulks dagelijks, en, in het heetste weêr, verscheidene malen in den loop van den dag. Wij gelooven zelfs, dat weinig vreemdelingen, zonder zich daaraan te gewennen, te *Napels* lang gezond kunnen leven. In de drokste wijken der stad hebben de waterverkoopers een' onophoudelijken toeloop, wordende hunne winkels, op zekere uren van den dag, bestendig omringd van onverduldige kalanten, die de glazen spoediger legen, dan de koopman ze kan vullen.

Dit alles is desgelijks op *Sicilië* van toepassing. Het groote sneeuwpakhuis voor *Sicilië* is de berg *Etna*, en de *Engelschen* zoo wel, als de ingezetenen van *Malta*, ontleenen mede hunnen voorraad van de holen en de toppen van dien volkaan.

TALLEYRAND.

(*Vervolg en slot van bl.* 663.)

Omstreeks dezen tijd begonnen NAPOLEON's overwinnin-

gen in *Italië*. Hij dwong den vrede van *Campo-Formio* af. TALLEYRAND fchreef hem zeer vleijende brieven. In 1786 had BONAPARTE, nameloos, eene prijsvraag bij de Akademie van *Lyon* voldoende beantwoord. De flimme Minister, die daarvan wist, liet alle de papieren der Akademie doorzoeken, tot dat hij den jongen Veldheer zijne oplettendheid bewijzen en de Verhandeling aanbieden kon. Doch, tot groote ergernis van den Minister, wierp de Veldheer dezelve op het vuur.

Aan den klaauw kende TALLEYRAND den leeuw. Toen het *Directoire* den terugkeerenden overwinnaar op eene zeer fchitterende wijze ontving, hield Abt MAURICE eene hoogdravende redevoering, die eenigermate den 18 *Brumaire* reeds voorfpelde.

Om dezen tijd verfpreidde zich algemeen het gerucht, dat TALLEYRAND zijn werk door een' ander liet opftellen — dat hij wel fchranderheid, maar geene kennis had. Hij hield zich, alsof hij van dat alles niets bemerkte.

In 1798 reed hij op één' dag tien malen naar BONAPARTE, om hem te bewegen, dat hij het jaarfeest der onthoofding van LODEWIJK XVI mogt komen bijwonen. BONAPARTE wilde geenszins het dooden van *een braaf man* helpen vieren. De gewezen Abt beftormde hem met allerlei kunstgrepen en fpitsvindigheden, zoodat BONAPARTE eindelijk wel moest befluiten, daar geen ander Generaal terugbleef.

In 1815 was TALLEYRAND de eerfte, die te *Weenen* den voorflag deed tot zoenplegtigheden voor denzelfden 21 Januarij.

Toen BONAPARTE in *Egypte* was, werd het openbaar misnoegen tegen TALLEYRAND fteeds grooter, en hij zag zich genoodzaakt, den 18 *Messidor*, zijne *portefeuille* neder te leggen. Toen hij zich niet langer ftaande kon houden, liet hij ook het *Directoire* varen, en floot zich ten naauwfte aan de familie BONAPARTE. Hij was nu dagelijks te *Malmaifon* bij JOSEPHINE BONAPARTE, waar alle misnoegden zich verzamelden. Hij fchreef dikwerf en dringend aan BONAPARTE.

Den 17 *Vendémiaire* van het jaar 8 betrad de Veldheer het eerst weder *Franfchen* bodem bij *Frejus*; den 24ften was hij te *Parijs* — TALLEYRAND reed dagelijks naar hem toe, en verhaastte met ijver het plan tot den val van het Direc-

toire op den 18 *Brumaire* (10 Nov. 1799). BONAPARTE deed de zaal der Vijfhonderd door Granadiers ruimen — hij was Eerfte Conful, en TALLEYRAND den 4 *Nivofe* (24 Dec.) weder Minister van Buitenlandfche Zaken.

Mevrouw VAN STAEL werd thans geheel vergeten, en de fchoone *Madame* GRANDT fpeelde nu eene fchitterende rol. Als men TALLEYRAND vroeg, wat hij met eene vrouw wilde, die niet geestrijk was, antwoordde hij: „ Ik bemin haar, om uit te rusten."

Mevrouw VAN STAEL vroeg hem eens op eene ftekende wijze, wat hij doen zoude, wanneer zij en *Madame* GRANDT te gelijk in het water vielen. Zijn antwoord was: „ Mevrouw! gij bezit zoo veel geest, dat gij uzelve uit elk gevaar weet te redden; ik zou gevolgelijk *Madame* GRANDT helpen."

Het is merkwaardig, dat hij, bij zijnen lust om te fnappen, nooit eene lompheid beging — nooit te veel zeide. Hij zat menigmaal zoo lang bij *Madame* GRANDT op de fofa, dat zij eens eene flaauwte voorwendde, om hem kwijt te worden. Toen dat gebeurde, maakte TALLEYRAND een venfter open, om frisfche lucht in te laten; en wanneer zij nu, gebelgd, dat ook eene flaauwte niet hielp, opfprong, en hij dus zag, waarom het te doen was, ging hij lagchend heen en kwam den volgenden dag lagchend weder. Een groot gedeelte van zijne bekwaamheid beftaat daarin, dat hij nooit iets kwalijk neemt. Hij weet van geen fijn eergevoel, en hield hetzelve fteeds voor eene befpottelijke zelfmisleiding.

Thans fpeelde TALLEYRAND weder den *maitre d'esprit* te *Malmaifon*. Het Hof van den Conful, even als dat des Konings te *Verfailles* en als de *falon* van het *Directoire*, werd vermaakt door zijne vernuftige gezegden. Bij JOSEPHINE was hij altijd zeer welkom; zij had veel gelds noodig, en de Conful was fpaarzaam. Zij maakte fchulden, en had den moed niet, dit aan BONAPARTE te bekennen. TALLEYRAND deed het voor haar, en ontlaadde op zich de eerfte verbolgenheid van den Conful.

Madame la Comtemporaine verhaalt vele galante dingen uit dien tijd van TALLEYRAND; onder anderen, dat hij eenmaal haar, uit loutere teederheid, de blonde lokken in wanorde gebragt en weder opgerold, en tot *papillotten* enkel bankbriefjes genomen had. Menigeen zal echter, zoo niet aan de teederheid, ten minfte aan de kwistige milddadigheid des Ministers twijfelen.

Intusſchen liepen de omſtandigheden meer en meer zoo, dat NAPOLEON krijg voerde en TALLEYRAND telkens den vrede ſloot. Beiden verſtonden dat uitmuntend. Het kabinet was TALLEYRAND's ſlagveld. Hij behoorde tot die uitſtekende vernuften, aan welke de moed tot ſtoute bedrijven ontbreekt — die echter wel iets bijzonder merkwaardigs verrigten, maar het nooit tot eigenlijke grootheid brengen. Hij moest naast een groot man ſtaan, en paste voortreffelijk bij NAPOLEON. Nooit heeft hij iets gedaan, dewijl hij een' innerlijken aandrang daartoe gevoelde, gelijk dit bij groote mannen het geval is; maar hij diende zeer goed voor helper en handlanger van een groot man. Dat toonde hij in het jaar 9, door het ſluiten van den vrede te *Luneville*.

NAPOLEON was zeer met hem tevreden, en van dien tijd af dagteekent het groot vermogen van hem en van zijnen *friſeur*. Hij had destijds alle ſleutels van *Europa* in zijn hoofd. Hij zag de beurs regelmatig dalen en rijzen, als eb en vloed. Hij wist daarvan partij te trekken, en zijn *friſeur*, die onder het poederen van zijn haar hem had hooren mompelen: *koopen*, *verkoopen*, was zijn echo. Zij *ſpeculeerden* beide voortreffelijk.

NAPOLEON keurde dat af, en ſprak eens tot hem: „Men heeft mij berigt, dat gij rijk, zeer rijk zijt, *Monſieur!* en dat het geld van de beurs u toegevloeid is. Gij hebt in de papieren *geſpeculeerd.*" TALLEYRAND zag hem ernſtig aan, en zeide: „Slechts eenmaal." — „Hoe!" — „Ik heb des avonds vóór den 18 *Brumaire* gekocht, en den volgenden dag weder verkocht." NAPOLEON lachte.

TALLEYRAND gebruikte zijn geld en leefde als een *Pacha*. Aan LODEWIJK VAN BOURBON, Prins van *Parma*, die door den vrede van *Luneville* Koning van *Hetrurië* was geworden, gaf hij te *Neuilly* een feest, waarop hij geheel *Florence* te voorſchijn riep; men zat op het plein voor het paleis *Pitti*, en in den tuin zongen en danſten *Toskanerinnen*.

Hij had en behield een' onoverwinnelijken afkeer van den geestelijken ſtand. Toen NAPOLEON, om gemakkelijker te regeren, het Christendom (Katholicisme) weder invoerde, wilde hij TALLEYRAND tot Kardinaal laten verheffen, en hem aan het hoofd der *Franſche* Geestelijkheid ſtellen. Ten ſterkſte verzette hij zich daartegen. Men weet, dat hij nooit de verwisſeling van kleed ſchuwde; maar het geestelijk gewaad ſcheen destijds een vervaarlijk ſpook in zijne oogen te

zijn. Eens zat TALLEYRAND aan tafel diep in gedachten — een uit het gezelschap uitte in den loop des gesprekś de woorden: „ Hij is een rare snaak, een gehuwd priester.” TALLEYRAND, eensklaps uit zijne mijmering gewekt, grijpt een' lepel, zet dien in den schotel, en vraagt, op een' dreigenden toon, den spreker: „ Mijnheer! wilt gij spinazie?”

NAPOLEON liet den over TALLEYRAND uitgesproken kerkelijken ban opheffen, en noodzaakte hem, *Madame* GRANDT te huwen. Hij deed dit met tegenzin, en was er zeer misnoegd over, dat zijne vrouw naauwelijks eenmaal aan het Hof mogt verschijnen. NAPOLEON hield haar voor zeer schoon, maar voor onnoozel en uitermate onwetend. Sprak men van de schranderheid van TALLEYRAND, zoo werd er tevens van de domheid zijner vrouw gesproken. DENON, de beroemde reiziger, die *Egypte* doorreisd had, zou eens bij TALLEYRAND spijzen. Deze gaf vooraf aan zijne vrouw te kennen, dat zij de werken van DENON behoorde in te zien, om hem de eene of andere vraag te kunnen doen. Doch Mevrouw TALLEYRAND leest, bij vergissing, *Robinson Crusoë*, en vraagt nu den Heer DENON naar zijne *schipbreuk*, en hoe zijn getrouwe VRIJDAG voer! — Bij eene andere gelegenheid werd van een nieuw strafwetboek gesproken, en wel van de bepaling, dat de man, die zijne vrouw met eenen boeleerder betrapt, het regt heeft, om beiden te dooden. Toen zeide Mevrouw TALLEYRAND: „ Zulke wetten worden door menschen gemaakt, welke niet de minste opvoeding hebben.”

Destijds gelukte TALLEYRAND een meesterstuk; hij sloot te *Amiens* den vrede met *Engeland*, en steeg hierdoor op het hoogste in gunst bij NAPOLEON. Te vergeefs poogde FOUCHÉ, zijn mededinger, hem den voet te ligten. Zelfs de schandelijke gebeurtenis, dat de Hertog VAN ENGHIEN doodgeschoten werd, deed hem geen nadeel. Men legt namelijk hem ten laste, dat hij de meeste schuld daarbij had, dewijl hij eenen brief van dien Prins aan BONAPARTE twee dagen onder zich hield. Intusschen was dat geval den Eersten Consul misschien niet zoo onaangenaam, als hij voorgaf. Hij noemde die daad een misdrijf, hetwelk geen nut aanbragt; en FOUCHÉ zeide, in zijne schaamtelooze onzedelijkheid: „ Het is meer, dan een misdrijf; het is een misslag.” Wat NAPOLEON later op *St. Helena* daarover zeide, toen hij voor *Europa* zijne *Mémoires* in de pen gaf, moet men niet zoo letterlijk nemen. Buiten twijfel had echter ook TALLEYRAND een goed deel van dienstvaardige schuld daarbij.

BONAPARTE werd in 1804 *Keizer* NAPOLEON. De *Republiek* hield op, en hare rekening was gesloten. TALLEYRAND moest thans zijne oude herinneringen uit *Versailles* verlevendigen, de zaken aan het Keizerlijk Hof helpen regelen, en Keizerlijk vernuft doen schitteren. NAPOLEON had het *Legioen van Eer* ingesteld, en TALLEYRAND verkreeg het *groote lint* daarvan. Intusschen stond hij ook op een' goeden voet met alle de overige Vorsten, en de Koning van *Pruissen* gaf hem ten zelfden jare de ridderorde van den *Zwarten Adelaar*. NAPOLEON gebruikte hem nu als eene schrijfpen; overal moest hij bij hem zijn.

TALLEYRAND vergezelde NAPOLEON in het leger van *Boulogne*. Hij sloot, na den slag van *Austerlitz*, den *Presburger* vrede, en hielp in 1806 LODEWIJK BONAPARTE Koning van *Holland* maken. Eene maand later schonk de Keizer hem het Vorstendom *Benevento*. Hij had nu zijne fortuin gemaakt. CHARLES MAURICE was des Keizers regterhand en *Duc de Benevent*.

De oorlog met *Pruissen* brak los, en TALLEYRAND trok met het leger tot *Warschau*, arbeidde menigmaal des nachts met den Keizer, en sloot eindelijk ook weder den vrede van *Tilsit*. Deze was de laatste. CHAMPAGNY werd thans Minister van Buitenlandsche Zaken, en TALLEYRAND Vice-Grootkiezer, die toegang tot alle raadsvergaderingen had. De redenen van zijn terugtreden zijn niet zoo geheel duidelijk — men schijnt hier aan een' middelding (*justemilieu*) tusschen genade en ongenade des Keizers te moeten denken. TALLEYRAND had vele onbescheidenheden begaan en zich vijanden gemaakt. Ten nadeele van verscheidene Regeringen, speelde hij zoo verschrikkelijk aan de beurs, dat eenige *Duitsche* Vorsten belangrijke bezwaren tegen hem bij den Keizer inbragten. Hij was vermetel en stout geworden. Evenwel kon of wilde NAPOLEON hem niet geheel missen. Hij woonde dus ook het *Congres* te *Erfurt* bij. Later moet hij aan den Keizer van *Rusland* gezegd hebben, dat NAPOLEON achter zijnen rug den spot met hem dreef.

Het is opmerkelijk, dat hij reeds van nu af, namelijk in den jare 1808, zich van NAPOLEON begint af te wenden, en zeer bedektelijk in een *royalistisch Comité* te treden. En NAPOLEON had nog niet eens het toppunt van zijne grootheid bereikt. TALLEYRAND verzoende zelfs met FOUCHÉ, en zij begonnen beide met *Engeland* tot den val van

NAPOLEON zaam te spannen. Destijds sprongen verscheidene aanzienlijke handelshuizen. TALLEYRAND verloor bijna zijn gansche vermogen, en NAPOLEON moest hem te hulp komen. Daar ontstond echter niet weder vriendschap tusschen beiden; en toen de Keizer naar *Rusland* ging, sprak MAURICE de merkwaardige woorden: „ Dat is het begin van het einde." Toen de eerste ongunstige berigten uit het leger kwamen, knoopte hij betrekkingen met LODEWIJK XVIII aan. NAPOLEON kwam op het spoor. Dit gaf aanleiding tot zeer ernstige tooneelen. Men zou TALLEYRAND in hechtenis nemen; maar hij werd naar zijn landgoed verbannen, en de Keizer zeide, met een' verschrikkelijken blik, tot hem: „ Zoo ik gevaarlijk krank mogt worden, zult gij voor mij sterven." Maar CHARLES MAURICE gaf met bedaardheid te kennen, dat hij zoodanige vermaning niet behoefde, om den Hemel te smeeken om verlenging des Keizerlijken levens. Hij ontkwam het gevaar, zocht op nieuw in gunst te geraken, onderhandelde intusschen ijveriger met LODEWIJK XVIII, ontsnapte drie, vier malen aan de wilde uitbarsting des toorns van NAPOLEON, die hem wilde laten gevangen nemen. Hij evenwel onderhandelde met het *Congres* te *Chatillon*, wist de Keizerin en den Koning van *Rome* uit *Parijs* te verwijderen, verzocht den Keizer van *Rusland* om bij hem af te stappen, en sprak met gloeijenden ijver voor de herstelling van de *wettige* Regering der BOURBONS.

De troepen der Verbondene Mogendheden waren in *Parijs* — TALLEYRAND scheen de eerste man van *Frankrijk* te zijn. Den 31 Maart, des avonds ten 6 ure, stapte Keizer ALEXANDER bij hem af, en nog denzelfden avond had TALLEYRAND het besluit tot de terugkeering der BOURBONS doorgedreven. *Fransche* Koningsgezinden zeiden toen van NAPOLEON: „ Hij is een dood ligchaam, alleen met dit onderscheid, dat hij nog niet riekt."

TALLEYRAND stelde eene voorloopige Regering aan, en zichzelven aan het hoofd. Toen LODEWIJK XVIII kwam, werd hij weder Minister van Buitenlandsche Zaken, gelijk hij onder het *Directoire* en onder NAPOLEON geweest was. Hierin bleef hij zichzelven dus gelijk.

Te *Weenen*, op het *Congres*, bevond hij zich juist op zijne regte plaats, toen het berigt kwam, dat NAPOLEON bij *Frejus* geland was. Dit verschrikte hem doodelijk; hij sloeg de handen boven het hoofd zamen, en riep bij herhaling:

„ Alles is verloren! alles is verloren!" want hij kende de houdbaarheid van zijn *Bourbonsch* Huis het beste. — Hier en bij vele andere gelegenheden ziet men duidelijk, dat CHARLES MAURICE eigenlijk nooit boven de omſtandigheden zich wist te verheffen, maar dat hij integendeel, als een perſoon van den tweeden rang, zich op eene geſchikte wijze door dezelve liet medevoeren; hij verſtond de kunst, om van den loop der gebeurtenisſen partij te trekken; niet om dezelve te ſcheppen en te dwingen. Men treft in zijn leven meermalen oogenblikken, waarbij men verbaasd uitroept: „ Hij is toch niets anders dan een ſlim *intriguant*, dien het geluk diende." TALLEYRAND vertoonde zich nooit kleiner, dan toen NAPOLEON de *honderd dagen* aanving: deze ontwikkelde alle zijne groote, gene alle zijne kleine middelen.

Maar *honderd dagen* duren niet lang. De Verbondene Mogendheden hadden weder *Parijs* bemagtigd, en TALLEYRAND wendde weder alles aan, om de *Tuileriën* voor LODEWIJK XVIII te veroveren. Dit gelukte hem thans niet zoo gemakkelijk, als de eerſte maal. Men had den volksgeest opgemerkt; ALEXANDER was niet goed te ſpreken. Ook van TALLEYRAND wendde hij zich af.

CHARLES MAURICE drong wel nog eenmaal door, werd ook nog eenmaal Minister van Buitenlandſche Zaken; maar de Koningsgezinde partij gebruikte hem ſlechts, om de kastanjes uit de heete asch te halen. LODEWIJK XVIII zeide: „ TALLEYRAND heeft tot nu toe goede kaarten gehad, maar ik heb troef voor hem bewaard," en hij ontnam hem de *portefeuille*.

Nu had hij weder tijd, om over de BOURBONS na te denken en zijne geestigheid te toonen. Aan zekere vrouw, die mede uitgeweken was geweest en thans met het *Royalismus* van LODEWIJK XVIII niet tevreden ſcheen, betuigde hij: „ Mevrouw! LODEWIJK XVIII is geen *Royalist*. LODEWIJK XVIII is te *Gent* geweest, en gereed, om weder derwaarts te vertrekken."

De Hertog DE RICHELIEU, die vroeger eenigen tijd Gouverneur te *Odesſa* was geweest, werd zijn opvolger. Men vroeg hem, wat hij van dezen nieuwen Minister dacht, en CHARLES MAURICE antwoordde daarop met een ernſtig gelaat: „ Ik geloof, dat hij in *Europa* de man is, die de *Krim* het beste kent."

Hij had geene kinderen bij zijne vrouw, *Madame* GRANT. Hij liet dus zijn Pairschap en titel van Vorst op zijnen broeder overdragen, en begaf zich, om uit te rusten, naar zijn buitengoed *Valençay*. Op de reis derwaarts wierp de voerman hem om, en dat aan eene helling van 13 voet hoogte; maar aan eenen *diplomaat*, van wien het lot van *Europa* afhangt, kan een voerman niets schaden.

Daar hij in de eerste twintig jaren sterk voor de vrijheid der drukpers had geijverd, en in 1823 zich ten sterkste tegen de tusschenkomst in de zaken van *Spanje* verklaarde, wilde LODEWIJK XVIII hem zelfs verbannen, en zeide onder anderen tot hem: „Ik wensch u eene goede reis; ik heb gehoord, dat gij naar het land wilt gaan." — „Neen, Sire!" was het antwoord, „behalve wanneer uwe Majesteit eene reis naar *Fontainebleau* wilde doen; in welk geval ik om de gunst zou smeeken, om van de partij te mogen zijn." Den volgenden dag werd nagenoeg hetzelfde antwoord op dezelfde vraag gegeven. LODEWIJK had den moed niet, zich duidelijker uit te drukken. Eindelijk, op den derden dag, vroeg hij hem: „Hoe ver is *Parijs* van *Valençay*?" — „Op mijn woord van eer, Sire! ik weet het niet juist; maar het moet ten minste tweemaal zoo ver zijn, als van *Parijs* naar *Gent*."

Het veroorzaakte hem veel verdriet, dat hij niet meer regeren kon. „De BOURBONS," zeide hij eens in profetischen geest, „hebben mij ondankbaar behandeld; het voorbeeld van het *Directoire* en van NAPOLEON heeft hun niet tot leering gestrekt. Welaan, zij zullen ook vallen. In mij is iets, dat dengenen, die mij veronachtzamen, ongeluk aanbrengt."

In Julij 1830 werd zijne voorzegging vervuld. De BOURBONS vielen. Reeds in September was TALLEYRAND als gelastigde van LODEWIJK PHILIPS in *Londen*, of, met andere woorden, hij was weder Minister van Buitenlandsche Zaken. Deze post schijnt hem te behooren. Gelijk de naam van *Keizer* NAPOLEON past, zoo moet men TALLEYRAND *den Minister van Buitenlandsche Zaken* noemen. (*)

(*) Wij voegen aan deze schets nog de haar allezins bevestigende karakterteekening toe, ontleend aan BENJAMIN CONSTANT:

„ Het karakter des Heeren TALLEYRAND heeft zijne „ rigting van deszelfs voeten ontvangen. Naardien hij hinkte,

„ bestemden hem, zijne ouders voor den geestelijken stand,
„ en zijnen broeder tot toekomstigen stamhouder der familie.
„ Gekrenkt, maar zich in zijn noodlot schikkende, omhing
„ TALLEYRAND zich den Abbé-mantel, als eene wapen-
„ rusting, en wierp zich in de geestelijke loopbaan, om, op
„ eene of andere wijze, door dezelve fortuin te maken. Tot
„ aan de Omwenteling had hij den naam van een' man van
„ vernuft en een gelukskind. Na zijne intrede in de Consti-
„ tuërende Vergadering sloot hij zich terstond aan de min-
„ derheid des Adelstands, en nam plaats tusschen SIEYES
„ en MIRABEAU. Welligt meende hij het opregt; want
„ iedereen heeft het in eenig tijdperk zijns levens eenmaal
„ opregt gemeend. Bovendien kon men het te dier tijd eer-
„ lijk meenen en daarbij zijne fortuin maken, dewijl begrip
„ en belang met elkander overeenkwamen. Om in gezegde
„ Vergadering te schitteren, had hij moeten arbeiden; maar
„ TALLEYRAND is van nature lui, doch bezit daarbij het
„ talent van groote Heeren, om anderen voor zich te la-
„ ten arbeiden. Ik ontmoette hem na zijnen terugkeer uit
„ *Amerika*. Hij bezat toen geen vermogen, stond bij de Re-
„ gering in geen goed blaadje, en hinkte langs de straten van
„ het eene *salon* naar het andere, om er zijne opwachting te
„ maken. Met dit al verbeidden elken morgen veertig per-
„ sonen, in zijne zijkamer, zijne komst, en zijne verschij-
„ ning onder hen geleek die van een' Vorst.

„ Hij had zich alleen uit eigenbelang bij de Omwenteling
„ gevoegd, en stond versteld, toen hij zag, dat het eindge-
„ volg derzelve zijne verbanning uit *Frankrijk* was. Toen
„ hij zich naar *Engeland* inscheepte, wierp hij nog een' blik
„ op de kust, welke hij verliet, en riep uit: *Nooit zal men
„ mij ten tweeden male bewegen, eene Omwenteling voor an-
„ deren te maken!* En hij heeft woord gehouden. Op eene
„ hoogst onregtmatige wijze ook uit *Engeland* verdreven, begaf
„ hij zich naar *Amerika*, waar hij zich drie jaren lang ver-
„ veelde. Zijn medgezel in verbanning en ongeluk, desge-
„ lijks lid der Constituërende Vergadering, was de Mar-
„ kies DE BLACOUS, een man van geest, maar een dolle
„ speler, die zich, na zijnen wederkeer naar *Parijs*, uit
„ verdriet in het leven en ergernis over zijne schuldeischers,
„ een' kogel door den kop joeg. TALLEYRAND had met
„ hem en op zijnen arm leunende, dewijl hij niet alleen gaan
„ konde, alle *Noord-Amerikaansche* steden doorgetrokken. Toen

„ hij Minister geworden was, verzocht de Heer DE BLACOUS, die op zijne uitnoodiging naar *Frankrijk* was teruggekeerd, hem om een postje van 600 *livres* inkomen. TALLEYRAND antwoordde hem niet, nam zijn bezoek niet aan, en — BLACOUS doorschoot zich. Een hunner gemeenzame vrienden, getroffen door dit voorval, zeide tot TALLEYRAND: *Gij zijt oorzaak van* BLACOUS' *dood!* en deed hem deswege heftige verwijten. TALLEYRAND hoorde hem zeer bedaard aan, terwijl hij tegen den schoorsteen leunde, en sprak toen geeuwende: *Arme* BLACOUS!"

„ Nog in *Amerika* zijnde, vernam hij, dat Mevrouw VAN STAEL naar *Frankrijk* was teruggekeerd, en gaf zijnen vrienden den last, haar tot zijnen wederkeer geneigd te maken. Dit viel niet moeijelijk; immers Mevrouw VAN STAEL is onder alle vrouwen die, welke het gereedste is, anderen dienst te doen. Zij deed dus alwat in haar vermogen was voor TALLEYRAND; ten gevolge waarvan CHÉNIER den verbannen' TALLEYRAND in de Conventie als eenen Aartsrepublikein, eenen eeuwigen vijand van het Koningschap enz. schilderde. De Conventie, die toen met gelijke geestdrift hare vrienden verbande en hare vijanden terugriep, stond aan TALLEYRAND den wederkeer toe. Toen dit nu eenmaal plaats greep, moest hij Minister worden, en ook voor dit doel diende Mevrouw VAN STAEL hem tot werktuig."

VERHAAL WEGENS EEN HUISGEZIN TEN TIJDE DER ZWARE PESTZIEKTE TE LONDEN IN DEN JARE 1665.

De Lezer verwachte in dit verhaal noch eene geschiedenis, noch eene beschrijving dezer ontzettende ramp, welke in 1665 het tiende deel der bevolking van *Londen* wegmaaide; maar alleen een eenvoudig en naauwkeurig verslag van de bijzonderheden, een gezin bejegend gedurende den ganschen loop des verschrikkelijksten leeds. Men vertegenwoordige zich, te midden der algemeene verwoesting, welke toen over *Londen* zweefde, een huisgezin, dat, aan geen ander gevoel, dan dat van zelfbehoud, gehoor gevende, zich afzondert, en zich omgeeft van de tot een uiterste opgevoerde voorbehoedfels, die, te dikwijls onnut bevonden, hier echter beveiligden voor eenen

geesel, die niet te ontwijken of te ontkomen scheen. De afzondering zelve, waarin de hoofdpersoon zich met de zijnen plaatst; de overdaad, om mij zoo eens uit te drukken, der door hem genomene voorzorgen; de zeldzame soort van egoïsmus, die al hare vrees, gelijk al hare genegenheid, als zamentrekt in den huiselijken kring; de door niets afgeleide bezorgdheid, in deze enge beperking heerschende, — dit alles doet het afgrijselijke in den toestand van de bevolking der stad des te sterker uitkomen. Het bedoelde verhaal komt, zonder naam des schrijvers, in de bladen van dien tijd, op deze onopgesmukte wijze, voor:

„ Een kruidenier in 't groot te *Londen*, wonende in de *City*, *Woodstreet* (*Cheapside*), heeft zich tegen de pest beveiligd door een aantal voorzorgen, der opteekeninge waardig. Ik heb de bijzonderheden van hemzelven, en ga dezelve, als door hem mij in de pen gegeven, hier mededeelen.

„ Het gezin bestond uit den koopman en zijne vrouw, elk van hen tusschen de 40 en 50 jaren oud, drie dochters, twee zoons, twee dienstmaagden en een winkelknaap. De kruidenier had daarenboven een' tweeden bediende, een' pakhuisknecht en jongen, welke hij nog eenigen tijd in zijne dienst hield; maar, den geesel ziende naderen, zond hij laatstgenoemden naar zijne ouders in *Staffordshire* terug; schonk aan den anderen het overige van zijn nog te verdienen loon, en, wat den eerstgemelden betreft, die niet bij hem inwoonde, deze was een arm man, die zonder hem geen heenkomen wist, maar die hem verder van dienst kon zijn; men kwam dus te zamen overeen, dat hij dagelijks, van 9 ure des morgens tot 6 ure des avonds, zich aan de winkeldeur zou bevinden, om des meesters bevelen te ontvangen, zijne boodschappen te doen, en, in één woord, alwat er te verrigten viel. De kruidenier deed zijne deur voorzien van een met glas bekleed tralievenstertje, ten einde door hetzelve onderscheidene voorwerpen, naar vereisch of wensch, te kunnen in- of uitlaten. Hij bevestigde vervolgens aan het windas touw en blok, tot het ophalen en neêrlaten van pakketten; terwijl men langs dien weg ook de spijs en den drank voor den oppasser, benevens alwat men hem wilde doen toekomen, naar beneden liet.

„ De kruidenier, besloten hebbende zich met zijn gezin op te sluiten, voorzag zich van allerlei voorraad, vastberaden, in geen geval hoegenaamd, de deur te openen. Niemand

daar binnen had vrijheid, door de ramen op straat te kijken, of eenige opening te ontsluiten, behalve het dakvenster, hetwelk de kruidenier bovendien deed bekleeden met eene blikken plaat, uit vreeze dat de smetstof door de poren van het hout mogt dringen. Telkens bij het openen droeg hij zorg, om een laagje buskruid in brand te steken, welks rook, zich naar buiten een' uittogt banende, al de lucht met zich voerde, welke zich omstreeks het dakvenster mogt verzameld hebben, en dezelve niet in het vertrek deed dringen, dan na ondergane zuivering door het ontvlamde kruid. Zoo lang die damp aanhield, onderhield men zich met den oppasser; maar, zoodra dezelve begon te verminderen, ontstak men eene nieuwe hoeveelheid kruid.

„ In het eerst stond de koopman aan elk der huisgenooten een pond brood daags toe; maar, dewijl hij eene groote hoeveelheid meel had opgedaan, verminderde hij welhaast het rantsoen voor een zesde gedeelte, en stelde daarvoor pannekoeken en ander gebak in plaats, naar welgevallen toe te bereiden. Hij had desgelijks drieduizend pond beschuit laten bakken en in vaten pakken, alsof ze werden ingescheept; gelijk dan ook de bakker werkelijk meende, dat dezelve bestemd was voor de manschap van een door den kruidenier bevracht schip; maar hij had dezelve eerst naar *Queenhite*, en vervolgens naar zijn pakhuis doen overbrengen, alsof het droogerijen waren. Zoo deed hij desgelijks met twintig vaten van het beste meel. Alvorens zich op te sluiten, had hij in den schoorsteen van eene der bovenkamers een' kleinen oven laten metselen. Hij had zich reeds voorzien van eene zekere hoeveelheid bier; maar, dewijl de Geneesheeren aan allen, die hen raadpleegden, aanbevalen weinig te drinken, om zich niet te verzwakken, had hij in zijnen kelder, met de vereischte geneesmiddelen, eene goede hoeveelheid wijn, brandewijn, alsmede van het nieuwe, dure likeur, *Eau de la Peste* genaamd, opgedaan. Aldus welvoorzien van brood, meel, wijn, enz. enz. vervoegde hij zich tot een' slager van *Rotherhite*, (nog niemand was aan deze zijde van den *Theems* aan de pest gestorven) en kocht van hem drie ossen en twee varkens, welke hij liet slagten, zouten en inkuipen; alles werd vervolgens te water vervoerd, vervolgens ontscheept en overgeladen op eene kar, welke den voorraad naar zijn pakhuis bragt, desgelijks als

waren het kruidenierswaren. Wat aangaat versch ſpek, kaas en boter, de kruidenier voorzag zich daarvan allengs op het land; zoodat hem in het einde niets ontbrak van alwat hem in den toeſtand, waarin hij zich ging plaatſen, konde noodig of dienſtig zijn."

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

OP

CORNELIS LOOTS.

Wat zijt gij prat, als de ijd'le bruid,
Beroofde en altijd rijke Maagd,
Op de eerkroon, die uw ſchedel draagt!
De tijd rukt ied'ren ſteen er uit.
Al ſpat, bij d' onafkeerb'ren ſtoot,
Een ſprankel over 't treffend ſtaal,
De tijd behaalt de zegepraal
En reikt zijn offer aan den dood.

Hij ſtierf, die, ſteeds ten kamp gereed,
Voor u in 't ſtuivend ſtrijdperk trad,
En van uw kroon elk lauwerblad
In 's vijands oogen branden deed.
Hij zwijgt, die nooit, gedwongen, zweeg;
Op wiens van vuur gevormde ziel
De mantel van den Ziener viel,
Die afgeſtreên ten hemel ſteeg.

Hij viel, de rijkbegaafde LOOTS!
In wien een Godheid nederſtreek.
Die voor geen magt op aard' bezweek,
Bezweek voor de ijz'ren hand des doods.
Beween zijn' dood, bewaar zijne asch,
En zet zijn' onvergeetb'ren naam
Op 't ſchel klaroen der vlugge faam,
O volk! wiens kampioen hij was!

Of heeft hij niet uw' roem verbreid,
Toen rang noch roem voor u beſtond?
En ſtichtte hij niet op uw' grond
Een' tempel der onſterf'lijkheid?

Streed niet zijn veder voor uwe eer,
Toen 't zwaard moest rusten in de ſcheê?
En wierp hij ooit, in 't duld'loos wee
Der tirannij, dit wapen neêr?

Trots zegepraal op zegepraal
Van 't onverwinnelijk geweld,
Bleef immer in zijn vuist bekneld
De blikſem van uw ſchoone taal;
Hij bleef getrouw bij elke grief,
En hief het hoofd op in den nood,
En hart'lijk had hij, tot zijn' dood,
De vrijheid, maar ook de orde, lief.

Die keurſteen brak, o Amſtelſtad!
Het was uw rijk, uw kost'lijk deel;
Maar ieder gruisje van 't juweel
Blijft nog in ſmijdig goud gevat.
Wie vaderland en kunst waardeert,
Roemt LOOTS, wiens luister vlek'loos ſcheen;
Want vaderland en kunst zijn één
Bij hem, wien 't Hollandsch hart vereert.

Rotterdam. L. VAN DEN BROEK.

DE BESTE SCHOOL.

Ga bij den Dood ter ſchool; hij leert u, ſterv'ling, leven,
En zal hierna, bij God, u 't eeuwig leven geven.

ONGELIJKE HUWELIJKEN.

De grijze Stax wil ſtil in 't huw'lijksbootje treên;
Zijn jonge bruid, niet graag zoo ſchoon een kans verliezen;
Een bruiloft moet er zijn, en wel om goede reên:
Zij wil in tijds haar' tweeden echtgenoot zich kiezen.

MENGELWERK.

AAN DEN HERVORMDE, OVER ZIJN GESPREK MET EEN' DOOPSGEZINDE, GEPLAATST IN DEN RECENSENT VOOR 1834. NO. 3.

Wij hebben ook, fchoon het ons wat laat is ter hand gekomen, uw gefprek met eenen Doopsgezinde over den Doop gelezen, herlezen en beoordeeld in ons vijfledig wekelijksch gezelfchap. Gelijk gij ons met uwe beoordeeling verwaardigd hebt, zoo willen wij ook de onze u niet onthouden, hebbende door het lot beflist, wie van ons het opftel zou vervaardigen, om het te uwer kennisfe te brengen; en zulks is den ondergeteekende te beurt gevallen.

Één onzer hoorde niet alleen meesmuilende uw gefprek aan, maar bij het einde begon hij niet zonder drift zich daarover uit te laten, nagenoeg op deze wijze: „ Wel zoo, dat had ik niet gedacht, dat wij, zulke ijverige Vaderlanders, bij lafhartige en oproerige *Belgen* vergeleken zouden worden, zoo als die Hervormde doet! Daar komen wij flecht af; maar gij alleen (zich tot onzen Doopsgezinden vriend wendende) met alle honneur, eigenlijk, naar mijn' zin, met te veel honneur, want zijn wij de vlugtende troepen van DAINE, dan zijt gij de triomferende Erfprins, die ons als hazen deed loopen, zoo als in den tiendaagfchen veldtogt gefchiedde. Waarlijk, het is om er jaloersch over te worden! Zoo volkomen ken ik u toch de overwinning niet toe, als deze man fchijnt te doen, fchoon hij het misfchien zoo niet gemeend heeft."

„ Dat heeft hij zekerlijk niet, (zeiden wij.) Gij trekt de gelijkenis te ver, en maakt er u te driftig over."

De vorige. Dan heeft hij geen zeer gelukkige gelijkenis gekozen. Het volgt er toch natuurlijk uit. Zijn wij,

verdedigers van den Kinderdoop, als de *Belgen*, die terstond het hazepad kozen, toen onze *Hollandsche* jongens, met den Prins aan het hoofd, er dapper begonnen op in te houwen, dan wordt onze Doopsgezinde strijder voor het minst onder de zegevierende partij gerekend, zoo al niet aan het hoofd geplaatst. Ik wil wel gelooven, dat de schrijver in dien *Recensent*, te veel ingenomen met den zonderlingen inval van den tiendaagschen veldtogt, dit zoo ver niet heeft ingezien; maar hij had dan toch ons vieren niet zoo driest en stout weg moeten uitmaken voor lafhartige *Belgen*. Daarenboven zou men van zulk een' held met zijn klein en grof geschut verwacht hebben, dat hij de posten, die wij naar zijne gedachten te schielijk verlaten hadden, terstond hernomen, zich daarin versterkt en tot het uiterste verdedigd zou hebben. Maar wat doet hij? Hij laat ze allen in den loop, zonder een enkel schot te doen, of liever trekt ze voorbij, latende dus, als een roekeloos Veldheer, de versterkte plaatsen, door den vijand bezet, achter zich in den rug. Hij erkent (dit zijn zijne eigene woorden) dat geen enkel stellig Bijbelsch voorschrift of voorbeeld voor den Kinderdoop pleit; — dat, waar in het N. V. van den Doop gewag wordt gemaakt, op volwassene personen wordt gezien; — dat de handeling van JEZUS met eenige kinderen, die door Hem omhelsd en gezegend werden, als ook wat Hij bij die gelegenheid sprak, op den Doop geene betrekking had; — dat Doop en Besnijdenis twee zeer verschillende instellingen zijn; — dat alle dusgenoemde leerstellige bewijzen voor den Kinderdoop in zijn oog geene waarde hebben; — dat de nuttigheid van ons gebruik niet genoegzaam is, om hetzelve te regtvaardigen; — dat wij Protestanten ons aan den Bijbel moeten houden, en ons niet op overleveringen mogen beroepen, wanneer de Bijbel stellig beslist; — en eindelijk, dat hoogst waarschijnlijk de Kinderdoop aan het bijgeloovig begrip van de noodzakelijkheid tot zaligheid deszelfs oorsprong verschuldigd is. — Dus geeft hij alles op, hetgeen men tot nog toe voor de wettigheid van

den Kinderdoop heeft bijgebragt, in de fymbolifche boeken van vele Protestanten als geldig ftaat uitgedrukt, en bij het doopen van een kind telkens gedeeltelijk of in zijn geheel wordt aangehaald. Wij hebben met die gewone en van oudsher en nog hedendaags bruikbaar geachte wapenen ons nog geweerd en verdedigd zoo goed wij konden; maar deze Hervormde legt terftond de wapens neder, als verachtelijk ontuig, maar wil desniettegenftaande den naam van Hervormde blijven dragen. Voor het overige komt het mij voor, dat hij met eenige kwinkflagen en aardigheden, die meer de lachfpieren dan de overtuigingskrachten in beweging brengen, zich van de zaak wil afmaken.

„ Holla! (dus vielen wij onzen vriend, welke daarop hard begon door te draven, in de rede) holla! nu begint gij te driftig en ook fcherp te worden. Daarvoor moeten wij ons wachten, gelijk de fchrijver in den *Recenfent* dit gedaan heeft." — „ Ja, (voegde een ander er bij) deze fpreekt op een' befcheiden' toon, zonder eenige bitsheid, zoo als het behoort. En, fchoon het al wat vreemd klinkt, een theologisch gefchilpunt onder zulke martiale vormen en termen te behandelen, en ik, buiten dat, het in allen deele met den fchrijver niet eens ben, moet ik toch zeggen, dat ik het ftukje met genoegen gelezen heb, voornamelijk uit hoofde van den losfen, levendigen trant, gematigden geest en gekuischten ftijl, waarin het gefchreven is." Dit erkende onze Doopsgezinde vriend insgelijks.

Maar nu begonnen wij met vereenigde magt tegen dezen *aanvallenderwijze* te ageren met het nieuwe wapen, dat gij ons ter hand gefteld hadt. Hij liet zich echter, fchoon wij tusfchenbeiden met afwisfelende kanfen fchenen te ftrijden, daarmede gansch niet uit het veld flaan. Wel verre van te capituleren op den voet, gelijk *uw* Doopsgezinde doet, als hebbende van weerskanten even veel gelijk of ongelijk, hield hij vol, dat de bejaarde Doop alleen wettig en Apostolisch was. Kortelijk zal

ik u opgeven, hoe hij tegen uwe en onze aanvallen zich verdedigde.

„ Die breede uitweiding (zeide hij) over *wedergeboorte*, *nieuw schepsel* enz. doet hier weinig ter zake. Dat deze woorden op de latere belijders van het Christendom niet in gelijken zin of met denzelfden nadruk toegepast kunnen worden, als op bekeerde Joden en Heidenen in den Apostolischen tijd en naderhand, zal ieder verstandig Schriftuurverklaarder gereedelijk toestemmen. Maar die uitdrukkingen hebben toch eenige beteekenis, ook nog in onze dagen, en wel eene zeer nadrukkelijke, die dán het meest te pas komt, wanneer iemand, schoon van Christenouders geboren en in de school der Christenen van jongs af onderwezen, openbare belijdenis doet van zijn geloof in JEZUS CHRISTUS, van de aflegging zijner oude zonden, en het voornemen, om in nieuwigheid des levens, of als een rein en getrouw Christen, zoo veel hem mogelijk is, voortaan te wandelen. In zekeren zin mag ook de Doop, welken de zoodanige op deze belijdenis ontvangt, nog het bad der wedergeboorte genoemd worden; terwijl hij alsdan plegtig en openlijk in de Christelijke gemeenschap wordt ingewijd en ingelijfd. Doch bij den Kinderdoop vervalt dat alles, en hebben zekerlijk de gemelde schriftuurlijke woorden geenerhande beteekenis hoegenaamd.

„ De Apostelen (zegt uw Hervormde) doopten volwassene Joden en Heidenen; wij volwassene *Christenen*, die nimmer Joden noch Heidenen geweest zijn. „ Een hemelsbreed verschil!" roept hij uit. Niet zoo groot als hij meent. Beiden worden gedoopt op de belijdenis van hun geloof in CHRISTUS, enz. De Apostelen doopten, zoo wel als wij, *Christenen*. Of waren de bekeerde Joden en Heidenen geene verklaarde geloovigen, geene *Christenen*, toen zij tot den Doop werden toegelaten? Dit immers was de uitdrukkelijke voorwaarde, *sine qua non*, bij de Apostolische toediening der plegtigheid. Hoort PHILIPPUS en den *Ethiopischen* schatbewaarder! Het onderscheid bestaat alleen hierin, dat de bekeerde Joden

en Heidenen niet door een langdurig voorafgaand onderwijs tot de overtuiging van JEZUS' Goddelijk gezag (een hoofdvereischte in een' Doopeling) gebragt waren, maar langs een' korter' weg door de blijkbaarheid der zinnen of de zigtbare wonderwerken, die van dat gezag getuigden. Zij waren ondertusschen niet minder geloovigen, overtuigde *Christenen*, eer zij den Doop ontvingen. Wij missen die blijkbaarheid der zinnen, en daarom moeten wij door onderzoek en onderwijs tot de kennis der waarheid en het Christelijk geloof gebragt worden, om geschikte voorwerpen voor den Doop te zijn. Maar hemelsbreed is het verschil tusschen het doopen van pasgeborene kinderen en het doopen van bekeerde Joden en Heidenen door de Apostelen gedaan. De geboorte toch maakt ons tot geene *Christenen*; en dit is het, wat de anders zoo schrandere man niet genoeg in het oog houdt.

„ Maar behalve dit, is het wel zoo zeker, als onze Hervormde schijnt te vooronderstellen, dat de Apostelen of eerste Christenen geene volwassenen, van Christenouders geboren en in de Christenkerk opgevoed, gedoopt hebben? Zouden dan onder de duizenden der eerst gedoopte Joden en Heidenen geene gehuwden geweest zijn, die vervolgens kinderen kregen, welke tot jaren van onderscheid kwamen, en op gelijke plegtige wijze, als hunne ouders, tot leden der Gemeente werden aangenomen? of zou men in de eerste en tweede eeuw de volwassenen, van Christenouders geboren, van den Doop hebben uitgezonderd, alleen omdat zij geene Joden of Heidenen geweest waren? Allen vooronderstellingen, die even ongerijmd zijn, of niet steunen op eenigen schijn van historisch bewijs, zelfs niet op eenige wenken in het bevel en de Apostolische praktijk van den Doop.

„ Over het geheel wil onze aanvaller *te veel* bewijzen, en daarom bewijst hij eigenlijk *niet*, hetgeen hij wil. Op den grond, waarop hij redeneert, zou hij ook het afleggen van eene Christelijke geloofsbelijdenis in rijperen leeftijd, als onnoodig, kunnen afkeuren. En wanneer hij stelt, dat geen Doop Apostolisch en Bij-

belsch kan genoemd worden, dan die van bekeerde Joden en Heidenen, dan zou hieruit volgen, dat deze plegtigheid niet van eene altoosdurende verpligting is, maar alleen onder de Christenen te pas komt in die enkele gevallen, dat een *Jood*, *Mahomedaan* of *Heiden* tot het Christendom zich bekeerde. De zendelingen onder de ongeloovige volken in de beide *Indiën* zouden dan alleen in de gelegenheid zijn, den echten Apostolifchen Doop te bedienen. Maar het bevel van onzen Goddelijken Meester aan zijne leerlingen, tot onderwijzen, prediken en doopen onder alle volken, is algemeen, zonder bepaling van tijd en plaats, of eenigen wenk, dat het in de Christenkerk niet moest voortduren. Het bevel is eenmaal uitdrukkelijk gegeven, en blijft van kracht, zoo lang het niet wordt ingetrokken.

„ Zekerlijk is er een groot verfchil van omftandigheden tusfchen onze tijden en die der Apostelen, die eenige wijziging in de uitvoering noodzakelijk maken. De Doop werd in de eerfte tijden ongetwijfeld doorgaans bij dag, bij ons veelal 's avonds bediend; in den beginne aan den kant eener rivier, of waar men in 't open veld water vond, zoo hij al niet bij onderdompeling van het geheele ligchaam gefchiedde; bij ons gefchiedt dit op eene andere wijze. Maar omdat wij Doopsgezinden in deze en eenige andere bijzonderheden van de oorfpronkelijke bediening eenigermate afwijken en moeten afwijken, ter oorzake van veranderde tijden en omftandigheden, is het daarom billijk, hieruit te befluiten, dat de Doop der Bejaarden Apostolisch noch fchriftmatig is, terwijl nogtans de natuur der plegtigheid en de hoofdvereischten in den Doopeling in derzelver geheel blijven? Kan dit laatfte ooit gezegd worden van den Kinderdoop, en zou deze niettemin even wettig zijn? Staat het vrij, omdat men niet volkomen in alle opzigten het eerfte gebruik kan volgen, zoo verre daarvan af te wijken, dat men het geheele voorwerp verandert en overbrengt tot eerstgeborene kinderen, die naauwelijks eenige bewustheid hebben van hun eigen beftaan, veel minder van Christelijk geloof en verpligtingen, en waarvan geen fpoor in

de twee eerſte eeuwen te vinden is? (*) Hoe weinig ſtaat dit gelijk met het doopen van volwasſene Christenen! Nog eens, hier is een zoo hemelsbreed verſchil als ergens."

Gij ziet dus, Broeder! dat onze Doopsgezinde het vuur (om nog eens in uwe geliefde terminologie te ſpreken) van de nieuwe militaire poſitie, ons door u aangewezen, niet onbeantwoord heeft gelaten, en, hoe dapper wij ook, op uwen raad, tusſchenbeiden aanvielen, uit zijne ſtelling niet te verdrijven was. Gij zult dus weder, om zijne batterijen tot zwijgen te brengen, als een andere GÉRARD, met verſche troepen en zwaar geſchut tot onze hulp moeten aanrukken. — Of zou het ook beter zijn, (daar buiten dat de *Nederlandſche* Kerk in deze dagen door heethoofdige woel- en wargeesten maar al te jammerlijk ontrust wordt) dat wij hier eenen wapenſtilſtand ſloten en de zaak *in ſtatu quo* lieten? Dit is toch ook een gevolg van den tiendaagſchen veldtogt. Het kleine kuddeken, zoo als gij het noemt, (ſommigen, gelijk Ds. VAN SENDEN ergens, ik meen in een' zijner brieven aan Prof. MULLER, berigt, noemen de Doopsgezinden een *vrijcorps*, dat onder de groote ſchaar der Gereformeerden hier te lande moest geſtoken worden) ſteekt immers de hoornen niet zoo hoog, dat deszelfs hoogmoed gefnuikt behoort te worden, of van dien kant groot nadeel en ſcheuring te duchten is; hoewel het geſchilvoeren op dien toon, als gij doet, en de zoo vredelievende en heuſche ſchrijver in de *Boekzaal*, die mede eenige aanmerkingen over ons Doopgeſprek gemaakt heeft, geen kwaad bloed zal zetten, noch kwetſing toebrengen aan Christelijke verdraagzaamheid en liefde. *Die daar eet, verachte hem niet, die niet eet; en die niet eet, oordeele hem niet, die daar eet.* Een iegelijk handele vrij, in dezen en in andere gevallen, zoo als hij zich in gemoede overtuigd houdt.

(*) Prof. VAN VOORST (*Comp.* p. 138) zegt, dat de Kinderdoop van de oudſte tijden af, maar inzonderheid ſedert de vierde eeuw, in de Christelijke Kerk is geoefend.

DE GEREFORMEERDE.

KORT GESCHIEDKUNDIG VERSLAG VAN DE QUADRATUUR DES CIRKELS. Door H. VAN BLANKEN.

Door *quadratuur van den cirkel* verſtaat men eene juiste bepaling van den inhoud, wanneer de middellijn bekend is. Daar deze inhoud gelijk is aan dien van eenen driehoek, welke den omtrek des cirkels tot baſis en den ſtraal tot hoogte heeft, zoo wordt door quadratuur ook wel verſtaan het vinden van den omtrek, wanneer de middellijn voor bekend wordt aangenomen.

Men onderſcheidt deze quadratuur in bepaalde en onbepaalde.

Door bepaalde quadratuur verſtaat men het vinden van den geheelen omtrek, of een bepaald gedeelte van denzelven; terwijl men door onbepaalde quadratuur verſtaat het vinden van den boog, die tot eenigen gegeven ſinus of tangens behoort.

Het zoeken naar de quadratuur, het zij volſtrekt of bij benadering, heeft ſedert vele eeuwen een verbazend aantal lieden bezig gehouden. Men moet hierbij echter die grondige denkers, welke met zeer veel oordeel de grenzen aangaven, waar binnen deze quadratuur moet gelegen zijn, wél onderſcheiden van de zoogenaamde *quadrateurs*, die met eene zeer oppervlakkige kennis de volſtrekte quadratuur meenden gevonden te hebben, en telkens, zoo als ligt te begrijpen is, zich vonden te leur geſteld.

Het volgende korte verſlag van hetgeen gedurende meer dan 2000 jaren ter vinding van den inhoud en omtrek eens cirkels is in het werk geſteld, zal zekerlijk aan vele lezers van dit Tijdſchrift niet onaangenaam zijn.

De oudſte opgave van de betrekking tusſchen de middellijn en den omtrek eens cirkels vindt men in *I Kon. VII:* 23, alwaar, bij eene middellijn van 10 ellen, de omtrek op 30 ellen wordt geſteld. Men kan zich evenwel verzekerd houden, dat men toen alreeds lang wist, dat deze betrekking niet naauwkeurig was. Het is echter niet bekend, wanneer en waar men het eerst is begonnen, de betrekking tusſchen de middellijn en den omtrek naauwkeurig te vinden. Ten tijde van PERICLES had het vraagſtuk al eenige beroemde

held gekregen. PLUTARCHUS verhaalt ten minste van ANAXAGORAS, dat hij zich in de gevangenis bezig hield met het zoeken naar de quadratuur van den cirkel.

Korten tijd daarna was het zoeken naar de quadratuur in *Athene* reeds eene zoo bekende zaak, dat ARISTOPHANES, ten einde den beroemden METON belagchelijk voor te stellen, in het tooneelspel *de Vogelen* een' tooneelspeler voor den dag laat komen, die, na gezegd te hebben, dat hij de alom bekende METON is, bij vele belagchelijke redenen over de Meet- en Sterrekunde, zegt: *Ik zal u den cirkel quadrateren.*

Weinig tijds hierna leerde HIPPOCRATES van *Chio*, naar de quadratuur des cirkels zoekende, den inhoud van eene halve maan bepalen. Hij dwaalde echter, toen hij deze ontdekking op de quadratuur van den geheelen cirkel toepaste.

BRYSO, een tijdgenoot van PLATO, gaf voor, dat de cirkel middenevenredig was tusschen het om- en ingeschreven vierkant.

De meetkundige ANTIPHON was de eerste, van wien ons berigt wordt, dat hij den cirkel als eenen veelhoek van een oneindig aantal zijden beschouwde. Zijne onderzoekingen schijnen echter niet veel merkwaardigs opgeleverd te hebben. Zoodat tot aan den tijd van ARCHIMEDES, die bij de inneming van *Syracusen* door MARCELLUS het leven verloor, de inhoud des cirkels nog niet met eenige naauwkeurigheid bepaald was.

Deze voortreffelijke meetkundige koos, zonder zich met het zoeken naar de volstrekte quadratuur in te laten, welke hij misschien reeds voor onmogelijk hield, den weg van benadering, en bepaalde, door het berekenen van de omtrekken der om- en ingeschrevene 96 hoeken, dat de middellijn ten naastenbij tot den omtrek staat als 7 tot 22. Deze betrekking, de naauwkeurigste, welke men in getallen van twee cijfers kan geven, wordt tegenwoordig nog veel gebruikt.

De benadering van ARCHIMEDES werd door zijnen tijdgenoot APOLLONIUS PERGAEUS nog verder voortgezet, en door PHILO GADITANUS, wiens leeftijd onzeker is, tot tienduizendste deelen naauwkeurig bepaald. (*)

(*) DINOSTRATUS vond eene kromme lijn, welke de oplossing van het vraagstuk geven zou, indien men dezelve

Waarschijnlijk zal in de middeleeuwen, terwijl de zuivere meetkundige kennis meer en meer verloren ging, het aantal ongelukkige quadrateurs wel zeer groot geweest zijn; van welke de volgende twee vooral in hunnen tijd zeer vermaard zijn geweest, te weten: zekere FRANCO, die een werkje over de quadratuur van den cirkel in het jaar 1047 aan HERMANNUS II, Aartsbisschop van *Keulen*, zond, en WILHELMUS GRISAUNTUS, die zich onder de regering van EDUARD III, omstreeks het jaar 1350, in *Engeland* beroemd maakte door eene verhandeling over de quadratuur van den cirkel.

Na de herstelling der wetenschappen treffen wij het eerst als quadrateur aan den Kardinaal NIC. DE CUSA, die de volgende stelling bekend maakte: *maak eenen cirkel, wiens middellijn gelijk is aan den straal van den gegeven cirkel plus de zijde van het ingeschreven vierkant, en beschrijf in den tweeden cirkel eenen gelijkzijdigen driehoek, dan zal de omtrek van dezen driehoek gelijk zijn aan den omtrek van den gegeven cirkel.*

Deze stelling werd wederlegd door den beroemden REGIOMONTANUS.

Omstreeks 1530 meende ORONTIUS FINEUS de quadratuur van den cirkel gevonden te hebben; doch hij werd door den vermaarden NONIUS grondig wederlegd.

Belangrijker waren de dwalingen van den quadrateur SIMON VAN EYK, daar zij aan onzen landgenoot PIETER METIUS de aanleiding gaven tot het ontdekken en bekend maken van de betrekking tusschen de middellijn en den omtrek als 113 tot 355, zijnde dit de naauwkeurigste, welke men in getallen van drie cijfers kan hebben, en daarom nog algemeen in gebruik.

Op het einde der zestiende eeuw meende JOS. SCALIGER de quadratuur des cirkels gevonden te hebben, en maakte zijne vermeende ontdekking bekend in een werk, getiteld: *nova cyclometria.* Doch CH. CLAVIUS, Hoogleeraar te *Rome*, toonde aan, dat, volgens deze quadratuur, de omtrek van den ingeschreven twaalfhoek grooter was dan de omtrek des cirkels.

---

konde beschrijven: zij behoort tot het getal dier kromme lijnen, welke men tot heden alleen *werktuigelijk* kan trekken. — *Red.*

SCALIGER werd ook wederlegd door FR. VIETA, die het eerst den omtrek in eene reeks uitdrukte, en voorts bevond, dat, de middellijn voor eenheid nemende, de omtrek gelijk was aan 3,1415926535, zijnde deze breuk nog in de laatste decimaal naauwkeurig.

SCALIGER werd mede wederlegd door ADRIANUS ROMANUS, van *Leuven*, die met een buitengewoon geduld de zijde eens ingeschreven veelhoeks van 1073741824 zijden berekende, en daardoor den omtrek des cirkels tot 15 decimalen naauwkeurig bepaalde.

Hoe verbazend echter het werk van ROMANUS ook reeds ware, hij werd nog zeer ver overtroffen door onzen landgenoot LUDOLPH VAN CEULEN, die, in 1598, in een werk, getiteld: *van den ronden cirkel*, zijne berekening medegedeelde van de zijde eens veelhoeks van 367488907637391105242 zijden, en daardoor den omtrek tot aan 35 decimalen naauwkeurig bepaalde.

Na zijn overlijden in 1610, werd het door hem gevonden getal, dat naar hem den naam van *Ludolphiaansch getal* draagt, op zijne grafzerk in de *St. Pieterskerk* te *Leyden* uitgehouwen.

De berekening van de ingeschrevene veelhoeken door VAN CEULEN was zeer langwijlig. Onze landgenoot WIL. SNELLIUS, Hoogleeraar te *Leyden*, dacht daarom, in het begin der zeventiende eeuw, eene kortere wijze van berekenen uit. SNELLIUS vond ook onderscheidene voorstellen, waardoor men met minder moeite, dan VAN CEULEN had aangewend, den omtrek veel nader kan bepalen.

Vele voorstellen van SNELLIUS werden bewezen en met nieuwe vermeerderd door onzen grooten landgenoot CH. HUIGENS, die onder anderen het volgende voorstel gaf: *viermaal den omtrek eens ingeschreven veelhoeks, verminderd met den omtrek eens veelhoeks, die half zoo veel zijden heeft, is zeer nabij gelijk aan driemaal den omtrek des cirkels.*

HUIGENS berigt ons, dat de beroemde sterrekundige LONGOMONTANUS, in het begin der zeventiende eeuw, de quadratuur des cirkels meende gevonden te hebben, zoodanig dat, de middellijn 100000 zijnde, de omtrek juist gelijk zou zijn aan 314185.

In het midden der zeventiende eeuw gaf GREGORIUS A S. VINCENTO, een *Nederlander*, zich zeer veel moeite,

om de volſtrekte quadratuur des cirkels te vinden. Na te vergeefs getracht te hebben om de *ſpiraal* van ARCHIMEDES of de *quadratrix* van DINOSTRATUS daartoe dienstbaar te maken, meende hij eindelijk dezelve gevonden te hebben op eene wijze, welke, offchoon hij dwaalde, hem evenwel den naam van een aanzienlijk meetkundige waardig maakte. Hij werd wederlegd door CARTESIUS, HUIGENS en vele anderen, en verdedigd door verſcheidene van zijne discipelen.

Weinig jaren later bewees de ſchrandere J. GREGORI, uit de natuur der convergerende reekſen, in een werk, getiteld: *Vera circuli et hyp. quadr.*, dat de quadratuur des cirkels onmogelijk was.

Omſtreeks dezen tijd gaf zekere HOBBES voor, de quadratuur des cirkels gevonden te hebben. Hij werd wederlegd door den beroemden WALLIS, die, nevens vele andere, ook de volgende merkwaardige reeks ontdekte: wanneer de middellijn voor eenheid wordt genomen, dan is de omtrek des cirkels gelijk aan $\frac{2}{3} \times \frac{16}{15} \times \frac{36}{35} \times \frac{64}{63} \times$ enz.

of ook gelijk aan $\frac{8}{9} \times \frac{24}{25} \times \frac{48}{49} \times \frac{80}{81} \times$ enz.

De voortreffelijke wiskundige J. NEWTON maakte in het laatst der zeventiende eeuw, nevens vele andere reekſen, ook de volgende merkwaardige bekend: indien de ſtraal voor eenheid wordt genomen, dan is de boog, die tot den ſinus x behoort, gelijk aan

$$x + \frac{1}{2} \times \frac{1}{3} x^3 + \frac{1 \times 3}{2 \times 4} \times \frac{1}{5} x^5 + \text{enz.}$$

Bijna gelijktijdig maakte zijn landgenoot GREGORI de volgende reeks bekend: indien de ſtraal voor eenheid wordt genomen, dan is de boog, die tot den tangens x behoort, gelijk aan

$$x - \frac{1}{3} x^3 + \frac{1}{5} x^5 - \frac{1}{7} x^7 + \text{enz.}$$

Stelt men in deze reeks x gelijk 1, dan verkrijgt men dezelfde, welke de beroemde LEIBNITZ in 1672 bekend maakte, namelijk $1 - \frac{1}{3} + \frac{1}{5} -$ enz. welke een achtſte deel van den cirkel voorſtelt.

Terwijl de grootſte wiskundigen als om ſtrijd de meeſt gefchikte reekſen uitvonden, om den omtrek des cirkels of een gedeelte van denzelven bij benadering te vinden, was er geen kleiner getal quadrateurs onvermoeid werkzaam, om den volſtrekten inhoud van den cirkel te bepalen. Wij zullen, alleen om de zonderlingheid, eenige van dezelve hier opnoemen.

In het begin der achttiende eeuw beweerde zekere D. WAEYWEL, dat de middellijn naauwkeurig tot den omtrek ſtond als 1683 tot 5288. Hieruit zoude volgen, dat de omtrek des cirkels nog grooter was, dan die van den omgeſchreven 192 hoek.

Zekere DE SERRES bewees, omſtreeks denzelfden tijd, op eene bijzondere wijze, dat de inhoud des cirkels gelijk was aan het dubbel van den ingeſchreven driehoek. Volgens hem zou dus de cirkel gelijk zijn aan den ingeſchreven zeshoek.

Hierbij verdient de Heer DE CAUSANS genoemd te worden, die onder anderen aantoonde, dat de cirkel gelijk was aan het ingeſchreven vierkant.

Niet minder vreemd was het voorgeven van zekeren J. WARD. Deze meetkundige vond, volgens eene hem alleen eigene methode, dat de cirkel een veelhoek was van een bepaald getal zijden.

Ook gaf de Heer BASSELIN, in een werkje, getiteld: *Traité démonſtratif de la quadrature du cercle*, zich bloot aan de regtmatige beſpotting der wiskundigen.

De geleerde LEIBNITZ meende ook de onbepaalde quadratuur van den cirkel gevonden te hebben, en gaf voor de grootte van den boog, waarvan x de coſinus was, de ſtraal gelijk aan de eenheid zijnde, de volgende uitdrukking $\surd (6 - \surd (24 x + 12))$. Het was echter niet moeijelijk hem van zijne doling te overtuigen, en hierin verſchilde hij wezenlijk van de andere quadrateurs.

Vóór dat wij de lijst van ongelukkige quadrateurs vervolgen, behooren wij vooraf melding te maken van eenige werkzame lieden, die met een groot geduld den omtrek des cirkels tot eene meer dan genoegzame naauwkeurigheid berekenden. De eerſte, die na VAN CEULEN deze moeijelijke taak op zich nam, was SHARP, een *Engelsch* meetkundige. Hij berekende het getal 3,141 enz. tot 73 tien-

deeligen, doch werd weldra nog ver overtroffen door MACHIN, die deze benadering tot 100 decimalen voortzette.

MACHIN werd nog wederom ver overtroffen door den Heer DE LAGNI, die in 1719 deze benadering tot 127 decimalen bekend maakte.

In het eind der zeventiende eeuw gaf BROUNCKER, een *Engelſche* Lord, de volgende merkwaardige uitdrukking voor den omtrek, wanneer de middellijn voor eenheid wordt genomen:

$$\cfrac{1}{1+\cfrac{1}{2+\cfrac{9}{2+\cfrac{25}{2+\text{ enz.}}}}}$$

Deze uitdrukking behoort tot eene ſoort van breuken, welke onder den naam van gedurige breuken bekend zijn. De groote EULER heeft ons het eerst zeer vele merkwaardige eigenſchappen van deze breuken doen kennen. Door middel van dezelve kan men thans gemakkelijk de groote tiendeelige breuken, waardoor de omtrek wordt uitgedrukt, tot bijna gelijkwaardige kleinere gewone breuken herleiden.

EULER heeft ook voornamelijk aan de reeds beſtaande reekſen, ter berekening van den omtrek des cirkels en van de ſinustafels, eenen meer geſchikten vorm gegeven, en dezelve met vele nieuwe vermeerderd.

Met deze hulpmiddelen heeft het VON VEGA dan ook mogen gelukken, het getal 3,141 enz. tot 143 decimalen te berekenen; eene naauwkeurigheid, waarvan men zich naauwelijks een denkbeeld kan vormen.

Niettegenſtaande de vorderingen, welke men in de twee voorgaande eeuwen in de kennis van den cirkel gemaakt heeft, is de tegenwoordige nog al rijk aan quadrateurs, die in zonderlingheid voor niemand van de vorige eeuwen behoeven te wijken. De volgende *Italiaan* is vooral zeer zeldzaam in zijne ſoort. Alle wiskundigen hielden de diagonaal van een vierkant ten opzigte van de zijde voor onmeetbaar; de geleerde GAETANO ROSSI vond echter in het begin der negentiende eeuw, dat de zijde van een vierkant tot zijn diagonaal ſtaat als 5 tot 7. Men had reeds lang den omtrek des cirkels ten opzigte van de middellijn als on-

meetbaar beſchouwd; doch de ſchrandere GAETANO ROSSI vond, dat de middellijn tot den omtrek ſtaat als 5 tot 16. Vreezende, dat iemand hem de eer van deze gewigtige ontdekkingen mogt ontrooven, plaatſte hij, bij zijn vertrek van *Parijs* naar *Londen*, een kort verſlag van dezelve in de *Bibliothèque nationale*, en liet zich daarvoor een *reçu* ter hand ſtellen. Eindelijk had hij de goedheid, zijne ontdekkingen in 1804 te *Londen* bekend te maken, en ook van dezelve verſlag te geven in een werkje, opgedragen aan zijne Excell. R. J. SCHIMMELPENNINCK, welk werkje op de volgende zonderlinge wijze eindigt: *j'oſe eſpérer que les droits que j'ai à la récompenſe de* 600000 *francs, qui, comme un prix d'émulation, ont été destinés, par l'immortel* CHARLES V, *au Géomètre, qui aurait le bonheur de réſoudre le problème de la Quadrature du Cercle, ne me ſeront point contestés.*

In 1828 meende de Heer M. I. S. BEVEL gevonden te hebben, dat een vierde van den omtrek des cirkels juist gelijk was aan den ſtraal plus de tangens van 30 graden, en bijgevolg de halve omtrek gelijk aan de middellijn plus de zijde van den omgeſchreven zeshoek. Eene eenvoudige berekening toont echter aan, dat die ſom nog wel een honderdſte deel van den omtrek verſchilt. De conſtructie van den omtrek, welke de Heer BEVEL op zijne gemeende quadratuur grondt, geeft bijgevolg den omtrek nog minder naauwkeurig, dan die, welke men uit de betrekking van ARCHIMEDES kan afleiden.

Daar zijn echter door vele voorname meetkundigen onderſcheidene conſtructiën aangewezen, door welke men den omtrek tot eene zeer groote naauwkeurigheid kan bepalen.

Zoo vond VIETA, dat de middellijn en de zijde van den tienhoek zeer nabij vijf twaalfde van den omtrek uitmaken.

HUIGENS toonde aan, dat de omtrek ten naastenbij gelijk is aan zesmaal den ſtraal, plus een vijfde van de zijde des ingeſchreven vierkants.

KOLHANSKI gaf de volgende zeer naauwkeurige conſtructie: *trek op de beide uiteinden eener middellijn loodlijnen; maak de eene loodlijn gelijk aan 3 maal den ſtraal en de andere aan de tangens van 30 graden, dan zal de lijn, welke de uiteinden dezer loodlijnen vereenigt, geen honderdduizendſte deel van den halven omtrek des cirkels verſchillen.*

Offchoon de onmeetbaarheid van den omtrek tot de middellijn reeds lang is bewezen, beftaat er geene reden, waarom de quadratuur in geenen meetkundigen zin zoude kunnen gevonden worden. De groote EULER heeft, in het 22 Cap. van het 2de Boek zijner *Analyfis des Unendlichen*, eenen weg aangewezen, langs welken deze quadratuur nog wel eens bij toeval kon gevonden worden. Wij kunnen echter niemand aanraden, zijnen tijd aan het zoeken naar zoodanig eene quadratuur te befteden, wijl het vooreerst zeer onwaarfchijnlijk is, dat hij ooit in zijn onderzoek zou flagen, en ten andere, zoo dit al eens mogte gelukken, der wetenfchappen hiermede nog geene wezenlijke dienst zou doen. (*)

Zwolle, den 29 Aug. 1834.

(*) Indien men de gefchiedenis van de quadratuur des cirkels uitvoeriger begeert te lezen, kan men nazien het werk van MONTUCLA, uitgegeven in 1754 onder den titel van: *Histoire des recherches fur la quadrature du cercle.* — *Red.*

GENEESKUNDIGE MEDEDEELING. Door A. G. BROCX, *M. D.* te *Hardinxveld.*

Als de eene kunstgenoot van ESCULAPIUS bij toeval eenen tweeden ontmoet, en zij elkander wél verdragen, ftaan gemeenlijk over en weder twee vragen op den voorgrond: braaf druk? niets bijzonders in uwe praktijk? Hetzelfde had dan ook onlangs te mijnen aanzien met een' plattelands-Heelmeester plaats; en ik had juist even te voren eene praktifche ontmoeting gehad, die ik bijzonder genoeg achtte ter beantwoording van zijne tweede vraag; kunnende die hem en meer anderen van de kunst, en wie weet misfchien welken lijder, welligt van eenig nut en dienst zijn.

In de maand Augustus j.l. werd ik in een naburig dorp bij een meisje ontboden, dat, twaalf à dertien jaren oud, mij voorkwam over 't geheel van een gezond phyfiek geftel te zijn. Zij had, zeiden de ouders, drie- of viermalen de alledaagfche koorts gehad, die eensklaps van zelf was teruggebleven; en was zij, van dat oogenblik af aan, in een' aanmerkelijken graad van zinneloosheid verval-

len. Hare tong duidde geene voorshands zittende *ſordes* aan, en in den pols was weinig ongeregelds te beſpeuren, terwijl zij genoeg at en 's nachts natuurlijk ſliep. Het eerſte, wat ik aan haar beproefde, waren, niettegenſtaande zij *ſedes* genoeg had, *reſolventia laxantia*, of soms eene gastriſche of epigastriſche oorzaak de ſchuld daarvan was; deze aanwijzing intusſchen trof geen doel, en deed alles *in ſtatu quo* blijven. Nu kwam ik op het denkbeeld, of die vlagen van krankzinnigheid bij haar niet van een nerveus karakter konden zijn, en gaf ik haar te dien einde, zoo als ik meermalen in dergelijke gevallen met een gewenscht gevolg heb toegediend, deze poeders: *caphur. elect. ſcr. i, ſulph. cupr. ammoniac. gr. ij, nitr. pur. ſcr. iv, magn. alb. ſcr. ij et ſacchar. alb. dr. i*, waarvan twaalf *pulveres* gemaakt, en ik er haar vier daags, om de drie uren een, liet innemen; na andermaal die doſis van poeders gebezigd te hebben, vond ik ook daarbij geene verandering hoegenaamd in hare geſteldheid: bij deze beide indicatiën waren inmiddels de *pediluvia*, *veſicantia* en *epiſpastica* niet vergeten. Bij meer naauwkeurig en nader onderzoek, vroeg ik onder anderen, en wel opzettelijk, of niet de patiënte ſoms tusſchenpoozen van aanvallen had. Het antwoord voldeed aan het inzigt mijner vrage, wordende zij telkens omſtreeks den middag veel erger, hetwelk dan heel den namiddag bleef aanhouden; en werd ik alzoo in mijn vermoeden geſterkt, of deze zinneloosheid niet eene eenvoudige *febris intermittens larvata* konde zijn, en diende ik haar gevolgelijk deze poeders toe: *ſulph. quinin. gr. iv et ſacchar. alb. dr. iij*, waarvan twaalf poeders gemaakt, en, alleen des voormiddags, niet meer dan drie, om de twee uren een, werden ingenomen, invoege dat het laatſte een uur vóór het acces moest binnen zijn; waarbij ik van dag tot dag zigtbaar won, en zij, na het gebruik van twee pakjes dier poeders, volmaakt herſteld was.

VERHAAL WEGENS EEN HUISGEZIN TEN TIJDE DER ZWARE PESTZIEKTE TE LONDEN IN DEN JARE 1665.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 723.)

„Na het maken van al de genoemde toebereidſelen, ver-

liepen nog eenige maanden na het instellen der pest, alvorens de kruidenier zich geheelenal opsloot. Hoewel de besmetting in de omliggende wijken, bovenal in de omstreken van *Holborn*, van *St. Gilles*, van *Fleetstreet* en het *Strand* zelfs, reeds geweldig was, bleef de *City* nog gezond, en niet vóór het einde van Junij begon de ziekte ernstig te heerschen binnen den omtrek van *Londen*. In de tweede week van Julij kondigden de wekelijksche berigten 1268 overledenen in de buitenwijken aan verschillende ziekten aan; maar, in de 97 gemeenten, stierven slechts 28 aan de pest, en niet meer dan 16 in al de huizen op den regter oever van den *Theems*.

„ In de volgende week verdubbelde dit getal, en de kwaal begon zich te verspreiden over de gansche bevolking in en buiten de stad. Thans verbood de kruidenier aan al de leden zijns gezins, de *City* te verlaten, om zich te begeven naar openbare plaatsen, op de markt, de beurs en in de kerk; hij verzocht desgelijks al zijne correspondenten, hem niets te zenden, als kunnende geenerlei koopwaar meer ontvangen of afzenden.

„ Op den 1sten Julij deed de koopman zijnen kantoorbediende zich buitenshuis begeven, waar hij voor hem een portierskamertje had doen maken tot zijn verblijf. Op den 14 Julij gaven de weeklijsten 1762 zieken van allerlei aard op; en, daar de wijk *St. Alban*, *Woodstreet*, de tweede was in de *City*, die besmet werd, sloot de kruidenier zich met zijn gezin op en af, al de sleutels in zijne bewaring nemende, en tevens aan al de zijnen verklarende, dat, indien één hunner, al ware het ook zijn oudste zoon of dochter, verkoos het huis te verlaten, op nog zoo korten afstand of voor nog zoo korten tijd, hij of zij in geen geval, welk ook, daarin zoude terugkeeren. Te zelfden tijde spijkerde hij al de buiten- en binnenvensters en luiken toe, met uitzondering van het éénige reeds vermelde dakvenster, waardoor men met den geposteerden bediende gemeenschap moest houden.

„ Tot duslange had de kruidenier versch vleesch gekocht van eene boerin, welke daarbij een bewijs inleverde, dat het kwam van de markt van *Waltham-Abbey*, en dat het onder weg niet ontbloot was; thans deed hij haar weten, dat zij niet behoefde terug te komen. Toen nu het gansche gezin aldus gestrengelijk was ingemuurd, vernam het luttel

van buur of vriend, en hoorde weinig anders, dan het aanhoudend klokkengelui. De bediende deed hun echter telkens de wekelijkſche doodenlijst toekomen, en berigtte hun vervolgens, dat twee huizen ter regterzijde van het zijne aangeſtoken, dat drie andere ter linkerhand geſloten waren, en dat twee bedienden van een ander huis, mede ter linkerhand, maar aan de overzijde, vervoerd waren naar het Pesthuis. Men begrijpt ligtelijk, hoe gevaarlijk het toen voor de arme bedienden was, boodſchappen te doen, vooral naar de markt, de apothekers- en komenijswinkels, waar men toen allerlei ſoort van levensmiddelen, behalve vleesch en visch, vond.

„ Eene groote gerustheid gaf der familie het berigt, dat de bewoners van een der naburige huizen, naar buiten gegaan zijnde bij het uitbreken der pest, hunne welgeſlotene woning aan het toezigt der Policie hadden aanbevolen. De andere huizen in de buurt werden aangeſtoken, en in verſcheidene ſtierven al de bewoners. Weldra hoorde men, te midden van den nacht, het geluid eener klok of ſchel, open afgaande door de ſtraten. Dit ongewone geluid wekte bij het gezin groote bezorgdheid. Men hoorde daarbij wel een geroep; maar men zou de deur hebben moeten openen, om het te kunnen verſtaan, en de bediende was bij nacht niet op zijn' post. Des anderen morgens vermeldde hij, dat het aantal dooden zoo groot was, dat men het had moeten opgeven, dezelve geregeld te begraven en zelfs te kisten, dewijl niemand meer de beſmette huizen durfde betreden, en dat gevolgelijk de *Lord-Mayor* en de *Aldermans* bevolen hadden, dat des nachts karren de ſtraten zouden doorrijden, voorzien van eene bel, om de lijken op te halen. Dit had reeds ſinds 14 dagen plaats gegrepen in *Holborn*, *St. Sepulcre* en *Cripplegate*; thans was men zulks ook begonnen in de *City*, vooral in *St. Olave* en *Silverſtreet*, enz. Dit nu was de naaste wijk aan *St. Alban*, aan gene zijde der ſtraat; er beſtond dus wel reden tot vreeze! Inderdaad, van 15 tot 30 Augustus ſtierven niet minder dan 80 perſonen in deze beide kleine wijken.

„ Gedurende de maand Augustus en de eerſte week van September telde men 7 à 800 dooden, en zelfs 900 per week, alleen in de wijk van *Cripplegate*. Het gezin des kruideniers genoot beſtendig een' goeden welſtand, en de vader verſterkte zijne vrouw en kinderen in de hope van aan de be-

smetting te zullen ontkomen, hoezeer zij buiten ook woedde. Intusschen, dagelijks niets dan akelige berigten ontvangende, begon de een den ander' met een droevig gelaat aan te zien, alsof zij werkelijk de kwaal voelden naderen. „Deze verschrikkelijke plaag," dus spraken zij, „is ongetwijfeld door den Hemel gezonden, om al de bewoners van *Londen* te doen sterven, en er zal misschien niet één, en dus ook wij niet, levend blijven!" Gedurende deze ontzettende krisis beval de kruidenier voorzigtiglijk, dat de geheele familie gelijkvloers of op de eerste verdieping zoude slapen, elk zoo veel mogelijk alleen, latende eenige slaapplaatsen in de bovenkamers ongebruikt, voor hem of hen, die ziek mogten worden. Zijne bedoeling was, in dat geval, een' oppasser van buiten te doen komen, die dan, door middel van het windas, in het dakvenster konde klimmen, ten einde men de andere vertrekken konde vermijden, en alleen met de zieken regtstreeksche gemeenschap hebben. Hij beschikte bovendien, dat, zoo de kwaal *hem* aangreep, men hem terstond onder de uitsluitende verzorging des oppassers zoude stellen, en geen zijner kinderen hem genaken. Ook wilde hij, dat, zoo hij kwam te overlijden, zijn lijk, door het windas, zou worden nedergelaten op de doodenkar. Deze bepalingen werden mede toepasselijk verklaard op al de leden des gezins. De zorgvuldige vader stond elken morgen het eerst op, ging van deur tot deur naar alle vertrekken, naar die der bedienden zoo wel, als der kinderen, om naar hunnen welstand te vernemen, en op het antwoord: *Zeer wel!* ging hij verder, met de korte woorden: *Dank er God voor!*

„De brieven aan zijn adres werden door den besteller aan zijnen bediende overgegeven, die dezelve zwavelde, opende, met azijn besprengde, en dan aan het touw van het windas vastmaakte. Aan het dakvenster gekomen, werden ze op nieuw berookt, en, ondanks dat alles, raakte de kruidenier ze nog niet aan, dan met handschoenen, waarvan het bont naar buiten was gekeerd, en las ze niet, dan op eerbiedigen afstand en met een vergrootglas, ze daarna verbrandende. Maar, toen de pest al erger en erger werd, verbood hij zijnen vrienden, hem te schrijven.

„Een onvoorzien, maar niet onverwacht, voorval bragt het gezin in ontsteltenis, en vergrootte de bezwaren van den bezorgden man. Op zekeren morgen ontdekte men, op het

gewone uur het ontbijt voor den bediende nederlatende, bestaande uit een kop bouillon en een stuk vleesch, dat hij zich niet op zijn' post bevond, en dat de mand niet geledigd werd. Op dezen en den volgenden dag vernam men niets van hem; maar den daaraan volgenden, toen men hem riep, antwoordde eene onbekende stem, op een' bedrukten toon, dat ABRAHAM dood was. „ Wie zijt *gij* dan?" vroeg de meester. „ Ik ben zijne ongelukkige vrouw, en kom u zeggen, dat uw arme bediende dood is." — „ Och, goede vrouw! wat zal er van u worden?" — „ O! Mijnheer, daar is al voor gezorgd; ik heb de ziekte ook, en zal hem niet lang overleven." Deze woorden deden het hart van den man, gelijk hij naderhand verhaalde, van schrik als verstijven; maar, van eene kruidwolk omringd zijnde, waagde hij het, nog eenige vragen aan de arme vrouw te doen. „ Indien gij u in dusdanigen toestand bevindt, goede vrouw, waarom zijt ge dan uitgegaan?" — „ Ik ben gekomen, Mijnheer, dewijl ik wist, dat ge verlegen zoudt zijn om den armen ABRAHAM, en ik wilde u de reden melden, die hem belet, zich in het vervolg op zijn' post te begeven." — „ Dat is zoo; maar, dewijl hij niet meer is en gij hem niet kunt vervangen, van waar krijg ik een' anderen in zijne plaats?" — „ Daar ben ik reeds op bedacht geweest, Mijnheer; en ik breng u hier een' braven knaap, die u even getrouw zal dienen, als mijn arme man zaliger gedaan heeft." — „ Waaraan zal ik hem kennen? en, daar hij met u, die ziek zijt, is gekomen, hoe kan ik weten, dat ook hij niet reeds besmet is? Ik zou niets durven aanraken, wat door zijne handen was gegaan." — „ O! Mijnheer," hernam de vrouw van ABRAHAM, „ 't is *een verzekerd man*, zoo als men dezulken noemt; want hij heeft de pest gehad, is genezen, en dus buiten gevaar; anders zou ik hem u niet gebragt hebben." Dit was meer bemoedigend, en de kruidenier was wel in zijn' schik, weêr een' bediende te hebben; maar hij sloeg geen geloof aan het verhaal zijner genezing, dan tot dat een geregtsdienaar en nog een ander persoon hetzelve kwamen bevestigen. Intusschen, na het beantwoorden van nog eenige vragen, verwijderde zich de vrouw, met zich nemende eenig geld, haar door het dakvenster toegeworpen.

„ Het onophoudelijk klokluiden werd weldra, in alle wijken, door eene doodsche stilte gevolgd, waarvan de krui-

denier en zijn gezin zich geene reden wisten te geven; reeds begon de hoop bij hen te herleven; maar de nieuwe oppasser onderrigtte hen, dat het getal der dooden nu zoo groot was, dat er voor niemand meer geluid werd, en alle lijken, zonder onderscheid, vervoerd werden op de algemeene karren, die der rijken zoo wel, als die der armen. Te midden der ellende, terwijl de kruidenier dagelijks meer voldaan was over zijnen nieuwen oppasser, op wien hij bovendien des te meer rekende, als voor de kwaal gewaarborgd door de kwaal zelve, werd hij, op zekeren morgen, niet weinig ontrust, hem vergeefs te roepen; hij herhaalde zulks verscheidene malen, gedurende dezen en den volgenden dag: geen antwoord. Eindelijk vernam hij van een' bediende uit de buurt, dat ook zijn nieuwe oppasser, THOMAS MOLINS, van de pest was aangetast. „ Sommigen van hen," voegde de man daarnevens, „ die er twee- ja driemaal van genezen zijn, sterven er eindelijk toch nog aan." Des anderen daags vernam hij door denzelfden, dat THOMAS dien nacht door de doodenkar was weggehaald. De kruidenier sloot nu oogenblikkelijk zijn dakvenster; en het bekroop hem, dat twee menschen welligt om zijnentwille het gevaar getrotseerd, en, als 't ware, voor zijn behoud hun leven gelaten hadden.

„ Na verloop van veertien dagen, onverduldig van niets meer te vernemen omtrent den ziektestaat, en niets anders hoorende, dan het akelig rollen der lijkwagens, opende hij wederom het dakvenster, brandde twee lagen buskruid af, riep den bediende zijns buurmans, en ondervroeg hem naar den welstand des gezins, in welks dienst hij zich bevond. „ Helaas!" antwoordde de man, „ mijn meester is dood, al de huisgenooten zijn dood, behalve den loopknecht, en ook deze is reeds naar het Pesthuis vervoerd. Ik ben thans oppasser voor het huis daarnaast, waar drie zieken en een doode zijn."

„ De oppasser voegde er nog bij, dat het getal der overledenen in die wijk in de vorige week slechts 800 was, maar dat zulks veroorzaakt werd, in de wijken van *St. Gilles* en *Holborn*, doordien de meeste bewoners dood of vertrokken waren; dat de kwaal daarentegen verschrikkelijk toenam naar den kant van *Oldgate* en *Stepney*, alsmede te *Southwark*; èn dat er nog 4 à 500 personen wekelijks stierven in de wijk van *Cripplegate*, en nu ongeveer 800 te *Stepney*.

„ Na verloop van eene maand begon dit aldus opgeſloten gezin pijnlijk te lijden aan de ſcheurbuik, van wege de gezouten ſpijs enz.; dit werd echter ſpoedig verholpen door het gebruik van limoen- en citroenſap.

„ Zonder nog te ſpreken van de huizen, met een kruis gemerkt, en de woorden: *Heer, wees ons genadig!* op de deuren geſchreven, vertoonden de ſtraten een treurig ſchouwſpel. Het plaveiſel was met gras overdekt. Wel twintig malen, dat de kruidenier of iemand der zijnen zich voor het met glas voorziene tralievenſtertje der deur plaatſten, zagen zij ter naauwernood een' enkelen voorbijganger. De winkels waren alle geſloten, behalve die der apothekers en komenijen, die half openſtonden voor hen, die genees- of levensmiddelen kwamen koopen. Geen koets, geen kar zelfs over dag, dan alleen van tijd tot tijd die van het Pesthuis, om één' zieke te halen; terwijl, drie- à viermaal in den nacht, een man met eene ſchel voor de lijkwagens uitging, roepende: „ Brengt uwe dooden uit!"

„ De meester des huizes werd nu allengs zoo onverduldig, dat hij zich niet konde weêrhouden, van tijd tot tijd zijn dakvenſter te openen, om met zijnen buurman, den oppasſer, te praten; maar ook deze verdween op zekeren dag. Eenige dagen daarna, echter, vertoonde hij zich van nieuws, en verhaalde hem nu, dat, nagenoeg alle bewoners van het huis, waar hij toen in dienst was, overleden zijnde, hij zijn afſcheid had gekregen. Thans bood hij den kruidenier zijne dienst aan, die zulks gaarne aannam, en hem al aanſtonds een paar kroonen toewierp, die dankbaar werden opgeraapt.

„ Eenige dagen op zijnen nieuwen post geſtaan hebbende, berigtte hij zijnen meester, dat de ſterfte tot op 1837 per week was verminderd, hetwelk groote blijdſchap verwekte, en dat er niet meer dan 200 perſonen in de *City* ſtierven.

„ In de volgende week was het getal der dooden aan onderſcheidene kwalen 5725, waarin *Cripplegate* ſlechts voor 196 deelde; dit was niets, in vergelijking van het cijfer 886 en daaromſtreeks der vorige weken.

„ De zonen des kruideniers wilden, dat hun vader, gelijk NOACH, eene duif uitzond, of dat hij hun vergunde uit te gaan, om naar den ſtaat der zaken onderzoek te doen. De aandrang werd ſterker, toen men het gedruisch der voorbij-

gangers op ſtraat begon te vernemen. Maar de vader liet, onder geen voorwendſel hoegenaamd, iemand uitgaan. Twee weken later greep nog eene vermindering van 1849 op het getal der ſterfte plaats; en de wacht klopte aan de deur des kruideniers, om hem te melden, dat de plaag blijkbaar afnam, dewijl de *Lord-Mayor* had bevolen, dat de lijkwagens ſlechts tweemaal per week in de onderſcheidene wijken zouden rondrijden. Voor deze goede tijding ontving de man eene flesch ouden wijn, nevens eenigen voorraad voor hem en zijn gezin.

„ Dit vertroostend vooruitzigt werd vervangen door eene groote ontſteltenis voor de ganſche familie: het hoofd des huisgezins meende, dat hij zelf van de pest werd aangetast! Men was beducht, dat hij, uit vrees van dezelve aan anderen mede te deelen, zich naar het Hospitaal zou willen laten vervoeren. Maar zijne vrouw en al zijne kinderen kantten zich daartegen, verklarende, dat zij liever de pest met hem wilden deelen, dan hun lot van het zijne ſcheiden, en dat zij alsdan de uitkomst Gode wilden bevolen laten. Gelukkig redde hem eene ſterke uitwaſeming, en deed den angst van hem en de zijnen, dat het de pest mogt zijn, verdwijnen. Na verloop van 2 à 3 dagen was hij herſteld.

„ De kruidenier begon met de blinden der venſters te openen, om te zien, wat er op ſtraat omging: van lieverlede gingen en kwamen de voorbijgangers; eenige winkels openden zich, ten minſte voor de helft; de huurkoetſen deden hun gewoon gedruisch hooren, zoodat het blijkbaar werd, dat de pest aanmerkelijk verminderde, en dat degenen, die tot duslange geſpaard waren, meer vertrouwen begonnen te voeden, althans in de *City* en naar den kant van *Cheapſide*.

„ 't Was toen de laatſte week in October, en men begroef niet meer dan 22 dooden in de wijk van *Cripplegate*; maar de doodenlijst was nog vrij groot in *Stepney* en *Southwark*. Daarom won de kruidenier nog alleen kondſchap in van het nieuws, en, niets latende afdingen van zijne voorzorgen, ontzeide hij zijn gezin nog ſteeds alle gemeenſchap met iemand van buiten. Hij voorzag, dat de blijdſchap van geſpaard te zijn ligt tot onbezonnenheid konde vervoeren; dat er perſonen zouden zijn, die, naar hunne woningen terugkeerende, zich daar bedienden van meubelen en bedden, door met de pest beſmetten gebruikt geweest zijnde, en dat zoo iets ligtelijk de kwaal konde doen wederkeeren. En dit

gebeurde inderdaad; want omstreeks het midden van November vermeerderde eensklaps de doodenlijst met 400, en klom op tot 1000 à 1400; maar, de koude invallende, verminderde het getal allengskens, tot in de derde week van November, wanneer er niet meer dan 652 personen stierven.

„ Op den 1sten December opende de kruidenier de deur naar de straat, en ging alleen uit, zonder één van zijn gezin, de straten, de huizen, de winkels opnemende, maar zorgvuldig vermijdende, met iemand hoegenaamd te spreken. Natuurlijk ontmoette hij weinig personen van zijne kennis. Hij zag een groot aantal huizen, die verlaten geweest, maar in sommige van welke de bedienden teruggekeerd waren, die vensters en deuren openden, vuur in alle kamers aanleiden, wierook enz. brandden, en de vertrekken voor den terugkeer hunner meeeters gereedmaakten. De kruidenier keerde na verloop van weinig uren terug, besloot nog eene week langer het huis te houden, en begaf zich daarna met de zijnen naar een huis in *Tottenham - High - Cross*, voorstad van *Londen*, die van de pest was verschoond gebleven. Daar genoot men de vrije lucht en den verschen voorraad van de markt van *Waltham*. Zijn huis te *Londen* bleef welgesloten, behalve de plaatsdeur, welker sleutel aan de wacht werd toevertrouwd, terwijl hij 2 à 3 maal 's weeks iemand zond, om te zien, of alles in orde was. Hij bleef in *Tottenham* tot Februarij, dewijl de pest in December en Januarij nog niet geheel uit de *City* geweken was. Er had zelfs een tweede terugval plaats in de tweede helft van December, hetgeen men toeschreef aan den te overhaasten wederkeer der afwezigen naar hunne woningen. Maar, in het begin van Februarij, toen het gezin des kruideniers zich volkomen hersteld had van deszelfs vrijwillige gevangenschap, en de *City* weêr begon te herleven, keerde ook de koopman in zijn huis weder, opende de deuren, en hervatte zijne handelzaken.

„ Het overschot van zijnen voorraad bestond in 1500 pond brood, 5 vaten bier, 300 pond kaas, 5 hammen en eenige vaten gezouten vleesch en spek. De kruidenier deelde dat alles aan de armen der wijk uit; door welk liefdewerk hij Gode zijne dankbaarheid wilde betoonen, als die hem en de zijnen bewaard had voor de pest."

'S MENSCHEN BLIJVEND WEZEN.

(Voorgelezen in het *Middelburgsch* Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, den 8 van Wijnmaand 1834.)

Mijne Heeren! Veelgeachte Medeleden!

Aan de meesten uwer zal het gevoelen van vele beroemde mannen bekend zijn, dat ons ligchaam slechts als ons buitenste omkleedsel is aan te merken, en een zintuigelijk gevormd fijner voertuig onzer ziel, hetwelk echter voor ons dierlijk ligchaamsoog onzigtbaar is, onzen geest na den dood bijblijft; terwijl datzelfde voertuig der ziel, als voor meerdere ontwikkeling en voortreffelijker vorming vatbaar zijnde, beschouwd moet worden als de kiem van dat hemelsche of geesten-ligchaam, hetwelk voor onze werkzaamheden in eene andere wereld geschikt is. Niet alleen hetgeen wij van den aard onzer droomen weten, maar nog meer hetgeen zoo omtrent slaapwandelaars, als inzonderheid met betrekking tot den magnetischen slaap van dusgenaamde helderzienden is waargenomen, zet aan dat gevoelen niet weinig waarschijnlijkheid bij. En dergelijke bespiegelingen gaven mij dan ook aanleiding tot het opstellen van een dichtstuk, getiteld: *'s Menschen blijvend Wezen*, bij welks voordragt ik verzoek met uwe aandacht te worden vereerd.

Wanneer, in 't westen neêrgezonken,
De matte zon ons oog ontvliedt,
Haar laatste stralen flaauwend blonken,
En ons geen schemer overschiet;
Wanneer dan, aan de azuren transen,
Der starren tintelende glansen
Meer sieraad dan verlichting zijn,
Terwijl slechts soms de treurende aarde
Den troost erlangt, dien God haar spaarde
In d' aanblik van den maneschijn:

En als, van zijnen arbeid moede,
De mensch schier roerloos nederligt,
Te magtloos tot zijne eigen hoede,
Bewusteloos van regt en pligt,

Ja! oogenſchijnlijk als de dooden,
Wier geest, aan 't aardsch gewoel ontvloden,
  Het ſtofkleed ſlechts ons achterliet:
Hoe leeft, hoe denkt dat ſluimrend wezen?
Hoe geeft nog zijn gelaat te lezen,
  Wat hij bepeinst, gevoelt, geniet?

Wie blijft met vrijheid in hem werken?
  Wie droomt, wie leeft er in dien droom?
Wie ſtijgt dan ſoms op aadlaarsvlerken,
  Ontheven aan den laatſten ſchroom,
Waarheen geen wakende zou blikken,
Of ijlings rees een heir van ſchrikken,
  Dat hem begrijnsde aan alle zij'?
Wie ziet, wie hoort, wie riekt, wie ſmaakt er?
Wie ſpreekt, wie juicht, wie weent, wie haakt er?
  Wanneer wij droomen, wáár zijn wij?...

Gelijk de weêrgalm in de dalen
  De *laatſte* toonen van 't geluid
Slechts weêrgeeft bij het klankherhalen,
  Als onze ſtem op rotſen ſtuit:
Gelijk die zwakker klankherhaling
Geen werk is onzer wilsbepaling,
  Maar ſlechts het nagebootſte beeld,
Geen levende afdruk van de woorden,
Die door het golvend luchtruim boorden
  En waar onze eigen geest in ſpeelt:

Zóó geeft het aanzigt in zijn trekken,
  Heel 't ligchaam in zijn wenteling
Ons onvolkomen ſlechts te ontdekken,
  In welk een' wisſelbaren kring
Van zinsgedachten, idealen
En zelfgeſchapen wezens, dwalen
  De zielsgepeinzen van den mensch,
Die, van zijn ſtofkleed half ontbonden,
Het ruimſte veld in luttel ſtonden
  Doorkruist, en breidel kent noch grens.

Toch blijven ruimte en tijd de vormen,
  Waarin hij handelt, voelt en kent;
Maar niet, gelijk wij aardſche wormen,
  Aan beider ſlavenboei gewend,

Zoo vaak wij waken, alles meten:
Neen! iedere afſtand ſchijnt vergeten
  In tijdsverloop en plaatsverſchil;
Men is, al waar men wenscht, vervaren,
En oogenblikken worden jaren,
  Te zaam gekneed door onzen wil.

Zijt gij 't welligt, inwendig Wezen,
  Waar onze menschheid in beſtaat?
Zijt gij 't, die, in den ſlaap verrezen,
  De zinnenwereld ſtout verlaat,
En, in der geesten rijen zwevend,
Náar andre wetten denkend, levend,
  Een ander ſcheppingsal doorkruist,
Maar met nog ongewisſe ſchreden,
En ſteeds genoopt terug te treden
  In 't ligchaam, waar ge op aarde in huist?

Dat ligchaam, kerker van den Engel,
  Die 't hier, wanneer het waakt, bewoont;
Dat ligchaam, ijdel ſtofgemengel,
  Dat bij den dood zijn' aard vertoont;
Dan, der verrotting prijs gegeven,
Geen blijk verraadt van hooger leven,
  Maar aan 't gewormt' tot voedſel ſtrekt,
En met den grond zich gaat vermengen,
Om plant en grashalm voort te brengen, —
  Is 't *overkleed*, dat ons bedekt.

Het moge ons in den ſlaap bezwaren,
  Die elken nacht onze oogen ſluit;
Er zijn, die verder 't ſtof ontvaren,
  Wier geest geen aardſche ſlagboom ſtuit:
Niet zij alleen, die zien en wandlen,
Ja! ſlapend met meer vrijheid handlen,
  Dan met geopend ligchaamsoog;
Maar zij vooral, wie 't kunstvermogen
Der Mesmers heeft aan de aarde onttogen
  Door krachten, ons begrip te hoog.

Hoe moeten tijd en ruimte zwichten
  Voor d' ons te wondren arendsblik
Des helderzienden en verlichten! —
  O Mensch! wordt niet uw eigen Ik

Door hem ontraadfeld voor uwe oogen?
Gevoelt gij niet, wat grondvermogen
Uw' vrijen geest is ingeftort;
Ja! dat de kiem van fijner Wezen,
Uit grover hulfel dan verrezen,
Bij uwen dood zijn voertuig wordt?

En onvolmaakt zijn nog de trekken
Van 't geestenleven van den mensch,
Die onze zinsbewondring wekken,
Wanneer wij, dwalende aan den grens
Van ftofheelal en hooger orden,
Den mensch een Engel fchier zien worden,
Voor wien de toekomst openftaat,
Die fchouwt door metfelwerk en muren,
En allen kent als zijn geburen,
Wier hart gelijk het zijne flaat.

Verfchil, gelijkheid van gedachten
Mag vrij de maat des afftands zijn;
Aantrekking, door onkenbre krachten,
Mag op den ftoffelijken fchijn
Der zinnenwereld zegepralen;
Des flaapverwekkers wilbepalen
Maakt hem des helderzienden heer,
En, voor de boei van 's ligchaams kerker,
Ontvangt hij, van den wonderwerker,
Nog kluisters in der geesten fpheer.

Maar niet alzoo, als op Gods wenken
De Genius des Doods genaakt,
En, zonder onzen geest te krenken,
Alle aardfche banden zachtkens flaakt:
Dan, tot een hooger Zijn herboren,
Ontvangt ons in der geesten koren
Al wat op aarde werd vermist,
En reine en afgevallen fcharen,
Zij zoeken zich aan ons te paren,
Daar onze fmaak de keus beflist.

Want dan, bevrijd van alle teugels,
Wier dwang ons hier nog wederhoudt,
Ontplooit de ziel al meer haar vleugels,
En handelt ongeveinsd en ftout.

Ontbolsterd zweeft het fijner Wezen,
Dat nu geen ketens heeft te vreezen,
  Naar de oorden der vergelding op.
Door eigen aandrift staag geprikkeld,
Wordt ziel en ligchaam dáár ontwikkeld,
  Gelijk de vlinder uit de pop:

Of als de knaap, die bij het groeijen,
  Van kind, allengs tot jongling rijpt;
Die, in des levens welig bloeijen,
  Welhaast nog hooger eerkroon grijpt,
En eindelijk, als man en vader,
Het doelwit van zijn aanzijn nader,
  Met moed aan 't hoofd der zijnen staat.
Aldus volmaakt zich ook het Wezen,
Dat, uit den arm des doods verrezen,
  Tot eedler schepping overgaat.

Doch wint de mensch in geest en krachten,
  Toch wisselt hij van inborst niet.
Zóó blijft de snoode ook dáár verachten,
  Wat braven enkel vreugde biedt.
Onvatbaar voor een rein genoegen,
Zal hij vergeefs er werken, zwoegen,
  Terwijl de grond hem distlen baart.
Slechts hem, wien waarheid hier bekoorde,
Wien zuivre liefde in 't harte gloorde,
  Is dáár de zaligheid bewaard.

Hem bloeijen rozen op zijn wegen,
  Hem lacht de vrucht des Levens toe.
Op zijnen arbeid rust de zegen.
  Het harte slaat hem blij te moê.
Bemind, verzeld door alle braven,
Geniet hij dankbaar 's Hoogsten gaven.
  Hij spreidt geluk en vreugde in 't rond.
Dat was op aarde reeds zijn streven;
Dat blijft zijn lust in beter leven,
  Waar hij nog ruimer werkkring vond.

Zóó, Vrijheid, adel onzer ziele!
  Blijft gij steeds eigen aan ons Ik.
Dat niemand, door uw misbruik, viele
  In listig uitgezetten strik!

Wèl hem, wien Christenzin, op aarde,
Verhief tot echte menſchenwaarde,
Voor wien de Hemel zich ontſluit!
Hem kan geen boosheid ſtrikken ſpreiden;
Hij laat zich door geen list misleiden;
Hij wordt den afgrond nooit ten buit!

A. F. SIFFLÉ.

VOORVAL MET EENE SLANG.

(Uit *Oriental Annual.*)

De Kapitein van een ſchip, te *Calcutta* te huis behoorende, de *Sunderbunds* pasſerende, zond eene boot naar eene kreek, om eenige verſche vruchten op te doen, gekweekt door de behoeftige bewoners dezer ongastvrije ſtreken. De kust bereikt hebbende, haalde het volk de boot op den oever, en liet een van hen achter, om dezelve te bewaken. Gedurende hun afzijn legde zich de *Lascar*, door de hitte geplaagd, onder de banken, en viel in ſlaap. Eene ontzettend groote *Boa conſtrictor* rees op van uit het riet, bereikte de boot, kronkelde zijn geweldig ligchaam rondom den ſlaper, en was op het punt van hem te morzel te drukken, toen, in dit verſchrikkelijk oogenblik, zijne medgezellen gelukkig terugkeerden, en, het monſter aanvallende, een deel van deszelfs ſtaart hakten, hetwelk het buiten ſtaat ſtelde om te ſchaden. De ſlang werd vervolgens afgemaakt, en bevonden de lengte te hebben van tweeënzestig voet en eenige duimen. — In *Brazilië* heerscht de meening, (volgens KOSTER) dat, wie van de *Boa conſtrictor* gebeten is geweest, (en zij is niet vergiftig) niets heeft te vreezen van eenige andere ſlangenſoort.

ONMENSCHELIJKE KRIJGSTUCHT.

De geſtrenge FREDERIK, Koning van *Pruisſen*, voornemens gedurende den duisteren nacht eene belangrijke beweging te bewerkſtelligen, gaf bevel, op doodſtraffe, dat er na 8 ure geen licht meer in het kamp mogt zijn. Zoodra het uur geſlagen had, begaf hij zich op weg, om zelf te onderzoeken, of aan zijne order ſtipt voldaan was. Hij vond eene

kaars nog brandende in de tent van Kapitein ZEITERN, welke hij binnentrad op het oogenblik, dat de man een' brief floot. ZEITERN, die hem kende, viel oogenblikkelijk op de knie, om vergiffenis fmeekende. De Koning vroeg, aan wien hij fchreef: hij antwoordde, dat het een brief aan zijne vrouw was, welke hij teeder beminde, en dat hij het licht eenige oogenblikken langer had aangehouden, om denzelven te verzegelen. De Koning beval hem op te ftaan, en nog éénen regel er bij te voegen, dien hij hem zoude opgeven. Hij gehoorzaamde, en die regel luidde: „ Morgen word ik doodgefchoten." De brief werd daarop gezegeld en verzonden, en de Officier den volgenden morgen ten dood gebragt.

HOMÖOPATHISCHE ANEKDOTE.

De wetenfchap, zegt men, maakt vorderingen bij de Geneesheeren; zij maakt die mede onder de Patiënten. Een mijner vrienden, ik zeg niet *genezen*, maar *behandeld* zijnde volgens de Homöopathifche geneeswijze, had van zijnen Arts eene rekening ontvangen, in eene ronde fom van hoog bedrag. Bij het eerfte bezoek, dat hij daarna van hem kreeg, overhandigde hem zijn kalant een papiertje, waarin een halve cent, en fprak hem daarbij aldus aan: „ Mijn waarde Dokter, gij hebt van mij een' *Homöopaath* gemaakt, en ik acht mij in gemoede verpligt, u naar dat ftelfel te beloonen. Uwe begeerte, om van mij eene fom van 1000 francs te ontvangen, is het gevolg van een gif, hetwelk eene onftoffelijke gefteldheid in u ontwikkeld heeft, waaruit die inwendige omwerking of ziekte der ziel is ontftaan, welke men gewoon is *geldzucht* te noemen. *Similia fimilibus curentur.* Maar dewijl het geneesmiddel, in eene groote dofis toegediend, al te fterk op uwe bewerktuiging zoude werken, en de zwakfte kunstmatige vertegenwoordiging van de gedachte, welke u beheerscht, voldoende is, om in u de onftoffelijke magt te verdrijven, zoo ontvang dit zinnebeeld van het *oneindig kleine*, deze *verdunning* van het bedrag uwer rekening, welke een verfchijnfel is van de inwendige of *dynamifche* verandering uws herfengeftels. Het is inderdaad flechts het honderdduizendfte deel der fom; maar het ftaat aan u, deszelfs vermogen, kracht en deugd te verhoogen door plaatfelijke beweging, wrijving en fchudding van boven naar beneden; met gepaste voorzorg van niet te fterk te fchudden: want de halve cent, in dit papier vervat, zou alsdan het vermogen verkrijgen van een millioen. En hiermede, lieve Dokter, wensch ik u *falus, honor atque bonus appetitus!*"